184/70

Possevin 1561.

Historie Jezovitů.

Sepsal jeden z jich vychovanců.

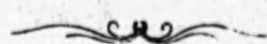
Zčeštil a vydává Fr. L. Čížek.

Loyola 1538.

V Praze. V komisi u Jos. Schalka,

(ovocný trh. č. 541/I).

Prospectus.

Dějiny nám o větší protivě nevypravují, než jaká se jeví v úsudcích o působení Jezovitů. Nepřátelům jest řád tento soubor všech hrůz a mrzkostí; dle nich jsou Jezovitům jed a křivá přísaha, kolo a hranice, vražda jednotlivých mocnářů, jak celých národů dovolené prostředky, neobmezená vláda nad celým světem poslední cíl, „Účel světí prostředek" jediné heslo. Dle nich není v současných dějinách ohavného činu, jehož vychvalovateli, podporovateli či původci by nebyli Jezovité.

Přátelé tohoto řádu naproti tomu vidí v něm skalopevnou podporu církve římské; dle nich ohromná bohatství tovaryšstva Ježíšova sloužila pouze k podporování chudých, k zbudování škol, opatroven a nemocnic; vždyť tovaryšstvo tolik výtečných kazatelů, tolik skvělých učenců, tolik svatých a mučeníků světu odchovalo, že nařknutí odpůrců nemohou býti než báchorky, utrhačství, lži.

Spisovatel „Historie Jezovitů", probíraje se úsudky tak příkře sobě odporujícími, hledal pouze pravdu; líčíť pérem nestranným, historickým dějiny řádu, jak se ze zárodků nepatrných vyvinul, jak prostředkem nejtužší centralisace u vládě své vlivu ohromného dosáhl po všech krajinách, jak důležitým, ba rozhodným faktorem se stal po celá tři století v dějinách světových, až konečně obviňován ze všech stran velmoži světskými i duchovními, zrušen jest, by se nikdy více k bývalé moci a slávě nepovznesl.

Na zevnější úpravu díla vynaloženať péče co nejstarostlivější; vyjde ve lhůtách měsíčních asi v 2 sešitech čtyrarchových velkého formátu a okrášlených dřevorytinami, vyňatými z historie řádu.

Cena sešitu 30 kr. je velmi mírná.

S posledním sešitem se vydá pro odběratele celého spisu **skvělá prémie ceny a krásy neobyčejné:**

Kázaní Husitské (od Lessinga)

za nepatrnou náhradu 50 kr.

Tímže nákladem vychází:

E. Marlitt,

Tajemství staré panny.

Román ve dvou dílech.

Jest tomu málo více než rok, co román tento vyšel a statisíce čtenářů jím se zotavilo. Není věci pochybnou, že též u českého obecenstva hojné obliby dojde, neboť nestává v nejnovější literatuře belletristické povídky více zajímající, více unášející.

Hned první kapitola nás uvádí do středu dějstva, a každou další kapitolou roste napnutí naše do poslední stránky; potkáváme se s osobami povahy líbezné, ušlechtilé, i povahy zatvrzelé, špatné, ani jedna z nich není lhostejnou neb nudnou.

Celek vyjde v 10—12 sešitech po 24 kr.

K 6. a poslednímu sešitu určeny jsou krásné obrazy co prémie:

Odjezd milého — Příjezd milého

za náhradu 50 kr. pro každý obraz.

Jos. Schalek,
knihkupec
v Praze, na ovocném trhu, číslo 541—I

HISTORIE
JEZOVITŮ.

Sepsal jeden z jich vychovanců.

Zčeštil

Frant. Lad. Čížek.

S mnohými vyobrazeními.

V Praze, 1871.

Nákladem Jos. Schalka.

(Ovocný trh, č. 541—I).

OBSAH.

Stránka

I.

Nemocný fanatik.

stup se mnou, laskavý čtenáři, do starobylého hradu, jenž se v španělské krajině Guipuckoa na nevysokém návrší rozkládá; vůkol něho prostírají se příjemné sady, za těmi utěšené nivy a v pozadí stinné hájky; vejděmež klenutými vraty do zámku, starobylého to v goticko-maurické slohové směsici zbudovaného stavení, a vstupmež po širokých schodech nahoru; tu octneme se v malém pokojíku s vysokým klenutím: okna jeho, poskytující rozkošné vyhlídky do sadů, jež se kol zámku rozkládají, jsou otevřena a jimi vane sem libá vůně. Slunko zapadající vrhá okny, jakoby na rozloučenou, poslední paprsky své a líbezný zpěv opeřenců v košatých větvech hnízdících chvílemi jen ruší ticho v komnatě panující. — V lenošce odpočívá mladý bledý muž, jak patrno ve spánek ponořen; vysoké jeho klenuté čelo značí nadaného ducha, co zatím dolení část obličeje jeho by na povolnou povahu souditi dala. — Při pohledu naň pojme nás útrpnost a soucit s nemocným mladíkem, jenž následkem poranění ve válce tu na uzdravení své čeká. — Vedlé lenošky stojí dvé berlí, nemůžeť ubožák bez pomoci jejich se obejíti, a nohy jeho obklíčeny jsou pevnými obvazky. — Jak jsme již pravili, dřímá nemocný mladík, zajisté jej mdloba a bolest uspaly, oči jeho jsou zavřeny, hlava do pohovky skleslá a jedna ruka spočívá na tlusté knize, v které bezpochyby že četl, až mu spánek oči zavřel. Ze zvědavosti nahledneme do knihy, která ubožáku chvíli krátí a seznáme, že baví se s legendami starými o svatých a světicích božích; spisy podobného obsahu zahrnují v sobě obyčejně řadu neobyčejných a podivných událostí, kterými se jen obrazotvornost zbytečně rozčiluje, a to hlavně u osob takových, které neumějíce s rozvahou a zdravým rozumem mysliti, nejsou s to, aby blud od pravdy rozeznaly, a velmi snadno takovýmto bájím uvěří. — Spisy takové zaujímají na příklad legendy, v kterých se vypráví, jak ten nebo onen svatý dlouhá leta na poušti v bídě a nouzi žil, tělo své mučil, celý čas se nemyl ani nečesal, aneb kterak zase jiný tolik a tolik let na jednom a témž místě buď stál, klečel neb ležel, — začež se jim od člověčenstva obdivu, ano i úcty dostalo, ačkoli mnozí ubozí blouznivci tací, ač výbornými dary ducha nadáni, ničím ani sobě, ani jiným neprospěli. — O jiných opět dočítáme se, kterak moře i řeky suchou nohou přešli, větrům a bouři rozkazovali, tak že tyto k jejich slovu se tišily; aneb setkali-li se kdy na svých pouštěch se lvy aneb jinou litou zvěří, tuto jediným pohledem ano pouhým slovem krotili, tak že zuřiví lvové jako krotcí psíci k nohoum se jim lisali; a podobných divných bájí, jakýmiž se mysl nezkušeného lidu jen zavádí.

V takové tedy knize četl náš nemocný, a ona byla po celou dobu dlouhé a trapné nemoci jeho jedinou zábavou a útěchou, což divu tedy, že byť by i dosti probudilého ducha byl býval, takovýmto čtením blouznivcem se stal.

Teď se zachvěly údy jeho, on se probudil — a černé oči jeho, z nichž temné blesky jen sršely — z čehož se na blouznivou a fanatickou povahu dobře souditi dalo, se otevřely. —

Tento chorý mladík jest Inigo Lopez de Recalde, syn pána zámků Loyoly a Onozu ve španělské krajině Guipuzkoa, kde nyní u svého bratra, držitele oněch zámků, uzdravení svého očekává.

Spánek jej poněkud byl občerstvil a bolestem jeho ulevil a nyní chladí se libým nápojem, jenž v pěkné číši před ním stojí. — Občerstviv se notným douškem, béře knihu, na které ve spaní pravice jeho byla spočívala, opět do ruky a pokouší se, v ní poněkud čísti, leč brzy rozmrzen, odstrkuje knihu a zabere se v myšlénky, jak to obyčejně nemocni uzdravujíce se činívají. —

Zde v tomto zámku již od pradávna sídlívali jeho předkové, ne příliš zámožní šlechtici španělští; zde přebýval i jeho otec Bertram v šťastném manželství s Marií Saez, též Sonezovou neb Liganovou zvanou, která mu jedenácte dětí byla porodila, což divu tedy, že rodina tak četná nežila v poměrech příliš skvělých, anto zámky Loyola a Ognes, zvláště při tak špatném hospodářství, jaké v Španělích panuje, příliš mnoho nevynášely.

Inigo, jehož českým jmenem Ignac jmenovati budeme, zpomněl si na svá mladinká leta a úsměch rozhostil se na úzkých bledých rtech jeho, když mu napadlo, jak hlouček bratří jeho v zahradách kolem zámku druhdy se prohánívał a jaké čtverácké kousky tam provádívali. Když dospěli, tu se rozptýlili, jeden sem, druhý tam, chlapci stali se vojáky a nejmladšího Ignace dali na vychování k jednomu příbuznému do Arenalo v Staré Kastilii; zde naučil se sice panským způsobům, ale co do vědeckého vzdělání nepřivedl to k ničemu.

Sotva že dosáhl let mládeneckých, dostal se k nevlídnému dvoru krále Ferdinanda, co krále Arragonského II., a co krále spojených španělských krajin Kastilie a Arragonie V. — Ferdinand narodil se 10. března 1452 a byl jediný syn arragonského krále Jana II.; ve svém 14. roce stal se spoluvládcem v Arragonii a dvě leta na to zvolen jest za krále sicilského. R. 1469 zasnoubil se s Isabellou, královskou dcerou Kastilskou. Tato stala se po smrti bratra svého Jindřicha IV. (1474) královnou kastilskou a tak spojila se dvě království v jednu říši. — V tu dobu bylo Španělsko velmi mocné a nalezalo se na cestě k své budoucí velikosti a slávě. Z Ameriky, nově odkrytého to dílu světa, plynuly nesmírné poklady, a moudří státníci, zejména Ximenez, Mendoza a Gonzalo de Cordova spravovali říši a přec nemohla nabýti tato trvalé moci a slávy, neboť dvůr pověrčivý a pobožnůstkářský a krutá inkvisice pošlapaly všecko dobré símě a zničily veškeré plody ducha a blahobytu na kolik věků.

Hranice plápolaly a válka s Maury počala r. 1481 za panování marquisa Kadixského a v jedenáctém roce války té padla Granada, následkem čehož se skoro všickni moslemíné a s nimi i přes 500.000 židů vystěhovati muselo; tím se stalo, že klesla řemesla a umění, leč krví zbroceným královským manželům dostalo se za to názvu katolických mocnářů.

Ani ve své domácnosti nebyl Ferdinand šťastný, mimo dceru Johannu zemřely mu všecky dítky hned v dětském věku, — a roku 1504 odňala mu smrt i choť Isabellu; tak přešla vláda v obou královstvích na jeho dceru Johannu, či vlastně na jejího chotě

Filipa Sličného. — I oženil se Ferdinand po druhé, pojav za choť Gertrudu de Foix, neteř krále francouzského, leč toto manželství zůstalo bezdětné, a když r. 1506 Filip Sličný, jak se praví, od své manželky otráven umřel a tato v šílenství upadla, přešla vláda opět na Ferdinanda a po jeho smrti — 27. ledna 1516 — na jeho syna Karla I. (co německého císaře toho jména Pátého).

Na tomto dvoře žil tedy veselý mladík a zúčastnil se i všech slavnostních průvodů i pobožností veřejných, v jakých si dvůr liboval, leč navzdor přísné kázni, jaká tehdy při dvoře Jejich královských Výsostí panovala, nebylo zle o dobrodružství a zajímavé milostné pletky pážat královských s dvorskými slečnami a téměř každá jeskyňka, každá besídka i loubí mohly by vyprávět, co se v nich dálo, leč luna jest mlčenliva, a květiny také málo vyzradí. —

Zajisté že mnohou milostnou píseň pěl tu mladistvý sličný Recalde při mandolině, neboť zahořel láskou k sličné jedné černooké Kastiliance, u královského dvoru žijící; o té sníval celé noci a s ní zabývala se mladistvá mysl jeho celé dni, než ani nečistá myšlénka jej nenapadla, bylté přílišný romantik, a pak, jak se zdá, byla děva srdce jeho tuze hrda, než aby lásku jeho byla opětovala.

Ale brzy se mu život při královském dvoře zcela znechutil; neboť šíji sklánět a se kořit, místo co by hlavou vzhůru kráčet měl, tomu asi málo který mladík zvykne, jenž jen dost málo chuti k něčemu vyššímu v sobě cítí. — I bylby i náš Ignac rád ode dvora někam jinam se obrátil, ale kam? Rád by byl sice nějaké skvělé místo v státní službě obdržel, ale tu s bolestí shledal, že má k tomu příliš málo vědomí, — a pročež se odhodlal, že se věnuje stavu vojenskému, neboť při tom platí více silné páže než sebe lepší hlava. Vévoda Anton Mauriquez, jemuž se s tímto svým úmyslem svěřil, schválil mu to a sám mu opatřil podřízené důstojnické místo ve vojště. — Od té doby vedl Recalde veselý život vojenský, v letě bil se udatně jako lev a v zimních táborech žil svobodně jako pták v povětří a kde bylo jaké veselí, tam byl on první a poslední, jak se o tom dočítáme v zápiskách o jeho životě, které Ludvík Consalvi sepsal, jak mu ústně od Ignace, jenž byl jeho důvěrným přítelem, sděleny byly. — Tu čteme o mnohých zamilovaných dobrodružstvích a veselých příbězích, jaké se vždy v zimních bytech provádívaly, leč v nich není ani stopy o divech a podivných viděních, jimiž pozdější životopisci život jeho zdobí. — Byl by se zajisté stal věhlasným rekem, než v tom jej zastihla nehoda, která všem těmto skvělým nadějím pojednou konec učinila.

Francouzský král František I. se zalíbením pozoroval rostoucí nespokojenost ve Španělích, která se posléz ve vzpouru proměnila; k potlačení této vzpoury poslány nejlepší voje do Kastilie, a konečně odebral se tam sám místokrál Navarský, vévoda z Najary, aby věci zde spořádal. I myslil si král František, nyní že se naskytla mu příležitost, kde by Navarru, dřívější krajinu francouzskou, kterou Španělové před lety dobyvše k Pampeloně přivtělili, opět Francii získati mohl; leč přece nechtěl sám se do boje pustiti, nýbrž nabádal své pány, by vstoupili do služeb k Ondřeji de Foix, pánu l'Esparre, který sbíral pole, by si Navarry vydobyl, na kteroužto krajinu co nejbližší příbuzný Jindřicha II. si velké nároky činil. — Z ohledů válečných byl dal před tím Ximenes všecky pevnosti krajiny té strhnouti, nechav jen tvrz Pampelonu a takž zmocnil se v krátkém čase a beze všech obtíží l'Esparre celé Navarry a dobyl

konečně i tvrze Pampelony. Leč ani na tom nepřestal; nýbrž sestoupil s hor dolů, přešel řeku Ebro a oblehal Logrogno, kamž veškerá svá děla převezl. Však již dne 11. června 1521 musil od oblehání upustiti, anto vévoda Najerský sebrav četné vojsko proti němu do pole vytáhl. Neboť krátce před tím byli povstalci poraženi a Amirante i vrchní velitel vojsk španělských spojili se s vojskem místokrále Navarského a táhli společně k Logrognu. L'Esparre mohl se arci nyní do hor uchýliti a tu by bylo bývalo velmi nesnadno proti němu táhnouti, leč odvážlivec ten postavil se proti mnohem větší přesile nepřátelské na rovině Esquirské, ale byl úplně poražen ztrativ tu přes 6.000 mužů. Nastal zmatek a útěk všeobecný, při čemž upadl do zajetí, brzy ale byl zase propuštěn.

V tu dobu připadá ona událost, která Ignace z Loyoly z vojenství vypudila a životu jeho zcela jiný směr dala.

Pampeluna, silná tvrz a hlavní město krajiny, leží na návrší výběžku pohoří pyrenejského a polohou svou jest velmi důležitým místem, anť se tu několikero silnic sbíhá. Tvrz její na jižní straně města ležící jest velmi pevna. Jest to staré Pompejopolis, již za časů římských důležité. — Maurové se již záhy pevného místa toho zmocnili, ale r. 777 Karel Veliký jim je zase vyrval. R. 907 oblehal ji saracenský místodržitel saragosský, ale Sancho Navarský jej tu na hlavu porazil. — Nejvíce zkusila tvrz tato ale r. 1521. Tehdy oblehaly ji divoké tlupy hraběte Foix-ského, pána l'Esparre. Nastaly nouze a nedostatek, hradby byly na mnoha místech již porouchány, a obyvatelé zmálomyslněli zcela, dnem i nocí na kolenou klečíce a se modlíce, leč vzdor všem slibům, které svatým svým učinili, přece tito jim ani za mák nepomáhali. —

I umínili si konečně, že se vzdají.

Ignac z Loyoly, jemuž vzdor mládí jeho hájení důležité tvrze této svěřeno bylo, uslyšev o tomto úmyslu, vzplanul nesmírným hněvem, neboť myšlénka, aby zde slávu, které si tak dlouhou statečností byl vydobyl, nešetře při tom žádných obětí a práce ani zdraví svého, ztratil — byla mu nesnesitelnou; pročež přetrhl příměří a vyjednávání, a v nadšení nevýslovném, neboť vznášely se mu před očima obrazy starých reků, které v španělských romancích, jimiž tato literatura tak oplývá, tak čarovnými barvami se líčí, vrhl se s hrstkou svých vojínů do tvrze, odhodlán, že neustoupí, byť i v zříceninách hrob nalézti měl.

V hradbě byla široká rozsedlina, a do té vrhl se náš mladý rek, pobádaje své bojovníky slovem i skutkem k tuhému odporu. Nastal krutý boj, nejkrutší snad za celého obležení Pampeluny; boj ten nebyl ještě rozhodnut a možná, že by se bylo i štěstí válečné obleženým naklonilo; než co osud nechce, tu pojednou přiletí kulka a raněn jí do nohy pravé klesne Recalde na zem; a v témž okamžiku odrazil se koulí z děla velký kámen z hradební zdi a pádem svým ranil mladého reka do nohy levé. — Bez sebe klesá statný vůdce na zem, nastane hrozný zmatek v řadách obhajců, nepřátelé hrnou se do tvrze, a v několika okamžicích byla pevnost v rukou Francouzů, a s ní i celá krajina. — To stalo se právě o svatém Duše r. 1521, dne 20 května.

Kdo sám udatným, ctí i v nepříteli udatnost a neohroženost. A tak to bylo i zde. Zajatého Ignace opatrovali a hleděli ve Francii co nejpečlivěji. Ale porážka jeho, neznámé okolí, v němž se nalezal, jakož i styk s nepřátely, proti nimž tak udatně, bohužel marně, byl bojoval, skličovaly mysl mladíkovu, i dal se po čtrnácti

dnech v nosídkách do rodinného svého zámku Loyoly donesti. Možná, že snad dalekou a nebezpečnou cestou touto se noha jeho zhoršila, neboť když jej do Loyoly přinesli, byl v tak nebezpečném stavu, že přivolaní lékaři tvrdili, že jest noha jeho špatně napravená a nedbale obvázána, a strhnuvše znovu obvazky, jali se po druhé hnát napravovati. Bolesti, jakých ubohý mladík při tomto novém narovnávání vystál, nelze vypsáti, následkem jich pak upadl v prudkou horečku a byl již tak bídný, že každý o jeho uzdravení pochyboval. — Tu prý, jak pozdější životopisci vypravují, zjevil se mu apoštol Petr a na místě jej uzdravil. O tomto zázračném uzdravení nesdělil Ignac příteli svému Consalvi-mu ničeho; první, jenž se této báje uchopil, byl Ribadaneira*), a ostatní životopisci píší po něm. Než, svatý Petr neuzdravil přec Ignáce úplně, neboť jedna noha jeho zůstala kratší, a pod kolenem vykukovalo mu kus kosti ven; tuto kost si dal Recalde, jenž si mnoho na své postavě zakládal, uříznout a nosil dlouho nohu v železném stroji, aby se mu narovnala, však přece kulhal až do své smrti „ale i to kulhání prý mu dobře slušelo“, praví Ribadaneira, jenž velmi rád u něho vše obdivuje.

Jesuitští životopisci jeho vypravují mnoho divů o něm. Tak na příklad nalezáme v spisech Jana Eusebia Nierenberga, že když při narození Loyolově rodiče jeho nevěděli jak mu mají dát říkat, dítě prý zvolalo: „Ignac jest jmeno mé!“ — A aby událost tu krásněji vyšperkoval, odvozuje jméno to od latinského ignem jacens totiž ohňomet; pravdivé to zajisté pojmenování pro zakladatele řádu, jenž dosti často svět rozněcoval a plameny jeho prolitou krví hasíval. —

Než na dotčeném jednom divu, který se při uzdravení Loyolově udál, neměla rozčílená mysl jeho dosti. Zanášel se totiž ve své horečce myšlénkou, že celý ostatní život svůj, uzdraví-li se, věnuje službě vyvolené panně srdce svého, pro tu že bude bojovat, a trpět a s jejím jmenem na rtech že buď zvítězí neb umře, — a tu prý zjevila se mu panna Maria a bylo rozhodnuto; on si od té doby umínil, že se jen službě Mariině věnuje a do církevní služby vstoupí.

Leč ve smyslu španělském rozuměl jen církev římsko-katolickou. —

V takovém stavu našli jsme Ignace Recalda na počátku našeho líčení, úmysl jeho uzrál, že bude bojovníkem pro Boha a církev jeho svatou, totiž za Řím a papeže. A v skutku bylo tehdy Římu takých bojovníků velmi potřebí, neboť potkaly jej v posledních dobách hrozné rány, které stolci papežskému takřka vyvrácením hrozily. — Již po mnoha věků totiž seděli na stolci sv. Petra muži, jež dějiny barvami co nejkřiklavějšími téměř co vyvrhele člověčenstva líčí; tito, ovládáni špinavým a na nic se neohlížejícím nepotismem nedbali při špatném svém vladaření pranic na to, že takovým počínáním vážnost stolice římské a s ní i celé křesťanstvo velmi utrpí, jen když mohli svým chtíčům zadost učiniti a bohatství hromaditi; což divu tedy, že lid pozorující počínání takové na katolickou církev nedůvěřivými zraky pohlížeti počínal a houfně k protestantismu se přidával, událost to, která papežství takovou ránu zasadila, že se více

*) Petr Ribadaneira narodil se r. 1527 v Toledě; Loyola přijal jej do svého řádu, načež byl po šest let (1549) učitelem řečnictví v Palermě, on to byl, jenž zavedl řád jesuitský v Belgii, později za jenerala Layneze byl jeho tajemníkem a náměstkem ve Francii, a za třetího jenerala Borgiy provincialem v Španělsku a později ředitelem všech římských domů a klášterů jesuitských. Zemřel 10. října 1611 v Madridě. — Spisy jeho jsou: Životopis Loyolův, v Madridě 1586. — „Květ svatých“ 1599 a „Kníže Křesťanské“ (tento spis čelí proti Machiavellovi) 1597 v Antverpách.

k předešlé moci a vážnosti, která na slepé oddanosti lidu spočívá, povznésti nemůže. Duchovenstvo sice dobře nahlíželo, kde chyba vězí, a že oprav v hlavě i údech křesťanstva nevyhnutelně církev potřebuje, však místo co by se byli měli důrazné věci té uchopiti, přestávali na tom pouze, že krásnými slovy jen radili a v malicherných, ano někdy i na prosto směšných a dětinských hádkách náboženských si libovali. — Kolik let u př. hádali se učenci křesťanští o otázce, zdali nosíval sv. František kapuci do kulata aneb do špičky přistřiženou; a v takových a jiných ještě otázkách si libujíce, úplně na to, čeho hlavně k opravě církve potřebí bylo, zapomínali, a mysl věřícího lidu od pravé víry Kristovy k takovým hloupostem jen obraceli. — A tudíž nebylo divu, že Martin Luther, když ve své reformaci vystoupil proti Římu a stvůrám jeho, mžikem tolik přívrženců si získal. Líbilo se lidu, že místo (jako to římsko-katoličtí kněží činívali) co by se mu pravdy náboženské v nesrozumitelné latině v obřadech předváděly, obřady ty ve své mateřštině slýchal, líbilo se lidu dále, že místo mystických a báječných povídek, jakéž s kazatelen slýchával, jemu se jasně a srozumitelně slovo boží hlásalo: noví kazatelé mluvili od srdce k srdci, a tak ujalo se nové učení reformatorů s rychlostí neobyčejnou; Lutrova slova byla jako blesk, jenž z čista jasna do vetché budovy římských kněží udeřil, a jehož záře i přes Alpy z Německa se rozlétla, která téměř dřímající zraky papeže a kardinálů oslepila. Nyní rádi by byli oči, které prvé po tak dlouhá leta pravdě tvrdošijně zavírali, otevřeli, ale bylo již pozdě. Nové učení vniklo do všech vrstev lidu, k němu přilnuli nejen laici, ale ono vniklo i do zavřených klášterů a mniši i jeptišky opouštěli temné komůrky své a svrhovali se sebe oděv klášterní, který je byl co otroky ujarměné držel a odvrhnuvše pouta tato byli jako ptáci z úzkých vězení na svobodu propuštěni, z níž se teď z celého srdce těšili. —

Jest i to věcí zcela přirozenou, že Ignac Recalde, člověk slabého ducha a beze všech vynikajících schopností, jenž nikdy v hlubší studia nevniknuv, velmi málo vzdělán byl, a zvyklý jen od svého dětinství vídati řádění děsných inkvisitorů a pokryteckých mnichů, což za velmi bohulibou službu považoval — v tomto novém hnutí největší bezbožnost spatřoval — a k tomu připojilo se ještě, že mysl jeho beztoho blouznivá čtením legend a divných pověstí se ještě více rozčílila, poněvadž choroba a slabost tělesná i na ducha škodlivě účinkuje. —

Úmysl jeho, že se jedině službě Marie věnuje, dozrával v něm víc a více, a jednalo se mu jen ještě o to, jakým způsobem by tento svůj záměr nejspíše provésti, a jak by nejlíp Marii sloužiti měl. —

Nejprvé si umínil, aby se k tomu důstojně připravil, že se bude ze svých spáchaných hříchů káti a že, jakmile se uzdraví, nastoupí pouť do Jerusaléma. — Čím více se pozdravoval, tím zřejměji vyvinovaly se blouznivé myšlenky v rozčílené duši jeho, tak že se starší bratr jeho don Martin Garcias již počal obávati, že snad se ve své dlouhé nemoci mladík s rozumem minul. I snažil se všelijak, aby jej na jiné myšlénky přivedl, a myslel, že se mu to nejspíše podaří, když se bratrovy slabé stránky, ctižádosti totiž, uchopí, nenadál se ale, že právě tato vlastnost jej na blouznivou dráhu náboženskou přivedla. — Byltě se svou pohromou stal navždy neschopným k vojenství a taktéž pozbyl dlouhou nemocí svou bývalé své sličné podoby, na níž si druhdy tolik zakládal. Domluvy bratrovy a ostatních přátel jeho jej již omrzely i

umínil si, že odejde pryč, aby jich více slyšet nemusel. Pročež jednoho dne, bylo to roku 1522, namluviv svému bratru, že se odebere na návštěvu k vévodě Najerskému, odešel tajně z domova a rovnou cestou odebral se do benediktinského kláštera Monferrata, aby se tam před zázračným obrazem matky boží pomodlil. — Na té cestě již naskytla se mu příležitost, při níž se celá jeho náboženská horlivost ukázala, neboť dohoniv mouřenína jal se jej poučovati a počal mu dokazovati, že Maria, ačkoli Spasitele světa porodila, přece pannou zůstala. — Pohanskému černochu nechtěla věc ta nikterak do hlavy a počal nad tím hlavou vrtěti, leč to dopálilo Ignáce v takové míře, že by jej byl ve zlosti téměř zabil, a jen pouhou náhodou ušel černoch notnému výprasku.

Dále koupil si hrubou vlněnou kutnu, kterou na se oblékl a provazem přepásal, obul se do těžkých sandálů a přes rameno pověsil si koženou tašku, jako to obyčejně činívají poutníci. Takto na dalekou cestu svou vypraven, odebral se k jednomu knězi, pro nábožnost svou vyhlášenému, a vyzpovídal se mu z hříchů svých, spolu svěřiv se mu se svým úmyslem, jejž tento úplně schválil. Šlechtický šat svůj odložil, a vykonav ještě pobožnost svou u dotčeného zázračného obrazu, před nímž celou noc vykleče1 na modlitbách, odešel přede dnem nepozorován z opatství Monferratského.

Prvé než do Barcellony přišel, dozvěděl se na cestě, že tam mor vypukl a tisíce obětí každodenně uchvacuje. Pročež změnil cíl cesty své a nešel do Barcellony, nikoli ale snad z bázně, nýbrž zdržel se v Manrese a posluhoval tam nemocným, neboť zatím i zde byl též mor vypukl a nemocnice byly chorými přeplněny. Za svou práci nepřijal ničeho, ale živil se pouze tím, co si přede dveřmi vyžebral. — A mysle, že učiní dobrý a bohumilý skutek, když své tělo zcela zanedbá, nečesal si vlasy a vousy, ani nehty si nestříhal, neboť to bylo za tehdejších dob znamením zbožného života. — Uličníci vidouce jej běhali a pokřikovali za ním po ulicích, a házeli po něm blátem a kamením, a lidé mysleli, že to nějaký tulák zanedbaný, — leč to vše mu činilo nesmírnou radost.

Konečně, když blouznivost jeho ještě většího stupně dosáhla, odebral se do jedné skalní jeskyně u Manresy a tam se usadil. Zde modlil se každodenně sedm hodin, a těžkými železnými kroužky opatřeným bičem trýznil třikrát za den tělo své; za pokrm sloužily mu jen kořínky, jež si u jeskyně své vyhrabal a plesnivý chléb. I byl již takovým životem tak zmořen, že se sotva vlékl, a útrpní lidé, nalezše jej. donesli do nemocnice městské. Zde ležel a neustále míval zjevení nebeská, ale i výčitky svědomí, jež neustále duši jeho trápily, přiváděly obludy a ďábly před obraznost jeho. — O tom nám vypravují jesuitští spisovatelé zhusta, že ďábel zakladatele řádu jejich často, když na modlitbách dlíval, trýznil, ano že jednou jej i zardousit chtěl. — Dejme tomu, vždyť se vypravuje, jak kdys i Martin Luther ve Wartburce po ďáblu kalamářem mrštil. — Arci, pravda jistá, že tiskem, inkoustem a perem vždy s dobrým zdarem proti ďáblu a pověře se bojuje.

Poznenáhlu pozdravoval se Ignac a v duši jeho počaly se lepší myšlénky usazovati; pročež odhodil špinavou a roztrhanou halenu a počal si čistěji choditi, tak že opět se pořádnému člověku podobal. Tehdy sepsal prý svůj spis: „Duchovní cvičení“, knihu to mystického temného obsahu, leč myslí někteří (kdož jeho tehdejší vzdělání znali), že není možná, aby on tu knihu byl sepsal; naproti tomu snaží se jesuité do-

kázati, že panna Maria, která prý jej neustále na mysli měla, sama mu ten spis diktovala.

Když mor přestával, nastoupil cestu do Barcellony a živil se po celou tu dobu žebrotou. Zde vstoupil na loď, a po pětidenní plavbě přistáli u Gaety. Odtud šel pěšky až do Říma, kamž právě na květnou neděli přišel. — Políbiv nohy svatému otci Hadrianu VI., vyžádal si od něho požehnání. Několik známých ze Španěl, s nimiž se tu setkal, opatřilo jej penězi na cestu, leč dělal si z toho svědomí, aby peníze ty pro sebe podržel, pročež rozdav je chudým, nastoupil opět co žebrák další cestu, až se dostal do Benátek; zde vstoupil na loď, která do Palestiny ploula. — I na lodi neměl pokoje, nýbrž kázal plavcům, by se káli a polepšili. — Ale nevzdělancům těmto nebylo kázaní jeho příliš po chuti, i umínili si, že jej na některém pustém ostrově zanechají. Leč tento jejich úmysl překazily na štěstí nepříznivé větry, kterými loď až k ostrovu Cypru zahnána byla. — Zde nalezl Ignac množství poutníků, s kterými se beze vší nehody dne 4. října 1523 — do Jerusaléma dostal.

Chtěl tu mohamedánům křesťanské náboženství hlásati, ač neznal ani za mák mravy a obyčeje země té, ani jazyk obyvatelů; věci, kterých hlasateli víry v cizí zemi nevyhnutelně potřebí jest, má-li se působení jeho se zdárným potkati výsledkem. Leč to ve své zaslepenosti přehlédl docela a ohlásil se hned po svém příchodu do Jerusaléma u převora tamního kláštera františkánského, že přišel pohany na víru křesťanskou obraceti. — Tento jej skoumal blíže a přesvědčil se, že se ani za mák za apoštola nehodí, ano že jest i co do základních pravd křesťanských úplným nevědomcem, a rozmrzel se nad ním tak, že mu nařídil, aby se ihned z Jerusaléma odebral. U prostřed zimy odešel z Jerusaléma a po mnohých nesnázích přibyl do Italie.

Když tedy úmysl jeho, s kterýmž se co missionář do svaté země byl odebral, se nezdařil, umínil si, že nastoupí úřad kazatelský mezi křesťany samými. Ale tu nahlížel sám, že mu potřebných vědomostí k tomu schází a odhodlal se, že bude študovati latinské školy. A tak setkáváme se s ním, již v třiatřidcátém roce věku, mezi chlapci seděti a mluvnicí se zabývati; leč i tu činil malých jen pokroků, neboť náboženská šílenost jeho činila jej neustále roztržitým. Celé noci prý dlíval na modlitbách, ano vypravuje se, že domácí pán, u něhož bydlel, viděl jeho pokojík nadpřirozeným světlem ozářený, Ignace samého však nad postelí se vznášejícího se zraky k nebi obrácenými.

Netrvalo to však dlouho a zase vrátil se k blouznivému životu svému. Ignac počal opět nedbale si chodit, tělo své bičovat a lidi na víru obracet. — Mezi jiným dozvěděl se, kterak jeptišky jednoho kláštera barcellonského velmi zhýralý a nemravný život vedou a kterak tam k nim zhusta mužští docházejí co bratranci neb jiného druhu příbuzní; nad tím celý rozhořčen, odebral se do zmíněného kláštera a zde ohnivými slovy vytýkal jeptiškám život jejich a hrozil věčnými tresty. — Brzy shledal k nemalé své radosti, že se panny ty na dobrou obrátily cestu, neboť návštěvy mužské a předešlé radovánky v krátkém čase přestaly. Páni bratranci se ale na něho tak rozzlobili, že najali několik banditů a ti si na zbožného hlasatele počíhali a jej div neutloukli.

Po dvou letech myslel Ignác, že již dosti vědomostí v řečích klassických nabyl, aby mohl se studiím filosofickým věnovati, a odebral se do Alcaly, kde se na universitě dal zapsati. Zde se velmi horlivě studiím věnoval, nemohl ale na svůj předešlý

tulácký život přece zapomenouti, a i zde žebral po městě, kázal a hledal učenníky; a podařilo se mu, že svým neobyčejným šatem, opásán těžkým železným řetězem, pak opaskem z pichlavých trnů — všeobecnou pozornost na se obrátil, a o to hlavně mu šlo; než i úřadové všimli si toho podivína a počali po něm pásti. — Inkvisiční tribunál toledský dal si o něm a přívržencích jeho zevrubné zprávy podati, nenaleznuv ale v učení jeho závady, zakázal mu jen, aby v divném kroji svém veřejně se neukazoval. Než sotva že bouře tato nepatrná nad hlavou jeho se shromáždivší odtáhla, nastaly mu jiné horší nesnáze. Dvě dcery z jedné vznešené rodiny, jež ohnivé řeči Loyolovy roznítily, uprchly pokradmo z Alcaly a chodily žebrotou od města k městu po Španělích. — Příbuzní jejich se z toho mrzeli nad míru a dávali všecku vinu Ignaci, že prý mladicím hlavy spletl, a obžalovali jej z toho u soudu, ten pak odsoudil milého blouznivce do vězení, odkud teprv pak byl propuštěn, až se kajicnice, které bylo zatím toulání po zemi omrzelo, domů navrátily.

V rozsudku inkvisičním, jímž mu bylo zakázáno, by se šatem mnišským neodíval, byla i zápověď, že nesmí hlásat prvé, pokud se nevykáže, že na některém bohosloveckém učilišti aspoň čtyry leta byl ztrávil. — To se mu zdálo býti sice příliš přísným výrokem, konečně ale obrátil se s prosbou k arcibiskupu toledskému, a ten poslal jej na své útraty na vysoké školy v Salamance, aby tam svá studia dokončil.

Však ani zde mu to nedalo dlouho pokoje a za krátký čas kázal již zase po ulicích a náměstích a řeči jeho omámily zvláště mnohé ženštiny, které se mu ze svých hříchů jako knězi zpovídaly a zcela se dle duchovní rady jeho řídily. — Toto počínání nelíbilo se ale kněžím a hlavně dominikáni si umínili, že mu podobné věci překazí, nechtěli však proti němu vystoupiti mocí, ale lstí; pročež poslali k němu a pozvali jej jednou k tabuli. Mezi tím, co u stolu seděli, počal s ním převor, velmi učený to kněz, o náboženských článcích rozprávěti, dávaje mu choulostivé a těžké otázky, na které když Ignác nebyl s to odpověditi, zavřeli jej do vězení a oznámili věc tu biskupovi, tento pak dal jej s několika přívrženci jeho spoutati a do žaláře uvrhnouti. —
Zde ale zpívali tito blouznivci, kteří se domnívali, že pro svatou věc trpí, chvalozpěvy, že jim Bůh popřál, aby byli mučenníky pro víru jeho.

S nimi bylo ještě několik jiných zločinců uvězněno, a těm podařilo se, že přepilovavše si okovy, kterými byli spoutáni, chtěli z vězení uprchnouti, leč Ignác a přívrženci jeho, spolehajíce se na svou nevinnost, neuprchli, nýbrž zůstali ve vězení i napotom, když zločinci dotčení prchnuvše okovy jim sejmuli a dvéře žaláře jim otevřeli; tím byli úřadové tak dojati, že je do slušnějšího vězení dali, ano po dvaadvaceti dnech docela na svobodu propustili, jen museli se zavázati, že nebudou kázati více. — To též učinili, a Recalde spílaje Španělům, zejména učitelům Salamanským, nevděčníků a zaslepenců, kteří duchu božímu odpírají, umínil si, že se odebéře do Paříže, ale jeho stoupenci nechtěli o tom ani slyšet a tak ubíral se sám, maje na oslu množství kněh a spisů, které s sebou vezl, naloženo, do hlavního města Francie. — Leč slabé vědomosti jeho přinutily jej, že znovu jal se mluvnici klassických řečí studovati, nečinil ale v ní pokroků, protože největší část dne žebrotou ztrávil a ve špitále daleko od koleje bydlel. — Když si to jednou známému mnichu stěžoval, poradil mu tento, aby se do Nízozemí, které tehdy Španělům patřilo, odebral a tam že mu zajisté bohatí krajané jeho tolik poskytnou, mnoho-li mu bude k živobytí v Paříži na

rok potřebí; a v skutku dostal v Nízozemsku tolik, že mohl bez starosti pak studiím svým zcela se oddati. —

Též v Paříži hledal učenníky a stoupence, a zvláště několik mladíků pohnuly řeči jeho o dobrovolné chudobě, kterou překrásnými barvami líčil, tak, že rozdavše celé jmění, žebrotou se živili. — Leč i zde způsobil tímto jednáním pohoršení a zase jej u inkvisičního soudu obžalovali, leč nejen že se mu nic nestalo, nýbrž dostalo se mu za jeho chudý život ještě pochvalného uznání.

Na universitě když počal filosofii studovat, přivedl mnoho studujících na svou dráhu, a mnozí zanedbavše studia svá oddali se žebrotě a v neděli a ve svátek veřejně na odiv lidu se bičovali. — Když všecko napomínání professorů i rektora zůstalo bez výsledku, odsoudila universita Recalda, že má být veřejně před veškerým studentstvem pokárán metlou. — I radili mu někteří přátelé jeho, aby této hanbě ušel a útěkem se spasil, leč blouznivec ten viděl v tom příznivou příležitost pro dobro svého učení a dostavil se svým soudcům. — Že ale nahlížel, že by takovým hanebným pokáráním všeho vlivu na mladé přátele své pozbyl, odhodlal se k prosbě a rektor universitní mu trest prominul.

Jesuitští spisovatelé Ribadaneira a Maffei však vypravují, že rektor Ignace za to, že mu trest ten byl uložil, na kolenou za odpuštění prosil a jej co svatého za vzor celé universitě představil.

Od té doby podrobil se ve všem zákonům universitním a r. 1532 stal se bakalářem a dvě léta na to mistrem svobodných umění. —

Na to počal zase svá kázaní a obracování hříšníků na dobrou cestu, při čemž míval časem prapodivné nápady. — Jednou se také dozvěděl, že jistý mladík každodenně chodívá k ženštině, která nevedla příliš ctnostný život; by jej od těchto návštěv odvrátil, odebral se jednou v zimě ku potoku, přes který musel mladík chodit, a svléknuv se do naha, posadil se až po krk do ledové vody. Když pak mladík kolem se ubíral, volal za ním: „Kam pak spěcháš, nešťastníče? Nevíš-li, že pomsta boží za tvé nepravosti v patách za tebou následuje? Nuže, jdi a ukoj nezřízené chtíče své, já zatím zde budu trpět a se modlit, abych hněv Páně ukojil.“ — A těmito slovy dojat, polepšil se mladík. —

Také slídil Recalde po osobách, které jen poněkud k učení Lutherovu se přiznávaly, a kdekoli pozoroval, že někdo jen dost málo ku kacířství se kloní, ihned jej udal inkvisici, která s neuprositelnou přísností zakročila. Než jakkoli byl velmi přepjatých náhledů, nabyl konečně přesvědčení, že mnohem větších prospěchů získá, pak-li k učení jeho se místo posavadních přepjatců a blouznivců vzdělaní mladíci přiznají.

Dobrým spojencem jeho byl Petr Faber, mladý to Savojan, který na vzdor tomu, že mezi stády otce svého mládí své byl ztrávil, byl mladík vloh nevšedních. Tento opakoval s Ignacem (protože spolu bydleli) filosofické přednášky, a mnohé temné věty, jimž tento neporozuměl, mu vysvětlil. — Za to naučil jej Ignac sebezapření a zdrželivosti; přivedl jej tak daleko, že často k zpovědi chodíval; spolu jej také penězi, které si byl ze španělského Nízozemí přinesl, hojně podporoval. A tak přilnul k němu Faber, nikoli ze zištnosti, nýbrž z náklonnosti opravdové, a stal se horlivým přívržencem jeho.

Ne tak snadno podařilo se mu získati Františka Yasso z Pampeluny. Předkové tohoto vynikali válečnou statečností, on ale chtěl vynikati učeností. — Byl to duchaplný, sličný a bohatý, ale spolu také velmi marnotratný mladík. — I počal mu Ignac lichotiti a při tom jeho učenost a vzdělanost vynášeti a s ním i někteří stoupenci jeho. — Brzy přivedl jej tak daleko, že s ním mladík ten ohnivý i v jeho duchovních cvičeních závodil a dobrovolně mnohdy i v nejkrutší zimě celé tři dny a noci se postil.

A tak dlívalo v úzké a chudobné světničce tré mladých mužů, o kterých později celý svět s obdivem mluvil.

2.

První učeníci Loyolovi.

edaleko Paříže jest ženský klášter Montmartre; za doby římské stával prý tam chrám boha války Marsa, a tudíž vzniklo z latinského m o n s m a r t i s jméno kláštera toho. —

Jest temná noc; jeptišky již poslední hodinky odbyvše, hoví si spánkem na tvrdých lůžkách. Hrobové ticho rozhostilo se po celé krajině, nad kterou noc temná svá křídla byla rozestřela. Ani větérku se nehýbe a z temných mračen sotva že se bledá luna prodere a svit její okny do rozsáhlého chrámu vniká. — Temné šero uvnitř chrámu panující nedá pozorovateli rozeznati náhrobky zesnulých sester, a jen slabý kmit lampy ozařuje poněkud prostoru před oltářem. —

Zde klečí několik mužů v stejném chudobném kroji, a náboženským fanatismem září obličeje jejich, u oltáře pak koná kněz oběť nekrvavou. Když byl mši ukončil, podává klečícím tělo Páně. Mužové tito jsou Ignac de Recalde a první učeníci jeho: Alfons Salmeron, Mikuláš Bobadilla, František Jasso a Šimon Rodriquez, a ten, jenž jim tělo Páně podává, jest druh Jakob Layuez, již na kněze vysvěcený.

Když se posvátný obřad ukončil, odebrali se k studánce sv. Diviše a společně tam zasedli k snídani, ku které si každý byl něco s sebou přinesl, a při té příležitosti složili vespolek slib slavný, že každý s pílí co možná největší studiím svým se oddá, a pak po dokončení jich do Jerusaléma se odebéře pohany na víru křesťanskou obraceti, že se zřeknou všech světských statkův a důstojností, a jen tolik pro sebe podrží, kolik každý ku skrovné výživě potřebovat bude. — Kdyby se ale tento úmysl na prosto provésti nedal, že se pak všickni sejdou v Římě a svatému otci k službám se zcela, bez výminky a odporu věnují. —

Což když se stalo, žádal ještě Ignac, aby se každý zavázal, že slib tento každý výroční den složení slibu prvního — bylo to dne 15. srpna 1534 — obnoví.

Shledali jsme však, že všickni tito mladíci byli přepjatci, jimž čtení legend a jiného druhu podivných bájí hlavy bylo spletlo.

Kdyby bylo k tomu došlo, že by se byli co missionáři do světa měli odebrati, zajisté že by se byl úmysl jejich v nivec rozplynul, a za našich dnův by si byl nikdo

víc na ně ani nevzpoměl. — Ale z tohoto malého hloučku povstalo pověstné „tovaryšstvo Ježíšovo“, které na tisíce údů čítalo a posud ještě čítá. — Recalde měl z tohoto vzniku takovou radost, že časem až v předešlou šílenost upadával, a jako druhdy v Manrese, hladem, žízní a bičováním tělo své trýznil a zcela zanedbával, leč rozumnější učeníci jeho pokaždé jej zas z toho vyvedli. — Za čas chtěli Lainez, Jasso a Salmeron do své otčiny za příčinou uspořádání rodinných záležitostí svých se odebrati, než Ignac nabídl se, že se na místo nich sám tam odebéře a věci jejich vyřídí, neboť mu šlo hlavně o to, aby rozvážliví příbuzní jejich jim počínání takové nezradili a od něho je neodvrátili.

A tak opustil Paříž, prvé však museli se mu všickni zavázati slibem, že skončivše svá studia se v Benátkách společně sejdou a pak co missionáři do svaté země se vydají, (a to sice r. 1537). Zatím se pověsť o divném životě Loyolově rozšířila a vzbudila všude obdiv všeobecný. Což divu tedy, že jakmile do Loyoly, domova svého, přišel, každý žádostí hořel, aby jej aspoň viděti mohl. Duchovenstvo a množství lidu, který jej s jásotem a slávou přivítal, vyšlo mu v ústrety, vše se mu kořilo a klanělo jako nějakému svatému. — Bratr jeho Garcias snažně ho prosil, aby se v jeho domě ubytoval, avšak odepřel mu toho Ignac a zůstal v chudobinci města Azpecia a živil se žebrotou. — Kázání jeho, která vždy na veřejných místech, ulicích a náměstích odbýval, potkala se brzy s účastenstvím vřelým a souhlasem, ježto čelila proti nepravostem lidu světského i kněží, totiž proti zkáze mravů. — Neboť nemravnost duchovenstva dosáhla takového stupně, že již veřejně žili i kněži i klášterníci v souložnictví. — I podařilo se mu v skutku, že ohnivými řečmi svými vzbudil pozornost úřadů duchovních i světských, kteří s větší přísností proti tomuto neřádu zakročili. —

Jesuité, kteří život jeho psali, vypravují nám o mnohých divech, které Ignac za svého pobytu v Azpecii konal: mluví, jak nemocné uzdravoval, mnohé mrtvé zkřísil a jak z posedlých ďábly vymítal. Tak prý jedna žena, která měla již po mnoha let zvadlou a uschlou ruku, obdržela zase předešlé vlády do ruky, když špinavé prádlo jeho prala, a jiných ještě podobných divů povídají o něm. Než i zde neměl dlouhého stání; odebral se do Navarry, Staré Kastilie a Toleda, aby záležitosti přátel svých spořádal. Ačkoli mu Garcias, bratr jeho, domlouval, aby si koně a některého sluhu s sebou vzal, že se pohodlněji a dříve na místo dostane, nechtěl toho učiniti, nýbrž jen na oko svolil, že uposlechne, na cestě ale ztratil se provázejícím jej sluhům a pustil koně, sám pak cestoval pěšky dále. — Vyřídiv záležitosti bratří svých, odebral se do Valencie a odtud přeplavil se do Janova.

Posléz dostal se do krásných Benátek, kamž jej již dávno mysl jeho táhla. Tehdy byly však Benátky v stavu prajiném, než jak je za našich dob nalezáme, nebylyť to hromady rumu a kamení, nýbrž krásné kvetoucí město, královna to mořská, jejíž hlavou tehdy byl dože Ondřej Gritti. —

Než tehdejší politická důležitost státu tohoto nezajímala Recaldu ani za mák; jemu nebylo nic na tom, že právě tehdy sultán Soliman, který musel od oblehání Vídně upustiti, znova se silně zbrojil k válce s křesťany. — Stáloť v přístavech osmanské říše přes 300 ohromných lodí ozbrojených a k odplutí přichystaných. — Begler beg řecký pak upravoval byty pro sultána v městě Sofii. Císař Karel V. shromáždil voje své u Neapole, ačkoli se ještě posud nevědělo, kudy vojska turecká do zemí křesťan-

ských vtrhnou; a válečné lodě, které Španělé, Janované, Siciliané a Malťané vypravili, stály k odplutí přichystané pod vrchním velitelstvím Ondřeje Doria.

Ignac z Loyoly však nebyl více vojínem, aniž hlásal, jako Kapistran, aby křesťany k boji proti nevěřícím roznítil, nýbrž kázal lidu po všech ulicích benatských, ačkoli nebyl ještě posud na kněze vysvěcen, a přemlouval lid k pokání a dobrovolné chudobě a sebezapření. Brzy získal dva nové učeníky, bratry Štěpána a Jakuba Egnia a za těmi následoval v krátce Jakub Hofez z Malagy, zuřivý pronásledovník kacířů. A jak všecko po novotě vábí, tak nalezala i kázání Loyolova velikého účastenství u Benátčanů, a všudy, kdekoli kázal, shromáždilo se množství lidstva. Proto počalo naň benatské duchovenstvo závistivými pohlížeti zraky a někteří zbudili u lidu podezření, že kazatel španělský jest ve spolku s ďáblem a pekelnými kouzly lid k sobě vábí, též spatřovali v jeho kázáních kacířské náhledy a namluvili o něm, že prý pro kacířské a bludné učení z Francie a Španěl utéci musil, a tu že přišel do Vlach, aby bludným učením svým lid mámil. Byla to velmi choulostivá věc pro Ignacia, a věda, že soud inkvisiční velkých okolků nedělá, protože již dvakráte s inkvisitory co dělat měl, neradby jim byl ještě jednou do rukou upadl, pročež odešel k arcibiskupovi Theatinskému, Petru Caraffovi, jenž později se stal papežem co Pavel IV. (1555). Tohoto starce, v jehož hlavě, jak dějepisec Muratori o něm tvrdí, tisícero myšlének neustále vířilo, jako oheň v sopce, naklonil si v krátkém čase španělský kazatel v také míře, že se zaň všude i u nuncia papežského Jeronýma Veraliho tak vřele přimlouval, že ten nejen v učení Loyolově žádné závady nenalezl, ale o něm i velmi pochvalně se vyjádřil.

Než toto přátelství netrvalo dlouho.

Caraffa, který hořce želel kleslý tehdejšího času stav klášterního duchovenstva a těžce nesl, že v nepravostech a bezbožném životě klášterníci s duchovenstvem světským takořka závodili, založil s Kajetanem Thienským r. 1524 nový řád, jehožto členové se dle sídla biskupského, zakladatele prvního, od jedněch Theatiany, od druhých dle druhého zakladatele Cajetany*) zovou.

Arcibiskup, který brzy prohlédl náboženskou horlivost Loyolovu, přemlouval jej, by do nově založené řehole vstoupil, leč Ignac, jenž ve své ctižádosti se chtěl sám státi zakladatelem nového řádu, zdráhal se tak učiniti a vzdal se všeho obcování s Caraffou, což mu tento velmi za zlé pokládal a později, když se papežem stal, jemu to vždy vytýkal.

Přece ale jmenovali vůbec v Italii jesuity, protože řehole jejich v témž roce, jako Theatiané, byla založena, Theatiany. Co se tyto věci dály, dozvěděl se Loyola v Benátkách meškající k nemalé své radosti, že stoupenci jeho, které byl v Paříži

*) Řehole tato skládala se původně jen z šlechticů a měla býti seminářem pro mladé kněze, kteří se v zásadách mravnějších, než jaké vůbec mezi tehdejším kněžstvem panovaly, vychovávati měli. Měli vésti přísný život a složiti slib apoštolské chudoby, pročež nazváni jsou „apoštolskými kleriky“ aneb „řeholí kleriků od božské prozřetelnosti“. Sliby jejich podobaly se slibům řeholníků sv. Augustina, mimo toho věnovali se i hlásání evangelia pohanům a obraceli kacířů k pravé víře, pak sloužili i nemocným. Pavel III. stvrdil 1540 tuto řeholi, a Sixtus V. dovolil ji, že směla míti svého generála. — Dle tohoto řádu vyvinula se r. 1583, založena od Voršily Benincasa, ženská řehole Theatianek či Kajetánek, kterou Urban VIII. (zvolený 1623 za papeže) potvrdil. Tato řehole ženská zachovala se až podnes v městech Palermu a Neapoli.

zanechal, tři nové učeníky, totiž Claudia le Jay, Jana Codure a Pasquiera Broueta, získali, potomky to vznešených a bohatých rodin. Byli to velmi schopní a vzdělaní mladíci, kteří k Loyolovi z celé duše přilnuli. I odebrali se v prosinci r. 1536, — jak se byli již prvé umluvili, — do Benátek. Na tyto poutníky byla podivná, ba až směšná podívaná. Všickni oděni byli v šat poutnický, nesouce v rancích na zádech své náboženské spisy, a na znamení své pravověrnosti měli na krku velké růžence viset. — Po cestě zpívali žalmy a chvalozpěvy marianské a modlili se litanie. — Konečně přibyli po obtížné a dosti nebezpečné pouti v lednu 1537 do Benátek, kdež na ně již náčelník jejich čekal.

Loyola se z jejich příchodu nad míru zaradoval a opatřil jim byty ve špitále sv. Jana a Pavla, jakož i v nemocnici pro nezhojitelné neduhy. Možná dosti, že se tu s obětavostí dosti velkou obsluze nemocných a raněných věnovali, ale co se o tomto počínání jejich od dějepisců jesuitských vypravuje, jest směšné, ano zhola nemožné Obsluhovaliť tu zejména nezhojitelnými neduhy postižené, málomocné a jinými nakažlivými přijičnými nemocemi, jaké tehdy zhusta mezi lidem panovaly, postižené, a tím si získali zásluh tím větších, neboť všickni hlídači nemocných těchto, jejichž těla za živa hnila, se zhola štítili. Ale v líčení prvopočátku tovaryšstva Ježíšova přehánějí se tyto zásluhy jejich až k šílenosti. Tvrdí se totiž na př. v spisu tomto, že prý oni, zejména František Xaverský, vodu, kterou rány své si tito nemocní vymývali, pili a ústy svými hnis z ran těchto ssáli: a byť by tomu i tak bylo, tedy bylo takové počínání zcela zbytečné a nepomohlo ani za mák k uzdravení neduhů jejich. A bylo patrno, že Bůh byl s nimi, neboť přijímali potaji i takové nemocné, které již ze všech nemocnic vyhostili, a spali s nimi v jedné posteli, aniž prý by se byli nakazili. — Takovými bájemi škodí jesuitští spisovatelé jen dobré věci řádu svého, neboť kdo příliš mnoho zvláštností vypravovati chce, tomu se pak ani nevěřívá, byť by i věci pravdivé vyprávěl.

Zatím co si stoupenci Loyolovi neunavně v nemocnicích počínali, přiblížilo se jaro a v Ignaci znovu vzniknul úmysl, aby se do svaté země odebral. Na potvrzení svého řádu zatím nepomýšlel, dobře věda, že Caraffa, který se byl zatím kardinálem stal, se naň mrzí, a že by i Petr Ortiz, věhlasný a u papežského dvora oblíbený bohoslovec, s kterýmž za svého pobytu v Paříži v neustálém rozbroji žil, ztvrzení řádu jeho se všemožně opíral. Ale na tuto cestu potřeboval nejen papežského požehnání, nýbrž také peněz, i vyslal k tomu cíli několik svých nejoddanějších přívrženců do Říma. Hlavně Faber a František Xaverský přišedše do Říma, uměli se Ortizovi tak přilichotiti, že jej zcela věci své naklonili a on vymohl jim slyšení u tehdejšího papeže Pavla III., který jim nejen požehnání svého udělil, ale i penězi na cestu hojně podaroval. I španělští kupci, krajané jejich v Římě, darovali jim na cestu peníze, a tak odebrali se s 200 dukáty, na tehdejší dobu dosti značnou to částkou, do Benátek zpět. Pavel III. povolil jim též, že ti, kdož ještě nebyli kněží, směli se kdekoli od biskupa dát vysvětiti.

Složivše pak slib chudoby a čistoty do rukou papežského nuncia, dali se od biskupa Arcanského na kněze vysvětiti. —

Přišedše do Benátek, rozptylili se po území obce té a kázali na silnicích a cestách, při tom ale sloužili jen pro posměch lidu, protože řeči jejich ani za mák ne-

rozuměli. Předce ale čím dál tím více líbil se takový život Loyolovi a upouštěl víc a více od prvotního úmyslu svého, totiž pouti do svaté země; i svolav všecky tovaryše své do Vicenzy, líčil jim v dlouhé řeči, že Bůh dopustil, aby právě nyní válka křesťanů s Turky vznikla, že nechce, aby do Palestiny putovali, an je k jiným větším si dochoval věcem. — Pak jim vypravoval, jak velice se stolec papežský k pádu svému sklání, a jak den ode dne vládě římské půdy ubývá, a žádal je, aby oni byli podporou této moci papežské. „Pročež nelenujme,“ končil řeč svou, „ať vyplníme druhou část slibu svého, a nabídněme svatému Otci služby své.“ S jásotem všickni k slovům těmto přisvědčili a hned se uzavřelo, aby Loyola, Faber i Lainez bez odkladu se do Říma odebrali, druzí pak aby se po všech italských universitách rozešli a nových tovaryšů získat hleděli. Jasso a Bobadilla odebrali se Bononie, Salmeron a Brouet do Sieny, le Jay a Rodriquez do Ferrary, Codure a Hofez do Padovy. Zároveň učinili si zatím tato pravidla: 1. Mělo žíti tovaryšstvo v nemocnicích a živiti se almužnou. 2. Všickni měli jednoho ze středu svého, který býval zvolen jen na rok, poslouchati. 3. Všudy měli pod širým nebem kázati, 4. dítky v katechismu vyučovati, a 5. neměli žádných peněz za nic přijímati.

Průvodčí Loyolovi, s kterými se do Říma ubíral, pozbývali důvěry ve zdar věci své a počali býti malomyslnými, nad čímž se Ignac velice rmoutil, neboť malomyslnost ta byla by věci jeho velmi ku škodě sloužila; když přišli k městu svatému, odešel od nich a vzdálil se do blízké kaple, kde se dlouho modlil. — Po té vyšel nadšen z kaple k tovaryšům svým a promluvil k nim: „Nevím, milí bratří, kterak Bůh s námi naloží a nebudou-li nás v Římě křížovati, kolem lámati aneb jinak katanovati; ale buďte ubezpečeni, že cokoli nás potká, Ježíš Kristus milostivě s námi naloží.“ — Ribadaneira vypravuje ve svém spise „Život sv. Ignacia“, že se v dotčené kapli jemu Bůh Otec zjevil a jej Bohu Synu, který těžký kříž na bedrách svých nesl, představoval a jemu jej odporoučel, načež prý jej Ježíš z rukou Otce milostivě přijal a pak prý k němu promluvil: „Neboj se a jdi směle do Říma, já tě neopustím.“

Vypravováním o tomto zjevení okřála mysl tovaryšů Loyolových a tak došli v dobré mysli cíle cesty své: zde získal si brzy Ignac slovutného Ortice (proslulého učeností svou při dvoře Karla V.) a ten jim vymohl slyšení u papeže.

3.

U dvora papežského.

S vládou nádherymilovného Toskánce Alexandra Farnese, který co Pavel III. roku 1534 na stolec papežský dosedl, byl Římí spokojen, neboť papež byl rád na světě a přál tudíž i jiným. V mládí svém zvyklý radostně a vesele žíti, vrátil se v stáří zase ke zvyku tomuto; když po smrti Klimenta VII. jej kardinálové za papeže zvolili, byl již 66 let stár. — Muž tento, plný bujarosti a síly a oblíben jemnými a uhlazenými způsoby ve společnostech, utrpěl přece na mravech svých za mrzké vlády kardinála Borgia, potomního papeže Alaxandra VI., který 17. srpna 1503 umřel, otráven jedem vlastním,

který byl jiným k otravě připravil, zůstaviv zlým životem svým příklad a památku neblahou po sobě. —

Již co mladík vedl Farnese život velmi nevázaný, a proto dala jej matka jeho Johanna, rozená Gaetani, na andělském hradě uvězniti. Než vazba jeho nebyla příliš těžká a netrvala také příliš dlouho, neboť, když se o božím těle slavný průvod v městě odbýval a pozornost všech strážců od něho byla odvrácena, spustil se po provaze s okna dolů a utekl. — Brzy počal dále hýřiti, a syn a dcera (jmeno matky těchto není nám známo) byli ovocem tohoto života jeho. Ale byl přece tak poctivým, že se k těmto svým dětem co otec veřejně hlásil. — Při volbě jeho za kardinála mu to však pranic nevadilo, bylť vůbec známo, že rychlé postupování jeho jest pouze dílem sestry jeho Julie Farnese za milkování její s papežem Alexandrem VI. Když pak dosáhl vrchole přání svého, totiž když jej zvolili za papeže, byl zcela spokojen, nedbaje pranic na to, že moc papežská během posledních století Viklefem, Husem a posléze Lutherem citelných ran utrpěla.

Když tak kráčíval prostrannými síněmi nádherného paláce Farnesského, který byl velkým nákladem si vystavěl, cítil se Pavel III. sám s sebou spokojeným a jen myšlénka na syna jeho Petra Ludvíka skličovala jej neustále. Bylť to mladík v každém ohledu zkažený, ukrutný, chlipný a zcela znemravnělý, oddán jsa prostopášnostem všeho druhu. Syn tohoto Petra Ludvíka, Oktavio, zasnoubil se s císařovou dcerou, věhlasnou a vzdělanou dcerou císaře Karla V. z levého boku, Markétou, kteráž byla v manželství velmi nešťastném se svým prvním chotěm Alexandrem Medicejským žila. — Leč ona snášela jeho milostné pletky s cizími ženštinami a jiné libůstky jeho s takovou oddaností, že se tomu celý svět divil; ale tyto milostné pletky byly za tehdejších dob velmi rozšířené, a papež s veškerým duchovenstvem byli co do mravů tehdy ovečkám svým zlým příkladem. — Lorencino Medicejský, přítel a strýc Alexandrův, dychtil ale po statcích jeho, a jednou přilákav jej na svůj hrad, přemluviv ho k milostnému zastaveníčku, zde jej na pohovce zavraždil.

Tento mrzký čin zanechal Pavel III. bez trestu, ano těšilo jej, že ruka dcery císařovy byla opět k zadání, i žádal ji pro svého vnuka. Oktavio byl tehdy teprv třináctiletý; ale zlý příklad otcův již záhy probudil dřímající zlé vášně jeho, tak že na vzdor svému mladistvému věku byl již hotovým prostopášníkem. Toho se Markéta, zkušená již paní, obávala a zdráhala se dlouho, ve sňatek nestejný s tak mladým a zhýralým člověkem vstoupiti a neskrývala se též s tímto svým odporem. Ale politickým záměrům císařovým a papežovým nebylo pranic po štěstí dětí svých, ani se neohlíželi na to, zdali budou děti jejich v tomto manželství spokojeny, a tak musela ubohá paní svoliti, na vzdor tomu, že církevní zákon manželský žádá, aby se ve sňatek z dobré vůle a ne z přinucení vstupovalo.

Z toho měl papež radost nesmírnou a projevoval ji i veřejně v konsistoriu svém, bylť nyní spřátelen již s dvěma nejmocnějšími rody panovnickými, neboť i král francouzský, Jindřich I., byl mu ruku francouzského kraleviče pro vnučku jeho Viktorii přislíbil, ačkoli šlechta i dvůr královský se všemožně zasnoubení kralevičovu s levobočkou papežskou opírali. —

Jedva že Markéta k sňatku s vnukem papežovým svolila, byl ihned kardinál vévoda z Medici s velkým a skvělým průvodem do Florencie pro nevěstu poslán, ne-

boť chtěl papež, aby se svatba odbývala v Římě. Papež, kardinálové a veškerá šlechta římská vyšli se slávou nevídanou královské nevěstě vstříc, a při svatbě panovala nevýslovná nádhera, která nesčíslných haléřů sv. Petra vyžadovala, ačkoli peníze ty pro chudé, nemocné a vdovy byly určeny. Všickni, i povážlivější Římané vrtěli hlavou a mrzeli se nemálo nad tím, že papež sňatek tento tak na odiv staví, a tak ohromných peněz plnýma rukama rozhazuje, ještě větší nelibost však působila zpráva o tom v Německu, kde se reformatoři co nové zbraně proti církvi římské události té chopili.

Leč nemohly ani blahé upomínky na radovánky dotčené a na zdar vřelé snahy jeho, že pokrevními svazky tak mocné rody k sobě připoutal, rozplašiti mraky v chmurné

Papež Pavel III.

domácnosti jeho, a právě v tu dobu, kdy vypravování naše počíná, byl velmi rozmrzen nad novým ohavným skutkem svého milého syna Petra Ludvíka.

Tento činíval totiž čas od času výlety po území státu církevního, oddávaje se při nich prostopášnostem všelikým a sváděje k nim i mladíky, kteří se mu líbili, buď po dobrém anebo násilím. V družině jeho byl také jeden mnich, kterého pro nezřízený život z Mirandolského kláštera vyhnali, a jenž se pro neobyčejnou žravost svou „biskupem hladovcem“ nazýval; tento byl vévodovým pomocníkem a náhončím v hýření a nevázanostech.

Když přišel s vévodou do města Fano, přemluvil čtyryadvacetiletého sličného Cosimu de Gori, vzdělaného biskupa Fano-ského, by se představil vévodě, mocnému synu papežovu, že si tím získá přízně na dvoře papežském. Hned na počátku rozmluvy tázal se ho vévoda sprostými a oplzlými slovy, jak se s krasotinkami fano-skými baví; ale Gori zaražen touto řečí, odpověděl, to že k úřadu jeho nenáleží, a vzdálil se. Ale již druhého dne vzkázal mu vévoda znova, aby jej navštívil, že s ním promluví, jakým způsobem by se dalo docílit smíření s nepřátelskými stranami italskými. — Ale sotva že se Gori s vévodou do řeči dal, činěny mu hanebné návrhy, a když se zdráhal tyto vyplniti, dal jej Petr svázati a násilím jej zprznil. — Za čtyry dny na to umřel následkem události té biskup.

Z toho pošlo nesmírné rozhořčení, ano i papež Pavel III. rozhněval se na svého syna nesmírně, že mu takovou nečest způsobil, ačkoli omlouval čtyřicetiletého prostopášníka, že prý to v mladické nezdrženlivosti učinil.

Nemohouce se s tímto obavníkem dále zabývati, sdělíme aspoň čtenářům konec jeho, ačkoli teprv v několika letech na to smrt jej zastihla.

Když byl totiž syna svého Horace s Dianou, levobočkou francouzského krále Jindřicha zasnoubil, vystavěl si v Piazenci pevný hrádek a zde vedl život tak pohoršlivý, že brzo šlechta i měšťané proti němu povstali. Zato odebral šlechtě nejprvé zbrojence a služebníky, a jelikož dobře věděl, jak neradi tito na jeho blízku žijí, neboť každý se mu kde jen mohl vyhýbal, přinutil některé z mocnějších rodin šlechtických, že se museli do okolí hrádku jeho přestěhovati a odebral některým zámky jejich; jako zejména zámek Cortemaggiore rodině Palavicini, rodině Landi však statky Bardi a Campiano. — Luza znemravnělá a chátra nejsprostší pokládala vévodu za druha rovného. Když již počínání jeho bylo nesnesitelné, tu se spojili Girolamo a Camillo Palavicini, Agostino Landi, pak Anguisolla a Luigi de Confallonieri, a uzavřeli, že tohoto padoucha se světa sprovodí. I umluvili se, že Ferdinand Gonzaga potáhne s vojskem ku Cremoně, aby byl jejich podporou, a kdyby se předsevzetí jejich nezdařilo, spiklencům útočištěm byl. K těmto příčinám nenávisti osobní přidružily se i příčiny politické, neboť vévoda klonil se k straně francouzské, protivné Gibellinům, straně to císařské. — Pět spiklenců v průvodu 37 důvěrných sluhův, nesouce pod kabáty skryté zbraně, neboť zapověděl tyran veřejně zbraň nositi, odebralo se do starého zámku, kde právě Petr sídlil. Bylo to dne 10. září 1547, vévoda byl právě vstal od tabule a služebnictvo jeho zasedalo k obědu. Švýcaři, kteří vchod do hradu střežili, vpustili, na nic zlého nemyslíce, šlechtice jim dobře povědomé do hradu, tito ale se jich hned zmocnili, a počala mezi oběma stranami šarvátka, při čemž několik německých a švýcarských žoldnéřů vévodových bylo zabito. Mezi tím vrazil Anguissola s dvěma průvodci svými do komnaty vévodovy, u kterého se právě Caesar Fogliano na návštěvě nalezal. Petr byl beze vší zbraně a k tomu byl nakažlivou přijičnou nemocí, která tehdy v Italii panovala, tak sesláblý, že mohl jedva na nohou státi, tudíž nemohl se dorážejícím naň protivníkům ubrániti a po krátkém odporu sklesl mnoha ranami dýkou proklán mrtev k zemi. Po té zavřeli spiklenci brány hradu a vytáhli zdvihací mosty, jsouce odhodláni, v hradě na život a na smrt se proti lidu hájiti. Pak vystrčili mrtvolu zavražděného z okna za nohy ven, aby jej každý viděti a ze zavraždění ukrutníka se těšiti mohl, načež mrtvolu do příkopu pod hradem vyhodili. — Leč jakkoli byl za-

vražděný velmi neoblíben, chopili se přece někteří přívrženci jeho zbraně, aby smrt jeho pomstili. Setník vévodské stráže přitrhl před hrad se svým lidem a jal se jej dobývati; nemoha se ale hradu, který šlechta odbojná výborně hájila, zmocniti, musel brzy s nepořízenou odtáhnouti. Za dva dni na to přitáhl Gonzaga, císařský vladař Milánský, se svým vojskem a obsadil Piacenzu ve jmenu císařovu, navrátil státu a šlechtě předešlé svobody a výsady, zrušil bývalým vévodou zavedené daně a prominul odbojníkům tresty.

Tím byl do vévodství Piacenského opět pořádek zaveden. —

V nádherných síních paláce svého ani ve snu nenapadlo Pavlu III., jak strašně by syn jeho kdys se světa sešel, nýbrž byl u velikém rozhořčení nad jeho prostopášným životem, ačkoli jej před sebou a světem všemožně omluviti se snažil.

Nalezáme jej právě rozmlouvajícího s kardinálem Janem Petrem Caraffou mužem přísných mravů, ale velmi hrdé povahy. Tento byl již od narození svého k službě církevní určen; neboť když matka jeho, Vittoria Camponesca, manželka Jana Petra Caraffy, hraběte z Montorio, s outěžkem s ním byla, vydala se na pouť, aby si tam požehnání pro budoucího potomka svého vyprosila, a tu jí zjevil jistý nábožný poustevník, že dítě, které pod srdcem nosí, bude jednou papežem, a následkem toho věnovali Jana Petra hned od narození službě církevní.

Hovor obou mužů těchto obrátil se brzy od událostí dvoru papežského k otázkám časovým, pro hlavu církve i pro kardinála stejně důležitým. Oba uznávali, že papež nemá práva k světské vládě, neboť již Kristus pravil: „Království mé není z tohoto světa!“ — A již nechtěl nikdo v křesťanském světě věřiti, že papež jest náměstkem Kristovým na zemi, když viděli, jak přemnozí papežové církvi k záhubě a vládě papežské ku zkáze panovali. Následek toho byl, že svět přestal věřiti v jejich neomylnost a opíral se o bully dřívějších ctnostnějších papežů, ano věřil v bludné zásady, které bullami potomních papežů brzy ztvrzovány, brzy opět zatracovány byly. Ano i o tom pochybovalo se již, že koncilium církevní i s papežem jest neomylno. A skutečně, kdoby se chtěl v spisech sněmů církevních probírati, nalezl by důvodů dosti, které by jej v těchto pochybnostech jeho utvrzovaly. —

Na to nastala reformace a učení Lutherovo, k němuž se víc a více mnichů a jeptišek přidávalo, počalo býti papežství nebezpečným a to tím více, jelikož i přes Alpy daleko do Italie vnikati počalo. Orchino, generál kapucínský v Sieně, kázal veřejně proti bezženství, a opustiv řád svůj odešel do Genevy, kde přestoupiv ke kalvinismu s dívkou Luteránskou se oženil. A co zatím manželka doma předla a plátno bílila, kázal pan manžel její a vyučoval lid v náboženství, brzy ale upadl v podezření, že prý bludných článků se drží a mnohoženství učí, a nepřátelé jeho pronásledovali jej v Genevě, Basileji, ano i v Curichu. — A tak putoval s místa na místo, kázal a učil v Angličanech, Německu a Polsku, kdež, pronásledován od papežského nuncia, u veliké bídě a nouzi žil, a roku 1564 zemřel. Z jeho spisů zachovalo se nám jen „Pojednání o primatu římských biskupů“, „Humoristické čtení o očistci“, pak italské apology, obsahující přes 500 anekdot a povídek o papeži a mniších (spis ten provívá ostrou satyrou a hrubými narážkami i vtipy). — Papež se velice na uprchlého mnicha rozlítil, a již chtěl celý řád kapucínský zrušiti, leč mnich Jossi pravil k němu: „Svatý Otče, nebyl-liž mezi apoštoly i zrádce Jidáš, a Kristus neřekl přece ostatním proto:

Kliďte se mi s očí?“ A to jej pohnulo, že toho neučinil. Jeden pak kardinál se pronesl, že by to byla pro Orchina nesmírná čest, kdyby papež jemu k vůli zrušil všecky kláštery kapucínského řádu.

Duchovenstvo katolické vytýkalo protestantským kazatelům zhusta, že se tělesným chtíčům oddávají, zapomínalo ale naprosto, že za tehdejších časů vyšší i nižší kněžstvo katolické v cizoložnictví si libovalo, ano že mnohý duchovní kolik souložnic si držel, — stolice pak papežská že i od oněch kněží, kteří počestný život vedli, každoročně po dukátu co daň ze souložnictví vybírala. — Myslilť reformatoři, že jest to mnohem slušnější a bohulibější věcí, s nábožnou a počestnou manželkou a dítkami co křesťanská rodina žíti, než zapovězeného ovoce z cizích sadů požívati. — Od té doby, co bylo násilím u duchovenstva bezženství zavedeno, nastala velká znemravělost mezi kněžstvem: brávali si hospodyně a s těmi pohoršlivý život vedli, tak že již provincialní církevní sněm Lyonský r. 1231 se vyjádřil: „Nařizujeme, aby hospodyním kněží, kdyby se buď samy přiznaly, neb kdyby jim to někdo dokázal, že v souložnictví s duchovními žijí, v neděli před celou obcí v kostele vlasy se ustříhaly.“ Leč ani tento trest neměl žádného účinku. — A pět let na to vyřkl zase sněm Londýnský: „Ačkoli snaha opravců církevních vždy k tomu čelila, aby se tento neřád, jímž ozdoba církve nad míru trpí a se hyzdí, odstranil, přece trvá posud a s takovou drzostí se páše, že to až k úplné nemravnosti téměř dosahá.“ — Ano došlo to tak daleko, že mnohé obce samy prosily, aby se jejich kněžím souložnice dovolily, „aby prý počestné panny a ženy se nemusily před kněžími tolik na pozoru míti.“ — A tak mluvilo se o tomto zlořádu po mnohá století. —

Ještě za papeže Pia VI. (1774—1800) děly se porady o zrušení coelibatu, ale kardinál Palavicini byl silně proti tomu, řka: „Povolí-li se římsko-katolickému duchovenstvu ženit, veta bude po hierarchii (kněžovládě) římské, veta bude po vážnosti a důstojnosti biskupů, neboť ženaté duchovenstvo bude poutat žena a dítky k státu, a oni přestanou býti tak horlivými přívrženci stolice římské, nuceni jsouce s rodinou svou v zájmech panovníků světských pracovati. Opatrnost vladařská tudíž káže Vaší Svatosti a svatému sboru, by nikdy se k něčemu takovému nesvolovalo.“

Komu pak není známo pořekadlo kněžských hospodyň, které, jsou-li u faráře první rok, říkávají: „To je ves velebného pána“, druhý rok již „naše ves“, a třetí rok docela již: „moje ves!“ —

I viděl papež Pavel III. se srdcem skormouceným, jak vždy víc a více kněží se k protestantismu obracelo, a že papežský stolec ranami, které mu reformace zasazovala již značně se viklal. — Kardinál Caraffa založil sice nový řád Theatinský, ale ten nebyl bohužel s to, aby římský stolec k bývalému lesku opět povznesl; bylotˇ podobných řádů již velké množství, a některé, místo co by moc dvoru papežského byly měly podporovati, čelily naprosto proti ní, jak se o tom z dějin papežů římských dovídáme.

I upozornil kardinál papeže na blouznivce, jenž se právě v Římě zdržoval a kázaním svým mezi lidem obdiv i pohoršení mnohé činil; nepotřebujeme čtenářstvu ani široce vykládati, že to byl Ignac Loyolský.

Svým přísným cvičením duchovním získal si v krátkém čase slovutného kardinála Contariniho, a brzy po něm stal se přívržencem jeho i učený mistr Ortitz, který

vzdor své vzdělanosti k Loyolovi přilnul, od něho se poučovati dal, a velice si ho vážil; však do řádu jezuitského přece nechtěl vstoupit, tvrdě, že může, nejsa členem řádu, více proň u papeže a císaře činiti, a skutečné si napotom nevšedních získal zásluh o rozšíření jeho. — Když takovým způsobem jezuité v Římě pevné půdy nabyli, povolal k sobě do sídla papežského Ignac své po celé Italii rozptylené tovaryše, kterým se zvláště ve Ferraře dobře dařilo, — neboť si le Jay-e tamní vévoda z Este zvolil za zpovědníka, — aby se o konečném uspořádání řádu poradili, a kardinál Caraffa jim povolil, že směli veřejně kázati.

V Římě však povstal proti nim brzy nebezpečný sok, učený jeden Augustian, jenž ohnivými slovy a neohroženě o úpadku církve hlásal a ostrými slovy se i fanatického řádění jezuitů dotýkal. Kázaní jeho velmi četně byla navštěvována, on pak sám byl miláčkem všeho lidu římského, neboť mluvil tomuto takřka z duše. I poradil Ignac tovaryšům svým, aby některé věty z kázaní dotčeného augustiana za bludné a kacířské prohlásili. Ti tak skutečně učinili, leč nepodařilo se jim oblíbeného kazatele osočiti, jelikož jen velmi skrovná část lidu k mínění jejich se klonila, i povstalo z toho veliké pohoršení, zvláště když se Římané z rozličných stran dověděli, jaké pletky měli cizí kazatelé s inkvisicí ve Španělích, Francii a Benátkách, — a tři Španělé vystoupili co svědkové proti nim. Brzy rozšířila se pověst, že inkvisice po Ignaci a soudruzích jeho slídí, by je před soud svůj postavila a utratila.

Než Loyola směle dostavil se k soudu a nalehal na to, aby se s ním zavedlo vyšetřování; neboť na štěstí nalezalo se právě několik soudců svaté inkvisice z Alcaly, Paříže a Benátek v Římě, kteří již dříve jej byli soudili, a ti rozhodli ve prospěch jeho. Též z Bologny, Padovy, Sieny a Ferrary došly zprávy velmi příznivé o tovaryších jeho, i byl za nevinna v každém ohledu uznán. Kazatel augustianský musel utéci z Říma a odebral se do Genevy, kdež k reformaci se přidal. Později upadl do rukou inkvisice a byl odsouzen na hranici.

Ignaci však nebylo dosti na pouhém uznání neviny jeho, a ačkoli jej i vznešení příznivci jeho zrazovali, žádal ještě veřejné zadostučinění. Konečně r. 1538 obdržel písemní rozsudek, který proň velmi příznivě, pro nepřátely jeho však velmi nemile zněl. Teprv nyní počal opravdově pomýšleti na uskutečnění úmyslu svého, a po několikatýdní dlouhé poradě usnesli se po dlouhých a tuhých hádkách na tom, že k předešlým slibům chudoby a čistoty přidají ještě třetí a sice neobmezenou slepou poslušnost nejvyššímu představenému řádu; slib tento pak složilo celé tovaryšstvo dne 15. dubna 1539. —

Ignac byl úplně jist, že jej za vrchního představeného (který se měl jenerálem nazývati) zvolí, i záleželo mu nyní na tom, aby řád jeho co nejdříve potvrzení stolice papežské dosáhl. Aby si tedy papeže naklonil, pomýšlel, že zvláštní oběť stolci papežskému přinese, jakož až posud zakladatel žádného řádu nebyl učinil; pročež zavázal stoupence své ještě slibem čtvrtým, k poslušenství papeži a k bezplatné službě jeho, — a 4. května 1539 složili i tento čtvrtý slib.

Pak se ustanovil řád vzhledem na veřejné vyučování, o většině hlasů ve sporech řehole, o doživotné vládě jenerálově, o jmění kolejí a škol, o domech professů a p. — Když všecko toto spořádáno bylo, jednalo se o tom, jakým jmenem se má nová řehole tato nazývati. Z přílišné skromnosti (sic) nechtěl Ignac, by se

řád jeho po něm co zakladateli Ignatianským neb Loyolitským nazýval, a připadl na myšlénku, aby nesl jmeno Spasitelovo, odvolávaje se při tom na to, že se mu Kristus po dvakráte, když se myšlenkou o založení řádu zanášel, zjevil a sice poprvé v jeskyni u Manresy a podruhé na cestě do Říma; a tak nazván řád „tovaryšstvem Ježíšovým."

Jesuité spustili se ale ve své přepjatosti tak, že tvrdili, Ježíš sám že jest prvním a pravým zakladatelem řádu jejich.

Zejména v spise: „Dějiny prvního století tovaryšstva Ježíšova" čteme: „Tovaryšstvo Ježíšovo není dílem lidí, nýbrž věčného Boha," a s podobnými, na nesmyslném přeceňovaní sama sebe se zakládajícími výroky potkáváme se ve všech spisech jesuitských. —Porady své odbývali v noci, ve dne pak kázali po ulicích a vyučovali děti v náboženství.

Tehdy vstoupil do řádu také výtečný kněz Petr Cedacius, příbuzný papežův, a z toho byli jesuité velice potěšeni, neboť právě panoval v Římě velký hlad a penězi, které Petr řádu byl přinesl, mohli četné nouzí trpící podporovati, sami ale žili velmi skromně. — Lid je všeobecně chválil a velebil.

4.

První základové učení jesuitského.

Kardinál Contarini podal papeži spis následujícího obsahu, v němž ústava jesuitská krátkými slovy jest naznačena. Zní pak spis ten takto: „Kdo do tovaryšstva našeho, které jsme „tovaryšstvem Ježíšovým" nazvali, vstoupiti, zde pod křížem Kristovým bojovati a pánu Bohu samému a náměstku jeho na zemi, římskému papeži, sloužiti chce, pamatuj si i po složení slibu neustále, že jsi údem tovaryšstva, založeného jedině proto, aby se jím duše v lásce a dokonalosti křesťanské utvrdila, a víra veřejným hlásáním slova božího, duchovním cvičením, skutky lásky křesťanské, a zvláště poučováním mládeže a těch, jimž víra tato neznáma jest, slyšením zpovědi věřících a podáváním poslední útěchy umírajícím čím dál tím více zmáhala a šířila. Nechť máš vždy Boha na paměti, a účel tohoto tovaryšstva, kteréž tě k Bohu vede, neustále před očima, a hleď ze všech sil svých k tomuto cíli dospěti. — Ale s milostmi, od Boha ti propůjčenými, buď spokojen, neplýtvej jimi a spokoj se se stupněm povolání svého, abys se nerozumně nepřechvátil." — „Aby se ale pořádek, jehož každá společnost nevyhnutelně potřebuje, stále zachoval, zůstavuje se zvolenému nejvyššímu představenému úplné a neobmezené právo rozhodovací, ustanoviti dle povolání jednoho každého k úřadu, k němuž by dle jeho náhledu hodil. Tento představený má míti moc ve všech ustanoveních řádu, členové pak mají jen právo v poradách hlasovati; v případech důležitých má jenerál svolati sněm, ku kterému se co možná nejvíce členů ze všech končin světa shromážditi má: při poradách méně důležitých svolává jen ty členy, kteří v místě s ním přebývají. Moc rozkazovati má ale jen jenerál. Všickni členové mají vědět, a nejen přede dveřmi professních domů, ale neustále si rozpomínat, že toto celé

tovaryšstvo, a všickni, kdož do něho vstoupí, poslušně pod velením nejsvětějšího pána našeho, papeže a všech příštích nástupců jeho pro Boha bojují. A jakkoli dle učení evangelia uznáváme a tvrdíme, že všickni věřící křesťané bez rozdílu jsou poddaní římského papeže, co hlavy a náměstka Ježíše Krista: uznáváme my to za prospěšné k utvrzení se v pokoře celého tovaryšstva vůbec, k úplnému mrtvení jednoho každého zvláště, a k sebezapření, bychom celý řád náš mimo tuto obecnou křesťanskou oddanost ještě slibem zvláštním k poslušnosti k nástupci Kristovu zavázali a sice tím způsobem, že cokoli by nám nynější papež aneb kterýkoli z příštích nástupců jeho ve věcech víry velel, a k jakým koli missiím by nás určil, byť by nás k Turkům, nevěřícím do Indie anebo ku kacířům a rozkolníkům vyslal, neb kdyby určil, bychom věřícím boží slovo hlásali, vždycky hned bez zdrahání a odkladu uposlechnouti se uvolujeme; pročež jedenkaždý, kdož do řádu našeho vstoupiti míní, nechť si prvé dlouho a se zdravým rozmyslem rozváží, než toto břímě na bedra si vloží, jestli má tolik duševních prostředků a síly, by tuto hradbu dle rady Páně překročiti mohl, to jest, jest-li mu Duch svatý, který mu do srdce vnuknul, by se k tomuto kroku odhodlal, tolik milosti udělil, aby se nadíti mohl, že s jeho pomocí toto břímě povolání svého unese; neboť, jakmile z vnuknutí božského se službě Ježíše Krista věnoval, musí býti dnem i nocí hotov, bedra svá opásati, a každou hodinu volen, pro Krista bojovati.

By se všem okolkům a zdraháním předešlo, které by snad z posílání na missie někdy povstaly, musí se zavázati každý, že nikdy žádný ani prostředně ani bezprostředně se stolicí římskou v tomto ohledu nebude vyjednávati, ale že ve všem se Bohu, náměstku jeho na zemi, papeži, a představeným řádu podrobí. Naproti tomu představený nesmí bez přivolení řádu v žádné jednání ve věcech missionářských vstoupiti.

Každý musí slíbiti, že představených řádu zejména pak jenerála ve všech pravidlech řádových poslouchati bude. Tento ale má jen takových rozkazů udíleti, jaké za prospěšné uzná k dosažení účele, jaký byl si řád vytknul. Po celou dobu vlády své má míti neustále na očích příklad dobroty a laskavosti Krista a Petra a Pavla, a on sám i rádcové jeho mají se vždy dle těchto předpisů držeti. Zvláště mají si dát záležet na vyučování dítek v křesťanském náboženství, mají tyto učit desateru přikázání a podobným základům víry. To má být hlavním úkolem představených, neboť bez víry nemůže se člověk v náboženství vzdělat, a stalo-li by se kdy, že některý člen společnosti by se nechtěl službě některé krajiny věnovati, poněvadž by chtěl svým schopnostem většího oboru působnosti získati, tedy má mu toho představený povoliti, aby se náboženskému vyučování mezi lidem křesťanským oddal, neboť i to náleží k skutkům křesťanské lásky a k cvičení se v pokoře. — Tudiž mají podřízeni svých představených býti poslušni ve všem, ano mají v nich téměř Krista samého ctíti, neboť to přispívá k nemalému prospěchu řádu a tím cvičí se tovaryšstvo neustále v pokoře a sebezapírání.

Jelikož ale každému ze zkušenosti známo jest, že člověk vede jen tehdy život příjemný, čistý a bližnímu i sobě prospěšný, když se lakoty vystříhá a evangelické chudobě zcela oddá, a poněvadž přesvědčeni jsme, že Kristus Pán slíbil učeníkům svým, kteří jedině „království božího a spravedlnosti jeho hledati budou, že vše ostatní

(totiž potřeby tělesné, jako: oděv, jídlo, pití a p.) jim bude přidáno“ — má jedenkaždý zaslíbiti chudobu po celý život svůj a zavázati se dále, že nebude nikdy ani pro svou osobu, ani vůbec pro tovaryšstvo o nabytí statků se ucházeti, nýbrž že se spokojí s tím, co se mu k ukojení nevyhnutelných potřeb tělesných od dobrodinců daruje. Přece však smějí míti při některých universitách k vydržování studujících některé příjmy. — Představení ponechávají si moc nad těmito školami a nad studujícími, školy ty navštěvujícími, oni rozhodují o přijetí a propuštění žákovstva a o povolání a sesazení učitelstva a ředitelstva škol dotčených, a vůbec o všem, co se správy učilišť těch a kázně v nich týče. To se však má díti tak, aby ani studující dobrodiní, jakéhož se jim na školách takových dostává, zneužívati, ani řád školám těm statky neb příjmy jejich k svému prospěchu odníti nesměl; nýbrž příjmy a užitky mají stále při školách těch zůstati, neboť tyto jsou určeny k vzdělání mladíků, kteří budou po svém vycvičení a přestávše uložený jim čas zkoušky, do řádu přijati.

Členové řádu, kteří jsou kněži, byť i žádných beneficií nepožívali, mají soukromě, každý pro sebe (a ne jako v ostatních řádech a řeholích) hodinky církevní se modliti, a jiné předepsané pobožnosti konati.

Toť jest krátký nástin směru řádu našeho. — Tento nástin má spolu i oněm, kdož se po způsobě žití našeho pídí, k vysvětlení a potomkům, kteří by snad podobnému životu se věnovati chtěli, k poučení býti. A jelikož dobře víme, jak s mnohými a těžkými protivenstvími řád náš bojovati má, ustanovili jsme, aby nikdo bez dlouhého a řádného zkoušení do řádu toho se nepřijímal. A teprv když by se shledalo, že v učení Kristovu tak dalece dospěl, aby mohl čistý a bohulibý život vésti, bude přijat do řádu našeho co bojovník pro Krista, který račiž tomuto nepatrnému počátku našemu propůjčiti svou svatou milost ke cti a slávě Boha Otce, jemuž samému budiž čest a sláva na věky věků. Amen.“

Tento nástin sdělili jsme čtenářstvu našemu doslovně, jak byl papeži Pavlu III. předložen a od něho schválen proto, aby nabylo jasného a úplného ponětí o tendenci řádu jesuitského, jenž již ve svém počátku zárodek k své budoucí moci a velikosti v sobě zaujímal; tu jeví se jako símě zcela nepatrné, ale v něm spočívá síla značná, a že potřebí jest jen slunečního tepla a vláhy, aby vzklíčilo a mocné kořeny založilo, z kterých by záhy vyrostl statný strom, z něhož pak vypučelo množství květu a hojnost ovoce, které mnohým k občerstvení, jiným zase k otravě sloužilo.

A navzdor tomu, že přemnohé bouře řád tento postihly, nescházelo mu příhodného času k sesílení a zmohutnění a brzy ukážeme laskavému čtenářstvu, jakého ovoce člověčenstvu přinesl.

5.

První apoštolé jesuitští.

oyola jeví se nám až posud co fantast, jenž při zařizování svého řádu k tomu směroval, aby svět o něm mluvil; v nástinu ústavy však v předešlé kapitole uvedené jeví se chladná rozvaha a pořádek, i zřejmoť, že leží v ní zárodek k potomní velikosti řádu, a z toho lze s jistotou soudit, že Ignac na ústavě této buď docela nic nepracoval, neb jen pramálo, a že nejspíš Faber a Lainez, kteří byli mnohem moudřejší a rozvážlivější, než sám zakladatel řádu, ji vypracovali. —

K vyvinutí tohoto řádu, jehož ústava spočívala na úplné důslednosti, jak z celých dějin jeho uvidíme, bylo potřebí jen příhodné doby, a taková právě tehdy nastala.

Kardinálovi Contarini-mu snadno se podařilo, že naklonil Pavla III. Loyolovi; neboť zkáza mravů byla již dosáhla vrchole svého, a nebylo tu nikoho, kdo by jí odpomohl. Žebraví mniši hřímali sice s kazatelen na pokrok a vzdělanost doby té, ale jelikož sami pocházeli z nejnižších tříd lidu, nečinili proti nemravnosti té ničeho, leč že sprostými nadávkami s kazatelen proti novotám hřímali, a hanu kydali na to, čemu sami nerozuměli; leč lid, který dobře viděl, jak jej o peníze šálí, a jak mnozí z nich nemravný život vedou, nahlížel, že nekráčejí dle slov Krista, řkoucího: „Říše má není z tohoto světa!“ — Vyšší duchovenstvo též bylo stolci papežskému pro pohoršení, neboť s drzostí a lakotou nevýslovnou kupčilo a kramařilo s úřady kněžskými, které mu byly podřízeny, a neohlíželo se ani za mák na to, že byla vážnost jeho u lidu zcela klesla, jen když podrželo své bohaté příjmy, a jen když nikdo je z rozmařilého života jejich neburácel. — Kardinálové, z nichž každý žádostí hořel, aby jej za papeže zvolili, volívali za nástupce svatého Petra obyčejně takového muže, o němž mysleli, že nebude již dlouho žíti, obyčejně stařečka slabého a povolného, který neopíral se hrdé ješitnosti a přechmatům jejich a nebyl s to, aby je byl v meze, z kterých naprosto vykračovali, zpět poukázal.

Bylo tedy papeži nabídnutí kardinála velmi milé, jímž se mu tolik mladého a vzdělaného lidu, neboť takoví byli tehdy učeníci Loyolovi, k službám nabídlo; těšilo jej to tím více, že byli to samí lidé, kteří slynuli dobrou pověstí, i zvolal prý, když dotčený spis Contarinim mu podaný přečetl: „Zde vládne duch Boží!“

Spolu prý se vyjádřil, že duch jeho předvídá, že Ignac a tovaryšstvo jeho církvi budou sloužit k nemalé slávě a ozdobě. Spis jesuitský: „Líčení prvního století tovaryšstva Ježíšova“ tvrdí to zcela určitě, leč spisu tomu nepřikládáme přílišné víry, poněvadž v něm jest plno podivných báchorek a psán jest slohem, v němž se jeví slepé zbožňování všeho jesuitského. — Loyola zaradoval se nemálo, uslyšev, jak příznivě spis o zařízení řádu jejich od papeže přijat byl; leč on by byl již rád měl písemné potvrzení a slavné ustanovení řádu svého od papeže. To ale dalo na sebe čekati; neboť papež odevzdal nástin o zřízení řádu třem kardinálům, aby jej důkladně proskoumali a pak své dobrozdání o něm podali. Nejčelnější těchto tří hodnostů církev-

nich byl Bartoloměj Guidiccioni, nepřítel všeho zařizování nových řádů; ano byl by raději viděl, aby se i některé staré zrušily, neboť nenáviděl lenivý a zahálčivý život ničemných mnichů v klášteřích, kterýmž společnosti lidské tolik sil pracovních ubývalo, a kdež množství ničemů z cizích mozolů se živilo. — A tento svůj náhled o klášternictví podal ve spise, který byl teprvé nedavno před událostmi těmito vydal pod názvem „O škodlivosti mnišství.“ — Pročež i při této příležitosti byl proti zřízení a potvrzení nově povstalého řádu jesuitského. Druzí dva kardinálové byli by sice přivolili, ale Guidiccioni zviklal úmysl jejich svou výmluvností nevšední tak, že věc ta se velmi protáhla. —

Nad tím se nemálo Ignac zarmoutil a v úzkosti srdce svého učinil před Bohem slib, že popřeje-li dobrý zdar věci jeho, dá tři tisíce mší čísti. Jak málomyslný a dětinský byl tento člověk: myslel chudák, že stvořitele nebe i země slibem obměkčí, když dá tři tisíce mší čísti! To však bylo ovoce římského vychování jeho a čtení divných legend v dlouhé nemoci. — Než nemějme mu to tak příliš za zlé; vždyť i za našich mnohem vzdělanějších a pokročilejších dob jest ještě lidí dosti, kteří chtějíce si Boha neb některého svatého nakloniti, k jeho cti a chvále jistý počet mší dávají čísti: mše za vyprošení duší z očistce, za uzdravení člověka, aneb za vyhrání z loterie, ano dávají i někteří zpozdilci mše čísti, jimiž ďábel přinucen bývá, skryté poklady své otevříti a vydati, aneb mocí kterých zloději musí ukradený statek zase navrátiti.

V katolických kantonech švýcarských, kde posud mniši středověkými náhledy svými lid vzdělávají, platí podnes ještě venkované na modlení a na mše svaté, aby Bůh dobytek jejich od pádu chránil, by se kráva šťastně otelila, aneb hřebice ohřebila a vylíhnutá hovádka pozdravují mšemi a modlitbou, a podobně děje se i ve Španělích, Sardinsku a Tyrolsku. A tážeme-li se, zdali se čeho stává, aby se lid z pověry vyvedl, shledáváme, že praničeho, aspoň ne od duchovenstva, jehož přední a svatou povinností jest, aby se v lidu čisté náboženství a pravá víra zachovaly.

Více ale než slib, že tři tisíce mší čísti dá, pomohlo u papeže neustálé naléhání a slibování Ignace i soudruhů jeho, jakých služeb důležitých mu prokáží a že jeho vždy a ve všem poslouchati budou. — A papež jich také při rozličných příležitostech po Italii rozesílal, aby zde onde se o ušlechtění mravů duchovenstva i lidu přičinili. — I působili všude horlivostí svou a nadšenými kázáními, v jakých opravdu někteří mistry byli, skutečné blahodárně, ačkoli mnohé jen na oko na dobrou přivedli cestu; přece však neustále tyto své zásluhy na odiv stavěli. V tom došlo jich pozvání do Portugalska.

Tamnějšímu králi Janu III. totiž napadlo, aby dal v nově nabytých zemích indických křesťanství hlásati, a tudíž obrátil se k Ignaci s žádostí, aby mu poslal šest učeníků svých, že je vláda portugalská vypraví k Indům, aby tyto z pohanských bludů vyvedli a jim učení Spasitelovo zvěstovali. Na tuto žádost odpověděl Ignac, že řád jeho sice ještě není od římské stolice potvrzen a že mu není možno, tolik učeníků najednou z Evropy odeslati, přece však odeslal Šimona Rodriqueze a Františka Jasso do Portugal, by král jim další obor působení vykázal.

Této příležitosti hleděl Loyola co nejvíce použíti, by papeže záměrům svým naklonil a prosbami i lichocením dovedl konečně i toho, že Guidiccioni povolil.

Ribadaneira praví však ve svém spise: „Život a působení sv. Ignatia", že Bůh kardinála toho tak osvítil, že jako prvé zařízení řádu se na odpor stavěl, tak nyní opět na potvrzení jeho úsilovně dolehal.

Zdá se ale, že papežskou stolici nejvíce pohnul k ztvrzení tohoto řádu slib poslušnosti, slib to, jakým se posud žádný řád papeži byl nezavázal; poslušnost tato mohla býti však svrchovanou mocí nejvyššího představeného řádu značně obmezena. A touto okolností pohnut, učinil papež Pavel III., když 27. září 1540 bullou „tovaryšstvo Ježíšovo" ztvrdil, opatření, že nesmí professů tohoto řádu býti nikdy přes šedesát. Po té přikročilo se k volbě jenerala a Inigo Lopez de Recalde, nazván Ignac z Loyoly, byl zaň jednohlasně zvolen; ale ačkoli se již od počátku založení svého řádu touto myšlenkou zanášel a dlouhá leta po důstojnosti té bažil, stavěl se teď velmi pokorným a postavení toho nehodným a teprv po dlouhém a tvrdošijném zdrahání volbu tu přijmul, k výslovnému prý rozkazu svého zpovědníka. Ale i potom ještě konal služby sprostého kuchtíka, a teprv po delším čase vrátil se k předešlému životu svému, totiž ke kázání a vyučování dítek po ulicích. A jakkoli vzdělání jeho nebylo přílišné, a ač neměl jazyk italský úplně v své moci, kázával prý přec s tak skvělým výsledkem, že i dospělým osobám, ano i učeným theologům toto jeho vyučování v základech náboženských velmi se líbilo. Jesuité tvrdí, že tehdy i mnoho židů na křesťanství obrátil.

Hlavní zřetel svůj ale obrátil k veřejným nevěstkám, kterých se tehdy v Římě hemžilo. A jakkoli již za papeže Sixta V. (1471—1484) v Římě hampejsy povstaly, nyní byly plné ulice zhýralých a lehkých ženštin. Vláda papežská dala je spisovati a vybírala od nich daň, kteráž římskému stolci 20.000 dukátů vynášela. Rok od roku se však počet jejich neustále množil, neboť nalezaly ochrany u osob vysoce postavených, které byly starostlivy, aby pokolení toto nevymřelo; tak že když byly za Julia III. (1550—1555) sčítány, shledalo se, že jich bylo v Římě 40.000. Bylo tedy v tomto směru opravy mravní nevyhnutelně potřebí a bylo by to ku podivu, kdyby si Ignac tohoto zlořádu nebyl všimnul a o jeho odstranění se nepostaral.

Založil tedy pro tyto ubohé bídnice zvláštní dům, v němž se jim dostalo celého opatření, a denně bylo lze jej viděti, jak jim o ctnosti a zdrželivosti po ulicích káže. Ale zdá se, že muž tento, byť by byl sebe šlechetnějšími úmysly se zanášel, nebyl s to, bez přepjatosti čeho učiniti, neboť když byl ještě druhý dům k opatrování mladých, ještě ctnostných děvčat založil, chodil po ulicích a každé ženštiny, která se mu jen poněkud podezřelou býti zdála, se chápal a do svých opatroven ji odváděl. I stalo se, že jednou z ulice odvedl do této opatrovny jednu ženu, o které se vůbec vědělo, že nevede příliš vzorný život se svým mužem. Z toho povstalo pohoršení veliké a ihned povstali hlasové a utrhační jazykové tvrdili, že Loyola a přívrženci jeho, brojíce proti zkáze mravů, podobný život ú větší ještě míře vedou. A když se pomluvy tyto víc a více šířily, zakročili jesuité proti utrhačům těm u soudu žalobně. — A jak to při podobných rozepřích obyčejně bývá, že se rozsudek brzy k té a zas k druhé straně kloní, tak to bylo i tuto; ale posléze obdržel horlivec náš papežský dekret, jímž se počestnost jeho osvědčovala.

Leč i při těchto neblahých okolnostech snažil se Loyola, aby rozšíření a povznešení řádu svému získal.

Zatím byli se Rodriquez a Jasso odebrali do Portugalska. V zemi této nalezáme v 14. a 15. století velmi málo obyvatelstva, neboť bylo Portugalsko válkami dlouholetými s Maury a Španěly značně zřídlo, za to ale vynikali Portugalci zmužilostí, statečností rytířskou a zvláště sháněli se po dobrodružných výpravách, při kterých ale kupeckých výhod svých s očí nespouštěli; krátce před tím byli dospěli k nevšední věhlasnosti a nabyli značné moci a bohatství; neboť papež „služebník Páně“ velkodušně obdařil Portugalce celým dílem světa, arci jen na papíře, ale mohli si ho dobýt, a tak byli tehdy na vrcholi svého štěstí.

Právě v tu dobu připutovali jesuitští kazatelé do Portugalska a úlisným chováním svým získali si brzy přízeň krále i královny v také míře, že tito na nich žádali, aby od své cesty do Indie upustili a v Portugalsku zůstali, kdežby tamní křesťany k jejich (jesuitské) víře obraceli. Rodriquez svolil k tomuto návrhu, ale Jasso setrval při svém úmyslu, že se do Indie odebéře, a tak musil Loyola nové kazatele do Portugal vyslati. Při svém obracení na víru počínali si mnohdy velmi krutě a barbarsky, a brzy povstala šlechta i velká část lidu proti novým nepovolaným hlasatelům víry. Leč král jim byl velmi přízniv a daroval jim krásný chrám sv. Antonína v Lissaboně, a v Coimbře jim na své útraty vystavěl velkolepou kolej.

Jak se s universitou pohadali, kterak inkvisice proti nim vystoupila, pak ale se k jejich straně přidala, a jak záhubně v Portugalsku působili, ponecháváme si vypravovati v pokračování dějepisného líčení svého.

6.

Král odpadlík.

Obraťme se nyní do Anglicka a pohleděme i na tamní socialní a politické poměry. Na trůně anglickém seděl tehdy král Jindřich VIII. — Byl to muž chlipný, krutý a násilný, zabýval se ale mnoho studiemi bohosloveckými, o čemž svědčí jeho spis proti Lutrovi, když tento proti svátostem povstal a Jindřich ve spisu latinském je hájil, načež mu odvážlivý reformator s neslýchanou hrubostí odpověděl. Za tento spis udělil mu papež Kliment VII. (1523—1539) název: obhajce víry (defensor fidei).

Z toho patrno, že panovalo nejlepší přátelství mezi králem a papežem, až posléz přece mezi nimi nevole vznikla, která přátelství tomuto pojednou konec učinila. — Ferdinand, král arragonský, totiž zasnoubil svou čtvrtou dceru Kateřinu Arturovi, nejstaršímu synu anglického krále Jindřicha VII. a slíbil jí 200.000 korun věna. Oba snoubenci byli ještě děti, Jindřich ale byl by již rád těch 200.000 korun věna měl a na dolehání jeho slavila se v listopadu 1501 svatba: leč roztomilý kralevič zemřel již v dubnu příštího roku a slíbené věno bylo teprv s polovice uplaceno. Lakomý král Jindřich VII. obávaje se, aby mu ani druhá polovice posud nesplaceného věna neušla, navrhl králi Ferdinandu, aby mladší bratr zemřelého, potomní král Jindřich VIII. s mladistvou vdovou se zasnoubil.

Jelikož pokrevenství jest kanonickou překážkou manželství, musel dáti k tomuto sňatku papež, tehdy Julius II. (1502—1513) svého svolení: dosažení toho by bylo

v jiném případě s velkými obtížemi spojeno bývalo, ale králi anglickému musel dvůr papežský již něco k vůli udělati, a tak udělil papež osvobození od této překážky kanonické, s tou však výhradou, aby se sňatkem se posečkalo, až by kralevič patnáctého roku dospěl. — To mělo být teprv r. 1505. — Leč lakomý král anglický chtěje lstí brzké vyplacení věna na králi arragonském vynutiti, přiměl nedospělého králeviče, že sepsal listinu, v které se vyjádřil, že se nikoli k sňatku, který za své nedospělosti uzavřel, do smrti nezaváže. A tohoto výroku užíval často později co zbraně proti nešťastné Kateřině. — Ferdinandu arragonskému však psal Jindřich VII., že proto spis ten nedospělý syn jeho vystavěl, aby později všeho závazku dřívějšího byl zproštěn; on sice prý ještě si přeje sňatek s Kateřinou, leč nechce prý synu svému nikterak zbraňovati, kdyby si jinou kněžnu za choť zvolit chtěl.

I odbývala se slavná svatba a Kateřina stala se chotí Jindřichovou; leč ubohá byla v manželství tomto velmi nešťastná, neboť jako otec Jindřichův ošemetně a podvodně se k mužským choval, tak podváděl i syn jeho panny, při čemž byl ještě velmi chlipný a ukrutný.

Život jeho byl velmi lehkovážný a rozmařilý a Kateřina musela od něho velmi mnoho vystáti, leč snášela trpělivé a odhodlané všecky nátisky jeho, neboť omlouvala mrzký život jeho nemravností, která vůbec tehdy při dvorech panovnických panovala. — Jindřich VIII. nastoupil v osmnáctém roce věku svého, — r. 1509 — na trůn anglický. — Nikdo neodvážil se na odpor nezřízenému životu královu a nevěrnosti k manželce jeho se stavěti; činiliť to někteří z útrpnosti, vědouce, že mezi knížaty neuzavírají se sňatky z lásky, nýbrž z politických ohledů, jiní zase z bázně.

Král žil již po kolik let v nespokojeném manželství s Kateřinou, když pojednou uviděl Annu Bolleyn a láskou k ní zahořel. Tato narodila se r. 1507 a byla již co dítě nevšední krásy. Otec její, bohatý pekař Tomáš Boleyn poslal ji v útlém věku k příbuzným svým do Paříže a dívka nabyla vzdělání svého u dvora francouzského. Když pak si ji v 18. roce otec její zase domů vzal, byl každý její krásou a spanilostí, pak vzdělaností a schopnostmi jejími téměř okouzlen; všem se líbila a každý se jí kořil, nejvíce ale sám král, když ji mezi slečnami královny Kateřiny uviděl. Nebylo však tak snadno, přízeň Anny si získati, a nadarmo pokoušel se všelikými prostředky Jindřich VIII., aby si naklonnost její získal, a vida konečně, že takto k cíli nedojde, nabídl jí korunu královskou; byla sice Anna již prvé hraběti Northumberlandskému zasnoubena, ale král prohlásil toto zasnoubení za neplatné a vzal si Annu ku svému dvoru za svou milenku, otce jejího pak učinil hrabětem z Wiltshiru.

V milkování se ženskými nebyl nikdy král příliš svědomitým, jak nám vypráví Moroni*), Bayley**) a Cobbet***), že byla Anna dcerou jeho z levého boku s paní

*) Moroni Jan, kardinal, narodil se 1509 v Miláně a stal se r. 1536 biskupem Modenským; papež Pavel III. poslal jej do Německa, aby tam řádění reformace pozoroval; byl též na sněmu Vormsském; r. 1571 byl vyslancem papežským u dvora císaře Karla, a 1562 u císaře Ferdinanda I. † 1580 v Římě. Chýlil se k náhledům reformatorů.

**) Petr Bayley, znamenitý filosof a spisovatel církevní, narodil se 18. listopadu 1647 v Languedocu; byl syn reformovaného kazatele a proslul záhy theologickými spisy svými. Jesuité získali si jej a přestoupil jimi pohnut na víru katolickou, leč brzy přemluvil jej otec jeho, že se opět vrátil k protestanství. Umřel v prosinci 1706. — Nejčelnější spis jeho jest „dictionnaire historique critique“, tištěn v Amstrdámě ve 4 svazcích.

***) Cobbet Vilím, anglický publicista, veliký odpůrce Tori-ů i Whig-ů a vřelý přívrženec církve anglické; narodil se 9. března 1792 ve Farnhamu, umřel 15. června 1855.

Boleynovou: sotva ale že zahořel láskou k Anně Boleyn, počaly se v něm najednou trapné výčitky svědomí probouzeti.

Začalo jej teprv nyní, když již dvacet let s Kateřinou v manželství žil a s ní více dítek zplodil, trápiti, že proti stávajícím zákonům manželským švagrovou svoji za choť pojal; překážka to kanonická, bezpochyby jen od duchovenstva zařízená, přes kterou kněžstvo, arci jen že za velké peníze, v manželství svoluje. Jeho ale Julius II. velmi ochotně překážky té byl zprostil. — Anna, ačkoli byla jiným milovníkům svým dosti povolná, majíc na zřeteli příklad sestry své starší, Marie, která s tímže králem dlouho v důvěrném žila poměru, načež ji tento opustil, dráždila chlipného krále přepjatou cudností svou až na nejvyšší stupeň. — I počaly prý jej brzy trápiti výčitky svědomí a říkal, že prý papež proti právu jemu povolení k tomuto hříšnému sňatku udělil; i složil spis, v němž tyto své náhledy uložil a k němuž všickni angličtí biskupové svolení svého měli dáti. Celé Anglicko se tomuto kroku krále divilo a mžikem roznesla se pověst o tom daleko široko. Král svolal sněm anglických učenců a právníků a předložil jim tuto spornou a záhadnou otázku k rozřešení, a jak se samo sebou rozumí, rozhodli tito ve prospěch krále, neboť báli se patolízalové ti krále, který ve zlosti své žádných ohledů neznal, a přisvědčili náhledu jeho, neohlížejíce se ani za mák na to, zdali se s právem srovnává čili nic. — Ano kancléři Wolsey-ovi byl tento spor velmi vhod, jelikož prostředně proti Karlu V., protivníku jeho, čelil. Tomáš Wolsey byl jeden z nejznamenitějších mužů věku svého, jenž svou nezlomnou povahou, duchem svým a odhodlaností svou k vládě téměř zrozen býti se zdál. Narodil se r. 1471 v Ipswichu, studoval pak v Oxfordu bohosloví, načež se stal farářem v Limingtonu a posléze na odporučení biskupa Foxe kaplanem královským; v tomto svém postavení získal si brzy takového vlivu a moci, že jej král k rozličným důležitým úřadům volíval a r. 1506 ke dvoru císaře Maxmiliana v Bruggách co vyslance poslal; vrátiv se, stal se r. 1509 královským almužníkem, rok na to členem královské rady a byl brzy po tom za biskupa Tournayského, pak Lincolmského a posléze za biskupa Yorkského zvolen. Král si ho velmi vážil a ve všech důležitých věcech s ním radu brával, a to pohnulo papeže Lva X. (1513—1522), že, aby si jej zavděčil, důstojnost kardinalskou mu propůjčil. Tímto rychlým postupováním Wolseyovým uražen, složil biskup Canterburský, kancléř královský, úřad svůj; král propuštění jeho přijal a na uprázdněné místo kancléřské Wolseye dosadil. Tím vzbudil král nelibost a odpor všech dvořanínů svých proti sobě ve velké míře, i děkovali se šmahem z úřadů svých, které král milostníkům nového kancléře svého propůjčoval, a tak byla brzy celá vláda úplně v rukou Wolseyových. — Když císař Karel V. a francouzský král František I. se nemohli o nadvládu v Italii dohodnouti, zvolili si Jindřicha VIII. za rozsudího. — Tento ale přenesl celou věc na Wolseye. — Lstivý kancléř dal se nejprvé Františkem I. uplatiti a na jeho nalehání vrátil mu Jindřich VIII. 1516 Tourney, začež se od krále francouzského Wolseyovi ročních 12000 lirů dostalo. Dvě leta později jmenoval jej papež legatem „a latere“ s mnohými právy a s 7000 dukátů ročních důchodů. Wolsey měl nyní příjmy téměř královské a žil velmi nádherně, neboť mimo dotčené příjmy vynášela mu opatství Durhamské, Winchesterské a St. Albanské tolik, že mohl jako nějaký mocný král žíti. Všecky tyto skvělé příjmy ale pohltily nádherné stavby a krásné sady, jakéž kancléř každoročně zakládal, a skvělý dvůr jeho, u něhož téměř 8000 osob žilo,

mezi nimiž mnoho baronů, hrabat a knížat i synů z vznešených rodin, kteří na kardinálovu přímluvu, nejvíce však na peníze jeho zraků svých obraceli. — Později, 1520, přilnul Wolsey ke Karlu V., který mu byl ročně 7000 dukátů slíbil, jakož se mu i slibem zavázal, že se přičiní, aby byl za papeže zvolen. — Tím se stalo, že se spolek Anglicka s Francií, r. 1516 uzavřený, roztrhl a nový spolek Anglicka s Německem utvořil. — Ale když po dvakráte, totiž r. 1522 po smrti Lva X. a r. 1523 po Hadrianu VI., stolec papežský byl uprázdněn a místo na kardinála Wolseye volba na Klimenta VII., nemanželského syna Julia Medicejského připadla, tu odtrhl se od Karla a přemluvil krále Jindřicha, aby se připojil zase k Františku I.; nebot králové jsou mnohdy hříčkou svých ministrů, až se jich konečně nabaží a co nepotřebné nářadí je odhodí.

Události, které se mezi královskými manžely u anglického dvora dály, sdělil kancléř Wolsey papeži soukromným listem, později však, když jej král sám veřejně požádal, aby manželství jeho s Kateřinou arragonskou za neplatné prohlásil, byl Kliment VII. v nemalých rozpacích, neboť nechtěl mít mrzutost s mocným příznivcem svým, císařem Karlem V., bratrancem Kateřininým, kterýž o rozvedení královských manželů ani slyšet nechtěl; ale také s Jindřichem anglickým, jenž mu byl mnoho dobrého učinil, se nechtěl znepřáteliti. — I umínil si, že rozličnými oklikami záležitost tuto co možná prodlouží, poněvadž se kojil nadějí, že král anglický, nabaživ se milkování, zase k své pravé manželce se vrátí, prostředek to, jakéhož se obyčejně lidé neodhodlaní chápou, který však mnohdy je k dobrému cíli přivádí. Kliment slíbil, že dle možnosti se dle přání Jindřichova zachová, a ustanovil i komisi, aby záležitost tu vyšetřila a dokončila, komisi této však se předstíralo, že Kateřina sama si toto rozvedení s manželem svým přeje, proto že prý ji manželství s Jindřichem již omrzelo, a nyní že svůj život na modlitbách a v tiché osamělosti ztráviti si žádá a do kláštera vstoupiti chce. Musilť se papež této záminky chopiti, neboť byla to věc sama o sobě velmi obtížná, manželství dle kanonických pravidel nerozlučitelné rozvésti a muži, o němž se vědělo, že v cizoložnictví s jinou ženou žije, platný sňatek dovoliti; arci nemusel se papež obávati, že příkladu Jindřichova budou mnozí následovati, neboť obyčejný člověk nezná cest a prostředků, jakými by účele duchu křesťanskému na prosto odporujícího pomocí církve dosáhl.

By mohlo se líp v záležitosti té působiti, poslal Kliment VII. kardinála Compeggi-ho k anglickému dvoru, aby společně s kardinalem Wolsey-em důrazně věci té se chopili. Leč Wolsey byl proti rozvedení královských manželů a proto nenáviděla jej Anna Bolleyn až k smrti. Záleželo tedy Compeggi-ho působení u dvora anglického ze tří částí: nejprvnější úlohou jeho bylo, snažit se o smíření královských manželů, kdyby se to ale nepodařilo, měl přemlouvati královnu k tomu, aby, jakož se již dříve k tomu byla odhodlala, sama manželství s králem se odřekla a do některého kláštera vstoupila, a kdyby ani to se mu nepoštěstilo, měl co možná nejdéle záležitost tu zdržeti. Sarpi *)

*) Sarpi Paolo, též Fra Paolo zvaný, výtečný dějepisec, narodil se 11. srpna 1572 v Benátkách; byl ještě mlád, když vstoupil do řádu jesovitského, kdež jej 26letého za provinciála, ano později za jeneralního prokurátora řádu zvolili. Leč byl obžalován u inkvisice, že drží s kacíři, a to mu škodilo, že nemohl se k vyšším povznésti důstojnostem. Když obec Benátská s Pavlem V. se svářila, zvolili jej Benátčané za svého zástupce, a že tento svůj úřad výtečně zastával, najali nepřátelé jeho několik vrahů, aby jej ze světa zprovodili a on byl neustále v nebezpečenství života; to jej pohnulo, že úřad naň vznešený složil a zase do svého kláštera se

a Guicciardini *) a mnozí jiní tvrdí, že dal papež Compeggimu, když se do Angličan ubíral, breve, aby, kdyby se mu žádný pokus nezdařil, je králi doručil, a v breve tomto bylo manželství Jindřichovo s Kateřinou prohlášeno za neplatné; Pallavicini však tvrzení tomu naprosto odpírá.

Mezitím smířil se papež s Karlem V. a jelikož se i královna Kateřina k papeži s prosbou obrátila, aby sporná záležitost její jinde se rozhodla a nikoli na půdě anglické, kdež soudcové ohebnými nástroji v rukou manžele jejího jsou a proti ní za právo uznávají, viděl se Jindřich novými nesnázemi obklopena. I přenesl nyní papež spor ten k římskému soudu a odevzdal jej děkanu „roty“, jemuž, ale přikázal, aby se soudem tímto co nejvíce může otálel, neboť neustále ještě doufal, že až náruživost králova se vyburácí, tento na moudřejší myšlénky přijde a od žádosti za rozvedení upustí. Tak uplynulo několik let a Jindřich, jemuž již trpělivost přecházela, počal hroziti, že se od Říma zcela odtrhne, pakli papež věc jeho nevyřídí a svolení k druhému sňatku mu neudělí, takovým též způsobem počal hroziti papeži i František I. král francouzský, jestli že mu papež k dosažení krajiny milanské nepomůže. — Jelikož právě v tu dobu Turci německé říši hrozili, nemohl se papež nadíti pomoci od Karla V. proti oběma těmto mocným nepřátelům, leč přece nepovolil. Nad tím se Jindřich, jejž Anna Bolleyn neustále podněcovala, nesmírně rozzlobil, a Wolsey, jakkoli prvé druhému sňatku královu rozhodně na odpor se stavěl, byl by nyní velmi rád býval, kdyby se sňatek tento uskutečnil, neboť dobře věděl, jestli Jindřich věc svou neprovede, on že jest ztracen. — A to se také stalo: neboť nedlouho po tom dal si král kancléře zavolati a odňal mu státní pečeť, a zbavil ho všech úřadů a důstojenství, ano vinil jej i z velezrády. Bylo lze očekávati s jistotou, že Wolsey odsouzen bude, neboť král ve zlosti své neohlížel se ani na rozsudek sebe nespravedlivější, a soudcové, kteří se obávali, kdyby proti úmyslu krále soudili, že za to ukrutník ten jich statků a důstojenství zbaví, neodvážili se hlasů svých proti němu zvednouti. — I odsoudil tudíž nejvyšší soud královský kardinála k smrti. — Tento rozsudek však nepotvrdil král, nýbrž odpustil Wolsey-i, který králi k nohoum se vrhl a dobrovolně všech svých úřadů a důstojenství se vzdával; ano ponechal mu i biskupství Yorkské; ani ve vazbě nebyl Wolsey v tu dobu, co soud jeho trval, nýbrž popřáno mu, že směl na letohrádku

odebral, kdež 14. ledna 1623 umřel. Sarpi byl přívržencem osvěty a bojoval s horlivostí nevšední proti papežské ješitnosti i proti jesuitskému pokrytství. Nejčelnější spis jeho jest: „Dějiny sněmu tridentského“, vyšel 1619 ve dvou svazcích v Londýně. — Svár Benátčanů s papežem, o němž jsme se výše zmínili, přivedl jej častěji na kraj hrobu, tak že musil neustále jeden klášterník jej provázet, on pak sám nosil pod svrchním oděvem drátěnou košili. Jednou však přec zbodali jej vrazi 23 ranami dýkou, po těch se ale zase uzdravil. Bližších zpráv o Sarpim podává laskavému čtenáři spis Patuzziho „Dějiny papežů římských.“

*) Guicciardini František, slavný dějepisec, narodil se ve Florenci 6. března 1462. — Nejprvé byl advokátem, pak profesorem práv a konečně vyslancem u dvora Ferdinanda Arragonského. Papež Lev X. povolal jej k svému dvoru a svěřil mu vládu v Modeně a Reggiu a úřad ten spravoval i za vlády nástupce Lvova, Hadriána VI., po jehož smrti jej Kliment VII. vladařem v Romagni ustanovil. Co papežský vojevůdce hájil Parmu proti Francouzům a potlačil vzpouru v Bologně. Když po zavraždění Alexandra Medicejského Florentinští opět chtěli republikánskou ústavu obnoviti, opíral se Guicciardini tomu a hlavně jeho přičiněním zvolen Cosima Medicejský za velkovévodu. Vůbec ctěn a vážen umřel státník tento 17. května 1540 ve Florencii. — Nejvýtečnější spis jeho jest „Dějiny italské“ a vyšel poprvé 1561 ve Florencii. Později přidali k němu ještě 4 knihy, a druhé vydání vyšlo v Benátkách. Nejlepší vydání spisu toho jest od Rosiniho (v Pise 1819 v 10 svazcích, v německém překladu od Sandera (v Darmstadtě), 843.).

biskupa Winchesterského přebývati. Leč dlouho nepožíval této svobody, neboť již druhého roku na to dal jej král podruhé obžalovati z velezrády, — r. 1530 — a nařídil vévodě Northumberlandskému, by jej z Yorku do Londýna do vězení přivezl. Ale nedovezl vévoda živého Wolseye před soud, neboť umřel na cestě na ouplavici, a nikoli, jak mnozí tvrdí, otrávením.

Chtěje věci pojednou konec učiniti, prohlásil král Jindřich s přivolením primasa, arcibiskupa anglického, první manželství své za neplatné, a Annu Bolleyn, kterou si hned na to na svůj dvůr povolal, za pravou svou choť a královnu anglickou. — Když se o tom zpráva do Říma dostala, poslal Kliment VII. k domluvám císaře Karla a římského krále Ferdinanda ostrý list anglickému králi, a zakázal, aby žádná žena s ním v manželství nevstoupila. — Aby se nepříjemným následkům předešlo, které by byly z této roztržky povstati musily, pokusil se král francouzský o smíření obou stran; návrh jeho byl, aby Kliment dovolil Jindřichu, aby tento splnomocněnce své do Říma poslal a soudu papežskému se podal, papež pak aby ustanovil komisaře, a ti aby bez odkladu o věci té rozhodli. Za tou příčinou odebral se arcibiskup pařížský do Londýna, a přiměl skutečně krále, že se uvolil, návrh ten přijmouti a zase poslušným synem římské církve se státi, ale žádal, aby z tohoto jednání kardinálové příchylní císaři vyloučeni byli, a žádost ta byla zcela slušná a odůvodněna, neboť tu nemohlo být pak ani řeči o nějakém stranictví. — S tím souhlasil papež, ale žádal, aby král se písemně vyjádřil, a poslal rychlého posla, který se měl se spisem dotčeným v určitou dobu zase do Říma vrátit, do Londýna.

A byl také již nejvyšší čas, aby se sporu tomu konečného rozhodnutí dostalo, a papež měl to již dávno učiniti; leč tohoto náměstka božího zdržovala bázeň a ohledy lidské, že ve věci té neučinil praničeho.

Již před smrtí Wolseyovou poradil králi Tomáš Cranmer, veleučený bohoslovec a tajný přívrženec Lutherův, který byl professorem na universitě oxfordské, ale místo to ztratil, poněvadž se oženil — by si opatřil mínění všech výtečných bohoslovců z universit evropských ve prospěch tohoto druhého sňatku svého, a pak dobrozdání to papeži předložil, kterýž by pak jednohlasné mínění kanonistů jistě schválil.

Tato slova byla Jindřichu tak zřetelná a zalíbila se mu tak, že zvolal slovy více loveckými než královskými: „Teď jsem chytil psa za ocas!“

Sliby, hrozbami a nástrahami všelikého druhu — při čemž zvláště pravověrní římští kněži Fox a Gardiner velkých si dobyli zásluh — ztvrdili bohoslovci angličtí náhled dle přání králova, leč výrok jejich byl velmi hledaný a nejasný: učenci z universit Bolognesské, Paduanské a Ferrarské za peníze souhlasili s králem, a do německých zemí byl poslán Barnes, králův náhončí, aby na tamních universitách působil ve prospěch Jindřichův; leč zde nepořídil mnoho, ant všecky zdržovala bázeň před císařem, věci jeho tety — Kateřiny — odporovati, tedy i tuto zvítězila bázeň nad právním citem, — a Barnes získal zde jen velmi málo příznivců. Luther sám se vyjádřil, že s rozvedením tímto nesouhlasí, ale že má za to, že může král míti po příkladu patriarchů a králů starozákonních dvé ženy najednou: „Alteram reginam quoque ducere et exemplo patrum et regum duo simul uxores habere.“

Francouzské university schvalovaly tento úmysl králův, ačkoli také ne bez výminky; ty to však činily k libosti králi svému Františku I., a ten hleděl se zalíbiti

zase Jindřichu VIII., poněvadž potřeboval pomoci jeho proti Karlu V., císaři německému. Když spis tento poslali Klimentu VII., přečetl si jej tento, nedal ale přece svolení svého k rozvedení krále.

Král Jindřich zatím se byl oddělil od pravé své manželky Kateřiny arragonské a žil s Annou. Papeži pak psal velmi ostrý list a ku konci v něm pravil: „Žiji sice v druhém manželství, Svatost Vaše ale činí mi v tom překážky, nechtíc první mé manželství uznati za neplatné; pročež nezbývá mi nic jiného, než abych si beze svolení stolice papežské sám pomohl. To jest arci zlé, ale přece líp, než kdyby se královně anglické následník trůnu narodil, prvé než by věc ta u dvora papežského vyřízena a ona za pravou choť moji prohlášena byla.“ Ani po obdržení tohoto listu nepovolil papež; angličtí dějepisci tvrdí sice, že Julius II. povolil králi zasnoubení s Kateřinou pod výminkami takovými, které se později nijak nazpět vzíti nedaly; neboť bál se, znaje dobře nestálou a vrtkavou povahu Jindřichovu, že by tento, nabaživ se manželství s chotí jednou, vždy opět na něm povolení k manželství novému žádal. Tu najednou povstala v Římě pověst, že v Angličanech koluje hanlivý spis proti papeži a že na královském divadle provozovali kus, v němž si z papeže a kardinálů šašky tropili. To popudilo papeže v také míře, že 23. března 1534 poslal králi Jindřichovi list, který byl v svém konsistoriu složit dal, jímž manželství Jindřichovo s Kateřinou arragonskou prohlásil za jediné pravé a platné; spolu nařizovalo se v listu tomto králi Jindřichu, by Annu Bolleyn od sebe zapudil a zavrženou choť zase k sobě přijal, a neučiní-li toho, že jej dá papež do klatby. — Dlouhá leta otálel Kliment VII., než tento rozkaz vydal, až teprv hněv jej dohnal k rozhodnějšímu vystoupení. — Hned odebral se s listinou tou vyslanec do Londýna a v několika dnech přibyl anglický posel do Říma, nesa vyjádření krále, že návrhy papeže přijme. — Nepomyslil ale Kliment VII., jakých následků událost tato míti bude, totiž že se celé Anglicko od římské stolice odtrhne. Byltě Jindřich nyní v nemalých rozpacích, neboť všecky jeho snahy byly jedním rázem zmařeny. V tom se mu však nabídl pomocí svou Tomáš Cromwell. Muž tento nedělal si z ničeho svědomí, jen když v důstojnostech mohl postupovati. Byl synem chudého zlatníka a narodil se r. 1490 v Pubery. Když dorostl, byl vojákem, a r. 1526 stál ve vojště císařově, i byl jeden z prvních, kteří hradby Říma, tehdy vojskem císařovým obléhaného, ztekli. — Později sloužil Wolsey-ovi a byl v jeho při obhájcem; — svým obojetným jednáním získal si přízeň krále v takové míře, že mu tento baronství Okenhamské dal a hrabětem Essex-ským a státním tajemníkem jej učinil. I namluvil tento muž králi, jak velice v Anglicku jest potřebí oprav v církvi, a že by se tyto opravy velmi snadno beze vší změny článků víry provésti daly; on pak že by mohl býti duchovní i světskou hlavou v říši své, a že není nic snadnějšího, než Angličany od odtržení se od Říma pohnouti. A skutečně doutnala již velmi dlouho vzpoura proti stolici římské u národa anglického, neboť tamní duchovenstvo nepřičinilo se ani za mák, aby množství hořlavé látky nespokojenosti u lidu udusilo, nýbrž neustále ještě nespokojenost tuto množilo a podněcovalo, — a tak potřeba bylo jen malé jiskry, aby v žár záhubný doutnající tuto hořavinu proměnila. — O tom věděli velmi dobře někteří kněži římští, zejména Gardiner a Cox představovali papeži, že, nepovolí-li králi brzy k žádosti jeho, snadno by se mohlo státi, že by celé Anglicko od Říma se odtrhlo.

Návrh Cromwellův podporoval vydatně i Cranmer; tento byl sice vřelým, ale tajným přívržencem Lutherovým, ale skrýval se s touto svou náklonností k věhlasnému reformatoru, věda dobře, že lutheránů král nenávidí, — až se stal arcibiskupem Canterburským.

I zjednal potají lutheranství přístupu do Anglicka, a král, který lutherány upalovati dával, neměl o tom ani tušení, a tak rozšiřovaly se v zemi této různé náhledy náboženské, zárodek to k potomním náboženským válkám domácím, jimiž Anglie za vlády nástupců Jindřichových tolik strastí zakusila. — A náhledy ty vnikly do lidu velmi snadno, neboť nenáviděl národ kněží, kteří jen na oko se králi podávali, aby hněv jeho na se neuvalili, a jen času získati hleděli. — Přece však přišli do nemalých rozpaků, když jim král trestem hrozil, že, ač jim to zakázáno bylo, přece rozkazů z Říma přijímali. — Obecný lid i rytířstvo těšili se z toho, neboť zachtělo se jim duchovních statků, až by je král duchovenstvu odejmul. — A toho obávali se kněži nejvíce a zaplatili raději králi 100.000 liber sterlinků pokuty za neposlušnost svou, a odstrčivše papeže, nástupce Kristova, uznali krále za ochranného pána svého a nejvyšší hlavu duchovenstva a církve.

Patrno, že i zde opanovaly peníze rozum. Hned na to přikročilo se k reformaci ve větších rozměrech.

Již dávno nebyl anglický parlament nejvyšší rozhodnou instancí v říši, bylť jej Jindřich VIII. tak osedlal, že byl jen pouhým takřka strojem v rukou jeho k vydávání dekretů podlé přání králova. — A tento parlament usnesl se ve své schůzi jednohlasně, a vydal nařízení, by nikdo pod trestem smrti z nálezu kteréhokoli duchovního soudu anglického k papeži se neodvolával. —

Šlo tedy ještě králi jen o to, aby formálně rozvedení s Kateřinou provedl; neboť posud platila tato u lidu, kterýž přece v něčem ještě papežských výroků se držel, za pravou a zákonitou manželku Jindřichovu. I svolal Cranmer soud duchovní a předvolal královnu Kateřinu, aby se před tímto soudem, který se z duchovních arcidiecése jeho skládal, ospravedlnila. Lstivý tento pokrytec ale navlékl věc tak, že nebylo ubohé královně možno, aby se k soudu dostavila, a takž odsoudil ji 23. května 1533 pro nedostavení-se soud dotčený, a potvrdil rozsudek, jímž byl oprávněn král Jindřich, že se může s manželkou svou Kateřinou rozvésti; ale již dvě leta před tím žil král s Annou Bolleyn. — Při této hanebné komedii byl ale Cranmer jen pouhým nástrojem Cromwellovým a jednal tak z bázně před králem, neboť neměl takové odhodlanosti, jako šlechetný Tomáš Morus, jenž veřejně proti rozvedení manželů královských vystoupil. — Muž tento byl kancléřem říšským a požíval všeobecné vážnosti; když pak pro vyjádření jeho, že není král oprávněn, manželku svou Kateřinu zavrhovati a v nedovoleném poměru s jinou žíti, Jindřich naň zanevřel, složil úřad svůj výnosný a odebral se do předměstí Londýnského Chelsey, kdež ze skromného jmění svého se živil a u své provdané dcery přebýval, až jej krutý osud zastihl, neboť umřel, odsouzen od Jindřicha VIII., bídně na popravišti. Anna Bolleyn byla tehdy v požehnaném stavu a králi záleželo tudíž velmi na tom, aby prvé, než by slehla, za pravou manželku prohlášena byla, pročež musil Cranmer zase novou komedii hráti. — Shromáždilť totiž druhý duchovní soud 28. května 1533 v Lambethu, a před soudem tímto přednesl prokurator králův, že Jindřich VHI. žádá, aby slavný soud manželství jeho s Annou za právo-

platné prohlásil. — Po krátké poradě povstal arcibiskup a pronesl rozsudek, že, jak vůbec prý známo, již po delší čas král Jindřich s Annou v oprávněném manželství žije a tudíž že prý on mocí svého soudního i kněžského úřadu manželství toto za právoplatné prohlašuje. — Zdali kdo tento manželský sňatek požehnal, není známo, jisto však jest, že brzy po této události byla Anna s velikou slávou za královnu anglickou korunována, což žádné z ostatních svých potomních manželek (mělť jich ještě po Anně pět) krvožíznivec tento neučinil. — Dne 17. září téhož roku porodila Anna děvče, potomní královnu anglickou Alžbětu.

S první svou chotí Kateřinou nakládal král velmi nehodně, neboť hned, jakmile se od ní odloučil, odňal jí všecky důchody, které jí co anglické královně náležely, a nechal jí jen to, co jí po právu co vdově po kraleviči Arturovi náležívalo, zároveň stíhal krutými tresty každého, kdož jí co královně čest vzdával (ona zase netrpěla, aby ji kdo princeznou Walesskou, titul to pokaždé manželky korunních princů anglických, nazýval). — Zároveň vynutil král na parlamentu, že prohlásil, Marie, dcera Kateřinina a Jindřichova, že nemá práva k trůnu anglickému, anto manželství toto za neplatné bylo prohlášeno. Z toho vznikla velká nespokojenost a jitření mezi lidem anglickým, který měl útrpnost se svou královnou větší, než sám pan královský její manžel, i reptali veřejně proti takové nespravedlnosti: král ale nedbaje na to, dal bez milosti odpravovati každého, kdo jen dost malým slovem nelibost svou proti tomuto počínání jeho projevil, ano i ty, kdož o podobném reptání proti králi věděli a je u soudu neudali, dával král jímati a popravovati.

Tu vystoupila jakási Alžběta Bartonova, vůbec věštkyně Kentská zvaná, poněvadž se v městě Aldingtonu, hrabství Kentského, narodila, co prorokyně, neboť byla již více osobám prorokovala, že na popravišti zhynou, a proroctví její se také skutečně vyplnilo. — Vystoupení této podivné ženštiny, která bezpochyby že mívala hysterické křeče, což sprostí lidé za prorocké nadšení považovali, způsobilo v celém hrabství Kentském nemalého hluku; a do hostince, kdež za děvečku sloužila, přicházívalo mnoho lidí, aby ji viděli a divné řeči její, které, chytly-li ji hysterické křeče, mluvívala, slyšeli. — Tím se stalo, že požívala zcela obyčejná služebná dívčice tato velké pověsti co znamenitá věštkyně. Dva ničemní katoličtí kněži, Richard Master, farář Aldingtonský, a Locking, kanovník Canterburský, vyhlídli si dívku tuto za nástroj svých pletich. Na jejich nabádání mluvila nejdříve proti kacířům. Komu ale není známo, jak rozsáhlého pojmu slovo kacíř ve středověku mělo! Nazývaliť tak každého, kdož nikoli proti čistému učení Pána a Spasitele našeho horlili, nýbrž, kdož se výstřednímu a mrzkému životu tehdejšího znemravnělého duchovenstva opírali; kacířem zvali tehdy každého, kdo nevěřil v divotvornou moc obrazů, mnohdy velmi bídně mazaných, aneb v zázračnost soch, které obyčejně zhotovovala ruka neumělcova. Kacířem byl, kdož opovážil se o neomylnosti papežově pochybovati; tak na př. Urban III. zatratil a za kacířství prohlásil učení Galilei-ho, že země se okolo slunce pohybuje. Urbanův předchůdce také zatratil učení o protinožcích. A kolik vět vzdělanosti bylo zatraceno a kacířstvím zváno proto, že Mojžíš o nich nevěděl, aneb že kněži sami, vychováni v obmezeném oboru škol klášterních, je nemohli pochopiti!

I navedli dotčení dva ničemníci divotvornou dívku nejprvé, aby proti kacířství, totiž proti osvětě, vystoupila; neboť osvěta jim ujímala příjmů, které jim hojně z pro-

dávání obrázků divotvorných, svatých ostatků, jakož i z kupčení s odpustky plynuly. Brzy jim ale ani to nestačilo, a Alžběta musila hlasu prorockého pozvednouti proti rozvedení manželstva královského. Přívrženci královnini i papežovi: Warham, arcibiskup Canterburský, a Fisker, biskup Rochesterský, ctili a zbožňovali dívku tuto. Dva rádci její podstrčili jí list zlatými písmenami psaný, jejž jí prý sv. Máří Majdalena z nebe poslala a ji v proroctví jejím utvrzovala*).

Možná, že dívčice ta sama v dar svůj prorocký věřila; tu najednou počala předpovídati, že král pozbude své koruny a že hanebnou smrtí zemře. Tím nabyli i králi nepřízniví mniši a jeptišky odvahy a počali proti vladaři, proti němuž i sami svatí z nebe prý vystoupili, bez obalu veřejně hlásati a lid proti němu popuzovati. Když nesmyslné řádění toto většího nabývalo rozměru, nemohli úřadové již déle otáleti a se vší přísností proti němu zakročili, ano král sám přednesl záležitost tu v parlamentu. Alžběta Bartonova i přívrženci její byli jati a do vězení vrženi, hned pak výslech s nimi zaveden. Všickni přiznali se k svému zločinnému řádění, a odsouzeni jsou za to k těžkému vězení a přísnému církevnímu pokání. — Leč tím se odpor přívrženců římských proti králi neskončil, a kněži neustávali v nepřátelském odboji proti němu, i nabádali veřejně lid k vzpouře, tak že král se viděl nucena, se vší přísností proti nim zakročiti, a přišlo se na stopu rozsáhlému spiknutí proti Jindřichu VIII. a velezrádě; při čemž byli hlavními účastníky Bartonova, Master a Locking; všickni tři byli odsouzeni a dne 20. dubna 1534 ještě s několika spoluviníky odpraveni. — Warham zemřel ve vězení, Fisher a pět spoluvinníků jeho byli statků a příjmů svých zbaveni, protože věděli o spiknutí tomto a je nevyzradili, a k doživotnímu žaláři odsouzeni. Tomáš Morus, kterýž jednou byl list Bartonové psal, byl též mezi spoluvinníky, ušel ale osudu druhých, jelikož Cranmer a Cromwell jmeno jeho ze seznamu obviněných vymazali; později však byl v Toweru uvězněn, že se zdráhal spis o rozvedení královê podepsati, kdežto spisu tomu všickni ostatní členové parlamentu velmi ochotně podpisů svých připojili. Po tříměsíční vazbě, která však nezlomila mužnou mysl a odhodlanost jeho, byl v květnu 1535 oběšen. —

Ačkoli král s neslýchanou ukrutností zakročoval proti každému, kdo se proti jeho rozvedení nebo proti nejvyšší církevní moci jeho prohlašoval, snášel přece mlčky nestydaté útoky mnichů. — Jeden z nich, Peto, opovážil se s neslýchanou drzostí u přítomnosti krále samého na kazatelně hlásati: „že prý se král těžce proti Bohu prohřešil, a že jednou budou psi krev jeho lízati, jako lízali druhdy krev Achabovu.“ — Proti tomuto nestydatému odvážlivci nezakročil král, ale spokojil se pouze, že nařídil jinému mnichu, aby jej proti Peto-novi hájil; kterýž Peto-na v kostele na kazatelně vrahem, psem, zrádcem a odbojníkem nazval. Proti tomuto, králi příznivému mnichu, vystoupil zase s hrubostí nevšední jeden františkán, a všudy vystupovali mniši královské a papežské strany s větší zuřivostí proti sobě jako rozčepýření kohouti; král měl z počátku z toho nesmírnou radost a smál se tomu, když ale věc ta povážlivější tvář-

---

*) Podobné příklady nalezáme i v našem osvíceném věku; vždyť i r. 1868 ukazují prý na hoře sv. Michala (Michelsberg) psaní Kristovo zlatou literou psané, které se každému, kdo jej čísti chce, samo otevře, a smutné jest, že úřadové otálejí, aby věc tu blíže vyšetřili; možná, že na tomto psaní pranic není, a že jen pověrčiví lidé v něm zázračný prostředek hledají; proto ale přece by měli se úřadové přesvědčiti, co as v tom vězí.

nost na se bráti počala, poručil, aby se proti těmto třenicím přísné vystoupilo. — Když hrabě Essex jednou mnichu Peto-novi pravil, takový chlap, jako on, že by zasloužil, aby jej do vody hodili, odvece mu tento zcela chladně: „Pro mne cesta k nebi jest přes vodu tak dlouhá, jako po zemi.“

Jak jsme pravili, nevšímal si Jindřich zprvu příliš toho řádění, ale uzavřel, že mnichy žebravé ze své říše vyžene. A tito toho vším právem také zasloužili; neboť pocházejíce z nejnižších vrstev národa, nabyli ve svých klášteřích jen skrovného vzdělání a tudíž, místo co by byli měli proti nevědomosti a pověře lidu vystoupiti, byli sami nevědomci, rádi, když se lid v pověře udržoval, aby pak déle ještě z hlouposti jeho těžiti a z mozolů jeho týti mohli.

Když se byl král s Kateřinou rozvedl, naddržoval v mnohém horlivým protestantům, protože k nim manželka jeho Anna, Cranmer, Cromwell a množství jeho nejvřelejších přívrženců a mocných velmožů se přiznávalo, a pak proto, aby v protestantismu měl podpory proti nepříteli svému, císaři Karlu V.; přece však nechtěl se od Říma zcela rozhodně odtrhnouti, a tak pronásledoval jen vlažnější odpůrce papežovy. Počínání toto měl dobře vypočtěné; neboť učinil-li krok proti Římu, podporovali jej protestanté, když ale zase proti protestantům se obrátil, přidali se k straně jeho horliví katolíci, kteří by si rádi byli žluč na protestantech vylili. A tak převráceno obyvatelstvo anglické v pokrytce a bázlivce; neboť nechť katolík, nechť protestant, nikdo nebyl před zuřivostí královou jist ani jměním, ani životem.

V tom umřel 25. září 1534 Kliment VII. v 56. roce věku svého. Nástupce jeho, Alexander Farnese, papež Pavel III., nejevil pražádné chuti k odvolání výroku předchůdce svého proti anglickému králi. Ale Jindřich VIII. nemínil také Římu se podati; neboť nescházelo mu ničeho, anť přání jeho se všecka vyplnila: neboť parlament, propůjčiv mu nejvyšší moc církevní v říši, podrobil mu všecko duchovenstvo, ano prohlásil každého za velezrádce, kdož by o královských manželích něco zlého mysliti, aneb mluviti neb psáti se opovážil.

Arci by byl i zastrašený parlament rád to viděl, aby se této krvežíznivosti královĕ meze kladly, a již chtěl všeobecnou amnestii prohlásiti, která se ale na Mora a Fishera nevztahovala; leč z bázně před králem nemohl se k tomu odhodlati.

Dne 15. ledna 1535 dal Jindřich VIII. s velkou slávou prohlásiti, že přijal titul: „Hlava anglické církve,“ a nařídil, aby se titul tento k celému královskému titulu připojil, a při všech královských nařízeních aby se ho užívalo.

Cromwell byl ustanoven za místovladaře a náměstka církevního, jakož i za generálního vikáře a vrchního komisaře v záležitostech církevních. Pak předvolal král před soud svůj všecky, kdož nechtěli uznati svrchovanou moc jeho ve věcech církevních, jakož i právo Alžběty, dcery Anny Bolleyn, k trůnu anglickému, pak vyloučení Marie, dcery první choti jeho Kateřiny, od nástupnictví. Tak byli ku př. pro tuto příčinu tři převorové londýnských klášterů kartuziánských a jiní tři církevní velmoži veřejně popraveni. A brzy zastihl podobný osud šlechetného Tomáše Mora, jakož jsme již podotkli. Chtěje biskupa Fishera od smrti obavné osvoboditi, učinil jej papež Pavel III. kardinálem, leč při zprávě té vypukl Jindřich VIII. v hlasitý smích a zvolal: „Dobře, že Pavel nám poslal kardinálský klobouk, já se postarám,

aby nebylo hlavy, na niž by jej dáti mohl.“ A brzy na to, dne 22. června 1535, byl biskup John Fisher sťat.

Tyto obě popravy staly se dle práva královského, zůstaly ale přece vraždou, a lid ctil Mora i Fishera co mučeníky.

Když papež o tom se dozvěděl, rozlítil se a vydal bullu, která ale takým hrdým a ješitným slohem psána byla a vší mírnosti a moudrosti postrádala, že se zcela účele svého minula. — V této bulle nařizovalo se králi a přívržencům jeho, by se pod uvarováním vyobcování z církve v devadesáti dnech osobně v Římě před soudem papežským k zodpovídání dostavili aneb plnomocníky své tam vyslali; děti královy, s Annou zplozené, i veškeré jejich potomstvo, že nesmí nástupci jeho v království anglickém býti; dále že se bullou touto celá říše Jindřichova klatbou stíhá a duchovním korporacím nařizuje, by se ze země jeho vystěhovaly, poddaní králövští že nejsou více povinni, jeho rozkazů poslouchati, ano nařizuje se jim, by proti pánu svému odbojně povstali; všecky smlouvy krále za neplatné se prohlašují, a ostatním národům zakazuje se s Anglickem obcovati.

Leč v tom se Pavel III. přepočetl; myslilť, že kdo ví jakou hrůzu listem svým způsobí, ale nikdo více na strašáky takové nedbal; jelikož vážnost duchovenstva u lidu dávno již byla klesla, nedomníval se taktéž lid více, že jen, bude-li slov kněžských poslouchati, do nebe se dostane. A rozkazem, aby se všickni klášterníci z Anglie vystěhovali, posloužil velmi špatně papež své věci; neboť nevolal je nikdo z lidí nazpátek, jak se snad Pavel III. domýšlel, aniž si lítostí nad odchodem jejich vlasy z hlavy trhal, — kdežto, kdyby byli v Anglii zůstali, mnohem prospěšněji by věci papežské byli posloužili. Bylot tehdy v Anglii 555 klášterů a příjmy jejich obnášely právě dvacátou část příjmů celé říše, a lid s radostí pohlížel, jak mniši z posvátných míst svých se ubírají, aby se více do nich nevrátili. Neboť v těchto místech posvátných páchávaly se často věci zhola nesvaté, a obyvatelé jich, žijíce v zahálce a rozkoši z mozolů národa, nečinili pro blaho jeho ničeho, ano ještě se vzdělání jeho na odpor stavěli. —

Při zrušení klášterů v celé říši zachoval se Cromwell však velmi podivně; neboť na jeho návrh uzavřel parlament, aby příjmy klášterů, které nepřesahovaly 200 liber sterlinků (a takových bylo 326), připadly králi a zákonním dědicům jeho, budovy pak a pozemky oněch klášterů mohl král, komukolivěk by se mu líbilo, písemně propůjčiti. — O vypuzené mnichy a jeptišky však bylo velmi špatně postaráno, a tito museli po zemi si žebrotou chleba dobývati, a snadno pochopitelno, že veřejně králi láli a lid k zjevnému odboji popouzeli. Což divu tedy, že muselo později přijíti v Anglii k válce občanské, která strašně za nástupců Jindřichových zemi zpustošila. Tak bídný a na mnoze tulácký život byl ovšem sluhům a služebnicím božím nesnesitelný, neboť bylo mnohem pohodlnější, v svatém rozjímání v hojnosti v klášteřích žíti a jiné za sebe pracovat nechati, než prací rukou svých, které prvé do klína kladli a nejvýš někdy k pokrytecké na mnoze modlitbě spínali, těžce v potu tváří chleba svého sobě dobývati. —

V takto opravené Anglii však stály proti sobě příkře dvě strany: jedna, v čele majíc Cromwella, Cranmera i královnu Annu, hleděla rozšířiti všeobecnou reformaci; druhá strana pak, v jejímž čele Gardiner, Fox, Barnes a mnozí jiní, chtěla zase refor-

maci, Jindřichem VIII. zavedenou, zcela zrušiti a stav věcí do starých kolejí uvésti. Dle chvalitebné jesuitské, vůbec známé zásady, že účel světí prostředky, hleděli krále od jeho druhé ženy Anny odvrátiti, ne snad ale, aby jej k první pravé manželce jeho Kateřině přivedli, nýbrž jim šlo o to, aby srdce královo k jiné, katolicky smýšlející ženě přilnulo, — a Anna Bolleyn byla dosti lehkomyslná a neprozřetelná, že brzy svým chováním srdce královo od sebe odvrátila.

Vychována jsouc u francouzského dvora, přivykla lehkomyslnému životu, tamže panujícímu, a nebyla s to, tyto lehké mravy odložiti ani tehdy, když ji byl Jindřich VIII. svou chotí a královnou anglickou učinil, i vzbudila tajným milkováním svým, s kterýmž se ani před sličnou komornou svojí, Johannou Seymourovou, neskrývala, žárlivost krále v míře svrchované. Tato Johanna Seymourová byla nástrojem, buďsi volným aneb mimovolným, papeženců u dvora královského, a dovedla svou líčenou přívětivostí okouzliti Jindřicha tak, že brzy k ní smyslnou láskou zahořel. I byl by se rád Anny zbavil, aby Johannu mohl za choť pojmouti, ale nenahodila se mu příležitost, až teprv r. 1536, když mu porodila mrtvého chlapce, dal se s ní rozvésti. — Několik měsíců před touto událostí zemřela Kateřina arragonská, aniž by byla mohla dceru svou Marii, neboť tu byl král krutě od ní odtrhnul, ještě před smrtí svou uzříti a posledního svého požehnání mateřského jí uděliti. Král Jindřich VIII., co do povahy své chlipný a nesvědomitý ukrutník a stejně strašný v zlosti své, jako v lásce bezohledný, dal Annu obžalovati z cizoložství, že prý Jindřich Norris, Berreton, Weston, Sverton, ano i vlastní její bratr, lord Rochefort, byli jejími milci, a manželka Rochefortova, jsouc obžalována, že Annu s milci jejími sváděla, svědčila ze strachu proti své vlastní švagrové. Při jednom turnaji totiž spadl královně Anně s pavlánu, na němž se svými paními sedíc hrám rytířským přihlížela, šátek dolů, právě když kolem pavlánu toho Norris jel; tento zdvihnuv šátek utřel si ním pot s čela a schoval jej na památku. Tím rozdrážděn, vyskočil Jindřich se svého sedadla a odstranil se i s královnou, která za trest nesměla kolik dní z domu. A této náhody chopil se nyní k jejímu obvinění.

Dne 2. května byla Anna i všickni domnělí milenci její v Toweru uvězněni, aniž by byl král proti nim jakých patrných důkazů měl. Ihned ustanovil Jindřich soud, kterýž ubohé oběti jeho zuřivosti souditi měl, a tomu předsedal vévoda Norfolk, úhlavní nepřítel Annin a zarputilý přívrženec papeženců, přísedící pak soudu toho byli buď podobného smýšlení jako předseda, aneb slabochové, kteří se dali ke všemu přemluviti, jen aby hněv králův na se neuvalili. Aniž by se jí bylo čeho dokázalo, byla ubohá královna, nešťastná to oběť choutky Jindřichovy, 15. května odsouzena, 18. května dála se poprava čtyr spoluvinníků jejích, 19. byla ona sama sťata, a 20. slavil král oddavky s Johannou Seymourovou. Parlament, jako vždy ve všem králi povolný, ztvrdil tyto rozsudky, prohlásil manželství s Annou za neplatné, a Alžběta, dcera z tohoto manželství, byla za neoprávněnou dědičku trůnu prohlášena. — Buďsi, že manželství toto Anny Bolleyn s králem Jindřichem neplatné bylo, tedy neměl práva, odsouditi ji pro velezrádu proto, že snad ještě s jinými se milkovala, a tak jest toto jednání královo v každém ohledu ohavné, a nedá se ničím omluviti. Prvé byl král, jak jsme podotkli, zrušil jen kláštery, jejichž příjmy neobnášely 200 liber sterlinků; bohatší kláštery, jejichž členové na mnoze v panské sněmovně zasedali a velkého vlivu požívali, nezastihl tento osud; že ale fanatičtí kněži neustále lid proti králi popuzo-

vali a s kazatelen k zjevné zpouře jej vybízeli, bylo to králi velevítanou záminkou, že i bohatým klášterům všecky příjmy odňal, a tím se stalo, že Řím ztratil velevydatný příspěvek, jehož se mu každoročně od bohatého duchovenstva anglického pod jmenem haléře sv. Petra dostávalo.

Tento převrat v ohledu náboženském byl však i v ohledu politickém pro říši anglickou veledůležitý; jednak, že nyní preláti a opatové přestali zasedati v sněmovně panské, jednak zase, že pokladna královská sice příjmy zrušených klášterů velmi zbohatla, lidu ale, poněvadž nyní sobě i své duchovní vydržovati musil, mimořádných daní narostlo; slíbilť arci král, že příjmy z klášterů zrušených budou obcím vráceny a na chudé obráceny, ale později se ukázalo, že sliby ty byly jen jalovými výmluvami k obohacení soukromé pokladnice královské.

Král nemiloval žádnou dceru svou, (bylť se zatím s Marií smířil,) a nemínil také žádnou co nástupkyni na trůn anglický dosaditi; neboť Maria byla mu příliš papeženská, kdežto Alžběta rozhodně se smýšlením svým k protestantismu klonila, král ale sám neustále mezi oběma vyznáními nerozhodně se kolisal.

Bylť Jindřich VIII. více theologickým hloubálkem než myslitelem, a nad míru nesnášenlivý s těmi, kdož byli jiného mínění, než on sám, ačkoli se posud ještě k žádné určité zásadě nepřiznával. Sepsal tehdy druhý spisek svůj náboženský pod názvem: „Články víry." — V tomto spise jeví se jeho vrtkavost, a knížka sama rozpadá ve tři části. V první částce hledí dokázati, že apoštolské, athanasiánské a nicejské vyznání víry nevyhnutelně potřebné jest k spasení. — V dílu druhém vykládá učení o třech svátostech, a sice křtu, zpovědi a přijímání, a nazývá je prostředky, Bohem samým k spasení duší ustanovenými. — V třetí části konečně dokazuje, že úcta k obrazům, vzývání svatých a modlitby za přímluvu jejich u Boha, jakož i jiné obřady katolické církve velmi prospěšny jsou věřícím k povzbuzení ducha a rozvoji pobožnosti, a praví, že se musí zachovávati, třeba by samy o sobě k odpuštění hříchů a dosažení věčné blaženosti nepomáhaly.

Soudný čtenář hned pozná, že „články" tyto psány byly duchem velmi papeženským, a usměje se, že anglický reformator, chtěje se mermomocí od Říma odtrhnouti, přece ducha jeho se přidržoval. Také nesouhlasili ani Cranmer, ani Cromwell se zásadami těmi, leč neodvážili se mínění své veřejně projeviti; neboť Johanna Seymourova, která byla zatím králi syna, potomního anglického krále Eduarda VI. porodila, dovedla znovu katolictví vlivu získati, a hlavně její snahou nabyli opět značné moci u dvora královského Norfolk a Gardiner. — Leč štěstí pro protestanty bylo, že Johanna zemřela již v říjnu 1537.

Zásady, „v článcích" králem sepsané, byly prohlášeny za zákon, a vyhrožováno smrtí každému, kdo by v ně nevěřil. Smrti propadl každý, kdo nevěřil, že se při přijímání chleb a víno v tělo a krev Páně promění, kdo tvrdil, že kněžím dovoleno jest se ženiti, aneb slib čistoty že se smí zrušiti, hrdlem propadl, kdož mínil, že čtení mší za dosažení zájmů soukromných jest bez prospěchu, jakož i, že zpověď ušní jest věcí zbytečnou. — Odsuzování a popravy pro různá mínění náboženská byly tehdy věcí praobyčejnou. Odpraven tehdy Courtenay a Pole, poslední potomci mocného druhdy rodu královského hrabat Yorkských. Kardinál Reginald Pole, maje býti odsouzen, dostal ještě v pravý čas výstrahu a utekl do Říma; král rozzloben, že mu

oběť jeho pomsty ušla, dal matku kardinálovu, sedmdesátiletou stařenku, stíti. — Brzy na to, když se opět počal k protestantismu kloniti, dal uveřejniti zprávu komise vyšetřovací, která obsahovala všecky hanebnosti, jakých se komise tato v zrušených klášteřích dopátrala.

Zároveň dal si překlad bible předložiti, a potvrdiv jej, dal do všech kostelů anglických jej uvésti; velel, aby se děti otčenáš, vyznání víry a desatero přikázání modlily anglicky, a ne, jako se to až posud dálo, latinsky; kněži museli kázati, že může býti každý člověk jen svou zásluhou spasen, a že ostatky svatých, růžence a p. ničím k spasení duší nepřispívají. Obrazy a sochy, jimž se pověrčivý lid kořil, dal zbořiti, a přikázal, že před jinými obrazy, vyjma ukřižovaného Krista, nesmí hořeti svíce, dále poručil, aby se v modlitbách k svatým slova „oroduj za nás“ vynechala. Ano v tuto dobu převratu svého dal kosti blahoslaveného Tomáše Beketa z hrobu vyndati a spáliti. I nahlížel Cromwell, že vůle králova jest tak slabá jako třtina větrem se klátící, a že je mu potřebí ženy, aby jím vládla; k záměrům jeho pak hodila se nejlíp dcera některého knížete protestantského v Německu, an\u0165 chtěl, aby se Jindřich k šmalkaldskému spolku připojil. To bylo velmi dobře vymyšleno, leč Jindřich nezanášel se při svých sňatcích nikdy politikou, nýbrž spíše smyslnou láskou. Bohužel nebyla Anna Klevská, kterou za královnu anglickou vyvolili, příliš sličná a byla hrubé postavy: králi ukázali podobiznu její, leč malíř Hans Holbein lichotil princezně při malbě; však když král pod zapřenou nevěstě své až do Rochefortu vstříc jel, zarazil se při pohledu na ni tak, že zvolal: „Já tu německou kobylu nechci.“ Leč bylo již pozdě, na odstoupení od sňatku toho nebylo již ani pomyšlení, a tak se odbývala dne 6. ledna 1540 svatba krále s Annou Klevskou, kterou ale Jindřich velmi nenáviděl, a to tím více, jelikož Anna neznala slova anglicky, a on zase neuměl německy, a tak dal se již 9. července téhož roku 1540 s ní rozvésti. —

Od té doby nenáviděl král Cromwella nad míru a čekal jen, jak by se mu příležitost nahodila, že jej dá odsouditi; a to se stalo brzy, neboť lid byl rozhodným protivníkem Cromwellovým pro velké útisky a daně, a tak jej vévoda z Norfolku obžaloval pro velezrádu a Jindřich VIII. dal jej zatknouti. Soud jej pak odsoudil k smrti dne 19. června a za měsíc na to, dne 19. července 1540 byl Cromwell sťat.

Dne 8. srpna slavila se svatba Jindřicha VIII. s neteří Norfolkovou, Kateřinou Howardovou, čtvrtou manželkou jeho. — Král zuřil proti oběma náboženským stranám, nešetře katolíkův ani protestantův. Powel, Abel a Featherstone byli odpraveni a čtvrceni, že nechtěli jej za hlavu církevní uznat, však i Barnes, Garret a Jerome byli upáleni, že se přiznávali k protestantství. — Nové manželce královĕ nevedlo se jinak, než ostatním předešlým královnám. Protestanté, ztrativše svržením Cromwellovým a novou královnou všeho politického vlivu, hleděli tedy, jakby se za tuto porážku nové královně, kterou za příčinu svého potlačení považovali, pomstili. Vhodné příležitosti pak k tomu poskytovala jim žárlivost králova. Slidili tedy po zprávách o chování se královny před jejím zasnoubením, při čemž jen litovati musíme, že i muž, jako Cranmer, se potřebovati dal za slidiče proti ženě, jejíž hříchy u porovnání s nepravostmi královými byly velmi nepatrné. Bohužel nebylo slídění nepřátel královniných bez výsledku, neboť shledalo se, že tato před zasnoubením svým s králem život velmi lehkovážný vedla, zejména že stála v milostném spojení s některými

pány, kteří byli v službě babičky její. — To vše dověděl se Cranmer pomocí jedné komorné královniny, která se mu za značnou částku peněz nabídla, že po chování králové bedlivě pátrati bude a jemu každé hnutí její ihned sdělí. Když se byl tedy od této komorné o milkování králové za dřívějších let dozvěděl, oznámil věc tu králi dne 4. listopadu 1541, odvolav se při tom na svědectví dotčené komorné. — Dereham, hlavní vinník, bývalý záletník Kateřiny Howardové, přiznal se dobrovolně ke všemu. Kateřina ale zapírala při svém výslechu u tajné rady královské všecko tvrdošijně; lstivý Cranmer přemluvil ji k vyznání ještě téže noci, namluviv jí, že král jest volný, vše jí prominouti; na to byla hned do Toweru přivežena a při důkladnějším vyšetřování vyšlo na jevo, že se ani v manželství svém s králem jak patří nechovala; dva milenci její byli již 30. listopadu 1541 oběšeni; strýc její, lord Vilím Howard, manželka tohoto a devět jiných, totiž pět žen a čtyři muži, odsouzeni jsou 10. prosince t. r. co spoluvinníci Kateřiny pro velezrádu, že vědouce o chování královny, králi je neoznámili. — Kateřina Howardova sama sťata jest 18. února 1542. —

Zatím udál se s králem náhle opět nový převrat náboženský i vydal nařízení, jímž se zakazovalo řemeslníkům, tovaryšům, učeníkům, sluhům a nádenníkům pod přísnými tresty čtení bible, a dovoleno pouze lordům a zemanům i rodinám jejich čísti v písmě svatém. Jako by slovo boží nebylo pro každého. Leč nedivme se tomu pranic, vždyť se i za našich časů děje, že někteří missionáři zvláštní kázání odbývají pro muže, ženy, jinochy a panny, zlořád to skutečně nekřesťanský, kterémuž by se byla měla již dávno přítrž učiniti. —

Též vydal Jindřich tak zvanou „knihu královskou", které se mělo ve všech farnostech užívati; v této obsaženy byly nové zásady učení křesťanského, v celku stejné se zásadami v předešlém spisu královĕ: „článcích" vyslovenými, v některých věcech lišily se zase od zásad v článcích; tak na př. bylo zde výslovně přijímání pod jednou toliko způsobou nařízeno.

Vypsaly se nové a obtížné daně a bázlivý parlament povolil králi všecko, čeho od něho tento požadoval, ano zprostil ho i závazku, kterým nebyl povinen dluhy své platiti. Aby se předešlo nevěrnostem, kterých se předešlé manželky Jindřichovy proti králi dopustily, a před nimiž ani popravy manželek nevěrných nebyly příkladem odstrašujícím, vyhrožovalo se nyní přísnými tresty milcům královniným. Vydán totiž zákon a v tom prohlášeno, že každý dopustí se velezrády, kdo věda o nevěrnosti králové, králi by to neoznámil, dále propadla smrti ženština, která by krále, kdyžby se o její ruku ucházel, co do počestnosti své sklamala. Pod trestem smrti nesměl nikdo královnu ani princeznu Walesskou svésti. Nebylo tedy radno, aby která panna krvežíznivce tohoto, jehož lože svatební v krvi stálo, za manžela pojala; přece však nalezla se jedna, která měla dosti odvahy ke kroku tomu, a to byla Kateřina Parr-ova, vdova po lordu Latimerovi. Sňatek její s králem odbýval se v červenci r. 1543.

Nová královna i příbuzní její, totiž jeden strýc a bratr, kterého král za hraběte z Essexu povýšil, byli smýšlení rozhodně lutheránského, a to nelíbilo se katolické straně, která se obávala, že všeho vlivu u dvora královského ztratí. — Aby se to nestalo, použili kancléř lord Wriothesley a Gardiner, biskup Winchesterský, marnivosti královy, jenž se domýšlel o sobě, že jest znamenitým bohoslovcem, a namluvili mu, že Kateřina,

manželka jeho, neustále se spisy Lutherovými obírá, což ostatně ale pravda bylo. To dopalovalo Jindřicha nad míru, neboť Luther mu byl sůl v očích, protože mnohé zásady učení jeho popíral, a marnivý král Jindřich, jak jsme již kolikráte v líčení jeho životopisu ukázali, nesnesl nižádného odporu. — Když králi biskup i kancléř neustále se žalobami na královnu v uších leželi, přišlo konečně k tomu, že r. 1546 oběma těmto svým rádcům Jindřich poručil, aby obžalobu proti králové sepsali. Když se o tom zpráva královně donesla, počala tato v komnatách svých plakati a bědovati, že se zoufalý nářek její až do králových komnat ozýval. Král, který tehdy pro nějakou chorobu s postele vstáti nemohl, dal se na loži svém ku Kateřině donésti a uslyšev, proč si tak naříká, domlouval jí pro bohoslovecké čtení její. Leč schytralá královna pravila mu, že jest přesvědčena, že manžel její jest největší učenec v náboženských věcech a že jej chtěla svým čtením spisů Lutherových jen poškádliti, — a král upokojen tímto ujišťováním, pravil k ní zcela vlídně: „Nu, nu, když je ta věc taková, jsme zase spolu udobřeni, milé dítě," a když pak přišel kancléř se stráží, chtěje královnu zatknouti, musel na rozkaz králův s nepořízenou odejíti. — Možná dosti, že to byl také jen hrubý žert Jindřichův, aby královnu od čtení spisů Lutherových odvrátil. Poslední dnové života Jindřichova způsobili králi mnoho starostí; trápilo jej, že jediný syn jeho Eduard byl slaboučký a chorobný mladík, a k tomu stloustl sám tak, že mu i chůze byla velmi obtížnou, tak že celé dny trávíval sedě v komnatách svých v lenošce. — Protože bylo jisto, že poslední potomek mužský královského rodu jeho vysokého věku nedočká, uzavřel tudiž král, že učiní pořízení o nástupnictví na trůn po své smrti a předložil je parlamentu k schválení r. 1544. — Tím ustanoveno, že po jeho smrti bezprostředně má nastoupiti na trůn anglický Eduard, syn jeho, od Johanny Seymourové; kdyby tento zemřel bez potomků, měla po něm následovati nejstarší dcera Marie, a teprv kdyby tato zemřela, nepozůstavivši dědiců, měla mladší dcera jeho Alžběta býti následnicí trůnu anglického. Při tomto ustanovení nástupců svých pominul syna sestry své, Jakuba V., krále skotského, proto že spolu se svářili. V pozdější poslední vůli své ustanovil místo Jakuba syna druhé sestry své, provdané za krále francouzského, za nástupce, ale poslední vůle tato jest podvržena a padělána.

Konec vlády tohoto krále byl právě tak ukrutný, jako celý život jeho.

Hrabě Surrey, syn vévody z Norfolku, zemřel na popravišti. Otce jeho by byl podobný osud zastihl, leč ušel odpravení jen tím, že krvežíznivý král náhle umřel, prvé ještě, než rozsudek smrti jeho byl potvrdil. Oba tito byli z mocného rodu Howardů. Starší hrabě z Norfolku byl oblíben u dvora, poněvadž dovedl králi lichotiti a rozmarům jeho vyhověti, mladší ale, syn jeho, mladík duchaplný a šlechetný, byl miláčkem celého takřka národa, který všeobecně smrti jeho želel. Úhlavními nepřátely této rodiny byli ale Seymourští hrabata, zejména hrabě Hartford a sir Tomáš Seymour, hlavní podpory protestantův; ti myslili, že po smrti králově povedou vládu ve jménu mladého, teprv devítiletého krále Eduarda. I počali tím, že Jindřicha popouzeli proti Howardovcům, kteří byli hlavní podporou katolické strany, tehdy králi protivné. — I podařilo se jim, že král dal náhle v lednu oba: Surreye i Norfolka zatknouti a pro velezrádu obžalovati, mladšího pak Surreye, který nebyl členem parlamentu, obyčejným soudem odsouditi. — Staršího Norfolka nepostavili ani před soud, nýbrž králi bylo více pohodlnější a jistější, že jej dal zákonem (bill of attainder) odsouditi. — Zákon

tento, králem panské sněmovně předložený, byl tam dne 15., 19. a 21. ledna předčítán a přijat, 24. pak druhou sněmovnou, tři dni na to 29. ledna potvrdil zákon ten král — ale umřel náhle v noci ze dne 28. na 29. ledna právě ještě, než rozsudek na hraběti z Norfolku vykonán byl.

Odpadnutím krále Jindřicha VIII. od církve římské získala reformace, která z pohoršení toliko a z nechuti ku kněžím římským povstala, značných prospěchů. A jak snadno mohlo se státi, že by byly i jiné země příkladu Anglicka následovaly a petrský haléř Římu odepřely, a co by pak bylo z Říma bývalo?

Již počínal se duch podobný, jako v Anglii, jeviti i v Skotsku a Irsku; neboť tehdejší král Jakub V., vrtkavý a slabý panovník, mohl katolictví jen slabou býti podporou, protož záleželo papeži Pavlu III. velmi na tom, aby mu také země tyto neodpadly, a pročež si umínil, aby stůj co stůj si je pod vládou svojí zachoval, i vyslal tam dva kazatele, a nejpříhodnějšími k záměrům jeho zdáli se mu býti Salmeron a Brouet, kazatelové jesuitští; neboť byli mu členové řádu toho slíbili bezvýminečné poslušenství, a všude, kdekoli toho třeba bylo, s nevšední horlivostí na obracení na víru vystupovali. —

Vyslaní ti kazatelé měli lid irský a skotský v katolické víře utvrditi a odtamtud i do sousedního Anglicka co možná v duchu katolickém působením svým zasahovati. Při odchodu jejich z Říma kladl jim vřelými slovy na srdce Loyola ostražitost, mírnost, skromnost a opatrnost, řka, to že jest jedinou cestou a pravým prostředkem ke zdaru podniku jejich. Než oba onino mužové měli hrozně málo z vlastností vytčených; nýbrž co do povahy diví, fanatičtí horlivci, počali všude s hrubou přesilou vystupovati a zneužívali strašně výsad od papeže jim udělených, a tím se stalo, že u lidu skotského, který právě v době převratu se nalezal, nejen nic nevyřídili, nýbrž brzy utvořila se mocná strana v lidu jim protivná, a tak stali se Salmeron a Brouet místo smířlivými apoštoly rozsévači sváru a rozbroje v zemi té, kamž se z Říma s tak skvělými nadějemi před nedávnem byli ubírali.

A byli by skutečně velmi blahodatně kazatelé jesuitští v Skotsku působili, kdyby se byli věrně dle slov Loyolových zachovali. Neboť lidu to bylo novým zcela zjevem, že nebyl více papež nejvyšší hlavou církve, nýbrž Jindřich VIII., na jehož pohoršlivý život s opovržením každý pohlížel; a nebylo by to stálo přílišného namáhání, aby zase lid se římské vládě naklonil; neboť učení, které jednou do lidu vniklo a na něž tento zvykl, těžko jest k vyhlazení, tak jako dojmy, jaké na dítě co učiní, po celý život z duše člověku nevymizí. — A tu bylo především potřebí, aby lidu se hlásalo s přesvědčením a důvody rozumnými, s mírností, a též vytrvalostí, ale na to pomýšleli nejméně Salmeron a Brouet k své vlastní škodě a ke škodě Říma. Oni hřímali s kazatelen jen proti nepořádkům hanlivými slovy, nepodávajíce lidu prostředků, jakby se nepořádkům těm odpomoci a lepší řád v církev uvésti dal, a jakkoli je někteří přátelé jejich kolikráte před podobným vystupováním varovali, nedbali výstředníci tito na výstrahy tyto a pokračovali s obvyklou drzou hrubostí v kázání svém.

Konečně zošklivily se jejich divoké, popuzující řeči, jakými s kazatelen na obecenstvo působiti hleděli, lidu všemu, a počalo se jim vyhrožovati; a bylo by to ještě snad ke krvavým rvačkám došlo, a plameny, které jesuitští missionáři v lidu roznítili, byly by se jim zhoubným hrobem staly. — Vidouce to, vzdali se tedy započatého

ětia svého a co nevěrní pastýři opustili potaji stádo své a přišli zase nazpět do Říma, odkud před nedávnem byli s tak skvělými nadějemi a sliby se odebrali. — Kdyby oči jejich marnivou ješitností nebyly zaslepeny bývaly, byli by poznali zajisté, že jediné oni to byli, kteří věci římské na ostrovech britských nejvíce uškodili.

7.

František Jasso Xaverský, indický apoštol.

Obrátíme se nyní k svatému Františku Xaverskému, prvnímu missionáři jesuitskému. Tento se nazývá také podle panství rodičů svých, a nikoli příjměním svého rodu, zvyk to, s jakým se za tehdejších dob zhusta potkáváme. Otec jeho jmenoval se Jan Jasso a sídlel na svém rodinném zámku Xavieře v krajině španělské Navaře; byl jedním z předních radů navarrského krále Jana III. — Na tomto zámku narodil se i František, nejmladší syn jeho, dne 7. dubna 1506, a byl miláčkem své matky, která pocházela z rodu královského. Jmenovala se Marie a byla majitelkou zámků Azpicuety a Xaverie. — Starší bratři Františkovi slouli pány Azpicuetskými. Laskaví čtenáři vědí již z líčení našeho, jak si Františka Loyola naklonil a kterak onen do řádu jesuitského vstoupil, jehož nejhorlivějším členem pak byl. Pověděli jsme, jak nerad by jesuitské kazatele král portugalský ze své země byl pustil, ale František nedbal na sliby a skvělá nabídnutí, jemu od Jana III., tehdejšího krále portugalského, činěná, a tak vydal mu papež Pavel III. tři psaní; v prvním ustanovil jej za apoštolského nuncia v Indii a v druhých odporoučí jej do přízně některých vladařů indických, kteří byli již pokřtěni. Neboť křesťanství nebylo v Indii více žádným novým zjevem, anť již prvé františkáni tam učení Kristovo hlásali, které ale ještě nemnohých vyznavačů tam čítalo; větší část lidu tamního přiznávala se k islamu a náboženství parsskému. František Xaverský odhodlal se tedy k missionářské výpravě a nepřijal ani haléře na cestu, ačkoli mu mnozí značné peněžité dárky nabízeli. Na lodi, která jej do Indie vezla, žil velmi skrovně, a bral za vděk stravou nejchatrnější; poskytli-li mu někdy vznešenější spolucestovníci lepších soust, rozdal je nemocným neb chudým. — Vůbec hleděl po celou cestu blahodárně působiti na všecky, kdož se s ním stýkali, zejmena vykládal lodníkům začasté učení víry, a téměř každodenně kázával pod velkým stěžněm korábu.

Zatím připloula loď, na níž se František nalezal, 6. května 1541 do Goy.*)

---

*) Goa, gubernie portugalská na západním pobřeží indickém, zaujímá krajiny Salsette a Bardes, pak šest ostrůvků, a jest 50□ m. velká, čítajíc výše 850.000 obyv., z kterých se více než třetina k církvi katolické přiznává; katolíky tyto spravuje biskup, kterého pokaždé dosazuje král portugalský. Město Nová Goa, nynější sídlo vlády, leží na malém písčitém ostrůvku a má asi 10.000 obyv. Stará Goa, druhdy velmi krásné a kvetoucí město, leží zcela v sautinách, a bydlí v něm jen několik mnichů. Ze starých pamětných budov zbyly jen velký chrám katedrální, kostely sv. Dominika, sv. Kajetana a sv. Petra, pak klášter augustiánský a residence biskupská. R. 1394 patřívala králi Bidžamayorskému, měla krásný přístav a vedl se zde značný obchod.

Přišed do Goy ihned představil se biskupu tamnějšímu a oznámil mu, s jakým úmyslem do Indie přichází; biskup milerád povolil, že smí v diecési jeho hlásati, ano vším potřebným jej opatřil, a všemožně jej radou a pomocí podporoval. Leč brzy seznal František, že mu bude zápasiti s obtížemi nemalými, zejména viděl, že mu bude mnoho vadit neznámost řeči lidu tamního. Však brzy přemohl pilností a vytrvalostí svou nesnáz tuto, a za krátký čas mohl se v řeči tamní poněkud vyjádřiti; věc to zajisté velmi přirozená, a každý jiný missionář, kdyby si byl práci takovou dal, aby se indické řeči naučil, byl by toho také dovedl; ale přepiaté povídky, kterými jesuitští spisovatelé počátek missionářského působení Xaveria vyšňořiti se snaží, jsou velmi směšné. Tak vypráví zejména Thurselinus Bouchours a jiní, že Bůh sám zázračné působení Františkovo podporoval: oni praví, že mu Bůh propůjčil dar, že mohl v každé řeči, byť sebe neznámější, třeba se jí nikdy byl neučil, slovo boží hlásati, ano mnohdy prý se i stávalo, že kázával před lidmi kolikerými jazyky mluvícími, a každý prý mu rozuměl. To tvrdí jmenovitě Portugalec Vaz z koleje Coimbrayské. Jinak arci čteme v listech, které sám František Xaverský o působení svém v Indii do Říma zasílal. Praví ť v nich, že vždy nejprvé se naučil nazpaměť otčenáš, vyznání víry a desatero přikázání v neznámém mu posud jazyku, tyto pak od slova k slovu posluchačům svým, dětem i dospělým, prý předříkával, a museli mu po každém článku opakovati: „věříme v to", pak naučil je modlitbě ku Kristu a panenské matce jeho, načež je křtíval. Zdali ale tito, takovým způsobem na víru obrácení křesťané pojmu jakého o víře Kristově měli, nechceme tvrditi, a může to vědět toliko Ten, kdož ledví a srdce lidské zná. Spíše to bylo pouhé odříkávání slov, která skrývala v sobě pravdy, jež lid nepochopil, a které nejsou s to, aby vnikaly do duše a do srdce,; není tedy divu, že žádného ovoce počínání Františkovo nepřineslo.

Jako to druhdy v Evropě činíval, tak i nyní zde chodil se zvonečkem po ulicích, a kdykoli se hlouček posluchačů sešel na hlas zvonku jeho, ihned jim kázával, při kterémžto počínání svém hlavní zřetel k dětem obracel. S největší horlivostí ale vystupoval proti mnohoženství, kteréžto ale v oněch krajinách zařízením nevyhnutelně potřebným jest, poněvadž tam nesmírné množství dítek v útlém pomírá mládí a smrt, tuším, za oněch časů jistě že mezi nemluvňaty ještě více než za dob našich řádila. — Brzy došla jej zpráva, že rybářský národ Pavava, kde nedávno se teprv křesťanství ujalo, zase k pohanství se obrátil, jakž to ani jinak býti nemohlo při tak povrchním poučení o nově přijaté víře; ihned odebral se tam a dosáhl svou horlivostí kazatelskou, že tito rybáři nejen se zase ku křesťanství vrátili, ale někteří z nich i sami věhlasnými missionáři se stali. Vláda, vidouc jeho výtečnou horlivost, jakou se o zlepšení mravů ve staré Goe zasazoval, svěřila mu vrchní řízení velkolepého semináře tamního. — Seminář ten byl před několika lety k lepšímu rozšíření křesťanství

R. 1469 dobyl jí sultán Mahomed II., a r. 1510 Alfons Albuquerque, který sídelní město toto opevnil a okrášlil. Největšího pak rozkvětu dostalo se jí r. 1570. Tehdy měla 1½ anglické míle a obyvatelstva 150.000 křesťanů a 50.000 mohamedánů a Indů. R. 1603 oblehalo Gou loďstvo hollandské, velmi četné, ale nadarmo. — Ale čím více se pak panství Hollanďanů a Angličanů v Indii šířilo, a Portugalci ustoupali, tím více ztrácela své důležitosti, a když místokrál portugalský 1753 sídleti počal v nové Goe, spustla Goa stará zcela, ano klesla téměř v zapomenutí.

v krajinách tamních založen a za řízení Františkova zkvétal tak utěšeně, že byl potom jednou z největších a nejbohatších kolejí jesuitských na světě. —

Dlouho však nespravoval kolej Goeskou, neboť touha jeho, aby křesťanství v dalných rozšiřoval končinách, nedala mu tu dlouho dlíti, a svěřiv správu koleje rektoru Antonínu Gomezovi, odebral se do bohatých osad portugalských na pobřeží perlovém, kamž nikdy ještě pověst o víře Kristově se nedostala. — Leč nerozuměl řeči těchto pohanů, a tak zůstala kázání jeho, která sedě ve větvích košatých stromů před lidem tamním míval, bez výsledku. Ale to jej nikterak neodstrašilo. — Bohužel spatřovali tehdy lidé, jako se to ještě i za dob našich na mnoze děje, křesťanství v povrchních pobožnostech, a takž i František podobným způsobem si při obracování na víru počínal, jako všickni missionáři tehdejších dob. — Křestil mnohé přes moc, kácel pohanské sochy a bůžky, a bořil chrámy, na jichž místě křesťanské kostely stavěti kázal, a tím stalo se, že celé krajiny byly na oko ku křesťanství obráceny, jakkoli smýšlení lidu zůstalo i na dál pohanským a srdce jeho starým bohům oddáno. Nevzývaliť Boha křesťanského v duchu a pravdě, ale, jako byli prvé od sošek bůžků pohanských zázraků očekávali, tak mysleli i nyní, že nový Bůh taktéž zázraky je obmyslí.

Podobným způsobem počínal si František při obracování na víru v krajinách Cochinu, Ceylonu, Nagapatanu, Meliapuru a Malacce. Zároveň množil se počet chovanců semináře Goeského, a brzy čítalo se tam přes 60 chovanců, kteří téměř všickni násilím pokřtěni byli; z Evropy pak posílal mu řád neustále od r. 1545 počínaje nových pomocníků, mezi nimiž později zvláště Antonín Criminal vynikal. — Jednou, když František na pomoří Amboin-ském kleče se modlil, stalo se, že mu malý jeho dřevěný křížek spadl do moře, a vzdor úsilovnému namáhání nemohl jej Xaver nazpět dostati, nad čímž se velmi rmoutil; neboť pověrčivý mnich tento měl křížek dotčený co talisman zázračný, který jej byl až z Evropy přes moře sem provázel, ve velké vážnosti a úctě. Když ale druhého dne na to zase na témž místě se modlil, připloval ku břehu velký mořský rak, drže v klepetách svých ztracený křížek, který mu s nemalou radostí missionář odňal. — Tuto zcela jednoduchou událost líčí jesuité co zázrak. — I na ostrově Tenate, kde vzácné koření roste, s kterým tehdy Portugalci po celém světě obchod vedli, konal své apoštolské dílo, nezůstal tam však dlouho, nýbrž odebral se po několika měsících na ostrov mouřenínský, kde prý jednou za jediný den přes 25.000 lidí pokřtil, tak že, jak životopisci jeho líčí, od samého skládání rukou na novokřtěnce již ani rukou hnouti nemohl, ani ústy pohybovati od samého odříkávání křestních obřadů. A z této události patrno, že nemohlo se takovým způsobem křesťanství ujmouti, a že málokterý z nově obrácených křesťanů měl pravého pojmu o víře Kristově. To nahlížel i František sám, jak dobře viděti z toho, že žádal krále portugalského, aby i v těchto krajinách svaté soudy inkvisiční se zavedly, kterými odpadávání od víry křesťanské se mělo zameziti. Ubohý zpozdilec, ohněm a mečem a železnou přísností měli tedy býti nově obrácení křesťané při víře Kristově udržováni, při víře, kterou skoro ani neznali; snad by se byli naučili víry té si vážiti, kdyby jim byli vyznavači její dobrým předcházeli příkladem, ale portugalští vojínové a lodníci oddávali se všem nepravostem, olupovali a utlačovali všemožně ubohé tuzemce, sami ale chtěli, aby tito se skvěli všemi ctnostmi křesťanské víry, z které oni nevěděli jiného, než že byli křestní vodou pokropeni a některé modlitby odříkávat dovedli. — Na to odebral se

Xaver na krátký čas do Amboiny, kde si malý domek vystavěl; na místě tom vystavena později nádherná residence jesuitská.

Ziskuchtiví a loupežní Portugalci neměli však brzy na tom dosti, že byli pány na ostrově Malaga, nýbrž neustále činili loupežné nájezdy přes užinu mořskou nepříliš širokou na ostrov Sumatra, až posléze král Sumatra-ský si umínil, že loupežím těm konec učiní, i postavil proti nim vojsko silné. — Ve válce této spálil král sumatra-ský skoro celé loďstvo portugalské a přeplaviv se na Malakku, chtěl na pevnině ostrova tohoto s loupežnými vetřelci bitvu svésti. — Náměstek portugalský byl ve velké nesnázi a nevěděl si ni rady, ni pomoci, v tom vrátil se František z Amboiny a v úzkosti své žádal jej náměstek o radu, co by nyní měl počíti, a František bez dlouhého rozmýšlení mu odvece, aby se jen s Boží pomocí do boje pustil.

Ignac z Loyoly.

Leč tento vida proti sobě mnohem značnější přesilu nepřátel a nedůvěřuje příliš udatnosti vojínů svých, mezi nimiž malá kázeň panovala, nechtěl zcela slepě na pomoc Boží spolehati a prohlásil se, že rada Františkova jest příliš nebezpečná. — I nechtěl jej tedy Xaver dále přemlouvati, ale odešel a potaji vypravil několik lodic, sebral asi 150 mužů, lodníků a dělníků, a slíbiv jim, že sám je do boje povede, vytáhnul s lodi-

tami proti nepříteli. Když již bylo vše připraveno, vyzpovídali se mu všickni bojovníci jeho z hříchů svých a on jim udělil rozhřešení; však když již chtěli kotvice vytáhnouti a od břehu odraziti, prohlásil se lodníkům, on že neměl v úmyslu, co vůdce osobně s nimi proti nepříteli táhnouti, nýbrž v duchu že chtěl s nimi bojovati; a proto prý že zůstane na břehu a modlitbami svými že je bude podporovati, a to že prý jim více prospěje, než kdyby s mečem v ruce v čele jejich na nepřítele táhl. — Odpluli tedy bez něho, ale málo prospěla jim modlitba jeho, neboť při první srážce s nepřítelem zničeny jsou lodice a mnoho bojovníků zbito; a zajisté že bylo již na mále a Portugalci by byli Malakku ztratili: v největší bídě ale připlula z Evropy loď s novými bojovníky a pomocí těchto podařilo se královskému náměstku, že obyvatele ostrova Sumatry od území portugalského zahnal.

Pozorujeme-li vůbec celé jednání Xaverovo, shledáváme arci, že muž tento nadšen byl vytrvalou pilností a horlivostí, jakož i nevšední obětavostí, jednalo-li se o provedení apoštolského díla jeho; zároveň ale také vidíme, že jakkoli působení jeho a ovoce snah jeho členové řádu jesuitského, kteří jsou životopisci jeho, nad míru přeceňují, přece apoštolská činnost jeho církvi katolické malých prospěchů přinesla. Nemohlo to také ani jinak býti, neboť co může z takového apoštolování pocházeti, když posluchači řečem kazatelovým jedva že rozumí, a když tisícové se křtí, kterým se učení Kristovo jen několik dní zvěstovalo? A tak přistoupli onino tisícové ku křesťanství dílem ze lsti, dílem z přinucení, do Evropy pak docházely zprávy o divotvorném působení Františkovu, a lid zprávám těm věřil, jak to již obyčejně bývá, že věcem nejméně věrohodným se nejvíce víry přikládá.

Chtěje křesťanství více půdy v Indii zjednati, přemluvil knížete Kandi-ského, že dá lid svůj pokřestiti; kníže splnil slovo a mocí svou rozšiřoval křesťanství v zemi své, ubožák brzy muselť shledati, že není nebezpečnější věci pro panovníka, jako když poddaným svým svobodu svědomí odejmouti chce. — Brzy povstávala v zemi jeho vzpoura za vzpourou, a když se kníže v úzkosti své k Františkovi obrátil, radil mu tento (neboť jsa příliš lehkověrný, neměl ani za mák rozvahy státnické), aby mocí vzpouru v zemi své udusil, slibuje mu pomoc z Evropy a přísahaje mu jménem krále portugalského věčné přátelství.

Psal pak brzy na to do Evropy o události té dva listy; jeden Loyolovi, v kterém jej prosil, aby mu nových missionářů do Indie poslal; list druhý pak Janu, králi portugalskému, o nové bojovníky. V několika letech rozšířili se jesuité značně v Asii a vystavěli mnohé domy a koleje, v nichž mnozí chovanci se cvičili. — Tehdy dostali se také až do Ameriky. Když totiž r. 1549 portugalský král Jan poslal loďstvo do Brasilie, bylo na lodích i šest Jesuitů. Jak krásné pole působení měli v Brasilii Evropané i jesuité!

Brasilie byla tehdy nejbohatší krajinou nově odkrytého dílu světa, a obývali ji silní, bojovní národové, jejichž zbraně a nářadí o pracovitosti a průmyslu svědčily. Bylo by bývalo věcí prasnadnou, Brasiliany ku křesťanství obrátiti, kdyby se jim bylo ryzé učení Kristovo přineslo a hlásalo. Snad by byli onino pohané pochopili slova Kristova prostá a vznešená: „Milujte se vespolek" a „nechť nevidí pravice vaše, co činí levice." Neboť prostí Brasiliané byli pohostinní a úslužní k Evropanům, kteří k nim přišli s novými nástroji a zbraněmi, jichž výsledky ubohé divochy překvapily. — Kdyby se

jim byla slova Spasitelova prostě hlásala, byli by je ochotně přijali, neboť jasnost a pravda slov těch jest nepřekonatelná. — Tak ale nezvěstovali jim noví apoštolé učení o Bohu lásky, ale mluvili a hřímali s kazatelen o Bohu hněvu, pomsty a zlosti, a tak se stalo, že Brasiliané nepovažovali Boha toho za lepšího, než byla nejvyšší bytost jejich posavadní, které se obávali nad míru a která jim proti nepřátelům jejich pomáhala; učili je, že první lidé proti Bohu se prohřešili a tento hřích že pak přišel na všecky lidi, a že se dědičným hříchem jmenuje, že Kristus syn boží, hřích tento na se vzal, narodiv se z neposkvrněné panny, a že ďábla přemohl. A podobné věci hlásali jim, učíce je slepě věřiti a množství svatých ctíti.

Tato nová víra, kterou nemohli Brasiliané pochopiti, a kterouž jim lstí a mocí noví apoštolé vnucovali, neušlechtila ani srdce jejich, neboť viděli, že vyznavači učení křesťanského sami, portugalští vojáci a námořníci, dobrodruzi ze všech končin světa, neměli o pravém křesťanství ani nejmenšího ponětí, páchajíce nepravosti a dopouštějíce se ohavností všelikých, a tím se stalo, že v krátkém čase je tuzemci měli v ošklivosti. A že křesťanství všude tak těžce a pomálu se šířilo, ano ještě až podnes, po tolika již stoletích, poměrně tak málo se šíří, tím vinni jsou zajisté nejvíce první missionáři a nástupci jejich, kteří byli křesťany jen na oko, kterým se více o potlačování a loupení, než o šíření učení Kristova jednalo.

Jesuité, přišedše do Brasilie, museli se nejprvé učiti řeči tamní; a zatím vystavivše si obydlí vzdělávali role, jak nám dějepisec jejich Orlandinus vypravuje; při tom však museli se na pozoru míti před obyvately brasilskými, kteří, jak jim bylo vypravováno, velmi rádi masa nepřátel svých požívali, a brzy počali Brasiliané i přišlé jesuity za nepřátely své považovati, a to vším právem. — Ani když se již missionáři řeči obyvatelstva naučili, nenašla slova jejich přílišného ohlasu v srdcích zatvrzelého obyvatelstva a dovolili jim jen, že směli křtíti zajatce Brasilianů, prvé než je tito zabili. — Za krátký čas jim ale napadlo, že křest jest snad nějaké kouzelnictví a zdálo se jim, že maso nekřtěných zabitých nepřátel jest chutnější, než maso křtěných, a tak zakázali jesuitům více odsouzence křtíti. Ale i v této choulostivé věci věděli si křtitelové rady, namočenými šátky dotýkajíce se obětí odsouzených a šeptmo formule křestní říkajíce.

Byli tito tak pokřtění křesťany, a věřili na toho Boha, jehož jmeno ani neznali? Nikoli, to ale nevadilo ani za mák a ve zprávách, které do Evropy jesuité posílali, čteme o tisících na víru obrácených, a zdá se, že v Brasilii se křesťanství s nesmírnou rychlostí šířilo, kdežto zatím zprávy missionářů tamních na mnoze zcela přemrštěné a nepravdivé byly.

Vraťme se zase k Františkovi Xaverskému.

Spoludruzi jeho rozešli se po celé Indii a hlásali a křtili dle svého způsobu. Na mysu Comorinském kázal Antonín Criminal, fanatický mnich, který se domníval, že nejrychleji a nejbezpečněji víra křesťanská mečem a ohněm šířiti se dá, a dle té zásady sobě i počínal. Že takovým způsobem velmi málo pořídil, dá se snadno pochopiti, a nejvíce proti němu horlili bramané, kněži starých bohů pohanských. — Když pak obyvatelé indičtí viděli, že ziskuchtiví cizinci je všemožně utiskují, a nová víra že jim pražádné náhrady za jejich starou víru neposkytuje, tu je volali bramané do zbraně za staré bohy jejich, a spojivše se s Badagy, sousedním kmenem indickým, počali vésti krutou válku s Portugalci, válku to na život a na smrt. Neboť šlo jim

o zachování staré víry, hájení starých práv a o dobytí svobody jejich, a vše to hrozili jim Portugalci odejmouti. Criminal jsa větším příznivcem meče než kříže, sám vedl druhy své do boje, byl ale úplně poražen a skoro žádný z bojovníků jeho neušel smrti. Jesuité nazývají jej prvním mučenníkem řádu jejich, jakým právem ale, nevíme, neboť on si divým a fanatickým počínáním svým strašný konec sám připravil. —

Ani touto porážkou neztratil Xaver mysli, a nedal se odstrašiti, aby od snažení svého ustál, nýbrž zasazoval se s pílí tím větší o provedení úmyslu svého, totiž šíření křesťanství v Indii.

Právě tehdy seznámil se s Angerem, který musil ze své vlasti, Číny, poněvadž tam vraždy se dopustil, utéci, a nyní dobrodružně po Asii se potuloval. Anger líčil mu vlast svoji barvami překrásnými, tak že si přál Xaver, aby se i tuto zemi znáti naučil a náboženství křesťanské tam uvedl. V Číně byl již tehdy, když tam poprvé Evropané se dostali, národ značného stupně vzdělanosti nabyl. — Bylo to totiž v říjnu 1543, když portugalští plavci Antonio Molo a Francesco Zeimoto, plavíce se do Siamu, bouří byli k břehům japanským zahnáni; vystoupivše tu na břeh byli nemálo překvapeni, vidouce, na jak vysokém stupni zde řemesla i průmysl stály a jak utěšeně zde rolnictví a hospodářství zkvétalo. — V této daleko rozsáhlé říši panoval císař, jemuž bylo podáno vícero náměstků, a v celé říši té panovala taková snášelivost náboženská, že každá víra tu směla míti bez překážky své vyznavače. Japonci sami věřili, že duše lidská jest nesmrtelná, že za činy dobré po smrti následuje odplata, za zlé pak činy trest, věřili dále, že tělo lidské umírá, duše ale neumírá, poněvadž by úplné zničení lidské duše s dobrotou svrchovanou nejvyššího boha jejich se nesrovnávalo. Nejvyšší kněz jejich jmenoval se Dairo, a měl po císaři nejvyšší moc v říši. Japonci měli i kněze, bonze, a ti dělili se na mnichy a poustevníky, pak jeptišky, jako to nalezáme u křesťanů; dále měli v úctě obrazy i ostatky svatých, věřili v divy a zázraky, a odbývali procesí a poutě; ano měli i jistý druh růžence, postili se a bičovali tělo své, ano měli mnohé jiné ještě pověry a obyčeje.

Byla tam také náboženská sekta, která popírala jsoucnost boží a nesmrtelnost duše, ale byli přívrženci sekty této velmi pohostinní, spravedliví a svědomití lidé. Vůbec mělo křesťanské náboženství mnoho podobného s náboženstvím čínským, a prasnadno by se v zemi té bylo rozšířilo, kdyby jen bylo bývalo zvěstováno lidu způsobem přiměřeným a kazately méně fanatickými.

Xaver, pokřtiv Angeřa, odebral se do Japanu a vystoupil dne 13. srpna 1549 na břeh v přístavu u Congoxumy, hlavního sídla království Saxumského. Ihned počal se tamní řeči učiti, a při velké snášelivosti náboženské, jaká zde panovala, dostalo se mu brzy povolení k hlásání křesťanství. Neměly však řeči jeho příznivého dojmu na lid zdejší, neboť nelíbil se Xaver pro své blouznění Japoncům, kteří byli zvykli od svých kněží, bonců, slýchávati náboženské pravdy přirozeněji vykládati. I počal se Xaver také do šatů kněží japanských oblékati a počal se po nich pitvořiti, tím se mu brzy podařilo, že několika divy vzbudil pozornost lidu; z toho ale popudili se proti němu velice kněži japanští. — Ti odebrali se ku králi, a předstírali mu, že jest to nemoudré a nespravedlivé, aby se cizímu knězi povolilo, bohy tuzemské tupiti, a jiné, hněvivé, přísné a nesnášelivé bohy do země zaváděti, kteří nechtí ve své žárlivosti jiných bohů vedle sebe trpěti. Král nemohl se odhodlati, aby Xaverovi

kázaní nového náboženství v zemi zakázal, neboť příčil se rozkaz takový snášelivému duchu vlády jeho; leč když mu bonzové hrozili, že, nesvolí-li, povolají proti němu ostatní krále japanské, aby opovážlivého vetřelce ze země vyhnali — tu vydal konečně zákon, jímž vyhrožováno smrtí každému, kdo by se k novému náboženství přiznával, dále pak vypovězeni jsou zákonem tím jesuité, totiž Xaver a soudruzi jeho: Cosmus Turrianus a Jan Fernandez ze země.

I odešel tedy Xaver do sousední říše Firando, a můžeme-li životopiscům jeho víry přikládati, přivedl tu mnoho tuzemců ku křesťanství, leč ani zde nesměl se dlouho zdržeti, nýbrž, jak nám životopisci jeho líčí, odebral se do Miaka, hlavního města celé japanské říše, hledaje prý většího oboru působení svému.

Prvé ale ještě než se tam dostal, zmařeno jest apoštolské horlení jeho zúplna, v Nangate, nejbohatším, ale také i nejnemravnějším městě. — Stalo se to totiž následovně. Neuměje v tamní řeči kázati, vzal si tlumočníka, tento ale přednášel překlad učení křesťanského tak komickým způsobem, že se posluchači missionářově horlivosti vysmáli a s potupným smíchem od něho odbíhali. — Když se o tom dozvěděl král, chtěl sám se přesvědčiti, co na novém učení tom jest, a dal si Františka předvolati, tázaje se ho, kdo jest a co zde v této zemi dělá. A na to odpověděl mu Xaver, že jest ze Španěl z krajiny Navarrské a že přišel sem pouze proto, aby ukázal Japancům cestu k věčnému spasení. Pak počal králi čísti špatný překlad nejdůležitějších článků náboženství křesťanského a spolu je vykládal; král dlouho poslouchal tyto Františkovy řeči, nenabyl z nich ale ani za mák známosti o víře křesťanské, a konečně propustil Xavera, maje ho za třeštila a blázna.

Až posud chodil František, věren slibu svému, v oděvu chatrném a sedraném, čímž se stalo, že tak málo přívrženců a následovníků získal; proto odhodlal se nyní, nechtěje býti déle předmětem potupy a terčem posměchu, že vystoupí v nádherném a skvostném oděvu, aby tím lid zaslepil. Vstoupil tedy na loďku, ozdobenou vzácnými koberci a japanskými korouhvemi; oděn byl širokým hávem spodním černým, a přes ten měl zelený oděv svrchní, celý bohatě zlatem vyšívaný a perlemi a drahými kameny protkávaný, a oděv jeho byl tak skvostný, jako jej bonzové nejvyšší třídy nosili. S ním byla na loďce i skvělá družina. By si císaře a dvůr jeho tím spíše naklonil, vezl s sebou rozličné dárky, totiž malé, velmi uměle pracované hodinky, hudební nástroje a jiné lesklé maličkosti, které samy o sobě v zemi jeho neměly ceny pražádné, zde ale byly velmi vzácné. — A tak dostal se do Miaka, doufaje na výsledek co nejlepší.

Císaři zalíbily se dary Xaverovy a dovolil mu tedy, že smí v říši zůstati, vykázav mu spolu za obydlí prázdný jeden domek kněžský. Také mu udělil povolení, že smí učení křesťanské hlásati, a to prý činil František s prospěchem takovým, že prvé, než rok uplynul, již přes 3000 osob ku křesťanské víře přistoupilo.

To se ale nelíbilo bonzům, kněžím tuzemským, i počali všudy proti němu vystupovati, říkajíce: „Co jest to za boha, o němž nám ten cizí kazatel hlásá? Musí to být bůh velmi zlý a ukrutný, jenž vystavěl hrozný žalář, peklo věčné, kamž lidi, slabé tvory, na věky zatratí, nedada se ničím ukojiti, aby nešťastníkům těm dost málo milosrdenství dopřál! Bůh ten nemůže býti spravedlivý, poněvadž lidem zákon ukládá, který síly jejich přesáhá, a když zákon ten slabí tvorové přestoupí, je věčnými stíhá tresty. — Bůh, jenž ustanovil, že nikdo jinak spasení dojít nemůže, leč věří-li v Syna

jeho, — a jakkoli nejvýš dobrotivý, přece 15 stoletím dal uplynouti, prvé než toto své učení říši Japanské, nejkrásnější části země, oznámil!“

A co medle odpověděl František na řeči tyto, a čím je vyvrátil? Námitky jeho a způsob, jakým výroky pohanů vyvracel, nezachovali nám dějepisci jesuitští, oni praví jen, že na všecky sporné otázky, které mu byly předloženy, odpověděl takovým způsobem, že pokaždé kněži japanští museli zahanbeni umlknouti. — Svými odpověďmi ale přece je o pravdě náboženství křesťanského nepřesvědčil; neboť podezřívali křesťany neustále a říkali, že se jednou ještě velmi nebezpečnými státu stanou.

Za pobytu svého v Japanu slyšel František, že obyvatelstvo japanské vzdělanosti své, jakož i náboženství svého z Číny nabylo, i napadlo mu, že by snad rázem celé Japansko ku křesťanství se obrátilo, kdyby se mu podařilo, Číňany ku křesťanství přivésti. — Dozvěděv se, že u Bunga přistála portugalská loď, která do Číny pluje, odebral se ihned pěšky do přístavu u Bunga. Zde nalezl známého kapitána z Portugalska, který jej velmi uctivě přivítal, ano jemu ke cti ze všech děl stříleti kázal. — Král, slyše slavné toto střílení, dal se tázat, co by to znamenalo, a dozvěděv se, že jest to ke cti svatého muže, žádal si jej viděti. Nechtěje, aby dvůr královský si myslel, že křesťanští kněži jsou bídní otrhanci a hladovci, odebral se František v průvodu skvělém a v oděvu skvostném na dvůr královský. Vše se divilo a nazývali jej nejvyšším knězem z Evropy. Král jej milostivě vyslechnul a ochotně mu povolil učení křesťanské v jeho říši hlásati; neboť panovala v Japanu, jakž jsme již zprvu podotkli, neobmezená svoboda náboženská.

Král ale nesl se zcela jinými při tom záměry, které s náboženstvím nestály v pražádném spojení; jednaloť se mu hlavně o to, aby si Portugalce nerozhněval, protože chtěl celý obchod s nimi sám prostředkem úředníků svých vésti a tudíž nedbal mnoho na předstírání bonzů, kteří mu zrazovali, aby nové učení toto v zemi netrpěl.

Vidouce kněži japanští v tom ohledu snahy a úsilí své zmařeny, umínili si, že s Františkem zatočí jinak, způsob to zajisté čestný, kterým se nejlíp a nejsnáze o náboženské učenosti jeho přesvědčiti mohli. Pozvali jej totiž k náboženské rozpravě, ku které se nejučenější kněži z celého Japanska sešli. U přítomnosti veškerého dvora dálo se toto náboženské hádání, z něhož konečně co vítěz jesuita Xaver vyšel. Druhého dne ale pokračováno v hádání, jehož se na tři tisíce bonzů zúčastnilo.

Ferdinand Mendez Pinto, Portugalec, jenž byl svědkem tohoto hádání, vypisuje je podrobně v cestopisu svém, r. 1618 vytištěném. Praví o něm, že byly otázky kněží japanských velmi vtipné a vztahovaly se hlavně na vlastnosti boží, na hřích prvních lidí a na dílo spasení lidského, dále tázali prý se na mnohé věci, jež ani sami křesťané nepochopují, kterým ale slepě věří, chtějí-li slouti křesťany (dle ponětí kněží). Nevidíme ale v hádkách těch ani stopy o základních pravdách učení křesťanského, o lásce k bližnímu, o obětavosti a odřeknutí pohodlí nějakého ku prospěchu bratra trpícího nouzi, tak že se nám zdá, že se missionáři tehdejších dob o věci tyto velmi důležité méně starali a že se více obírali s otázkami učení křesťanského, na něž sám Kristus, učitel náš, malé váhy kladl. Za to ale vidíme dále, že mnozí tak zvaní kacíři hlavně o důležitých otázkách těch jednali a za to obyčejně se jim co odměny upálení dostalo. —

Jakkoli však Xaver v těchto hádkách náboženských vítězně obstál, jak nám životopisci jeho vypravují, nezískal tím podniku svému pražádných prospěchů, ant král zůstal věren víře otců svých, a lid, který s obvyklou láskou ku kněžím svým lpěl, kteří mu od dětinství náboženské pravdy vykládali, také se příliš k nové víře neobracel. Sedmačtyřicet dní bylo uplynulo, co se Xaver v říši Bungo nadarmo namáhal, a posud ničeho nepořídil, i počal ho tu již delší pobyt mrzeti, i přeplavil se na ostrov čínský Sancian; zde ale dozvěděl se k nemalé mrzutosti své, že mimo vyslance cizích vlád žádný jiný cizinec meze říše té pod přísným trestem nesmí překročiti. Leč horlivost apoštolovu neodstrašila ani tato překážka, nýbrž vrátil se ihned do Goy zpět, pevně jsa odhodlán, že přemluví místokrále a arcibiskupa tamního, aby vyslali poselství do Číny; neboť myslel, že co člen tohoto poselství nalezne přístupu do říše té, a že, když tam již jednou bude, nic jej neodstraší od hlásání víry křesťanské.

Jeden bohatý kupec portugalský nasadil téměř celé své jmění, aby byl za vyslance zvolen, a když se mu to podařilo, odplul s Xaverem do Malakky. František prvé, než se z Goy odebral, sesadil Antonína Gomeza s rektorství koleje a ustanovil na místo něho Kašpara Barzeu, povolný nástroj jesuitů, rektorem. Neboť Gomez nebyl velký přítel slepé poslušnosti a nechtěl být „mrtvolou v rukou svých představených,“ nýbrž zavedl ve správě koleje o sobě některé novoty, které pánovitou mysl Františkovu, který toliko sám chtěl poroučeti, na nejvýš urazily.

Jiné překážky odplutí jejich kladl místokrál portugalský v Goe, jenž nemohl připustiti, aby praobyčejný kupec v čele poselství do Číny se ubíral, ku dvoru vládce v celé Asii tehdy nejmocnějšího. I ukázal mu Xaver své listy z Říma a plnomocenství své od krále portugalského; když ale náměstek, nedbaje na to, nedal přece lodím odplouti, tu vyřkl František nad ním klatbu. Místokrál ale ani tím nedal se másti, nýbrž zabavil lodě ve jménu vlády. Byla to také velmi zpozdilá věc od Františka, že se k dosažení účele svého chopil prostředku, který byl již v celé Evropě všeho účinku pozbyl a zde mezi pohany toliko pouhou formulí byl. — Vida tedy vše namáhání své zmařené, utekl František se svým přítelem kupcem potaji do Sancianu. Všickni, s nimiž se tam sešel, zrazovali mu, aby se do Číny nevydával a křesťanství tam nehlásal: líčili mu, do jakého nebezpečenství se vydává a s jakými překážkami a protivenstvími mu tam bude zápasiti; to ale neodstrašilo Františka od úmyslu jeho, neboť přál si mučennickou smrtí zemříti.

Ale jako Mojžíš neměl dojíti cíle tužeb svých a zemřel na pomezí země té, kamž po tolika překážkách dojíti hodlal.

Vyjednávalť totiž s čínským jedním kupcem a slíbil mu značnou část peněz, vezme-li jej s sebou do Číny do města Kantonu; kupec znaje dobře, v jaké nebezpečenství se tímto odvážlivým krokem vrhá, nemohl se dlouho k tomu odhodlati, konečně ale přece svolil, a druhý den měli se vydati na cestu.

Tu však se roznemohl František na horečku, a jakkoli se zdálo, že není nemoc jeho tak nebezpečnou, bylo mu hůř a hůře, a konečně podlehl své nemoci v bídné chatrči na břehu mořském, která tehdy Jiřímu Alvarezovi náležela, napotom ale od jesuitů v nádhernou kolej přestavena byla. — Umřelť dne 2. prosince 1562.

Mrtvolu jeho pohřbili, vloživše ji do velké rakve, naplněné nehašeným vápnem, aby ji tak spíše od hniloby zachovali. Po dvou letech přenešeny jsou ostatky Franti-

škovy do Goy, kdež je v kostele sv.-Pavelské koleje pohřbili. Vypravuje se o mnohých zázracích, které prý se u hrobu jeho udály. Roku 1744 byla mrtvola Františkova i s veškerým oděvem ještě neporušena. Papež Urban VIII. prohlásil jej 1623 za blahoslaveného a ctí se co zemský patron v Indii; na mysu komorinském stojí socha jeho, ku které každoročně se tisíce poutníkův schází. Mezi divy, které za živobytí svého činil, vypravuje se, že i čtyry osoby z mrtvých vzkřísil: totiž jednoho nově na víru obráceného, který uštknutím jedovatého hada umřel, pak utopené dítě a dvě jiné osoby na morovou ránu zemřelé. — Též se vypravuje, kterak jedna žena před porodem již tři dni v posledním tažení ležela a každý již o uzdravení jejím pochyboval, najednou a bez bolesti porodila, když jí František učení křesťanské vysvětloval. A těmito divy prý pohnul se král Tranankorský a přijal křest. Podrobné zprávy o životě Františka Xaverského psali: Hor, Thurselinus (v Paříži 1631), Bartoli a Bouhours. Listy jeho sebral jesuita Thurselinus a později Posin; tento vydal je r. 1667 tiskem v Římě.

František Xaverský měl pravou a upřímnou snahu při svém hlásání víry křesťanské, bohužel, že se často dal nesmyslnou horlivostí příliš unésti, tak že mnohdy ve svém apoštolování velmi zpozdile si počínal; také si zakládal mnoho na tom, mohl-li velký počet nových vyznavačů víry křesťanské pokřtíti, neohlížeje se ani za mák, že pouhým křtem ještě nikdo není pravým a dokonalým křesťanem, nýbrž že křtu musí předcházeti důkladné poučení o víře křesťanské a zralé uvážení, prvé než se kdo odhodlá k důležitému kroku tomu, že pravda učení Kristova musí člověka proniknouti, nechce-li býti toliko pokřtěným pohanem.

Leč Xaver položil aspoň základ k příští moci a slávě řádu jesuitského v dalekých krajinách těchto.

Pozdější nástupci jeho ale starali se pramálo o rozšíření víry křesťanské, nýbrž měli na zřeteli spíše pohodlná a výnosná obchodní spojení, která jim více bohatství přinášela a řádu jesuitskému k větší moci sloužila.

8.

Vnitřní ústava řádu jesuitského.

atím co Xaver se po Asii lopotil, aby nových vyznavačů víře křesťanské získal, pomýšleli soudruzi jeho v Evropě zvláště na to, aby pro řád svůj nových a velkého vlivu požívajících členů získali, a k tomu jim zvláště dobře se hodila oblíbenost a vážnost, jaké u dvora portugalského požívali; hlavně král i královna vážili si jich nad míru. Tím se stalo, že již r. 1544 jesuitská kolej v Coimbře sama šedesát členů čítala, počet to, který papež Pavel III. v bulle, kterouž řád tento ztvrdil, pro celý řád jesuitský ustanovil.

V tomto směru vynikal nejvíce Rodriquez. Muž tento nešetřil žádných slibů ani namáhání, mohl-li jen řádu nadaných, slovutných neb bohatých mladíků získati.

Lid Lissabonský darmo reptal na to, darmo obraceli se členové vysoké šlechty ku králi, dokazujíce mu, že přízní svou to dovede tak daleko, že v krátkém čase značná část jmění národa v pokladnicích mnichů, hlavně jesuitů se octne. Následkem toho museli mnozí z těchto pravdomluvných odvážlivců ode dvora, ano i ze země prchati, nechtěli-li býti uvězněni, neboť není mnohdy radno králům pravdu povídati.

S podobnou rychlostí rozšířili se jesuité v krátké době i ve Španělích. Zde napomáhala jim hlavně k rozšíření řádu jejich blouznivost a všeobecná pověra lidu tamního, obojí neblahé ovoce bídného a zakrnělého vzdělání národa, čehož chytří jesuité výborně k dosažení záměrů svých ve Španělích používali „k větší cti a slávě boží!“, jakoby člověk, slabý tvor, byl s to něčím k slávě Tvůrce svého přispívati. Přepjaté horlení jesuitů potkalo se u národa s obdivem, a ctil je lid co svaté, zvláště Faber a Araoz výborně hodili se k tomu, takto na zaslepenou mysl lidu účinkovati; což divu tedy, že den ode dne řád jesuitský ve Španělích většího vlivu a vážnosti nabýval.

Bylo ovšem i zde dosti zbožných a moudrých lidí, kteří prohlédnuli hned, kam toto pokrytecké počínání jesuitů směřuje, a kde jen mohli, záhubnému snažení učenníků Loyolových na odpor se stavěli; ale brzy dovedli jesuité tyto obtížné křiklouny odstraniti, obviňujíce je z rozličných bludů a kacířství, tak že ubožáci tito brzy octli se v strašných žalářích soudu inkvisičního, tohoto proklatého ďábelského ústavu, a museli buď dlouhá muka přetrpěti, neb pro pravdu život svůj na hranici dokonati. — Tak umlkli poznenáhlu hlasové jesuitům nepříznivi, neboť výmluvná a pravdu hlásající ústa práchnivěla v zemi, neb rozmetán ležel popel jejich po širém světě, anebo někteří, nahlížejíce, že jim horlení jejich ani za mák neprospěje, mlčeli raději, truchlíce potajmu, vidouce, kterak se učení míru a lásky ohněm a mečem rozšiřuje, a jak ti, kteří si hlasatelů křesťanstva dali přezdívati, vztekem právě ďábelským proti svým křesťanským bratřím řádili.

A v skutku bylo velmi výnosné řemeslo, o Bohu nenávisti, pomsty a zloby mstiteli hlásati, a pak za ukojení jeho bohatě si platit dáti. Brzy povstaly v nejčelnějších městech španělských bohaté koleje jesuitské, a František Borgia, vévoda z Gandie, dal na svůj náklad ve svém sídelním městě kolej vystavěti, která za nedlouho nejslavnější kolejí španělskou byla.

Vidouce, kterak utěšené řád zkvétá a jak skvělý život členové jeho vedou, a jaké vážnosti požívají, dali se mnozí zaslepiti, že do něho vstupovali, a Loyola přijímal na pořád nových členů, jak mile se mu jen poněkud buď veřejným svým postavením, vlohami svými, aneb bohatstvím příhodnými býti zdáli. Mezi nově přijatými byl i fanatik Vilím Postel. Brzy ale ukázalo se u něho, že měl svobodnější náhledy náboženské, než jakých jesuité si přáli, a hlavně že se mu zdálo, že se otrocká téměř poslušnost jesuitů k svým představeným nesrovnává s učením Kristovým, hlásajícím rovnost a bratrství: a tak nezbylo jiného, než že museli tohoto mladíka slibů sprostiti a z řádu jej vyloučiti. Od té doby pak byl aspoň Loyola opatrnějším u přijímání nových členů. Pavel III. zůstal i na dál jesuitům nakloněn a r. 1545 vydal breve, kterýmž řád jesuitský znova ztvrdil a jemu nových výsad udělil, zejména povolil, že smí členové řádu ve všech kostelích, na každém místě, na ulicích a náměstích učiti a kázati, zpovídati, a ve všech případech rozhřešení udíleti ode všech hříchů a zločinů, i od těch, jejichž rozhřešení si sám papež vyhradil, a které zejména v bulle „o přijímání“ vyznačeny

jsou. Dále udělil členům řádu povolení, že smí sliby některé jinými dobrými skutky nahraditi, mši před východem slunce i odpoledne čísti, jakož i že mohou svátost oltářní a jiné svátosti i bez povolení biskupů a farářů v každé diécesi i farní osadě udíleti. A kdokoli by jim v těchto výsadách bráníti neb překážeti chtěl, ten měl být považován za protivníka a kacíře ode všech úřadů církevních. — Breve toto nalézá se ve spisu: corpus institutorum societatis Jesu. *)

Obsah tohoto spisu dvousvazkového, 1400 čtvercových stran silného, který jest vytištěn 1635 v Antverpách a rozpadá v 17 kapitol, jest tento: 1. kapitola obsahuje 59 papežských bull o zřízení řádu, které mnohdy jesuitům k velké ujmě moci světské rozličná práva vyhražují. 2. Ústava řádu, kterou prý (dle tvrzení jesuitů) Loyola s pomocí Krista samého a svaté matky jeho vypracoval; leč shledalo se později, že vlastním původcem ústavy té nebyl blouznivý zakladatel tovaryšstva Ježíšova, nýbrž mnohem povážlivější Lainez. 3. Pravidla, kterak se mají jednotliví členové řádu chovati. A zde se nám jeví, že každá myšlénka a každý čin členů tovaryšstva Ježíšova úplně mají se říditi dle vůle vrchních ředitelů jeho, v jichž rukou mají být jednotliví členové mrtvolami (deinde ac cadaver). — Hanebné věru to otroctví nového věku! Aby se to ale nezdálo tak krutým, dí Loyola v článku tom dále: „Poslouchaje, nesmí si člen představovati velícího co člověka, nýbrž má za to míti, že jest to Kristus sám, který mu rozkazy ústy představeného uděluje, Kristus, jenž jest věčná dobrota a moudrost, a tudíž má každý se přičiniti, aby všem rozkazům bez reptání a beze vší námitky vyhověl, nechť si již jsou k zlému neb k dobrému (neboť zodpovědnost za ně má řád sám). 4. Dekrety prvních jedenácti všeobecných sněmů jesuitských (v této kapitole však schází dekrety, vztahující se k soukromným záležitostem). 5. Výtahy dekretů v předešlé kapitole naznačených. 6. Formuláře, či předpisy o tom, kterak se jenerální vikář, assistenti, jenerální soudce (monitor), tajemník řádu a náměstkové jeho **) v úřadech svých mají chovati. 7. Úplná ústava škol jesuitských. 8. Ustanovení, jak se mají představení řádu ve zvláštních případech chovati, u př. kterak se co zpovědníci, na dvořích královských mají chovati a p. 9. Výsady, které řádu papežové buď v bullách, listech neb i ústně udělili. 10. Zvláštní předpisy pro jenerály řádu a vrchní představené (superiory); předpisy tyto jsou naznačeny v spise pátého jenerála jesuitského, Claudia Aquavivy, v oddíle osmém. — 11. Návod téhož Aquavivy, jak se mají chorobou sklíčené duše léčiti. — Aquaviva, jenž co jenerál spravoval řád od 19. ledna 1581 až do 31. ledna 1618, zpozoroval, že řád trpí mnohými nectnostmi, kterým se zvláště představení oddávali, zejména podlízání a usazování se u dvorů panovnických, vysokomyslnost a marnivost. Tyto nectnosti nazývá „chorobou duše“ a radí, jakými prostředky by se jim předešlo, a kterak by se odstranily. 12. Šest kapitol zvláštních předpisů (instrukcí) pro představené: zde vyslovuje se Aquaviva ostrými slovy o nedbalosti, s jakou se zvláště u představených řádu při plnění povinností jejich potkal, a klade jim na srdce věrnější zachovávání předpisů řádových. 13. Duchovní cvičení Ignace z Loyoly. 14. Čtyřicet kapitol, obsahujících návod k těmto duchovním cvičením. 15. Devět a dvacet listů, obsahujících důležité stížnosti na rozličné nepravosti a poklesky členů

*) Ústava tovaryšstva Ježíšova.

**) Povíme doleji, jaké povinnosti každý z těchto jesuitských hodností měl.

tovaryšstva Ježíšova. Leč čteme-li listy tyto pozorně, vidíme brzy, že pokora, která jimi vane, jest jen na oko, a úkaz ten jeví se nám tím zřejměji, vezmeme-li do ruky jiný spis „imago primi heculi" a porovnáme-li těchto 29 kapitol s přemrštěným chválením a lichocením, jakými se spisy ostatní jesuitské jen hemží o členech řádu. — František Borgia (3. jenerál jesuitský r. 1565—1572) varuje řád, aby se členové jeho vystříhali pýchy a rozpustilosti, pak aby neoddávali se lakotě a marné péči o věci časné, při čemž jim připomíná slib chudoby, který byli při svém vstoupení do řádu složili. Podobně napomíná členy řádu i Aquaviva. Viteleschi, nástupce jeho (byl jenerálem řádu od roku 1616—1645) praví: „Lidé nás viní, že jsme vysokomyslní, a že bychom rádi nad světem panovali, aby celý svět nám za podnož sloužil; dále se o nás říká, že se příliš moudrostí svou honosí řád náš, ano že jiné lidi zlehčujeme a jimi povrháme, že sobě v pohodlí, rozmařilostech a chlipnosti libujeme, že jsme lakotni hledajíce, co není našeho; a vůbec že řád náš honosí se spíše chytrými a vybroušeného rozumu členy, a nikoli opravdově zbožnými řeholníky."

Tak naříká si sám jenerál jesuitský 17. století na zkaženost řádu svého, a laskavé čtenářstvo přesvědčí se v celém spisu tomto, že tvrzení jeho spočívá na prosto na pravdě.

V jiném jesuitském spise: (imago primi heculi) čteme: „Onen ohnivý vůz Israele, jehož ztráty Elisaeus tak hořce želí, povstal opět ze zvláštní milosti boží nyní v dobách pro církev naši tak těžkých a trudných k radosti a útěše všeho světa, vůz to, na němž se místo bojovníků zástup anjelů nalezá (tím míní se jesuité.) Na jiném místě spisu tohoto čteme: „Oni podobají se bojem svým proti kacířům sv. Michalu, v snažení svém u obracování nevěřících ku křesťanství sv. Gabrieli, a v skutcích lásky bratrské k bližnímu sv. archanjeli Rafaeli. Oni slyší stejně zpovědi bohatců i chudáků, a zpovídají dítky a nedospělé s touže horlivostí, s jakouž svědomí králů a knížat tohoto světa spravují." V 5. knize, kap. 8. spisu toho stojí výrok: „Tak svatí lidé nemohou býti zatraceni; kdykoli některý jesuita umře, přichází Kristus k lůžku jeho, a beře duši zesnulého s sebou do slávy nebeské." — S jiným neméně hrdým výrokem potkáváme se v spisu tom v knize I. kap. 10: „Řád ten nepodlehá pohromám časovým, jichž ani církev sama prosta není. Řád náš nikdy nesestárne, aniž kdy zkázy jaké vezme."

A takové přepjaté chvály dávají si jesuité právě v tu dobu, když sám jejich jenerál Viteleschi je ostrými slovy plísní.

16. Seznam všech kněh a spisů řádu. 17. Seznam všech provincií, domů, kolejí, residencí, seminářů a štací missionářských, a sice od r. 1679. Dle seznamu toho měli jesuité 35 provincií a 2 viceprovincie, 23 domů professů, 578 kolejí, 78 domů noviců, 88 seminářů, 160 residencí a 106 missií. Členů čítal tehdy řád tovaryšstva Ježíšova 17.655, mezi nimiž bylo 7870 kněží.

Později vyšlo r. 1757 druhé vydání téhož spisu v Praze, v tom ale již nenalezáme dotčené listy a napomínání jeneralů jesuitských. Za to ale nachází se tam patero kapitol „Předpisů pro členy řádu", a mezi těmito předpisy i zákaz přísný jenerála Klaudia Aquavivy, vydaný dne 1. srpna 1614, aby se žádný neopovážil vraždu tyranů (pod týmž jmenem myslí krále francouzské: Jindřicha III. a IV.) ani ústně ani písemně hájiti. Zní pak místo dotčené v doslovném překladu z latiny následovně:

„Mocí svaté obedience či poslušnosti přikazuji pod trestem exkommunikace a vyloučení ode všech úřadů duchovních, by nikdo z tovaryšstva našeho veřejně ani soukromně, ani radou, ani skutkem, aniž spisy se neopovážil tvrditi, že jest komukoli dovoleno, pod záminkou hrůzovlády, krále neb knížata vražditi, aneb životu jejich úklady strojiti. Provincialové pak, kteří dozvěděvše se o takových piklech by jim přítrž neučinili, aneb zlému, které by z toho povstati mohlo, nezamezili nezachovávajíce předpis tento, nejen že propadnou trestu výše naznačenému, nýbrž pozbudou ještě nad to důstojenství svého." Zdá se, že předpis tento jest zcela jasně formulován, a přece zase potkáváme se v něm s takovými dvojsmysly, že se dá mnoho proti němu namítati.

Záhy již upozorňovalo se na dvojsmyslnost skrytou v latinském významu „cuiquam", „že není nikomu pod jakoukoli záminkou tyranství" dovoleno, krále neb knížata zavražditi; a tudiž lze soudit, že jsou pády, kdy královražda se dá omluviti, a takových případů posouzení mohlo býti každému popřáno, kdož se myšlenkami královraždy obírali. A takových dvojsmyslů nalezáme v jesuitské nauce o probabilitě, na níž později přijdeme, hojnost.

V řádu tomto nejsou pouze kněži a bratři laici (nekněži), nýbrž ještě jiného druhu jesuité. Pasquier*) praví, že se jesuité dělí na dva druhy, a sice jesuity se slibem obmezené a neobmezené observance**). Členové se slibem observance neobmezené jsou vlastní professové, kteří všecky čtyry sliby řádu složili. Členové se slibem obmezené observance skládali jen jednoduché sliby poslušnosti. A tudiž prasnadno lze pochopiti, jelikož při členech obmezené observance nebylo slibů chudoby a čistoty, jak se řád tento s báječnou téměř rychlostí po celém světě a mezi rozličnými vrstvami společnosti lidské rozšiřoval, anto dle pravidel observance obmezené mohl býti členem řádu jesuitského člověk jakéhokoli stavu, kněz i nekněz, ženatý i svobodný.

V ústavě řádu jesuitského nalézáme čtvero druhů členů, a sice:

1. Všickni ti, v nejširším smyslu slova, jsou členy tovaryšstva Ježíšova, kdož se k přísné poslušnosti jenerála zavázali; i novicové a všichni ti, kdož v úmyslu, že chtí do řádu vstoupiti, v době zkušební (nejsouce posud za členy řádu přijati) se nacházejí, chtějíce později na ten neb onen stupeň důstojnosti řádu jesuitského dospěti.

2. V užším smyslu skládá se řád z professů, koadjutorů (spoluprávců, přísedících) a z přijatých žáků. A tyto tři druhy tvoří vlastní řád.

3. V třetím, nejužším smyslu, skládá se řád pouze z professů a skutečných koadjutorů, a proto, kdokoli bývá do řádu přijat, mívá na vybranou, chce-li se státi buď professem neb koadjutorem, ovšem dle schopností svých.

4. Vládu celého řádu spravují jen professové, oni jsou nejvznešenější členové řádu, a účastní se obyčejně při volbě jenerála a provincialů, kteří téměř vždy z jejich středu se volívají. ***)

---

*) Pasquier Etienne, právník, dějepisec a básník v latinské i francouzské řeči, narodil se r. 1529 v Paříži. — 1594 zastával vřele práva pařížské university proti jesuitům, kteří si právo vyučování výhradně osobovali. — Pasquier umřel 31. srpna 1615. Spisy jeho dočkaly se několikera vydání; nejúplnější vydání v Amsterdamě 1723 ve dvou svazcích.

**) Observance = zachování, zvyk, pravidlo klášterní neb řeholní, od latinského observare; jelikož se ale nehodí jiného významu pro to, užíval jsem i zde významu latinského „observance."

***) Viz spis „Constitutiones societatis Jesu."

Laskaví čtenářové pochopí tedy snadno, že do této nejvyšší a nejvzácnější třídy málokteří jesuité se dostanou, tak že celý řád, v poměru k velkému rozšíření jeho, jen málo vůdců čítá, a že jen tato malá část členů řádových s vlastními zásadami tovaryšstva Ježíšova úplně jest obeznámena, kdežto pro ostatní členy jsou zásady ty neproniknutelnou rouškou zastřeny.

Dále vidíme z rozdělení výše uvedeného, že, chtěl-li se kdo státi členem obyčejným řádu jesuitského, potřeboval jen slib poslušnosti jenerálu složiti, a nemusel ani kroj jesuitský, jímž se členové od jiných lidí lišili, na se obláčeti. Každý, kdo chtěl do řádu vstoupiti, musel se podrobiti zkouškám rozličného druhu. Konstituce řádu nám praví o dvou takových zkouškách, těm ale předcházela ještě zkouška třetí, vlastně příprava, která mohla býti dle uznání představených buď delší neb kratší; neboť výslovně čteme v ústavě řádu, že každého musí řád zevrubně znáti, než jej do středu svého přijme.

Na počátku, když někdo do řádu jesuitského vstoupil, považovali jej co hosta a taktéž s ním i nakládali, dávajíce mu z vnitřního zřízení řádu jen tolik věděti, kolik myslili, že postačí, aby touhu jeho po vstoupení do řádu sesílilo a utvrdilo; konečně pak, když novic při své žádosti setrval, že do řádu vstoupí, poslali jej do zvláštního zkušebního domu, nevyskytly-li se totiž zatím překážky, které přijetí jeho do řádu vadily. Takové překážky byly zejména: 1. kacířství a vyobcování z církve, 2. vražda, 3. příslušnost k jinému řádu, 4. manželství a 5. slabost ducha; leč i tu dovedli si chytří jesuité pomoci, vyplývalo-li jim z přijetí některé osoby zvláštních prospěchů; neboť jenerál měl právo, koho chtěl, i přes těch patero překážek do řádu přijmouti.

Když byli novicové dvanáct až dvacet dní v domě zkušebním ztrávili, tu teprv nastává vlastní doba zkušební: tu se představí všickni buď jenerálovi samému, neb jinému představenému od něho splnomocněnému, který zkouší jejich vlohy, a rozhodne, k čemu se každý dle schopností svých hodí. — Dále musí každý jenerálu neb jinému představenému nejtajnější myšlénky své zjeviti, a jenerální zpověď od prvního dětství svého před ním složiti; a když pak výslovně se novic vyjádří, že chce se státi jesuitou a v řádu tomto až do smrti své setrvati, táží se ho dále, zdali by se odhodlal, vzhledem k učení víry křesťanské, oněm článkům, o nichž se otcové církevní jednohlasně nerozhodli, jen dle výroků učenců jesuitských věřiti a je tak zachovávati, pak chceli se ve všech pochybnostech výroku svých představených úplně podrobiti. A svolil-li i k tomu, táží se ho dále, zdali slibuje slepou poslušnost představeným řádu, a že se spokojí, když jej považovati budou co mrtvolu a co nástroj v rukou svých. Po tom činí novic opatření o svých pozůstalých statcích a majetku svém, leč opatření to může se, požadují-li toho důležité okolnosti, odložiti až ku konci noviciatu. Peníze, neb jiné zboží, které míval novic u sebe, rozdal obyčejně chudým, aneb odevzdal je představenému svému. — Všecko toto jednání vpíše se v zvláštní spis, a novic ztvrdí svým podpisem, že všemu, co tam psáno, za dost učiniti chce a do řádu dobrovolně vstupuje. Pak přijav při slavné mši tělo Páně nastupuje teprv do vlastního noviciatu, kterýž dva, ano i více roků trvá. Sloužíť tato doba noviciatu hlavně k tomu, aby řád charakter novicův zúplně proskoumal, a aby mu poslušnost k řádu tak v srdce vštípil, aby byla téměř druhou přirozeností jeho. Proto ukládaly se novicům rozličné namáhavé a nepříjemné práce: dávali je do nemocnic k posluze nemocných, anebo ne-

dávali je třeba po kolik měsíců chodit žebrotou, v klášteřích pak potřebovali jich k nejsprostším pracím.

Po uplynutí noviciatu, kterýž může jenerál neb jiný některý vrchní představený řádu dle uznání svého zkrátiti, skládali novicové slib, obyčejně dvakrát v roce o velkých svátcích, a sice před hlavním oltářem u přítomnosti několika otců jesuitů a před obličejem všeho věřícího lidu v chrámě shromážděného. — Jakkoli se ale skládání slibů těchto s nemalou odbývalo okázalostí, nepovažovali je přece jesuité za sliby slavné, ano v ústavě řádu stojí zřejmě psáno (dílu 5. kapitola 4.):

„Ačkoli sliby tyto všickni členové řádu jesuitského skládají, nejsou to přece sliby slavné, neboť ani ten, jenž je skládá, ani ten, jenž je přijímá, dle smyslu povolení, řádu od stolice papežské uděleného, nepovažuje jich za sliby slavné.“

Zní pak slib ten takto:

„Všemohoucí věčný Bože! Ačkoli nehoden jsa na velebnou tvář Tvou patřiti, důvěřuji přece v Tvou neskončenou dobrotu a milosrdenství Tvé, a chtěje Tobě sloužiti, slibuji Ti před tváří nejsvětější Marie Panny a před celým nebeským dvorem božské velebnosti Tvé chudobu, čistotu a věčné poslušenství v řádu Tovaryšstva Ježíšova, do něhož chci vstoupiti, zachovávati, a v řádu tom zcela dle ustanovení jeho až do smrti své setrvati; skrze neskončenou dobrotu a lásku Tvoji a skrze předrahou krev Syna Tvého a Pána našeho Ježíše Krista Té prosím, račiž milostivě tuto moji oběť přijmouti a mě neskončenou milostí Tvou přispěti, abych mohl učiniti, co jsem si umínil, a všem těžkým povinnostem, jež na mě tento řád ukládá, úplně dostáti.“

Dále tvrdí ústava řádu, že slovy: „zcela dle ustanovení řádu“, v slibu výš uvedeném naznačenými, míní u sebe novic, který slib ten skládá, že ustanovení ta zachovávati bude, pakli jej do řádu přijmou. — Jimi zavazuje se k zachovávání povinností řádu, kdežto tovaryšstvu Ježíšovu přísluší jej buď přijmouti, neb nepřijmouti; tím ale opět nepřijmou-li ho, odpadá pro něho povinnost, slib složený zachovávati.

O té jesuitské ohebnosti a schytralého dvojsmyslu! Jesuita slibuje sice chudobu a řád přece zůstává v držení jmění nesmírného, ano i jednotlivec vládne jměním svým potud, dokud mu jenerál neb náměstek jeho neporučí, aby se stal professem.

Ano i po složení slibů zůstává profess v držení dědických práv svých, ale místo něho dědí řád.

Po uplynutí doby zkušební stává se novic approbovaným žákem, a musí se sám ještě učiti, a spolu i jiné vyučovati, jest mrtvým nástrojem v rukou jenerálových, jenž jej libovolně může buď na nejnižším stupni koadjutorském ponechati aneb učiniti professem s trojím neb čtverým slibem; neboť žádný jesuita nepostupuje dle určitých pravidel. Na jakém stupni důstojenství ale který jesuita stojí, toho se nikdy nezasvěcenec nedozví.

Jiné oddělení řádu tvoří koadjutoři či pomocníci. Koadjutorem může se státi každý, aniž by byl musel prvé býval žákem, tak jako může jenerál ustanoviti kohokoli professem, třeba nebyl ani koadjutorem; to vše záleží na schopnostech nováčka, na přízni, jakou tento požívá u jenerála, aneb na výhodách, jaké by mohly z povýšení nováčkova pro řád vzniknouti. — Toto oddělení koadjutorů rozpadá ve třídy dvě, a sice: duchovní a světskou. — Koadjutoři duchovní musí býti kněži a velmi vzděláni, aby mohli co zpovědníci, kazatelé neb učitelé s prospěchem působiti. Koadjutoři světští

nemusí býti kněži, musí ale v jiném oboru býti dostatečně vzděláni. Sliby těchto koadjutorů neskládají se přímo před Bohem, nýbrž před jenerálem řádu, nebo náměstkem jeho, jsou sliby veřejné, ne však slavné, závazné pro onoho, jenž je skládá, nikoli ale pro řád: každý, prvé než sliby tyto složí, učiní pořízení se svým jměním, obyčejně připadne jmění toto řádu, při čemž ale nemá koadjutor ani na vůli, aby vlastní jmění své té neb oné určité koleji věnovati směl, nýbrž zůstavuje jmění to zcela vůli jenerálově, aby tento s ním dle své libosti naložil.

Professové s trojím slibem neskládají papeži zvláštní slib poslušnosti; sliby jejich dějí se se stejnými obřady, jako u koadjutorů, jen že sliby professů jsou sliby slavné s podobnou výhradou jako u koadjutorů. Professové s trojím slibem stojí na stejném stupni s koadjutory, nemají také při volbě jenerála žádného hlasu, aniž musí býti kněži. — Třída tato tvoří v řádu jesuitském zvláštní výminečné důstojenství. Suarez *) staví je na roveň s koadjutory a praví, že jim řád nepovoluje slibů slavných snad proto, že by nebyli zkušeni, aneb že by snad nemohli řádu zvláště důležitých služeb prokázati, ale že to k jejich vlastní dokonalosti postačí, aby je tento jednoduchý slib k řádu poutal.

Professové s trojím slibem nemusí býti kněži a v té okolnosti spočívá vysvětlení výminečného důstojenství jejich.

Ripert z Monclaru, jeneralní prokurator, vysvětluje ve svém spise: „Compte rendu des constitutiones des Jesuites" výminečné postavení professů s trojím slibem v řádu, tvrdě, že mezi nimi jsou i nekněži, a že co nekněze do třídy této již Loyola Františka z Borgie, vévodu Gandianského, přijal, a že tento ještě co člen řádu se záležitostmi svými světskými se zanášel. Monclar praví o nich:

„Tovaryšstvo Ježíšovo jest zástup bojovníků, jejichž první cíl směřuje k rozšíření cti a slávy boží, a k práci na díle spasení nevěřících, kacířů, ano i některých katolíků. A tohoto svého určení dosahuje snahou svou, aby se co možná nejvíce rozšířilo a všecky vrstvy společnosti lidské proniklo. Jedná se jen o to, nenalezají-li se v rozdělení tohoto zástupu válečného někteří, kdož s větším prospěchem co lidé světští, v šatě nekněžském, než v některém domě a v oděvu řádu jesuitského k dosažení tohoto účele působiti mohou!" Tímto líčením dostává se nám odpovědi na otázku, jak mohou býti i nekněži členy professů jesuitů, a snadno pochopí každý, že řád jesuitský pečoval i o ty, kdož občanským postavením svým byli vázáni, do kláštera jesuitského vstoupiti; o tom nalezáme zcela jasného návodu v knihách o ústavě řádu jesuitského. Z toho vidno, že ten, kdož přijat býti chtěl, neztratil nikdy v řádu společenské postavení své, jakéhož byl prvé požíval.

„Což medle by tím řád získal, kdyby některého kardinála, neb ministra k pospolitému životu upoutal? a nad to známo každému, že právě pospolitý život v klášteřích není podstatnou výminkou řádu jesuitského. Výkony své náboženské, ani modlitby své nekonají společně. — A kardinálové a ministři mohou zvláště řádu, to jest církvi, výborně sloužiti, zastávají-li co nekněži služby své ve světě, k nimž je prozře-

*) Suarez František, výtečný katolický bohoslovec, jesuita, naroz. 5. ledna 1548 v Granadě, byl professorem v Alkale, Salamance a Coimbře a umřel 25. září 1617. Spisy jeho vyšly 1630 v Mohuči v 28 svazcích. Nejvýtečnější spis jeho jest „Obrana víry katolické proti církevním přechmatům anglického krále Jakuba I."

telnost božská povolala, a při nichž je jenerál radou svou řídí. — „Ústava řádu žádá toho, aby si jesuité přízeň mocných pánů získali, neboť tak mohou prý nejlíp mnohé duše k Bohu přivésti. Není ale snazší cesty k získání velkých pánů, než přijme-li je řád za členy. Neboť pak není potřebí, jim se kořiti, aneb vrtochů jejich se obávati; neboť poslušnost, která je k řádu poutá, provázeti je bude všude a ve všem, a jisto je, že jest ministr, který náleží řádu, dobru jeho mnohem prospěšnější, než kněz řádu toho co zpovědník. A cítí-li některá představená osoba touhu k vstoupení do řádu v povolání svém, tu by musel být věru jenerál slepotou poražen, kdyby chtěl osobnost takovou z dosavadního oboru působení jejího vytrhnouti, v šat jesuitský obléci a do některého kláštera zavříti, tím by věru špatně řádu svému posloužil a větší čest a slávu boží, jakož i prospěch řádu zcela zanedbal. Neboť z takového nově přijatého člena řádu nebyl by ani výtečný bohoslovec, ani dobrý kazatel, a tak jest řádu prospěšnější, nechá-li takovéhoto člena i na dále na soudcovské stolici jeho, kdež věci jesuitů líp posloužiti dovede, než kdyby jej do tmavé zpovědnice zakopali.

„Nechci se déle důkazy o prospěšnosti tohoto zařízení zdržovati. Jen to ještě připomenu, že možno býti i mimo řád členem jesuitů, ano i velmi prospěšno, neboť tím se řád sesílí a rozšíří, aniž by svět o tom věděl, jaké vojsko potaji pro řád bojuje. — Zavírá-li některé město před jesuity brány své, zajisté že pomocí světských členů jejich, kteří potaji se tam zdržují, brzy se jim město to otevře, kdežto obyvatelé města nadějí se kojiti budou, že jesuity od bran svých odehnali. Vypudí-li je z jiného města nepřátelé jejich, neopustí je zcela jesuité, neboť světští členové řádu jejich budou tam i na dál pro ně působiti a deset jiných měst otevře jim ochotně brány své. Radí-li se ministři u některého dvora, má-li se jesuitům ponechati ta neb ona kolej, a namítají-li tu mnozí, aby toho panovník nečinil, protože ústava řádu k zlému v říši jeho vede, tu se obyčejně přes námitku takovou na domluvy světského člena řádu ponechá jesuitům kolikero kolejí na jednou. Tudíž jeví se výhoda působení takových světských kněží řádu, že by jesuité museli býti hlupci ti největší, kdyby, vládnouce tolikerými prostředky, výhody té nepoužili.

„Z počátku skládávaly se sliby jen v Římě, nyní ale všudy, nejprvé měli jesuité professy toliko s čtverým slibem, a neodvážili se, na ministru, osobě soudní neb vojenské dotčený slib poslušnosti požadovati; leč papež Julius III. pomohl jim, vydav r. 1550 povolení, že se mohou též některé světské osoby, vynikající pobožností zvláštní a jinými dobrými vlastnostmi, s povolením jenerálovým za professy a trojím slibem připustiti. Suarez tvrdí, že nemusí býti professové s trojím slibem kněži, kdežto professové se slibem čtverým a koadjutoři duchovní vesměs kněži býti musí.

„Ani dle šatu nepozná nikdo professy tyto, a vůbec nestává pro řád jesuitský co do oděvu žádného zvláštního předpisu; mohouť s povolením představených svých v šatech světských choditi, jak v které zemi kroj panuje. Chodí v Číně oblečeni v šat mandarinů, v Indii oblačejí se v oděv braminů: oni nedbají na pravidla jiných řádů ani na výroky tridentského sněmu, který klášterníkům výslovně zvláštní oděv předpisuje. Novicové řádu jejich nemají potřebí šat svůj světský odložiti, o tom rozhoduje pouze jenerál.

„Ano i pospolitého žití v klášteřích může jenerál novice sprostiti; o tom vypravuje nám Pellizar a odvolává se na svědectví toho na své soudruhy Azora, La

Emanuele a Castropalu. — A věc má se v skutku tak, neboť není pospolité přebývání v klášteřích podstatnou povinností jesuitů, a největší část jich žije po světě mimo klášter. Ano i novicové, kteří přece dle pravidla jsou na přebývání v klášteře, vlastně v domě noviců poukázáni, musí z domů těchto někdy ven vycházeti, a z šesti velkých zkoušek každého novice odbývají se čtyry mimo klášter; jen duchovní tak zvaná cvičení a zpověď jenerální dějí se v klášteře, ale i tyto dovoluje některým novicům jenerál ve vlastních obydlích jejich a v největší co možná tichosti odbývati.

„Noviciát trvá obyčejně u jesuitů dvě leta a páté jenerální shromáždění řádu usneslo se výslovně na tom, že se pro obyčejné novice, kteří pak vstoupí do třídy approbovaných žáků, doba dvouletého noviciátu toho nesmí zkrátit, naproti tomu ale zkrátilo noviciát pro ty členy, kteří hned po odbytí bývají k skládání slibů slavných připuštěni, a pro professy se slibem, kteří zvláštní pobožností neb jinými výtečnými vlastnostmi vynikají. Ve všech jiných řádech skládají se obyčejně sliby slavné toliko v klášteřích, u jesuitů ale toho není, tamť může se slavný slib skládati kdekoli, ano i do rukou osoby, která ani řádu nenáleží. Suarez tvrdí, že, má-li kdo k tomu od jenerála povolení, může i ve svém vlastním domě slavné sliby skládati, a totéž dosvědčuje i Pellizar. Zařízení toto výminečné odvozuje se bez pochyby od bully, vydané pro řád od papeže Pavla III., kteroužto všickni členové řádu, na kterémkoli místě a při jakýchkoli výminkách, které řád jejich s sebou přináší, pouze pod právomocnost jenerálovu patří, a nikoli pod moc stolice papežské!“

Tato slova Monclarova jsou velmi důležita; z nich nabýváme přesvědčení, že jsou ve všech vrstvách člověčenstva lidé, kteří na pohled tovaryšstvu Ježíšovu nenáleží, přece ale zájmy řádu tak zastupují, jako by byli skutečnými členy jeho. Již přísaha, kterou professové skládají, nasvědčuje okolnosti této. Zní pak přísaha ta následovně:

„Já, profess tovaryšstva Ježíšova, slibuji Bohu všemohoucímu a svaté Panně Marii, matce jeho, a před celým dvorem nebešťanů, před velectihodným otcem jenerálem nebo náměstkem jeho, že nikdy a nijak nic nepodniknu, co by chudobě řádu nařízené odporovalo aneb ji obmezovalo, vyjma v pádu, kdyby důležité příčiny obmezení takového vyžadovaly. Slibuji dále, že nikdy ani prostředně ani bezprostředně nechci povznešení k důstojenstvím řádu vyhledávati, ani o ně usilovati. Slibuji též, že nechci nikdy vyhledávati prelátství a jiného důstojenství mimo řád, a kdyby mě k nějakému důstojenství volili, že nechci je přijmouti, leč že by mně to povelel představený řádu, jemuž pod smrtelným hříchem poslušností zavázán jsem. A kdybych v tomto pádu o někom věděl, kdoby o důstojenství toto stál, chci jej představeným řádu udati i se všemi okolnostmi, jež se k tomu vztahují. Konečně slibuji, že, kdybych někdy za biskupa zvolen neb k nějaké jiné vyšší důstojnosti v církvi povznešen býti měl, budu ohledem na pečlivé vykonávání úřadu mi svěřeného vždy jenerála řádu ctíti a nikdy se nebudu zdráhati, rady jeho, kterou mi buď sám bezprostředně, aneb některým plnomocníkem svým udělí, poslouchati a dle ní pokračovati více, než dle svého vlastního přesvědčení. — A to vše slibuji dle mínění a smyslu konstituce řádu.“

Přísežní formuli tuto nalezáme ku konci konstituce či ústavy řádu jesuitského.

Zvolí-li někdy jesuity za biskupa neb kardinála, nepřestává tento býti ani v tomto novém stavu svém členem řádu, oddán jsa slepou poslušností představeným

jesuitským, a tím se dá snadno pochopiti, že mnozí církevní hodnostové mohou býti jesuity (professy s trojím slibem), aniž by svět o tom věděl. Na doklad toho uvádí Sacchin v dějinách řádu jesuitského, že náležel mezi členy řádu i kardinál Robert Nobilius, a vypravuje dále, že, když umřel, jesuité úmrtí jeho se stejnými obřady odbývali, jako kdyby byl mezi nimi umřel. Taktéž tvrdí spis parlamentu pařížského z r. 1736, a odvolává se při tom na skutečné události, že byli kardinál Rochefoucault a biskup Nantes-ský jesuité s trojím slibem.

Přejdeme nyní k professům s čtverým slibem, kteréž nazývá Suarez sloupy, na nichž celý řád spočívá a jež Sacchin jmenuje kostmi a svaly v ústrojí těla řádu jesuitského.

Členové řádu s čtverým slibem mohou v každém shromáždění řádovém voliti a voleni býti, a mohou nejvyšších důstojenství v řádu dosáhnouti; tvrdí se o nich, že jsou zasvěceni ve všecka tajemství řádu. V ediktu, jímž se všickni jesuité z království portugalského vypovídají, z r. 1759 praví se o nich, že podali dostatečných důkazů: že jim se všecky pokusy piklů a kralovražd i převratů trůnů bez bázně před zradou mohly svěřiti, jen když piklemi těmi řádu výhody kynuly. — Rozumí se samo sebou, že osoby tyto, na nichž takřka bytí a nebytí celého řádu spočívá, musí býti dlouho a dobře skoumány, než na takový stupeň dospějí. Od nich vyžaduje ústava řádu úplné umrtvení vlastní vůle a svrchované sebezapírání, pak podřízení rozumu, vědomostí svých, celé osoby jejich, ano, jsou-li kněži, i kněžské důstojnosti pod neobmezenou vůli představených: nevynikají-li vědomostmi a schopnostmi, musí alespoň býti vznešeného rodu, neboť tak toho žádá řád k větší cti a slávě boží, vlastně k většímu prospěchu vlastnímu. K čtvrtému tomuto slibu jen malá část jesuitů se připouští, a kdož se mají za professy s čtverým slibem přijmouti, o tom rozhoduje pouze jenerál. Přísežní formule jejich jest tatáž jako formule professů se slibem trojím, jen že se mimo to ještě zavazují, že vzhledem na missie budou papeže římského poslouchati . . .

Víme, jak dlouho se u dvora papežského rozpakovali, než nový řád jesuitský potvrzení svého od stolice papežské došel, a teprv když se byl Loyola ve jménu všech přítomných i budoucích členů řádu zavázal, že bude bez reptání ve všem papeži poslušen, vydána Pavlem III. bulla, a ve všech pozdějších bullách, o ústavě řádu papeži římskými vydaných, odvolávají se tito vždy na onu neobmezenou poslušnost od jesuitů jim slíbenou; že ale jesuité s poslušností touto tak přísně to nebrali, dokážeme později v mnohých případech.

Vztahujeť se totiž čtvrtý slib tento poslušnosti neobmezené (?) římského papeže pouze a jedině k missiím; neboť v ústavě řádu čteme doslovně: „Slovům v apoštolských listech, kde se o poslušnosti římského papeže jedná, musí se jedině v tomto smyslu rozuměti: že se zavazují poslouchati papeže ve všem, kamkoli jim jíti káže.“ *) Zde potkáváme se opět s dvojsmyslem, jaký vůbec ve všech jesuitských zařízeních nalezáme. Slibujeť tu sice jesuita neobmezenou poslušnost, tato ale duchovním zatajením v mysli se tak obmezí, že stane se z ní poslušnost jen ve věci jedné, totiž že

---

*) V latinském doslovném znění: „Sic opportet intelligi litteras apostolicas, ubi de hac obedientia loquitur: in omnibus, quae iusserit Summus Pontifex et quocumque miserit.“

uposlechne jesuita rozkazu papežova, jíti na to neb ono místo, kamkoli se mu jíti velí. A tím se ztrácí síla rozkazu toho, a pohlédneme-li hloub na zachovávání slibu toho, shledáme, že jesuité brali zachovávání jeho na váhu velmi lehkou.

Ale nejen duchovní úmysl či zatajení v mysli obmezuje poslušnost tuto, nýbrž i sám jenerál může slibu toho sprostiti, uzná-li toho potřebu pro dobro řádu. — Věc ta má se následovně. Dle obsahu slibu čtvrtého smí se jen professové s tímto čtverým slibem na missie vysílati, těch ale má řád vždy jen malý počet, a kdyby tito i chtěli jíti, kam jim papež velí, vyhradil si jenerál vždy právo, že smí je od vykonání tohoto rozkazu papežova zdržeti, aniž by musel papeži skládati počet, proč je zdržel. —

Zato ale může jenerál sám (ačkoli papeži jen professové s čtverým slibem jsou k missiím zavázáni) použíti k missiím i osob, které ještě čtvrtý slib nesložily, ano i takových, které ještě nejsou ani professy, uzná-li toho ve prospěch řádu potřebu. Jelikož tedy professové se slibem čtverým tak důležitého postavení v řádu zaujímají před těmi, kdož slib tento posud nesložili; jelikož ale tento čtvrtý slib, jak laskavý čtenář z líčení svrchu uvedeného nahlédne, více na oko než skutečný jest, musí tedy býti úloha těchto vyvolených jiná, než do cizích a dalekých krajin jíti, tam učení Kristovo hlásati a pohany a nevěřící na víru křesťanskou obraceti.

9.

Exjesuité, či členové jesuitů mimo řád žijící.

Pozorujíce zřízení jiných řádů, nalezáme obyčejně, že krutými, nelidskými téměř tresty stíhaly řády ty každého, kdož se jen dost málo proti pravidlům řeholním prohřešil, nikdy ale nenalezáme příkladu, aby někdo, jakmile sliby klášterní složil, z řádu propuštěn byl; s tímto úkazem potkáváme se toliko v řádu jesuitském, ale nesvědčí zařízení toto, že by snad řád ten při tom svobodnějším smýšlením neb méně krutými zákony před jinými vynikati chtěl. Jeť totiž každý člen pro osobu svou slavným slibem k řádu vázán, aniž smí sám vystoupiti, kdežto řád ale jej může vyloučiti, propustiti, ano propuštěného neb vyloučeného člena může zase znova přijmouti. Opustí-li někdo řád potaji, má tento právo, jej co uprchlíka i pomocí světského práva stíhati, leč opustí-li někdo, jenž řádu příliš důležitých služeb neprokázal, tovaryšstvo Ježíšovo, nedává si toto velkou práci, aby jej nazpět dostalo, nýbrž nechá jej „běžet“. — Byl-li to ale člen, jehož mohl řád dobře potřebovati, aneb museli-li se obávati, že by uprchlý mohl býti jim nebezpečný, vynaložili jesuité všecky prostředky, aby jej zase nazpět dostali: rozeslali špehouny po stopě jeho, vrhali jej do vězení, nakládali s ním jako s vyobcovaným z církve; neboť dovolil papež Pius V. bullou od 15. ledna 1565, že řád smí uprchlíky takové dle vlastní právomocnosti své trestati. — Jakmile se ale uprchlík opět octnul v moci jenerálově, mohl jej tento dle libosti své buď zase na milost přijmouti, aneb pro příklad a výstrahu jiným ukrutně potrestati.

Bez povolení jenerálova nesmí žádný jesuita řád opustiti, ba ani s povolením jenerálovým nesmí vstoupiti do jiného řádu, leda do řehole kartuziánův, kde věčné mlčení jazyk jeho víže.

Naproti tomu má jenerál právo, kohokoli chce z moci své z řádu propustiti; řád pak sám může také někdy jenerála zbaviti úřadu jeho, leč to mohou učiniti jen osoby, které s řádem co nejúžeji jsou spojeny, a stává se to jen v případech velmi řídkých. O tom ale nestává žádného předpisu ani zákona; jen tehdy může býti jeneral svržen s úřadu svého, dopustí-li se hrubého nějakého poklesku neb veřejného pohoršení. Sem patří zejména: dopustí-li se smilstva, zavraždí-li neb poraní-li koho, obrátí-li příjmy koleje některé buď k své potřebě, aneb na dary cizincům, prodá-li nemovitosti k domu neb koleji některé patřící, aneb dopustí-li se bludařství.

Tak byl pro bludné učení odsouzen jeneral Gonzalez (zvolen za jenerála řádu 6. července 1687, † 27. října 1705), kterýžto ale jen horlil proti zlopověstné nauce o probabilismu, na kterém učení ale podřízení jeho nejvíce lpěli. O této události promluvíme později obšírně. Jen ochranou stolice papežské zbaven byl Gonzalez trestu a ochráněn před pomstychtivými stoupenci řádu jesuitského. I o jistých tajných hříších činí se zmínka, pro které ten neb onen byl z řádu vyloučen, byť by se byl nedopustil žádného patrného jiného provinění. Leč aby taková věc neučinila zbytečného povyku, roznesli jesuité pověst, že takto odsouzeného přeložili do jiného professního domu. Vyloučili-li někoho z řádu, neudali mu mnohdy ani příčiny, proč s ním takto naložili, osobujíce si tím téměř neobmezené moci nad členy svými, a tudíž není divu, že z takového samovolného, vší odpovědnosti prostého počínání musely se časem nemalé přechmaty vyvinouti.

Přestoupil-li novic prvé ještě, než složil sliby, do jiného řádu, vrátí se mu to jmění, jež s sebou do řádu přinesl, zpět, jen útraty za výživu se mu odečtou; jesuita ale, jehož z řádu vyloučí, nemá nároku žádného na návrat přínosu svého; ústava řádu jesuitského sice tvrdí, že ten, koho vyloučí, dostane zpět veškerý majetek svůj, připomínají ale, že vrátí se mu jen to, co v skutečnosti (in natura) z majetku přinešeného se v řádu ještě nalezá. Leč v řádu nemá jesuita nikdy jmění žádného, a z jeho přinešeného jmění sotva že se při vyloučení jeho ještě co v řádu nalezá, a z toho patrno, že i toto zřízení jedině ve prospěch řádu směřuje; vyloučený jest odkázán opět jen na milost jenerálovu, zdali a mnoho-li mu tento z přínosu jeho nazpět dáti chce.

Při mnohých vyloučených nepřevládalo také nic jiného než politika a prospěch řádu.

Generální advokát Godefroi praví v památném spisu svém ku králi z. r. 1733: „Vylučování členů jest čin, který nejtajemnější rouškou zahalen jest, jejíž osnovu nikterak proniknouti nelze. Přijímáť řád vyloučené členy zase s touže libovůlí, s jakouž je byl vyloučil. Táži se, proč činí řád tolik okolků s vyloučenými neb propuštěnými členy? Kdyby byli tito opravdu všech spojení s řádem zbaveni, proč medle by řád se tak o ně staral? Či stává při vylučování též takových podminek tajemných (či intencí) jako při skládání slibů? Myslím, že ano. Vylučujeť je řád jen na dobu určitou a s návratem člena počíná opět závaznost jeho k slibu prvotnímu.“

„Leč i jiným způsobem ještě snaží se řád, aby si vliv svůj k člověčenstvu zachoval. Působí totiž tajnými jesuity, které schválně z řádu na oko a sice jen až do

jisté doby vylučuje. Člověk, o kterém se ví, že byl deset neb dvanáct let jesuitou, vystoupí najednou v rouše civilním; vystoupiv z kláštera, požívá co jiný občan nekněz všech práv občanských, aniž by mu kdo směl v tom překážeti. Opakuje-li se to několikrát, zvyknou lidé ponenáhlu na změny tyto, domýšlejíce se, ač neví příčinu proč, že ten neb onen z kláštera vystoupiv, není více jesuitou; ale kdyby se důkladněji tázali po příčině jeho propuštění, dopátrali by se velmi tajemných příčin a pikld."

Již kolikrát v tomto spise jmenovaný Suarez praví o propuštění a přijímání členů vyloučených: „že nikdo nemůže žádné kongregaci odejmouti práva, aby professy buďsi z právních neb jiných důvodů z řádu vyloučené opět do lůna svého přijímala." Výrok tento má velmi důležitý význam, neboť dle toho nevzdává se řád vlivu svého ani tehdy na členy své, když již je byl propustil neb vyloučil; a nechť si již přestali býti jesuity a na oko mimo řád žijí, jsou přece u velké míře odvislí od řádu, to jest jinými slovy, oni zůstávají napořád až do smrti své jesuity. A takové osoby mohly řádu nejvýborněji sloužiti, anto co světští lidé potaji a horlivě proň působily. Tak na příklad páter Grebert Flanderský vystoupil z řádu, v němž po 13 let žil a všecky úřady duchovních koadjutorů zastával. Že ale právě v tu dobu matka jeho zemřela, zůstavivši značného jmění, vzniklo v bratru Grebertovu domnění, že proto vystoupil z řádu, aby se dědictví po matce zmocnil a toto pak řádu přinesl, který by jej opět za člena přijmul; následkem toho vznikl mezi oběma bratry tuhý spor a nesmířili se více. — Podobný případ udál se v Bologni r. 1627 s hrabětem Zani-m. Tento byl před 11 lety do řádu jesuitského vstoupil a slavným slibem se zavázal, že se všech dědických práv odříká, a že nikdy ani pro sebe ani pro řád, jemuž co člen náleží, na jmění z domu hraběcího nechce žádných nároků činiti. Po jedenácti letech ale umřel starý hrabě a v krátce na to i druhý syn jeho. — Uslyšev o tom vystoupil ihned jesuita Zani z řádu, aby se mohl otcovského dědictví zmocniti, jehož se byl před jedenácti lety odřekl. Prvé ale zavázal se slibem, že, jakmile dědictví v rukou bude míti, opět se do řádu vrátí a jmění své celé mu přinese.

10.

Despotická vláda řádu jesuitského.

Celý řád jesuitský rozpadá ve 3 oddělení: První oddělení zaujímá: koleje, domy noviců a professů, pak residence; druhé oddělení: missie, a k oddělení třetímu patří domy professů, v užším smyslu slova, tudíž vyjímaje ty professy, kteří jsou zvláštním slibem k řádu připoutáni, již ale nemusí pospolitě bydleti s jinými členy řádu.

V čele řádu stojí jenerál; pak vedou po něm správu řádu provincialové, co ředitelé a správcové provincií či krajin, rektoři neb ředitelé a praefekti či správci jednotlivých domů, kolejí, missií a noviciátů. Po těch přijdou členové podřízení. Pak jest ještě 8 assistentů, čtyry z nich volí si sbor dle návrhu shromáždění

jenerálního a druhé čtyry jmenuje dle libosti své jenerál. Jenerální prokuratoři, jeden při dvoře papežském a na každém dvoře panovnickém též po jednom: tito zastávali zájmy řádu při katolických dvorech. Dále jest v každé provincii visitator, jenerální sekretář, který má své stálé sídlo v Římě, a monitor po boku jenerálově a ku podpoře jeho. Při jenerální kongregaci bývají zastoupeni vyslanci ze všech provincií; tato odbývá se obyčejně v Římě, smí se ale jen při velmi důležitých příležitostech držeti. K volbě jenerála musí se dostaviti: jenerální vikář a čtyři assistenti, pak z každé provincie tři professové s čtverým slibem, čítaje v to i provinciála. Volba jenerála děje se při zavřených dveřích jako volba papeže, a pokud se voličové mezi sebou nesjednotí, podává se jim jen chleba a vody k posilnění.

Jenerála volí si řád doživotně a stane-li se pro stáří a slabost neschopným k zastávání úřadu svého, jmenuje místo sebe jenerálního vikáře. Jenerál jest neobmezený pán a vládce řádu; jemu jest každý člen zodpovědný, on sám není ale zodpověden nikomu, můžeť svrhnouti s toho neb onoho úřadu kohokoli, aneb komukoli chce, úřady propůjčiti; assistenti jeho nemají žádné moci nad ním, jen v důležitých případech radí se s nimi, rozhoduje ale sám bez nich, a vůle jeho jest pro celý řád zákonem.

Assistenti, které si kongregace volí, pečují o všecky potřeby jeho, vzhledem na oděv a výživu jeho, podporují jej v povolání jeho, činí mu návrhy, týkající se řádu a činí jej na poklesky jeho pozorna, oznamujíce je řádu; leč z toho nevyplývá jenerálovi žádná záhuba, neboť on může, zlíbí-li se mu, assistenty tyto svrhnouti a jiné si zvoliti. S rovnou libovůlí nakládá s missionáři; tito musí tam se ubírati, kam jim přikáže a jsou toliko jemu za výsledky missií svých zodpovědni. — S podobnou libovůlí rozkazuje se jměním řádu, ačkoli dle ústavy řádu nesmí nic ze jmění rozdati ani promrhati, leč dle ústavy té smí darů udíleti, vyžaduje-li toho dobro a prospěch řádu; jen jemu samému jest možno o stavu mohovitosti řádu se přesvědčiti, poněvadž mu všickni provincialové musí účty předkládati, kteréž on velmi přísně proskoumává; žádná smlouva řádu nemá právní platnosti, není-li na ní jenerál podepsán, a učiní-li kdo odkaz nějaký ve prospěch té neb oné koleje, může s ním jenerál dle vlastního uznání svého naložiti, ano může jinak odkaz ten obrátiti, nežli zůstavitel si přál; jenom ústava řádu odporoučí mu, aby se při odkazech velmi opatrně choval, tak aby z toho, jak s odkazem naloží, ti, jenž mu jej vydají, žádného pohoršení nevzali. Mariana*) praví ve výtečném spisu svém o jesuitech:

„Veškerá vláda jesuitského řádu jest monarchická a tyranská. V pádech velmi mnohých počínají si zúplna nezákonitě; neboť buď nestává v řádu jesuitském

---

*) Mariana Juan, jesuitský dějepisec, narodil se 1536 v Talaveře, později byl professorem theologie v Římě, Sicilii a Paříži, až pak r. 1574 jsa sláb a churav, odebral se do koleje Toledské. Při sporu jesuitů proti Ariovi Montano-vi, slavnému vydavateli polyglotty písma sv. (bible v mnoha jazycích) choval se s chvalitebnou nestranností, a vůbec naskytly-li se mu kdy neřesti v řádu, horlil ostrými slovy proti nim. Z toho musel snášeti mnohá příkoří od jesuitů, ano byl i rok uvězněn. Umřel v Madridě r. 1623. — Psal dějiny Španělska, které vyšly tiskem r. 1603 v Mohuči. Druhý výtečný spis jeho „o králích a povolání jejich (de rege et regis institutione)“ vyšel tiskem v Toledě 1598 a byl jedenáct let později v Paříži zapovězen (pro pobuřující prý obsah svůj). Nejvýtečnější pak dílo jeho o jesuitech: „O neřestech řádu a vyhlazení jejich (de las enfermedades la Compania y de sus remedios)“ vyšel tiskem v Brusselu r. 1625.

zákonů žádných, aneb stává-li jich, stává i vyjímek od zákonů těch; jenerál nespravuje se žádným rádcem, nýbrž svěřuje správu každé provincie dvěma neb třem členům řádu, o jichž otrocké oddanosti nezvratných má důkazů; ostatními pak členy, byť by byli sebe lepší a vzdělanější, povrhá. Nemáť jenerál jiné péče, než aby si tuto samovládu udržel, a žije v bázni neustále, aby mu v tom jiní členové řádu ujmy nečinili, aneb v libovůli jeho nepřekáželi. Při této vládě své neřídí se ale nikdy radou a příkladem králů a knížat dobrých, nýbrž raději následuje šlépějí tyranských násilníků. Jemu i assistentům jeho jsou jenerální sbory největší obavou, a všemožně hledí takové zmařiti, aby nemusel, jako se to při kongregacích těchto obyčejně děje, z činů svých před očima veškerého řádu účty klásti. Vláda jeho jest neodvislá a libovolná; a kdyby se i dobře vědělo, že chybuje, přece jest velká část členů na jeho straně a chválí konání jeho. Činíť to někteří z nevědomosti, jiní z pochlebenství, aby se mu zachovali, obyčejně pak chovají se tak všickni, že si nechtí tak mocného pána rozhněvati, který je buď, jsou-li již v úřad nějaký dosazeni, i na dál v něm ponechati, aneb nemají-li posud úřadu žádného, k důstojenství povznésti může."

Jeť každý jesuita zcela v rukou jenerálových, který může zkušební dobu jeho dle libosti prodloužiti neb skrátiti, a jemu buď k tomu neb onomu stupni v řádu dopomoci, neboť nestává pro jesuitu žádného povolání, nýbrž vše řídí se rozkazem a vůlí jenerálovou.

Víme, že jesuita i v článcích víry, o nichž se posud církev určitě nerozhodla a které tudíž dle výkladu nelze za vlastní články víry považovati, tak jako bylo u. př. až do nedávna učení „o neposkvrněném početí panny Marie", nesmí míti žádného mínění pro sebe ani žádného zvláštního svého výkladu, nýbrž musí se držeti výkladu toho, jaký řád za pravý uznává, byť by výklad takový i učení církve zřejmě odporoval. A aby toto mínění jeho zůstalo povždy nezvratnou jeho vírou, nesmí se zpovídati jinému knězi, leč členu řádu svého, a sice jen tomu, kterého mu jenerál neb jiný představený jeho za zpovědníka a duchovního rádce určí. Každý týden musí se z hříchů svých zpovídati, sice bývá postem trestán. A aby všecky členy řádu jenerálové vrub na vrub znali, ustanoveny jsou v ústavě řádu dva prostředky a sice: 1. Každý člen řádu od nejnižší až do nejvyšší třídy jest pod tajnou dohlídkou, neboť musí se členové vespolek jeden druhého pozorovati, a když kdo zpozoruje dost malý poklesek u spolubratra, musí jej ihned představenému oznámiti. 2. Každý jesuita bez rozdílu musí aspoň jednou za šest měsíců, koadjutoři a professové pak nejméně jednou v roce buď jenerálu samému, neb náměstkovi jeho své nejtajnější myšlení bez obalu odkrýti, a z těchto všeobecných zpovědí utvoří si pak jenerál úplný obraz a přehled schopností a vlastností každého jednotlivého člena řádu."

Ve spisu tomto jesuitských ústav čteme doslovně:

„Zdálo se nám býti prostředkem velmi prospěšným k dobré správě společnosti naší, abychom úplné a důkladné známosti o životu jednoho každého člena řádu našeho si získali. Neboť jedině tak mohou představení dobře a s prospěchem nad podřízenými svými vládnouti, když i o nejtajnějších myšlenkách jejich zevrubné vědomosti nabudou; záležíť nemálo na tom, aby představení dobře znali smýšlení a náklonnosti podřízených svých a aby věděli, jakým chybám a hříchům nejvíce jsou nakloněni; neboť dle toho mohou nejlíp posouditi, jaké práce se jim mohou uložiti, aby síly

jejich nepřesahovaly, a vůbec mohou tím udati, jakých prostředků by se měli chopiti, aby tím prospěchům celého řádu neuškodili. A vůbec máme za to, že odvislost podřízených od představených jest nejlepším a téměř jediným prostředkem k udržení lásky, poslušnosti a svornosti mezi nimi".

Pozorujeme-li ale počínání takové bystřeji, seznáme, že tímto prostředkem se spíše plodí bázeň, lstivé smýšlení a zbabělost otrocká. Universita pařížská, která r. 1724 vedla tuhý spor s jesuity v městě Remeži (Rheims) a o rozšíření tohoto sporu se pamětným spisem ku králi prosebně obrátila, pronáší se o tomto zařízení řádu jesuitského následovně:

„Pozorujeme-li podivuhodnou shodu (harmonii), která veškerým tímto řádem, po celém světě rozvětveným, vane a patříme-li, jak všickni členové řádu za stejným cílem kráčí a jen k prospěchu řádu a povznešení jeho pracují, seznáme, že počínání takové a taká svornost k dosažení stejného jediného cíle, prvé než tento řád povstal, považována za nemožnost, a že někdy potomstvo pozdní, když již po tomto řádu nebude více ani památky, čtoucí o tom, bude líčení to za bájky považovati. Neboť skutečně nemohla ani sama republika římská, ač byla výbornými státníky vedena, kteří byli skrz na skrz vlasteneckým smýšlením proniknuti, ani žádná jiná říše, byť měla sebe výtečnějších ministrů a státníků, s takovou svorností a s takým zdarem podniknouti věci, jakými se jesuité stejnou myslí a vytrvalostí svojí ve všech dílech světa proslavili. A tyto podniky nebyly by se jim jistě zdařily, ba, nebyli by směli jesuité ani se o provedení jich pokusiti, kdyby nebyly poutaly všecky členy řádu jejich okovy silné, úzké a svaté s představenými, okovy to, které se dlouholetým zvykem přetvořily v pouta nerozlučitelná, vzdorující všem věkům a převratům i pohromám, které řád ten potkaly a z nichž on vždy co vítěz nepřemožitelný vyšel. „A v skutku takovou oddanost smí jen od takových poddaných mocnář žádati, kteří mu jsou tělem i duší zcela podáni, a kteří před ním nemají ani nejmenšího tajemství, o němž by také on nevěděl, od poddaných, kteří pro vlastní bezpečí a upokojení své si ještě žádají, aby se každé hnutí jejich bedlivým střežilo okem, a kteří musí být ustavičně na to připraveni, že aspoň nejméně jednou v roce, aneb kolikrátekoli to představený za dobré uzná, buď ve zpovědi své nejtajnější myšlenky odkrýti musí, aneb že činy a skutky jejich tajný některý pozorovatel představeným donese. Nesmějíť pouta, která je k řádu víží, přetrhnouti a ze společnosti, v níž se jednou zavázali žíti, vystoupiti, nechtějí-li, aby je řád co odpadlíky pronásledoval, kdežto zatím řád sám beze vší příčiny a bez pořadu práva může je odsouditi a vyvrhnouti z lůna svého, aniž jest povinen poskytnouti jim pokrmu, nápoje, oděvu a jiných k výživě potřebných věcí."

„Z toho patrno, že vláda řádu jesuitského jest v nejširším smyslu slova absolutistická, a sice v také míře, že co svět světem stojí nikdy tak absolutistické ústavy v žádné říši nestávalo."

11.

Jesuité na církevním sněmu tridentském.

Jak jsme již pověděli, rozeslal Loyola učeníky své po celé Evropě, aby nových tovaryšů hledali a při dvorech panovnických hleděli získati příznivců novému řádu.

I odebrali se Faber, le Jay a Bobadilla za tím účelem do Německa, kdež se rozešli po zemích všech německých knížat a hledali přivržence. Také se účastnili při hádání náboženském ve Wormsu a Řezně, a zvláště v tomto posledním městě vystoupil le Jay s tak příkrými a nadutými slovy proti učení reformatorů, že by jej byl rozlícený lid málem v Dunaji utopil; leč chytrý tento jesuita skryl se, a pobožnůstkářský vévoda bavorský, jemuž se ohnivý odpůrce reformace zalíbil, dosadil jej na právě uprázdněnou stolici theologie na vysokém učení v Ingolštadtě. Faber prodlévaje v Kolíně nad Rýnem, získal tam řádu nadaného mladíka Petra de Hondt, jenž později se co Canisius velmi proslavil. Arcibiskup Kolínský, muž osvícený a svobodomyslný, nahlížel dobře, že opravy v církvi nevyhnutelně jest potřebí a počal některé náboženské novoty v diecési své prováděti; ale Faber protivil se vší silou počínání takovému a kladl mu neustálé překážky u provádění záměrů jeho, tak že arcibiskup, rozmrzen nad tím, přestal, a brzy náboženské poměry v Kolíně nad Rýnem zase v starých se octly kolejích.

Papežové: Lev X., Hadrian VI. a Kliment VII. slibovali sice již dlouho, že svolají církevní sněm, na němž se mělo jednati o rozluštění otázky reformační, ale zůstávalo při pouhých slibech, a obecní církevní sněm ten se posud nesešel; neboť papežové, bojíce se úpadku moci své, neustále odkládali se svoláním jeho. Konečně, vida nezbytí, svolal papež Pavel III. sněm církevní, a tento byl tedy zahájen dne 13. prosince 1545 slavnými službami božími v chrámu sv. Trojice v tyrolském městě Tridentu. Obávalť se sice papež Pavel III. sněmu toho, ale kojil se nadějí, že jej budou na něm jesuité vydatně podporovati, auto jim byl nedlouho před tím bullou povolil, že smí kolik budou chtíti členů řádu čítati, kdežto prvé počet členů obmezen byl pouze na šedesát.

Svět tehdejší pohlížel na mnichy s opovržením, neboť bylo mnišství během času nevědomostí a špatnými mravy tak hluboce kleslo, že zařízení toto zcela se s prvotním účelem svým minulo a mniši úkolu svému ani dost málo zadost nečinili.

Což divu tedy, že papež i kardinálové Loyolovi, když chtěl nový svůj řád zakládati, příliš nedůvěřovali a že teprv slibem, že členové řádu jeho se k bezvýminečné poslušnosti stolici římské zaváží, papež se dal pohnouti, že řád jesuitský potvrdil, obmeziv jej ale pouze na 60 členů; když ale dále viděli kardinálové i papež, že by dobrých služeb tento řád mohl věci jejich prokázati, zrušili obmezenost tuto a dovolili, že smí řád čítati neobmezený počet členů.

Loyola poslal učeníky své Laineze i Salmerona co bohoslovce papežské na sněm tridentský, nařídiv jim, aby se tam nevytasovali s žádným novým výkladem

učení křesťanského, byť by byl sebe jasnější, nýbrž aby mlčeli při všech věcech, třeba jim to bylo za těžko, a vůbec jim radil, aby se při celém rokování chovali s největší zdrželivostí a opatrností.

Leč oba tito dbali velmi málo na radu udělenou jim mistrem jejich.

Přišedše v květnu 1546 do Tridentu, nalezli tam již soudruha le Jaye co bohoslovce biskupství augšpurského.

Dle zvyku svého bydleli v nemocnici a věnovali se obsluze nemocných a chorých. Na sněmu vystoupil zvláště Lainez s neobyčejnou drzostí a hájil neposkvrněné početí Marie Panny. Z toho béře sobě spisovatel knihy již vícekráte v spisu tomto uvedené: „Dějiny prvního století řádu" příčinu, že tvrdí, Panna Maria má prý co děkovati čest svého neposkvrněného početí jedině Lainezovi, který větu tuto proti nájezdům dominikánů s ohnivou hájil výmluvností. Známo ale každému dobře, kdo jen poněkud v dějinách církve katolické jest zběhlý, že učení „o neposkvrněném početí" již dlouho před tím františkáni proti dominikánům hájili a při tom se nad míru rozhorlivše s tak zuřivými slovy se rozlítili, že papež oběma stranám mlčeti rozkázal o této otázce pro učení Kristovo tak nerozhodné.*) Leč tehdy nerozhodnuto v sporu tom praničeho.

Mezi tím počínali si legáti papežští proti shromážděným biskupům s takovou zpupností, že z toho vznikla nemalá nespokojenost, a to pohnulo papeže, že přeložil církevní sněm z Tridentu do Bologny, předstíraje, že se v Tridentu nemůže déle sněm odbývati, protože tam vypukl strašný mor. Následkem toho odebrali se legáti papežští a s nimi i Lainez a Salmeron do Italie; ale němečtí a španělští biskupové zůstali i na dále v Tridentu a pokračovali zde neohroženě v započatých poradách svých; leč sněm tento byl rozpuštěn, aniž by se bylo co důležitého pro církev katolickou na něm vyjednalo. Teprv po desíti letech, když se již náboženství lutheránské mocně rozmohlo, počala knížata hroziti, že svolají národní sněmy, a tím zastrašen a v nemalé rozpaky uveden svolal papež Pius IV. (zvolen 1559 † 1566) znova církevní sněm.

Ale zde na nově svolaném církevním sněmu, místo co by se byli měli církevní velmoži o opravách v hlavě a údech církve raditi, zabývali se hádkami o věcech pošetilých a malicherných a legátové papežští unavovali dlouhými a rozvláčnými řečmi sněmovníky, tak že posléz upřímné přátely oprav církevních toto dlouhé, unavující chvástání omrzelo, i uzavřeli, že nesmí nikdo více než půl hodiny mluviti. Leč navzdor ustanovení tomu nepřestali Salmeron a Lainez sněm zbytečnými řečmi zdržovati a tím uplynulo opět několikero zasedání. Konečně, když se již toto hašteření malicherné počalo všem hnusiti, dolehali biskupové němečtí, španělští a francouzští na to, aby se

---

*) O sv. Anně, bábě Kristově, nedočítáme se v evangeliích ani v dějinách apoštolských ničeho. Teprv čtyry sta let po smrti Kristově potkáváme se s určitými zprávami o ní, a sice u Epifania. Tvrdí se tam totiž s určitostí, že byla sv. Anna buď dcerou Isachara neb betlemského kněze Matouše a manželkou sv. Jáchyma. Dceru Marii porodila ve dvacátém roce manželství svého; až po dobu tu byla neplodna. — Dle jiné pověsti jest Marie dcerou její z druhého neb třetího manželství. Tělo sv. Anny bylo r. 710 z Palestiny do Cařihradu přeneseno a nyní nalezají se v přemnohých chrámích ostatky její. — Sv. Anna jest patronkou truhlářů a památka její slaví se u katolíků 26. července, u Řeků 9. prosince. Již v 8. století ctila se všeobecně co světice.

nepořádkům stolice římské přítrž učinila, a aby se jim prvotní, ale během času nazvíce již jim odňatá práva biskupská výrokem celého sněmu církevního opět navrátila. V této nesnázi nevěděl si papež jinaké z rozpaků svých pomoci, leč že sehnal titulární biskupy z celé Italie a poslal je na sněm tridentský, aby při hlasování pomocí jejich převahy pro svůj prospěch nabyl.

Papežská moc byla se totiž během času velmi ztenčila, a papežství chýlilo se samo k svému úpadku; leč Lainez mluvil o důležitosti moci papežské s takovou drzostí a odvahou, že celý sněm až žasnul.

O tom vypravuje nám velmi obšírně spis Fra Paola Sarpi-ho: „Dějiny sněmu tridentského", dílo to, jež až podnes pro badatele dějin tehdejšího století nevšední má důležitosti.

Tvrdilť jesuita Lainez v rozvláčné řeči své, že křesťanská církev a občanské společnosti zcela rozhodně se od sebe liší co do ústavy své, neboť světská vláda nabývá teprv delším trváním svým jistého systému vládního; neboť kdyby byla svobodna, měla by ústavu svou již v zárodku svém. Církev ale nepovstala sama s sebou, aniž si dala sama určité vládní formy, nýbrž Kristus Pán a vládce její dal jí zákony sám, dle kterých ji posud řídí a spravuje. Po něm pak chopil se co viditelná hlava církve správy její Petr, jemuž vládu nejvyšší na zemi co náměstku svému i všem nástupcům jeho udělil Kristus slovy: „Pasiž ovce mé."

Drzý mluvka Lainez opovažuje se dále v řeči své tvrditi, že apoštolé nejsou od Krista, nýbrž od Petra ustanoveni. Dle slov a náhledu jeho jest papež pánem nebe i země, a říká-li se: Otcové církevní v Duchu svatém shromáždění, — musí se tím myslet, sněm papežem samým svolaný. Celá jeho řeč jest pásmo sofismů, špatných úsudků a narážek, což divu tedy, že se u celého sboru setkala s velkým rozhorčením a odporem, a všickni biskupové, kdož nebyli stvůry dvora papežského, s velkým úžasem patřili na odvážlivce mnicha, jenž se neostýchal tak nestydatě před celým křesťanstvem chvástati. Na to povstal biskup pařížský, řka, že nepochopuje, jak může ctihodný sbor takové rouhavé a drzé řeči poslouchati, a on sám že v příštím sezení dokáže nezvratně, že důstojnost biskupská, která již po sta věků papežskými úskoky mnohých prvotních práv svých ztratila, by posléz byla jen stínem, kdyby se mělo nově povstalému řádu jesuitskému, slepé to stvůře papežství, podařiti lstí a drzostí základní práva božská a kanonická, s biskupskou důstojností úzce souvislá, zviklati. Beztoho prý za předešlých věků papežové jen proto tolik řádů mnišských založili a je takovými privileji nadali, aby jen pomocí jich biskupy poznenáhlu o všecku vážnost a o všecka prvotní práva jejich snáze mohli oloupiti. A co teprv by měli biskupové od jesuitů k očekávání, kteří nejsou dle výroku sorbonny*) ani světští kněží, ani mniši, a kteří jen víru podkopávají, mír ruší a jiné řády mnišské krutě pronásledují!"

Po této řeči, s kterou všickni francouzští a španělští vyslanci úplně souhlasili, nevěděli si papežští legáti ani rady ani pomoci, neboť byli se nadáli z řeči Lainezovy úspěchu značnějšího, myslíce, že rázem řečí touto všecky odpůrce ohromí a porazí, a nyní poznali, jak velice se byli klamali; neboť viděli, jak nevole proti jesuitům

---

*) Sorbonna, někdejší, r. 1250 založená škola pro bohoslovce při universitě pařížské, vynikajíc ode dávna učenci a svobodomyslnými členy.

v zhoubné vzrostla plameny. I nemohouce jinak, hleděli aspoň sezení, v němž se o této záležitosti mělo rozhodnouti, na delší čas odložiti, zatím pak snažili se, aby odpůrce své buď sliby neb penězi rozdvojili a na svou stranu přivedli, což se jim také brzy podařilo a v krátce nebylo po obhájcích práv biskupských téměř ani památky; zmizelť a hlouček malý upřímných horlivců, nemoha se nadíti, že při této tak skromné menšině ve sněmu prorazí, umlkl též. Císař Ferdinand I., jakkoli byl vřelý přivrženec papežského dvoru a věrný syn církve katolické, nahlížel přece konečně, že se na tomto církevním sněmu papežům nejedná opravdově o obnovení míru náboženského, nýbrž spíše o nabytí ztracené moci své, a umínil si, že se záležitosti té s větším důrazem uchopí. Předstíraje, že chce své preláty a biskupy vydatněji podporovati, odebral se r. 1563 do Innomostí (Innspruku), aby byl blíže městu sněmovnímu a mohl tak snáze počínání sněmu církevního přehlédnouti. Při tom si též umínil, že, odchylovali-li by se sněmovníci od programu vytčeného a počaly-li by se opět hádky o moci světské římského papeže, že pak sám zakročí. Francouzští a španělští bohoslovci radovali se z toho nemálo, spoléhajíce se na podporu jeho, leč Canisius*), jenž byl u císaře velmi oblíbeným, počal na Ferdinanda dotírati, vytýkaje mu chladnost a netečnost, i prohlásil se sám pro zachování důstojenství a světské moci papežovy.

Císař byl obklopen ze všech stran špehouny papežovými, kteří každé slovo, o čem se s učenci theologickými radil, oznámili papeži dříve ještě, než se návrh sněmu předložil. Náhončí papežovi snažili se, aby panovníky získali pro záměry své, zejména pak krále španělského. Kardinála pak Lotrinského, nejúhlavnějšího protivníka světské moci papežovy, ukonejšili sliby, až i on umlkl. Nyní snadno bylo papežským přivržencům ve sněmu na pány hráti a Lainez vystoupil s následujícím drzým výrokem, aniž by byl kdo povstal proti němu. Pravilť takto:

„Církev římská jest mezi všemi církvemi nejpřednější a nejvznešenější; jí přísluší jedině právo opravy ve všech ostatních církvích partikulárních prováděti, které biskupy neb vyslanci svými jsou na církevním sněmu zastoupeny, aniž by tito byli oprávněni, — ani koncilium nemá toho práva, — (dle slov Lainezových?) opravy v církvi římské prováděti. Jelikož nemůže, dle slov písma svatého, býti učeník nad mistra a služebník nad pána, tedy z toho jde zcela přirozeně, že nemá sněm církevní moci a práva, o církevních opravách rokovati, tím méně rozhodovati.“

Z toho vznikli někteří hlasové, že by se tedy při takovémto stavu věci mohl sněm církevní rozejíti, a když se to tehdejšímu papeži Piovi IV. doneslo, byl tento ihned volným, tak učiniti, neboť jemu záleželo velmi na tom, aby se sněm tento co možná brzy rozešel.

---

*) Canisius, vlastně Petr de Hondt, zuřivý nepřítel protestantův, narodil se 5. května 1524 v Nimwegách a r. 1543 získal jej Faber v Kolíně nad Rýnem řádu jesuitskému, do něhož téhož roku vstoupil. Působil na universitě Ingolstadtské co professor, rektor a místokancléř. R. 1551 povolal jej Ferdinand I. do Vídně za svého dvorního kazatele, a chytrý Canisius dovedl si přízeň panovníka toho získati v také míře, že jej chěl dosaditi na biskupství vídeňské, čemuž ale generál nesvolil. Canisius vlastně zavedl jesuity do říše Rakouské a jím založeny jsou koleje ve Vídni, Praze, Augšpurce, Dillingách a Freiburce (ve Švýcarsku). Umřel 21. prosince 1597 ve Freiburce. Psal spis proti Lutherovu katechismu pod názvem „Velký katechismus“, jejž roku 1554 vydal ve Vídni, pak r. 1566 vydal „Malý katechismus.“ Jiné menší spisy jeho přišly v zapomenutí.

Vůbec různily se tehdy mezi sněmovníky náboženské náhledy nesmírně; tak na př. doléhali císař Ferdinand I., bavorský vévoda Albrecht V., ano i tři volenci duchovní, arcibiskupové kolínský, mohučský a trevírský, aby sněm církevní dopustil kněžím v manželské sňatky vstupovati a aby dovolil všeobecné přijímání pod obojí, tak jako to byl již v předešlém století církevní sněm basilejský Čechům povolil. Papež však hleděl na radu jesuitů císaře i knížata odvrátiti od toho, aby návrhy tyto nepředkládali sněmu, dokládaje, že on sám ze své moci papežské otázky tyto rozřešiti může. S tím se spokojili tito, a když byl papež ubezpečen, že není se mu již žádného protivníka více co obávati — byl v prosinci roku 1563 církevní sněm tridentský rozpuštěn, nevyřídiv kromě některých malicherných hádek theologických za čas osmnáctiletého zasedání svého praničeho a minuv se úplně s účelem, proč byl svolán, totiž aby smířil protestanty s katolíky a aby důkladnou reformu církve katolické v hlavě a údech provedl, neboť nepřátelské smýšlení mezi katolíky a protestanty trvalo stále, a staré zlořády církevní dály se stejně, jako se to až posud dálo, papež pak hověl si po dobytém vítězství nad protivníky svými v Římě jako kdy jindy, neboť světská moc a panování jeho neutrpěly sněmem tridentským ani za mák, ano v některém ohledu se ještě rozšířily.

Po rozpuštění sněmu žádali knížata na papeži, aby splnil jim slib daný, a aby coelibat zrušil a přijímání pod obojí dovolil; ale tu ukázala se lstivá mysl římské stolice v jasném světle, neboť papež uvoloval se na nejvýš k povolení přijímání pod obojí a to jen pod výminkami velmi obtížnými, ale o zrušení coelibatu nechtěl ani slyšet. —

Zmar účele církevního sněmu a rozhořčenost z toho jest ale hlavně zásluhou jesuitů a jiných podobných stvůr papežských.

Zatím ale hleděli jesuité, aby se v německých zemích trvale zahnízdili, což se jim brzy úplně podařilo.

Již za panování císaře Karla V. vynikali le Jay, Faber a Bobadilla ohnivou výmluvností a důvtipem svým na sněmích Worm-ském a Řezenském a získali si přízeň duchovních i světských velmožů v míře nemalé. Zejména le Jay-e oblíbil si biskup augšpurský a povolal jej ke dvoru svému, odkudž jej chtěl na universitu v Dillingách poslati, aby ji k slávě (?) povznesl. Bobadilla však obrátil se do Wormsu. Le Jay nešetřil ani slov, ani kroků žádných a horlil zvláště pro opětné povznešení skleslé moci a důstojenství papežova, tak že papežský legát kardinál Farnese v něm spatřoval vítaný nástroj k úplnému rozdvojení císaře s protestanty a bez jeho rady ani kroku neučinil. Na jeho radu zakládali všickni němečtí biskupové o překot ústavy vzdělávací pro mladé duchovenstvo a svěřovali správu jich členům řádu jesuitského, tak že v krátkém čase nalezaly se skoro všecky semináře bohoslovecké v rukou jesuitských. O vážnosti, jakové již tehdy členové řádu jesuitského v Německu požívali, svědčí nejlíp okolnost ta, že král Ferdinand, bratr tehdejšího císaře Karla V., chtěl dosaditi le Jay-e na biskupství Terské, čemuž ale Loyola nedopustil, ba ani pak, když na dolehání římského krále Ferdinanda sám papež si toho výslovně žádal, nesvolil mocný jenerál jesuitský k tomu, nazývaje povýšení takové nebezpečím řádu svého — arci, protože žádal bezvýminečné, otrocké poslušenství ode všech členů svých, a obával se, že by le Jay, dostoupiv na stolec biskupský, více od něho si

poroučeti nedal. Karel V., jenž opravdově k smíření sporných stran náboženských usiloval, svolal sněm říšský do Augšpurka, a předložil, chtěje tak vyznavače obojího učení smířiti, sněmu konfessi, která měla obě strany sporné uspokojiti. Ale v své zarputilosti nepřijala žádná strana konfessí tuto, nazývajíc ji směsicí pravd a bludu; každá ale viděla bludy pouze v učení strany odporné a tak vzplanuly hádky a sváry znova.

Jeden z největších rýpalů na sněmu tom byl Bobadilla. Na jeho radu odepřel i vévoda bavorský přijetí předložené konfesse, ačkoli byl nedávno před tím volen konfessi tu přijmouti. Při tom vyslovil se o císaři s tak drzými a vyzývavými slovy, že jej Karel V. vyobcoval ze všech států svých. Fanatický horlitel nemálo se tím pyšnil, že může pro věc papeže římského a řádu svého protivenství snášeti a odebral se z Německa do Říma, kde jej papež a jenerál Loyola s otevřenou náručí přijali a horlivost jeho nad míru vynášeli. Jenerál arci se na oko před světem mrzel na něho, neboť schytralý jesuita obával se veřejně Bobadillovi přisvědčovati, aby si císaře nerozhněval, jenž by pak velmi snadno i ostatní jesuity z německých zemí za vyobcovaným poslati mohl. Podobně vedlo se i druhu Bobadillovu Faberovi v Kolíně nad Rýnem, kde tehdáž byl vyvolencem arcibiskupem Heřman, muž to velmi pokročilý a vzdělaný, jenž byl úplně přesvědčen o zkaženosti učení římského a vší silou se zasazoval o zlepšení mravů a uvedení lepšího řádu v křesťanství, a proto povolal k dvoru svému Pistoria a Melanchtona, aby mu pomohli dokonati započaté dílo jeho. Leč v tomto šlechetném počínání jeho překáželi mu Faber a Canisius všemi prostředky a popudili proti němu část duchovenstva, které si v starých řádech a v neřestech libovalo a jemuž šlechetný Heřman byl sůl v očích. Když se o tom dozvěděl arcibiskup, věděl hned, odkud vítr věje a z které strany pikle tyto pocházejí, pročež přikázal radě městské, aby žádných nových řádů mnišských do města nepřijímala a doručil jesuitům, kteří pod pláštíkem se tu tajně zdržovali, a jež tu arcibiskup jen z milosti trpěl, aby okamžitě pryč se odebrali. Ale magistrát neuposlechl důrazného rozkazu toho, ale odebrav se k jesuitům, ukázal jim pouze nařízení arcibiskupovo udíleje jim spolu radu přátelskou, aby se společného přebývání vzdali, an by sice se museli z města pryč odebrati. Tito utekli se dílem do kláštera kartusianského, dílem ubytovali se jednotlivě v bytech soukromých. Canisius ale odebral se do nedalekého města Lüttichu, kdež se spolčil s tamním duchovenstvem, Heřmanovi arcibiskupu nepříznivým, a neustále sočili naň a obtěžovali dvůr císařský i papežský žalobami proti němu, tak že konečně byl Heřman z arcibiskupství svržen a z církve vyobcován.

Po té stěhovali se ihned jesuité do staré koleje své kolínské a čím dál tím více osobovali si vyučování mládeže ve všech školách kolínských.

Obyvatelstvo v Bavořích a Rakousku lnulo k učení reformatorů u velké míře, což se nelíbilo vévodovi bavorskému Vilímovi, ani římskému králi Ferdinandovi, jen že nechtěli s mocí a přísností vystoupiti obávajíce se, že by to vzbudilo odpor a nevoli v zemích jejich, a tu jim byli jesuité vítanými prostředníky, kteří měli od nového učení lid odvraceti. K tomu cíli vystavěl jim vévoda Vilím nádhernou kolej v Ingolštadtě a syn jeho Albrecht uvedl je do nově založené koleje v Mnichově, ačkoli obyvatelstvo, které nenalezalo na nově vetřelém, svéřepém řádu tomto pražádné obliby, hlasitě proti zavádění jich do země reptalo. Brzy počal se jeviti zřejmě v Bavořích vliv

působení jesuitského: pronásledovaliť bez milosti každého, kdož se nesrovnával s náboženskými náhledy jejich, ano brzy došlo k tomu, že, chtěl-li někdo nějakého veřejného úřadu dosáhnouti, musel se přísahou zavázati, že bude církev katolickou proti všem útokům hájiti, a kdož se zdráhal, přísahu tuto složiti, tomu hrozilo se vězením neb vypovězením ze země. Každý kněz, který chtěl se na některou faru dostati, musel se prvé u jesuitů podrobiti přísné zkoušce, a přijímání pod obojí, které teprv před nedávnem papež povolil, působením jesuitů zašlo docela.

Brzo byl každý, kdož pod obojí přijímal, prohlášen za kacíře, a žalářem neb vypovězením ze země trestán. Ano, vévoda Albrecht byl tak zaslepen, že když nespokojenost lidu v zjevnou nevoli proti jesuitům vypukla, sám se do kláštera k nim odebral, aby je upokojil a jim mysli dodal, by se ničeho nestrachovali; mimo to obsypal je dary a propůjčoval se jim celou přízní a náklonností svou. A jesuité vidouce, že se jim za vlády tohoto panovníka v zemi této dobře daří, přicházeli davem z Italie do Bavor, a brzy hemžilo se v zemi té členů řádu jesuitského a téměř v každém větším městě nalezala se kolej jejich.

Ferdinand I., kterýž r. 1558 po bratru svém vládu nastoupil, co císař německý byl taktéž příznivcem jesuitů. Rozkazem, vydaným 14. srpna 1554, vnutkal lidu katechismus Canisiův co učebnou knihu náboženskou, a Canisia samého, tohoto zuřivého protivníka kacířů, ustanovil administratorem biskupství Vídeňského.

Jan van der Leyen, arcibiskup trevirský, přivedl prostředkem jesuitů lid diecése své, který se skoro naskrz k reformaci přiznával, opět do lůna církve katolické a příkladu jeho následoval i soused jeho, arcibiskup mohučský; za krátký čas měli jesuité své koleje v Trevíru, Mohuči i Aschaffenburku.

12.

Jesuité v Španělsku a Portugalsku.

počátku pohlížel svět pohrdavým okem na jesuity, maje řád nově povstalý za nemoudré blouznivce; když ale se vidělo, jak výtečnou ústavou se vláda jejich řídila, a snahu jejich, aby se vychování mládeže v rukou řádu nalezalo, neboť dobře uznávali, že mládeží si nejlíp budoucnost zabezpečí a trvalých přívrženců nabudou, když svět se přesvědčil, že místo smíření jen svár a různice mezi stranami náboženskými rozsévají, tu počali mužové povážliví dobře nahlížeti, že jsou jesuité státu i církvi velmi nebezpečni. —

Jeden z nejvýtečnějších kazatelů a spolu rozhodný protivník jesuitů ve Španělích byl mnich dominikánský, Melichar Cano, jemuž byla kolej jesuitská, kterou jim r. 1548 vláda v městě Salamanca vykázala, trnem v oku. Když je byl po delší čas bedlivým okem pozoroval a o jejich zhoubném počínání se přesvědčil, počal s kazatelny důtklivými slovy proti nim horliti, nazývaje je falešnými proroky, a vystříhal obecenstvo,

aby se před nimi pilně na pozoru mělo. Vážnost, jaké Cano pro své bezúhonné chování a svou učenost, jakož i pro čisté mravy své vůbec požíval, přivedla magistrát Salamanky k náhledu, že musí se před jesuity dobře na pozoru míti, a počali magistrát i universita tamní rozvažovati, zdali by neměli se jesuité bez odkladu z města vypuditi, a tím se stalo, že se každý jesuitům zdaleka vyhýbal, považuje jich za svůdce. Loyola dobře pozoroval, jaké nesnáze řád jeho v Salamance musí vytrpěti, věděl ale též, že biskup tamní jest tajným přívržencem jeho, pročež neotálel a vymohl si od papeže spis, kterým se nařizovalo biskupu v Salamance, aby řád jesuitský pod ochranu svou přijal a jej ve všem počínání jeho podporoval. To biskup také činil, neboť tajně přál novému řádu, za to ale stal se u lidu velmi neoblíbeným. Leč Cano nepřestal přece proti jesuitům ostrými slovy hlásati, a Ignac Loyola vida, že neustane v odporu svém proti řádu jeho, dosáhl toho, že byl výtečný tento dominikánský kazatel poslán na sněm tridentský, a brzy na to byl zvolen za biskupa na dalekých ostrovech kanárských. — Tak sprostili se jesuité odpůrce svého a nyní teprv byla Salamanca úplně v rukou jejich.

Odcházeje co biskup do vzdálené diecése své psal Cano ještě list příteli svému, zpovědníku císaře Karla V., tohoto obsahu:

„Nedejž Bože, aby se mně podobně vedlo, jako za starých časů trojanské věštkyni Cassandře, které neuvěřili obyvatelé města Troji dříve, až město jejich dobyto a zničeno bylo. Půjde-li to tak neustále a budou-li jesuité pokračovati v řádění svém, jako se to nyní děje, Bůh mi svědkem, že budou jednou králové a knížata rádi, budou-li se jim moci opříti, ale bohužel, nebude jim to více možno.“

Leč obraťme se zase k jesuitům a stopujme příhody jejich v ostatních městech španělských.

I v Alcale, kteréžto město k diecési arcibiskupa Toledského náleží, nevedlo se jim příliš skvěle; zejména uvalili na se hned z počátku hněv Martinez-a Selicea, arcibiskupa Toledského, protože se opovážili bez jeho povolení v diécesi jeho učiti a kázati, čímž se tento v právech svých viděl skrácena. I dal je nejprvé laskavým listem na toto bezprávné počínání jejich upozorniti, když ale jesuité, nedbajíce na to, tvrdošijně ve svém odbojném počínání pokračovali, pohrozil jim interdiktem a všem, kdož by se jim z hříchů svých zpovídali, klatbou. Žádný pak farář nesměl dopustiti, aby v kostele jeho jesuita mši sloužil.

Loyola radil učeníkům svým, aby pokořivše se, biskupovi se poddali a jeho za odpuštění prosili; v tom ale vydána byla papežská bulla, kterouž se dovolovalo jesuitům bez ohledu na dávná práva biskupů po celém světě bez překážky hlásati a obřady náboženské konati, a ta sprostila jesuity v Alcale ponížení. Seliceo neměl dosti odvahy, aby se tomuto rozkazu papežskému na odpor postavil a dopustil jesuitům, aby si v diecési jeho dle libosti počínali.

Ještě špatněji pochodili jesuité v Saragosse; zde potkali se s odporem všeobecným; neboť arcibiskup, duchovenstvo jeho, ano i obecný lid povstal proti nim. I musili tu dlouho žíti v bídě a nedostatku, až se konečně schytralému Františku Stradovi podařilo, že obrátil na se pozornost královského náměstka saragosského a získal si přízeň jeho. Pomocí místokrálovou dostalo se jim značné peněžité částky a za tu koupili si dům a v něm se ubytovali. Protože ale by byli měli velmi rádi

svůj vlastní kostel, přerušili sousedy své, mnichy augustiány, v držebnosti, vystavivše si na jejich půdě chrám, a když se augustiáni proti tomu ozvali, odvolávajíce se na dávné výsady řehole své, tu vytasili se i jesuité s bullou papežskou, kterou se jim povolovalo, že si smí dle vlastního uznání svého na kterémkoli místě koleje a kostely stavěti a tyto vlastními členy řádu svého vysvěcovati.

R. 1555 byl chrám dostaven a jesuité umínili si, s velkou slávou svěcení jeho odbývati, a pozvali k slavnosti té náměstka královského i s nejvyššími úředníky státními, pak nejvzácnější obyvatele města Saragossy. Proti takovému drzému počí-

Krištof de Thou.

nání zanesli augustiáni žalobu u jeneralního vikáře, a tento uznav spravedlivost stížnosti jejich, zakázal přísně vysvěcení chrámu toho, leč na vzdor zákazu jeho odbývali jesuité s velkou okázalostí slavnost tuto přec. I umínil si jeneralní vikář, že proti nim zakročí přísněji, a dal druhého dne ve všech kostelích hlásati, ano i cedulemi vyvěšenými lidu oznámiti, aby žádný pod trestem církevní klatby nebyl přítomen službám božím v kostele jesuitském odbývaným. Když ale jesuité i potom neustávali ve vzdoru svém, dal arcibiskup při zvonění všemi zvony a ostatních obřadech slavně prohlásiti klatbu proti jesuitům a přívržencům jejich, a pokud by v Saragosse pro-

dlévali, uvrhl na město interdikt. Tenkrát účinkovaly ještě podobné tresty na lid neboť ještě v ně věřil.

Každý stranil se jesuitů jako kacířů a proklatců, ano část obyvatelstva vystěhovala se na kvap z města, neboť myslili, že v patách bude následovati trest boží na tento interdikt a že nebe dštíti bude síru a oheň na město jejich klatbou stížené. Nářek a žalmy kající zaznívaly po všech ulicích města, tak že se neodvážil žádný jesuita z domu vyjíti; neboť báli se, aby je rozlícený lid nepobil. — Rozhořčené obyvatelstvo vrhlo se ve vzteku svém na kolej a chrám jesuitský a rozbivše tam okna a střechy, chtěli i jesuity do své moci dostati; tito ale uprchli nočního času z města, a toto, zbavené interdiktu, opět se upokojilo.

S hanbou a ostudou uprchli ze Saragossy a odebrali se do Madridu ke dvoru královskému, kdež způsobili u dvora povyku nemalého, dolehajíce prostředkem příznivců svých na krále i rady jeho žalobami proti lidu Saragosskému, jakoby se jim Bůh ví jaké bezpráví bylo stalo.

Papežskému nunciovi nahučeli tolik do uší, že tento myslel, že hrozí nebezpečí vládě papežské a podal zprávu o tom, kterou jesuité velmi křiklavými barvami vylíčili, do Říma. Černá mračna počala se tu stahovati nad hlavou arcibiskupa saragosského, neboť i vrtkavý místokrál tamní přidal se k straně jesuitské a tím se stalo, že s velkou slávou se opět jesuité do města přistěhovali a biskup z Huesky na poděkování slavnými službami božími příchod jejich oslavil. Nejhůře ale pochodili při sporu tomto ubozí augustiáni; neboť nejen že připadl pozemek jejich jesuitům, nýbrž tito vypudili je i z vlastního kláštera jejich, roztrousivše hanebné pověsti o nich, tak že museli augustiáni z města se vystěhovati.

Líp než v Španělích vedlo se jesuitům v sousedním Portugalsku. Již prvé jsme pověděli, že Rodriquez zůstal na dolehání krále v Portugalsku, co zatím druh jeho František Xaverský do daleké Indie se byl odebral. Brzy podařilo se chytrému Rodriquezovi, že si naklonil celou rodinu královskou v plné míře, tak že jej král milostmi zahrnoval, ačkoli rádcové jeho i dvůr celý proti tomu reptali. Z toho se laskavý čtenář snadno domyslí, že zalíbil se jesuitům život při dvoře portugalském a že vždy víc a více jich tu přibývalo. Rodriquezovi svěřil král vychování kralevice Jana, druhý jesuita, Michal Torrez, byl zpovědníkem královniným, a třetí člen řádu, Ludvík Gonsalva da Camera byl duchovním rádcem krále samého. Jesuité požívali vůbec vážnosti velké u dvora královského a tudíž byly všecky žaloby proti nim marné, byť by byly sebe podstatnější bývaly, a věříme úplně jesuitovi Telles-ovi, jenž nám o poměrech tehdejších jesuitů na dvoře portugalském ve své kronice řádu jesuitského následovně vypravuje:

„Následkem nesčíslných žalob, které protivníci naši u dvora proti řádu našemu, ano i proti samému otci Šimonu Rodriquezovi, jenž u rodiny královské velké vážnosti požíval, nařídila Jeho Milost královská přísné vyšetřování, aby se dopátrala těchto utrhačů cti naší. Následkem toho byli vinníci velmi přísnými tresty pokutováni a z říše vypovězeni, neboť nechtěla Milost Jeho královská nepříznivců našich za poddané své uznávati.“ — „O vážnosti a úctě, jakou král k řádu choval, svědčí nejlíp okolnost ta, že, když jednou Rodriquez v městě Almerinu nemocen ležel, sám král v průvodu svých dítek a dvořanů jej navštívit přišel. Byltě otec Rodriquez u dvora

v takové cti, že král chtěje dokázati, že jest jeho přítelem, na okamžik své důstojnosti královské se vzdal, chtěje jej navštívit.“

Taktéž vypravuje nám v témž spisu Telles, že i vévoda z Aveiro v takové úctě Rodriqueza měl, že, kdekoliv jej potkal, před ním poklekl a o jeho požehnání prosil. Podobně chovali se prý k němu i hrabě Castanfeira a jiní dvořané královští. Jest-li udání Telles-ovo pravdivé, vrhá to na velmože portugalské toho věku velmi špatné světlo, neboť nezdobí je podlé patolízalství toto nikterak, ačkoli tvrdí Telles, že prý to nečinili proto, aby se králi zalichotili, nýbrž z pouhé úcty, jakovouž u nich otec Rodriquez bohabojným a příkladným životem svým vzbudil. Ale my vidíme, že i za dnů našich, chce-li se kdo v přízni velkých pánů udržeti, ještě podleji se chová.

Hned z počátku snažil se Rodriquez, by jinochy z mocných rodin a výtečnými schopnostmi nadané řádu získal a nelitoval žádného namahání, a žádný prostředek nebyl mu špatný, jen když mohl tohoto účele, třeba i násilím dosáhnouti. Tak byl na př. i mladý Thitoin, bratr vévody z Braganzy, unešen a mocí do řádu jesuitského vtažen. Dověděv se o tom vévoda Braganzský, žádal na králi, aby byl bratr jeho z řádu propuštěn. Leč když král se s touto žádostí k Rodriquezovi obrátil, odepřel tento vyplnění její, ano vyhrožoval králi, že setrvá-li při požadavku tomto, raději všickni členové řádu jesuitského z království portugalského se vystěhují. Králi ale byl řád ten již tak na srdce přirostl, že skoro bez jesuitů ani se obejíti nemohl, pročež odmrštil rodinu vévodskou se stížností její, poručiv jí, aby nechala jesuity na pokoji.

Dobré bydlo, jehož se jim v Portugalsku dostalo, vážnost, jaké v nejvyšších kruzích požívali, a bohatství, jímž vládli, nebyly jesuitům ku prospěchu, nýbrž spíše k záhubě, neboť zlenili a zmarněli, a kolej v Coimbře, druhdy tak slavná, počala hynouti. —

Loyola, dozvěděv se o tom, rozželel se velmi, neboť věci takové škodily nemálo řádu teprv před nedavnem vzniklému. A domýšleje se, že příčinou tohoto úpadku jest přílišná shovívavost Rodriquezova, ssadil jej z řízení provincie portugalské. Tento uposlechl na oko, vzdav se důstojenství svého, aby neprovinil se proti poslušnosti, ale dal ústy soudruha svého Michala Gomeze králi vzkázati: „že jej Loyola ze záští osobního důstojenství jeho zbavil, neboť zamýšlel prý ctižádostivý jenerál již dávno manželský sňatek neteře své s donem Janem, vévodou z Borgie uzavříti, Rodriquez ale nechtě, aby nesmírné bohatství rodiny této ze země portugalské se odvezlo, že byl neustále proti tomuto manželství, a nyní že jej jenerál ze záští odvolal, a místo nadaných a vznešených tuzemcův, jakéž Rodriquez do škol a úřadů řádu jesuitského uvedl, že nyní samé nevědomce v důstojenství ta usaditi chce.“

Možná, že bylo tvrzení Rodriquezovo pravdivé, možná, že také ne, ale dvůr královský, dozvěděv se o odvolání Rodriquezově z Portugalska, rozzlobil se na jesuity velmi, a povídalo se již všeobecně, že král všecky členy tovaryšstva Ježíšova ze zemí svých vypoví, leč brzy podařilo se jesuitům, že staré vážnosti své zase nabyli, neboť dovedli se v přízni královské tak upevniti, že nebylo ani téměř možná, aby král tak najednou miláčky své od dvora vypudil; hlavně příznivci jejich, mocná knížata portugalská, přivedli zase věc do starých kolejí a při této příležitosti nahlídl dobře Loyola, jak výborných služeb přátelé u dvorů

panovnických mohou řádu prokázati, a nedolehal více na to, jak to byl až dosud činil, aby se členové řádu co nejvíc dvorům králů a knížat vyhýbali. Neboť když Jakub Miro, byv za zpovědníka královského zvolen, předstíral, že nesluší jemu místa toho přijmouti, co členu řádu, který si obral za úkol, jedině v chudobě žíti, a vyučování mládeže a ošetřování nemocných se věnovati, psal mu Loyola, aby jen přání královu vyhověl a místo mu nabízené přijal, „neboť“, pravil mu v listu svém, „neníť život při dvorech vladařských beze vší zásluhy, a může tam křesťan a jesuita tak dobře jako v klášteřích neb nemocnicích ctnostně a bohabojně žíti a dobré skutky konati a právě králové potřebují nejvíce duchovní rady a posily, jelikož s většími těžkostmi mají co zápasiti, chtějí-li dobře žíti a k věčnému blahoslavenství dospěti, než chudí a sprostí lidé.“ A víme, že napomenutí toto nezůstalo bez prospěchu, neboť nezdráhal se již žádný jesuita více, nabízelo-li se mu místo za zpovědníka královského, takové přijmouti.

Co se tyto věci na královském dvoře portugalském dály, povstala v Coimbře proti jesuitům rozhořčenost nemalá, když se tamní lid dozvěděl, jaké stížnosti si Gomez ve jménu Rodriquezově u krále na jenerála Loyolu vedl. — Nemluvilo se o jiném než o piklech a prostopášnostech řádu toho, a jak to již při podobných příležitostech bývá, mluvilo se více, než pravda bylo, a Otcové nalezali se brzy ve velkých nesnázích a rozpacích, z nichž je toliko lest rektora tamního, zchytralého Emanuele Godina vyprostila.

Tento totiž svolal všecky členy koleje své do klášterní kaple, a tam s velkým pláčem je prosil, aby se za celý řád svůj, hlavně ale za jednu osobu, kteráž modliteb jejich nejvíce potřebuje, modlili. Spolu je prosil, aby až do návratu jeho na modlitbách setrvali. A mezitím, co jeho soudruzi na modlitbách dleli, odebral se Godin do svého pokoje, tam se na polo obnaživ, tělo své až k ustrnutí ztrýznil a bičoval a tak polonahý vyběhnuv z kláštera, probíhal celým městem a na každém náměstí a v každé ulici se bičem těžkým mrskal; při tom vztahoval k lidu, který nevěda, co se to děje, v zástupech kolem něho se stavěl, prosebně ruce a volal: „Drazí bratři, pro Kristovy rány odpusťte nám pohoršení, jaké vám někteří členové řádu našeho dali. Já jsem jeden z hlavních původců pohoršení toho a zločin můj volá do nebe o pomstu, pročež Vás prosím, abyste se za mne modlili, by mi Bůh velký hřích můj odpustil a mne zase na milost přijal.“ Krev se mu z ran těla prýštěla, a když takto za neustálého bičování celé město sběhal, odebral se k svým soudruhům, kteří posud v kapli koleje na modlitbách trvali, a pověděv jim, co učinil, vyzýval je, aby následovali příkladu jeho. Tito uposlechli slov jeho, a vyběhli polonazi, bičujíce těla svá, a žalmy kající pějíce z kláštera, Godin pak nesa kříž, kráčel v čele jejich. Lidé sbíhali se a mládež běhala za těmito blouznivci, žádný pak nemohl si vysvětliti, co to znamená. Tak proběhli celým městem, až se zastavili u kostela „misericordia“ (milosrdenství božského). Sem odebrali se všickni a padli na tváře své vzlikajíce a s velkým pláčem Boha za slitování prosíce. Godin pak vystoupiv na kazatelnu, držel tak dojemnou řeč, že všecken přítomný lid k slzám pohnut, křičel: „milost, slitování!“ a jesuité nabyli opět předešlé vážnosti své.

Mnozí arci dobře věděli, kam celá tato komedie směřuje, neboť takováto okázalá lítost a skroušenost není nikdy pravdivá, nýbrž pokrytství; ale jak to již obyčejně

bývá, že moudří lidé zůstávají v menšině, tak bylo i zde, a Godin ošáliv svou líčenou a dobře provedenou hrou kejklířskou lid Coimbrajský přivedl opět řád svůj k předešlé cti a slávě.

13.

Půtky jesuitův s universitou pařížskou. Smrt Loyolova.

a vzdor tomu, že nový řád za krátkou dobu trvání svého téměř všude zdárně se ujal, nemohl se přece ve Francii trvale usaditi, ačkoli Loyola již několikrát členy řádu svého na studia na universitu pařížskou byl vyslal, mysle, že tito tam získají nové řeholi příznivců. Leč obyčejně se v této naději své přehořce sklamal. Konečně podařilo se Lainezovi a Salmeronovi získati si náklonnost Vilíma du Prat, biskupa Clermontského, s nímž se byli na církevním sněmu tridentském seznámili, a tento postoupil jim svůj vlastní dům v Paříži. Zde vedli obyčejný život svůj, potloukajíce se v špinavém a rozedraném oděvu po Paříži a kážíce po ulicích a náměstích. I počali Pařížané pohlížeti na ně podezřivými zraky, tak že jeden doktor university tamní se vyslovil, aby je vláda pro toto potulování jejich z města vypověděla. Leč kardinál Karel Lotrinský, jemuž se dovedl Loyola za pobytu jeho v Římě zalichotiti, opíral se tomu a vzal jesuity pod svou ochranu, ano neustálým doleháním svým u dvora královského vymohl, že král Jindřich II. — v lednu r. 1550 — vydal patent, jímž povolil jesuitům, že si mohou z dobrovolných dárků v Paříži, neb kdekoli v zemi jeho klášter a kolej vystavěti a tam dle pravidel řádu svého žíti.

Ale patent dotčený, měl-li mít právní platnosti, musel býti sněmovnou (parlamentem) ztvrzen; parlament pak odepřel mu ztvrzení svého a podal králi pamětní spis, v němž toto své neztvrzení odůvodňoval. Spis ten sestavili: plnomocník králův Bruslart a radové Marillac a Segnier. Tito odvolávají se hlavně na tři články proti jesuitům a sice: 1. že není potřeba zřízení nového řádu, poněvadž se tomu i sami sněmové církevní opírají *), 2. poněvadž osvobození jesuitů od desátku, jaký museli až posud všickni řádové farářům skládati, příjmy těchto zkracuje, a 3. proto že nepodléhají právomocnosti biskupů zemských, a to že se příčí ústavě duchovenstva francouzského, a jelikož — praví se ku konci spisu toho ironicky — žadatelé si za úkol vytkli, obraceti pohany a nevěřící i mouřeníny ku křesťanství, bylo by líp, kdyby se s pánem Bohem k mouřenínům odebrali, a tam prý nebude jim zapotřebí ani žádného patentu od sněmovny ztvrzeného.“

Jesuité neměli tolik odvahy, aby se takovýmto mocným osobám veřejně na odpor postavili, ale jako vždy posloužilo jim i tuto dobře lstivé smýšlení jejich. Obrátivše se totiž znova ku kardinálu Lotrinskému, vylíčili mu věc tak, že se zdálo, jakoby

*) Ku př. sněm Lateranský r. 1215.

jemu samému od sněmu na cti bylo ublíženo. Tento obrátil se pak ku králi a stěžoval si na příkoří, jakého se mu od členů parlamentu dostalo, a král vydal v krátké době patent nový ve prospěch řádu jesuitského a spolu nařídil parlamentu, aby patent dotčený za zákon přijal, že žádného odporu více nepřijme. Toto jednání královo bylo velmi na odpor starým zákonům říše, a ponižující pro velmože v sněmovně zasedající, i potkalo se u lidu pařížského s patrným odporem, a kyselost obecenstva proti jesuitům zmáhala se víc a více. Parlament sám pak si umínil, že se králi nepoddá. Leč nechtěl se přece zjevně mocnáři opříti a odkládal s vyřízením věci předložené. Jesuité, nedočkavi, a vidouce, že mají u dvora královského příznivců, dolehali na sněmovnu, aby patent králův schválila, a tato vidouc nezbytí, předložila spornou záležitost tuto k rozřešení biskupu pařížskému a sboru doktorů bohosloví na universitě tamní, jimž spolu poslala papežské bully o založení tohoto řádu, vyjádříc se, že, až se biskup i universita vysloví, teprv o patentu královském sám bude rokovati. Eustach du Bellay, výtečný i učený biskup pařížský i universita nespěchali příliš s rozřešením sporu tohoto, neboť teprv po dvou letech, totiž r. 1554 vyslovili své dobrozdání a uveřejnili je.

Jesuité byli předložili královské radě a sněmovně toliko dvě bully, týkající se řádu jejich, totiž bullu papeže Pavla III., vydanou r. 1542, a bullu Julia III. od r. 1550, ostatní bully, které byly řádu méně příznivy, nepředložili, a právě z bull těchto dovozoval učený Bellay odpory přemnohé učení jesuitského s vlastním učením církve katolické, jež by, jak se vyjádřil, neměly se trpěti; dokazoval dále, že výsady papežů římských važnosti a důstojnosti universit a biskupů, jakož i moci práva světského v cestě stojí, tento pak nový řád jedině proto že byl založen, aby choutky stolice papežské po panování světském podporoval; ku konci pak své řeči mínil, že by bylo mnohem líp, kdyby žadatelé (jesuité) si na hranicích říše turecké domy stavěli, kdež by se úloze své, totiž rozšiřování křesťanství mezi pohany, mohli zúplna věnovati, než u prostřed říše křesťanské, kdež beztoho jen sváry a rozbroje plodí.

Slovy stejně nepříznivými pronesla se i pařížská Sorbonna (bohoslovecká fakulta na universitě tamní) o jesuitech, začež výtečný tento ústav nazval Orlandinus v svých „dějinách řádu jesuitského“ universitou strannickou a bludařství (heterodoxii) náchylnou. Zníť pak výpověď tato, kterouž všickni doktoři bohosloví na vysokém učení pařížském podepsali, a jež dne 1. prosince 1554 prohlášena byla, takto: „Řád tento, jenž si způsobem neobyčejným osobuje název „tovaryšstvo Ježíšovo“, kterýž bez rozdílu trestuhodné osoby do lůna svého přijímá, nemá nic společného s mnichy, čímž by se jako tito od kněží světských lišil, ani co do bohoslužby, ani co do řeholních pravidel svých; řád tento, jemuž se při udělování svátostí i při úřadu učitelském, přes všecka práva biskupů a farářů, na příkoř a ku zkáze vlastních řádů a na potupu duchovních i světských vrchností, jakož i k zkracování výsad a práv universit křesťanských neobyčejných přednosti od stolice papežské dostalo — hyzdí veškerý stav mnišský, moří a oslabuje klášterníky u vykonávání dobrých a bohumilých skutků, věc to, bez níž se žádný řád duchovní obejíti nemůže — a zavádí mnichy k zneuctívání slibů jejich; překáží věřícím v povinné úctě a poslušnosti ke svým duchovním ustanoveným, loupí světské a duchovní vrchnosti o stará práva jejich, působí mezi duchovním a světským stavem různice, a mezi lidem nepokoj, roztržky a všeliký nepořádek. A vůbec slovem podobá se nám,

že řád tento určen jest ku zkáze a zhoubě víry a pokoje v církvi, jakož i k znepokojování řádů církevních, neboť bourá vše, co jiní řádní dobrodincové lidstva s velkou snahou byli zbudovali.“

Hlavní překážka ale, proč se nový řád tento ve Francii ujmouti nemohl, byla rozhodná přítulnost jeho k stolici papežské, a to nemohlo se shodovati s právy a výsadami gallikanské církve. Neboť nadužíváním moci své a vlivu svého po celém křesťanstvu se strany římských papežů přišlo ve Francii tak daleko, že duchovenstvo tamní, chtějíc tuto zpupnost papežskou oslabiti, prohlásilo moc světskou ve věcech světské vládě příslušných neodvislou od moci duchovní, jakož i zásadu, že koncilia stojí i nad papežem, anto papež sám nemá nejvyšší dokonalosti, nýbrž musí tak dobře jako jiní věřící zákonům církevním se podrobiti. —

A tento poměr, jaký si učinila církev křesťanská ve Francii, aby totiž všickni kněži, buďsi biskupové, neb faráři a mniši, sobě rovni byli, panoval hned za prvních dob křesťanských, neboť nedomýšleli se tu biskupové římští, nástupci sv. Petra, že jsou něco více, než jiní kněži, nýbrž vedli v bratrské lásce a snášelivosti život stejný a bohumilý.

Když slova Bellayova i university pařížské u veškerého národa francouzského s živým souhlasem se potkala, tu dodal si biskup pařížský mysli a nastoupil důrazněji proti jesuitům, zapověděv jim všeliké výkony obřadů náboženských po celé své diecési, a jeho příkladu následovala brzy větší část biskupů francouzských. Tím přivedeni byli jesuité v nemalé rozpaky, nevědouce, co počíti a kam se vrhnouti mají, a lid mysle, že nyní ze země odtáhnou, počal se z toho velice radovati; ale radost jejich netrvala dlouho. Jesuité, vystěhovavše se z Paříže, usadili se v opatství St. Germain des Pres, kteréž bylo vyňato z právomocnosti biskupa pařížského, a zde konali své kněžské obřady. Mimo to nalehali neustále prosbami na příznivce svého, du Prata biskupa Clermontského, který rozmrzen neustálým žebráním jejich a mysle, že Bůh ví jak dobrý skutek tím učiní, vypovězeným přátelům svým ve vlastním svém sídle biskupském kolej vystavěti kázal. Proti tomu ale povstal magistrát Clermontský, nechtěje v městě jesuitů trpěti, a tak museli se spokojiti pouze s kolejí, kterou jim du Prat v nedalekém městečku Billanu v Auvergni vystavěl.

Když došel rozsudek university pařížské do Říma, povstalo mezi tamními jesuity nemalé jitření; někteří chtěli proti rozsudku tomuto námitky činiti, jiní zase chtěli na papeži žádati, aby rozsudek ten za kacířský prohlásil, anto prý se v něm zjevné útoky proti Jeho papežské Svatosti činí a důstojnost stolice svaté zlehčuje; ale Loyola, jehož v mužských letech zcela blouznivá bývalá povaha jeho byla opustila, rozhodnul, aby se celá záležitost tato mlčením beze všeho hluku odbyla.

A bylo věru mnohem moudřeji, zatím mlčeti a příhodné chvíle k jednání očekávati. Aby ale byli všickni členové řádu připraveni, když by se jim příhodná chvíle jednou udála, tuto záležitost spraviti, ano zadostučinění za tuto porážku svoji tím dříve si zjednati, rozkázal všem svým tovaryšům, aby si dali ode všech jim příznivých pánů, králů, knížat i biskupů vystavěti vysvědčení o životě a učení řádu svého, jakož i každého jednotlivce, a těmito svědectvími aby pak proti útokům university pařížské se ozbrojili. V Španělích ale této rady v diplomatickém ohledu velmi prospěšné jesuité neuposlechli, nýbrž zanesli na universitu pařížskou žalobu u svatého

soudu inkvisičního v Saragosse, a inkvisice odsoudila mínění Sorbonny a prohlásila je za kacířské, všecky pak, kdož by tento rozsudek čtli neb rozšiřovali, uvrhla do klatby.

V tuto dobu nesnází a bojů řádu připadá i těžká a rozhodná rána pro mladou řeholi tuto; byla to smrt zakladatele řádu, Ignáce z Loyoly.

Neustálé přemahání duševních sil jeho, a kajicnost, mnohdy až šílenosti se podobající, jakož i přílišné sebezapírání, jímž tělo své mořil, mysle, že tím bohumilé skutky koná, vysílily nesmírně tělo jeho a urychlily konec žití jeho; umřelť dne 31. července 1556 v Římě, poslední okamžiky života jeho oslazovala mu myšlenka, že viděl, kterak řád jím založený téměř po celém světě se byl rozšířil.

Mnozí spisovatelé, zvláště ale členové řádu jesuitského snaží se Ignace Loyolu co velikého svatého vylíčiti, dávajíce si velmi záležeti, aby jej co muže nevšedními schopnostmi nadaného chvalořečením mnohdy velmi přepjatým oslavili.

Nepředpojatý badatel v dějinách ale sezná, že není na tomto chvalořečení ani polovice pravdy.

Ukázali jsme hned z počátku, jakou cestou kráčel a jak velice jej při všech činech bezuzdná obrazotvornost ovládala, kteroužto pověrčivé smýšlení dob tehdejších a čtení divných legend ještě více roznécovaly. V starších letech jeho ale přestala vidění a nebeská zjevení jeho, neboť neměl tolik času, aby se byl myšlenkám svým zcela mohl poddati, maje na zřeteli vyplnění tužeb a uskutečnění praktických záměrů svých, totiž všemožné rozšíření řádu svého a upevnění jeho moci, aby obstál v bouřích, které naň vlastní členové jeho ješitností a zneužíváním vlivu svého přivolali. Kdežto se prvé jen mezi žebráky a mrzáky potloukal, žil nyní v městě světovém, obcuje den co den s nejvyššími hodnosty církevními, u dvora papežského, na němž panovala největší nádhera, ale i nesmírná prostopášnost, a tu musela se i v jeho srdci politika usaditi, jemuž co v potomku Španělska hrdost a ctižádost již byla vrozena.

Taktéž stopy výtečných schopností marně by byl kdo v něm hledal, a byť i řád jeho záhy již velmi mocně sesílil, nebylo zásluhou zakladatelovou, nýbrž shodou zvláštních okolností; zakladatel pak sám neměl na počátku řádu jiných pravidel na zřeteli, než: chudobu, pokoru a obracování pohanů na víru křesťanskou. Od něho pochází jen otrocká poslušnost a podřízenost, následkem kteréž má být každý mrtvolou bez vlastní své vůle. Soustava řádu, který ní dostal podobu neobmezené říše monarchické, pochází od nástupce jeho Laineze, (zvoleného 1558—1565), pátý pak jenerál Claudius Aquaviva rozšířil monarchickou vládu tuto (1581 † 1615).

Loyola neviděl rád, když jesuity brali za zpovědníky při dvorech královských, a přivoloval k tomu jen, poněvadž se domýšlel, že tím se pole působnosti řádu jeho rozšíří. A že přívrženci jeho jiného smýšlení byli, tomu se pranic nedivíme, neboť tak to již bývá na světě, že myšlenky lidské se velmi různí.

Z opovrženého a žebráckého života byvše najednou uvedeni do světa nádherného a u prostřed pletich dvorských počínali si tak, jakoby každý jiný na místě jejich byl učinil, oddalić se pýše a marnivosti zúplna.

Po příkladu jiných řádů povznesli i jesuité zakladatele svého k svatosti a vypravují o mnohých divech, které se u hrobu jeho udály. Vrstevník jeho však, Ribadaneira, spisovatel života Loyolova, popírá, že by se bylo po smrti Ignacově nějakých

divů událo, leč když viděl, kterak na počátku 17. století spolučlenové jeho prvního svého jenerála až do sedmého nebe vynášeli a za svatého jej ctili, tu upustil stařičký životopisec od prvotního svědomitého líčení v díle svém a přepracoval je, ozdobiv život Loyolův četnými divy a zázraky. Jest-li ale na přídavky tyto následkem delšího přemýšlení a vzpomínání na život Ignacův přišel, aneb zdali mu je jesuité sami ve spis jeho podstrčili, nechceme rozhodovati, a to tím méně, jelikož již dlouho tomu, co svět méně váhy klade na zázraky, dobře věda ze zkušenosti každodenní, že mnohé události, které pošetilci a přepjatci za zázraky považují, cestou zcela přirozenou se dějí; a zázraky z předešlých století a příčiny jejich svět si dávno již vysvětlil.

Ostatně nebeřeme toho tehdejším méně pokročilým věkům za zlé; vždyť mělo i pohanství svých divů.

Inigo Recalde Loyola byl dne 12. března 1622 od papeže Řehoře XV. za svatého prohlášen, a památka jeho světí se dne 31. července (den to úmrtí jeho).

R. 1640 složili jesuité nizozemští nápis dlouhý na hrob jeho, skládající se z 90 latinských veršů, ceny skrovné: verše tyto ale oplývají nesmírným chvalořečením, vynášejíce Loyolu nad Pompeja, Caesara i Alexandra, vůbec nade všecky, kdož kdy na světě žili.

14.

Lainez za jenerála vyvolen.

Když byl král francouzský vypověděl válku císaři Karlu V., musili jesuité z Francie odejíti; i odebrali se do Levna a tu hleděli přívrženců nabýti a co možná po celé zemi se rozšířiti.

Ale zakládáním náboženských bratrstev svých, jako na příklad bratrstvo panny Marie, kterýmiž toliko náboženské výkony své na odiv stavěli světu, vzbudili brzy žárlivost jiných kněží, neboť zvědavý lid davem se k těmto bratrstvům přidával. Neboť lid tento, na mnoze nevzdělaný a pověrám oddaný, nebyl se nikdy od mnichů naučil, Boha v duchu a v pravdě vzývati, nýbrž toliko nesmyslné a nesrozumitelné modlitbičky odříkavati a buď nějaké dřevěné svaté soše, malovanému obrazu, aneb kusu kosti (kterouž jim co ostatek toho neb onoho svatého mniši představovali) se kořiti. —

Pročež nedivíme se tomu pranic, že takovýto lid houfně se k jesuitským pobožnostem scházíval. — Duchovenstvo ale, nevidouc v tom nic závadného, nemohlo se veřejně tomu opříti, ale jen se potaji na nepovolané tyto missionáře horšilo a bedlivě každý krok jejich střežilo, číhajíc na příhodnou příležitost, kde by proti jesuitům veřejně a důrazně mohlo zakročiti, a příležitost ta nedala na se dlouho čekati. Brzy totiž dozvěděli se od pozorovatelů svých, které na zvědy do pobožností dotčených vysílali, že se tam dějí věci pohoršlivé a nemravné, zejmena že jesuité některé vznešené dámy do svých celí zvou a je každý týden po nahém těle malými metličkami pošlehují.

Proti tomuto nemravu pod rouškou kajicnosti od zpovědníků jesuitských páchanému spojila se universita i ostatní duchovenstvo, chtějíce se zvláště poslednímu kajícímu výkonu, bičování nahých paní totiž, co možná nejdůrazněji opříti, anto výkonem tím, na pohled kajícím, se smyslnost lidská jen dráždí.

Tehdy byla Marie, královna uherská, sestra císaře Karla V., vladařkou v Nizozemí, a ta nemohla jesuity vystáti, ačkoli se tito všemožně snažili, aby si přízeň její získali, a po příkladu jejím nenáviděl i dvůr její i ostatní lid nově povstalý řád, kterýž pro to s mnohými nesnázemi v Nizozemí zápasil.

Pročež, jakmile císař Karel Nizozemsko synu svému Filipu II., králi španělskému, odstoupil, obrátil se Loyola, který se toho ještě dočkal, lichotným listem k Filipovi, odporoučeje se s celým řádem svým do přízně jeho, a poslal list ten po Ribadaneirovi králi, kterýžto vřelými slovy Filipa za milost a ochranu pro řád jesuitský prosil. Navzdor svému klášternímu vychování nesklonil se ale Filip hned jesuitům, nýbrž se vyslovil, že si to musí nejprvé dobře rozvážiti. Mluviloť se o jesuitech v Nizozemsku nepříznivé a též zprávy, jaké tam ze Španělska o novém tovaryšstvu tomto docházely, neoplývaly chvalořečením: zvláště pozastavoval se každý nad pošetilým počínáním nábožných paní, které v kostelích jesuitských třikrát týdně k přijímání chodívaly, nočního času pak potaji do klášterů přicházely, kdež duchovní a kající skutky se zpovědníky svými konaly, dávajíce se od nich, jak jsme již dříve pověděli, metličkami po nahém těle pošlehovati. —

Filip II. byl velký podivín; o tom jakož i jeho přepjatém pobožnůstkářském vychování svědčí okolnost ta, že ve dne v noci dvě jeptišky střídavě na blízku něho musely dlíti za jeho dětství a ty musily neustále litanie a jiné modlitby odříkávati.

Kojná jeho musela mu prs toliko malým vykrojkem v šatech podávati, aby pohled na obnažený prs její oči malého nemluvněte neurážel. —

Navzdor tomu ale otálel přece dlouho, než dovolil jesuitům v Nizozemí se zdržovati; leč ve Španělsku měli členové tovaryšstva Ježíšova mocné přímluvčí a na jich dolehání vydal posléze král Filip patent, kterýmž se jim povoloval pobyt v Nizozemí, ale jen pod tou výminkou, že nesměli bez výslovného povolení biskupů a farářů duchovní správě se věnovati, a co se kolejí a nabývání statků nemovitých týkalo, byli úplně odvislí od stavů nizozemských. Patent ten poslal Filip k patnácti soudům v Brabantu, leč sněm brabantský odepřel mu svého ztvrzení, neboť roznášely se, jak jsme již pravili, o tovaryšstvu Ježíšovu pověsti nekalé, a tato okolnost, jakož i ještě jiné důvody politické utvrzovaly stavy v jich odporu. Nahlíželiť velmi dobře, že vážnost biskupů novým řádem tímto, který byl ode dvora papežského na úkor biskupů tak rozsáhlými výsadami obdařen, nad míru utrpí. Druhá okolnost byla péče vydržování stavu kněžského, jenž co do hmotných poměrů bez toho v poměrech bídných v Nizozemí žil, a tímto řádem byl by ještě více sevřen býval.

Chytří jesuité, jež tento odpor nad míru mrzel, nedali se tím másti, leč přemohše mrzutost svou najali si malý domek v Levnu a umínili si, že zde potají pracovati a příznivců si hledati budou. I podařilo se jim brzy, že si získali přízeň Eliáše Šorana, člena sněmovny brabantské, v také míře, že jim jeden svůj dům v Levnu daroval. Toto darování muselo však dle zásad v patentu Filipově obsažených býti

ztvrzeno od sněmovny, a k tomu měli jesuité velmi malé naděje. V tom však stal se obrat jesuitům velmi příznivý. Markéta, vévodkyně z Parmy*), tehdejší vladařka nizozemská, byla rozhodnou protivnicí reformace a horlivě se jesuitů ujímala, a vlivu jejímu se podařilo, že sněm, který právě v Levnu zasedal, nucena se viděl, k přijetí jesuitů svoliti po dlouhém odporu a s mnohými a obtížnými výminkami, že se musíme divit, kterak mohli jesuité těmto výminkám se podati; ale jesuité znali sebe i ty, s nimiž jim bylo jednati; slibili v š e co nejochotněji, s tím však pevným úmyslem, že slibu svému nedostojí. — Zatím byl Ignac z Loyoly umřel a řád musil si nového jenerála voliti. Ze všech členů řádu, kteří by byli rádi důstojenství toho dosáhli, byl Jakub Lainez, rodem z Kastilie, z města Almancario, tehdy 46 let stár, nejhrdější, nejpánovitější a nejschytralejší, tak že sami spisovatelé dějin řádů jesuitského, kteří hledí vše, co se řádu týče, co nejkrásněji vylíčiti, ne příliš chvalně se o něm pronášejí, zejména Sacchinus. Prvé než Loyola umřel, poslal Jeronyma Natala co vikáře do Španěl, a každý myslil, po smrti Loyolově že jest Natalis jenerálním vikařem, když tu najednou třetí den po smrti jenerálově se Lainez od professů v Římě se nalezajících sám za vikáře dal zvoliti. Hned po volbě oznámil přípisy do všech provincií úmrtí jenerálovo a svolával k nové volbě členy do Říma.

Aby však tím spíše dosáhl účele svého, jmenoval velkou část nových professů; mohlit jen professové voliti, kdežto zemřelý jenerál hleděl počet professův co možná obmezovati, ant tito byli nejvíce k poslušnosti papeže zavázáni. Brzy ale nastaly Lainezovi nesnáze; když totiž chtěl sněm do Barcellony přeložiti, zakázal tehdejší papež Pavel IV., aby žádný jesuita se neopovážil z Říma odejíti, druhou pak nesnáz činil mu Bobadilla, který si též v řádu stranu utvořil, nebot přemnohým protivilo se hrdé a samovolné počínání si Lainezovo, jenž si tak samovolně moc nejvyšší v řádu osoboval, ano podali naň u papeže žalobu. — Lainez však dovedl líčenou pokorou papeže obelstiti, tak že ani nedošlo k vyjednávání žaloby, a hned na to vypověděl Bobadillu z Říma. —

Sněm jesuitů k volbě jenerála zahájen jest v květnu r. 1558.

Papež nedůvěřoval příliš jesuitům a zvláště neobmezená moc jenerálova byla mu trnem v oku, pročež poslal co zástupce svého do sněmu kardinála Pacecho, a dal po něm jesuitům shromážděným vzkázati, že od nynějška musí odbývati členové řádu jejich společné hodinky církevní, jako se to v klášteřích jiných řádů děje, a že jenerál smí být jen na tři leta volen. By tento rozkaz papežský obešel, dal Lainez od sněmu vydati prohlášení, aby se v čase mezi smrtí jednoho a volbou nového jenerála nesmělo nic v ústavě řádu měniti. I přikročilo se k volbě a Lainez zvolen za jenerála a dosáhl tím vrchole ctižádosti své.

*) Markéta, nemanželská dcera císaře Karla V. od Johanky Gheenst, narodila se r. 1520. Vychována byla v Brusselu; prvním manželem jejím byl Alexander Medicejský a druhým Oktavio Farnese, vévoda z Parmy a Piacenzy. Poněvadž znala dobře společenské i politické poměry v Nizozemí, ustanovil ji r. 1559 Filip vladařkou tamtéž a přidal jí k ruce Granwellu. Paní tato počínala si velmi obezřetně ve vládě své, a bylo by se jí snad podařilo, vypuklé nepokoje potlačiti, leč zasmušilý Alba pokazil rázem vše, přišed s neobmezeným plnomocenstvím ze Španělska. I složila Markéta s krvácejícím srdcem důstojnost svou, která byla jen stínem moci předešlé, a odebrala se k manželi svému do Italie a zde r. 1586 umřela v Ortoně.

Jakmile byl zvolen, předložena jest sněmu jesuitskému ústava řádu k schválení a rokováno o tom na sněmu, kterýž od 19. července až do 10 srpna trval. I přijaty jsou tu věci za pravidla řádu, kteréžto se zásadám zakladatele jeho, Loyoly, naprosto příčily. Skoro ve všech nově přijatých zásadách těchto vězela politika, a nařízení a předpisy počaly, jimiž řád tento se k tak mohutné budově monarchické skoro vyšinul, která brzy římskou kněžovládu v despotickém počínání svém předčila. Co prvé bez ladu a skladu v řád uvedeno bylo, pořádáno nyní a obmezováno a působení řádu šířeno po celém světě křesťanském. —

O žádosti papežově nemařeno na sněmu ani slova a pročež vyslovil se tento, umíniv si, že ani za mák od žádosti své neupustí, aby rozkaz jeho byl za pravidlo řádu přijat; tu jednáno o věci té po celé tři dni, a činili jesuité sv. Otci ponížené námitky, aby zůstalo vše při starém.

Nad tím se papež nesmírně rozhořčil, spílal jesuitům, kteří mu byli námitky předložili, odbojných tvrdohlavců o brozil jim hněvem svým. Synovec jeho, kardinál Caraffa, musel jim na sněmě oznámiti, že papež výslovně káže, že nesmí být jenerál řádu jejich volen na dobu delší než na tři leta a že musí členové, jako se to děje v řádech jiných, společné církevní hodinky odbývati, oba pak tyto rozkazy že musí kongregace přijmouti do jednání svého. A tomuto rozkazu museli jesuité se podrobiti, neboť Pavel IV. byl muž, s nímž se nedalo zahrávati. I podali se jesuité, pokořivše se na oko, ale v srdci si umínili tajně, že rozkaz tento jen až do smrti papeže Pavla IV., tehdy již tři a osmdesátiletého kmeta, budou zachovávati. I měly se společné církevní hodinky odbývati v domech professů a to nepřicházelo jesuitům příliš za těžko, neboť měl tehdy řád jen dva podobné domy, totiž v Římě a Lissabonu.

Chtěje se věci řádu v Nizozemí s větším důrazem chopiti, odebral se Lainez do krajiny té a nešetřil ani lsti, ani své neunavné snahy, aby věc tu k zdarnému konci přivedl, a když po druhé s nepořízenou ve velké radě se o záležitosti té bylo jednalo, hleděl stůj co stůj členy této rady rozdvojiti, což se mu i po dlouhém namahání podařilo; když pak i dvůr rozhodně se k straně jesuitské přidal, povoleno jim konečně vystavení koleje v Levnu a kolej tato stala se během času největším a nejbohatším ústavem řádu jejich. Brzy na to vystavěli druhou kolej v Antverpách, ale i to podařilo se jim teprv po boji velmi tuhém, a nepovolena jim kolej ta dříve, než až několik kupců španělských peníze na to dalo, načež počali velký dům stavěti, aniž by byli soudní radě účel stavení toho udali, vědouce dobře, že by velká rada jim nikdy povolení k stavbě koleje neudělila. Když byl dům vystaven, přistěhovalo se do něho 14 jesuitů, kteří tam na útraty kupců španělských žili; biskup ale, rozhněván tímto tvrdošijným vtíráním, prohlásil nad kaplí jejich v domě tomto interdikt, a brzy byli jesuité přinuceni, pryč se odstěhovati. Na to sehnalo několik bohatých kupců 22.000 zlatých a jeden z nich, Ferdinand Friaz, koupil potaji skvostný palác, v kterém druhdy císař Karel V. a sestra jeho Marie, královna uherská, sídlívali, a teprv když sliby a úplatky si několik členů „velké rady“ naklonili, uveřejnili kupci, příznivci jesuitů, smlouvu kupní a také netajili, že palác ten vlastně pro jesuity ukoupili. Takto přelstili jesuité velkou radu a ta vyslovila se ve prospěch jejich; brzy pak na to založili jesuité v domě tom sídlo pro professy a seminář, v kterémž po letech mladíci z nejbohatších a nejvznešenějších rodin evropských se vychovávali.

S podobnou tvrdošijností a neustupností počínali si několik let před tím v Benátkách. Zde byl totiž šlechtic Ondřej Lippomani řádu odkázal svůj rodinný zámek s panstvím u Padovy, kterýžto odkaz papež schválil; ale ještě scházelo odkazní listině ztvrzení republiky benátské a k té obrátili se tedy jesuité s prosbou za ztvrzení odkazu toho. Leč bratr zemřelého zůstavitele podal proti tomuto odkazu u senátu benátského protest a vyslovil se asi v tato slova:

„Nesluší se, aby podobným způsobem nejlepší panství republiky do rukou řádu jesuitského padla, neboť zakladatel svěřenství (fideikommissů) takových neměl zajisté v úmyslu, aby statky, které obec za odměnu zásluh předků potomkům darovala na věčné časy, cizincům v lakomé drápy upadly, neboť tyto mají spíše, kdyby již měly připadnouti klášterům, takovým řeholím domácím se propůjčiti, které církvi a státu vydatných služeb prokázaly. Takový ale není řád jesuitský docela, neboť členové jeho ani nemluví řečí domácí, nýbrž jako cizí vetřelci si počínají, kteří jen na útraty občanů a obce Benátské žijí. A dovolí-li jim svobodná obec, aby se v území jejím usadili, bude toho za nedlouho jistě hořce pykati. A konečně odporuje chování se jesuitů zúplna podstatným vlastnostem žebravých řádů a hlavně slib dobrovolné chudoby, kterýž tolik na odiv staví, nesrovnává se nikterak s chováním jejich vlastním, z něhož patrně vysvítá, že jen po obohacení řádu svého se pachtí.“

Jesuité nešetřili žádných kroků, aby senát si naklonili, a když to všecko nic nepomáhalo, uplatili milostnici dožete Františka Venerieri a dostali se takto k svému cíli cestou ne příliš čestnou.

Okolnost, že se vůbec v celé Italii nesetkali s velkým odporem, spočívá nejspíš v tom, že v celé té zemi úplná pověra v nejvyšším stupni vládla, a taktéž větší bázeň před papežem, než v jiných zemích křesťanských, panovala, a tudíž nestavěli se biskupové příliš na odpor zaslepenosti lidu. Výsady jesuitů ztenčovaly na mnoze práva biskupská, ale v Italii byli mnozí biskupové, kteří mimo titul biskupský neměli téměř žádných jiných práv, a tudíž není divu, že, jelikož neměli co ztratiti, tak málo o zachování věcí v starých kolejích dbali.

15.

Řádění Jesuitů proti Valdenským.

Nebylo údolí tak odlehlého, aby se byli nepokusili jesuité stany své tam rozbíti a tak nový zdroj k rozmnožení moci své a bohatství svého si otevříti; neboť úlohou jejich bylo, vniknouti do všech vrstev společnosti lidské a co možná nejrozsáhlejší kruh získati působení svému. Což divu tedy, že lakotné zraky své obrátili i na Veltlin.*)

---

*) Krajina tato obsahuje krajinky francouzské Chiavenna Val Tellina a Bormio, kteréžto tvořily ve středověku část Lombardska. Kanton Grisonský si ji vydobyl a vévoda Maxmilian Sforza odstoupil celou krajinu tu Grisonským. Senát kantonu dotčeného považoval ji za zemi podda-

V hlavní osadě Veltlinské, Ponte, žil Antonín Quadrius, sestárlý muž a slabého ducha, kterýž byl prvé dlouhá leta ve vojště císařském co raněk sloužil a nyní, nabyv značného jmění, zde staré dny své trávil. Tomu bylo ze všech stran předstíráno, jak bohumilý skutek by učinil, kdyby jesuitskou kolej založil, a konečně dovedli toho chytří náhončí jesuitští, že řádu tomu veškeré jmění své slíbil. Nápadníci dědictví jeho, uslyševše o tom, vedli si stížnost u zemského hejtmana, kterýž, nahlížeje pravost této stížnosti, vyzval Quadria, aby slib svůj zrušil a poručil jesuitům, aby se z Veltlinu pryč odstěhovali. Tito se ale tvrdošijně zdráhali rozkazu hejtmanova uposlechnouti, vyslovivše se, že přednesou spor ten plné radě kantonu Grisonského, kteráž měla r. 1561 v Churu zasedati.

Když se věc ta před senát Grisonský dostala, zastávali se ve prospěch jesuitů katolíci mocní a bohatí, ano i hlavy korunované přimlouvaly se za ně, leč republikáni netrpěli, aby se kdo cizí do vlády jejich míchal, — a nadto byli z větší části přívrženci reformace — a pročež když byli někteří vylíčili učenníky Loyolovy co lidi svobodné obci Grisonské nebezpečné, kteří místo co by měli mládež vzdělávat, svým učením ji kazí, zapovědělo jim národní shromáždění v Churu přebývání nejen ve Veltlinu, nýbrž i v celém kantonu grisonském. Vidouce tedy jesuité, zde že ničeho nepořídí, odstěhovali se do města Como, leč i odtud pokoušeli se mnohonáctekráte, aby se zase v Grisonsku aneb ve Veltlinu usadili, ale nadarmo.

Podobně dařilo se jim, když se chtěli později zahnízditi ve Vallisu; neboť tam povstal proti nim Bartoloměj Alett a ve sněmu mluvil ostře proti těmto „vetřelým cizákům.“

„V naší zemi,“ tak zněla slova jeho, „přebývají katolíci s evangelíky v jednom domě, ano i v jedné rodině. Bratři a švakři, otcové a synové jsou mnohdy vyznání nestejného, aniž by nějaké spory a různice, aneb nesváry domácí z toho pocházely. Ale jinak smýšlí jesuité. Onit si obrali za pravidlo, žádného jiného náboženství netrpěti, jako to španělští inkvisitoři činí, a z té příčiny, kdekoli se jim příležitost nahodí, souží a trápí, pronásledují a ze země vyhánějí evangelíky. A protož myslím, moudří a povážliví mužové vallisští, že pochopíte a nahlédnete, jak snadno tito jesuité, kteří nešetří ani korunovaných mocnářů evangelických, by i u nás popudili otce proti synu a syna proti otci, a tím by rozseli v zemi naší jen sváry a různice, z čehož by pak musely nevyhnutelně pojíti nejen zmatky všeobecné, ale i ukrutné krveprolití.“

Na tato slova usnesli se občané vallisští, že nepřijmou do země své jesuity, neboť dobře věděli, že přijetím těchto cizinců hrozí nemalé nebezpečenství vládě a právům světským i duchovním — a zapověděli jim na věčné časy přebývání v kantonu vallisském.

Ale bodrý Alett netěšil se dlouho myšlenkou, že zápovědí touto zemi své platně posloužil, neboť již rok na to dostal se mu náhodou do ruky spis, jehož listy byly jemným, ale silným posypány jedem; Alett jednoho rána, ještě lačný, spis tento

---

nou a zemští fojtové vládli tam velmi krutě. Až teprv 10. října r. 1797 Bonaparte ji přivtělil republice cisalpinské. Roku pak 1814 připadl Veltlin co delegace zvláštní, Sondrio jmenem, ke království lombardsko-benátskému a od r. 1859 jest částí království sardinského co krajina Sondrio.

četl a veškerý jed do sebe vdýchal, a tím se stalo, že se otrávil, neboť jemný prášek jedovatý mu nalítal do očí a do nosu, ano i do mozku, což ubohé nešťastné této oběti pomsty jesuitské takové bolesti způsobilo, že myslel každou chvíli, že mu oči z hlavy vystoupí. A jakkoli užil ihned protijedu, upadl přece v takovou slabosť a zmalátnělost, že se nemohl ani pohnouti a brzy na to se světa sešel.

Do té doby připadá opět kruté pronásledování, kteréž již po kolikrát Valdenské potkalo. Náboženská sekta tato trvala již přes dvě století a lišila se v učení svém podstatně od víry katolické, učenci její byli velmi slavní a věhlasní mužové a byli předchůdci reformatorů. Učení jejich podobalo se učení albigenských a bydleli od Alp až po Pyreneje. Pojmenování jich „Valdenští“ odvozují někteří spisovatelé od francouzského slova „Valées“ (Dolané), ale přešlo později na celou sektu, když mezi nimi povstal výtečný kazatel Petrus Valdus. Tento byl přeložil některé knihy písma svatého do frančtiny a tím seznal i rozdíl, kterýž mezi slovy písma svatého a učením mnichů spočíval, zejména mezi ctěním obrazů, ostatků svatých, a j. p., a to jej pohnulo, že putoval po zemi a hlásal evangelium čisté dle učení písma svatého. Kázaním svým získal si mnoho přívrženců, učeníci jeho odřekli se všeho bohatství, a jmenovali se z počátku dle prvního sídla svého: „Chudí Lyonští“, později nazývali je „Sabatati“ dle dřevěných sandálů, které místo obuvi nosili, taktéž slouli „humiliaty“ dle své pokory, kterou před celým světem nelíčeně jevili.

Papež Alexander III. — 1179 — zapověděl jim, aby se nescházeli k společným službám božím a Lucius III. vyobcoval je z církve. Leč navzdor tomu rozšířila se přece sekta dotčená brzy po celé Francii, Italii, ano i po Čechách, *) kdež se nazývali Tábority neb Orebity, dle místa, na němž své společné schůze odbývali. Hlavní sídla jejich ale byla v nížinách Piemontských. A poněvadž kázaním svým proti zahálčivému životu klášterníků množství lidí získali a tím hrozilo nebezpečí církvi katolické, dal Sixtus IV. — 1477 — kříž proti nim hlásati. Dvě stě let na to vytáhlo proti nim vojsko francouzské a italiánské a porazivši je, při čemž 3000 Valdenských zbito a 10.000 zajato bylo, a nakládáno s nimi co nejkrutěji. Zajatci vrženi jsou do vězení a mnoho tisíc dětí valdenských rozděleno do obcí katolických. Leč ani tato porážka nezničila náboženskou horlivost jejich, takže r. 1681, nemohouce již déle útrapy od katolíků jim činěné snésti, vystěhovali se v počtu 5.000 rodin, druhdy nejlepších to občanů ze země, opustivše pro náboženské smýšlení své domov i statky své, a rozptylili se po Švýcařích, Hollandsku, Braniborsku, Hessensku a Virtembersku, kdež svým vzorným prostým životem a pilností i pracovitostí svou za příklad tamním obyvatelům sloužili. Leč mnozí, nemohouce odolati stesku po domovu mileném, vraceli se zpět do drahých údolí alpských, jako zejména kazatel Jindřich Arnand přivedl zase mnoho set Valdenských do Savojska zpět a tam se zbraní v ruce hájili se v domovu svém.

Dne 17. února 1848 dostalo se jim stejných práv s katolíky. Nyní obývají hlavně údolí Martino, Angrona a Luzerna v Piemontsku, ale jest jich již jen

*) Mylnou tuto domněnku vyvrátil slavný dějepisec český otec František Palacký ve své přednášce, kterou odbýval v královské české učené společnosti dne 4. listopadu 1868, neboť z té vysvítá, že toliko podobnost jakási mezi učením Waldenských a učením Husovým byla, nikoli však, že by Valdenští z jižních Francouz do Čech se byli dostali.

asi 22.000, kdežto se jich před 200 lety přes 500.000 čítalo. Náboženství jejich málo se zabývá věroukou spekulativní, za to ale pěstují více mravouku, což jest mnohem lepší a prospěšnější. Až do roku 1839 směl každý u nich hlásati, ano i ženy — ale od té doby musí se každý, kdož u nich chce býti kazatelem, vykázati předběžnými přípravnými studiemi bohosloví a musí býti od obcí za kazatele zvolen a od synody potvrzen. V synodě této zastoupeni jsou členové duchovní i světští a svolává se každý pátý rok; jednotlivé obce pak řídí podobně složená církevní rada. Mimo to nalezají se Valdenští porůznu v Turině, Janově, Florenci, Bologně, Modeně, v Livornu, v Neapoli a Palermě, jakož i v Jižní Americe v státu Uraguy-i v městě Rosario Oriental.

Podavše takto krátký dějepisný nástin Valdenských, vracíme se opět k našemu líčení.

Obyvatelé Merindal-ští a Labrierr-ští povolali si r. 1560 bohoslovce z Německa a svěřili jim správu duchovní obcí svých. Ale parlament Aix-ský postavil se rozhodně proti tomuto „kacířskému“ počínání a přísně je zapověděl, ale přímluvou některých velmožů, tajných přívrženců Valdenských, se zákaz tento brzy zrušil. Král František II. žádal výklad učení jejich a výtečný de Thou*) mu podal tuto zprávu:

„Tito Valdenští jsou lidé, kteří již po tři století s vytrvalou a železnou pílí, drsnou a neúrodnou krajinu vzdělávají, zvyklí jsouce hladu a práci v každém ohledu, nenávidí svárů a různic a štědře pomáhají potřebným a nuzným; oni od jakživa mocnářům svým byli věrně oddáni a nikdy jim ani nejmenší daně nezadrželi, bohoslužba jejich záleží v neunavných modlitbách a prostém, čistém, mravném životě, do kostelů ale málo chodí. Oni se nekoří obrazům svatým, aniž jim obětují svící neb jiných darů, kněži jejich neobětují mší za mrtvé a též neznamená se žádný Valdenský znamením kříže. Při hromobití a bouři nekropí se svěcenou vodou, nýbrž prosí s pozdviženýma k nebi rukama Boha za pomoc a přispění. Neznají žádných poutí a neobnažují před obrazem ukřižovaného hlav svých; bohoslužbu svoji konají v mateřské mluvě své a jiným způsobem než katolíci; neuznávají papeže ani biskupů, nýbrž volí si sami ze svého středu představené a kazately své.

Z toho vidíme, že byli tito kaceřovaní nepřátelé církve katolické lidé prostí a pracovití, kteří sloužili Bohu věrně a oddaně dle svého způsobu a veřejnému životu ani v tom nejmenším na odpor nebyli. Ačkoli se jim nedalo žádné bludné učení dokázati, pronásledovali je nicméně s ukrutností skoro zvířecí, a to snad jen proto, že neplatili žádných mší za své mrtvé a že nepřinášeli obrazům svatých žádných svící a obětí.

---

*) Thou Jakub August, francouzský státník a dějepisec, narodil se 8. října 1553 v Paříži. Otec jeho byl president sněmovny Krištof de Thou. Řádění a ohavy, které se dály v noci Bartolomějské — r. 1572 — naplnily jej ošklivostí a odporem proti fanatismu římskému. Jindřich III. svěřil mu roku 1574 mnohá důležitá poselství. Když byli Guisové v městě Blois povražděni, upadl v podezření, ačkoli ani slovem nevěděl, co se proti nim kuje, že sám zosnoval tuto vraždu, a jedva že ušel rozlícenému lidu. Způsobil spojení krále s Jindřichem Navarským a vydání ediktu Nanteského. Po smrti Jindřicha IV. byl jedním ze tří jenerálních direktorů finančních. Umřel — 7. května 1617 — v Paříži. Hlavní spis jeho jest: „Dějepis jeho doby,“ jehož nejúplnější vydání vyšlo v Londýně 1733 ve 8 svazcích.

To bylo arci „kacířství nejhroznější“, kteréž muselo plameny udušeno a prolitou krví vytopeno býti!

Dvůr královský chtěl sice z počátku co možná nejmírněji proti nim zakročiti, ale baron Oppede štval neustále proti nim; následkem toho vpadávala vojska královská do tichých osad Valdenských a ničila je mečem a ohněm, vraždíce muže a bezbranné nevinné dítky a prznice panny a ženy, kterýmžto i, byly-li outěžkem, plod z těla vytrhávali diví žoldnéřové. Předcházelyť je strach a smrt a v patách za nimi následovaly bída a zoufalství.

Podobné výjevy jako ve Francii dály se i v Piemontsku a Savojsku, kdež chtěl stůj co stůj tehdejší vévoda Emanuel Filibert opět katolické náboženství zavésti, kteréž bylo nedávno před tím muselo ustoupiti před učením Zwingli-ho. Na radu dominikánského inkvisitora Tomáše Giacomello dal množství Valdenských na hranici upáliti. Tato zvířecí divost, kterouž si inkvisitoři při podobných dějích počínali, a kterouž nic neospravedlní, zavdala ubohým pronásledovaným podnět k myšlence, zdali by nebylo možná se zbraní v ruce pokoj a bezpečnost si dobyti. Ale o mírumilovnosti jejich svědčí i to, že i po těchto těžkých protivenstvích bylo mnoho Valdenských, kteří se nemohli odhodlati k chopení se zbraně proti panovníku svému, tvrdíce, že to není v zákoně božském povoleno. Jiní ale mínili, že takovéto protivení se ukrutníkům jest dovoleno a zvláště proto, že vzpoura tato čelí více proti papeži, který svojí moci a převahy zneužívá, nežli proti zeměpánu, a k tomuto náhledu přistoupili později i ostatní Valdenští.

Vévoda Emanuel, obávaje se, aby odboj proti němu nenabyl velkých rozměrů, chtěl odbojníky „jednáním náboženským“ ukonejšiti, neměl ale dosti odvahy, aby to sám o své vůli učinil a proto psal o radu nejprv k papeži Piu IV. Tento, vida vážnost stolice papežské i v Italii samé ohroženou, a dobře věda, že takové „jednání náboženské“ duchovenstvu nikdy k veliké cti neslouží, anto se při nich obyčejně o věcech mluvívá, které by se spíše měly mlčením minouti, protož odpověděl asi v tato slova:

„Pokud já seděti budu na stolci papežském, nesvolím nikdy k podobným rozpravám náboženským. A mají-li obyvatelé savojští potřebí poučení v ohledu náboženském, pošli jim legáta, který bude splnomocněn, kající kacíře ode všech hříchů rozhřešovati, a učitele, kteří budou neumělé křesťanským pravdám náboženským vyučovati. Ostatně neočekávám značných výsledků od poučování toho, neboť dobře vím, jací zatvrzelí kacíři jsou tito Švýcaři, kteří se domýšlejí, že církev je chce jen tehdy mírným napomínáním v dobrotě k pravé víře obraceti, když se jí nedostává moci, aby je násilím k pravdě donucovala. A neznám ni jediného příkladu, kde by se po dobrotě s nimi bylo co vyřídilo; ale vím velmi dobře z vlastní své zkušenosti, že nejlepší prostředek k obracování kacířů jest moc. A bude-li chtít vévoda prostředku toho použíti, budu jej v tom všemožně podporovati.“

Těmito slovy popuzen, odhodlal se vévoda, že zakročí mocí a násilím proti odbojným kacířům, a brzy byla ubohá země v rukou nelidských žoldnéřů a fanatických mnichů.

Jedva že se jenerál Lainez v Římě dozvěděl, co se v Savojsku děje, nabídl se ihned vévodě Emanueli Filibertovi službami svými k obracení a vyhubení

kacířů. I odebral se jesuita Antonín Possevin, jenž v „službě Hospodina“ neznal lidskosti žádné, ke dvoru vévodovu, aby jej požádal za přijetí jesuitů do země jeho, a tento jim ihned vykázal dvě koleje. Possevin prolezal ve všelijakém přestrojení neunavně všecka údolí savojská a špehoval po shromážděštích Valdenských, a jakmile se o nějakém dozvěděl, ihned je vévodským žoldnéřům vyzrazoval. Tito přepadávali ubohé Valdenské, když bývali shromážděni nočního času při svých službách božích, a při tom dály se ukrutnosti nevýslovné. Kněži bývali pomalu upalováni na hranicích, na něž musely valdenské ženy dříví snášeti a přikládati. Possevin táhl v čele několika tisíců žoldnéřů po celé zemi a všudy počínal si s podobnou krutostí. — Následkem toho odhodlali se Valdenští k zoufalému odporu s napnutím posledních sil svých. Vévoda vida, že by jej mnoho krveprolití potlačení tohoto odporu, který značných již počínal nabývati rozměrů, stálo, hleděl Valdenské přelstíti. Slíbil jim svobodu náboženskou, když zbraň složí a 16.000 dukátů pokuty do důchodu vévodského zaplatí; ubozí utiskovaní sehnali s největší obětavostí nesmírnou pokutu tuto a odvedli ji do důchodu vévodova, myslíce, že si tím svobodu vykoupí a že je krutí nepřátelé jejich na pokoji nechají, ale zmýlili se strašně; — neboť i potom přepadali je suroví žoldnéři, pálili knihy jejich a vnucovali jim duchovní katolické; a kdo jen dost málo se na odpor postavil, zhynul na hranici, neboť

„kacířům nemusí se dostáti v slovu.“

I chopili se po druhé Valdenští zbraně a zničili téměř celé vojsko vévodských žoldnéřů, kteří je byli prvé tak nelidsky katanovali, tak že vévoda, zbaven pojednou vojska a lidu, viděl, že země jeho se na kraji propasti nalezá.

Mělť tudíž přece papež pravdu, ačkoli právě v opačném smyslu, že

„nejlepší prostředek jest násilí.“

Tím se otevřely oči vévodovi, a železnou potřebou dohnán pocítil najednou v mysli své jiskru lásky křesťanské. On, jenž se prvé nehrozil krveprolití, ani hranice, podepsal konečně — 5. června 1561 — smlouvu, kterouž se potvrzovala Valdenským svoboda náboženská, a kdož prvé byli před horlivým obracováním na víru z vlasti své se vystěhovali, směli se nyní zase bez překážky navrátiti, ano, dostalo se jim zase zabaveného majetku jejich.

Z toho vidíme, že panovník tento dovedl býti i laskavým a milostivým, — když mu tekla voda do krku.

Valdenští naproti tomu se zavázali, že i ve svých obcích budou trpěti katolíky, ale jen pod tou výminkou, když by se tím neobmezovala náboženská svoboda jejich. —

Pavel Sarpi uvádí tuto smlouvu v svém spise: „Dějiny koncilia Tridentského“, ale jesuitští dějepisci mlčí o smlouvě té zcela. Neboť na vzdor snah jejich při obracení použitím meče a ohně nevyřídili jesuité proti této odhodlané hrstce ničeho. A Valdenští skví se tím ještě více u souvěkých i potomků.

16.

O nemravném životě jesuitů v městě Montepulciano.

Jakkoli smutný konec vzalo násilné apoštolování jesuitů v údolích piemontských, přece dostalo se jim ještě hanebnějšího konce v městě Montepulciano, ve vévodství toskanském. Výmluvností kazatelskou a přítulnými úlisnými mravy některých jesuitů přilnula velká část paní a panen k nim, a brzy hrnuly se zástupy zbožných žen k zpovědnicím jesuitským, aby tam odpuštění hříchů svých nabyly. Jesuité zvyklí jsouce již ode dávna ve zpovědi na všecky podrobnosti minulého života oveček svých zevrubně se vyptávati činili takto i zde a tím zavdali příčinu k pohoršení mezi pokročilejším obyvatelstvem montepulcianským. Ano přišlo to tak daleko, že veřejně vinili jednoho jesuitu, že ve zpovědnici si proti jedné paní tak dotíravě a nestoudně počínal, že se tato jedva z jeho objetí vymknouti mohla; jiný pak zase v šírém poli dívce jedné učinil násilí. Též o tom se vědělo dobře, že jesuita jeden chodívá do domu k veřejným nevěstkám.

Hlasové tito se rozšiřovali víc a více a mluvilo se i o rektoru Gambarovi že žije s některými ženštinami, zejména se dvěma sestrami v nedovoleném hříšném poměru. Říkalo se, že jedna z těchto sester ze žárlivosti poměr tento bratru svému vyzradila, a ten že pak oběma zakázal každé obcování s jesuity. Když se věc ta po městě roznesla, počali mnozí otcové a manželé pozorným okem jednání rektora Gambara stopovati a skutečně nalezeny u některých ženštin dopisy milostné od tohoto rektora.

Následkem toho podali stížnost u biskupského vikariatu proti rektoru, ten ale nečekaje vyřízení záležitosti své poradil se s Vaňkem a Lainez, dozvěděv se o tom, vyvrhl jej z řádu.

Leč tento čin málo prospěchu jesuitů v Montepulciano posloužil; štítilť se jich každý a vyhýbal se jim, kde jen mohl, a tak byli brzy přinuceni, nemajíce zde od čeho živu býti, z města se vystěhovati, nad čímž obyvatelé montepulcianští, vyjma toliko některé přepjaté modlářky, nad míru jásali.

Ale jesuitští spisovatelé dávají těmto mrzutým a pohoršlivým scenám jiný pláštíček, a tak nalezáme již ve spise již často dotčeném: „Osudy prvních století řádu tovaryšstva Ježíšova“ zcela jinaké vylíčení událostí montepulcianských, které ale nijak není s to nepředpojatého badatele dějin klamati. Praví se ve spisu tom, že toto obviňování pocházelo jen z pomluvy zlomyslných a utrhačných jazyků, kteří se mrzeli nad tím, že zbožnou snahou nábožných Otců pohnuto, tolik panen křesťanských se odhodlalo, světa a radostí jeho se zříci a v tichých zdech klášterních život skončiti; jesuitští zpovědníci dovedli prý toho přimlouváním svým, že i manželé v míru a svornosti žili a věrnost manželskou zachovávali, a to prý bylo trnem v oku některým, jednak, že tím pozbyli možnosti s dcerami mocných a bohatých rodin se oženiti, jednak zase, že nemohli s paničkami v nedvoleném poměru žíti a proto že ze zlomyslné mstivosti tyto lživé pověsti roztrousili.

V skutku ale prý se měly (dle jesuitského spisu svrchu dotčeného) věci takto: „Někteří mladíci nabídli prý všeobecně známé nevěstce mnoho peněz, aby hleděla některého jesuitu k nemravnosti svésti, ale nepodařilo se jí to navzdor úsilovnému namáhání. Aby ale aspoň podezření nějaké na jesuity upadlo, převlékl prý se jeden vznešený mladík z lehkovážné družiny této za jesuitu, a odebral se nočního času k pověstnému obydlí dotčené nevěstky a tam hodnou chvíli jako v rozpacích popocházel, aby jej lidé okolo chodit viděli, a pak že do domu k nevěstkám vešel. — Po třech letech na to ale že se tento mladík rozuemohl a přivolav k sobě několik jesuitů, že z toho svého hanebného jednání u přítomnosti jejich se vyznal a hořce toho žele je prosil, aby se k Bohu modlili, aby duši jeho za tento ohavný čin (?) nezatracoval, kterým proti ctihodným Otcům se prohřešil.“

Z této historky patrně každý soudný čtenář pozná, jak nucena a špatně vymyšlena jest tato výmluva.

I jednání rektora Gambara snaží se v lepším rouše podati, tvrdíce, že sice ztrávil s jednou dotčených dvou sester delší dobu ve zpovědnici, ale nikoli snad v nějakém zlém úmyslu, a druhá sestra že se nad tím nesmírně rozhořčila; ale že měla zmíněná sestra syna svého v řádu jesuitském, a o tomto jejím synu prý byla řeč ve zpovědnici; a co se týče nalezených „domnělých“ „dopisů milostných“, že to nebyly listy, v nichž se o milkování nějakém jednalo, nýbrž že z nich vysvítá jen prostota a dobrácká neopatrnost. Lainez že jej ovšem vyobcoval z řádu, to však ale nikoli, že by byl pomluvám podezřívavým víry přiložil, nýbrž proto, že útěkem svým čest tolika paní v šanc pomluvám vydal. —

Ale ukáži, že nejenom lehkovážní utrhační lidé vinili jesuity z činů podobných, nýbrž že povstali i vážní hlasové proti nim.

Tu jest nejprvé Alfons de Bargas se spisem svým: „Zpráva křesťanským králům a knížatům o jesuitech.“ A brzy po něm i jeden ze středu jejich, Petr Jarrige, jesuita se čtverým slibem, kterýž byl kazatelem v Burdovalech (Bordeaux), r. 1647 ale odtamtud utekl a v Genevě k protestantství přestoupil. Od něho pochází spis: „Jesuité na popravišti pro rozličné hrubé zločiny.“ Již z titule spisu tohoto lze zavírati na směr, v jakém psán jest, spisovatel ale uvádí k dosvědčení věrohodnosti jeho i pravdivé doklady, a líčí tam řádění jesuitů barvami velmi křiklavými. Naproti tomuto spisu staví ovšem jesuité odvolání Jarrige-ovo, jenž výslovně praví, že tento spis jeho jest výtvorem fantasie, pošlé ze zlého svědomí a melancholie i pomstychtivosti.

Slyší-li neb čte-li kdo o nějakém odvolání, komuž netane na mysli slavný Galilei, jehož učení, že země se pohybuje a slunce stojí, od stolice papežské co blud bylo zatraceno, tak že ubožák slavnou tuto větu z přinucení odvolal, ale jsa na lůžku smrtelném poslední tato slova vyřkl: „A přec se země pohybuje.“ A pročež nebudeme se ani s tímto odvoláním Jarrige-ovým déle zdržovati, neboť víme, že stávají celé řady takových odvolání o výrocích, jejichžto nezvratná pravdivost úplně na bíledni leží. Odvolání Jarrige-a však musí nám býti tím podezřelejší, uvážíme-li, za jakých okolností se stalo. R. 1650 pohnuli jesuité Jarrige-a sliby a pochlebenstvím, že se opět do řádu vrátil, doufaje, že odvoláním původních udání svých si vykoupí

pokoje a míru. Ale strašně se sklamal nešťastník! Pokoje a míru se mu v hrozné míře dostalo, neboť jej jesuité za živa v Antverpách zazdili.

Nechť si knihu zatratili a skladatele svobody a života zbavili, je-li pravdy ve výrocích jeho, přijde přece časem, byť i pozdě, na světlo. Pravda jest co cedry na Libanu, ti, jenž na ni fučí větrové, přec jen šíří vonnou její mannu. — Símě pravdy vypučí a vzrostši v strom mohútný daleko stinné větve své rozloží. A za našich časů ctí se mužové, kteří druhdy na kříži dokonali, a jichž ústa v plamenech oněměla, a nechť si umřeli co zločinci smrtí ohavnou, platí slova jejich u potomků více než výroky koncilií. Pročež neustoupiž žádný s cesty pravého přesvědčení svého a přímo a směle světu hlásejž pravdu. Neboť byť by se ti pro přesvědčení tvé i nátisku a útrapy za úděl dostalo, jak nepatrnými jeví se tyto u přirovnání k mužům, kteří za pravdu celý život bojovali, ano i smrt podstoupili.

17.

Královská ochranitelkyně.

Přijdeme nyní k oné důležité době, kdy Kateřina Medicejská úlohu truchlivou sice, ale veledůležitou pro dějepisce hrála a tudíž nesmíme opominouti několik slov o této paní promluviti.

Tato narodila se ve Florencii 30. dubna 1519 a byla jedinou dcerou Vavřince Medicejského, vévody urbinského, a Magdaleny de la Tour d'Auvergne. Později vzal si ji k sobě strýc její papež Kliment VII., kterýž byl nemanželský syn Julia Medicejského. Vychována v klášteře della Muratte stala se nejen přítelkyní umění, ale i pobožnůstkářkou a položila tam první základ k potomnímu životu svému, tak bohatě protkanému piklemi a dvorskými pletichami. Byla právě třináctiletá, když král francouzský František I. požádal ji za manželku pro svého syna Jindřicha, a bohatý Vavřinec Medicejský, otec její, dal mu s ní značné částky peněz. Když ji král Jindřich pojal za manželku, bylo jí s mnohými nesnázemi zápasiti; neboť milenka tchána jejího, vévodkyně z Etampes, a milenka chotě jejího, Diana z Poitiers-u, měly každá svou mocnou stranu na dvoře královském a ubohá Kateřina byla tu cizá a osamělá, a lid jí co Italiánce příliš nepřál. Ale brzy podařilo se jí, že vyhověla oběma stranám.

Ačkoli byla krásná a vysoce vzdělána, nemiloval ji přece Jindřich a kolikrát se chtěl s ní rozvésti, čemuž ale nikdy nepřipustil tchán její, kteréhož náklonnost si byla chytrostí svou brzy v plné míře získala. Teprv v třináctém roce manželství svého s Jindřichem, když mu syna porodila, obrátil se k ní poněkud choť její a ponenáhlu, vida, jak shovívavým zrakem pohlíží na jeho milostné pletky, počal ji milovati. — V roce 1547 nastoupil Jindřich vládu ve Francii a dvě leta na to byla i Kateřina za královnu korunována, a když pak v roce 1552 manžel její v Německu

válčil, spravovala ve Francii vládu ve jméně jeho. Zdálo se, že Kateřina nerada žezlem královským vládne, ale tento odpor byl jen na oko, neboť když r. 1559 manžel její umřel, chopila se ihned vlády, a zasvěcena ve všecka tajemství dvora svého, počala zkušenou rukou království spravovati.

Pokud vládl syn její, František II., měla ještě ruce vázané, neboť za panování jeho tvořili Guisové příliš mocnou stranu u dvora, tudíž mohla jen potaji podporovati protestanty, od katolických Guisů potlačované. Když ale po smrti Františkově přešla vláda na nedospělého bratra jeho, Karla IX., vládla až do plnoletosti tohoto zcela neobmezeně.

U dvora měla neustále krásná kvetoucí děvčata u sebe, které zaváděla k milkování, aby si získala mužů slavných; a sklánějíc se přízní svou brzy ke Guisům, a zas k Hugenottům, kula neustálé pikle, používajíc, aby svých vlastních zájmů dosáhla, ustavičně odboje jedné strany proti druhé.

Vážnost, jaké Guisové u dvora požívali, a věrolomnost, s jakou bylo Hugenottům neustále bojovati na dvoře francouzském, poskytovaly jesuitům blahé naděje, že i oni jednou ve Francii pevné půdy nabudou, a skutečně netrvalo dlouho a domluvám Pontia Gongordana, vřelého přívržence jejich, se podařilo, že tajnými piklemi náklonnost dvora královského „tovaryšstvu Ježíšovu“ získal.

Zmínili jsme se již, že vyslovila se sorbonna, t. j. bohoslovecká fakulta university pařížské v ten smysl, aby se jesuité do země nepřijímali, zavrhnuvši dokonce směr působení řádu toho. —

Ale r. 1559 shromáždily se doktorské sbory celé university, aby se vesměs proti jesuitům co nejdůrazněji vyslovily. Ale tito uměli se u dvora panovnického, jehožto společenské poměry tehdy byly skrz na skrz rozervány, tak zalichotiti, že se jim dostalo zase nového patentu o přijetí jejich do země a parlament dostal nařízení, aby bez ohledu na dobrozdání náboženské bully i privileje řádu jesuitského do zákonníka zemského vnesl a přijetí jeho stvrdil.

Ale ani teď se parlament nepodal dvoru, nýbrž odevzdal spisy o jesuitech, které ho došly, arcibiskupu pařížskému k posouzení. —

Jesuité však, dobře vědouce, s jakou péčí a obezřelostí arcibiskup i francouzské duchovenstvo svobody církve gallikanské hájí, pokořili se a v spisu prosebném, jejž k tomu cíli arcibiskupu podali, vzdali se všech práv a výsad od papežské stolice jim propůjčených.

Ačkoli se velká část lidu francouzského obávala, že žádnému z těchto krásných slibů jesuité jen v mále aneb docela pra v ničem nedostojí, byl přece arcibiskup tak bezelstným, že se poddal a svolil k přijetí řádu, ale to jen pod velmi obtížnými výminkami. Hlavně neměli se ani na píď míchati do právomocnosti biskupů, a bez zvláštního dobrozdání a výslovného povolení jejich ani kázati; co se týče požitku duchovních obročí, i v tom měli býti od biskupů závislí; dále nesměli bez výslovného povolení farářů neb jiných ustanovených správců duchovních osad kázati, svátost oltářní udíleti, aniž jakými jinými svátostmi přisluhovati, aby se farářům ani v duchovní ani v světské moci jejich nepřekáželo, pak nesměli veřejné ani soukromé přednášky o písmě svatém držeti, aneb kdyby byli chtěli vykládati učení písma, smělo se to díti jen s povolením bohoslovecké fakulty pařížské university.

Pochybuji silně, že by byl jiný řád k takovýmto výminkám přivolil, než jesuité přece toho učinili, myslíce, že časem se jim podaří, obejíti výminky tyto. Ihned vydala vláda na základě této úmluvy university s jesuity nový rozkaz, a páni, kteří rozkaz ten parlamentu sdělili, usilovali, aby tento jej ihned do zákonníka zemského vnesl, ale s tím vyhražením, že se jesuité přijímají jen pod tou výminkou, když pobyt jejich ve Francii nebude na ujmu svobodě a právům církve gallikanské, — a že si parlament vyhražuje právo, je z říše vypověděti, kdyby výminky tyto nedodrželi. Konečně se královské „Příznivé listy“ do sbírky zákonů zemských zanesly, ale parlament neučinil ve prospěch řádu nově přijatého ani kroku. Mnozí příznivci jesuitů připisovali tento odpor, s jakým se otázka o přijetí jesuitů u parlamentu potkala, kacířským zásadám a náhledům, jaké prý (?) tehdy mezi členy parlamentu panovaly, ale naopak toho vidíme z dějin francouzských tehdejší doby, že právě tehdy protestanté od parlamentu a katolických Guisů pro své kacířské (?) učení mnohá příkoří a protivenství museli snášeti.

Tu ale zastihla řád rána neočekávaná, neboť František II.*), za jehož vlády Guisové tak bezpečně a bezohledně při páchání násilnictví svého si počínali, náhle umřel.

Král tento počínal si ve svém náboženském fanatismu tak přepjatě, že chtěl svého bratra, pak krále Navarrského, prince Condé a mnohé šlechtice dát odpraviti, protože tito podporovali reformaci.

I ujala se hned Kateřina ve jmenu nedospělého syna svého, Karla IX., vlády a hned psala nadutý list parlamentu, a jak vysoko v přízni její řád jesuitský již pokročil, vysvítá nejlíp z následujících slov tohoto listu:

„Nechť si parlament pospíší s přijetím jesuitů do země, aby tito takovým odporem a otálením nepozbyli trpělivosti, a snad sami od sebe z Francie neodešli, což by bylo k nemalé škodě pro náboženství i pro život občanský.“

Ale ani na tento list nestalo se kroku rozhodného od parlamentu, nýbrž tento předložil ji k příštímu církevnímu sněmu francouzskému, aby se na něm o přijetí neb nepřijetí jesuitů do země uzavřelo.

Tento krajinský sněm církevní, vůbec známý pode jmenem „shromáždění v Poissy“, odbýval se proto, aby se docílilo konečného vyřízení sporů a zmatků náboženských, které tehdy ve Francii panovaly. Neboť čítali reformovaní i katolíci stejně přivrženců a každá z obou těchto stran měla v čele člena královské rodiny. Následkem toho panovaly neustálé různice a příkoří, ano i životy dvou králů, jak později vylíčím, padly za oběť této nesnášelivosti náboženské. Kateřina použila všech prostředků, jakými duch její, v zlém tak vynalezavý, jen vládnouti mohl, aby učení Kalvinovo vyplenila, které si mocně průchodu bylo do Francie zjednalo, ale

*) František II. narodil se dne 19. ledna 1543 ve Fontainebleau, r. 1558 zasnoubil se s Marií Stuartkou, královnou skotskou, a když dne 10. července 1559 otec jeho umřel, nastoupil po něm vládu. Byl panovník slabý a k vládě neschopný a toho použili v plné míře i katoličtí Guisové i královna Kateřina k ukojení své krvožíznivé pomstychtivosti na protestantských Hugenottech a z toho povstala strašná válka občanská, která mnoho let zemi hubila. František umřel 5. prosince 1560 a Karel IX., či vlastně matka jeho Kateřina z Medicis, počala panovati.

k nemalé své mrzutosti a zlosti brzy nabyla přesvědčení, že má i mezi nejhorlivějšími katolíky tajné, ale mocné nepřátele, a že se jí více bojí a ji nenávidí, než aby ji ctili a milovali. A to byla bez pochyby hlavní příčina, proč pozvala Hugenotty do Poissy, aby se tam tito se svou stranou protivnou, totiž s biskupy francouzkými dorozuměli.

Když došla papeže Pia IV. (Jana Angela z Medici, zvolen za papeže 1569, † 1566) zpráva o této „poradě náboženské," zarazil se nemálo, neboť dobře věděl, že k smíření stran bude sloužit za základ obmezení moci, kterouž si během času papežové byli přiosobili; neboť tyto roztržky náboženské povstaly jen pánovitou nadutostí stolice papežské, štvaním duchovenstva a svévolným dokládáním se domnělých práv, které neměly žádného pevného odůvodnění a základu se strany papežů římských.

Chtěje tedy obmezení zájmů vlastních předejíti, jež mu byly ovšem mnohem dražší, než blaho celého křesťanstva, poslal kardinála Ferraru co legáta papežského do Francie na sněm církevní, a s tím šel i jenerál řádu jesuitského Lainez pod záminkou, že bude co bohoslovec papežský na sněmu tom zájmy stolice římské hájiti, v skutku ale, aby jednou jistoty zjednal o přijetí řádu svého ve Francii. A zdálo se, že se tento krok jeho nemine s výsledkem žádoucím; neboť netrvalo dlouho a přivedl kardinály Tournonského a Lotrinského na svou stranu; vůči královně Kateřině však choval se tak nenuceně a bezohledně, že se ho téměř tato, obelstěna chováním tímto, počala obávati. Dotčení dva kardinálové požívali u duchovenstva francouzského nemalého vplyvu a jejich úsilovné snaze na konciliu v Poissy se podařilo, že povoleno přijetí jesuitů do země dne 15. září 1561 — ale s výhradami, které nejlepší vydávají svědectví o tom, jak nerado to koncilium učinilo a s jak hluboce zakořenělým odporem lid francouzský na jesuity pohlížel. Spis, jednající o tomto usnešení, jejž nám slavný de Thou v „Dějinách doby jeho" podává, jest asi co do podstaty tohoto obsahu:

„Přijetí řádu jesuitského do Francie stane se pod následovními výminkami:

Nebudou se považovati za nový řád náboženský, nýbrž pouze co společnost náboženská neb sbor, a protož nedovoluje se jim, užívati názvu „tovaryšstvo Ježíšovo". Právomocnosti biskupů musí se úplně podrobiti, a tito mají právo, poklesky jesuitů podlé moci své a zákona církevního trestati; jesuité musí se zavázati dále, že nikdy ani v světských ani v duchovních věcech ničeho k obmezení biskupů, klášterů, farností, universit a řádů náboženských nechtí podniknouti, nýbrž že se chtí obyčejným zákonům beze vší výminky podrobiti, a všech svých papežských výsad a svobod se odříci, pak že, kdyby tyto všecky výminky nevyplnili, anebo si hleděli od papežské stolice nových výsad získati, přítomná smlouva jejich o přijetí zcela pomine."

Tento tvrdošíjný odpor a nepřemožitelná tato nelibost nespočívala však v okolnosti, že by byl parlament považoval jesuity za vlažné a špatné katolíky, nýbrž v tom, že se obávali velmoži francouzští, že, kdyby se s přijetím jesuitů nespojily takové závazky, tito by pak, opírajíce se o výsady papežem jim udělené, pra nic si ani z církevní ani ze světské právomocnosti nedělali. Neboť již tehdy se vidělo, že se počali jesuité vtírati do světských záležitostí a do věcí politických u dvorů panovnických, což platilo hlavně o jesuitech ve Španělích, a právě na tuto zemi pohlíželi Francouzové s nedů-

věřivými zraky, neboť při všech spiknutích, nechtsi již pocházely z té neb oné strany, vždy Španělsko v tom zapleteno bylo, a sítě spiknutí vždy z tohoto poloostrova vycházely.

Po té neměl parlament více žádné příčiny, aby jesuitům u přijetí jejich překážel a smlouva schůze Poissy-ské byla dne 13. února 1562 s výminkami svrchu uvedenými do rejstříků parlamentních zanešena.

Ihned počali jesuité v ulici sv. Jakubské velkolepou budovu stavěti, a již při tom zrušili výminky přijetí svého, neboť dali si na průčelí nově vystaveného domu svého vytesati nápis: „Kolej tovaryšstva jmena Ježíšova," ačkoli ve výminkách těch výslovně jim bylo zakázáno, jmenem Spasitelovým se nazývati. Neměli ale dosti na tom, nýbrž otevřeli si své školy, žádajíce, aby tyto byly přivtěleny k universitě, načež ale všecky fakulty se vyslovily, že nemůže se jesuitům užívání akademických svobod a výsad propůjčiti. Jesuité se z počátku pokořili, podavše rektoru university prosbu, v kteréž se některých akademických hodností úplně odříkali, prohlásivše se v spisu tomto spolu, že nebudou na svých školách učiti předmětům fakult právnické a lékařské, a že chtí universitě vždy povinnou úctu prokazovati a dle stanov jejích pokračovati, pokud se tyto kázni řádu jejich nepříčí. Když ale protivníci jesuitů na svém setrvali, obrátil se řád k parlamentu a ten rozhodl dne 27. února, aby obě sporné strany záležitost svoji nejvyššímu soudnímu dvoru k rozhodnutí předložily.

Při této příležitosti se patrně ukázalo, jak hluboce zakořeněna nelíbost proti vetřelým jesuitům byla, neboť celý soudní dvůr opíral se přijetí jejich a prohlásil smlouvu o přijetí jich na schůzi Poissy-ské za vylouděnou, tvrdě, že kardinál Tournonský, předseda schůze té, dal přijímací smlouvu sám o své vůli vyhotoviti, aniž by se byl prvé shromážděného duchovenstva o mínění tázal. Následkem tohoto odporu rady nejvyšší postavili se arcibiskup pařížský, předseda obchodního dvoru, a Clermontský opatrovník chudých, jakož i věškeří mniši a faráři pařížští proti jesuitům, kteří tak nedovolenými prostředky se do země vtírají.

Štěpán Pasquier zastupoval nadšenou řečí zájmy university; on ukázal, jak jesuité svět schytralostí svou zaslepují, že slibům svým všeliké dvojsmyslné výklady dávají, když se jim to prospěšným býti zdá, ano, on že to může směle tvrditi, „že tato sekta nezamýšlí jiného, než aby mezi křesťany vůbec, ano i mezi knězím a kardinály a vůbec mezi řády všeho druhu jen rozbroj a svár a nepřátelství rozsela. A kdekoli se tito zahnízdí, tam nemůže se žádný kníže ani panovník útokům jejich ubrániti."

Taktéž podotknul Pasquier, jak mnohé rodiny odkazy jesuitům daným zchudly, a jak jesuité mládež pod pláštíkem nábožného vychování jen kazí a zavádějí, a kterak símě ke vzpourám a zpronevěření na všech místech rozsévají. Porovnává Ignace Loyolu s Martinem Lutherem a tvrdí, že oba tito mužové kráčeli z stejným cílem, jakkoli každý z jiného stanoviska vycházel. Oba že totiž hleděli zákonnitou důstojnost a vážnost úřadů seslabiti a úřad kněžský znectíti, a tím všeobecný zmatek v božských i lidských zřízeních způsobiti. A již ta okolnost, že jesuité za slíbili bezvýminečnou poslušnost stolci papežskému, musí býti ve Francii podezřelou kdežto zde platí zásada, že papež sice jest viditelnou hlavou církve na zemi, ale že přece jest podřízen výroku všeobecných (okumenických) sněmů církevních, a že ve

Francii nikdy k tomu národ nedopustí, aby římský papež kdy buď za úkor krále neb úřadů jeho aneb k obmezení práv biskupů v říši něčeho podniknul. A ku konci své řeči pravil Pasquier k členům parlamentu:

„Vy, kdož v zemi jesuitů trpíte, budete jednou, ale bohužel již pozdě, hořce pykati za svou lehkověrnost a s bolestí uvidíte smutné následky shovívavosti své, neboť nabudete přesvědčení, jak „tovaryši Ježíšovi“ lstí, klamáním, pověrou a pokrytstvím nejen v království tomto, ale vůbec v celém světě veřejný řád poruší!“

Jemu po boku stál co horlivý odpůrce jesuitů ctihodný du Mesnil, který taktéž viděl přijetím jich do země veškerý řád zrušený, a asi v tato slova se pronesl: „Jest se velmi obávati, že takovýmito řády, jako jest jesuitský, mravy a zákony země této zcela porušeny a v strašný nepořádek uvedeny budou. Neboť celá tato společnost „jesuitská“ skládá se z lidí, kteří jsou slavnými sliby pouze k poslušnosti nejvyššího představeného svého v Římě zavázáni. A uváží-li tuto okolnost člověk zdravého rozumu, sezná hned z toho, jak záhubné by to bylo pro Francii; neboť stojí zcela v moci a vůli tohoto nejvyššího představeného, nejen peníze ze země vyvážeti, nýbrž i lidi, poddané Jeho Královské Milosti, pro lepší ujištění jejich neobmezené poslušnosti pryč odváděti.“

Zcela dobře podotknul du Mesnil, že mají jesuité před všemi jinými duchovními řády postavení zcela výminečné, neboť nepotřebují rozkazů a nařízení biskupů poslouchati, ano, že jim jest svobodno, sami si své zákony a nařízení dle vlastního uznání ustanoviti, a to právě že má býti hlavním důvodem, aby se parlament vší silou přijetí jejich do země opřel. A smlouva o přijetí jich beztoho že byla lstí vylouděna, a sice jen následkem slibů se strany jesuitů, o jichž vyplnění lze vzhledem na věrolomnost jesuitskou, již tolikráte osvědčenou, vším právem pochybovati. Toto přijetí stalo se nad to ještě pod jistými výminkami a smlouvou Poissy-skou povoleno jim potud, pokud by se práv jiných osob aneb řádů nedotýkali. Tehdy nedbalo se na slova university, a tato se přece hned od počátku proti tomuto řádu vyslovila, a odporovala, aby toto „tovaryšstvo“ pod žádnou výminkou do Francie se neuvádělo.

Ku konci své řeči tvrdí, že všecky sliby a přípovědi jesuitů jsou jen šalba a klam, a že čelí jen k tomu, aby se do Francie vetřeli.

Ještě jiné vážné hlasy ozvaly se proti jesuitům, a osoby mnohého působení a lidumilově uznaného smýšlení spravedlivého uvedli důvody jistě povšimnutí hodné proti jesuitskému řádu; ale i jesuité měli zde své přímluvčí, mezi nimiž zejmena Versoris vynikal; ale chtěje příliš mnoho ve prospěch „řádu Ježíšova“ přednésti, zabředl v makavých pochlebnostech a přemrštěné chvále jesuitů, a tím vzbudil jen smích posluchačů. Nemohl ale proti obviňování a závažným státnickým důvodům, z kterýchž se Pasquier a du Mesnil přijetí jesuitů opírali, ničeho uvésti, než překvapující rychlost, kterou se tovaryšstvo toto rozšiřovalo, a příznivé bully a výsady, kterých si mladý řád tento již získati dovedl; ale právě proti těmto výsadám opírali se obhájcové university nejvíce.

Jesuité sami dobře nahlíželi, na jak nepevné půdě věci řádu jejich ve Francii stojí, a ježto nad to i dvůr královský právě tehdy od Paříže vzdálen sídlel, hleděli dle starého zvyku svého lstí a oklikami cíle svého dojíti. Antonín Possevin odebral se tedy za tou příčinou do města Bayonne ku dvoru královskému, a panovníku

Francie byly planoucí hranice jeho vítanou obětí zápalnou, na kterýchž zuřivý tento jesuita k rozšiřování křesťanské víry (učení lásky) a „k větší cti a slávě boží" obětě missionářství svého upaloval.

A zaslepený král, uvěřiv lichotným řečem jeho a nepravému tvrzení, vydal mu pro řád pochlebné dekrety a k parlamentu rozkazy přísné, kterými se nařizovalo, ihned ve prospěch přijetí jesuitů rozhodnouti, a pln radosti a naděje vrátil se Possevin s těmito spisy do Paříže.

Mezitím se pracovalo i v Římě ve prospěch řádu ve Francii. Zde políbil jenerál Lainez nohy svatého Otce a ztěžoval si mu na příkoří, jaké „učeníci Ježíšova tovaryšstva" od university pařížské musí snášeti, prose ho za pomoc a ochranu proti počínaní „sorbonny".

Všelikými oklikami dosáhli jesuité, že tato rozjitřující pře nerozhodnuta odložena byla. Příčiny toho se od rozličných souvěkých spisovatelů všelijak vykládají; De Thou myslí, že se to stalo proto, poněvadž myslila universita, že jesuitům oddolá, ale jistější příčinu toho lze hledati v nenávisti proti protestantům, kterýmž se myslelo nadržováním jesuitům nejvíc uškoditi, poněvadž byli tito nejrozhodnější protivníci kacířů. A jakkoli se spor tento nerozhodl a universita v úsilovném odporu svém proti jesuitům neustála, uděleno přece „vetřelým cizincům" povolení, až ku konečnému rozhodnutí sporu toho ve školách vyučovati.

Ale to právě byla věc, o kterou se nejvíce jednalo, a nestranní soudcové nebyli by nikterak v podobném smyslu rozhodli; to se zde ale také nestalo, nýbrž podplacením, předsudky, lichocením a klamnými sliby všeho druhu, kterými ukonejšili jesuité méně rázné odpůrce své. A tak vynešen příznivý jesuitům rozsudek, kterýž pozdější době k nesmírné posloužil záhubě.

18.

Noc Bartolomějská.

Hvzdor protivenstvím všelikým nabývala ve Francii reformace den ode dne pevnější půdy, a hlavně to sloužilo nemálo k rozšíření jejímu, že při různicích, v královské rodině tehdy panujících, někteří královští princové k učení reformatorů přilnuli. A jakkoli byl mezi katolíky a protestanty mír St. Germain-ský uzavřen, neuskutečnil se přece nikdy, neboť uskutečnění míru toho nezáviselo ode dvora královského, nýbrž od parlamentu, od fanatického lidu a od velmožů říšských a měst, kteréžto tehdy téměř úplně neodvislé byly od vlády. A nadto nemyslilo se při uzavření míru toho se strany katolické dvorské strany ani za mák na skutečné šetření výminek jeho, nýbrž tato strana chtěla mírem tím Hugenotty jen ukonejšiti, aby je pak tím spíše jednou ranou úplně potříti mohla; i počala tím, že přivábovali náčelníci její muže, v čele

Hugenottů stojící, na místa, kdež se přívrženci její v ohromné menšině nalezali, a tím způsobem mělo se pak, až by příhodná k tomu nastala doba, mnoho tisíců jednou dobou úkladně a zákeřnicky povražditi.

Leč dlouho se nevěřilo, že se podobného něco kuje, a zvláště, žeby i král v tak mrzké pikle byl zapleten, a ačkoli výtečný a poctivý de Thou Hugenotty dávno o tom byl zpravil, co jim hrozí, nepřiložil mu nikdo víry, neboť nevěřili Hugenotté, žeby takové věrolomnosti mohli muži, a nad to ještě šlechtici a velmoži, býti schopni. A až do nedávna byly události pověstné noci Bartolomějské a příčiny jejich neobjasněny; ale za našich dob stává patrných důkazů o dějinách noci této, která tvoří nevyhladitelnou skvrnu v dějepise francouzském. Neboť našly se dopisy tehdejšího francouzského krále Karla IX. k Mandelotovi, náměstku královskému, krajiny Lyonnaise, a k jiným vládařům, a všecky tyto dopisy, stejně znějící, staví počínání královo na pranýř. Z nich vysvítá, že se již i na olupování ubohých obětí noci bartolomějské pomýšlelo, a že již napřed bylo jmění zámožných Hugenottů mezi protivníky jejich rozděleno, pravím, jen jmění zámožných, neboť chudí nestáli za to, aby se s nimi katolická dvorská strana obírala, jelikož si na nich „nebylo co vzíti".

Byl to čin násilný, kousek státní, jehož podlosti si tehdy nikdo ani za mák nevšímal; neboť tenkrát byly loupeže a vraždy na denním pořádku a na samém dvoře královském nebylo po mravu a kázni a po citu pro právo a pravdu ani památky. Aby nepovstalo mezi Hugenotty ani nejmenšího podezření, stavěli se, jakoby se chystali k válce se Španělskem, a jakoby chtěli utvořiti proti této říši spolek s Anglií.

A tuto hru tak dobře hráli, že se tím dal i sám vévoda Guise ošáliti, který se od dvorské strany odvrátil, když se slíbilo královně navarrské, že francouzský dvůr dá synu jejímu za manželku sestru krále Karla IX., Markétu z Valois, o jejíž ruku se byl vévoda Guise prvé sám ucházel. Aby se sňatek tento zamezil, poslal papež schválně kardinála Alessandro do Francie; ale tento byl hned po svém příchodu zasvěcen v úklady vražedné, jaké s tímto sňatkem byly spojeny, a taktéž i vévodovi z Guise dostalo se uspokojujícího vysvětlení celé této záležitosti. V listech svých náměstkům vyslovoval král neustále, že jest mu nejvíce záleženo na tom, aby se mír udržel, ale spolu nařizoval rozličné tajemné přípravy.

Jak daremně a ničemně si tehdejší dvůr královský počínal, o tom nabýváme důkazu z následující věru za našich dob nepochopitelné události.

Pozvali se totiž jednou král a bratří jeho u měšťanosty (prefekta) pařížského Nantouilleta, kterýž tehdy se tituloval: „Prevot des marchands" (přednosta kupců), k tabuli, a když bylo po hostině, sebralo služebnictvo jejich všecko stříbrné nářadí stolní a odneslo je pryč. Na tuto krádež vedl si Nantouillet stížnost u parlamentu a předseda tohoto ji i přijal, ale král mu dal vzkázat, aby si s vyřízením této dal pokoj, že Nantouilleta okradli příliš mocní lidé, proti kterým nelze nic počíti.

Zatím nepřestával se mladý vévoda z Guise dvořiti Markétě z Valois, kterou mermomocí chtěl dvůr zasnoubiti Jindřichu Navarrskému, aby jej tím spíše přilákal a to mrzelo nemálo krále Karla IX.; pročež vybídnul vévodu Angoulémského, aby Guise-ho na honbě zavraždil, ukázav mu dva kordy a řka, neprobodne-li tím jedním vévodu, že druhý kord pro něho samého jest určen. A Ligneroles, důvěrník

vévody z Anjou, jest na rozkaz králův zavražděn pouze proto, že se vyslovil, že ví, že se něco proti Hugenottům kuje.

A uváží-li laskavý čtenář takové násilnické a ohavné počínání královo, zajisté že budou mu snadno pochopitelnými i strašné přípravy k noci bartolomějské.

Aby admirála Gasparda z Chatillonu, hraběte z Coligny, obelstili, předstírali válku, při čemž tisíce lidí nepřátelům zrazeno a o život připraveno bylo. Muž tento byl duší Hugenottů, a ačkoli se zdálo, že dvůr opravdu na válku k pokoření Španělska, které si byl chrabrý rek tento za životní úlohu svou obral, pomýšlí, nešel přece navzdor lichotivému dolehání do Paříže, neboť přívrženci jeho zapřisáhali jej, aby pokryteckému dvoru nedůvěřoval.

A co zatím dvůr s Colignym vyjednával, uzavřena jest — v dubnu 1572 — svatební úmluva mezi Jindřichem Navarrským a Markétou z Valois.

Na počátku května přijela královna Johanna s celým protestantským dvorem svým do Paříže a počala tam sídleti, ale zemřela tam již 10. května po krátké, pouze pětidenní nemoci. Davila*) tvrdí, že byla otrávena, ale nelze to dokázati. Též du Thou soudí, že byla královna navarrská po italském způsobu otrávenými rukavičkami se světa sprovoděna. A poněvadž král, když se podobné pověsti roztrušovati počaly, prsa a břicho zemřelé dal prohledávati, a nikoli také hlavu, tvrdilo se, že traviči použili k usmrcení královny jedu, který nejvíce na mozek působil.

Následkem smrti královny Johanny přijal Jindřich název krále navarrského.

Aby admirála Coligny-ho do Paříže přivábil, použil král přímluvy maršálů Coffé-ho a Montmorency-ho, mužů ctihodných, kterýmž admirál slepě důvěřoval a kteří nic o hanebných záměrech Karlových nevěděli. Nešťastné oběti pletich dvorských dostalo se u dvora královského takové pocty a vyznamenání, že podezření poctivého Coligny-ho bylo úplně zmizelo, a král, korunovaný vrah, mohl směle svému společníku Mandelotovi psáti, že si již důvěry protestantů v také míře získal, že tito mu v krátkém čase vydají zpět všecka pevná města, která jim byl posledním mírem postoupil. Leč štěstí veliké pro Hugenotty bylo, že tato města králi nevydali, neboť jen v držení jich mohli po krvavé noci bartolomějské novou počíti válku a nový prospěšnější mír vynutiti.

Nastal den 18. srpna 1572, kde měla se slavně odbývati svatba Markéty z Valois s Jindřichem Navarrským.

Všickni Guisové byli v Paříži pohromadě a vévoda Jindřich Guise hrál na oko komedii smíření svého s ujcem svým, vévodou Aumal-ským, který netušil ani, že vrahové na něho najatí již číhají. Věc ta jeví se v světle ještě šerednějším, pováží-li se, že i papež Řehoř XIII. (Buoncampagno, zvolen 1572 — umřel 1585) o ohavnostech těchto věděl a mlčky se na ně díval; neboť Karel dal papežskému vyslanci

---

*) Davila Enrico Caterino, znamenitý dějepisec, narodil se dne 30. října 1576 v Piave di Sacco u Padovy; r. 1594—98 vyznamenal se ve válce občanské ve Francii. Později svěřila mu svobodná obec Benátská důležité úřady vojenské. Na jedné své cestě úřední byl r. 1631 v Sv. Michalu (St. Michele) u Verony zastřelen. Spis jeho: „Dějiny války občanské ve Francii od r. 1559—1598“ vyšel r. 1630 v Benátkách tiskem a dočkal se mnoha překladů a vydání.

vzkázati: „Ubezpečte Jeho Svatost, že všecko to děje se v nejlepším ohledu a ku povznešení víry svaté katolické.“

Ledva že bylo po královské svatbě, ihned sezváno množství loupeživé a krvožíznivé chátry do Paříže, a pod záminkou, že se to děje k ochraně admirála, povolána sem i životní stráž, ale právě této stráži bylo uloženo zavraždění jeho. Bylo umluveno, že, až se bude 22. srpna Coligny z Louvru domů ubírati, má jej Maurevel zastřeliti. Vévoda Guise sám dal vrahu ručnici, naznačiv mu dům pana Pillo de Villemaire, v němž měl číhati a pak na admirála střeliti. Vrah číhal za oknem zamříženým a skutečně střelil po Colignym, ale nezastřelil ho, nýbrž kulka ranila jej jen lehce na ruce.

Následkem toho nastalo mezi protestanty nesmírné jitření a Jindřich Navarrský i oba ujcové jeho Condé a Conti chtěli ujeti ihned z Paříže, pročež pospíšili si krvolační přívrženci katolicismu s krvavým kvasem svým, jejž tato tygří rota nazývala, „prostředkem k osvobození svaté víry katolické.“

Slunko bylo dne 24. srpna na sv. Bartoloměje zapadlo a temná noc rozprostřela nad Paříží křídla svá.

Vojáci a žoldnéři sfanatisovaní, větším dílem slepí přívrženci a stvůry kněží katolických, pocházející z malých kantonů švýcarských, a luza nejvyvrhlejšího druhu čekali s dychtivostí, až zavzní zvony kláštera st. Germain l'Auxerrois, což mělo být počátkem krveprolití. Úlohou jejich bylo do všech domů, v nichž bydleli Hugenotti vraziti, a všecko bez rozdílu povražditi, taktéž nešetřiti žádného Hugenotta, který by se na ulici utekl — a za to byla jim napřed již od královských úřadů krvavá mzda vyplacena. Aby lid více ještě popudili, kázali den před tím mniši a faráři pařížští, že vraždění kacířů jest skutkem bohulibým, kterým si lze zásluh u krále, Boha a církve získati. — Vražedná rota byla po vojensku po všech ulicích a náměstích rozestavena a všickni měli na rukávech bílou pásku a na kloboukách bílé kříže, aby se poznali. Guise, Tavannes a jiní podobného smýšlení rekové byli vůdci této sběře.

Tichou nocí zavzněly tu zvony kláštera St. Germainského — a co litá zvěř rozprášila se krvolačná rota po Paříži.

Guise sám vedl oddělení své do domu Coligny-ho, obsadil svým lidem dvůr, co zatím Vesme s ozbrojenci do ložnice admirálovy vrazil. Zvoněním byl se Coligny probudil a jakmile vrahové se do jeho ložnice hrnuli, věděl hned, že jest po něm veta. Jeden z vrahů vrazil mu do prsou meč. Coligny klesl na kolena a mnohými ranami proklán, vypustil hrdinnou duši svou. Neměla ale sběř dosti na ohavném usmrcení admirálově, nýbrž ještě na mrtvole jeho musila si vylíti vztek, vyhodivši ji oknem na ulici, kdež od rozlícené sběře až k nepoznání mrtvé tělo druhdy tak slavného reka zohaveno bylo; konečně jeden z pouličních hrdin upevnil na krk mrtvole smyčku a luza vzteklá vlékla ji po ulicích pařížských až k popravišti a zde ji na šibenici Montfauconské pověsila. Hlavu zbožného, o říši francouzskou velezasloužilého reka poslal král do Říma kardinálu Lotrinskému.

Ale nejen převrácená pobožnost i sprostá loupeživost zavdaly podnět k těmto ohavnostem, což vysvítá z toho, že před nocí Bartolomějskou se sestavily zevrubné seznamy jmění obětí, které měly býti povražděny, a že Mandelot úsilovně krále prosil, aby jen na něho při dělení kořisti se nezapomělo. Karel IX. a jeho matka patřili s u-

spokojenými zraky z Louvru na krvavou seč v ulicích pařížských, ano povídá se, že i král sám střílel po prchajících Hugenottech. Příštího dne procházel se s matkou svou Kateřinou Medicejskou a s mnoha pány a paními ode dvora ulicemi pařížskými, které byly posety nahými, zohyzděnými mrtvolami, z kterých si sprosté ženy pařížské ještě šašky tropily. Když Karel spatřil na šibenici za nohy pověšenou, již zapáchající mrtvolu admirálovu a dvořané jeho se odvraceli, promluvil se smíchem paměti hodná slova proklatá:

„Zabitý nepřítel páchne vždy dobře!“

Toto kruté vraždění trvalo v Paříži celé dva dny, a povídá se, že později se často jeden zlatník vychloubal, že on sám vlastní rukou přes 300 protestantů pobil. Ale nejen protestanty, i mnohé zámožné katolíky stihl podobný osud, neboť ty nezabíjela luza z nadšení náboženského, nýbrž pouze z té příčiny, aby se jmění jejich zmocniti mohla, ano i pomstychtiví našli tu vhodné příležitosti, aby si touhu svoji po pomstě na svých odpůrcích mohli ukojiti. A jako zlá nákaza rozšířilo se kruté vraždění z Paříže po všech krajinách francouzských, a všude smáčeli si katolíci ruce v krvi protestantské, nabádáni a štváni od mužů, kteří se zvali služebníky Spasitele, kterýž mír a pokoj světu byl hlásal.

Města, kdež se nejvíce a nejkrutěji s nevýslovnou zuřivostí řádilo, byla: Lyon, Rouen, Bordeaux, Castres, Toulouse, Meaux, Orleans, Angers a Bourges, v nichž potoky nevinné krve tekly. V Lyoně samém padlo vraždění tomu za oběť více než osmnáct set lidí. Mylně omlouvají spisovatelé Lacretelle*) a de Thou Mandelotta, že on neměl ani té nejmenší viny na těchto ohavnostech, ale to se jim dá lehce odpustiti, uváží-li se, že oba, on i Karel IX., úlohu svoji pod pláštíkem pokrytectví velmi obratně hráli, ano, kdyby se byly nenalezly dotčené listy, věřili bychom jim ještě až podnes. Chvalnou výminkou v tomto vraždění jsou páni z Montmorency a ctihodný sluha Páně, Jan Hennyer, biskup Lissieux-ský, který se veřejně a rozhodně proti svým spolubratřím biskupům vyslovil, a nekřesťanskou nauku jejich o vyhubení kacířů ostrými slovy s kazatelny káral. A mimo tyto zasluhují ještě pochvalné zmínky Bertrand ze Simiane, náměstek krajiny Douphiné, St. Héran místodržitel v Auvergni, La Guiche, zemský správce v Maçonu, a Chabot Charni v Burgundsku, kteří vší silou se vraždění krutému opřeli.

Ano hrabě d'Orthez, velitel vojenský v Bayonne, měl tolik odvahy, že králi psal, „že přečetl Jeho list vojákům a občanům města svého a že našel mezi nimi věrné a oddanné poddané Jeho Milosti Královské, ale žádného biřice a katana.“ — Ubožák zaplatil draze toto své upřímné mínění, byltě nedlouho na to otráven. V Provenci, kdež bylo nejvíce protestantů, nedopustil hrabě Tende, aby se vraždění Hugenottů dálo a následkem toho byl sám najatými vrahy v Avignonu úkladně zavražděn.

---

*) Lacretelle, Jean Charles Dominique, výtečný dějepisec, narodil se dne 3. září 1766 v Metách (Metz) a byl po vypuknutí velké francouzské revoluce redaktorem denníku Journal des debats. Za času hrůzovlády našel před rozlícenou lůzou ochrany, vstoupiv do vojska. R. 1811 stal se professorem na universitě pařížské a r. 1816 zvolen jest za presidenta akademie. Zemřel 26. listopadu 1855 v Bel Aix u Maçonu. Nejlepší spis jeho jest: „Dějiny Francie za času válek náboženských“ a vyšel 1814 ve 4 svazcích v Paříži. Kiesewetter přeložil jej do němčiny. Spisovatel dějepisný skví se co svědomitý a důkladný badatel pramenů historických.

Papež Řehoř XIII. ustrnul hrůzou nad těmito ohavnostmi a se slzami v očích slavil skvělé církevní obřady, k jakýmž jej kardinálové Lotrinský a Alessandro radostí nad vítězstvím dobré věci víry svaté, takřka přinutili; on plakal bolestí a žalem, ale přece ukrutné vraždění oslavoval.

Děla hřměla s hradu andělského, oznamujíce do šírého světa plesání kardinálů, skvělé ohňostroje ozářovaly temnotu noční a kardinál, který první zprávu o výjevech noci bartolomějské přinesl, dostal za toto své poselství 200 dukátů. Malby oslavovaly ohavné vraždy tyto a papež dal pamětní peníz raziti, na němž byl na jedné straně anděl smrti s mečem v jedné a s křížem v druhé ruce, jak přes mrtvoly zabitých stíhá prchající Hugenotty, a na obrubě nápis: „Gregorius XIII. R. M.“ na druhé pak straně nápis: „Ugonotorum Strages 1572“ (Porážka Hugenottů).

V Paříži trvalo vraždění Hugenottů od 24.—28. srpna, ale mnoho-li životů mu za oběť padlo, není známo, neboť nikdo je nepočítal, ba ani by je byl sčísti nemohl. De Thou, kterýž nejdůkladnější nám zprávy o těchto hrůzách podal, páčí počet zabitých v celé Francii nejvýš na 30.000, praví ale sám, že myslí, že jich tolik nebylo, kdežto naproti tomu Marquis Rosny, pozdější vévoda Sully, o 70.000, a Perefixe as o 100.000 mluví.

Tolik ale jest jisto, že vrahům nešlo tolik o množství zabitých obětí, jako spíše o bohatství jejich.

Jindřich Navarrský a princ Condé nebyli šice mezi zavražděnými, ale král držel je v tuhé vazbě, kdež se s nimi velmi surově nakládalo, a neustále se jim domlouvalo, aby ke katolické víře přestoupili. Jindřich, mladík vrtkavé a lehkomyslné povahy podal se bez velkého odporu, neboť jednalo se tu jen o změnu zevnějších obřadů, a jemu byla víra jako víra, jelikož nevniknulo ani učení víry protestantské ani katolické hluboko do srdce jeho. Více práce stálo, než přemluvili prince Condé, kterýž se stálostí vytrvalou lpěl na učení protestantském, až posléze, když Karel I. dal si jej zavolati a naň zařval: „Buď půjdeš na mši do kostela anebo na popraviště neb do bastilly!“ tu teprv povolil, jako se to obyčejně stává, že meč a hranice již tak mnohé na víru obrátily; že ale víra tato příliš pevná není, pochopí taktéž snadno každý, a tak bylo i zde, Jindřich i Condé, jakmile se zase octli na svobodě, vrátili se opět k protestantismu.

Pohlédneme-li blíže na příčiny a pohnutky krvavého vraždění Hugenottů, shledáme, že měli duchovní katoličtí největšího podílu na ohavnostech těchto. Neboť svými ohnivými řečmi s kazatelen povzbuzovali všude lid proti protestantům a vybízeli jej k vyhlazení kacířů, a v Toulouse založili jesuité r. 1563 spolek k hájení náboženství, a nejčelnější členové spolku tohoto odbývali schůze a porady své v koleji jesuitské. A jak dobře pochopili svatý úkol svůj jesuité, o tom svědčí, že nedlouho na to páter Edmund Angier založil druhý spolek „nejsvětější svátosti,“ jehož údové museli se přísahou zavázati, že krále Jindřicha Navarrského nikdy za pravého následníka na trůně francouzském neuznají.

A tak byla ubohá Francie až do nejhlubších útrob svých prolitou krví občanských válek zbrocena a strašlivé ovoce válek těchto nedalo na se dlouho čekati.

Líčenou zlomyslnou hrou, kterouž Kateřina se Španělskem nastrojila, svět brzy prohledl, neboť Filip II, škaredý fanatik, jenž přes 50000 protestantů vyhladil

mečem a dle jehož zásady: „Jedna víra, jeden křest!“ celé krajiny lidu zbaveny jsou, a kterýž ducha národa svého na celá století utlumil, a jenž v pověrčivém smýšlení svém neznal hrobu jiného, než na kterém se odznak pravé víry, kříž, vypínal, — panovník tento nemohl býti nepřítelem krví zbrocené králové, kteráž noc bartolomějskou vyvolala; a což divu tedy, že muselo proti oběma těmto tak mocným spojencům v prsou každého poctivě smýšlejícího neodolatelné povstati podezření a oprávněné obavy.

Alžběta Anglická. (Kapitola 26.)

I byli následkem toho Hugenotté ve velkých úzkostech, ale ponenáhlu nalezli i oni spojenců, neboť protestantské kantony švýcarské, královna anglická Alžběta, a i některá knížata německá poskytli jim pomoci, ano i to bylo jim vítaným prostředkem, že panovaly v samé rodině královské sváry a různice, neboť Karel IX. a bratři jeho, Jindřich Andegavský a vévoda z Alençonu, neustále závistivými a nedůvěřivými zraky na se pohlíželi, jeden proti druhému pikle kujíce, kdežto pro-

testanty spojovala svornost neoblomná, utužena věrolomností, nespravedlivým, krutým pronásledováním; bylť je železný zákon nutnosti spojil páskou nerozvížitelnou.

Hlavním sídlem jejich odporu bylo la Rochelle, pevnost nedobytná, která tvořila téměř pro sebe republiku; toto město oblehaly četné voje vévody Andegavského, který lehkomyslně tisíce vojínů tu marnými útoky pohubil, co zatím vůdcové a důstojníci jeho v táboře hodovali a se veselili. Tím způsobem hnala vojska oblehajících devětkrát útokem na pevné Rochelle, aniž by bylo město toto, výtečnými válečníky hájené, jaké škody utrpělo, navzdor tomu, že oblehající devět podkopů byli prachem do povětří vyhodili. Příčiny těchto tak špatných úspěchů vojska katolického byly: dílem rozervanost a nesvornost vůdců a pak ještě více okolnost ta, že Montmorency, Condé a Jindřich Navarrský, které byl král mocí k návratu do lůna „samospasitelné římsko-katolické“ církve přinutil, obleženým potaji podávali zprávy, co se proti nim v táboře katolického vojska zamýšlí. — Po celý čas, co toto dlouhé a nad míru tuhé obležení Rochellské se dálo, osvědčili obyvatelé pevnostní podivuhodnou vytrvalost a chuť k boji, neboť i ženy a děti nedospělé bylo lze vídati v řadách hajitelů, kde se zápalem téměř šíleným pro svobodu a víru svoji bojovali, vraždíce své nepřátely.

Ve vojště katolickém ale nepanovala příliš vzorná kázeň, a brzo ustoupila vzpouře a odboji skorem zjevnému, zrada a útěk z řad královských k obleženým zmáhaly se víc a více a konečně byli vůdcové, kteří se marně snažili, aby tomu učinili přítrž, rádi, když se na úsilovné nalehání jejich dal král k uzavření hanebného míru pohnouti. A mírem tím nabyli protestanté zase všech předešlých práv svých, kterých byli nocí bartolomějskou pozbyli.

Svobodný pán z Reniersu podal rekovností svou skvělý příklad světu, kterýmž město Montauban před zkázou zachránil. Když se totiž Montlüc s vojskem svým k Montaubanu blížil, chtěje ho oblehati, chtěli se Reniers a hrabě Jourdan s hloučkem malým vojska svého do města vrhnouti, nebyli tam však vpuštěni. Tu chtěl Reniers tedy svůj život co možná nejdráž prodati a učinil s hrstkou svých věrných útok zoufalý na mnohem větší přesilu nepřátel a štěstí mu přálo, neboť porazil úplně na hlavu vojsko Montlüc-ovo. Pak ho arci Montaubanští rádi do města vpustili. A když město to bylo obleháno, hájil je Reniers s obezřetností a vytrvalostí neobyčejnou a s výsledkem skvělým; a za příkladem tím setrvalo ještě jiných třicet pevných měst Hugenotských v odporu. A brzy dosáhly voje protestanské značných úspěchů. Kolem města Nismesu byla hlavní síla jejich vojska soustředěna, v pohoří sevennském byly všecky pevnůstky v rukou jejich a měly výtečné vojevůdce za obhajce.

Ve Švýcarsku, v sousedních krajinách Německa a v Anglicku bylo množství protestantských vystěhovalců, kteří v zemích těchto ve prospěch bratří svých ve Francii působili, a žoldnéře najímali; — a všudy dostávalo se jim laskavého přijetí a vydatné podpory.

A protož byl uzavřen mír a tím dostalo se protestantům ve Francii značné úlevy. Nismes, Montauban a La Rochelle musila se na oko podrobiti moci královské, v skutku ale zůstala svobodnými, neodvislými protestantskými městy.

19.

Kralovražda.

V táboře Rochellském byl sice mír s Hugenotty uzavřen, který se podobal smlouvě dotčených tří měst, leč nenabyli protestanté mírem tím, který byl vlastně teprv mírem Boulogneským, uzavřeným v červenci 1573 ztvrzen, tak značných úspěchů, jak by se bylo dalo očekávati. Neboť snášelivost náboženská, mírem tímto vyslovená, byla velmi obmezena, a jen šlechta a páni, kteří měli vlastní úřady, směli ve svých vlastních domech a vždy jen pro sebe a nejvýš pro deset jiných osob služby boží odbývati. Všecko pak, co se bylo prvé stalo, mělo býti odpuštěno a zapomenuto.

V Polsce byl krátce před tím — dne 14. července 1572 — poslední král z rodu Jagellova, Zikmund August (narozen 1. srpna 1520) umřel, zůstaviv říši svou v strašném zmatku a nepořádku. Bylť mu r. 1544 otec jeho Zikmund I. postoupil království Litevské, leč když se Zikmund August po smrti své první manželky Isabelly rakouské, proti vůli otce svého zasnoubil s Barborou Radzivilovou, vdovou po vojvodě Trockým — 1546 — povolal jej otec jeho nazpět do Polska, chtěje ho od Barbory odvrátiti a 1547 dal mu Mazovsko a rok na to Západní Prusko. Brzy na to zemřel starý král Zikmund I. a Zikmund August stal se — 1. dubna 1548 — králem celé Polsky. Přívětivým a laskavým svým chováním naklonil si ponenáhlu šlechtu i pány a města, a na sněmu zemském příštího roku odbývaném uznán sňatek králův s Barborou Radzivilovou za pravý a tato jest za královnu polskou korunována.

Za panování Zikmunda Augusta vniklo učení protestantské i do Polsky.

Velmistr řádu mečového, Gotthard Kettler, postoupil Polsce r. 1561 Livonsko, nemoha je proti násilným útokům sousedního Ruska udržeti. Leč tím nebylo Livonsko sproštěno Ruska, neboť brzy na to zmocnil se car Vasiljevič města Polocka a vynutil na králi polském příměří. — Leč manželství krále s Barborou nebylo šťastné a zůstávalo bezdětné, protož se chtěl s ní dát Zikmund August rozvésti. I chtěl se tedy katolickému vyššímu duchovenstvu král vším způsobem zalichotiti, aby mu toto rozvedení bylo usnadněno. — Přece ale, jakkoli v svém přepjatém horlení pro víru katolickou i Sociniany *) ze země vypověděl — r. 1566 — povolil kanovníkům Rigaiským, že se směli k učení Lutherovu přidati.

*) Lälius Socinus narodil se 1525 v Sieně. Z počátku oddal se studiím právnickým, později pak zanášel se studiemi bohosloveckými a probíraje se v písmě svatém a ve spisech Otců církevních, přišel v pochybnosti o jsoucnosti nejsvětější Trojice. — R. 1544 procestoval Německo, Francii, Anglicko a Hollandsko a stál s učenci protestantskými v neustálém přátelském spojení. Následkem tohoto jeho bludného učení zabavila inkvisice celé jeho jmění. Umřel 1562 v Curichu. Učení jeho bylo od jeho synovce Fausta Socina (nar. 1539 v Sieně) rozšířeno a spořádáno. I tento byl pronásledován a umřel v březnu 1604 v Luclavici u Krakova. Oba tito učili vzývání jediného Boha, zavrhovali učeni církve o hříchu dědičném a smrti Kristově za smíření hříchu toho. Krista ctili jen co člověka; křest a svátost oltářní byly jim sice prospěšnými, nikoli ale nevyhnutelně potřebnými obřady, a nepřipisovali také svátostem těmto žádnou nadpřirozenou moc a účinek. Za našich dob nalezají se Sociniané skoro jen v Sedmihradsku.

Pod vládou jeho nabyla Polska nejvyšší moci, neboť i Litva, která již dříve sice s královstvím Polským byla spojena — byla 1569 uzavřením sněmu Lublinského k Polsce úplně přivtělena a na témž sněmu též i splynutí Podolí, Volyně, Kieva, Livonska a Kuronska s královstvím polským vysloveno.

Po smrti krále Zikmunda Augusta počal i třetí syn Kateřiny Medicejské, princ Jindřich Andegavský, ve světě velkou hráti úlohu.

Kralevič tento narodil se 19. září 1551 ve Fontainebleau a byl od přírody bohatě vlohami nadán a srdcem jemným a povolným; leč ctižádostivá a zlomyslná matka udusila ještě v zárodku všecky tyto výtečné vlastnosti v něm a zcela jej zkazila.

V osmnáctém roce věku jeho svěřeno mu vrchní velení nad vojskem královským proti Hugenottům co královskému poručíku, totiž náměstku královu, a přiděleni mu co vůdcové a rádci Tavannes a Sansac.

Tehdy byl princ Condé usazen s vojskem svým v St. Jean d'Angely a v Angoulème. Obě vojska, královské i protestantské, táhla krajinou mezi řekami Loir-ou a Garonn-ou, s ukrutností stejnou, jaká v tehdejších dobách vůbec panovala, loupíce a vraždíce. Jelikož se Hugenottům nedostávalo peněz, odevzdal Condé vrchní velení admiralu Coligny-mu a odebral se do Rochelle, aby byl blíže protestantským přátelům svým, jejichž hlavní střediště bylo v Nismesu, a tak si nějakých peněz opatřil. I byli občané protestantští hotovi obětovati za víru svoje statky, krev i život, neboť kruté edikty, stejné s nařízeními Filipa II, krále španělského, a ještě krutějším vykonáváním ediktů těch blouznivcem Albou, nebyly již ani k vydržení. Karel francouzský byl totiž všecky své edikty, kterými se protestantům jen dost malých svobod náboženských udělovalo, odvolal, a zapověděl každé náboženství, vyjma toliko katolické, v říši své, a vyznavači jiných náboženství měli být na statcích a na hrdle pokutováni. Všickni protestantští kněži měli ve čtrnácti dnech ze země se vystěhovati a spolu bylo nařízeno, že každý, kdoby úřad nějaký zastával a k novému učení se přiznával, měl všech úřadů a důstojností býti zbaven. Za takových krutých poměrů dá se lehce pochopiti obětavost protestantů, ano i sama královna Anglická poslala Condému 100.000 dukátů (anglonů) ku podpoře vojska jeho. — V únoru příštího roku přitáhl Condé zase, a on i Coligny unavovali zdánlivými útoky vojska královská, při čemž však se nikdy nepustili v rozhodný boj — neboť očekávali pomocná vojska z falckrabství Německého. Vojsko královské tábořilo za řekou Charente a vůdcové jeho byli by rádi v rozhodný se pustili boj, neboť měli celé vojsko pohromadě a i knížata katolická z Německa a najatí žoldnéři tvořili jinou značnější část zálohy jejich. Condé stál s vojskem svým v Jarnacu a Coligny-ho štáb ležel v nočním táboře, v dominikánském klášteře Bassac-ském, hlavní pak síla vojenská byla u Cognacu. Condé měl pozorovati čáru Charent-skou, jelikož ale přední stráže jeho nenalezly žádného přístřeší a nechtěly v chladné noci pod širým nebem tábořiti, ustouply zpět, nechtíce pod stany noc ztráviti.

Bylo dne 12. března 1569. — Královští vůdcové Tavennes a vévoda z Anjou vidouce, že stráže přední Hugenottského vojska ustoupily, použili této okolnosti, přešli přes řeku a dali se v rychlý pochod proti Hugenottům. Coligny a Ludvík z Condé byli jeden od druhého kolik hodin cesty, hned ale, jakmile rychlí poslové

o tomto neočekávaném útoku jim zprávu přinesli, spěchali oba na bojiště a Condé vrhl se sám v čele udatných svých rytířů a šlechticů ve velkém zápalu do boje; z počátku zdálo se sice, že jest vítězství na jeho straně, ale nesmyslným chvatem seslábli pojednou bojovníci jeho a této příležitosti chopil se ihned Tavennes a učinil na vojsko protestantské se strany útok. V tomto boji sklesl pod Condém kůň, on pak sám musil pánu d'Argensovi kord svůj odevzdati a upadl do zajetí. A co zatím pán z Argensu se svým vznešeným zajatcem pryč odjížděl, potkal jej Montesquieu, setník od gardy vévody z Anjou, poznal v zajatci prince Condého a pozadu jej střelil, načež Condé ihned mrtev s koně sklesl. Zůstavil po sobě syna, Jindřicha Condé, který byl později jeden z nejvýtečnějších vojevůdců francouzských. V této bitvě u Jarnacu, kterouž d'Avila též bitvou u Bassacu nazývá, vynikl též Jindřich Guise, výtečného otce Františka syn, později velmi proslavený. Protestanté ztratili v této bitvě sice jen několik set mužů, zato ale bohužel přes sto synů výtečných šlechticů svých.

Admiral Coligny musel z Jarnacu odtáhnouti a hned na to držel tam Jindřich z Anjou, který byl v této bitvě v prvním ohni, slavný vjezd.

Jakkoli byla tato porážka pro Hugenotty velmi citelná, netrvalo přece dlouho a zase počali nová vojska sbírati u Xanitesu, kamž se také Jindřich Condé a Jindřich Navarrský, pozdější král Jindřich IV., odebrali.

Matka Jindřicha Navarrského, Johanna d'Albret, žena mužné povahy a chrabrého, bojovného ducha, povzbuzovala s Colignym stranu protestantskou k odporu, a tento stal se brzy se svým bratrem Andelotem nejvyšším vůdcem protestantů, neboť královnin syn Jindřich byl teprv tehdy patnáctiletý. Admirál Coligny pak byl jeho učitelem v umění válečném.

Coligny nešetřil pro dobro a ku zdaru věci své žádných obětí; král zbavil jej důstojenství nejvyššího admirála a prohlásil jej za vypovězena, statky jeho byly propadly koruně a zámky jeho dal král zbořiti. Než to nic nezlomilo mužnou mysl chrabrého reka, neboť bojoval se štěstím nemalým, an mu nepředložený, mladistvého ducha Ludvík Condé více v záměrech jeho nepřekážel. K tomu přidružila se ještě i okolnost ta, že královský dvůr zbavil vůdcovství nejvýtečnějšího vůdce Tavennes-a, který nedávno ještě, totiž dne 3. října, skvělého vítězství u Poitiersu dosáhl.

Teď teprv objevil se v světle nejjasnějším mužný, neohrožený duch královny Johanny, kterýmž nadchnut jest i mladistvý syn její Jindřich, kralevič Bearnský; ona byla všude mezi vojskem hugenottským, a povzbuzovala ohnivými, uchvacujícími řečmi svými vojíny — a hlavně jejímu a Colignyho nalehání podařilo se, že Hugenotté odtábli z roviny u Poitou, kde by je byla přesila vojska královského úplně zničila — a utekli se do hor Languedoc-ských, kde se jim dostalo od přírody samé ochranných hradeb, tak že se mohli zase znova sebrati a sesíliti.

Vojsko královské, ačkoli mohlo snadno při bídných poměrech, v jakých se tito tehdy nalezali, hlouček protestantů zničiti, nechalo je odtáhnouti.

V témž čase si dopisovala ošemetná a úskočná Kateřina Medicejská s Johannou d'Albret, královnou Navarrskou, ano poslala k ní do Rochelle pána z Castelnau, aby o mír vyjednával; leč Johanna se zřejmě vyslovila,

že královně francouzské ani za mák nedůvěřuje, a že dobře ví, že kardinál Lotrinský s Filipem II., králem španělským, a s papežem vyjednává, a všickni tito tři panovníci že drží se zásady, že protestantům se nemusí v slovu dostáti.

Obavy královny Johanny byly ovšem odůvodněny, ale tenkrát myslila to strana královská s uzavřením míru opravdu, neboť starost a bázeň učinily ji podajnou. Falckrabí Jan Kazimír totiž chystal se s vojskem svým a táhnul Colignymu na pomoc, a před tímto vůdcem a vycvičeným vojskem jeho bála se strana dvorská nejvíce. Neboť byl ve Francii za vlády Jindřicha II. vychován, znal dobře zdejší poměry a při tom byl výtečný vojevůdce.

K tomu přidružila se ještě i okolnost ta, že Guisové počali straně královské přerůstati přes hlavu: Jindřich Guise osvědčil se již kolikráte rekem statečným, a podobně vynikal i vévoda Mayenský nevšední slávou; zatím byl i Coligny dobyl u Moncontouru skvělého vítězství a přitrhl s vojskem svým až do Burgundu, ano i na blízko Paříže, ačkoli neměl ani jediného děla. Při tomto jeho rychlém pochodu musil každý jezdec vzíti k sobě na koně ještě pěšího vojáka. — A tudíž vidouc královna, že se straně její šlape na krk, hledala míru.

Mezitím však, co se o mír vyjednávalo, táhl Coligny bez překážky dále. Při jednání o mír ale byla hlavní překážkou okolnost ta, že žádali protestanté, aby se jim dostalo v náboženství jejich úplné neobmezenosti, a spolu žádali jisté pevnosti, by je mohli svým vojskem osaditi, a to jim mělo býti rukojemstvím za dodržení podmínek míru. Dvůr byl již v měsíci květnu volným, na jednotlivých místech svobodu náboženskou povoliti a dvě pevnosti protestantům k osazení vojskem jejich vykázati, měsíc na to však povolovala strana královská více, ale tajně při tom si myslila, že slibům daným, jako se to bohužel obyčejně stávalo, nedostojí.

Na počátku července shodly se již obě sporné strany o podmínky míru, ale strana zpátečnická, které se nikdy nejednalo o mír, ani o blaho státu, nýbrž jen o zachování moci její, zmařila uskutečnění míru toho a teprv za měsíc, totiž dne 28. srpna 1570 byl uzavřen mír v St. Germain en Laye.

Protestantům dostalo se mírem tím svobody náboženské a všeobecné amnestie, statky a úřady byly jim zase vráceny a všecko soudní stíhání proti nim zrušeno. Směliť všudy míti svobodu náboženství, kde jí až posud požívali. Jen v Paříži a na deset hodin cesty v okolí, jakož i jinde, kde dvůr sídlil, nesměli odbývati služeb božích. Taktéž ponechány jim čtyry pevnosti, La Rochelle, Montauban, Cognac a La Charité na dvě leta, naproti tomu musili se však princové Navarrský a Condé a ještě jiných dvacet šlechticů, které si král vyznačil, přísahou zavázati, že po uplynutí dvou let tato místa opět vládě odstoupí.

Kralevič Jindřich Andegavský osvědčil se již v mnohých bitvách co mladík velmi statečný a též při jiných příležitostech jevily se dobré stránky povahy jeho, ale na ponoukání své matky a strany dvorské dal se přece svésti k tomu, že v obavách noci bartolomějské se zúčastnil.

Po smrti krále polského Zikmunda Augusta nastaly v Polsku zmatky nesmírné, neboť utvořily se mezi tamní šlechtou dvě strany a jedna nechtěla popustiti druhé a tím se stalo, že nikterak nemohly se sjednotiti o volbu nového krále. Byla to předně mocná strana protestantská, čítající četných přívrženců v Kuronsku a Livonsku.

Smlouvou, kterou při spojení zemí těchto Polska uzavřela, byla sice úplná svoboda náboženská vyhražena, ale duchovenstvo katolické a hlavně papežští nunciové štvali proti tomu neustále polské velmože, a nechtěli svých domnělých práv se ani v nejmenším zbaviti, a jelikož bylo duchovenstvo na sněmu říšském velmi četně zastoupeno, podařilo se straně katolické, že mocnou si utvořila stranu, a tak byla roztržka mezi šlechtou polskou čím dál tím větší.

Kateřina Medicejská jedva že se dozvěděla, že se šlechta polská nemůže usjednotiti o volbě nového krále — neboť Zikmund, ač třikráte byl ženat (poslední manželkou jeho byla Kateřina, vdova po vévodě Mantuanském) nezanechal po sobě dědice — poslala ihned syna kancléře svého Birague do Polska, aby tam šlechtě polské syna jejího, Jindřicha Andegavského, za krále navrhl. Mladý Birague dokazoval šlechtě polské na sněmu shromážděné, že pod vládou takového krále, jako jest Jindřich, nebudou se muset ani za mák báti o ztenčení práv svých a líčil jim jej co věhlasného vůdce, který prý podal důkazy své statečnosti v bitvách u Jarnacu a Montcontouru.

Polští velmoži, žárliví jeden na druhého, nechtěli živou mocí dopustiti, aby koruny polské se některému mocnému bohatýru ze středu jejich dostalo, a tak byl na volebním sněmu u Volny od třiceti tisíců shromážděné šlechty — národ sám neměl při volbě této zastoupení pražádného — Jindřich za krále zvolen; poněvadž se však zatím i do Polsky zpráva dostala, jak hanebně si v krvavé noci bartolomějské v Paříži počínal, musil Jindřich prvé ještě, než se z Paříže do Polsky odebral, podepsati smlouvu, kterou si šlechta na volebním sněmu sestavila. V smlouvě té bylo výslovně vyhraženo, že nikdo nemá být pro své vyznání náboženské trestán neb pronásledován; katoličtí kněži ale měli podržeti své statky a obročí. Též i volební kapitulaci musil podepsati a od té doby musili to ostatní polští králové také činiti, a to dálo se pokaždé na ujmu moci královské, tak že za nedlouho byla v Polsce tato moc jen stínem důstojnosti předešlé a král sám pouhým strojem a hříčkou velmožů svých. Též uzavřeli, že za živobytí králova se nesmí nikdy nástupce jeho voliti, ba ani volební řád ustanovovati.

Značné množství šlechty polské přijelo si do Paříže pro mladého krále. Přijeli na padesáti čtverospřežných vozech. Pařížané nemohli se ani dosti vynadiviti skvostným, drahými kameny vykládaným a zlatem vyšívaným kožichům jejich, ale neotesané chování rusovousých Poláků nelíbilo se jim ani za mák a sloužilo jim za terč vtipů a narážek. Jindřich sám nejevil velké chuti do Polsky, a to tím méně, ježto měl s manželkou prince Condé zamilované pletky; o tom svědčí okolnost, že jí psával listy svou vlastní krví, pošetilé to a zajisté kraleviče nejdůstojné jednání. Když se byl v la Rochelle dozvěděl, že jest za krále polského zvolen, chtěl volbu tuto složiti, předstíraje chorobu bratra svého, ale matka jeho stála na tom, aby volbu tu přijal a on se neodvážil jí na odpor se postaviti. —

Vytrhnuv se z loktů své milenky, odebral se konečně do Polska, pojav s sebou množství lehkovážných francouzských dvořanínů. Na té cestě zastavil se v Heidelberce, kde nalezl četné protestanty z Francie, kteří kysele naň pohlíželi, a když se představoval kurfiřtovi tamnímu, vytýkal mu tento ostrými slovy hanebné počínání jeho v noci bartolomějské.

Korunovace Jindřicha dála se 15. února 1574 v Krakově s velkou okázalostí.

Brzy po odchodu Jindřichově roznemohl se povážlivě Karel IX., a ihned utvořila se nová strana dvorská, která chtěla míti za krále vévodu z Alençonu, bratra králova, mladíka k vládě zcela neschopného. V čele této strany stáli dva milostníci jeho, stejného s ním smýšlení, pán La Mole a Hanibal hrabě Coconas a ti zosnovali spiknutí proti Kateřině Medicejské, která zatím ve jmenu syna svého vládla. K těmto spiklencům měli se ještě připojiti maršálové Montmorency a Coffé, pak princové Condé a Jindřich Navarrský, dále bylo umluveno, aby se vévoda z Alençonu s protestanty spojil. Stará královna dozvěděvši se o tom, nad míru se rozlítila a popudila syna svého Karla IX. proti bratru, a vévoda z Alençonu dal se v zbabělosti své zastrašiti, že všecky spiklence vyzradil. Následkem toho byl on i kralevič Jindřich Navarrský ve vazbě držáni, Condé prchl do Německa a Montmorency a Coffé byli uvězněni. Držán nad nimi soud, ale nemohlo se jim ničeho dokázati. Hůře vedlo se pánům ostatním, neboť La Mole a Coconas byli sťati, a František de Tourtay navzdor šlechtickému původu svému jest oběšen.

Již dávno bylo slyšeti stesky protestantů, že se jim výminky míru nedrží a když nad to ještě nová příkoří se jim dála, chopili se všeobecně zbraně ano i sám mírumilovný vůdce jejich La Roue vyslovil se, že není jiného prostředku k vymožení svobod a práv slíbených, leč sáhnout k zbrani. Tak zvaným „povstáním masopustní noci“ zmocnili se protestanté měst Lusignan-u, Melle, Fontenay-e, Pons-u, Tonay-Charente, Royan-u, Talmont-u a Rochefort-u, a brzy počaly znova kruté, vražedlné boje. Protestanté chtěli se pomstíti na katolících za krvavou noc bartolomějskou a tito odpláceli jim stejnou měrou vražděním a pálením.

Byl tehdy ve Francii hrůzný čas, doba, kde v celé říši panoval nesmírný zmatek a zdivočilost. Žádný nevěděl, kdo vlastně je pánem říše francouzské a zrovna v nejhorším zemřel Karel IX. — dne 30. května 1574. — V Polsce zatím žil bratr jeho Jindřich jako vězeň, střežen jsa od žárlivých velmožů polských ve svém paláci, protože se milí poddaní jeho obávali, že by se mu polské hospodářství znechutilo a že by jim mohl upláchnouti, až by se mu vhodná příležitost naskytla. Nad to nenalezl Jindřich v Polsce ničeho, co by mu pobyt jeho bylo oslazovalo, neboť i zde panovaly tytéž spory a roztržky, jako ve Francii, a on sám sobě zůstaven jsa a nemaje pražádného vlivu, nebyl s to, aby si pořádek zjednal. Již čtrnáctého dne po úmrtí bratrově, — tudíž velmi brzy, uváží-li se tehdejší obtíže cestování — dostal zprávu o tom, a chtěl se ihned do Francie odebrati a na trůn smrtí bratrovou uprázdněný dosednouti; následek toho byl, že jej dvořané jeho hlídali ještě bedlivěji než prvé.

Když se poslové, kteří mu byli zprávu o smrti bratrové přinesli, domů ubírali, přikázal jim, aby mu podložené koně na všech štacích až na hranice Rakouska připravili.

Konečně podařilo se mu 18. června, že hlídače své oklamal a podtají v podivném převlečení uprchl; po rychlé, téměř báječné jízdě dostal se na hranice říše své, ačkoli venkovské obyvatelstvo jej stíhalo, chtíc ho zase nazpět dostati. — Zdálo

by se, že nyní neměl Jindřich nic jiného na práci, než aby se co možná nejrychleji do Paříže dostal; tomu ale nebylo tak, nýbrž on zdržel se nejprvé ve Vídni a pak několik měsíců v Benátkách, tehdejším středišti šejdířů a podvodníků, a vedl tam život velmi nevázaný, při čemž mu lehkomyslní dvořané jeho byli věrnými druhy. Pak se zdržel ještě v Turině a konečně dostal se do Francie. — Zde nalezl dvě strany, jednu Guis-skou, a druhou, která se držela zajatých maršálů CofféRho a Montmorency-ho; tato strana nazývala se neutrální politickou stranou, neb malkontenty, tito drželi se vévody z Alençonu. K straně této přiznávalo se též mnoho katolíků a byla tím nebezpečnější, jelikož nikdy nesáhala, ačkoli se jí příčin k tomu dosti nahazovalo, k zjevnému nepřátelství, ale neustále jím hrozila. Mnozí členové této strany byli správci krajin aneb vojenští velitelé v městech a pevnostech, drželi si své vlastní vojsko a vůbec počínali si jako neobmezení panovníci.

Jindřich byl dne 15. února 1575 v Remeži korunován a druhého dne zasnoubil se s Ludovikou Vaudemontskou, kněžnou z vévodského rodu Lotrinského, příbuznou vévod z Guise, tak že tímto sňatkem svazek rodiny Guisů s rodem královským ještě pevněji jest utužen. Král ale místo co by se byl měl stranám vší silou královské moci opříti, nechal vše kráčeti svou cestou, a oddav se prostopášnostem všeho druhu, vedl život velmi lehkomyslný a nevázaný se svými milci a tím stalo se, že knížata Lotrinská brzy jej celého ovládali. Bratr jeho, vévoda z Alençonu, ušel pronásledování matky své Kateřiny a nazýval se veřejně ochrancem protestantův.

V Burgundsku stála proti sobě vojska královsko-katolické, jehož vedení král zcela Guisům ponechal, a kurfiřst Jan Kazimír a statečný Condé s německými bojovníky v počtu 60.000 mužů. Dne 22. listopadu 1575 uzavřeno příměří na 7 měsíců pod výminkami, které vzbudily žárlivost fanatických katolíků v plné míře. Mezi tím žádali i Poláci, aby se král Jindřich zase vrátil, a když toho neučinil, zbavili jej hanebně důstojenství královského a přikročili k volbě nového krále.

Příměří toto ale bylo neustále z obou stran přerušováno a mezitím uprchl kralevič Jindřich Navarrský, kteréhož v Paříži zajatého drželi, ze zajetí a prvé ještě, než kdo o útěku jeho zvěděl, octl se v Guyenně, kdež byl královským náměstkem. Konečně smířila se Kateřina se svým synem, vévodou z Alençonu, a učinila jej správcem vojenským i civilním v krajinách Touraine, Berry a Anjou s neobmezenou mocí vládní a udělila mu ročních důchodů 100.000 tolarů, načež přijal titul vévody z Anjou. Jindřich III. hleděl sliby nabýti času, a proto slíbil princi z Condé vladařství v Pikardii, Jan Kazimír pak dostal zaplacení válečných svých výloh a slíbeno mu ještě jiné čtyry miliony tolarů.

Dne 14. května 1576 předložil král sám čtvrtý edikt náboženský parlamentu, ale ani on, ani lživá paní matka jeho nemysleli na splnění výminek v ediktu tom obsažených, nicméně ale byli vydáním tohoto ediktu jesuité tak popuzeni, že popuzovali všudy lid katolický k odboji. A co medle bylo v ediktu tomto obsaženo, že v něm viděli jesuité nebezpečí hrozná pro celou Francii? Nic jiného, než že na všech místech a vždy směli protestanté bez překážky odbývati služby boží, dále že měli přístupu do všech úřadů a v obou sněmovnách měli býti zastoupeni poměrně s katolíky — a konečně že měl král Navarrský dostati osm pevných měst za rukojemství.

Následkem toho utvořila se nejvíce přičiněním Guisů tak zvaná liga, spolek katolických některých šlechticů, kteří chtěli vévodu Jindřicha Guise na trůn dosaditi, ačkoli krále nikoli nenáviděli, jako spíše jím pohrdali. A pod záminkou, že si spolek tento obral za úkol, hájiti zájmy katolíků proti protestantům, dostalo se mu vydatné podpory ze Španěl a z Říma od duchovenstva i od katolické strany v parlamentu a jesuité popouzeli ohnivými řečmi lid proti králi, „jenž prý kacířům naddržuje.“ Ano spolek tento měl i svou zvláštní smlouvu spolkovou, kteráž počínala slovy: „Ve jmenu svaté a nerozdílné Trojice!“ A v smlouvě té slibovala se bezvýminečná poslušnost ohledně vyhlazení protestantismu vladaři ještě nejmenovanému. A náboženská bratrstva sháněla ve všech 16 čtvrtích pařížských podpisy k smlouvě této.

Výsledek smlouvy té objevil se teprv, když se stavové usnesli, že vypoví válku protestantům a žádali hned na králi, aby bezodkladně prohlásil válku; ale když jim tento oznámil, k tomu že potřebí peněz a každému naznačil, mnoho-li bude musit přispěti, tu ochábli hned, neboť jim bylo líto, ku povznešení víry katolické kapes svých nasaditi — i počali místo válčení s protestanty vyjednávati. Takovým způsobem vydán v září 1577 pacifikační edikt, kterýž v tajných článcích svých králi Jindřichu Navarrskému v mnohém povoloval. Edikt ten obsahoval 48 článků a v těch dával král rozličná nařízení v tonu takovém, jako by on sám měl celou moc v rukou, tomu ale tak nebylo, ano později se ukázalo, že by i při nejlepší vůli nebyl král mohl výminky ediktu toho splniti.

Protestanté sami varovali Jindřicha III., aby se měl dobře na pozoru před ligou a smlouvou její, upozorňujíce jej na sta podpisů na smlouvě té, neboť pravili, z toho že patrně vysvítá, že liga má na zřeteli spíše věci světské, než záležitosti náboženské, a hlavně že se jí jedná o opětné nabytí oněch práv, jakých francouzský národ za vlády krále Clodviga požíval. I myslil král Jindřich, že se mu nejspíše podaří, přílišnému rozšíření ligy na odpor se postaviti, když se sám za hlavu její nabídne, nepomýšleje na to, že nesluší se králi, aby se v říši své v čelo jedné nepřátelské strany proti druhé straně postavil, neboť snadno může se pak státi, že ani ta, ani ona strana mu důvěřovati nebude, vidouc, jak se jí vtírá — a tím dopustil se co král nesmírné politické chyby. — Postaviv se tedy v čelo ligy, žádal nejprvé, aby se ze smlouvy vše, co by se mu nelíbilo, vynechalo. — Což když se stalo, vydal rozkaz, že musí každý občan ve Francii smlouvu tu podepsati; tu žádali Guisové na králi válku na úplné vyhlazení protestantův, král ale chtěl se i z toho vyvléci, předstíraje, aby se ještě učinil pokus, zdaž by nebylo lze vůdce strany protestantské k návratu do lůna církve katolické přivésti. I vyslána k tomu cíli deputace, byla však od krále Navarrského, prince Condé a maršála Damville, jak se s jistotou napřed dalo souditi, nehrubě vlídně přijata a vrátila se s nepořízenou zpět.

I postavil král dvě vojska do pole, a svěřil velitelství nad jedním vévodě z Anjou, druhé pak odevzdal vévodě z Mayenne.

Mezi tím bylo ale zase příměří uzavřeno.

Jindřich III. hrál v této válce občanské prabídnou úlohu! Bylť pouhým nástrojem v rukou podlých milců svých, ovládán jsa zcela mnichy, hlavně jesuity, kteréž dary obsýpal a to pro to, že pověrám jeho hověli a marnivosti jeho lichotili, a nejvíce že se mu při skvělých církevních slavnostech dostalo příležitosti, kde mohl přepych

svůj okázale na odiv stavěti. Zdálo se téměř, že si z chudoby a bídy národa svého jen šašky tropí, jako ku př. při zahájení sněmu, o čemž nám vévoda Never-ský vypravuje, že král měl v uších skvostné zlaté náušnice s diamanty, jako nějaká kráska. Dne 15. května roku 1577 dával ke cti bratří svých skvělou hostinu, při které museli polonahé ženštiny v mužském přestrojení posluhovati a při té příležitosti vydáno za zelené šaty hedvábné pro ně 60.000 franků. A Kateřina Medicejská vydala za mnohou slavnost 100.000 franků, kterážto částka byla za tehdejších časů výlohou velmi značnou.

V čele katolické jednoty stál arci král, byl ale jen pouhým panákem, a vlastní vůdcové osnovali pikle po libosti za jeho zády a ze Španěl pocházela hlavní nit této pletichářské osnovy.

Brzy na to vypukla krátká válka náboženská, kterouž lehkomyslně „válkou zamilovaných" nazvali.

Jindřich Navarrský a Markéta z Valois nikdy se nemilovali, neboť tato měla mnohem raději vévodu z Guise, to jí ale, jak se z vlastních zápisek jejích dovídáme, ani za mák nevadilo v milostných pletkách jejích s jinými ještě muži, a manžel její měl skoro tolik milenek, jako nějaký paša turecký, ale čtrnáctiletá Fosseuse byla mu z nich přec nejmilejší.

Bratr Markétin Jindřich III. nedělal si, ponořen v prostopášný život dvora svého, pranic z počínání sestry své, až najednou zpozoroval, že navzdor své slepé oddanosti ke katolictví Markéta vnad svých používá, aby nepřátelskému bratru jeho, vévodě z Anjou, přívrženců získala. I psal o tom králi Navarrskému a z toho uvalil na se vztek sestry své a milce jejího, hraběte Turenne: královna tedy poštvala chotě svého proti bratru, namluvíc mu milenkami jeho, že ho chce vzdáliti, milec královnin pak popudil proti němu šlechtu protestantskou a brzy stála proti sobě dvě vojska, pálíce a pleníce.

Ve Fleixu v krajině Perigordu uzavřeno v roce 1580 zase příměří.

Jindřichovi přibývalo stále odpůrců a zpátečnická a katolická strana, nahlížejíc, že nelze od něho mnoho očekávati, pod zástěrou zhýralého života jeho hřímaly s kazatelen a popouzely proti němu lid. A jelikož mezitím byl vévoda z Anjou — dne 10. června 1584 — umřel, myslili někteří ze strany katolické, která byla značně sesílila, aby nabídli Jindřichu Navarrskému královskou korunu francouzskou, kdyby se stal katolíkem. Proti obrácení se k víře katolické byl by Jindřich ničeho nenamítal, ale žádáno na něm mimo to vyhlazení protestantů a k tomu nebyl by nikdy svolil, a katolická strana, dobře vědouc o tom, neodvážila se ani, nabídnutí takového mu učiniti. I zosnovali Guisové nové spiknutí proti Jindřichu III., při čemž se zúčastnili kardinál Karel Bourbonský a vévoda Lotrinský, Filip II. Král španělský slíbil, že přispěje jim vojskem a penězi, tomu ale nepřivolil tehdejší papež Řehoř XIII., předstíraje, že tato výprava čelí proti katolickému králi, kterýž jest římské stolice věrným synem. Nástupce Řehořův, Sixtus V. (Perette, zvolen 1585 † 23. srpna 1590) bral již většího podílu na věci té a naklonil se ještě rozhodněji Jindřichu III., vyřknuv klatbu na Jindřicha Navarrského a Condé-ho, čímž se stalo, že tito zbaveni jsou následnictví na trůn.

Mainbourg*) nazývá ve svém spise: „Dějiny ligy" bullu, v kteréž dotčená klatba obsažena byla, a kterou 25 biskupů podepsalo, opovážlivou a utrhačnou. Neboť v ní jeví se králové co slabí vasalové papežů a těmto přičítá se právo, krále říše jeho zbaviti. A následkem tohoto překrouceného mínění a tímto násilnickým výrokem jsou Jindřich Navarrský a princ Condé svých států a državností zbaveni a poddaní jejich nemuseli rozkazů jejich ani v tom nejmenším poslouchati. Sixtus V. nařídil králi Jindřichu III., aby výkon klatby jeho na se vzal, ten ale byl dosti rozumný, že si tohoto nařízení ani nevšímal, a sám lid francouzský, jemuž záležeti muselo na zachování důstojnosti panovníkovy, byl nad míru rozhořčen bullou touto, že papež, který dle mínění lidu hluboko pod králem stál, se nad něho nyní vyšinouti chtěl; pouze liguisté vzali si papežskou bullu za vhodnou záminku k hájení víry katolické a počínali si proti králi pánovitěji, než kdy jindy; sněmovna pak neuznala právo zákonní této bully. Jindřich Navarrský dal na palác papežský v Římě přibíti protest, v němž se vyjádřil: „že doufá že mu nebe dopřeje moci a prostředků, aby se mohl za bezpráví, jakého se mu od stolice papežské dostalo, pomstíti, a to tím více jelikož potupa jeho se týká celého francouzského rodu královského, ano všech králů, knížat a panovníků křesťanských."

Při vší své domýšlivosti a ješitnosti divil se Sixtus V. neohroženému obsahu tohoto protestu.

Zatím vypukla znovu válka občanská a kdežto vojska liguistů z Marseille a Bordeauxu se vrátila, utrpěvše strašnou porážku, utvořil se v 16 čtvrtích pařížských, z nichž měla každá svého purkmistra, „svatý spolek", založený blouznivým pobožnůstkářem, kramářem La Roche Blond, a brzy účinkovali pro spolek ten i farářové Prevot, Boucher, a Mathieu de Launay s nevšedním zápalem. Spolek šestnácti čtvrtí pařížských spojil se se spolky ostatních měst a kdekoli jakého spolku takového stávalo, osvojil si vládu nad městem, ano „klubbisté" pařížští považovali krále za odbojníka a zanášeli se myšlénkou, že jej trůnu zbaví; následkem toho nebyl král ani ve vlastním paláci svém dosti bezpečen a musel si zjednati tělesní stráž pode jmenem „pětačtyřicíti strážců", která musela neustále býti kolem něho.

Jeden z nejčinnějších klubbistů byl jesuita Claudius Mathieu, kterého nazývali poslem liguistů, při něm stál věrně páter Jindřich Sammier, který procestoval co špehoun Německo, Italii a Španěly v rozličném přestrojení, buď co kněz, voják neb kupec. Ctihodný páter Odon Pigenat zneužíval posvátného místa na kazatelně k provádění svých rejdů, káže nesvár a různice a udíleje šlechticům, kteří se mu z hříchů svých zpovídali, jen tehdy rozhřešení, když se mu zapřisáhli, že se s ligou proti králi spolčí.

Král ale, místo co by se byl měl v tomto svém zoufalém postavení protestantům přiblížiti, jejichž pomocí by byl zpupnou ligu, která pod záštitou náboženství jen

*) Mainbourg Ludvík, francouzský spisovatel církevních dějin, narodil se r. 1610 v Nancy a vstoupiv do řádu jesuitského stal se pak professorem v Rouenu. Pro svou náklonnost k opravám církve gallikanské jest z řádu vyloučen. Umřel 18. srpna 1686 v opatství St. Viktorském. Jeho spis: „Dějiny učení Viklefova, Kalvinova a Lutherova" vydán v Paříži 1686 ve 14 svazcích. A spis jeho, zaujímající „Úvaby o právech římské církve a biskupů jejích", vydán r. 1685 v Paříži.

odboj a vzpouru proti němu rozsévala, zajisté potřel, vyjednával s těmito nevěrnými poddanými a podával takto pletichářské matce své vítané příležitosti k osnování nových piklů.

Konečně rozkázal Jindřich III. vévodě z Mayenne, aby s vojskem proti králi Navarrskému táhl, leč vévoda vyzval tohoto, poslav k němu deputaci, skládající se z bohoslovců, právníků a státníků, aby přestoupil k víře katolické, jinak že se bude s ním válčit. Ale tomu předešel udatný Bearňan (tak nazývali Jindřicha Navarrského, protože se v krajině Bearne narodil) a v krátkém čase byli Guyenne, Doufiné, Saintonge a Poitou v rukou jeho.

Mezitím co se Jindřich III. nalezal v nesmírných peněžních nesnázích, hýřili a veselili se bídní přívrženci jeho nejhnusnějším spůsobem a on sám místo co by byl měl mužnou odvahou a chrabrostí, vlastnosti, jakých tehdejší válečná doba nevyhnutelně potřebovala, vynikati a příkladem svým šlechtu rozněcovati, oddával se pošetilostem všeho druhu a marnil čas, hraje s pejsky, které sám v košíku nosil a mrhal peníze za opice a papoušky, k jejichž obsluze měl služebnictvo draze placené. Jindy zase, když se ho zmocnila blouznivost náboženská, nakoupil si malých svatých obrázků a vystříhav je „svýma milostivýma rukama královskýma“ nalepil je na stěny své domácí kaple.

Zatím co knížata německá Jindřichu III. pro toto jeho pošetilé počínání domlouvali, hleděla Kateřina Medicejská prostředkem sličných dvorských slečen na krále Navarrského působiti, aby si jej naklonila; nepodařilo se jí to však. Jindřich Navarrský byl totiž dosáhl skvělého vítězství u Courtras nad vévodou Joyeusem, ve své lehkomyslnosti nepoužil však prospěchů, jakých mu toto vítězství podávalo, neboť pouta vnadné kněžny Guiche, kteréž dobyté vavříny k nohoum složil, mu v tom vadila. Ale v téže době porazil Jindřich Guise německé vojsko, kteréž bylo protestantům ku pomoci přitáhlo a zmocniv se pomocí španělského vojska Bouillonu, žádal zcela rozhodně od Jindřicha III. ztvrzení všech kroků, které až posud liga byla učinila, jakož i aby král se vší přísností k vyhubení protestantů přikročil.

Purkmistři šestnácti čtvrtí pařížských zanášeli se myšlénkou, že zbaví krále trůnu, a mezitím co pokrytecká sestra vévody Guise, vévodkyně z Montpensieru, králi se k nohoum vrhla a jej zapřisáhala, aby nevěřil, co zlí lidé o jejím bratru mu mluví — přišel Guise sám dne 9. května 1588 — do Paříže, v průvodu maje toliko sedm mužů. Ale v okamžení, jakmile se zpráva o příchodu jeho roznesla, obklopili jej s nadšením a jásotem nevýslovným měšťané pařížští, shromáždivše se kolem něho jako silná životní stráž, a tím se stalo, že obyvatelstvo pařížské tvořilo dva nepřátelské tábory; neboť i král Jindřich III. shromáždil kol sebe v Louvru ozbrojené vojsko a bohatší měšťany, kterým záleželo nejvíce na udržení míru. V Louvru soustředili se i žoldnéři švýcarští a barikády se stavěly a ulice řetězy zavíraly.

Král utekl přestrojen z města a Guise teprv nyní odhodil své zakuklení, a zmocniv se bastilly i zbrojnice, dal rozbourati barikady a zavedl předešlý pořádek zase v Paříži; aby pak město mohlo býti zásobami opatřováno z venku, osadil i sousední města venkovská v okolí pařížském: všecky úřady osazeny jsou přívrženci Guisů a tito vládli úplně téměř až do roku 1594.

Aby král se pohnul k návratu do Paříže, vydal se zvláštní průvod do Chartresu, kde se právě Jindřich III. zdržoval a bylo to směšné, ale i rouhavé podívání. —

Napřed kráčel nečistý člověk s hrubými, dlouhými vousy, oděn hrubou suknì kajicníků, a ozbrojen rezavou šavlí, vyluzuje z dlouhé trouby odporné zvuky; za ním ubírali se tři chlapi, majíce hrnce na hlavách místo přílbic a oděni jsouce kytlicemi, pod nimiž měli drátěné košile a železné náramky; ozbrojeni byli halapartnami. Pak kráčel Ange Joyeuse, kterýž byl před rokem kapucínem, a ten představoval spasitele, jak jest k popravišti veden; člověk ten byl provazy svázán a měl na obličeji namalované krůpěje krve, aby se zdálo, že pocházejí od koruny trnové, kterou na hlavě měl, a na bedrách vlekl dlouhý kříž z barvené lepenky, — a poskytoval trapivý pohled. Chvílemi klesal k zemi a s ním klesaly i Maria a Maří Majdalena, které po jeho stranách kráčely; byl to pohled směšný, neboť obě ty ženy byli převlečení kapucíni. Čtyři pochopové drželi jej na provazech a práskali doň bičemi. Za těmi bral se dlouhý průvod, záležející z členů „svatého bratrstva kajicníků", kterým byl Jindřich III. vždy vřelým příznivcem.

Král neschvaloval tuto komedii, prohlédal ale dobře, k čemu čelí, neboť kajicníci povzbuzovali ve všech městech, kterými táhli, přivržence své proti Jindřichu Navarrskému, i opustil Chartres a odebral se do Rouenu, kde se s obvyklou lehkomyslností vrhl do proudu veselí. Dne 31. července 1588 vydal unionsedikt, následkem čehož liguisté nabyli mimo jiná města, která se již v moci jejich nalezala, ještě Orleanu, Bourges a Montreuil; a provinění jejich, jehož se při vzpouře v Paříži dopustili, zcela jest jim odpuštěno. Vévoda Jindřich Guise stal se nejvyšším vojenským velitelem a dostalo se mu neobmezeného plnomocenství; spolu pak přikročeno k válce k vyhubení protestantů.

Tak přišel král takřka pod poručenství Jindřicha Guise, neboť větší část členů sněmovny byla stvůrami Guisovými; Jindřich z Guise měl nesmírné množství přivrženců a jesuité působili ve prospěch jeho na kazatelnách i ve zpovědnicích. A tím se stalo, že když král žádal od něho zpět Orleans, mohl Guise směle odpověděti, že město to si podrží a je proti každému hájiti dovede.

I umínil si král, že tohoto strašného odpůrce za každou cenu musí zničiti.

I radil se o to král s některými přátely svými a tito dávali mu radu rozličnou. Maršál z Aumontu radil, aby král vévodu postavil před soud, ale myslil, že by to bylo nebezpečné, ale Jindřich III., který se zúčastnil na ohavném vraždění v noci bartolomějské, nelekal se ani vraždy úkladné, jen když tím bude nenáviděného odpůrce sproštěn. I bylo umluveno, aby Crillon, setník královské stráže životné, sprostil krále protivníka jeho, ale myslel, že by se to státi mělo v souboji, a když slyšel, že se tu jedná o vraždu úkladnou, zdráhal se to učiniti, přece však obsadil všecky chodby a dvéře paláce královského.

K vykonávání pak vraždy samé dal se přemluviti Lognac, komorník králův, který živ jsa v neustálém rozbroji s bratry vévody, byl přesvědčen, že udrží-li se Guisové při vládě, bude místa svého zbaven.

Zprávy o provedení úkladné vraždy různí se velmi. Cayet vypravuje ve své kronice, že král svolal ke dni 22. prosince 1588 velkou radu do Blois-u a k tomu že povolal

i vévodu z Guise a bratra jeho kardinála pod záminkou, že se tam odbývati budou porady o důležitých věcech státních. Síň, v kteréž se porada měla odbývati, byla jen úzkou chodbou od ložnice královy oddělena. Jedva že vévoda s kardinálem se usadili, pozval si král vévodu k sobě do ložnice své k důležité rozmluvě. Když tam vstoupili, uzřel Guise komorníka Lognaca, který na skříni jedné seděl, a tak zuřivými na něho pohlížel zraky, že vévoda hned tušil, tu že jej nic dobrého neočekává a tasil hned kord. Však prvé ještě než mohl pravici pozvednouti, prohnal jej úkladník Lognac od zadu kordem svým a z pozadí ložnice královy vyhrnulo se šest jiných zákeřníků, kteří vévodu raněného dobili. Na hřmot, tímto potýkáním, povstalý, spěchali ihned bratr vévodův s arcibiskupem lyonským do ložnice, byli ale hned jati a uvězněni, a s nimi vrženi jsou do vězení i matka vévodova, syn jeho i ostatní příbuzní a s nimi i kardinál bourbonský. Kardinál Guise pak byl hned druhého dne na to odpraven.

Velká část přivrženců ligy vržena do vězení; vévoda z Mayenne však spasil se jen rychlým útěkem do Lyonu.

Mezi tím, co se čin tento krvavý udál, ležela Kateřina Medicejská na smrtelném lůžku a když jí syn její oznamoval, čeho se dopustil, nepředpovídala mu z vraždy této nic dobrého. Královna Kateřina umřela v Bloisu dne 5. ledna 1589.

Pařížany naplnila zpráva o zavraždění Guisově nesmírným zděšením, jak mile se však trochu z ustrnutí svého zpamatovali, zmocnil se jich vztek nesmírný proti králi, kterýž se zjevil při obecní schůzi na radnici pařížské, kdež Guisa, vévodu z Aumale, jmenovali náměstkem pařížským. Jedva že tento nový úřad svůj nastoupil, hned myslil na to, jak by Orleans, který král obléhal, z obležení vybavil. Stavové drževše v Blois na sněmu nejkrásnější řeči, rozešli se 16. ledna 1589, nevyřídivše tu ničeho, ba ani se o ničem neuradili. Krále pak měl každý za ztracena. Mendoza, vyslanec španělský, odešel ode dvora do Paříže, kdež soustředila se kolem něho vláda jesuitská, králi odporná.

Kazatelům nebylo nyní dosti na tom, že brojili proti králi Jindřichu III., nýbrž nyní popuzovali lid proti celému rodu Valois a universita pařížská vyjela si i na papeže, tvrdíc, že nemusí občané francouzští Jindřicha III. poslouchati a že mohou k ochraně církve katolické s dobrým svědomím k zbrani proti němu sáhnouti.

Sněmovna pobádána byla presidenty svými du Herlayem a de Thou-em, aby neměla účastenství v protizákonním počínání ligy „šestnácti", ale blouzniví Pařížané jali všecky členy sněmovny, kteří jim byli podezřelí a věznili je v bastille.

V této těžké a důležité době chápal se Jindřich Navarrský všech prostředků, aby s Francouzy se smířil a v boji se udržel. Již po delší čas snažil se, aby si právo nástupnictví na trůn pomocí protestantů pojistil. Velký sněm všech protestantů odbýval se v la Rochelle a zde zvolen jest od shromážděných pánů a měst protestantských za protektora evangelické církve. Zrůstající vliv, jehož požíval, a i okolnost ta, že vévoda Mayenský za žádnou cenu se s králem francouzským spojiti nechtěl, pohnuly posléz Jindřicha III., že uzavřel spojiti se s králem Navarrským, a toto spojení bylo mu velmi nutné, neboť v celé Francii toliko města Blois, Beaugency, Amboise, Tours a Saumur mu patřila, ostatní pak města byla v rukou stran nepřátelských.

Oba králové sešli se dne 31. dubna 1589 v zámku la Tours du Plessis a spojivše vojska svá, uzavřeli, že potáhnou k obležení Paříže. Když vojska jejich se v pochod dala, přidalo se k nim na cestě i švýcarské a německé vojsko a množství dobrovolníků, tak že, když ku konci měsíce července k Paříži přitrhli a ji oblehati počali, čítalo vojsko jejich v celku 40.000 mužů. Odporná strana katolická upadla v nesmírné zděšení a výstřední mniši prohlašovali veřejně, že zavraždění buď obou neb aspoň jednoho krále velmi záslužnou a pro církev katolickou prospěšnou věcí bude. A čin tento nedal také na se dlouho čekati.

Byl tehdy jakýs Jakub Clement, mnich dominikán, pětadvacet, dle jiných sedmadvacet let starý, který pocházel ze Sarbonu, malé vsi, patřící k arcibiskupství remežskému. Byl to mladík velmi obmezeného ducha, ale neustálým žvástáním o antichristu a jeho vojsku, které pořád slýchal v klášteře svém, připadl na myšlenku, že zavraždí Jindřicha III. Převor jeho, Edmund Bourgoing, jemuž se s tímto svým vražedným úmyslem svěřil, mysle, že jest to vnuknutí božské, radil mu jen, aby se chránil, aby neupadl v pokušení a osidla ďábelská, a aby se této hrozné myšlenky vzdal, nemá-li úplnou jistotu, že jej při pokusu té vraždy nelapí. S druhé, jesuitské strany pobláznili jej však, slíbivše mu, že se může státi jednou proslaveným v církvi katolické, a že, podaří-li se mu ta vražda a vyvázne-li, dosáhne klobouku kardinálského, a polapnou-li jej, že se mu dostane koruny mučednické. Ano vévodkyně z Montpensieru se mu prý ještě před tím podala. Celý úmyslem svým proniknut a hlavu maje neustálými řečmi spletenou, odebral se do St. Cloudu a dal se hlásit, aby byl ku králi připuštěn, že mu má nějakých důležitých zpráv sdělit. Bylo právě 31. srpna 1589. Vrah byv ku králi uveden, odevzdal mu psaní jakés, stejnou dobou vytáhl z kutny své dlouhý nůž a vrazil jej králi do prsou. Tento měl ještě tolik ducha přítomnosti, že si nůž z prsou vytrhl a vraha svého jím dvakráte v obličej ranil. Škoda, že dvořané mnicha Clementa na místě zabili, a tím pásmo přetrhli, kterým by se bylo mohlo všelikým pletichám a spiknutím na stopu přijíti. Mrtvola Clementova byla nejprvé z okna vyhozena, načež ji vlékli na popraviště; tam ji čtyřmi koňmi roztrhali a konečně do plamenů vrhli. Druhého dne na to umřel král a bezpochyby že v posledním okamžení žití mu napadlo, jak mnoho sám přispěl k tomu, že vážnost a lásku národa svého ztratil a v nenávist u velké části lidu upadl, ano v očích šlechetných i v opovržení.

Jsa přesvědčen, že po něm následovati bude ve vládě Jindřich Navarrský, vložil mu vřele na srdce, aby se protestantismu odřekl, sice že by se jinak ani neudržel na trůnu francouzském.

Tato téměř nepřetržená řada válek občanských, kteréžto se posléz kralovraždou dovršily, měla velkou podporu od Španěl a od Říma, neboť Filip II. doufal, že říše jeho zmocní, když sousední stát vnitřním nepokojem se rozpadávati počne, a spolu hleděl církev gallikánskou v základech jejích podkopati; neboť svobodomyslná zásady církve této zdály se fanatickému duchu jeho býti pro říši španělskou velmi nebezpečnými. A z Říma a ze Španěl vycházela ona zásada, dle kteréž každý, kdo jen poněkud proti prospěchu stolice papežské neb stolce rakouského jednal, byl rozhodným nepřítelem církve katolické. A nejvřelejšími přívrženci ligy ve Francii byli jesuité. Tento zlořečený spolek odbýval schůze své v jesuitském profesním domě

a v koleji v ulici svatojakubské, a zde přednášeli a uskutečňovali náhončí španělští Mendoza, Aquilla a Feria nepřátelské návrhy své proti říši francouzské.

Mnozí spisovatelé jesuitští popírají účastenství řádu na těchto neplechách, ale nelze jim v popírání tom velké víry přikládati, neboť právě oni to byli, jenž nejvíce bojovali pro udržení moci papežské a jim záleželo nejvíce na tom, aby se protestantismus na věčné časy vyhubil, a byl by věru div veliký, aby jich byli Filip II. a papež nepoužili k provedení záměrů svých, neboť dobře věděli, jakého vlivu učeníci Loyolovi ve zpovědnicích a na kazatelně požívají. A zřejmě mluví jednání jejich při vraždě Jindřicha III. proti nim a svědčí, jakého značného účastenství při tom měli. Neboť jedva že se papež Sixtus V. o hrozném činu tom dozvěděl, měl ihned ve svém konsistoriu chvalořeč kralovrahu Clementovi a vynášel ho nad Eleazara a Juditu. A jesuita Mariana se vyjádřil, že Jakub Clement si zavražděním krále nesmrtelných získal zásluh. A jesuité sami těšili se ze zavraždění králova a říkali: „Toho samého dne, když nás královským ediktem z Bordeaux vypudili, zbaven jest původce ediktu toho života. Byli jsme do Sv. Makaria vyobcováni a hrozeno nám úplným vyhlazením, kdyby Jej nebyli bývali zavraždili.“

A ten On byl vlastně král Jindřich III. sám.

Věc ale ležela na bíledni a vypovězení jesuitů z Bordeaux byla věc zasloužená a potřebná. Neboť jesuité snažili se všemožně, aby se město ono dostalo do rukou liguistů. Všickni tamní kněži byli s lidem v svatém pokoji živi a nestarali se pranic o politiku, jediní jesuité účastnili se při každém politickém hnutí a dovolili, aby se v koleji jejich odbývaly schůze, v kterých se vůdcové ligy radili, jakby při slavnostním průvodu o velkonocích povstání zosnovali. Leč maršál Malignon udusil moudrým a mužným zakročením svým toto povstání prvé ještě, než se mohlo dále rozšířiti, a sněmovna uzavřela potrestati odbojníky. Následkem toho vypovězeni jsou jesuité z města, ale později jásali, neboť téhož dne, kdy měli se z Bordeaux vykliditi, zavražděn jest král rukou zákeřníka.

Jak jsme již pravili, bylo to velmi zpozdilé, že rozhořčení dvořané Clementa ubili, prvé ještě než se vražda krále vyšetřila.

Hlavní pohnutky, jakož i těch, kdož přepiatého mnicha k vraždění krále pohnuli, nedozvíme se nikdy a všecko, co o tomto blouznivém mladíku ze zpráv se dovídáme, poukazuje pouze na bludnou fantasii a na popuzující kázaní opovážlivého převora dominikánského Bourgoinga. Leč i tohoto stíhla již rok na to zasloužená odplata (1590.) Sněm Tour-ský totiž jej odsoudil k smrti, byl čtvrcen a tělo jeho pak na hranici upáleno. V tomto hrozném trápení svém prý pronesl tato slova:

„My jsme učinili, co jsme mohli, nikoli však, co bychom byli chtěli.“

Vrstevník jeho, slavný de Thou, vypravuje ve svých dějinách, že ani nejstrašnější muka nepřivedla Edmunda Bourgoinga k vyznání, že on byl původcem vraždy královy a že muka snášel s podivuhodnou chladností. Poslednější výrok nalezáme ale teprv v pozdějších spisech, které pocházejí od dějepisců jesuitských.

20.

Petr Barrière, druhý kralovrah.

Jindřich Navarrský dosedl na trůn francouzský co Jindřich IV., ale stálo ho to nesmírného namáhání, aby se na trůně udržel, a to hlavně proto, že zůstal i co král věrným příznivcem protestantův.

Tři papežové: Sixtus V., Řehoř XIV. a Kliment VIII. byli rozhodní protivníci jeho.

První z těchto papežů poslal hned, jak mile jej zpráva o zavraždění krále Jindřicha III. došla, kardinála Kajetana a jesuity Bellarmina a Tyria do Francie, aby tam katolického knížete některého na trůn uvedli. Pak poslal za nimi po nunciovi Landrianovi dvě bully do Francie, z nichž v jedné stíženo bylo klatbou celé Francouzsko a v druhé potrestáni byli taktéž klatbou všickni poddaní francouzští, kteří by uznávali Jindřicha IV. co pravého panovníka. Zdálo se, že poslední slova umírajícího předchůdce Jindřicha IV., že se nikdy co protestant na trůnu francouzském neudrží, se vyplní, i odhodlal se tedy král, který tehdy již čtyřicet let stár byl a u lidu velké obliby požíval, tak že jej Velkým aneb Dobrým nazývali, že přestoupí na víru katolickou, neboť cítil v sobě sílu a snahu, přivésti Francii k moci a slávě. Pročež žádal vyslancem svým roku 1593 na Klimentu VII, za zrušení klatby. Papež svolil k tomu, jestli se vyslanec královský u přítomnosti celého sboru kardinálského při odříkávání kajících žalmů co zástupce králův dá metlami bičovati a tento se tomuto pokání milerád podrobil, neboť dálo se to k dobrému mileného krále a pána jeho.

Jakmile byl Jindřich IV. klatby sproštěn, uznala ho celá Francie za pravého pána a vládce, jen liga setrvala ve svém odporu, ačkoli utrpěla již několik krvavých porážek od vojska královského, neboť dostávalo se jí podpory ze Španěl a z Říma. A opět to byli kněží a zejména jesuité, kteří při těchto pletichách hlavní úlohy hráli, totiž v piklech předešlých pokračovali. Neboť když Paříž odbojnou zákonnitý panovník její oblehal, aby ji takto k povinnému poslušenství přivedl, vpravili do obleženého města hojných zásob potravy, jen aby se oblehání co možná nejvíce prodloužilo.

Liguisté psali králi španělskému asi v tato slova:

„Vaše katolické Veličenstvo ráčilo nás milostivě ústy zbožného a ctihodného Otce Mathieu-a nejen o nejvyšší snaze Vaší královské milosti ku podpoře katolické víry svaté vůbec, nýbrž i o zvláštní náklonnosti k našemu městu Paříži ubezpečiti. Kojíme se blahou nadějí, že vojska Jeho Svatosti a Vašeho katolického Veličenstva brzy nás sprostí nepřítele, který nás již téměř půl druhého roku ze všech stran tak svírá, že jen s velkým nebezpečenstvím lze nám potřebné potravy do města dostati. A bylo by ještě hůře s námi, kdyby vojsko, které Vaše katolická Milost nám ku pomoci poslala, nepřítele našeho neohrožovalo. Můžeme jednomyslně Vaše katolické Veličenstvo ujistiti, že všickni katolíci ve Francii jako jeden muž si vroucně přejí, aby Vaši Milost měli za panovníka a že se ochotně do náručí otcovského Vaší

Milosti, aneb do náručí některého z osvícených příbuzných Milosti Vaší vrhnem. Kdyby Vaše Královská Milost sama nad námi panovati nechtěla, tož prosíme, aby nám aspoň zeť Vaší Milosti za krále byl dán, kteréhož chceme co lid dobrý a věrný býti volnými a poslušnými poddanými. Neboť doufáme, že s milostí boží touto aliancí dosáhneme toho, co nám velkodušná a zbožná princezna kastilská, matka našeho svatého a křesťanského krále Ludvíka, opatřila, — v míře dvojnásobné od mocné a ctnostné kněžny, dcery Vašeho Veličenstva, jejíž výborné vlastnosti po celém světě jsou známé. A doufáme, že pod její vládou ke cti a slávě Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista a církve svaté, jakož i ke konečnému sjednocení všeho lidstva pod práporem církve Kristovy obě mocná království, Španělsko i Francie se bratrsky k věčné spojí alianci. A jak Vaše katolické Veličenstvo s boží pomocí zbraněmi svými již mnohých skvělých vítězství dobylo, prosíme i my pána zástupů, by Vaší Královské Milosti i na dál byl štítem a ochranou, a tomuto našemu podniku žehnati ráčil."

Dáno v Paříži dne 2. prosince 1591.

A v doušce k listu tomuto dále stojí:

„Ctihodný Otec Mathieu, kterýž Vaší milosti tento list odevzdá, a jenž nás velmi potěšil, zná všecky další poměry naše a poví Vám ostatní, co se v listu tomto nenachází, oustně. A pokorně prosíme, by Vaše Milost tomuto ctihodnému Otci úplné víry přiložila."

List tento dostal se do rukou oblehajících a posud nalezá se v královském archivu v Paříži. A otec Mathieu, o němž se na počátku i ku konci listu tohoto zmínka děje, není nikdo jiný než stranník a špehoun liguistický, o němž jsme se již dříve zmínili.

Jindřich IV. ale měl přece navzdor lehkomyslnému životu svému stálé dobro poddaných svých na zřeteli, a hleděl, aby se výrok jeho, „že musí mít každý sedlák v neděli pečené kuře v troubě", také uskutečnil.

Pohledněme na mládí Jindřicha IV.

Jindřich Bearnský, také Bearňan zvaný, z rodu Bourbonského, byl synem Antonína z Bourbonu a Johanny d'Albret, dcery a dědičky krále Jindřicha Navarrského a pána Bearnského, v kterémžto posledním místě se dne 4. prosince 1553 narodil. Děd jeho dal mu na zámku Coarasse v horách na tehdejší dobu velmi skvělého vychování, kterýmž se schopnosti jeho vyvinuly a mysl jeho statečností a šlechetností naplnila. Matka jeho, velmi horlivá ctitelka protestantismu, vštípila mu již záhy, že se musí v každém případě mocně zastati souvěrcův svých proti krutým pronásledováním, které tito musí snášeti ode dvora a od jiných mocných nepřátel svých.

Když mu bylo jedenácte let, přišel ke dvoru královskému a zůstal tam dvě leta; zde s ním zacházeli sice velmi vlídně, ale proto činili přec rozličné pokusy, aby jej od víry jeho odvrátili. Po dvou letech vzala si jej matka jeho k sobě do města Pau, kdež bylo její sídlo, a když byl Ludvík Condé zavražděn, ustanovila mladého kraleviče za náčelníka strany protestantské. Po uzavření míru v St. Germain en Laye byl s některými vznešenými Hugenotty povolán ku dvoru královskému, kdež jej velmi vlídně a přátelsky přijali a s Markétou z Valois zasnoubili, kterouž

také, jak již laskavému čtenáři známo, po smrti matky své Johanny pojal za manželku.

Od té doby žil pokojně u prostřed poddaných svých, až jej krvavá noc bartolomějská z tohoto poklidu probudila. Ušetřili sice života jeho, přinutili jej ale, že se musel obrátit na víru katolickou a vtažen jest schválně do víru zábav a nemravného života. Pokud žila Kateřina Medicejská, šlo mu kolikráte o život, a teprv když vstoupil na trůn Jindřich III., byl poněkud jist životem svým.

Strana protestantská ho již dávno oželela, když tu najednou — v únoru 1576 zase k protestantismu přestoupil a odebrav se k souvěrcům svým, dopomohl jim ku vítězství skvělému, kterýmž se jim ještě téhož roku dostalo náboženského míru. Mír ten byl kolikráte přerušen a zase obnoven, vždy ale ukázala se Jindřichova statečnost a obezřetnost, a pouze jeho úsilí měli protestanté co děkováti, že po roce 1580 kolik let pokoje požívali. Když vévoda z Anjou, prvé pán z Alençonu, umřel, byl Jindřich jediný oprávněný následník trůnu, ale liguisté nechtěli míti na žádný způsob krále, který se smýšlením svým rozhodně klonil protestantům a prohlásili na domlouvání Guise-ho kardinála z Bourbonu za oprávněného následníka na trůn.

Ale na vzdor těmto pletichám odpůrců jeho připadla mu po zavraždění Jindřicha III., podle ustanovení zákona salického a na odporučení umírajícího krále, říše francouzská.

Ačkoli velká část katolíků byla mu příchylna, nedalo to liguistům, aby neustále, popichováni od Filipa II. a od papeže, právo dobré jeho mu popírali a jen své důrazné povaze měl co děkovati, že se při všech nepřátelských rejdech na trůně udržel. Maje toliko 6000 mužů vojska porazil z ohraženého tábora za řekou Béthune u města Dieppe dne 21. září 1589 vojsko vévody Mayennského, čítající 30000 mužů a dva měsíce na to stál již před branami pařížskými. Leč upustil po několika dnech od oblehání Paříže a dobýval s pomocí Anglie jednu krajinu po druhé, až se skvělým vítězstvím u Ivry štěstí válečné pro něho rozhodlo; jen Paříž a Rouen setrvaly v tvrdošijném odporu svém proti němu, neboť zde hájil měst těchto výtečný vojevůdce, vévoda z Parmy, s velkou částí bojovníků španělských.

Konečně liguisté vidouce, že se podati musí, chopili se posledního zoufalého prostředku a vypsali, ačkoli neměli k tomu žádného práva, sněm do Paříže, na němž měl se zvoliti nový král francouzský. I viděl Jindřich IV., že při převládajícím vlivu Španělska, by proň všecko bylo ztraceno a na radu svého věrného ministra Rosny-ho, pozdějšího výtečného státníka, vévody ze Sully, chopil se posledního prostředku, který mu ještě k utišení bouře zbýval, a kterým nepřátelům svým poslední zbraň z rukou vyrval, přestoupil totiž na víru katolickou.

To se stalo dne 25. července 1593 — a již dne 27. února 1594 odbývalo se korunování jeho za krále v Chartresu a dne 2. března otevřela mu i Paříž své brány, po tak dlouhou dobu zavřené, i počal nový život a čilejší ve všech částech města a radostněji tlouklo srdce dobrých měšťanů, neboť předvídali, že jim nyní lepší a pokojnější nastane doba.

Jindřich IV. byl panovník udatný, vlídný a rytířského smýšlení, a v něm soustředily se skvělé i slabé stránky povahy národa francouzského a právě to učinilo jej u lidu velmi oblíbeným a národ rád přehlédl jeho nádhernou domácnost a odpustil mu jeho četné milenky, jejichž syny a příbuzné při každé příležitosti hojně pod-

poroval. — A nad to měl i král tento něco, čeho se jiným panovníkům nedostává, totiž věrného přítele, nadaného nevšedními schopnostmi, jehož působení potkávalo se vždy a všude se zdarem, a není tedy divu, že se mu Jindřich celou duší oddal a neobmezenou důvěru svou v něho složil.

A tento přítel byl Maxmilián, pán z Bethune, baron Rosny, vévoda Sully, nejpoctivější a nejvýtečnější státník tehdejší doby.

Oba tito muži byli straně španělské a jesuitské trnem v oku, a jakkoli král se nyní ku katolické církvi přiznával, nevěřili mu, že jest upřímným katolíkem a dobře byli přesvědčeni, že nikdy nedá svolení k ukrutnému pronásledování kacířů; hlavní ale příčina, proč krále nenáviděli, byla, že mu šlo více o povznešení a blaho národa než o obohacení měšců duchovenstva.

A tudíž není divu, že jednatelé papežští a španělští osnovali jedno spiknutí za druhým.

A jako se to až posud dálo, zneužívalo se i posvátné kazatelny za rejdiště pletich jesuitských a místo co by byli měli kněži odtud lásku a mír lidu hlásati, rozsévali zde nesvár a rozbroje a povzbuzovali k odporu proti králi; ano jistý jesuita, Commolet jest jmeno jeho, opovážil se s kazatelny k zavraždění krále popouzeti. Kázalť totiž shromážděnému lidu slova tato: „Jest nám potřebí Aoda, aby nás sprostil nenáviděného tyrana. A nechť si to pastýř nebo vojín, na tom nezáleží — jen když bude Aodem.“ A ku konci řeči své doložil, poukazuje lidu do nejbližší budoucnosti: „V málo dnech dočkáte se zázraku velikého, ano vězte, že zázrak tento již již zde jest.“

A dotčený Aod se také brzy skutečně nalezl, a tato slova, která sta shromážděného lidu slyšela, ukazují, že musel Commolet dobře věděti o činu, který každého poctivce v Paříži, ano i v celém Francouzsku ošklivostí a hrůzou naplnil. Petr Barrière, voják, odebral se do Melunu, aby tam krále zavraždil. Leč tento krvavý čin nezdařil se pachateli, neboť Jindřicha ranil jen lehce a hned jest jat a soudu odevzdán.

Dobrovolně a bez mučení vyznal se Barrière, že jej jesuita Barade k této úkladné vraždě najal, a jiný jesuita, bezpochyby Commolet, že veřejně čin tento co skutek záslužný a bohumilý velebil. Muž ten jest odpraven, ale před odpravou svojí proklínal zločin svůj a ty, kdož ho k němu svedli. Znamenité jest, co ve výslechu svém Barrière udal, že jej svůdcové jeho ubezpečili, kdyby měl být při vraždě té zabit, že ihned jej andělé k nebi vznesou a že Bůh mu věčného blahoslavenství popřeje a do lůna svého jej přijme. Kdyby ale ty, kdož ho k zločinu tomu svedli, prozradil, že očekávají jej muky pekelné.

Jesuitští spisovatelé, chtějíce Otce Barade z tohoto podezření očistiti, tvrdí, že se byl Barrière smyslem minul a že jen v mučírně na skřipci Otce Barade-ho za svůdce svého udal. Ale Etienne Pasquier, dějepisec a právník výtečný — od roku 1585 královský advokát, kterýž na rozkaz králův všecky soudní spisy této záležitosti proskoumal a Berrièra několikrát ve vězení navštívil, tvrdí, že jej vždy nalezl při zdravém rozumu a že tento dobrovolně a beze všeho mučení se k hroznému činu svému přiznal, dokládaje, že kolikráte přemítal v mysli, že snad předce je to hřích, krále, který ke katolické víře se nyní přiznal, zavražditi. Následkem této

události panovalo po celé Francii velké rozhořčení proti jesuitům a veřejně jim činěny předhůzky, že zneužívají kazatelen a zpovědnic k vybízení ke kralovraždě a vzpouře.

Rejdy ligy jevily se vždy zřejměji a konečně počal parlament nahlížeti, že se liguistům hlavně jedná o to, aby koruna francouzská cizímu knížeti připadla. I vyslovil se tedy nyní jednohlasně proti každému zakročení se strany španělské a zničil spolu všecky spisy, týkající se smluv, které liga proti zákonní moci královské uzavřela. Král odpustil všem, kdož se mu podali, a dal si od stavů i od duchovenstva skládati přísahu věrnosti. Přísahu tu složili všickni duchovní řádové, toliko jesuité ne, a když tato neposlušnost jejich v Lyoně v zjevný odpor vypukla, rozlítil se na ně lid nesmírně, neboť pamatoval se dobře, jak se ještě několik málo let před tím zbožní Otcové za nejvěrnější vasally francouzské vydávali — a srotiv se, učinil útok na kolej jejich a vydrancoval ji. Ačkoli jesuité obyčejně jsou povolni, když jde do živého, setrvali tehdy pevně v odporu svém a raději zavřeli kostely a školy své, než by byli králi věrnost přísahali.

Ale ve Francii nebyl ještě úplně pokoj zjednán; neboť posud ještě nesmířili se katolíci s protestanty a posud pohlíželi sousední státové chtivými a lakotnými zraky na Francii. Útoky na život králův a hrubé urážky Veličenstva, jakož i zjevná vzpoura posud byly na denním pořádku a kdykoli pro zločiny tyto vyšetřování se zavedlo, vždy se shledalo, že pocházejí ze zpovědnic a kazatelen. Řádění jesuitů, kteří vždy ohněm a mečem chtěli zakročovati proti těm, kdož byli jiného smýšlení, než oni, a kteří neustále štvali, doufajíce ve svůj prospěch potaji působit, a nechtíce nikoho poslouchati než papeže a jenerála svého vzbuzovalo v plné míře nevoli proti nim, která konečně v rozhořčení velké vzrostla — a jisto bylo, že řád tento jest živlem celé říši na nejvýš nebezpečným a tudíž ozývalo se ze všech stran přání, aby Francie co nejdříve těchto nepovolaných hostů byla prosta.

I počala universita pařížská starý boj svůj, který již třicet let byla odložila, zase znova proti nenáviděným vetřelcům. Tlačila na úplné vypovězení jesuitů ze všech zemí královských a vystavila o tom dne 18. dubna 1594 pamětní spis.

Veškeré duchovenstvo francouzské kráčelo stejným směrem s universitou a naléháno na brzké vyřízení žádosti té s takovou horlivostí, že se každý divil, kdežto naproti tomu nenáviděný řád použil všech prostředků a nešetřil peněz a přemlouvání, jen aby spor tento nebyl předložen sněmovně k vyřízení; i přemluvili příznivce své, kardinála z Bourbonu, biskupa Clermontského, Františka Rochefoucoulda a vévodu Neversského, aby se jich zastali; ale všecky kroky velmožů těchto rozdmychovaly ještě více rozhorčení a odpor proti jesuitům, ano lid viuil veřejně zastavatele jejich ze smýšlení jesuitského.

Posléz pohnala sněmovna obě sporné strany před svůj soud.

Antonín Arnauld, kterýž zastupoval universitu, přednášel dne 12. a 13. července s neobyčejnou výmluvností žalobu proti jesuitům. V žalobě té dokázal a spisy odůvodnil, že řád tento vždy a všude, kamkoli se dostal, hleděl nabýti zhoubné vlády nad velmoži a tím i rozhodného hlasu nad osudy národů. Oni (jesuité) pouze že to byli, kdož všudy, zvláště však ve Francii jitřením mezi lidem a osnováním pletich hleděli dopomoci vládě španělské k provedení dávného záměru, totiž k nabytí vlády nad Francií, a vůbec nad celým světem. Tato řeč, která svědčí o svědomitém histo-

rickém bádaní a neobyčejné učenosti, byla do všech téměř jazyků přeložena a všude potkala se s vřelým účastenstvím a obdivem u tisíců čtenářů. Tímto počínáním uvalil na se Arnauld nesmířitelnou nenávist řádu jesuitského, kterýž jej neustále až do smrti jeho (umřel 29. prosince 1619 v 59. roce věku svého) pronásledoval, ano zášť tu i na děti jeho, syna Antonína a dceru Angeliku přenesl.

Ludvík Dolle, zástupce francouzského duchovenstva, vylíčil, jak se jesuité za panování ligy ve všech vzpourách a povstáních zúčastnili, hlavně ale snažil se dokázati, jak řád tento zřízen jest proti všem zásadám hierarchie, a dotvrdil tyto výroky své papežskými indulty (povoleními) a brevy (pastýřskými listy). Pak přešel v řeči své na ducha řádu jesuitského a ukázal zřejmě, jak pod pláštíkem dobrovolné chudoby jesuité lakotou a pletichami nabyli většího bohatství, než někteří králové, a to pouze tím, že slibu chudoby své tak obratného výkladu dali, že mohou nesmírné bohatství hromaditi, aniž by se proti slibu chudoby prohřešili. A konči řeč svou, tvrdě, že všecky sliby tohoto řádu jsou samá lest a klam, neboť základní pravidlo jeho prý jest, na žádný slib se nevázati. A nerozhodne-li sněmovna dle žádosti university, aby byli ze země vypovězeni jesuité, nechť tedy aspoň jim zakáže vykonávání všech duchovních obřadů, zvláště ale nechť jim odejme vychovávání mládeže a správu duchovní.

Jesuité měli za obhájce advokáta Claudé Dureta, a ten měl při tomto svém hájení velmi těžké postavení vůči tak závažnými hlasy předneseným obžalobám a vůči odpornému smýšlení, které u dvora i u lidu proti klientům jeho převládalo. Pročež vyslovil se v obhajovací řeči své jen nejistě a pouze o všeobecných věcech, minuv předhůzky protivné strany své mlčením, dobře věda, že by je ničím nemohl vyvrátiti.

Jak málo důvěry na provedení záležitosti, hájení jeho svěřené, kladl, vysvítá již z toho, že odešel dříve ještě ze soudní síně, než byl rozsudek vynešen. A jelikož Jindřich IV. přípisem k parlamentu na konečné rozhodnutí sporu toho naléhal, hájil Barny, rektor koleje Clermont-ské, řád jesuitský ve zvláštním spise pamětním, a musíme se diviti přepiatému vynášení řádu jesuitského, jakož i drzosti, s kterouž dokazované skutky hledí do lepšího přivésti světla, ve spisu tomto. Tak n. př. popírá, že se jesuité pletli do záležitostí státních jakož i že se účastnili pikhů a pletich liguistických, a všecko, co proti tomu na důkaz pravdy uvádí, otáčí se jen o tvrzení, že jim jsou věci ty pravidly řehole jejich zakázány. Zhola nazývá všecko, co se kdy proti tovaryšstvu Ježíšovu tvrdilo, za mrzkou lež a dokázané události, jichž hodnověrnými svědky byli soudcové a žalobníci, překrucuje co nejhanebněji. Ovšem nemůže zapříti, že byl Mathieu, kterého již čtenářové naši dobře znají, jedním z nejhorlivějších liguistů, „ale kdož mu to bude pokládati za zlé,“ volá, „vždyť byli liguisté lidé všech stavů (a což zákaz v ústavě řádové, jehož se byl chytrý obhájce prvé dovolával?). A nad to nebyli by mu to mohli ani zabránit jesuité, neboť byl jejich představený. Taktéž nemoha zapírati, že se jesuita Pigenat činně účastnil při několika spiknutích, omlouvá jej tím, že jej k tomu vévoda z Mayenne přiměl, aby skromností mírumilovného tohoto Otce a moudrou rozvahou jeho vzteklý a rozhořčený lid na uzdě udržel. A jen hoře nad výstředností tohoto lidu uvrhla prý nešťastného Otce v šílenost a v tomto bídném stavu jej i smrt zachvátila.

Celý tento pamětní spis jest osnova lsti a drzosti, kterou každý nepředpojatý lehce seznal a prohlédnul, a protož nekladli jesuité velkých nadějí na spis tento, nýbrž doufali více ve svou vlastní chytrost. Mezi členy sněmovny totiž byli někteří, jimž jesuité za panování ligy značných prokázali služeb a tyto hleděli nyní na svou stranu přivésti. A také se jim to u mnohých podařilo; neboť tato, tak veledůležitá rozepře protáhla se častým odkládáním, až posléze ukončila sněmovna sezení svá, odloživši věc tu nevyřízenou k zasedání příštímu. Předseda sněmovny, Krištof de Thou, otec výtečného dějepisce, ukončil zasedání těmito slovy: „Při takovouto nerozhodnouti, jest tolik, jako byste život králův neustálému nebezpečí v šanc vydaly. Očekávati by se dalo sice od sněmovny, že výrokem svým život pomazaného pána země uhájí, ale bohužel nestalo se tak. Já jsem sice již sestaralý a nedočkám toho, aby se spor tento ukončil. Ale prvé ještě než umru, vyjádřuji zde na tomto místě vlastní mínění své a pronáším náhled svůj, a musím upřímně říci, že by bylo nejlíp, všecky jesuity z celé Francie vyhnati.“

A muž tento dobře pověděl, neboť nevyřízením této pře byl skutečně život králův ohrožen.

21.

Vrah Castel a rektor Guignard.

Měli jesuité žáka, Jana Castela jmenem, mladíka přepiatého, a tomuto rozplamenili přepiaté smýšlení jeho všelikými kejklemi a dosáhli nad ním takového zhoubného vlivu, že se stal konečně zločincem. U něho nalezena psaná zpověď a v té se přiznával k rozličným zločinům nepřirozeným, ano i k tomu, že měl v úmyslu sestru svou vlastní ke krvesmilství svésti. Tento devatenáctiletý jinoch študoval pod ředitelstvím jesuity Guereta filosofii a byl v řádu velmi oblíben. Po celé dva roky studií filosofických byl Gueret jeho rádcem duchovním a zpovědníkem; jesuité měli s ním časté tajné rozmluvy, ano několikrát mu i dovolili, že se mohl zúčastnit duchovních cvičení jejich v koleji samé, což bylo málo komu dovoleno. Z výslechu jeho se dovídáme, že jej jesuité často vodívali do tak zvaného „rozjímacího pokoje“ a tam prý se nacházeli ďáblové, příšerně malováni, kterýmiž se člověk poděsil, načež odbývaly se řeči hrozné k hříšníkům, a těmito někteří byli v takové vytržení pojati, že cítili v sobě touhu, vykonáním nějakého znamenitého pokání Boha za hříchy své smířiti.

Těmito kejkly a řečmi Gueretovými nabyl mladý Castel přesvědčení, že věčnému zatracení propadl, a hořel touhou, aby nějaký skutek provedl, jímž by tento hrozný trest svůj aspoň poněkud zmírnil.

I napadlo mu, že zavraždí krále.

Z výslechu jeho vysvítá, že v jesuitské koleji mnohokráte zastávali zásadu, dle níž jest dovoleno a záslužnou věcí, zabíti tyrana krále, který není na trůně svém od papeže za krále uznán.

Castel přicházíval neustále ve větší vytržení a když dne 27. prosince 1594 přišel král Jindřich IV. do Paříže, zaopatřil si přístup k němu a přiblíživ se blízko něho, chtěl mu dýku do prsou vraziti. Ale v tom sklonil se král k jednomu příbuznému dvořanu svému, aby jej obejmul a tím se stalo, že jej dýka jen lehce do pysku ranila.

I chopili se hned Castela a ten se krátce přiznal ke všemu, jakož i, co jej k tomu přivedlo.

Následkem toho povstalo mezi lidem strašné jitření proti jesuitům a málo scházelo, žeby byl rozkacený lid je pobil; proto muselo vojsko zakročiti, aby lid od úmyslu jeho odvrátilo a zatím zatčeni jsou všickni jesuité v koleji samé. Otec Gueret a rektor Jan Guignard vrženi jsou do žaláře a mezi spisy rektorovými nalezeny jsou listy, obsahující nestydaté útoky a nadávky proti oběma králům. V listech těchto nazývá krále Jindřicha III. ukrutným Neronem, kterého zbožný (?) Clement zavraždil. A tuto vraždu úkladnou zove skutkem, k němuž vrah duchem božím jest puzen. Dále vyslovuje se v listech svých, že může a musí být koruna francouzská Bourbon-skému rodu odňata, a že by to bylo ještě velkým dobrodiním pro Jindřicha IV., kdyby jej zavřeli do kláštera. A protož jest slušno a záhodno, jej s trůnu svrhnouti, a není-li lze veřejně proti němu válečně vystoupiti, musí jiným způsobem se světa.

Parlamentu postačilo nalezení listů těchto úplně k vydání celého řádu jesuitského hned, jakmile jest Castel odsouzen, v obžalobu.

Štěpán Fleury, první člen sněmovny, promluvil v tato slova:

„Chcete míti ještě více důkazů proti této zlopověstné sektě a nepostačí vám toto? Teď vidíte patrně, měli-li žalobníci jejich pravdu čili nic, když tvrdili, že blaho státu a život králův stejně s právy university řád tento ohrožuje. Co máme medle z toho, že konečný výrok o vypuzení jejich ze země následkem pletich se odročil; nic jiného tuším, než-li že jsme tím popřáli jesuitům příležitosti, aby úmysl jejich, s kterým se již dlouhá leta, proti životu královu úklady strojíce, zanášeli, tím rychleji se uskutečnil. Vizte, jak nešťastni jsou mocnáři! Nevěří prvé nikdo, že se úklady proti životu jejich strojí, až když je vidí mrtvé před sebou ležeti."

Ctihodný předseda de Thou opět pozvedl hlasu svého a opakoval, co již druhdy byl proti řádu vyslovil, načež děkoval Bohu, že nedopustil, aby se ohavná vražda tato provedla.

Proti výrokům tak vážných mužů, které tento strašný zločin dosvědčoval, jenž nezvratně před očima veškerého světa dokázán byl, oněměli i nejhorlivější přivrženci a zastavatelé jesuitů a nebylo nikoho, jenž by byl jediným slovem ve prospěch jejich se vyslovil; všickni byli ošklivostí nevýslovnou proti nim naplněni, neboť s hrůzou myslil každý na strašný zmatek, který by byl po celé Francii nastal, kdyby se byla vražda tato podařila.

Výrokem parlamentu odsouzen jest kralovrah Castel k obyčejné smrti odpravením.

Jesuité byli co svůdníci mládeže, rušitelé veřejného pokoje, a nepřátelé krále a státu odsouzeni, aby ve třech dnech svůj dům a kolej opustili, a ve čtrnácti dnech z celého království se vystěhovali, sice že propadnou trestu pro velezrádce určenému;

statky jejich pak obráceny jsou ku prospěchu dobročinných účelů. A konečně zapovězeno všem poddaným, aby se nikdo pod těžkým trestem neopovážil, děti své do cizozemských škol jesuitských posílati.

Dne 29. prosince 1594, to jest dva dni po pokusu ohavné vraždy pozdě na noc stály zástupy lidstva na prostranství před hlavním chrámem v Paříži a konečně vyveden jest při světle tisíců pochodní Jan Castel v hrubém rouše kajicníků ke kostelu, aby se tam před odpravením svým obvyklému církevnímu pokání podrobil. Když se truchlý výjev ten ukončil, vezen jest za nesmírného návalu lidstva na popraviště, a tam děla se strašná poprava dle zvyku tehdejší doby. Napřed byly z těla jeho žhavými kleštěmi kusy masa vytrhány, a po té tělo jeho čtvrceno, kusy pak mrtvoly na hranici spáleny. Navzdor strašným mukám, které tento mladík při hrozné popravě své vystál, nevyšlo ani jediného slova ze rtů jeho, a zdálo se, že nadlidská síla jím ovládala, až se v smrti oči a ústa jeho na vždy zavřely.

Dne 7. ledna příštího roku propadl i Otec Jan Guignard osudu svému, ačkoli tak strašně neskončil život svůj, jako svedená oběť přemlouvání jeho, nešťastný Castel.

Co velezrádce jest i on před hlavní chrám v kajicném rouše přiveden, kdež měl Boha a krále za odpuštění viny své prositi, tomu ale neustále tvrdošijně odpíral, říkaje, že nikdy králi neublížil. Lid byl naň velice rozlícen, neboť spatřoval v něm svůdce ubohého Castela. Když byl kolik hodin na pranýři před kostelem stál, vedli jej k šibenici, kdež byl odpraven, tělo jeho pak na hranici spáleno, a popel do všech úhlů světa rozmeten.

Tehdy dály se hrozné popravy tyto proto, aby se každý od podobného kroku odstrašil, a každá věc, která na odpraveného zločince jen dost málo upomínala, jest zničena. Zkušenost nás ale učí, že podobnými odstrašujícími kroky nedocíleno ničeho. A tak byl i dům, v němž se Castel narodil, stržen, a na jeho místě vysoký jehlanec postaven, po jehož stranách se nacházely nápisy, vztahující se na kralovraždu, na učení jesuitů, kteréž vraždu tu vyvolalo, a na výrok sněmovny proti Castelovi a svůdcům jeho.

Jesuité vykřičeli všude Guignarda co nevinnou oběť pomstychtivosti a prohlašovali jej za mučeníka. A neustáli prvé, až se jim podařilo, že r. 1605 dotčený sloup jehlancový, na němž se nápisy od slavného Scaligera složené nalezaly, stržen byl.

Sněmovna chopila se nyní s nevšedním důrazem věci a dne 21. března 1595 byl jeden žák jesuitský navždy z Francie vypovězen, protože přemlouval jiného študujícího, aby, opustiv Francii, na školách jesuitských v cizině študoval. Stejný osud stihl i jesuitu Hay-e, který se několikrát proslovil, že by si přál, aby král zlomil vaz. I několik žáků jesuitských, kteří chtěli hájiti učení professorů svých, potrestal přísně parlament. A vůbec zasazoval se i král Jindřich IV. i sněmovna pařížská s velkou horlivostí o vypuzení jesuitů.

Dne 8. ledna 1595 vydány všem sněmovnám v celé říši edikty, kterými se jim přikazovalo uskutečnění vypuzení jesuitů. Sněmovna Rouenská, Dijonská a Rennes-ská přijaly ochotně nařízení toto a vypudily jesuity z území správě jejich svěřeného.

A co činili mezi tím jesuité?

Nic jiného, než že si edikt dotčený vyložili dle svého způsobu a poněvadž, jak jsme již laskavému čtenářstvu sdělili, smí jesuité na čas z řádu svého vystoupiti, učinili tak, a nejsouce více jesuity, zůstali ve Francii i na dál, vtírajíce se v rozličných postavách k úřadům a důstojenstvím všeho druhu. Když se o tom sněmovna přesvědčila, vydala nový rozkaz dne 21. srpna, jímž jesuitům vystouplým pod trestem velezrády se zakazuje, veřejné neb i soukromné školy zakládati. A s jakou neustupností se jesuité všude vtírali, svědčí nám jeden proces, následkem tohoto rozkazu povstalý. Řád jesuitský čítal v městě Lyonu mnoho příznivců a měšťané tamní zakročili u parlamentu, aby směli jistému Porsanovi, který již r. 1594 z řádu byl vystoupil, vrchní řízení koleje městské svěřiti. Parlament ale nesvolil k tomu, odvolávaje se na rozkaz sněmovny pařížské a když se nechtěl jesuita výroku jeho podati, dal jej zatknouti.

Při této příležitosti dokázal jenerální advokát Marion, že jesuité hned od počátku založení svého řádu nečinili ničeho raději, než když mohli poslušnost poddaných k vrchnostem podkopávati a svazky jejich k nim mocně a násilně roztrhávati. A k zamítnutí města Lyonu s žádostí jeho pana Porsana za ředitele koleje městské postačí úplně, že odporučenec Lyonských býval jesuitou; že nebyl ještě professem, když vystoupil, na tom nezáleží, neboť učí zkušenost, že v řádu tom činí jenerál členy jen tehdy professy, když více žádného dědictví k očekávání nemají, — neboť nováčkové mohou o jmění, připadne-li jim jaké, rozhodovati a obyčejně připadne toto řádu.

I byli Lyonští se žádostí svou odmrštěni.

Z toho patrno, s jakými obtížemi se muselo zápasiti při provádění nálezů sněmovny. Neboť „tovaryšstvo Ježíšovo“ mělo od stolice papežské povolení, aby si svoji ústavu dle času a dle místa měnilo, jak samo za dobré uzná, výsada to, o jakou žádný jiný řád posud se nikdy byl neucházel a kteréž by se mu bylo také s tíží dostalo.

Dějepisci jesuitští spílají sněmům světským, kteréž ve prospěch jejich nepůsobily, nespravedlivých stranníků a přepiatců, — a tím ospravedlňují jednaní své čelící proti rozkazům sněmovním, a tak bylo i tuto; neboť necítili se zavázanými, nálezu sněmu francouzského se podrobiti a ze země se vystěhovati. — A byť by tomu i tak bylo bývalo, a odpor jejich zákonnitého míval základu, proč tu nezůstali veřejně, a proč se přestrojovali a v šatech světských nekalé pletichy své prováděli?

Hlavně však utíkali se do Guienny a Languedoku, kde sice rozumnější úřadnictvo je pronásledovalo, ale větší část úřadníků tajně jim přála a je podporovala, neboť byli úředníci mnozí zde zuřiví liguisté a stavěli se tudíž, co mohli, reformám a říšským zákonům nenáviděného krále Jindřicha IV. na odpor. Ano, když jednou skrze jesuity i vzpoura vypukla, přidávali se mnozí k straně jejich, a sněmovna krajiny Languedoku, tehdy v Beziersu rokující, musila s plnou vážností po příkladu sněmovny pařížské proti nim zakročiti. Jenerální advokát Belloy líčil věrnými doklady pokrytství řádu, jak vždy pod pláštíkem náboženství jen různice a svár rozséval. A dovolávaje se slov sorbonny, pravil:

„Oni schvalovali na kazatelnách i ve zpovědnicích jakož i v hanebných a pobuřujících spisech kralovraždu; a všecky posvátné svazky společnosti lidské rozervány jsou spolky a piklemi, které tento zlověstný řád v říši naší zosnoval. A od té doby,

co tito „cizáci“ mládež naši bludným učením oslepili, vidíme všude jen zmatky, nepořádek a nezákonnitost. A lakota a sobectví jejich pokazily veškerý lid náš.“

I tento sněm vypověděl jesuity co závadný a škodlivý řád z území francouzského, ale tito nedbali pranic výpovědi této, nýbrž činili nadto ještě rozličných vzdorů, které svědčí o nesmírné nestoudnosti jejich.

Toulouse, poslední útulek liguistů, vzdalo se všeho odporu proti králi, a Jindřich IV. povolil liguistům úplnou amnestii. Této okolnosti chopili se ihned jesuité, jakoby i k nim se tato amnestie vztahovala, a vidouce, že je pán malého městečka Tournonu podporuje, pokročili tak daleko v své drzosti, že sebrali mladých lidí z celého okolí, kdo jen přišel, a v dotčeném městečku kolej otevřeli. Když se o tom donesla zpráva do Paříže, nařídila tamní sněmovna pánu z Tournonu, by jesuity ve dvou měsících z města svého vyhostil, což když se tento učiniti zdráhal, byl dne 18. srpna 1598 za velezrádce prohlášen, a svých državností, jakož i správy soudní i úřední v nich a důstojenství svých zbaven. Spolu pak vydán zákaz tím ostřejší, aby se nikdo neopovažoval u jesuitů študovati, a bylo vysloveno, že žádný žák jejich nemá nároků na nějaký stupeň akademické hodnosti, ani na práva s ním spojená.

Leč elastická téměř ústava řádu jejich, která každé podobě vyhověti dovedla, i okolnost ta, že mnozí jesuité, vystoupivše z řádu, dovedli se lstivě v mocné úřady a důstojenství vetříti, pak četné spisy, které s jesuitské strany proti sněmovnám říše francouzské byly vydávány, spojeny s přízní, které se jim s mnohých mocných stran dostalo, způsobily, že nebylo lze je z Francie vyhnati, a tím se stalo, že v krátce jim zase přebývání v říši povoleno, nikoli ale z příčin, jak je spisovatel: „Líčení prvního století tovaryšstva Ježíšova“ uvádí, totiž, že by se nějaké viny jim bylo nedalo dokázati.

22.
K větší cti a slávě boží.

Italii potkali se jesuité při šíření svém s malým odporem, a sice hlavně z té příčiny, že papežský stolec na oko měl v řádu mocnou podporu, jelikož jesuité vší silou hleděli mocnému proudu reformace hráze v cestu klásti. Proti tomuto proudu duševnímu byly by zajisté bývaly zbraně duchovní nejprospěšnější, ale do takového boje nemohlo se duchovenstvo italské nikterak pustiti, neboť bylo vůbec příliš netečné a nevzdělané a ode dávna si zvyklo při podobných příležitostech hrubým násilím a se zbraněmi inkvisice zakročovati a lenivé preláti zaváděli rádi jesuity do svých území, aby tito za ně proti novověkým nevěrám a bludům bojovali, a nic jim nevadilo, když se „chudí tovaryši Ježíšovi“ na ujmu ostatního duchovenstva obohacovali.

Má-li kdo v rukou vychovávání mládeže v zemi které, jest i rozhodným pánem budoucnosti v ní, a to dobře věděli jesuité, a šlo jim tudíž nejvíce o to, aby hned

po příchodu svém do Italie školy pod správu svou dostali, ačkoli mimo vyučování mládeže také všudy proti „tak zvaným kacířům“ s kazatelen hřímali a spisy jejich pálili. Ale tato snaha vzbudila nejprvé podezření proti nim. Papež Pius IV. totiž chtěl založit seminář k vzdělávání nastávajících kněží a ihned mocně a s nevšední dotíravostí přihrnuli se jesuité, chtíce stůj co stůj správu semináře toho do rukou dostati, ponévadž příliš dobře věděli, že větší část duchovenstva čítá se k rozhodným odpůrcům jejich. A nevole tato kněží tuzemských ukázala se brzy, neboť část duchovenstva tuzemského obrátila se k papeži se spisem, v němž si stěžovala, že to v Italii již tak daleko dospělo, že každý, kdož chce být na kněze vysvěcen, aneb chce-li dosáhnouti nějakého důstojenství církevního, musí se vykázati, že u jesuitů zkoušku odbyl, a že jest to nechvalitebné a k velké lítosti pro římské duchovenstvo, že Jeho Svatost vychování mladých kněží cizincům svěřila a dále, že jest se obávati, aby tento nový řád k záhubě církve nejschopnější študenty do středu svého si nepřiloudil.

Spis tento bohužel přišel k ztracení a tato ztráta jest pro dějepisce nenahraditelná; jen u Sacchina v spisu jeho „Dějiny tovaryšstva Ježíšova“ nalezáme některé úryvky z něho a spisovatel dotčených dějin tvrdí, že psán jest ze závisti a žárlivosti. Na každý pád ale musel spis ten obsahovati více závažných důvodů proti jesuitům, sice by byl jinak papež Pius IV., který byl až posud tak vřelým příznivcem jejich, v náklonnosti své k nim neochladl. K tomu připojilo se i, že zpovědník papežův, jesuita Ribera, veřejně obviňován byl z nepravostí nejhnusnějších, jakož i okolnost, že kardinála a arcibiskupa Milánského Karla Boromejského si jesuité tak osedlali, že by byl bnedle sám do řádu jejich vstoupil, aspoň obsypával řád nesmírnými dary a obmýšlel při každé příležitosti přízní svrchovanou jesuity. A z toho soudí někteří souvěcí spisovatelé, že to bylo příčinou vražedného útoku na Karla, když totiž mladý klerik jeden z řádu humiliatů, jmenem Farina, po něm střelil, když se před oltářem modlil.

Papež byl tímto spisem kněží italských tak pohoršen, že se vší přísností Lainezovi a Riberovi všecko obcování s kardinálem Karlem Boromej-ským zapověděl.

Tu přicházely se všech stran k papeži stížnosti proti jesuitům a to počalo Laineze naplňovati strachem, pročež chopil se starého obvyklého prostředku, kterýmž jesuité bouře nad hlavami jejich se stahující konejšívali, totiž pokryteckého ponížení a sebezapření. Ve všech klášteřích nařídil kající skutky za řád a všude ozývaly se veřejně v kolejích modlitby a žalmy kající, a posty a bičování nechtěly míti téměř ani konce. Že se touto na oko odehranou komedií sprostý lid ošáliti nechal, tomu se pranic nedivíme, od papeže Pia IV. ale nebylo by se dalo očekávati, že tomuto pokryteckému komediantství tak zhola uvěří. Ale on byl marnivý, prchlý a lehce dal s sebou ovládati. A tak se stalo, že veřejné a úplně se s jesuity smířil, ano je i ve velkém průvodu kardinálů a vysokých hodnostů církevních v professním domě jejich navštívil, kdež jej chytří „učeníci Loyolovi“ s básněmi v šestnácti jazycích, které oplývaly chválou jeho, vynášejíce jej do nebe, přivítali.

Jesuité plesali nesmírně, že se jim lest jejich tak dobře podařila, leč v tom pozvedl výtečný jeden biskup italský hlasu svého a jal se římské duchovenstvo proti úskokům jesuitů před celým světem zastávati.

Ve směru tom vydal dva spisy, v kterých nazývá jesuity „proklatou ďábelskou sektou“, která nejen že synům, dcerám, ženám a statkům svých bližních úklady strojí, nýbrž se i všemožně snaží, aby veškeré duchovenstvo zničili, a dokládá se svědky při těchto svých výrocích. Oba spisy jeho byly i do němčiny přeloženy a rozeslány císaři Maxmiliánu i oněm knížatům duchovním a světským, kteří byli smýšlením svým jesuitům nakloněni.

Kardinál a číšník německé říše Otto Augšpurský psal papeži, háje utiskované duchovenstvo italské vřelými slovy a vysloviv obavu, že prokazováním přízně jesuitům celé křesťanstvo jest ohroženo. Pius IV. ale, místo co by si byl měl tuto úvahu k srdci vzíti, odňal biskupu, spisovateli dotčených dvou spisů, důstojnost jeho biskupskou i s příjmy s ní spojenými a vrhl jej do vězení, v němž ubožák brzy bídně zhynul, a taktéž i jmeno spisovatele biskupa se nám nedochovalo.

Tyto dva spisy taktéž přišly k ztracení, jen Sacchin zmiňuje se o nich ve svých „Dějinách řádu jesuitského“ a nazývá svědky, jichž dotčený biskup se co svědků pravdivosti tvrzení svého dokládá, lidmi, které pro nepořádný jich život řád ze středu svého vyloučil.

Tento boj ztrpčil Lainezovi, jenerálu řádu jesuitského, nemálo poslední dny života jeho. On sice již od návratu svého z církevního sněmu tridentského neustále chřadl a dne 19. ledna 1555 zastihla jej smrt, kteráž, jak chvalořečníci jeho tvrdí, po celém Římě nemalý zármutek způsobila. Ovšem že papež a s ním i mnozí kardinálové hluboce želeli muže, který byl po celý život svůj za práva stolice papežské tak statně bojoval. Ribadaneira, životopisec jeho, vynáší jej tak přepiatým chvalořečením, že se to až blouznění podobá. Záležela ť celá jeho hluboká učenost, o níž životopisci jeho tolik křiku nadělají, z větší části jen v rozumování neustále k boji připraveném, při kterém si často sofismy a klamnými úsudky pomáhával, jako to obyčejně mnohokráte mnohomluvní slovičkáři činívají a které na okamžik unášejí. Ale v pravdě jeví se ve spisech nepředpojatých o konciliu tridentském, co o řečnickém věhlasu Lainezově souditi máme. Lest, zarputilost a pokrytecká podlízavost prospívaly mu sice co prostředníku a vyjednavateli nemálo, kterýž prohlédl každé pásmo pletich a viděl-li toho potřebu, k všelikým, byť i nedovoleným prostředkům útočiště brával, jednalo-li se mu o dosažení záměrů jeho.

A kdežto vychvalovatelé jeho v něm vidí jen muže veskrz svatého, zří v něm oko nepředpojatého pozorovatele toliko ve všem počínání jeho pokrytce. To jeví se i při okolnosti té, (která zavdala příčinu jesuitským životopiscům jeho k vynášení Laineza až do nebe), že když po smrti Pavla IV. (28. srpna 1559) se ho kardinálové tázali, zdali by papežskou tiaru přijal, s patrnou rozpačitostí návrh ten zamítl.

Byltě muž tento příliš moudrý, než aby byl nenahlídl, že proň jen tuze malé stává naděje na papežství; neboť zmíněná otázka předložena mu jen od několika kardinálů, v jejichž čele stál Otto Augšpurský, kterýž jediný byl vřelým přívržencem jesuitů a i o těch několika kardinálech věděl chytrý Lainez velmi dobře, že se jim nikdy nepodaří, veškerý sbor kardinálů jesuitům vůbec a jemu zvlášť nakloniti a také mu na tom pramálo záleželo. A mimo to věděl, že mu přetvářená skromnost více v očích nezkušených lidí prospěje než přímé a odhodlané vystoupení.

Jevíť nám patrně veškeré počínání jeho po smrti Loyolově, jakož i způsob, jakým zvolen jest za jenerála, a s jakým nadutým přepychem všudy vystupoval, i jak nezlomné a neustupné povahy byl, že nikoli to nebyla úzkostlivá ostýchavost a pravá skromnost, které ho přiměly k tomu, aby ruku odvrátil, když se mu vítaná naskytovala příležitost, tiaru papežskou na hlavu si vstaviti.

Bylť Lainez muž schopností nevšedních a zcela stvořen za ředitele řádu, jenž si byl obral za úkol, v hrdém sebevědomí svém po celém světě se rozšířiti a všudy vládu do rukou dostati, a jak velice vynikal v tomto ohledu Lainez nad zakladatele řádu samého, o tom jsem již čtenáře své, tuším, dostatečně přesvědčil.

Též i inkvisice povšimla si muže tohoto. Jenerální inkvisitor španělský Valdes totiž podal roku 1560 proti němu žalobu, že se kloní kacířství, ale Lainez úplně se dovedl z tohoto nařknutí očistiti. Následkem toho znepřátelil si jenerální inkvisitor na smrt jesuity, neboť nemohli mu odpustiti, že jenerála jejich před soud pohnal, a hlavně jejich úsilí lze připisovati, že brzy na to byl důstojenství svého zbaven.

Čemuž ale se divíme, jest, že po smrti Lainezově zvolili si jesuité za jenerála muže velmi obmezeného a slabého ducha, který ani za mák neměl schopnosti řád tak rozkvětlý zdárně spravovati.

Zvolen jest totiž za třetího jenerála František Borgia, velmož (grand) španělský, vévoda z Gandie a místokrál katalonský, muž to věhlasný rodem svým a společenským postavením i bohatstvím svým. Ačkoli byl mnohá leta v manželském stavu žil a s chotí svou několik dítek zplodil, přijal jej Loyola přece r. 1547 do řádu svého, ale nezavázal jej žádnými pravidly řeholními, tak že Borgia, jakkoli byl jesuitou, ještě kolik let co státník ve světě žil. Císař Karel V. viděl tento krok vévody z Gandie velmi nerad, neboť jakkoli se mnozí snaží dokázati, že panovník tento přál jesuitům, potkáváme se s opakem toho, a jakkoli sám později poustevnický vedl život a tohoto Borgiu za vykonavatele poslední vůle své ustanovil, nezanechal po smrti své „tovaryšstvu Ježíšovu“ ani dost malého odkazu, ač jesuité s jistotou doufali, že se jim po smrti Karlově velkého dědictví dostane.

Jako to Loyola za mladých let svých činíval, tak trýznil i Borgia tělo své a hledal posvěcení svého v postech a nesmyslných kázních duchovních, ano psal i několik rozjímavých spisů ve španělské řeči, a vůbec jevil v celém zevnějšku svém pokoru, která až odpornou se zdála, ačkoli možná, že pokora tato nebyla líčená, neboť čtyřikráte zamítnul důstojnost kardinála, když mu jí papežové římští nabízeli.

Již řeč jeho, jakou měl k shromážděným hodnostům řádu, jest charakteristická a nevíme, čeho mohl řád jesuitský od takového muže se nadíti, kterýž dosáhnuv nejvyššího důstojenství v řádu, těmito slovy podřízené své pozdravil:

„Milost, za kterouž vás, velectihodní Otcové prosím, jest, abyste mne tak považovali a tak se mnou nakládali, jako nakládají sedláci s osly a mezky, kterých k ulehčení svému užívají. Neboť tito, naloživše zvířatům oněm břemena těžká na hřbety, vodí je a pomáhají jim vstáti, když někdy klopýtnou. Oni je bijou, jsou-li líní a pomáhají jim, upadli-li. I já jsem váš soumar, jako osel a mezek k nošení břemen vašich, které jste na mne naložili. Pročež zacházejte se mnou, jako osláři se zvířaty dotčenými nakládají, abych mohl zvolati: „Hle, já jsem ve společnosti vaší soumarem, ale těší mě, že mohu stále zůstati s vámi.“

Příčinu, proč jesuitský řád, jehož záměry byly tak velikolepé, člověka tak obmezeného ducha, jako byl Borgia, mohl v své čelo postaviti, lze hledati pouze v tom, že hleděli jesuité ze společenského vysokého postavení jeho co možná nejvíce prospěchů hmotných nabýti, a o ty se nejvíce „tovaryšstvu" při všem jeho konání jednalo; neboť řád jejich stál již na pevné půdě a byl jako stroj dobře spravovaný, jehož kolečka v neustálém pohybování musí být někým udržována, a k tomu nebylo potřebí jenerála, jelikož měl řád dosti výtečníků v lůně svém. Assistenti a provinciálové jeho, po celém světě rozptýlení, byli s to zajisté, aby celý řád dobře pořádali.

Borgia založil tak zvaný „noviciát" v řádu jesuitském a staral se o lepší správu missií a škol, spolu ale vyzýval neustále krále francouzského, španělského i portugalského, aby proti Turkům do pole vytáhli. Ale křesťanští panovníci tito měli dosti práce ve vlastních svých zemích, než aby byli mohli na pokoření půlměsíce tureckého pomysliti. Neboť jim záleželo více na pokoření a potření vlastních poddaných svých, kteří chtějíce v duchu a pravdě Bohu svému s čistým srdcem sloužiti, nechtěli se více dát vodit na provázku zatemnělým mnichům. A mezi panovníky vynikal ve směru tomto nejvíce zasmušilý krvožizník, despota Filip II. španělský, kterýž byl zásadou učení mnišského tak proniknut, že v Pánu Všehomíra, v Bohu Lásky spatřoval jen Boha Pomsty a krvožíznivého Velikána. To vysvítá k. př. z toho, že když jednou se loď, na níž se Filip nalezal, ztroskotala, a on šťastně smrti ušel, nevěděl tento zbožný zběsilec, jak má tomu Bohu, jenž jej z chřtánu smrti vyrval, líp se zavděčiti, nežli, že otevřel žaláře inkvisiční — a dal všecky kacíře na jednou upáliti!

Věru, oběť to zápalná zajisté hodná takového krále, líbila-li se ale Bohu, to nevíme!

Despot španělský přál si vládnouti celým světem a k dosažení tohoto účele svého neštítil se ani toho nejbídnějšího prostředku; o tom nám svědčí okolnost ta, že všecka spiknutí a vzpoury všecky, s kterými se tehdy potkáváme, soustředily se na dvoře Filipa II. a pocházely od jeho rádců a zpovědníků.

To jsme viděli při líčení válek občanských ve Francii a při dějinách ligy samé.

A jak medle vypadalo to v jeho vlastní říši?

Nejkrásnější zajisté krajina říše španělské bylo Nizozemí, kdež bydlel národ bodrý a probudilý, slynoucí průmyslem a blahobytem, jenž výtečné výrobky řemesel a umění svých do všech končin světa rozesílal a nesmírné poklady z dálných zemí do vlasti své přivážel. Umění a vědy byly zde v plném rozvoji a zdálo se, jakoby ruka Páně své požehnání v plné míře na tuto zemi byla vylila.

Takový bodrý a pokročilý národ mohl býti spravován jen mírnými zákony, a Karel V. to také dobře nahlížel a proto žádných překážek v duševním rozvoji Nizozemcům v cestu nekladl. Ale rychle, jako když zkázonosná bouře se nad klidnou rozburácí krajinou, změnily se poměry v Nizozemí, když veliký panovník ten svému despotickému synu, svatouškářskému Filipu, krajinu tuto odstoupil, kterýž chtěl, aby byla na celém světě jen „jedna víra, jeden křest" a při provádění této své myšlenky nešetřil ničeho a páchal ukrutnosti nejohavnější. Nemaje ani nejmenšího přesvědčení o tom, jak zhoubně v jeho vlastní zemi, ve Španělích, krutá inkvisice s plápolajícími hranicemi svými působí, chtěl ji železnou rukou do

svobodného Nizozemí zavésti a tak tento probudilý národ v temnotu španělského pobožnůstkářství uvrhnouti. První krok v tomto ohledu byl, že Filip II. jim odňal svobodu jejich a poslal jim španělské ministry, aby nad nimi vládli dle španělských obmezených zákonů. Ale šlechta nizozemská, bohatá a mocná a svobodně smýšlející, která se neopírala na spráchnivělou slávu spuchřelých šlechtických znaků svých a zvyklá jsouc svobodám, kterými obdaroval ji Karel V., maje v nich značnou podporu

Maria Stuartka. (Kapitola 25.)

vlády své, poněvadž celý národ za ní stál, neboť získala si náklonnost lidu vlídným smýšlením svým, šlechta tato daleka byla blbému šosáctví „junkerů“, abych tak řekl, novověkých, a tudíž zdála se samolibému Filipovi nebezpečnou. Kdežto Karel V. šlechtice nizozemské k nejvyšším dosazoval úřadům, stavěl je syn jeho, kde jen mohl, v pozadí, ničil jejich svobody a výsady a vůbec snažil se, aby moc jejich co možná nejvíce zlomil.

A vhodným nástrojem k uskutečnění tohoto zhoubného záměru byl mu brzy kardinál Granvella, zasmušilý pokrytec jesuitského smýšlení. Tento, jmenem Antonín Perrenot, vnuk jednoho kováře, narodil se dne 20. srpna 1517 v městě Ornonsu, a stal se, jelikož mu štěstí nad míru přálo, za panování Karla V. státním ministrem, v kterémžto úřadě osvědčil brzy činnost a zběhlost nemalou. Jsa nejprvé právníkem, přestoupil pak na studia bohoslovecká a byl v 23. roce věku svého zvolen za biskupa Arrasského. Na církevním sněmu tridentském usiloval, aby se všickni panovníci chopili zbraně proti Francii. Na to byl zvolen za arcibiskupa Malínského a udělena mu důstojnost kardinála z Granvelly.

Když ustanovena jest Markéta z Parmy za místovladařku v Nizozemí, přidán jest jí k ruce co ministr Granvella, ale brzy uvalil na se ctižádostivým přeceňováním sama sebe a divou krutostí svou všeobecnou nenávist; ale navzdor tomu, že v Nizozemí čtrnáct nových biskupství založil a každému svobodnému ruchu příkře na odpor stál, byl ještě panovníku svému příliš mírným a jesuitům příliš snášelivým.

Za vlády jeho spočívala olověná tíže smutku a trudu nad Nizozemím, druhdy tak šťastnou zemí; jeden druhému tiše si naříkal a každý smutně želel šťastnějších minulých dob. Brzy ale ozývaly se stesky ty hlasitěji a nalezaly ohlasu od jednoho konce země k druhému, když chtěl Granvella zavésti inkvisici do Nizozemí, aby jí svobodu víry a svědomí potlačil. Národ poslal důvěrníky ku králi, kteří mu měli předložiti, jak veškerý obchod v Nizozemí tímto nátlakem mravním utrpí a tím i celý blahobyt národa zmizí. Ale vyslanci vrátili se toliko s planými sliby, které neměly ani pevného základu, do otčiny zpět a nalezli při návratu svém lid nizozemský ještě hrozivěji rozkvašený nad novým ohavným skutkem kardinálovým, který před nedávném byl ukrutník ten spáchal

V Antverpách totiž měl býti upálen kacíř. Ale lid se tomuto ukrutnému skutku opřel a katany kamenoval. Následkem toho dal Granvella účastníky toho činu zjímati a odsoudil je k smrti. Ale odpravy těchto obětí nedály se veřejně, jako vždycky až posud, nýbrž Granvella dal proti všemu zvyku a zákonu nešťastným odsouzencům hlavy k nohoum svázati, a na to byli do sudů, vodou naplněných hozeni, tak že se museli ubožáci zadusiti, ale lid neměl dlouho o těchto ohavnostech ani tušení. Když se však konečně přece o tom dozvěděli, učinili útok na vězení inkvisiční a osvobodili vězně, kteří se tam ještě nalezali. Z toho povstalo rozhořčení nesmírné, tak že musel Granvella před lidem rozlíceným utéci a skrýval se v Burgundsku; ale zvědové jeho a podlí přivrženci měli předce nemalého vlivu u vlády nizozemské.

Velmoži nizozemští pokusili se ještě jednou, aby krále od tohoto počínání odvrátili; a proto vydal se Lamoral, hrabě z Egmontu, na cestu ke dvoru španělskému, kdež Filipu II. hrozný zmatek, jakýž v krajinách tamních panoval, věrně vylíčil. —

Hlavně vystříhal jej, aby inkvisici tam nezaváděl.

„Již jmeno tohoto soudu,“ tak zněla slova jeho, „hnusí se šlechtě i lidu a odevšad zavznívají žaloby a stesky na soud tento, že nesmírně obmezuje svobodu smýšlení. Ve městech i na venkově slyšeti jest stesky, že všechen obchod a průmysl hyne, ano i duchovenstvo pohlíží na tyto novoty povážlivými a starostlivými zraky.“

Zdálo se, jako by tato slova u Filipa se byla potkala s účastenstvím, neboť slíbil, že tomu odpomůže a propustil Egmonta velmi milostivě a přátelsky, — neboť

bál se muže toho, který měl pro své cnosti a nesmrtelné zásluhy ohromného vlivu v Nizozemí. Ale v témž okamžiku poslal „korunovaný pokrytec", ovládán zcela vlivem dvorní své strany jesuitské, vladařce Markétě neobmezené plnomocenství a rozkaz, aby se bez odkladu v krajině její správě svěřené inkvisice zavedla. Psal jí takto: „Kdyby se teď ještě zdráhala, soud tento zavesti, byl bych nucen, mocí svaté přísahy, kterou jsem při nastoupení svém na trůn skládal, totiž, že budu ze vší síly se snažiti, abych svaté náboženství katolické v zemích svých hájil, pomocí papeže s cizím vojskem zákonu tomuto průchodu zjednati a od toho okamžení nepovažoval bych Belgii za zděděnou zemi, nýbrž za krajinu, vydobytou mocí zbraně, a tu bych pak použiv práva vítěze, zcela novou ústavu v zemi té zavedl."

A jakkoli tyto přísné prostředky v plakátech královských, které v celé Belgii kolovaly, nevyřknul, dalo se přece od příprav, jaké se k potlačení odporu národa v Nizozemí činily, to nejhorší očekávati, a šlechta, vidouc to, učinila první krok, aby se této libovůli násilnického Filipa vstříc postavila. Nejmocnější členové šlechty uzavřeli spolek, jsouce hotovi, krev i statky za svobodu vlasti milené obětovati.

Deputace, skládající se ze 400 osob nejvznešenějších rodin šlechtických, odebrala se do Brusellu k místovladařce s prosbou, aby se postarala o odvolání inkvisice a zrušení plakátů královských.

V rozhodné chvíli této nevěděla si Markéta ni rady ni pomoci; pročež přislíbila, že se zasadí o splnění žádosti národa a slíbila napolo svobodu náboženskou. Tím se však lid opatrný a příliš nedůvěřivý nedal ukonejšiti, nýbrž počal, vtrhnuv do chrámů, obrazy bořiti, s nimiž bylo jej prvé duchovenstvo balamutilo. Kazatelé počali pod šírým nebem ohnivými řečmi lid rozněcovati, zejména vynikal Heřmann Striker z Overysslu, který byl prvé mnichem, ale utekl z kláštera a nalezl výtečnými ohnivými kázaními svými u lidu obliby nemalé. Jistý sudí u Gentu měl tolik odvahy, že když Striker v poli kdys před mnoha tisíci posluchačů kázal, s vytaseným mečem mezi lid vrazil, chtěje kazatele zajmouti. Ale málem by byl odvahu svoji životem zaplatil, ant rozlícený lid jej chtěl kamenovati a jen na prosbu jeho a na slova Strikerova ušel smrti.

Ale od té doby chodil lid na kázaní vždy ozbrojen, z větší části se zbraní střelnou.

V této krisi nevěděla Markéta co počíti, neboť v čele povstání stál princ Vilém Oranienský, nejvznešenější velmož nizozemský. Byl hlavou strany v národě nejmocnější, kterouž tvořila a udržovala šlechta. Až posud nebylo se sice ani jednoho násilného výstupu proti vládě událo a ještě by se bylo dalo smíření mezi králem a lidem docíliti, ale král nedopřál ani sluchu žádným rozumným domluvám, ovládán jsa pobožnůstkářským duchem svým a štván vévodou z Alby, kardinálem z Granvelly a jenerálním inkvisitorem Spinosou; a tak urychlily a usnadnily onyno osoby, které neměly ani ponětí o síle a obětavosti národa, jenž konečně vystoupiv pro nejsvětější statek ducha, pro svobodu myšlenky a svědomí jest hotov jho tyranství mocně se sebe svrhnouti, v zpozdilé své přepiatosti osvobození Nizozemí.

Na „odbojnících", tak nazýval dvůr královský Nizozemce, měl být hrozný příklad jiným zemím dán.

Vévoda z Alby s radostí uposlechl rozkazu, aby „k větší cti a slávě boží" boj s kacíři svedl, a navzdor tomu, že již zima se blížila, převedl s velkými obtížemi vojsko své přes savojské Alpy.

Strach a hrůza provázely divé voje tyto a statisíce pilných občanů opoustěly raději domov i statky prvé ještě, než krutý Alba s krvolačnými, loupeživými žoldnéři přitáhl.

Vjezd jeho do Brusselu podobal se truchlivému průvodu pohřebnímu, neboť hrobové ticho vládlo v ulicích liduprázdných. Slavný německý básník Schiller praví o této události ve čtvrté knize svého díla „Dějiny odtržení se Nizozemí" takto:

„Vévoda byl sotva několik hodin v městě a již rozptýlili se průvodčí jeho jako puštěné feny lovčí na všecky strany. Ale sklamali se v očekávání svém, neboť nalezli hlavní město nizozemské v stavu zcela jiném, než jak si je byli prvé představovali. Ulice byly liduprázdné, všecky domy zabedněny, všecky hry a divadla veřejná zastaveny a na náměstích jakoby vše vymřelo; celé město podobalo se krajině morem navštivené. Kdežto druhdy vesele hovoříce měšťané po ulicích se stavěli, spěchal nyní známý kolem známého, ani za mák si ho nevšímaje, a kdykoli se nějaký Španěl blížil, ubíhal před ním každý jako před nákazou. Každého hřmotu děsili se obyvatelé Brusselští, jakoby již biřic na dvéře jim tloukl, a šlechta kryla se v úzkostném napnutí v palácech svých. Každý se chránil vyjíti na ulici, aby při pohledu naň si nový náměstek královský nevzpomněl na působení jeho. Oba národy v Brusselu žijící, nizozemský a španělský, byly jako přeměněny. Španěl byl nyní samý hovor a Nizozemec zachovával hrobové mlčení. Nedůvěra a bázeň zapudily u občanů Brusselských veselí a radost jindy obyčejnou a nucená vážnost poutala i úsměv i pohled jejich. Každý okamžik očekávali Brusselští se strachem rozhodnou ránu, neboť od té doby, co byli Španělé v městě pány, bylo Brusselským jako člověku, jenž vypiv číši jedu, s chvěním a úzkostí čeká, až jed smrt jemu přinese."

Vévoda Alba měl neobmezenou vládu v rukou svých a zneužíval jí v míře hrozné. Ihned po příchodu svém do města vydal náboženský edikt, provívající škaredým smýšlením mnišským a tak sepsaný, že nikdo následkem jeho nebyl bez viny a tím že životy i statky všech úplně v rukou a libovůli vévodově se nalezaly a jen na něm záleželo, zdali a kdy koho statku neb svobody a života zbaví. Ihned jakmile se žoldnéři svými přitáhl, dal chvatně nová vězení stavěti a tato byla neustále naplněna navzdor tomu, že dnem i nocí četné se dály popravy.

Všude, kamkoli oko pohlédlo, zřelo jen popraviště neb žalář.

Při tom ale počínal si ještě Alba lstivě a ošemetně, a chtěje se šlechtě zalichotiti, dával jí ke cti slavnosti a hody a dobře věda, že mládeží si nejvíce získá, dovolil i svým synům Ferdinandu a Bedřichu, vévodům Toledským, že směli mladíky z nejvznešenějších rodin šlechty nizozemské k sobě zváti a s nimi hodovati. Mnohé šlechtice takovýmto úlisným chováním ukonejšil a konečně dal se oblomiti i věhlasný hrabě Egmont, tak že počal, jakkoli mu to vévoda Oranienský neustále zrazoval, na Albu méně nedůvěřivými pohlížeti zraky, a následek toho byl, že jednou na hodech, které ku poctě přátelům svým byl Alba uchystal, na rozkaz jeho byli lstivým a hanebným způsobem Egmont a přítel jeho hrabě Hoorn, ještě s mnoha jinými velmoži, v domě Ferdinanda, syna Albova jati, a do vězení uvrženi.

I sestaven v krátce soud, který měl nad nimi rozhodovati, a tento odsoudil je k smrti. Dne 1. a 2. června 1568 pak skončili Egmont, Hoorn a mnoho jiných šlechticů slavné životy své co velezrádci na popravišti.

Strach a hrůza nevýslovná pojaly občany Brusselské a nikdo nebyl jist svým životem. Popravci měli v Brusselu hojnou žeň; ale i v ostatních městech nizozemských počínali si španělští žoldnéři neméně krutě, bez milosti loupíce a drancujíce, a strach a hrůza provázely kroky jejich. Že se všude setkali s odporem, dá se snadno myslit, neboť jak by se mohl rázný, probudilý národ od chátry v šíleném pobožnůstkářství vychované a nesnášelivé bez odporu vražditi dáti, nepochopuji! I spojila se pozůstalá šlechta, která ušla měči katovu, v ochranný spolek, v jehož čele stál Vilém Oranienský, kterého jen náhodou churavost zdržela, že se nesúčastnil osudného onoho kvasu v domě syna Albova, při němž přátelé jeho do rukou katanů upadli. A s jakou podlostí si žoldnéři španělští počínali, toho smutný důkaz podalo město Harlem, když se r. 1572 oblehajícímu synu vévody Alby na milost vzdalo. Mladý tento rek byl mnoho se učil a hlavně zásadu si dobře v srdce vštípil: „že kacířům se nemusí v slovu dostáti!“, neboť jedva že se ono město nalezalo v rukou jeho, dal ihned 4000 bezbranných měšťanů a vojínů popraviti, ano zapomněl se tolik, že i raněné dal z nemocnic k šibenici vléci, navzdor tomu, že někteří z nich byli tak těžce nemocni, že na cestě k popravišti skonali. I vtipným dovedl synáček slavného (?) otce svého býti, neboť nedaleko Harlemu držel v tvrzi jedné čtyry sta vojáků v zajetí a umořil je tam hladem. Když pak mu někteří z přátel jeho toto kruté počínání vytýkali, předstírajíce, že zajatým slíbil, že jim na život nesáhne, tu odpověděl s úsměškem:

„Pravda, že jsem jim slíbil, že jim na život nesáhnu, nikoli ale, že jim čeho k živobytí poskytnu!“

A to všecko k větší cti a slávě Boží!

Již kolik let zuřil v Nizozemí krutý boj a Nizozemci byli odhodláni, že raději do jednoho zhynou, než aby déle ještě pod jarmem španělským úpěli; a kdo s takovým přesvědčením a s takovou odvahou do boje kráčí, tomu kyne jistě palma vítězství. A to vyplnilo se i zde, neboť bojem téměř nadlidským dospělo Nizozemsko k svobodě. Obchod a průmysl byly sice zničeny a země pravá poušť, města pobořena a liduprázdna; neboť hned po odpravení Egmontově bylo přes 20.000 nejzámožnějších občanů z vlasti své se vystěhovalo, ale již po několika desítiletích vzkvetl zase znovu utěšené blahobyt národní, země oplývala zámožností, města byla zase vystavena, obchod a průmysl v rozvoji utěšeném a po spoustě předešlé ani stopy více — kdežto naopak mocná říše španělská pominula a země druhdy tak slavná klesala století po století víc a více až na nejnižší stupeň, na němž se nyní k výstraze a pro příklad národům a panovníkům nalezá.

Byla to doba krvavá, jejížto obzor zářil jen plameny, sloupy dýmu z dědin v popel obrácených vroubenými.

A jak se při tom chovali medle jesuité?

Že by se byli ve válkách s mečem v ruce súčastnili, o tom nemáme sice zpráv žádných, ale až posud jsme viděli, že byli vždy pohotové, kdež se jednalo o potlačení svobodného smýšlení a pokročilosti v ohledu duševním. A dalo by se mysliti, že ve Španělích, kdež si takové moci zjednali, a v Nizozemsku, kdež na ně každý se zášti

a opovržením pohlížel, by si byli jinak počínali? Dalo by se mysliti, že by se tu byli nechopili všech prostředků k zničení hnutí národa a k usnadnění vítězství zbraním španělským? — A nejen souditi se to dá, nýbrž že si tak počínali, zřejmě i vysvítá ze spisů jejich, ačkoli mnohé události hledí přikrýti, zapříti neb aspoň omlouvati. Ve spisu svém, o němž jsem se již častěji zmínil: „První století tovaryšstva Ježíšova", vypravují sami, že je dějepisci tehdejší viní ze zrády, aby ale předhůzku tu omluvili, praví ve spisu tom, že jen proto je kacíři ze zrády nařkli, protože je nenáviděli a pronásledovali, že jevili tak chvalitebnou horlivost pro věc boží, pro církev a krále. Ale považíme-li, že tehdy byl ještě celý téměř národ nizozemský katolický a že to, z čehož je vinili odpůrci jejich, nebyly záležitosti náboženské, nýbrž událost, že ve sklepích kolejí jesuitských se nalezaly značné zásoby zbraní a prachu, určené pro Španěly, musíme usmáti se ošemetné drzosti, jaká se ve výroku jesuitských spisovatelů jeví. A když stavové nizozemští věrnost a oddanost lidu si chtěli pojistiti a národu formuli předložili, na niž musel každý přísahat, učinili to i všickni řádové duchovní, vyjma františkány a jesuity a jakkoli františkánům odpor ten lid odpustil, neučinil toho jesuitům, neboť tito byli příliš známi co rušitelé pokoje a rýpalové; následkem toho povstalo proti nim jitření veliké a lid, srotiv se, byl by je málem pobil, tak že nizozemské radě nezbývalo jiného, než pohrožené na lodi pryč vyvesti a z Antverp navždy je vyobcovati. I odebrali se jesuité do Malina (Mecheln), ale i sem zatím donesla se příčina vypovězení jejich a nepřijal jich magistrát malinský a podobně zapověděla jim města Dvoornik, Bruggy a jiná, že se tam nesmí usaditi. V Utrechtu chtěli město toto zradně nepřátelům do rukou vydati, ale rada městská, dozvěděvši se o tom, dala je zatknouti, a rektora koleje Jana Boddena, prokurátora Gerarda Posmanna a koadjutora Filipa Notina před soud postaviti; následkem toho pak byli odsouzeni a sťati. A tak byli vždy a všude jesuité řádně rozsudky soudů zaslouženým trestem postíženi, a nikoli, jak drze tvrdí, zuřivou luzou.

Vždyť praví sami takto:

„Kacíři mohou ovšem tvrdit, že spláceli rovnou měrou a pronásledování za pronásledování. Neboť my nepopíráme, že jsme s nimi o udržení víry katolické tvrdošijně a krutě bojovali, ale spolu musíme doznati, že nemůže a nebude od nás žádný kacíř míti pokoje. A pokud jest duše v našem těle, a pokud nám dech stačí, neustaneme v hlásání svém, tak jako věrný pes dnem i nocí loupežného vlka štěkotem svým od ovčince zahání; že ale i katolíci nám ubližovali, bolí nás tím více, jelikož kacíři z toho podnět vzali k větší nenávisti proti nám."

Nejvíce ale zošklivili se jesuité u lidu nizozemského tím, jelikož se shledalo, že se zúčastnili spiknutí a úkladů na život mileného prince Oranienského. Tohoto byl již r. 1582 v Antverpách jakýs mladý Španěl, jmenem Jan Jaurigny, střelnou ranou do hlavy poranil, na štěstí se ale z tohoto poranění vévoda brzy vyhojil. Pachatel byl od stráže vévodovy ihned zavražděn, a nalezli u něho kalendář jesuitský a tobolku s modlitbičkami a nábožnými úvahami blouznivého obsahu, z nichž se dalo souditi na přepiatého, od jesuitů svedeného ducha zavražděného. Dalším vyšetřováním ve věci té zavedeným vyšlo na jevo, že Jaurigny byl španělským kupcem a jakýmsi mnichem ve zpovědnici že byl k činu tomu sveden. Tělo vraha bylo čtvrceno a kusy jeho na koly v tvrzi Antverpské nastrkány. Několik let na to ztratily se

kusy mrtvoly s kulů a lid veřejně vinil jesuity, že je ukradli a nyní co ostatky mučeníka chovají.

Leč neušel Vilém, vévoda z Oranie, osudu svému, neboť již 10. července 1586 usmrtil jej Baltazar Gerard ranou z pistole. Vraha ihned dodali k soudu, a zde se ihned bez mučení přiznal, že již po dvě leta se zanášel úmyslem, jakby vévodu života zbavil, a když v Treviru s tímto svým úmyslem jednomu jesuitovi se svěřil, že ten jej za to pochválil, a jemu nebe slíbil, kdyby měl býti při útoku na život vévodův zavražděn. Později pak že prý se o tom ještě s jinými třemi jesuity a s jedním mnichem z kláštera bosáků radil, a všickni že jej za to pochválili, slibujíce mu, že na něho budou v modlitbách svých vzpomínati.

Úkladní vrahové i ti, kdož je k vraždám najímali, čelili hlavně k tomu, aby rod Oranienský od vlády v Nizozemí odstranili, nedosáhli však zavražděním vévody Viléma účele svého, neboť „státy jenerální“ (tak zvalo se Nizozemsko po vymanění se z jarma španělského) zvolily si nyní za vladaře svého syna zavražděného, hraběte Morice Nasovského, a i proti tomuto pokračováno v úkladech o bezživotí jeho.

V Leidenu žil chudý jeden bednář, jmenem Petr Panne, který byl postížen právě v tom okamžiku, když se chystal k zavraždění hraběte, a ten doznal, že se s tímto svým úmyslem v městě Duvay svěřil provinciálu jesuitskému, který mu slíbil, že se mu za tento čin jeho dostane nejen blaženosti věčné v nebi, nýbrž již zde na zemi výnosného místa a skvělého postavení, podaří-li se mu hraběte zavražditi, a čin tento ohavný vylíčen mu provinciálem co záslužný svatý skutek, jelikož hrabě přízní svou, kterouž se kacířům propůjčoval, tolik tisíc duší do věčného zatracení přivedl. A na to podal mu tělo Páně. Když pak přišel opět do Leidenu, že k němu přišli dva jesuité, napomínajíce jej k opatrnosti. A dýku čtverostrou, kterou, když se ho stráž chopila, od sebe odhodil, taktéž prý dostal od jesuitů.

A toto vyznání složil vrah Panne dobrovolně, aniž by jej byli na skřípec dali.

V témž roce vyslovily sjednocené státy republiky nizozemské dekretem, jakýž lze bylo čísti na všech ulicích měst vyvěšený, že řád jesuitský jest sekta, životu vladařů a míru státu velmi nebezpečná. I byli ze všech končin nizozemských vypuzeni a všem zapovězeno, aby nikdo se neopovážil, pod jakoukoli záminkou jesuitské školy navštěvovati. Ale vypuzení jesuité hleděli se neustále zase vetříti a vždy musely býti nové zákony proti nim vydávány. V roce 1616 postíhli v Harlingenu přestrojeného jesuitu a nalezeny ve spisech jeho důkazy, že jesuité vysílali neustále členy řádu svého co zvědy a tajné vyslance do Nizozemí a to nejen k tomu účelu, aby staré přivržence víry katolické ve víře utvrzovali, nýbrž aby katolicismu hleděli nových získati a vládu římskou co možná nejvíce tam rozšířiti. Hlavní úlohou jejich bylo, získati pro řád muže požívající vážnosti a vlivu, hlavně však úředníky a organy vládní. Z těchto spisů vysvítalo, že měli jesuité Nizozemí ve zvláštní okresy rozdělené, a každý takový okres byl pod správou jednoho tajného jesuity, a všickni stáli pod správou jednoho představeného, na něhož se ve všech důležitějších a větších případech o radu obraceli. Tento představený míval sídlo své brzy v Leidenách, brzy zase v Utrechtu. Toho času byl dotčeným představeným

Petr Tempelius. Tajní jesuité tito sbírali mezi přívrženci svými peníze a mohli s penězi těmi v pádu potřeby nakládati po libosti své.

Ale jakkoli tito lidé představenému svému neustále musívali zprávy o činnosti své podávati, byli ještě i povinni, tohoto aspoň jednou v roce osobně navštíviti, aby se ústně s ním uradili o věcech, kteréž papíru se nedaly svěřiti.

Pozorujeme-li toto počínání jesuitů v Nizozemí, nabýváme důkazů dosti, jak nesnadno jest sáhnouti na kůži řádu, jemuž stanovy jeho dovolují všude v rozličných postavách se vtírati, a jenž pokojně dal nenávisti a opovržení nad sebou vybuřáceti, čekaje doby odplaty za příkoří učiněné, a to vše arci jen: „K větší cti a slávě Boží!“

23.

Hynoucí království.

Portugalsko stálo v největším svém květu za vlády Jana III., kterýž po smrti otce svého Emanuele v roce 1521 se v panování uvázal. Odkrytí nového dílu světa povzneslo lesk koruny portugalské, ale bohatství a poklady, které z nově odkrytých zemí sem plynuly, učinily portugalský lid rozmařilým, dobrodružným a pošetilým národem, neboť nabýval bohatství beze všeho namáhání. Ale navzdor tomu by se byla říše portugalská udržela déle ve své slávě, kdyby se byl král neprokazoval v tak velké míře příchylným jesuitům, kteří v nesnášelivosti své neznajíce mezí, staré pověry jen mezi lidem rozšiřovali a náboženský fanatismus v zhoubný požár rozdmychovali, tak že inkvisice v neslýchané míře a mnohem krutěji ještě než ve Španělích v Portugalsku zuřila. Bohužel, že tehdy, kde říše portugalská tolik se s Mohamedány a pohany stýkala, takovéto řádění muselo pro ni míti jen zhoubných následků.

Když r. 1557 král Jan III. umřel, nastoupil po něm vládu vnuk jeho Šebestian, tehdy teprv tříletý hošík, a chopila se tudíž ve jmenu jeho vlády babička jeho Kateřina, vdova po králi Janu III. Kralevič byl, když královna Kateřina r. 1562 se poručnictví nad vnukem svým byla vzdala, vychován od ujce svého, generálního inkvisitora portugalského, kardinála Jindřicha, arcibiskupa Braganzkého, Evorského a Lissabonského, jemuž blaho církve více platilo, než blaho národa a svěřence jeho. Jemu stáli důstojně po boku, sdílejíce zcela náhledy jeho, oba učitelé kralevicovi, jesuité Ludvík Gonsalva da Camera a Leon Hénriquez. Byliť to muži schopností nevšedních, ale snaha jejich pouze k tomu směřovala, aby byl kralevič vychován v duchu kněžském, zejména v duchu řádu jesuitského; proto rozněcovali ještě více dobrodružné myšlenky ohnivé duše mladíkovy, a hlavně mu kladli na srdce, aby korouhev s křížem Kristovým a znakem portugalským v dalekém horkém pásmu africkém zarazil. Myšlenka však a vědomí, že mladý nástupce trůnu zcela v rukou jejich se nalezá, a že bude vhodnou hříčkou a nástrojem

vládychtivosti jejich, zavedla tyto „ctihodné Otce“ k vysokomyslnosti a tou se nesouce, dovolovali si urážky neslýchané proti šlechtě i proti národu.

Královna Kateřina však, která byla již dávno smělé plány jejich prohlédla, postavila se jim na odpor, tak jako prvé již, když měli tito jesuité býti dáni za učitele mladému kralevičovi, tomu nikterak nechtěla dopustiti. Ihned počali „nábožní Otcové“ všude roztrušovati, že se nesluší, aby žena nad tak mocným panovala národem a to prý tím méně, jelikož stává v Portugalsku dosti mužů k vládě schopných. Zároveň přiloudili se i ke kardinálu Jindřichovi, neustále do něho hučíce, že nároky jeho k dosažení trůnu portugalského jsou velmi spravedlivé a že on je také mužem k vládě nejschopnějším, tak že tento konečně dal se přemluviti a chopil se vlády, ant mu ani ve snu nenapadlo, že jest pouhým nástrojem v rukou několika ctižádostivých mnichů. A to nejlépe se ukázalo, že byl, abych tak řekl, pouhým panákem, při té příležitosti, když královna Kateřina, kterou již omrzelo neustále proti pletichám ničemných jesuitů bojovati — r. 1562 — svolala sněm stavovský a prohlásila, že se vzdává poručnictví nad vnukem svým a vlády ve jménu jeho a obé postupuje kardinálu infantovi donu Jindřichovi.

Za několik let na to dosáhl kralevič Šebestián čtrnáctého roku, a byl za zletilého prohlášen.

Když se odbývala korunovace nového krále, promluvil k němu ctihodný ministr Alexis de Menezes velmi vážná, výstražná slova, aby se měl na pozoru před jistou sektou, kteráž vlastní povznešení své a ukojení vlastní ctižádosti má za účel veškerého jednání a konání svého. „Lidé tito,“ zněla slova jeho, „lichotí a hoví všem náruživostem a vášním knížat, aby se zdálo, že ona doba, kde knížata se nalezala pod dohlídkou a v průvodu poctivců, byla jim dobou nesnesitelného poručikování a hanebné podřízenosti. A aby se kralevičí tak svedenému, když ku vládě dospěje, skutečně úslužnými prokázali, neustanou ve vychvalování všeho počínání jeho, byť by i hany zasluhovalo. Tito nebezpeční lichotníci neopomenou žádné příležitosti k nabytí soukromných prospěchů svých. Oni budou hleděti, aby pozornost panovníkovu od stavu vlastního státu jeho odvrátili, tak, aby jen se k jejich řádu obracely zraky jeho, až se jim konečně podaří moc a blahobyt státu seslabiti v také míře, v jaké se oni sami nad něj bohatstvím a mocí svou vyšinou!“

Ale tato pravdivá a bez obalu pronešená slova musel ctihodný kmet později hořce pykati.

Král na slova tato upřímná nic nedal, neboť byli jej jesuité docela v tenata svá již zapletli, ano dovedli toho padouši tito lichocením svým, že jej i od babičky jeho úplně odvrátili, tak že tento jí přestal prokazovati všecku vážnost a uctivost, kterou jí byl povinen, vzhledem na rod její a na postavení své rodinné prokazovati, ano urážel ji, kde jen mohl, kdežto naopak při každé příležitosti jesuity vyznamenával a jim se poddával.

Když dosáhla vysokomyslnost jesuitů v Portugalsku svého vrchole, psala královna Kateřina list jenerálovi řádu jesuitského Františku Borgiovi, v kterémž mu líčila, jak království portugalské počínáním několika jesuitů v strašný

zmatek a záhubu upadá; připomínala mu, jakých dobrodiní králové portugalští jesuitům vždy prokazovali, a ona že chce dobrodiní tato zdvojnásobniti, půjdou-li jesuité do sebe, a ustanou-li od tohoto počínání svého, o němž každý přesvědčen jest, že říši portugalské slouží k záhubě. V listě svém jmenuje Gonsalva da Cameru původcem všech útrap svých, kteréž jí působí, maje nemalý vliv na mladého krále co učitel a zpovědník jeho. Táže se jenerála dále, zdali toho čest a služba Páně vyžadují, aby tento jesuita a společník jeho Henriquez měli krále jako za otroka a aby si v říši jeho jako v domě svém vlastním počínali. Prosí Borgiu, aby všecky jesuity ze země její odvolal, kteří slepou oddaností svou k řádu Ježíšovu králi, říši a jí samé tolik nadělali útrap, ale vyzývá spolu jenerála, aby si při tom opatrně počínal, aby nikdo se nedověděl, že se to na její nalehání stalo.

Ubohá trpitelka!

Tento velmi dlouhý list psán jest dne 8. června 1571 a na konci jeho nalezají se následující, od královny Kateřiny vlastnoručně psané řádky:

Nalezám se v takové nevýslovné tísni, že modliteb Vaší Důstojnosti velice potřebuji. Po zemi této jest veta a to z příčin, jež jsem Vašnostem na počátku listu svého vylíčila. Dovolí-li tomu Vašnostino zdraví, bylo by velmi prospěšno, kdybyste se sem podíval. Neboť byste se sám o pravdivosti toho, co jsem Vašim Důstojnostem v listu svém vylíčila, přesvědčil a učinil byste zajisté, seč by Vám lze bylo, abyste tomu odpomohl. Kéž by mi Bůh dal útěchy, kteréž duše má v největší míře potřebuje."

„Kateřina."

František Borgia, jenerál jesuitský, jemuž královna Kateřina prostřednictvím vlastního syna jeho Jana Borgiy list tento byla odeslala, uznal ale, že jest řádu prospěšnější, když steskům Kateřiny a celého národa portugalského neodpomůže. Neboť byl s řáděním bratří svých v Portugalsku úplně spokojen a Gonsalva da Camera získal si tím v řádu zásluh nesmrtelných, tak že životopisci jeho nemohou ani dosti slov k chvále jeho najíti.

A jak počali působení své v Portugalsku, v podobném směru i pokračovali.

Jeden ministr po druhém, který se zdál důrazným počínáním aneb věhlasem svým řádu jejich býti nebezpečným, musel před pletichami jejich ustoupiti a na místo něho dosazen nový, kterýž byl stvůrou a slepým nástrojem jejich. Tím způsobem zkvétal arci jesuitský řád v Portugalsku, říše ale musela hynouti.

Aby se ještě více v postavení svém upevnili, nařkli jesuité professory universitní v Coimbře, že jsou smýšlení kacířského, a následkem toho postaveni jsou mnozí z nich před soud inkvisiční, tak zejména výtečný dějepisec a básník Jiří Buchanan chlouba a ozdoba vlasti své, hornatého Skotska (narodil se totiž v měsíci únoru 1506 v skotském městě Killearnu), jakož i okrasa university Coimbraiské samé, na niž ho byl král Jan III. povolal. Tento trápil se mnohá leta v žalářích svaté (?) inkvisice, až konečně 1551 propuštěn jest na svobodu a vrátil se do vlasti své; král Jakub I., jenž slynul mezi panovníky svého času učeností, měl jej za vychovatele. Leč když jednou Buchananu kdosi vytýkal, že z kralevice Jakuba učinil pedanta, odpověděl: „To by bylo ještě to nejlepší, co jsem mohl z něho

učinit!“ Ale jakkoli zastával mnohé výnosné úřady a konečně byl ředitelem královské kanceláře a tajemníkem, byl při úřadování svém tak nezištný a spravedlivý, že po smrti jeho, která jej zastihla dne 28. září 1582, ani tolik jmění nezanechal, aby se mu byl mohl slavný pohřeb vypraviti, a musel být na obecní útraty pohřben. Od něho máme mnoho básní a truchloher, a mimo to i „dějiny Skotska“ a dílo „o národním právu skotském“, kterýžto spis poslednější provívá svobodným smýšlením a svěžím duchem.

Leč vraťme se zas k počínání jesuitů v Portugalsku.

Jedva že tito sprostili se mužů duchaplných a poctivě pro blaho národa pracujících, počali ihned s oslepováním národa, rozšiřujíce místo blahodárné vědy a čistého učení Kristova jen pověry a nesmyslné žvanění a za krátký čas jim lid zaslepený úplně důvěřoval, jako na př. když roku 1569 krutý mor v Lissaboně zuřil, vyhlašovali to jesuité co trest boží za hříchy lidské a vyzývali k hojným obětím k ukrocení rozhněvaného Boha, a do pokladnic jejich hrnulo se obětí nesmírných. Aby se byli chopili prostředků proti moru, Bůh chraň, to je ani nenapadlo, za to ale klečeli zbožní zpozdilci neustále v kostelích na modlitbách a přinášeli hojné oběti, které ctihodní otcové s úsměvem nábožným do sáčků svých shrnovali, vznášejíce za to modlitby a obětujíce litanie mrtvým kostem a ostatkům. Veškeré obyvatelstvo Lissabonské upadlo v zoufalou zádumčivost a tisícové lidí pomírali, upadnuvše co oběť zpozdilého chvástání jesuitského v náruč smrti chladné.

V zemi bylo také mnoho lidí, kterým toto řádění jesuitů nebylo ani za mák po chuti, a mnozí z nich rádi by byli pozvedli hlasu svého, ale hlasové tito nedospěli k uším královským, neboť král býval obklopen zábavami všeho druhu a jsa neustále na cestách po královské říši své, neměl ani zdání o jitření, jaké panovalo v hlavním městě země jeho. — Byliť jej chytří jesuité velmi lstivě obklopili hustými tenaty piklů svých, z nichž nebylo žádného vyváznutí.

Velká část šlechty portugalské, i sama královna Kateřina přáli si, aby Šebestian vstoupil v manželství s Markétou z Valois, bodrou sestrou francouzského krále Karla IX., ale tu si nepřáli míti jesuité za královnu, neboť jim byla příliš moudrá, a mimo to byl Gonsalva již dávno vštípil mladému králi hluboký odpor ke krásné pleti. Pročež jali se jesuité pomlouvati kraleviči Markétu a namlouvali mu kněžnu z rodu Habsburského, jelikož dobře věděli, že dvůr rakouský by nikdy k tomuto sňatku nesvolil. Ale pletichy jejich byly tak hloupě zosnovány, že je musel okamžitě každý nepředpojatý prohlédnouti, a Vavřinec Maggio, jesuitský provinciál v Rakousku, vyjádřil se v listu svém jenerálu Borgiovi takto: „Víme, že král portugalský mnohých pošetilostí se dopouští, a že lidé viní jesuity, že z něho chtějí udělati jesuitu, a z té příčiny že zbraňují sňatku královu s Markétou, sestrou krále francouzského.“

K dovršení zmatků v království portugalském přidružila se ještě i okolnost ta, že jesuité blouznivé bažení po dobrodružstvích v mladém králi roznítili, předstírajíce mu neustále, jak těžkého hříchu se děd jeho dopustil. Král Jan III. totiž dobře nahlížeje, že malá jeho země v rozsáhlých námořských krajinách, kterých za vlády jeho nabyla, se nebude moci při panování udržeti, odstoupil velkou část těchto nově nabytých krajin. To ale nebylo nikterak po chuti zpovědníku jeho, zbožnému otci Rodri-

quezovi, i hrozil starému králi pro tento krok hněvem Božím a klatbou římského papeže, tak že skutečně stařičký pověrčivý král u velké úzkosti zemřel. A stejným způsobem předstírali i mladému králi Šebestiánu, jak velice se smlouvou s pohanskými vladaři, jimž král Jan země v horkém pásmu africkém postoupil, děd jeho proti Bohu prohřešil, a líčili mu, jak velikých zásluh by si získal, kdyby mouřeníny pohanské zúplna ze země vyhladil, a v zemích jejich katolické náboženství zavedl.

Králova mladistvá mysl hořela dychtivostí po uskutečnění této myšlenky navzdor tomu, že mu každý to zrazoval, i ujec jeho Filip II. španělský, neboť k takové výpravě velkolepé nemělo Portugalsko ani peněz dosti, ani dostatečných sil vojenských na zemi a na moři. Francouzští dějepisci tvrdí ovšem, že Filip II. proto jen synovci svému podniknutí to zrazoval, poněvadž dobře věděl, že čím více se mu to zrazovati bude, tím prudčeji král na úmyslu svém setrvá, ale to by byla bývala podlost taková, jakovouž by ani politika tehdejšího věku omluviti nedovedla a pročež nelze tvrzení tomu velké víry přikládati. Ale tolik přece jisto, že když Šebestián při úmyslu svém setrval, Filip II. mu přispěl k výpravě jeho padesáti válečnými loděmi a pěti tisíci bojovníků.

Při odjezdu královu byla celá země hlubokým žalem naplněna, ale král, jemuž luzné obrazy slávy, jaké v dalekých krajinách nabude, v mysli se vznášely, neviděl žádných slzí a neslyšel nářku, byltě zubožil zemi svou novými nesmírnými daněmi a silným odvodem k vojsku.

Dne 24. června 1578 odplul Šebestián s loďstvem svým, na němž se ne zúplna 20.000 mužů silné vojsko nalezalo, do Tangeru. V řadách jeho byla velká část šlechty portugalské, množství biskupů a všickni princové královští, mezi nimi i jeden pacholík osmiletý.

Ale jednou ranou zničena dobrodružná výprava tato.

Král by se byl měl spíše k Larache obrátiti, ku kterému se strany mořské byl přístup snadný, ale toho bohužel neučinil, nýbrž vedl voje své písčinou Allkassarquivirskou a u al Kantry neb u Alkassaru stala se srážka s vojskem marokkanským, 40.000 mužů silným, proti němuž mohl Šebestián postaviti toliko 14.000 mužů pěšího a 2.000 jízdného vojska.

Bylo to dne 4. srpna 1578, když svedena bitva v horké poušti africké, bitva to nešťastná pro Portugalce, neboť ni noha z ní nevyvázla a tisíce nalezly v horké písčině chladný hrob. O porážce této scházejí nám zprávy. La Blanc se zmiňuje, že se s 60 Marsiliány účastnil té bitvy a že v ní padlo přes 12.000 křesťanů; a přes 800 žen a 200 dětí odvlečeno do otroctví. Dále vypravuje, že viděl mrtvolu krále Šebestiána ve skříni, kterouž od pohanů později král španělský za drahé peníze vykoupil.

Filip II. i dvořané jeho tvrdili sice, že v této skříni byla skutečně mrtvola Šebestiánova, kterouž do Lissabonu přivezli a v klášteře Belemském pohřbili, ale Portugalci tomu nevěřili, doufajíce neustále, že se mladý král zase vrátí a že snad upadl do zajetí, čímž později velké zmatky povstaly; neboť stále naskytovaly se osoby, které se za ztraceného krále vydávaly.

Jelikož král a s ním velká část šlechty v Africe padli, byl trůn uprázdněn a kardinál infant don Jindřich nastoupil naň.

Dlouhá leta kuli jesuité pikle proti muži tomu, ale poněvadž byl již muž věkem pokročilý, slabý a cizímu vlivu snadno přístupný, dovedli si brzy přízně jeho získati. Státní rada, mužové to nejvíce jesuitům nakloněni, dala se snadno pohnouti, že svěřila provinciálu jesuitskému, Otci Jiřímu Seraonovi, čestný úkol, aby přinesl kardinálu Jindřichovi zprávu o zvolení jeho za krále. A této příležitosti použili jesuité k tomu, že svalili se sebe podezření, jakoby byli krále Šebestiána k výpravě do Afriky svedli a proti blahobytu národa pracovali, na rádce královské, Petra Alcafovu a Ludvíka da Sylvu. A následkem této pomluvy byli oba tito mužové jakož i Antonín, syn prince Ludvíka, a Jan, vévoda Braganzský ihned ode dvora vypovězeni.

A jakkoli se velmi oddanými stavěli jesuité novému králi, přece jim to pranic nevadilo, že neustále mezi lidem zbožní Otcové tito roztrušovali pověsť, že král Šebestián ještě žije a že jistě jednou opět se do Portugalska vrátí. Tím udržovali zemi v neustálém rozčílení, neboť jim byl mrtvý král vhod co strašidlo, o němž věděli, že když jej čas po čase Jindřichu představí, jej v neustálé bázni o trůn ku svým prospěchům budou používati.

Král Jindřich, jakkoli byl muž již starý, pomýšlel přece ještě na ženění, nechtě, aby po smrti jeho vláda cizinci připadla. Ale jakkoli se již kolikráte o dispens v Římě ucházel, dovedli toho chytří jesuité spojenci svými na dvoře papežském, že se mu jí nikdy nedostalo. I počali rozličná knížata nároky na trůn portugalský, který se po smrti Jindřichově uprázdnil, činiti. Nejbližší nápadníci trůnu byli infant Antonín a Kateřina, vévodkyně z Braganzy, a mimo ně i Filip II. španělský, Emanuel Filibert, vévoda savojský, Rainucius, vévoda z Parmy, a Kateřina Medicejská. Ze všech těchto nápadníků byl Jindřich nejvíce nakloněn vévodkyni z Braganzy, a ustanovil ji prozatím za nástupkyni svou. Ale tehdy strašila ještě lidem v hlavách myšlenka o utvoření království světového, neboť Řím a s ním i katolíci vůbec myslili, tak že by se nejspíše veškerému kacířství konec učinil a svědomí všech lidí pod jediný klobouk víry přivedla. A k tomu vyhlídl si Řím krále španělského.

Neboť Filip II., který v náboženské nesnášenlivosti své neznal žádných mezí, a jenž si představoval stvořitele nebe a země jen co Boha pomsty, co Molocha neustále obětichtivého, zdál se býti jesuitům muž k takovémuto „světovému panování“ nejschopnější. A to jest i v spise již často zmíněném „Dějiny prvního století řádu jesuitského“ těmito slovy naznačeno: „Co svědčí více o zbožnosti králů katolických než okolnost ta, že již po tolik let v říši německé proti nepřátelům říšským, či spíše proti nepřátelům církve svaté ze vší síly a s takovým nákladem válčejí?“

Slovy těmi značí dotčený spis jesuitský válku třicetiletou.

A z tohoto ohledu také přívrženci Říma při každé příležitosti moc a důstojnost španělské a rakouské říše nad míru vynášeli.

Jesuita Leon Henriquez, rádce a zpovědník kardinála krále Jindřicha, domlouval mu neustále, jak velkou zásluhu by si u Boha získal, kdyby krále španělského za dědice koruny portugalské ustanovil.

Ačkoliv by se soudným čtenářům zdálo, že král co kardinál by byl měl spíše vůli boží znáti, než takovýto obyčejný mnich, počal se přece Jindřich v smýšlení

svém viklati a konečně úplně zapomenul na slib, jakým se byl vévodkyni z Braganzy zavázal. Portugalská šlechta sama nechtěla míti žádného cizího krále, a aby alespoň na oko zachovali nestrannost při volbě nástupce Jindřichova, ustanovili soudce, kteří měli souditi o nárocích všech nápadníků trůnu portugalského. Jelikož ale většina soudců těchto byly stvůry jesuitské, mohlo se s jistotou očekávati, že bude Filip II. za krále portugalského zvolen, a ten se již také skutečně chystal, aby volbě této brannou rukou většího důrazu zjednal.

Ale prvé ještě než o volbě nástupce trůnu rozhodnuto bylo, zemřel dne 31. ledna 1580 král Jindřich, zůstaviv říši po sobě ve velkém zmatku.

Filip II. byl úplně připraven, s mečem v ruce dráhu na trůn portugalský si proklestiti, a pod záminkou, že se strojí Marokkané do Španěl vtrhnouti, sebral cvičené vojsko ze Španěl a z Italie a za nedlouho vtrhl vévoda Alba s 24.000 muži, mezi nimiž bylo i 3500 mužů vojska německého, do Portugalska.

Již z toho jeví se, jak přátelské smýšlení mezi těmito sousedními, a co více ještě, i svazkem řeči a národnosti sbratřenými říšemi panovalo, a z toho souditi lze na mravní úpadek obou, neboť Portugalci nenáviděli sousedy své, Španěly, až k smrti, a tak musel si Filip jedné krajiny po druhé dobývati zbraní, což mu bylo tím nesnadnější, anť byl před nedávnem značné sumy Guisům ku podpoře poskytl, čímž byla financím jeho velmi citelná rána zasazena.

Jedva ale že nepřátelské tlupy španělské hranice portugalské překročily, vyslovil se národ pro kralevice Antonína, a tento byl nemálo překvapen, když mu poslové do Santaremu, kdež právě sídlel, zvěst přinesli, že jest za krále zvolen. A již dne 24. června 1580 byl od veškeré šlechty i v Lissabonu za krále prohlášen. Druhý nápadník trůnu, mladistvý syn vévodkyně Braganzské, byl od vévody Medina-Sidonia, u něhož se ve vychování nalezal, držán potud ve vazbě, až by se Španělé celého Portugalska zmocnili. A mladý vévoda nedlouho po zajetí svém uposlechl nalehání vévody Mediny a poslal Filipu II. písemné odřeknutí se trůnu portugalského.

Jakkoli Portugalci s velikou udatností se bili, poraženi jsou přec u Alkantary a v bitvě té raněn jest i princ Antonín. Po vítězství tomto zpupní Španělé všude s ukrutností neslýchanou si počínali, ano i v předměstích samého Lissabonu drancovali. Konečně složili Portugalci Filipu II. slib věrnosti v Tomaru, a jakkoli pod výminkami zcela nepatrnými šlechta se mu poddávala, nesplnil ani stavům ani městům proseb jejich. Po té trval boj dále o zámořské osady portugalské, a z těch přijaly jen azorské ostrovy Antonína za pána svého. Tomuto poslala ku pomoci Kateřina Medicejská několik francouzských lodí válečných, ale ty daly se na útěk u ostrova San Miguel, jakmile viděly, že na ně španělské loďstvo, vedené marquisem Santa Cruzem, táhne.

Filip Strozzi, admirál pomocného loďstva francouzského, byl zajat a na rozkaz admirála španělského ukrutně zavražděn.

Kralevic Antonín prchl na ostrov Terceiru, a zde hájili se on a věrný vůdce jeho Emanuel de Silva s hrstkou Francouzů tak udatně, že musel Filip vojsko deset tisíc mužů silné k dobytí tohoto ostrůvku vyslati. Konečně dobyt jest ostrov od Santa Cruze r. 1583 a ten dal de Silvu stíti. Kralevici Antonínu poštěstilo

se uprchnouti a r. 1589 pokoušel se pomocí anglického admirála Františka Drake, aby Portugaly od Španěl opět odtrhl, ale bez výsledku.

Od té doby vedl život klidný v Paříži, kdež roku 1595 zemřel v zapomenutí.

Portugalsko ztratilo svoji samostatnost. Filip a španělští úředníci jeho ale zneužívali vlády své v hrozné míře, neboť neuměl král tento jinak vládnouti, leč násilím a postrachem, jsa na to inkvisicí a škaredým mnišským smýšlením zvyklý. U prostřed chrapotu mroucích a odsouzených obětí hněvu a libovůle jeho museli ovšem zaniknouti hlasové, volající po právu a svobodě; kdo nebyl rozhodně španělského smýšlení, propadl smrti, neboť tak tomu chtěl jeden Bůh, jeden křest a jedna víra tohoto až k šílenosti zbožného násilníka.

Ludvík Menezes líčí tuto nešťastnou dobu národa portugalského takto:

„Nikdo nesměl bez trestu o vládě promluviti; a kdo králi nebyl pomocníkem při útoku jeho na říši portugalskou, zaplatil pak tuto neoddanost životem, a při tom nešetřil král ani duchovenstva. A kdokoli jen dost málo byl v podezření, že neschvaluje násilnictví královo, byl potaji z nenadání lapen a na dně hlubiny mořské oněměla ústa jeho. Rybáři vytahovali dlouho v sítěch svých na místě ryb mrtvoly těchto nešťastníků, tak jakoby osud sám tomu byl nechtěl, aby hrozné činy ohavného násilnického krále skryty zůstaly.“

A podobně líčí dobu onu i Emanuel Rodriquez Leitaon, jenž praví:

„Král dal množství poctivých lidí i duchovních potaji odkliditi, a každý, kdož jen dost malým slovem se nepříznivě o vládě španělské projevil, byl vržen na dno mořské, ano i nevinnost sama byla zločinem v očích ukrutníka. Neboť chtěl právo své ke koruně portugalské vštípiti lidu nejen co smlouvu vládní, nýbrž co článek víry, a každý byl nucen věřiti opak toho, co viděl a slyšel.

Jedna oběť záští Filipova a pomsty jeho dokrvácela za druhou a květ národa portugalského zahynul ohavnou smrtí. Filip byl nyní pánem říše portugalské. Zdaž se mu ale vždy leskla koruna portugalská v záři jasné, a zdaž neukazoval mu nikdy ani děsný sen purpur královského roucha jeho zbrocený tolika nevinnou krví prolitou a nepocítil-li nikdy ani jiskru lítosti nad lidem zuboženým? Kdož to může říci?

Mají i králové a vládci lidu chvíle, kde svědomí jejich se probouzí, a oni seznají ničemnost fanatického počínání, k němuž je blázni a pokrytci svedli, kdežto jim svědomí řekne, že u Boha více odpovídati budou za činy své, než lidé obyčejní, slabí a vinou stížení, neboť „komu více svěřeno, od toho více také bude požadováno.“ I oni poznají, že jednou Pánu budou muset účet klásti za každou slzu, která se z oka i nejposlednějšího poddaného jejich vyronila, a za každý vzdech, jenž se ze stísněných prsou utlačených vyvinul.

I Filip II. měl podobné chvíle, kde svědomí jeho k lítosti se probudilo, neboť si dal od papeže Řehoře XIII. breve rozhřešovací uděliti; ale lítost pojala jej jen nad činem tím, že při opanování Portugalska přes 2000 kněží dal popraviti. Bláhový zaslepenec! Tisícové jiných lidí, kteří po boku těmto kněžím padli, a tisíce tisíců, kteří v plamenech dokonali, netížili duši tohoto muže, na nikoho z těchto utracených tisíců se neohlížel a nikomu nevěnoval povzdech žalu a lítosti!

A co medle činil papež, náměstek Kristův? — Nic jiného, než-li že neváhal uděliti žádanou absoluci, neboť jemu jest dána moc „svazovati a rozvazovati“ na nebi

i na zemi a ani mu nenapadlo, rozmýšleti se, váží-li před Bohem více kutna mnišská neb purpurový plášť královský, než kytlice sprostá a mošna žebrácká. Jak pravím, na to ani nepomýšlel, a nechci snad tvrdit, že z nějakého špatného ohledu, nýbrž spíše z nevědomosti, neboť i papež jest tak dobře tvor křehký, jako každý člověk, a Řehoř XIII. byl zvláště veliký přítel klášterníků.

Brzy byly v Portugalsku téměř všecky mocnější rodiny šlechtické, vysoké duchovenstvo a jiní zámožnější stavové vyhubeni, a král vládnul nyní jen nad stavem sprostým, nad lidem nevědomým, jenž se dal snáze ošáliti a zaslepiti, neboť ten sice pohlíží na účinek, nemá ale tolik uvědomělosti, aby i blíže popatřil na příčiny jeho a na pohnutky k činům. A že jesuité hlavně to byli, jejichž přičiněním bylo Portugalsko přikuto ke koruně španělské, krví prolitou zbrocené a dýmem z hranic soudů inkvisičních začazené, o tom neměl lid žádných důkazů, a tak bylo nábožným Otcům velmi snadno, očistiti se z podezření, které by snad v ohledu tom na ně bylo padlo. Neboť co zatím provinciálové, nejvznešenější členové řádu jesuitského, značné úlohy na dvoře královském hráli, žila větší část obyčejných členů řádu mezi lidem samým a působila tu v obvyklém spůsobu svém na otupení a zatemnění ducha lidského. Tím ale nechci nikoli říci, žeby byli všickni jesuité bývali tak podlé stvůry, ant, jak laskavému čtenáři z ústavy řádové známo, nebyli všickni členové „tovaryšstva Ježíšova“ ve všecka tajemství řádu zasvěceni, ba ani sami professové se čtverým slibem, kterým se přec mohlo důvěřovati.

Byla větší část jesuitů pouhým toliko strojem v rukou mistrů, a velmoži jesuitští udržovali je v domnění, že kráčejí samostatně po dráze, kterou si byli k oblažení člověčenstva sami vyvolili. Tak na př. mluvil jesuita Ludvík Alvarez neohroženě a nadšenými slovy proti potlačovatelům svobody, kterouž vřele velebil, a jiní jesuité vystupovali se spisy, které vládě španělské v Portugalsku naprosto odporovaly. A takovým spůsobem udrželi se jesuité v přízni národa, aniž by byli hněv dvora královského na sebe uvalili. Při tom roztrušovali „otihodní Otcové“ pilně báchorku o návratu zabitého krále Šebestiána, až konečně Filip II. počal nahlížeti, že byli jesuité největší příčinou překážek, které se mu při dobývání Portugalska v cestu stavěly, a jak tito se snaží, aby vinu tolika ukrutností a křivd, kterých sami byli příčinou, před očima národa na hlavu jeho svalili.

Nad tím se nemálo rozlítil Filip II., neměl ale tolik upřímnosti a poctivosti, aby byl těmto lidem zrovna na hrdlo sáhnul, nýbrž chopil se úskoku, a žádal od tehdejšího papeže Sixta V. úplnou reformu mnišských řádů, nadějí jistou se koje, že takováto reforma se i na řád jesuitský bude vztahovati a tím že se zhoubným záměrům jejich pojednou konec učiní. Král myslel, že se toto očekávání jeho tím spíše splní, jelikož několik měsíců na to i sami někteří jesuité, kteří vidouce se sklamáni v nadějích, jaké v řád, jenž nese název „tovaryšstva Ježíšova“, skládali, poslali papeži list podobného obsahu, jako byl list Filipův:

A v tomto jesuitském listě doslovně se praví:

„Zlomyslnost z některých z nás (professů se čtverým slibem) pokročila tak daleko, a opovážlivost jejich, následkem kteréž ducha ústavy řádu našeho, sv. Ignacem sestavené, zohavili, takového stupně dosáhla, že tato ústava upadla nyní v posměch a všeobecné opovržení. Každý ji považuje jako dým a páru, kteráž zrovna tak

snadno se ztrácí, jako byla povstala. A příčinou toho úpadku jest, že professové, představení naši, bezprávně a nespravedlivě dle vlastní libosti své ve všem, co se řádu týče, sobě počínají. A tato převrácenost v řádu našem se již tak silně zakořenila, a tito představení zavedli si již tolik „zvláštních regulí" a zvyků, které pravidlům řádovým sv. Ignace na prosto odporují, že mnozí z nejlepších, nejmoudřejších a nejstarších členů řádu našeho mnohdy ani nevědí, je-li tento zmatený sbor lidí skutečně řádem „tovaryšstva Ježíšova", od svaté stolice římské potvrzeným aneb není-li to jen sbor lidí, kteří si v nezákonnitém a libovolném životě libují. — My se nesmíme opovážiti, abychom tu na této listině jmena svá podepsali, ano neučiníme toho ani k výslovnému rozkazu Vaší Papežské Svatosti, vědouce, že by se nám pak za to dostalo nevýslovných protivenství. Neboť kdyby se toho professové, kteří tuto krajinu spravují, dozvěděli, že my jsme skladatelé spisu toho, pronásledovali by nás co nejvíce jako nepřátele hanebných záměrů jejich, — protože již dlouho drží se zásady, že kdokoli by nejmenšího slova o zneužívání řeholních pravidel sv. Ignacia, jakéhož se tito professové dopouštějí, pronesl, má ten největší trest k očekávání."

V dotčeném spisu mluví se o „zvláštních regulích" a pod těmi mohou se jen tak zvané „tajné instrukce" rozuměti, jakéž se na počátku 17. století našly u rektora koleje jesuitské v Paderbornu, které tehdy nemalého povyku nadělaly a mnohonáctekráte z latiny do všech téměř jazyků byly překládány. Tento spis slove: „Instructio secreta" neb také „Aurea monita" (zlaté napomínání) a záleží z následujících 16 částí:

1. Jak se může kdo státi oblíbeným, aby na nějakém místě dosáhl nových výhod a nadací.

2. Jak se mají chovati ke knížatům a panovníkům.

3. Jak možná získati si přízně biskupů a prelátů.

4. Jak mají zpovědníci spravovat svědomí vznešených svých oveček.

5. S jinými řády mnišskými má se velkomyslně nakládati, každý má ale lidu s politováním slabosti jejich odkrývati a na ně poukazovati.

6. Jak možná přízně bohatých vdov nabýti.

7—9. Jak mohou zpovědníci rozmnožiti příjmy svých kolejí.

10. Na oko má se v řádu přísná kázeň zachovávati; kdo jiným řád haní, a více náklonnosti k příbuzným svým, než k řádu chová, budiž vyloučen; lidem pak cizím se řekne, že neměl ducha řádu.

11. Aby vyloučení členové řádu nemohli býti nebezpečnými, musí se jim hledět při každé příležitosti škoditi.

12. Přijímají-li se mladíci do řádu, musí se ohled bráti, aby byli nevšedních schopností, neb sličného těla, aneb z bohatých a vznešených rodin. (Lang vypočítal dědictví, jakých jesuité nabyli v hornoněmecké provincii v rocích 1620—1700, výše než na 800.000 zlatých.)

13. S jeptiškami mají jesuité žíti vždy v přátelství.

14. Příčiny k vyloučení z řádu jsou taktéž hříchy proti čistotě těla, hlavně pak tak zvaný „hřích sodomský"; z těchto hříchů mohou ale představení řádu rozhřešovati. Též takové členy vylučuje řád, jejichž řeč a mravy jsou hrubé a neotesané. —

15. Zpovědníků bohatých vdov, jakož i bohatých a vznešených mladíků, kteréžto má řád hledět do Říma posílati, mají si jesuité zvláště vážiti, i osoby takové, které řádu podobné jinochy přivádějí, zasluhují úcty.

16. Na oko nechť každý ukazuje pohrdání penězi a bohatstvím; nepřijímejž malých a obyčejných almužen a dárků, a nedovolujž pohřby sprosté v kostelích řádu. Ano i nepatrné statky může řád někdy vrátiti, ale nechť nestane se to nikdy bez odrážky útrat na tyto vynaložených."

Ku konci spisu tohoto obsaženo jest napomenutí pro představené, aby tyto úvahy co nejpečlivěji uschovávali a je pouze několika Otcům o to s výběrem starostlivým sdíleli, kteří by dle nich ku prospěchu řádu působiti dovedli. „Kdyby ale, čehož Bůh nedopouštěj, měly tyto úvahy cizím do rukou upadnouti, nechť se zhola zapřou, a od členů řádu našeho, kteří o nich nevěděli, tato záporná výpověď s poukazem na obyčejná tištěná pravidla rádu našeho, která právě opak toho tvrdí, přísahou ztvrdí." — Dále má každý pilně toho šetřiti, aby se „tato tajná pravidla" ničí vinou neztratila, aneb aby odcizena nebyla, a kdyby se někomu to dokázalo, nechť jest bez milosti z řádu vyloučen. Pravidla pak sama nechť se naprosto popřou.

A skutečně vidíme, že nikdy jesuité, ani přívrženci jejich nechtěli o podobných pravidlech věděti, protivníci jejich ale drží se jich zase jako písma svatého.

Lang*) nazývá je pouhým vynálezem a jakousi parodií, kteráž všecko, co „tovaryšstvo Ježíšovo" zavinilo, činí „tajným pravidlem" řádu toho. Možna, že má pravdu, ale navzdor tomu musí i ten nejlepší přívrženec řadu jesuitského doznati, že dějiny řádu toho ke každému odstavci „tajných pravidel" velmi trefných podávají důkazů. A i v našem líčení, ač nedospěli jsme ještě ani k stoletým dějinám řádu toho, máme již mnohonásobných dokladů „tajných pravidel" těchto. Jesuité nikdy se nehrozili vzpoury, války, ani vražd ohavných, oni zneužívali škol, kazatelen a zpovědnic, jen aby prospěli k blahu „tovaryšstva" svého na oko; na oko ovšem, neboť kde celek trpí, tu může býti blaho částí jednotlivých jen velmi krátké. Oni měli spojení a styky po celém světě, všude zasáhla vinníka mstivá pravice jejich, tak že se jich každý obával, a to vším právem. Již Montesquieux se o nich takto vyslovil: „Já se bojím jesuitů, neboť urazím-li někoho vznešeného, zapomene buď on na mne, anebo já na něho, aneb odejdu mu s očí a odstěhuji se do jiné země; kdybych ale jesuity urazil, těm neujdu nikdy, neboť ti najdou mě všude!"

Jesuité mstí se potaji, ale strašně. Nalezámeť v kolejích jesuitských podzemní hrozné žaláře, podobné žalářům kapucinským, které se podobají pravým mučírnám. Žaláře tyto jmenovaly se v Římě podle štací missionářských, jako u př. Čína, Japan, Paraguay; a tázal-li se kdo po nějakém zmizelém jesuitovi, dostal takto lstivou odpověď, že se dotčený nalezá na některé z těchto missií, a každý tomu věřil, kde žto zatím ubožák v strašném se trápil žaláři.

---

*) Lang rytíř Karel Jindřich, nar. 7. července 1764 v Švábském městě Balzheimu, právník a tajný archivář v Plassenburku; byl tajemníkem pruského vyslanectví na sjezdu Rastattském, r. 1811 ředitelem říšského archivu v Mnichově a později krajským ředitelem v Anspachu, kdež 26. března 1835 umřel. Spis jeho „Dějiny jesuitů v Bavořích" jest výtečný, jakož i ostatní dějepisná díla jeho. „Zápisky", které vnuk jeho r. 1841 uveřejnil, obsahují právě líčením až do podrobna mnohdy sáhajícím, kteréž se jim vytýká, velmi karakteristické rysy doby tehdejší.

Když byla v Mnichově přestavována kolej jesuitská, nalezeno tam ve sklepích jedenáct na řetězích ukovaných zpráchnivělých mrtvol ležeti a říkalo se, že to jsou členové „tovaryšstva Ježíšova“, kteří se minuli rozumem. Možná. Neboť zacházívalo se v minulých dobách se šílenými skutečně nelidsky — ale tážeme se, proč stali se tito ubožáci šílenými? A proč nechali Ctihodní Otcové bratří svých, těla jejich v okovech spráchnivěti, nepopřávše jim ani počestného pohřbu?

Suarez, jeden z nejslavnějších jesuitských kasuistů, klade (že by tomu skoro ani žádný nevěřil, a přec spočívá tvrzení toto na pravdě) ve spisech svých otázku: „Smí-li se nechat bratr, jemuž se méně a méně pokrmů poskytuje, takto z ponenáhlu hladem umořit?“ a odpovídá hned na to: „Zdá se mi, že ano, protože tento není odsouzen k umoření, nýbrž k tomu, aby téměř odumíral.“ *) V dalším líčení našem nalezneme dosti příležitosti, abychom se s kasuisty jesuitskými a morálkou jejich, kterou pod názvem: „Compendium theologiae moralis“ (rukojeť mravouky) mladým svým zpovědníkům vřele odporoučí, seznámili.

Leč vraťme se zase k oněm jesuitům, kteří se s obžalobou na papeže Sixta V. proti professům obrátili. Tento papež umřel již — dne 23. srpna 1590 — tak že mu nezbývalo ani času, aby byl mohl o reformě jakés přemýšleti, tím méně ji provésti; nástupce jeho Urban VII. (Jan Castagna) byl živ pouze 12 dní po zvolení svém, tak že ani nemohl být na papeže korunován. Řehoř XIV. pak (František Sfrondati † 15. října 1591) byl slepý ctitel jesuitů a stíhal klatbou každého, kdokoli proti nim hlasu pozvedli. S touto papežskou klatbou po boku byl by se mohl tehdejší jenerál Aquaviva dobře spokojiti, ale on si myslel, lepší špetka jistoty, než pytel naděje, — a vydal roku 1593 — v pátém jenerálním sněmu jesuitském, velmi přísný dekret proti všem členům řádu, kteří by se kdy pod záminkou, že je k tomu nutí svatá povinnost k zachování řeholních pravidel sv. Ignacia, s prosebnými neb žalobními spisy k papeži obraceli.

V dekretu tomto čteme:

„Tací lidé jsou nezdární synové řádu našeho, kteří žádají věci, které na každý pád základy našeho řádu podrývají a vládní system v ústavě našeho řádu zcela novou formou přeměniti zamýšlejí, aby takto celou budovu řádu našeho podkopali, a ji ze základů vyvrátili. Takoví lidé tudíž dle přesvědčení sboru našeho zasluhují co původci tak velkých nepokojů buď co svůdcové ostatních aneb co spoluvinníci všecky tresty, které v papežských bullách jsou obsaženy. A mimo to, že co původci roztržek z tohoto řádu jako prašivé ovce vyvrženi budou, ponechává si jenerál ještě zvláštního práva, že je před vyloučením z řádu podle vlastního svého uznání a rozumu pokárá. Kdyby ale důležité překážky vyloučení takových členů z řádu nepřipustily, pozbudou tito všech služeb, hodností a úřadů v řádu, jakož i práva hlasovacího.

S takovýmto výsledkem potkala se stížnost španělských a portugalských jesuitů, když se ku papežské stolici obrátili, aby se řádu jejich potřebných oprav a uvedení jeho na prvotní stanovy řádové dostalo.

---

*) Videtur posse, quia talis non damnatur, ut occidetur, sed tantum, ut quasi ab intrinseco moriatur (tak zní věta tato doslovně latinsky).

Lstivý, úskočný a násilnický jenerál řádu jesuitského Aquaviva neustál prvé, až když tehdejšího papeže Pavla V. (Camilla Borghese 1605—1621) přivedl k tomu, že nejen tento podivný dekret v celém objemu jeho potvrdil, nýbrž že i jenerálům řádu jesuitského neobmezenou moc propůjčil, že mohou proti těm, kdož se proti dekretu tomu prohřeší, s libovolnou přísností zcela dle své vůle a libosti zakročovati.

Leč zanechme jesuity v Portugalsku, které nyní Španělskem pohlceno bylo, k větší cti a slávě Boží jednati a řáditi a poohlédněme se, jak si v jiných zemích počínali.

24.

Jesuité chovají se stejným způsobem ve všech zemích.

iž v roce 1570 počali se jesuité porůznu objevovati i v severních krajinách Evropy, zde ale nevyvinuli ještě veškerou působnost svou, aniž ukázali se lidu v plném světle konání svého. V Polsku, kde panovala rozumná zásada, že žádné náboženství nebylo potlačováno, kdež ale navzdor tomu přec církev katolická nejčetnějších čítala vyznávačů, vystoupili jesuité co regulovaný řád, ale ve Švédsku, Rusku a Dánsku byli převlečeni co kupci, aby se zdálo, že za nějakým obchodem se zde zdržují. V Polsku chovalo se z počátku obyvatelstvo k nim velmi chladně a netečně, to ale jim pranic nevadilo, že potají a v tichosti se svým tamním provinciálem Magiem, jejž biskup Vilenský podporoval, ve prospěch řádu svého působili. Tak živořili zde až do r. 1575 po více let. Až když král Štěpán Batory vlády v Polsku se ujal, povolil jim, že si směli ve všech krajinách rozsáhlé říše jeho stavěti domy a koleje, ano přiměl i bratra svého, velkoknížete Sedmihradského Krištofa, že podobných výsad jesuitům i v Sedmihradsku povolil. Knížata tito oba myslili, že zavedením řádu jesuitského se v zemích jejich nejsnáze vzdělanost a osvěta ujme, a vzdělání mládeže a školství značně zvelebí.

Štěpán Batory byl velmi moudrý panovník a dobře nahlížel, že žádný král nemůže panovati nad svědomím podaných svých, a tutéž zásadu častěji i veřejně vyslovil. Leč tato dobrá a velmi prostá zásada byla jesuitům trnem v oku, neboť oni byli největší protivníci svobody svědomí a snášelivosti náboženské, a tudíž proti oběma těmto co nejvíce mohli bojovali. Krištof Batory dovolil protestantům i jiných náboženství vyznávačům, že směli bohoslužby své veřejně konati, a v zemi jeho žili v pokoji a míru vyznávači rozličných náboženství v městech i vesnicích podle sebe. Než příchodem jesuitů do Sedmihradska byla předešlá svornost mžikem ta tam, neboť jesuité rozsévali jen svár, zášť a nenávist v srdce katolíků. Leč přitom museli si velmi obezřetně a chytře počínati, a nevystoupli tudíž se zásadami svými najednou, nýbrž až teprv za panování Zikmunda, syna Krištofova, ukázali se v plném světle svém. Tohoto knížete měli po sedm let na vychování a pod svým poručnictvím,

a jakkoli zde nemohli tak neobmezeně vlivu svého zneužívati, jako se to v Portugalsku za krále Šebestiána stalo, učinili přece z mladého knížete pobožnůstkáře a nesnášelivého ukrutníka proti jinověrcům. A smutné následky tohoto jesuitského vychování nedaly bohužel dlouho na se čekat. Neboť jakmile se kníže Zikmund vlády ujal, počali jesuité s neslýchanou drzostí všude vystupovati, ano, ctihodní Otcové tito otvírali si všude školy, i tam, kde neměli k tomu žádného povolení, ano kde jim usazování-se naprosto bylo zakázáno. Odbývali processí a veřejné průvody s ozbrojenou assistencí a při tom se zhusta dálo, že protestanti a kazatelé jejich hrubě bývali trýzněni. Přivlastňovali si taktéž tito Otcové, kteří se slibem dobrovolné (?) chudoby při vstoupení svém do řádu zavazovali, příjmy a důchody knížecích statků nemajíce k tomu žádného práva, vtírali se násilně do mocných a bohatých rodin a všude chtěli mocně na víru obraceti. Nikdo nesměl se opovážiti, vetřelcům těm na odpor se postaviti, neboť si byli již zcela mladého knížete osedlali, a tím stalo se ponenáhlu, že každý jinověrec považován byl za nepřítele státu. Ve svých školách pak zbláznili jesuité mladíky tak, že tito beze zbraně ani na krok z domu nevycházeli, a potkali-li koho na ulici, jenž nebyl smýšlení rozhodně jesuitského, toho potupili a ztrýznili dle libosti své.

A tím se stalo, že musel v Sedmihradsku hynouti blahobyt a že přestala veškerá kázeň a mravy a vážnost zákonů zmizela naprosto.

Tehdy požívali stavové sedmihradští ještě velikého vlivu na správu státní a tak sjeli se při tak důležité a naléhavé věci k poradě v Enyedienu a sestavivše pamětní spis odevzdali jej knížeti 24. října 1558 co žalobu proti neplechám a přechmatům vetřelého řádu. Zikmund odkázal stavy na obecný sněm zemský, ale prvé než ještě se tento sešel, použili obžalovaní jesuité doby té a sestavivše obhajovací spis, v němž dokazovali, že nehledají prospěchů svých, nýbrž že horlí toliko ke cti a slávě Jmena Ježíšova, (co všecko jesuité pod tímto názvem si nemyslili, totě až hrozné!) předložili jej knížeti. Ve spisu tomto poukazovali pokrytci jesuité na to, že by mohli v Polsku a v Uhřích s větším prospěchem a mnohem pohodlněji působiti, aniž by měli tolik práce a starosti, jako zde v Sedmihradsku. Jim ale že záleží jen na blahu knížete a země této, jakkoli by nevděčný národ rádi opustili, kdyby je jenerál jejich nazpět povolati za dobré uznal. Z milosti knížete Štěpána a stavů že jim byly vykázány příjmy a koleje, a že by to bylo svatokrádeží a loupeží, kdyby se jim takové nyní odňaly. Proč jsou trpeny všecky náboženské sekty, katolíci, luterané, kalvinisté, novokřtěnci, Ariané, mennonité, židé, Řekové, Rusové i Valaši, a proč jen proti nim neustále se brojí?

A má-li každý zeman a šlechtic právo, držeti si duchovního kteréhokoli vyznání, proč by téhož práva neměl míti i kníže sedmihradský, a jsou-li v Turecku všecka náboženství trpena, proč by to nemělo být i v Sedmihradsku. Kníže Zikmund jest prý jesuitům více zavázán než samým rodičům svým, neboť oni byli jeho učiteli a kazateli, a nyní by měl si dát na cti předků svých utrhati, a svobodě své vlastní si dát meze klásti? Kníže nechť prý si vzpomene, jak velice oni se o rozkvět škol a o vzdělání mládeže zasazovali a s jakou pílí se vyučování věnovali a jakých peněz a jakého namáhání to stálo, než se sem ze Španěl, Italie, Německa a Polska dostali, a jakých peněz již na koleje, kostely, spisy a p. obětovali. A nyní právě, když na to pomýšlejí, aby v Sedmihradsku vysoké učení založili, jakého posud ani v Uhřích

ještě nestává, aby zdejší mladíci nemuseli vzdělanost svoji v dalekých vyhledávati zemích, což bývá s nesmírnými výlohami spojeno, teď pomýšlí se na vyhoštění jejich ze země této! A ku konci spisu svého podotýkají ještě, že jsou hotovi, spíše smrt podstoupit, než tolika prospěchů, jakých již zemi této a knížeti přinesli a s pomocí Boží ještě přinésti hodlají, se tak zhola zříci.

Laskaví čtenáři dobře vědí, jak hluboké jsou dojmy, které mladistvé srdce lidské pojme, a tudíž velmi snadno pochopí, že kníže mladý dlouho stál při straně chytrých vychovatelů svých, a že navzdor tolikerým a odůvodněným stížnostem dlouho ještě jich se zastával. Stavové ale naléhali víc a více na něho a představili mu před oči truchlý obraz bídy, v jakou zemi jeho tito jesuité uvalili. Ukázali mu, jak dříve vyznávači rozličných náboženství beze sváru v pokoji a míru mezi sebou žili a jak obchod a průmysl utěšeně zkvétal. Od té doby však, co se jesuité v zemi usadili, že prý se to všecko strašně změnilo! Nesnášelivost a přepiatost jejich prý všecky nakazila a popudila; pokoj a mír vymizel z celé říše a zem celá že nalezá se na kraji propasti.

Kníže vida, že se sám osamělý na straně jesuitů nalezá, byl posléze nucen, že musel chtěj nechtěj oprávněnost žalob proti učitelům svým jesuitům nahlédnouti, a tak svolil dne 16. prosince 1588 k žádostem stavů a vydal patent, jímž se jesuité z celého Sedmihradska vypovídali.

Jak těžko mu ale krok tento přicházel, vysvítá nejlíp z patentu samého, kdež stojí na konci mezi jinými také tato slova:

„Ačkoli jesuité mne od kolébky vychovávali a vyučovali, a mne ve filosofii a jiných krásných a užitečných vědách vycvičili, a jakkoli mi vždy spasitelnou radou přispívali a já bych jim měl tudíž mnoho děkovati a je nikdy, ježto byli moji dobrodinci a věrní rádcové, od sebe nevzdalovati: tedy chci předce, abych stavy zemské, kteří tomu tak chtí, o milosti své přesvědčil. tak učiniti, jakkoli uznávám, že se to s mojí knížecí důstojností nikterak nesrovnává.“

Sedmihradští stavové plesali, že se jesuitů takto zbavili, a říše Polská patřila na to závistivými zraky, s nevolí nesouc rychlé a přílišné šíření se jesuitů v Polsce. Nebylo totiž ještě ani sto let uplynulo od té doby, co se řád jesuitský sem přistěhoval, a již měli v Polsku dvě provincie a usazeni byli ve dvaceti městech, kdež měli své domy a koleje. Tak značně šířil se řád stejně od katolíků i od protestantů nenáviděný. I v Polsku ozývaly se ze všech stran stesky na vtírání-se jesuitů do zámožných a mocných rodin, na vyluzování podvodným způsobem dědictví, i na sváry a rozbroje, jakých ctihodní Otcové tito rozseli mezi sousedy rozličných náboženství, kteří až posud tiše a bez překážky v pokoji a míru mezi sebou žili, a i zde stáli sobě příkře na odpor co do otázky jesuitské král a národ.

Tehdy byl podán šlechtě na sněmu v Prosnovicích shromážděné spis, jehož skladatel bohužel není znám, v němž se ale spolehlivými doklady stvrzeno nalezá, že jen tento cizí jesuitský řád byl příčinou všech různic a nepořádků v Polsku. Ovšem přispívala i reformace, kteráž si sem až z Německa byla dráhu proklestila, také nemálo k zrušení starých řádů v Polsku, ale nikdy by se bylo ve světě tolik zlého nenatropilo, kdyby nebyl římský a španělský dvůr jesuitů co nástroje použil, jímž mír veškerých národů na vždy jest zrušen. Inkvisice přivedla Španělsko v opovržení

u každého vzdělaného, svobodněji smýšlejícího člověka, jenž cítí a uznává cenu velikou svobody náboženství a právě tento krutý barbarský soud velebili jesuité a hleděli jej všude, kde se to jen poněkud učiniti dalo, zavésti tak, jako zaváděli na všech místech dekrety koncilia tridentského. A oni to hlavně byli, jež ve všech stavech rozsévali nedůvěru a nesváry. Šlechta, duchovenstvo, vladaři i národ stáli si příkře na odpor a pohlíželi na sebe zraky nedůvěřivými, bojíce se jeden druhého, neboť jesuité svými rejdy dovedli toho, že každého odstranili, kdožby prostřednictvím svým byl dovedl rozhořčené mysli smířiti, a kdož se jim naproti postavil. Často slýcháváme namítati, že byli jesuité nejhlavnější podporou víry katolické a téměř jedinou její záštitou, tomu ale není tak, neboť každý nepředpojatý badatel dějepisný dobře ví, že v prvních patnácti stoletích trvání víry křesťanské, kde o jesuitech ještě ani živá duše nevěděla, nikdy nescházelo osvícených a neohrožených mužů, kteří náboženství křesťanské před zkázou a záhubou chránili.

Ano mohlo by se naopak tvrditi, že jesuité násilným a krutým počínáním svým katolické církvi, které chtěli, jak praví, prospívati, nesmírně uškodili. Neboť oni nesmýšlejí na nic jiného, než jak by jinověrce, místo co by je měli o bludech jejich přesvědčiti a k pravdě přivésti, utiskovali, pronásledovali a v člověčenstvu neustále jen sváry, různice a nesnášelivost náboženskou rozsévali. Z mnoha stran vychvaluje se i vychovávací methoda jejich, ale každý nepředpojatý ví, že onino mladí lidé, kteří vycházejí ze škol jejich, jsou pouzí nevědomci, jejichž celé umění v tom záleží, že dobré hlavy nesrozumitelným pedantstvím otupují, a mnozí mladí šlechticové, kteří nabyli ve školách jesuitských vzdělání svého, byli jen tehdy k nějaké potřebě, když teprv dlouholetým cestováním pitomost jesuitské kázně se sebe střásli, a ani pak nebyli k žádné službě veřejné tak schopni, jako mladí šlechticové, kterým se v protestantských školách jen prostředního vzdělání dostalo. A známo, že školy jejich a učitelské stolice nemají sil výtečných, nýbrž že jsou obsazeny bídnými, ničemnými hudlaři, které na spěch jesuité dle vlastních svých zásad si vzdělali, co zatím nejschopnější a nejvýtečnější členové řádu jejich nalezají se při dvorech králů a knížat, by tam důležitější služby, než jest vychovávání mládeže a bohoslužba, ve prospěch řádu a k obohacení jeho konali.

Ve spisu dotčeném dokazuje se dále, že měli jesuité při volbách králů tajného sice, ale mocného vlivu, a že tak pod ochranou důstojnosti královské svým vládychtivým choutkám hovívali. Že prý v Livonsku, Raji, Volyni a Litvě způsobili velké nepokoje, v Krakově že násilím vypudili duchovenstvo, neberouce ohledu ani na stářím sešlé ani nemocné kněze, jen aby se v jejich statky a kostely mohli usaditi. Ano mnozí viní je i, že založili oheň v luteránském kostele krakovském, kterýmž požárem celé královské sídlo málem by bylo bývalo zničeno. Taktéž prý uškodili farářům v městě Polocku a v Malorusku oloupili nejbohatší obyvatele o všecky jejich statky, které si pak přivlastnili. Koleje jejich v Polsku jsou pravé paláce a opevněné tvrze, kdež ukládají skvosty a klenoty, o něž šlechtu a bohatší měšťanstvo ošálili. A uváží-li se všecky tyto věci, není divu, že se zemřelý říšský kancléř, jenerál Zámojský, vyjádřil a kolikrát se pronesl, že není rádno, popřáti lidem těmto účastenství ve správě státní, aniž jest divu, že o jesuitech biskup Krakovský tvrdí, že jsou to lidé, kteří jsou určeni k tomu, aby články víry katolické podkopávali, rozbroje, různice

a vzpouru rozsévali, nejpoctivější vlastence říše polské utiskovali a dobré mravy kazili.

Ku konci žádosti této dovolává se spisovatel na výtečného doktora Pira, jenž se vyslovil, že jest velké neštěstí pro říši Polskou, že odtud nebyli jesuité posud vypovězeni, při čemž dokazuje mnohými důvody nutnost opatření tohoto.

Spis tento, jakkoli byl pravdivý a odůvodněný, neměl přece žádného účinku, neboť jesuité, kteří již značně se byli v říši polské zmohli, byli jisti, že na sněmech zemských i říšských vždy bude většina poslanců pro ponechání jich v Polsku hlasovati. Jediná věc, které nepřátelé jejich dosáhli, byla, že byli jesuité poukázáni, aby se pouze ve svých kolejích vyučování a vzdělávání mládeže věnovali, a ustanovilo se, že smí býti na dvoře královském jen jeden jesuita, králův zpovědník, ale tím nedocíleno ničeho k upokojení státu, k splnění přání občanů, k zjištění práv university a duchovenstva, kteréž byly jesuity ohrožovány. Naopak, tím zůstalo těmto ještě dosti moci k uvržení říše v záhubu a k obohacení řádu svého, a oni také použili značně této moci.

S většími obtížemi bylo jim lze ve Švédsku se zahnízditi.

Veškeré obyvatelstvo zdejší bylo luteránské, až teprv katolická manželka krále Jana III., Kateřina z rodu Jagellonského, jej k tomu přivedla, že uvedl jesuity do země své; ale tito přišli v světských šatech převlečeni, nechtíce, aby se příliš záhy pozornost lidstva, jež jim beztoho tuze nebylo nakloněno, na ně obrátila. Zvláště Vavřinec Nicolai, jenž druhdy v Levně študoval, působil ve Švédsku horlivě pro řád jesuitský. Král ustanovil jej za professora theologie a nařídil mu, aby novou liturgiku sepsal. Ale nejen že se jesuité v přestrojení do země vkrádali, nýbrž Nicolai, sám jsa jesuitou, dělal se u lidu protestantem a hleděl ze spisů Luthera samého pravost víry katolické dovoditi. Jelikož ale mu při tomto dovozování více šlo o to, aby velikého reformátora učinil směšným, než aby učení jeho vyvrátil, povstalo tím velké pohoršení, lid se počal rotiti, a stavové stěžovali si na tohoto podvodníka — tak nazývali Nicolaie — jenž jsa jesuitou za luterána se vydává. A každý člověk, jenž měl dost málo citu pro čest a právo, musel se nad takovýmto podlým počínáním jesuitským pozastaviti; král nevěda v těchto rozpacích co počíti, radil se s rozličnými muži a tu mu udělili zbožní Otcové radu, aby se k papeži obrátil, by mu tento pomohl bohumilý skutek, který v zemi své povoláním jesuitů započal, dokonati.

A v skutku dovedli toho domluvami svými jesuité, že se tento protestantský král k papeži o pomoc obrátil a na dvůr římský k tomu cíli posly vypravil, spolu ale předložil veškerému duchovenstvu v zemi novou liturgii Nicolaiem sepsanou k posouzení a kněží švédští zavrhli ji naprosto co jed ze strany katolické. Ale obyčejně se stává, že král žádá, aby se mu o té neb oné věci upřímný a pravdivý pronesl úsudek, že ale při tom myslí, že otázaný bude míti tolik filipa, aby poznal, co na otázku svou král za odpověď míti chce, a že tedy každý dle přání králova odpoví. A tak tomu bylo i zde. Neboť onino svobodomyslní theologové museli brzy k své vlastní škodě přesvědčení nabýti, kam král s otázkou svou čelil, dalť totiž nejohnivější řečníky z nich co svéhlavé a odbojné podané uvězniti, bezpochyby proto, aby přišli k náhledu, co král soudí o úsudku upřímně a bez obalu pronešeném.

Co papežský legat přišel nyní z Říma do Štockholmu Antonín Possevin, ale i tento nepřišel co jesuita, nýbrž vydával se, jak si toho král výslovně přál, za

císařského vyslance, aby milené poddané tím spíše mohl omámit. Papež Řehoř XIV. (Buoncampagni 1572—1583) dal mu instrukci, aby učení katolické veřejně ve Švédsku zavedl. Possevin, muž, který při obracování na víru a hlásání evangelia nejraději užíval meče a plápolajících hranic, jak jsme jej již v horlivém počínání jeho v údolích Savojských viděli, neschvaloval nikterak jednání spolubratří svých jesuitských ve Švédsku, že v přestrojení a potají jsou vystupovali, nýbrž usiloval, aby mocí a násilím se ve prospěch svaté víry katolické působilo. Však říše Švédská měla svoji ústavu, kterou stavové říšští byli odhodláni krví svou hájiti a král viděl, že se tu jedná o korunu jeho, chtěl-li by mocnou rukou násilníka ústavu tuto porušiti. Ježto ale svou důstojnost a žezlo královské příliš miloval, než aby se byl o ně v odvážný boj pustil, uzavřel i tenkrát lstivě a úskočně si počínati, a zvolna ale vytrvale národu svému učení víry katolické vštěpovati.

Aby toho tím snáze dosáhl, počal tím, že ve svém hlavním městě Štockholmu dovolil Nicolaiovi v jednom kostele kázati, a ten hleděl s kazatelny lidu dokázati, že vzývání svatých jest článkem víry protestantské. A jedva že se náhled tento u lidu počal poněkud ujímati, učinil král další druhý krok v tomto směru uvedením ctění spráchnivělých hnátů a kostí svatých.

Nejprvé obrátila se pozornost na krále Ericha, který z rodu Bondů r. 1155 zvolen byv za krále švédského, křesťanství zde zavedl, Norsko mírnou cestou opět se Švédskem spojil, jižní Čuchonsko ku křesťanské víře přivedl a pohanské zvyky a obyčeje ve Švédsku odstranil zavedením křesťanských názorů a řádů v zákonodárství. Král tento byl r. 1161 od danského králeviče Magna v Upsale přepaden a sťat, později byl za svatého prohlášen a ve Švédsku co zemský patron ctěn. Kosti tohoto krále dal král Jan z hrobky vykopati, bohatě zlatem a drahokamy ozdobiti a do kostela dle způsobu římskokatolického k veřejné úctě přenésti. Zvědavost vábila mnohé do kostela, kdež tyto ostatky byly chovány a tím povstalo i zde ctění zhoubné ostatků a kostí svatých. Bezprostředně s událostí touto pojí se i založení university, na níž bývali toliko jesuité povoláváni za professory, a spolu posílali šlechtici švédští syny své na vychovávání do ciziny na školy jesuitské, a to vždy ze zásady, neboť dobře věděli jesuité, že kdo mládež si v zemi které získá, toho že jest tam i budoucnost pojištěna. Král přestoupiv potají k víře katolické, dal si v paláci svém kapli vystavěti, kde dle zvyku římsko-katolického býval každodenně přítomen mši svaté, také chodíval k zpovědi a přijímání, jako každý jiný katolík. Taktéž podporoval tajně, že mohlo se množství rozhodných katolíků v říši jeho usaditi, čehož jindy nebývalo. Arcibiskup Upsalský vystoupil arci proti tomuto jednání pokryteckému s velkým důrazem a vydal listy vážné proti jesuitům, hledě novou liturgii jakož i snahy, aby se Švédsko ke katolicismu vrátilo, v světlo velmi špatné přivésti, leč jesuité, na něž hlavně tento útok se vztahoval, nedali se tím nikterak mýliti, nýbrž pokračovali dále a v posavadním svém směru působili, spisujíce spisy a kážíce s kazatelen ve prospěch věci římské.

Královna, pověrám a pobožnůstkářství slepě oddaná, byla pro jesuity celá zaujata. O tom nejlíp svědčí, že syna svého Zikmunda, jenž po smrti krále Štěpána zvolen jest za krále polského, do rukou jim dala a k vychování svěřila. Aby se mladý Zikmund mohl o korunu volebního království polského ucházeti, dali jej

rodiče jeho od jesuity Jana Leleského v duchu přísně katolickém vychovati, při čemž ale naprosto zapomněli, že právě tím syn jejich navždy pozbude nároků na korunu švédskou.

Jakkoli by mnohý myslil, že skálopevná byla víra královny Kateřiny, dostalo se této víře její přece trpké zkoušky při poslední její hodince, neboť jakkoli na smrtelném lůžku svém Zikmunda, který byl již od r. 1588 králem polským, zapřisáhla, že zůstane povždy věrným synem církve katolické, myslíc, že tím učinila skutek bohumilý, napadla ji přece nevýslovná bázeň a úzkost před očistcem, který ji ostatně jesuité bezpočtukráte často a hrozně vylíčili. V strašných mukách a trápena výčitkami svědomí svíjela se na lůžku a hrůza zdržovala duši její jako žhoucími pouty na zemi, tu přistoupil k ní zpovědník její Stanislav Veršovec a hledě ji upokojiti, ujistil ji, jak nám spisovatel Puffendorf líčí, že ani není žádného očistce, a že učení o něm jest jen pověst a vynález duchovenstva katolického pro strach bezbožného lidu. Tím chtěl ovšem duchovní dotčený královnu v poslední hodince její upokojiti' ale nepotázal se s dobrým, neboť Kateřina se nad tím tak rozhořčila, že zemřela mnohem nespokojeněji než dříve, neboť tím se stalo, že v poslední hodince své počala i o jiných článcích víry katolické pochybovati.

Leč i náklonnosti krále Jana pozbyli záhy jesuité, neboť toho sklamal jesuita Antonín Possevin, který mu neustále jižní Livonsko přispěním a vlivem jesuitů sliboval, slibu tomuto však bohužel nedostál a také dostáti nemohl. Neboť když Possevina samého prostřednictvím uzavřen jest mír mezi Polskem a Švédskem, dostalo se říši Polské uznání a potvrzení nároků i na onu část Livonska, která se již v držení Švédské vlády nalezala. A když tímto neuznáním domnělých práv svých počal se král Jan od jesuitských přátel svých odvraceti, použila této rozmrzelosti jeho druhá choť Gunila Bielka, která byla rozhodnou nepříznivkyní katolíků vůbec a jesuitů zvlášť, a jejímu naléhání podařilo se, že ctihodní Otcové jsou nejprvé ode dvora královského, a pak i z celé země vypovězeni. Brzy osazeny veškeré stolice professorské na vysokých školách protivníky jejich a pohroženo každému, kdoby ke katolické přestoupil víře, vypovězením ze země.

A tento neblahý konec vystoupení svého ve Švédsku měli jesuité pouze co děkovati své vzteklé, slepé a násilnické zuřivosti v obracování na víru katolickou.

Však nejen tato jesuitská záležitost nadělala králi Janu velkých starostí, nýbrž i vlastní bratr jeho Karel, který zanášel se myšlénkou, po smrti krále Jana III. koruny královské ve Švédsku se zmocniti, opíraje se o to, že vlastní syn Janův, byl v katolickém náboženství vychován a až posud celý věk svůj mimo vlast svoji trávil. A tyto snahy Karlovy podporovala veliká část šlechty. A nad to měl i na sněmě samém mnoho přívrženců, a tím se stalo, že když král Jan dne 17. listopadu 1592 umřel, již hned po smrti jeho Karel vlády se ujal, jakkoli dle dávné ústavy království švédského až do zvolení nového krále by bylo mělo sedm radů říšských vládu spravovati.

Stavové švédští sjeli se 9. ledna 1593 na sněmě v Upsale, potvrdili augšpurskou konfessí co panující náboženství v zemi a vyloučili z bohoslužby své všecky katolické obřady a cizí římské přívěsky.

Nálezy tohoto sněmu říšského, kterýmiž i mnozí duchovní, kteří se byli dali za vlády zemřelého krále za nástroje rejdů jesuitských užívati, důstojenství svého jsou zbaveni, podepsány byly od bratra zemřelého krále, Karla vévody Ostgothského, od celé říšské rady, rytířského a kněžského stavu, od ministrů, zemských vladařů a purkmistrů a poslán spis ten do Polska králi Zikmundovi s tím doložením, aby listinu tuto podepsal, a na ni co na novou ústavu říšskou přísahal, prvé než bude za krále švédského korunován. Karel ale dal ho ještě mimo to zvláštním poselstvím žádat, aby ještě prvé, než se do rodinného království svého odebeře, stavům švédským výsady a svobody jejich zaručil, zvláště ale aby dřívější náboženskou svobodu jejich jim potvrdil.

Zikmund ale vychován jsa, jak jsme již prvé pověděli, v mládí svém příliš v zásadách jesuitských, nedbal na toto rozumné domlouvání a zavrhl všecku shovívavost a vladařskou obezřetnost, ano přibyv do Švédska, vzal si s sebou nejen papežského legáta, nýbrž i několik jesuitů, kdežto přece dobře věděl, v jakém opovržení a v jaké nenávisti zbožné Otce tyto lid švédský měl. A tudíž nedivil se tomu nikdo v celém Švédsku, že usnešení sněmu Upsalského naprosto zrušil, a veřejné zavedení katolického náboženství v celé říši nařídil, ano že jesuitům i dovolil, aby směli zase všech předešlých práv a výsad svých, které zemskou ústavu rušily a práva šlechty i národa obmezovaly, užívati. Po celé říši povstalo nad tímto násilnickým zakročováním krále nesmírné rozhořčení a jitření, se všech kazatelen slyšeti bylo stesky nad rušením svobody náboženské, neboť jesuité vidouce, že ochrany královské požívají, počínali si zase tím opovážlivěji v obracování k víře katolické, ano i s násilím provázeli tento apoštolský úřad svůj; z Říma pak plynuly sem nesmírné summy, jen aby Švédsko bylo zase nazpět do lůna církve katolické přivedeno — neboť peníze ty byl by zajisté později stolec papežský se značnými úroky co halíř sv. Petra zase nazpět dostal.

Ale brzo nebylo dosti na pouhých steskách, nýbrž jitření lidu vzrůstalo víc a více a všude bylo slyšeti výčitky, proč král není posud korunován a že ho proto nemusí národ poslouchati, ano z mnoha stran ozývali se hlasové, že by spíše slušela koruna švédská princi Karlu. Ale k takovému kroku neměl ani vévoda Karel sám, ani stavové dosti odvahy, nýbrž tito pokusili se ještě jednou a představovali králi Zikmundovi stav země a sice tak důtklivými slovy, že tento se obávati počal, aby jitření toto nevypuklo v zjevnou vzpouru, vše povolil, čehož si stavové žádali, jakož i čeho by si ještě později žádali, ale myslil u sebe, že později jen malou část slibů svých a možná, že také nic nesplní. Ano i sám legát papežský radil mu k povolnosti, připomenuv mu arci, že není později povinen slibům takovým dostáti, kterými se proti svému vlastnímu lepšímu přesvědčení, a více z přinucení než z dobré vůle zavázal.

Tehdy pokusili se jesuité, aby zosnovali útok na život vévody Karla; útok ten se ale nezdařil, neboť Karel, obdržev v čas výstrahu, ušel smrti.

Jakmile Zikmund byl všecky žádosti stavů splniti slíbil, přikročilo se ke korunování jeho za krále švédského. Ale ihned po korunování svém ukázal král, že není třeba, aby král kacířům dostál danému slovu, počna všude katolické náboženství zaváděti a dosazuje do všech úřadů katolíky, při čemž protestanty všude, kde jen mohl, odstrkoval, zkrátka mladý král, vychovanec jesuitský, objevil se nyní v plném

světle náboženské nesnášelivosti své. A jedva že se Zikmund zase nazpět do Polska odebral, již počaly ze všech stran stesky se ozývati, že se sliby královské ruší, a stavové se vyslovili králi bez obalu, že půjde-li to tak dále, jemu korunu odejmou a zvolí si za krále muže takového, jenž by ústavy jejich a slibů daných pilněji šetřil. Leč Zikmund, jehož jen slepý fanatismus ovládal, nedbal ani dost málo na slova tato, nýbrž umínil si, že Švédsko brannou rukou k poslušnosti přivede, a sebrav značné vojsko v Polsku osadil města Stockholm a Kalmar, ano dobyl i v jedné bitvě vítězství. Tu se ale obrátilo od něho štěstí válečné, a probráv dva dni na to bitvu u Linköpingu, musel ze země ustoupiti. A hned na to dostala se vláda v únoru 1599 vévodovi Karlu, ale bez titule královského, vládl toliko pode jménem: „panující dědičné kníže," neboť ještě až posud uznávali stavové švédští synovce jeho Zikmunda za krále a pána svého. Ale lesk koruny jest příliš vábivý a purpurový plášť královský dosti červený, aby unesl ještě několik tisíc krůpějí prolité krve, a tím se stalo, že vévoda Karel dal poznenáhlu stavy říšské, kteří nejvíce uznání jeho za krále švédského se opírali, pod rozličnými záminkami před soud postaviti a odpraviti, až konečně se stal 1604 korunovaným králem švédským co Karel IX.

A tak byl Zikmund již druhý král, jenž v několika málo letech skrze rejdy a šmejdy jesuitské pozbyl královské koruny své.

Než netěšil se ani Karel IX. dlouho království svému, neboť zemřel již dne 30. října 1611 v jeden a šedesátém roce věku svého. — Z druhého manželství s Kristinou Holštýnskou pozůstal po něm syn, slavný Gustav Adolf, nástupce jeho na trůně švédském.

Ani Rusko nebylo zachráněno před šířením se řádu jesuitského, neboť po vypovězení svém ze Švédska přistěhoval se tam Possevin a spolu s ním přišlo mnoho jiných jesuitů v rozličném převlečení do říše carské. Ale Rusové, jakkoli byli oddáni velmi rozličným pověrám, lnuli předce příliš k zděděné své církvi řecké a nechtěli o víře katolické ani slyšet. Když ale Possevin se vytasil s učením svým a líčil Rusům barvami skvělými církev katolickou a výhody vyznávačů jejich, tu počal se car Ivan Vasiljevič ve víře viklati, tak že již již se Otec Possevin kojil nadějí, že snad se mu podaří spojení církve řecké s církví katolickou. Ale mžikem zmizely tyto naděje, když vyslanec anglický caru Ivanovi všemohoucnost papeže a vládychtivost dvoru římského tak živými barvami vylíčil, že car, obávaje se, aby spojením tímto vlastní jeho říše ohrožena nebyla a vláda jeho, nechtěl o smíření s dvorem papežským ani slova více slyšeti.

V tu dobu stihlo říši ruskou veliké neštěstí, neboť povstal po celé zemi nesmírný hlad a následkem toho i strašný mor, a taková bída panovala, že nezřídka matky morem uchvácené mrtvé dítky své si pekly a snědly.

Když Vasiljevič II. r. 1584 zemřel, ujal se na místě churavého nástupce jeho Feodora I. švagr tohoto Boris Godunov vlády. Ten by se byl sám rád panství v Rusku zmocnil a proto přivábil dne 15. května 1591 mladšího bratra carova Dimitria do Uliče a tam jej dal rukou zákeřníka úkladně ze světa zprovoditi; pak snažil se, aby penězi svými si získal mocnou stranu ve šlechtě, a aby se této

zavděčil, zrušil všecky zákony, které byl předchůdce jeho car Ivan k úlevě obecného lidu vydal. Za výborné vlády jeho dostalo se Rusku značného rozšíření, neboť říše tato dobyla si nejen ve východní Sibiři značných území, nýbrž Boris Godunov použil i půtek vévody Karla se Zikmundem králem polským k tomu, že se i krajin ke království švédskému náležejících zmocnil.

Když Feodor I. 1598 zemřel, vymřel s ním rod Rurikův, který přes 500 let nad říší ruskou vládl. I dosáhl toho Boris Godunov ohromným vlivem svým, jakého u celé šlechty požíval, že jej zvolili za cara, při čemž mu byl nápomocen hlavně patriarcha Ivov. Ale nepožíval dlouho pokoje při vládě své; nebot tři leta později vystoupil bývalý mnich Otrepiev, vydávaje se za Dimitra zavražděného. Romantickému líčení jeho o vyváznutí z rukou vrahů z počátku jen málo kdo v Rusku věřil, a tudíž obrátil se Lžidimitrij tento do Polska, kde se ho Mnišek, vévoda Sandoměřský, velmi horlivě ujal. Zikmund III. král polský byl by sice velmi nerad se pro tohoto hosta zapletl do války s Ruskem, nic však méně povolil velmožům polským, aby mu na vlastní svou pěst pomoci poskytli. Ihned přijal Otrepiev název Demetria III. a táhnul proti vojsku ruskému, které naň bylo posláno, a dobyl nad Rusy dne 21. prosince 1604 dosti skvělého vítězství. Než Godunov, chtěje porážku tuto pomstiti, sebral silnější vojsko a porazil dne 30. ledna 1605 vojsko domahatele trůnu úplně na hlavu. Leč nepronásledoval poraženého, aby zbytky vojska jeho úplně potřel, ano zdálo se, že sám si nebyl jist, zdali přece ten, proti němuž bojuje, opravdu není carevič Dimitrij, a když v dubnu 1605 Godunov náhle zemřel, myslilo se, že se sám otrávil, aby ušel zlému osudu, který by jej byl potkati mohl, kdyby se přece Dimitrij vlády zmocnil.

Šestnáctiletý syn jeho Feodor II. byl za cara zvolen a vládl pod poručnictvím matky své, leč oba tyto dal Otrepiev zajmouti a dne 11. června 1605 zavražditi. Leč bývalý mnich tento dopustil se, byv s velkou slávou v Rusku za cara prohlášen a s jásotem ve zdích staré matičky Moskvy uvítán, kdež přinutil vdovu po caru Ivanovi, že jej za syna svého uznala, mnohých pošetilostí, které jej posléze vlády zbavily.

Hned jakmile se vlády zmocnil, zbavil patriarchu důstojenství jeho, přivezl si 4000 Poláků co životní stráž svoji do země, kterým dovolil svobodu náboženství k velikému pohoršení pravověrných Rusů, a tato stráž jeho počínala si po celé zemi velmi nevázaně. Za manželku pojal Marinu, dceru vévody Mniška, a jakkoli zůstala katoličkou, dal ji přece dne 8. května 1606 za carovnu ruskou korunovati a do kněh kostelních co pravověrnou vyznavačku náboženství řeckého zapsati. Jesuitům vykázal obydlí v Kremlu, podporoval je všemožně, ano dovolil jim, že směli i veřejně kázati, a tím se stalo, že ošemetní učenníci Loyolovi zneužívali kazatelen a zpovědnic nesmírně k provádění svých rejdů. A v tom vynikal zvláště jesuita Mikuláš Knermkovský. Při tom zanedbával Otrepiev zcela obyčeje a obřady církve řecké, nedržel žádné posty a neslavil žádných církevních slavností, ano říkalo se mezi lidem, že si potají i s papežem dopisoval. Skutečně pošetileji ani jednati nemohl, a brzy ukázaly se i zhoubné následky tohoto počínání jeho; neboť pozvenáhlu odcizoval se lidu a stal se sám nedůvěřivým a každého kroku svého se lekal, ano i stínu svého se obával.

Jeden z nejmocnějších velmožů, kníže Vasiljev Ivanovič, předstíraje, že se kdesi dozvěděl, že car se zanáší myšlénkou, aby veškerou vyšší šlechtu vyhubil, postavil se jedné noci, bylo — to dne 16. května 1606 — v čelo nespokojených občanů Moskevských a učiniv útok na Kreml, dobyl jej po osmihodinném krutém boji, v němž přes 2000 lidí zahynulo; v boji tom byl car zastřelen a choť jeho Marina s mnoha Poláky zajata a uvězněna.

Svržením tohoto muže, kterého jesuité k vládě povznesli a podporovali, skončila i vlada jejich v Rusku. Muselit se z říše vystěhovati a dlouhý čas nemohli do Ruska zase nazpět se vrátiti.

Líčení dalších nepokojů a osudy rozličných osob, které později vystupovaly co Dimitri, a líčení, jak posléze rod Romanovský k vládě přišel, nesouvisí se spisem tímto a nebudeme se jimi tedy šíře zabývati, nýbrž pomineme je mlčením.

25.

Cesta s trůnu na popraviště.

aké množství hořlavé látky ve všech zemích proti Římu bylo nashromážděno, o tom nejlíp svědčí okolnost ta, s jakou rychlostí se všudy učení Lutherovo rozšířilo, jak mile tento velký reformátor proti Římu hlasu svého pozvedl. Ano učení toto vniklo jako jiskra i do dalekého Skotska a navzdor tomu, že Patrik Hamilton, muž z rodiny velmi vznešené, který na cestách svých po Evropě vřele byl přilnul k učení Lutherovu, vrátiv se do své vlasti a vystoupiv veřejné se zásadami reformace, r. 1527 v St. Andrews-u co kacíř na hranici byl upálen, nalezlo učení to přece ihned nových vyznavačů a brzy ukázali se četní lutherané navzdor krutému pronásledování nesnášelivého duchovenstva katolického.

Král Jindřich VIII. anglický, vystoupiv proti Římu, byl by sice rád měl sousední Skotsko po boku svém, a k tomu cíli pozval skotského krále Jakuba V. k rozpravě do Yorku. Tento slíbil, že se k rozpravě té dostaví, neboť schůzka tato by byla pro dobro obou zemí velmi výhodnou bývala, ale duchovenstvo skotské, které se obávalo, že by se při této poradě i o ztenčení příjmů jeho jednati mohlo a že by pak veta bylo po jeho vážnosti v zemi, zrážello krále z toho tak dlouho, až Jakub V. pod ničemnou záminkou účastenství při schůzi té odepřel.

Tím cítil se Jindřich, král Anglický, velmi uraženým a chystal se k válce proti Skotsku.

Teď teprv s lítostí počal nahlížeti král Jakub, jak nemoudře byl jednal, a to tím více, když pozoroval, s jakou vlažností a netečností u šlechty i u lidu se potkal, když činil přípravy k válce s Anglickem. Než nechal věci běžet, nepostavil se však sám v čelo vojska svého, nýbrž svěřil vrchní velitelství jednomu svému milci, jenž ale neměl pražádných zásluh, aniž válečné zkušenosti. Tento táhl s deseti tisíci

muži na hrabství Cumberlandské, na cestě ale setkalo se vojsko toto s pěti sty Angličanů, a dalo se před touto hrstkou zbaběle na útěk, při čemž upadla část Skotů v zajetí. Strachem, studem a lítostí roznemohl se král v jeden a třicátém roce věku svého a umřel po krátké nemoci roku 1542, osm dní před smrtí jeho narodila se mu dne 5. prosince dceruška Marie Stuartka. Poslední slova nešťastného umírajícího krále byla:

„Nešťastná země skotská! Jindřich anglický za nedlouho mocí zbraní se tě zmocní aneb sňatkem k Anglii tě připoutá.“

A zdálo se také skutečně, že předtucha krále Jakuba záhy se vyplní, neboť již příštího roku uzavřel anglický král Jindřich s parlamentem smlouvu, kterouž Maria Stuartka s anglickým nástupcem trůnu Eduardem měla býti zasnoubena a měla býti v desátém roce věku svého do Anglicka přivedena. Ale při této smlouvě dalo se předvídati, že v Skotsku mezi stranami krutý boj nastane, a to tím více, jelikož značná část stavů světských se obávala, že tímto sňatkem za nedlouho stane se království skotské pouhou krajinou anglické říše.

Mimo krále anglického bylo však ještě jiných nápadníků na trůn skotský. Nejprvé totiž stál kardinál Beatoun o vládu na základě domnělé poslední vůle krále Jakuba, kterou však mnozí drželi za podvrženou. Národ skotský uznával sice jeho schopnosti a výtečné vlastnosti státnické, obával se ale jeho samolibosti a přísnosti a hlavně velká část protestantských velmožů a většina mocné šlechty byli jeho protivníky a tak ujal se vlády ve jménu nezletilé Marie Stuartky hrabě Jakub Hamilton Arranský. Beatoun však nicméně nepozbyl vší naděje na vladařství. Neboť na jeho domlouvání počal mladý Matěj Stuart, hrabě z Lenox-u nároky své na trůn skotský v platnost uváděti, a kardinál podporoval tyto nároky potají i veřejně se vším důrazem. A tím dosáhl toho Beatoun, že Lenox skutečně nabyl koruny skotské, zůstal ale přece povolným nástrojem jeho. Jak se samo sebou rozumí, byla manželská smlouva s Anglickem nyní přerušena. Jindřich VIII. ale činil proti tomuto zrušení námitky. Leč Lenox v mladistvé bojechtivosti své chtěl brannou rukou domnělým právům svým průchodu zjednati a vypověděl odpůrcům svým válku. Brzy ale byl 1544 přemožen a musel se vzdáti nerozumného boje a utekl se do Anglie, kde mu Jindřich VIII. velkodušně útulku popřál, ano jemu i svou neť Markétu Douglasovu za manželku dal.

Po té postavil se kardinál Beatoun v čelo vlády, ale hned z počátku panování svého zošklivil se šlechtě skotské, neboť jednal s protivníky svými velmi hrdě a pohrdavě a pronásledoval protestanty s krutostí neslýchanou. Jednoho velmi oblíbeného kazatele protestantského dal před okny arcibiskupského paláce v St. Andrews-u upáliti a díval se z okna na nevýslovné muky toho ubožáka. Nad takovou zatvrzelostí byl každý nad míru rozhořčen a Norman Lesley, nejstarší syn hraběte Rothesa, spojiv se r. 1546 se šestnácti přátely, kteří byli stejného s ním smýšlení, vkradl se s nimi jednoho dne časně z rána do paláce kardinálova a zavraždil Beatouna.

Jindřich VIII. nikdy nezapomněl na urážku, jaké se mu v Skotsku dostalo, jen že se mu nenaskytlo příležitosti, aby se mohl za ni vymstíti, neboť umřel již v roce 1547 a zanechal úlohu pomsty této vládní radě, která ve jménu syna jeho Eduarda VI., který byl tehdy šestiletý, v Anglii vládla. Vládní rada tato zanášela

se svůdnou myšlenkou, jakby mohlo se Anglicko se Skotskem spojit a hrabě Herford vévoda Sommersetský přitáhl s osmnácti tisíci muži, které mělo loďstvo ze šedesáti lodí záležející podporovati, až blízko města Edinburgu. Zde sice porazil na hlavu mnohem silnější vojsko skotské, ale rozhodných politických výsledků nemohl dosíci. Neboť odpor a nechuť národa skotského proti vládě anglické byl příliš velký, a bylo tedy pro ovdovělou královnu francouzskou Marii z rodu Guiského, věcí velmi snadnou, velmože skotské přemluviti k smlouvě s Francií, ačkoli se mnozí obávali, že by následkem toho upadlo Skotsko v odvislost od říše francouzské. Šestiletou Marii Stuartku přestěhovali 1548 do Francie, kdež ji s královičem, potomním králem francouzským Františkem II., zasnoubili. A deset let později dne 24. dubna 1558 slavila se svatba těchto mladých královských snoubenců.

Na dvoře královny Kateřiny Medicejské nebylo příliš mnoho dobrého slyšet ani vidět a tak prožila zde Marie Stuartka mládí své v rozličných radovánkách a rozkoších dovolených i nedovolených, v kruhu lehkovážných a rozmařilých dvořeninů francouzských, co zatím ve vlasti její v království skotském dostoupily zmatky a různice vnitřní nejvyššího vrchole. Krutá pronásledování, kterými strana katolická chtěla si samovlády získati, potkala se na straně protestantské s rozhodným odporem. Arci že nelze popírati též, že puritané čistě demokratického smýšlení příliš daleko zabíhali. Byla to strana protestantská, která nejsouc spokojena s učením církve anglikánské učení své chtěla k prvotní čistotě učení apoštolského (puritas) nazpět uvésti, a odtud pochází i název jejich. Milna, nejvýtečnější kazatel jejich, byl však upálen, jiní puritané, kteří trestající spravedlnosti byli utekli, jsou prohlášeni za psance a celé Skotsko bylo v nesmírném rozkvašení. V těchto zmatcích ve Skotsku panujících uprázdnil se po dvakráte trůn anglický, aniž by byla říše skotská nabyla z toho jakého prospěchu. Když totiž byl Eduard VI. zemřel, nastoupila po něm na trůn starší sestra jeho Marie, pošlá z manželství Jindřicha VIII. s Kateřinou Arragonskou; ale i tato zemřela po několika letech, vynasnažujíc se za krátké vlády své vší silou o rozšíření víry katolické v Anglii. Po ní ujala se vlády Alžběta, dcera Jindřicha VIII. a Anny Bolleyn, kterážto narozena byla dne 17. září 1533. — Tato měla z počátku panování svého mnohé nesnáze. Za jedno byla velká část šlechty i národa, která posud ještě se zásadami církve katolické řídila, náhledu, že Alžběta jest nemanželskou dcerou krále Jindřicha VIII., jelikož tento, nebyv od první pravé manželky své Kateřiny Arragonské náležitě rozveden, nemohl v druhý, právoplatný sňatek vstoupiti. A o tu zásadu se opírajíc, byla by pak bývala Marie Stuartka pravou a jedinou nápadnicí trůnu anglického, a ona se také tohoto nároku svého nikdy nezřekla.

Dne 10. července 1550 zemřel František II., král francouzský, v osmnáctém roce věku svého, a ovdovělá manželka jeho odebrala se pak po smrti jeho do Remeše k ujci svému kardinálu Lotrinskému. Jelikož však rok na to Mariina matka Kateřina z Guise vdova po Jakubu Skotském, zemřela, umínila si Marie Stuartka, že se do Skotska odebéře a žádala od královny Alžběty anglické svobodný průvod skrze zemi její. Leč Alžběta ji toho odepřela a to z té příčiny, poněvadž Marie Stuartka ještě za živobytí muže svého přijala znak a název Anglicka do znaku svého skotského, a tudíž hleděla Alžběta všemožně, aby zabránila Marii příchod

do Skotska, leč navzdor tomu přirazila mladá královna dne 19. srpna 1560 šťastně ku břehům království svého. Ve Skotsku překvapila sice sličným a milostným zjevem svým mnohé, ale rozhodným svým smýšlením katolickým setkala se z mnoha stran se značným odporem. Nad to nelíbilo se vážným Skotům také chování její, neboť co v lehkomyslném obcování svém na dvoře francouzském bylo tam ve zvyku a obyčeji, to setkalo se v Skotsku s odporem a nevolí. Královna pak osvojivši si dlouholetým přebýváním svým na dvoře francouzském tamní lehký mrav, nebyla s to, tak brzy

Petr Canisius (de Hondt). Kap. 37.

tomu odvyknouti. A v Skotsku pak dovršen byl přísný mrav i vystoupením fanatických puritánů.

Právě tehdy nalezal se zase v Skotsku Jan Knox, a rozněcoval roznícené mysli národa ve větší ještě míře.

Myslím, že nebude od místa, když se zde několika slovy blíže zmíníme o znamenitém muži tomto.

Narodil se r. 1505 v Skotsku v městě Giffordu, a vyštudovav bohosloví stal se již v pětadvacátém roce věku svého učitelem scholastické filosofie a na kněžství jest vysvěcen. Pilným čítáním bible nabyl svobodnějšího názoru náboženského, než jaký

Řím si přeje a hlásá, a již v roce 1542 počal veřejně v jižním Skotsku hlásati proti moci papežské. Když počalo pronásledování protestantů a přítel jeho Wishart byl odpraven, stal se Knox kazatelem protestantů v Andrewsu se zdržujících. Když se pak Francouzové zmocnili hradu tamního, odvlečen jest Knox do Francie a tam úpěl po dvě leta na galejích v okovech. Po svém propuštění — v roce 1549 stal se v anglickém městě Berwiku kazatelem a tři leta později královským kaplanem, v kterémž úřadě značně přispěl k odstranění vzývání svatých a učení o přeměnění chleba v tělo a vína v krev Páně (transsubstanciace). Když Marie na trůn anglický vstoupila a krutá pronásledování nekatolíků nastala ku prospěchu a povznešení katolické církve, tu uprchl Knox r. 1554 do Genevy, zde se přihlásil veřejně k učení Kalvinovu a žil v městě tom co kazatel tamní obce anglické, protože měl za to, že nedozrála ještě vlast jeho k úplnému provedení reformace. A měl také pravdu, neboť právě tehdy odsoudili jej skotští biskupové v nepřítomnosti jeho k upálení na hranici.

Knox odvolával se na všeobecný sněm církevní a poslal více spisů náboženských rozličného druhu do Skotska a tím povzbuzeni sestoupli se evangelíci skotští v Edinburce r. 1557 v tak zvanou „kongregaci (sbor) Kristovu." Spolu vydal s několika přátely překlad písma svatého do angličiny pode jmenem: „Genevská biblí." Poslal list na „vládnoucí královnu", v kterémž jí vyvracel předsudky proti reformaci a „provolání k šlechtě a skotským stavům říšským", v kterémž je napomíná, aby pamětliví jsouce povinností svých o lepší církevní kázeň pečovali. Spisem svým: „První zvuk polnice proti ženské vládě", kterýž ovšem čelil proti krutému počínání tehdejší královny anglické Marie, uvalil na se nepřízeň vladařky skotské Kateřiny, matky Marie Stuartky, jakož i zlost královny Alžběty, a všecky tři cítily se spisem tím uraženy. Leč navzdor tomu vrátil se přece Knox v měsíci květnu 1559 do Skotska. Vladařka Kateřina dala jej ihned do říšské klatby, ale on zvyklý jsa zastávati zásadu, že králů v nespravedlivých rozkazech nikdo nemusí poslouchati, vystoupil přec co učitel. Ohnivá slova jeho unášela posluchače a houfně valil se lid na kázání jeho, a když v městě Perthu kázal proti úctě obrazů svatých, tu dal se lid ihned do boření oltářů a do ničení obrazů a ostatků svatých, a následkem toho vznikla poprvé válka náboženská.

Cecil, ministr královny Alžběty, potomní lord Burleigh, jsa smýšlení ještě více protestantského, než sama královna jeho, která v srdci svém ještě na polo k staré víře katolické lnula, a kdyby si byl dvůr papežský v Římě obezřetněji počínal, jistě by se byla do lůna církve katolické vrátila, — přemluvil mocnářku tuto, aby puritánům skotským, tak zvaným kongregationistům, byla nápomocnou, což tato také, ačkoli jen potajì, činila, poskytujíc jim vydatné podpory peněžité, a slíbila, že je vydatněji ještě chce podporovati. A tak se stalo, že když vladařka Kateřina zemřela, nalezalo se Skotsko v rukou zuřivých protestantů, hlavně puritanů. Tito svolali sjezd stavů zemských, a na sjezdě tomto zrušeno jest v celé zemi náboženství katolické, a nikomu, kdoby pro své katolické vyznání jakékoli škody utrpěl, nezaručeno žádné náhrady. V takovýchto smutných okolnostech přišla do říše své Maria Stuartka, a jakkoli ji lid s jásotem a nadšením uvítal, poznala přece brzy, že jest obklopena nedůvěřivými nespokojenci. Nadarmo bylo vyjádření její, kterýmž hned na počátku,

jakmile se vlády v Skotsku ujala, ve veřejném reskriptu královském prohlásila každé násilné vystoupení a libovolné zakročování proti církvi protestantské za zločin; marné bylo chladné chování její, jakým se jevila k arcibiskupu a náčelníkům strany katolické; zuřivé panující protestantské straně stačilo, že byla na dvoře katolickém vychována, a tudíž papeženkou, kteréžto není hodno věřiti, aby se proti ní na odpor postavili.

Ano, dostaly se do Skotska i pověsti o mnohých zamilovaných pletkách, v nichž měla mladá královna za pobytu svého po smrti manželově na dvoře kardinála lotrinského účastenství a to hlavně přispělo k tomu, že zasmušilý Knox s nesmiřitelnou krutostí proti ní horlil, nazývaje ji hříšnou Jezabelí, ano, když jednou sám osobně s ní se sešel, i hrubými urážkami na ni se obořil. Knox ale byl lidu miláček, a požíval v národě vlivu ohromného a tím se stalo, že, kdežto on proti mravům královniným horlil, učinil lid sám útok na víru její, ano nezřídka se stávalo, že vlastní katoličtí kněži královnini v domácí kapli paláce jejího od surového lidu útržků a posměchu musili zakoušeti.

Ale jakkoli musela nebohá mladistvá královna ve vlastní zemi své tolikerých snášeti nesnází, hrozilo jí větší nebezpečí ještě z Anglie.

Alžběta, panující královna anglická, měla sice výtečných vlastností, které ji činily velkou královnou, s těmito výtečnými vlastnostmi pojily se však bohužel u ní ještě slabé stránky obyčejných ženštin; bylať marnivá, závistivá, plná podezřívání, ješitná a samolibá, jakkoli ji příroda neobdařila příliš ženské krásy vnadami. Alžběta nenáviděla Marii Stuartku z hloubí duše své, neboť věděla příliš dobře, že má tato silného práva na korunu anglickou, a že právo toto dřív neb později veřejně bude muset sama uznati, a vidouc tudíž v královně sousedního státu nejbližší svoji nástupkyni nenáviděla ji tím více. A z té příčiny nechtěla živou mocí dopustiti k přátelskému sjezdu s královnou skotskou, jakkoli by takový byl býval k nemalému prospěchu obou královen, a navzdor tomu, že si každý poddaný v obou sousedních státech narovnání rozkvašených královen přál, ano i Marie Stuartka o ně usilovala.

A vskutku tato odpůrkyně mohla se státi Alžbětě velmi nebezpečnou.

Neboť papež Pavel IV. (Jan Petr Caraffa 1555—1559), jemuž byla Alžběta nastoupení své na trůn anglický oznámila, místo co by jí byl měl, jak to v obyčeji u jiných mocnářů bývalo, obvyklým způsobem štěstí přáti ke kroku tomuto, prohlásil ji, že není schopnou k nástupnictví na trůně anglickém, jelikož není manželské dítě po králi Jindřichu VIII. A v jednom ohledu spočíval také tento výrok papežský na pravdě, neboť když matka její Anna Bolleyn na popravišti rukou katovou zhynula, prohlásil Jindřich dceru svou Alžbětu, s Annou splozenou, za levobočku, jakoli byla se mu teprv desátý měsíc po sňatku s Annou Bolleynovou narodila. Leč navzdor tomu se později obměkčil přece Jindřich a ustanovil Alžbětu za nástupkyni trůnu, kdyby syn jeho Eduard VI. a jeho starší dcera Marie bez potomků zemříti měli. — Také poručil Alžbětě papež Pavel, aby zabavené statky kněžské ihned navrátila a oznámil, že žádá, aby mu haléř sv. Petrský opět z Anglicka se odváděl. Stejnou dobou co papežské tyto rozkazy do Anglie přišly, potloukali se po celé Anglii jesuité, povzbuzujíce katolíky k odporu proti vládě.

Učení protestantské posud nebylo v Anglii tak se zakořenilo, aby se nebyli náčelníci protestantští museli obávati, že mu takovýmto nátlakem velké nebezpečí,

ano i úplné vyhubení hrozí, a z té příčiny zdála se jim býti Marie Stuartka tím nebezpečnější, jelikož byla od papežského dvora a sousedních zemí katolických nápadné a vydatné podpory jista a v Anglicku samém římsko-katolická strana lid v neustálém udržovala napnutí a rozčílení.

K tomu byla Marie velmi sličná ženština a lesk koruny na hlavě její činil tuto krasavici ještě svůdnější, což divu tedy, že se mnoho velmi mocných knížat úsilovně o ruku její ucházelo.

Nejprvé přistoupil do řady nápadníků Filip II. král španělský, jenž si přál, aby se Marie stala chotí syna jeho dona Carlosa; kardinál lotrinský ucházel se zase o ruku její pro arcivévodu rakouského Karla, syna římského císaře Ferdinanda I., ano i hrdá královna francouzská, Kateřina Medicejská, žádala o ruku mladistvé sličné královny pro nejmladšího syna svého, potomního krále francouzského Jindřicha III. Četní tito uchazeči o ruku Marie rozmnožovali jen obavy v duši Alžbětině, neboť každý cizí kníže, jenž by byl rukou Mariinou dosáhl trůnu skotského, byl jí nebezpečným sokem a uchazečem o korunu anglickou pro Marii Stuartku. Dala tedy po svém vyslanci Randolfovi do Edinburku královně Marii se vší určitostí vzkázati, že rozhodně jest proti všem těmto nabídnutím k sňatku, a že přátelský poměr mezi oběma královstvími a jejich vládkyněmi jen tehdy může nastati, když si Marie zvolí za manžela velmože ve Velké Britanii usedlého, třeba by nepocházel z rodu panovnického. A dále znělo vzkázání Alžbětino, kdyby se královna Marie dle přání Alžbětina provdala, že ona dědické právo její s parlamentem uzná a nástupnictví její na trůn anglický jí zabezpečí. —

Co s tímto návrhem vlastně Alžběta zamýšlela, leželo jasně na bíledni, zvláště když hned na to naznačila Marii onoho vyvoleného muže, jenž prý jest nejhodnějším královské koruny skotské, a tento muž byl sám bývalý milenec její, lord Robert Dudley, kteréhož právě před nedávnem byla Alžběta za hraběte z Leicestru povýšila. Příčina, proč právě tohoto muže Alžběta Marii za chotě vyhlídla, jest nesnadno uhodnouti, neboť jakkoli Dudley nevynikal ani zvláštními dary ducha a mimo krásnou postavu a jemné uhlazené mravy své ani dost málo jiných zásluh neměl, milovala jej přece královna Alžběta nad míru a vynášela nápadným způsobem nad jiné velmože a dvořany své. Bez pochyby zdá se, že chtěla tímto nárhem Marii jen pokořiti, neboť snadno bylo lze předvídati, že k němu královna skotská nikdy nesvolí. Což když se stalo, hrála si královna Alžběta na velice uraženou a Marie Stuartka vyslala tudíž jednoho z nejdůvěrnějších a nejobratnějších radů svých Melvila k ní do Londýna, aby Alžbětu udobřil.

Pověděli jsme již dříve, že uprchl Matěj Stuart, hrabě Lenox, ze Skotska do Anglie, kdež se oženil s neteří Jindřicha VIII., Markétou Douglasovou, dcerou skotské královny Markéty. Z tohoto manželství zplodil syna lorda Jindřicha Darnleye, na němž po matce jeho spočívalo právo na obě koruny velko-britanské, skotskou i anglickou. Marie Stuartka z počátku ze smýšlení politického vrhla zraky své na tohoto mladíka, neboť soudila, že by mohl jejím nárokům na korunu anglickou překážeti a pročež pod jakousi záminkou pozvala si otce jeho k sobě na dvůr královský do Skotska, kdež s ním velmi pohostinně jednala s velkými milostmi jej obsypala. Když ale příštího roku 1565 syn tohoto, lord Darnley, sám do

Skotska za svým otcem přišel, byla mladá královna osobou tohoto sličného mladíka dojata v také míře, že ihned k němu prudkou zahořela láskou a také se nikterak s touto svou náklonností neskrývala. I umínila si, že tohoto mladíka za chotě musí pojmouti. Tento sňatek, který všem požadavkům královny anglické úplně vyhovoval, schvalovala z počátku Alžběta, když ale viděla, že to jde do opravdy, tu se tato podivná ženština nesmírně rozvzteklila, a ihned dala státní radou svou pamětní spis složiti, v kterém se široce dovozovalo, že by tímto sňatkem obě říše velkobritské v hrozné upadly nebezpečí. Ano ve své ješitnosti a náruživosti ženské dala lady Lenoxovu, matku lorda Darnleye, jmouti a v Toweru uvězniti; Darnley pak byl vyzván, aby se ihned nazpět do Anglicka vrátil, sice že statky jeho státu propadnou.

Leč Marie Stuartka zůstala nezvratnou na svém úmyslu, že Darnleye za chotě pojme.

Však nejen anglická královna sama pozvedla hlasu svého proti tomuto sňatku, ale i velká část skotského národa, ano i nejmocnější a nejvznešenější muži zrazovali Marii od sňatku s Darnleyem; zejména protestanté, kteří se obávali, že královna sňatkem s velmožem katolickým ve svých náboženských zásadách a nesnášelivosti své ještě více se utvrdí.

V čele těch, kdož sňatku tomuto nepřáli, byl hrabě Arran, vévoda Chatelherauldský, jehožto syn sám si dělal druhdy naději na ruku královninu, a vida se sklamána, v šílenost upadl; pak hrabě Argyle, a posléze i sám nevlastní bratr Mariin, roz. 1517., převor v St. Andrewsu, jejž královna hrabětem Murrayským učinila; muž tento účastnil se všech záležitostí státních, ano považoval se téměř sám za hlavu státu, neboť mu Marie ve všem důvěřovala, a obával se tudíž vším právem, že by jej pak Darnley z tohoto postavení vytiskl. Murray byl arci muž schopností nevšedních, a bylo by se slušelo Marii, hlasu jeho uposlechnouti, a to tím více, jelikož požíval u protestantů, k jejichž straně přilnul, neobmezené důvěry a rozhodného vlivu.

Darnley sám pak nebyl nikoli mužem, jenž by byl chováním svým smýšlení odpůrců svých na svou stranu obrátil, neboť mimo sličné tváře jeho nebylo u něho ani jedné výtečné a chvalitebné vlastnosti. Nevynikaje ani schopností ani věhlasem byl naopak zcela nevzdělaný a opilství, kterážto slabost tehdejšího času i v nejvznešenějších kruzích zhusta panovala, velmi oddaný. A tento člověk, jenž v praničem nad obyčejné muže nevynikal, zaslepil Marii docela, tak že, když se byl sňatek její s ním dne 29. července 1565 dle obřadů církve římsko-katolické odbyl, ihned vydala proklamaci, v kteréž se vyslovila, že od téhož dne ponese manžel její název krále skotského, a že budoucně na každém vládním spise a na každé zákonní listině vedle jména královnina i podpis králův býti musí. K tomuto nařízení však by bylo bývalo potřebí svolení sněmovny, toho však nedbáno, a vůbec bylo toto nařízení přenáhlený a nerozvážený krok, kterého královna později často a hořce želela. Hned z počátku manželství v líbánkách ještě, stal se velmi nepříjemný krok, a sice počalo se jímáním a vězněním osob těch, které se byly sňatku s Darnleyem příčily. Byli všickni předvoláni, aby se zodpovídali, proč se tak zachovali, a když se na předvolání toto nedostavili, sbíral král vojsko, chtěje brannou rukou odbojníky

k poslušnosti přivésti, a při tom ukázalo se patrně, že, jakkoli i velká část národa se byla prvé proti tomuto sňatku královninu prohlásila, přece ještě žila v lidu láska a oddanost k dědičné královně své, neboť tisíce ozbrojenců sbíralo se pod válečné prapory královské. Onino muži však, proti nimž král pole sbíral, utíkali se do Anglicka, kdežto sice obojetná královna Alžběta se k nim na oko chladně chovala, a předhůzky jim činila, ale potaji je podporovala, chválila a k dalšímu odporu podněcovala. Rádcové Mariini, kteří upřímněji s královnou smýšleli, radili jí, aby k uprchlíkům těmto mírně se chovala a odpuštěním, královskou to cností, k trůnu svému je připoutala; ale královna, jsouc příliš odporem jejich rozhořčena, a Jindřich Darnley, jsa příliš mstivý, neučinili toho, a to tím méně, jelikož jim přívrženci dvora papežského, kardinál Lotrinský, Kateřina Medicejská, vévoda Alba a jiní podobně smýšlející radili k přísnosti a příkladnému, krutému trestání vinníků, chtějíce tím krutou zasaditi protestantům ránu.

Královnu nepoutala k Darnleyi, jehož učinila nejprvé hrabětem z Rossu, a později vévodou z Albany, než pouhá smyslnost, a tudíž nebylo divu, že horoucí láska její k tomuto sličnému sice, ale surovému, zlostnému a skoro pořád opilému muži v krátkém čase po sňatku zcela ochladla.

Neboť dobrý tón ve společnostech, na nějž byla si při dvoře francouzském zvykla, docela scházel manželi jejímu, a jeho svéhlavost a nevzdělanost, jakož i úplná neschopnost v účastenství při vládních záležitostech brzy jej zošklivily Marii docela. A čím dál tím více počala nahlížeti, jaké hrozné chyby se dopustila, podavši ruky své muži tomuto a udělivši mu proklamací, hned po svatbě vydanou, podílu při vládě. I počala tedy sama bez krále vládnouti, aniž by mu byla čeho k podpisu předkládala. Ano v mnohých případech stavěla se mu i příkře na odpor; zejména když se soud nad těmi odbýval, prohlásila za nevinné toliko členy rodiny Hamiltonovy, kteří byli osobními nepřátely manžela jejího. — Tímto jednáním svým zavdala Marie příčinu, že začasté dály se v manželství jejím prudké výstupy, a Jindřich Darnley rozlítil se nad těmito manželskými neshodami tím více, jelikož nehledal podnět k těmto svárům v sobě samém a ve vlastním chování svém, nýbrž v jiných příčinách, neboť ozvala se v něm žárlivost.

A podezření jeho padlo nejprvé na Davida Riccia.

Tento muž narodil se v Turině a vyučiv se zpěvu, provázel co zpěvák a hudebník hraběte Moretu do Skotska, kamž se tento za svým povoláním co italský vyslanec ke dvoru královny Marie Stuartky odebral. Hned z počátku zalíbil se Riccio královně Marii svým pěkným hlasem basovým a výtečnou hrou na loutnu i přijala jej za svého královského dvorního zpěváka a loutnistu a později učinila jej tajemníkem pro francouzské dopisy své. Riccio, sám jsa básníkem, opěval též mnohými zdařilými písněmi královnu Marii, než nebylo toto opěvání snad ovoce lásky nějaké a náklonnosti, nýbrž pouhé pění erotické, jak je tehdy vůbec dvorní zpěváci na dvorech panovnických v obyčeji měli. A pochybují vůbec také všickni tehdejší dějepisci, žeby byla mladá, sličná Marie v jakémsi milostném poměru k muži tomuto stála, neboť on byl již starý a začasté postonával. Král ale přec měl choť svoji v podezření, že v nedovoleném poměru k Ricciovi stojí. Ostatně byl Riccio muž nejen velmi obratný a ve společnostech oblíbený, nýbrž i vzdělaný, chytrý, ke všemu ochotný

a mlčenlivý, a tudíž nebylo divu, že si v krátkém čase získal úplnou důvěru Marie Stuartky, která jej byla ještě před sňatkem svým s Darnleyem učinila svým pokladníkem a ve všech důležitějších věcech jeho se o radu tázávala. A to bylo hlavně příčinou, že měl Riccio mezi dvořeníny a královskými radami mnohé tajné i veřejné nepřátely.

A tato okolnost přispěla nemálo Darnleyi, že brzy nalezl pomocníků ku černému činu svému.

K tomu cíli smluvil se s Ruthwenem, Mortonem, Lindsayem a Martlandem z Lethingtonu, lidmi, kteří závistivými pohlíželi zraky na štěstí cizozemce a volně dali se najmouti k úkladnému zavraždění nenáviděného pěvce.

Bylo dne 9. března 1566.

Marie Stuartka byla právě s hraběnkou Argyle, s pěvcem Ricciem a ještě několika důvěrnými přátely u večeře, když tu najednou se dvéře otevřely, a jimi vrazil král do večeřadla, a hned v patách za ním Ruthwen, který teprv před nedávnem se byl z těžké nemoci uzdravil, v plné zbroji, a za ním George Douglas, nemanželský bratr matky královy, a ještě několik ozbrojenců.

Riccio na první pohled seznal, že tato ozbrojená návštěva jemu platí a že jest po něm veta; a ihned vyskočiv vzhůru, spěchal ku královně a chytiv ji za šaty, hledal u posvátné osoby královniny ochrany pro svůj život. Ale neustále přibývalo ozbrojenců v komnatě, a převrhnuvše tabuli, na níž se ještě zbytky večeře nedávno odbývané nalezaly, vytasili Ruthwen a Douglas dýky své, a přes tělo královnino bodali po milci jejím. Marné byly všecky prosby, marný byl pláč a nářek královnin, ano jeden ze spiklenců se i opovážil, že jí položil nabitou pistoli na prsa. Riccio pak byl ven do předsíně vyvlečen a šestapadesáti ranami dýkou proklán, vydechl duši svou. Tuto ohavnou vraždu vymyslil král a provedl říšský kancléř, neboť tím tehdy byl Morton. Čin tento pak s krutostmi, které se při vykonávání jeho udály, učinil hluboký dojem na královnu, a dojem ten byl přílišný, než aby se byla mohla hned s manželem svým smířiti.

Slabé, zcela nemužské jednání jeho způsobilo, že den po dni víc a více ve vážnosti u manželky své klesal, ona se mu schválně a nápadně vyhýbala, a když brzy na to bratr její Murray s přátely svými se z Anglie vrátil, přijala jej s nápadnou něžností, co zatím přátelé královi, pomocníci jeho při vraždě Ricciově, brzy se viděli nuceni, z vlasti své se vystěhovati, kde neustálé nebezpečí svobodě a životu jejich hrozilo. Každý byl přesvědčen, že královna manžela svého nenávidí, ale patrně se tato nenávist a opovržení objevily teprv po porodu syna královnina Jakuba, kteráž událost připadá na den 19. července 1566.

Ke křtu novorozeného kraleviče, který se měl v Stirlingu odbývati, poslala královna anglická Alžběta mimořádného vyslance Bedforda s mnoha vzácnými dary. I z Francie, Savojska a od jiných dvorů panovnických dostavili se vyslanci k této slavnosti. Ale na vzdor přítomnosti tolika osob chovala se královna Marie k manželi svému s takou nápadnou a pohrdavou chladností, že tento studem a hanbou musil se do svých pokojů odstraniti a nikdo neopovážil se jej provázeti z bázně před hněvem královniným.

V tu dobu vstoupila Marie v zamilovaný poměr s jiným mužem, z něhož, jako z nějaké číše plné jedu, jedna krůpěj za druhou do kalicha její zkázy a utrpení jejího kanuly.

Když hned po zavraždění Ricciově byla královna Marie totiž v paláci svém jako zajatá střežena, a když se zdálo, že každý ztratil všecku vážnost a úctu ku královské důstojnosti její, tu byl toliko jeden muž, jemuž nescházelo odvahy, aby se ubohé opuštěné trpitelky horlivě a soucitně ujal. Muž ten byl dědičný skotský admirál Jakub Humfry, hrabě Bothwell, jehož pak Marie učinila svým ministrem a jmenovala vévodou Orkney-ským. Muž ten byl hlavou staré zasloužilé šlechtické rodiny skotské, velmi bohatý na penězích a na statcích, ale člověk beze všeho charakteru a beze všeho mravního citu. Lichotě královně, přemršťoval její žaloby a stesky, a brzy dovedl si přízeň její získati v také míře, a zapletl ji tak v tenata svá, že když jednou při výpravě proti mořským loupežníkům byl těžce raněn, a do jednoho zámku na pobřeží skotském přenešen býti musel, královna Marie na všelikou slušnost zapomenuvši, osmnáct skotských mil dalekou cestu vážila, cestu to, která byla velmi neschůdná a lupiči se jen hemžila, pouze aby na své vlastní oči o stavu nemoci Bothwellovy přesvědčení nabyla.

Nešťastné manželství její zavdalo bratru jejímu Murray-i podnět, že jí navrhl, aby se dala s manželem svým rozvésti, slíbiv jí spolu, že vlivem svým u parlamentu dobyde jí potvrzení rozvedení toho. O tom ale nechtěla královna Marie ani slyšet, obávajíc se, že by tím dala nepřítelkyni své, královně Alžbětě, ostrou zbraň do ruky a pak že by skutek ten podivné světlo vrhal na manželský původ syna jejího Jakuba. Král Jindřich však, manžel její, chtěl tajně ze Skotska utéci, by si buď v cizině pomoci nějaké hledal, aneb hanbu svou a ponížení v některém skrytém koutku země ukryl. A toho právě se Marie nejvíce obávala, považujíc všecky ostatní prostředky za méně nebezpečné.

Právě tehdy bydlel král v Glasgově a pozdravoval se po nemoci nedávno teprv přestálé; někteří tvrdí, že měl neštovice, jiní zase, že byl nemocen následkem jedu požitého, který mu náhončí královnini tajně byli do jídla namíchali. V této krajině kolem Glasgova bydlelo nejvíce přátel králových a odtud by se byl dal také útěk jeho nejlíp provésti, ano povídalo se, že stojí na řece Clydě jedna lodice připravena, po níž chce král uprchnouti. I přemluvila jej královna, aby se do Edinburgu přestěhoval, ale nevykázala mu byt v městě samém, nýbrž v letohrádku nedaleko města o samotě v šírém poli ležícím, který náležel proboštu koleje Kirk-of Fieldské. Zde prý bude zdraví jeho nejlíp poslouženo, an poloha letohrádku toho jest velmi pěkná.

Královna Marie, kterou mnozí spisovatelé líčí co nebohou, trpící ženu, a kterou by katoličtí životopisci její velmi rádi vylíčili co oběť přísné katolické víry její, jeví se nám, pozorujeme-li počínání její zrakem nepředpojatým, co žena velmi smyslná a lehkovážná, a chování celé její v době, kdy událost tato se zběhla, jest velmi podezřelé.

Od zavraždění Ricciova zuřila v prsou jejích strašná nenávist proti manželi jejímu Jindřichu Darnley-i; po půldruhého roku soužila a trápila jej, kde jen mohla, odstranila jej ode křtu vlastního syna jeho a žila v důvěrném poměru s mužem zcela

nesvědomitým a mravně zkaženým, mužem, který byl ještě mimo to ženat. Až teprv, když manžel její, nechtěje déle tyto útrapy a ponížení toto snášeti, se odhodlal ze země prchnouti, až teprv, když se na neštovice roznemohl, smrti jedva že ze chřtánu vyvázl, počala si opět hráti na něžnou, milující choť, poslala k němu vlastního svého lékaře, ano ku konci února 1567 odebrala se sama do Glasgovu za nemocným mužem svým, přemlouvajíc jej, aby se odtud blíže ní do Edinburka přestěhoval. Jindřich uposlechl hlasu vábného milující ženy a dal se do zmíněného letohrádku převésti, kde sama královna jej ošetřovala a svou postel do pokoje, pod ložnicí manželovou se nacházejícího, si postaviti dala. Nápadné bylo, že lidé ze služebnictva Bothwellova se dávali často pod rozličnými záminkami v domě tomto viděti, to ale nevytrhovalo ani za mák královnu, ošetřující chorého chotě svého. Jen jedné noci vzdálila se od lůžka nemocného manžela, odebravši se do města, kde právě se svatba jedné přítelkyně a dvorní dámy její odbývala, které ke cti královna sama skvělý maškarní ples uspořádala.

Druhého dne časně z rána, prvé ještě, než se byly ranní červánky počínajícího dne na východním obzoru objevily, vyděsil strašný výbuch obyvatelstvo skotské z klidného spánku, vše spěchalo za bránu k místu, odkudž ohromná tato rána pocházela, a s ustrnutím jako by diváci všickni zkameněli, neb na místě letohrádku, v němž až do nedávna sídlil král Jindřich, nevidělo oko nic, než hromadu zřícenin a rumu, pozůstatků to z domu, prachem do povětří vyhozeného. Leč co bylo při tom velmi nápadné, že nalezeny jsou mrtvoly krále a panoše jeho v sousední jedné zahradě, ale bez spálenin a pohmožděnin, a vůbec beze všech patrných známek nějakého poranění. I domnívali se lidé, kteří to viděli, že pachatelé prvé, než dům do povětří vyhodili, krále a panoše jeho zardousivše, mrtvoly jejich na místo, kdež pak byly nalezeny, odvlékli. Vždyť ležely u mrtvoly královy i noční čepice i trepky jeho.

Pod rumem zbořeného domu nalezeny byly strašně zohavené mrtvoly tří mužů a jednoho chlapce.

Smrtí mladého krále, nebyl posud ještě dosáhl jedenadvacátého roku věku svého, počalo neštěstí valiti se úprkem na královnu Marii — nyní vrženy byly kostky, rozhodující o její budoucnosti, neboť cesta její vedla nyní rychlým krokem s trůnu na popraviště.

Vložila-li Maria Stuartka sama ruku na život králův aneb věděla-li aspoň o úkladech, jaké zákeřnická ruka životu jeho strojí, kdož to může věděti? V dějinách nenalezáme žádných nezvratných důkazů viny ani neviny její; uvážíme-li ale blíže všecky okolnosti, které se strašnou smrtí krále Jindřicha Darnleye souvisí, a zejmena porovnáme-li poslední léta před strašnou katastrofou touto s dobou, která bezprostředně souvisela se smrtí královou, soudili bychom, že nebyla Marie beze vší viny při smrti manžela svého.

V lidu povstalo nesmírné jitření po smrti královë a jitření tô rostlo víc a více, jelikož královna nedala ani v této věci, kde přece tak jasně zločin strašný na bílední ležel, zavésti vyšetřování.

Posud ještě nalezají se listy a básně milostného obsahu, které královna Marie psala milci svému Bothwellovi (přepjatí obranci cti Marie Stuartky tvrdí

o listech těchto, že jsou podvrženy), z kterých se dá souditi na velmi důvěrný poměr obou těchto osob, ale nepodávají nám listy tyto ani té nejmenší stopy o spoluvině neb účastenství královny při smrti manžele jejího — leč nám postačí k dokázání viny její, že měla o vraždě té vědomost a že věděla i o přípravách, které se k ohavnému činu tomu strojily. Přátelé její snaží se ovšem dokázati, že vlastní účastníci vraždy té byli Murray, Lethington a Morton, kteří k provedení této Bothwella jen co uplacený nástroj použili. Ale to jest pravda a nikterak se nedá popírati, že Bothwell se s bratrem královniným před vraždou tou úplně smířil a na jeho přímluvu dovolila Marie i vrahům Ricciovým, že se směli zase do Anglie vrátiti, a Bothwell sám s nimi začasté se scházíval — také se tvrdí, že jednou lord Harris, jsa u Murraye k tabuli pozván, tohoto při hostině veřejně vinil, že prý dne 9. února promluvil k jednomu ze svých přátel tato slova:

„Této noci rozloučí se lord Darnley s životem."

Patnáct let později pak vyznal se i Morton, krátce před svou smrtí, ne sice k účastenství při této vraždě, ale že měl o ní vědomost. Hlas lidu však naznačil ihned všecky přátele Mortonovy co vrahy Darnleye, zůstalo ale posléze podezření jen na Bothwellovi lpěti.

A tomu nasvědčovaly i mnohé okolnosti, když se důkladné a rozsáhlé vyšetřování o vraždě králově zavádělo.

Hrabě Lenox, otec zavražděného, přiměl konečně po dlouhém naléhání královnu k tomu, že svolala parlament a soudní líčení bylo na den 12. dubna položeno. Ale hrabě Lenox nedostavil se k němu, jelikož se byl dověděl od jednoho ze svých přátel, že obvinění sebrali několik tisíc vojska a že toto k své ochraně kolem Edinburku rozložili. Psal však dne 11. dubna z města Stirlingu královně, prose, aby se líčení to na čtyřicet dní odročilo, a aby se soud ustanovil, před nějž by mohl žalobník i žalovaný beze strachu před ozbrojenci předstoupiti. Ale slušná tato žádost byla odmrštěna, ano ani posel, jejž sama anglická královna Alžběta ke královně poslala, radíc jí v listu přiloženém velmi rozumnými slovy k opatrnosti a k spravedlivějšímu a obezřetnějšímu jednání, nenalezl k ní přístupu.

Dne 12. dubna odbýval se soud, jemuž předsedal hrabě Argyle, přítel obžalovaného, a jelikož, jak s jistotou bylo lze očekávati, k tomuto soudu žádný žalobník se nedostavil, byl Bothwell za nevinna uznán, následkem čehož povstalo takové jitření v lidu, že se bylo co výbuchu občanské války obávati.

Marie královna nebyla s to, náklonnost svou k ctiteli svému zakrývati, a tak se stalo, že jedva uplynuly dva dny po soudu, s ním pro podezření vraždy spáchané na králi Darnleyi, odbývaném, již mu dopustila, že směl na procházce královské žezlo před ní nésti, čest to, která se v Skotsku prokazovala jen mužům nejzasloužilejším. A netrvalo to také dlouho a Bothwell počal veřejně projevovati přání po ruce královnině a posléze svolal k sobě sjezd velmožů skotských, a ty sliby, penězi a vyhrožováním přiměl k tomu, že podepsali listinu, v níž se nevina Bothwellova na smrti královĕ osvědčovala a listinou touto zavazovali se i, že jej budou proti všem „nařknutím" a urážkám zastávati a posléze jej i královně za manžela odporoučeli.

Toto jednání podlé šlechty skotské zdá se sice býti mnohým nepochopitelné, ale pováží-li se, že i za našich dob velmoži co psíci v prachu se plazí před někým,

koho považují za vzácnějšího sebe, aneb od koho mají nějakého prospěchu k očekávání, pochopí tehdejší jednání velmožů skotských každý prasnadno. A tak podepsali mimo jednoho biskupa, dvou hrabat a pěti baronů všickni velmoži a šlechtici skotští tuto hanebnou listinu, aby spojení Bothwellovo s královnou urychlili. Dále potvrdil parlament tento, od něhož se ostatně takové jednání úplně nadíti dalo, Murrayovi, Mortonovi a Bothwellovi statků držení, kterých se bezprávně zmocnili a odejmul královně a dědicům jejím veškerého práva, aby kdy na tyto statky, které přec před tím ke koruně náležely, mohli nároků jakých činiti.

Bezprostředně po tomto činu spáchal Bothwell jiný, tomuto podobný, abych se tak vyjádřil, uličnický kousek.

Královna Marie chtěla se totiž dne 24. dubna odebrati do Stirlingu, předstírajíc, že tam navštíví syna svého Eduarda; leč na cestě tam číhal na ni u Linlithgowa Bothwell se zástupem ozbrojenců, rozprášil skrovnou družinu její a zajmuv královnu dopravil ji na svůj hrad Dunbar, na pobřeží mořském ležící. Přišed tam, propustil ihned pány Huntleye a Maitlanda, které byl spolu s královnou zajal, na svobodu, královnu pak samu držel ještě po dvanácte dní v zajetí, a přinutiv ji, že podepsala spis, jímž mu ruku svoji slibovala, dal ji pak zase nazpět do Edinburku dopraviti. Nad tímto drzým činem Bothwellovým trnul celý národ a každý mu spílal, nazývaje to hanebnou a nestydatou komedií.

Brzy na to dal se Bothwell s manželkou svojí, rozenou hraběnkou Huntleyovou, rozvésti. A za měsíc po zavraždění nešťastného Darnleye stál vrah jeho s vdovou pozůstalou po něm před celým skotským sněmem, kdež se mu dostalo úplného odpuštění za násilný únos a zajetí královny, a druhý den na to — bylo to dne 13. května — byl jmenován hrabětem či vévodou Orknejským.

Byl to skutečně výtečný párek, manželé chováním svým jeden druhého úplně hodni! —

Dne 15. května 1567 slavil Bothwell zasnoubení své s královnou Marií a násilnický tento dobrodruh držel druhou ženu svou zajatou v tmavém podzemním vězení, kdež s ní s ukrutností neslýchanou nakládal.

V celém Skotsku panovala mezi lidem nad tímto novým sňatkem královniným nesmírná nevole, ale i za hranicemi země této stejná nelibost povstala nad tímto nestejným sňatkem a vyslanec francouzský hrabě du Croc odřekl výslovně a schválně, že nemůže být při sňatku královny Marie s Bothwellem přítomen. Nečetní přátelé Mariini studem a hanbou, dílem i zlostí a zármutkem odstranili se jeden po druhém ode dvora jejího a když se královna poprvé po své svatbě veřejně mezi lidem ukázala, jevily jí chladné pohledy všeho obyvatelstva příliš patrně, že pozbyla navždy vší vážnosti a lásky lidu svého.

Šlechta skotská spojila se, aby pohanění pomstila, kterého se zemi jejich Bothwellem dostalo, a v čele tohoto spolku stál Murray, bratr královnin, který se však ze strachu do Francie odebral, chtěje tam příhodné chvíle k pomstě nad Bothwellem vyčkati. Spojenců přibývalo neustále, neboť nespokojenost s vládou Bothwellovou a rozkvašení bylo v celém národě se rozmohlo, a když myslili spojenci, že jsou již dosti silni, aby se mohli vydatně opříti vetřelému násilníku, tu táhli se značným vojskem na Edinburk, který se jim rychle vzdal, tak že Marii

a Bothwellovi sotva času zbylo, ze sídelního města svého, do Dunbaru, uprchnouti.

Královna viděla, že jí nebezpečí hrozí a že jsou již nepřátelé její tak na blízku, že nesmí ani chvilky ztratiti, a manžel její, sebrav tolik vojska co mohl, postavil se sám s Marií v čelo jeho a táhl k Edinburku. U Pinkeye srazila se obě vojska nepřátelská, ale jakkoli Bothwell viděl, že vojsko jeho jest počtem mnohem silnější, než vojsko nepřátel jeho, neodvážil se přece k útoku, neboť viděl, že lidé jeho se kolísají smýšlením svým, mají-li proti spojencům bojovati, aneb s nimi se spojiti, a konečně houfně do řad protivníků jeho přebíhali. V takovémto úzkostném postavení viděla královna, že nelze pomysliti na branný odpor, ani na útěk, a vyžádala si, že bude vyjednávati s Kirkaldym z Grange, kterému ze spojenců ještě nejvíce důvěřovala. A když se k vyjednávání tomu svolilo, vyslovila se, že jest hotova, vzdáti se pod výminkami slušnými. Odpůrcové její položili jí však toliko jedinou výminku, ale to nevyhnutelnou, a ta byla, aby královna odstranila Bothwella, jenž byl u všeobecné nenávisti a v opovržení. Kirkaldy jedva že od královny odešel, když oba manželé, jejichž manželství zločinem dobyté bylo právě měsíc trvalo, se od sebe loučili, a sami sotva že by byli uvěřili, kdyby jim to byl někdo tvrdil, že jest to poslední loučení v životě jejich, a přec tomu tak bylo.

Bothwell potloukal se z počátku nečinně po Skotsku, jelikož ale nikde v celé zemi nemohl najíti bezpečného sídla, odebral se na ostrovy orkadské, kdež se usadil a opatřiv si loď, byl mořským loupežníkem; ale když loďstvo anglické a skotské počalo na něho držeti honbu, odešel odtud na pobřeží norské, kdež taktéž loupežné řemeslo své na moři provozoval. Leč netrvalo dlouho ani zde štěstí jeho, neboť když jednou právě učinil útok na cizí loď obchodní, byl stíhán královskou lodí dánskou, a s tou když se pustil v boj, přemožen jest a upadl v zajetí. Nebyl však odpraven, neboť meči katovu ušel, udav jméno své a stav svůj; ale odvezli jej do Dánska a tam uvržen jest do temného smrdutého žaláře, kde v bídě a nedostatku v roce 1576 umřel, upadnuv před smrtí svou na několik let v prudkou šílenost, která jej až do smrti neopustila.

Po odchodu Bothwellově byla Marie zcela v rukou spojenců a musela nyní krutý los zajaté zakoušeti. Kirkaldy a chytrý Morton zacházeli s ní sice velmi pozorně, ano skoro až příliš uctivě; za to ale dostalo se jí od hrubých vojínů jejich surových urážek, a na cestě do Edinburku musela na vlastní uši slyšeti hrubé nadávky a výbuch záští dávno tajeného, kterým si vojínové ulevovali, a která nyní jako rozvodněný proud všecky hráze prorvala.

Ale kalich utrpení jejího měl býti vší hořkostí teprv v Edinburce dovršen.

Kdo prvé náhodou neb vlastními zásluhami svými byv s výše ztržen, na níž se nyní nalézal, upadl nyní v opovržení a musí zakoušeti bezohledné jednání divé luzy, kteráž se nyní kolem něho s potupou a hanou hromadí, a jak nyní titéž, kdož prvé před ním se plazíce v podlé pokoře své téměř ani se neodvážili, očí svých k němu pozvednouti, kamením a blátem po něm hází, ten si může představiti tehdejší trudný stav nešťastné královny Marie v Edinburku. Ona prožila všecky školy trpkého utrpení a ponížení. Když přišla do Edinburku, byla se celá změnila až k nepoznání, po kráse její bylo na vždy veta, bylať jen stínem bývalých svůdných vnad

svých a téměř k smrti nemocná. Kolem sebe viděla jen zuřící dav, který byl každý okamžik hotov, se vší surovostí svou na ni se vrhnouti v rozpoutaném vzteku, jaký jím již dávno lomcoval; před oči pak postavili jí ohyzdný veliký obraz, na němž byla křiklavými barvami namalována těla zavražděného chotě jejího Darnleye a syna Eduarda, jenž na kolenou kleče sepjatýma rukama za život svůj prosil. Tento škaredý obraz neustále před ni stavíce, neubytovali ji ve vlastním jejím paláci královském, nýbrž v domě městské radnice, jenž jí byl zatím za obydlí, či vlastně za vězení vykázán.

Spojenci dospěli již jednáním svým tak daleko, že nemohli se na této své dráze již ani zastaviti, ani zpět ucouvnouti, nýbrž museli neustále pokračovati v započatém díle, neboť po tom, co se, jak jsme právě vyprávěli, událo, dalo se buď na úplný zdar neb na krvavou pomstu a potrestání jejich mysliti, a běda by jim bylo bývalo, kdyby byli do rukou královny Marie pak upadli.

Královnu ubytovali v Loch-Levině, pevném hradě, který stál u prostřed velikého jezera, a v němž přebýval Vilém Douglas a matka jeho, někdejší milenka skotského krále Jakuba V. a matka nemanželského syna královského Murraye, a tato neustále činila pokořené královně výčitky, že vlastně jí samé příslušela právem vším královská koruna skotská.

Zatím přišel i sám bratr královnin Murray z Francie a ihned se jal velmi surově s královnou nakládati a trpké výčitky jí činiti.

Marie byla nyní od celého světa opuštěna. A právě tehdy usnesli se i stavové skotští, že ji prohlásí za zbavenou trůnu a že budou korunovati mladičkého ještě, teprv rok starého syna jejího, za krále, a dne 29. července 1567 odbývala se korunovace tato, a až do zletilosti mladičkého krále měl vládnouti nad Skotskem ve jménu jeho ošemetný Murray.

Že královnu, co papeženku, která ze všech sil svých se snažila, aby zase náboženství katolické všude uvedeno a protestantské odevšad vytištěno bylo, jakož i co ženštinu lehkých mravů, muž tak přísný a mravný, jako byl Knox, musel z hloubi duše své nenáviděti a jí opovrhovati, jest věcí zcela přirozenou, a netřeba čtenáři laskavému povídati, že on také značně k pádu a ponížení jejímu přispěl a vždy v čele odpůrců jejích stál. A Knox byl muž, jenž železnou a neoblomnou povahou svou ničím s dráhy své, kterou si byl jednou vytknul, přivésti se nedal. On umřel 14. listopadu 1572 a při smrti jeho pronesl se o něm Morton takto:

„Zde leží před Vámi, Skotové, mrtvola muže, jenž jaktěživ se nikoho nebrozil a bez bázně vždy každému do očí pohlížel."

Zdálo se, že konec jest vší vzpouře ve Skotsku, a že lid tamní dosáhl, po čem toužil, když v tom stal se přičiněním Marie samé obrat, který ale bohužel musel v úplnou záhubu ji samou přivésti.

Na zámku totiž, kde se nacházela Marie v zajetí, žil s ní i Jiří Douglas, nemanželský bratr Murraye, mladík osmnáctiletý, a tohoto zapletla Marie, která posud ještě byla velmi sličná ženština, lichocením, sliby a milkováním tak v tenata svůdných vnad svých, že se mladík ten stal hříčkou pouhou v rukou jejích. A jedné noci, bylo to právě 4. května 1568, odcizil tento z ložnice bratra svého klíče od bran hradu a uprchl s Marií v přestrojení pryč, přeplavil ji přes jezero a ujel s ní na

koni přes 12 mil cesty až do Hamiltonu. Poprvé po padesátinedělním svém zajetí vyšla královna Marie z Loch-Lewinu. Posud by bylo ještě bývalo naděje pro královnu, kdyby jen byla tato jednala s chladnou rozvahou, a kdyby ji byla zuřivá vášeň a pomstychtivost neovládala. Neboť měla ještě velmi mocnou stranu katolickou v zemi a mocnou šlechtickou rodinu Hamiltonovou za přivržence. Ano i to zdálo se jí býti příznivým znamením, že někteří ze spojenců, jako zejména Huntley, Harris, Argyle a Tullibardin, počali se ve smýšlení svém kolísati a želeli odporu svého a zajisté že by byli ke královnině straně se přidali, kdyby si byla tato obezřetněji počínala. Jí lomcovala ale jen pomstychtivost a touha, by zase co možná nejdříve předešlého postavení svého nabyla. A na neštěstí utvrdil ji v této vášni její ještě více arcibiskup St. Andrewský, bratr vévody Chatelherauldského, z hraběcí rodiny Arranské, domluvami svými a upadl pak společně s ní v záhubu. S houfem všelijaké sběře, neboť jiného jména toto na rychlo ze všech koutů světa sebrané vojsko její nezasluhovalo, odvážila se učiniti útok na vojsko Murrayovo, které bylo sice na počet mnohem slabší, ale u Dunbartonu výborné postavení mělo. Marie ale brzy viděla s nedalekého návrší, kamž se byla s průvodem svým odebrala, aby byla svědkyní vítězství vojska svého, kterak toto úplně na hlavu poraženo v divém zmatku s bojiště utíká, a nezbylo jí jiného, než že sama musila se taktéž dáti na útěk a sednuvši rychle na kůň bez zastavení prchala pryč, až konečně s malým hloučkem komonstva svého stanula v opatství Dunfrainském, dvacet mil od Dunbartonu. Zde opustila ji veškerá její zmužilost, a neporadivši se prvé s nikým odebrala se na lodi do Anglicka, kdež dne 16. května ve Workingtonu k břehu přistála a s uctivostí, jaká jí co královně příslušela, a s velkou poctou byla uvítána.

Jaké vítězství dostalo se tím hrdé duši královny Alžběty! Ona sama nevedla právě život příliš čistý a mravný, tak že na příklad milostník její Leicester od r. 1562—1567 s ní tak vládl, tak jako milenky slabé panovníky ovládají, ale ona nevedla tento život veřejně, nýbrž na oko byla přísná a mravná, a vždy měla po boku svém moudré rádce a obezřetné ministry, kteří ji před každým pošetilým krokem pilně vystříhali. A i v tomto okamžení počínala si co velmi opatrná panovnice. Za obydlí vykázala Marii zámek Carlisle, na hranicích Skotska ležící, dala ale spolu pozorně střežiti každý krok její. Dále vyslovila se, že se jí všemožně ujme, prvé ale že musí se stran zavraždění manžela svého očistiti. Alžběta věděla, že touto poslední výminkou má úplně pokořenou královnu v rukou a že jí jen tím bude lze, protivnici svou dokona zhubiti a Cecil lord Burleigh, ministr její, taktéž nepřál Marii nic dobrého, neboť sám jsa horlivým protestantem, byl tím rozhodnějším nepřítelem Marie, fanatické katoličky. A zároveň dostalo se Alžbětě i z jiné strany slavného zadostiučinění, neboť hrabě Murray obžaloval sestru svou i v Anglii a tato musila se odevzdati soudu protivnice své Alžběty.

Vyšetřování, které v Yorku a Hamptoncourtu proti královně zavedeno bylo, nepřivedlo žádného objasnění tajemné vraždy Darnleyovy. Marie zatím byla dospěla k náhledu, jak neopatrně byla se zachovala, že se úhlavní nepřítelkyni své pod ochranu svěřila. Soudní řízení proti Marii Stuartce započalo dne 4. října 1568 a již na počátku řízení vyšetřovacího bylo pozorovati na žalobnících nápadnou vlažnost, okolnost to, která patrně jevila, že neměli soudcové ani nezvratných důkazů

o vině neb nevině královny Marie. Ale brzo se objevilo, že jinaká byla příčina této vlažnosti. Předseda vyšetřování tohoto, vévoda z Norfolku, byl totiž již dávno vřelým a oddaným přítelem královniným a netrvalo to dlouho, poskytovala mu i Marie ústy Lethingtonovými naději na ruku svoji, protože dávno již byl Lethington kruté zacházení strany své s Marií neschvaloval, a nyní stůj co stůj ji zachrániti chtěl. Brzy přidal se i vládce hrabě Murray k straně přátel Mariiných a tak usnula ponenáhlu záležitost ta, a žalobníci, upustivše od obžaloby, vrátili se domů.

Ale co bylo na celém tomto jednání nepochopitelno, že Murray sám oznámil královně Alžbětě, oč se hraje, a tato dala ihned zajatou svoji na hrad Tullbury v hrabství Straffordském převésti, odevzdavši ji tam pod přísnou správu a dozor hraběte Shrewsburyho.

Leč Marie neustála ve snahách svých po dosažení svobody a v květnu příštího roku učiněn opětně pokus o dosažení svobody její a několik velmožů, mezi nimiž i vévoda Leicester sám bylo v plán o útěku Mariině zasvěceno; vévoda nepomýšlel ani ve snu na zrádu a myslel, čím vznešenější osoby budou plán jeho znáti a jej schvalovati, tím spíše že úmysl jejich se podaří, a královna Alžběta až uvidí, oč se tu jedná, že sama úmysl ten schválí. Ale dva z velmožů těchto, hrabě Northumberlandský a Westmorelandský, mocní a bohatí šlechticové v severní Anglii, chtěli Marii zase k vládě dopomoci a náboženství katolické po celé Velké Britanii zavésti, myšlénka to, která Norfolkovi ani ve snu nenapadla. A k tomu cíli najali si potaji 4000 mužů pěchoty a 1600 mužů jízdného vojska. Bothwell, který již zatím v žaláři v Dánsku se trápil, bez překážky svolil k rozvedení s Marií, a tato byla již se všemi kroky, které v tomto směru přátelé její učinili, úplně srozuměna, když tu najednou se Alžběta dozvěděla, oč se tu vlastně hraje. Následkem toho dala vévodu z Norfolku v Toweru uvězniti, ale po několika měsících propustila jej zase na svobodu. Královna Alžběta umínila si tehdy, že Marii odešle do Skotska a tak že se jí nejsnáze zbaví: ale v tom spáchána v Skotsku samém strašná vražda úkladná. Hamilton, pán na Bothwellanghu, byl totiž přísahal vladaři Murrayovi věčnou pomstu, a jakkoli tento mu po porážce u Dunbartonu velkodušně život daroval, neodpustil mu přece, nýbrž jednoho dne, když vladař po zemi cestoval, číhal naň a v tlačenici lidu v městě Linlithgowu zastřelil jej, prohnav mu kulkou hlavu, tak že Murray ihned na místě mrtev ležeti zůstal. Leč vrahu jeho podařilo se v zmatku tom utéci.

A zavražděním Murraye zhoršil se i osud Marie Stuartovny značně.

První podnět k tomu zavdal vévoda z Norfolku sám, kterýž sice, když jej na svobodu propouštěli, se odřekl všeho spojení s Marií, ale později nalezeny u něho listy podezřelého obsahu a dopisy, které Marie ode dvora španělského a papežského potaji dostávala.

Možná, že poskytováním příležitosti zajaté Marii k dopisování si se dvorem papežským a španělským nepomýšlel Norfolk na zrádu, neboť Anglicko nemělo žádného práva, královnu skotskou držeti v zajetí, ale on se pouštěl do pošetilých pokusů k vysvobození jejímu a k dopomožení jí na trůn skotský a počínal si při tom velmi nerozvážně s použitím všech, mnohdy i nedovolených prostředků. Konečně

dozvěděli se ministři o pletichách a piklech jeho a byl postaven před soud, kdež nad ním čtyřiadvacet soudců, nejvznešenějších velmožů anglických, ortel smrti vyřklo. Výrok tento zdá se býti velmi krutým, ale musel se státi, neboť tak vyžadovalo bezpečí státu, ale královna by byla měla uděliti odsouzenému milost. Neboť byl jedním z nejoblíbenějších šlechticů anglických a odpravení jeho, které se dne 12. června 1572 odbývalo, naplnilo každého v zemi hlubokým žalem.

Po té vystoupila Alžběta proti skotské královně surovitěji a pánovitěji, což si byla až posud nikdy nedovolila; nejhorlivějšího přítele a přívržence Mariina, biskupa Rosského, vypověděla z Anglie, pod záminkou, že byl ve spojení s Norfolkem a Marii nebylo povoleno, aby místo tohoto jiného vyslance si zvoliti mohla. A že s Filipem králem španělským a s papežem, nejzarputilejšími nepřátely Anglicka vyjednávala a s nimi v písemném spojení stála a že se mísila do vzpoury oblíbené vlády Alžbětiny, vše to naplnilo lid anglický záští a rozhořčeností proti ní a nikdo neměl s ní více žádné útrpnosti, ani soucitu. A parlament sám byl nyní organem rozhořčených hlasů lidu proti ní. Neboť dobře pozoroval lid anglický, jak v sousedních zemích ve jménu víry katolické blouznivci řádili, a jak všude byly žaláře obětmi fanatismu přeplněny a jak tisícové pomírali na planoucích hranicích za přesvědčení své. A tak si byl lid anglický zvykl, že viděl v Marii jen přemoženou a pokořenou protivnici, která pro blaho lidstva musí záhubě propadnouti.

Alžběta pak viděla v protivnici své zdroj neustálých nepokojů srdce svého a obav svých, neboť jakkoli byla vláda její u většiny národa velmi oblíbenou, čítala přece církev katolická příliš mnoho přívrženců, ano i mnozí protestanté neschvalovali, že královna do prosté bohoslužby církve anglické mnohé obřady z církve katolické přibrala, a tudíž musela se míti velmi na pozoru.

Papež Pius V. vydal v roce 1570 velmi ostrou bullu proti ní, když viděl, že všecky jeho snahy jsou marné, aby ji katolické víře získal. V bulle té zove ji odpadlicí, která prosbám a dobrotivým napomínáním sousedních knížat vzdoruje a jmenuje ji zkaženým údem, useklým od těla víry křesťanské. Dále prohlašuje ji za zbavenou vlády v říši její a sprošťuje poddané její přísahy poslušnosti, kterou se jí byli zavázali.

Leč na tom nebylo dosti papeži Piovi, a jelikož dobře věděl, že exkomunikace církevní během posledních století mnoho z hrůzy své, jakou druhdy ovečky křesťanské naplňovala, pozbyla, chystal se, aby prostředkům, jichž se v této bulle své byl proti královně Alžbětě chopil, zjednal větší platnosti a důrazu. Študovaloť totiž na vysokých školách v Římě, v tak zvaném collegium romanum, mnoho Angličanů a jinochové tito vesměs byli v duchu zasmušilém mnišství středověkého vychovávání, i přemluvil nyní papež krále španělského a kardinála Lotrinského, že tito v územích svých podobné ústavy zařídili, a sice tento v Donvayi a Remeši. A zde na těchto učilištích účinkovali učitelé jesuitští na chovance své ve smyslu dotčené bully papežské, odtud pocházely pásma oněch nitek, jimiž stvůry římského dvora vštěpovaly do duší poddaných britských nechuť a odpor proti kacířce královně, kterouž líčili co ukrutnici, pronásledovnici křesťanů pravověrných a travičku duší katolických, kterou pro dobro veškerého křesťanstva svatý otec klatbou svojí stihl. Takové zásady vštěpovali učitelé dotčených škol chovancům svým, rozněcujíce obrazotvornost jejich

a zvykajíce je na myšlénku, že ve vlasti jejich je koruna mučennická očekává, a přivedli přepiatým učením svým mladíky tyto do takového ohně, že tito byli hotovi pro víru svoji útrapy a muka všeliká snášeti, ano i smrt podstoupiti. Mladíkům těmto byl každý prostředek, buďsi dovolený neb nedovolený, vítaným, jen když k žádoucímu vedl cíli, oni neostýchali se ani vraždy úkladné, ani vzpoury, jen když tím dospěli k dosažení záměrů svých.

A tudíž nemusí se nikdo divit, že v Anglicku samém potkáváme se se zákony velmi přísnými proti tajným náhončím dvora papežského.

V čele těchto tajných náhončí stál jesuita Robert Porsan ze Sommersetu, jeden z nejodvážlivějších mužů tovaryšstva Ježíšova, kterého však řád sám velikým a zasloužilým zove. Jemu nebylo dosti na tom, že celou řadu spisů pod rozličnými jmeny mezi lidem roztrousil, v nichž se královny Alžběty velmi nešetrným a hrubým způsobem dotýkal a ji haněl, nýbrž on cestoval zemí od jednoho konce k druhému v rozličném přestrojení, brzy co voják neb kramář, brzy zase co kupec neb žebrák, rozsévaje všude zhoubné símě vzpoury a odboje. Čteme-li spisy Lutherovy, setkáváme se v nich na některých místech s hrubými a neslušnými výrazy, jakých si ani nejhrubší spisovatelé v hádkách svých nedovolují, ale onen Porsan vynikl hrubostí svou nade všecky. Uvedeme pro příklad jen jeden výrok jeho. Neostýchal se totiž tento utrhač tvrditi, že všickni králové a královny, kteří již od několika let na britském trůně seděli, byli buď panchart neb kacíři. A že ani Alžběta, ani kterýkoli jiný z princů královských nemá práva žádného na korunu anglickou, kteráž přísluší toliko katolickému Veličenstvu, králi španělskému. A žádný poddaný není povinen anglické královně držeti přísahu věrnosti a oddanosti, kterou se jí zavázal neboť ona jest od papeže prokleta, kterému samému náleží právo, krále na trůny povznášeti a je svrhovati.

A takové bídné hanopisy, které mají na sobě ráz lži a hanebnosti, neostýchali se jesuité jmenovati užitečnými a chvalitebnými spisy. Ribadaneira pak zove je opuscula utilissima.

Ostatně nebyl Porsan v tomto svém řádění proti vládkyni anglické osamotnělý, nýbrž podobného smýšlení byli i ostatní chovanci vysokých škol jesuitských v Římě, Remeži a Douvayi.

Alžběta tušila, co za nebezpečí jí z těchto škol hrozí, neboť byla se dozvěděla, že všem, kdož co zrádcové ze země její buď prchali, neb pro všelikého druhu zločiny byli vypovězeni, se tam ochrany a útočiště dostalo. By si ale úplného přesvědčení zjednala, vyslala do škol v Remeži a v Římě spolehlivé osoby, na jichž oddanost se mohla úplně bezpečiti; tito muži měli se vydávati za vypovězené z Anglicka katolíky a měli za úkol, by vyzvěděli, jaký duch v oněch školách jesuitských panuje. Brzy podali jí tito lidé zprávy, že tři jesuité a sice: Eduard Campian, Rudolf Severin a Alexander Briant na rozkaz osmdesátiletého biskupa St. Asafského přestrojeni a na rozličných místech u břehů anglických přistanou, a ti že mají za úkol, aby lid ku vzpouře proti královně popouzeli. A zároveň udali dotčení vyslanci královně, že ti tři jesuité si padesát mužů najali, a ti že měli královnu, hraběte Leicestera a státního kancléře Walsinghama zavražditi a všude po ulicích křičeti: „Ať žije královna skotská Marie!“

Více mužů, zejména: Jiří Eliot, Cradok, Sled, Mundi a Hill, kteří královně dotčenou zprávu podali, ztvrdili toto udání své přísahou, onino tři jesuité byli jati, a dne 1. prosince 1581 veřejně odpraveni, prvé sice byli mučeni strašně; ale ani na skřipci nepřiznali se k ničemu.

Jesuitský řád velebí tyto tři muže velmi a zvláště Otce Campiana zovou spisovatelé jesuitští svatým rekem a slavným mučeníkem pro víru katolickou; naproti tomu ale spílají vládě anglické, vytýkajíce jí ostrými a hrubými slovy, že velmi nepředloženě jednala, odsoudivši ony tři muže k smrti, a neopatříc si ani doznáním jejich důkazu o vině jejich. A umřeli tito tak slavní mučenníci na popravišti, aniž by Bůh smrt jejich nějakým zázrakem oslavil? diví se as mnohý, čta líčení jesuitských spisovatelů o smrti dotčených mužů. Však nikoli; takovou výbornou příležitost nesměli nechat jesuité bez prospěchu, aby řád svůj vypravováním o rozličných divech a zjeveních, které se v tu dobu udály, nezvelebili. Tak zejména vypravuje Bombin, životopisec Campianův, že soudci Alefovi, když prohlašoval rozsudek, krev z rukou tekla, aniž by byl tento jakého poranění, ba ani dost malé poskvrny na ruce své pozoroval. Ano v tu dobu, když Campian na šibenici život svůj dokonával, zastavila prý se i řeka Temže v toku svém.

A co důkaz neviny oněch tří odpravených otců uvádějí i spisovatelé a přátelé i vzpouru a útok, který učinila luza pařížská proti vyslanci anglickému na ponuknutí liguistů, ale každý nepředpojatý čtenář dějin světových dobře ví, že všemi prostředky ano i nejhanebnějšími se Guisové vynasnažili o svržení Alžběty s trůnu anglického. Neboť k provedení ohavného záměru toho, jenž se zakládal na úkladném zavraždění Alžběty a dosazení Marie Stuartky na trůn anglický, vydal se biskup St. Asafský schválně na dalekou cestu z Říma do Francie.

Leč těmito báchorami o divech, zjeveních a zázracích nedokázali jesuitští spisovatelé ničeho.

Neboť, nechť si i Campian z viny své se nevyznal, bylo přece dokázáno, že on, jsa přece knězem, v rozličném přestrojení, brzy co voják, tu zas co úředník do katolických rodin se vkrádal, aby tam símě vzpoury a rozbrojů rozséval, a hlavní snaha jeho čelila jen k tomu, aby svazky věrnosti a poslušnosti anglických poddaných k vladařce jejich přetrhal. I tento kněz roztrušoval jako Person spisy, které hlásaly vzpouru a na všecky podobné činy byl za tehdejších dob vyměřen trest šibenice aneb kolo, a trest tento musel stihnouti vším právem i Campiana, i kdyby se mu bylo nemohlo dokázati spiknutí proti životu královny.

A byl tento případ jediný podobného druhu v dějinách řádu jesuitského?

Nikoli, neboť ve spisech vyšetřovacích se vší určitostí se uvádí, že od té doby, co se poprvé jesuité objevili na britských ostrovech, neuplynula nikdy ani čtyry leta, aby se byli nedopustili nějaké zrády neb vzpoury.

A na dotvrzení pravdivosti toho uvedeme jen jediný příklad. — Jest to Vilím Parry v roce 1584 (tři leta před tím byl Campian 1581 na šibenici zhynul). Tento byl advokát na mizinu přišlý, který marněním a darebným mrháním o celé své jmění se připravil, a pak neustále jen na to myslel, jak by si nějakým způsobem a třeba i nejohavnějším zločinem zase na nohy pomohl. A tak mu též mezi jiným

napadlo, aby k větší cti a slávě Boží královnu anglickou zavraždil. V Benátkách svěřil se Parry s tímto svým úmyslem jesuitovi Benedettovi Palmiovi, a tento mu to schválil, řka, že zavražděním kacířské králové si získá nemalých zásluh u Boha. Aby jej ale v tomto úmyslu ještě více utvrdil, roznítil schytralý jesuita ohnivou mysl Parry-ho živými barvami o strašném osudu, jaký mají katolíci ubozí v Anglii, a kladl mu na srdce vřele, jakých nesmrtelných zásluh si dobude, když vraždou kacířky královny osud tolika tisíců věřících duší zlepší. I vydal se tedy úkladník na cestu do Anglicka, a setkal se na cestě v Paříži s krajanem svým Vilímem Alanem, druhem stejnými záměry s ním se zanášejícím, který byl sepsal zrádný spis proti královně Alžbětě, jemuž ale posud přece nenapadlo, s ohavnou myšlénkou na zavraždění její se spřáteliti. V Paříži radili se oba tito soudruzi taktéž s jesuity o záměrech svých, a učený Otec Watts byl přece, ač jesuita, tak svědomitý, že Parrymu předstíral ohavnost a mrzkost činu toho, poukazuje mu na časné i věčné tresty, které vraha každého očekávají; ale jiný jesuita, Otec Hanibal Codret, namluvil mu, že Watts i všickni bohoslovci a kněži ostatní, kteří jej od tohoto úmyslu jeho chtějí odvrátiti, jsou sami kacíři a pobloudilí odpadlíci.

A aby ještě více důstojnosti a váhy domluvám svým zjednali, podali jesuité v koleji své vrahu Parrymu u přítomnosti kardinálů Joyeuse a Vendosme tělo Páně.

Na to odebral se zákeřník do Anglie, a přibyv do Londýna, zjednal si pod záminkou, že má královně důležitých zpráv sděliti o tajných piklech, jež se proti ní kují, a o úkladech, které jí hrozí, přístupu k Alžbětě. Královna přijala jej velmi vlídně, popřála mu slyšení, ano dovolila mu, aby, když se nějakých důležitých zpráv dozví, častěji k ní přicházel, což také Parry činíval, a Alžběta přijala jej vždy beze svědků.

Vrah měl dosti často příležitosti k provedení ohavného záměru svého, ale nikdy nemohl si dodati srdce, aby úmysl svůj provedl, a podivno, čím déle s vraždou otálel, tím více tížila ohavná myšlénka tato duši jeho, a konečně nedalo mu to ve dne v noci pokoje, až se s úmyslem svým svěřil jednomu svému příbuznému, jakémusi Rueilovi, mysle, že si v něm získá spojence a pomocníka k provedení činu toho. Tento ale bez meškání udal to soudu, Parry byl jat a před soud postaven, a mučen jsa, udal co spoluvinníky své jesuity Palmia a Codreta a mimo tyto i jesuitu Vilíma Chreiktona. Tento býval prvé rektorem koleje Lyonské, načež odebral se potaji do Skotska, kdež ve prospěch Filipa II. krále španělského a vévody z Parmy mezi lidem účinkoval, a chtěje jim i přívrženců v Anglii získati, posléz pokradmo i do této země se vloudil. Následkem udání Parryho byl Chreikton jat a na skřipec dán, aniž by se byl slovem jediným z čeho vyznal. Přece však poslal kancléři Walsinghamovi list, v němž mu psal, že se ví pamatovat, že jednou v Lyoně k němu Parry přišel a se mu svěřil, že chce královnu Alžbětu zavražditi, on ale že mu to vymlouval a zrazoval, namítaje, že je to hřích královnu zavražditi, anť člověk nikdy nemá činiti nic zlého, třeba tím chtěl docíliti něčeho dobrého.

Podivno, že následkem této výpovědi propuštěn jest Chreikton z vězení na svobodu, a že mu soudcové uvěřili, neboť tehdy panovala vůbec v řádu tom zásada, že každý panovník, jenž nekráčí podle papeže neb dle krále španělského, jest tyranem,

jemuž se může na hrdlo sáhnouti bez trestu. A zvláště u tohoto jesuity Chreiktona neshoduje se nikterak zásada jeho, „že člověk nemá nikdy činiti nic zlého, třeba tím chtěl docíliti něčeho dobrého“ s počínáním jeho na dvoře skotského krále; neboť když papež Sixtus V. (Perette 1585—1590) chtěl, aby se král skotský Jakub s princeznou španělskou oženil, chtěje takto docíliti, aby opět království skotské do lůna církve katolické se vrátilo, a když kancléř Metelan záměr tento překazil, tu zanášel se Chreikton myšlénkou, že kancléře zabije. A od tohoto záměru ustál jen proto, že se mu nedostávalo potřebných peněz, aby si byl mohl zjednati zákeřníka, který by byl čin tento spáchal, neb na se vzal. A celý život tohoto jesuity, a řádění i rejdy jeho v Skotsku byly by dostatečných důkazů o vině jeho podaly a k odsouzení jeho přispěly, — a přece ze všeho šťastně a bez úrazu chytrák ten vyklouznul.

Vilím Parry jest odsouzen, a skonal strašnou smrtí, neboť byla mu za živa střeva z těla vytrhána.

Aby se konečně pokoj a pořádek v říši zjednal, vydala sněmovna anglická s královnou zákony velmi přísné proti zákeřníkům, vrahům, zrádcům a buřičům. Jesuitům pak bylo nařízeno, aby se ve lhůtě čtrnáctidenní z celé anglické říše úplně vyklidili; a který by po uplynutí lhůty této v Anglii byl postížen, aneb který by se sem zase zpět vrátil, uznán byl za velezrádce a odsouzen k smrti; takový též trest stihl každého, kdoby jesuitovi některému pobytu neb úkrytu popřál; všickni mladíci, kteří v cizích zemích na školách jesuitských študovali, měli se bez prodlení do své vlasti zpět vrátiti, jinak by byli za vypovězence považováni, aneb propadli trestu pro velezrádu vyměřenému.

Pochodili tedy jesuité v Anglii právě tak, jako ve Francouzsku, ale i zde zachovali se právě tak, jako druhdy ve Francii, totiž nevystěhovali se ze země, nýbrž ostali tu a potulovali se v rozličném přestrojení od jednoho konce k druhému, a působili tím zhoubněji, jelikož nyní potaji pikle a rejdy kuli.

Mezi opatřeními, které vláda nyní učinila, aby si pořádku a pokoje v zemi zjednala, bylo i jedno, které čelilo zrovna proti královně skotské. Neboť Leicester a mimo něj ještě několik jiných velmožů, spojili se výslovně, a to bez pochyby s vědomím a svolením Alžběty k tomu cíli, „že budou královnu svoji proti všem domácím i cizím nepřátelům hájiti, a stalo-li by se kdy, že by ve prospěch některého nápadníka na trůn anglický životu jejímu nebezpečí hrozilo, že neustanou v pronásledování těchto nepřátel královniných, pokud je ze země nevyhladí.“ Tento spolek byl několik měsíců později, r. 1585, od parlamentu potvrzen a k slovům výš uvedeným, která měla býti jaksi stanovami spolku toho, ještě připojeno: „Že v pádu vzpoury nějaké neb odboje, který by buď ve prospěch některého nápadníka trůnu aneb prostřednictvím jeho zosnován byl, královně přísluší právo, původce jejich od komise schvalně pro ten pád zvolených soudců vyšetřovati, a že, dokázala-li by se vina jejich, každý věrný poddaný osoby takové zasloužené trestu smrti odevzdati může, a že taková odsouzená osoba pro sebe i pro potomstvo své všeho práva k nástupnictví na trůn úplně a beze vší výminky pozbude.“

Leč netrvalo to dlouho, a zosnovali jesuité nové spiknutí a tím urychlili jen smutný konec života Marie Stuartky, na jejíž papeženské smýšlení byli prvé veškeré své naděje stavěli.

Neboť jakkoli byla královna Alžběta nezvratnými důkazy o věrnosti Shrewsburyho, strážce Mariina, úplně přesvědčena, nebyl tento přece přísným dosti při střežení Stuartky, a tak byla ubohá trpitelka, ztrávivši již 18 let v trudném zajetí, od něho vzata a na zámek Chartley Castle pod dohlídku Amiasu Pauletovi a Drue Drurymu odevzdána.

Jistý mladík, jmenem Antonín Babinghton, rodem z anglického města Derby, umluvil se s španělským jednatelem Bernardem Mendosou, že zavraždí Alžbětu královnu anglickou a na trůn anglický, smrtí její uprázdněný, že povznese skotskou královnu Marii Stuartku. I Marie sama se zúčastnila při tomto spiknutí a vzkázala králi španělskému Filipu II., že jakmile se jí poštěstí, na trůn anglický dosednouti, že říši svou postoupí Španělsku, neboť Filip II. jest prý jediným panovníkem, jehož moc a síla by byly s to, kacířství v Anglii z kořene vyhubiti. Ale jakkoli Babington již mnohých účastníků k provedení svého záměru si byl získal, byl předce původcům spiknutí příliš vlažným a neodhodlaným, protož odebral se jesuita Ballard schválně k němu do Anglicka, a aby mu dodal větší zmužilosti k provedení činu jeho, namluvil mladému blouznivci, že vysvobozená královna Marie mu z vděčnosti ruky své podá a jej za manžela a spoluvladaře povznese, a to zbavilo nezkušeného mladíka toho vší rozvahy.

Dne 24. srpna 1586 měl se umluvený záměr provésti; ale prvé již, než se dotčený den přiblížil, byl se již Walsingham dozvěděl, co se kuje. I chopili se hned Babingtona, a ten doznal se k listům svým, které byl královně Marii psával, jakmile mu byly ukázány; i byl držán soud, a on i spoluvinníci jeho Savage Barnvell, Ballard, Abington, Tickbourne a Tileck byli dne 13. září 1586 odpraveni. — Ballardovi mimo to vytrhli před smrtí srdce z těla a bili ho jím přes tvář.

Marie Stuartka nalezala se právě s dvěma strážci svými na procházce, když jí došla zpráva o zatčení spiklenců. Na to nedovolili jí ani, aby se ihned nazpět vrátila, nýbrž vodili ji sedm dní sem a tam, až pak ji zase nazpět do Fotheringay-e přivedli. Tajemníky její Naué-ho a Curle zavezli do Anglie. Mezi spisy Mariinými nalezeny i dopisy, které jí Babington psával, kteréž ovšem, jsouce po vyhlášce královské z r. 1585 nalezeny, zavdaly příčinu k vyšetřování proti nešťastné královně skotské. I sestavena dne 11. října 1586 vyšetřovací komise ve Fotheringay, která záležela z ministrů a milců královny Alžběty, kteří byli vesměs krutými nepřátely obžalované. Tato se zdráhala po tři dny, před těmito soudci se zodpovídati, a s touto vytrvalostí toliko byl by soud její dosáhl dobrého výsledku. Tu ale jí lstivě podkomoří královny Alžběty Hatton ubezpečil, královna anglická že nemá jiného přání, než aby se úplná nevinnost královny Marie dokázala, a tím pohnuta uznala posléz tato soud nad ní sestavený.

Všecky otázky, které se jí tuto kladly, směřovaly vždy jen k tomu, zdali měla Marie povědomost o spiknutí Babingtonově.

Soudní dvůr aspoň nezvratně na tom stál a tvrdil to, opíraje se o listy Babingtonovy u Marie nalezené, jakož i na výroky několika spiklenců, kteří ji naznačili co spoluvinici. Leč Marie Stuartka popírala celý obsah žaloby na ni zanešené, tvrdíc, že nezná Babingtona ani španělského důstojníka Savage-ho, aniž koho jiného ze spiklenců; taktéž popírala, že jí není ničeho známo o listech u ní

nalezených, aniž že kdy je dala tajemníkům svým psáti. Ano žádala výslovně, by jí soud listy dotčené k nahlédnutí předložil a Rauého a Curlého, kteří ji co spoluvinici spiknutí jmenovali, jí na oči představil; ale nestalo se to, ani ono. Neboť dobře věděl soud o nevině její ve směru tomto, anať Marie, jakkoli na smrt uražena byla od sokyně své Alžběty, nikdy se ani ve snu nezanášela myšlénkou o zavraždění jejím.

Nemohli nikterak Marii Stuartku k přiznání přivésti, leč nicméně odebrali se soudcové její, nedokončivše spor tento, nazpět do Westminsteru a rozhodli tam jednohlasně, že Marie byla účastnicí spiknutí Babingtonova a že stála o bezživotí anglické královny Alžběty a tudíž že se prohřešila proti nejnovějšímu, pro bezpečí mocnářky anglické vydanému nařízení a že následovně zasluhuje býti potrestána po spůsobu v nařízení dotčeném naznačeném.

Žádného ze svědků, jichž vyznání bylo na skřipci vynuceno, nepředstavili jí, aby jí vyznání svá do očí opakoval, neboť všickni ti byli již rukou katovou zhynuli; taktéž neukázali jí soudcové její ani listy, na základě kterých lpělo na ni podezření, a jakkoli nebylo pro ní žádného právoplatného důkazu, vyřkli nad ní přece ortel smrti, jejž parlament anglický potvrdil — a královna Alžběta podepsala.

Chování soudců v této při bylo velmi šeredné a mnozí ze souvěkých spisovatelů doby tehdejší tvrdí, že Walsingham listy ony, na základě jichž královna Marie k smrti byla odsouzena, podvrhl.

Nyní nemohla tedy více královna skotská Alžbětě překážeti! Co by se ale bylo stalo, kdyby ji Marie přečkala? Nu, pak ovšem by bylo šlo o hlavy ministrům anglickým, žalářníkům jejím, a tito znajíce dobře mstivou povahu a nesmířitelnost Mariinu úsilovně tlačili na to, aby se s odpravou její neotálelo.

Alžběta hrála při této hanebné komedii velmi podlou úlohu. Chtěla totiž sokyni svou se světa připraviti, zároveň ale nechtěla, aby se zdálo, že se to vinou neb docela na rozkaz její stalo. Dala si totiž dne 2. února 1587 od druhého státního kancléře Davisona předložiti dekret k vykonání popravy na Marii, který již dávno byl vyhotoven, a podepsala ho s mnoha jinými, jí k podpisu předloženými listinami, jsouc při tom v rozmaru nejlepším, načež rozkázala, aby se dekret ten doručil říšskému kancléři, připojivši, že by jí bylo milejší, kdyby královna Marie nebyla veřejně odpravena, nýbrž kdyby se mohl nějakým jiným spůsobem život její ukončiti. Tento rozkaz či toto přání královny anglické svěřil kancléř Pauletu a Drurymu, vybídnuv je, aby je vykonali; ale oba s ošklivostí nabídnutí to zamítnuli, nad čímž se Alžběta nad míru rozhořčila. Když se jí na to Davison opět tázal, setrvává-li na odpravení Mariině, přisvědčila, hned však zase rozhodla se pro tajné popravení nenáviděné sokyně.

A dne 9. února 1587 skonala Marie Stuartka rukou katovou a sice v téže síni zámku Fotheringay-ského, kdež se odbýval před nedávnem soud s ní.

Nad tímto „neštěstím" byla Alžběta na oko celá zoufalá, vědouc, že evropské panovnické dvory s ošklivostí odsoudí hanebné a zákeřnické jednání toto. I chtěla najednou, aby se zdálo, že na této krvavé katastrofě nemá viny pražádné, předstírajíc, že to ministři a rádcové její bez vědomí jejího učinili a tajemník její že ji podvedl, podstrčiv jí ortel smrti k podpisu lstivě mezi jinými spisy; zkrátka stavěla se

tak, jak obyčejně prohnaní a ošemetní pokrytci, když jim činívá výčitky svědomí jejich, se stavívají, aby se před světem očistila, — leč nikdo jí neuvěřil.

Ano v drzosti své pokročila tak daleko, že dala nebožáka Davisona před soud postaviti, a jakkoli tento určitě a nezvratně tvrdil, o čemž ostatně žádný poctivý a rozumný člověk ani okamžik pochybovat nebude, že ničeho neučinil, co by mu královna sama výslovně nebyla poručila, byl přece uznán za vina a odsouzen k pokutě 10.000 liber sterlinku, čímž se stal žebrákem. Byv po více let žalařován, propuštěn jest konečně na svobodu; nedostalo se mu však nikdy více žádného veřejného postavení ani úřadu, tak že nebožák tento mnohdy div hladem neumřel.

A to všecko dálo se k očistění ošemetné královny, která nechtěla před světem vyznati se k činu krvavému, který se na rozkaz její vykonal.

26.

Ne mučeníci ale zrádci.

Odpravením královny skotské v Anglicku zasazena jest byla Římu i jesuitům rána velmi krutá, neboť naděje, že kdys přece jednou ona pomocí jejich na trůn anglický dosedne a zemi tuto opět do lůna církve katolické uvede, byly mžikem ty tam.

Jeden z nejkrutějších protivníků Anglicka byl Filip II., král španělský, a sice nejen svým náboženským fanatismem, nýbrž i politikou byv puzen k rozhodným krokům proti této říši. Neboť nizozemské krajiny jeho, které se byly proti němu vzbouřily, dostávaly z Anglicka hojné podpory, nad to byla mu i značná moc námořská Anglie trnem v oku a velmi nebezpečnou i umínil si, že děj se co děj, musí panství ostrovů Velkobritanských úplně pobořiti, aby vládě jeho světové nebylo na úkor.

Ale lišák Filip nechtěl aby se zdálo, že jedná z příčin výbojných i umínil si, že si vezme za zástěru horlivost náboženskou. K tomu cíli smluvil se s tehdejším papežem Sixtem V. k válečné výpravě proti Anglii, a tento, chtěje válce této dáti nějakého posvěcení, (?) vyhlásil bullou křížovou válku proti Anglii, v které dával Filipu II. plnou moc, aby Alžbětu, kterou v bulle této kacířkou a levobočkou zove, se vší mocí válečnou a důrazem s trůnu svrhl a říši její papežskému stolci podrobil.

V této bulle stojí psáno výslovně:

„Mocí Všemohoucího Boha a Našeho úřadu Apoštolského vyobcujeme dotčenou Alžbětu z lůna naší církve svaté a svrhujeme ji s trůnu jejího, zbavujíce jí vší její knížecí důstojnosti, všech titulů, práv a nároků ke koruně anglické; prohlašujeme ji veřejně za bezprávnou trůnu uchvatitelku a sprosťujeme jednoho každého poddaného v zemi její všech slibů a přísah jí složených. Dále poroučíme a přikazujeme silně a důrazně před hněvem a nemilostí Boha Všemohoucího a pod trestem klatby a jinými přísnými pokutami církevními, aby nikdo, buďsi kdo buď, vznešený neb sprostý, chudý neb bohatý, po uveřejnění bully této ani za mák tuto královnu odpadlici neposlouchal,

aniž jakou milost neb přízeň jí neprokazoval, nýbrž aby každý s namožením všech sil svých a s vynaložením majetku svého ku potrestání této zpupné bohaprázdné ženy přispěl. Spolu vyslovujeme, že každému, buď si kdo buď a jakého koli stavu, jest povoleno, tuto tyranku, aneb přívržence její jímati, ruce na ně skládati a odpadlíky tyto katolické straně vydávati do rukou, slibujíce spolu jednomu každému, že kdož se takto zachová, že mu z Naší otcovské laskavosti úplné odpustky plnomocné ze všech hříchů jeho udělíme."

I bylo nesmírné loďstvo, jehož výprava ohromných peněz stála, vypraveno proti Anglii a vyploulo do moře.

Na lodích bylo zejména značné množství jesuitů, kteří měli za úlohu, katolické Angličany ku vzpouře proti královně roznítiti. Ale každému, kdo jen poněkud obeznámen jest v dějinách světových, dobře jest známo, že toto, tak zvané „nepřemožitelné loďstvo" jedva že na širé moře vyplulo, krutou bouří stíhnuto bylo a téměř celé zničeno jest, a tím se obrovskému tomuto podniknutí konec učinil. Zbraně moci a násilí vzaly tu konce svého, a nyní měly působiti zbraně duchovní.

Jesuité a žáci jejich loudili se zase do Anglie, hledíce všude rozsévati símě rozbroje a vzpoury. Jindřich Garnet, o němž později šíře se zmíníme, procházel v rozličném přestrojení Anglii a byl jeden z největších štváčů. Leč nepodařilo se jim, zosnovati vzpouru katolíků, neboť Alžběta, jejíž moudrou a obezřetnou soustavu vládní všickni dějepisci doby její jednohlasně chválí, nakládala s katolíky i s protestanty stejně vlídně a milostivě.

Vidouce tedy jesuité, že se jim v tomto směru dobře nedaří, přikročili zase k zákeřnictví a ku vraždě.

Patrik Tullen odebral se r. 1592 do Anglicka a to sice jen za tou příčinou, aby se o zavraždění královny Alžběty pokusil a svěřil se s tímto svým záměrem jesuitovi Holtemu a ten místo co by mu byl měl úmysl tento co jednání bezbožné vymluviti, ještě jej k tomu vybízel, líče krok tento co dílo záslužné a bohumilé, udělil mu rozhřešení a podal pak tělo Páně. Jesuita Creswell, jenž právě tehdy ve Španělích se potloukal, vydal pode jmenem Ondřej Filopater ostrý spis proti královně Alžbětě, v němž ji haněl a národ zrovna ku vzpouře proti ní vybízel. A když se vražedný útok Tullenův na život královnin nezdařil, ihned vyskytli se po něm Williams a Yorke, které taktéž ctihodný Otec Holta poučoval, vybízel a rozhřešil, podav jim tělo Páně; ano Person uveřejnil i chvalořeč o zákeřnicích těchto, vyhlašuje je za mučenníky pro věc svatou.

Osud všech vrahů těchto byl stejný, neboť ani se nepodařil útok jejich na život královnin, jsou jati a zemřeli smrtí strašnou.

Ale rok později nicméně zase vyskytl se vrah nový, Eduard Squirre (1597). Mladík tento obviněn byv prvé z kacířství, upadl do drápů soudu inkvisičního; ale zde ujal se ho jesuita Richard Walpode a vzal si s ním všemožnou práci, aby jej opět na pravou cestu přivedl, což se mu také podařilo, neboť mladík tento arci odřekl se kacířských zásad svých a vrátil se do lůna církve katolické, ale ctihodný Otec Walpode byl tak pečliv o blaho duše mladého pobloudilce, že se z tohoto stal úkladný vrah a zákeřník. Ve zpovědnici a mimo ní přemlouval Squirre-ho, aby hleděl královnu Alžbětu a mocného milce jejího Roberta Devreuxe hraběte

z Essexu zavražditi. Myslím, že nebude od místa, zmíníme-li se laskavému čtenářstvu několika slovy o muži tomto. Právě tehdy, když tyto události se dály, stál na vrcholi slávy své a štěstí svého. Muž tento narodil se 10. listopadu 1567 a vychován byl od lorda Burleigha. V mladistvém věku ještě přišel ke dvoru a zalíbil se královně Alžbětě tak, že jej po smrti Leicestrově 1588 učinila svým milcem; ač byl kvetoucí tento mladík 21 let stár, a královna sama již věkem pokročilá, pět a padesátiletá paní. Brzy si ji dovedl Essex tak upoutati, že mu odpustila všecko, a podala se všem vrtochům jeho, ano i když se s dcerou Walsinghamovou tajně oddati dal, nespustila se ho. Když r. 1596 — z velké části o své vlastní ujmě s admirálem Howardem útok na Kadix učinil, při čemž se mu dostalo nesmírné kořisti, byl učiněn nejvyšším vůdcem dělostřelectva. Pro svou udatnost a vlídnost byl Essex u lidu náramně oblíbeným, za to jej ale velká část velmožů na smrt nenáviděla, závidíc mu přízeň královny.

Tím se stalo, že někteří z nepřátel jeho donesli královně, že se o ní Essex posměšně vyslovil, a královna, stárnoucí již žena, která navzdor mnohým svým výtečným vlastnostem byla velmi marnivá ženština, uvěřila těmto pomluvám a počala býti k němu chladnější. Nad tím rozmrzen pronesl Essex proti ní v kruhu důvěrných přátel svých několik ostrých vtipů, a závistníci ihned to donesli Alžbětě. Když se ve státní radě jednalo o obsazení místa místokrále anglického, přišlo mezi ní a Essexem k tak prudké hádce, že jej konečně královna, rozhořčena, v tvář udeřila. Leč přece byl navzdor svému zdráhání zvolen za náměstka královského v Irsku a při tom dostalo se mu velmi rozsáhlých plnomocenství, ano téměř neobmezené vlády v zemi, pod správu jeho postavené. Essex, přišed do Irska, uzavřel ihned s tamními odbojníky příměří, a toho použili někteří nepřátelé jeho u dvora anglického, že jej z velezrády obžalovali. Essex, přišed do Anglie, vrazil v prudkém rozčilení do pokoje královnina, aby se ospravedlnil proti nepravým obžalobám nepřátel svých. Nad tím rozhořčena, odňala mu Alžběta všecka důstojenství jeho a vydala jej v obžalobu. Tu počal ji hrabě spílati a vstoupiv ve vyjednávání se dvorem skotským, zosnoval v Londýně samém povstání. Leč vzpoura jest udušena, a on sám jat. Dlouho se nemohla královna rozhodnouti, aby podepsala ortel smrti nad miláčkem svým, čekajíc neustále, že bude za milost prositi, leč když toho neučinil, potvrdila výrok smrti, a hrabě Essex byl dne 25. února 1601 sťat. Byl zmužilé a odhodlané mysli až do posledního okamžení. Povídá se, že kdys v milostné chvíli darovala mu královna prsten, s tím doložením, aby jí prsten tento poslal, až by snad někdy pozbyl milosti její, že pak zase jej na milost a pod ochranu svou přijme. I odevzdal prý také skutečně krátce před odpravením svým Essex dotčený prsten hraběnce Nottinghamové, aby jej Alžbětě doručila, ale tato, chovajíc dávnou zášť proti němu, neučinila toho a tak propadl hrabě zlému osudu. —

Leč vraťme se zase k našemu líčení.

Proti tomuto muži, jenž požíval tehdy neobmezené přízně královniny a jenž byl rozhodným protivníkem strany katolické, mělo býti na život a na smrt bojováno. Až posud pokoušeli se vrahové dýkou a veřejným útokem o zavraždění králů, jelikož ale tak mnohé pokusy zůstaly bez výsledku, chtěli se zákeřníci jednou také o otrávení pokusiti. Jak slabé ale byly vědomosti připravování jedu Otce Walpode, vysvítá

z toho, že, když Squirrovi dal jed, který byl sám připravil, nařídiv mu, aby jedem tímto napustil sedla královnina a Essexova koně, až pojedou na procházku, a když se nemohl dlouho dočkati, jak jed jím připravený bude účinkovati, rozvzteklil se zbožný Otec tento v také míře, neboť myslel, že jej chovanec jeho podvedl, že jej zradil jednomu Angličanu. I jali hned Squirra a tento vyznal se v strašných mukách k činu tomu, jakož i, kdo jej ku zlořečenému kroku tomuto svedl.

Původce vražedného útoku však byl již zatím zase ve Španělsku a nikdo nemohl jej více stíhati pro onen zločin ohavný.

Horší a rozsáhlejší zrádu zosnoval Jindřich Garnet. S ním ve spolku byli Robert Catesby a František Tresham. První byl provinciálem řádu a na rozkaz jeho odebrali se Tomáš Winter a Robert Tesmond do Španěl se zprávami na Otce Cresvella, za tím účelem, aby krále Filipa pohnuli k nové a velkolepé výpravě proti Anglii, a spolu aby jej ubezpečili, že jsou všickni katolíci v Anglicku hotovi, ve prospěch jeho zbraní se chopiti. Spolu také měli krále přemluviti, aby některé, jemu věrně oddané katolíky důchody ročními obmyslil, protože mnozí členové šlechty katolické v Anglii, nespokojeni s vládou Alžbětinou, snadno se dali proti ní v odboj, kdyby se byly hmotné poměry jejich zlepšily. A hlavně a zejména měli vyslanci tito králi Filipu zvěstovati, že najde v Anglii k svým službám zvláště výborné vojsko jízdné.

Následkem toho slíbil i Filip, že přistane se značným vojskem na pobřeží anglickém, a poslav zatím tři miliony zlatých do Anglie, dal je mezi nespokojenou šlechtu rozděliti, aby si ji takto tím spíše naklonil.

I římský dvůr byl volný, opětně proti královně anglické vystoupiti. Papež Kliment VIII. (Hippolyt Aldobrandini 1592—1605) poslal Garnetovi dvě bully, jednu anglickému duchovenstvu katolickému, a druhou katolickému lidu v Anglicku. V obou těchto bullách kydá se nesmírná hana na královnu. V jedné této bulle výslovně se dočítáme:

„Když by ona (Alžběta) smrtí se světa sešla, má míti největšího práva a nároků na korunu anglickou ten, kdožkoli by se přísahou slavně zavázal, že bude vší mocí katolickou církev hájiti a jí se zastávati.“

Bylo nemožno, aby takovéto řádění dlouho bylo zůstalo pod pokličkou.

I vydala královna, jakmile se dozvěděla, co se proti ní se strany jesuitské kuje, dne 15. listopadu 1602 edikt, v němž značí jesuity co původce všech spiknutí a úkladů, které se proti životu jejímu kdy strojily, a v němž je dále viní, že usilovali o to, aby národ proti ní pobouřili a státní správu převrátili, pak zbojníky že penězi bohatě podporovali, — k tomu cíli že se do všech záležitostí státních pletli a řečmi a spisy svými brzy tomu, brzy onomu korunu královskou v Anglii dle libosti své slibovali.

Alžběta byla úplně v právu, když železnou přísností proti řádění jesuitů vystupovala, ano byla k tomu téměř přinucena, při tom jen bylo co litovati, že nebylo vyhnutí, aby i nevinní duchovní katoličtí museli trpěti. Ale právě tito lepší kněži psali papeži Klimentu VIII. list, v němž mu dokazovali, že byli jen tito jesuité vždy původci nepokojů a vzpour, jakož že skrze ně stíhlo kruté pronásledování katolíky v Angličanech. Neboť nikdo před tím neměl katolické poddané v Anglii za zrádce, ano i nejrozhodnější odpůrci jejich uznávali, že katolíci angličtí byli vždy věrnými a poslušnými

poddanými své mocnářky. Ale jakmile dostali se do Anglie jesuité, byl tomu pojednou konec, neboť tito „tovaryši Ježíšovi“ zapomněli, že jsou členové řádu duchovního; a ovládáni pánovitou politikou, dopouštěli se nejnesmyslnějších výtržností. Oni vedli obchody s královstvími a říšemi, rozšiřovali hanebné spisy proti mocnářům a vrchnostem a dopisovali si zrádně s nepřátely země, ano zapomínali se tak daleko, že psali rozličné spisy o nástupnictví na trůn, a tropili zrády největší. A pro tyto poklesky jesuitů jedině, — psali kněži angličtí dále — zachází se teď v Anglii s katolíky co se zrádci a zločinci druhu nejsprostšího.“

A přece opovažují se navzdor těmto skutečným událostem slepí přívrženci jesuitů tvrditi, že lidé tito, kteří na šibenici, na kole neb mečem katovým život dokonali, byli jen proto odpraveni, že v neohrožené hrdinnosti nechtěli se zříci náboženství svého.

Katolíky trpěla vláda anglická vždy v zemi beze vší překážky, a neměli se tam co obávati tak krutého pronásledování, jakého musívali nekatolíci snášeti v jiných katolických zemích, jak nám letopisy a dějiny inkvisice líčí. Tak na př. vynucené stěhování protestantů ze Solnohradska v století předešlém a vypuzení jinověrců z Tyrolska, které se událo, není tomu posud ještě ani 40 let. Protože ale ze strany španělské a římské se neustále opakovaly pokusy o nabytí koruny anglické a vždy sloužívali katolíci za vhodný nástroj k tomu, kteří dostavše od jesuitů všeobecného rozhřešení, a přijavše z rukou jejich tělo Páně, s velezrádnými se zanášeli plány, musela posléze královna chopiti se krutých prostředků, ty ale byly zde úplně na místě.

A tak nebyly stavěny šibenice a popraviště v Anglicku pro náboženství, nýbrž k potlačení vzpoury a odboje, a ti, jenž umírali na nich, nezemřeli smrtí mučennickou, nýbrž co zrádci!

27.

Prachové spiknutí.

Nedlouho po událostech v předešlé kapitole vypravovaných zemřela Alžběta dne 24. března 1603 požívavši až do své smrti lásky lidu svého, jenž pro ni velice a dlouho truchlil. Toliko jesuité hleděli všelijak zošklivíti památku její, přenesše nenávist a zášť, jakou chovali k ní za živa i na zemřelou po smrti její. Psalť Robert Person „o katolických mučennících“ a spis ten tištěn byl r. 1590 v Madridě; v knize této značí spisovatel všecky osoby, které v Anglii co úkladní vrahové, velezrádci aneb zbojníci na popravišti zhynuly rukou katovou v době královánі Alžbětina co oběti víry své, při čemž píše velmi přemrštěnými slovy o mukách a útrapách, jakých museli ubožáci tito před smrtí svou snášeti, jen aby památku zemřelé královny co nejvíce pošpinil.

Smrtí Alžbětinou uprázdnil se trůn velkobritanský a irský; i stal se králem anglickým pod jménem Jakuba I. král skotský, Jakub VI., syn královny Marie Stuartky a druhého manžele jejího, Jindřicha Darnleye; byl právě tehdy sedm a třicet let stár.

Každý by myslel, že nyní byla s volbou touto římsko-španělská strana úplně spokojena, anto nyní dostalo se koruny anglické potomku Stuartů, rodu to, jenž vždy ku vlastní své záhubě dával se voditi dle zásad mnišských, a to tím spíše, anto Jakub, jakmile vládu nastoupil, nařídil úplnou svobodu náboženskou a trpění katolíků v celé říši své, a propustil několik osob, o kterých se bylo dokázalo, že strojily úklady životu jeho, na svobodu. — Ale tomu nebylo tak, a tudíž ukázalo se zřejmě, že tato římsko-papežská strana v Anglii nepokračuje z horlivosti náboženské, nýbrž že smýšlí jen na rozšíření moci své a panství svého.

Nový král anglický byl výtečný bohoslovec, ale nesmírný pedant učený, jeden z těch, kteří se domýšlejí, že všecko sami nejlíp vědí, nepomýšlejíce ani na to, že tam, kde se jen o náhledy a mínění jedny jedná, nikdy se žádný určitých nedodělá výsledků ze zkušenosti.

A chtěje vyznavače rozličných náboženství smířiti, svolal sněm anglikánských biskupů a prelátů, jakož i hodnosty puritanů a presbyteranů do Hamptoncourtu. Sněm tento zahájen byl dne 14. ledna r. 1604, Jakub I. sám mu předsedal a nudil nemálo sněmovníky. Puritané žádali, aby se vydal zákon, že smí kněži jen čisté evangelium hlásati a dle něho lid učiti, že musí být každý kněz důkladně vzdělán, reforma duchovních soudů a konečně úplné upravení liturgie. Ale zvláště o této poslední žádosti puritanů rozpředla se živá debata, a král sám mluvil plné tři hodiny pouze o křtu.

A že sněmovníci sáhodlouhé řeči jeho, jíž se, jak se samo sebou rozumí, všestranné pochvaly a uznání dostalo, tak trpělivě poslouchali, toho zásluhou byla pouze koruna královská na hlavě řečníkově, ano, když vyslovil větu: „Žádný král, žádný biskup!“ počali jej biskupové vychvalovati nad míru, řkouce, „že patrně duch boží jest s ním,“ an takto co král mluví. A když se jal na tyto řeči královy mírnými a skromnými slovy učený bohoslovec Dr. Reynold námitky činiti, odpověděl mu jednoduše král: „Já chci míti jen jedno učení, toliko jednu kázeň církevní a a jediné náboženství co do bytosti i do obřadů! „Proti tomu se nedalo ničeho namítati, neboť to byla vůle královská. Tři dni rokovalo se zde, ale pak zůstalo zase vše při starém, jen že puritané museli zakoušeti krutějších pronásledování než prvé.

Zatím byli i přivrženci římsko-španělské strany trpce sklamáni. Bylť totiž Jindřich Garnet jesuitský provinciál, pak generál Robert Catesby a Tresham hned po smrti Alžbětině jakéhosi Krištofa Wrighta do Španěl poslali, aby tam zprávu o úmrtí královny přinesl, a Garnet poslal ještě mimo to zvláštní přípis jesuitovi Cresswellovi, aby se co možná nejhorlivěji u španělského krále za katolíky v Anglicku přimluvil. I jesuité Flanderští poslali, a to zejména Baudwin, Vilím Stanley a Hugo Owen, Guy Fawkesa k tomutéž Creswellovi s podobnou žádostí. Hlavně jednalo se jim o to, aby krále pohnuli k válce s Anglií. V Anglii samé ale roztrušovali náhončí jesuitští pověst, že se v krátce chystá nové kruté pronásledování na katolíky. Ale tehdejší král španělský Filip III. panoval od r. 1598 — viděl, že jsou pokladny španělské až na dno vyprázdněny, a národ sám již sytý neustálých válek; a tudíž odpověděl tajným vyslancům jesuitským, že mu nyní není lze, aby katolíky v Anglicku vydatně zbraní podporoval, a to tím méně, jelikož s králem Jakubem I. v pokoji a dobrém přátelství žije. A tak byli nespokojenci sami na

sebe odkázáni. I umínili si, že na den korunovace Jakubovy Londýn na více stranách zapálí (4. srpna 1603); záměr jejich se ale nezdařil, a paliči, pět najatých Skotů, při činu samém dostíženo, a soudu odevzdáno bylo; zosnovali nové spiknutí, které co do dobrodružné povahy své hledá sobě rovného v dějinách světových.

Bylo to tak zvané spiknutí prachové.

Jakub I. byl totiž, anto on sám i milcové jeho mnoho peněz potřebovali, starý jeden zákon nejen nezrušil, nýbrž na zachovávání jeho úsilovně dolehal. Uložil totiž všem, kdož se nepřiznávali k církvi anglikánské, značné pokuty penéžité, které bývaly čas po čase exekucemi krutými vymáhány a takto připraveni byli mnozí poddaní katoličtí v Anglii o celé jmění. Hlavně zastihnut byl těmito ranami a to již několikráte jenerál Robert Catesby z Northamptonu velmi krutě, i umínil si, že se musí za to strašlivě na králi pomstit. Muž tento se byl již několika násilnických kousků dopustil, ano zúčastnil se i onoho spiknutí za vlády hraběte Essexa, při čemž nespokojenci dobyli útokem královský palác, chtějíce královnu Alžbětu zajmouti.

Muž tento, svolav čtyry své soudruhy a spoluspiklence, Tomáše Percyho, Jana Wrighta a španělského důstojníka Guy Fawkesa, pak Treshama, a vyjeviv jim záměr svůj, pravil: „Krále možno velmi snadným způsobem a všelijak se světa přivésti, co ale by nám to medle prospělo, kdyby zůstali na živě princ Walissský a vévoda z Yorku? Ale dejme tomu, že by se nám poštěstilo, zavražditi krále i potomky jeho, pak bude tu ještě parlament, jenž s odhodlaností a pečlivě bude na všecky kroky naše pohlížeti. My se musíme však ještě mnohých velmožů anglických, mocných lordů, a i všech kacířských jinověrců obávati, jimž nikterak odolati nemůžeme. Musíme tedy, neboť nezbývá nám jiného, jednou ranou všecky tyto překážky odkliditi, a spojenými silami se snažiti, bychom velkou tuto práci zdárně provedli.“

Po té sdělil svým spojencům, že si vymyslil prostředek, kterým by největší a nejmocnější odpůrce církve katolické jednou ranou se světa sprovodil. Pravil, že si umínil, že pod sněmovnou anglickou udělá podkop a odtud že krále, děti jeho i všecky sněmovníky prachem do povětří vyhodí, aby tito odpůrci svaté víry katolické v zříceninách sněmovny hrob svůj nalezli.

Šílené náruživosti a mnohdy i pokojná rozvaha často vedou mnohého k tomu, že vraždy strašné páchá, aniž by se mu pravice zachvěla, ale aby kdo vraždu úkladnou spáchal ze zálohy, aneb, aby sta, a mezi nimi i mnohé bezvinné jedním rázem se světa sprovodil, myšlénka takováť musí se každému zhnusiti a duši člověka odporem a hořkostí naplniti. A tudíž i Catesby, obávaje se, a to vším právem, že by se mnozí z přátel jeho s hrůzou a ošklivostí od činu toho odvrátili, umínil si, že uspí svědomí jejich a obrátiv se k tomu cíli na jesuitu Jindřicha Garneta, jenž platil u katolíků v Anglii téměř za „proroka“, tázal se ho, je-li dovoleno, k nutnému hájení náboženství proti kacířům i nevinné zavražditi, kdyby při tom i větší část vinníků zasloužený trest stihl.

Na to odpověděl Garnet, že kdyby se tu jednalo o prospěch katolíků a byl by počet vinníků mnohem značnější, než počet obětí nevinných, bylo by prý arci dovoleno, všecky pospolu jednou ranou se světa sprovoditi. A aby tomuto tvrzení svému více důrazu dodal, uvedl za příklad, že i když nepřítel obléhaje město, toto

pak po tuhém odporu dobyde, bez rozdílu vraždí pak vinné a nevinné a přátely i nepřátely, aniž by se mu to za vinu počítalo.

S tím ukonejšil lstivý jesuita svědomí spiklenců, a ti přikročili nyní bez prodlení k provedení záměru svého; prvé ale chtěli se ještě vespolek při slavné mši přísahou jeden druhému k věrnosti zavázati.

A vyzpovídavše se všickni jesuitovi Gerardovi, přísahali prvé ještě, než přijali tělo Páně, následující přísahu:

„Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice a při nejsvětější svátosti, kterouž právě hodláme přijímati, přísaháme slavně, že ani prostředně ani bezprostředně, ani slovy ani čím jiným nevyzradíme ničeho, což nám bylo svěřeno a že neustoupíme žádný z nás bez výslovného svolení druhých od záměru zamýšleného."

Percy najal si dům, který sousedil se starým palácem Westminsterským, v němž anglický sněm zasedal, a ihned jal se podkopávati základní zeď paláce, devět střevíců silnou. Spiklencům dostalo se dosti času k provedení černých plánů svých, jelikož zahájení sněmu, které bylo určeno v prosinci 1604 nejprv na 7. února 1605, pak až do měsíce října téhož roku se odložilo. A jelikož se mezitím zase počalo s katolíky krutěji než prvé nakládati, doufali spiklenci, že se dá vzpoura katolíků v celém Anglicku zosnovati, a že budou moci brannou rukou tím spíše dosáhnouti záměrů svých; tudíž rozjeli se po Anglii, připravujíce lid katolický k povstání a hledajíce nových spojenců. I získali Roberta Keyese, Ambrože Rockwooda, Jana Graunta, Krištofa Wrigtha a Roberta Wintra. Jenerál Katesby svěřil se též se záměrem svým sluhovi svému Tomáši Batesovi, člověku prohnanému a velmi odvážlivému, kteréhož jesuita Tesmond v tenata svá zapletl a ještě více jej k provedení záměru dotčeného roznítil. Spiklencům se však nepodařilo, aby prorazili základní zeď domu jejich, pročež najali si v paláci samém rozsáhlý sklep, pod záminkou, že tam budou mít skladiště uhlí. A do tohoto velikého klenutého prostoru, který se pod celým palácem nalezal, nanosili nočního času 36 sudů naplněných prachem, kteréž uschovali mezi uhlí.

Dne 5. listopadu 1605 měl býti sněm zahájen a král i se svou rodinou, jakož i všickni sněmovníci měli býti strašně v ssutinách sněmovny pohřbeni.

Deset dní před tím obdržel však lord Mounteagle list bezejmený, v němž stálo, aby se chránil a nešel k zahájení sněmu, že čeká na sněmovnu strašná rána. Tento list, o němž mnozí tvrdí, že pochází od Františka Treshama, ukázal lord státnímu kancléři a tento s ním odešel ke králi, kterýž prý ihned připadl na myšlénku, že taková neočekávaná strašná rána může pocházeti toliko z podkopu nějakého pod sněmovnou.

Tím ale chtěli jistě lichotní dvořané králi učiniti poklonu, jakoby z jeho moudré a osvícené hlavy nápad ten jedině byl vyšel; neboť ví každý předobře, jak lichotivě se vždy úlisní dvořané k panovníkům chovají.

Spíše ale by se dalo souditi, že se dříve již kancléřům anglickým Robertu Cecilovi a Suffolkovi dostalo výstrahy od krále francouzské-ho Jindřicha IV., než lord Mounteagle list svrchu dotčený obdržel, a že tito chtěli, aby věc tím více uzrála, a aby pak tím zřejměji proti spiklencům vystoupiti a tím zhoubnější ránu katolíkům anglickým zasaditi mohli, neboť král posud ještě byl tajným příznivcem jejich.

Spiklenci dozvěděli se sice ještě v pravý čas, že král obdržel list a že vyzrazeno jest spiknutí jejich, však místo co by se byli v čas útěkem spasili, byli ještě tak zaslepeni, že neustoupili od záměru svého ani o vlas, ano nechali i dvéře u sklepa dokořán otevřeny, jako by se nemuseli obávati ničeho. —

Den před zahájením sněmu odebrali se lord Mounteagle a nejvyšší komoří královský do Westminsterského paláce, chtějíce se očitě přesvědčiti, jak se věci mají, a přišli i do sklepa dotčeného, kterýž byl otevřený, kdež nalezli Guye Fawkesa, jehož osobně neznali. Na otázku jejich, kdoby byl, odvece, že jest sluhou Percy-ho a při tom prohodil lord, ukázav na uhlí a sudy, „že musí pán jeho mnoho paliva potřebovati."

Tato slova mohla býti Fawkesovi výstrahou a upozorniti jej, že plán spiklenců jest úplně vyzrazen, leč ve své zaslepenosti dělal, jakoby si toho ani nevšímal, nýbrž odešel, jak mile noc nastala, do sklepa, chtěje příštího jitra sněmovnu a třeba i sám sebe do povětří vyhoditi. Však ve dvě hodiny v noci přišel do sklepa Tomáš Knewett s ozbrojeným průvodem, a ti nalezše Fawkesa v cestovním obleku ihned jej zajali a odvedli. Nalezli u něho tři zápalky a za dveřmi sklepa svítilnu se svíčkou rozžatou; a když pak uhlí a dříví odklidili, nalezli i 36 sudů prachem naplněných.

Druhého dne časně z rána, asi o půl třetí hodiny, přiveden byl zajatý před krále a tam u přítomnosti jeho vyslýchán.

Ale ani dobrovolně, ani na skřipci nevyzradil Fawkes spoluvinníky a odpovídal velmi drze a opovážlivě na otázky soudců. Tak na př. u přítomnosti krále Jakuba I. odpověděl, když se ho tázali, za jakým účelem tolik prachu do sklepení nashromáždili: „Chtěli jsme „žebravé Skoty" zase nazpět do jejich děr zahnati, odkud k nám do Anglie byli přilezli."

Ano litoval nemálo, že mu nezbylo tolik času, aby byl Knewetta i s vojáky do povětří vyhodil, a třeba by byl i sám hrob v ssutinách nalezl.

Jak mile se spiklenci dověděli, že Fawkes jest jat a celé spiknutí vyzrazeno, utekli ihned všickni na zámek Holbeach v hrabství Straffordském a zde se dali pod ochranu Štěpána Litletona. Richard Walsh, hrabě z Worcestru, ale jal se je s ozbrojenou mocí pronásledovati. Byl sice na tvrdošijný odpor se strany spiklenců připraven, ale usnadnila mu dobytí hradu okolnost ta, že spiklenci, chtějíce si vlhký prach sušiti, který se ale nešťastnou náhodou vzňal, utrpěli značných popálenin, že byli k boji neschopni. Catesby, Percy a oba bratři Wrightové padli v boji; ale Graunt, Digby, Rockwood, Bates, Tresham, Litleton a raněný Robert Winter upadli do zajetí a vlečení jsou do Londýna. Všickni tito přiznali se bez mučení úplně k činu svému, ale nevyzradili ani slovem žádného kněze neb mnicha co spoluvinníky. De Thou a Mizerai však snaží se dokázati, že byla příčina toho strašná přísaha, kterouž se pod trestem věčného zatracení zavázali, že nevyzradí ani slovem žádného kněze neb mnicha, že byl spoluvinníkem spiknutí jejich. Jen František Tresham udal, že je přiměl k tomu provinciál jesuitský Jindřich Garnet, ale krátce před svým odpravením dal se úsilovnými prosbami choti své pohnouti, že napsal hraběti Salisburymu list, v němž se vyslovil, že Garnet jest úplně nevinným, podotýkaje při tom, že muže toho již více než šestnácte let ani neviděl, tím méně že s ním mluvil.

Co máme o tomto udání souditi, a zdali a jak dalece můžeme tomu uvěřiti, o tom dostává se nám jasného světla z výslechu Garneta samého, jenž se vyznal, že v posledních šesti měsících časté a dlouhé rozmluvy s Treshamem míval. Na počátku února r. 1606 vynešen rozsudek a Digby, Fawkes, Robert a Thomas Winter, John Grant, Tomáš Bates, Rockwood a Keyes jsou krutým způsobem odpraveni.

Někteří dějepisci viní jesuity, že byli původci tohoto zamýšleného zločinu, jiní zase praví, že nebyli vinnými, leč z doznání Treshamova, pak z chycených psaní utkvělo silné podezření na jesuitech Janu Gerardovi, Jindřichu Garnetovi, Oldekornovi, Oswaldu Tesmondovi a Greenwellovi. A jelikož nebyli k nalezení, vypsal soud nejvyšší dne 16. ledna 1606 cenu na zajmutí jejich, neboť každému poctivému Angličanu muselo velmi záležeti na tom, aby se nejen vlastním pachatelům, nýbrž i svůdcům jejich tohoto hanebného činu zasloužilé odplaty dostalo. Garnet a Oldekorn utekli se s jedním sluhou na zámek jistého šlechtice Albingtona, kde se ukryli v komíně. Jelikož ale silně se myslilo, že jsou tu uschováni, museli se všickni obyvatelé ze zámku toho odstěhovati, a četné stráže byly vůkol ano i vnitř zámku ukryty, aby bedlivě pozorovaly každé hnutí tam. Až konečně hladem přinuceni vzdali se uprchlíci. Sluha, obávaje se, žeby na skřipec byl k vyznání přinucen, rozpáral si nožem břicho a následkem toho umřel, prvé než se s ním počal výslech odbývati. Oldenkorn byl viněn, že prý se vyslovil, „že prachové spiknutí není, ješto se neprovedlo, ještě trestným zločinem, jelikož není lze před výsledkem činu nějakého na trestnost neb beztrestnost jeho souditi."

Jakub I. sice dobře věděl, že Garnet s jenerálem Catesbym v poměru velmi důvěrném žil, a byl úplně přesvědčen, že byl provinciál se spiklenci dobře srozuměn, leč přece zakázal, aby jej mučili, doufaje, že se dá snad Garnet dobrovolně k upřimnému pohnouti vyznání. Pročež přikázal, aby se s ním ve vězení co možná nejvlídněji nakládalo, ano nechal jej i časté svobodné vycházky konati, chtěje jej takto obelstíti a ukonejšiti.

Spolu s ním do jednoho vězení dali na oko jednoho z dvořenínů královských a tomu bylo uloženo, aby neustálým haněním vlády anglické a trpkými stesky na hrozný osud katolíků v Anglicku si hleděl získati důvěru svého spoluvězně. A možná dosti, že schytralého jesuitu opustil ostrovtip jeho a možná i že jej dlouhé žalařování tak pomátlo, že nemohl rozeznati nemotorná osidla, jež mu položili, dosti na tom, Garnet vlezl do pasti nalíčené. A mysle, že vězeň jeho jest horlivý, obětavý katolík, jemuž se může bez výminky důvěřovati, dal mu list na jednu paní taktéž uvězněnou, s níž prvé, pokud byl ještě na svobodě, v poměru velmi důvěrném žil. V tomto listě udal jí v krátkosti, jak se před soudem zodpovídal, ano i některé věci, na něž se ho soudcové jeho netázali, a spolu jí dával na ruku, jak by se měla z toho nebo z onoho zodpovídati, aneb co by měla zamlčeti. Druhé psaní dal spoluvězni svému na uvězněného kněze Rockwooda; obsah tohoto psaní byl sice nepatrný, když ale papír ohřáli u svíčky, objevil se mezi řádky zcela nový dopis, v němž tvrdí jesuita Garnet, že nemá, co se týče poslední příčiny uvěznění svého, pražádného strachu, anť ví dobře, že nemohou soudcové jeho nalézti ani jediného důkazu proti němu.

Oba listy tyto byly odevzdány soudu, tento ale chtěl míti ještě úplnějšího přesvědčení a propůjčil Garnetovi nových svobod. A když tento jednou si žádal s Oldenkornem mluviti, uvedli jej strážci jeho, jímž se pro případ ten dostalo náležitého poučení, na místo, kdež by mohl bez překážky s přítelem svým mluviti. Ale dva ukrytí svědkové poslouchali rozmluvu jejich a znamenali si dobře každé slovo,

Vilím Lamormain. (Kap. 37.)

které ti dva jesuité mluvili, radíce se, jakby měli při příštím výslechu soudcům ku otázkám předloženým odpovídati.

Tím nabyl soud jasného světla v jednotlivých otázkách záhadných, které byly mu až posud nejasny, a hned druhého dne na to jal se oba zajaté, jednoho po druhém, o nich vyslýchati. Garnet domnívaje se, že soudcové jen něco tuší a že chtějí na něm pouze vyzvídati, tvrdošijně zapíral, dovolávaje se neustále své kněžské důstojnosti.

Leč Oldenkorna ihned soudcové přesvědčili, jak lživá jsou udání jeho, a nyní musel se i Garnet přiznati; ale ještě i pak hleděl se obojetnými slovy všelijak vykrucovati a dovoláváním se na stav svůj zločinné záměry své v lepší světlo postaviti. Připouštěl, že mu asi před 5 měsíci Otec Greenwell o jakémsi spiknutí dal neurčitou zprávu, jakož i, že mu také Catesby napověděl, že se katolíci angličtí chystají k nějakému kroku ve prospěch náboženství svého.

Od 12. února až do 26. března bylo s Garnetem dvacet výslechů odbýváno, načež byl před nejvyšší soud postaven, aby se z jednotlivých článků obžaloby, proti němu vznešené, zodpovídal. I zde však hleděl se lstivý jesuita vykrucovati, tvrdě, že o tom spiknutí jen pramálo mu bylo známo, a připomínaje, že mu o tom arci Greenwell podrobných zpráv podal, to však že stalo se ve zpovědi, a tajemství zpovědní že nesmí žádný katolický kněz pod trestem věčného zatracení vyzraditi. I otázal se ho lord Nottingham, zdali by i to zamlčel, kdyby se mu na příklad dnes někdo zpovídal, že chce zítra krále zavražditi, a Garnet na to odpověděl drze a bez rozpaků, že ano, doloživ, že sice důrazně onomu Greenwellovi připomínal a vřele mu na srdce kladl, aby ustál od onoho počínání.

Garnet doznával se sice k věcem malicherným, důležité věci ale zhola a na prosto zapíral, až konečně mu předložili soudcové vlastnoruční list jeho, z něhož patrně vysvítalo, že nemluvil s ním Greenwell o dotčeném spiknutí ve zpovědnici, aniž že byla zpráva o tom Garnetovi novinkou, nýbrž že si chtěl Greenwell od něho jen rady vyžádati v záležitosti, o níž provinciál již dávno a dobře věděl. — Z listu toho vysvítalo dále, že Greenwell i Catesby jen proto se na něho obrátili, aby schválením záměrů svých od něho ostatní spoluspiklence tím více posilnili a ku provedení činu zamýšleného povzbudili, ano Otec Greenwell dlouho s Garnetem v hrabství Essexu při schůzce s ním o spiknutí rozmlouval, a když se ho mezi jiným tázal, kdo by pak byl, podařil-li by se záměr jejich, panovníkem a ochrancem církve katolické v Anglii, tu že mu Garnet odpověděl, o tom že ještě se nedá nic rozhodovati, až jak se záměr jejich podaří. Proti tomuto listu nemohl arci při vší své drzosti Garnet ani slova namítati, a jest tedy na základě toho k smrti odsouzen. Dne 3. května 1606 byl za nesmírného návalu lidstva k popravišti vlečen, tam oběšen a pak čtvrcen. Měltť před smrtí nesmírný strach a když jej přivlékli na popraviště, jal se pomatenými a nesouvislými slovy k lidu řečniti, uznávaje, že zastihl jej trest zasloužený, a proklínaje spiknutí, načež doložil, že by nikdy se byl ničím nedal pohnouti, aby milého svého bratra Greenwella zradil, kdyby byl jistě nevěděl, že se tento útěkem ze země spasil.

Neboť Greenwell i Gerard uprchli šťastně a bez úrazu z Anglicka. A v několika dnech po odpravení Garnetově skončil týmž způsobem i Oldenkorn život svůj.

Věc tato tak důležitá nadělala mnoho povyku nejen v Anglii samé, ale i v zemích sousedních, a muselo arci jesuitům nemálo záležeti na tom, aby se z podezření, jaké na nich lpělo, že totiž z řádu jejich zavdán podnět k spiknutí tak strašlivému, očistili. I roznesli hned pověst, že sice Garnet i Greenwell si dali velkou práci, aby Catesbymu záměr jeho vymluvili, že si ale on říci nedal, a oni nemohli prý nic jiného učiniti, an svatost tajemství zpovědního jim ústa vázala. Pováží-li se ale

jak velikou cenu tehdejší svět na rozhřešení kladl, poněvadž se lidé domnívali, že od rozhřešení závisí věčné spasení neb zatracení duše, namane se jistě každému otázka, proč tito tak svědomití Otcové neodepřeli hříšníkům, kteří se jim z tak ohavného zpovídali činu, rozhřešení, a jest velmi snadno, že by se tímto byli od činu svého tito odvrátili; tak ale udělili rozhřešení za zločin, který se teprv spáchat měl, úkaz to, s jakým se u všech dřívějších a pozdějších kralovražd u jesuitských zpovědníků setkáváme.

Veřejně se zbraní v ruce nezúčastnili se arci jesuité vzpour a kralovražd nikdy, za to ale potaji působili rozšiřováním pobuřujících spisů, řečmi na kazatelnách a ve zpovědnicích, rozséváním rozčilujících zpráv a pokradmo povzbuzováním a zatajováním zločinů, jichž jiní se dopouštěli, a to hlavně k jejich vlastnímu prospěchu, což ale líčili vždy jesuité co činy k větší cti a slávě boží, a ku prospěchu a na oslavu církve svaté!

Jak vřele ujímali se jesuité odpraveného Garneta!

Bellarmin, jesuitský kardinál, o němž se častěji ještě v spise tomto laskavý čtenář dočte, jenerál Aquaviva, pak Invenz líčí jej co velmi dokonalého muže, ano co zrcadlo pravého jesuity; co prý nepřátelé jeho Cook, Northampton, Cecil, a jiní o něm tvrdí a píší, jest prý pouhá lež, a spisovatelé tito jsou prý dílem protestanti, dílem zasmušilí puritané. Jako by musel býti již každý lhářem, kdož líče život něčí, jest jiného smýšlení, než životopisec druhý.

A na vzdor tomu, že se odpravení Garnetovo stalo na základě vlastnoručního listu velezrádného obsahu a na základě doznání jeho, tvrdí drzí spisovatelé jesuitští přec, že umřel nevinně, tvrdě ještě před smrtí svou, že ani on, ani žádný jiný člen řádu jesuitského neměl podílu na prachovém spiknutí, ano, že jim nebylo o tom praničeho známo. A z ostatních odsouzenců prý taktéž žádný neaznačil jesuitu ani jiného kněze co spoluvinníka.

Jak se samo sebou rozumí, roztrousili i nyní jesuité pověsti o rozličných divech, které se při odpravení Garnetově udály. Zejména vypravují, že když se děla poprava jeho, stříkla prý krůpěj krve jeho na jeden klas žitný, a v ní se objevil obličej Garnetův tak přirozeně, že, jak mnozí výteční malíři tvrdili, jen ruka božská mohla tak uměle tvář jeho vyobraziti. Dále vypravuje Invenz, že zbožní katolíci se o každou krůpěj krve a o každou část oděvu mučeníkova rvali.

Když byl téhož roku sněm zahájen, povstal král Jakub I. s trůnu, a promluvil, že dobře ví, že mezi katolíky v Anglicku jest mnoho věrných a poctivých poddaných jeho vlády, kteří mají o povinnostech křesťanských a občanských výborného ponětí a kterým se každé přestoupení povinností těchto až hrůza oškliví.

Aby si ale věrnost a oddanost těchto svých poddaných ještě více zabezpečil, dal král katolíkům všem v Anglii následující přísežní formuli předložiti, ano později museli i jiného náboženství vyznavači na tutéž formuli přísahati. A ta zněla následovně:

„Stvrzuji a vyznávám tímto upřímně a s přesvědčením z hloubi srdce svého a celým svědomím svým před Bohem a před lidmi, že náš král, panovník nejosvícenější Jakub I., oprávněným toliko pánem a králem tohoto království, jakož i všech ostatních svých zemí a državností zděděných jest, a že papež ani samovolně, ani mocí své důstojnosti v církvi katolické, aneb mocí úřadu stolice apoštolské, nižádným

způsobem není oprávněn, krále s trůnu svrhnouti, a jej o říši a panství jeho oloupiti, aniž že má jakého práva, kteréhokoli cizího panovníka splnomocniti, aby krále našeho přepadnouti, aneb jej o statky jeho oloupiti směl, aniž má práva poddané jeho od věrnosti a oddanosti k němu sprošťovati, aneb komukoli dovoliti, by se mohl zbraní proti panovníku svému chopiti, vzpoury rozněcovati, škody páchati aneb jakéhokoli násilí proti osobě panovníkově, proti státu jeho aneb vládním ústavám jeho aneb proti poddaným jeho sobě dovoliti. Přísahám též, že chci navzdor všem výrokům o vyobcování z církve, nechť si byly tyto z kterýchkoli příčin neb osobování si nejvyšší moci vydány proti králi, a navzdor sproštění vší věrnosti a poslušnosti přece upřímnou věrnost a oddanost k jeho Veličenstvu královskému, jakož i ke všem dědicům a nástupcům Jeho chci zachovávati a je proti každému útoku a spiknutí, které by bylo proti jejich životu, koruně neb důstojnosti její pod jakoukoli záminkou dotčené exkomunikace neb jiným způsobem podniknuto, ze vší síly své hájiti. Slibuji též, že se vynasnažím, že každou zrádu aneb každé spiknutí proti králi, kdybych se o tom dověděl, odkryji a jeho Veličenstvu oznámím. Taktéž přísahám, že z celého srdce svého opovrhuji, co kacířství a bezbožné učení, ono mínění, dle něhož vladaři, jež byl papež z církve vyobcoval, aneb které o říše jejich připravil, od kteréhokoli z poddaných svých s trůnu svrženi, aneb vražděni býti smí. Věřím a jsem ve svědomí svém pevně a úplně přesvědčen, že ani papež, ani kdo jiný, buďsi kdo buď, moci nemá, aby mě této přísahy zúplna, neb částečně sprostil. Vyznávám a ztvrzuji, že řádná a pravá vláda mě přísahou touto víže a odříkám se všech výsad a privilejí, které jí naproti čelí. Ztvrzuji věrně a upřímně a zapřísahám se slavně, že všecky v přísaze této obsažené články výslovně a beze všeho tajení v mysli a dvojsmyslného výkladu chci zachovávati. Konečně ztvrzuji, že činím toto vyznání s čistým srdcem, nenuceně a s dobrým svědomím dle úmyslu svaté církve Kristovy. Tak mi dopomáhej Bůh!“

Pozorujeme-li blíže tuto formuli přísežní, nalezáme, že mocnář nežádal nic více, než co mu právě náleželo, ano co žádati musí, nechce-li, aby osoba a vláda jeho v neustálém vězela nebezpečí; leč nejsmutnějším úkazem v této přísaze jsou podmínky, kterými se musel před dvojsmysly ohraditi. A z toho nejlíp viděti lze, jak velmi již zásada duchovní výhrady tedy byla rozšířena. A tudíž všickni katolíci v Anglii byli přesvědčeni, že přísaha tato se jen o nevyhnutelné zásady státní opírá, a bez odporu ji i skládali. Neboť, který pak mocnář bude ve své vlastní říši libovolné a násilné vtírání se cizího panovníka bez odporu snášeti, a ani papež sám nemá v tom ohledu většího práva, než kterýkoli jiný světský panovník, a nemůže si nikdy dovolovati, vtírati se do politických záležitostí jiných zemí, v nichž panují sousední knížata. Právo jeho rozhodné ve věcech víry a náboženství nechť si má, toho mu nikdo neupírá, ale o jiné světské věci nemá se ani dost málo starati, dle slov Krista samého, jenž pravil: „Říše má není tohoto světa!“

Jediní jesuité zdráhali se králi přísahu tuto skládati, slepě následujíce ponoukání tehdejšího papeže Pavla V. (Camilla Borghese 1605—1621) jenž všem, kdoby dle této formule přísahali věrnost králi anglickému, věčným hrozil zatracením. Zápověď tuto vydal ve dvou listech papežských a římští náhončí, hlavně jesuité a stvůry jejich chodili v Anglii dům od domu, kde katolíci bydleli, hledíce je od věrnosti ku králi odvrátiti, strašíce svědomí jejich a hrozíce jim věčnými tresty. Jesuita Bellarmin

vystoupil nyní se svým spisem „o svrchované moci papeže“, a proti tomu vydal i Jakub jiný spis, v němž dokazoval, že bezpečnost v říši jeho vyžadovala onoho nařízení o dotčené přísaze. Mnozí jesuité, zejména Gerson, Gretser, Bekan, Suarez roztrušovali spisky po zemi, v nichž osobivost vlády papežské hájili a jej za svrchovaného pána nade všemi panovníky světskými prohlašovali. Leč i mnozí učenci angličtí jali se spisy proti nim vydávati a nejlepším bojovníkem proti ješitnosti jesuitské v tomto směru byl Vilím Barclay.

V Španělích, v Italii a v katolické části Německa dostalo se tomuto spisu Bellarminovu, který ostatně byly plané fráse na křivých úsudcích zbudované, uznání a u přepiatců i obdivu; za to ale ve Francii a v Anglii dostalo se dílu tomu posměchu a hany; každý nazýval je výtvorem uplaceného lichometníka, kterého prý, ješto jest jesuitou, přilákal k sepsání díla jeho toliko slib papežský, že se mu za to dostane klobouku kardinálského. Suarez a Bekan, kteří na to, když se Bellarmin skutečně stal kardinálem, jej hleděli spisy svými, ač bohužel s výsledkem prašpatným hájiti, zuřili jako zběsilí, když parlament hned na to dal spisy jejich spáliti.

Jesuité angličtí, nejen že naprosto odepřeli složení přísahy svrchu uvedené, nýbrž ve své neslýchané drzosti nazvali ji i bohaprázdnou a kacířskou, tak že konečně král byl přinucen s důrazem proti „řádu tovaryšstva Ježíšova“ zakročiti.

A také nebyla bázeň jeho před šejdy jesuitských ošemetníků planá, neboť vyslanec jeho na dvoře Madridském varoval jej, oznámiv mu, jak všickni katoličtí Angličané v Španělsku žijící veřejně a bez obalu se vyslovili, že za nedlouho se zbaví nenáviděného kacířského krále, a v skutku stal se v téže době vražedný útok na život králův a sice poprvé na honě, a podruhé chtěli jej sprovoditi se světa jedem. Jesuita Tomáš Garnet putoval po Anglii, káže všude vzpouru k rozkazům královským, až se ho konečně r. 1608 úřadové zmocnili, načež jest pro velezrádu odsouzen a čtvrcen. Dvě leta na to vypověděl král na úsilovné domluvy sněmovny všecky jesuity ze zemí svých, co lidi, kteří činy svými neustále nebezpeční jsou míru a bezpečí země překážejí a životu královu úklady strojí. Ale jako kdy jindy neuposlechli jesuité rozkazu toho a zůstali přece v zemi.

Přísné zákony královny Alžběty proti katolíkům byly obnoveny, ano i zostřeny. Žádný katolík nesměl u dvora, ba ani na deset mil kolem Londýna se zdržovati, dále nesměl se od obydlí svého bez průvodního listu, který musel býti od čtyrech soudců míru, jaké král po celém Anglicku zřídil, podepsán, dále než na pět mil odstraniti; žádný katolík nesměl býti lékařem, advokátem neb soudcem, ano nesměl býti ani jiným, kteréhokoli druhu úředníkem. Katoličtí manželé museli se dáti oddávati od protestantských duchovních, sice nesměli jeden po druhém děditi, a každý, kdož během jednoho měsíce své novorozené dítko nedal pokřtíti dle obřadu protestantského, propadl pokutě 100 liber šterlinků.

Umřel-li který katolík, museli jej pozůstalí jeho pohřbíti na hřbitově protestantském, jinak platili 20 liber sterlinků pokuty. Každý, kdokoli se odebral do škol zahraničných, ztratil všech práv dědických v Anglii, která pak přešla na nejbližšího příbuzného zde žijícího. A vůbec považovala vláda každého, kdo se nepřiznával ku církvi anglikánské, co odpadlíka, a jako klatbou církevní stíženého, knihy a spisy jeho

byly spáleny a statky jeho propadly koruně. Ano i kdo nepořádně anglické služby boží navštěvoval, propadával pokutě.

Pak vydány byly ještě rozkazy, týkající se rozdílu u potrestání oněch katolíků, kteří neodvratně k římskému stolci lpěli, a oněch, kteří se k římským zásadám tak rozhodně neklonili.

Takové následky mělo prachové spiknutí pro katolíky v Anglicku.

Pozorujeme-li blíže tato nařízení a vezmeme-li ohled na dobu, kdy byla vydána, musíme se přiznati, že postavení tehdejší katolíků v Anglii mělo velkou podobnost s postavením jinověrců v jiných katolických zemích za dob tehdejších i pozdějších. Ano i za našich dob ještě vidíme patrné, jak mnoho bojů to stojí, aby se všudy rovnost náboženská provedla; vidíme, jak fanaticky se u provádění zásad rovnosti náboženské církevní hodnostáři na odpor staví panovníkům, a kterak vší silou na úkor jinověrcům pracují, nepřejíce ani po smrti místečka jim na hřbitovech mezi mrtvými svými. A tak jako by si za našich dob fanatičtí katolíci počínali, kdyby měli k tomu dosti moci, právě tak počínali si tehdy i protestanté, když se jim moci k tomu dostávalo.

28.

Válka Benátské obce s Římem.

o té doby padá i silná válka svobodné obce Benátské s Římem, v níž se Benátkám, které ve válce té objevily neohroženost a zmužilou vytrvalost, skvělého vítězství dostalo.

Neboť od té doby, co nabyl církevní stát Ferrary, a takto se stal bezprostředním sousedem Benátek, panovaly mezi oběma sousedními státy neustálé různice o hranice území jejich, zvláště při upravování pohraničné čáry na řece Padu, které Benátky s velkým provedly nákladem, a konečně došlo tak daleko, že rybáci, zaměstknávající se na této řece, jen ozbrojeni lovívali v Padu. A papež Pavel V. odvážil se tak dalece, že si osvojoval ochranného práva nad Cenedou, které mívaly Benátky po kolik století, chtěje je právomocnosti římské podrobiti. K tomu přidružila se i tehdejší přísná censura římská, která nejen jednotlivé spisy toho neb onoho spisovatele, v nichž závady jaké shledávala, zatracovala, nýbrž bez rozdílu všecky spisy skladatele, jemuž se kdy pohany od katolické nejvyšší censury dostalo, zabavovala. A nejvíce trpěly tímto nátlakem tiskárny benátské, dílny to, v nichž nejslavnější díla toho času se tiskla, tak že se musely konečně pouze na vydávání missálů a breviářů a jiných knéh podobného druhu obmeziti. Ale i těchto chápala se censura římská, dávajíc je opravovati, čímž chtěla docíliti, aby knihy tyto toliko v Římě samém se vydávaly. A na to nalehali preláté římští bez pochyby proto, jelikož mnozí ze sboru kardinálů, kteří měli vrchní dohled nad tiskem, značného užitku z toho mívali.

Ješitnost duchovenstva římského zrůstala v té míře, v jakové se příjmy jeho množily. I umínili si Benatčané, že nebudou penězi svými sáčky duchovenstva

římského plniti, které byly bezedny. Byla ale již také svrchovaná potřeba, aby se tomuto odírání se strany kněžské přítrž učinila. Neboť Ferrara čítala tehdy více než dvě stě kostelů a klášterů, které zaujímaly téměř polovici prostory města, v němž se hemžilo tisíce mnichů a jeptišek, lenivých zaháleců, kteří oddavše se dobrovolné chudobě, tučněli v hojnosti z mozolů a na útraty přičinlivého národa. Benatčané žádali na bohatých klášteřích těchto, aby aspoň desátky odváděly, tvrdíce, že to již dříve také činívaly, netázavše se papeže o povolení k tomu. Leč laskavý čtenář ví dobře, jak „tak zvaná mrtvá ruka" jest ochotnou a živou, kde je co bráti, a jak ihned umrtví, má-li něco dávati; i přišlo konečně k hádce, když Řím neustále rozšiřoval exemce duchovenstva od desátku; a dle toho měli býti kardinálové, bohatými obročími nadáni, rytíři maltézští, polovice klášterů mnišských, které pod kterýmkoli právním titulem k římskému dvoru náležely, ano i kláštery takové, které Benátky samy vydržovat musely, ode všeho desátku osvobozeny. Abych krátce řekl, bohatci byli platu prosti, a ze ně měli chudí břímě daní nésti. — Příjmy duchovenstva v republice Benátské obnášely přes jedenácte milionů dukatů a z těch neplatilo se do státní pokladnice desátku více než 12000 dukátů.

Zakázali tedy Benatčané zakládání nových klášterů, uvádění v zemi nových mnišských řádů a prodávání statků a nemovitostí ve prospěch duchovenstva. Neboť dobře věděla „vysoká rada" v Benátkách, že v nabývání jmění duchovenstvu se musí konečně meze klásti, neboť toto bylo již v držení čtvrtiny území svobodné obce; v Berngamu obnášely nad to nemovitosti duchovenstva polovici pozemků, a jelikož dle stávajících tehdy v Italii zákonů se nesměly statky kněžské prodávati, bylo se co obávati, aby konečně veškeré pozemky klášterům a duchovenstvu se nedostaly.

Spolu jednalo se také o soudnictví státu nad stavem duchovním..

Neboť někteří členové duchovenstva krátce před tím byli se dopustili sprostých zločinů. Tak na př. jeden mnich augustián, zprzniv jedenáctiletou dívku, a boje se, aby se to neprozradilo, zavraždil ji pak. Senát benátský vyřknul nad ním ortel smrti. Jiný kněz, jmenem Scipio Sarrabeno, chtěl svésti choť jednoho patricia, jelikož se mu to ale nepodařilo, chtěl jí učinit násilí. Ale když ani to se mu nepoštěstilo, zapomněl se hanebník ten tak dalece, že jí hanebný obraz na šaty zavěsil. Mimo tohoto podlého skutku byl však ještě bídník ten obžalován, že za času, kdy byla uprázdněna biskupská stolice ve Vicenze, porušil pečetě úřední v biskupské tamní kanceláři. K těmto dvěma kvítkům přibyl ještě třetí, opat Brandolino Valdemarino, na němž lpělo podezření, že spáchal mnohé loupeže na silnicích na bohatých cestujících, dále že se dopustil se svou vlastní sestrou krvesmilstva a že pak dal svého bratra, otce a jednoho bratra z kláštera svého najatým vrahem se světa sprovoditi.

Všickni tito jsou do vězení uvrženi.

Uvězniviši je, nacházela se vláda benátská v plném právu, neboť ohavníci ti porušili zákony státní, dopustivše se hrubých zločinů, kteréž se trestají smrtí vinníka. Leč Pavel V. byl jiného náhledu, mysle, že soudcové ztenčili práva jeho, vztáhnuvše ruce na zločince, jenž v kněžské oblečen roucho, hanebnými činy svými zákonu propadnul. Papež viděl v tomto zákonem odůvodněném opatření porušení svobody církevní a nechav si vyslance benátského předvolati, žádal propuštění zatknutých kněží vysloviv se, že nikdy nebude trpět, aby se který kněz mocí soudů světských

odsuzoval, a že jemu svěřeny jsou klíče sv. Petra, aby bojoval za neodvislost církve od moci světské a pro to že i život svůj mile rád nasadí. Vyslanec benátský však snažil se papeži dokázati, že se stát jeho nesmí vzdáti práva, jedná-li se o potrestání vinných poddaných, a byť by to i kněží byli, jakmile se hrubých dopustí zločinů, že tak dobře jako každý jiný občan soudům světským podřízeni jsou, a to že jest právo, které každému panovníku v říši jeho jedině přináleží. A stejně rozhodně a jasně mluvil s papežem i o druhých sporných otázkách Benatčanů s Římem, hlavně o statcích kostelů a klášterů a o desátcích. Ale papež Pavel si nedal říci, nýbrž poslal dva listy svému nunciovi, aby je tento tehdejšímu dožeti Marinu Grimanimu předložil a v těchto listech žádal propuštění zajatých kněží hanebníků a zrušení zákonů o desátcích a o statcích duchovních.

Leč když se o těchto požadavcích papežových ještě vyjednávalo, zemřel dne 20. prosince 1605 dože Grimani; a ihned vydal papež Pavel svému v Benátkách meškajícímu nunciovi rozkaz, aby se protivil zvolení nového dožete benátského pod záminkou, že Benatčané, jsouce tehdy z církve vyobcováni klatbou na ně vyrčenou, nesmí takový úkon podniknouti. Ale Benatčané byli příliš moudří, než aby si byli dali od cizího nepovolaného vladaře, a tím jest papež ve všech mimo v duchovních záležitostech politických, co předpisovati. Protož nejvyšší rada benátská „signoria“ nedopřála nunciovi papežskému ani slechu, vzkázavši mu, že pokud není stolec vladařský v Benátkách osazen, nikomu se audience neudílí, a když v několika dnech na to Leonardo Donato, prokurátor od sv. Marka, za dože benátského byl zvolen, bylo již pozdě na papežské námitky.

Válce, která následkem toho brzy na to povstala, chtěli Benatčané dáti vážného rázu a tázali se při otázce této, jejížto rozluštění přináleželo pouze státníkům, o radu universit a učených bohoslovců. Ale většina těchto přidala se k straně republiky, načež tato pokorným, ale rozhodným způsobem se papeži vyslovila, že v posavádním jednání jejím není žádného odporu proti právům moci duchovní, a že se tudíž Benatčané budou i na dále stejným způsobem, jako až posud, chovati, myslíce ostatně, že tak prozřetelný a ctnostný muž, jako Pavel, Benatčanů nebude trestem stíhati za to, co jeho všickni předchůdci zákonnitým uznávali. Možná dosti, že by papež Pavel těmto důvodům, spočívajícím na základě rozumu a práva mezinárodního, se byl podal, leč jesuité, v jichž čele stál Bellarmin, nedopřáli mu času k rozvaze. Neboť jakkoli v dekretech vlády benátské, kde se toliko o duchovenstvu vůbec mluvilo, nečinilo se o nich výslovné zmínky, vztahovali přec ustanovení ta na sebe, dobře vědouce, z jak mnohých příčin Benatčané na ně nevraží. Neboť stalo se již velmi často, že nepřátelé republiky vysílali do pevností benátských podezřelé mnichy, zvláště jesuity, kteří přicházejíce pod pláštíkem náboženských záležitostí, vyzvídali rozličná tajemství státní, o nichž pak zprávy dvoru španělskému podávali, a dále měli právě jesuité největší část statků ve svém držení, a koleje a domy jesuitů podobaly se královským palácům. A tudíž záleželo jim velmi na tom, aby papeže k odporu tvrdošijnému roznítili, což také učinili. Hlavně na jejich domlouvání vydal bullou od 5. dubna 1606 papež klatbu na Benátky, která ještě téhož dne v Římě a brzy na to po celé Italii veřejně byla hlásána. Mnozí hlasové sice povstali proti tomu, a několik vyslanců s politováním se vyslovilo, že se papež k tak násilným krokům prudkostí svou dal

svěsti; následkem čehož se vyslancové francouzský a toskánský odebrali do paláce vyslance benátského, vyslovujíce mu soucit s vládou jeho nad tímto jednáním papeže.

Byla tedy republika benátská v klatbě. Jedva se však zpráva o tom do Benátek dostala, ihned odvolal senát vyslance svého ode dvora římského, a předvolav si představené všeho klášterního i světského duchovenstva, zakázal jim velmi přísně, aby se neopovažovali kterýkoli rozkaz římského dvora uveřejňovati, neb přijímati, neb rozpečeťovati, nýbrž měli všecky přípisy a dekrety papežské neotevřené ihned nazpět ke dvoru papežskému posílati.

Národu se sdělilo, že Řím vydal Benátčany do klatby a vyzvala vláda všecky dobré a upřímné poddané, aby, kdokoli exemplář bully papežské dostane, ihned jej úřadu odevzdal.

Národ, žijící pod dobrou vládou, jest jí taktéž i náchylným a tak to bylo i tuto, a četné exempláře bully papežské, kterou obyvatelstvo benátské jako o překot soudům dodávalo, jakož i četná nabídnutí peněz a vojska, jaká den co den se republice od poddaných činila, podávají skvělého důkazu o tom; ano i sami mniši sv. Bernarda nabídli se, že poskytnou 150.000 dukátů k válce. To všecko bylo by bývalo velmi pěkné, leč republice nebylo na tom dosti, jí šlo hlavně jen o to, ujistiti si katolické duchovenstvo, aby v době války a interdiktu se odbývaly služby boží tak jako kdy jindy. Nuncius papežský stavěl se, jako by mu nehoda tato, která Benátčany potkala, Bůh ví jak tuze k srdci šla, a bědoval, že republiku stihl tak strašný trest církevní, žádaje senát, aby povolil a tím národu svému úlevy zjednal od strasti, kterou byl stížen vyobcováním z lůna církve samospasitelné.

Dože Donato však, prohlédnuv tuto komedii, proslovil se takto vážnými slovy:

„Celá Evropa bude se mrzeti na přísné zakročení papeže proti národu, který vždy tak velkou horlivost pro církev katolickou a takou synovskou oddanost svaté stolici římské osvědčil. Vaše Důstojnost radí nám k míru, ale račiž se s radou svojí spíše tam obrátiti, odkudž se mír porušil. Dále nás napomínáte, abychom se nevydávali v šanc ještě většímu nebezpečí; já vám ale povídám, že se jest spíše papeži většího nebezpečí obávati, kdyby se svobodná obec benátská chtěla zásadám svým zpronevěřiti a nevoli spravedlivé se podati. A nebezpečí to by pak nastalo, kdyby Benátčané po příkladu tolika států se vlády římské zcela odřekli. Protož račte, Důstojnosti, svatého Otce na toto nebezpečí upozorniti a přimlouvejte mu, aby rozumné radě sluchu nezavíral. Myslím, že stáří mé a moje zkušenost mi dávají úplného práva, že k vám takto mluvím."

Po té vydala svobodná obec benátská slavný protest proti bulle papežské, a když se nuncius z Benátek odebíral, nalezl protest tento přibitý na vratech svého paláce.

Hned na to vydán jest oběžník na všecka města a úřady benátské, v němž se o sporné otázce, totiž o zápovědi k prodeji statků ve prospěch duchovenstva, jakož i o zakládání klášterů a stavění kostelů a potřebě světských soudů nad duchovními provinilci do podrobna jednalo a omlouvalo. —

O duchovenstvu praveno: „Byly mnohé důvody, které přiměly panovnické dvory, aby se přílišnému rozmnožování jich opřely, i když se duchovenstvo neobohacovalo, neboť bohatlo-li, stávalo se to na ujmu důchodů státních a chudlo-li, bylo státu za

obtíž a nebezpečno. Nikdy se neukázalo kněžstvo rozhodně proniknuto duchem vlasteneckým, jakž se to také nedalo očekávati od kněží cizáků, kteří naplňovali kláštery benátské. A musela tedy republika stále bdíti, aby kněžstvo, kdyby se příliš rozmnožilo, bezuzdnosti, nádheře, zneužívání své moci úřední a vydírání dědictví se neoddalo. Ano i nad tím musely organy státní bdíti, aby při svých podnicích, jak to tehdy zhusta se dálo, dýky a jedu mniši neužívali."

Představeným klášterů nařídila vláda benátská výslovně, že navzdor interdiktu musí ve svých kostelích odbývati služby boží, a žádný z nich aby se neopovažoval, bez výslovného povolení vlády z území benátského se odstraniti. A také uposlechli všickni rozkazu toho, jen jenerální vikář Paduánský opřel se mu, vysloviv se, když mu rozkaz dotčený sdělen byl, že se bude chovati tak, jak mu Duch svatý v srdce vloží. Ale měšťanosta Paduánský mu rázně odpověděl, že Duch svatý v této záležitosti se již úplně rozhodl, a že rada „desíti" v Benátkách obdržela vnuknutí, aby každého, kdoby se rozkazu tomu protivil, dala pověsiti. A s tímto se kněžík onen upokojil, a uposlechl rozkazů vládních.

Jesuité zachovali se i při této příležitosti velmi obojetně; a nechtějíce si to se žádnou stranou, s papežem ani s republikou pokaziti, vyslovili se, že ovšem slíbili, že nezastaví služby boží po čas interdiktu, a že se chtějí i dle tohoto slibu svého zachovati, ale mše že pro vznešený význam svůj se nedá zahrnouti do významu bohoslužby, a tudíž že svědomí jejich a neobmezená poslušnost, jakou řád jejich se papeži zavázal, jim nedovoluje, aby nejsvětější oběť přinášeli veřejně.

Za toto obojetné chování dostalo se jim však také náležité odměny, neboť ihned jim vysoká rada benátská poslala rozkaz, aby se z města Benátek ještě téhož dne a z území republiky ve 3 dnech vystěhovali a každý, kdokoli by s nimi obcoval, propadl trestu galejnímu. Vikář patriarchy benátského osadil kostel jesuitský a sám doprovázel je až do přístavu. Leč pokrytci tito museli ještě před odchodem svým komedii nějakou zahráti. Přemluvili totiž kapucíny, aby před jesuity pryč se ubírajícími v průvodu slavném kříž nesli. „Tovaryši Ježíšovi" ubírali se ve dvě hodiny odpůldne z města, každý maje na krku kříž a pějíce kající žalmy. U přístavu padli všickni na kolena svá a s velkým pláčem a lkáním prosili patriarchova vikáře za požehnání. Touto komedií myslili zbožní Otcové, že zosnují nespokojenost a vzpouru lidu ve svůj vlastní prospěch, ale lid prohlídl ošemetnou hru jejich, spílal za odcházejícími ošemetníky a házel po nich kamením, tak že muselo vojsko při odchodu je chrániti.

Ale jelikož měli jesuité výborné vyzvědače v žoldu svém, nemusí se nikdo tomu diviti, že již věděli o usnešení velké rady stran jich vypovězení prvé, než toto samo do veřejnosti přišlo.

Než ale ještě jesuité Benátkám paty ukázali, přemluvili i kapucíny, aby tak jako oni se rozkazům senátu benátského protivili, předstírajíce jim, že musí býti, an žijí dle příkladu svatého otce Františka, skvělým příkladem celému světu křesťanskému a že s důvěrou veškeří věřící na ně pohlíží. Hloupí kapucíni vlezli do této pasti, navzdor tomu, že byla velmi nemotorně nalíčena, a kvardian jejich udal, že jej jesuité k tomu navedli, když byl k zodpovídání vzat, že nechtí členové řádu jeho veřejně mši sloužiti; následkem toho vyhnal taktéž senát kapucíny za jesuity z území Benátského a zapověděl jim na věčné časy přístupu do země své.

Národ benátský pak pro oba vyhnané mnišské řády ani slzičky neumořil. Spolu bylo ustanoveno, aby znovu přijetí těchto duchovních řádů do Benátska dálo se jen usnešením jednohlasným všech shromážděných senatorů a návrh tento, pro nějž hlasovalo pět šestin z 230 senatorů, jest přijat.

Prvé ale ještě, než jesuité se vyklidili, použili velmi dobře času, který jim ještě před odchodem jejich z města zbýval. Neboť nažebrali od zámožných příznivců svých značných peněz na cestu a potají odezdali všecky své vzácné knihy a spisy a drahé kostelní nádoby a skvostná roucha vyslanci španělskému a jiným tajným přátelům svým k uschování, a zlaté a stříbrné nádoby, které se ani uschovati, ani odstěhovati nedaly, rozpustili a zlato z nich s sebou vzali, jakož i spisy, které by podezření jakého na řád mohly uvaliti, spálili, o čemž se komisse, která popel z papírů těch v prázdné koleji po vystěhování jesuitů nalezla, očitě přesvědčila.

Tito nepřátelé svobody, osvěty a všeobecného blahobytu byli sice pryč, ale oni neodpočívali, nýbrž neustále povolávali a vábili tajné své přátely z Benátska na hranice, aby prostřednictvím jejich mohli vyzvídati, co se v Benátsku děje a jimi aby spisy pobuřující do republiky zavlékali, a tak vzpouru a odboj rozsévali; ano nejodvážlivější jesuité vkrádali se v přestrojení i do samého území benátského. Než i vláda benátská bděla pilné nad vzdálenými nepřátely a brzy se dozvěděla, že jesuité v italských městech Bari, Parmě, Ferraře, Bologni, Mantově a Palermě přímo proti republice jízlivými slovy s kazatelen hřímali, podněcujíce proti ní všecky vladaře a knížata a běhajíce po městech a po vsích, každému trestem božím a věčným zatracením hrozili, kdo by na pomoc ve válce Benátčanům táhl.

Později dověděli se Benátčané též, že když republika benátská Jindřicha IV. za pravého a křesťanského krále francouzského uznala, jesuité do Říma psali, že prý senátorům tak dlouho mluvili do duše, a jim potud nedali rozhřešení, pokud neodvolali toto vyjádření. Taktéž zneužívali zpovědnic, přemlouvajíce v nich manželky, aby s manžely z církve vyobcovanými neobcovaly, a domlouvajíce dětem, že rodičů vyobcovaných nemusí poslouchati. Ano i list jednoho jesuity ke dvoru papežskému byl zachycen a z toho vysvítalo, že v Benátkách přes 300 mladých šlechticů, svedených jesuity, drželo stranu papežskou, hotových tomuto ve všem býti poslušných. A když se jesuité museli na okamžení z Padovy a Bergama vykliditi, nalezly se v domech jejich listy, z kterých se jevilo, že každých šest neděl zasílávali do Říma psaní, v nichž podávali zevrubných zpráv o tajemstvích státních a rodinných, kteráž jim ve zpovědnicích byla svěřována.

Pán z Canaye, vyslanec francouzský, podávaje králi Jindřichu IV. zprávu o stížnostech Benátčanů proti jesuitům, praví mezi jiným, že po vystěhování jejich z Brescie a Padovy, kdež jim nezbývalo tolik času, aby byli mohli před odchodem svým spáliti papíry své, nalezly se spisy, jejichž obsah směřoval více na zřízení světské vlády, než na péči o království boží. A na konci listu svého praví Canaye:

„Posud nebyla ještě žádná duchovní společnost čeho podobného se dopustila, a již tento důvod sám o sobě měl by dostačiti, aby vladařům a upřímným vlastimilům oči otevřel, jak velice se mají těchto jesuitů stříci.“

Polák Stanislav Přovinský, studující v Padově, dal tisknout list, nadepsaný na rektora tamní koleje, Antonína Possevina.

V tomto listu vyčítá jesuitům, že marnou ctižádostí svedeni, se všude do světské vlády vtírali, a ve všech státech evropských nepokoje a zmatky všeho druhu a nepořádky způsobili.

Na to uvádí mnoho dokladů o pravdivosti tohoto tvrzení, jež byly každému tehdy známy a z nichž jsem velkou část i v líčení svém v tomto spisu již podal. Dále tvrdí, že arcivévoda Ferdinand rakouský svou přílišnou přízní k jesuitům, které měl co přátele a rádce na svém dvoře, pozbyl vší náklonnosti lidu svého, jakož i vší pomoci, které přec měl proti sousedním a nebezpečným Turkům tak velice zapotřebí. Podobně potkalo skrze jesuity neštěstí i vévodu Vilíma bavorského, který taktéž pozbyv lásky národa svého, opuštěn v klášteře život svůj skončil. Jim prý se jedná jen o všeobecnou monarchickou vládu na zemi, ano i chování jejich vůči papežům římským svědčí o tom. Neboť jakkoli by se každému na první pohled zdálo že papeže vynášejí, tak hluboce je v skutku ponižují, když se tu jedná o prospěchy řádu jejich, čehož důkazy máme na papežích Řehoři XIII. a Klimentu VIII. A není tak hrozného zločinu na světě, kteréhož by svou morálkou nedovedli omluviti.

To uvidíme, jakmile promluvíme o jejich zlopověstné „rukojeti mravouky křesťanské."

Následkem nalezených spisů a listů povstalo soudní vyšetřování proti řádu jesuitskému. A hlavně kladeno jesuitům za vinu, že zneužívali zpovědnic, vyzvídavše tajnosti rodinné a státní, že mládež ve školách zaváděli a kandidáty, kteří se chtěli za senátory v Benátkách dostati, nejprvé dle vlastních zásad, které však čelily přímo proti ústavě svobodné obce benátské, vychovávali. Neboť dříve dostavil se každý jen před senát a prosil za přijetí, od té doby však, co se zmohli jesuité v Benátkách, přišlo do zvyku vluzování se do rodin a podplácení, chtěl-li kdo se státi senátorem.

A následkem této obžaloby bylo dne 14. července 1606 uzavřeno, že mají být jesuité na věčné čase z území benátského vypovězeni.

Každý se může snadně domyslit, že nad tím pojal zbožné Otce nesmírný vztek a Ludvík Gaillard kázal v Mantově před celým dvorem vévodským proti vládě benátské tak drzými a ostrými slovy, že se vévoda viděl nucena, opovážlivého tohoto mnicha ode dvora svého odstraniti. Když dne 9. června téhož roku papež Pavel V. všeobecné milostivé leto prohlásil, vyzývaje veškerý svět křesťanský, aby Boha za potřeby církve svaté prosil, a uděliv plnomocné odpustky všem věřícím, vyloučil od této „milosti" všecka místa interdiktem stížená.

Italiáni považují milostivé leto a odpustky za největší milosti církve svaté a tudíž doufal papež Pavel, že Benátčané proto, že se jim této milosti nedostalo, proti své vládě se vzbouří. A aby tím jistěji tohoto účele dosáhl, musili na jeho ponuknutí někteří jesuité tajným přátelům svým v Benátkách psáti, že udělil papež řádu jesuitskému plnomocenství, aby i v oněch krajinách, jimž se milostivého léta následkem toho, že stíženy jsou trestem církevním, nedostalo, těm, kdož by na mši nechodili a chování se svobodné obce vůči svaté stolici římské veřejně haněli, se taktéž dostalo plnomocných odpustků. Ale jesuité pokrytští v stejné době hráli i jinou ještě a to velmi podlou úlohu, roztrušujíce mezi lidem rozličné spisy, v nichž papeže falešným

prorokem nazývali a Benátčany k odpadnutí od církve katolické vybízeli. Chytráci jesuité dobře věděli, že benátští republikáné navzdor heslu svému: „Nejprv Benátčan a pak křesťan!“ byli přece pravověřícími katolíky, kterým ani ve snu nenapadlo, aby od římské církve se odtrhli; ale mělo se zdáti, že tyto zrádné spisy pocházejí od senátu a tím se měl národ proti němu popuditi. Senát ale veřejně a s ošklivostí se od zásad v těchto listech obsažených odvrátil a vypsal značnou odměnu tomu, kdožby pisatele jich vypátral a oznámil.

A když nabyla vláda benátská přesvědčení, že jesuité byli ti čistí ptáčkové, kteří listy tyto podhazovali, bylo dne 18. srpna 1606 všem benátským poddaným pod přísným trestem dopisování s jesuity zakázáno, a všickni mladíci, kteří za hranicemi ve školách jesuitských študovali, museli se ihned domů odebrati.

Při svém přísném zakročení proti Benátčanům opíral se papež nejvíce o vládu španělskou, kterouž pro její zasmušilý fanatismus a moc všickni panovníci evropští nenáviděli a jí se báli, a tudíž myslel, že budou vládci raditi Benátčanům k povolnosti. Ale sklamal se velmi, a když konečně Francie i Anglie se vyslovily, že nedají Benátkám padnouti, tu byl papež, dobře jsa sobě slabosti své vědom, ještě rád, když francouzský král Jindřich k jeho dvoru kardinála Joyeuse vyslal, aby se o smíření Benátčanů s papežem smluvil.

Otec Cotton, zpovědník Jindřichův ale, vložil tomuto na srdce, aby co hlavní výminku ustanovil opětné zavedení jesuitů do Benátek. A jak se dalo očekávati s jistotou, ujímal se i papež velmi vřele jesuitů, žádaje za opětné uvedení jich do Benátek; leč senát neupustil ani o vlas od požadavků svých a nepovolil v ničem, hlavně setrval na vypovězení jesuitů, tvrdě, že řád tento z jiných a to velmi důležitých příčin, které nejsou ani dost málo ve styku s interdiktem, z území benátského navždy jest vypovězen, protože se dokázalo, že jesuité byli zrádci, kteří lid jen ku vzpouře a odboji podněcovali, a že museli tedy co nepřátelé ústavy benátské příkladně býti potrestáni.

Z počátku kolísal se papež mezi vděčností, jakouž byl řádu jesuitskému zavázán, a svým vlastním prospěchem; ale posléz nabyl cit lidskosti a práva převahy, a on se odvrátil od jesuitů, přátel svých. Svobodné Benátky nezrušily dekret o vyhnání jesuitů, a nezbývalo tedy zbožným Otcům jiného, leč že museli čas po čase potaji a v zakuklení se do území benátského vkrádati, a zde pomalu ve prospěch svůj pracovati.

Ale Řím musel aspoň na oko zachovati důstojnost svou.

Pavel V. zmínil se kardinálu Joyeuse, že by byl volným, Benátčanům otcovské srdce své opět otevříti, kdyby tito chtěli se pokání podrobiti. Ale toho nechtěli tito učiniti, a po dlouhém smlouvání dosáhl papež jen toho, že se kardinál sám podrobil, že chce papeže o zrušení trestů církevních prositi; byliť se Benátčané naprosto zdráhali, aby se vyslanec jejich vlastní k tomuto nehodnému kroku snížil, a senát výslovně žádal, aby odvolání a zrušení církevních trestů nedálo se v Římě, nýbrž v Benátkách samých, a to sice jen ústně a beze všech obřadů ponižujících. A když se všecko to bylo umluvilo, přišel kardinál Joyeuse dne 10. dubna 1607 opět do Benátek, nedosáhl ale jiného, leč že senát v jeho přítomnosti zatčené kněze francouzkému vyslanci těmito slovy odevzdal:

„Pane, zde jsou onino zajatci, které senát benátský dle úmluvy Svatosti Jeho papežské vydává, a jež z ohledu na úctu, jakou ku zbožnému králi Vašemu chováme, Důstojnosti Vaší odevzdáváme, ohražujíce se slavně proti všemu domnění, jako bychom snad chtěli tímto skutkem vzdávati se práva soudcovství, jakového vždy svobodná obec naše i nad osobami duchovními užívala."

Vyslanec odpověděl na to, že dotčené vězně taktéž jen ve smyslu tomto přijímá, potvrdil přijetí jejich, a odevzdal je pak komisaři papežskému, jenž sluhu desítičlenné nejvyšší rady benátské, ktorýž vězně dotčené sem byl přivedl, žádal, aby je i na dále zase pod svou stráží choval.

Na to odebrali se kardinál i vyslanec do rady a první promluvil:

„Těší mé nemálo, že mohu důstojné radě oznámiti, že Jeho Svatost papežská všech církevních pokut obec benátskou sprostila. A mám za to, že jest to událost radostná a důležitá pro křesťanstvo vůbec a pro Italii zvlášť."

Mezi touto řečí nepovstali však dože ani senatoři ze křesel svých, ani nesejmuli klobouky s hlav svých, a nikdo se ani nehnul, když kardinál se do kostela ubíral, kdež slavné služby boží konal.

Benátčané popírají, že jim papež odpuštění hříchů udělil, ale dvůr římský to tvrdí; věc ta ale má se takto: kardinál Joyeuse, vstoupiv do rady shromážděné, udělal pravicí pod pláštěm kříž, šeptaje si potichmu formuli rozhřešující. A tímto kejklířstvím bylo Římu za dost učiněno, ačkoli velmi dvůr papežský důstojnosti a vážnosti své byl pozbyl.

Ale tak si již od jakživa dvůr Římský počínal a bude si snad vždy podobně počínati; neboť jakkoli všemožně se pachtí po svrchované moci, dá se přece, setká-li se s opravdovým odporem, přemoci, jen když před světem zachová svého vlivu, aspoň na oko.

29.

Jesuité v Číně.

Musíme se opět poněkud z Evropy vzdáliti, ale brzy opět se tam vrátíme, neboť události vlastní země naší mají pro nás větší důležitosti, než události krajin cizích.

Opustili jsme jesuity v Japanu po smrti Františka Xaverského, právě tehdy, když časté rozmišky, mezi tamními knížaty panující, jim řemeslo jejich nemálo usnadňovaly. A jelikož Japonci viděli, že i Portugalci s podlízavou pokorou se k členům řádu jesuitského chovali, vědouce, jak velice si jich královský dvůr váží, chtěli se jim taktéž zalichotiti, anť jim mnoho záleželo na trvalé obchodní smlouvě s říší portugalskou. Následkem toho dali se mnozí náměstkové a knížata s celým dvořenínstvem svým pokřtíti, čemuž i okolnost ta mnoho prospěla, jelikož v Japanu, jak jsme již dříve pověděli, panovala

nesmírná snášelivost náboženská. Brzy na to vypravila některá knížata a sice kníže krajiny Bungo, Arany a Omura r. 1585 poselství k papeži Řehoři XIII., chtějíce tím dosíci dvojího účele. Z jedné strany měl se obdiv nad úsilovnými snahami řádu jesuitského na východě po celé Evropě rozšířiti a z druhé strany měli Japonci nabýti pojmů co nejskvělejších o nesmírné moci a důstojnosti římského papeže. A skutečně pro okamžik dosáhli obojího účele.

Ale za nedlouho počala po Japanu kolovati pověst, že Portugalci popuzují tamní knížata proti sobě, aby se pak sami zemí jejich tím spíše zmocnili. A jedva že bonzové znamenali, že pověst tato u lidu víry nalezá, chytili se ihned této příležitosti a počali mezi lidem haněti učení křesťanské, jehožto zakladatel jako zločinec smrtí ohavnou na kříži umřel; a spolu vinili i jesuity, že jsou přepiatí pokrytci a že zanášejí se piklemi politickými. A takovými řečmi dosáhli konečně kněži japanští, že byli jesuité i všickni nově na víru obrácení křesťané z říše vypovězeni; ale oni zůstali tu navzdor tomu přece, tak jako to druhdy v Evropě činívali, ale k nemalé mrzutosti své museli na vlastní oči viděti, jak mnozí přívrženci jejich zase k staré víře se vraceli, jíž se vlastně docela nikdy byli nezřekli, neboť několik nazpamět naučených modlitbiček, jimž ostatně jedva že rozuměli, a pokropení svěcenou vodou neučinily z nich křesťany. — A jinak neuměli jesuitští missionáři v Japanu lid na víru obraceti.

Neboť kdyby bylo bývalo jesuitům se jednalo toliko o zavedení křesťanství v krajinách japanských, byli by zde i jiné řády vedle sebe strpěli, aniž by byli, když papež Pavel V. františkána Sotelo za biskupa v Japanu ustanovil, tohoto tak dlouho pomlouvali a naň sočili, až tento do žaláře byl vržen a po dlouholetém věznění tam i zemřel.

A ne z příčiny rozšiřování víry Kristovy v Japanu, nýbrž z politických příčin své vlastní ctižádosti bránili tuzemcům obcování s Hollanďany, r. 1711 — když tito, nalezše cestu do Japanu, tak jako Portugalci se snažili, aby obchodní spojení s obyvatelstvem zdejším udrželi a veškerý obchod Japanský do svých rukou dostali, co zatím zbožní Otcové jesuitští křesťanům nově na víru obráceným v Japanu za svatou povinnost uložili, aby s nikým jiným mimo s Portugalci obchod nevedli. Spisovatelé jesuitští viní Hollanďany, že zmařili veškeré snahy o rozšíření víry křesťanské v Japanu a všecka krev mučenníků že skrze ně nadarmo prolita byla. Ale to jest jen z části pravda, neboť větší část viny toho lze přičítati Portugalcům a jesuité sami nejsou taktéž při tom bez vší viny. Neboť i zde zanášeli se více hromaděním bohatství, než šířením křesťanství a lákali syny vznešených rodin do kolejí svých, aby se tam vzdělali za missionáře, neboť dobře věděli, že tuzemští hlasatelé víry s větším úspěchem se potkají, než apoštolé cizí. A v skutku se zde křesťanskému náboženství kladlo velmi málo překážek, tak že, jak nám Crasset líčí, roku 1587 bylo již v Japanu 200.000 křesťanů.

Ale jesuité neučili japanské ovečky své znáti pouze Boha věčného, v nebesích sídlícího a Jej ctíti, takového nadhvězdného vládce byla by si tamní knížata dala ještě líbit, ale oni učili národ znáti i všemocného náměstka božího na zemi, jenž již jednou vyznavačům svým celý jeden díl světa daroval, k němuž veškerá knížata křesťanská vyslance posílala, a jehož bez výminky ve všem sluší poslouchati. A tudíž nemůže míti nikdo za zlé císaři Japanskému, že se počal obávati, že by snad někdy se

mohl s tímto jemu neznámým náměstkom božím nepohodnouti, a lehce pochopí každý, že z tohoto stanoviska raději dal co oběť ku zachování trůnu svého několik tisíců křesťanů povražditi. Ale i na dvoře císařském samém byly osoby, na kterých lpělo podezření, že jsou tajnými křesťany, a které, jen aby mohly vydatněji pro cizí kněze působiti, zamlčely, že k nové víře se přiznávají. A muselo tedy dřív neb později ku rozhodnému činu dojíti, a doba ta nedala také dlouho na se čekati.

Jesuitští spisovatelé viní Carona, náčelníka hollandské jedné obchodní společnosti, že pod záminkou, že mu hollandský jeden kapitán odevzdal psaní, v němž tvrdil, že na cestě z Goy je španělským lodníkům vzal, psaní toto svými přátely ke dvoru císařskému donésti dal. A z tohoto listu vysvítalo, že křesťané japanští osnují vzpouru, v níž se mělo přes 400.000 vyznavačů víry Kristovy (tolik křesťanů počítalo se toho času v říši japanské) zůčastniti a při které se měl císař s celým dvorem svým utratiti. A odevzdávaje psaní toto, upozornil Caron dvůr císařský, že Portugalci, kteří se podobným způsobem i Španělska zmocnili, při šíření víry Kristovy nešetří životů lidských, co zatím Hollanďané s každým, buďsi křesťan neb nekřesťan, s nímž obchod vedou, v pokoji a míru žijí.

A v tomto tak důležitém okamžiku dopustili se jesuité, pobádáni svou lakotou, skutku, jenž se jimž stal velmi zhoubným.

Jeden znamenitý dvořenín totiž stal se s čtyřmi syny svými křesťanem, a když nejmladší syn jeho těžce onemocněl, poslal jej otec jeho na statek, jenž byl velmi výnosný, a jesuité provázeli na této cestě nemocného mladíka a přebývali s ním i na venkově. Mezitím ale umřel otec jeho, a po smrti otcově chtěli se dva starší bratři nemocného mladíka i v držení tohoto statku uvázati, ale oba mladší bratři, kteří, byvše od jesuitů vychováni, stali se bezvolnými nástroji v rukou jejich, odepřeli jim toho na radu vychovatelů svých, chtějíce sami si statek tento přisvojiti a jej pak jesuitům, kterýmž jej již prvé byli slíbili, odevzdati.

Ale starší bratři, kteří byli spolu přátelé Hollanďana Carona, zanesli u císaře žalobu, v níž se mezi jiným i takto proslovili: „Ani majetek rodin, ani mír a pokoj říše, ba ani život vznešeného panovníka našeho nebude prvé v bezpečí, pokud nebudou všickni Portugalci, ano i oni tuzemci vyhlazeni, kteří jed tohoto zhoubného učení jesuitského vsáli.“

A při tom předložili i dotčené psaní Caronovo, o němž jsme se byli již dříve zmínili.

Ihned vydala vláda japanská rozkaz všem náměstkům říše k vyhubení všech přistěhovalých i domácích křesťanů. Leč jak mile se onino dva mladší bratři skrze své přátely u dvora císařského o tomto rozkazu dozvěděli, ihned postavili se tito mladíci na ponoukání svých učitelů, jesuitů, v čelo 37.000 křesťanů, ale v málo dnech byla tato malá hrstka odbojníků od mnohem silnějšího vojska císařského poražena a zahlazena a jen malá část jich spasila se útěkem do nepřístupných hor. Aby ale vláda i ony křesťany vyskoumala, kteří se sem z ciziny vkrádali, dal císař obraz ukřižovaného Krista ve všech přístavech na zem položiti a každý cizinec, jenž připloul do říše Japanské, musel na kříž šlapati a naň plivati.

Pravé učení křesťanské a ryzé zajisté že nemine se na zemi spasitelného účele svého a vykoupí lidstvo od temnoty duševní, ale učení takové, jaké tehdy se

hlásalo, a na mnoze posud ještě hláše, nebylo a nebude nikdy pravým učením křesťanským.

A tvrdí-li i přivrženci jesuitů, že udání Caronovo bylo křivé a pouhou toliko pomluvou, tož dovoluji si o tom velice pochybovati.

Pozorujme blíže události tehdejší a hned se o tom přesvědčíme.

Tu vidíme, jak dva jinoši z rodu vznešeného, slepí to nástrojové v rukou úskočných jesuitů, ihned staví se za vůdce 37.000 nespokojených křesťanů. A nejeví se nám tu vzpoura již dávno připravovaná, kteráž se jen prvé, než úplně a systematicky provedeny byly přípravy, předčasnou zradou překazila? Neboť právě v tu dobu dospěl řád jesuitský na nejvyšší stupeň moci své a vyvinoval činnost nevšední, a jak se tito zbožní Otcové zúčastnili při všech válkách a vzpourách v Evropě, tak činili to i v zemích dalekých mimo Evropu.

Všecky tyto vypravované události dály se zcela v duchu řádu jejich.

Onino, kdož co odsouzenci zemřeli, nejsou svatými a mučenníky, jakby nám jesuitští spisovatelé tak rádi dokázali, nýbrž skončili život co odbojníci a zločinci. Neboť stále docházely do Evropy zprávy o tisících tisíců na víru obrácených a o podivuhodném šíření se křesťanstva, což jest důkazem makavým, jak málo překážek křesťanům tamní vláda v cestu kladla, odkudž se vzala tedy najednou tato pronásledování? — Odpovíme hned na tu otázku. — Pronásledování tato zavinili jedině jesuité svou ješitností a svou vládychtivostí, která neznala žádných mezí; oni chtěli potlačiti a v porobu uvrhnouti ony, kdož je pohostinsky a přátelsky v lůno své přijali. Ve spisu „Cesty po Indii od Quene“ klade se jesuitům vina na všech protivenstvích a útrapách, kterých museli křesťané katoličtí i protestantští snášeti. Tam dočteme se i následovní: „Buďsi kdo buď, nikdo nemá přístupu sem, kdož prvé nohama nezašlape obraz Ukřižovaného, aby dokázal, že není křesťanem. A jen tomuto hroznému rouhání mají Hollanďané co děkovati, že Japanští s nimi v obchodní spojení vstoupili. Oni plijou, jakmile na japanskou půdu vstoupí, na kříž, a šlapou po něm nohama a táže-li se jich kdo, jakého jsou náboženství, odpoví mu, že jsou Hollanďané.“

Zdali taktéž činili i jesuité, kteří v rozličném zakuklení do Japanu přicházívali? Možná, ale jen že to činívali s duchovní výhradou.

Ale mimo Japanu obraceli se toužebně i zrakové jesuitů po příkladu prvního missionáře z řádu jejich v zemi té, myslím Františka Xaverského, na Čínu, ale teprv až v roce 1581 podařilo se několika jesuitům, že se směli v Chan-Chingu v krajině Guangtangu usaditi. Hlavně vynikal mezi nimi Otec Matěj Ricci, který prvé již si byl osvojil řeč a mravy obyvatelů čínských, a poněvadž byl výborný znalec mathematiky a mechaniky, požíval u lidu čínského obliby nemalé a vážnosti.

Muž tento narodil se dne 6. října 1552 v Maceratě. R. 1568 přišel do Říma, chtěje tam študovati práva, ale zde přemluvili jej Lainez a Salmeron, aby se věnoval na kněžství a tak vstoupil devatenáctiletý jinoch do „koleje římské“ (collegium romanum). Novicmistr tamní, Otec Valignano, shledav v mladíku tomto nevšední schopnosti pro mathematiku a mechaniku, měl jej k tomu, aby se pilně vědám oněm věnoval, poněvadž dobře věděl, v jak velké vážnosti obě tyto vědy jakož i lučba a hvězdářství u Číňanů jsou. Když mladý Ricci se byl značně ve vědách těchto vzdělal, odebral se do Goy, aby se tam jazyku čínskému vyučil, s kterýmžto učením

ztrávil 4 leta, načež se vydal do Chao-Chungu přestrojen za kněze boha Lamy neboli Fo. Měliť totiž Číňané dvoje náboženství. Jedni přiznávali se k učení boha Fo, kteréž obsahovalo učení o mnohobožství, učilo pověrám a jiného podobného druhu báchorám a mělo mužské i ženské mnichy. Druzí přiznávali se k učení Konfuciovu. Toto nevěří na pověry, divy, zázraky ani na mnohobožství a mravouka učení Konfuciova podobá se v mnohém mravouce křesťanského náboženství. K prvnímu náboženství přiznává se sprostý, nevzdělaný lid, k druhému pak veškeří vzdělanci čínští, kteří zakladateli učení toho Konfuciovi božskou vzdávají úctu, ačkoli jej nepovažují za nic vyššího, než za člověka.

Ricci, kterýž z počátku přebývání svého v Číně jen v mathematice a mechanice mládež vyučoval, napsal později křesťanský katechismus v čínské řeči, kterýž přispůsobil co možná nejvíce náboženství Konfuciovu, v němž ale neřekl ani slovo o nejsvětější Trojici, o narození a na nebe vstoupení Páně, ani o vykoupení člověčenstva smrtí Kristovou. A brzo na to odebral se do Nankingu, oděn v šat bohatého učence čínského, tak že nebylo na něm ani poznati, že není tuzemcem. Zde počal se i uměním lékařským zanášeti. Následkem toho dal si jej jednou bohatý jeden mandarin, jehož syn se na smrt roznemohl, a s kterýmž čínští lékařové již nic více míti nechtěli, zavolati a Ricci-mu podařilo se, že nemocného mladíka uzdravil. A pln vděčnosti pozval jej dotčený mandarin, aby jej provázel do Pekingu, kamž byl ke dvoru císařskému povolán. To byla voda na mlýn Ricciho, neboť do Pekingu přijíti, bylo nejvřelejší žádostí jesuitů ode dávna. I odebral se tedy Ricci s mandarinem, příznivcem svým, r. 1595 do Pekingu a získal si u šlechty čínské divy svými velké přízně a obdivu zvláště mnoho řečí se nadělalo o zvonu, který sám od sebe zvonil a čas ukazoval; byly to obyčejné bicí hodiny, které ale posud Číňané neznali.

Ano pověsť o tomto divotvorném zvonku dostala se i ke dvoru, a tehdejší císař čínský Van-Lié ihned dal si Ricciho povolati, který i „synu nebes říše“ jedny hodiny ano i jiné fysikální zvláštnosti a hříčky daroval. Ale jedva že jesuita Ricci velmi milostivě propuštěn byv, se vzdálil, dal se ihned císař do prohlížení a obdivování hodin a omakával a postrkával kolečka i ručičky jejich, dal hodinám bez přestání bíti a konečně povolal i svou paní matku, císařovou a ženy své, a všickni dali se do prohlížení a obdivování hodin, až zůstaly tyto najednou státi. Van-Lié poslal si ihned pro divotvorce Ricciho a jakmile tento do síně císařské vkročil, přiběhl mu celý zděšený vstříc, a ukázav na stojící hodiny, zvolal: „Ony umřely!“ načež mu jesuita s úlisnou poklonou odvece: „Přeje-li si toho „Syn nebes“, tak je ihned vzkřísím!“

A vzav si hodiny s sebou domů, přinesl divotvorný stroj v několika hodinách zase vzkříšený císaři. — A jakmile poznal zakuklený mnich Ricci slabou stránku čínského dvora a lásku k hodinám, ihned psal do Evropy, aby mu větší počet hodin a s těmito několik jesuitů do Číny poslali, a císař čínský jmenoval jej nejvyšším dozorcem nad hodinami a úlohou jeho bylo každodenně hodiny natahovati, a rozlámané zase opravovati. Brzy okázal Číňanům i zběhlost svojí v lučbě a počtářství, sestavil jim kalendář a zhotovil dosti dobrou mapu velkoříše čínské, první to mapu země této; a císař nevěda, jak by se mu odsloužil, učinil jej svým dvorským mandarinem, a daroval mu velký dům, aby si tam založil kolej, v níž se měli mladí Číňané za hvězdáře, lučebníky, optiky a jiného druhu učence vzdělávati.

Jisto, že Otec Ricci Číňanům vědomostmi svými a vzděláním svým mnoho prospěl, křesťanství ale mezi nimi nerozšířil.

Neboť jesuité nikdy nepostavili se na odpor pohanským zvykům a obyčejům. Žáci jejich směli dle předešlého pohanského způsobu žíti, a kdo měl jaké bůžky a ochrance domácí, ten je mohl i na dále co křesťan vzývat a jim se klanět, ano jesuité se ani tomu neopírali, když noví křesťané k náboženským slavnostem staré pohanské víry své chodívali, a když onemocněli, směli i kněží jejich pohanští čáry své nad nimi prováděti. Jesuité také dovolovali, že směli starší Číňané více žen míti, ano mohli si i vlastní své sestry za ženy neb souložnice bráti. Jim postačovalo, jen když bylo mnoho Číňanů pokřtěno, pak si mohl být každý živ, jak se mu líbilo, jen když si vzal jesuitu některého za zpovědníka a duchovního rádce. A tito rádcové duchovní slibovali Číňanům, že je na zemi za živa všem uměním a vědám evropským vyučí, tak že všecky své krajany moudrostí a učeností předčí a císař je pak bude muset za nejvyšší hodnosty ustanoviti, a po smrti slibovali jesuité čínským křesťanům věčnou blaženost.

Může-li pak si kdo přáti více?

Ricci byl u císaře v nesmírné úctě a vážnosti a brzy dostalo se mu dovolení, že směl ve více městech koleje zakládati. Ale bonzové (kněží čínští) vidouce, jak jesuité a příznivci jejich víc a více u dvora vážnosti požívají a úcty, pravili k nim: „My Vám milerádi povolíme „pána nebes“ ctíti a vzívati, ale že „bohům našim“ upíráte vládu nad zemí touto a že lid náš od nich odvracíte, to Vám neodpustíme nikdy.“

Ale jesuité, nejsouce s výsledky posavadními namáhání svého v Číně spokojeni, popošli ještě o krok dále a získali si jednoho z vykleštěnců, kteří hlídali haremy císařovy. Vykleštěnec tento byl u žen císařových velmi oblíben, a tudíž doufali jesuité, že prostřednictvím jeho získají náklonnost žen a souložnic císařových, a tak že jim potom bude tím snáze proti nepřátelům svým vystupovati, a zdálo se také skutečně, že se počíná této věci jejich v Číně dobře dařiti, když tu najednou nastal obrat, jesuitským snahám velmi nepříznivý.

Najednou totiž vyskytl se spis po krajinách čínských kolující, v němž spisovatel jeho velmi drze proti císaři si počínal. A když počalo čínské úřednictvo po skladateli spisu toho pátrati, ukazovali jesuité u dvora žijící na bonze a brzy padlo podezření na jednoho z bonzů, kterýž byl největším protivníkem jesuitů. Ihned jest ubožák tento jat, a jakkoli byl spíše nevinen než vinen, dostal tolik ran holí, až jej do smrti ubili.

Ale nejen s bonzy, nýbrž i s křesťany samými měli jesuité různice a pletky. Neboť i biskupský jenerální vikariat v městě Makao vinil jesuity z vládychtivosti, a přivedl je takto v podezření u Číňanů, kteří bez toho odedávna již podezřivými zraky na tyto vetřelce pohlíželi, a jelikož jesuité začasté tajné cesty konávali, uvěřili Číňané tomuto podezřívání tím spíše, a tak se stalo jednou, že správce královský krajiny Makao, dostihnuv jesuitu Františka Martineze při jedné takové tajné cestě, dal jej do smrti utlouci. A Otec Longobardi jen ztěží ušel podobnému osudu, spasiv se ještě v čas útěkem. Pletichami a úskoky dosáhl sice Ricci, že náměstek dotčený ode dvora císařského byl za vinna uznán a z místa svého ssazen, a tím bylo na oko cti řádu jesuitského zadost učiněno. Dlouho ale netěšil se Ricci

z tohoto svého vítězství, neboť již r. 1610 umřel, působiv po 23 let zdárně a pilně v Číně. Císař pak dal na hrob jeho na důkaz vážnosti a úcty své nádherný náhrobek postaviti.

Směr působení jeho v Číně nejlíp vysvítá z následujících spisů, které za pobytu svého tam byl sepsal. Tyto jsou: „Překlad mathematiky Claviusovy. 2. Prvních 6 knih Euklidových. 3. O kruhu Euklidovu. 4. Pojednání o silozpytu. 5. O slunečních hodinách. 6. Úvaha o úhloměru či hvězdoměru. 7. Jak se má užívati špinetek. 8. Katechismus (dle Konfuciova učení sepsaný). Poslední jest nejznamenitější spis jeho.

Brzy po něm umřel i vznešený příznivec jeho císař Van-Lié a nástupce jeho Tieng-Ki, jenž dlouho nevládl, málo přál jesuitům. Tu najednou, bylo to r. 1615, zaslal císařský náměstek krajiny Kiang-Nanu, kterýž sídlel v Nankingu, ke dvoru císařskému pamětní spis, v němž hořce na jesuity žaloval, a počal je, nečekaje ani na rozkaz císařský, o své ujmě krutě pronásledovati, vypověděv je z krajiny sobě podřízené. Ihned kázal koleje jejich zavříti, a kostely bořiti a mnozí jesuité mučeni jsou krutě, holemi biti a jinak pronásledováni, a konečně vyvezeni jsou na lodích do Makao. A stejný osud zastihl i jesuity v krajině Guang-Tangu od tamního místokrále. Dotčený pamětní spis, který vladař Nankinský císaři čínskému předložil, musel obsahovati velmi závažné důvody, neboť navzdor tomu, že mnozí jesuité co dvorní hvězdáři, hudebníci a učenci u dvora i u šlechty ve velké byli vážnosti, přece vydal císař nařízení, kterým se ze zemí jeho vypovídali.

Ale za nedlouho na to umřel císař, jest-li přirozeným způsobem, aneb smrtí násilnou, nevíme, neboť jesuita du Halde praví nám o této události ve svém spise: „Popis říše čínské“ tato slova toliko:

„Pronásledování toto kruté skončilo smrtí pronásledovníka.“

Tu vrazili nenadále Tataři do říše čínské a jejich chán, kterého čínští dějepisci Thieno-Min (zloděj) zovou, přitáhl téměř k samému Pekingu, neboť císařské čínské vojsko špatně se bilo. Tu poradil mandarin Seu, kterýž maje dceru křesťanskou, které na křtu dáno jmeno Candida, úplně byl nástrojem v rukou jesuitů, císaři, aby povolal ku pomoci vojsko portugalské, kteréž tehdy požívalo pověsti chvalné, jelikož se v řadách jeho nalezali nejlepší střelci z ručnic i z děl; za to ale měl císař povoliti křesťanům úplnou svobodu náboženskou a jesuity zase do zemí svých uvésti.

Ale čínské vojsko porazilo přece Tatary i bez pomoci se strany portugalské, navzdor tomu ale opětovali Tataři neustále vpády své do Číny. Jesuité pak zase přišli do Pekingu a znovu počali tam koleje a kostely stavěti. V několika letech na to povstaly domácí války a spory o trůn čínský za času vlády císaře Hoai-tsoanga nástupce Tieng-Kis-ova; císařevič Lit-se-čing postavil se v čelo odbojníků a rázem zmocnil se celé země a v několika dnech stál se 70.000 Tatary před branami Pekingskými. Hoai-tsoang zapálil si nad hlavou vlastní svůj palác a uhořel v něm se všemi ženami svými, jen aby nepříteli svému do rukou nepadl, načež vstoupil na trůn císařevič Lit-se-čing.

Tehdy museli jesuité ve dvojím směru pracovati, neboť zatím co se toto v hlavním městě říše čínské dělo, dal se Tum-Lié, vnuk císaře Van-Lié, v krajině Chan-Sy za císaře prohlásiti a hotovil se k výpravě proti Pekingu. Ihned odebral se jesuita Cofler

ke dvoru jeho a s nímí doktor Lucca, taktéž jesuita a výtečný vojevůdce a mnoho jiných jesuitů, kteří byli spolu výtečnými důstojníky, posláni od náměstka krajiny Makao. Tito slibovali nápadníku trůnu čínského, že mu s pomocí čínských křesťanů, kteří tvořili již silnou stranu v zemi, ku vládě v celé zemi pomohou, dá-li sebe se ženami svými a s celým dvorem pokřtíti. Leč k tomu nesvolil Tum-Lié, aby Číňany si nerozhněval. Ale když v prvním boji poraženo bylo vojsko jeho, svolil a dal dvě manželky své i děti své pokřtíti, začež měl Lucca křesťanské vojsko sebrati a s ním jemu ku pomoci přispíšiti. Císařovny obdržely na křtu jmena: Helena a Anna, a první psala na domlouvání Coflerovo list tehdejšímu papeži Alexandru VII. (Chigimu z rodiny Bandinelli 1655—1667), v němž jej ubezpečovali své nejhlubší úcty a oddanosti celé říše čínské, kteráž se mu poddává v poslušenství, a ku konci listu svého odporoučela do přízně papežské doručitele listu tohoto Otce Boyma. Leč list tento provívá příliš duchem smýšlení jesuitského, než abychom zde doslovně znění jeho podávali.

Korunní princ Tam-Tim nazván na křtu Konstantin a Cofler doslovně mu předpovídal: „Dítě toto, které se podobně jako Syn Boží o půl noci narodilo, bude míti ve všem štěstí, a bude jako slunce, které celou říši čínskou oblaží."

Komuž pak by se nezdálo, že řád jesuitský byl přívržencem tělem i duší Tum-Lié-ovým, kdož toto čte? Každému, zajisté, ale jesuité jako velemoudří diplomaté nechtěli veškerou špekulaci svou nésti na jednom rameně, nýbrž hleděli taktéž, aby se ani s nepřátely Tum-Lié-ovými nerozkmotřili. A jedva že se Li-tse-čing Pekingu zmocnil, ihned sbíral Vsan-Quei, bratr zemřelého císaře, velké vojsko v Mandčursku, s kterým přitáhl před Peking a obléhal jej, tak že Li-tse-čing se musel vzdáti. Ale vítěz zemřel v několika dnech na to a syn jeho Šunčín hotovil se k boji, aby si celou říši čínskou podrobil, ale jsa velmi pověrčivý, jako tehdy byla větší část Číňanů, povolal k sobě jesuitu Adama Schalla, který v Pekingu hvězdářství vyučoval, a nařídil mu, aby se hvězd tázal, zdali tato výprava jeho bude šťastnou, a tento předpovídal mu, že dobude nad nepřátely svými slavného vítězství, a skutečně zmocnil se Šunčín jedné krajiny po druhé a ku konci zajal i Tum-Lié-a, jehož s celou rodinou dal usmrtiti, ano i Konstantina, tuto „hvězdu", kteráž dle proroctví Coflerova celou Čínu blahodárnými paprsky svými „měla osvěcovati." Jesuité, kteří byli prvé u dvora přemoženého panovníka sloužili, přešli nyní beze vší ostýchavosti k vítězi, a sice na rozkaz Schallův, kterémuž se zatím tajně dostalo od jenerála řádu jesuitského důstojnosti jenerálního vikáře v missiích čínských. Ale tolik je také jisto, že kdyby se bylo vítězství Tum-Lié-ovi naklonilo, že by právě tak byli i jesuité k tomuto přešli.

Tehdy byli v Číně na vrcholi štěstí svého jesuité. Adam Schall stal se nejvyšším mandarinem a spolu náčelníkem všech evropských bonzů (kněží a učenců), předsedou sboru mathematiků a hvězdářů celé říše a dostalo se mu dovolení, že se v každé záležitosti směl bezprostředně k císaři Šunčínovi obrátiti, kdežto jiní, ano i nejvyšší dvořané čínští jen písemně se s prosbami svými k panovníku směli utíkati. Od té doby bylo u Schalla viděti samé diamanty, nechal se nositi v skvostném palankinu*), před ním kráčívala královská stráž, která holemi bambusovými mu zvědavým

*) Čínská nosítka, hlavně pro vznešené pani čínské.

lidem cestu klestila, když nechtěl uctivě s cesty ustoupiti. A Otec Verbis taktéž dostal důstojnosti mandarinské.

A co medle činili a jak počínali sobě jesuité při tak příznivých okolnostech ve svých kolejích?

Nic, nežli že zhotovovali fysikální nástroje, hodinky, klavíry, vzdělávali mladíky za stavitele, hudebníky, mechaniky, lékaře a státníky, kteréž i Kanghi, syn císařův a chovanec Schallův, nejraději ke všem důležitějším věcem dával. Otec Verbis zhotovoval děla, kteráž byla daleko lepší než čínská, a těmi jesuité nezřídka si opevňovali své koleje, kterýchž bylo toho času 38 v Číně, a mimo to měli i 150 svých kostelů, a přec nebylo ještě zúplna ani 80 let uplynulo od prvního příchodu jesuitů pod vůdcovstvím Ricciho do Číny. Působení jejich v říši této bylo velmi zdarné a praktické, ale pro šíření víry křesťanské činili pramálo aneb zhola ničeho, neboť lidé, kterýmž na hlavu trochu svěcené vody vylili, říkajíce při tom formuli křestní, nebyli ještě žádnými křesťany, nýbrž spíše pokřtěnými pohany.

A když se Hollanďané pokoušeli o to, aby s Číňany vstoupili ve spolek obchodní, byli od jesuitů tak pomlouváni, že nedocílili ani toho nejmenšího; císař čínský je sice k sobě připustil a od vyslanců jejich velmi blahosklonně skvostné dary, které mu přinesli, přijal, ale pány Hollanďany také se vší zdvořilostí s nepořízenou zase propustil.

Ale jakkoli se jesuité se vším úsilím snažili, aby se jim v missionářské činnosti jejich v Číně nikdo jiný co soupeř po bok nepostavil — neboť se obávali konkurence, — přišli přece r. 1633 kněz dominikánský Jan z Morales a kapucín Antonín de Sta. Maria do Číny, aby si i oni dobyli zásluh o rozšíření křesťanství v Číně ze své strany; a kněži tito s hrůzou pohlíželi na hospodářství zdejších jesuitů. Ve své horlivosti nemohli pochopiti, kterak mohli jesuité křesťanům nově na víru obráceným dopustiti, aby i na dál jako pohané žili, a dle způsobu pohanského Konfuciovi a zemřelým předkům svým oběti přinášeli, zkrátka, aby se Bohu a ďáblu spolu klaněli. A když proto Morales rektoru missií čínských předhůzky činil, byl od něho potupně a s úsměškem odbyt, pročež odebral se nazpět do Říma, kdež vylíčil tehdejšímu papeži Innocenci X. (Juan Baptista Panfili 1644—1655) nekřesťanské řádění jesuitů v Číně, prose ho za rozhodné zakročení proti tomuto hanebnému jednání. Papež rozhodl se ve prospěch dominikána Moralesa a tento nad míru potěšen zase podruhé odebral se do „říše slunce“, doufaje, že jesuité se obrátí a že se poddají výroku papežovu. Ale tito ihned po příchodu Moralesově poslali do Říma Otce Martina; zatím byl již zvolen nový papež Alexander VII. velký příznivec jesuitů, a tomu namluvil Otec Martin, že protivníci jejich je pomluvili u dvora Jeho Svatosti a takž rozhodl nový papež ve smyslu opáčném předchůdce svého spor tento ve prospěch jesuitů. I vydávány četné spisy ve prospěch jesuitů a proti nim, a dlouhá léta dály se tyto plané hádky o čínských jesuitech v katolické Evropě; konečně zatratil papež Innocenc XII. (Antonín Pignatelli 1691—1700) řádění jesuitů v krajinách čínských a dal výrok svůj veřejně a slavně v Římě prohlásiti. Papežský vikář Karel Maigrol uveřejnil toto prohlášení papežské r. 1693 v Číně, kterýmž papež křesťanům čínským všecky pohanské zvyky a obyčeje, které jim byl prvé předchůdce jeho papež Alexander VII. povolil, přísně a důrazně zakazuje, a nad těmi, kdožby proti tomu jednali, slavně církevní klatbu

pronáší. A jak zachovali se při tom jesuité? Oni sice druhdy se byli zaslíbili papeži bezvýminečnou poslušností, nazývajíce jej mnohonáctekráte králem nebe, země a pekla, tehdy ale, aby někdy také něco jiného činili, jali se papežského vikáře krutě pronásledovati, což jim bylo ostatně, jelikož tak velké přízně u dvora císařského požívali, věcí velmi snadnou.

Z tohoto počínání povstalo nejen mezi křesťany v Evropě, nýbrž i mezi samými křesťany čínskými nesmírné pohoršení, až konečně papež Kliment XI. (František Albani 1700–1721) poslal Karla Tomáše Maillarda z Tournonu, titulárního biskupa Antiochenského, do Číny, aby vyšetřil, odkud tyto spory a třenice pocházejí, a pak aby, jak sám za dobré uzná, k odstranění různic těchto zakročil. Tournon byl kněz velmi horlivý, jemuž čisté učení víry Kristovy šlo nade všecko; jelikož se ale vždy jevil jesuitům velmi náchylným, očekával od něho papež, že se ve věci této se vší nestranností zachová. Ale jakmile přišel do Číny, počali mu jesuité lichotiti; když však ohavné a bohaprázdné řádění jejich prohlédnul, nazval počínání takové pekelným a zlořečeným, tu obrátili se k němu zády a pomlouvali jej tak dlouho u dvora císařského, až konečně Tournona dal císař do vězení uvrhnouti a za nedlouho podařilo se jesuitům, že se sprostili nepovolaného mravokárce, zprovodivše jej se světa otrávenou čokoládou.

V Římě divili se nad míru nad tímto odporem řádu, kterýž se byl přece papeži svrchovanou zavázal oddaností, ano i nyní pokryteckým způsobem a ošemetně se co věrný zastavatel papežství tvářil, neboť jenerál jesuitský Otec Tamburini padnul dne 20. prosince 1611 se svými assistenty i prokurátory k nohoum papeže a všickni přísahali nejhlubší svoji oddanost a tvrdili, že všecko učiní, co za dobré uzná Jeho Svatost papežská jim rozkázati, zvláště co se týče odstranění pohanských mravů a obyčejů v Číně. A nad to vyslovil se jenerál, že mluví a slibuje to ve jménu všech členů a to že duchem a řečí jest celého řádu. A vyjádření toto bylo od všech jesuitů podepsáno.

To se dálo v Evropě; co ale dělo se zatím v Číně?

Tam pokračovali jesuité v díle započatém, neboť dobře věděli, kdyby nyní byli chtěli z „pokřtěných pohanů“ učiniti pravé křesťany, že by missionářská činnost jejich vzala špatný konec, neboť národ čínský posud velmi lpěl na starých obyčejích náboženství svého.

Papež poslal znovu Karla Mezzabarbu v roce 1719 s plnomocenstvím co vyslance apoštolské stolice do Číny, aby tam přísně a důrazně zakročil proti odbojným jesuitům. Ale těchto plnomocenství chytili se jesuité a namluvili císaři Kanghimu, že si papež chce osobovati vlivu na vládu čínskou. A tak stalo se, že mezi tím, co jesuitský jenerál Tamburini v Římě před papežem na kolenou klečel, ubezpečuje ho oddanosti a synovské poslušnosti celého řádu, hrozili jesuité v Číně vyslanci papežskému osudem mnohem horším, než jaký byl krátce před tím zastihl šlechetného Tournona. Ano čínský jesuita Ludvík Fan opovážil se ve své drzosti tak, že promluvil k Mezzabarbovi v tato slova:

„Papež myslí, že může nad celým světem vládnouti? I ptám se já, kdo jest tento papež? — Blázen, pravím, který si ani nedovede získati poslušnost Holland'anů a Angličanů — a ten by si chtěl v Číně poroučet? O to my se postaráme, podle koho

se tu bude dít. Hollanďané a Angličané věru že nebyli žádní blázni, že se poslušenství k římskému stolci zřekli, odtrhnuvše se od Říma."

Takto mluvil jesuita čínský tuzemec, a ze svého stanoviska měl pravdu, to mu musíme sami přiznati, pozorujeme-li, jakým spůsobem jesuitští apoštolové křesťanství rozšiřovali.

Ale jesuita Simonetti byl ještě drzejší a vyslovil se takto, vyhrožuje vyslanci papežskému: „Opováží-li se papež tovaryšstvu Ježíšovu překážky nějaké v cestu klásti, budeme přinuceni, ukázati celému světu, mnoho-li dokážeme my!" A soudruh jeho Mourao doložil: „Věru nepochopuji, kterak může papež s dobrým rozumem a svědomím něco takového od nás žádati. Jisto jest, že se dopustil smrtelného hříchu, když tuto bullu prohlásil, neboť kdybychom se chtěli obsahem této bully říditi, veta jest po celém missionářském snažení našem v zemi této."

Mezzabarba měl pět slyšení u císaře a Kanghi jevil při všech svých rozpravách s vyslancem papežským velmi bystrého ducha.

Mezi jiným namítl také papežskému vyslanci slova tato: „Jak jest to možno, aby papež o čínských zvycích a obyčejích náboženských mohl dobrý úsudek pronášeti, kteréž nikdy ani neviděl, aniž se osobně o nich přesvědčil. To mi připadá právě tak, jako bych já chtěl něco o evropských záležitostech povídati. Či by se mně nemusel celý svět vysmát?"

Když přišla řeč na neomylnost papežovu a kterak Duch svatý vždy při papeži a při sboru kardinálském jest, tu usmíval se císař čínský a dovolil si všelijaké poznámky, které přivedly legáta papežského v nemalé rozpaky, neboť císař nemohl pochopiti, kterak neomylný Alexander VII. mohl něco dovoliti a schváliti, co právě tak neomylný nástupce jeho Kliment XI. zavrhuje a zatracuje, a konečně nazval papeže hloupým střelcem, jenž prý na slepo do oken Pánu Bohu střílí.

Jesuité, kteří byli při této audienci přítomni, smáli se, až se za břicha popadali a vyslanec, kterýž po celou audienci dle zvyku v Číně panujícího musel klečeti, zahanben mlčel.

Jesuité vzbudili ve velmožích čínských takou nedůvěru proti Mezzabarbovi, že tento byl v paláci jako nějaký vězeň střežen a nikdo neměl k němu přístupu, jen jesuité, kteří jej neustálými výčitkami trápili. Konečně odebral se z Číny, nevyřídiv tu ničeho, jen že kosti otráveného nešťastného Tournona s sebou do Evropy přivezl.

Papež nedosáhl v Číně ničeho. Leč křesťanství by se bylo v Číně i na dále utěšeně rozmáhalo, kdyby jen Kang-hi byl déle na živě zůstal. Ale nástupce jeho Yong-Thing nebyl přítel jesuitů, dobře věda, že předchůdce jeho v téže míře pozbyl lásky lidu svého, v jakéž se k jesuitům přátelsky choval. Neboť byl jim dovolil příliš mnoho, tak že ani knížata a nejvyšší hodnostové říšští nemívali k němu tak svobodného přístupu, jako tito jesuité.

A vidouce nyní, že za vlády tohoto mocnáře mohou s lepším prospěchem proti nenáviděným vetřelcům bojovati, počali nyní velmoži čínští všelijak pronásledovati jesuity, a „soud mravní", tak se totiž nazýval nejvyšší soudní dvůr čínský, bez něhož nesměl ani sám císař žádný zákon zavésti aneb zrušiti, počal znova hlavní částky žalob a stesků proti jesuitům vyšetřovati. I bylo křesťanskému náboženství vůbec vyčítáno, že hledí zásady státní podkopávati, a jesuité zvláště byli viněni, že neustále

bojují proti pokoji a míru a že si na útraty nových křesťanů staví skvostné chrámy a koleje, a že chtějí ze svobodných Číňanů nadělati zotročilých Evropanů.

A rozsudek tohoto soudního dvoru vrhá dosti jasného světla na řádění jesuitů v Číně.

Rozhodl totiž soudní dvůr tento, že jen ti missionáři, kteří se co spisovatelé kalendářů a učenci u dvora královského zdržují a císařství vědami svými prospívají, smí se v zemi zdržovati, všickni ostatní však, kteří v krajinách venkovských čínské říše bydlí, stavíce kostely a koleje a zavádějíce nezkušený lid mužský i ženský, musí se co nebezpeční státu lidé vykliditi. Následkem toho byli všickni missionáři přes hranice vyvezeni, jen dvorní jesuité zůstali zde, dělali kalendáře jako druhdy a hromadili poklady nesmírné, neboť každá z jich tří kolejí v Pekingu měla 500.000 tolarů ročních důchodů. Pro křesťanství však mohli nicméně, líbilo-li se jim, v tichosti působiti. A také nezmizelo v Číně učení křesťanské beze vší stopy, neboť i po vypovězení missionářů potkáváme se v Číně ještě s mnohými křesťany, ano i s některým missionářem tu i tam, ale lid je nectí, neboť tito oddávají se rozmařilostem všeho druhu a prostopášnostem. O tom svědčí list, který biskup Nankinský papeži Benediktu XIV. (Prosper Vavřinec Lambertini 1740—1758) psal žele trpkými slovy mravního úpadků lidí těchto, kteří se ve zpovědnicích i mimo ně s děvčaty nemravně obírají.

A kterak se i napotom v Číně dvorním jesuitům vedlo, líčí nám Otec Hallerstein, rodilý ze Švábska, který byl r. 1780 mandarinem a předsedou hvězdářského sboru v Pekingu.

30.

Komedie jesuitské v Pondichery.

Kdo není se mnou, proti mně jest, a kdo neshromažďuje, rozptyluje, to pravil Kristus a pravili to i po něm první učitelé víry křesťanské ve Východní Indii. Kdokoli se stal křesťanem, nesměl se ani za mák více držeti žádného obyčeje pohanského, a není tedy divu, že tito apoštolové poměrně velmi málo vyznavačů víře Kristově získali, za to ale byli učenníci tito na víru obrácení pravými křesťany. Když ale přišli do Indie jesuité se svou pohodlnou mravoukou, dle které mohl být každý křesťanem a spolu mohl také vzývati pohanské bůžky své, a když pak, zmocnivše se zde, i strašný svůj soud nad kacíři zde zavedli, — mnohem přísnější než inkvisice, tehdy v Evropě zuřící, — proti všem, kdož se nechtěli na křesťanství obrátiti, aneb kdož, stavše se křesťany, zase k staré víře otců svých se vraceli, tu počalo se křesťanství rychleji šířiti, zvláště když ve své apoštolské horlivosti jesuité děly, hranicemi a mučírnami i žaláři Kristovo učení víry lásky v Indii hlásali. Obyvatelé St. Goašti, kteří bohatstvím a rozkošemi byli příliš zmalátněli, nemohli odolati nátlaku vládychtivých Portugalců, a dávali se po tisících křtíti, jen aby měli pokoj od cizích

násilníků. A beztoho nebylo mnoho potřebí, aby se dle názorů jesuitských někdo stal křesťanem, jen když dovedl odříkat několik modlitbiček, kterým se naučil z paměti, třeba jim ani nerozuměl, a když uděloval hojné almužny a dával na modlení; ostatně mohl myslit, jak chtěl, a věřit, co chtěl.

Zkušenost ale učí, že kdo jen z bázně a zisku a ne z přesvědčení a celou duší k něčemu přilne, že zase při nejbližší příležitosti od toho odpadne. A tak se stalo i tuto.

Pozorujeme-li i nesmírný rozdíl ve věrouce těchto dvou náboženství, křesťanského a indického, vysvětlí se nám to tím spíše. Indové věřili na stěhování se duší po smrti; a dle jejich učení bydlely duše zemřelých po smrti nejraději v kravách, a tudíž není divu, že v Malabaru a krajině Coromandelské každý, kdož leže na smrtelném lůžku mohl držeti, umíraje, ocas kraví v rukou, cítil se nad míru šťastným. U nás také často dávají umírajícím do rukou voskovou svíci hořící, a odtud snad pochází i ono pořekadlo, zabíti někoho, „posvítit mu na věčnost.“ V Indii pálívali kraví lejno a popel z něho sypávali si zbožní kajicníci na hlavu, myslíce, že takto se s bůžkem rozhněvaným smíří. Ano i podivnější ještě obřady mívali Indové. Tak u př. dospěla-li dívka panenství, musila důkazy toho veřejně okazovati všemu lidu a hlučná hudba provázela ji, když s průvodem obnažena po celém městě chodívala. A nevěsty nosívaly na krku obrazy bohyně nečistoty a plodivosti. Takovéto obrazy nalezají se i při vykopávání zřícenin starořímského města Pompeji. A chtěl-li Ind duši svou od hříchu nějakého očistiti, užíval koupelí, v nichž se šplouchal směšným způsobem a hulákaje divné modlitbičky.

Velmoži vznešenější v Indii nazývali se bramíny, totiž synové Brahmy, nejvyššího boha indického. Jim prokazoval každý největší úctu, protože se domýšleli hloupí Indové, oni že pocházejí od nejvyššího boha samého. Proto byli tito bramíné velmi pyšni a zpupni, a nazývali každého, kdo nebyl z této kasty, pariou; vlastně ale zove se toliko nejopovrženější a nejnižší třída Indů pariami. Jen čtvrtina bramínů jsou kněží, ostatní zastávají nejvyšší úřady a důstojenství v zemi. Oni nesmějí být k smrti odsouzeni, neplatí žádných daní a statky jejich nikdy nepropadají koruně; urazil-li kdo bramina, nemá toho nikdy odpuštíno. A kdyby se způsobem lehkovážným jen steblem kdo bramina dotekl, dopouští se velkého rouhání a propadá věčnému zatracení.

To byly v hlavních rysech náboženské zvyky a obyčeje starých Indů náboženství bramínského.

Jesuité, jak jsem již pověděl, netrpěli vedle sebe jiných missionářů, a i zde v Indii vypudili brzy mnichy řádu kapucínského, kteří beztoho zde neměli velké přízně, vzali jim chrám v městě Maduře, ano přišli i až do Pondichery, kdež Otec Robert de Nobili obcházel v šatech braminských a zcela se jako rozený Ind choval, jen aby tuzemcům svým cizozemským krojem a rodem se nezošklivil. A skutečně podařilo se jesuitským apoštolům, že brzy získali křesťanství četných vyznavačů; neboť dovolovali jesuité, že i napotom směli indické, na víru křesťanskou obrácené nevěsty nositi na krku peníze s oplzlými obrazy bohyně chlípnosti a rozkoše, a i pak směli indičtí kajicníci křesťané sypati si na hlavy popel z kravského lejna, jako druhdy. To by nebylo ovšem ještě tak bez-

božné a podlé bývalo, ale jesuité dopouštěli se i jiné, všemu citu lidskosti odporující bezbožnosti; neboť tito, tak zvaní rozšiřovatelé učení Kristova, náboženství lásky, které učí, že jsme všickni synové jednoho otce, a že se máme vespolek bratrskou milovati láskou, i oni povrhali tak ubohými Pariy, jako tuzemci kasty kněžské. A i když se tito dali pokřtít, vylučovali je od společných služeb božích a jiných obřadů církevních, neudíleli jim svátosti oltářní a žádný jesuita by byl ani za celý svět nevešel do obydlí umírajícího pariy, aby mu posledního udělil pomazání na cestu do věčnosti. A tak když umíral Paria, museli jej soudruzi jeho na ulici neb cesty vynášeti a zbožní Otcové jesuitští dotkli se jen štětičkou ve svatých olejích omočenou těla opovrženého ubožáka, jen aby se v očích vznešených bramínů nesnížili. — Ano oni křtili i jinakým způsobem, než jak církev předpisuje, novorozené dítky Pariů, a dávali jim jen pohanská jmena.

A to pak chtěli býti onino mužové žáky Onoho, jenž hlásal stejné právo pro všecky a velel, aby lidé se vespolek jako bratři milovali. Hanba jim! Oni byli právě tak ryzého učení Kristova dalecí a neznalí, ano ještě více, než sami kněži pohanští.

A takovýmto hanebným a ošemetným počínáním získali si arci více přízně u vznešených obyvatelů indických, nežli poctiví kapucínští apoštolé; neboť tito byli přišli z pouhé horlivosti hlásati víru Kristovu indickým pohanům, ne ale, jako jesuité, kteří z Evropy do Indie přišli, aby nabyli moci a získali statků vezdejších.

Papež Řehoř XIV. (Alexander Ludovicio 1621—1623), jemuž se dostalo mnohých zpráv o řádění jesuitů v krajinách indických a stesků na násilné počínání si učeníků Loyolových, poslal do Indie pravidla a předpisy, dle nichž se měli missionáři jesuitští říditi, a v nichž jim přísně zakazoval, aby lidu tamnímu, nově na víru obrácenému, nedovolovali žíti dle posavadních pohanských obyčejů. Ale jesuité si předpisy dotčené přečtli, ale ani za mák dle nich nepokračovali, ano zatajili je až do roku 1680.

A co tedy bylo ryzým učením křesťanským vlastně v Indii? Kapuciné učili taktéž o Bohu trojjediném a o miláčcích jeho, svatých a světicích, zapovídali ale lidu Indickému dřívější pohanské mravy a obyčeje, zovouce je ďábelskými a bezbožnými. Jesuité ale, chtějíce taktéž býti křesťany a hlásajíce víru Kristovu, dovolovali pohanské obřady tyto a tak se lid pomátl. Aby soupeře své, missionáře kapucínské pozlobili, slavili jesuité na den na nebe vzetí Panny Marie 1700 slavný průvod, při němž nešena soška Panny Marie dle pohanského způsobu skvostně vyšperkována a ozdobena, čemuž se i mnozí pohané museli s chutí smáti. A aby věc tu ještě nápadnější učinili, odbývali rok na to divadlo, jakové zhusta odbývali ve svých klášteřích a kolejích, představující výjev ze života toho neb onoho svatého. (Později přijdeme ještě na tyto kejkle bláznovské.) — A k tomu zvolili děj ze života svatého Jiří. Známáť jest zajisté každému pověsť, že svatý tento byl vyzván od císaře Diokletiána, aby pohanským obětoval bohům. „Nuže tedy, ukaž mi své bohy,“ vece svatý Jiří na to a ihned přivedli jej do chrámu Boha Apollona. Svatý poznamenal se, jak do pohanského chrámu vstoupil, znamením svatého kříže a ihned rozpadly se sochy bohů pohanských v prach a nebylo po nich památky.

Aby tuto legendu důstojně a obrazně provedli, dali jesuité ve svém kostele lešení vystaviti, na způsob jeviště, nepostavili naň ale pohanský římský, nýbrž indický

chrám a dali doň bůžky malabarské, čímž ovšem komedie tato pohanským Indům mnohem pochopitelnější a známější byla, ale možná, že by tím byli vyvolali odpor mezi tuzemci nemalý a vzpouru.

Svatého Jiří hrál jeden Malabar. Tento stoje před starými známými bůžky, které větší část diváků ve velké posud chovala úctě, zbožně dělal jeden kříž za druhým, ale marné bylo všecko jeho namáhání, bůžkové se ani s místa nehnuli, až několik jiných herců se s holemi na jeviště vyřítilo, a sošky bůžků malabarských na kousky rozbilo, po nichž pak nohama šlapali, a s jeviště dolů je házeli. A co měl míti za účel tento nesmysl? Či myslili jesuité, že se ve prospěch jejich stane nějaký zázrak? Nu, to asi ne, neboť k tomu byli příliš chytří. Či chtěli tím pověsti o divech a zázracích, jaké kapucínští missionáři lidu zdejšímu vyprávěli, učiniti směšnými? To zase by bylo bývalo velmi pošetilým počínáním od nich, neboť oni sami se taktéž na divy a zázraky odvolávali.

Dosti na tom, bramíné a pohané malabarští považovali tuto komedii za strašné rouhání a nesmírnou potupu bohů svých a rozlítili se nad míru proti jesuitům a málem by bylo již i v kostele samém k tuhému boji přišlo; ale cizinci tito byli zde v městě ano i na celém pomoří Koromandelském příliš mocni a tak museli obyvatelé Pondicher-ští*) pro okamžik potlačiti vztek svůj; ale brzy mělo se jim dostati příležitosti, aby si zlost svoji vylili.

Bramíné obrátili se tedy se stížností svou k sousedu svému, králi Taujaourskému, vylíčili mu rouhání jesuitů, a aby mu to nápadně zobrazili, provozovali před ním a před celým dvorem jeho tutéž komedii. Nad tím se král nesmírně rozhořčil a ihned vydal přísný rozkaz proti křesťanům, nímž každému, kdoby ihned od této nesnášelivé víry neustoupil, hrozeno smrtí. A jakkoli se jesuité vychloubají, že tolik křesťanů v Indii na víru obrátili, nemohou se zde žádným mučenníkem vykázati, jenž by pro víru Kristovu byl krev svou vycedil, neboť jakmile tento rozkaz byl vydán, ihned úprkem vracelo se všecko k starým bohům svým, od nichž se vlastně opravdu nikdo byl neodvrátil.

Kapucíné měli pravdu, viníce jesuity, že nesli sami největší část viny na tomto rychlém a častém odpadávání od víry Kristovy, neboť jejich slabé vyučování náboženské, splynutí pohanství s křesťanstvím, jakéž mlčky dopouštěli, nemohly učiniti z pohanů pravé křesťany, pročež při první ráně a při prvním protivenství hanebně se tito noví křesťané víry Kristovy zřekli. Neboť takovými komediemi, jakou jsme shora byli vylíčili, znesvěcuje se jen náboženství a komedie podobné slouží pohanům jen ku posměchu a nikoli k vzbuzení pobožnosti.

Jesuité zase vinili soupeře své kapucíny z kacířství a nepravé víry.

*) Pondichery jest nyní francouzská osada na břehu Koromandelském, záležející z města Pondichery a z vůkolního území. Celé území toto má 5□ mil a 120.000 obyvatelů. Leží při moři u samého ústí malé jedné říčky, na níž mohou jen malé lodi pobřežní plouti. Město samo záleží z dvou, průplavem od sebe oddělených částí a má jen málo znamenitých budov; jest tu jen pěkný palác vládního guvernéra, kostel missionářský, bazar a pěkný maják. R. 1672 postoupil král Bedžapurský Pondichery Francouzům, a ti přetvořili je poznenáhlu v jedno z nejkrásnějších měst indických. Když se ho r. 1761 Angličané zmocnili, a pak je zbořili, čítalo 70.000 obyvatelů. R. 1781 dostalo se zase Francouzům zpět a deset let na to zmocnil se ho pomocí Britů nabob Karnatický. Leč 1814 po míru pařížském vráceno jest zase k Francii.

A tak docházely papeže neustále žaloby od obou těchto mnišských řádů, a tento uznávaje, že takovým způsobem se víře křesťanské více škodí, než prospívá, poslal ihned kardinála Tournona s neobmezeným plnomocenstvím do Indie, aby se tento sám osobně o stavu věcí přesvědčil. Kardinál, jsa již z Evropy úplně přesvědčen, že přímo a rovnou cestou bez oklik s lidmi takovými, jací byli jesuité, k žádnému cíli by nepřišel, tvářil se, jakmile do Pondichery přišel — dne 5. prosince 1703 — co velmi vřelý přítel a přívrženec jesuitů, chválil náboženskou horlivost jejich, mnoho s nimi obcoval, ano stavěl se, jako by byl nejdůvěrnějším přítelem jejich. Také mluvil o obtížích, s jakými se missionáři zhusta potkávají, a litoval je; mluvil i o pohanských mravech a obyčejích a odvolával se při tom neustále na slova sv. Pavla, řkoucího: „Člověk nemůže býti každému vším!“ A tímto jednáním oklamal chytré jesuity, tak že Otec Bouchet i Otec Bartholdo se kardinálovi úplně se zásadami svými svěřili a jemu řekli, jak málo od křesťanů nově na víru obracených požadují, a tím že docílí většího počtu křesťanů.

Bylo to ovšem velmi nemoudré, tak bez obalu se papežskému legátovi svěřiti, a rektor jesuitský, Otec Tachard, káral je z toho přísně, ano velel jim i, aby všecko, co byli kardinálu sdělili, zase odvolali, aneb aspoň, aby mu to v jinakém světle vylíčili. A následkem toho dali si oba tito jesuité při nejbližší rozmluvě s kardinálem velkou práci, aby tak učinili, ale bohužel bylo již pozdě, kardinál věděl již, co chtěl vědět a nedal se více másti.

Dne 23. června 1704 vydal dekret proti jesuitům, nařízení to, které proslulo tvrdošijným odporem „tovaryšstva Ježíšova,“ s jakým se mu vstříc postavilo.

Hlavní rysy dekretu tohoto vztahují se vesměs na pohanské mravy a obyčeje, které jesuité křesťanům nově na víru obráceným trpí, ano dle nichž oni sami při církevních obřadech křesťanských na mnoze se řídí.

V dekretu tom zapovídalo se jim, aby nekřtili bez soli, a nařizovalo se jim, aby novokřtěnce slinou natírali a dle obřadu křesťanského na ně dýchali; dále nesměli více novokřtěncům dávati pohanská jmena. Křesťanské nevěsty nesměly více nositi na prsou obraz bohyně chlipnosti, aniž směly se dáti co dospělé panny v obnažení při průvodech veřejně ukazovati, jako se to bylo až posud dálo. Také bylo zapovězeno, ženské při periodických ženských nemocech od stolu Páně vylučovati — a taktéž nesměli příště Malabarové k očišťování duší svých lázni používati, ani kajíce se, popel z lejna kravského na hlavy své si sypati. Konečně přísně nařizovalo se, aby missionáři i nejopovrženějším pariům bez odporu Tělo Páně podávali a aby je bez rozdílu k společným službám božím připouštěli a s touže péčí, jako jiné křesťany, v náboženství vyučovali. Ku konci dekretu toho vyhrožováno každému klatbou, kdoby proti němu jednal, a kdyby kněz kterýkoli dle dekretu toho se nezachoval, měl býti od všech církevních výkonů vyloučen a důstojenství svého kněžského zbaven.

Jesuité stavěli se poslušnými a povolnými a přísahali kardinálu, že se chtějí dle dekretu dotčeného zachovati, když tento je ve jménu Kristově prosil a zapřísahal, aby se poddali; ale jedva že z Indie kardinál byl pryč, již se jemu i dekretu jeho posmívali a všemožně se snažili, aby se mohli výrokům stolice papežské opříti; spolu nalhali křesťanům Indickým, že Tournon přišel sem o své ujme, a beze všeho plnomocenství ode dvora papežského, a beze vší právomocnosti, tudíž že nejsou zavá-

zání dle dekretu jeho se říditi. A k tomu cíli podplatili i náměstka Pondicherského a biskupa v Meliapuru, aby jim totéž dosvědčili před lidem křesťanským v krajinách indických. Guvernéra Heberta, který se jim nechtěl za nástroj pletich jejich propůjčit, soužili tolik a tak jej na dvoře královském ve Francii stvůrami svými osočili, že konečně, když byl s místa svého svržen, byl ubožák tento nucen do Francie se odstěhovati, a i zde pronásledovali jej ukrutní jesuité. Ano králův zpovědník Teillier byl tak drzý, že se neostýchal Hebertovi veřejně do očí říci: „Pamatujete-li se ještě na to, jak jste se k našim Otcům v Indii zachoval? Zde Vám to, věřte, odplatíme, a tak jako jste Vy nás v Indii zradil, tak zradíme Vás i my zde.“ — Ovšem, tím, že v řádu jesuitském slepá poslušnost panuje, a jeden za všecky a všickni za jednoho bojují, že jen jediná vůle celkem řádu jesuitského vládne a řád k dosažení účelů žádných prostředků se neleká, jen tím dospěl řád jesuitský k takové moci, že papež Benedikt, ani žádný z nástupců jeho proti tak mocnému celku nebyl s to ničeho svésti. Papež Benedikt XIV. chtěl konečně spor ten urovnati a rozkázal Otci Norbertovi, mnichu kapucínského řádu, aby sepsal spis o dějinách východoindických missií. Tento kapucín byl sám dlouhá leta dříve missionářem v Indii, a k sepsání spisu papežem žádaného dostalo se mu dostatek listin a důležitých zpráv ve směru tomto od řádu kapucínského; — i sepsal tedy výtečný spis ve francouzském jazyku ve dvou svazcích „o missiích ve Východní Indii“ a věnoval jej papeži, který spis ten úplně schválil; jesuité ale nemálo proti tomuto spisu zuřili a div že svět neobrátili nohama vzhůru, jen aby papež spis tento zatratil, kterýž byl prvé k vlastní žádosti papežově sepsán a pod přísnou censurou tištěn. Ale papež neučinil jim po vůli. A tak nemohouce spisu učiniti ničeho, — neboť pravda přijde konečně přece vždy na světlo, a byť by se jí i celý svět naproti postavil, — ale skladatele „dějin missií Východoindických“ pronásledovali až do smrti jeho. — Nemoha déle snésti štvání jejich, musel se z vlasti své, Lotrinska, vystěhovati; ale všude zasáhla jej mstivá pravice jesuitů, a nemohl jim uniknouti ani v protestantském Švýcarsku, neb i zde pronásledovaly jej stvůry jesuitské.

Nepůsobili-li jesuité proti pověrám pohanským a zvykům, a nešířili-li křesťanství, co tedy asi činili v dalekých krajinách Indie? táže se mnohý z laskavých čtenářů. A na tutu otázku chci i hned odpověditi. Jesuité vedli tam obchod mnohem výnosný a hromadili statky a poklady ohromné. A slib dobrovolné chudoby, kterým se členové řádu jejich zavázali, nepřekážel jim v tom ani dost málo, neboť jejich ústava řádová dopouštěla dvojsmyslného výkladu pro každou větu v ní obsaženou. Do řádu jejich vstupovali mladíci z nejbohatších a nejvznešenějších rodin a přinášeli s sebou značného jmění. Mluvilo se sice při založení řádu jesuitského o tom, že budou členové jeho pouze almužnou se živiti, ale to platilo později toliko o tak zvaných „domech professů“ a těch měl řád za času největšího rozkvětu svého pouze 24 v celém světě, co zatím měl šest set dvanáct kolejí, tři sta devět a devadesát residencí a domů novicních, které měly mnoho statků a tudíž mohly velmi snadno „domy professů“ prostředky svými podporovati. Ano i četná opatství s bohatými příjmy spojila se s kolejemi jesuitskými. Ale co králové francouzští, španělští a portugalští, jako i císařové němečtí svým jesuitským zpovědníkům v štědré míře darovali, to národové jejich museli trpce mozoly svými a v potu tváře nahraditi.

A nad to byli tito zpovědníci na dvorech panovnických ústavou řádovou zavázáni, aby neustále bděli nad tím, jak by dovedli získati přízeň a milost panovníků těchto k řádu jesuitskému.

A máme četná svědectví, která hlasitě mluví proti domnělé této chudobě. Roku 1626 vyslovila se universita pařížská o příjmech kolejí jesuitských takto: „Oni spojili nejlepší a nejbohatší obročí a velkou část statků, panství a nadací po celém království se svými kolejemi; každý dům jejich podobá se nádhernému paláci; ano příjmy jejich dosáhly již tak značné výše, že toho již ani sami zatajiti nemohou. Koleje jejich vyrovnávají se nádherou svou a bohatými příjmy svými palácům králů a knížat.“ — Ale nejen bohatí a mocní pánové poskytovali jim značných peněz, nýbrž tito ošemetníci dovedli si i u potřebného a chudého lidu k penězům pomoci, totiž líčenou pobožností a pověrou.

Slavný spisovatel jejich Juvenz praví sám ve svém spisu: „Dějiny tovaryšstva Ježíšova“: „Každoročně obětuje řád jesuitský v celku 70.000 mší a nejméně 100.000 růženců za své dobrodince. Zvláště pamatuje tovaryšstvo Ježíšovo na ty, kteří pro domy jejich kdy co dobrého učinili, a vždy ihned a v té míře, jak vydatné a důležité podpory dobrodinec takový řádu prokázal, buď mše svaté, aneb růžence zaň obětuje. Ku př. za toho, kdož založil nějakou kolej aneb dům pro klášter jesuitský čte se 30.000 mší a modlí se 20.000 růženců za živa a tolikéž i po smrti jeho. Tolik ale obětuje řád za každý první dům neb kolej pro řád založenou, za každou další kolej obětuje tovaryšstvo Ježíšovo mší a růženců dvojnásob. A vůbec z oněch 48.000 mší, které členové řádu každoročně čtou, obětuje se největší část za ony dobrodince, kteří nejvíce k rozšíření řádu prospěli.“

Jaké to bohaprázdné rouhání, a jaké zlořečené kramaření s věcmi svatými!

Ale nejen za modlitby a mše své dávali si jesuité dobře platiti, nýbrž oni vedli i výborné obchody a zabývali se i lichvou. Pod záminkou, že bez obchodu by se v krajinách tak vzdálených nemohli udržeti, vyloudili na papeži Řehoři XIV., že vydal jim zvláštní bullu, v které jim povolil, že směli vésti obchod vedle missionářského působení svého, a jakkoli později odvolal papež dovolení toto, nedbali jesuité pranic na to a šantročili dále. A lakota jejich a žádost po bohatství hlavně byly příčinou, proč nechtěli členy jiných řádů co missionáře vedle sebe trpěti. Když mezi jesuity, kapucíny a dominikány, kteří se na missiích velice mezi sebou haštěřili, povstal spor, o němž jsem se již dříve v díle tomto zmínil, napsal biskup z Heliopolis o jesuitech slova tato: „Za jedno nechtějí jesuité nikde vedle sebe míti nikoho, kdo by nad ně vynikal, ani toho, kdo by se jim vyrovnal. Dále pak záleželo jim velice na tom, aby před Evropany všecko, co v cizích dílech světa činí, a hlavně, že obchod vedou, zatajili, — a v obchodu měli jesuité, jakkoli jim velmi často již zakazováno bylo, do obchodů se pouštěti, zběhlost nemalou. A konečně zabrániti hledí všemožně, aby se tuzemci nestali kněži aneb správci duchovními, tak aby mohli jedině oni sami a bez překážky nad indickou církví vládnouti.“

Při obchodu prospívali jesuitům nemálo světští členové jejich řádu, onino členové totiž, kteří se sice zaslíbili jenerálu slepou poslušností, ale neodložili přece světský oděv svůj, aniž složili úřadu neb důstojenství svého, jakéž před tím zastávali, a tak mohli provésti věci mnohé, které by jim nebylo lze bývalo v rouše řeholním provésti.

Tito kramařili a lichvařili a soudruhům jejich v kutnách dostávalo se užitku z obchodu světských spolubratří jejich. A důkazy a doklady toho nalezáme ve všech zprávách, které guvernéři krajin tamních ke dvorům svých panovníků do Evropy zasílávali.

Martin, jenerální guvernér francouzských osad v Indii, praví v této své zprávě takto:

„Mimo Hollandanů vedou jesuité nejrozsáhlejší a nejbohatší obchod v Indii, mnohem více než Britové, Dánové a jiní národové. Rád připouštím, že někteří jesuité s pravým úmyslem přišli sem do Indie, hlásati víru Kristovu, a tito jsou vlastními missionáři, kterýmž řád jesuitský svěřil obracování na víru pohanů. Ale počet jejich jest jen malý a oni zajisté neznají tajemství řádu svého, nýbrž ti, kdož všecka tajemství řádu znají, nezdají se býti jesuity, a jsou praví jesuité, ačkoli nenosí šat řádu, nýbrž chodí co kupci a obchodníci po Goe, Suratě a Agře. Ano jest i dokázáno, že jsou i Turci i Arméni, kteří stojí v důvěrném spojení s obchodníky, členy řádu jesuitského.

„Tito přestrojení jesuité pletou se do všeho a vědí velmi dobře, u kterého kupce to neb ono zboží nejlíp jest k dostání aneb který penězoměnec nejlepší papíry kupuje neb prodává. Podávajíť jim dopisovatelé tajných zpráv o tom. Pohanští tito jesuité poskytují řádu nesmírného zisku a skládají jen jesuitům samým účty, totiž oněm mužům, kteří v šatech zakladatele řádu svého po světě běhají a od nejvyšších hodnostů svých v Evropě, kteří jim neobmezeně důvěřují a žádného tajemství před nimi nemají, zvláštních předpisů dostávají, které tajní jesuité musí zachovávati. A tito také rozkazů takových velmi bedlivě poslouchají, neboť jsou mimo poslušnosti také mlčelivostí zavázáni řádu svému, pro nějž musí neunavně působiti a ve prospěch jeho pracovati. Tito po celém světě rozptýleni tajní jesuité poznávají se dle jistých, toliko jim samým známých znamení, a jen u nich samých neplatí přísloví: „Kolik hlav, tolik smyslů“, neboť všickni pracují dle společného plánu.

„A duch jesuitského řádu pořád jest týž a není žádné změně podroben, zvláště co se týče jejich obchodu.

„Se zbožím, které z Indie pod zástěrkou missionářské činnosti své do Evropy zasílají, vedou velký obchod. Oni posílají zboží dotčené svým světským jesuitům, kteří obdrževše zboží z první ruky, nesmírně mnoho na něm vydělají. A tento tak značný obchod dovedli tak chytře před světem ukrýti, že se v celé Evropě nikdo neodvážil, proti takovémuto nedůstojnému šantročení duchovního řádu hlasu pozvednouti veřejně. Francouzové, jimž jesuité obchodem svým nejvíce škodili, neměli pro to žádného důkazu, a jiní národové, kterým obchod jesuitský tak značné nečinil škody, viděli rádi, jak se Francouzům obchodem jesuitů na paty šlape.“ I psal Martin častěji a zevrubné zprávy o tomto počínání jesuitském do Francie, místo ale co by byla měla tomuto zhoubnému řádění jesuitů se přítrž učiniti, výslovně nařídila obchodní společnost Východo-indická, aby dovolil vše jesuitům, cokoli by tito od něho co od guvernéra žádali a aby je i penězi založil, kdyby jakých potřebovali.

Důkaz to dosti jasný, že i v obchodní společnosti východo-indické působili tajní jesuité. — Martin praví dále ve svých zprávách:

„Tím zpyšněli a zhrdli jesuité tak, že jen Otec Tachard sám východo-indické obchodní společnosti přes 150.000 piastrů (asi 390.000 fr. dle našich peněz bez všeli-

kého úpisu jest dlužen. Na lodích pána du Quesne leží pro jesuity v Indii 58 balíků zboží, a nejmenší balík jesuitský váží více, než nejtěžší balík společnosti obchodní samé. V balíkách těchto ale nejsou snad, jak by se mnohý domníval, růžence, Ježíšky, ostatky svatých, aneb jiné náboženské titěrky podobného druhu, nýbrž kupecké zboží z Evropy. A takové zásilky nalezají se na všech francouzských lodích, plujících z Evropy do Asie. Mnozí jesuité nosí se jako bramíné, mluví řečí jejich, jedí a pijí

Sully, ministr Jindřicha IV., krále francouzského. (Kap. 43.)

s nimi a hledají s nimi společné perle a diamanty, a tím nemálo škodí východo-indické společnosti v jejím obchodu, nehledě ani na to, že se tím špiní náboženství křesťanské.“

„Pod záminkou, že chtějí bramíny na víru křesťanskou obraceti, cestují s nimi a vedou s nimi obchod. A důkazem, že tímto počínáním nesměřují k šíření víry křesťanské, jest okolnost ta, že posud ani jediného bramína víře Kristově nezískali. Ano

bramín jeden, jenž byl s nimi tři daleké cesty konal, tvrdil mi, že po celý ten čas ani slovíčka téměř o věcech náboženských z úst jesuitů neuslyšel. "

„Před několika týdny přišli dva jesuité do Pondichery, kdež přijali ze zboží nákladního, které sem naše lodi z Francie byly přivezly, třicet balíků, jež pak dále do Madrasu, kde právě nyní hlavní sídlo jesuitů jest, dali dovésti. A tato okolnost dokazuje, že členové tovaryšstva Ježíšova značný vedou obchod v Indii a že v trestném srozumění žijí s nepřátely koruny francouzské.“

Neboť tehdy byla Francie ve válce s Anglií.

Na ostrovech Antillských vydělal často Otec de la Valette přes 50 procent na zboží, které do Francie zasílal, a rukama jeho chodily veškeré peněžité záležitosti osadníků antillských. I kardinál Saldanha mluvil ostrými slovy proti takovémuto nekněžskému počínání a dokázal, že měli jesuité neustále dvě odchodní lodě k svým službám pohotově, a všickni obyvatelé Východoindičtí s úžasem pohlíželi na rozsáhlý obchod a obromně tím vzrůstající bohatství jesuitů. V nejbohatších městech evropských, jako v Marseilli, Paříži, Janově a Římě jesuité mívali své penězoměnce, kteří byli taktéž jesuity, ale tajnými, a ve všech svých domech prodávali jesuité drahé koření zámořské, neboť papež Řehoř XIV. jim byl dovolil, že se směli zanášeti lékárnictvím, a dryák kupovaly všecky lékárny pařížské toliko z lékárny jesuitské v Římě, a z lékárny jesuitské v Paříži odebírali jej zase lékárníci všech měst francouzských. V Římě pak samém nalezal se navzdor všem zákazům celý obchod s chlebem, vínem a zbožím kupeckým toliko v rukou jesuitů. Ale nedosti na tom, že vedli obchod buď se značnějším neb menším výtěžkem, nýbrž oni lichvařili i nesmírně.

Tak na př. vypravuje kardinál Tournon, že jesuité v Číně půjčovali peníze až na 25—100 ze sta, ano že se tito zbožní Otcové nestydí tvrditi, že takový zisk je dovolen, jelikož půjčují na úvěr. A tak pochopí velmi snadno každý čtenář, že jesuité majíce v rukou tak značných prostředků peněžitých ovšem mohli vůbec všude, a v Indii zvláště, každé bulle papežské se na odpor stavěti, neboť kde nemohli svésti ničeho pletichami svými, tam dosáhli účele svého zajisté podplácením.

31.

Rejdy a šejdy jesuitů v Paraguay-i.

ajisté že namane se každému čtenáři spisu tohoto otázka: Zdaž pak tito lidé, kteří s korunami panovníků a s životy jejich brali, nikdy nemysleli na to, aby si svou vlastní říši, v níž by zcela neobmezeně panovati mohli, založili?

A odpovím na to, že pomýšleli skutečně na založení říše také a sice v zemi, čítající se k nejkrásnějším krajinám na světě a aspoň dvakrát tak veliké, jako Italie sama, a nad říší tou panovali co neobmezení vládcové, jediný to duchovní řád, jenž od počátku světa co vladař nad zemí vystoupil. —

Země tato byla krajina Paraguay v Jižní Americe, nejen nynější pod tímto jmenem známá krajina, nýbrž tehdy obsahovala Paraguay i nynější státy la Plata a Banda oriental. Krajina tato jest šikmá rovina s nízkými, jedva několik málo tisíců stop nad hladinou mořskou se vypínajícími pahorky, kterouž ovlažují krásné řeky a potůčky, a podnebí tam jest polo tropické, teplé a zdaru plodin a rostlin tak příznivé, že nezřídka tam viděti lze palmy, až na 180 stop vysoké.

První, kdož krásnou tuto krajinu světu objevil, byl Španěl Juan Diaz de Solis, kterýž r. 1516 do řeky Rio de la Plata vplouł. Leč ubožáka diví tamnější obyvatelé indianští ihned, jak u břehu jejich s lodicí přistál, zabili a před očima pozůstalého na lodi mužstva jeho upekli a snědli. Po třech letech na to vyslal Martin de Sofa, španělský velitel v Brasilii Alexise Garcia se čtyřmi odvážlivými muži po jmenované řece vzhůru, zdali by se jim nepodařilo do krajiny Peru, která slynula bohatstvím báječným a hojností zlata a drahého kamení, a tehdy Španělům náležela, vniknouti. Muži tito také skutečně šťastně se do Peru dostali, ale když se opět do Brasilie nazpět vraceli, tu byli Garcias a dva soudruzi jeho od divochů zabiti a toliko dvěma podařilo se do Bahie neb do San Salvadoru se vrátiti. A při třetí výpravě nalezlo šedesát Portugalců i s vůdcem svým Jiřím Sedeno několik let na to chladný hrob svůj ve vlnách veletoku La Plata, který jim lstiví a divocí Indiané tam byli ustlali.

Císař Karel V. odeslal r. 1525 Cabota, nejvyššího svého kormidelníka, s 5 loďmi do krajiny La Plata, a tomu se podařilo, že se až do Paraguay-e dostal a ve jmenu Španělska se v držení krajiny této jakož i krajiny Parama uvázal. Cabot založil při ústí řeky Tercero v krajině La Plata tvrz, kterouž nazval pevnosti Cabotovou. Deset let na to připloul sem Pedro de Mendoza s 14 loďmi a téměř s 3000 muži a založil zde město Assumption. Poznenáhla usazovali se zde Španělé a za nedlouho povstala i města Cindad Real, Santa Fé a Rio de Salado, ale všecka tato města zakládána jsou toliko při ústí velkých řek, co zatím vnitřek země neosazen a Španělům neznám zůstával. Neboť lakotní Španělé dychtili toliko po zlatě a drahém kamení a nestarali se ani za mák o vzdělání půdy, považovaliť takové zaměstnání hrdí hidalgové za ponižující práci pro vznešený stav svůj.

A aby získali přece nějakých lidí, kteří by na místě jich půdu vzdělávali, umínili si, že přivedou Indiany, tímto jmenem nazývali se tehdy vůbec všickni praobyvatelé američtí, k víře křesťanské a k tom účeli poslali králové španělští Karel V. i Filip II. Františkány do krajin těchto a mezi nimi vynikali zvláště František Solano a Ludvík de Bolanjos. Františkán Jan de Baros stal se biskupem Paraguayským s hlavním sídlem v Assumptionu. Františkáni tito byli poctiví, horliví muži, ale neznajíce tamního jazyka, nehodili se k povolání missionářskému a jak také bylo možno, aby ubohým Indianům byli mohli apoštolé paraguayští pojmu jakého o lásce ku křesťanu a k bližnímu vštípiti, když ubožáky křesťanští bližní jich olupovali a strašně odírali, je násilně k těžké práci až do unavení nutili, a nemohli-li se brzy spřáteliti s myšlénkou Indiané nebozí, že mají své trápitele a mučitele co bližní milovati, je ukrutně mučili!

Neučinilo tedy z počátku křesťanství v Paraguay-i pražádných pokroků, až teprv roku 1586 povolal František de Vittoria, nově zvolený biskup Tukuman-

ský, nenaleznuv v celé své biskupské diécesi ani deset kněží, za missionáře jesuity z Brasilie a z Peru, ač to velmi nerad učinil, jsa dominikán, poněvadž tyto dva řády odedávna na sebe nevražily. I hned s velkou ochotou odeslali mu provincialové Anchieta a Atiensa osm jesuitů, byli ale tak chytří, že neodeslali za missionaře obyčejné kazatele jesuitské, kteří neuměli pouze mši čísti a růžence odříkávati, nýbrž muže, kteří měli veškeré posvěcení, a při tom znali se i v řeči indianské a znali i mravy a obyčeje divochů indianských, které si až posud členové jiných duchovních řádů byli neosvojili. Tudíž není divu, že jesuité brzy po svém příchodu žili s tuzemci v nejlepším přátelství. Jmena prvních apoštolů jesuitských v Paraguay-i byla: Pavel Arminio (zároveň ředitel missie paraguayské), pak František Angelo, Alfons Barsana, Juan Villegas, Emanuel de Ortega, Štěpán Grau (z Německa), Juan Salonio a Tomáš Fields. Tito jesuité poznenáhla přišli do všech měst v zemi, nejvíce pak přebývali v Corduy a Assumptionu, ano putovávali i do odlehlé a rozsáhlé krajiny Guayra, kteréžto krajiny řeč hlavně Ortega a Fields velmi dobře mluvili. Ale ačkoli neustále se snažili jesuité, aby se zde mohli trvale usaditi, jako v Číně a Japanu, přece trvalo to přes tři leta, než si mohli vystavěti nepatrný domek a malý kostelík v městečku Villarica. Brzy na to pak přišli k nim ještě jiní jesuité v r. 1593 a založili si velkou kolej v Assumptionu, kteréžto i s nádherným kostelem od vladaře a bohaté šlechty španělské velmi skvěle nadána byla. Šest let na to vystavěli jesuité pěkný dům missionářský v městě Cordua s krásným kostelem a druhou kolej v Santa Fé, a chtěli ještě i jiné koleje a domy si založiti, když tu najednou r. 1602 úplný a neočekavaný převrat v Paraguayi nastal.

Až potud totiž chodili jesuité po celé zemi z místa na místo kážíce a křtíce Indiany velmi mnohé, ale spolu nabyli i té trpké zkušenosti, že všickni nově na víru křesťanskou obrácení pohané opět k staré víře otců svých se vraceli, jakmile jim byl missionář s očí zmizel. A to je přinutilo, že se vzdali putování a hlásání po zemi a umínili si, že se na jednom místě usadí a tak mezi lidem samým bydlíce, naň působiti budou tím blahodárněji.

Předešlý kočovnický život jejich jim ale poskytl té velké výhody, že seznámili se s celou krajinou Paraguayskou zevrubně a úplně, co zatím Španělé neměli žádného ponětí o krajině této, obmezivše se na známost toliko po říši a neznajíce ani za mák krajinu vnitřní, proto že jim šlo jen o to, aby si tuzemce podmanili a je pak těžkými pracemi soužili a mořili.

Toto psali jesuité Paraguayští svému jenerálu Klaudiu Aquavivovi (zvolen 19. ledna 1581 † 31. ledna 1615), a ten ihned jim odpověděl listem, v němž jim naznačil i svůj plán dobře promyšlený, co by se vlastně v Paraguay-i počíti dalo.

I poslal důvěrného přítele svého, Otce Štěpána Paeze, co dozorce řádových domů do Paraguaye, a tento přišed sem a nechav si dáti podrobného vysvětlení o všech poměrech tamních, zdělil jim, že mu jenerál dal na ruku, aby hleděl, zdali by se zde v Paraguayi nedal založiti stát křesťanský zvláštního druhu, nad nímž by jenerál řádu jesuitského v Římě co neobmezený mocnář vládnul.

A jesuité chopili se ponuknutí toho a ihned s rychlostí a vytrvalostí nemalou pustili se do díla.

Všude mezi divochy rozhlašovali, že potlačování jich od Španělů není dílem Bohu milým, a že tím by během času země tato krásná celá zpustla a lid tamní vyhynul. Nad tím rozhořčili se indianští kmenové nemálo na Španěly, kruté své utiskovately; ale Španělé nebyli srozuměni ani dost málo s tímto učením o lásce k bližnímu, a následkem toho vyhnali pokrytecké jesuity z měst Cordua a St. Jago; leč tímto získali jesuité u divochů tím většího vlivu a příchylnosti. A následek toho byl, že brzy dávali se křtíti četní Indiané z kmene Guaranis, lid to naskrze velmi dobrosrdečný, který se jen rostlinnou živil potravou, kdežto zatím sousedé jejich, diví Tumbinambové, kteří se jen honbou živíce, měli lidské maso za nejlepší lahůdku, se do nepřístupných pralesů jižní Ameriky utekli, nahlížejíce, že nejsou s to, aby nátlaku násilnických bělochů odolali. A jakkoli ani desátý snad ještě ze synů kmene Guaranis neměl příležitosti, okusiti jařma španělského, nicméně nahnali jim jesuité před Španěly tolik úzkosti a strachu, že tito bojíce se vyhubení, se z rozptýlených chatrčí svých shromaždovali v obce a dědiny, které jesuité nazvali Bourgady neb Redukce, a usazovali se v krajinách uvnitř země se nalezajících, Španělům posud neznámých. A v každé takové osadě vládl nad nimi jesuitský kněz co farář neb vikář. Jesuité předstírali Indianům, že rozptýleni by nikdy ničeho proti Španělům nesvedli, ale že kdyby se spojili v osady, čítající 8—10000 duší, že by se mohli přece se Španěly měřiti. A lid indianský nenamítal proti těmto svým duchovním rádcům ničeho, neboť jesuité ponechali jim jejich kaziky, co alkaldy či soudce, jen že se museli tito při každém potrestání neb při všech důležitějších věcech radou kněží jesuitských spravovati. Mimo toho ale psali přece jesuité příznivci svému Filipu III., králi španělskému (1598—1621), že v zemích těchto křesťanství nepříliš utěšeně zkvétá, proto že Španělé v Paraguay-i bydlící bez rozdílu jsou hrdí, lakotní, rouhaví a darební lidé, kteří v tuzemcích jen odpor k učení Kristovu vzbuzují. Jesuité ale že prý by tam sami zřídili stát svobodný, nad nímž by nepanoval žádný vládce světský, nýbrž toliko řád jesuitský co krále španělského náměstek, a jemu že by jesuité v Paraguay-i z každého člověka odváděli ročně jeden tolar co daň z hlavy. Filip III., který byl neustále v peněžitých rozpacích a při smrti své finance španělské na mizině viděl, svolil roku 1609 k tomuto návrhu, a nástupce jeho Filip IV. uzavřel s jesuity v témže smyslu smlouvu. A za několik desetiletí nalezalo se v Paraguayi neméně než 30 bourgad, z nichž každá čítala na 9—10000 duší, faráři a vikáři těchto osad stáli vždy po pěti pod vládou převora. — V těchto osadách musel každý od prvního do posledního pracovati; muži dospělí a mladici museli pole vzdělávati, a ženy a děti doma len příisti a plátno tkáti, ano který Indian měl k řemeslu jakému vtipu a chuti, toho v témže řemesle dali jesuité i vyučiti. O této obci jesuitské píše jesuita Charleroix ve svém spisu: „Dějiny Paraguayské“ takto: „Řemesla naše se den po dni šlechtí a zdokonalují a lid náš je nám čím dál tím prospěšnější. Vyučivše je cihlářství a pálení vápna, stavíme nádherné kostely a domy a naši truhláři a sklenáři zdobí velmi vkusně vnitřek budov Páně. Jiní předou příze druhu nejjemnějšího, z nichž se pak tkají krásné šátky a skvostné koberce. Ještě jiní jsou kloboučníci velmi dovední, aneb zhotovují obuv výborného druhu a podobné věci. Ano i v krajkářství a prýmkářství pokročili Indiáni naši znamenitě, a potřebujeme-li peknou albu, aneb jiné kostelní roucho pěkné a řásné, zhotovují nám je

podlé udaných vzorků ženy neb dcery našich Indianů s tak mistrnou dovedností, že není člověk s to rozeznati, co je vzorek a co ne, a že se je na to až milo podívati. Před nedávnem zhotovil nám jeden muž indianský dle vzoru evropského kostelní varhany a ty byly tak dokonalé a mistrné, že jsem se nemohl dost vynadivit. A jiný Indian opsal missál, krásné Antorfské vydání celé tak dovedně a pěkně, že by člověk opis tento skoro za vytištěný original mohl považovat. Indiané naši dělají trouby a hudební nástroje všelikého druhu, výtečné hodinky kapesní i hodiny na stěnu, ano malují i s nevšední dovedností velmi krásné obrazy. Jedním slovem oni dovedou dělat všecko, co si jen přejeme, a jen když je dost málo k práci přidržíme, jeví se býti tak učelivými a pilnými, že se musím kolikkrát až divit."

Z tohoto líčení vidí laskavý čtenář, že jesuité udělali z Indianů Paraguayských užitečné, potřebné lidi, za to ale udržovali je v pověrách a zaslepenosti a považovat se dali od nich za proroky a bytosti nadpřirozené, muselit ubozí Indiané rozkazy jejich na kolenou klečíce přijímati a museli to pokládati za nesmírnou milost, směli-li se jen roucha jejich dotknouti, aneb obrubu šatu jejich políbiti. V kostelích paraguayských nalezaly se sochy, které se pohybovaly, obličeje křivily, škaredě pohlížely a očima koulely, aby takto navštěvovatelům kostela, o pobožnosti nemůže býti ani řeči, strachu a hrůzy nahnaly. Všickni obyvatelé paraguayští byli pouzí otroci, kteří neměli ani za mák vlastního majetku svého, aniž by však bylo kommunismu jakého stávalo, nýbrž všecko patřilo bez ohledu jesuitům.

Ostatně nebylo toto jařmo jesuitské Indianům nesnesitelným a odporným; neboť při těžkých pracech polních hrála veselá hudba, která měla je k práci pobízeti; a v neděli a ve svátek byly hudební a taneční zábavy po kostele, a v tomto ohledu líčí nám Charleroix v dotčených dějinách Paraguayských počínání jesuitů takto:

„Ve Španělích odedávna panoval obyčej, že v neděli a ve svátek byly provozovány od dětí tance a divadla. Tento chvalitebný zvyk zavedli i naši missionáři v Paraguay-i a zavedli jej k obrácení pohanů na víru křesťanskou ve svých kostelích. A k tomu účeli vycvičil jsem 24 nejobratnějších chlapců a děvčat indianských v takovém tanci, že to sloužilo k nemalému povzbuzení v naší obci náboženské a k veliké radosti lidu našeho indianského. Neboť tito brzy že provozovali nejumělejší tance aneb pěkné hry rytířské dílem pěšky, dílem na koních, brzy zase procházeli se na chůdách 6 střevíců vysokých, aneb tančili po provaze, ano i oštěpy házeli do kroužku železného. Někdy také jsem provozoval s nimi nějakou malou veselohru, což všecko s velkým namaháním jsem jim musel do tupých hlav jejich přivésti, až to konečně pochopili."

Farář jeden tvrdí zase o jiné bourgadě takto:

„Zde jest to nevyhnutelně zapotřebí, abychom pohany k takovýmto věcem přidržovali, a tím zevnitřním výkonům naší svaté církve katolické vnitřní náklonnost divochů získati hleděli a k tomu cíli oblékáme každou neděli a svátek po požehnání aneb před slavnými službami božími několik indianských kloučků a dívčinek v hezké šaty a ti nám musí pak v kostele, kdežto jest celá osada shromážděna, před očima veškerého lidu rozličné pěkné tance provozovati. Poznenáhlu přidržujeme také mladistvé tanečníky tyto k processím a jiným průvodům slavnostním, při kterých, když

se nese nejsvětější svátost oltářní, musí nám přední tančiti, ne jinak tak jako druhdy David před archou úmluvy tančíval.“

Všudy, kde panovala tato vláda jesuitská, byl Španělům přístup zamezen, ano jesuité vladaři i výslovně nařídili poddaným svým Indiánům, aby každého Španěla, kdyby se chtěl usaditi v takové indiánské osadě, násilně vypudili. A za nedlouho rozšířilo se panství jesuitské v Brasilii tak, že zahrnovalo celou krajinu od Paraguaye až k pomezí brasilskému.

A co činil král Španělský? Inu ten zůstal i na dále neznámým králem a dostával každoročně daň z hlavy od 30—40000 osob po tolaru, co zatím nejméně počítaje žilo v krajinách oněch aspoň desetkrát tolik lidí.

Jesuité zřizovali si poznenáhlu dílny všeho druhu, lili děla a moždíře, koule i zbroj všelijakou a vedli obchod s rostlinami, zejména s tak zvanou bylinou paraguayskou a každoročně vyváželi 60—80.000 loket látek bavlněných, jakož i množství cukru, tabáku, kožešin a jiných plodin. Ve všech bourgadách měli jesuité sklady s kupeckým zbožím, ano i zlato, stříbro a diamanty. Nejvýtečnější a nejhlavnější jejich obchodní města byla: Santafé, Buenos Ayres a Tukuman, a počítá se, že jim tento obchod ročně přes 10 milionů tolarů vynášel, které všecky do kassy jenerálovy v Římě plynuly. Z toho vidíme, že i šíření víry Kristovy a apoštolování v zámořských krajinách může býti velmi výnosné, jen když člověk s tím umí dobře zacházeti.

Při tom bylo největší snahou jesuitů, aby šťastné své obchodní podniky před světem a veřejností ukryli, co zatím výsledky apoštolské činnosti své s nesmírným povykem po celém světě roztrubovali — ano později, když se zpráva o těchto neapoštolských rejdech jejich až ke dvoru portugalskému donesla, tu činili drzí tito mniši povyk nemalý, že nepřátelé jejich je očerňují a pomluvami o přízeň mocných pánů připraviti hledí.

Ale při tomto povyku nezůstali jesuité státi, jak nám to dějiny smutnými příklady, které neslouží nikoli k ozdobě řádu jesuitského, dokládají. A právě v tak zvaném „svobodném státě křesťanském“, o němž by se každý domníval, že jen pokoj a mír panuje, který si jesuité sami založili, potkáváme se s příklady toho, jakkoli ti, kdož se zovou „tovaryši Ježíšovými“ by měli v první řadě co křesťané se chovati.

Bylo to r. 1641, když tu najednou ctihodnému Bernardu de Cardennas, který již po tři leta tiše a pokojně seděl na biskupské stolici své v Paraguayi, napadlo, aby si biskupství své projel a všude o stavu náboženství křesťanského očitého si zjednal přesvědčení. Jedva ale že se rozneslo, že biskup zamýšlí i oněch 20 far, jesuitskými Indiány obydlených, navštíviti, tu počalo býti jesuitům kolem srdce úzko, neboť se obávali, aby svět nenabyl přesvědčení o zpotvořeném křesťanství mezi Indiány a o válečných přípravách, jaké měli v osadách svých jesuité vždy pohotově, neboť každoročně museli se Indiáné jejich po spůsobu vojska evropského cvičiti ve zbrani. I hleděli z počátku biskupa Cardennasa lichocením ututlati a všelijakým předstíráním od návštěvy far jejich zrazovati, když ale biskup navzdor tomu přece neupustil od úmyslu svého, tu mu počali na kazatelnách velmi drzými slovy spílati, a vyjadřili se veřejně, že poddaní jejich nejsou mu k žádné poslušnosti zavázáni, jelikož se jim mocí chce vnucovati, a když se jim i toto zdálo ještě málo, upla-

tili guvernéra španělského s 30.000 tolarů a tento zajav biskupa, dal jej na loďku, kdež jej sama sobě na řece la Plata bez vesla zůstavil.

Osmdesát mil hnaly rozbouřené vlny veletoku ubohou nešťastnou oběť jesuitského záští, tak že v neustálém nebezpečí mezi životem a smrtí se biskup ctihodný nalezal — až k městu Las Corientes, kdež jej útrpní lidé na břeh připravili, a zde zdržel se Cardennas dvě leta, nemoha se dlouho po přestálých úzkostech zpamatovati. Mezi tím řádili jesuité a guvernér španělský velmi podivně v biskupské diécesi Cardennasově, a vyhlásili za zločin, na který vysadili trest smrti, kdyby se kdo opovážil v jiném než v jesuitském kostele mši slyšeti aneb kázaní. Královská vláda krajiny La Plata, k níž se biskup se stížností svou pro příkoří jemu učiněné obrátil, vynesla rozsudek, že má být Cardennas zase v předešlá práva a důstojenství svá usazen, to se ale mohlo státi teprv tehdy, až guvernér paraguayský, který byl nyní nejúhlavnějším protivníkem biskupovým, svržen byl z úřadu svého. Leč jesuité podplatili větší část kanovníků paraguayských, a kapitula v Assumptionu, biskupském to sídle Cardennasově, prohlásila stolec biskupský za uprázdněný a jala se ubohého biskupa s pomocí darebných některých Španělů strašně pronásledovati.

Když přišel nový guvernér do Assumptionu, vyslovil veřejně nelibost svou nad takovýmto protizákonním počínáním a prohlásil se, že se všemožně vynasnaží, aby tomuto řádění konec učinil, leč vida, jak mocného vlivu jesuité na dvoře španělském požívají, a boje se, aby neztratil své místo, byl brzy přinucen, přimhouřiti oči nad řáděním jesuitů, ano konečně se s nimi i smluvil. I obléhal opuštěného biskupa po 15 dní ve vlastním kostele jeho a ctihodný muž tento byl by snad tam hlady zemřel, a toho právě chtěl guvernér docíliti, — kdyby útrpní lidé mu začasté potaji nebyli oknem potravy poskytovali, neboť byl v Assumptionu velmi oblíbeným a lid jej ctil co otce svého.

Darmo prosil guvernér zbožné Otce, aby měli s biskupem milosrdenství; neboť tito členové „tovaryšstva Ježíšova“ znali jen nenasytnou pomstu a žádali smrt aneb násilné vypuzení biskupovo na vždy z Assumptionu.

Leč tu nastal najednou neočekávaný obrat.

Guvernér totiž náhle zemřel a občané Assumptionští, rozhořčení nad nelidským počínáním těchto kněží jesuitů, vyprostili Cardennasa z obležení jeho a zvolili si jej samého pak za guvernéra a odpor proti jesuitům a rozhořčení všeho lidu proti celému tomuto řádu dosáhly takového stupně, že se nesměli ani veřejně na ulici ukázati. Předhazovalo se jim, že spůsobili lstí a úklady svými tuto roztržku církevní, a zpovědníkům a kazatelům jejich vyčítalo se, že šíří pobuřující a nebezpečné učení, a rada městská zapřísahala Cardennasa, aby jesuity, co rušitele veřejného pořádku a pokoje, z města vypověděl, což se také v skutku dne 6. března 1649 stalo.

Charleroix líčí ve svých dějinách Cardennasa co ukrutníka násilného, a jesuity co pravé trpělivé beránky a co vzory útlocitu a smilování, ale my, kdož jsme je se naučili znáti v Evropě, víme, jaké pravdy se můžeme od dějepisců jesuitských o řádu jejich dozvěděti. Ostatně hned poznáme i v dalším líčení svém beránky tyto.

Z města byli ovšem jesuité vypuzeni; ale chtějíce za tuto pohanu se vymstíti, na rychlo ozbrojili přes 4000 Indiánů, zvolili Šebestiána de Leon za guvernéra,

a přepadnuvše s tímto vojskem svým Assumption, zmocnili se města. A mnich jeden vyřknul klatbu nad biskupem a vyobcoval jej z církve. Leon pak držel jej po patnácte dní v podzemní smrduté díře jedné v zajetí hanebném a když jej konečně propustil, dal jej s několika vojáky na loďku jednu dopraviti, a vojákům, jej provázejícím, poručil, aby jej nepřipustili přiraziti na břeh dříve, až u Santa Fé, tedy přes 200 mil od Assumptionu. A vida, že by takovýmto jednáním vyvolal u lidu velkou vzpouru, pohrozil krutými tresty každému, kdož by se protivil vládě jeho, mnohé obyvately zjímal a věznil, a některé dal i z církve vyobcovat, což nemálo účinkovalo na lid zdejší v duchu pověrčivého, středověkého mnišství vychovaný.

I nevěděl si Cardennas jiné rady, než že se do Evropy odebral, aby zde osobně u dvora papežského na hanebné a podlé jednání jesuitů si stěžoval. A tu byly všecky lži a pomluvy jesuitů marny, neboť vina jejich ležela tu dokázána na bíledni. Král španělský vrátil biskupu zase všecka předešlá jeho důstojenství a dvůr papežský odsoudil samovolně toto jednání řádu jesuitského.

I byla čest Cardennasovi opět vrácena a dostalo se mu zadostučinění a uznání v Evropě, leč netěšil se dlouho z tohoto vítězství svého, neboť vraceje se do biskupství svého v Americe, zemřel na cestě.

Biskup tento ale nestojí samojediný v dějinách co oběť jesuitského záští a pletich.

Druhý soudruh jeho v utrpení jest Jan Palafox, arcibiskup Mexický a biskup v Angelopolisu a Olmě. Z tohoto sáhodlouhého titule biskupského soudil by každý na moc muže toho a myslel by snad, že tak mocné kníže církevní by se dovedlo ubrániti úkladům a pletichám řádu jesuitského. Ale uvidíme hned, že nikterak nestačila moc jeho proti jesuitům. Ano i když Palafox zemřel, přenesl řád jesuitský záští svou i na zemřelého, tak že kdykoli měl býti, a to se kolikráte stalo, pro své neobyčejné zásluhy za svatého prohlášen, vždy se tomu jesuité vší mocí opírali. Ale myslíme a jest také jisto, že když muž tento neměl nic jiného na svědomí a nepřekáželo-li blahoslavenství jeho jiného, než záští jesuitská, že jistě raduje se co svatý na nebesích, třeba se mu k tomu nepropůjčilo zde na zemi od papeže a od jesuitů titule právního.

A příčinu k tomuto nepřátelství jesuitů zavdaly záležitosti peněžité.

Neboť hned z počátku, jak španělští králové se dostali v držení Mexika, dali biskupskému chrámu kathedralnímu všecky desátky z krajiny této, ale jesuité se všemožně snažili, aby desátků těchto se koleji jejich samé dostalo. Byltě se tehdy řád jejich v Mexiku nemálo rozšířil a slynul velkým bohatstvím. O tom dovídáme se z listu, který biskup Palafox psal papeži Innocenci X. a v listu tomto doslovně čteme:

„Nalezl jsem téměř veškeré bohatství jižní Ameriky v rukou jesuitů. Toliko dvě koleje mají stádo čítající nyní 300.000 ovcí. A kdežto chrámy kathedralní a jiné řády a ústavy náboženské mívají na nejvýš tři cukrovary, má řád jesuitský toliko v krajině Mexiko, v níž se nachází deset kolejí řádu toho, největších šest cukrovaren, z nichž každá má cenu nejméně 500.000, ano někdy i milion tolarů. Já však znám některé, které nesou ročně až na 100.000 tolarů. Mimo to mají jesuité rozsáhlé dvorce a osady, třeba kolik mil veliké, z nichž nesmírné množství obilí

a jiného druhu plodin vyváží, a ke kolejím jejich patří i mnoho bohatých a vydatných dolů stříbrných. A vůbec jesuitská moc a bohatství řádu toho dospěly na tak vysoký stupeň, že ostatní duchovenstvo brzy bude přinuceno, chléb svůj a výživu svou si od jesuitů vyžebrati."

V tomto svém listě páčí arcibiskup, že každý v Americe žijící jesuita má 2500 tolarů ročních příjmů.

Tímto snažením jesuitů, aby příjmy kathedralních kostelů kolejím svým získali, trpěl biskup citelné škody a členové kapituly vedli si proto stížnost u něho, proto že příjmy z desátků byly jediným pramenem výživy jejich.

I hleděl Palafox mírným domlouváním jesuity o tomto proti všemu právu čelícím počínání jejich přemluviti; ale kdo to jak živ viděl, aby se lakomec nenasytný dal rozumovými důvody od chtivosti své pojmění odvrátiti? A tudiž viděl se biskup nucena u třech královských stolic soudních si na jesuity stížnost vésti. A jakkoli soud rozhodnul ve všech třech stolicích ve prospěch jeho, přece se nechtěli jesuité podlé obyčeje svého poddati, nýbrž počali mu jiným spůsobem ubližovati a překážky všelijaké mu činiti, hledíce se vyprostiti z právomocnosti jeho a konajíce bez povolení jeho všecky výkony úřadu kněžského, ačkoli výslovně jim to od církevního sněmu tridentského bylo zakázáno. Následkem toho a opíraje se o dotčený kanon sněmu tridentského a odvolávaje se na rozličná nařízení papežská, v tomto směru vydaná, vybídl dne 6. března 1747 biskupský vikář jesuity, aby mu prokázali plnomocenství svá, na základě jichž by jim takovéto samovolné počínání bylo dovoleno, prvé ale aby se zdrželi zpovídání a kázaní, anto věci tyto pouze s výslovným povolením biskupů smí konati. Ale místo, co by se byli měli podrobiti, počali drzí jesuité hanebnou hru proti vrchnímu pastýři hráti. Nejprvé totiž počali tvrditi, že mají privilej, dle něhož nemusí se nikomu plnomocenstvím vykazovati, a když jenerální vikář žádal, aby mu privilej tuto ukázali, předstírali, že mají ještě i to povoleno, že ani ukázati výsadu tuto nikomu nemusí. A aby dovršili míru hanebného počínání svého, neustáli v samovolném a bezohledném vykonávání všech obřadů církevních, aniž by se byli arcibiskupa o dovolení k tomu tázali, jak toho tento, a to vším právem, žádal. I nezbývalo tedy při takové drzosti Palafoxu jiného, než že jesuitům pod trestem těžké klatby církevní vykonávání obřadů zakázal a všem křesťanům diécese své zapověděl, aby k jesuitům k zpovědi a na kázaní nechodili.

Jesuité chtějíce se vyhnouti soudu, neboť dobře věděli, že by rozsudek velmi nepříznivě pro ně vypadl, obrátili se k místokráli španělskému v Mexiku, stěžujíce si, že biskup Palafox a vikář jeho ústavu řádu jejich násilně ruší. Místokrál, kterého jesuité bohatými dary na svou stranu přivedli, rozhodl, aby Palafox interdikt svůj proti jesuitům odvolal a aby je v kázání a zpovídání nerušil.

Tím ovšem hrozilo nebezpečí veliké vší duchovní kázni a proto se obrátil Palafox k místokráli, aby jej na to upozornil a následky takového nadržování jesuitům mu vylíčil. Tento maje přece ještě troohu cti v těle, nechtěl veřejně proti církevnímu velmoži tomuto vystoupiti. Leč jedva že jesuité počali o této nerozhodnosti místokrálově tušiti, ihned násilně pojednou věci té konec učinili.

S neslýchanou drzostí totiž vyslovili proti arcibiskupu i proti jenerálnímu vikáři jeho klatbu církevní, kterouž jej vyobcovávali z lůna církve katolické. A ve spisu

svém, který obsahoval řadu nadávek a útoků proti oběma velmožům církevním, a který při zvuku trub a hlaholu bubnů dali po všech ulicích města prohlašovati, výslovně znělo:

„Všickni, kdož koli by se arcibiskupa přidrželi a jej poslouchali, propadávají, mají-li jmění, pokutě 2000 dukátů bez rozdílu rodu a stavu, ti však, kdož jmění nemají, propadávají trestu čtyrleté nucené práce na pevnostech, a lidé z třídy nejsprostší, kdož by i na dále ještě se přidrželi biskupa, budou odsouzeni na čtyry léta na pevnost a mimo toho ještě 200 ranami holí beze všeho vyšetřování a práva odvolání k nějaké vyšší stolici soudní."

Ale jesuité byli v Mexiku nad to i tak mocní, že mohli těmto drzým výpadům svým, kdyby se jim to bylo líbilo, i mocí vojenskou důrazu zjednati.

Palafox navzdor tomu ale byl co biskup velmi oblíben a požíval vůbec velké úcty a vážnosti pro svou spravedlnost a vlídnost, s kterou se vždy a všude za času biskupování svého choval k nejvyšším stejně jako k nejnižším a nyní viděl se najednou těmito jesuity do třídy nejsprostších zločinců vyvržena.

A z této oblíbenosti jeho u lidu mexického byla by mu spása kynula. — Neboť provolání jeho k lidu a pokyn jeho byly by lid ihned do zbraně přivedly a v boji spravedlivém zajisté že by byl nepřátely své pokořil a v prach smetl, ale dle slov Spasitelových, že „kdož meč tasí, od meče zahynou" zachoval se i on co věrný sluha a následovník Kristův, a nechtěje, aby snad skrze něho válka občanská a krveprolití povstalo, vzdálil se z biskupského sídla svého Angelopolisu. A putuje v zemi bez přestání a mnohdy nemaje ani, kde by hlavu složil, zasílal neustále listy ke dvoru španělskému a papežskému, v nichž doporučoval jim samým spornou věc svoji k rozhodnutí.

V jednom listě, jejž psal Palafox papeži Innocenci X, čteme takto:

„Utekl jsem se do hor hledaje ve společnosti štírů a hadů bezpečnosti a míru, kterých jsem na blízku onoho nesmířitelného „tovaryšstva Ježíšova" marně vyhledával. A proživ takto dvacet dní v největším nebezpečí života a takové bídě a nedostatku, že jsem neměl kolikráte ani krůpěje vody, kterou bych se napojil, ani sousta chleba, jímž bych hrozný hlad zahnal, mimo hořké slzy své, nalezl jsem konečně v pustých pralesích malou chyšku, v níž jsem se po čtyry měsíce před nepřátely svými ukrýval."

Jedva že se Palafox z biskupského sídla svého vzdálil, a již počínali jesuité řádit v zemi, jako by ji brannou rukou byli na nepříteli dobyli. Počali se chovat zde s nesmírnou libovůlí a krutostí a nikdo nesměl se odvážiti ani nejmenší hanou, ani dost malým politováním ubohého pronásledovaného biskupa, se projeviti. Žaláře a vypovídání byly na denním pořádku, ano i některé popravy dály se, a těm, kdož byli vůbec co zjevní přívrženci biskupovi známi, nezbývalo jiného, než že se museli k straně nepřátel jeho přidati, chtěli-li zachovati své životy. Touto hrůzovládou konečně přivedli to tak daleko, že byla biskupská stolice uprázdněna, neboť navzdor tomu, že Palafox, odjížděje z biskupského sídla svého, na místě sebe tři jenerální vikáře ustanovil, nevládli tito ani za mák, anť tito jesuité, kteří si vše dovolovali, i vikáře tyto dali do vězení a prohlásili všecka nařízení, která byl nepřítomný biskup prvé proti řádu jesuitskému vydal, za neplatná. Ale ještě hanebnější byla další počí-

nání jejich, kterýmž hanobili nejen osobu oběti záští svého samu, ale i jeho důstojnost biskupskou. Žáci jesuitští totiž v nesmírné uličnické drzosti své dopustili se i té hanebnosti, že berli biskupskou přivázavše koni na ocas, a biskupskou čepici upevnivše na sedlo, táhli takto s průvodem zpívajíce sprosté hanebné písně ulicemi města. Čas po čase se průvod tento zastavoval a tu celý zástup žáků jesuitských z plna hrdla počal biskupu nadávati, ano jeden z nich maje velký volský roh, křičel z něho k lidu, uděluje mu biskupského požehnání. —

Zbožní Otcové ale nejen že trpěli toto rouhání nýbrž oni ještě žáky své k tomu vybízeli; vždyť platila potupa tato nepříteli, kteréhož jesuité pletichami svými byli učinili neškodným a pomstychtivost jejich neuzná, jak jsem již kolikrát měl příležitost, laskavému čtenářstvu svému ukázati, žádných mezí.

Brzy ale měl se této nesmírné zpupnosti a tomuto zlořečenému přepychu rázem konec učiniti.

Neboť jednoho dne připloulo ze Španěl loďstvo a admirál přivezl s sebou rozkaz královský, kterým místokrál mexický, povolný přivrženec řádu jesuitského, z místa svého jest ssazen a biskup Jukutanský stal se nástupcem jeho, Palafox pak s velkou slávou jest v předešlé důstojenství své zase uveden. Ano v královském listě schvalovaly se i všecky zápovědi, které byl biskup proti samovolnému počínání si řádu jesuitského vydal.

Za nedlouho na to došly sem i z Říma dekrety papežské kongregace k rozšiřování víry křesťanské a breve papeže, v kterých se všecko zavrhovalo a káralo, coko-li kdy tovaryšstvo Ježíšovo proti biskupské důstojnosti učinilo. Myslil by si každý člověk zajisté, že páni jesuité této tak rozhodné vůli římského papeže, jemuž se byli nad to ještě čtverým slibem k neobmezené zavázali poslušnosti, se konečně podrobí! Ale chyba lávky! Ani ve snu jim co takového nenapadlo, neboť oni mají ve zvyku, že nepodají se nikdy a nikomu, a jakkoli je záležitost tato již přes 200.000 tolarů stála, neustáli v usilování svém, dopisujíce na královský dvůr v Madridě a k papežskému dvoru v Římě neustále, aby věc tu vytočili nějak, a nelekali se žádných pomluv ani uplácení, a každého chápajíce se, byť i nejpodlejšího prostředku, jen aby Palafoxu učinili ospravedlnění jeho nemožným. Ale jakkoli měli dosti stvůr služebných a prodajných při obou dvorech, které zcela se v rukou jejich nalezaly a pro ně působily, tak byli přece i tehdy se všech stran odmrštěni a k věčnému umlknutí odsouzeni.

Ale vidouce, že všude prohráli, neustáli přece a v rozličných spisech jali se hanebné počínání své v Jižní Americe hájiti, aby se zdálo, že nebyli pokořeni, nýbrž že zvítězila věc jejich, a ještě za mnoho let potom prohlásili psaní Palafoxovo ke dvoru papežskému za nepravé a podvržené.

32.

Krátké panování jesuitů v Habeši.

Mezitím, co se jesuité v Asii a v Americe v poměrně velmi krátké době vzmohli, zůstávalo působení jejich v Africe obmezeno jen na malý kus země a sice pouze na vysočinu Habešskou. Zde již v první polovici 4. století po Kristu se snažili Frumentius a Aedesius o rozšíření křesťanství a nalezli i dosti učenníků víry Kristovy. Když pak v šestém století učení Mohamedovo povstalo a s mečem v ruce se šířilo, podrobeny jsou mu všecky krajiny severovýchodní Afriky zejména Egypt až po hranice Nubie, leč do Habeše nevnikl koran, tak že tvořila krajina tato jakýsi ostrov u prostřed moře učení Mohamedova. V Evropě po dlouhá století ničeho nebylo známo o této křesťanské osadě africké, až teprv v pozdějším středověku dostala se do Evropy pověsť o jakémsi „knězi Janovi“ kterýž prý je panovníkem v Habeši a bezprostředně pochází z rodiny krále Šalomouna. A na východním pobřeží Afriky dověděli se Portugalci r. 1484, že za Beninem panuje mocný jakýs král křesťanský, který se jmenuje Za Ogané. I vypravila se dvě leta na to společnost portugalská s Pero de Covilhou v čele do země této a skutečně nalezla zde stát křesťanský, jehož král jí dovolil, aby s obyvateli tamními obchod vedla. I vedli Portugalci dlouhá leta pokojně a bez překážky obchod s křesťanskými Habešany a poznali se a naučili se řeči habešské, až tu najednou v Římě uznali, že křesťané habešští jsou bludaři. Tito věřili sice v Krista, zavrhovali však učení že v Kristu božská i lidská bytost bez rozdílu a smíšení spojena jest v jedné osobě. A i v tom odchylovali se od víry římsko-katolické, že vedle křtu užívali i obřízky; posty jejich trvaly až do slunce západu a postíce se nejedli ničeho. To vše by ale bylo nic nedělalo, jen že křesťané v Habeši, a to bylo hlavní bludařství jejich, uznávali za svou nejvyšší hlavu patriarchu Alexandrinského a nikoli papeže Římského, o němž celých tisíc let ničeho nevěděli a kterýž také je neznal. A když žádné domluvy v dobrotě nepomáhaly, aby se staré církevní hlavy své odřekli a k jinému pánu se přidali, posláni jsou k nim jesuité, jejichž obracování na víru křesťanskou v Japanu, Číně a Paraguayi laskaví čtenářové v předešlých kapitolách dosti dobře poznali.

Jesuité připluvše do Habeše na lodích portugalských, ihned chtěli se tu usaditi a koleje si zakládati a pokoušeli se nejprvé, aby Habešany lichocením, dary a sliby přivedli k víře římsko-katolické. Ku konci 16. století podařilo se Otci Paezovi, že si získal Sozinia, nástupce trůnu habešského, kterýž se mu slibem zavázal, že jakmile vstoupí na trůn, že co možného mu bude, pro sjednocení s římskou církví učiní, a také tomuto slibu dostál. Neboť ujav se r. 1603 vlády, odřekl se ihned staré „tak zvané kacířské“ víry své a zavázal se slibem slavným a přísahou, že jediného papeže chce za nejvyšší hlavu duchovní říše habešské považovati. A že tohoto příkladu panovníkova ihned množství dvořanů a šlechty násle-

dovalo, rozumí se samo sebou, jakož i že všickni úředníci habešští stejnou přísahu skládali. Zkrátka vítězství jesuitů v krajině této zdálo se býti jisté a papež Řehoř XV. jmenoval r. 1622 jesuitu Alfonsa Mendeza patriarchou habešským, propůjčiv mu neobmezenou moc ve věcech duchovních v zemi této. A pošetilý a na duchu slabý král Sozinios slíbil, že s celou svou královskou mocí bude důstojenství cizího duchovního mocnáře v zemi své hájiti a vládu jeho podporovati.

A jedva že jesuité myslili, že mohou příkřeji v Habeši vystoupiti a dle svého surového a násilnického spůsobu při obrácení na víru křesťanskou si počínati, tu ihned obrátili. Ale za nedlouho se přesvědčili, zde že setkali se s tvrdošíjným a dobře řízeným odporem. — Jesuité místo co by byli měli učením a dobrým příkladem působiti na srdce obyvatelů habešských, počali s divou krutostí pronásledovati všecky, kdož z podlízalství s králem svým nepřešli do tábora jejich. A tak bylo v krátké době v této až posud tak šťastné zemi símě zášti a rozbroje rozseto. — Ale kdož jesuitům nejvíce odporovali, bylo četné habešské duchovenstvo. A to skládalo se z kasis (farářů), debterátů (děkanů), komosátů (prelátů), v čele jeho stál pak abuna (biskup); duchovenstvo toto pak bylo v zemi velmi četné. Mimo to bylo v Habeši ještě velmi mnoho klášterů mužských i ženských a všickni tito lpěli s nevšední vytrvalostí k staré víře Otců svých a neukazovali ani za mák chuti, aby příjmy své do sáčků lakotných cizinců hrnuli, o nichž byli prvé ani slova neslyšeli. — A kněžstvo toto požívalo u lidu velké úcty a vlivu.

A této moci a tohoto vlivu, jakéž až posud měli na lid habešský, měli se nyní zříci a poddati se cizímu, tak vzdálenému a jim zcela neznámému vladaři! To se nemělo a nesmělo na žádný pád státi, a oni nechtěli ani o Římu, ani o papeži, ani o zavádění novot jesuitských ani slova slyšet. A věc to dokázána, že čím pověrčivější je národ a čím nevědomější, tím výše staví moc náboženství nad zákony státní a tím snáze dá se naň od oltáře, s kazatelny neb v zpovědnici působiti. A tak to bylo i zde. Trpělivá vytrvalost a několikaleté působení v jednom směru byly by přivedly jesuity k cíli žádoucímu, oni ale chtěli najednou dosíci cíle tobo, neboť příhody v Číně a Japanu neponaučili je o zhoubnosti počínání takového. A myslíce, že budou se surovým lidem v Habeši brzy hotovi, přiměli domluvami krále, že náměstkům svým poručil, aby proti neposlušnému lidu, zvláště pak proti kněžím s železnou zakročil přísností.

A následkem toho dály se zhusta popravy a mučení; tato protivenství vyvolávala však vždy nových mučenníků, kteří ničím nedali se odvrátiti od víry zděděné po praotcích svých.

A král nabyl přesvědčení, že národ jeho není lidem vrtkavým, nýbrž národem skálopevným, odhodlaným, že není stádo lidí k ponížení odsouzené, který jako pes ruku bijícího jej pána líže a že neučiní mu po vůli z pouhého patolizalství, jako to dvořané jeho učinili. Neboť tisíce tisíců statných Habešanů vyslovilo se za příkladem kněží, vůdců svých, zcela rozhodně, že nikdy se nepoddají, a že jsou každou chvíli hotovi, pro víru po předcích zděděnou krev vycediti. Jesuité smáli se z počátku této stálosti a na ponuknutí jejich dal královský náměstek Zela, který byl taktéž od víry otců svých odpadl, několik kněží pověsiti na šibenici. Tu ale vypukla po celé zemi strašná bouře, a Sozinius, nevěda si v tomto nebezpečném postavení

jiné pomoci, vzdal se vlády ve prospěch syna svého Facilida, přenechav tomuto práci, jakby zamotané záležitosti v říši otcovské vypletl.

Nový král ale potázal se s dobrou, a uzavřev mír s národem svým vypověděl všecky Portugalce, římsko-katolického patriarchu i jesuity ze své země a když se tito pokoušeli, aby zosnovali ve prospěch svůj vzpouru, dal některé z nich veřejně odpraviti a prohlásil dekretem královským, že se nesmí žádný jesuita pod trestem smrti nikdy více odvážiti, přes hranice Habešské překročiti. Dohráli tedy jesuité takto krátkou, avšak krvavou roli svoji v Habeši a v Africe vůbec a nečinili od té doby žádných pokusů více o rozšíření křesťanství v tomto dílu světa, neboť zde nekvětla obchodu jejich žádná skvělá budoucnost. Ovšem že po letech přišli zase znovu do osad portugalských na západním pobřeží africkém jesuitští jednatelé, nikoli však za příčinou šíření víry, nýbrž za svým obchodem, aby tam totiž skoupili černochy, a aby tyto černé spolubratry své v osadách amerických s velkým výdělkem zase prodali.

Nu, a to také k větší cti a slávě Boží!

33.

První Jesuité v Rakousku.

Pozorujeme-li dějiny šestnáctého století, tu vidíme, jak si nová doba s mocným tlakem dráhu klestí, a jak osvěta na perutích orlích výš a výše lidstvo unáší: vidíme, jak bojuje politika novověká proti starým zásadám náboženským, které svlékše se sebe svého starého ducha, zůstaly toliko pouhou formou beze vší ceny pro život a bez útěchy pro smrt: člověčenstvo počíná skoumavým okem hleděti na jádro a přemýšleti, a tu vidí, jak veliký rozdíl mezi pravým učením Kristovým a učením kněží a mnichů římských panuje a nemusí se tedy laskavý čtenář diviti pranic, že reformace již v prvních hrubých namnoze počátcích svých tak dobré půdy nabyla a tak hojných přívrženců si získala. Ano v celém Rakousku byla již r. 1548 většina obyvatelstva protestantská, spisy protestantské všudy byly čteny a kněh spisovatelů protestantských užívalo se ve všech školách. Většina klášterů byla opuštěna a prázdná a každý považoval mnichy a jeptišky zadarmo chleby, kteří zbytečně lidem za obtíž žijí a Pánu Bohu čas ukrádají, vyjma ty kláštery, které si byly obraly za účel vyučování a vzdělávání mládeže, aneb ošetřování nemocných; neboť ostatní klášterníky, kteří se jen modlitbám a rozjímáním po celý svůj život věnují, i doba naše považuje za darmochleby, kteří jsou za obtíž a břemeno pilným a pracovitým spolubližním svým. A jelikož tehdy kláštery více žádných výtečných učenců nevychovávaly, nemohli klášterníci se skvělým výsledkem se v boj proti pokročilému věku novému pustiti a bylo na snadě, že za nedlouho bude celé Rakousko protestantské; beztoho čítalo se zde tehdy třicet protestantů na jednoho katolíka.

A v jakém poměru medle žili tito vyznávači rozličných náboženství vedle sebe?

O tom píše nám Micheli, tehdejší vyslanec republiky benátské u dvora Rakouského r. 1568 takto: „Lidé zde si již zvykli, že jeden druhému v náboženství jeho

žádných překážek ani předbůzek nečiní. Neboť kde vyznavači rozličných náboženství mezi sebou žijí, ani nenapadne nikomu ptáti se, kdo protestant je, a kdo katolík a takovátéž snášelivost náboženská panuje i v lůně rodin samých. V mnohé rodině přiznávají se rodiče k jedné a děti k druhé víře, a v plukách vojenských bez překážky v řadě stojí katolík vedle protestanta; katolíci žení se s protestantkami a ženy a dívky protestantské vdávají se s muži katolickými a nikdo si náboženství druhého ani nevšimne."

A právě tak bylo i v Německu, jak nám Montaigne, kterýž r. 1580 zde cestoval, píše o poměrech města Augšpurku:

„Sňatky katolíků s protestanty jsou zde zcela na denním pořádku a kdo je z mladých snoubenců zamilovanější, přestoupí k víře druhého, a takových smíšených manželství uzavírá se zde každoročně na tisíce. Tak jsem byl na hospodě, hospodář tamní byl katolík a žena jeho protestantkou; neboť v Bavořích a Rakousku přiznává se celá šlechta k pokročilým zásadám novověkým."

Toto všecko svědčilo o snášelivém smýšlení tehdejšího císaře Ferdinanda I. Leč když syn jeho Maxmilian II. (1564—1576) se vlády ujal, tu nastala doba ještě utěšenější. Neboť vzdělaný duchaplný panovník tento byl tehdy 37 roků stár, byv co jinoch od protestantského učeného bohoslovce Pfausra vychován, zůstal i co muž věren zásadám, vštípeným mu svobodomyslným vychovatelem jeho, s nímž se i napotom, když se stal císařem, v důležitějších věcech náboženských radíval. Ihned jak vládu nastoupil, propustil Maxmilian vrchního pastýře „moravských bratří" ze žaláře, v němž ubožák již po šestnácte let pro víru svoji úpěl. Ano císař tento dovolil i šlechticům, kteří byli vůdci hnutí náboženského v Rakousku, že si směli duchovní své vzíti s sebou do Vídně a zde veřejně dal prohlásiti svobobu náboženskou. Jeho heslem bylo: „Nejsem já, ale Bůh ředitelem svědomí mých poddaných."

Vznešené smýšlení výtečného panovníka tohoto jeví se jasně v listě, jejž Lazaru Schwendimu příteli svému, psal; zní pak list dotčený následovně:

Drahý můj Schwendi!

List Váš mě došel a já jsem jej i přijal. A vřele děkuji Vám za soucit s mou slabou stránkou. Nechť ráčí věčný Bůh, v Jehož svrchované moci všecko spočívá, naložiti se mnou dle nejvyšší božské vůle své. Neboť jinak to již ani zde na tomto světě býti nemůže; anť není člověka, který by neustále spokojeně a klidně živ byl, neboť všude potkáváme se s protivenstvím, věrolomností a nevděkem. A co se týče onoho mrzkého a nešlechetného činu, jehož se Francouzové proti kardinálu Coligny-mu a Hugenottům v divé krutosti své dopustili, tož nemohu nikterak chválit a velikou lítostí a žalem mě to naplnilo, že můj zeť se dal k tak hanebnému a krutému krveprolití svésti (místo toto vztahuje se k noci bartolomějské — Karel IX. měl za choť Elišku, dceru císaře Maxmiliana). Ale já vím, že ve Francii panují více jiní lidé, než on sám. Nic však méně nedá se tím přece nic omluviti. Kéž by se mě byl v této záležitosti dříve o radu otázal; já bych mu byl zajisté věrně a spravedlivě jako otec poradil, a on by se byl, řídě se dle rady mé, nikdy toho nedopustil. Tím poskvrnil si nešťastné kníže navždy jmeno své a skvrnu tuto krvavou, co živ bude ničím nesmyje. Bůh odpusť těm, kdož jsou krveprolití toho vini, aby časem poznali, co dobrého tímto skutkem svým spůsobili. Ale dobře pravil v listu svém, když jste

mně psal, že se nesluší záležitosti náboženské s mečem v ruce říditi a pořádati. A žádný počestný, bohabojný a mírumilovný muž a pravý křesťan nemůže něco takového schvalovati. Neboť Kristus a svatí apoštolové jeho zcela jinakými učili slovy. Mečem jejich byl jazyk, učením slovo Boží a život křesťanský. A nad to přesvědčili se již za kolik let tito krvožiznivci, že tyranským upalováním na hranici a stínáním ubohých obětí se nedá mnoho vyříditi. A vůbec, mně se takové počínání nelíbí ani dost málo, a nikdy nebudu je schvalovati, leda, čeho dobrotivý Bůh však na mě neračiž seslati, bych se minul s rozumem.

A co se týče záležitostí nizozemských, ty také nemohu schvalovati, neboť se tam velké příkoří dálo. A já mnohokráte jsem v ohledu tom králi španělskému psával a radíval. Ale že se mu zdála rada španělských jeho úlisných dvořenínů mnohem příjemnější a vítanější, než moje z věrného srdce pocházející napomínání. A nyní sami musí Španělé uznati, jak velice chybili a že se sami nejvíce do této bryndy přivedli. Já bych si byl z celého srdce přál, aby tyto krásné krajiny nizozemské nikdy tak strašně krutou válkou spustošeny nebyly, ale navzdor tomu, že mě nechtěli uposlechnouti ve Španělsku, a já bych jim nikdy více žádné rady udíleti neměl, tedy přece neustanu a věrně učiním, co mi možného. Dejž Bůh, aby toto naučení, jakého se v Nizozemsku Španělům dostalo, účinkovalo a jim ku prospěchu sloužilo, tak aby měli dosti na minulosti a nyní v obvyklém počínání svém ustáli. A vůbec měl bych ještě mnoho o jiných věcech Vám psáti.

A v celku Španělsko a Francie, co si udělaly, to nyní mají a budou si muset někdy z toho před Bohem, spravedlivým soudcem, odpovídati. Já chci, co se mé osoby týče, stále poctivě, křesťansky, věrně a upřímně jednati. A když tak učiním, nebudu si ani za mák všímati tohoto zlého a ošemetného světa. Já jsem se sice těšil, že se do mého milého království českého podívám, ale lékařové mi radí, abych se v této tuhé zimě na žádný pád na cestu nevydával. Ale jak Bůh dá, v letě se tam jistě podívám. Neboť při takovémto hospodářství to v Čechách nemůže déle ostati, toho žádá blaho mé koruny a vlastní potřeba. Vidímť, jak se tam vůbec řádí. S tím Vás Bohu poroučím, kterýž nechť ráčí všecky věci ku prospěchu svaté víry křesťanské spravovati a nám všem k lepšímu. Dáno ve Vídni dne 12. února r. 1574."

A když král Jindřich III. utíkaje ze svého království Polského na této své cestě i do Vídně přišel, tu jej žádal úsilovně Maxmilián, aby tak zvané kacíře více nepronásledoval a pravil mu mezi jiným:

„Pro vladaře není většího zločinu, než ujímati svobodu svědomí svým poddaným. Neboť prolévajíce krev jinověrců, nectí tím Boha, Otce všechněch lidí bez rozdílu, nýbrž popouzí jej k pomstě u věčné spravedlnosti Jeho, a chtějíce tím si získati milosti Boží, upadávají v nebezpečí, že přijdou o pozemské panování své."

Tato slova jsou v skutku zlatá, jen že málo kdy se panovníci a kněží dle nich řídí, jakkoli pravdivost jejich na bíledni leží a z dějin světových hroznými příklady jest zaručena. A syna svého Rudolfa, králevice, svedeného jesuity a jinocha ducha obmezeného, pokáral Maxmilián velmi přísně, dozvěděv se, že s několika fanatickými Španěly a Italiány chtěli luteránský kostel jeden zbořiti, který byl baron Roggenburg, rakouský maršálek zemský, vystavěl. Tento sdělil sám císaři pošetilé toto počínání králevicovo, doloživ: „Vaše Veličenstvo račiž samo posouditi, jaké neštěstí by mohlo

z tohoto pošetilého a nepředloženého jednání povstati. A jistě, že by byl rozlícený lid dotčené Španěly a Italiány jako kočky poškrtil, neboť celé obyvatelstvo vídeňské, jmenovitě třída řemeslnická, jsou luteráné."

A v skutku bylo vídeňské obyvatelstvo tohoto vyznání v ohromné většině. Neboť když r. 1578 se Ferdinand II. narodil, a otec jeho, arcivévoda Karel, v Štýrsku, Korutanech a Krajině prohlásil „svobodu vyznání", tu byl již protestantismus všude velmi rozšířen, ano když Ferdinand II r. 1596 v hlavním městě Štyrském Hradci svátky velikonoční dle spůsobu katolického slavil, byl on téměř jediným katolíkem v městě tomto. A v celém ostatním městě byly jen tři osoby náboženství katolického, v arcivévodství Rakouském bylo jen pět katolických rodin šlechtických, v Korutanech sedm a v Štyrsku toliko jedna. A protestanté požívali práv nad veškerými dobročinnými a náboženskými ústavy a všude zkvétala zámožnost a průmysl.

Ale když snášelivý a velevzdělaný císař Maxmilián dne 12. října 1576 — k velikému neštěstí pro svůj národ umřel, tu nastal neblahý převrat v Rakousku. Neboť zemřelý císař, vzdělaný, duchaplný a dobrotivý mocnář a při tom výborný státník, nechal oboje vyznání náboženská podle sebe se vyvinouti bez překážky, ale buď z lhostejnosti, aneb ze slabosti zanedbal zákon o těchto vyznáních a o svobodě náboženské vydati, a takto stranám náboženským zabezpečiti politickou samostatnost jejich. A tímto těžkým z nedbalosti spáchaným hříchem otevřelo se nástupcům jeho nesmírné pole libovůle a náboženské nesnášelivosti.

Císař Rudolf, který od r. 1576—1611 panoval, či vlastně panovali ve jménu jeho jiní, co zatím on sám, zcela zapomenuv na povinnosti své panovnické a boje se lidí, pološílený život svůj na hradě Pražském na Hradčanech trávil, zpytuje hvězdy a oddávaje se učeným hříčkám a bádáním, kterými se může ovšem soukromník po líbosti své zanášeti, jež ale nikoli se nesluší pro panovníka, zvláště pro vladaře státu absolutistického, jenž má býti zemi své mečem a spolu i pavezou. — A tudíž mohl za vlády tohoto panovníka každý téměř dělati, co se komu líbilo, jen když tím nevstoupil v cestu silnějšímu odpůrci, a jelikož reformace v celém Rakousku měla vrch, tak se ani jesuité neodvážili, aby se pustili proti ní do boje.

Nebyl to žádný šťastný den pro Rakousko — když dne 31. května 1551 jesuité se do Vídně přistěhovali.

Za čas jedenáctiletého trvání svého učinili se zvláště co do školství proslulými, a hlavně v tomto směru bylo tehdy Rakousko velmi pozadu, o čemž nabýváme světla v dekretu, jímž se „tovaryšstvo Ježíšovo" do Rakouska uvádělo. Tam čteme:

„V smutných třeniciích mezi církví a národy, v něž říše tato upadla, bude míti řád jesuitský za povinnost, svobodným uměním, řečem, literatuře, filosofii a theologii vyučovati a mládež k ctnostnému a mravnému životu vzdělávati, poněvadž jest patrno, že není lze nikdy bez přispění osob vzdělaných o duchovní i tělesné dobro se starati a církevní služby zastávati, neboť v této době jest velmi málo kněží, kteří by u oltáře Bohu sloužili, a ještě méně takových, kteří by se celou duší vzdělání mládeže věnovali."

Ferdinand I. přeceňoval sice působení jesuitů co do horlivosti ve vyučování, ale bylo již nevyhnutelně potřebí, aby se v tomto směru k něčemu přikročilo.

Petr Canisius (de Hondt), muž to velmi ctižádostivý a plný ustavičné horlivosti v boji proti snahám reformace, již dávno byl na se obrátil pozornost císařovu, tak že si Ferdinand na papeži tohoto mladého kněze vyžádal. Jakkoli již Le Jay požíval důvěry císařovy, přece si i tento mladý chytrý jesuita dovedl získati přízně onoho mocnáře v krátkém čase ve větší ještě míře, tak že jej r. 1553 chtěl míti biskupem vídeňským a Loyola musel veškerý svůj ostrovtip a všecken důmysl svůj ku pomoci vzíti, aby se tento záměr Ferdinandův neuskutečnil, neboť lišák Loyola chtěl za každou cenu aspoň na oko světu dokázati, že jeho řád nebaží po vyznamenání. Nechtěje ale tímto odporem císaře příliš uraziti, svolil, aby Canisius prozatím jeden rok zastával biskupství vídeňské, kterýžto úřad ale zastával pak ještě čtyry leta; při tom ale nesměl žádných biskupských příjmů bráti, ba ani žádných peněžitých výhod z tohoto Canisiova biskupování jesuité neměli.

Ale toto na oko tak nezištné jednání nemělo dlouho zůstati bez výsledku.

Jesuité počínali si při uvedení svém do Rakouska skromně a pokorně, tak, jak jim byl Loyola velel, odesílaje do Vídně jedenácte členů řádu svého; při tom ale nepečovali pouze o duševní, nýbrž i o tělesné potřeby Vídeňanů, anit vedli výnosný obchod s tak zvaným „práškem jesuitským", který z kůry hořké dělali. Ale navzdor tomu, že se i mimo to ještě soukromným vyučováním zaměstnávali, měli přece ve Vídni velmi nepatrné příjmy, ano neměli ani svého vlastního domu, nýbrž museli z milosti v klášteře dominikánů přebývati. Až pak, když se rektor koleje vídeňské, Bobadilla stal zpovědníkem císařovým, zlepšily se poměry jejich, neboť tento jesuita požíval neobmezené přízně mocnářovy a důvěry jeho.

Následkem neustálého žebronění Bobadillova vykázal jim Ferdinand v květnu roku 1554 klášter karmelitánský, který byl od mnichů řádu dotčeného opuštěn, aby si tam založili kolej a upsal jim 1200 zlatých a sice ze cla na mýtě lineckém. Po dvou měsících na to dostali na přímluvu císařovu i měšťanský jeden seminář pod zprávu svoji, roku 1558 stali se řediteli semináře pro chudé bohoslovce a roku 1560 bylo jim již možno, otevříti seminář pro mladíky z rodů šlechtických. Na radu miláčka svého Canisia uvedl císař Ferdinand jesuity i do Prahy, kdež jim tehdejší klášter u sv. Klimenta a 2500 českých grošů ročního důchodu vykázal. Péčí tohoto neunavného kněze otevřeny jsou působení řádu jesuitského během několika málo let poznenáhlu i Tyrolsko a Uhry, a v poslednější zemi usadili se nejprvé v Trnavě; ale zde neudrželi se příliš dlouho, neboť když v roce 1567 tamní kolej jejich ještě s jinými 150 domy popelem lehla, objevil se u Trnavského lidu a vůbec u veškerého obyvatelstva uherského takový odpor proti řádu jesuitskému, že jesuité, vidouce s jakými kyselými tvářemi se v Uhřích na ně pohlíží, raději se ihned odtud odstěhovali, kde jim žádných růží nekvětlo, a umínili si, že až příznivější časy nastanou, pak teprv se v království uherském usadí. V Tyrolsku nalezli přízně přímluvou několika arcikněžen a vznešených paní, které byly velmi vřelými příznivkyněmi Canisia. A v stejném směru a stejnou dobou, jako v Rakousku působil Petr Canisius, účinkoval v Bavořích bratr jeho Bohdan Canisius. V Rakousku ale poznali protestanté ihned, jak se mají před Petrem na pozoru míti, neboť brzy se přesvědčili, kterak je tento špehouny obklopoval, a jak je při každé příležitosti u císaře očerňoval a jim ve všem škoditi hleděl, a za nedlouho seznali, že Canisius jest úhlavním jejich nepřítelem,

od něhož všecko zlé pochází, které je potkává, a nazývali jej canis austriacus (rakouský pes). Jelikož požívali přízně císařovy, brzy vystavěli si nové koleje v Ingolštadtě (1586) a v Kolíně nad Rýnem, odkudž se rozšířili po Frankách, Švábsku, Bavořích, Rakousku a Tyrolsku; nejsnáze ale se usadili v Čechách a v Porýní.

Nástupcové Ferdinandovi, Maxmilián a i Rudolf II., neznali co do náboženství žádného strannictví a když dne 23. června 1606 Uhrům dostalo se svobody náboženství, ano když i dva protestanté byli jmenováni palatiny, odpírali stavové rakouští bratru císařovu Matyáši přísahu oddannosti, pokud by i jim se nedostalo svobody náboženské. Za tři leta na to vynutili si i stavové čeští tytéž svobody a tím se stalo, že za nedlouho zmocnili se protestanté v Čechách pražské university a že obdrželi vlastní své kostely a školy. Neštěstí pro Rakousko, ano, můžeme směle říci, pro celou Evropu bylo, že smrtí těchto knížat byla řada snášelivých mocnářů přetržena, kteří se naučili nahlížeti, že směle mohou panovníci každého z poddaných svých s Pánem Bohem nechat věřit, co se mu líbí — neboť všickni mohou věřiti, cokoli chtějí, jen když dobře a spravedlivě žijí.

Rudolf II. dostal se v dvanáctém roce věku svého ke dvoru španělskému k příbuzným a dobře víme, jak to tehdy tam vyhlíželo. Ale jakkoli si jesuité dali všemožnou práci, aby jej povolným nástrojem svým učinili, nedosáhl přece rektor koleje vídeňské Vavřinec Magnus, když se Rudolf, chovanec škol jesuitských, k vládě dostal, ničeho více na něm, nežli že jim klášter svaté Anny se všemi pozemky na věčné časy daroval, ač by byl arcivévoda Arnošt, tehdejší správce arcivévodství rakouského, mnohem raději viděl, aby byl císař klášter onen jeptiškám svaté Kláry, které byly prvé majitelkyněmi jeho, zase nazpět vrátil. A za nedlouho daroval jim biskup vídeňského Nového Města kostel, který byl prvé rytířskému řádu sv. Jiří patříval i se statky k němu patřícími. O pokryteckém smýšlení těchto ptáčků svědčí nejlíp okolnost ta, že když se jim tohoto zboží, o něž prvé po tak dlouhá léta marně byli usilovali, konečně přece dostalo, že se vyslovili, že statků těchto přijmou jen pod tou výminkou, když by to sloužilo k blahu církve svaté, a když by toho všeobecné dobro vyžadovalo, a protož že by si žádali, aby arcivévoda záležitost tuto tak sprostředkoval, aby je nikdo neměl snad v podezření, že by byli chtěli jiný duchovní řád v příjmech a důchodech jeho zkracovati.

Ale tato zdánlivá skromnost jim nevadila ani za mák, že právě v tu dobu usilovali nesmírně o to, aby dostalo se jim klášterů Wilhernigu a Svatého Kříže. V poslednějším klášteře sice panovala již od mnoha let kázeň velmi špatná a bylo ovšem již potřebí, aby se tomuto nekalému hospodářství konečně jednou přítrž učinila, neboť opat tamní byl pro špatný život svůj ve Vídni uvězněn, kdež po tři leta v žaláři seděl. A současný jeden svědek psal dne 15. ledna 1593 Fuggerům do Augšpurku takto:

„Mnozí nechtějí jesuitům přáti, aby se jim, jak se již o tom všeobecně povídá, nadherná kolej linecká v Horním Rakousku postoupila, a k této koleji chce jim císař dáti ještě příjmy bohatého kláštera Svatého Kříže v Dolním Rakousku. Opat pak tohoto kláštera i s jeho spolubratry (bylo tam 7—8 mnichů) sedí již dlouho ve Vídni ve vězení, neboť prý všickni předešlého roku 68 selských děveček obtěžkali. A z toho měli páni jesuité velmi dobrou příčinu, že prosili, aby jim klášter onen odevzdal, a nemravné ony mnichy aby z něho vypudil.“

V březnu roku 1581 dostalo se jim i v Olomouci znamenitých výsad a v září téhož roku obdrželi povolení, že si směli i v Brně druhou kolej na Moravě vystavěti (první byla v Olomouci). Ve Slezsku pak se již v roce 1596 tak počali roztahovat, že stavové a knížata slezská byli nuceni, u císaře si proti nim stížnost vésti, ale nic to nebylo platno. Taktéž nemohlo ani město Kladsko jesuitům brány své uzavříti, jakkoli by to byli měšťané tamní si velmi přáli. Do města tohoto vecpali se způsobem velmi lstivým a ošemetným. Neboť oni podplatili Krištofa Kirmisra, probošta kláštera augustiánského v Kladsku, jemuž byli mimo to opatřili ještě důstojnost opatskou v jiném klášteře augustiánském, 700 tolary, že jim bez vědomí spoluřeholníků svých, klášter Kladský, co „pustý a nepotřebný řádu dům“ postoupil, a povolení k tomu si od císaře i od papeže vymohl. Následkem toho otevřeli v roce 1597 v Kladsku jesuité první kolej svou v Slezsku, a Kirmiser dostal se za opata do kláštera Svatolambertského v Štyrsku.

Při všech rejdech svých používali jesuité z větší části ženštin, a zvláště ty ženské, které nebyly právě příliš ctnostny, byly jim nejvhodnějším nástrojem u provádění záměrů jejich, a při tom dostávalo se začasté ještě učenníkům Loyolovým značných peněžitých darů.

A jak si při tom počínávali, dovídáme se opět z listu dne 19. ledna 1593 na Fuggery v Augšpurku, který takto zní:

„Včera, bylo to v neděli, měl jeden jesuita kázání o svatbě v Káni Galilejské, a když počal líčiti jak úlisně a laskavě, a mnohdy zase jak lstivě a ošemetně ženské s mužskými zachází, při čemž vypravoval na doklad tohoto tvrzení rozličné žertovné a zajímavé historky, tu dal se lid v kostele shromážděný do tak hlasitého smíchu, že musel přestat kázat, a proto se na tohoto kazatele druzí jesuité velmi rozhořčili a chtějí prý ho na jiné místo přeložiti — navzdor tomu, že jest kněz tento muž veleučený a kazatel výtečný. A také dvorní dámy by jej nerády ztratily a kdyby jej, jak se obávají, jesuité odtud „vypíchli,“ byl by z toho povyk nemalý, a řád by mnoho tím u dvora přízně a náklonnosti ztratil, neboť u dvora se k novému roku mnoho pro členy řádu tohoto vybralo, a zejména skoro za 12000 tolarů krásného černého sukna florentinského.“ —

Potud onen list o poměrech jesuitů; ale víme i z dějin tehdejšího věku, že i arcivévoda Ferdinand, kterýž byl panovník velmi nesnášelivý a pobožnůstkářstvím nadchnutý, velmi se jim přízní svou propůjčoval.

Ferdinand (pozdější císař toho jména druhý) nebyl z počátku určen za panovníka německého císařství, když ale obě panovnické linie habsburské vymřely, byl on nejbližším nápadníkem trůnu císařského i všech zemí koruny rakouské, neboť mohl směle se spoléhati, že všickni volenci jemu hlasů svých dají. Když se stal Ferdinand císařem, tu okřála mysl jesuitů znova, neboť pomocí tohoto panovníka mohli směle aspoň v jižním Německu v boj proti protestantismu se pustiti.

Ferdinand II. narodil se dne 9. června 1578 v Hradci Štyrském. Otec jeho, arcivévoda Karel, umřel ale, když byl Ferdinand teprv dvanácte let stár, a matka Marie, dcera Albrechta V. vévody bavorského, dala osiřelého prince poručníku jeho vévodě Vilímu V. do Bavor na vychování. Tento vévoda ale byl skroušený svatoušek a dal se mnichy tak opoutati, že místo co by se byl měl věnovati vládě své

a národu svěřenému, raději nečinně do kláštera si zalezl; arcivévodu Ferdinanda, i vlastního syna svého Maxmiliána odevzdal do Ingolštadtu jesuitům na vychování a tito zatemnělí mniši vzali si všecku práci, aby obě mladá knížata vychovali za slepé nástroje snah svých zpátečnických. A přemlouváním svým přivedli to tak daleko, že jednou mladý Ferdinand, nadchnut horlivostí náboženskou pěšky až do Loreta v Italii putoval, aby se zde před zázračným obrazem Bohorodičky ve víře své posílil; pak vraceje se z pouti této, stavil se v Římě, a zde padnuv k nohoum papeže Klimenta VIII. prosil jej za požehnání, a před tímto papežem svatosvatě slíbil tehdy devatenáctiletý jinoch, že se, a byť by jej to mělo i život státi, vynasnaží, aby se v jeho dědičních zemích, a možná-li i v celém Německu katolické náboženství co možná nejvíce rozšířilo. A tento zástupce a náměstek Kristův, který „Edikt Nantesský", jímž se zhoubná válka občanská dlouholetá ukončila a kterým se protestantům ve Francii svobody náboženské dostalo, veřejně haněl, tento sluha Boží, který pro uzavření tohoto míru králi Francouzskému Jindřichu IV. rozhřešení odepřel, tento papež s potěšením přijal dotčený slib nedospělého mladíka, jakkoli musel předpokládati, že tím se mnoho krve proleje a země mnohé zpustoší.

Ale víme, že Ferdinand za časté říkával:

„Milejší jest mi země pustá, než od kacířů obydlená."

Po svém otci zdědil Ferdinand Štyrsko, Korutany, Krajinu, Gorici, Istrii a město Terst, v těchto všech zemích nalezl pro nešťastné působení své půdu velmi dobře připravenou. Byltě již otec jeho, arcivévoda Karel, s bolestí pozoroval, že se větší část poddaných jeho byla od církve katolické odvrátila, a že, což mu bylo ještě bolestnější, vyučování mládeže téměř všude v zemích těchto ladem leželo. Učitelů a kněží scházelo všude, a proto povolal roku 1570 — aby nedostatku tomuto odpomohl, — jesuity do dědičných svých zemí. Laskavý čtenář myslí si, že tito ihned ochotně přišli, ale nikoli. Jesuité se dali dlouho a úsilovně prositi, neboť byli úplně přesvědčeni, že stojí o ně dvůr štyrský, anto arcivévodkyně, paní obmezeného ducha a žena pověrečná a pobožnůstkářská, viděla veškerou spásu toliko v jesuitech, a konečně na úsilovné prosby dovolil jenerál Borgia, že 5 členů tovaryšstva Ježíšova na jaře roku 1573 do Štyrského Hradce přišlo a tam se usadilo. A již dne 12. listopadu toho roku sepsal arcivévoda zakladací listinu nové koleje jesuitské v Hradci, kterou jim farní kostel sv. Jiljí i s farou městskou k němu náležející, pak 2200 zlatých ročních důchodů a mnohé svobody a výsady udělil. Již rok na to byl s touto kolejí spojen seminář a za dvě leta i druhý seminář pro mladíky z rodů šlechtických, kteréžto oba ústavy byly statky a pozemky hojně nadány. Semináři dal Karel klášter Svatého Ducha v Judenburce a statky Steinhofen, Radkersburk a Schüking v Anthalu, jakož i mnohé pozemky v okolí Hradeckém. Semináři pak pro jinochy šlechtické dostalo se panství Geyrach v dolením Štyrsku, pak Gutschitschhof u Hradce, čtyry lesy a několik mýt. Taktéž museli prelaté dolnorakouští přispívati na tyto jesuitské ústavy, což oni ale nerádi a s velkým odporem činili.

Jesuité hleděli nejprvé zavésti slavné průvody o slavnosti božího Těla, které již ze zvyku byly vyšly; ale stavové štyrští nepřáli tomuto pokryteckému řádu, vidouce v zavedení jeho jen zárodek k příštím nepokojům a usilovali na jich vypuzení. Arcivévodu přivedla tato žádost stavů v nemalé rozpaky, neboť, nacházeje se neustále

v peněžitých nesnázích, potřeboval stavy, ale přece nechtěl také jesuity odstraniti, a aby poněkud nespokojené stavy upokojil, rozšířil svobodu vyznání, která se až posud toliko na Hradec samý obmezovala, nyní na všecky statky a zámky šlechty, jakož i na města Judenburg, Celovec a Lublaň. Tato výsada ale nebyla povolena z dobré vůle, nýbrž pouze proto, aby se jí docílilo další trpění jesuitů v zemi, neboť doufal arcivévoda, že pomocí těchto mnichů později protestantům zase všecky svobody bude moci odejmouti.

Ale nazdor tomu, že vší silou se opírala vláda i kněžstvo zavádění protestantství, tak přece ono se čím dál tím hloub zakořeňovalo a víc a více se rozšiřovalo. A v zemích starorakouských došlo v několika málo letech tak daleko, že nejvyšší civilní i vojenské úřady, jakož i veškeré právo nalézalo se v rukou protestantů, ano v některých městech, tak zejména v Hradci, mohli jen protestanté nabyti práva měšťanského. A že takovéto poměry, při nichž nad to panoval nerušený mír mezi všemi vyznáními, musel býti jesuitům trnem v oku, kteří již od počátku založení řádu svého hleděli nade vším panovati a ve všem svůj prospěch vyhledávati, bylo věcí zcela přirozenou, a na arcivévodu dolehali neustále manželka jeho i zpovědník, aby konec nějaký ve věci té učinil. I papež Řehoř XIII. dolehal na něho a poslal mu 40.000 skudů, slibuje mu hojnější ještě podpory, jen aby zase byla samospasitelná víra v jeho zemích a třeba i brannou rukou zavedena. A toto nalehání neminulo se účinku, neboť skutečně počínal Karel protestantům poznenáhlu práva a výsady jejich kus po kuse ubírati.

A co medle s tím pořídil? Na počátku arci velmi málo. Bylo sice několik tisíc protestantských kněh na hranici upáleno, sem a tam protestantský farář katolickým nahražen, kterého ale za několik dní sedláci zase vypudili, jak mile se zemští komisaři, kteří jej sem mocí byli uvedli, vzdálili, ano stávalo se někdy, že i sami královští komisaři i s katolickým farářem bývali ztrýzněni a zahnáni. A v roce 1588 bylo by se podobného osudu i arcivévodovi samému dostalo, a sice když jednou honil na blízku horního Welzu, kdež se pověst roznesla, že dal tamního protestantského faráře uvězniti. A teprv když dotčený kněz protestantský sám sem přispíšil a obyvatelům věc vysvětlil, pominulo podezření jejich, a propustili arcivévodu Karla. Brzo na to byl dotčený kněz protestantský nucen postoupiti místo své faráři katolickému, ale toho vyhnali brzy sedláci a přijali zase předešlého svého protestantského duchovního.

Stavové štýrští založili, aby se vyučování povzneslo, tak zvanou „stavovskou školu", kdež se ve smyslu svobodnějších zásad vyučovalo. Aby ale tento ústav v pozadí postavil, povznesl arcivévoda Karel jesuitskou kolej v Štyrském Hradci za universitu, kterouž nadal mnohými svobodami a výsadami, vlastní právomocností a které dal z prvu 4200 zlatých, později pak až 6200 zlatých roční podpory. Dále vykázal této universitě zahradu, ročně 40 vozů soli a dal jí výhradní právo loviti ryby v řece Muře. První, jenž dne 25. listopadu r. 1586 se vlastnoručně do seznamu posluchačů zdejší university zapsal, byl prvorozený, vlastní syn Karlův, Ferdinand; ale již dne 10. července 1590 zemřel Karel, a syn jeho, osiřelý mladík, byl, jak jsme již častokráte pověděli, na universitu ingolštadtskou poslán. Dne 25. ledna 1594 psal rektor této university rektoru koleje jesuitské v Štyrském Hradci tato slova o mladém Ferdinandovi:

„Arcivévoda Ferdinand tráví na našich školách zde již čtvrtý rok a věnuje se študiím s velmi dobrým prospěchem. A nic, cokoli se vštípí v srdci mladého tohoto nadějného prince, nepřijde bohdá na zmar. Neboť srdce jeho jest půda velmi úrodná a mysl jeho tak dobrá a zbožná, že si ani lepšího chovance přáti nemůžeme".

A v skutku co byla nauka převrácená jesuitská v duši Ferdinandově vštěpila, vzrostlo později pro svět v krveprolití a slzy mnohé.

On i spolužák jeho, vévoda Maxmilián I. bavorský, jsou hlavní původcové zhoubné války třicetileté.

Jesuité neustále předstírali mladému arcivévodovi, že kdekoli panovníci zanechali volnou ruku řádu jejich, oni všude pokoj a mír zavedli, a poukazovali při tom na Bavory samé; zde ovšem byli vévodové s krutostí neslýchanou nové učení protestantské vyhubili, a nyní panovalo místo něho zatemnění duší a lhostejnost, „co zatím v dědičných zemích rakouských a v Čechách i v Uhrách nesváry a různice neustálé panovaly, které ale jen tím povstaly, že vláda chtěla výsady protestantům prv udělené těmto zase ubírati. Dále namluvili mu, že i vyhlazením tak zvaných kacířů (tak totiž nazývali protestanty) i snaha po svobodnějším žití v státech jeho zmizí. Oběma mladým knížatům pak stavěli za vzor Filipa II., krále španělského, povzbuzujíce je, aby dle příkladu výtečného tohoto syna církve svaté pokračovali."

Podivno, právě nyní chtěli míti jesuité národy co mrtvé stroje v rukou panovnících, kdežto prvé sami papeži a strana kněžská hleděli svazky národů k státům roztrhovati, rušíce vznešenost a svrchovanost panovníků tím, že kdykoli se jim některý vládce znelíbil, poddané jeho poslušnosti sprošťovali a lidu právo ku koruně co samostatnou vůli podávali. Což divu tedy, že lid, který čím dále tím více o postavení svém v životě státním a o ceně své v životě občanském přemýšlel, přišel poznenáhlu na myšlénku, že když může vypověditi poslušnost králům svým k vůli papeži, kterému přece nic není do zápletků jiných zemí, že si může totéž dovoliti, k vlastnímu svému prospěchu, buďsi skutečnému, anebo domnělému. Zde jeví se protiva nápadná mezi věroukou katolických jesuitů a protestantských bohoslovců. Krátce před tím totiž vyslovili se jesuité velmi příznivě o tom, že dovoleno jest zavražditi „násilníka" a jenerál jejich tehdejší Aquaviva mlčky zásadu tuto i schválil, protestantští učenci ale pronesli se následovně:

„Bůh sám ustanovil lidu knížata a vládce jeho a sám pozůstavil sobě jedinému práva povznášeti a svrhovati je, neboť jemu přísluší panování rozdíleti dle božské prozřetelnosti jeho. Arci že nesestupuje nikdy s nebe dolů, aby prstem na někoho ukázal, komu vláda a panování přísluší, ale věčnou prozřetelností jeho již od věků vykázány jsou každé říši její řády, dle nichž se i vláda chovati má a vládne. Přijde-li kníže některé dle těchto řádů k panování, tož jest to právě tak, jako by Bůh s nebe sestoupil a řekl: „Ten bude Vaším vládcem!" Ovšem že z počátku v starém zákoně lidu svému vyvolenému Bůh Mojžíše, soudce a i první krále ústy svými co vladaře naznačil, ale jak mile jednou byl již zaveden jakýsi pevný řád, nebylo toho více potřebí a takž tito, kteří po prvé jmenovaných k vládě byli povzneseni, jsou právě tak Pomazaní Páně!

Ano i zlým, pohoršlivým a nespravedlivým knížatům musí se národ podrobiti, jsou-li zákoniti, — neboť tak jest to již na tom světě, že není ani ten nejlepší člověk

dokonalý a bez chyby. A tudíž není nikdy dovoleno, neposlouchati vrchnosti své od Boha ustanovené; neboť jak mile jednou lidé si dovolí přes boží řád panovníkem svým pohrdati, nadejde brzy doba, kde si budou i nejnepatrnější chyby vladařů poddaní za záminku bráti, aby se jich zhostili. Ano ani kacířství a odpadlictví krále nesprošťuje lid poslušnosti k němu. Neboť tak jako bezbožnému otci není toliko ve věcech zlých a bezbožných syn k poslušnosti zavázán, a přece má se k němu jinak poslušně a uctivě chovat, tak ani poddaní nesmí králům, otcům svým, upírati poslušnost."

Z toho pozná soudný čtenář, čí nauka byla lepší, zdaž zbožných jesuitů, či bohaprázdných kacířů protestantských, a přece roznesli lživí protivníci protestantů po celém světě křivé mínění, jakoby protestantismus byl roznítil revoluce, podvrátil trůny a zničil víru na právo vladařů, od Boha jim propůjčené.

Leč, vraťme se po této odchylce zase k vypravování našemu.

Když, jak jsme již výše pověděli, v září roku 1598 Ferdinand se z pouti své z Lorety vrátil, vydal ihned dekret, kterým se nařizovalo všem otcům a hospodářům, aby se všemi svými dětmi i s čeledí svou ve farním svém kostele na mši chodívali, tamže se svému knězi zpovídali, svátost oltářní přijímali a všem obřadům církve katolické vůbec se podrobili. Taktéž se dekretem oním velmi přísně přikazovalo, v církvi katolické ustanovené posty bedlivě zachovávati. Přísný trest byl uložen každému, kdožby navštěvoval „kacířská" protestantská kázaní, aneb kdož by protestantské knihy četl, taktéž hrozilo se pokutami těžkými každému, kdožby v neděli a ve svátek pracoval, cokoli kupoval neb prodával — nemenším trestem každému pohroženo, kdo by posměšné písně proti katolickému duchovenstvu zpíval. Kdož měl jaké protestantské knihy neb spisy, musel je pod pokutou 500 dukátů k úřadu odevzdati, kdež se pálívaly na místech veřejných. Všickni protestantští kazatelé byli ze všech zemí jeho vypovězeni a pohroženo jim vězením doživotním, kdyby se kdy opovážili přes hranice zemí jeho překročiti.

Spolu se nařídilo, aby se všecky „kacířské" školy uzavřely. A chtěl-li kdo dítky své od nějakého učitele soukromného dáti vyučovati, tu musel se učitel takový vždy zkoušce u místního duchovního podrobiti a teprv, svolil-li k tomu farář místní a vyjádřil-li se, že nevidí u učitele onoho smýšlení „kacířského", směli jej vzíti za učitele dítek svých. Podobně museli i všickni rodiče, kteří již prvé byli měli vychovatele dítek svých, tyto nyní k farářům na zkoušku posílati. Dále zavedl Ferdinand zase poznovu staré duchovní řády a kláštery, slavnostní, církevní průvody a obřady. Žádný protestant neobdržel více práva občanského, nesměl býti úředníkem, ani soudcem, ba ani nemohl býti volen do rady městské. Guvernéři a místodržitelé museli s obezřetností bdíti nad plněním těchto dekretů, museli vykonávati rozsudky a jak mile zpozorovali něco, co by jen dost málo se na odpor stavělo učení katolickému, museli se o odstranění toho vší silou zasaditi.

Tyto zásady Ferdinandovy byly věru na úkor všem právům národním a jimi spletena byla krutá metla na poddané jeho.

Tento dekret ale neměl býti pouze pouhým písmem na papíře, jako tak mnohé nařízení vládní bývá, nýbrž Ferdinand zasazoval se s důrazem i o provedení jeho. Stavěly se žaláře a šibenice, aby se ukázalo lidu, že přísný panovník žertu nerozumí a že trest stihne v patách neposlušníky.

Počalo se tím, že svoláno do země celé houfy kněží, a tito chodili v průvodu zemských komisařů a se stráží 300 vojáků po celé zemi, aby rozšiřovali zde učení míru a lásky. Z nenadání přepadávali tito novověcí apoštolé katoličtí hrady, vesnice i městečka, a církevní vůdcové zbožných sborů těchto vyptali se prvé u úřadů na jmena a poměry všech obyvatelů. Jak toho počasí dovolovalo, vystavěli buď v kostele, aneb na náměstí a návsi soudnou stolici, kterou kolkolem ozbrojení vojínové obstoupili, a sem přivedli všecky, kdož buď skutečně luterány byli, aneb kdož byli v podezření, že jsou přívrženci „kacířského učení“ Lutrova.

Pak držel kněz řeč, a každý po řadě byl jmenem volán a vyzván, aby upustil od bludů svých. Učinil-li tak, bylo dobře, kdo se ale zdráhal, býval buď ranami trestán aneb dle okolností buď penězi aneb vypovězením ze země pokutován; nejmenší zdráhání trestalo se někdy až 2000 dukáty, byl-li „kacíř“ takový bohatý. Některým zase určila se lhůta; popřálo se jim času, někdy měsíc, šest neděl, častokráte i více, načež byli znova vyzývani, aby odřekli se víry své a neučinili-li tak, pak bývali bez milosti vypovídáni, a desátá část majetku jejich připadla koruně. Jiným zase vložili do statků jejich vojsko, kteréž ubožáky takové obyčejně vždy na mizinu přivedlo.

To ale byl jen počátek, jaksi předehra věcí, které nyní následovaly. Neboť pak vyhazovali protestantské kostely prachem do povětří, bořili zdi hřbitovů jejich a vyhazovali z hrobů pomníky. Dřívější snášelivost náboženská dopouštěla, že protestanté na hřbitovech katolických klidně a bez překážky v hrobech odpočívali, tak jako byli klidně zde na světě vedle katolíků žili; nyní ale vyhrabávali zbožní tito zuřivci jako hladové hyény mrtvoly protestantské z hrobů, aby prý nezprznili zemi zasvěcenou a nerušili jako by Bůh věčný spánek pravověřících katolíků! Jaká to zpozdilost! Tak věčný všemohoucí pravicí svou byl neposvětil stejně pro katolíka jako pro nekatolíka zemi svoji, neboť všude svítí oživující milé paprsky jasného slunka Jeho, a na celou zemi deští Tvůrce rosu a svlažuje deštěm svým přírodu. Na to bláhoví onino zpozdilci ani nepomyslili, že jen tam znesvěcena bývá země, kam stoupá noha člověka, jenž vydávaje se za učenníka Kristova, svým hanebným a nešlechetným jednáním svatá slova Spasitelova na zmar uvádí.

V Hradci Štyrském samém byl protestantský duchovní Šimon Hensinger s manželkou svou Evou, kteří měli tolik neohroženosti, že veřejně se za pravost víry své zastávali, do vězení uvržen a v několika dnech na to noční dobou oba byli zardoušeni.

Na místech, na nichž byly prvé pěkné chrámy protestantské stávaly, postaveny jsou nyní šibenice a kolo.

A to nazývalo se apoštolským hlásáním víry křesťanské a tak vštěpovali kazatelé katoličtí v srdce lidu učení míru a lásky!

Mezi duchovními apoštoly katolickými zvláště vynikal kněz Martin Seccan, který vydržel celé čtyry hodiny bez přestání hromovým hlasem svým k lidu mluviti a k pokání a k obrácení k víře spasitelné napomínati; když ale ustál v kázaní svém, tu byli pak všickni ti, kdož nejsouce sáhodlouhým kázaním jeho poučeni, se na víru neobrátili, nemilosrdně biti a trýzněni. —

Ale toto spasitelné dílo nepočal Ferdinand ve všech krajinách říše své najednou; nýbrž nejprvé v Štyrsku a pak teprv rozšířila se rota zbožných těchto zuřivců

dále do Korutanska, do Krajiny i do hrabství Gorického. — Komise tyto dostaly při svém návratu po několika stech aneb tisících zlatých, dle toho, jak blahodárně byly na apoštolských cestách svých působily.

Mnozí byli přinuceni zase ke katolické víře přestoupiti, někteří ale utekli do Čech aneb do Uher, kdež spůsobil příchod jejich nemalé jitření, neboť každý měl útrpnost s ubohými pronásledovanými; ano pomálu chystaly se země tyto k činnému odporu i k povstání, neboť protestanté obávali se, že je i v ostatních zemích rakouských za nedlouho stejný osud potká.

Ferdinand chtěl raději nad říší pustou a liduprázdnou panovati, než nad lidem kacířským, a v krátce toho také tímto řáděním svým dosáhl.

Byltě tento panovník při slabých duševních schopnostech nezlomnou tvrdošijností nadán. Postavy byl malé, však silné, o ženské pohlaví pramálo se staral a byl v jídle a v pití velmi zdrželivý a mírný. Od jesuitů vyučen skroušeně ctíti všecko, cokoli od kněží pocházelo, byl tak nadšen vznešeností stavu duchovního, že kolikrát se vyslovil:

„Kdybych jednou potkal kněze a anděla v jednu chvíli, pozdravil bych napřed kněze.“

A setkal-li se kdy na cestě s knězem, jdoucím k nemocnému, aby mu udělil svátosti umírajících, šel za ním arcivévoda pěšky až k domu nemocného a když tento udělil umírajícímu poslední pomazání, tu jej zase venku Ferdinand očekával a doprovázel jej velmi ochotně a nábožně domů. V neděli a ve svátek, odbývaly-li se průvody slavnostní, kráčel s odkrytou hlavou a svíčku drže v ruce, s průvodem. Ve všední den slýchával obyčejně dvě mše, v neděli ale byl na třech mších a nebyl by ani za celý svět jediný půst zrušil.

Nikdy nebyl bez jesuitů; dva jesuité byli neustále v předsíni jeho, a mohli každou chvíli k němu vcházeti, ano i v noci, chtěli-li mu nějaké rady uděliti; začasté s nimi i stoloval a účastnil se mnohdy v refektářích kláštera jesuitského s oběma zpovědníky svými Vilímem Lamormainem a Janem Weingartnerem pokání jejich i duchovních cvičení. Oba jeho zpovědníci museli být neustále na blízku něho a popouzeli jej k pronásledování protestantů.

V jeho celé říši ale panoval smutek a žal, a každý občan upadl v tichou zádumčivost, obávaje se hrozné budoucnosti.

Zbožnost pravá, nelíčená a prostá zdobí panovníka, jenž mečem a korunou vládne, Ferdinandova zbožnost ale byla jen líčená a přepiatá a taková-li provází panovníka na trůně, běda poddaným jeho!

34.

Bojovník proti jesuitům.

Jeden z nejčelnějších protivníků jesuitů toho času byl Jan Nasus, biskup Brixenský, muž to v každém ohledu velevýtečný a boj jeho proti jesuitům, v kterémž po celý život svůj neustál, jest co do spůsobu svého příliš významný, než abychom se o něm také několika slovy nezmínili.

Roku 1551 přicestoval do Mnichova chudý krejčík, aby si zde co chasník nůžkama a jehlou u mistra některého chleba svého vydělával. Rodiče jeho byli chudí venkované a on sám jmenoval se Jan Nasus. Tohoto mladíka ale zajímaly více než řemeslo jeho tehdejší zmatky náboženské, které tvořily hlavní předmět rozprav na ulicích i v hospodách, doma i veřejně, a v kostele i ve škole; mladý náš krejčík byl velmi rozvážlivý a rád přemítal o věcech náboženských navzdor tomu, že se od rána do večera v dílně u mistra jehlou musel oháněti. Jelikož prvé než do Mnichova přišel, nějaký čas v Norimberce byl pracoval, měl v onom městě dosti příležitosti, že se s řáděním obou stran seznámil a chodívaje na kázaní protestantských bohoslovců, kteří slovy ne příliš vybranými proti katolickému duchovenstvu hřímali, byl mnohdy na katolické kněžstvo tak dopálen, že jak se později sám vyjádřil, kdyby se byl po takovémto kázaní kdy s nějakým katolickým knězem setkal, žeby byl kamení sbíral a jej kamenoval. Ale duch „kacířství a bludu" nenaplňoval dlouho duši jeho. Náhodou totiž dostala se mu v Mnichově do ruky knížka: „O následování Krista," a brzy přilnul ke katolické víře takou měrou, že se odhodlal, že se navždy světa odřekne a do řádu františkánského vstoupí. I byl osmnáctiletý mladík tehdy do řádu přijat, a tam choval se co novic tak výtečně, že již po roce připuštěn byl k skládání slibů. I zde v klášteře dělal krejčovinu a šil pro své spolubratry klášterní. A navzdor útokům a útržkám, které se mu tenkráte pro jeho řemeslo dály, nestyděl se nikdy za ně, ano, když se pak stal biskupem, přijal nůžky do svého biskupského znaku. —

S bezpříkladnou vytrvalostí a s nesmírnou chtivostí pracoval neustále, aby ducha svého vzdělal. A často, když již všecko v klášteře spalo, klečíval před obrazem bohorodičky, u něhož malá lampička hořívala a při slabém světle tomto učíval se v latinské své mluvnici. Za krátký čas vzdělal se pilný krejčí tak, že mohl býti přijat do študií bohosloveckých a rychle odbyl pak študia tato a tak výtečně prospíval, že již v roce 1557 od světícího biskupa freisingského byl na kněžství vysvěcen. Svá bohoslovecká študia odbýval na výtečné universitě v Ingolštadtě, kdež právě tehdy Lutrův neohrožený odpůrce, veleučený Jan Eck, co universitní kancléř zemřel. Zde cvičil se, když si odbyl své kněžské práce, mladý Nasus ve filosofických hádkách a rozpravách, které se tamže pod správou jesuitů odbývaly, zanášel se důkladným bádáním v písmě svatém a pilně čítával spisy starých Otců církevních, ano věnoval se i důkladným študiím řečtiny a řečí východních. Ale vždy víc a více jevila se u něho schopnost řečnická a kazatelská, a když začasté kázával, přicházívalo tolik lidí do kostela, že mnohdy ani se tam nemohli vejíti a on se stal miláčkem lidu a kázaními svými spůsobil mnoho dobrého.

Jak to již bylo tehdy v Bavořích v obyčeji, že členové žebravých řádů mnišských musívali od obyvatelstva své potřebné věci si vyžebrávati, tak putovával i Nasus po vsích a městečkách s pytlem na ramenou a v krátkém čase naučil se znáti mravy a obyčeje lidí v také míře, že uměl potřeby jejich oceniti. I na venkově kázával lidu, při čemž sice bez ohledu vystupoval proti fanatickým kazatelům učení Lutrova, co zatím lid, kterýž se k tomuto učení přiznával, byl shovívavosti jeho jist. Brzy kázával ve Straubingu, brzy v Mnichově; a i ve Vircpurce, Ulmu a v jiných bavorských městech vídati bylo tohoto horlivého neunavného kněze, kterýž nejen jednotlivé odpadlíky, nýbrž mnohdy i celé obce do lůna církve katolické přiváděl.

Byltě Jan Nasus jeden z nejvýtečnějších, nejneohroženějších a nejvytrvalejších bojovníků pro víru katolickou za oněch časů, kdy reformace si na všech stranách dráhu klestila, v Německu. A za nedlouho viděli jeho odpůrci, jak nebezpečného nepřítele v něm mají a nad jeho hlavou vypukla brzy hrozná bouře a hanlivá slova a nadávky stíhaly jej se všech stran.

A jak jeho jmeno všude na pranýř posměchu a potupy stavěli, tak posmívali se i bývalému řemeslu jeho. Se všech kazatelen nadávali a spílali vzteklému mnichu Ingolštadtskému, podezřívali a vinili jej u osob vysoce postavených, ano žalovali naň nepřátelé jeho i u samého císařského dvora, hrozili mu bitím, ano i smrtí. Nepřátelé jeho nemohli mu ani na jmeno přijít, lajíce mu krejčovských pacholků a papežských psů, zlořečený lhář, utrhačník, sviňák, sviňský Bavorák, vtělený ďábel, blázen starý, oškubaný šašek, opilý bratříček, jedovatá zmíje, dravec v šedé kutně, šedý osel v mnišském hávu, zlomyslný neřád, líný, břichatý, vykrmený flanďák a podobnými jinými titulemi, které z ohledu pro naše čtenářstvo raději zamlčíme, poctívali zběsilí kazatelé protestanští a přívrženci jejich neohroženého Jana Nasa. Jeden z největších a nejvzteklejších odpůrců jeho byl satyrik výtečný toho času, jmenem Fischart. A jak medle choval se Nasus vůči těmto nadávkám? Nijak jinak, než že jednou odpovídal na ně vesele, s onou zvláštní národní ráznosti, která se tonem satyrickým zvětšujíc, jindy zase vážně, theologickým ostrovtipem a kazatelským důmyslem, tak že protivníkům jeho vlastní jejich šípy do těla zpět se vracely.

Tento v pravém smyslu slova výtečný apoštol církve katolické byl v roce 1571 na jedné cestě své Tyrolskem od kanovníků brixenských za kazatele u biskupského kostela tamního zvolen. Za toto zvolení byl celý katolický svět povděčen, i samí kardinálové někteří v Římě nemálo se z toho zaradovali, když o zvolení Nasově za kazatele brixenského doslechli, a již v dubnu roku 1572 dostalo se mu od kapituly brixenské za kazatelskou činnost jeho pěkného obdarování.

Téhož roku byl Nasus za příčinou některých záležitostí brixenské kapituly do Inšpruku poslán, kdež se jej naučil znáti arcivévoda Ferdinand, kterýž znám jest v dějinách poměry svými k Filipině Velserové a v duchovních dějinách zase co zbožný a zdárný syn církve katolické. A když kolikráte se již byl arcivévoda Ferdinand s Nasem sešel a blíže se s ním seznámiv, muže velevýtečného a učeného v něm shledal, tu procitlo v něm přání, by jej povolal za kazatele do hlavního města svého Tyrolska a by jej učinil svým rádcem. Od kapituly brixenské dostalo se mu taktéž velmi pěkného odporučení listem, v němž tato Nasa arcivévodovi co kněze výtečného, jemuž se vysvědčení nejskvělejší může vystavěti, odporoučí, kterýž svými

kázaními v hlavním chrámě brixenském nemálo přispěl k probuzení ducha náboženského a ku vzdělání u obyvatelstva tamního. Ale Nasus přijal jen prozatím, nevzdav se kazatelství v Brixenu, úřad kazatelský při hlavním chrámě v Inšpruku, s titulem arcivévodského sekretáře a dvorního kazatele.

Leč Jan Nasus neměl dlouho toto místo v pokoji a bez překážky zastávati. Neboť brzy počali proti němu brojiti jesuité, kteří mu kazatelského místa toho nepřáli. Za zády jeho počali jej viniti z bludného učení, theologických pochybností, jakož i že špatně zachovává stanovy řehole své. Tak zachovali se ošemetní jesuité k muži, jenž byl, jak jsme již pověděli, záštitou církve a hrůzou protestantů, a nejneohroženějším bojovníkem pro víru katolickou. Ale Nasus nezůstal ošemetným jesuitům ani na jeden útok jejich odpověď dlužen; a jak prvé byl dovedl proti ostrým zbraním učenníků Lutrových bojovati, tak dovedl se i nyní ubrániti ranám, které mu vlastní spoluvěrci jeho zasaditi hleděli. A to sice učinil v jednom listě svém, který byl jednomu hodnostovi církevnímu poslal. Tento list psán byl z Inšpruku dne 30. ledna 1573.

List onen počíná tonem pokorným, ale přece hrdým, kterýž značí šlechetnou a neohroženou mysl a dobré srdce pisatele. Nasus v listě tomto táže se jesuitů, jak se to snáší, že on zvláštní náhodou, jak oni praví, tento vznešený úřad dvorního kazatele obdržel a přece že mu vytýkají, že bludně a křivě káže! To by nemuselo být ani, dodává vtipně dále, pravdivé ono přísloví, „že všickni, kdož spí, chrápou.“ „A je-li to božským řízením,“ dodává dále, „že pravě on byl za dvorního kazatele povolán, tož nemůže nikdo tvrditi, že by něco nepravého kázal. Ale proč pak jste byli dlouho tak shovívaví ke mně, a odkládali jste s tímto tvrzením svým až dotud?“ táže se šibalsky dále, „a proč jste mě již hned v Ingolštadtě nepoučovali, kterak bych měl kázat; a proč jste mně nedomlouvali ani tenkráte, když jsem se do Wittenberka odebral a tam vedle jesuitů kázal? Aj, myslím, to že jste si měli časněji přivstat, ale jakkoli jste přišli již pozdě, tak přece myslím, že marny jsou výstrahy Vaše.“

„Vy žádáte,“ pokračuje Nasus v listě svém dále, „abych to co napomenutí přátel, kteří se mnou dobře smýšlí, přijal. Nuže tedy, učiním, jak si sami přejete a přijímám to s přátelskou myslí a rád od Vás. Ano jakkoli jsem až posud ve svých kázaních býval melancholický a vůči tak četnému a vybranému obecenstvu, které na kázaní má přicházívalo, rozpačitý, tož nyní mě toto přátelské upamatování Vaše tak rozjařilo, že jsem se odhodlal, že nyní budu tím příměji a neohroženěji v kázaních svých proti všem svatouškům, lichometníkům, pokrytcům, lhářům a zrádcům kázati.“

„Přecházím nyní k tomu, co všecko mi za vinu kladete. Vy mezi jiným mi vytýkáte, že jsem na dušičky zde v chrámě mnoho zbytečného kázal. O nikoli, milí páni kantoři! To leda jste Vy sami na tom vini, proč že jste mě dříve nenaučili, o čem a mnoho-li kdo kázati má. Blahoslavení jsou věru ti řeholníci, kteří mají takového muže božího, jenž dovede všecky věci k svému vlastnímu prospěchu vykládati a na sebe obraceti.“ —

Dále vymluvil a ospravedlnil se s trpkým humorem Nasus i proti té výčitce, že by byl i o světských věcech kázal, tím že tvrdil, že myslil, že tyto také patří do oboru kázaní jeho, neboť sluší prý se i pány a vrchnosti napomínati, aby se sami

věci chudých a potřebných ujali, a tyto pouze od slyšení neposuzovali a nepořádali; dále přechází k zpovědi a vysvětluje zpověď pravou od nepravé:

„Když někdo ze zpovědi dělá pomluvy a klepy a jedné osoby se k. př. vyptává, co ta neb ona osoba činí, kam chodí, jak se chová a t. p. a tím chce všecky tajnosti celého domu vědět, aby je pak mohl dále roztrušovat, by pak tím mnozí nevinní v podezření a mrzutost upadli, to nesměřuje „k větší cti a slávě boží," nýbrž jest to šibalství a zrádcovství. Já těmito slovy v kázaní svém nejmenoval a nemínil jsem zejména nikoho, jelikož se ale jesuité tolik nad tím pozastavují, může si snadno každý pomyslit, že se jich to snad týká, neboť když hodím kamenem mezi hromadu psů, křičí jen ten, koho kámen zasáhne."

„Že píšete, že jsem svým kázaním mnoho dobrosrdečných lidí na křivou uvedl cestu, tož bych já velmi rád ty dobré lidičky viděl a seznal. Či myslíte, že snad arcivévoda sám jest tak dětinský, žeby nedovedl rozeznat, co je kázati a co žvaniti, nuže tedy přistupte a vysvětlete Jeho Jasnosti a poraďte mu, co by si měl vzíti za kazately; a mně byste se tím velmi zavděčili, proto že bez toho se nevyznám tak v ublazených mravech dvorských, jako onino křiví zpovědníci; a viděli-li jste, že jsem se nechoval právě a že nejednal jsem, jak se sluší a patří, proč medle jste ke mně nepřišli a mě jste líp nepoučili? Proč jste se hned do Hallu rozběhli a tam mě u Jeho Milosti arcivévodské a u jiných velkých pánů očernili, viníce mě tam z kacířství, a tvrdíce, že bych patřil na hranici. — Nuže, ať na mě páni lišáci jesuitští dobrý dávají pozor, ale jen pod tou výminkou, že i já je budu dobře pozorovat, neboť spravedlivý kněz nevystříhá se pouze kacířství, nýbrž i pokrytectví, on vystříhá se nejen divokých vepřů, nýbrž i chytrých lišek, které šibalsky nově vycvičenými sektami se potloukají. Co tomuto říkáte, jest to také bez přípravy mluveno?"

„Vy také tvrdíte, že jesuité radí k častému zpovídání. Ano, tak zde všeobecně duchovní učí; jim jest zpověď evangeliem, ona jest jim důležitější, než všecky slavnosti a svátky církevní; na ni oni všecko zakládají, tak jako protestantům jest vším víra, a jako novokřtěncům častý křest. Dále tvrdíte, že má každý vícekrát z jednoho hříchu se zpovídati a že zpověď, kterou neodbývá hříšník u některého jesuity, jest neplatná; já ale Vám na to odpovídám, to že jest křivé a lživé mínění. —"

„Vy tvrdíte, že Nasus učí, příliš často se zpovídati, že není dobře. Tu ale musím Vám veřejně a bez obalu na svědectví pravdy říci, že každý, kdokoli co takového o mně tvrdí aneb píše, jest zločinec a lže v hrdlo, a jest podvodník a mamič až v nejhlubší dno srdce svého klamného a zatvrzelého, a zůstane podvodníkem lstivým a musí za takového považován býti od každého poctivce, buď si kdo buď, a kdyby se mi projevil, dokáži mu opak toho. Vždyť já jsem to veřejně mluvil a hlásal před Jeho Výsostí arcivévodou a před celým dvorem a komonstvem i úřednictvem arcivévodským a před sty a tisíci jiného lidu, a nemluvil jsem to tajně, skrytě, v nějakém koutku, aneb ve zpovědnici, tak jako to obyčejně páni jesuité dělávají. Já sice jsem se vyslovil, jaká má být zpověď, že má být: neporušená, vlastní, tajná, kající, pravá a věrná. A že má každý ve zpovědi ze svých vlastních hříchů se zpovídati, a na sebe, ne na jiného, povídati beze vší zvláštní příčiny a bez tajného úmyslu, jakož i že se má každý k zpovědi dobře připraviti a se skroušeným srdcem do zpovědnice přijíti, tak jako by měl hned umříti a proto se má ze všech hříchů svých vyznati. A jak

to přijde, že my bosáci (byltě Nasus mnich řádu františkánského, jak jsme již výše pověděli) každý týden a někdy dvakrát týdně se zpovídáme, a já, jenž taktéž to činím, byl bych věřící od zpovědi zrážel? Totě hanebná, mrzká lež?"

„Vy píšete dále, že pravil jsem: Vyptávání se při zpovědi není dobře. Kdybyste se toliko prostě ve zpovědi tázali, tu bych řekl, že dobře jest ve zpovědi se tázati, když ale se tážete ve zpovědi po věcech, do kterých Vám ani nic není, to musím ovšem takové nedůstojné kněžského stavu vyzvídání haněti rozhodně. Když se zpovědník služky vyptává, co její paní dělává, aneb kdo k jejímu pánu chodívá, a co u něho řídí, co páni jídávají, aneb koho k sobě zvou, co o tom neb onom se mluví aneb co s tím neb oním zhřešili — když nevinné panny se zpovědník o věcech nemravných vyptává, na kteréž srdce její nikdy si ani nepomyslilo, a kteráž nyní tímto vyptáváním na to se upozorní a o tom přemýšlí — to ovšem není v pořádku a to musím hanět."—

„Řekněte mi jen, jak to přijde, že chcete tajnosti všech lidí vyzvídati a sami se před celým světem se svými vlastními tajnostmi tak skrýváte: proč nevšímate si onoho přísloví starého: „Co sám nerad máš, nečiň také jinému."

To, co jsme nyní pověděli, postačí k důkazu, jak jesuité Nasa potají osočovali a jak proti němu brojili, a kterak tento neohrožený a spravedlivý kazatel františkánský, abychom tak řekli, na bíledni život jejich líčil a skutky jejich odsuzoval, a veřejně hlásal, co soudí o činnosti Tovaryšstva Ježíšova. A okolnost, že jej uctivost před církví nezastrašila, aby řádu založenému od zasmušilého mnicha španělského před celým světem a bez obalu pravdu nepověděl, dokazuje zřejmě, že muž tento náboženství katolické nepovažoval za totožné s jesuity.

Jesuitům nepodařilo se, ač si všemožnou dali práci, tohoto zbožného a bojechtivého muže, jenž protivníkům svým trpkou pravdu tak chytře do očí metat uměl, jako pravé křesťany láskou otcovskou objímal, připraviti o úctu a vážnost u lidu, a o ochranu, jakéž u arcivévody Ferdinanda v plné míře požíval. Zmužile a neohroženě bojoval po celý život svůj a neustál v boji, tak jako věrný syn bojující matky církve katolické. A začasté povolávali ho knížata a arcibiskupové, by se na to neb na ono místo ubíral, aby i tam po nějakou dobu věřícímu lidu kázal a jej poučoval. Roku 1578 jmenoval jej papež Řehoř XIII. komisařem nade všemi františkánskými kláštery v zemích arcivévody Ferdinanda, a za dvě leta na to zvolil si jej biskup brixenský za svého suffragana t. j. světícího biskupa. Při nastolení jeho dostalo se jemu ode všech přítomných vznešených hostí velké chvály a všickni se vyjádřili, že již papež Pius V. jeho nemalé zasluhy, jakých si o církev katolickou získal, uznal; a papež Řehoř XIII. potvrdil jej za světícího biskupa v Brixenu a jmenoval ho biskupem bellinským.

V příštích desíti letech žil Nasus v neustálé churavosti a k tomu přidružily se i duševní útrapy, neboť se trápil nad ranami, jakýchž musela církev tehdy neustále zakoušeti a nad krutými pohromami, které ji z lůna jejího samého potkávaly, a protivenství, kterými jej protivníci až do smrti svírali, skličovaly udohého starce nad míru.

Umřel roku 1590 dne 16. května večer tiše a nábožně, tak jak byl žil.

V životě tohoto muže spatřujeme, jak neustále bojoval proti nepřátelům mimo církve katolické, i v samém lůně jejím. A mnohý, jemuž by bylo divno že,

právě proti tomuto muži, jenž ze vší síly se byl učení reformátorů opřel, jesuité bojovali, nezná dobře ducha řádu toho. A tak též by se mýlil každý, jenž by myslil, že jesuité neznali výtečného ducha a ostrovtip tohoto muže. Jim jednalo se pouze a především o to, aby proti tomuto muži bojovali, neboť to spočívalo v prospěchu jejich, a dle této zásady i jednali. Ale nejen v tomto případě, i v jiných případech se tak zachovali. Jesuité ku př. také dobře věděli, jaké zásluhy měl slavný Kepler,

Jindřich IV., král francouzský. (Kap. 43.)

a když se v Číně počali usazovati, a tam hvězdářství zužitkovati, tu vzali jej, když ve Štyrsku pro víru svou protestantskou byl pronásledován, pod ochranu. — Za několik let později ale závodili v krutém pronásledování proti bludnému (jak to nazývali) učení Kopernikovu a Keplerovu a zastávali se učení biblického v knize Josuově. — Neboť říše jejich byla z tohoto světa.

35.

Bitva na Bílé Hoře.

Když byl císař Maxmilian II. na trůn nastoupil, tu měli jesuité u něho málo důvěry, neboť tento moudrý a spravedlivý panovník nevnucoval poddaným svým žádné vyznání, neboť říkával, že Bůh sám jest vladařem nad svědomím lidským. Protož hleděli na choť jeho Marii, dceru císaře Karla V., působiti. V tom ohledu vynikal zvláště chytrý a obratný Rodriquez, jenž císařovně, zbožné a domluvám chytrých mnichů přístupné paní neustále předstíral, že ona nemá žádných schopností na věci světské, ale že si může tím více zásluh o duši získati, když ze vší síly své se vynasnaží, aby katolickému náboženství v Rakousku zase k vítězství dopomohla. A tato slabá a neustálými domluvami jesuitů zaslepená, hleděla pro věc tuto na císaře působiti, ano, když Rodriquez kdys do Říma se ubíral, dala mu zvláštní vzkázání na tehdejšího papeže Pia IV., v němž totoho ujišťovala, že nikdy neustane v poslušnosti k Jeho Svatosti papežské a v nezlomné víře katolické že až do smrti co věrná dcera matky církve setrvá, kterou předkové její tak vroucně ctili, ano, že jest hotova, všecko, i život svůj obětovati, kdyby tím se církvi katolické k panství a k vládě dřívější v Rakousku pomohlo. — Což divu tedy, že takovýmito pletichami protestantům v Rakousku mnohá výhoda ušla, neboť císařovna neustále na tyto „kacíře" u manžela svého sočila.

Ale přece vedlo se za panování totoho císaře protestantům v Rakousku výborně, a možná, že by se bylo za vlády Maxmilianovy docílilo úplného srozumění a přátelského vyrovnání katolíků s protestanty, a jisto jest skoro, že by byli protestanté snad opět do lůna církve katolické se vrátili — kdyby se bylo z Říma a se strany jesuitské vším úsilím k tomu nebylo pracovalo, aby se již každé dorozumění v zárodku svém udusilo. Co na př. neučinil všecko Pius V. (Michael Ghislieri 1566—1572) proti zavedení svobody vyznání! Ano, málem by byl klatbu proti císaři Maxmilianu vyřknul, a volencům volbu nového císaře nařídil, když se dozvěděl, že císař povolil v zemích svých svobodu vyznání. Ale nejen papež i přivrženci jeho působili v podobném směru. Tak na př. velmi zuřivě počínal si kardinál Kommendon na dvoře vévody Alberta bavorského. Císař sice dobře věděl, z kterého pramene pletichy tyto pocházejí a že hlavními podněcovateli jich jsou jesuité a každý očekával, že již tyto rušitele míru z říše své vypoví, ale panovník tento byl příliš dobrý, trpělivý a snášelivý a vážil si rovnoprávnosti pro všecky poddané své, než by byl k takovému prostředku sáhl; odejmul jen jesuitům stolice učitelské na universitě vídeňské na fakultě theologické, a vzdělávací ústav pro jinochy šlechtické, jakož některé jiné výhody, kterých byli na zvěčnělém otci jeho vymámili.

Nicméně však ani toto neodstrašilo jesuity v nesmiřitelném záští proti protestantům, a vyhubení těchto zlořečených „kacířů" bylo heslem jejich i neštítili se žádných prostředků, aby tohoto záměru svého dosáhli.

O tom svědčí listy jejich, které do Říma psávali, a v těch vychvalují se zvláště, že v letech 1586, 1592, 1595, 1610 velké množství protestantů zase do lůna církve katolické přivedli. Zvláště vynikal pronásledováním krutým páter Scherer, o němž

se Martin Crusius, souvěký dějepisec, vyslovil, on a soudruhové jeho že toho hledí dosáhnouti, aby byli protestanté přinuceni buď ke katolické víře přestoupiti, aneb z císařských zemí se vystěhovati.

Kardinál Melichar Khlesl, jehož byl z víry luteránské páter Scherer do lůna církve katolické přivedl, a kterýž byl taktéž tajným jesuitou, podporoval všemožně řád tento, tak že jesuité měli již v roce 1610 v Rakousku 460 členů řádu svého a stavové štyrští, korutanští a krajinští kolikkrát si stěžovali, že jesuité „svými nebezpečnými a zemi nejvýš zhoubnými, obratnými a škodlivými pletichami bezprostředně velmi krutého pronásledování náboženského jsou příčinou.“ Stavové tito dále zovou jesuity „cizím, míruškodným, zhoubným, zemězrádným a nepokojným plemenem, které pod pláštíkem náboženství se na ujmu země hledí obohatiti, a na nic jiného kteří prý nepomýšlejí, než jakby mohli násilnými prostředky stavy nevinně a neustále osočovati a očerňovati.“

V jednom pamětním spise té doby čteme:

„Neberouce ani za mák ohledu na majestát císaře Matyáše, kterýž by po příkladu předchůdce svého Rudolfa stavům českým udělil, zuřili jesuité od té doby ještě krutěji a více nepřátelsky proti protestantům samým, tupili jejich učení, posmívali se kazatelům jejich a bořili kostely jejich. Ano zášť jejich byla tak veliká že jim nejen v politických a světských službách, úřadech a důstojenstvích překáželi, je zdržovali a pronásledovali, nýbrž že i v obecném občanském životě úplnou roztržku mezi katolíky a protestanty způsobili. Každý zajisté dobře ví, kterak ve svých kázaních a ve zpovědnicích přivržencům svým všecko obcování v obecném i veřejném životě s protestanty zakázali. Ano došlo tak daleko, že si nesměl žádný katolík vzíti za choť protestantku, aby se nemusel obávati pronásledování a výčitek od jesuitů; a jistý jesuita, Otec Ondřej, se veřejně na kazatelně proslovil, že líp je člověku oženiti se s čertem, nežli s dívkou protestantskou, poněvadž prý může se čert zaklínáním a svěcenou vodou zahnati, u protestantských žen ale že ani kříž, ani křest, ba ani oleje svaté nic platny nejsou. V Reuhsu kázali jesuité veřejně, že ten, jenž u evangelíků pod obojí by přijímal, samého ďábla přijímá. V Hořením Hlohově zase přivedli to tak daleko, že protestantští příbuzní katolíků byli od kata a od biřiců veřejně co křivopřísežníci a lidé nevěrní prohlášeni. V Kladsku a Sedlicích veřejně spílali protestantům luteránských taškářů, zlodějů a zrádců. O Lutherovi říkali, že byl zloděj, lupič, odpadlík přeběhlý a ďáblů soudruh, s nímž prý pil na bratrství, jeho učení že jest bezbožné, lživé a nepravé a víra jeho víra ďáblova.“

A to bylo několik let potom, když Matyáš vlády se byl ujal.

Tento panovník potázal se s dobrou, že se dal napřed za krále českého zvoliti; neboť prvé než se v roce 1617 přikročilo ke korunování jeho, vymínili si stavové, aby jim napřed výsady jejich ztvrdil a pak aby před smrtí jeho Ferdinand nesměl nad Čechy vládnouti. S císařem přišlo do Čech velké množství jesuitů, kteří hned po svém příchodu počali pořádek a mír v zemi podrývati a lid pro své zastaralé temné zásady poučovati. Tito jesuité roztrušovali všude mezi lidem, že zákon Rudolfův o stejném právu vyznání a o snášelivosti náboženské nestojí za nic a že jej nikdo nemusí zachovávati, protože byl zákon onen vynucen. A nový král, nový zákon, to prý

je to pravé heslo. V tomto smyslu rozšířili mezi lidem četné spisky a rozhlašovali všude opětné zavedení víry katolické v celém Německu, a při tom konal jim lutheránský odpadlík Siopius, chytrý a prodajný člověk, výborné služby.

Úmysl jejich směřoval k tomu, aby protestanty přivedli k povstání, a aby pak proti nim zavésti se mohlo kruté pronásledování, a aby se jim všecky posavadní výsady a práva, kterých požívali, odejmuly.

Příčina první k odboji stavů protestantských v Čechách byla pramalicherná, ant se tu jednalo o vystavení dvou kostelů.

V Broumově a ve Hrobech chtěli si totiž protestanté na statcích opatských vystavěti kostely, opírajíce se o majestát Rudolfův. Stojí pak v majestátě tomto zřejmě psáno: „Kdyby chtěl někdo ze tří stavů v Čechách vyznání pod obojí (byly pak tehdy stavové: panský, rytířský a městský) stavěti kostely neb jiné bohoslužebné budovy, které jim prvé patřívaly, aneb které nyní mají, nemá se jim v tom žádných překážek činiti, nýbrž mají se v tomto pokojném držení svém chrániti, buď si v městech, nebo v městečkách, aneb kdyby si chtěli školy ku vzdělání mládeže zakládati, mohou činiti toho i páni stavu panského a rytířského, i měšťané pražští, kutnohorští i jiných měst královských, vždy svobodně a beze vší překážky.“ — Jesuité a katolíci vykládali si majestát Rudolfův v tom smyslu, že jím povoleno jest stavům panskému, rytířskému a městskému, aby si na svých vlastních statcích směli stavěti školy a kostely, že ale povolení to nevztahovalo se na obyvatele království českého, kteří žádnému z těchto tří stavů nenáleželi. A tudíž, když se protestanté čeští se stížností svou obrátili k císaři Matyáši, odvolával se tento na doslovné znění majestátu Rudolfova a zakázal pokračování v stavbě. Leč protestanté ve Hrobech nedbali zápovědi této a dostavěli si svůj kostel. Arcibiskup Lohelius jim jej ale kázal zavříti. A když někteří hrobští protestanté se za tou příčinou do Prahy odebrali, aby si na toto samovolné počínání stěžovali, nedělali zde s nimi mnoho okolků, nýbrž dali je co odbojníky do vězení.

S kazatelen napomínali nyní všickni duchovní protestantští souvěrce své, aby se měli na pozoru, neboť, pravili, „usiluje se o to, aby v zemi majestát Rudolfův, jakož i svoboda vyznání, ano i jiná ještě práva zemská byly zničeny. Nepřátelům jejich, hlavně ale jesuitům, nebylo tím poslouženo, že protestanté se tak klidně chovali, nýbrž oni je vyzývavě neustále k odboji popouzeli, doufajíce, že kdyby k boji došlo, od nově korunovaného krále Ferdinanda, jenž byl nástrojem jesuitů, a který měl po císaři Matyáši, jenž neustále churavěl, vládu nastoupiti, vydatné pomoci dostane. Z toho rostla nespokojenost a nedůvěra mezi českými protestanty a ta dosáhla největší míry, když r. 1617 hrabě Matyáš Thurn, jeden z nejčelnějších vůdců strany protestantské v Čechách zbaven jest místa svého co purkrabí na hradě Karlštejně, kde se nalezaly korunní klenoty a desky zemské a hned na to, bylo to v měsíci říjnu, nejvyšším lenním soudcem byl jmenován. Protestanté považovali to za zřejmý útok a za urážku celé strany své a rozhořčení jejich dovršilo se, když císař ustanovil deset místodržitelů, z nichž bylo sedm katolíků, za správce zemské v Čechách. To byla ostatně nešetrnost nemalá k protestantům českým, neboť strana jejich byla v Čechách v ohromné většině. Pročež usnesli se stavové protestantští, že se shromáždějí v Karlově koleji v Praze k poradě, císař však jim tuto schůzi nepovolil. Leč na vzdor zápovědi

sjeli se přece a sepsali spis ohražovací. Z toho rozzlobil se císař a počal jim hroziti přísnými tresty; ale když místodržící jim dne 21. května 1618 vůli císařovu oznámili, prohlásili stavové protestantští spis ten za podvržený a jitření lidu rostlo neustále. Mnozí spěchali na hrad pražský a k nim připojila se valná část lidu pražského; přišedše ale na Hradčany, nalezli tam jen čtyry místodržící, a sice: nejvyššího purkrabího Adama ze Šternberka, Vilíma Slavatu, Jaroslava Martinice a Děpolda Lobkovice. Stavové obsadili všecky chodby, vůdcové jejich vkročili do síně stavovské a hrabě Thurn se vyslovil, že pokud bude na živě Martinice a Slavaty, nebude svoboda vyznání v království českém provedena; a proto že by bylo mnohem líp, hned na místě je usmrtiti.

Na ta slova vrhli se průvodči Thurnovi na místodržící a vyhodili Slavatu a Martinice, jakož i písaře Filipa Fabricia Plattera z oken hradu pražského.

Tímto činem byly kostky vrženy a protestantští stavové čeští nyní se odhodlali k zjevnému odporu, a umínili si, že věrně budou co jeden muž státi k sobě, a protož ihned zvolivše si ze středu svého třicet direktorů, kterýmž odevzdali řízení všech záležitostí zemských i zahraničných, sbírali vojsko a ustanovili hraběte Jindřicha Matyáše Thurna za nejvyššího vůdce stavovského vojska českého. Před císařem hleděli odbojný krok ten ospravedlniti, jmenujíce se věrnými poddanými jeho; když jim ale císař přikázal, aby zbraně složili, tu neuposlechli, ano vyzvali i odbojné stavy protestantské z Uher, z Moravy a jiných sousedních zemí ku pomoci. Ale na tom nepřestávali, nýbrž vypověděli arcibiskupa pražského, opata broumovského i strahovského s mnoha jinými preláty, ze země a vydali rozkaz dne 9. června 1618, kterýmž se jesuité na vždy z Čech vypovídali. Stavové povolili jim čtrnácte dní k odchodu a prohlásili každého za zrádce a nepřítele a škůdce vlasti, jenž by za některého jesuitu prosil, anebo jej u sebe přechoval. Jesuitům pak samým, kteří by se z vyhnanství svého zase do Čech odvážili, pohroženo smrtí.

V tomto rozkazu doslovně psáno:

„Každý občan země české zajisté dobře ví, v jaké nebezpečí naše milé království české od té doby upadlo, co sem svatouškářská sekta jesuitská uvedena byla, a co za změny v ohledu náboženském a politickém utrpěla, jakož i jaké množství nevinných obětí odsouzeno bylo snahami jesuitů těchto. To všecko dobře věděli jsme i my stavové, jakož i poddaní naši po celém království českém a velmi těžce jsme to nesli, neboť choutkám jesuitským přečasto i životy a statky naše málem by byly za kořist upadávaly. A jelikož jsme se nyní přesvědčili, že dotčený onen jedovatý řád jesuitský jedině příčinou a původcem jest všeho tohoto nepořádku a zmatku v zemi, jehož snahy jedině k tomu směřují, aby panství římské stolice papežské po celé zemi se upevnilo, a aby všecka království a země celého světa pode jho papežské přivedeny byly, kterýžto řád dále všemi prostředky usiluje o to, aby protestanty jedny proti druhým popuzoval a poddané proti jich pánům a tyto zase proti poddaným svým podněcoval, kteřížto jesuité dále všemožně se snaží, aby mezi stavy oněch zemí, v nichž rozličná náboženství panují, jen sváry a nepokoje rozsévali; kterýžto řád každému zločinci dovoluje, že smí ruku svou na panovníka, pomazaného Páně vložiti, jemuž za to věčnou odplatu na nebesích slibuje. A poněvadž tedy řád této zlopověstné a buřičské sekty jesuitské pro hrozné úklady, které panovníkům světským i du-

chovním strojil, ano i celému světu škoditi hleděl, ze všech říší, kde chtí panovníci míti pořádek, pokoj a mír, i ze zemí katolických, byl vypuzen, tož i my jsme uzavřeli, že jej z našeho království českého na věčné časy vyobcujeme."

Jesuité ustoupili sice přesile a poddali se nutnosti, složili ale vyvrácení tohoto usnešení stavů českých, v kterémž uváděli proti žalobám na ně vynešeným, že nikdy nehledali jiného, než jak by, věrni svému povolání, pro církev katolickou a rozkvět její působili; papež že prý má dle náhledu řádu jejich moc dvojí nejvyšší, a sice v ohledu světském i v ohledu duchovním — o světské panování papežovo že se oni pramálo starají, že ale si to pokládají za velkou zásluhu, mohou-li za svrchovanou duchovní moc papežovu bojovati. Že schvalují kralovraždu, jest prý mrzká lež, a že zpovídají, jest jen svatou povinností duchovního jejich stavu, oni ale že zpovídají pouze dle úmyslu církevních ustanovení."

Neberouce ohledu ani za mák na tuto apologii jesuitů, musíme se vyznat a v tom nám musí přisvědčiti i každý nepředpojatý badatel dějin, že v skutku byly tyto výčitky proti řádu Loyolovu odůvodněny, a jisto jest, že by byl císař povolil, neboť tanuly živě na mysli jemu hrůzné doby husitské, ale arcivévoda Ferdinand štyrský dovozoval mu obšírným spisem, „že od té doby, co se ono učení kacířské Lutherovo a bludné učení českých bratří a jiných bludařských sekt rozšířilo, neustálé rebelie, vzpoury a třenice se dějí, a že všecka dobrota, milost a shovívavost panovníků jen na zmar byla a jí že se zmatky tyto ještě mnohem více zhoršily a sektu českých kacířů ještě více popudily; a protestantští čeští stavové, dosáhnuvše v ohledu duchovním mnohých výsad, že usilují nyní i v ohledu světském z moci panovníkovy úplně se vymaniti, a všecka práva v ruce své si vzíti, aby mohli vladaře i náměstky jeho, kdykoli by se jim to líbilo, sesaditi."

Z tohoto strannického stanoviska a v tak špatném světle soudilo se tehdy o událostech politických vůbec, a zejména v Čechách, ano úmyslně vyzýván byl císař k válce. Jak nepravě, ano zcela převráceně soudil Ferdinand o tehdejších poměrech časových, vysvítá z vlastních slov jeho; praví takto:

„Císaři poskytuje velké výhody okolnost ta, protože neodtrhlo se od něho celé království, nýbrž jen někteří odbojní páni, z jejichž statků si pak zase bude moci císař útraty touto vzpourou vzešlé nahraditi. A byť by i toho nebylo, tedy jsou to zájmy a výsady rodu rakouského, pro něž s odbojnými Čechy bojuje, a ty nedají se penězi ani krví zaplatiti."

Ale brzy ukázalo se zřejmě, na jak slabých základech spočíval tento úsudek Ferdinandův, neboť když již nebylo jiného vyhnutí a když se již nevědělo, jakých prostředků by se mělo použíti, an Thurn započal ozbrojenou rukou nepřátelství, tu shledalo se, že nepovstalo proti císaři toliko „několik odbojných pánů," nýbrž celý národ český co jeden muž, tak že zůstala mu v Čechách jen města: Krumlov, Budějovice a Plzeň věrna. Thurn dobyv Krumlova, oblehati se jal Budějovic a když hrabě Jindřich Dampierre přitáhl s vojskem Budějovicům na pomoc, byl ve dvojí bitvě od Thurna poražen a brzy na to, v měsíci listopadu roku 1618, spojil se i jenerál Mannsfeld s českými protestanty a dobyl Plzně.

Počata zhoubná, strašná válka třicetiletá, jejížto kolebka i hrob její byly v Čechách.

Vůdce vojska císařského, hrabě Bouquoy, přitáhl do Čech, chtěje se zmocniti Hradce Jindřichova, leč tu porazil jej vůdce český, hrabě Jáchym Šlik, vzav mu celou vojenskou kasu jeho, a ukořistil všecken dobytek, načež vtrhnuv, stíhaje císařské vojsko, až do Rakous, zmocnil se města Světlé. V této tísni ale nezůstal císař Matyáš osamělý a bez pomoci, neboť příbuzný jeho Filip III., král španělský, poslal mu 300.000 zlatých a připravoval se s vojskem svým v Italii k vtrhnutí do Čech. A skutečně bylo císaři také cizí pomoci tehdy na nejvýš zapotřebí, anť se na pomoc z vlastních zemí svých nikterak spolehati nemohl. Protestantští stavové horno- i dolnorakouští odepřeli mu zkrátka každé pomoci, pokud by žádostem jejich nevyhověl. Stavové slezští sice se stavěli, jako by hnutí a odboj českých stavů neschvalovali, přece ale jim poslali 3000 mužů na pomoc, předstírajíce, že se to děje toliko k ochraně náboženství protestantského.

Když se pak musely obě valčící strany, jak toho tehdejší poměry válečné vyžadovaly, odebrati do zimních táborů, nabízela některá cizá knížata prostřednictví svého k vyrovnání záležitostí českých, ale ani katolíci, ani protestanté nechtěli povoliti.

V těchto zmatcích dovršil se zapletený stav věcí v Rakousku ještě i tím, že z jara příštího roku, t. j. dne 20. března 1619 zemřel císař Matyáš v třiašedesátém roce věku svého. Panovník tento nezakusil za živobytí svého příliš mnoho dobrého, zvláště za posledních dnů života jeho stíhaly jej v domácnosti jeho jedna rána za druhou. Dne 30. října 1618 zemřel strýc jeho Karel, markrabí Burgavský, hned na to, dne 2. listopadu i bratr jeho Maxmilian, a dne 18. prosince téhož roku vyrvala krutá smrt z náručí jeho i milovanou choť Annu, dceru arciknížete Ferdinanda tyrolského. A i to obtěžovalo nemálo probouzející se svědomí umírajícího kmeta, v jak rozervaném stavu zůstaví říši nástupci svému, a starost, jaká budoucnost očekává ony miliony poddaných jeho za vlády Ferdinandovy, sklíčovala nemálo duši jeho s tělem se loučící.

Nyní nastoupil po smrti Matyášově na trůn bratrovec jeho, posavadní vévoda štyrský Ferdinand II.

Že při nastoupení tohoto panovníka na trůn protestanté hluboce truchlili a jesuité a celá strana katolická nad míru plesali, snadno se každý domyslí; neboť nyní vstupoval na trůn jejich nejoddanější žák, a že nyní, až zdobiti bude koruna císařská čelo jejich chovance, povede se jim lépe, to věděli dobře rakouští jesuité, kteří za posledních let byli tolik nátisků museli snášeti — neboť Ferdinand byl muž, jenž neměl žádné vznešenější myšlenky, než jak by získal církvi římsko-katolické svrchované nadvlády, muž, jenž co panovník vycházel od zásady, „že raději chce panovati nad zemí pustou a lidu prázdnou, než nad říší kacířskou." Kterak členové tovaryšstva Ježíšova nad tímto zvolením Ferdinanda za krále římského se radovali, dokazuje i okolnost ta, že mu v Olomonci na památku nastolení jeho na trůn císařský vítězobránu postavili. Na jedné straně této vítězobrány nalezal se znak rakouský, po obou stranách tohoto znaku byli ale, z jedné strany český lev, z druhé strany moravská orlice naň řetezy ukovány, dole ale byl zajíc, jenž s otevřenýma očima spal, a pod ním nápis latinský: „Adsuevi" (již jsem tomu uvykl). Tímto vypodobněním měla se naznačiti zbabělost stavů, kteří otevřenýma očima neviděli, co za nešťastný osud

je očekává. Mezitím ale neustáli jesuité v snahách svých, rozšiřujíce v listech a spisech všude mezi lidem nenávist, nesvornost a nedůvěru. Tak na př. hleděl jesuita Adam Tanner dokázati, že císař není ani na mír náboženský vázán, protože nemusí se bludnému náboženství v slovu daném dostáti; a sliby jeho a přísahy, v ohledu tomto složené, jsou prý nedovolené a neslušné, anať nesmí býti žádná přísaha závazkem bludu a omylu. Antonín Possevin pak psal králi polskému, že ani není možná slovy vylíčiti, jak velice pochybil císař, že přistoupil k míru náboženskému. Pavel Vindek praví ve svém spisu: „O budoucím postavení církve“: „Passovská smlouva a mír náboženský nemají žádné platnosti; neboť protestanté je násilím na císaři vynutili, papež je nepotvrdil a sněm církevní tridentský je zrušil.“ A Vít Ebermann praví suchými slovy, že papež i nunciové jeho jsou zavázáni, proti tomuto míru náboženskému protestovati, a totéž tvrdí i jesuitský spisovatel Caramuel.

Z toho patrno, že všickni jesuité stejnou zpívali píseň.

Jak ale jesuité opravdu mluvili, o tom svědčí list rektora Kämera v Pasově, kterýž byl tento odeslal Otci Lamormainovi, tehdejšímu rektoru koleje v Štyrském Hradci. V listu tomto čteme:

„Právě jsem se dozvěděl, že císař proti Čechům mnoho vojska do pole sbírá. Bude-li se vojenskou mocí proti nim zakročovati, tož doufám, že mnoho se prospěje věci naší. Kdyby ale mělo přijíti k narovnání v dobrotě, obávám se, že nebude pro nás v celém království českém ani místečka více, neboť jisto jest, že stavové čeští nás jinak do země své nepřijmou, leda bychom tam mečem byli uvedeni. Bůh račiž popřáti našim katolickým knížatům dobrou mysl a udatné srdce! Ale tuším, že nikdy více nenaskytne se knížatům našim vítanější příležitosti, kde by mohli odbojným Čechům odejmouti všecka práva a výsady, které jim byly uděleny, jako právě v tomto okamžiku. K tomu ale potřebí bude zmužilého a odhodlaného ducha, neboť i Čechové chystají se silně k válce. Ach, kdyby jen Bůh dal, abychom s Benátčany mír uzavřeli a aby se vojsko, které nyní v Gorici leží, proti odbojníkům českým do boje postaviti mohlo!“

Z tohoto listu vysvítá velmi jasně, že nespolehali se jesuité na moc a sílu pravdy, na slovo boží a ryzé učení Kristovo, ani na dobré právo věci své; nýbrž oni spolehali jedině na meč a na násilí, očekávajíce od těchto jistého vítězství, neboť dobře věděli, jak daleci jsou čistého slova božího, spravedlnosti a práva i pravdy.

Hned na počátku války třicetileté nemálo přálo štěstí Thurnovi, tak že v několika dnech stál již před samými branami vídeňskými; leč vůdce tento neuměl vítězného tažení svého nikterak použíti: neboť poprvé ukázal se toliko u Vídně, neodváživ se k oblehání jí, a podruhé, když k Vídni přitáhl, neoblehal ji s náležitým důrazem, a když obdržel poselství, že Mannsfeld byl v Čechách od vojska císařského poražen, tu odtáhl na rychlo od Vídně do Čech. Tím pozbyl beze všeho prospěchu nejlepší příležitosti, aby se Vídně zmocnil, a tím zanedbal i příležitosti k činu, jímž by se byl všecken boj pojednou skončil a proudů krve ušetřilo a miliony milionů slz usušilo.

Protestanté čeští hned při zvolení Ferdinanda za císaře prohlásili jej za zbavena trůnu českého a zvolili si volence Bedřicha falckého za krále svého, kterýž

ale jen jednu zimu na trůně českém seděl a tudíž nazván jest v dějinách české vlasti naší: „králem zimním.“ Tato volba nepřinesla českému národu žádného dobrého ovoce, neboť Bedřich byl muž ještě mladý, nerozvážlivý, líný a neměl žádné pevné povahy. Příbuzný jeho, vévoda Maxmilián bavorský, sice mu všemožně zrazoval, aby nesáhal po koruně české, ale Bedřich jej neuposlechl, neboť lesk tak staroslavné koruny jej příliš lákal, než aby se byl pro ni něčeho neodvážil. Protož nedbaje na výstražný hlas Maxmilianův, prosil jej úsilovně, aby proti němu co proti příbuznému neválčil, nýbrž aby se při nastávající válce nestranně choval. Leč toto žádati od Maxmiliana bylo nesmyslem, neboť kterak mohl tento chovanec semináře jesuitského a tak důvěrný přítel Ferdinandův již ze škol ingolštadtských nečinně pohlížeti na to, kterak protestanté válčí s katolíky, a nad to byl ještě hlavou katolické ligy, a fanatismus jeho náboženský byl silnější, než všecky svazky příbuzenské a pokrevenské; tudíž vytáhl s 26.000 žoldnéři a 5500 mužů jízdy do Hořenního Rakouska, kdež dostoupila nespokojenost stavů, popuzených krutým pronásledováním nekatolíků od nesnášelivého Ferdinanda, nejvyššího stupně. Jaký duch v tomto válečném houfu panoval, pozná nejlépe čtenář z toho, že se ve vojště Maxmilianově nalezalo devět jesuitů, (mezi nimi i Otec Buslidius, zpovědník nejvyššího vůdce,) pak mniši řádu kapucínského a karmelitáné, kteří měli uloženo, působiti na porady vůdců, a museli mši sloužiti, vojíny zpovídati, a přemožené dobrovolně neb násilně na víru katolickou obraceti.

Před vevodou Maxmiliánem nesli velikou korouhev, na níž byl namalovaný obraz panny Marie, kteroužto si celé vojsko Maxmilianovo za patronku a průvodkyni této válečné výpravy své zvolilo.

Obyvatelstvo hornorakouské, nemohouc se tomuto drancujícímu houfu žoldnéřů naproti postaviti, uteklo se do skal a do hor, a hledělo jen střežiti přechody přes Dunaj.

Vojsko toto ale vtrhlo do Čech a zde svedlo několik bitek s vojskem stavovským českým, neboť protestanté nechtěli zúmysla do rozhodného boje se pustiti s přesilou vojska katolického, snažíce se pouze, aby nepřítele svého unavili a rozptýlili.

Jak toto „vojsko křižácké“ s obyvatelstvem v Čechách zacházelo, o tom dovídáme se z listu Maxmilianova, kterýž tento katolický vojevůdce dne 28. října 1620 poslal císaři Ferdinandu. Místa listu tohoto, závorkou oddělena, jsou vlastnoručně psaná slova Maxmilianova. Zní pak list onen následovně:

„Nemohu Vašemu Veličenstvu, jakkoli to nerad činím, zamlčeti, neboť toho žádá má povinnost a mé svědomí, že moje armáda neustává, navzdor mým neustálým napomínáním a káráním, loupiti, drancovati a jiné hanebnosti a neslušnosti páchati, a zejména pálí městečka a vesnice nemilosrdně (ano, onino hrubí žoldnéři vraždí i nevinně ubohé katolíky obojího pohlaví, tak že tito ubožáci s toužebností očekávají milostivého zakročení Vašeho Veličenstva, — já pak žádám za vykoupení zajatců, a za odpomožení, aby se neunášely panny a ženy od surových žoldnéřů, kteří neznají žádné kázně). A chasa tato si počíná tak nevázaně, že mnohdy činí útok i na můj vlastní lid a loupí i zásoby mé a tak krutě mezi lidem řádí, že venkovský lid na mizinu a záhubu připraví, tak že se tento ani za kolik let z toho nevzpamatuje. A byť by i Vaše Veličenstvo dosáhlo úplného vítězství, nebude míti z něho v tomto tak

vydrancovaném a zpustošeném království žádné výhody (a k tomu utrpí i poslušní a nevinní stavové zemští škody nenahraditelné); nepodotýkám ani, že mezitím tito rozpustilí žoldnéři i Vašemu Veličenstvu i mému lidu nesmírné škody na zásobách působí (a jelikož pálí a drancují žoldnéři tito vsi i města, dá se lehce pochopiti, že i velká nouze o přebytování vojska všude panuje). Píši o těchto věcech Vašemu Veličenstvu proto tak podrobně, poněvadž mě všude se všech stran stesky na toto divé hospodářství docházejí (ano i já sám začasté bývám očitým svědkem těchto hrůz.)"

Tak řádilo vojsko císařské v císařských zemích, proti císařským poddaným a vlastním svým spojencům!

Výtržnostmi všeho druhu a mnohdy i nedostatkem potravy trpělo vojsko katolické, v kterémž malá panovala kázeň, nemálo a mnozí od něho i přebíhali; brzy pak počaly v řadách katolíků řáditi úplavice, hořečka a mor a každodenně pomíralo množství bojovníků, kteří daleko od domovů nalezli hrob svůj. V patách za vojskem tímto následovala velká hejna vlků a poletovalo množství hltavých havranů, neboť četné mrtvoly byly jim vítanou kořistí, anto pro velké množství morem zachvácených nikdo se nestaral o pohřbení padlých, tak že i sami jenerálové zůstávali nepohřbeni v šírém poli ležeti. Nechtěje aby celé vojsko jeho tímto způsobem a malými bitkami pohynulo, umínil si Maxmilian, že rychlým pochodem ku Praze potáhne a tam rozhodnou bitvu svede, ale vůdce protestantů, princ Kristian Anhaltský uhodl záměr velitele nepřátelského a chtěl mu předejíti a skutečně dorazil prvé než Maxmilian dne 8. listopadu časně z rána ku Praze.

Den tento jest v dějinách vůbec a v dějinách české vlasti naší zvláště velmi důležitý, a tudíž se naději, že zajisté nám laskaví čtenáři naši nezazlí, když se u této pro zemi českou neblahé katastrofy poněkud pozdržíme.

Hustá chladná mlha pokrývala z rána dne 8. listopadu celé okolí pražské, tak že nemohl kníže Anhaltský pro temnotu před sebe viděti, ani vojsko své prospěšně rozestaviti; ze vzdálí bylo slyšeti víření bubnů nepřátelských, velící hlasy vůdců a frkání koní vojska nepřátelského, které bylo celou noc na pochodu ztrávilo, a nyní se strany v bok českému vojsku stavovskému vpadnouti se hotovilo.

Pohlédněme se poněkud po místě, kde se měl svésti boj, v němž se měl rozhodnouti osud českých protestantů.

Asi hodinu cesty vzdáli od Prahy rozprostírá se povolně vystupující vysočina, v objemu asi hodinu cesty; jest to památná „Bílá Hora". Západně od ní teče stříbrotoká Vltava, východně rozprostírá se les královského parku, který nyní Pražanům našim znám jest co „Hvězda", kteréžto jmeno pochází od královského letohrádku, který byl zde král Jiří Poděbradský manželce své Kunhutě, rozené Šternberkové, vystavěl a kterýžto má podobu hvězdy. Na polední straně výšiny bělohorské strmé pak pnou se stráně. Zde zaujali protestanté pevného postavení, měliť asi 21.000 mužů vojska; nepatrná to sice hrstka proti čtyřikráte silnějšímu vojsku ligy katolické, ale za to mělo vojsko protestantů výborné postavení; velké chyby však dopustili se vůdcové protestantští, že malý most přes Vltavu nerozbořili aneb neobsadili; mostu toho zmocnilo se nyní vojsko katolické a přešedši přes řeku osadilo pohrbky proti vojsku českému asi 500 kroků od tohoto vzdáli. Protestanté čeští měli výtečné vůdce, totiž prince dánského Kristiána a syna jeho, pak hrabata

z Thurnu, Hohenlohe, knížete ze Solmsu, hraběte Hollacha, prince Saso-Výmarského, všecky zběhlé a staré vůdce válečné. Ale nemalých zmatků působili mezi vojskem českým Uhři, kterým velel Bethlen Gabor, neboť tito žoldnéři byli s platem svým nespokojeni a ztrátami, kterých před několika dny utrpěli, zaraženi, a mimo to nebyli velcí přátelé spojenců svých, Čechů.

S druhé strany nalehalo vojsko katolické, které na rychlém pochodu svém (neboť vévoda Maxmilian bavorský přirazil bez odpočinku rychlým pochodem celou noc z Plzně přes Rakovník až ku Praze) nemálo zimou a umdlením utrpělo, na vůdce své, aby bez prodlení bitvu s protestanty svedli, jakkoli hrabě Bouquoi a jiní vůdcové by neradi se do boje byli pustili, protože se jim zdálo býti postavení nepřátel příliš pevné; ale Maxmilian a Tilly rozhodli se pro bitvu.

V tomto vojště katolickém nalezal se také fanatický mnich Otec Dominik ze španělského kláštera Ježíše Marie, který přišel do vojska ligy katolické co missionář až ze Španěl, aby vojíny kázaním svým povzbuzoval a modlitbou svojí sílil a jehož všickni jako nějakého svatého ctili. Tento mnich táhl s vojskem jako každý prostý voják, sdíleje všecky strasti a nebezpečí života vojenského s neohroženostÍ neobyčejnou, maje v jedné ruce hůl, kterou zdobil křížek, a na prsou jeho skvěl se peníz s obrazem Bohorodičky, kterýžto peníz prý v doutnajícím rumu zapáleného zámku v Rakovnice nalezl. Rodičce boží na obraze onom byly obě oči vypíchány a toto zohavení, které mnich Dominik nazýval „zlořečeným skutkem ďábelským“, stalo prý se rukou kacířského jakéhosi luterána.

Když se nemohli vůdcové v poradě jenerální sjednotiti, mají-li se do boje pustiti, čili nic, tu vstoupil mezi ně fanatický mnich a s očima blouznivým zápalem zářícíma zvolal: „Synové církve, což se budete ještě v tomto okamžiku rozmýšleti a na mysli rozvažovati? Nevidíte-liž, že Pán zástupů sám nepřátely víry svaté do rukou Vám vydává a Vy ještě prodléváte? Budete-liž kacíře šanovati nyní, v okamžiku, kde kyne Vám vítězství jisté? Třikráte šťastný bude boj tento, jemuž vstříc ve jménu Páně kráčíte! Ano, šlechetní a vznešení bojovníci, jest to záležitost Boží a svaté matky naší církve, za kterou tuto meče své tasiti budete. Nuže tedy, vzhůru do boje; pusťte se zmužile na nepřátely a buďte ujištěni, že Vás vítězství skvělé zajisté nemine. Nemajíť odpůrci naši jiné zbraně, než svou pýchu a zpupnost, ale Všemohoucí Bůh a nejsvětější Panna jsou našimi spolubojovníky. Hle, patřte zde na obraz nejsvětější Bohorodičky, a hleďte, jak bezbožně onino pohané rouhaví s ním naložili! Ona sama bude Vaší pomocnicí a záštitou a Bůh všemohoucí sám bude mstitelem za pohanění, které se Svaté Panně od neprátel jejich stalo. Na něho pevně důvěřujíce, směle pusťte se do boje proti zlořečeným kacířům! Pán bude bojovati s Vámi a propůjčí Vám zajisté vítězství!“

To rozhodlo; a všickni vůdcové katoličtí co jeden muž zvolali:

„Nuže, když tedy jsme bojovníci Boží, pusťme se ihned do boje. Vzhůru na ně a jmeno nejsvětější Panny budiž naším heslem válečným!“

Jak mile se to po táboře katolickém rozneslo, rozlehl se ryk bojechtivosti od jednoho konce ležení ke druhému, hořelť každý již, až uhodí hodina, kde měřiti se bude s nepřítelem svým; neboť podobného fanatického nadšení schopni jsou pouze bojovníci bojující za své náboženství.

Vojsko katolické mělo nesmírnou převahu nad vojskem protestantským; mělť Maxmilian posud navzdor velikým ztrátám svým ještě 30.000 mužů vojska z Bavor a jiných částí katolického Německa; hrabě Bouquoi přirazil s 20.000 muži z katolických zemí císaře Ferdinanda II. sebranými; mimo to přivedl španělský vůdce Verdugo několik tisíc Vallonů a biskup Wircburský 3000 žoldnéřů. Mezi těmito bojovníky nalezal se i tehdejší filosof, později slavný Descartes.

Pozdě vyšlo téhož dne slunko, krvavou září svou husté mlhy prodírajíc, jako by již tušilo, že mu bude hleděti na velké krveprolití, a den byl velmi sychravý; teprv k polednímu se oteplilo a mlha hustá stáhla se nad hladinu stříbropěnné Vltavy; v dáli třpytěly se v slunci ranním zlatými paprsky vrchole bání Prahy stověžaté, a až sem zaznívalo zvonění zvonů metropole naší.

Již bylo 12 hodin, když stála obě vojska nepřátelská sešikovaná proti sobě, a dychtivě očekávali bojovníci znamení k započetí útoku. Tu padla se strany katolické první rána a ihned zahřměly krajinou hromové výstřely dvanácti apoštolů Maxmilianových, (bylť zbožný vychovanec jesuitů, vévoda bavorský, každému z 12 děl svých dal jmeno jednoho apoštola) a jako lití lvové vrhli se bojovníci proti sobě.

S obou stran bojováno se stejnou rozhořčeností a s nadšením nemalým na život a na smrt.

Jako puštěné hyény vrhli se synové pust uherských proti vojsku ligy katolické a toto stálo nepohnutě jako zeď, vzdorujíc vzteklému útoku bojechtivých Uhrů. Mladistvý princ z Anhaltu chtěl rozhodnouti boj ve prospěch protestantů a vrhl se s celým plukem uherské jízdy na řady Maxmilianovy, a z počátku se mu podařilo, že přinutil oddělení Tiefenbachovo k couvnutí, porazil žoldnéře Brennerovy a uvedl v zmatek Chorváty Isolaniho. Leč tu postavil se mu Verdugo vstříc se svými Španěly a zdržel jej v útoku jeho a v tom hnaly zadní řady prchající z boje zase nazpět do ohně a Tilly s císařskými kyrysníky jako železná hradba zadržel útok Anhaltův. Uhři bojovali sice ještě dále s chvalitebnou horlivostí, ale v tom padne kůň chrabrého vůdce jejich, proklán kopím nepřátelským, a mladistvý princ upadl do zajetí. A toto neštěstí rozhodlo bitvu ve prospěch katolíků. Neboť Uhři, zbaveni vůdce svého, dali se nejprvé v strašném zmatku na útěk, a za nimi ostatní jízda německá a konečně i pěchota prchala; útěk byl nepravidelný a pomatený tak, že sám princ Kristián praví o něm ve své zprávě: „Ani Alexandr Veliký, ani Julius César, ani Karel Veliký nebyli by bývali s to, prchající vojsko české na útěku zadržeti.“

Jen v královské oboře samé, na místě, které nyní Hvězdou jmenujeme, bojovalo ještě 2000 Moravanů, vedených Thurnem, Šlikem, a několika jinými šlechtici českými, boj zoufalý, odhodláni, že zde buď zvítězí, neb padnou. Celé vojsko císařské obklopilo je, ale chrabří synové tito sesterské Moravy přece se nepoddali a padli všickni až na 26 hrdinskou smrtí na poli slávy; mladý hrabě Šlik padl do rukou nepřátelských a Thurn sám jen zázrakem téměř uniknul hanebnému zajetí.

Mezi mrtvými a zajatými ležel také muž, který později brál v třicetileté válce znamenitou úlohu. Byl to tehdy ještě ne zúplna šestadvacetiletý Bohumír Jindřich, hrabě z Pappenheimu, krváceje z deseti ran. Tento nejzuřivější protivník protestantů ležel celou noc v nejkrutější zimě na bojišti, až konečně nalezl jej jeden

Chorvát, jenž drancuje a mrtvé po kořisti slídě po bojišti se procházel. Divý Chorvát, vida na prstě Pappenheimově drahocenný prsten, chtěl jej oň oloupiti; prsten ale nechtěl jíti dobře s prstu i pokoušel se loupeživý žoldnéř o to, zdali by jej zuby nestáhl, a při tom že bez pochyby hraběte zuby svými kousl, čímž tento k sobě přišel a s namáháním se pozvednuv, na Chorváta se obořil: „Co tě to napadá, ty blázne?“ Načež mu tento vzdorovitě odpověděl: „Nač potřebuješ tak skvostný prsten, bez toho musíš tu umřít?“ Pappenheim ale povstav, udeřil drzého Chorváta ve tvář, ale spolu slíbil mu dobrou odměnu, když mu odtud pomůže. To se také stalo, a hraběti Pappenheimu dostalo se náležitého lékařského ošetření, tak že se brzy z ran svých vyléčil, i byl v třicetileté válce jedním z nejslavnějších vůdců vojska katolického. Leč nedlouho přálo mu štěstí válečné, neboť u Lützenu zasáhly jej dvě koule nepřátelské a druhého dne na to, bylo to dne 7. listopadu, 1632 skončil slavný rek tento život svůj.

Tak skončila hanebnou porážkou vojska českého osudná bitva bělohorská. Bitva tato, jakkoli jen jednu hodinu trvala, měla na další osudy Čech, ano i celé Evropy nemalého vlivu a zhoubné následky její neminuly zcela až podnes; ale i souvěcí spisovatelé uznávali důležitost její. Neboť Kardinal Caraffa praví doslovně ve svém díle: „Germanie obnovená“ (Germania sacra restaurata) takto: „Slavným vítězstvím tímto byly, jak všeobecně jest známo, Čechy podrobeny, Rakousko sevřeno, Morava opět získána, Slezsko seslabeno, Uhry nabyty a vláda v Německu upevněna, katolická víra pak ze zajetí hanebného dobyla zase slavně svobody.“

Ztráty protestantů v tomto jednohodinném boji byly nesmírné, ztratiliť přes 4000 mužů, co zatím na straně vojska císařského jedva 400 bojovníků padlo. Císařští ukořistili mimo to ještě 10 děl, 100 korouhví, množství střeliva a zajali více než 500 mužů.

A kde medle byl a co dělal český zimní král Bedřich mezi tím, když se osudná bitva tato dála?

Zajisté, myslí sobě každý čtenář, že muž tento, jenž drzou a násilnou rukou po staroslavné koruně svatováclavské království českého sáhl a si ji i na hlavu hrdě posadil, korunu tuto také až do poslední krůpěje krve hájil.

Ale mýlil by se každý, jenž by takto soudil: neboť Bedřicha Falcského neovládal duch takový, v těle jeho nekolovala krev chrabrých předchůdců jeho na trůně českém. Nýbrž byl to panovník lhostejný a ničemný a v okamžení tom, kde se truchlohra bělohorská odehrávala, v němž tisíce podaných jeho krev svou za něho cedilo, seděl ón s lehkovážnou družinou svou u skvostné dvorní tabule, kterou ku poctě vyslance anglického uspořádal a lehkomyslní milci jeho žertovali s dvorními dámami tak vesele a nenuceně, jako by ani žádná starost mysl jejich netížila. Tu najednou vrazí do večeřadla celý udychtěný a v obleku zaprášeném Ondřej z Haberfeldu, poslán jsa od knížete Kristiána z Anhaltu, aby králi oznámil, že bitva již započala, a aby jej vyzval, aby se osobně na bojiště co vůdce dostavil. Toto poselství přišlo hodujícímu králi zimnímu velmi v nevhod! Nyní, kde se mu to u dobré tabule nejlíp hodovalo, a kde mu počalo nejlíp chutnati, měl se odebrati ven do boje, aby snad místo pečeného chutného bažanta kule z ručnice břicho jeho nasytila, ne, to nemohlo být, a on něchtěl se na žádný pád s tabulí svou rozloučiti. Protož se nechtěl z hodovní síně odstraniti, ale Haberfeld nedal mu pokoje, tak že konečně král celý

rozmrzený od tabule vstal; neboť bezpochyby se styděl, že se jej tolik tento naprosil a nazapřísáhal, a ruče si dal koně osedlati, načež s Haberfeldem Strahovskou branou ven vyjížděl. Ale brána tato byla již zavřena, anaťbitva bělohorská vypadla ve prospěch strany katolické a veta tedy bylo po vítězství protestantů v Čechách. A s hradeb mohl král dobře viděti, jak prchá vojsko jeho v divém chvatu a nepořádku k Praze, i nezbývalo mu tedy jiného, než dáti prchajícím bránu otevříti a do města je vpustiti.

Ale nemuselo býti ještě všecko ztraceno, kdyby král Bedřich byl býval muž hrdinný a neohrožený, jenž stejně umí snášet štěstí, tak jako těžké rány osudu a mohl boj trvati ještě déle, a kdo ví, nebylo-liby se pak štěstí válečné pro něho rozhodlo, a tak by byl mohl císaře, který se tenkrát ve veliké tísni nalezal, k přijetí výhodných výminek přinutiti; neboť Turci sužovali jej se strany jedné a různice a nepořádky ve vlastních jeho dědičních zemích se strany druhé — a nebylo by nikdy došlo k oněm strašným hrůzám války třicetileté, která po tolik let celou Evropu sužovala a květoucí před tím krajiny v pusté pouště obrátila. Ještě po dnes zpomíná čtenář dějin války třicetileté s hrůzou na onu dobu strašnou, kde matky malé nepokojně děti své děsívali křikem: „Švéda je tu!“ —

Jak pravím, směle mohl král Bedřich v boji i po bitvě bělohorské ještě pokračovati, neboť poražené vojsko bylo by se za nedlouho opět sebralo, a v Praze samé leželo 17 praporů vojska, které nebylo přišlo ani do ohně, a od Brandýsa táhlo 8000 Uhrů vojsku českému ku pomoci, Mannsfeld pak stál ještě s 12000 mužů vojska u Plzně.

Mimo to bylo obyvatelstvo v Praze, v městech královských i po celých ostatních Čechách na venkově, rozhořčeno jsouc proti vojsku katolickému pro utiskování, na venkovanech páchané, nadšeno neobyčejnou bojechtivostí a na první vyzvání bylo by se houfně hrnulo pod prapory Bedřichovy, a to tuším, bylo dosti, aby byl se v boj pustil i po porážce na Bílé Hoře. Bedřich ale byl zbabělý slaboch, jenž dovedl v míru vlásti nad královstvím českým, který ale v době protivenství jako nevěrný pastýř vzdálil se od stádce svého.

I poslal k vévodě Maxmilanovi, prose ho za příměří 24 hodin; tento ale mu povolil pouze příměří osmihodinné. A prvé než druhého dne ráno ozářilo slunko zlaté báně Prahy, seděl již zbabělý král s celou rodinou svojí ve voze, v největším kvapu uháněje z Prahy, jen aby měl již za zády Čechy, kamž nehodlal se nikdy více vrátiti.

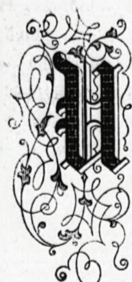
Nazývali jej posměšně „zimním králem“, protože jen jednu zimu v Čechách kraloval, ale ani celou zimu nenesl na hlavě českou korunu královskou, jíž se tak nehodným byl stal.

Nyní byl Ferdinand II. jediným a neobmezeným pánem v Čechách, a bylo nyní jeho jedinou tužbou, aby pobádán temným svým fanatismem náboženským, jenž jesuity podněcován, neznal žádných mezí a žádného smilování, náboženství protestantské v Čechách zúplna vyhladil a z kořene vyplenil, pak aby mnišské řády do Čech zase ohněm a mečem zavedl, neohlížeje se ani za mák na to, že tím tisíce tisíců poddaných jeho musí pohynouti rukou katovou na popravišti, a nepomysliv,

kolik měst zhoubná válka, kterou toto počínání jeho vyvolá, v ssutiny a rum obrátí! Neboť zásada jeho byla, panovati spíše nad zemí zpustošenou, než nad zemí kacíři obydlenou. A považuje se za nástroj od Boha samého k vyplenění kacířství ustanovený, počal pomýšleti na krutá pronásledování Čechů na Bílé Hoře pokořených; to bylo ale omylem rozumu jeho, a nikoli zatvrzelostí srdce jeho, jak se brzy přesvědčíme.

36.

Mučenníci pražští.

Uplynulo již od bitvy bělohorské několik měsíců a císař Ferdinand nečinil žádných kroků k potrestání odbojníků, tak že se zdálo, že zcela zapomněl na všecka příkoří, jemu v Čechách učiněná, a že se úplně vzdal myšlénky na pomstu nad odbojnými protestantskými stavy českými. Amnestie (beztrestí aneb všeobecné odpuštění) byla v širším smyslu vydána, kterouž se přemoženým slibovalo odpuštění povstání jejich, bezpečí majetku, osoby a důstojnosti jejich. Ale někteří ze šlechty, jimž dobře tanulo na mysli heslo jesuitů (jejichž hodným chovancem Ferdinand byl) „že kacířům nikdy nemusí se v slovu dostáti", nevěřili přes příliš této amnestii, nýbrž sebravše kde co měli utekli přes hranice, kdež myslili, že se nemají ničeho více obávati; ale větší část zůstala v Čechách, neboť nenapadlo jim, že by mohlo býti slovo císařské nějakou léčkou.

Zdálo se, že jest získán úplný mír, neboť i Maunsfeld odtáhl se svými 12000 muži z Čech.

A nyní vidělo se býti Ferdinandovi vítanou dobou, aby pomstil se krvavě nad odbojnými stavy českými. Bylo to dne 28. února 1621, tedy více než čtyry měsíce po krvavé truchlohře bělohorské, když tu najednou osm a čtyřicet nejvzácnějších pánů a měšťanů polapeno a do vězení uvrženo bylo. Tento násilnický krok, který se stal z návodu kněžstva, v jehož čele stáli zpovědníci císařovi, členové řádu tovaryšstva Ježíšova a ještě jiných mnišských řádů představení, poděsil stavy české nemálo; nyní s hrůzou želeli, že uvěřili slovu císařovu a viděli, kterak dobře potázali se někteří přátelé jejich, prchnuvše přes hranice, — ale bylo již pozdě. Arci že Ferdinand děsil se pomyšlení na tolik krve prolité, a tázal se dříve zpovědníka svého Otce Lamormaina*), zdali může s dobrým svědomím bez obavy pro spásu své duše jednati v Čechách po příkladu krvožíznivce Alby v Nizozemsku, — načež mu zpovědník vyhýbavou odpověď dal: „To jest v moci Vašeho Veličenstva." Ovšem že někteří spisovatelé dějin téhož věku tvrdí, že vyjádřil se prý Lamormain: „Já vezmu vše na se, a odpovím si za to svým svědomím!", ale nedá se s jistotou tvrdit to, ani ono. Jisto ale jest, že by hnusnější nám byl úlisný pokrytec, jenž zabalenými slovy by ke krveprolití radil, než ukrutník, jenž veřejně k potrestání krutému radil, byť by byl sebe od krve červenější.

Arci že císař některým odsouzeným tresty zmírnil, a jiným (a těch byla část mnohem větší) tresty potvrdil. Ale byly to divné soudy a ještě divnější rozsudky!

---

*) Lamormain (vlastně Lämmermann) Vilím, narodil se r. 1560 blíže Lucemburka; později byl co člen řádu tovaryšstva Ježíšova zpovědníkem císaře Ferdinanda. Muž tento byl jeden z hlavních podněcovatelů ke krvavým popravám protestantů českých po bitvě na Bílé Hoře. Později on to též byl, jenž nemálo přispěl k svržení Waldštýnovu. Jemu se přičítá zásluha, že sám přes 100.000 protestantů zase v lůno církve katolické přivedl. Lamormain umřel dne 22. února 1648 ve Vídni, nedočkav se ani ukončení války třicetileté, v níž vynikající též hrál úlohu.

Neboť soudy císařské, jimiž po bitvě bělohorské souzeni byli odbojní stavové čeští, skládaly se z přísných katolíků pravověrných, a tu soudilo se velmi krutě a bez milosrdenství, neboť šlo katolíkům samým, kdyby byli mírněji s obžalovanými zacházeli (tak si aspoň myslili) o hrdlo, — pročež, pryč se zrádnými odbojníky!

Mnohého lákal také zlatý řetěz, aneb řád, aneb milostivý pohled mocnářův, kterého se mu snadno mohlo za zásluhy a výtečné chování jeho při krvavých soudech pobělohorských dostati, a co mu tedy bylo o několik lidských životů, více neb méně krve třebas nevinně prolité, vždyť nebyla to krev jeho, nýbrž krev cizí, a co víc, krev kacířská!

Ale ještě jiné pohnutky převládaly při soudech těchto a hlavní z nich byly: osobní žášť a ještě více špinavá lakota a dychtivost cizího statku. Neboť statky těch pánů a rytířů šlechty české, kdož se byly přes hranice útěkem spasili, zachovavše takto život svůj, propadly koruně, aniť byli uprchlíci pro nedostavení se k soudu odsouzeni a jmena jejich veřejně katem na šibenici přibita. Ale nejen statky prchlých propadly státu, nýbrž i statky oněch šlechticů, kteří zatím byli zemřeli, byť si již byli vinni, aneb ne a tak okradeni byli sirotci, nevinní dědicové o majetek svůj. Však ne dosti na tom; nesvědomití soudcové vinili některé pány české z činů, kterých se tito mnohdy ani jaktěživi nedopustili. Tak na př. byl Škopek z Otradovic a Jan Charvát odsouzeni, že při vtrhnutí protestantů do Vídně (r. 1618) stříleli do oken hradu císařského, ačkoli tento byl již 8 let mrtvicí na těle raněn, a nemohl se ani s postele hnouti, a onen byl již přes 10 let na obě oči slepý.

Nic však méně byli přece odsouzeni, neboť byli protestanté a měli značného jmění.

Dne 2. června skončily se soudy nad odbojníky a po té byli vinníci ze stavu panského a rytířského na hrad pražský a vinníci ze stavu měšťanského (o stavu selském nedím ničeho, neboť na tomto chudém stavu nebylo si co vzíti) na radnici staroměstskou odvedeni. A lůza uplacená a ožralá v houfech za nimi běhala a posmívala se jim, pokřikujíc na ně:

„Nuže proč nyní nezpíváte:
Pán zástupů panuje,
Mocnou rukou nás posiluje!"

Slova to žalmisty, která protestanté začasté prozpěvovali při svých službách božích.

V Praze panovalo tehdy nesmírné zděšení a nikdo strachem a hrůzou neodvážil se ani z domu vycházeti, s úzkostí očekávaje každý, brzy-li biřic i proň přijde a před soud jej odvede.

Kníže Karel z Lichtenšteinu, milec císaře Ferdinanda, jehož tento ustanovil za místovladaře v Čechách a za nejvyššího soudce nad provinilými stavy českými, byl neuprosný a tvrdý jako skála a když den ode dne byly k němu vysílány deputace prosící za milost, odpovídal pokaždé, zamračiv se na prosebníky: „U Boha toliko jest pro ně milost!" Přece ale byl tak milostivým, že povolil odsouzencům na prosbu přátel jejich, aby se jim počestného pohřbu dostalo.

Tento kníže Karel z Lichtenšteinu byl přeběhlík v náboženství i v politice, a zkušenost učí, že tací renegáté jsou vždy nejlitější pronásledovníci předešlých

svých spojenců. Byv již od roku 1600 nejvyšším hofmistrem a tajným radou císaře Rudolfa II., přičinil se nemálo, že tento jest od bratra svého Matyáše trůnu zbaven a jako býval druhdy, věrným sluhou Rudolfovým, tak uměl se i nyní Matyáši zalichotiti. Taktéž v ohledu náboženském uměl pláštíček svůj po větru obrátiti, neboť jsa prvé horlivým (?) protestantem, vrátil se snadno, když viděl, jak špatně daří se souvěrcům jeho, do lůna církve katolické, a byl pak zase právě tak horlivým (!) katolíkem. Za zásluhy své dostal roku 1608 titule knížecího. A nyní opět naskytla se mu vítaná příležitost, aby novému pánu svému svou věrnost a nové víře náboženskou horlivost svoji osvědčil, a on také hleděl, aby toho učinil v míře co možná největší.

Císař vysílal k zajatcům, staraje se úzkostlivě o blaho duše jejich, neustále kapucíny, františkány a jesuity, aby je k víře katolické obraceli, ale všickni zajatci byli stáli a neohroženi, nechtíce o katolických duchovních ani slyšet. A konečně, když byly všecky pokusy kněží katolických marny, povoleni jsou uvězněným kněží luteranští, kalvinští kazatelé ale nebyli jim posláni, ač se všickni přiznávali k učení Kalvínovu.

Smrt všecko vyrovná, pomyslil si bezpochyby kníže Lichtenštein a dal dne 20. června 1621 přivésti uvězněné pány a rytíře na radnici staroměstskou, kdež věznění byli měšťané a před nímž bylo popravní, černým suknem potažené lešení postaveno, na němž měly příštího dne padnouti hlavy bohatýrů českých mečem katovým.

Ráno, dne 21. června 1621, otevřela se brána radnice staroměstské a v průvodu ozbrojenců vycházelo sedm a dvacet obětí českého povstání, které měly dnes skončiti slavné životy své mečem katovým.

Bylo to právě na den sv. Aloisia, později patrona řádu jesuitského, který nemalou vinu toho nesl, že padly mečem katovým hlavy jednadvaceti mučenníků bělohorských.

Téhož dne ráno otevřela se vrata radnice staroměstské a jimi vyšlo sedm a dvacet osob, aby položily hlavy své za své přesvědčení pod meč katovský. Den byl jasný a slunce svítilo leskem téměř letním na dějiště hrůzy; prvé nepršelo, a taktéž nepršelo ani v tomto okamžiku, když jednadvacet bohatýrů s hrdě vztýčenými hlavami neohroženě kráčelo na popraviště. — Tu najednou objevila se na blankytu nebeském duha. Kdyby to byl některý jesuita na lešení popravním se nalezal, byli by zajisté jesuité duhu onu vyhlašovali za znamení neviny odsouzeného a za zázrak boží, kterýmž Bůh světu oznamuje, že tuto nevinná krev se prolívá; ale při odpravě „kacířů“ zdálo se, že jesuité neviděli znaku toho, neboť k vůli nevěřícím a bezbožníkům Bůh žádných zázraků nečiní.

Na náměstí staroměstském chumelí se lid, u prostřed davu lidstva vypíná se popraviště hrozné, červeným jako krev suknem potažené, aby nebylo viděti tak nápadně prolitou krev odpravených, opodál jest tribuna taktéž červeným suknem potažená a zde sedí kníže Lichtenštein s jedenácti soudci královskými pod baldachynem. Hrobové ticho panuje vůkol, přerušováno jen chvílemi polohlasným štkáním plačících žen a dívek. Celá Praha zdá se jakoby se dnes byla přioděla rouchem smutečním, v zástupu mnohé oko divoce se koulí a mnozí vousatí mužové

potají zuby a pěstě zatínají, hledíce uleviti vzdechy prsoum stísněným. Matky pozvedají nemluvňata svá vzhůru, aby dítky jejich po dlouhých letech pamatovaly se na to, kterak zhynul zde hanebnou smrtí květ českého bohatýrstva, a aby dobře v paměť vštípily si postavy mužů, kteří za vlast a víru svoji neohroženě smrti tu v oči hleděli. Rozsudkem jedenácti soudců královských odsouzeni byli jedni k šibenici, jiní k smrti mečem katovým; některým měl býti před popravou jazyk vytržen, jiným pravá ruka uťata, a opět jiní měli čtvrceni býti. Všem ale byl veškerý majetek jejich odňat, tak že nezbývalo potomkům jejich jiného, než hůl a mošna žebrácká. Když jim, každému zvláště, den před popravou prohlašovali rozsudek nad nimi pronešený, nebylo na nijednom z nich pozorovati pohnutí, nýbrž všickni vyslechli rozsudek onen neohroženě a bez bázně, ani slovo nevyšlo z úst jejich o milost, ano, starý hrabě Šlik, otec hrdinného mladého vůdce, jenž byl v bitvě bělohorské udatně až do posledního muže v královské oboře bojoval a do zajetí upadl, promluvil tato památná slova:

„Roztrhejte těla naše na tisíce kousků, hrabte se ve střevách našich, a nenajdete, při sám Bůh, nic jiného, než to, co jsme byli zřetelně a jasně, bez bázně a strachu před očima celého světa ve své „apologii" vyslovili. Nebyla to marná ctižádostivost, jež nás k mužným pobádala činům; nýbrž chopili jsme se zbraně jedině proto, abychom potupené a zašlapané náboženství své, stará, nám odňatá práva naše a naši národní, nohama zašlapanou ústavu hájili. Bedřich král padl jsa přemožen a vítězem stal se Ferdinand; ale výsledek této pro Čechy nešťastné bitvy nenapravil křivdy císařem národu našemu učiněné, aniž změnil co v dobrém a spravedlivém právě našem. Bůh vydal nás v ruce Vaše. Budiž jmeno Jeho velebeno, staň se svatá vůle Jeho!"

Když odsouzeni, vystoupivše na popraviště uzřeli duhu, která se velebně nad hlavami jejich klenula, tu zvolal jeden z nich: „Aj vizte, totoť jest znamení, kterým Bůh značil úmluvu svou s pokolením lidským, to jest onano klenba, na níž, jak se čte ve zjevení svatého Jana, spočívá velebný trůn jeho. Ejhle, Ježíš otvírá nám bránu slávy své; on sám jest cesta života věčného, která vede k pravdě."

Tento hrůzyplný okamžik přerušila hřmějící s hradu pražského děla, kterými se oznamovalo, že uhodila hodina poprav. Tři řady ostrostřelců a lučištníků postavily se kolem lešení, kopinníci rozestavili se po náměstí a v nejbližších ulicích byla rozestavená na postrach obyvatelstva děla; kyrysníci pak projížděli po celou dobu této truchlohry město. Obávaliť se všeobecného branného povstání lidu pražského k osvobození odsouzených, mezi nimiž byl květ českých bohatýrů a miláčkové českého národa.

Náměstí celé, okolní ulice byly lidem přeplněny, a i v oknech na střechách, pavlánech a ve vikýřích bylo plno lidstva, a na všech tvářích jevilo se ustrnutí a zděšení a z nejedněch očí ronily se slzy, a muži i ženy mezi diváky šeptali si, to že poslední jest den pro Čechy. Tu udeřila s věže staroměstské radnice hodina pátá, děsně znělo mezi lidem shromážděným, který se téměř ani dýchati neodvážil, patero ono udeření, děla s hradu zahřměla po druhé a ozvěna ran těch nesla se od jedné stráně k druhé, od velebného Petřína až k pamatnému Žižkovu, a měly počíti krvavé hody, odsouzenci obejmuli a políbili se ještě jednou, naposledy ach! v tomto světě a loučili se jeden od druhého.

Jáchym Ondřej Šlik, pán z Holešova a hrabě Pasovský, vystoupil poprvé na lešení, jeden z nejbohatších, nejmocnějších a nejšlechetnějších bohatýrů českých. On se byl dal pod ochranu volence vévody saského, leč tento jej vydal císaři. Hrabě Šlik byl muž velmi krásného těla a bohatýrské postavy a tehdy čítal 53 roků věku svého. Mužnost a odhodlanost sálala z jiskrných očí jeho a pohrdlivý pohled jeho utkvěl na soudcích, nedaleko pod baldachýnem sedících; dotíraví jesuité hrnuli se za ním až na stupně lešení popravního, leč s pohledem hrdým a pronikavým obrátiv se k Otci Sedeciovi, nejblíže stojícímu, pravil k němu vážně a důstojně:

„Prosím Vás, odejděte ode mne, a nechte mě aspoň v pokoji umříti!"

Vynešen byl nad ním rozsudek, aby tělo jeho bylo za živa čtvrceno a kusy na rozličných cestách křížových pověšeny; leč císař změnil ukrutný rozsudek tento, odsoudiv jej toliko k smrti mečem katovým. Když stál před špalkem, na němž měl meč odděliti hlavu od těla jeho, pozvedl ruku svou k nebi a zvolal: „Světlo věčné spravedlnosti, Ježíši Kriste, přijmi mě, a učiň mě hodna, abych po tomto životě z temnosti tohoto světa vykročiv, věčného světla směl požívati." A když již kat hotovil se k tomu, aby ranou oddělil hlavu od těla jeho, zvolal na své soudce: „Myslíte, že cítím bolest nějakou nad tím, že vykopali jste mi jámu?"

Na to pozvedl kat břitký svůj meč a jedním rázem koulela se hlava šlechetného muže na lešení a brzy i pravice jeho padla na sukno červené. Děsný výkřik vydral se z prsou žen a horké slzy vyhrkly z očí mužů. Zakuklení muži byli tu již s černými, zakrytými márami a zahalivše mrtvolu odpraveného, odnesli ji pryč. Hlava a pravice jeho, jakož i hlavy všech ostatních odsouzených a popravených byly po delší čas na věžích u kamenného mostu pověšeny.

Po něm vystoupil na lešení Václav Budovec rytíř z Budova, výtečný učenec, který byl dlouhá leta císařským vyslancem v Cařihradě, a uměl téměř všecky východní jazyky, ano byl i výborným znalcem latinské i řecké literatury. Zvláště jesuitům byl učený a ctihodný muž tento trnem v oku; když byl před soud postaven, nabízena mu milost, leč on odpověděl pevně a pohrdavě: „Vy již beztoho po kolik let po krvi naší žíznite a já nechci Vám v krvežíznivosti Vaší překážeti. A protož raději chci umříti, než abych pohlížeti měl na záhubu vlasti své."

Po odpravení muže tohoto přišla řada na Krištofa Haranta z Polžic, jenerála a slavného cestovatele; tento muž to byl, jenž tehdy, když Thurn Vídeň oblehal, do hradu císařského, ano i do okna po samém Ferdinandu střelil. Byl to znamenitý učenec v oboru přírodovědy a proslul cestami svými po Asii a Africe. Když kat otálel, nechtěje naň ruku vložiti, povzbudil jej sám k hroznému řemeslu jeho pravě: „Židé taktéž Krista, Syna Božího, na kříž přibili!" — načež padla hlava jeho a i jeho tělo odnešeno na marách zakuklenci.

Nejtraplivějšího pohledu poskytoval a nejvíce outrpnosti vzbuzoval rytíř Kašpar Kaplíř ze Sulevic; byl to kmet téměř již devadesátiletý, slabého, věkem sešlého těla, ale za to tím statnějšího a nejneohroženějšího ducha. Kníže Lichtenštein, dobře věda, že smrt tohoto šedého, věkem sešlého kmeta jeho nejmilostivějšímu císaři a pánu by málo prospěla, že ale odsouzením jeho celý soud císařský by utrpěl mnoho hany, byl by si rád zahrál, jelikož ho to nic nestálo (neboť měl od císaře neobmezené plnomocenství, pokračovati proti odsouzeným), na velikomyslného, a dal tedy šedému

kmetu po stařičké tetě jeho, paní Poruškové vzkázati, že mu trest smrti v cestě milosti zmírní v trest žaláře, bude-li jej za to prositi.

Leč tento kmet, jenž měl jedva tolik síly, aby na nohou státi mohl, odvece pevně: „Bůh mě chraň, abych se v nejposlednější chvíli života svého od milých soudruhů svých měl odloučiti! Co pak to jen může pána z Lichtensteinu napadnout? Toť by se také ani mému stáří neslušelo. A zdali pak bych sám, nejsa zlého ničeho si vědom, nemusel, prose za milost, mysliti, že jsem něco zlého spáchal?“

Stařičký tento kmet pouze se obával, že vetché tělo jeho síly opustí, a že by se pak mohlo zdáti, že se bojí smrti, pročež, prvé než na popravné lešení vystoupil, povzdechl si k Bohu svému: „O můj Bože, posilni mé srdce, aby mě před mými nepřáteli neopustila zmužilost má, abych nemusel umříti jako boje se smrti.“

Ale staré oudy jeho nedopustily mu, aby si mohl na popravišti pokleknouti a museli mu katovští holomci pomoci kleknouti. Kazatel Rosacius, jenž jej provázel na této poslední cestě, pravil k němu: „Šlechetný pane, Vy jste nyní již poručil Bohu svou duši, nuže, položte i mužně v oběť šedou hlavu svou na špalek katovský a hleďte zrakem neodvratným k nebesům.“ To řekl kazatel onen proto, že pan Kaplíř klečel, maje hlavu sklopenou a kat jej musil prositi, aby pozvedl hlavu; a jedva že se to stalo, zakmitl se v povětří meč katův a v okamžení koulela se šedá hlava stařičkého českého bohatýra na červeném, krví prolitou hojně zbroceném koberci.

Některým odsouzencům vytrhli, prvé než je sťali, jazyk z hrdla, mezi těmito byl i výtečný a veleučený Jan Jesenský, zakladatel pitvy lékařské v Čechách; byltť důvěrným přítelem Kepplera a Tychona de Brahe a životním lékařem císaře Rudolfa a později nástupce jeho, Matyáše. Tento učenec zvolal, prvé ještě než mu jazyk z úst vytrhli, mocným hlasem:

„Nadarmo hledí Ferdinand krutou krvežíznivost svou krví naší prolitou nasytiti, neníť mu to nic platno; zajisté že Bedřich V., zvolený náš panovník český, znovu na trůn královský dosedne. Naše oudy nezůstanou stále a věčně na věžích mosteckých na potupu viseti, a také nesejmou je katovští pacholci odtamtud, aby je zahrabali na hanebném popravišti, nýbrž dostane se jim počestného pohřbu přece jednou v půdě posvátné a to jest mojí poslední útěchou.“

Hluboký dojem učinila na lid shromážděný i poslední slova pana Jindřicha Oty z Losů. Tento pravil: „Byť by se i císař domníval, že prolita krev poddaných jeho bude nejlepší maltou k upevnění trůnu jeho, přece přijde jednou den, kde Pán i k soudu nad ním zasedne. Ferdinand nechť rozptýlí oudy naše, pověsiv hlavu zde a trup onde a ruce i nohy na jiném zase místě, v den soudný spojí se všecky rozptýlené oudy tyto a co žalobníci proti němu povstanou před soudnou stolicí Páně.“

A tak padli i Šimon Sušický, Kutner, Vilím Konecchlumský Bohuslav Michalovič, Bedřich Bíl, jeden za druhým, květ a ozdoba to českého rytířstva; hlava posledního, Leandra Ripla, oddělena byla právě v deset hodin mečem katovým od těla; v celku trvaly tedy krvavé popravy českých bohatýrů pět hodin.

Na to byly krvavé, zohavené mrtvoly jejich do věže mostecké na staroměstské straně pověšeny, a tam visely v železné kleci celých deset let na postrach lidu a pro výstrahu těm, kdo by proti císaři Ferdinandu v odboj se pustili; teprv když po bitvě u Lipska přišli vystěhovalci a vypovězenci čeští s vojskem švédským krále Gustava Adolfa a hrabě Thurn opět na čas dostal vlády v Čechách, byly tyto krvavé pozůstatky ukrutnictví středověkého s věží sňaty a v slavném průvodu do kostela Panny Marie před Týnem doneseny, kdež je pohřbili. Když ale válka nepřestávala a Čechové se obávali, že by země zase zůstala pod vládou fanatického císaře, tu přenesli ostatky slavných oněch mužů, mučenníků bělohorských z týnského chrámu, obávajíce se, aby je zášť jesuitská ještě po smrti v hrobě nezhanobila. O půl noci odnesli je zakukleni muži z kostela a někde potají je pohřbili.

Velká oběť byla smrtí mužů těchto přinešena pomstychtivosti Ferdinandově, ale tím neukrotila se chtivost jeho po pronásledování a vyhlazení kacířů v Čechách.

Druhého dne po krvavém divadle onom, jehož hrůzy dlouho utkvěly v srdcích Čechů, odbývala se jiná podívaná na naměstí staroměstském. Byli totiž tři radní páni pražští od biřiců veřejně mrskáni. Písař městský, Mikuláš Dionys, který při vjezdu Bedřichově do Prahy v slavnostním průvodu kráčel oděn krojem z časů Jana Žižky, byl za jazyk na šibenici přibit a tak musel se dvě hodiny trápiti, než jej osvobodili z tohoto trapného trestu.

Milosti dostalo se vlastně jen Theodoru Sixtovi z Ottersdorfa na přímluvu pražského kanovníka Platejsa, a Matěji Borbonu, který sloužil co životní lékař třem císařům. Tohoto vysvobodil od smrti přímluvou svou sám kníže Lichtenštein a později se i dokázalo, že byl nevinen. Borbonu spasili život, ale navzdor tomu neměl žádného pokoje a pronásledován byl až do smrti; neboť Chrysostom Schregel, jeden z komissařů císařových, byl by rád Borbonův pěkný dům měl, který by byl v případě odsouzení jeho za velmi nízkou cenu ukoupil. Když ale se Schregelovi tato naděje nesplnila, najal několik zákeřníků, kteří si na Borbona počíhavše, tak jej zbili, že se sotva domů dovlékl. Později přišli naň jesuité s pokusy svými, chtějíce jej na víru katolickou obrátiti a sužovali jej tak dlouho, až tento, aby ušel pronásledování jejich, musel do Polska utéci, kde jej tehdejší král Ladislav k vysokým důstojnostem povznesl.

A jako při silném vodopádu vlna za vlnou se valí se skal vysokých, tak následovaly za sebou i rozsudky konfiskační a vypovídací. Císařským soudem bylo synům a potomkům k smrti odsouzených nařízeno, aby nosili červenou šňůrů kolem krku, tak aby neustále na paměti měli, že jen z milosti císaře posud žijí. Totéž bylo i znakem vyzvědačů, kteří měli tyto nešťastníky střežiti pilně a na každé jejich hnutí a na každé slovo jejich pozorovati. A takto naznačeni a poznamenáni chodili tito ubožáci po zemi, jmění svého jsouce zbaveni, ačkoli nelpělo na nich žádné jiné viny, leč jen, že byli syny neb vnuky osob, které byly pro víru svou hanebnou smrtí se světa sešly, může-li se totiž smrt taková nazývati smrtí ohavnou.

Neboť nepřináší člověku trest hanbu neb potupu, nýbrž zločin spáchaný!

37.

Apoštolování jesuitů v Čechách po bitvě bělohorské.

Bitvou bělohorskou ztratili Čechové všech politických i náboženských svobod, jakož i práv, voliti si krále, ano došlo tak daleko, že ani šlechta bez svolení císařova nesměla statků nabývati. A byl to zejména Adam z Waldštýna, jenž císaři edikt toleranční a jiné spisy o právech a výsadách stavů českých s velikou horlivostí předložil.

Ferdinand II., přečta listiny tyto, zvolal:

„To tedy jsou ty škrabaniny, které mým předchůdcům tolik starosti způsobily?" A po těch slovech na kousky památné listiny roztrhav hodil je na oheň.

A meč, kterým měl býti tento gordický uzel přeťat, byl nalezen.

Nyní nalezala se všecka práva toliko v ruce jediné a život celého národa byl zničen, v tmavý hrob pohroben.

Vědouce velmi dobře, kterak mocně řeč národní a literatura na mysl národa účinkují, a že, chceli kdo celý posvátný háj té neb oné národnosti zničiti, musí sekerou svojí tento dub nejprvé podtíti, poradili jesuité císaři Ferdinandu, aby bez milosti dal ničiti staré památky českého písemnictví, dále radili mu jesuitští zpovědníci jeho, aby staré knihy české, mnohdy velmi vzácné rukopisy z času císaře Karla IV. a Jiřího Poděbradského, všude dal hledati, a pod záminkou, že jsou nekřesťanské a kacířské, byly na popravišti srovnány a spáleny, při čemž obyčejně zběsilá luza, podplacena penězi a opilá, nevědouc ani co činí, jako o překot výskala a jásala a knihy ony do plamenů házela. Ano nešetřeno ani jiných památek, které upomínaly syny české vlasti na bývalou slávu otců jejich; tak byl velký zlatý kalich, znak to učení husitského, jakož i meč Žižky, slepého hrdiny Táborů, s věže kostela týnského, kde se jako svaté památky chovaly, sňaty a dne 6. července, — byl to výroční památný den, kdy byl mistr Jan Hus v Kostnici na hranici upálen, spečetiv smrtí ohavnou učení své — byly všecky protestantské kostely zavřeny.

Ale nejen proti věci náboženské, ale i proti osobám bylo s nemalým vztekem bojováno; ale při tom nebyla spravedlnost mečem soudcovským, nýbrž nejneobmezenější libovůle; zde rozhodovaly všelijaké malichernosti, jako osobní styk, vyznání víry, důstojenství, stav majetku obviněného pána a t. p., všude jevila se hanebná lakota po zámcích a hradech přemožených pánů českých. To jeví se z listu, který druhdy ještě před bitvou bělohorskou psal Ferdinand Matyášovi a jenž mezi jiným i tato slova obsahuje: „Statky odbojných pánů musí konečně sloužiti k tomu, aby se jimi útraty válečné zapravily. A mimo to by mělo zabavení statků stavovských i jiné ještě výhody, totiž že vladař snadno a bez okolků dosíci bude moci toho, čeho si jindy ani za drahé peníze od stavů ukoupiti nemohl."

A nese-li se pán a vládce sám takovými náhledy, může si snadno představiti každý, jak asi krutě a bezohledně musili v zemi hospodářiti sluhové a jak značné sumy musívaly do sáčků osob soukromých putovati, o nichž státní pokladnice neměla ani toho nejmenšího tušení.

O nestrannosti nějaké, aneb o jednání po právu nemohlo býti ani řeči, a to tím méně, jelikož všude dosazoval král zuřivé zpátečníky, aneb což ještě hůře bylo, nevěrné odpadlíky od víry protestantské za soudce nad provinilými luterány a husity, a tito odpadlíci byli vždy největšími nepřátely bývalých svých spojenců souvěrců, chtějíce zuřením svým proti nim světu dokázati, jak vřele k nové víře přilnuli; u nich platilo sebe menší podezření co důležité a těžké obvinění, a sebe menší a nepatrnější výpověď svědků byla u nich důležitou obžalobou; zkrátka, soudcům oněm jednalo se nejvíce o to, aby měli obětě, které by soudili, a těch brzy se našla hojnost.

Jeden z nejpodlejších těchto soudců byl prodajný Martin Huerta. Tento se byl z počátku co krejčovský chasník do Čech přistěhoval, načež se co posluha v rozličných domech šlechtických potloukal, konaje rozličné jiné služby mimo to, ano i za vyzvědače se dal potřebovati. Konečně stal se vojákem a ve vojště vydržovala jej jakás vznešená paní; muž tento stal se brzy obratností a neohrožeností svou rytmistrem a skrze přímluvy vzácné přímluvkyně své povýšen jest i za barona. Jej poslal nejvyšší vůdce vojska ligy katolické, vévoda Maxmilián bavorský, k císaři Ferdinandu s poselstvím o vítězství u Prahy. Při té příležitosti radil prý se s ním císař, jakých prostředků by se měl proti kacířům českým chopiti a tu prý se k němu tento hanebný a nesvědomitý vetřelec pronesl těmito slovy: „Račiž je Vaše císařská Milost všecky bez rozdílu stavu a osoby nechat na kousky rozsekati, tak aby ani jednoho ramene, ani nohy z tohoto kacířského plemene nezůstalo.“

A později se Huerta opětně těmito hanebnými slovy honosíval veřejně.

Ale podobně se proti tomuto milostivému rádci i Ferdinand vyjádřil. Slova jeho zněla:

„Bohužel, žeť vévoda bavorský odbojníkům oněm na polo již milost a odpuštění přislíbil. Ale tuším, že najdeme dosti prostředků, jakbychom nejsnáze a nejlíp tuto hrdopyšnou lůzu pokořili, abychom jí kacířské ono símě, v Čechách z husta rozseté úplně vyhubili, a tyto kacíře české do lůna církve katolické, tohoto jediného přístavu spásy zase zpět uvedli.“

Vzniklоť Ferdinandovo kruté řádění proti protestantům, jakož jsme se již prvé zmínili, z nerozumu jeho a nikoli ze zatvrzelosti srdce jeho; neboť denně modlil se svatouškářský císař tento k Bohu a činil sliby, aby Bůh sám mysli nešťastníků oněch osvítil, aby nepadli za obět věčnému zatracení. Neboť toliko vychování jesuitské a pověrčivý duch jeho, mnišským učením převrácený, byly zatemněly rozum jeho.

Podobného smýšlení byl i soudruh Huertův, který důstojně mu při pronásledování protestantů po boku stál; byl to Pavel Michna. Tento, syn řezníkův z Budyně, jenž prvé u jesuitů sloužil, byl za věrné služby své, kterých učenníkům Loyolovým prokázal, na přímluvu jejich a otcovskou péčí jejich do stavu šlechtického povyšen, pak vymohli jesuité na králi, že učinil miláčka jejich baronem a konečně hrabětem, jehož nesčíslnými obdařil statky. Tento nověpečený hrabě jako krutá,

hyéna lačnil po statcích přemožené šlechty české a nazýval vypovězení protestantských velmožů českých krokem nerozumným a nerozvážlivým, anať prý šlechta, stěhujíc se ze země, ještě velkou část statku svého movitého s sebou za hranice do vyhnanství odváží, a tím si toto oslazuje, on prý že by je prvé až do posledního haléře vydrancoval a pak teprv ze země vypověděl. Tento návrh pana hraběcího padoucha nalezl u ostatních komissařů císařských živého ohlasu.

Praha a jiná důležitá města královská byla se, důvěřujíc na slíbené beztrestí, bez výminky poddala a zbraně složila; nyní ale, když byla úplně bezbranná, povolilo se vojínům po domech měšťanů drancovati, a to bez pochyby také dle chvalitebné zásady, že „kacířům“ nemusí se dostáti v slovu. A jako hltaví vlci rozprchli se hrubí a suroví žoldnéři po domech a loupili a drancovali po libosti; ale nejen sprostí vojáci, nýbrž i sami důstojníci účastnili se tohoto loupení snad proto, že se obávali, aby při dělení kořisti nepřišli z krátka. Tak dělo se v městech. Ale na venkově po menších městečkách a po vesnicích, kde nelidské tlupy vojska surového, ze všech koutů světa sebraného, lůzy to ze Španělska, Francie, Chorvatska, Italie, Polska, Valašska a z Němec sebrané, která zvyklá jsouc na vraždění a drancování neznala žádné bázně ani kázně v bezuzdnosti své, dopadalo to ještě hůře, neboť zde počínala si divá tato zběř po své libosti. Ano i přívrženci vlády a sami přátelé císařovi neměli se líp, jakmile bylo u nich vojsko císařské ubytováno. Surovci tito požadovali bez milosti od prostého sedláka, aby se jim nejlepší a nejdražší jídla předkládala, ano mnohdy vynucovali i na občanech bohatších, že jim museli pod každý talíř stříbrný tolar položiti.

Vláda sice dobře věděla o tomto řádění divé soldatesky, neučinila ale ani za mák přítrže řádění onomu, snažíc se, aby z něho co možná nejvíce ve vlastní prospěch svůj kořistila. Komissaři císařští procházeli po zemi a dávali si od občanů zámožnějších platiti značné částky peněžité, které tito rádi jim dávali, jen aby sproštěni byli vojenského ubytování; následkem toho zakládány, ovšem že jen pro blaho milených poddaných, domy zásobní pro vojáky a k tomu zase žádáno na ubohých poddaných peněz, aby se za ně zjednati mohly potřebné zásoby. — Pak přitáhly do země četné pluky vojska, které musely Čechy ozbrojiti a vydržovati, a jedva že se tyto pluky v zemi ohřály a lidé byli rádi, že nyní aspoň budou míti na nějaký čas pokoj, tu dostali vojáci v Čechách ležící rozkaz, že mají odtud odtáhnouti a znovu přišlo do Čech vojsko polonahé, a i toto musely Čechy opatřiti zbraní a oděvem, a všecky potřeby vojenské musely býti dobrými penězi placeny. Tím způsobem nedalo se arci dlouho v Čechách hospodařiti, a tak se stalo, že již v roce 1622 nebylo v Čechách téměř žádných peněz; tu zaplavila vláda celou zemi postříbřenými penězi měděnými, ale po dvou letech prohlásila peníze tyto za neplatné a snížila je na desetinu ceny prvotní: tím byl veškerý obchod v Čechách zničen a země sama v nevýslovnou bídu uvedena.

Michna, ušlechtilý řeznický tovaryš, zaplesal nemálo nad touto svou finanční taktikou a vyslovil se veřejně, že tyto konvenční peníze uškodily Čechům více a uvedly je ve větší záhubu, než desítileté ubytování vojska, a jimi že utrpěla Čechie více, než kdyby ji byl nepřítel na polo vypálil a vydrancoval.

Leč nebylo dosti na tom; ještě jiné útrapy čekaly na nešťastnou vlast naši českou; neboť brzy na to vydán byl dekret, který všecka předešlá ustanovení převyšoval

zběsilou šíleností svou, s jakou tehdy bylo pracováno na zhoubě národa českého. Tímto dekretem totiž nařizovalo se, že kdokoli by ve válce komu byl peněz jakých půjčil a pak povstání se oučastnil, neměl více práva, peněz půjčených nazpět požadovati. Kdo ale před válkou peněz jakých půjčil, obdržel jen polovici částky zapůjčené i s úroky, když doba placení přišla, druhou polovici ale teprv o deset let později. Takovými prostředky byl národ nejen až do posledního haléře oloupen, nýbrž tím rozmnožilo se udavačství, které mnohdy ani nebylo pravdivé.

Prvé, než uplynul rok po krvavém soudu pražském, oznámena byla amnestie zcela zvláštního způsobu, bylť totiž každý, kdož chtěl býti účastným této milosti, vyzván, aby dobrovolně se přihlásil a do „rejstříků kajicníků“ se zapsal. Následkem tohoto vyzvání odhodlalo se přes sedm set členů šlechty české k tomuto sebe samých udávání, bojíce se, aby, kdyby byli od vyzvědačů vládních udáni, mnohem hůře se s nimi nenaložilo. — Když pak nikdo již co kajicní hříšník se nehlásil, počala se prováděti amnestie; to jest statky přihlásivších se „kajicníků“ byly ihned buď zcela zabaveny, aneb vzaty jim dvě třetiny statků; ti, kdož nejšťastněji vyšli z amnestie této, pozbyli polovice statků svých. Tímto nabyla vláda hezkou sumičku třiačtyřiceti milionů zlatých, ohromné to peníze na dobu tehdejší. Kolik obětí čítaly konfiskace tyto, vysvítá nejlíp z toho, že pouhý seznam jejich obnáší silný foliant písma.

Ale nejen v Čechách, nýbrž i v sousední sesterské Moravě řádilo se podobným způsobem; neboť zde pokoušel se po bitvě bělohorské ještě hrabě z Thurnu, aby v boji proti obmezování svobody náboženské pokračoval. Neboť i zde zbavena byla téměř všecka šlechta zděděných statků svých a stěhovala se houfně a s ní tisíce tisíců jiného měšťanského lidu ze země přes hranice. Vždyť zasluhovala prý šlechta moravská příkladného potrestání, neboť v Brně v paláci hraběte Oldřicha Kounice radili se stavové moravští o volbě Bedřicha, krále zimního. Proti synu tohoto hraběte Kounice byl pronešen rozsudek smrti, ale později mu udělil císař milost.

Při odsuzování takovém říkávali obyčejně jesuité — a to mělo býti výmluvou: „Kdyby se i mezi nimi nalezali nevinní, přece zasluhují trestu, protože na čele jejich jest napsán zločin vzpoury a že svědomí jejich tíží veliké jmění.“

Aby se dobře ujalo nové učení jezovitů, musela býti půda nově připravena a všeho, co na staré řády připomínalo, prosta. Pročež byla nejbohatší a nejvzdělanější třída národa ze země vypuzena a majetku svého zbavena, neboť s třídou chudší a méně vzdělanou měli tito učenici Loyolovi mnohem méně práce.

Jeden z nejvýtečnějších a nejslavnějších českých vystěhovalců byl slavný dějepisec český Pavel Stránský, kterýž utekl se z Litoměřic do Hollandska a zde sepsal utrpení bratří svých. Spis tento jest sice sepsán velmi křiklavými barvami, ale přece jest pravdivý a na skutečných událostech se zakládá.

Stejný osud potkal slavného Jana Amosa Komenského. Tomuto vydrancovali a poplenili žoldnéři suroví statky jeho a zničili slavnou jeho knihovnu, čímž způsobena jest vědě ztráta nenahraditelná, a on sám musel hledati útočiště v Polsku, kdež svá nejvýtečnější vědecká díla sepsal. Jeho výtečný spis „Orbis pictus“ (svět v obrazích) vyšel v Anglii, a dočkal se mnohonácte vydání, a až posud jest velmi hledaný. V Amsterdámě zastihla nešťastného učeného vyhnance smrt; bylť po padesáte let ve vyhnanství krutém žil.

A jako ve Francii druhdy po zrušení ediktu nantesského protestantští Francouzové před láskou královou a před náboženstvím zpovědníků jesuitských po celém světě se rozprchávali, tak i po bitvě bělohorské tisíce tisíců rodin stěhovalo se z Čech i z Moravy do cizích zemí.

Zvláště v severních Uhřích, které tehdy v nejutěšenějším rozkvětu stály, a v Polsku dostalo se jim ochranného útočiště, a jmenovitě hraběcí rodina Radzivilova a hrabata Belezové popřáli jim vlídného a velmi přátelského pohostinství.

I v dalekých zemích, v Dánsku, Holandsku a v Anglii dostalo se jim vlídného přijetí, neboť panovníci oněch zemí, kteří nebyli ovládáni fanatickým duchem zpovědníků jezovitských, dobře uměli oceniti vnitřní cenu nešťastných vystěhovalců, kteří náleželi vesměs mezi rodiny vzácné a vzdělané.

Taktéž vévoda Břežský ve Slezku, markrabí anspašský a barutský i vévoda saský dovolili velmi rádi vystěhovalým rodinám českým, aby se v zemích jejich usazovaly.

Konečně značná část rodin českých vystěhovala se i do Asie neb do Ameriky.

Mnozí vypovězenci ale byli tak neopatrni, že během války třicetileté, pobádáni touhou a steskem po vlasti milené, sloužíce ve vojsku švédském a saském, přicházeli zase do Čech, ale pokaždé, když švédští neb saští přátelé a ochranci jejich porážku utrpěli, upadli mnozí z nich do rukou jezovitských, a tu čekal na ně osud hrozný. Neboť buď skonali na skřipci, aneb bídně zhynuli v smrdutých žalářích.

Ale opatrnější nedali se ani za celý svět k návratu do Čech pohnouti; tak uvádíme zejména šlechtice Bedřicha z Roggendorfu, kterému nabízena byla milost, kdyby se do vlasti své vrátil. „Jakou milost mi nabízejí?“ tázal se. „Snad takovou milosť, jaké se oněm šlechticům českým dostalo, kteří zhynuli mečem katovým? Anebo milost takovou, jakéž se dostalo Moravanům nešťastným, kteří se ve vězení utrápili? Anebo podávají nám milosti, jaké se stavům rakouským dostalo, odejmutí statků a zabavení majetku jejich?“

Následkem tohoto řádění vymazána byla veškerá šlechta a zamožnější třída obyvatelstva z říše živých; nyní pak pokročilo se k obracování na víru třídy měšťanské, řemeslnické a rolnické.

Nyní by bylo bývalo na čase, zakročiti s vřelou horlivostí a laskavostí proti pozůstalým protestantům českým, a nyní by byli mohli jezovité vystoupiti pro božské povolání své římsko-katolické víry s laskavostí a jemností, jako to božský zakladatel víry katolické, Kristus sám činil.

Ale bohužel, tito jezovité měli od Ježíše jen jmeno (tovaryšstva Ježíšova), nikoli ale, aby se byli i dle vznešeného příkladu jeho chovali, a tak dálo se ono obracování na víru zcela jiným způsobem.

Neboť psy a karabáči honili jesuité venkovany: muže, ženy a děti do kostelů katolických. A jak to obyčejně již bývá, že odpadlíci (renegati) jsou největší zuřivci proti bývalým svým souvěrcům, tak to bylo i zde; nově na víru obrácení šlechtici, jako: hrabata Mitrovský, Vilím z Klenova, Slavata a Martinic mučili téměř vlastní své protestantské poddané a nutili je, bijíce do nich šavlemi, aby se oučastnili slavnostních průvodů katolických.

Byli-li někteří tak stálí, že nechtěli přijímati pod jednou toliko způsobou, bili je do hlavy a ve tvář, až krev z nich tekla, a strkali jim po hlavni nabité pistole neb ručnice násilně do úst tělo Páně; pak arci přijímali ubožáci tito pod obojí, neboť požívali těla a připíjeli k tomu krve, krev ta ale byla krví jejich vlastní.

Hynko Černohorský, šlechtic český, dopustil se ve své zpupnosti rouhání ještě horšího, neboť vjel se svým koněm až do kostela v Krčíně, a vzav kalich se svatou krví, totiž s proměněným vínem s oltáře, dal z něho válečnému oři svému píti, zvolav posměšně: „Hle, můj kůň se hodí zcela dobře k Vám, neboť i on jest pod obojí!" načež vrhnuv se s mečem v ruce mezi ubohý bezbranný lid, v kostele shromážděný, mnohé zranil a značnou část jich i zajal a s sebou odvlékl.

Ale nebylo ani na těchto krutostech ještě dosti; nýbrž apoštolé jezovitští pokročili ještě dále a ježto nepřiváděly je ani hrozby, olupování a muka k cíli a nečinily zadost horlivosti jejich, přikročili jezovité k prostředku téměř ďábelskému: a vzavše rodičům děti jejich, bičovali tyto před očima jejich a mrzačili je. Dva důstojníci chopili se jednoho dítěte, každý za jednu nohu, a rozseknuvše je šavlí na dvě polovice, hodili krvácející kusy těla ubohým rodičům se slovy:

„Zde máte také něco pod obojí způsobou!"

Ale netoliko, že tak krutě zacházeli s lidem světským, nýbrž s osobami duchovními nakládali poměrně ještě s větší krutostí. Za příklad toho podáváme následující obrázek:

V Bystřici byl jeden přes sedmdesát let starý kazatel a ten ležel těžce nemocen na lůžku bolestném, když krvelačná rota tato do obydlí jeho vrazila. Ukrutníci tito nejprv od shora dolů celý dům kazatelův vydrancovali, a pak ubohého chorého stařečka na lůžku nemocném zastřelili.

Kazatele Pavla Mollera zastřelili na kazatelně a druhého kazatele Lapitu nedaleko kazatelny téže v kostele protestantském probodli, načež mu vytrhali z těla střeva.

Tito tři kazatelé zhynuli sice rukou surových fanatiků; dostalo se jim ale aspoň rychlé smrti, ale zuřiví žoldnéři, vodíváni zbožnými Otci jezovity, počínávali sobě na mnoze ještě krutěji, neboť některé duchovní protestantské věšeli za nohy na stromy, pod nimiž zapalovali hromady protestantských kněh a rukopisů, a tak museli se ubožáci tito v dýmu zadusiti.

Vavřince Kurze, Jana Beránka a Mojžíše Antecenia pověsili nad kotle s žíznivým uhlím, nechajíce je tak se škvařiti, jen aby z nich vynutili vyznání, kde mají uschovaný majetek svůj.

Knězi Marešovi zprznila surová tato rota před jeho vlastníma očima obě dcery jeho, načež po nich házela kamením a probodala je pak meči a kopími, a teprv, když obě dvě nešťastné dívky tyto byly mrtvy, zardousili starého otce.

Jiní kněži byli stínáni, když jim byla prvé pravá ruka uťata a mnozí byli čtvrceni, jako na př. Matěj Ulický. Jiný kněz, Jan Bessler, byl ke stromu přivázán, a zbožní šiřitelé víry katolické mečem a ohněm stříleli doň jako do terče.

Mrtvoly zohyzděné takto umučených obětí fanatického apoštolování jesuitů v Čechách nechávali nepohřbené v širém poli ležeti.

Konečně vydáno bylo nařízení, kterýmž se všem protestantským a bratrským kazatelům přísně nařizovalo, aby v osmi dnech z Čech a z Moravy se vystěhovali. Luteránské kazately zatím na nějaký čas ještě v Čechách ponechali, bojíce se, aby vévodu saského, bezprostředního souseda země české, který taktéž se k luteránskému vyznání náboženskému přiznával, proti sobě nepopudili.

A to všecko prý dálo se k větší cti a slávě Boží!

Jesuité pak hlásali se všech svých kazatelen následujícími slovy:

„Těmto, jak se na první pohled zdá, krutým opatřením nesmíte se diviti, ani je za zlé pokládati, neboť my pracujeme toliko k Vašemu dobrému. Podobajíť se kacíři dětem, aneb nemocným, kteří v horečce blouzní a se vztekají, a jimž se tudiž musí odejmouti všecky předměty ostré a škodlivé, aby se jimi neporanili. Nesmí se dětem aneb šíleným nechati nože ani bodáku. — Ošetřovatelé jejich konejší a balamutí je sliby, kteréž aby splnili, jim ani nenapadne.

Tušíme, že byste měli býti rádi, že jsme na pomoc přišli duším vašim a buďte za to císaři vděčni, podporujíce jej ze vší síly své a veškerými statky svými. A byla-li-by víra katolická a božské učení její schopna nějakého poklesku, a kdyby těm, kdož by k svaté máti této přilnuli, nějaké nebezpečí hrozilo, dobře, tedy vezmeme si to vše na svědomí, a podáváme Vám vlastní duše naše za rukojemství těchto výroků našich.“

Podivno, zač za všecko nechtěli ctihodní Otcové tito svědomím svým ručiti! I z toho jeví se bezpříkladné pokrytství, kteréž každého spravedlivého a poctivého člověka ošklivostí a hrůzou naplňuje.

O tom svědčí i výrok Otce Lamormaina, kterým se vyjádřil u přítomnosti císařově, kdež se právě mluvilo o zhoubné válce, která v té době po celé říši zuřila: „Nekatolíci jsou na hrozném omylu, myslíce si, že jsem jejich nepřítelem, protože proti bludům jejich horlím a jim je zapovídám. Neboť já jich nikterak nenávidím, ano jsem jejich vřelým přítelem; neboť kdybych je nemiloval, tedy bych se o ně ani za mák nestaral a zůstavil bych je v bludu. Ale Bůh jest mým svědkem, že je miluji tak velice, že chci na spáse jejich až do posledního dechu svého pracovati. A kdybych věděl, že by mou smrtí byli k pravé víře opět přivedeni, — o jak milerád bych ještě v tu hodinu katu na popravišti hlavu svou na špalek za ně položil“.

Jaké opovážlivé a drzé pokrytství jeví se ve slovech těchto, a jakou ošklivostí musí naplňovati řeč tato každého, zvláště když se pováží, že společnosť tato řeholní zove se „tovaryšstvem Ježíšovým“.

Když pak — v roce 1622 v říjnu — císař Ferdinand i luteránské duchovní ze země vypověděl, vyslovil se i sám Caraffa, papežský nuncius, že toto opatření bylo ještě příliš časné, ale Ferdinand mu odpověděl:

„Nesrovnává se to s mým svědomím, abych v zemi, nad kterou já panuji, jen jediného kacíře nechal.“

A ke všem i k těm nejkrutějším prostředkům radil dobrák a velký lidumil Lamormain, jenž byl císařova pravá ruka, ale spolu také zlý duch jeho. Žádný, kdo jen dost málo k protestantismu se klonil, nesměl být do seznamu obyvatelstva zapsán, a žádný protestant nedosáhl úřadu císařského, ani městského.

Vlastní arcivévodství rakouské nenáleželo k dědičným zemím Ferdinandovým; a teprv v roce 1613 počal zemi tu ve jméně císařově spravovati, když ale byl císař umřel, počal Ferdinand i zde vykonávati moc vladařskou.

V této zemi až do roku 1618 nebyli jesuité a náhončí jejich rozšířili apoštolskou činnost svoji a zkázu, která této v zápětí následovala. Po bitvě bělohorské však obdržely zákony, které byl Ferdinand Čechům přemoženým železnou pravicí vnutil, i zde platnost, když Maxmilián stavy rakouské, které byl fanatismus náboženský k zoufalému dohnal povstání, přemohl.

Jedinému Slezsku popřány byly výminky slušnější — arci že jen na papíře. Ale mohli býti Slezané rádi, že aspoň něco slíbeného dostali; a ani toho by se bylo nikdy stavům slezským nedostalo, kdyby se jim byl vévoda saský čestným svým slovem nezaručil, že jim povolí svobodu vyznání, jen když se vzdají.

Ale i ve Slezsku mělo obyvatelstvo brzy se přesvědčiti, že „kacířům se nemusí v slovu dostáti", neboť jedva že vojsko slezské zbraně složilo, když celé houfy zlopověstných dragonů lichtenšteinských, jezovitů a kapucínů pod vrchním velitelstvím hraběte Hannibala Dohny města a vesnice slezské v pravém smyslu slova zaplavilo, táhnouc od místa k místu a po všech domech mučíc, drancujíc a vraždíc.

Tento vůdce, který hůře než nejkrutější nepřítel a jako pohan ve Slezsku mezi lidem řádil, nazýval se samolibě: „Blažitelem" a to proto, že se mu podařilo s mečem v ruce velké množství protestantů přinutiti k vzývání svatých obrazů a ostatků, a mnichy, kteří v zemi fanaticky jako diví ďáblové zuřili, prohlašovati za náměstky boží.

V měsíci červenci roku 1624 shromáždil kníže z Lichtenšteinů zprávce rozličných krajů a tito pánové sestavili dekret následujícího obsahu: *)

Článek prvý: Žádný obyvatel, jenž se nepřiznává k náboženství katolickému, nesmí provozovati ani obchod, ani řemeslo, ani polní hospodářství, a vůbec žádného zaměstnání nesmí míti, z něhož by nějaký zisk pocházel.

Článek druhý: Kdokoli by protestantského kněze k sobě do domu přijal, zemře na popravišti a zbaven bude všech svých statků. Kdokoli by poslouchal kázaní, aneb kdoby odbýval doma křest neb oddavky, zaplatí 100 zlatých pokuty.

Článek třetí: Pravověřící kněz katolický nesmí za žádnou cenu mrtvoly kacířů k hrobu doprovoditi, nic však méně, umře-li některý kacíř, povinni budou knězi katolickému tak zaplatiti pozůstalí jeho, jako kdyby se pohřební průvod odbýval. A toliko následkem zvláštní milosti jest oněm ženám protestantským, kterýchž muži jsou katolíci, povoleno, dotud v Čechách přebývati, pokud katoličtí muži jejich žijí; jakmile by ale ovdověly, musí se ihned ze země vystěhovati, aniž smí se v dědictví po mužích svých uvázati. Taktéž nesmí býti na svatbách, slavnostech a vůbec na žádných veselostech a radovánkách přítomny; kdyby ale někdy zvláštní milostí se jim

*) Podáváme některá důležitější místa dekretu tohoto, který dobře charakterisuje tehdejší politické a náboženské poměry i v Čechách samých.

povolilo, aby se čeho takového oučastnily, mají býti bez ohledu na stav a důstojenství své za ženy katolické postaveny. A kdyby některý z Čech vypovězený se zase přes hranice do země české odvážil, má jej každý ihned pod trestem těžkým udati, jeho se chopiti a soudům odevzdati, — načež do vězení vržen bude.

To jsou hlavní ustanovení zlopověstného dekretu Lichtenšteinova, — a v podobném smyslu pokračuje se ve spise onom i v dalších článcích jeho. V článku 6. a 7. hrozí se ztrátou statku každému, kdož by se proti přikázáním postním prohřešil, aneb katolické obřady církevní, aneb kněze osady své v posměch a opovržení uváděl.

„Kdyby kdo potaji mládež vyučoval, zbaven bude všeho majetku svého a bude biřici metlami veřejně z města vymrskán.

Jedině katolickým poddaným jest povoleno, poslední pořízení o pozůstalém jmění svém činiti.

Provozování každého řemesla, a zvláště zabývání se s vědou a uměním lutheránům se zakazuje.

Kdokolivěk by Bohu, aneb svaté Panně se rouhal, aneb kdoby obřady samospasitelné církve katolické haněl, aneb se jim posmíval, zemře rukou katovou a veškeré jmění jeho bude zabaveno.

Podezřelé obrazy a rouhavé, bezbožné malby kačířské nesmí býti nikde veřejně vyvěšeny.“

Vrchol krutosti až směšné ale dosáhlo toto nařízení Lichtenšteinovo posledním, 15. svým článkem, kterýž zněl takto:

„Onino nešťastníci nevěřící, kteří v nemocnicích leží, musí, chtějí-li býti zase přijati do lůna církve katolické, před nesvětější svátostí oltářní bludů svých se odříci, jinak by museli býti, třeba nemoc jejich nebyla ani dost málo zhojena, z nemocnice propuštěni. Neboť taková jest vůle nezvratná a rozkaz nezměnitelný Jeho katolického Veličenstva císaře.

Karel kníže z Lichtenšteinů.“

Že při takovéto horlivosti u přivádění k víře katolické, kde ubohým obětěm lásky jezovitské nic jiného nezbývalo, než buď se obrátiti, aneb zemříti, četně se tak zvaní kacíři do lůna samospasitelné církve vraceli, jest věcí zcela přirozenou; ale přece šla tato obracování kacířů přepjatým horlivcům jezovitským příliš zvolna. A tak pomýšleli chytří loyolisté na jinou komedii:

Přestrojení náhončí jejich chodívali o poutích, slavnostech a trzích mezi lid a vyvolali vždy nějakou rvačku mezi venkovany, a když rvačka taková nejvyššího stupně dosáhla, tu přitrhli žoldnéři již připravení, kteří tehdy v každé osadě české leželi, a počali do lidu sekati bez rozdílu na stav a stáří, jak to ze slov jistého souvěkého spisovatele vysvítá, jenž praví: že žoldnéři zbili všecky, kdož se jim zdáli býti přes dvanáct let stáří.

V té době zmocnili se jezovité i pražské university, což ostatně bylo dávným a nejvřelejším přáním jejich, hned jak požehnané ovoce (?) působení svého do Čech přinesli.

Universita tato, nejstarší ústav vysokého učení v celé střední Evropě, od Karla IV. v roce 1348 založený, byla bezprostředně podřízena pokaždému arcibiskupu pražskému, jenž měl dle výslovné vůle zakladatelovy býti stálým kancléřem nad ní, a jemuž byla ve věcech soudních podřízena. — Jezovitům, kteří již odedávna ve všech zemích papežskými bullami zvláštních výsad požívali, podařilo se, že pletichami svými arcibiskupa pražského z této důstojnosti jeho vytiskli. —

Sepsali zvláštní nařízení a Ferdinand, jenž se sám nazýval synem „tovaryšstva Ježíšova", jak jezovité ve svých: „Dějinách řádu jezovitského" tvrdí, potvrdil co poslušný syn jejich nařízení toto, které znělo:

„Mocí Naší císařsko-královské důstojnosti spojujeme právoplatně a pro věčné časy universitu Karlovu s kolejí Ferdinandovou, od tovaryšstva Ježísova v Našem městě Praze založenou, v ten způsob, že tomuto spojení žádná výsada jmenované university v cestě státi nemá, a tímto nařízením spolu zrušujeme všecky přivileje, jakéhokoli druhu, které by spojení tomuto překážely. Také jest výslovnou naší vůlí, že má býti pokaždý dle stanov „tovaryšstva Ježíšova" zvolený a ustanovený rektor císařské koleje jezovitské pokaždé spolu i rektorem celé university, a tímto ničíme a rušíme všecky nároky, které by snad kdo na tuto důstojnost kdy činil. —

Spolu budou Naší vůlí jmenovanému rektoru všickni professoři universitní a všech nižších škol podrobeni, jakož on bude vládnouti i nade všemi učiteli veškerých škol pražských, a všickni učitelé mají býti povinni všech rozkazů rektorových, aneb toho, kohož tento k visitaci škol ustanoví, poslouchati, byť by poroučel cokoli.

Bez výslovného svolení rektorova nesmí nikdo žádný nižší neb vyšší ústav vzdělávací zakládati, aneb nové nějaké učení na kterékoli fakultě zaváděti; spolu odevzdáváme tomuto rektoru vrchní dohlídku nad všemi nynejšími kolejemi a školami, jakož i nade všemi ústavy, které budoucně se založí, a nad nižšími školami v celém Našem království českém.

Konečně ustanovujeme tohoto rektora za řádného inkvisitora a korrektora kacířů a odevzdáme mu z nejvyšší moci Naší císařské censuru nade všemi knihami a spisy, které se v Našem království českém tisknouti a vydávati budou."

Tehdy seděl na arcibiskupském stolci pražském hrabě Arnošt Vojtěch Harrach, jenž byl velmi horlivým katolíkem a který byl rodu císařskému již mnohé důležité služby prokázal. Ale jezovité, chytří učeníci Loyolovi, zvykli jsouce, potaji a v temnostech nekalé řemeslo své prováděti, tajili před ním i před celým ostatním světem tak pečlivě všecky kroky své, kterých učinili, aby takové převahy ve věcech duchovních si získali, že byl arcibiskup nemálo překvapen, a nemohl se ani z úžasu svého vzpamatovati, když konečně se mu zpráva o dotčeném nařízení císařském donesla. —

A nebylo také divu, že ustrnul; neboť takto byl jedním rázem zbaven všech svých práv a všeho vlivu svého na záležitosti universitní; v spravedlivém rozhořčení svém obrátil se tedy se stížností k papeži a k císaři Ferdinandu.

V stížnosti své, kterou předložil arcibiskup Harrach císaři, vyslovil se, že spojením vysokého učení Karlova s kolejí jezovitskou Ferdinandovou zbaven jest všech svých práv, která mu co arcibiskupu pražskému bullou papežskou, o založení university pražské vydanou, přísluší, a že toto císařské nařízení, kterýmž se

jezovitům svrchovaná moc nad vysokým učením pražským uděluje, obmezuje se moc duchovní, jelikož se veškerá důstojnost arcibiskupská jedinému jezovitovi — a třeba byl rektorem — v šanc dává; že patřívalo v Čechách až posud dle stanov dozorství nad školami v Praze a v předměstích kanovníku kapituly pražské co školastikovi, dozor pak nad školami venkovskými že náležel děkanům a farářům, a že tedy všickni ti budou tímto ustanovením práv svých zbaveni.

Papež Kliment VIII.

A nic že není zneužívání a nedůslednosti tak podrobeno, jako nařízení toto, aby všickni učitelé v celém království českém byli povinni, rektoru jezovitskému v Praze se dostavovati, a se od něho, jak se jeho libovůli zlíbí, trestat, sesazovat a ze země vypovídat dáti.

Ale nedosti na tom, že takovou milostí si jezovité tak značných práv v ohledu duchovním osobují, nýbrž mimo to sáhají nenasytní mniši tito drzou rukou po statcích a jmění universitním, přivlastňujíce si statků oněch beze všeho soudního za-

kročení, aniž by ti, jímž statky ony náležívaly až posud, aneb kdož je v nájmu měli, čím se byli provinili.

Aby tedy ráčil císař povážit, že jest to na pomyšlenou, lidem, kteří bez toho nad míru si osobili již nadvládu nad kněžstvem i nad národem, tak rozsáhlou a neobmezenou moc propůjčovati a že jest vším právem se obávati, aby z toho nepovstala zášť, hádky, aneb dokonce i vzpoura po celém království českém."

Ale navzdor vřelým a pravdivým slovům jeho nedostalo se mu u císaře ohlasu a nezbývalo mu jiného, než buď ustoupiti, aneb v boj tuhý na život a na smrt s jezovity se pustiti.

Později psal arcibiskup Harrach papeži Urbanu VIII. (Matteo Barbarini 1623—1644) o svém postavení v Čechách a o bojích svých s jezovity následovně:

„Jak mile zpozorovali jezovité, že se jim na odpor postavím, ihned počali veřejně i potají proti arcibiskupské právomocnosti mé útoky činiti a tak děje se začasté, že každý, kdokoli s výroky soudů mých není spokojen, nalezá u jezovitů ochrany a přátelského přispění. A kdykoli vydám jaké nařízení, vždy vydají jezovité proti tomu nařízení jiné. — Mimo to směřuje hlavní jejich snaha k tomu, aby si světskou moc svoji rozšířili. — A chtějíce tím snáze a rychleji dosíci tohoto účele svého, neštítí se žádného, byť i nejpodlejšího prostředku, a žádné učení není jim převrácené a zhoubné, jen když slouží k tomu, aby se v očích tohoto světa arcibiskupská důstojnost má seslabila.

Svými hanebnými pomluvami a, což ještě horšího jest, hanopisy, které zasílali ke dvoru Jeho Milosti císařské a k úředníkům dvorským, zošklivili tam tak mé služebnictvo, a dovedli toho, že nyní nemohu nalézti téměř nikoho, jenž by se odvážil, mně sloužiti, aneb jenž by v Čechách veřejně se opovážil jediným slovem mé důstojnosti arcibiskupské se zastati.

Ano i duchovenstvo, které podřízeno jest mé právomocnosti, poštvali tak proti mně, že kněži mé arcidiecése s neslýchanou drzostí mi poslušnost vypovídají.

Došlo již tak daleko, že jezovité v této zemi mají skutečnou a veškerou moc arcibiskupskou v rukou svých, kdežto já se toliko s holým titulem arcibiskupským musím spokojiti."

Arcibiskup zakázal sice, že nesmí jezovité bez jeho přivolení povyšovati na universitě pražské k žádným stupňům hodností akademických a zejména prohlásil promoce pod vládou jezovitskou na vysokém učení pražském odbývané za neplatné, ale jezovité si toho ani za mák nevšímali.

Císař musel konečně nahlédnouti, že byl arcibiskup pražský, hrabě Harrach, úplně ve svém právu, ano nahlížel to velmi dobře; ale nalezaje se zcela v rukou tovaryšstva Ježíšova, neměl dosti odvahy k tomu, aby vydal rozkaz nějaký, jenž by se nemile dotekl řádu jezovitského; a tak aby arcibiskupa ukonejšil, propůjčil mu presentační právo nade všemi duchovními obročími a farami ve všech královských městech českých. Papež pak propůjčil mu důstojnost kardinála, aby jej k povolnosti přiměl.

I císařský místodržitel v Čechách, kníže Lichtenštein, dal si všemožnou práci s arcibiskupem, aby na jiné myšlénky jej přivedl, — leč Harrach ani za mák

nevzdal se práv svých a propaganda Fide v Římě uznala zákaz jeho co do udílení hodností akademických na universitě pražské za právoplatný.

Leč jezuité navzdor tomu neustáli s udělováním akademických hodností a povyšováním za doktory na universitě pražské, a tím zřejmý podali světu důkaz, že se o rozkazy z Říma sami velmi málo starají, jakkoli svět celý krví skropili a lidstvo v bídu uvrhli, aby jen vládě papežské vlivu získali.

Papež taktéž byl proti drzému tomuto vystupování řádu jezovitského a jen z ohledu na Ferdinanda II., tohoto „nejvřelejšího zastavatele víry katolické", jak jej jezovité z vděčnosti za nesmírné oběti, které řádu jejich přinesl, jmenovali — odkládal se svým rozsudkem v této záležitosti. Když ale císař Ferdinand dne 7. ledna 1638 zemřel, vydal papež nařízení, dle kterého měli jezovité Karlovy vysoké školy v Praze, které násilnickým výrokem moci světské proti všemu právu si byli přivlastnili, se všemi statky do rukou císařových zase odevzdati.

Dne 3. července 1638 byl Bedřich z Talmberka co světský prokurátor statků universitních ustanoven.

Kterak jezovité k dosažení záměrů svých žádného prostředku, ani lsti, ani násilí se neštítili, o tom nabýváme nejlepšího důkazu z rozepře jejich s jinými kláštery hned po vydání tak zvaného edikt u restitučního, kterýž císař v roce 1629 vydal. Tímto ediktem bylo ustanoveno, aby protestanté všecky duchovní statky, kláštery a obročí, kterých od času smlouvy pasovské, t. j. od roku 1552 nabyli, zase předešlým pravým majitelům navrátili. A kdoby byl pochyboval, že pod „pravými majiteli" jen starší řády mnišské se rozuměly, které jediné zakladatelé jejich byli statky obmyslili? Ale tato příležitost, aby lacino a dobrým způsobem nabyli statků a pohodlně se mohli v bohaté kláštery usadit, byla jezovitům příliš vítaná, než aby jí byli dali bez výsledku minouti.

A i při této příležitosti hrál ctihodný Otec Lamormain hlavní ošemetnou úlohu.

Tento lstivý a obratný jezovita vyjednával s dvěma opaty řádu benediktinského, kteří se nalezali u dvora císařského za příčinou vyjednávání o ediktu restitučním, a hleděl je přemluviti, aby na císaře nalehali, by řádu jezovitskému všecky ženské kláštery a několik méně znamenitých opatství vykázal. Ale žádný z obou opatů těchto nemohl mu ničeho slíbiti, neboť neměli od druhých členů stavovských, v jejichž jméně u císařského dvoru vyjednávali, k tomu žádného plnomocenství, nic však méně dali císařskému zpovědníku Lamormainovi, ubezpečivše jej přátelské náklonnosti své, slib, že seč budou, se o vyplnění tohoto přání jeho přičiní.

Jedva ale že se onino opatové ode dvora císařského odebrali, šel Lamormain k císaři, sděluje mu, že opatové ti kláštery, které jim měly na základě restitučního ediktu připadnouti, řádu jezovitskému postoupili, a lehkověrný Ferdinand, jenž na výroky zpovědníků svých jako na slovo boží držel, uvěřil mu, a poručil Waldštýnovi a Tillymu, aby kláštery ony pro řád jezovitský přichystali.

Opatové dotčení nemálo se ale divili tomuto plnění ediktu restitučního, když slyšeli, jak jezovité veřejně se vychloubali, „že jim ona opatství dobrovolně byla odstoupena", a prohlásili onen výrok jezovitů za mrzkou lež. — Navzdor tomu nevrátili jim ale jezovité přece tato opatství, trvajíce při svém výroku, že jim bene-

diktini dobrovolně je odstoupili, ano dovozovali si svá práva k těmto opatstvím, činíce útok na edikt samý, a dokazujíce, že císař bez svolení papežova neměl ani žádného práva, o duchovních statcích a o klášteřích činiti jakéhokoli opatření.

V Římě ale rozšířili spis, v němž s drzou nestydatostí císařské rady za kacíře prohlašovali, kteří prý chtějí důstojnost a práva stolice papežské v Německu potlačiti a zničiti.

Ano drzost jezovitská dosáhla ještě vyššího stupně; vydalť jezovita Otec Laymann totiž spis o mnišských řádech a ve spise tom, mluvě o klášteřích, vyjádřil se velmi opovržlivě o řádech mnišských, tvrdě, že by církvi Kristově byli všickni mniši ani dost málo nepomohli, kdyby byl Bůh ve své zvláštní milosti řád jezovitský nevzbudil. — Dále vyslovil se o dotčených opatstvích, že byla dávno již zaniklá, a tudíž že měl císař úplné právo, propůjčiti je, komu by chtěl, a jezovité jediní že měli práva, nabývati zaniklých opatství a klášterů, anto i oni mají týchž práv a výsad, jako ostatní řády.

Benediktinský mnich Hay ale odpověděl na drzé toto vyjádření důstojným a vážným způsobem, odvolav se na konkordáty rozličných císařů německých s dvorem papežským, dle nichž císařové božským i lidským právem byli povinni, duchovní řády chrániti v držení základních nemovitostí jejich.

Jezovité ale naproti tomu se zase vyslovili, že má každý papež právo, v mimořádných případech konkordáty, jakož i jiné smlouvy rušiti, jen když tím církvi vzejde nějaký prospěch, a to že jest i tehdy, když se jezovitům zaniklých klášterů dostane, neboť tím se nejvíce postará papež o rozšíření a zvelebení víry katolické, když obrátí statků a příjmů opatských k zakládání kolejí jezovitských, a k nakupování malých katechismů k poučení sprostého lidu a mládeže a růženců. A mimo to že prý tovaryšstvo Ježíšovo bez toho pro nedostatek a chudobu sotva se může udržeti.

Každý soudný čtenář na první pohled pozná, že ve slovech tohoto jezovitského spisu se velmi mnoho zpozdilého a lživého žvástání nalezá a benediktinští mniši také řádně na spis onen odpověděli.

Tvrdíť benediktini naproti výrokům jezovitů, že si mohou koleje zakládati, aniž by museli jiné řády olupovati a na chudobu svoji nemohou prý se jezovité již proto odvolávati, protože před nedávnem řád tovaryšstva Ježíšova Benatčanům nabízel 500.000 tolarů, když jim senát tamní dovolí, aby se v území republiky benátské zase směli usaditi.

Taktéž nemůže prý řád jezovitský tvrditi, že by byl pro zachování víry katolické tak nevyhnutelně potřebným, neboť jsou mnohá města, kde navzdor tomu, že tam stává kolejí jezovitských, kacířství panuje, naproti tomu však celé hoření Falcsko opět se do lůna církve katolické vrátilo, ačkoli v celé tamní krajině není ani jediné koleje jezovitské.

Ano, nesmyslné na prosto prý jest, tvrdí-li jezovité, že Německo na žádný pád nebude katolickým prvé, pokud všecky mnišské kláštery nebudou v rukou jezovitů. Ano, každý, kdož jen poněkud v dějinách církevních a světových je obeznámen, dobře ví, že právě členové řádu benediktinského to byli, již co první apoštolé křesťanství do Německa přinesli a celou zemi tuto víře Kristově získali, — a až posud že neustává řád tento s vytrvalostí chvály hodnou na zvelebení a rozšíření víry

křesťanské pracovati, třeba s tím tolik hluku nenadělal, jako jezovité, kteří jsou zvyklí, každou sebe nepatrnější věc co zásluhu řádu svého roztrubovati.

A konečně, co se týče malých katechismů a růženců, které jezovité z příjmů opatství nakoupiti chtějí, to není ani možná, aby tyto byly tak drahé, že by se tolika opatstvím proto příjmy odebrati musily, nebera ani ohled na to, že takovýmto počínáním se stará ustanovení v nivec uvádějí a dávné konkordáty ruší a to jedině proto, aby stloustnuly míšky řádu jezovitského.

Na námítku, že císař jest přísahou svojí, kterouž při zvolení svém složil, zavázán, staré řády duchovní bez překážky v držení jejich statků nechati a je hájiti, odpověděli jezovité, to že jest sice pravda, že však ale taktéž jest pravda, že útraty a výlohy válečné, jež císaři při hájení a dobývání klášterů a statků duchovních vzrostly, jsou mnohem větší, nežli co obnáší cena všech statků duchovních, a tudíž že císař se může vším právem nejen co nový zakladatel a patron, nýbrž co kupec těchto kostelů a klášterů považovati.

Benediktini ale odpověděli, že kláštery, kterých chtějí jezovité oloupiti o majetek jejich, mnohé miliony obětovaly ku podpoře císařově ve válkách s nepřátely jeho a že obětovaly peníze ony co věrní poddaní milerádi a bez reptání, a že by to byl zcela nový, zvláštní způsob odměny a uznalosti, kdyby se jim za toto věrné smýšlení jejich nyní tolik opatství a statků odňalo. — Ano, benediktini veřejně neostýchali se tvrditi, že celý tento spor o vrácení kostelů a statků církevních pochází od podlé drzosti a ziskuchtivosti císařova zpovědníka Lamormaina, kterýž se opovážil, křivým a nepravým udáním svým císaře k nespravedlivému jednání svésti.

To bylo arci příliš určité a těžké nařknutí, než aby byl řád tovaryšstva Ježíšova ještě proti němu mohl čeho namítati, ale důležitý jest výrok jejich pro dějiny, že prý Lamormain úplně jednal dle předpisu ústavy řádu a musel takto a ne jinak jednati — ano, že by byl zasloužil pokárání a trestu, kdyby co zpovědník císařův všemožně se byl nepokusil, aby k zvelebení Boha pro vlastní řád svůj prospěchů co možná největších získal.

Hrozno, k čemu ke všemu nezneužívali tito jezovité již při rozličných příležitostech jmena božího!

A myslíš si, laskavý čtenáři, že v pokoji a tiše se tyto mnišské třenice dály a že jen na papíře inkoustem rozhorčení jezovité proti benediktinům a tito zase naopak proti jezovitům bojovali? Není možná, neboť již při mnoho příležitostech naučili sme se znáti, jak si páni jezovité v podobných případech počínali.

A skutečně potkáváme se i zde s křiklavými doklady surového násilí.

Bylo to v roce 1631, když následkem restitučního ediktu mnišky bernardinky své opatství Voltigerode měly nastoupiti. Ale i jezovité měli na toto opatství tisíc chutí, neboť se jim velmi bylo zalíbilo. K tomu cíli namluvili císaři, že posud ještě v opatství tom nikdo nebydlí, a že jest pusté, jim pak že by se velmi dobře hodilo ku zřízení domu pro novice, a proto že by Jeho císařskou Milost prosili za udělení toho opatství. — Císař jim tedy povolil, aby si opatství ono vzali, a jednalo se jim tudíž nyní jen o to, jak jeptišky odtamtud dostat.

Odebralo se tam tedy několik jezovitů, kterým se dostalo od bázlivých jeptišek velmi vlídného přijetí. Jezovité tito, zdržujíce se nějaký čas ve Voltigerode, nahnali

jeptiškám strachu, kterak jejich klášter jest potloukajícím se zástupům žoldnéřským nemálo v šanc vydán a přemlouváním svým přivedli to tak daleko, že ustrašené jeptišky se odhodlaly, že pro nějaký čas, prvé, než by se válečná bouře přehnala, klášter svůj opustí a do Goslaru se zatím přestěhují. Kdož byl radší, než jezovité, a jedva že jeptišky z kláštera voltigerodského se vystěhovaly, i hned zahnízdili se tam jezovité.

Jeptišky, dozvěděvše se, jak šeredně je ctihodní (?) otcové jezovitští napálili, spěchaly zase do kláštera svého, ale zde již byli jezovité a co ti jednou do drápů svých dostali, to tak brzy hned nepustili, dle přísloví: co vlk uchvátí, nerad vrátí! — a zahnali nebohé ošizené jeptišky pomocí žoldnéřů.

Ve spisech, o tomto sporu jednajících, které za příčinou tou byly biskupskému vikariátu v Osnabruku zaslány, nalezáme některé zajímavé doklady, svědčící o nesmírné surovosti těchto jemných otců jezovitských. Dočítámeť se zejména ve spisech oněch, kterak jezovité mnohé jeptišky, které ve svém kůru v kostele církevní hodinky zpívaly, surově ze stolic kůru jejich vystrčili a z kostela je vyhodili, kdež pak ubohé ženštiny tyto, které nad neslýchanou touto drzostí až do mdloby upadly, omdlelé přede dveřmi kláštera pod širým nebem ležeti nechali.

To se stalo, ovšem nikoli k zvelebení Boha, přece ale k obohacení řádu „tovaryšstva Ježíšova“, onoho božského mistra, jenž s nebe světu učení lásky přinesl a hlásal, že máme jedni druhých jako bratři milovati, a tak chovali se členové řádu onoho, jenž jmenem božského učitele Ježíše se honosí.

Podobným způsobem odňali jezovité i opatství Klarenthalské a Marienkronské prvotním držitelům jejich, aby se jimi obohatili; a taktéž vypudili i cisterciáky z malého opatství nedaleko Prahy. A teprv vestfálský mír zbavil je moci jejich u provádění dalších násilností. A tudíž nedivíme se ani dost málo, že při uzavírání míru onoho usilovala některá německá říšská knížata, zejména vévoda Saso-Lauenburský, Anhaltský a hrabata Wetteravská o to, aby se řád jezovitský z Německa vypověděl.

Knížata ona zvala jezovity sektou, která závažnost všech veřejných a soukromných smluv práva přirozeného i mezinárodního ruší, anať bez obalu tvrdí ve spisech svých, že nikdo není zavázán, jakékoliv smlouvy plniti, které byly uzavřeny s knížaty, jež neuznávají papeže za nejvyšší hlavu církve.

Čechy podlehly v boji zoufalém, a na Bílé Hoře zelenala se již dávno bujná tráva na tisícerých hrobech padlých synů české vlasti; v arcivévodství rakouském však ještě pozvedl se lid k boji zoufalému. Bylať horní část arcivévodství (nynější horní Rakousy) dána v zástavu vévodě Maxmilianu Bavorskému za jeho výlohy válečné, které mu válka proti Čechům spůsobila, a vévoda tento ustanovil za vladaře této jemu zastavené krajiny hraběte Adama z Herberstorfu, muže krutého a divých, neoblomných mravů.

Šlechta byla ze země uprchla, a lid úpěl pod strašnou vládou Bavorů, nad míru jsa utlačován.

Konečně, když již dovršena byla míra ukrutností, a lid déle jařma cizáckého snésti nemohl, tu pozvedl se ještě jednou k boji pro svobodu a víru svoji a za nedlouho bylo se 24.000 mužů pod vedením kloboučníka Štěpána Fadingera, muže chrabrého, nadaného a odhodlaného, pozvedlo.

Herberstorf přeceňoval síly svoje, mysle, že se surovými vojáky svými, kterým bylo vraždění a loupení obvyklým a vítaným řemeslem, snadně proti tomuto zástupu neobratných a v boji necvičených sedláků zvítězí, — ale brzy se přesvědčil, mnoho-li může lid, za nejsvětější svá práva bojující. Bylť po dvakráte na hlavu poražen a vítězné tlupy sedláků zmocnily se Welsu, Kremsmünstru, Vöklabruku a Gmundenu a osadili města tato; den co den přidávalo se k nim víc a více povstalého selského lidu a za nedlouho položil se Fadinger s vojskem svým táborem u Lince samého.

Na neštěstí pro vojsko selské byl statečný Fadinger dne 28. června roku 1626 tak těžce raněn, že následkem tohoto poranění svého brzy na to, již dne 8. července téhož roku, v Ebersberku zemřel.

Nástupce jeho ve vůdcovství, Wielinger, šlechtic Avský, utrpěl hned, jakmile vůdcovskou dráhu svou nastoupil, dvě porážky, ale navzdor tomu mohl býti Linec až teprv ku konci srpna téhož roku z obležení povstalců vyrván. Vyslanci od stavů rakouských vyjednávali s povstalými sedláky a uzavřeli s povstaleckými sedláky příměří v Ennsu, leč příměří toto nebylo od Maxmiliana uznáno, neboť vévoda tento dobře věděl, že jezovité, v jejichž rukou se zcela nalezal, příměří ono neschvalovali.

Rozkázal tedy vévodě holštýnskému a jenerálu Lindlovi, aby s vojskem proti lutheránům rakouským táhli; ale vojsko toto potkala nehoda; neboť oba vůdcové byli poraženi, a ztrativše všecka zavazadla a válečné potřeby všecky, byli přinuceni couvnouti a couvnutí toto dálo se tak zmateným útěkem, že sám vůdce, vévoda holštýnský, toliko v košili utekl.

Touto porážkou celý rozvzteklený, vyslal Maxmilian hraběte Pappenheima, jednoho z nejlstivějších a nejodvážlivějších vojevůdců, proti lutheránům, a tomuto se s velkým namáháním podařilo, spojiti bavorské vojsko s vojskem rakouským, a se spojeným tímto vojskem učinil dne 9. listopadu u Efferdingu útok proti povstalcům. Boj byl velmi tuhý, tak že hrabě, podávaje o tom zprávu císaři, sám se přiznal, že nikdy podobného boje nezakusil.

Žalmy pějíce, vrhli se sedláci jako lití lvové proti nepřátelům, trhajíce vojáky s koní a vraždíce je sudlicemi a vidlemi, a obrnění obyvatelé horští dobře měřenou střelbou zkázu metali do řad nepřátelských. Pappenheim neustále pluk za plukem do boje vysílal, jen aby boj udržoval, ale přece ztratil skoro celé důstojnictvo a i sám byl raněn. Boj trval skoro tři neděle s krátkými přestávkami, a štěstí válečné neklonilo se ani na tu, ani na onu stranu. Konečně podařilo se Pappenheimovi, že ve vražedném boji, který z obou stran se stejnou bojován byl krutostí, dne 13., 19. a 30. října udatné vojsko selské přemohl, a jádro vojska toho téměř do jednoho muže vyhubil.

Ihned po vítězství Pappenheimově byla celá krajina fanatickým vojskem téměř zaplavena, aby znova nepozvedli se sedláci k odporu.

Nyní bylo teprv možná, obyvatelstvo hornorakouské ke katolické víře obraceti a je v lůno církve samospasitelné zase uváděti. — Zkušenost učí, že ti, kdož jednou byli hotovi pro víru svoji muka i smrt podstoupiti, rovněž tak ochotně a statně přidají se k novému náboženství, jen když je poučíte a přesvědčíte, že až posud bloudili. Ale tohoto hesla nedbali jezovité ani za mák. Nýbrž heslem jejich bylo: „Pobijte je, zabte je, Bůh své věrné neopustí!"

Četní zajatci přemoženého vojska selského, mezi nimiž se i Wielinger nalezal, byli dne 26. března a 23. dubna 1628 za velkého účastenství lidu odpraveni, načež Pappenheim vešel do kostela v Gmundu, a pověsil meč svůj, tolikerou krví zbrocený, za oltářem, zasvětiv jej Bohu Lásky, věčnému Slitovníku.

Ale nebyl on sám takovým bláhovým blouznivcem, nýbrž tisíce jiných ovládaly takovétéž myšlenky, neboť již rok před tím, zdali schvalně, neb nevědomky, na výroční den narozenin Loyolových dne 21. července 1627 vydán byl od Ferdinanda II. císařský dekret, jimiž se veškeří dissidenti (t. j. ti, kdož se nepřiznávali k víře katolické) z Čech i z Rakous na vždy vypovídali, a když z toho vznikl po celé zemi velký pláč a nářek, vyslovil se Ferdinand takto:

„Divím se tomu velice, že vyznavači víry reformované mě mají v také ošklivosti; což nenahlédnou nikdy krátkozrací zaslepenci tito, že nepronásleduji je ze zášti a z nepřátelství, nýbrž pouze proto, že mám na zřeteli jedině blaho duší jejich?"

A v skutku Ferdinand nebyl žádný zuřivec, ano on měl outrpnost s krvácejícími obětmi svými a srdce jeho krvácelo s nimi, a přece je obětoval svému pomstychtivému a krvožíznivému Bohu, a že neznal Boha jiného, Boha lásky a míru, na tom byli jedině vychovatelé a učitelé jeho, jezovité ingoldštadtští, vinni.

Na protestantské rodiny šlechtické vzat jen potud ohled, že se jim popřálo šest měsíců lhůty, aby se dali ve víře katolické vycvičiti; po uplynutí této lhůty ale museli se dostaviti před císařskými komissary a zde odříci víry otců svých; nechtěli-li by toho učiniti, byli ze země vypovězeni a nesměli se vrátit zpět, pokud nepřijali víru katolickou; statky své musili prodati, a sice musili je prodati jen katolíkům. Všecky vdovy protestantské a všecky ženy protestantky, provdané na muže katolíky, musily se ze země vystěhovati. Děti neplnoleté musily zůstati v zemi, jinak pozbyly všech svých statků a všech nároků na dědictví. Tím se stalo, že značný počet dětí nedospělých, ano, i velká část dospělejších panen byla od rodičů vyrvána a jezovitům na vychování dána; jmění jejich pak bylo pod zprávu pravověrných katolíků odevzdáno.

Takovéto zpravování jmění nedospělých bylo pro poručníky velmi výnosným, a není tedy divu, že se lidé o poručnictví drali, tak že mnohdy přišlo ke sporům a rvačkám rázu nejsprostšího i mezi osobami šlechtického rodu, jako ku př. udál se jednou podobný pohoršlivý výstup mezi knížetem Lichtenšteinem a Valdštýnem, a mezi Rachotem a Slavatou.

A že při takových příležitostech a zakročování vlády proti protestantům nabylo duchovenstvo katolické nesmírného vlivu, a že mnohdy bohužel tohoto vlivu v strašné míře zneužívalo, jest příliš přirozenou věcí, a nikdo se tomu také, uváživ tehdejší poměry, diviti nebude.

Jelikož byli evangeličtí kazatelé odevšad vypuzeni, rozdělili se jezovité o všecky fary a duchovní místa takto uprázdněná, tak že pod duchovní správu jediného kněze mnohdy sedm, osm, ano i více obcí připadlo. Chtějíce tomuto nedostatku duchovenstva odpomoci, psali jezovité do Polska, aby jim tamní provincial poslal odtamtud jezovity na pomoc, kdež duchovenstvo bylo na velmi nízkém stupni vzdělanosti a mimo to nepravostem a mrzkostem druhu nejsprostšího oddáno, a tudíž bylo věcí zcela přirozenou, že vystoupení těchto kněží na věřící lid venkovský neučinil příliš příjemný dojem.

Za příklad podáme čtenářům našim některé zajímavé doklady:

Jeden z takovýchto polských kněží byl děkan českobrodský a ten namluvil věřícím farní své osady, nejlepším vysvědčením zbožnosti jejich že bude, když mu všecku pozornost, vážnost a úctu věnují, jelikož on prý jest náměstkem božím na zemi. — A když tento „náměstek boží" dosti si byl peněz do měšce nahrabal, utekl se slíčnou mladou chotí jednoho pekaře, která se byla do mužských šatů převlékla, pryč od svých ovček, zanechav je správě jiného kněze, kterého museli z Prahy na kvap do Brodu českého poslati.

O málo lepší byl jiný kněz podobného rázu, jenž byl kaplanem v Bakově. Tento duchovní vedl život velmi nepořádný, zhýralý a rozmařilý a když mu kolikráte pro tento mrzký život jeho pan rytíř Kapoun předhůzky činil, šel do sebe, totiž sebral houf darebácké čeládky a zlotřilé luzy a postaviv se v čelo tohoto houfu, přepadl jednou v noci z nenadání rytířské sídlo Kapounovo a tato rota zbila k návodu kaplanovu rytíře tak, že zůstal skoro mrtev na místě ležeti, načež vracela se luza tato s povykem a vítězným hulákáním domů a na této zpáteční cestě vytloukla některým měšťanům bakovským, kterýmž taktéž nelíbil se zhýralý život kaplanův, okna.

Rozkazu, že každý, kdož se zase vrátil k víře katolické, tuto změnu náboženství svého písemně musel ztvrditi, používali kněží co vydatný zdroj příjmů svých, neboť prodávávali takováto vysvědčení mnohdy za velmi značné částky peněžité. Nejvíce lichvařil s těmito vysvědčeními Vavřinec Nižburský, kterýž si tím množství peněz nashromáždil; když ale velmi nestydatě si počínal v prodávání těchto vysvědčení náboženských, byl ještě skoro se 100 jinými měšťany, kteří se s ním těchto pletich oučastnili, jat a všickni byli k smrti odsouzeni. Nižburský skonal dne 7. dubna 1631 na popravišti mečem katovým, ostatní spoluobvinění vyvázli životem, všickni ale byli výstražně potrestáni.

V celém mocnářství rakouském bylo jen ještě třicet starých rodin šlechtických, které nepřilnuly k náboženství protestantskému, aneb které, jako ku př. kníže Lichtenštein, r. 1600 ještě v čas se staly katolickými. V arcivévodství rakouském pak bylo jen 13 podobných rodin. Ostatní šlechta rakouská byla se rozptylila do Německa, někteří členové šlechty vystěhovali se do Francouz, do Anglicka, Švédska, Dánska, do Polska a do Sedmihradska ano i do Turecka, a nemálo z nich umřelo v bídě a v nahotě v cizí zemi.

Mezery, takto mezi šlechtou povstalé, musely býti vyplněny a tak ustanovil Ferdinand II. novou šlechtu, učiniv 30 knížat, 70 hrabat, a povýšiv sto osob do stavu baronského, a ještě schází v onom seznamu, kterýž Elzevier sestavil, jména

knížat z Lichtenšteina a Eggenberka, hrabata: Gallasové, Colloredo, Maradas, a oba vrazi Valdštýnovi, Leslié a Buttler, pak: Illo, Slavata, Martinic a Brenner a mnoho jiných ještě. Některá hrabata, jako: Illo, Pappenheim a Tilly, obdrželi vyznamenání, že se směli psáti: „vysoce urozenými.“

Ale tato nová šlechta nepocházela z národa, a jsouc otrocky oddána jezovitům, žila jen pro své a pro jezovitské zájmy, národa, na mizinu takřka přivedeného, si nevšímajíc.

A Ferdinand II. panoval nyní nad zemí pustou a vydrancovanou, v které ale nyní nebylo ani jediného kacíře, a nařídil, aby se stavěl na Bílé Hoře kostelíček na památku oné bitvy, která protestantské náboženství v Čechách, ano ve všech rakouských zemích jeho z kořene vyhubila.

On i vévoda Maxmilian bavorský se mohli nyní takto vyjádřiti:

„Nechť se děje cokoli, my jsme bojovali pro věc svatou, a získali jsme si zásluh zajisté, anť jsme, zanechavše pokladů pozemských, dbali o to, co bylo pro nebe prospěšnější; my přivedli jsme spravedlnost na místo bezpráví a jistota nastoupila nyní na místo nejistoty. — S pomocí Nejvyššího nic jsme neučinili, než co by směřovalo ke cti a slávě Jeho — neboť v našich zemích nesvítí slunko Páně ani na jediného kacíře, a svatá víra naše nyní smyta jest ode všech skvrn, které na ní lpěly.“

38.

Cesta krví a plameny.

o jedenácti letech kruté krvavé války bylo konečné Rakousko katolické a s tím by se byl mohl Ferdinand spokojit.

Ale na tom nebylo mu ještě dosti, nýbrž pobádán neustále od jezovitů, svých přátel, chtěl Řím přivésti na onu výši slávy, na jakéž se papežství v prvních stoletích středověku nalezalo, nepomysle, že nastali nyní zcela jiní časové a že Římská sláva se byla již dávno přežila.

Ale jezovitům jednalo se o Řím a zvelebení víry katolické pramálo, nýbrž to bylo jen zástěrou, pod níž vládychtiví jezovité celý svět chtěli v tenata svá polapiti.

Na neštěstí pro celou Evropu brzy nalezl Ferdinand dobrého pomocníka a vykonavatele snah svých, taktéž chovance škol jezovitských a přivržence těchto zásad zatemnělých.

Muž ten byl Albrecht Valdštýn.

Rodiče jeho byli protestanté. Albrecht narodil se dne 13. září 1583. Ve dvanáctém roce věku svého osiřel a ujec jeho, Vojtěch Slavata, dal jej na vychování do ústavů husitských. Jiný příbuzný jeho však, Jan z Řičan, dal jej do Olomuce do koleje jezovitské, kde mladý Valdštýn byl od Otce jezovity Buchty na víru katolickou obrácen, a jelikož jezovité záhy poznali neobyčejné vlohy Albrechtovy, dali si s vychováním jeho velkou práci, a tak se mu dostalo podobného vychování, jako Ferdinandu II. a vévodě Maxmilianovi bavorskému.

Již za panování císaře Rudolfa bojoval mladý Valdštýn proti Turkům, pak ve válce s Benátčany, konečně oučastnil se ve válce proti Betlenu Gaborovi, a zde tak se vyznamenával, že povýšil jej císař za barona, hraběte, a konečně za knížete, a již v roce 1625 byl velmi oblíben a vládl bohatstvím nesmírným; neboť tehdy vynášelo řemeslo válečné mnoho.

Valdštýn vedl život nádherný a obklopil se dvorem skvělým, se skvostností téměř theatrální přeplniv palác svůj, tak že král švédský Gustav Adolf, jenž nikdy nepovažoval jej za výtečného vojevůdce, nazýval jej „bláznem.“

Valdštýn byl člověk, jenž nepovažoval jiné lidi za nic jiného, než za pouhé stroje a tudíž není divu, že trestal sebe menší poklesek smrtí.

„Pověste ten dobytek!“ tak zníval obyčejně krátký rozkaz jeho.

Když Gustav Adolf u Norimberka hotovil se k útoku na opevněný tábor Valdštýnův, vzkázal tomuto, aby zajatých šetřil, jelikož toho lidskost vyžaduje, ale tento mu odpověděl: „Voják musí zvítězit, aneb pojíti!“

Při každé příležitosti rád ukazoval Valdštýn svou ješitnost, a když jednou Jiří Zriny, bán chorvatský, mu ukazoval hlavu jednoho vznešeného Turka, kterouž prý, jak se vyslovil, sám uřízl, a doložil: „Tak by měl každý s nepřátely císařovými zacházeti,“ odvece mu Valdštýn: „Já jsem sice také viděl mnohé hlavy uříznuté,

ale sám jsem žádnou nikdy neuřízl." A později dal Valdštýn tohoto Chorvata při jedné hostině otráviti.

O způsobu, jakým Valdštýn válčil, podává nám nejlepší zprávy list arcivévody Leopolda, bratra císaře Ferdinanda II. a místodržitele tyrolského při příležitosti, když Valdštýn 20.000 muži Tyrolskem táhl, a bylo to vojsko přátelské. Píše pak arcivévoda takto:

„Vaše Císařská Milost si ani nemůže představiti hrůzy, jakých se vojsko na pochodu svém dopouští. Já jsem sice také oučastnil se válek co vůdce, a jakkoli nikde při takové příležitosti nelze se nepořádkům vyhnouti, přece mohu Císařskou Milost Vaši ubezpečiti, že se v mé přítomnosti nikdy nestalo ničeho podobného.

Důstojníci měli by líp o pořádek a kázeň dbáti, neboť vojáci jejich pálí, boří, pustoší, drancují, ubohým lidem nosy a uši uřezávají, okna a kamna rozbijejí, ubohé bezbranné lidi mučí a o všecko je odírají.

Jsem jist, že vůdcové budou hanebnosti tyto popírati; ale já přísahám Vaší Císařské Milosti, že pouhou pravdu píši; a mnozí jiní volenci a páni mohou totéž sděliti císařskému Veličenstvu Vašemu. A tuším, že může Milost Vaše věrnému a upřímnému bratru více věřiti, než osobám, kterým jest na tom záleženo, aby Vás oklamaly, a kteří, chtějíce se obohatiti, nešetří potu a krve poddaných.

Na důkaz toho mohl bych poukázati na mnohé polní vůdce, kteří před nedávnem byli velmi chatrně oblečeni, a nyní 3- až 400000 hotových peněz jmění mají; a tyto peníze nejsou snad na nepřátelích přemožených ukořistěny, nýbrž onino jenerálové vydřeli je na věrných poddaných Vaší císařské Milosti a spojených vévod a knížat. Mohu si již představit, kterak si bude vojsko toto počínati v Italii, kde vesměs zámožnost panuje. Većšina vůdců a důstojníků jest lutheranského a kalvinského vyznání. A Bohpomozi tudíž nešťastným mnichům a jeptiškám v klášteřích italských! Myslím, že by napomenutí po dobrotě a jemná domluva vévodovi friedlandskému neškodily."

Leč z domluvy si Valdštýn pranic nedělal, nebot loupení a drancování ve válce na přátelích a nepřátelích bylo u něho věcí zcela přirozenou.

Když v roce 1629 papež Urban VIII., kterému se zdála moc Ferdinandova příliš zrůstati, obávaje se, že by tento „nejvřelejší obhájce víry" nemohl vždy býti poslušným synem církve katolické, uzavříti chtěl smlouvu s Francií a s Bavory proti císaři, tu nabídl se Valdštýn, že proti Římu potáhne a psal císaři tato památná slova:

„Řím beztoho již nebyl po kolik století drancován a musí tam býti tedy mnoho bohatství, an po tolik let tam nepřátelská noha nevkročila."

A nemusí se laskavý čtenář pranic těmto slovům zdarného chovance jezovitů diviti, vždyť i sami učeníci Loyolovi starali se o Řím jen tehdy, když jim z toho prospěch nějaký kynul.

Když ve válce třicetileté Kristian, král dánský, náčelník protestantů, nešťastně bojovav, po více porážkách musel býti rád, když dosáhl slušného míru, když vévoda Brunšvický a vůdce hrabě z Mannsfeldu již v hrobě odpočívali, a knížata lutheránská dále nemohli válčiti, tu byla doba velmi příhodná, kde by byl mohl Ferdinand jedním slovem a jedním škrtnutím pera mír podepsati a tak po-

jednou válce konec učiniti. Ovšem že by se při tom bylo muselo povoliti několika osobám přijímání pod obojí, a velká část silných mužů i žen byla by musela se oddati praci, na místě co by po celý život svůj čas, který jim vybýval mezi jídlem, trávili v pohodlí, modlíce se a rozjímajíce a Pánu Bohu čas ukrádajíce.

I vydán edikt náboženský, dle něhož měly býti katolickému duchovenstvu vráceny všecky statky, které jemu byly během posledních sedm a třiceti let odňaty, a toto nesmyslné nařízení mělo býti, kdyby se toho potřeba ukázala, i brannou rukou provedeno.

Katolíkům jednalo se tu hlavně o dvě arcibiskupství, totiž: o Děvín a Brémy, o dvanácte biskupství, pak o velkou část klášterů, opatství a proboštství se značnými statky.

Při tom dostal mnohdy jediný člověk kolikeré obročí, tak na př. dostal císařův druhorozený syn Leopold Vilím, který byl v patnáctém roce věku svého již biskupem štrasburským, pasovským, vratislavským a olomuckým, ještě k tomu biskupství halberštadské, jakož i arcibiskupství: děvinské a bremenské.

Rozumí se samo sebou, že jezovité také tímto ediktem s prázdnou neodešli, a že i na ně bylo udělením hojných statků klášterních vzpomenuto, jakkoli k nim neměli ani nejmenšího práva.

Z toho povstala arci i hned nová válka, neboť nemohli přihlížeti protestanté nečinně na to, kterak libovolně se s církevními statky zachází — a král švédský Gustav Adolf přistál s malým, ale vybraným vojskem na pobřeží severoněmeckém a důvěřujíce v něj, bránili se obyvatelé děvínští až do posledního muže v odporu zoufalém; konečně ale předce padlo květoucí ono město do rukou krutých nepřátel, a zničeno a z kořene téměř vyvráceno bylo. A před samýma očima vudců vojska císařského: Pappenheima a Tillyho páchali zhovadilí Chorvaté a Valonové krutosti nejohavnější.

Dne 20. května roku 1631 ráno počalo se útokem hnáti na Děvín a o 10. hodině večer téhož dne bylo z květoucího města toho toliko hromada popele a rumu; jen hlavní chrám, kostel matky Boží a několik rybářských chatrčí na břehu Labe zůstalo z krásného města toho.

Druhého dne na to oznámil Pappenheim listem svým vévodě Maxmilianovi do Mnichova o dobytí Děvína tato slova:

„Děvín ztratil panenský věnec svůj,*) neboť včera o 9. hodině ranní jsme ho dobyli po tuhém čtyrhodinném boji; biskup jest v zajetí, a všickni vojáci a měšťané, kteří město ono hájili, pobiti. Bojovníci moji, krutým bojem rozčíleni, neušetřili nikoho. A když vztek vojáků mých pominul, tu Bůh rozhněvaný a živlové rozkacení dílo spousty dokonali. Neboť na kolika místech vypukl oheň, několik podkopů vzňavších se vylítlo do povětří, a tak v několika málo hodinách bylo město celé se všemi poklady svými v prach a popel obráceno. Všecko, cokoli lidé ve sklepích a pod zemí zakopali, jest ztraceno. Myslím, že více než deset tisíc lidí při tomto

---

*) Tak říká se o pevnosti, která nikdy nebyla dobyta nepřátely, že posud jest „pannou"; jakmile ale jí nepřítel dobude, říká se, že ztratila svůj „věneček."

útoku zahynulo. A račiž mi Vaše Milost uvěřit, že od času zkázy Jerusalema nebylo podobné strašlivé katastrofy a tak hrozného soudu božího."

A dne 25. května psal Pappenheim list císaři, v němž mezi jiným tato slova praví:

„Při tomto velikolepém vítězství jsem jen velice toho litoval, že nebyla Vaše Císařská Milost se vznešenou chotí svojí diváky na tento bojovný rej."

A vskutku, pravdivé bylo líčení Pappenheimovo, neboť z 35.000 obyvatelů děvínských zůstalo jedva 5000 lidí na živě, a prvé než vítězný vojevůdce držel slavný vjezd do města dobytého, muselo býti 6000 mrtvol zahrabáno, aby mohlo vojsko ulicemi města táhnouti.

Druhého dne po vítězném vtrhnutí Pappenheimově, bylo to dne 24. května 1631, když otevřeli hlavní chrám děvínský, nalezli tam téměř tisíc osob, které beze vší potravy byly zde po celé tři dni uzavřeny, a vystály všecka muka zoufalého postavení svého; ubožáci tito museli hleděti, kterak zhoubný plamen hořícího města rodinného do oken chrámových šlehal. A v kostele Matky Boží nalezlo se 53 mrtvol oněch ubohých obětí, které papeženci schválně byli odpravili, jen aby mohli se na smrtelném boji jejich pásti.

Dlouhou válkou byl veškerý blahobyt v celé říši německé zničen:

Rolník utekl před zuřivými žoldnéři od pluhu a města a vesnice stály pusty, neboť obyvatelé se byli do hor a lesů rozutekli. Řemesla a průmysl taktéž ležela ladem, a nastával poznenáhla, an nikoho tu nebylo, jenž by roli v potu tváří vzdělával, hlad a ten rozmohl se tak velice, že nezřídka v oněch krajinách, kde krutá zuřila válka, čerstvé mrtvoly byly se šibenic sjímány a od hladového lidu požity.

Ano ani mrtvol již v hrobích ležících neštítili se lidé více, neboť hlad krutý hlodal na životech jejich, tak že musely býti na hřbitovech dnem i nocí stráže rozestaveny, aby lidé mrtvých z hrobů nevykopávali a nepojídali.

Mnohdykráte, když vojáci na některé místo přitrhli, viděli houfy lidí, kteří vidouce, že se vojsko blíží, od ohňů, které v širém poli měli rozdělané, utekli, a když vojáci blíže přišli, nalezli v kotlích údy z lidských těl, které si nešťastníci onino vařili.

V elsaské*) vsi Rusachu oznámil hrobník Valentin Engeln přísežně do protokolu, „že jeden výrostek a dvě ženské k němu na hřbitov přišli, tázajíce se ho, zdali by neměl žádnou čerstvou mrtvolu, a že jej prosili, měl-li by jakou, aby jim jí popřál, — že prý již dávno žijí od masa lidského, neboť jiného že není co jíst, a tak že je prý to přece líp, jakkoli z počátku si maso lidské ošklivili, než hladem zhynouti, jako tisíce jiných lidí. — A proto že prý hned na to na hřbitov do kostnice, a do umrlčí komory odešel, kde obyčejně mrtvoly ležet nechával, až by jich bylo více ku pohřbení, a že dvéře u stavení oněch zavřel a zatarasil, jelikož se obával, že by onino hladovci přišli a mrtvoly ony si k jídlu odnesli."

Valdštýn, jemuž nebylo nic svatého, a jenž se žádné oběti životů lidských neštítil, jen když čelily k provedení záměrů jeho, velel arci četnému vojsku císař-

*) Elsas, krajina ve Francii, obydlená Němci na levém břehu Rýna, která prvé patřívala k říši Německé.

skému, jehož úlohou bylo, víře katolické všude průchodu zjednati, tak, aby tato jediným panujícím náboženstvím v celé říši byla, ale tento vůdce nečinil žádného rozdílu mezi přátely a nepřátely a mezi katolíky a nekatolíky, neboť on řádil stejně krutě a násilně v zemích knížat katolických, jako v krajinách panovníků protestantských.

Úlohou jeho ale nebylo, pro víru svatou bojovati, nýbrž snaha jeho byla, aby veškerá říšská knížata německá, katolická i protestantská císařské vládě podrobil, císař ale pak měl býti poslušným jemu, tak jako ve Francii kardinál Richelieu nad králem panoval.

Valdštýn si myslil dále, že, kdyby se mu jednou podařilo, takové nadvlády nad císařem si dobyti, že by mu pak bylo věcí prasnadnou, moc Turků, kteří neustále loupežné nájezdy své do Uher opakovali, zlomiti, a pak v celé Evropě první slovo vésti.

Císař ale, buď že ani neznamenal, kam tyto záměry Valdštýnovy čelí, aneb že si toho ani příliš nevšímal: neboť jemu bylo dosti na tom, když mnišství zase nabylo většího vlivu.

Taktéž i všemohoucí tehdy u dvora francouzského kardinál Richelieu (čti Rišlié) dobře nahlížel, že trpením svobody vyznání v zemi vláda či vlastně jen rodina panující pozbude vlivu svého, neboť každý ví ze zkušenosti, že v téže zemi mohou pokojně vedle sebe žíti lidé rozličných náboženských vyznání, podobně jako v jedné zemi žijí bez překážky vedle sebe rozličné strany politické, a že jen ctižádostiví a peněžochtiví státníci aneb panovníci mír v zemích ruší, jelikož by rádi dobrým a pohodlným způsobem k zemím svým několik mil země cizí připojili. A co při tom mluví o blahu národů svých a o podobného druhu věcech, to jim nikdo beztoho neuvěří.

Císař Ferdinand vedl nákladnou a zhoubnou válku tuto sice ve prospěch Říma a k rozmnožení moci jeho, ale papež přece neviděl příliš rád, kterak válkou touto vliv Valdštýnův a význam jeho vzrůstá. A i cizí mocnáři katoličtí závistivými pohlíželi zraky na Rakousko a úžasem nás naplňuje, považíme-li, že katolický ministr a kardinál katolické Francie vojskem a penězi protestanty proti Rakousku podporoval, kdežto přece táž Francie před nedávnem krví protestantskou celou říši svoji skropila.

Ale i katoličtí stavové, poddaní císaře Ferdinanda sami, a mnohá katolická knížata německá prosili za pomoc proti vydírání Valdštýnovu a nevázanému řádění surového vojska jeho a jezovité počali nyní také císaře proti nenáviděnému vojevůdci popichovati, naříkajíce si na krutý osud tolika zbožných a věrných katolíků.

I kněz Josef, vyslanec francouzský a náhončí kardinála Richelieu-a při dvoře rakouském, neustále stěžoval si na počínání Valdštýnovo a tak císař, sužován ze všech stran osočováním proti hrdému a nenáviděnému vůdci, konečně zbavil jej vůdcovství.

Ale nemohl býti dlouho bez něho. Neboť při vší své krutosti a pánovitosti byl Valdštýn vůdce velevýtečný a to věděli nepřátelé císařovi a báli se Valdštýna nad míru. A protož jakmile se roznesla pověst, že zbaven jest vůdcovství, počali odpůrci Ferdinandovi jeden za druhým se pozvedati, a císař, nemaje takovéhoto schopného vojevůdce, ztrácel jednu bitvu za druhou.

To přinutilo jej, že znovu počal s Valdštýnem vyjednávati, aby zase ve vůdcovství vojska se uvázal.

Po některém zdrahání přijal zase Valdštýn vůdcovství na se a jedva že zavzněly bubny válečné a roznesla se pověst, že „vévoda Friedlandský“ zase se v čelo vojska císařského postavil, hrnuli se žoldnéři pod prapory jeho a chrabrý Valdštýn porážel jednoho odpůrce císařova za druhým — a netrvalo dlouho i nabyl vlivu mnohem většího, než jakého byl před sesazením svým požíval.

Valdštýn ale nezhostil se svých vládychtivých záměrů, a nepřátelé jeho neustále proti němu potaji pracovali a brojili.

Nebudeme se pouštěti do širšího výkladu o životě Valdštýnově, neboť jiná jest úloha díla tohoto — podotkneme jen, že konečně podařilo se nepřátelům jeho, že vymohli na císaři povolení, aby Valdštýna, o kterém se povídalo, že s některými nepřátely císařovými zrádu kuje, se světa sprovodili. Za nástroj k tomu nalezl se jakýsi důstojník Buttler, a tak, když vévoda Friedlandský v ležení s vojskem v Chebě se nalezal a v radnici tamní bytem ležel, časně z rána dne 25. února 1634 zákeřnicky slavného reka tohoto se světa sprovodili.

Smrtí Valdštýnovou (zemřel zavražděn jsa dvě léta po smrti protivníka svého, krále Gustava Adolfa Švédského, jenž padl v bitvě u Lützova dne 30. října 1632) nabyl císař pokojnější mysle, neboť nyní nemusel se obávati, že jej kdo koruny jeho zbaví, ale i štěstí válečné opustilo vojsko císařské.

Leč nepřežil Ferdinand II. dlouho Valdštýna, neboť již dne 15. února 1637 zemřel, obklopen houfem jezovitů, jimž byl po celý život svůj tak vřelým příznivcem a drže v ruce svěcenou svíčku voskovou, kterou mu byl zpovědník jeho podal.

Panovník tento zemřel tiše a oddán do vůle boží, a ani jediná výčitka netížila svědomí jeho nad tolikerou krví prolitou, neboť on myslel, že spravedlivě žil a válkou touto že Bohu milou oběť přinesl.

O tom, jaký úsudek měl panovník tento o pravé zbožnosti, nabyde laskavý čtenář nejlepšího přesvědčení z následující malé historky:

Když totiž při jednom dlouhotrvajícím církevním průvodu, při kterém těžkou svíci voskovou v ruce nesl, pravice mu tak otekla, že ji musel v kličce nositi, a on při druhém průvodu, který se následujícího dne na to odbýval, svíci v levé ruce nesl, prosil jej jeden z dvořenínů jeho, aby se šetřil a aby tak těžkou svíci nenosil; tu mu odvece Ferdinand: „Bohu díky, zbývá mi ještě jedna ruka ke cti a chvále jeho!“

Byloť pobožnůstkářství a svatouškářské, pokrytecké pitvoření, nikoli ale pravá zbožnost od jezovitů do srdce panovníka toho, jenž byl od přírody srdce dobrého, vštípeno, a tudíž nediví se tomu nikdo čta, že denně podpisoval panovník tento zcela chladnokrevně jeden rozsudek k smrti odsouzených za druhým a že každodenně čítával několik kapitol ze spisu náboženského: „O následování Kristově“, aniž by mu bylo napadlo, jak daleko jej náboženští vůdcové (líp bychom řekli svůdcové) a rádcové jeho od pravé cesty Kristovy svedli.

Po smrti tohoto panovníka nastoupil vládu syn jeho Ferdinand III. Tento byl při nastoupení svém na stolec císařský teprv devět a dvacet let stár, ale byl velmi slabý a churavý a týž duch ovládal jej jako otce jeho, neboť i jeho vychování měli v rukou jezovité.

Hned jakmile se Ferdinand III. vlády ujal, obnovil všecka náboženská nařízení otce svého a přinutil protestanty, že museli v přísežných formulích svých užívati slov: „Přísahám všem svatým“, ačkoli tato slova neměla pro ně ani té nejmenší závaznosti, protože na svaté nevěří, a tak jen přísahu v očích jejich znesvětila.

Na to ale nepomýšlel ani za mák svatouškářský panovník tento; a celá jeho zbožná mysl směřovala k oslavení Panny Marie, na jejíž neposkvrněné početí již tehdy co na svatý článek víry katolické věřil.

Neboť již tehdy byly se o otázce, zdali Maria byla bez poškvrny hříchu prvotního počata, dály mnohé hádky a někdy i velmi prudké, zvláště mezi mnichy řádů dominikánského a františkánského, a tyto hádky vypukly s obnovenou zuřivostí zase za vlády papeže Pavla V. Tento, jsa ale příliš rozumný člověk a mysle, že tato otázka jest pro učení víry katolické příliš nepatrnou, nerozhodl v ní ničeho, nýbrž pouze se vyslovil: „To může toliko Bůh sám vědět!“

Podivno, že při hádce o otázce tak choulostivého a něžného druhu se účastnili jen mužové, kteří se byli zavázali k bezženství a slibem čistoty se Bohu zasvětili.

Podivnější ještě jest ale okolnost ta, že onino muži mluvili o této otázce tak obeznale a tak nevázanými slovy, že později se vyjádřil papež Řehoř XV., onino kněží že mluví hůře, než toho uši zbožných věřících snésti mohou.

Obnovené hádky o této otázce daly podnět k založení spolku neposkvrněného početí Panny Marie v prelátství Wiltonském blíže Inšpruku, v Tyrolsku.

Mimo to byl ke cti neposkvrněného početí Panny Marie založen v roce 1484 od Beatrice ze Silvy — z portugalského rodu hrabat Portalegre — řád zvláštní ženský a pět let na to byl řád tento od papeže Innocence VIII stvrzen.

Jeptišky, členové řádu toho, žily dle řehole cisterciaků a později dle pravidel řehole jeptišek sv. Kláry a za nedlouho rozšířil se ženský řád tento po Španělsku, Italii a po Francii, čítaje v zemích oněch četných klášterů.

Jezovité neunavně a statně bojovali pro zásadu neposkvrněného početí Marie Panny a jakkoli může býti každý velmi dobrým katolíkem, třeba by ani na onen článek víry nevěřil, přece si tito „tovaryši Ježíšovi“ při šíření tohoto článku víry počínali velmi pánovitě a neobmezeně.

Tak na příklad přemluvili císaře Ferdinanda III., že vydal zvláštní zákon, že žádný nesměl být za doktora povýšen, kdoby prvé slavnou přísahou nestvrdil, že na tento článek pevně věří.

Kolik křivých přísah se asi tehdy složilo!

Pak umlkly hádky v této (tuším, že pro víru katolickou méně podstatné) otázce, až konečně před nedávnem zase papež Pius IX. vlivem jezovitů pobádán, tuto tak dlouho spornou otázku za článek víry prohlásil.

Císař Ferdinand III. dal ke cti sv. Panně ve Vídni mramorový sloup a na něm pozlacenou sochu Bohorodičky postaviti a opatřiti ji následujícím nápisem:

„Neposkvrněné Panně Marii, matce Boží, ochranitelkyni Rakouska, kterážto se v říši této velmi ctí, zasvěcuje Ferdinand III. svou osobu a odporoučí pod

ochranu její mocnou sebe i s celou rodinou svou jakož i všecky své poddané národy, vojsko své a říše své a na věčnou památku toho a k vyplnění slibu vystavěl tento sloup památný v roce 1647.“

A měla říše rakouská také ochrany nebeské velmi zapotřebí. Neboť třeba že největší a nejstrašlivější protivník její, švédský král Gustav Adolf v bitvě u Lützova dne 30. října 1632 byl zákeřnicky zastřelen, byl i Valdštýn rukou vražednou se světa sešel a ten byl císařství německému a celé říši nenahraditelný.

Neboť po smrti tohoto výtečného vojevůdce veleli vojsku císařskému méně výteční vůdcové, kdežto vojsko švédské vedli výteční vůdcové Banner, Torstenson a Wrangel a po boku jim stáli neméně výteční vůdcové vojska francouzského: Turenne, Guebriant a Condé. A jaké vůdce postavil Ferdinand III. proti tak výtečným jenerálům? Byli to: Piccolomini, Melander a Hatzfeld, vůdcové toliko prostředně výteční; a jakkoli císařský jenerál Gallas vojsko protestantské u Nördlink porazil, nedosáhl příliš značných úspěchův, neboť rozmařilostí a bezuzdností svou osobní dával vojsku svému velmi špatný příklad, tak že nebylo ve vojště jeho žádné kázně a bázně a že toto se pak následkem toho ve velmi špatném stavu a ještě špatnější pověsti muselo nalezati.

A vůbec všude jmenovali Gallasa nikoli vůdcem, nýbrž svůdcem vojska císařského. Drancovaloť a plenilo a loupilo všude vojsko toto: a jakkoli si Holkovi myslivci pověstného jmena v dějinách loupeživým řáděním svým získali, stáli jim v loupení věrně co soudruzi po boku lučištníci Götzovi.

Jenerál Götz sám, odpadlý luterán, byl surový a sprostý opilec, který mnohdy se tak spil, že nemohl ani na nohou státi, neřku-li aby byl mohl rozumného slova promluviti. A když jednou byl jenerál tento tak ožralý, dal jeptišky jednoho šlechtického kláštera na ostrově Rujaně do naha se vysléci a odevzdal je pak surovým zhovadilým Chorvatům k ukojení smyslných chtíčů jejich.

Arci, má-li panovník takové vojsko, a vévodí-li mu tací vůdcové, tu ovšem nemůže býti o žádném vítězství ani řeči.

Ale i vůdci Gallasovi nevedlo se mnohem líp, neboť Torstenson úplně jej potřev, přinutil jej k couvnoutí do Čech, kamž táhnul za ním a brzy stálo zde 16000 mužů švédského vojska s 80 děly. Císař vyslal Hatzfelda s vojskem, skládajícím se z Rakušanů a Bavorů proti plukům švédským a sám odebral se do Prahy, aby přítomností svou pluky k větší odhodlanosti povzbudil.

Ale Hatzfeld, nalezaje se s vojskem svým u městyse Jankova v Táborsku v krajině pahorkovité proti vojsku švédskému, nechtěl se do boje pustiti, vida, že jest postavení vojska jeho, na počet mnohem silnějšího, neprospěšné, a teprv když došel jej výslovný rozkaz císařův, by učinil útok proti nepřátelům, ač nerad, uposlechl.

A čeho se Hatzfeld obával, to se také skutečně pak vyplnilo. Počal boj; a jakkoli z počátku štěstí válečné zády se k vojsku císařskému obrátilo, počala se k večeru, když vůdce Jan šlechtic z Werthu učinil šťastný útok se svými jezdci proti Švédům, přece Štěstěna na stranu zbraní císařských kloniti, a již již schylovalo se k nim vítězství, neboť všecky zásoby a zavazadla vojska švédského padly do rukou pluků Hatzfeldových, ano i sama manželka Torstensonova byla zajata.

Ale jak to již bylo v obyčeji u surových, bezuzdných a loupeživých rot těchto, jedva že se počal v řadách císařských rozlehati ryk vítězný, tu již dali se suroví žoldnéři do loupení a drancování, a to bylo rozhodným neštěstím pro vojsko císařské, neboť zatím sbíralo se pomálu rozprášené vojsko švédské a pořádalo se v šiky a znovu pustilo se s novou chutí do boje, tak že za nedlouho dobyli nad katolickým vojskem císařským rozhodného vítězství.

Z vojska císařského čítalo se na 4000 mrtvých a mezi padlými byl i polní maršálek Götz a jenerálové z Valdeka a Brogi.

Zajatých bylo přes 7000 a mezi těmi byli vůdcové Zahrádecký, Königseck a Merey, a mimo to i množství nižších důstojníků.

Švédové ukořistili všecka děla a téměř všecky vojenské prápory; děla a 70 polních praporů a znaků odeslal Torstenson co znaky vítězství svého do Stockholmu.

Pluky: Piccolomini, Bassompierre a Pompeio byly téměř až do posledního muže zničeny.

Když se donesla zpráva o této porážce císaři Ferdinandu III. do Prahy, byl jí tento nemálo zarmoucen; neboť nebyl se takového výsledku bitvy oné ani za mák nadál, očekávaje vítězství, vždyť se i s celým národem svým a s celou říší podal do ochrany rodičky Boží, a aby si ochranu tuto tím jistěji zabezpečil, chodil mezi tím, co bitva u Jankova se odbývala, drže hořící svíci v ruce, v slavnostním průvodu z jednoho kostela pražského do druhého, maje sice na nohou střevíce, ale žádné punčochy, aby to vypadalo kajícněji. Na to ale nevzpomněl pobožný panovník tento, že takovým spůsobem nelze žádnou bitvu vyhráti, ani národy své oblažiti.

Dva dni po bitvě u Jankova, dne 8. března 1645, utekl Ferdinand z Prahy, neboť blížilo se k hlavnímu městu Čech rychle vojsko Torstensonovo a císař, učiniv zajížďku v průvodu 200 jezdců přes Plzeň, Řezno a Linec, přibyl dne 19. března do hlavního města říšského Vídně. Ale Torstenson obrátil se také z Čech na Rakousy a dne 15. března překročil hranice arcivévodství u Rakuše.

Tím byl císař přinucen, že jedva několik dní pobyl ve Vídni, musel s rodinou a s celým rodem svým utéci dále do Štyrského Hradce, kamž i všecky důležité listiny z říšského archivu byly převeženy.

Císař Ferdinand III. nalezal se v okolnostech velmi nepříjemných, když mu najednou přišla pomoc v osobě jednoho francouzského důstojníka.

Důstojník ten byl Raduit de Souches, tehdy ještě mladý muž; narodilť se v roce 1608 z rodičů protestantských a pomáhal hájiti Rochelle, rodinné město své, proti vojsku kardinála Richelieu-a, kdež byl jedním z nejstatečnějších bojovníků v řadách protestantských. Později, když museli všickni protestanté před laskavostí otcovskou krále francouzského ze země se vystěhovati, opustil i on rodnou vlast svoji a sloužil co plukovník ve vojště švédském. Ale za nedlouho přišel do hádky s jenerálem Stahlhausem, a když tohoto v souboji poranil, byl uvězněn.

Leč roku 1642 podařilo se mu z vězení uprchnouti a přešed k vojsku rakouskému obdržel, když byl na katolickou víru přestoupil, neboť toho bylo tehdy nevyhnutelně potřebí, anto jen katolíci měli přístupu k důstojnostem v úřadech i ve vojště, velitelství nad plukem dragonským.

Jemu bylo svěřeno hájení Brna, a jakkoli měl jen velmi málo vojska, a sice pouze 51 mužů vojska jízdného, 223 mužů pěších a 1050 dobrovolníků, kteří se z měšťanů, študentů a dělníků skládali, přece hájil Brno proti mnohem větší přesile Torstensonově tak podivuhodným spůsobem, že vůdce švédský tento, oblehav po kolik neděl marně toto hlavní město moravské, konečně musel s nepořízenou odtáhnouti.

Toto mužné hájení Brna byl jednou přece skvělý hrdinský čin vojska císařského, jemuž se dostávala až posud porážka za porážkou; když pak všickni mocnářové evropští byli úplně omrzelí nad bojem, v němž celá Evropa více méně se účastnila, tu konečně přikročeno k vyjednávání.

Porady o uzavření míru trvaly dlouho, neboť nesvornost a různé náhledy nemálo prodlužovaly konečná usnešení; konečně ale přece uzavřen byl mír dne 24. října 1648 a sice se Švédskem v Osnabrücku a s Francií v Münsteru.

Následkem této zhoubné války třicetileté bylo Rakousko téměř na smrt vymdleno a vysíleno, německá říše pak byla rozdrobena — ale svoboda vyznání uznána.

To byla jaksi také noc bartolomějská v Německu, ta ale trvala celých třicet let, a když posléze jitřenka míru se po Evropě rozbřeskla, tu nevědělo se, zdali to byla záře z měst posud doutnajících aneb byla-li to rudá krev padlých bojovníků, která posud ještě nebyla do země vsákla.

Německo ztratilo dvě třetiny svého obyvatelstva a když se hlasatelové míru z Vestfálska po celé Evropě rozjeli, nalezli všude rozbořená města a liduprázdné krajiny; a tam, kde prvé, než počala válka třicetiletá, vlálo vysoké obilí na úrodných nivách, byla nyní poušť aneb močály, neboť dlouho nebylo se této půdy dotklo rádlo rolníkovo.

Po válce třicetileté potulovaly se mimo to přečetné tlupy loupežnické, neboť žoldnéři, následkem míru vestfálského z vojny propuštěni, nemohli se nikterak uživiti. Museli panovníci zakročiti s železnou přísností proti těmto lupičům. Tak zejména uvésti sluší zákon, jejž zemský sněm český roku 1650 vydal; kterýmžto se měšťanům pod těžkými tresty nařizovalo, aby ručnice a jiné zbraně své úřadům odevzdali. Dále nařizovalo se zákonem tímto úřadům, by dali v pravo i v levo od silnic lesy na dálku, co by z pistole vystřelil, vysekati. V článku čtvrtém téhož zákona slibovalo se tomu, kdo lupiče některého buďsi živého neb mrtvého soudu odevzdá, polovice statků jeho, kdyby ale takový lupič byl zcela nemajetný, obdržel ten, jenž jej k soudu dodal, 600 grošů odměny. Článek sedmý pak zněl takto: Poněvadž podomní obchodníci až posud loupežníkům prach a olovo prodávali, berouce od nich za to místo peněz kradené zboží: tedy se podomní obchod se zbožím druhu jakéhokoli pod ztrátou majetku a svobody zapovídá.

Země byla všude nad míru spustlá a liduprázdná; tak na př. bylo v Čechách samých, kterážto země arci nejvíce válkou třicetiletou byla utrpěla, po míru vestfálském přes 20.000 zaniklých osad. Muselo se tedy pomýšleti na to, jak by se co možná nejdříve obyvatelstvo rozmnožilo. A tak stalo se s kazatelen vyzvání na manžele, aby hleděli užiti co možná nejvíce manželského práva svého k rozmnožení pokolení lidského, neboť mnozí manželé vidouce, jaká bída a nedostatek v zemi panuje, vyjádřili se veřejně, že nechtějí nové bídáky na svět přiváděti. Ano, čemuž se po tak

dlouhá leta papežové zavedením bezženství kněží opírali, totiž manželství kněžstva, to nejen že nyní se dovolovalo, nýbrž nad to byli kněží s kazatelen vyzýváni k ženění.

Francký sněm zemský uzavřel rozhodnutím svým ze dne 15. února 1650 v Norymberce, ku kterémuž uzavření přistoupili i arcibiskupové vircburský a bamberský, že smí se kněží ženiti, ano, v některých případech povoleno bylo i více žen si bráti.

Zníť pak usnešení toto následovně:

Článek prvý: Po deset let, od tohoto dne počínaje, nesmí se do klášterů přijímati leč ti muži, kdož překročili šedesátý rok věku svého.

Článek druhý. Všickni kněží a faráři, kteří nejsou členy nějakého mnišského řádu, aneb kapituly, jsou zavázáni, bez prodlení se oženiti.

Článek třetí. Každý muž smí si vzít dvě manželky. Dále má se mužům připomenouti a s kazatelen často má se jim na srdce vložiti, aby, když si dvě ženy za manželky pojmou, k nim se moudře a šetrně chovali, a starajíce se o potřeby manželek svých, o to pečovali, by mezi nimi nebylo žádného sváru a záště.

Z této války třicetileté, ze záhuby věd a umění a ze zpustošení kvetoucích krajin měli pouze jezovité jakési výhody, neboť oni přivedli si v područí Španěly, Portugaly, Bavory a Rakousko, kdežto nyní neobmezeně vládli. A nyní počali vystupovati s tak bezpříkladnou drzostí a pánovitostí, že papežové i vladaři se před nimi strachovali.

V dobách, které souvisí s válkou třicetiletou, stáli v čele jejich: Claudius Aquaviva od r. 1581—1615, pak Mutius Vitelleschi od r. 1615—1645, a po něm Čeněk Caraffa od r. 1646—1649.

Nejproslulejší však z těchto tří jenerálů jezovitských byl Aquaviva.

39.

Páter Girard a Kateřina Cadiérova.

Co pro jezovity se slzí prolilo, pro ně co slzí vyplakalo a celé země pro ně byly spustošeny, a nyní tažme se, co učinili tito mniši za nesmírnou tuto bídu, jakou na svět uvalili, a jaké bylo učení jejich? Jest snad mravouka jezovitů vznešenější a lepšího rázu, než mravouka jiných křesťanů a spečetili oni krví učení své? Blaze by jim bylo, kdyby odpověď na to nebyla záporná, leč bohužel musí každý odpověděti pravý opak toho.

Zajisté že se každý bezděky zasměje, když neustále bude musit někoho slyšeti vypravovati o jeho srdnatosti a neohroženosti a vynášeti se s pracemi a namaháním svým. A proč se tomu usmíváme? Inu proto, že v krátce zajisté budeme míti po ruce hojných důkazů, že ten, kdož nám takto chvastá, buď jest chlubivý žvāč a praobyčejný člověk, aneb lenoch, který stále na kůži dřepě, svět toliko blábolením o svých činech omámiti chce. A tak jest to i s jezovity. Jak tito Otcové s ošklivostí mluví o pohlaví ženském a jak se přetvařují, Bůh sám ví, jak jsou jim ženské odporné, kterak slaví a velebí svatost a nevinnost Aloisia Gonzagy, a co tak slavného učinil mladý tento jezovita? Nic jiného, než že zapřev cit nejsvětější, jaký má každé dítě v srdci k rodičce své, na tuto zbožnou matku svou ani jediným pohledem nepohledl, povrhuje jí i celým pokolením ženským.

Ubohý mladík ve své zaslepenosti zapomněl docela na ono přikázaní, jež velí: „Cti otce svého i matku svou!“

Jezovité musí po ulicích choditi se sklopenýma k zemi očima a jmenovitě kdykoli se s nimi nějaká ženština potká, mají od ní oči odvraceti.

„Když ale,“ čteme dále v onom nařízení ústavy řádu jezovitského, „některá ženská na dvéře zaklepá, nesmí se jí otevříti, nýbrž vrátný má ji zkrátka odbýti. Žádá-li si ženština u dvéří koleje zpovědníka, nechť jí odešle vrátný do kostela a jen tam smí zpovědník zpověď její vyslechnout. Duchovní však smí s ní jen mřížkou a s odvrácenou od ní tváří mluviti a mimo to má státi vždy povzdálí jiný jezovita, tak aby nemohl sice zpověď slyšeti, za to ale aby mohl dobře viděti, co se ve zpovědnici děje, by se tam mimo zpověď nic jiného nekonalo. Kdyby se však přece navzdor těmto moudrým opatřením stalo, že by zvědavá nějaká hříšná dcera Evina překročila práh některého domu jezovitského, chtějíc toho neb onoho Otce navštíviti, má ji laik klášterní ihned za ruku vzíti a ven vyvésti a vrátný musí z oněch míst, na něž stoupla noha její, prach smésti a ze dvéří ven vyhoditi, aby žádný z klášterníků jím se nepoškvrnil.“

A tito páni jezovité také se stavěli, jakoby byli celému pokolení ženskému přísahali nepřátelství a opovržení až na věky věků, a stalo-li se kdy, že museli u přítomnosti jiných lidí s ženštinou nějakou buďsi provdanou nebo svobodnou mluviti, činili to, tvářice se, jako by měli celé pokolení ženské v ošklivosti co tvory od Boha zavržené, považujíce na oko všecky paní a dívky za osoby, kterýmž jest jisto věčné zatracení v ohni pekelném.

A vůbec mluvili jedni jezovité stále o své křesťanské statečnosti, jiní pak bez přestání na odiv stavěli svou pilnost a vytrvalost.

Tímto neustálým líčeným odporem k ženskému pohlaví a jmenovitě ustavičným chvalořečením, kterým se jezovité před světem pro to vynášeli, stalo se, že řád jejich získal si pověsti, jakoby všickni členové jeho byli muži mravů velmi čistých a ušlechtilých, ano oni dovedli toho roztrušováním podivných pověstí a báchorek, že lid myslel, že pro tuto čistotu mravů jsou i ve zvláštní přízni u samé bohorodičky. Tak zejména žil tehdy jistý zbožný a nevinný Otec Beraldus, jemuž se v Pavelském kostele v Římě za bílého dne zjevil anděl, jenž mu ve jmenu Panny Marie přinesl pás, kterýžto, když ho na těle svém nosil, chránil ode všech nečistých myšlenek. Ale nejen to, pás ten měl moc tak divotvornou, že již pouhé dotknutí jeho bylo zázračným štítem před myšlenkami nečistými. Byl tedy pás tento na rozkaz jenerálův na mnohé kousky rozstříhán a do každé koleje byl jeden kousek z něho poslán, a kdekoli se jen jediný kousek tohoto pásku nacházel, tam se nic nemravného neudálo, ba ani nic nečistého nemyslilo. Dejme tomu, kdyby tomu ale tak bylo, pak nebyla zdrželivost jejich žádnou cností, anť zázrakem se byla stala.

Taktéž i Otec Julius, jenž byl v roce 1585 profesorem v koleji římské, obdržel návštěvu zvláštního druhu; k tomuto však nepřišel anděl, nýbrž krásná jakás panna, která hrajíc na loutnu líbezně při tom zpívala a zbožného jezovitu k zlému svésti chtěla. Ale krásná tato panna neměla dosti na tom, že jednu noc zbožnému Otci Juliovi nedala pokoje, nýbrž ona zjevila se mu ještě i v noci druhé a v nocech následujících, tak že ztrápený mnich, nevěda si v úzkosti srdce svého ani rady ani pomoci, stěžoval si to rektoru své koleje, který mu poradil, aby se, když by se mu opět ona panna zjevila, bičoval.

Této rady uposlechl jezovita, a když se již tak zmrskal, že mu po těle krev potůčkem tekla, tu prý promluvila k němu ona panna takto:

„Vidíš, zbožný Otče, já jsem služka Marie Panny, kteréžto mě k Tobě poslala, abych nevinnosti Tvé hleděla klásti osidla, Ty ale jsi statně bojoval, a pokušením jsi odolal. Pročež, hle, zde vezmi tento věnec panenství, jejž Ti svatá Panna posílá a zůstaň stálým, jako až posud, abys jednou ve sboru čistých a neposkvrněných panen korunu nevadnoucí věčného života obdržel.“

Po těch slovech zmizela krásná ona panna a nikdo ji více neviděl. Zdali také z bičování jezovity blouznivého něco utržila, nemůžeme udati.

Věnec ale, který Otci Juliovi zanechala a jenž byl uvit z květin nevadnoucích, byl příliš krásný, než aby jej byli jezovité dali rozřezat, byl tedy k ostatním památným svatým ostatkům řádu uložen a choval se ve velké vážnosti.

Umíť dobře toto jezovité povídati o svých cnostech. Kdo tomu nevěří, čti jen jejich „Dějiny prvního století tovaryšstva Ježíšova.“ Leč již záhy připadli někteří nepředpojatí lidé na myšlénku, že toto zbožné pozvedání očí k nebesům a stydlivé klopení jich k zemi před ženskými, jakož i opovržlivé řeči jejich o osobách druhého pohlaví jest hanebné pokrytectví, jen aby se tím jiní lidé klamali a šálili; neboť vědělo se dobře, že jezovité potají každé zábavy a radosti si popřávali, jakéž s sebou obcování s osobami druhého pohlaví přináší, smějíce se při tom všem, kdož v prostotě srdce svého myslili, že Bůh se těší z toho, když kdo tělo své trýzní.

A skutečně bylo celé toto jednání jezovitů jen tak nalíčeno, aby svět pokrytectví jejich uvěřil.

Zmínili jsme se již jednou, jak velice italské město Montepelciano želelo mravní poklesloati jezovitů. Leč rektor Gambar nebyl jediný svého druhu, nýbrž můžeme ještě poukázati na Otce Masetia a sličnou mlynářku z Azenay-e blíže Bourgesu ve Francii, pro kterýžto párek nestávalo žádných zázračných pásů a věnců a kteří způsobili takové pohoršení, že v roce 1576 neznámý jakýs spisovatel posměšnou báseň o nich sepsal. Ovšem že omlouvali jezovité spolučlena svého, předstírajíce, že Otec Masetius byl v poměru k sličné mlynářce azenayské, jako otec k dceři, ovšem, otcovský byl poměr jezovity, nikoli ale k mlynářce, nýbrž k dítěti jejímu, ovoci to obcování jejího s jezovitou — a z toho povstal pak povyk nemalý a pohoršení bylo tím větší.

Ale tito mniši byli tak drzí a nestydatí, že nešetřili ani dobré pověsti ubohých svedených obětí chtíčů svých, nýbrž vydávali je v šanc veřejnému posměchu a potupě. Tak na př. byl Peter Gales, rektor jezovitské koleje v Burdogalech, tak nestydatý, že ve zvláštním denníku si zaznamenával jmena svých sličných kajicnic, jakož i dobu, kdy zapomenuvše se, podaly se nezřízeným chtíčům jeho, tak že když později se jednou denník onen našel, mnohé paní a dívky burdogalské upadly za oběť posměchu a utrhačných jazyků. Podobný mravný ptáček byl i Otec Golozio, profesor v Metách, kterýž svedl dceru tamního guvernéra. Jelikož ale na neštěstí byl překvapen při milostném zastaveníčku se svou kráskou a vina jeho byla patrna, nedělal s ním guvernér, otec svedené dívky, žádných okolků a dal mu uřezati obě uši. Tož tedy není divu, že takovéto pohoršlivé žití zbožných a mravných Otců jezovitských mnohdy nadělalo mnoho hluku a že to stálo jezovity pak nemálo namáhání, než zase předešlé vážnosti své si získali.

V Salamance (ve Španělích) žil na počátku 17. století mnich jezovita, Otec Mena, jehož kázání fanatická, jakými v kostele hřímal proti prostopášnému životu a zlým mravům tehdejší doby, získala mu pověst muže velmi mravného a zdrželivého. Dlouhá vyzáblá postava jeho a vpadlé jiskrné oči jeho poukazovaly na muže, jenž zvyklý jest zříkati se všech rozkoší tělesných a nikdo by byl netušil, že za tímto zevnějškem dřímají horoucí vášně smyslné k jedné sličné dívce obmezeného ducha, která se mu každý týden jednou zpovídávala. K této dívce zahořel chlipný jezovita nesmírnou vášní, a chtěje konečného ukojení smyslných vášní svých dojíti, namluvil jí jednou ve zpovědnici, že se mu zjevil anděl, jenž mu oznámil, on že povolán jest k tomu, aby svaté zplodil, a že má k tomu cíli ji za choť pojmouti a v manželství s ní žíti. Zaražena touto oplzlou řečí, chtěla dívka i hned ze zpovědnice se vzdáliti, leč Mena konejšil ji sladkými slovy, tvrdě, že neutrpí tím ani za mák na své dobré pověsti, neboť on prý že má pod cizím jmenem jednu poustevnu a v té že se budou moci nepozorovaně scházeti. Na ta slova řekla mu dívka, že se o tom ještě s jinými dvěma jezovity známými poradí, proti čemuž Mena ničeho nenamítal. Když pak dívka odešla, odebral se k oněm dvoum jezovitům a povídal jim, že má jednu pošetilou kajicnici, která se nikdy nechce pokáním uloženým podrobiti, aby ji tedy mluvili do duše, až k nim přijde o radu. Tito, kteří znali Otce Menu co velmi přísného a mravného, nepustili se s dívkou, která jim svěřila hanebný návrh druha jejich, do

dlouhých řečí, nýbrž odbyli ji jednoduše tím, aby jen uposlechla duchovní rady Otce Meny, že to bude ve prospěch duše její.

Když pak na druhý týden se dívka k zpovědi dostavila a Mena opět se jí vytasil s návrhem svým, nezdráhala se více a svolila. Bohaprázdný mnich pak dopustil si i toho rouhání, že vyřkl nad sebou i nad ní formuli oddávací, jaké se obyčejně při sňatcích manželských užívá. Oba pak se častěji v dotčené poustevně scházívali a ubohá zaslepená dívka úplně poddala se lstivému jezovitovi, myslíc, že jest pravou manželkou jeho a všecky schůzky zůstaly před světem tajny; když pak ovoce tohoto tělesného obcování s jezovitou se objevilo a dívka porodila chlapce, tu dal novorozeného tohoto svatého Mena k bezdětným manželům jedněm na vychování. Leč nic není tak tajného, aby nebylo zjevného; nešťastnou náhodou přišlo toto obcování jezovity Meny s dívkou zaslepenou na jevo a oba byli vrženi do žalářů inkvisičních.

Svedená dívka hned při prvním výslechu s ní zavedeném bez obalu se ze všeho vyznala, domnívajíc se, že jest v plném právu a že byla zákonitou manželkou Menovou. Když se pověst o tom po Salamance roznesla, byl každý rozhořčen na takovéto hanebné počínání a myslilo se, že společnost jezovitů tohoto nehodného člena vyloučí z lůna řádu svého; ale chyba lávky — tím by si byli vydali svědectví, že se také v lůně jeho nehodní členové nacházejí, a něco takového by byli jezovité ani za celý svět nepřipustili.

Snažili se tudíž, jak by Otce Menu očistili, nešetříce při tom peněz ani úskoků. Podplacený lékař ohledal obžalovanou dívku a prohlásil, že jest ouplně šílená, kdežto ona byla jen trochu přihlouplá a příliš lehkověrná. A aby rozčílenost její ukonejšil, předepsal jí „lék“ jakýsi a následkem toho usnula ubohá svedená tato oběť chlípníka jezovity na vždy, tak že mohl nyní Mena, nemaje žádného svědka, jenž by mu mohl dokázati ohavný čin jeho, směle popírati.

Leč na tom nebylo ještě dosti ouskočným jezovitům. Jiný uplacený lékař napsal provinciálovi jezovitskému vysvědčení, jímž se ztvrzovalo, že Otec Mena jest povážlivě nemocen a že dozajista by ve vězení inkvisičním zhynul, a tudíž že by bylo záhodno, by nemocného Otce dovolila „svatá“ inkvisice v koleji jezovitské až do uzdravení jeho ošetřovati.

Jakkoli provedení toho bylo velmi obtížné, přece podařilo se jezovitům, kteří byli tehdy všemohoucími u dvora španělského, že jim vydala inkvisice uvězněného Menu k lékařskému ošetřování v jejich vlastní koleji. Každodenně přicházívali pak vyslanci soudu inkvisičního do koleje jezovitské, aby se podívali, jak se vězni jejich vede a pokaždé dostalo se jim od zbožných Otců vlídného přijetí a hojného pohostění. Leč den ode dne byl nemocný Mena bídnější a nedivili se tomu tedy ani za mák, když jednoho dne, právě když u stolu sedíce sedli a popíjeli, zaslechli, kterak Menovi právě zemřelému, umíráčkem zvoní. Tím ale nedali se v jídle vytrhovat a teprv, když se byli řádně najedli a napili, odebrali se až po dvou hodinách do pokoje, v němž se mrtvola Menova nacházela, a nalezli jej již, oděného rouchem řeholním, v rakvi ležeti. S tím se spokojili; neboť viděli mrtvolu jeho a sepsali o úmrtí tomto zvláštní protokol, kterýž předložili soudu inkvisičnímu a — bylo po soudu. Když ale soudní vyslanci se byli z kláštera jezovitského odebrali, tu slavil Mena své z mrtvých vstání, smyl si líčidlo s obličeje, které mu jezovité na tváře namazali, aby vypadal jako mrtvý,

a posadiv se v přestrojení na mezka, kterého mu k tomu účeli u fortny klášterní připravili, utekl ze Salamanky do Janova.

Na to byla rakev prázdná do hrobky vložena s velkou okázalostí — poznenáhlu se na celou událost tuto zapomnělo a všude se vypravovalo, že celá obžaloba zakládala se jen na rozčílené obrazotvornosti dívky šílené, neboť nikdy prý nežil v řádu jezovitském muž tak neúhonných a čistých mravů, jako ctihodný Otec Mena, jenž také jako svatý nějaký zemřel.

Tak se alespoň všude vyprávělo, zdali tomu ale také každý věřil, jest jiná otázka.

Nebudeme se ani zmiňovati o přečetných nemravnostech proti přirozenosti lidské, jakých se jezovité zhusta dopouštěli, nechtějíce urážeti mravní cit čtenářů svých.

Zamlčeti ale nemůžeme událost jednu, v níž zrcadlí se veškerá prohnanost a špatnost jezovitů, událost to, která, provedena jsouc pod pláštíčkem pokrytectví neslýchaného, ku konci druhé polovice ve Francii se stala a nad kterou po celé Evropě lidé nemálo žasli.

V ouzké a temné ulici špitálské ve francouzském městě Toulonu, do které jen v pravé poledne poněkud zasvitne zlatého slunka zář občerstvující, stojí malý, nepatrný domek, ve kterém se jen několik malých krámků a nepatrných bytů, v nichž přebývá nejsprostší jen třída lidí, nalezá. V domku tomto přebývala asi okolo polovice století předešlého majitelka jeho, vdova Cadiérová s nejstarším synem svým, jenž vedl nevelký obchod v malém krámku, a se svojí dcerou, dívkou to krásy nevšední, na jejížto sličné tvářince však spočívala hluboká vážnost, ano skoro bych řekl, nějaký hluboký žal. Jaká to neshoda, dívka tak lepá a krásná, teprv sedmnáctiletá a přece jevil obličej její tak nápadný zármutek a žal.

Paní Cadiérová měla tři syny; nejstarší zastával, jak jsem již podotkl, malý obchod a druzí dva mladší synové určeni byli k stavu duchovnímu. Tehdy, kdy právě počíná povídka naše, byl jeden z nich mnichem řádu dominikánského, druhý pak študoval posud v toulonském jezovitském semináři, chtěje pak později státi se členem řádu tovaryšstva Ježíšova. Manželé Cadiérovic ale přáli si míti dceru, a tak zavázala se paní Cadiérová, která byla až k přepiatosti zbožná žena, že obdaří-li ji nebe dceruškou, tuto vychová k životu svatému.

Když ale se pak již již schylovalo k tomu, aby se vyplnilo přání této zbožné ženy — bylo to v roce 1709, tu přišla velmi těžká leta na celou Francii, neboť po velmi tuhé a dlouhé zimě nastal najednou po vší zemi strašný hlad a v zápětí za ním následovaly zhoubné a nakažlivé nemoce; po všech ulicích a náměstích hemžilo se žebráků a umírajících a četné lupičské tlupy ozbrojené procházely po zemi, loupíce a krutě vraždíce.

Poslední měsíce, prvé než paní Cadiérová porodila děvčátko, o něž se tak často a tak vroucně Boha byla naprosila, ztrávila v hladu, bídě a nouzi a kolikráte neměla po kolik dní nic jiného k jídlu, než kousek suchého černého chleba.

Když se dívka konečně narodila, dostala na křtu jmeno Kateřina. Dítě dorůstalo a bylo velmi sličné a něžné, ale neustále churavělo a jako starší bratří jeho měla i malá Kateřina žlázy na rukou a pod levými prsy otevřené, které se jí později zacelily, zůstavivše po sobě hluboké jízvy.

To rmoutilo ubohé dítě toto nemálo, tak že mnohdy ani pro zármutek se soudruhy si hráti nemohlo, a mnohem raději zůstávalo osamělým, ano nezřídka chodívalo nahoru až do nejhořejšího patra domu otcovského, „kdež,“ jak říkávala dívka, „byla blíže k nebesům,“ a vůbec podivné toto děvče zanášelo se vždy raději myšlénkami duchovními, než světskými.

Tehdy také nebylo nic neobyčejného v Touloně, když lidé o životě po smrti přemýšleli. Město toto bylo tehdy ještě velmi malé, čítajíc jen asi 26.000 obyvatelů, stěsnaných v úzkých ulicích v nemnoha domech, v nichžto bylo množství mužských a ženských klášterů. Nedaleko hradeb (bylť již tehdy Toulon pevností) nacházely se kláštery jezovitů, kapucínů, františkánů, oratoriánů, voršilek, visitek, bernardinek, jakož i sester od dobrého pastýře. A do tohoto města s těsnými nezdravými ulicemi zavítala právě tehdy, když byla Kateřina Cadiérová jedva dosáhla dvanáctého roku věku svého, strašlivá rána morová se všemi svými hrůzami doby tehdejší a ta řádila mezi toulonským obyvatelstvem velmi strašně a veškeré obyvatelstvo upadalo následkem hrozné této metly Boží v zděšení a zmalátnělost.

Bohatí a zámožní obyvatelé chtěli se hned, jak počal mor v městě řáditi, pryč vystěhovati, neboť bohatec každý nerad loučí se s životem, který mu dosti radostí poskytuje, ale první měšťanosta toulonský, ctihodný Antrechaus, přinutil je, že zůstali ve městě, promluviv k nim asi v tato slova:

„Co bude z obecného lidu města našeho, když bohatší a zámožnější lidé pryč se stěhujíce, všecko jmění odtud odvezou?“

I v městě Marsilii zuřil tehdy strašně mor a lidé přičítali to nákaze, která povstává obcováním s lidmi morovou ránou postiženými. Konsul toulonský dal tedy za příkladem měšťanosty marsilského vystavěti dvě veliké nemocnice, a který nemocný nedal se do jedné z nich dopraviti, ten nesměl se z domu svého pod trestem smrti ani na krok hnouti. A tak držel po celých sedm měsíců toulonský měšťanosta Antrechaus obyvatelstvo v domech svých jako ve vězení uzavřené; Toulon podobal se tehdy velikému hrobu, a jen časně z rána, když sluhové městští dům od domu donášeli lidem potravu a najatí hrobníci a nosiči mrtvoly z domů vyváželi, bylo znáti, že posud přebývají zde lidé.

Lékaři, téměř všickni úředníci, a i hrobníci šmahem mřeli a brzy nebylo téměř nikoho, jenž by mrtvoly na morovou ránu zemřelých pochovával. Musili tedy úřad hrobařů zastávati zločinci odsouzení k těžkému mnoholetému trestu v žaláři a tito, chtějíce si ulehčiti těžkou práci svou, aby nemuseli mrtvoly s hořeních pater domů až dolů snášeti, vrhali je okny dolů na ulici a do vozů umrlčích.

Zdálo se, že již se blíží den soudný, a nikoho v celém Touloně nebylo, jenž by byl někoho smrtí neztratil. Mezi těmi, kteří zázračným téměř způsobem ušli morové nákaze, byl i výtečný měšťanosta Antrechaus, jemuž neuprosná smrt byla vyrvala syny, bratry a choť jeho a všecky spoludruhy v ouřadě; nezištnou obětavostí svou, jakouž podporoval nuzné a trpící, schudl a přišel o všecko své jmění, neboť den co den rozdával chudým a hladovým sílící pokrmy a občerstvující nápoje, tak že nyní byl sám žebrákem a musel býti hostem svých sousedů, nechtěl-li hlady umříti. Za to ale byl ode všech vysoce ctěn a vážen a všickni, byť i sebe chudší měšťané pokládali si to za nesmírnou česť, když jej mohli pohostiti.

Že doba takých strastí a utrpení na srdce mladé Kateřiny učinila trvalý a nezrušitelný dojem, jest věcí zcela přirozenou; zůstalať jí hrozná ona bída a tisíce tisíců mrtvol, jaké po celou tu dobu, kdy mór v Touloně řádil, vídala, na věky v paměti, a nyní nemyslela na nic jiného, než jak by si pro nebe zásluh získala; onať si umínila, že bude podporovati chudé, ošetřovati nemocné, ano nadšení její pro tento úkol svatý dosáhlo takového stupně, že prosila matku za dovolení, aby směla nejlepší své šaty prodati k tomu cíli, a od té doby chodila v obleku jednoduchém a chudobném.

Veškerou náklonnost svoji však věnovala chudé jedné dívce rodem Langierové, která byla otce svého ztratila, jenž taktéž zemřel na morovou ránu, a nyní se svou matkou ve velké bídě a nouzi žila. Této dívce donesla Kateřina nejlepší své šaty, opatřovala ji i matku její vším, čeho tyto potřebovaly, a neustála prvé, pokud nenažebrala dosti peněz, aby ji mohla dáti k jedné švadleně do učení. — Obě dívky tyto byly později přijaty do „kláštera sester svaté Terezie“, kterýžto řád podoben byl našim karmelitkám.

V klášteře bylo chování Kateřiny pravým vzorem zbožné jeptišky, onať modlila a kála se největší část dne, ostatní dobu pak trávila rozjímáním a čtením kněh tajemného, nesrozumitelného obsahu.

Pravý opak její ale byla Langierová, jiiž v patnáctém roce věku svého byla dívka mlsná, marnivá a chlípná, při tom ale byla tváře velmi sličné a proto ustanovili ji za kostelnici v kapli klášterní.

V tomto úřadě svém přicházívala Langierová začasté do styku s kněžími, ale brzy rozpředla se mezi kněžími, kteří přicházívali do kláštera onoho, a mezi sličnou mladou kostelnicí známost tak důvěrná, že z toho povstalo nesmírné pohoršení a „sestry od svaté Terezie“ musely svůdnou kostelnici vyhnati z kláštera. Leč tato požívala nesmírné přízně a ochrany u ctihodných kněží, a když se tito dozvěděli o propuštění jejím, rozhorčili se na jeptišky „od sv. Terezie“ nemálo, ano jenerální vikář jeden pohrozil jim, že bude kaple jejich zavřena službám Božím, nedosadí-li zase Langierovou tam za kostelnici. Viz, světe křesťanský, jak daleko dospěla drzost nehodného duchovenstva, že chce kapli klatbou stíhnouti proto, že nechtěly jeptišky dovolit, aby tam nemravná ženština byla kostelnicí!

Mezi tím nezměnil se život Kateřiny Cadiérové v klášteře ani dost málo; ona pokračovala v svém snivém životě a zdálo se, že si nikdy na žádného mužského ani nepomyslila. To vysvítá ze svědectví jedné svědkyně v trestní při Kateřiny, o níž později se zmíníme, kteráž před soudem se o ní takto vyslovila: „Dvacetiletá Kateřina byla tak nevinná a prostá, jako každá dívčinka sedmiletá.“

Když stará paní Cadiérová ovdověla, vzala si dceru svoji z kláštera domů, ale i zde, v domě matčině, vedla tato život podobný předešlému životu svému v klášteře, neboť z vlastního popudu vyklečela hnedle celý den mnohdy v kostele na modlitbách. Tak byla dosáhla sedmnáctého roku věku svého, a byla pannou neobyčejně krásnou; ale čtením blouznivých spisů a pěstováním děsných dojmů dětství svého, o kterých neustále přemýšlela, způsobila si hysterické křeče, tak že, když ji mnohdy křeče tyto chytily, delší čas byla celá bez sebe a nevěděla o ničem, co se kolem ní dělo. Soudružky její považovaly ji jako za svatou, a mnohá z nich se domýšlela, že prý, když byla v kostele, dobře viděla, kterak při pozdvihování hostie s oltáře k samé Kateřině se snesla a na jazyk jí sama od sebe přilnula.

Touž dobou právě působil v Toulonu jezovita Otec Girard v úřadě svém kazatelském a nalezal se na vrcholi slávy své. O muži tomto ale různila se mezi obyvatelstvem toulonským mínění; jedni považovali jej za muže velmi zbožného a neúhonných mravů, druzí ale měli jej za bídného pokrytce. Jan Baptista Girard byl doktorem bohosloví a muž tehdy sedmačtyřicetiletý, hřmotné kostnaté postavy a na pohled ne příliš čistý, jenž prý „všude i v kostele plival“, za to ale byl kazatel nevšedních schopností; pocházel prý z rodu zlopověstného onoho Baltazara Girarda, druhdy vraha prince oranienského. Jedva byl dosáhl patnáctého roku věku svého, vstoupil mladý Jan Girard do řádu jezovitského, přišel později na ostrov Martiniku co misionář a zde zanášel se tak horlivě přiváděním černochů, zvláště ale černošek na víru Kristovu, že trvalé a živé památky mnoha černoškám tohoto apoštolského působení svého zanechal, nic však méně dovedl si přece chytrák tento získati pověsť muže mravného.

Tehdy nebyla pověst jezovitů toulonských příliš dobrá; neboť jeden člen koleje tamní a spolu představený, jenž si kolik souložnic držel a mimo to ještě s několika jinými provdanými paničkami toulonskými veřejně milostné pletky míval, tak že to působilo všeobecné pohoršení, způsobil, že toulonští nepřáli příliš členům řádu jezovitského. Ostatně nebyli tehdy ani jiní klášterníci tamní mravnější, o tom svědčí nejlíp okolnost ta, že každý z kněží řádu onoho, kteří byli zpovědníky „sester svaté Kláry“ v Ollioulesu, měl jednu jeptišku za milenku a celé město vědělo o tom. Kvardián Anbany zprznil jednu třináctiletou holku a byl nucen, utéci do Marsilie, když rodiče dítěte tohoto jali se jej pronásledovati.

Aby aspoň trochu této zlé pověsti jezovitů toulonských bylo odpomoženo, učinil provinciál Girarda rektorem tamního semináře duchovenského. Girard byl před tím v Marsilii zastával úřad kazatelský, a jsa zároveň zpovědníkem v jednom tamním ženském klášteře, namluvil jeptiškám a vpravil v ně své náhledy o duchovním odumírání, o obmezení vůle a nečinnosti tolik pošetilých a zbrklých slov, že mnohé ze zbožných sester těchto skutečně svou trochu zdravého rozumu pozbyly, což platí zejména o jeptišce Remusat, kteráž upadla až v skutečnou šílenost a kterou proto jezovité, neboť jim všecko dobře se hodilo, za věštkyni a za svatou prohlásili.

Girard počal záhy v Toulonu neblahé působení své. Bylť kolem sebe shromáždil kruh zaslepených ctitelkyň, jako to obyčejně činívají kazatelé, buďsi tohoto aneb onoho náboženství, že vždy mívají kolem sebe houfy žen, používajíce jich za vhodný prostředek k šíření svých náhledů. Vždyť i ďábel v ráji v podobě hada první ženu matku lidstva Evu obelstil.

Mezi oněmi ženštinami, jež zvláště na Otci Girardovi lpěly, vynikala zejména jakási Gujolová, manželka nepatrného jednoho trubláře, která byla žena již zkušená, čítajíc přes sedmačtyřicet let věku svého, při tom ale byla probnaná, naskrze zkažená, darebná a každé špatnosti schopná osoba. Dále nalezaly se v řadách ženského vojska Girardova dvě obstarožné panny, jakási slečna Gravierová a Reboulová a ještě několik pěkných kvítků nejlepšího šibalského rázu.

Netrvalo to však dlouho a byly i jiné mladší ženštiny přivedeny do ovčince Girardova, a mezi těmito zase hrála naše Kateřina Cadiérová hlavní úlohu; též i Langierová, sličná onano kostelnice z klášterní kaple sester svaté Kláry začasté sem chodívala, jakož i Batarella, sličná dcera jednoho rybáře.

I zde hleděl Girard rozšiřovati nesmyslné své učení, jakož i náhled, jaký byl oblíbeným u všech pokryteckých mnichů jezovitských vůbec, že v člověku působí zvlášť tělo a zvlášť duše, tak že tělo na př. prý může hřešiti, mnoho-li se mu líbí, aniž by duše tím nejmenším se při tom oučastnila, jen prý nesmí duše člověčí nic zlého mysliti neb chtíti.

Dle této nauky by mohl člověk stejnou dobou Bohu a ďáblu sloužit, ano ďáblu dostalo by se služby tím příjemnější. Mimo to dal ovečkám svým čítati potřeštěné listy, které šílená jeptiška Remusat jemu, milenému Otci, svému zpovědníku a rádci duše své psávala a tyto čtouce šílené tyto čmáraniny, upadávaly téměř ve vytržení. Jediná Gujolová ze všech neblouznila, neboť ona, jsouc velmi prohnaná ženština, na první pohled byla prohlédla hanebnou hru Girardovu, neříkala však ničeho, majíc z toho značný zisk, neboť Girard, jehožto tajnou milenkou a spolukuplířkou byla, hojně ji podporoval penězi. Protož utvrzovala ovečky jeho ještě v blouznění jejich, tvrdíc, že ona také za mladších let svých mívala vidění a zejména prý jednou, když se jí ve sklepě sud vína zkazil, klečela před sudem tím a modlila se tak dlouho, až bylo víno zase dobré. Jednou prý zase měla vidění, ano cítila prý i, jak trnová koruna Kristova ostny svými do hlavy jí vniká a když již nemohla bolestí vydržet, tu prý se jí zjevili náhle andělé, kteří jí těšili a výborný oběd na stůl jí přinesli, kterýž pak společně s Otcem Girardem požila. Podvodnice tato hanebná přemluvila Kateřinu Girardovou, aby s ní šla do Marsilie, šílenou jeptišku Remusatovou navštívit, kteráž tehdy výstředním životem svým více se již mrtvole než člověku živému podobala a skutečně brzy na to také zemřela. Gujolová dala jí šílenou tuto za příklad, pobádajíc jí, aby hleděla následovati příkladu jejího, a aby se poddala prý jen zcela duchovní radě Otce Girarda, aby se mohla jednou státi svatou.

Jakýsi druh pokání, jakéž mnozí muiši, zejména ale jezovité nejraději kajicnicím svým ukládali, byla tak zvaná „kázeň španělská.“ Tato záležela v jemném pošlehávání malými metličkami po obnažených zádech. Pokání toto bylo dvojího druhu, a sice: buď „od shora dolů“, kdež pošlehávalo se na zádech, aneb „od zdola nahoru“, kdež pošlehávalo se na obnažený zadek a na stehna. Nesmí si ale čtenářové naši snad mysliti, že šlehání toto bylo silné a bolestné; naopak šlehání toto bylo jen jemné pošimrávání malými metličkami obnaženého těla ženského, které nebylo spojeno ani dost málo s bolestí nějakou. Neboť zde jednalo se ve smyslu zhoubné nauky těchto pánů jezovitů pouze o to, aby duch se pokořil, kdežto tělo, které přece hlavním původcem jest hříchu, zcela bez trestu zůstalo.

Dějiny nám vykazují, že začasté od vlád duchovních i světských toto pokání bylo co nejpřísněji zakazováno, ale již si byly ženy i dívky ve španělské této kázni tak zalíbily, že samy prosívaly jezovitské zpovědníky své, aby ji jim jen dále ještě udíleli; a nebyly snad tyto kajicnice sprosté nějaké aneb lehké ženštiny, nýbrž byly to ponejvíce počestné ženy a panny, na jejichž pověsti nelpělo ani té nejmenší skvrny a jež náležely rodinám ve městech nejváženějším. Kdo ví, na jaké bezcestí přivádívá člověka přepiatost náboženská, snadno to pochopí, a nebude se pranic diviti tomuto mému líčení.

Tak zavedli na př. jezovité v Hollandsku, v městě Levnách, v roce 1552 tento druh pokání, jemuž se z počátku toliko deset paní podvolilo, ve čtyřech letech na to

však bylo toto pošlehávání již u všech ženštin v Levnách v obyčeji, a kajícnice tyto dělily se ve čtyry oddělení; jedno oddělení mělo pouze dámy ze šlechty vznešené, jiné pak záleželo ze zámožnějších měšťanek a den co den přicházívaly sta, ano tisíce žen k zbožným Otcům jezovitům, dávajíce si udíleti „španělskou kázeň dole."

Leč vraťme se zase k rekyni líčení našeho.

Kateřina Cadiérová pokračovala ve zbožnosti své neustále, ale i choroba její zmáhala se stejně s náboženskou přepiatostí její, které ji rozčilovalo nemálo. A mnohdy skutečně se zdálo, že naplněná jest duchem věštčím, neboť upadávajíc ve vytržení, vytýkala začasté osobám rozličným poklesky, o kterých tyto věděly, že jsou tajny. Tak na př. též zkřikla jednou na Gujolovou: „Zlá ženo, co jsi to učinila?" Nad kterýmiž slovy se tato nemálo zarazila, neboť téhož dne přivedla Langierovou, sličnou kostelnici od sv. Kláry, k Otci Girardovi, kdež se tato, od něho silnými nápoji omámena, zcela podala smyslným chtíčům tohoto chlipného jezovity.

Leč navzdor cudnosti své lpěla přece Kateřina Cadiérová k muži tomuto, jenž jí hleděl dokázati, že ženština, kteráž tak čistý a svatý život vede, jako ona, nemůže se ani žádného špatného činu dopustiti, s oddaností nevšední, ano ctila jej téměř jako modlu. A jakkoli se příčilo cudné panenskosti její obnažování těla jejího, o čemž nejlepšího svědectví vydává okolnost ta, že poprvé, když jí chtěl mrzký mnich tento uděliti „španělského pokání", omdlela, přece poznenáhlu přemohla tento odpor a nepříčila se, když chlipník v kutně obnažoval čisté tělo její, na jehož vnadách zvířecí chtíčové jeho s rozkoší nevýslovnou lpěli.

Jednou se zmínila jezovitovi Girardovi, že se jí zjevil anděl, jenž jí trpké činil předhůzky, že čistou duši svou poskvrnila hříchem nečistoty a smilstva, a toto vidění že ji trápí neustále, a proto, aby duši tuto svoji z osidel hříchu osvobodila, že propůjčí tělo své ďáblu, aby ji posedl.

Jezovita dovolil jí, aby byla posedlou, ale udělil jí povolení toto pouze na rok.

Od té doby upadala posedlá (?) dívka častěji ve mdloby hysterické, a také bývala déle ve mdlobách než druhdy. V měsíci prosinci roku 1729 ale roznemohla se tak, že nemohla se ani s postele hnouti.

Pokoj Kateřiny Cadierové nalezal se v jednom z hořeních pater domu v ulici špitálské, a co zatím matka její, stará paní Cadiérová, dole v krámě sedávala, nalezal se zbožný (sic) Otec Girard často po kolik hodin v ložnici nemocné, kterouž otcovskými slovy těšíval, s postele ji pozvedal, načež objímaje ji, v ústa a po celém těle líbával, a to všecko s tak líčenou, téměř otcovskou něžnou laskavostí, že nezkušená dívka naplněna byla k němu úctou a vděčností.

V této nemoci rostla čivní rozčilenost její v také míře, že již následkem sebe nepatrnějšího dotknutí, zvláště na prsou, upadala do mdlob. Začasté nalezli ji jako bláznivou, s náručí rozprostřenou, obnaženou a úplně bez sebe. Girard brzy zpozoroval tento divný zvláštní zjev a později ji k tomuto rozčilení začasté přivádíval. A když pak Kateřina se ze mdlob probrala, tu byla někdy celá obnažená a pamatovala se dobře, že prvé, než byla do mdlob upadla, ležela zcela jinak, než pak, když ze mdlob procitla. A když o tom se někdy Otci Girardovi zmínila, tu jí starý tento lišák přívětivě tváře hladil a líbaje ji otcovsky, říkával: „Mlč a upokoj se milé dítě, vždyť já jsem u tebe, tvůj pán a tvůj Bůh a toto všecko musíš poslušně snášeti."

Bylo to asi o vánocích, když se nestoudný mnich ten zcela poddal zvířecím chtíčům svým, a když po ukojení smyslnosti své na těle dívky omdlelé tato ze mdlob se probudila a zvolala, ruce proti němu sepiavši:

„Můj Bože, to jsem vystála!“

Odvece jí úlisný pokrytec s outrpností líčenou:

„To ti rád věřím, mé ubohé dítě!“

Po těchto potěšujících slovech nenaříkala si sice dívka, přece však nemohla si o tom, co se s ní ve snu bylo událo a nač se přece poněkud pamatovala, dáti žádného vysvětlení, anať byla příliš nezkušena.

Jezovita Girard však na vzdor složenému svému slibu čistoty měl přece tolik zkušenosti, že po dvou měsících dobře již pozoroval, kterak obcování jeho tělesné s Kateřinou počíná míti viditelných následků, což jej velmi netěšilo a k tomu přidružila se ještě i mrzutost druhá, když i u mladé kostelnice Langierovy počaly se jeviti již značné známky těhotenství.

Co ale bylo při tom tím hůře, že žádná z těchto dívek nenalezala se v klášteře, kde by se byla mohla tato delikátní záležitost ukrýti závojem mlčení, nýbrž že obě žily mezi tolika lidmi a v prostřed městě. Spolu vzniklo v mladém Cadiérovi, dominikánu, bratru Kateřininém, silné podezření proti jezovitovi Girardovi, neboť se mu chování tohoto mnicha se sestrou nechtělo nikterak líbiti, i pohlížíval na toho pohledy nepříliš přívětivými a chtíval býti u sestry v pokoji, když u ní Girard byl na návštěvě. Girard ale měl ještě tolik drzosti, že mladého mnicha z pokoje sestřina vyháníval a matku Cadiérovou stálo to vždy mnoho práce, než syna svého poněkud ukonejšila.

Úskočný jezovita počal nyní s ubohou obětí svou prováděti jinou, pekelnou hru. Zmínil jsem se již čtenářům svým, ze Kateřina Cadiérová měla na rukou a pod levým prsem jizvy od krtic; na těchto jizvách tedy ssál lstivý Girard tak dlouho, až jemnější kůže na jizvách oněch zčervenala, ano pomáznul jizvy ony několikrát jemně nějakou žíravinou, následkem čehož tyto počaly krváceti. Tato manipulace dála se však vždy, když byla Kateřina u vytržení.

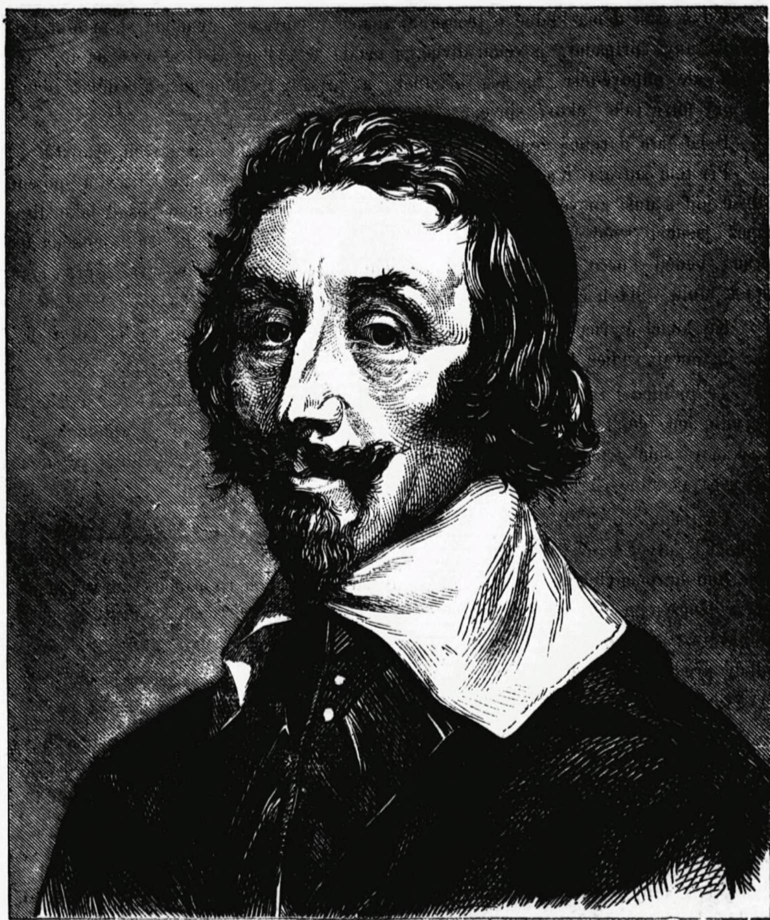
Když ale probudivši se pak zpozorovala oučinek ouskočného jednání jezovity, tu obávajíc se, aby ji rány tyto příliš nezohyzdily, koupila si od jisté paní Tucové, kteráž se zanašela děláním léků, hojivou jakousi mast, kterou si na rány své přikládala. Girard však, vida to, pln hněvu strhl jí náplast s rány, řka, že jsou to božská znamení ran Kristových.

Na to líbal nohy a prsa její a pravil, že i on má hlubokou ránu v prsou ale nikoli zevnitř, nýbrž uvnitř.

A jelikož právě tehdy šílená jeptiška Remusatová v Marsilii zemřela, učinil jí Girard návrh, aby byla následovnicí této svaté věštkyně a tak zbudil v ní ctižádost tak, že se považovala od té doby za svatou a od Boha zvláště vyvolenou bytostí, a jelikož v prostotě a nevinnosti své neměla ani ponětí o svém těhotenství, považovala mrzutost a odpor, jaký obyčejně u ženských se dostavuje, jsou-li v stavu těhotném, za vzpírání se duše její proti všemu světskému vlivu. Při tom zvýšilo se i rozčilení její v také míře, že když prvního dne postního v kruhu rodinném u oběda seděla, najednou vykřikla, že vidí Krista a že slyší kterak k ní tento mluví tato

slova: „Uvedu Tě v tuto poušť a spojiv Tě s bolestí svatého očištění, připojím Tě k bolestem a svatým ranám svým.“

Obrazotvornost její rozohněná naplňovala se den ode dne víc a více luznými obrazy a dvacátý den postní měla vidění, že viděla jméno zpovědníka svého Otce Girarda se jmenem svým v paprscích slávy a velebnosti nebeské spojené a často bylo jí, jako by cítila, že se vysoko nad zemí v oblacích vznáší. A v tomto blouznivém

Kardinal Richelieu.

domnění jejím utvrzovaly ji i stvůry ničemné mrzkého jezovity Girarda. Tak zejména stará panna Gravierova ztvrdila jí, že ji sama viděla v oblacích vzhůru se vznášeti a na ztvrzení toho uvádí Girard mnohé soudruhy své před dívku, jako zejména starého hříšníka Sabatiera, jenž ostatně všemu věřil, cokoli mu kdo nabulíkoval, a přihlouplého Grignota, jenž vida dívku od Boha takou milostí obdařenou, radostí zaplakal a vrhnuv se před ní na kolena, nohy její líbal.

Leč hanebník Girard nyní neodvážil se, aby tak často, jako druhdy, ji navštěvoval, nýbrž přemluvil ji, aby ona sama k němu do kostela mezi polednem přicházela. Tu se obyčejně nalézali sami a před oltářem přiváděl nestydatý hanebník dívku v rozčilení. Tu ji paměť opouštěla a ona cítila ve mdlobách, že ji cosi tlačí, leč přece cítila se i v těchto mdlobách, jak se sama vyjádřila, šťastnou, neboť v nich cítila „bolesti nevýslovně slastné a kdo ví jaký ještě zdroj milosti až k nejúplnějšímu souhlasu.“

Když však doma klidně o těchto zjeveních přemýšlela, nemohla si je nikterak vysvětliti, anyť připadaly jí velmi divné, i tázala se jednou Gujolové na to, kterážto jí ale odpověděla, že jest blázínek, a že si z toho nemusí nic dělat, neboť i ona prý mívá také taková zjevení.

Bylať tato darebná žena hodnou a důstojnou společnicí ničemných jezovitů.

Při tom snívala Kateřina a blouznila neustále o vroucím vnitřním spojení se duše její s duší zpovědníka svého a byla v ohledu náboženském posud jako dítě, o čemž jasného svědectví podávají mnohé pošetilé nápady její. Tak zejména na květnou neděli hořce plakala po kolik hodin, protože nikdo nepozval Krista co hosta k stolu velikonočnímu.

Ku konci čtyřicetidenního postu, kde téměř ani sousta nejedla, byla tak slabá, že se již počali rodiče její obávati, že jim zemře. A co činil jezovita Girard?

Tento hleděl i této okolnosti ve svůj prospěch použíti a tudíž koupil u jistého Bitarda, jenž dělal klece z drátu, korunu z ostrých železných drátů upletenou, na níž se ostré špičky nalézaly; tuto korunu pak vtlačil na velký pátek ubohé svedené oběti své tak silně na hlavu, že se jí hojné krůpěje krve přes obličej řinuly.

Po té obložil jí několikráte obličej bílými šátky, tak že se objevila na nich tvář lidská, utvořená z krve prolité. A tyto šátky vzal si otec Girard s sebou, chtěje jimi bezpochyby jiné své kajicnice podarovati, aneb co památky svaté je některým vznešeným ctitelkám jezovitů prodati. Tuto drátěnou korunu vtlačil pak ještě několikráte na hlavu ubohé Kateřiny ale vždy jen u přítomnosti její matky samé a nikdy před jinými svědky; jiným ukazoval toliko krůpěje krve a znamení ran Kristových.

Matka Kateřinina obávala se nad míru Girarda a ostatních jezovitů a jakkoli by byla velmi ráda se již někomu svěřila, jak hanebnou hru tito bídníci s dcerou její provozují, obávala se toho učiniti, neboť jí Gujolová pohrozila, že pakli se jen slovem někde o tom zmíní a nezachová-li se na vlas dle rozkazů Girardových, nebude ona ani dcera její ani čtyřiadvacet hodin na živě.

Girard by byl nejraději viděl, kdyby dívka tato byla umřela, neboť pak by alespoň se bylo zdálo, že umřela co svatá; a již počal býti stav její velmi povážlivý. Dal jí tedy jezovita několikráte hnědočervený prášek k užívání do vody, a když matka celá udivená se jej ptala, nač to dělá, nalhal jí, že dcera její stůně, že však nemoc její není nemocí přirozenou, lidskou, nýbrž nadpřirozenou, a že proti ní nezmohou léky obyčejné ničeho. Když pak jí byl Girard opětně dal onen prášek s vodou užívati, napadly tuto nesmírné bolesti a vyšlo z ní velmi mnoho ssedlé krve, kteroužto krev Girard velmi pozorně prohlížel.

Kateřina chtěla, vidouc to, zavolati služku, aby krev tu odklidila, leč Girard celý zaražený nedopustil tomu, zvolav: „Jaká to neopatrnost!“ kterýžto výrok pak později ještě jednou opakoval. Touž dobou byla i Laugierová zbavena těhotenství svého, nikoli ale přičiněním Girardovým, nýbrž pomocí družek svých, kteréžto ale byly všecky kajicnice a souložnice jeho.

V tu dobu také se zdálo, že Kateřina počíná prohlédati hanebnou onu hru, jakouž padouch Girard s ní provozoval a tento, obávaje se, že nebude tato dívka více již tak bezvolným nástrojem v rukou jeho, a chtěje vůli její zlomit a dívku ještě více než posud do své moci dostat, hleděl, aby ji dostal do některého kláštera, k čemuž dívka i matka její milerády svolily.

Nejpříhodnějším zdál se mu býti klášter svaté Kláry v Ollioulesu, jehožto abatyše, paní teprv osmatřicetiletá, byla jezovitům slepě oddána. Klášter tento neměl příliš velkých příjmů, toliko malý jeden zdroj příjmů, vlastně ale pocházely příjmy jeho ze dvou stran. Záležely pak příjmy klášterní v bohatém věnu některých jeptišek tamních, dcer to z nejbohatších a nejvznešenějších rodin toulonských, které však za to také, vstoupivše do kláštera, směly dělati, cokoli se jim líbilo a žily se zpovědníky svými, ponejvíce jezovity, v poměru velmi důvěrném; pak měl klášter tento chovanky, které za stravu a opatrování platily značných peněz, a v tomto ohledu zvláště mohli klášteru svaté Kláry dobře prospívati jezovité, kteří byli zpovědníky a duchovními rádci u nejzámožnějších rodin v okolí, majíce u všech velikého vlivu, více než mnichové řádu servitského, kteří vlastně zastávali duchovní správu v klášteře Ollioulesk ém.

Z počátku, prvé než abatyše přivolila k přijetí Kateřiny do kláštera svého, obávala se, že by zde dívka tato již dvacetiletá mohla lecos slyšeti a viděti, co by se jí ani viděti neslušelo a nerada by to byla učinila, leč Girard líčil jí dívku tuto, že jest úplně ještě nezkušená, a že posud vedla život téměř svatý, tak že konečně abatyše sama jí psala psaní, v němž ji velmi přívětivě útulek v klášteře svém nabízela.

Zvouc ji do kláštera svého, měla na mysli toliko vlastní prospěch svůj, neboť zamýšlela s dívkou touto, kterou v okolí jezovité za svatou vykřičeli, v klášteře svém velikého hluku nadělati, myslíc, že se jí klášteru mnohých výhod a značnější podpory dostane. Když pak konečně Kateřina se do kláštera přistěhovala, tu blížila se k ní s velkou dotíravostí a nejen že jí nejkrásnější pokoje v celém klášteře za obydlí vykázala, nýbrž chtěla s ní i spáti, což vlastně jest v klášteřích přísně zakázáno, ale jeptišky olliouleské od svaté Kláry začasté dovolovaly si výminek od pravidel klášterních. Ostatně osobovala si abatyše od sv. Kláry právo, slyšeti zpověď jeptišek svých a tak se jí i Cadierová po příkladu jiných zpovídávala. Abatyše napsala si každé slovo, které jí Kateřina sdělila, až tato konečně, omrzelá oulisností její, žádala, aby se s ní stejně jako s ostatními schovankami strávnicemi zacházelo a aby směla žíti s nimi, — což jí také abatyše konečně dovolila.

Novicmistrova, jeptiška Lescotová z Paříže, pod jejíž dohlídkou se strávnice nalezaly, byla však hodnější a spravedlivější než abatyše a za nedlouho poznala v Kateřině ubohou přepiatou dívku, která stala se obětí špekulace jezovitů a měla s ní upřímnou outrpnost, co zatím abatyše sama, hrdopyšná a domýšlivá osoba, vidouc, že Kateřina jest důvěrnější a upřímnější k Lescotové než k ní, na tuto zlobila

se nemálo. U druhých strávnic ale stala se Kateřina brzy velmi oblíbenou, neboť svými byť i přepiatými povídkami z pološíleného snění svého přinesla poněkud života pestřejšího do jednotvarného žití klášterního.

Kolikráte říkávala družkám svým:

„Já v noci chodívám všudy, kamkoli chci, třeba až do Ameriky, a kdekoli jsem byla, všude zanechávám po sobě psaní, aby se hříšníci prostopášní, jakýchž nyní plno jest na světě, obrátili; dnes v noci přijdu také k Vám a třeba byste se i zavřeli, přijdu přece a budeme pak pospolu putovati k nejsvětějšímu srdci Ježíšovu. A strávnice také skutečně se domýšlely, že Kateřina v noci u nich byla a sice tvrdily všecky, že byla u nich v tu samou hodinu.

To bylo arci jen domnění, a bezpochyby zdálo se jim to pouze. Kdo ale zná, jak jednotvarný podivný život v klášteřích panuje, ten ví, jaké množství pověr a báchorek se v posvátných zdech klášterních nalezá a uvěří tomu.

Vždy víc a více lpěla Kateřina na domnění, ona že musí za hříchy jiných trpěti a tak se stalo, že jednou, bylo to právě na den svatého Jana Křtitele, dne 25. června, když byly všecky novicky v domě novicním shromážděny, náhle se začala svíjeti a upadnuvši opět v hysterické křeče své, řvala a rukama i nohama kolem sebe házela, při čemž jí pěna od úst a od nosu chrčela. Všecky jeptišky myslely, že jest posedlá a čekaly, brzo-li slovo promluví. Leč tomu předešla novicmistrně Lescotová, dajíc ubohou přenésti do její cely, kde pak po dlouhé chvíli tato celá potlučená a pokrvácená k sobě přišla.

Otec Girard první čas se ani v klášteře, v němž se Kateřina nalezala, neukázal, až teprv za několik neděl ptal se po ní a brzy dovolila mu abatyše, že ji směl navštivit; pod záminkou, že ji zpovídá, chodíval lstivý tento jezovita do pokoje Kateřinina, kdež s ní zůstal mnohdy po kolik hodin o samotě uzavřen. Po čtyřech nedělích dopustil se tento lstivý lišák té hlouposti, že se novicmistrové u přítomnosti abatyše tázal, zdali měla Kateřina již od té doby, co se v klášteře nalezá „měsíčky“, úkaz to, jakýž u dospělých ženštin obyčejně pravidelně se dostavuje, nejsou-li s outěžkem.

Obě jeptišky užasly nemálo, proč se takto táže zpovědník a hned projela jim hlavou myšlénka, že zde musí stávati nějakého zvláštního poměru jezovity Girarda ke Kateřině Cadièrové. Brzy jim bylo i nápadné, proč Girard, i když se byla Kateřina vyzpovídala, u ní tak dlouho prodlévá, proč dvéře u cely zavírá, a proč i dírku klíčovou zandavá, aby nikdo tam nemohl, kteréžto věci jsou v klášteřích přísně zakázány.

Nedovolila mu tedy od té doby abatyše více, aby směl strávnici svou v její cele navštěvovati, dovolivši mu, že s ní směl toliko v hovorně mluvit. Ale, jak každý ví, nezná láska žádných mezí, a tak bylo i tu; nemoha býti na blízku své oběti, neboť dělila je mříž hustá, prořízl lišák Girard mříž tak dalece, že ji mohl vyndat, a tím se stalo, že mohl alespoň oběť chlipných chtíčů svých objímat a líbat.

U této mříže strávil Girard mnohdy celého půl dne, ano dával si tam mnohdy i jídlo donést, aby, jak se vyjádřil, mohl „holoubka svého“ krmiti. Když pak jednou posluhovačka klášterní, rozhořčena nad nestydatostí Girardovou, stůl dále od mříže

odstavila, okřikoval ji velmi zhurta, myslí-li, že má právo, aby jej od jeho kajicnice odlučovala.

Tak neustával v drzém počínání svém v klášteře svaté Kláry a mysle, že tam jest jistějším, počínal si vždy svobodněji a nestydatěji, tak že jej jednou jeptiška jedna překvapila, jak Kateřinu horoucně objímal a líbal.

„Udělal-li's, zapírej!“ a přísloví toho držel se i Girard, neboť když jeptiška dotčená svěřila abatyši toto nestydaté počínání jeho, zapíral velmi drze a nazval ji opovážlivou lhářkou, žádaje za přísné potrestání její. Jeptišky od svaté Kláry sice stavěly se, jako by věřily tomuto zapírání jeho, ale on sám dobře pozoroval, že jeptišky považují jej za pokrytce a za lháře, neboť od té doby bedlivě střežily každé hnutí jeho.

Bylo tedy věcí zcela přirozenou, že se mu brzy klášter jeptišek svaté Kláry v Ollioulesu zprotivil a následkem toho vyslovil se Otec Girard, že slečna Cadièrová zbožností svou jeptišky tamní dosti již vzdělala, jakož i že toulonským obyvatelům čistým a zbožným životem svým dosti prospěla, a že ji tedy opět na jiné nějaké místo usadí. Při tom myslel si, že ji dá do kláštera kartuziánek v Premole u Lyonu. Nad tím ozvala se žárlivost abatyše od svaté Kláry a zlost, že jí chce odvésti Girard schovanku; i psala list biskupu lyonskému, sdělivši mu v něm vše, o čem věděla, že se v klášteře jejím mezi Otcem Girardem a Kateřinou Cadièrovou událo.

Na tento list nařídil biskup Kateřině, že musí u klarisek ollioulеských zůstati a že si musí vzíti jiného zpovědníka; Girardovi pak přikázáno jiným listem biskupským, aby se nikdy více neodvážil přes práh kláštera onoho vkročiti. Na to ustanovil převora kláštera karmelitského v Lyoně, Otce Mikuláše, za zpovědníka Kateřinina.

Tato byla v klášteře klarisek velmi oblíbenou a každý věřil, že jest nevinnou obětí, svedenou ošemetným Girardem. I jeptiška Matheroue, dcera zámečníkova a vrátná v klášteře, která sama viděla, jak hanebně počínal si nestydatý jezovita v klášterní hovorně, vyslovila se s určitostí:

„To však nic nedělá; ona jest přece svatou a nevinnou!“

Girard soptěl vztekem nad tímto obratem věcí, a rozhořčenost jeho byla tím větší, když se dozvěděl, že i Gravierová, o kteréž myslel, anať byla již čtyřicetiletá, že se jí nic netkne, v jiném stavu se nalezala. Také to jej naplňovalo velkým strachem, aby listy jeho, které psával Kateřině, do cizích rukou se nedostaly; dal si tedy všemožnou práci, aby listy ony, kterých bylo přes osmdesát, opět do rukou dostal. Od ní samé, to dobře věděl, by je byl velmi snadno obdržel zpět, neboť posud měl na ni vliv nesmírný. — Když totiž jednou jí rány její otevřel, tak že krvácely, zachytil krev onu do nádobky a dal ji píti Kateřině, načež také sám ji pil, jako se při přijímání z kalicha víno pívá, aby, jak se vyslovil, duše její s duší jeho se spojila. — Kateřina často sice cítila trpké výčitky svědomí, že nejedná dobře, ale mrzký jezovita pokaždé dovedl ji ukonejšiti a tyto výčitky svědomí jejího ohlušiti, ustavičně jí opakuje, že to, co tělo činí, nemá žádného vlivu na ducha, aby si jen tedy hleděla zachovati smýšlení a srdce čisté.

Ubohá dívka tato často v šílenosti své byla celá bez sebe, žalujíc na se mnohé těžké hříchy, a dovolávajíc se zpovědníka svého, aby ji této tíže, která na duši její co ohromné hory leží, sprostil, tak že jednou byly jeptišky přinuceny, Otce Girarda, jemuž tehdy nebyl ještě přístup do kláštera zakázán, povolati, aby ji upokojil. Nic však méně přece počínala si jako šílená a ve zpovědnici křičela a plakala tak hlasitě, že ji bylo po celém kostele slyšet. A jakkoli pokrytecký jezovita, kterému byl výstup tento velmi nemilý, neustále formuli rozhřešení nad ní říkal a mnohdykráte k ní mluvil: „Upokoj se milé dítě!" nemohla se přece upokojiti, anať sama sebe nebyla s to od hříchů vlastních rozhřešiti.

A to bylo také věcí ostatně zcela přirozenou! Neboť jak mohl ji rozhřešiti od hříchů ten, jenž ji sám byl k nim svedl a v kterých ji stále ještě udržoval! Následkem tohoto prudkého rozčílení mysle onemocněla ubohá dívka tak povážlivě, že každý den se myslilo, že již umře a byla zaopatřena svátostmi umírajících.

Tyto dopisy své by byl Otec Girard za každou cenu rád dostal zpět a proto posílal brzy Gujolovou, brzy Gravierovou ke Kateřině do kláštera, aby listy ony ve jménu jeho od ní žádaly. Ubohá dívka ale dobře cítila, že v těchto listech spočívá veškerá naděje její, jakož i kdyby je v rukou neměla, by ji někdy ošemetní jezovité mohli obžalovati co svůdkyni Girardovu, jenž platil vesměs za muže velmi svatého, kdežto zatím ona byla ubohou svedenou obětí mrzkého chlipníka.

Pročež použili, aby listy dotčené dostali, prostředku téměř ďábelského, (a zdá se, že hanebnice Gujolová prostředek ten vymyslila), kterýmž se obyčejně nevinné duše nejsnáze získají; když totiž se jim namluví, aby se za jiného obětovaly, aneb když se na nejšlechetnější city jejich odvolává. A tak učinili i s ubohou Kateřinou. Tato dobře byla přesvědčena, že, kdyby přišla záležitost tato do veřejnosti, buď po ní neb po Otci Girardovi že by bylo veta, a tak raději se odhodlala, že sama sebe obětuje, neboť neustále ještě považovala hanebníka Girarda za muže svatého a za pravého sluhu božího.

Psala mu ještě, že Bůh vyžaduje od ní obět krvavou. A ona že by mu mohla jmenovati vznešené ony lidi, kteří jakkoli obviněni byli z viny nepravě, přece nejen že se neospravedlnili, nýbrž z viny se vyznavše, oddaně a trpělivě jako tiší beránkové zemřeli.

A dle tohoto příkladu se i ubohá, nešťastná dívka tato zachovala.

A nejen to, ona učinila ještě více, neboť odeslala Girardovi všecky listy jeho, které od ní žádal, a mimo to ještě i koncepty vlastních dopisů svých, tak že nyní neměla v rukou pražádné zbraně proti jezovitům, kdyby tito byli snad někdy proti ní vystoupili. Tím tedy obrátila se celá ta záležitost a Girard mohl směle hráti pekelnou, hanebnou hru svoji. Z osmdesáti dopisů svých dal toliko šestnácte tiskem uveřejniti, které byly určeny pro soud a měly na sobě ráz padělání. A tudíž mohl nyní směle a bezstarostně budoucnosti vstříc hleděti.

Zatím rozšiřovala se pověst o Kateřině, o krvavých znameních ran Kristových, které na těle svém měla, o její svatosti, jakož i o utrpeních a viděních jejich dál a dále a den co den přicházívaly k ní mnohé osoby, které si ji přály viděti.

Mezi zvědavými osobami, které chtěly viděti podivnou tuto dívku, Kateřinu Cadièrovou, byl i sám biskup toulonský, pan Latour de Pin, který spolu

požíval statků opatství avianského a svatovilímského, a sám maje značného jmění, příliš mnoho duchovního úřadu svého si nevšímal, nečta nikdy mši, za to ale požívaje pověsti velmi dvorného kavalíra. Jezovita Girard přičinil se všemožně, aby biskupa od návštěvy kláštera klarisek v Ollioulesu zdržel; biskup se ale živou mocí nedal odvrátiti od toho, nýbrž odebral se do kláštera dotčeného a viděl ubohou dívku tuto právě tehdy, když se od nemoci své zotavila. Biskup nalezl v ní zalíbení, nazval ji mladou sličnou svatou a ve své lehkomyslnosti byl tak zpozdilý, že si dal od ní povídati, co naň budoucně čeká, jakoby Kateřina byla nějakou věštkyní. Oba bratři Kateřinini, kupec i dominikán, dali si všemožnou práci, aby přemluvili biskupa, by sestru jejich z tohoto kláštera vzal, leč byly všecky snahy jejich v ohledu tomto marny, až teprv, když se pověst roznášela, že Girard, Grignot a Sabatier zamýšlejí Kateřinu dáti z kláštera klarisek unésti a ji v některé jiné diécesi ve prospěch jezovitů za svatou vydávati, tu svolil. V tu dobu psal ji ošemetný Girard takto:

„Když jsem se i ohledně Tebe prohřešil, přece budeš snad míti ještě na paměti, že jsem měl dobrou vůli a upřímnou snahu, abych Ti pomohl. A posud jsem a navždy zůstanu Ti oddaným a věrným v nejsvětějším srdci Ježíšově.“

Konečně zvítězila u biskupa toulonského marnivost, a obávaje se, aby jej dotčení tři jezovité neobelstili, poslal konečně dne 17. září vůz svůj vlastní k fortně kláštera svaté Kláry a dal tuto dívku, která již po celém okolí tolik hluku byla nadělala, přestěhovati na letohrádek jistého pana Panque, který se nacházel na blízku jednoho malého statečku, patřícího paní Cadiérové a ležícího nedaleko Toulonu.

Otec Mikuláš, převor kláštera karmelitského v Lyoně, jenž byl několikráte Kateřinu zpovídal a která nabyvši k ctihodnému tomuto kmetu důvěry, se vším se mu svěřila, jakou hanebnou hru s ní ošemetník Girard prováděl, ustrnul nad takou prostopášnou a proklatou podlostí kněze, jenž v drzosti své opovažuje se kajicnici své vštěpovati kacířskou onu (v duchu katolickém) zásadu, že tělo může hřešiti, aniž by tím hříchem duše člověka se poskvrnila — a ustrnul tím více, ant nikdy si neby' pomyslil, že by bylo něco takového možno, leč vyzvání dívky neslo na sobě ráz úplné pravdivosti. Když pak jednou ve zpovědi svěřila se jemu, jak častokráte vřelými polibky otec Girard ústa a tělo její celoval a převor rozhořčiv se hněvem spravedlivým na onoho kněze hanebníka, přísným hlasem promluvil: „Což jsi nevěděla, že jest to velký hřích?“ tu počala dívka usedavě plakati a zvolala s hrůzou:

„O můj Bože, tak tedy jsem přece na věky ztracena, neboť on se mnou dělával ještě mnohem horší věci jiné.“

Hrůzou celý zkamenělý nad dálším líčením Kateřiny, která se mu nyní se vším svěřila, co s ní hanebný onen padouch Girard tropíval, odebral se převor ihned k biskupu toulonskému, oznámiv mu to; tento pak bez prodlení vydal se na cestu na letohrádek pána Panque, aby z vlastních úst dívčiných vyslechl svědectví o hanebném chování jezovitově.

Vypravováním Kateřiny byl tak rozhořčen, že zapřisáhl se svatosvatě, že neustane dříve, pokud urážku, jaká se tímto hanebníkem proti církvi svaté spáchala,

nepomstí a Toulon od tohoto netvora nesprostí; leč Kateřina Cadiérová plačíc padla mu k nohoum a sepiatýma rukama na kolenou jej zapřísáhala, aby takovou hanbu rodině její neučinil; ona že bez toho jest již dosti nešťastná myšlénkou, že nyní ví, jak velikého a těžkého hříchu se dopustila. I bratr její, mnich dominikánský, kteréhož si byl biskup Latour přivedl s sebou za svědka, prosil jej, aby věc tu dále nerozváděli, ale to učinil pouze proto, jelikož dobře věděl, že by neměl biskup dosti stálosti a odvahy, do boje s mocnými jezovity se pustiti, neboť bylo jisto, že tito učiní ze záležitosti Girardovy záležitost, týkající se celého jejich řádu.

Tajemník jeho, abbé Camerle, taktéž jej zapřísáhal, aby věc tu co možná zatajil, neboť by prý to velice křesťanskému duchovenstvu škodilo, kdyby se to mezi lidem rozneslo. — Podivno, v očích těchto pánů že vždy trpí náboženství a víra, když se svět dozví o padoušství několika darebáků kněží, kteří mají býti zrcadlem šlechetnosti. Tak, jakoby církev neutrpěla tím škody ještě větší, když se těmto zmijím popřeje, aby mohly tajně a neustále jedem svým na lidstvo chrliti, místo co by se jim jednou ranou jedovatá hlava jejich uťala.

Následkem těchto domluv upustil tedy biskup od svého prvotního úmyslu; aby se však nezdálo, že nadržuje hanebnému jezovitovi a aby tím neupadl v podezření, že shovívavostí svou jest jeho spoluvinníkem, kdyby se mu ještě déle popřálo příležitosti hanebným životem svým celý stav kněžský zneuctívati a lidstvo v záhubu přiváděti, odňal mu právo na kazatelnici kázati a zpovídati a vůbec zbavil jej dočasně každého ouřadu kněžského, spolu nařídiv převoru karmelitskému Mikuláši a mnichu Dominikánskému Cadiérovi, by vzali si na starost všecky bývalé kajicnice Girardovy.

S tím by byla bývala celá tato mrzutá záležitost odbyta a mohlo se na ni s pokojem zapomenouti; tomu ale příčila se hrdost jezovitů a pomstychtivost jejich. Oni nebyli ani za mák spokojeni s tím, že s ohledem na ně zůstal bez trestu zločin, jakého dopustil se jeden člen řádu jejich, nikoli, oni chtěli dosíci toho, aby Otec Girard v očích celého světa skvěl se co nevinná oběť.

Přivedše oficiála biskupova, t. j. vikáře biskupova ve světských záležitostech, pak několik mocných úředníků magistrátních sliby a úplatky na svou stranu, vystoupili proti biskupovi toulonskému s drzostí neslýchanou a podali mu sáhodlouhý spis, jednající o celé této záležitosti a tlačili na to, aby se každým pádem zavedlo přísné vyšetřování, tvrdíce ku konci spisu toho:

„Buď že se Otec Girard všech těch hanebností, které se mu za vinu kladou, dopustil skutečně, a pak zaslouží trestu přísného; aneb nedopustil se jich, a pak zaslouží trestu osoba, která co žalobnice vystoupila proti němu, za to, že jej před světem tak zhanobila.“

Při takovém stavu věcí ovšem nemohl biskup lyonský Latour couvnouti a poručil tedy svému oficiálu, aby zavedl ve věci té přísné vyšetřování.

I počalo tedy vyšetřování a oficiál biskupův provedl je, jsa bídným nástrojem v rukou hanebných jezovitů spůsobem velmi nespravedlivým.

Oficiál vyslýchaje Kateřinu, bratra jejího, mnicha dominikánského a převora Mikuláše, vložil mnohé výpovědi jejich zcela jinak do protokolu, než tito byli udali a některé ani neuvedl, jak se to později ukázalo; nestydatými a dvojsmyslnými otáz-

kami svými pak uvedl dívku začasté ve velké rozpaky, zkrátka, officiál tento choval se více jako uplacený spoluvinník zlopověstného jezovity, a nikoli jako nestranný soudce vyšetřovací. Pak byla celá záležitost tato odstoupena hrdelnímu soudu toulonskému a i zde pokračovalo se stejným směrem, v jakém počal vyšetřovati uplacený biskupův officiál. Jest to věru skoro až k víře nepodobno, jakých bezpráví se mnohdy soudcové dopouštějí! A tak to bylo i zde.

Neboť nejen, že si členové hrdelního soudu toulonského, jimž byla tato trestní záležitost svěřena, dali naznačiti otázky, které pak měli svědkům klásti, nýbrž oni scházívali se každého večera v jezovitském semináři s Girardem, Sabatierem a s jinými ještě jezovity, hovoříce s nimi o výsledku trestní pře této a dávajíce jim každodenně čítati výpovědi všech svědků.

Z oněch osmdesáti dopisů, které, jak jsme se již zmínili, psal Girard Kateřině Cadiérové, našly se nyní pouze dva listy, kteréž hanebník tento psal nešťastné oběti své, a tři listy, které psal abatyši kláštera svaté Kláry; ve všech těchto listech pak jevila se jen otcovská péče a vroucí oddanost, jakouž projevoval zbožný zpovědník ku kajicnici své.

Všecko pak, co mělo svědčiti proti Girardovi, bylo velmi povrchně a zběžně vyšetřováno, co zatím věci, které směřovaly ve prospěch jeho, úplně a zevrubně byly vyšetřeny a do protokolů udány. Hle, jak svatý muž jeví se tu před očima našima dle souhlasných udání kajicnic jeho, zejména svědectví Gujolové, Gravierové a Laugièrové! Škoda jen, že žádný ze soudců neměl nápad, aby se byl obou posledně uvedených ženštin otázal, s kým byly s outěžkem. Možná, že by byly obě vyhýbavě odpověděly, jak se to zhusta i za našich časů stává: „To sem nepatří; neboť to není předmětem tohoto vyšetřování!"

Tak zacházeli nestranní soudcové s jednou stranou. Jak medle chovali se však k straně druhé?

Kateřina Cadiérova byla přivedena do kláštera voršilek v Toulonĕ, kterýž nacházel se pod dozorstvím tovaryšstva Ježíšova a jehož všecky jeptišky byly jezovitům zcela oddány. Člověk by si myslil, že zbožnost musí býti spojena s lidskostí, ale u těchto jeptišek, které se samy vydávaly za pravý vzor ctnosti a jež i jezovité co velmi ctnostné a bohabojné panny líčili, nebylo toho ani za mák.

V tomto toulonském klášteře voršilek nalezala se temná jedna komůrka, která dlouhý čas šílené jedné jeptišce za obydlí sloužila; ubohá tato jeptiška zde i zemřela a zbožné sestry její po mnoho dní tam nechaly mrtvolu její ležet, než ji ven vyklidily. A do této komůrky, která nebyla od té doby, co mrtvolu šílené jeptišky odtamtud byly vynesly, vyčistěna, a tudíž tam bylo plno neřádu, plísně a puchu; sem přivedli ubohou trpitelku Kateřinu, a nedali jí ničeho za lůžko, než otep špatné slámy, a aby hladem nezhynula, jen bídné, jedva záživné pokrmy, špatný, plesnivý chléb a smrdutou vodu.

Spolu roznesly stvůry jezovitské po městě pověst, že Kateřinu Cadièrovou uplatili nepřátelé řádu, aby vinila zbožného Otce Girarda z ohavných zločinů, které jen ona sama byla s to spáchati. A tudíž prý s plným právem může býti proti ní zavedeno vyšetřování pro kouzelnictví, protože snažila prý se, všelijakými dá-

belskými a umělými prostředky, aby si získala pověst svatosti, ku kterémuž účeli i své tělo ranami si zohyzdila.

Tímto sporem rozdělili se obyvatelé toulonští na dvě protivné strany a spor tento roznesl se i daleko přes obvod města Toulonu. A nejen muži, nýbrž i ženy rozdělily se, jedny pro stranu biskupovu, který ujímal se Kateřiny, druhé opět pro stranu jezovitskou. Mezi těmi, kdož zastávaly se Kateřiny, byla i výtečná paní Allemandová a její dcera, kteréžto obě paní vysoce ctily Kateřinu; leč těmto příkře stáli na odpor přívrženci jezovitů, bojujíce všemi zbraněmi pro zpovědníky své; mezi nimiž zvláště vynikaly kajicnice Girardovy, zejména nestydatá Gujolová. Tato dovedla toho svým hanebným rozkřikováním, že biskup sám byl co svědek ve vyšetřování tomto předvolán; ona však a družky její tvrdošíjně popíraly vše, ano i hostiny a radovánky, které s Otcem Girardem odbývávaly, jakkoli mnohé sousedky jim opak toho dokázaly, zejména jedna určitě a na jisto dosvědčovala, že mnohdy nemohla v noci ani pro hřmot, jaký při hostinách těchto tropívaly, spát, a že když jednou, nemohouc pro tento téměř pekelný povyk již déle vydržeti, ke Gujolové do bytu vešla, viděla na stole celé mísy pečeně a koláčů, jakož i džbány ohromné s vínem a všecky přítomné kajicnice, mezi nimi pak zpovědník jejich Girard ležely na zemi na mol opilé na břiše a výskaly a křičely, až se to po celém domě rozléhalo: „Ať žijou Jezovité!"

Nestoudná Gujolová nehrozila se v drzosti své tvrditi, že žaloba viní Otce Girarda z kouzelnictví, že prý je všecky očaroval. To ale že jest drzá a hanebná pomluva, a že ona jest volna se všemi svými přítelkyněmi, kteréž byly kajicnice Otce Girarda, před biskupem do naha se vysvléknouti a že pak se může sám biskup přesvědčit, zdali má která z nich na těle svém nějakého znaku kouzelnic. Jisto jest, že toto byla jen léčka pro biskupa toulonského, neboť kdyby byl dle návrhu drzé ženštiny učinil, byl by se vydal v posměch, aneb by se byl na stejný stupeň s počínáním jezovity Girarda, kterého proto před soud pohnal, postavil. Pročež rozhodně odmrštil žádost nestoudných těchto ženštin, které, dávajíce si od zpovědníků svých udíleti kázeň španělskou, již dávno všeho studu byly pozbyly.

A roztrušováním rozličných pověstí, na čemž si daly zejména hanebné stvůry jezovitské, v čele majíce drzou truhlářku Gujolovou, záležeti, stalo se, že čím dál, tím méně ozývalo se v Toulоně hlasů ve prospěch Kateřiny Cadièrovy, nebo opatrnější příznivci její myslili na moc jezovitů, jakož i na nesmírnou přízeň a vliv, jakýchž tito Otcové u dvora požívali, a že tito s nesmiřitelnou nenávistí každého, kdož koli se jim jen dost málo protivil, vždy až k smrti pronásledují; kdežto na druhé straně co ubohá nešťastná obžalovaná stála proti mocným jezovitům jen dcera nepříliš zámožné kupecké rodiny.

Biskup Latour viděl, jak se počet přátel jeho v záležitosti Kateřinině víc a více tenčí; leč on si byl závažnou zbraň ponechal až naposledy, a s tou mínil teprv tehdy, když by již jiného vyhnutí nebylo, proti ouskočným jezovitům vystoupiti: bylo to plnomocenství Kateřiny, že v pádu nezbytné potřeby smí zpovědní tajemství její vyzraditi. Z mnoha hodnověrných stran se na jisto tvrdí, že tovaryšstvo Ježíšovo v tomto sporu za podplacení soudců a koupení křivých svědků (byloť při této při mnoho křivých přísah složeno) více než milion franků vyplatilo.

Když ale se dozvěděli jezovité od náhončích svých, že biskup hodlá před soudem odhaliti zpověď Kateřininu, tu počala jim mysl klesati a Otec Girard, jenž s drzou tváří až posud byl po Touloně, jako by se ho celá tato záležitost ani za mák netýkala, se procházel, odstranil se nyní a nevylezal ani na krok z cely své v koleji jezovitské, trápen strachem a nejistotou, jak pro něho věc ta vypadne — neboť přece ozývalo se v něm svědomí.

Zmužilejší ale byl již Sabatier, neboť tento odebral se přímo k biskupu Latourovi a drzými slovy mu připomenul, že kdyby i spor tento ve prospěch Kateřiny Cadièrové a proti jezovitům vypadl, jemu to přece k žádnému prospěchu neposlouží, ano, on že jej může ubezpečiti, že stane-li se tak, on to nikdy za arcibiskupa nepřivede, nýbrž že až do své smrti zůstane sedět co biskup v Touloně. Spolu dal mu lstivý Sabatier na srozuměnou, že kdyby sporem tímto se odhalil hanebný čin jezovity Girarda, že by i lecos mohlo pak přijíti do veřejnosti, co by i jemu samému k velké cti nesloužilo; ant by pak svět zvěděl, že Girard ošetřoval dívku chorou, biskup sám ale že má u sebe dívku zdravou, s níž v důvěrném až příliš žije poměru.

Rozumí se, že tím byla by věc stala se ještě křiklavější, než až posud. Pročež biskup musil se chtě neb nechtě poddati, neboť dobře věděl, že by si bez příčiny škodil, a že by darmo sám sebe v nebezpečenství uváděl a to tím více, jelikož zatím i jeptišky kláštera sv. Kláry v Ollioulesu zajímavý příklad špatné povahy podaly. Kterak před nedávnem ještě zbožné sestry tyto Kateřinu až do nebe vynášely, všude za světici ji vydávajíce, která byla s nebe na zem k napravení zlých lidí poslána, a nyní? Nyní nemohly jí ani na jméno přijít; najednou stala se ze světice Bohem samým na svět povolané hanebná a ničemná osoba v očích jejich, která neustále jen usilovala o to, jak by svedla k zlému zbožného a ctihodného Otce Girarda.

Nestydatá otázka hanebníka onoho po stavu Kateřinině, která prvé byla abatyši i novicmistrni takou ošklivostí a odporem proti němu naplnila, milkování jeho a oplzlé jednání, při nichž jej jednou vrátná u mříže hovorny zastihla, vše to bylo nyní zmizelo, jako když kámen do vody padne; a všecky dřívější výpovědi jeptišek, které jezovitu Girarda velmi obtěžovaly, byly nyní buď zcela odvolány, aneb byly podány v takovém smyslu, že při dost malé dobré vůli soudců musily vzbuditi u nich shovívání a milosrdenství, a že soudcové tito měli až příliš mnoho dobré vůle, víme velmi dobře, jak jsme již čtenářstvu vylíčili.

Čelilať veškerá snaha soudců jedině k tomu, aby Otce Girarda, učeného doktora bohosloví, vylíčili co lehkověrnou svedenou obět dívky, která by se byla za každou cenu ráda v očích jeho co světice nějaká neb svatá věštkyně skvěla.

V čele těchto čistých pánů soudců stáli jenerální vikář Lamerdieu a biskupský prokurator Esprit Reybaud, kteří si dali od ztrápené obžalované přísahati, že jen pouhou a čistou pravdu vyzná, a pak ji přinutili, že vyznala proti sobě samé věci, které mohla toliko před svědomím svým aneb ve zpovědnici vyznati.

Rodina Cadièrová byla strnula nad takovýmto upřímným vyznáním Kateřiny, dobře vědouc, že ji toto upřímné vyznání vůči takovým lidem, jako byli jezovité a soudcové jimi podplacení, musí zahubiti.

Tím stalo se ovšem, že nyní strany před soudem vyměnily si úlohy své, neboť nyní vystoupila Kateřina, až posud obžalovaná, co žalobnice, a úsilovnému namáhání příbuzných jejich podařilo se, že mohla výpovědi své pronésti před soudcem hrdelním Martelim Chantardem. Protokol, kterýž tento o ní sepsal, jest krátký a určitý a z něho nezvratně vysvítá, že byla Kateřina skutečně od jezovity Girarda svedena; v něm děje se zmínka o předhůzkách, které dívka tato nesčíslně mnichu tomuto činila pro jeho nemravné pochlebování, pak proto, že začasté ji lechtal, mačkal, líbal, ano ještě horší věci s ní činíval, a že on se vždy tomu jen smával, dále, kterak jí na jizvách krtičných ran jejich ssál, až se tyto otevřely, a konečně „jak jí dovolil, býti posedlou."

Leč při tomto vyšetřování spisoval vždy protokol aktuár biskupův, aniž by byl soudce jej kontroloval, tento aktuár pak každého večera dával protokol onen jezovitům čísti.

Kateřina byla již zcela v moci jezovitů, a nyní byli i svědkyně a svědkové, kteří svědčili ve prospěch její, zejména paní Allemandova a dívka Batarella do vězení uvrženi. Za to ale bylo Girardiánům, tak nazývali se tehdy přívrženci obžalovaného, všemožně nadržováno a všelikých prospěchů jim poskytováno.

Můžeme skutečně děkovati Bohu, že nežijeme více v oných dobrých, zlatých časech, kde se takto spravedlivě soudívalo.

Zbývaly jen ještě jeptišky olliouleské; před těmi totiž se ještě obávali jezovité, aby snad nesvědčily přece proti nim, aby je tedy ještě více zastrašili, povolali jezovité Otce Aubany-ho, zpovědníka jejich bývalého, jenž dopustiv se násilného smilstva, musel do Marsilie utéci, aby jim mluvil do svědomí. Rodičům dívky, hanebníkem tímto zprzněné, řekli, že si nic nevyžalují, ant prý soud proti jezovitům ničeho neučiní, a zaplatili jim za Aubany-ho 800 franků náhrady, čímž je ukonejšili tak, že tento opět směle mohl šejdy své v Touloně prováděti.

Zpovědník tento, hned jakmile přišel do Toulonu, pohrozil jeptiškám od svaté Kláry, že nebudou-li „hodné", t. j. nebudou-li svědčiti ve prospěch Girardův „že jim soudcové dají tortury okusiti." Výrok tento jest soudními spisy nade vši pochybnost dokázán.

Předce však ale daly se z patnácti jeptišek kláštera onoho toliko tři přemluviti, že mluvily ve prospěch Girardův, všech ostatních dvanácte svědčilo proti němu.

Ale na tom nebylo ještě dosti, jezovité a přívrzenci jejich šli ještě dále. Neboť rozestavili v předsíni, kterou museli svědkové jíti, stráže, které hleděly svědky hrozbami, sliby i penězi přemluviti, aby svědčili ve prospěch Girardův, ano, některé svědky, kteří nechtěli slíbiti, že tak učiní, vyhodily tyto stvůry jezovitské ven ze dveří, a nepřipustily je ani k soudu na svědectví.

Tento nátlak v sporu Kateřiny Cadiérové byl tak zřejmý, žé se viděli Cadiérovic nuceni, v měsíci lednu roku 1731 vznésti proti jezovitům žalobu pro uplácení svědků k nejvyššímu dvoru soudnímu do Paříže.

Jelikož však jezovitům příliš mnoho záleželo na tom, aby sporná záležitost tato nedošla do Paříže, kdež byl spravedlivý a nestranný kancléř d' Agnesseau předsedou dvoru soudního, kterýž nebyl přítelem a přívržencem jejich, nýbrž aby se celý soud mimo Paříž provedl, přivedli to přátely svými u dvora pařížského

k tomu, že na rozkaz královský ze dne 16. ledna 1731 byli z Paříže do Toulonu dva radové posláni, a sice rada soudu světského pan Faucoa a církevní rada pan z Charlevalu.

Tito však, hned jakmile do Toulonu přibyli, ukázali, k jaké straně se přiznávají, neboť uhostili se v koleji jezovitské, a zanechavše Kateřinu v smrduté komůrce kláštera voršilek, dovolili opět Girardovi veškeré duchovní úřady zastávati.

Nad to ale, nejen že se Kateřině dostávalo ve vězení jejím v klášteře mnoho útrap, ano, že s ní mnohdy i zle bývalo nakládáno, změnil se nyní ještě poměr její tím hůře, neboť dali k ní za opatrovatelkyni dceru truhlářky Gujolové, nestoudnou, drzou to děvku, která obžalovanou až k smrti nenáviděla, a za zpovědníka dali jí taktéž nejouhlavnějšího nepřítele jejího, vzteklého jezovitu Sabatiera, který se tak dalece zapomněl, že jí jen pod tou výminkou chtěl podati tělo Páně, když by se písemně vyznala, že se dopustila na cti utrhání proti Otci Girardovi, a že není hodna, přijímati tělo Páně. Možná, že ve své hluboké pokoře a pravé, nelíčené, ač přepjaté zbožnosti by se byla tomuto nesmyslu podrobila, leč myšlénka, že by pak bylo veta po její rodině a po ctihodném Otci Mikuláši, převoru karmelitském a zpovědníku jejím, kterého láskou právě dítěcí milovala, nedaly jí učiniti toho.

Jezovité pak roznesli po městě pověst, že uvězněná Kateřina učinila jakémusi mladíkovi návrh, aby ji unesl a po světě s ní se potloukal, abbé Camerle ale ve své drzosti se tak zapomněl, že utrhačným jazykem svým u soudu přísahou ztvrdil, že Kateřina Cadiérová s ním chtěla prováděti divadlo jako žena Putifarova s Josefem egyptským, chtějíc jej k hříchu svésti; leč nikdo v celém Touloně nevěřil svědectví tohoto kněze hejska, neboť jej všickni velmi dobře znali.

Neboť ani co student, ani co abbé nestál nikdy Otec Camerle za mnoho. — Tehdy vůbec panovala u velkých pánů, a tudíž i u hodnostů duchovních, moda, že se velmi rádi dávali od hezkých dívek mladistvých obsluhovati, které pak, když tyto dospěly, u sebe co hospodyně obyčejně podrželi. Ale nejen dívky i chlapce chovávali u sebe a dali je až do vzrostu vychovati, používajíce jich co pážat.

A takový byl i abbé Camerle.

Muž tento byl synem jednoho nájemníka dvorce na panstvích biskupa Latoura, kterýž chlapce vzal k svému dvoru a vyvolil si jej za pážete. Poněvadž se chlapec ale ukazoval poněkud vtipným, postaral se biskup o to, aby se mu dostalo povrchního vzdělání, pak jej dal do semináře pro duchovní, a ejhle — abbé byl hotov. Vlastně však byl toliko písařem biskupovým prostředního druhu a dal se ke všemu potřebovati.

Z počátku, když byl ještě biskup Latour ochrancem Kateřiny Cadiérové, tu se jí abbé Camerle zastával velmi vřele, jakmile se však pán jeho naklonil k straně jezovitů, nemohl se tento ošemetník ani dosti zlých a ošemetných pověstí o ní napovídat, které ale byly vesměs bídným utrhačstvím. A kdyby bývalo i pravdivé tvrzení pověstí, které muž tento o Kateřině roztrušoval, přece každý věděl, co má souditi o muži, jenž takové pověsti roztrušoval.

Tato pravdivost tvrzení jeho objevila se v nejlepším světle, když před soudem představen byl dívce, a tato do očí mu vyčtla, jakým jest utrhačným lhářem, tak že celý zahanben a se sklopenýma očima nucen byl, ze soudní síně odejíti.

Vyšetřování bez přetržení pokračovalo, ale navzdor vší strannosti nemohl přece soud ani za mák viny, ba ani okolnosti nejmenší, která by na vinu nějakou poukazovala, na obžalované nalézti, ačkoli ze šedesáti osmi svědků, kterých se tato k obhájení svému dovolávala, toliko třicet bylo vyslechnuto. Kolikráte byli již soudcové velmi rozhořčeni nad tímto špatným zdarem svého úsilí, a hlasitě litovali, že není v Toulonė ani mučírny, ani žádného pacholka katovského, „který prý by naučil tuto zatvrzelou hříšnici jinak zpívat" — ale přece neustáli, neboť stůj co stůj chtěli míti něco, což se alespoň poněkud vyznání podobalo.

Po dva celé dni, dne 25. a 26. února 1731, byla ubohá nešťastná oběť piklů jezovitských od časného jitra až do pozdní noci bez přetržení vyslýchána a pak na těle i na duchu téměř až k smrti unavena, do smrduté komory její dopravena.

Druhého dne na to přinesla jí mladá Gujolová sklenici vína k snídaní, nad čímž se Kateřina nemálo podivila, neboť nebyla zde nikdy nic takového dostala, a ani když doma byla, víno nikdy bez vody nepívala. I nechtěla píti, myslíc, že jí tím léčky kladou; leč přinutili ji, aby víno ono vypila, které prý jí pro posilu poslali, ano musela i ssedlinu, která se po víně na dně nádoby usadila, vypíti, ačkoli se jí tato zdála býti protivnou a slanou.

Co bylo ve víně onom přimíšeno, neví se; jisto ale jest, že již víno samo by bylo ubohou Kateřinu opojilo, kteráž byla celá vysílena; na tom ale nebylo soudcům jejím dosti, nýbrž oni chtěli míti zevrubné odvolání všech jejích tvrzení, čímž by se byla stala Kateřina žalobnicí sama na sebe.

A toto odvolání jest i v protokole s ní zavedeném ze dne 27. prosince 1731 obsaženo, a svědčí o hanebném zacházení soudců tehdejšího věku.

Následkem požití tohoto vína upadla Kateřina v takové omámení, že nebyla s to, ani vlastní svou matku poznati, a omámení to trvalo dlouho, a v takovém stavu „vyznala prý se zúplna a upřímně bez obalu", že šlechetný a ctihodný Otec Girard se jí nikdy ani nedotknul, a že u přítomnosti jeho nikdy nepocítila ani strasti ani slasti, nýbrž to, co pocítila, že byla jen jakási slabost, ale žádná bolest. Že prý vypravěla o věcech, které se nikdy ani neudály, a sice, to vše že učinila z návodu svých bratří.

Téhož dne byl s ní zaveden výslech, a pak nebylo s ní žádného výslechu zavedeno až teprv zase dne 6. března, bezpochyby že ji účinek zmíněného nápoje učinil celou pitomou, tak že ji nemohli ani vyslýchati. Mezi tím časem navštívil ji Girard a zhanobil ji zase a zprznil. Kateřina a bratr její praví, že by se o tom byli nikdy nezmínili, kdyby byli sami neviděli, že se i životu jejich ouklady strojí.

Oba, bratr i sestra tvrdí, „že se s Kateřinou skutečně dopustil hanebnosti mrzký Girard v době, kde se s ní vyšetřování soudní odbývalo."

Neboť v době od 26. listopadu až do 26. února byl Girard nesmělý a ponížený a tudíž nemohl na něco podobného ani myslet, neboť okolnost ta, že svědkové všickni proti němu svědčili, činila jej velice málomyslným; později pak, když se Kateřina v klášteře nalezala, neměl k ní žádného přístupu, a tudíž musel tento outok smilný státi se tehdy na ni, když, jsouc požitím onoho nápoje bez smyslů, jemu oddolati nemohla. Taktéž byl již tehdy jist vítězstvím a tudíž nabyl i větší zmužilosti k páchání nové této hanebnosti. Tehdy na smrt nenáviděl ubohou svedenou oběť smyslnosti své,

a přece byl ohavník ten tak nestydatý, že dovolil si žertovati s kýlní průtrží, kterouž si byla Kateřina v jednom nápadu padoucí nemoci své učinila, a nestydatou rukou průtrž onu omákával, obnaživ dívku.

V táboře jezovitů jásalo se již nad vítězstvím! Ale za nedlouho odvolala Kateřina, nabyvši opět paměti, vše, což byla v nepříčitatelném stavu svém vyřkla a vyslovila se, že udání tato jsou křivá, a toliko prvotní výpovědi její že jsou pravdivé. Matka její však podala k nejvyššímu soudnímu dvoru žádost, ve kteréž odvolávajíc se na omámení dcery své, žádala za nové vyšetřování.

Tu počali soudcové uplacení vyhrožovati Kateřině skřipcem a mučírnou, líčili jí hrozné muky, jaké bude musit vytrpěti, až jí ostré a břitké nástroje v mučírně do jemného těla se zatnou a klíny na skřipcích kosti její rozmačkají — leč slova tato zůstala bez účinku; ztrápenou dívku nemohlo přivésti nic k tomu, aby první udání svá odvolala.

Jelikož následkem zpráv, jak krutě se s ubohou v klášteře toulonských Voršilek zachází, lid tamní velice se rozhořčil a bylo se co obávati, by lid neštastnou obět pikly jezovitských násilně neosvobodil, uzavřeli soudcové, že Kateřinu z Toulonu zase do kláštera jeptišek svaté Kláry v Ollioulesu odvézti dají, ale tak velká byla bázeň jezovitů před vzbouřením lidu, že Kateřinu odváželi z Toulonu jako nebezpečného zločince v průvodu mnoha vojáků s ostře nabitými ručnicemi a nasazenými bodáky.

Tak dostala se ubohá Kateřina, která slabostí a vystálým utrpením jedva že se na nohou udržela, v průvodu ozbrojenců do Ollioulesu. Jeptišky tamní, vidouce ji tak bídnou a slabou, daly se všecky do hlasitého pláče. Trestní záležitost tato dlouho se táhla. Leč posléze ujali se utlačené dívky přece dva muži, nemohouce se již na nespravedlivé soudní jednání toto dívati; byli to prokurator M. Aubur a notář Claret; tito sepsali spis, v kterém Kateřina výpovědi své ze dne 27. února odvolala a udala, že jí bylo k pití dáno víno, v němž byl nějaký omamující prášek namícháu. Spis tento podali muži tito kancléři nejvyššího soudu pařížského, žalujíce v něm na zneužívání moci ouřadní a na hanebné počínání soudců toulonských při tomto vyšetřování.

Kancléř d' Agnesseau objevil se při této příležitosti velmi slabým proti jezovitům, neboť nezměnil v praničem posavadní soudní jednání a učinil toliko opatření, aby se v něm pokračovalo před soudním dvorem v Aixu, jakkoli před nedávnem dva soudcové téhož soudního dvoru, kteří byli, jak jsme již shora sdělili, do Toulonu poslaní, velmi strannickými se ukázali.

Následkem tohoto rozhodnutí soudu pařížského odvlékli zase Kateřinu do Aixu z Ollioulesu, a opět provázelo ji silné oddělení ozbrojených vojínů. Když na této cestě musil průvod s ní v jednom městě přenocovati, oznámil vůdce tohoto průvodu vojenského, že má rozkaz, aby přenocoval s vězenkou svou v témž pokoji, omlouvaje se, že se bojí, aby se dívka tato outěkem oknem nespasila; toto obávání ale bylo zcela zbytečné, anať dívka byla velmi nemocna a jednání vojína onoho mělo spíše jiný účel a bylo zosnováno bezpochyby od jezovitů, neboť nechtěl vojín ten trpěti ani, aby matka Kateřinina zůstala s dcerou svou v pokoji spáti.

Tato ale nedala se od dcery odloučiti ani živou mocí. Obě, matka i dcera, zůstaly po celou noc vzhůru, ani oka nezamhouřivše.

Na cestě Kateřiny z Ollioulesu do Aixu podaly opět voršilky v městě Aixu pěkný příklad až přílišné přítulnosti své k jezovitům. Když přibyl průvod s Kateřinou do Aixu, kdež měla bydleti v klášteře voršilek, nedovolila představená kláštera ani staré paní Cadiérové, ani dceři její Kateřině, pod ničemnou záminkou, že jí posud nedošel písemný rozkaz k tomu od krále, přístupu do kláštera, ale taktéž je nechtěly jeptišky pustiti, aby zatím někde jinde se ubytovaly, a tak bylo na ubohé ženy po více hodin od sběře a poběhlíků, uplacených jezovity, pokřikováno a jim spíláno, tak že několik přednějších občanů aix-ských, vidouc toto uličnické počínání luzy zběsilé, velmi odporně se proti tomuto „stavení na pranýř“, jak to nazývali, vyslovilo a hlasitě na nelidské chování jeptišek hubovalo, tak že představená konečně svolila, aby mohly do kláštera vejíti paní Cadiérová a dcera její.

Leč událost tato nadělala již po celé Francii mnoho povyku a zvláště jezovité rozkřičeli všude ubohou Kateřinu, tak že navzdor prosbám a slibům rodiny Cadiérovy nechtěl žádný advokát vzíti na se zastupnictví dívky tak vykřičené, nechtěje se postaviti proti tovaryšstvu Ježíšovu, tehdy všemocnému, a vydávati se v nebezpečí.

Ale právě proto vypadla záležitost Kateřinina tím příznivěji, neboť proto, že se dobrovolně nechtěl uvázati žádný advokát v hájení Kateřiny, byl od soudu ustanoven za obhájce jejího pan Chaudon, syndikus u advokátní komory v Aixu, muž to velmi učený a nad míru spravedlivý, v němž spojoval se velký důvtip s dobrosrdečností; od muže tohoto mohla očekávati Kateřina, že se jí vřele ujme a záležitost její k zdarnému výsledku přivede; leč naproti němu stál co obhájce Girardův advokát Thoranne, muž velmi výmluvný a schopností nevšedních, advokát to, jenž svou ostrovtipností a pletichami svými, jakýmiž protivníky své vždy do nesnází přivádíval, byl vůbec známý, a jehož se každý co odpůrce velmi obával.

V obhajovací řeči své vylíčil Chaudon posluchačům i soudcům živě a malebně, jak veliké hanebnosti a mrzkosti se zpovědník Girard na kajicnici své, o níž nepochopuje, kterak co obžalovaná před soudem stojí, kdežto by jí přece spíše příslušelo, státi zde co žalobnice — dopustil; nespouštěl se ale do líčení podrobného ohavných činů hanebníka Girarda, taktéž ani slovem se nezmíniv o outěžku jiných osob, které zpovědník jejich Girard tělesně potřeboval, neboť jakkoli to bylo každému známo a ač se po celém městě o tom mluvilo, přece by se nebyl nalezl ani jediný svědek, jenž by mu to byl dosvědčil; tak obávali se lidé jezovitů. Při tom hleděl, jak by Girarda od řádu jezovitskéko odtrhl a jej co kouzelníka vylíčil, odvolávaje se na to, že dovolil dívce, býti na rok posedlou — ale poslední výrok potkal se s potupným posměchem.

Leč tímto chtěl jen obhájce Kateřiny dosíci toho, aby Girard nejvíce se proti nařknutí z kouzelnictví hájil; nebot on dobře věděl, že mu to bude snadno, anť mohl se odvolati na vymítání zlého ducha (exorcismus), které jest v církvi dovoleno a ve zvyku, kterýmž chtěl posedlou Kateřinu ukonejšiti. A jakkoli v století XVII. pro něco podobného (v roce 1610) v Marsilii byl jistý Gauffridi upálen, tož

dalo se jistě předpokládati, že Girardovi není se čeho takového ani za mák obávati.

Tím více však diviti se musíme lehkomyslnosti Girardově, s jakou se hájil; ve výslechu svém odpovídal nejvíce vzdorovitě, odporuje mnohým svým vlastním výpovědím, jakož i udáním i těch svědků, kteří v jeho prospěch svědčili. Zdá se, že lehkomyslný mnich onen již myslí, že vítězně z tohoto boje vyjde, ano, že se domnívá, míti již v rukou vítězství. A k tomu se také zdálo schylovati. Nyní pak jednalo se jezovitům pouze o to, jakého zadostučinění by se jim dostalo za to, že obyčejná dívka se odvážila, člena řádu jejich viniti z tak ohavných zločinů. A proto usilovali jezovité, řád to, jenž jest, jak sami o sobě tvrdí členové jeho, vtělená mírnost, laskavost a smířlivost, aby se drzé žalobnici dostalo příkladného potrestání světu k výstraze; neboť takový příklad prý vyžadoval i prospěch víry svaté. Tato osobivost jezovitská jest v skutku velmi směšná, jakoby se zde jednalo o potupení a urážku celého náboženství a nikoli o zločin, jehož se hanebník jeden z tovaryšstva Ježíšova dopustil!

Jezovité stáli na tom, aby byla Kateřina Cadiérova k smrti odsouzena. Mohlo-liž se ale takto dle zákona státi? Byť by ji soud byl i pro na cti utrhání neb urážku odsoudil, byl trest smrti určen pouze těm, kteří sepsali hanebné spisy buď proti panujícímu v zemi náboženství, aneb proti panovníku. A aby mermomocí tento náhled svůj mohli provésti, pokusili se jezovité, že tvrdili, že ten, kdo potupy proti řádu jezovitskému se dopouští, stejně jest vinen, jako by se dopustil urážky náboženství.

To zní sice trochu podivně a mnohý, čta tyto řádky, zavrtí nedůvěřivě hlavou. Což bychom se ale tomu příliš divili; vždyť i za naší doby rádo by duchovenstvo se s náboženstvím samým ztotožňovalo.

Aby ale měli větší příčiny, Kateřinu k smrti odsouditi (neboť útok proti jezovitům zdál se jim přece věcí příliš malichernou), umínili si soudcové, že jinak s ní naloží; a tudíž hned z počátku výslechu ptal se jí soudce Lamerdieu, zdaliž byla s to, předzvídati tajné myšlénky jiných lidí, a ona tomu přisvědčila. Vždyť se aspoň domýšlela sama v přepiatosti své, že tomu tak, neboť kolikráte činívala rozličným zpovědníkům svým dřívější doby předhůzky o hříšném životě jejich, a tito museli zahanbeni se přiznati k zločinům oněm.

Tímto ale netušila nešťastná dívka, že sama sebe tímto se obvinila z čarodějnictví, na kteréž byl ustanoven trest upálení na hranici. Této okolnosti použili i soudcové, vysvětlujíce z toho, že nejprvé byla i od jeptišek svaté Kláry v Ollioulesu přijata velmi přivětivě a laskavě, a s jakým protivenstvím se tam později byla potkala, a přičítali to kouzlům jejím, kterými prý působila na zbožné sestry v Ollioulesu. Neboť tehdy byly ještě čarodějnice a kouzelnice na hranicích upalovány. Tak na př. bylo za vlády krále Filipa V. ve Španělsku (panoval od r. 1703 — 1724) 1600 osob pro kouzelnictví na hranicích upáleno; a ještě ku konci r. 1782 byla jedna čarodějka v Německu a rok před tím 1781 jedna ve Švýcařích upálena; nač tedy by byl soud dělal okolků s Kateřinou Cadiérovou, která se sama z čarodějství byla vyznala? A tudíž měla i ona skončiti co čarodějka život na hranici.

Thoranne, obhájce Girardův, minul mlčením některé důležitější články obžaloby, a vůbec dotýkal se jen pramálo hlavního rázu žaloby, popíraje možnost, že by mohl zpovědník kyčle a bedra kajicnice své líbati, ale nejen to, nýbrž on vylíčil Otce Girarda, aby jej ode všeho podezření sprostil, co nejmravnějšího, nejzdrželivějšího a nejzbožnějšího kněze. „Jemu prý," doložil Thoranne, „připadá, jakoby celá záležitost tato byla jakýmsi spiknutím proti tovaryšstvu Ježíšovu, kterým chtějí je nepřátelé jeho před světem zhanobiti, činíce útoky na jednotlivé členy jeho."

Dne 11. září 1731 učiněny byly z obou stran návrhy.

Dle stručného spojení okolností obtěžujících, které svědčily proti Kateřině, učinil advokát Thoranne, obhájce Girardův, následující návrh:

„Kateřina Cadiérova má být odsouzena, nejprvé činiti pokání přede dveřmi kostela sv. Salvátora, načež budiž provazem popravena."

Návrh tento vyvolal přece v Toulonĕ veliké pohnutí v obecenstvu. Zde sice již byli zvykli viděti ubohou dívku svedenou, zneuctěnou a zhanobenou, a kdyby byla žalem a hořem zemřela, byli by se tiše na to obyvatelé toulonští dívali; že ale byla co ubohá obět pletich jezovitských k smrti odsouzena, to bylo více, než očekávali, a při zprávě o tom pronikavý křik úžasu zavzněl ulicemi Toulonu. Muži všech tříd spěchali v četných houfech ke klášteru voršilek a s velkým hřmotem žádali si viděti Kateřinu Cadiérovou a matku její.

Když pak se jim ukázaly, volali na ně:

„Upokojte se, slečinko a — ničeho se neobávejte — ještě jsme my tu."

Vznešené paničky chodily na návštěvu k nim do kláštera a plačíce s nimi, těšily je.

A co činili mezi tím jezovité?

Aby se zdálo, že i oni čítají v lidu značných přivrženců, chtěli zosnovati ve prospěch svůj povstání a podplativše sprostou luzu, skládající se z různých živlů, dali této pokynutí, jak se má chovati; a tato luza táhla, ozbrojena jsouc holemi a opatřena rozličnými rolničkami, zvonečky, řehtačkami a píšťalkami, ulicemi toulonskými, snažíc se, aby přivržence rodiny Cadiérovy z kláštera voršilek vypudila. Z toho povstaly mezi oběma stranami hádky, a z těch přišlo brzy k výtržnostem a rvačkám a lid, rozhořčený na jezovity, málem by byl kolej jejich rozbořil.

Když pak se dvůr soudní, který měl rozhodovati v této trestní záležitosti a záležel s předsedou Lebretem z 25 osob, uradil o návrhu Thorannově, byl tento velkou většinou hlasů zamítnut.

Na to učinil i obhájce Kateřiny Cadiérové, Chaudon, svůj návrh, který takto zněl:

„Slavný dvůr soudní račiž Otce Jana Křtitele Girarda, člena tovaryšstva Ježíšova, pro ouplně dokázaný zločin krvesmilstva duchovního a vyhnání plodu, jakož i pro znesvěcení duchovního stavu svého, jakož i pro mnohé, vícekráte opakované zločiny proti veřejné mravopočestnosti k smrti odsouditi."

Když se přikročilo k hlasování o návrhu Chaudonově, hlasovalo proň z pětadvacíti soudců dvanácte, a tudíž bylo potřebí toliko jediného hlasu, aby návrh tento byl vzrostl v právní moc rozsudku a jezovité by byli měli to potěšení, viděti svého nad míru zbožného a mravného Otce Girarda houpati se na šibenici a byli by měli o jednoho mučeníka řádu svého v seznamu svatých více — leč nestalo se tak.

Nyní byly soudu tedy dvaouplně protivné návrhy k rozhodnutí předloženy, a oba byly zavrženy, musel se tedy soud usnesti na nějakém návrhu zprostředkujícím. Usneslť se tedy oněch dvanácte soudců, kteří nehlasovali ani pro odsouzení Girarda, ani pro odsouzení Kateřiny Cadiérovy, na následující zprostředkující návrh, kterýž hned tehdy každého překvapil, za našich časů ale smutného podává svědectví o tom, na jakém stupni se tehdy nalezalo soudnictví.

Zníť pak návrh tento takto:

Předně, že má být Otec Girard ohledně slabosti ducha, u něho tak patrné, následkem kteréž prý upadl v posměch u kajicnic svých, sproštěn obžaloby pro zločiny a přestupky zákona jemu za vinu kladené, že však má být odevzdán soudu duchovnímu.

Za druhé sprošťuje se i Kateřina Cadiérová obžaloby a vrácena bude zase matce své, že ale má být odsouzena k náhradě nákladů tohoto řízení trestního, leč beze všech ouroků a odškodnění.

Za třetí, že i převor kláštera karmelitského Otec Mikuláš od sv. Josefa, jakož i bratří Kateřiny Cadiérovy, vyloučení pro spiknutí a křivé nařknutí Otce Girarda z tovaryšstva Ježíšova, se sprošťují obžaloby a mají být ihned z vazby propuštěni.

Za čtvrté konečně, že mají být všecky spisy, které od obou sporných stran soudu byly předloženy, pokud by v nich nějaké církvi hanebné narážky byly obsaženy, roztrhány a od sluhů soudních na oheň vrženy.

Oba návrhy, druhý a třetí měly při hlasování stejný počet hlasů a musely býti tedy hlasem předsedy rozhodnuty, a předseda Lebret, ničemný nástroj hanebných pletich jezovitských, rozhodl se pro onen třetí návrh zprostředkující, který čelil ve prospěch jezovitů. A tak vyšly z tohoto sporu právního, kterýž zakládal se na tak těžké obžalobě a k nimž se částečně i obžalovaný doznal, a které mimo to byly i jinak dokázány, všecky strany bez trestu; podivno a neslýcháno, že vůči tak závažné a dokázané obžalobě mohl soud takovýto nerozhodný rozsudek pronesti!

Ale zaslepenost některých soudců šla ještě dále; tak zejména jeden z nich, vřelý to přítelíček a přívrženec jezovitů, žádal, aby se Cadiérové přece ještě dostalo nějakého veřejného pokárání, tak aby jen tak zhola z procesu toho nevyšla, jelikož se odvážila muže tak svatého, jako byl Otec Girard, hanebně pomlouvati; leč nikdo nesouhlasil s tímto návrhem, ano jeden z nepředpojatých poctivých soudců zahřměl naň v spravedlivém rozhorlení:

„Co pravíte, my, kteří jsme nyní museli podati se tomu, že nebyl za vinna uznán muž, jenž snad největším byl zločincem na celém božím světě, měli by jsme nyní přiřknouti této ubohé svedené dívce jen dosti malého trestu. Nikdy, a nikoli se to nestane. Dříve ať palác tento plameny ztráví aneb nás v ssutinách svých pohřbí."

A v skutku bylo by to také bývalo bezpráví do nebe volající.

Jakkoli však soud neuznal Otce Girarda za vinna, přece lid věřil na vinu jeho a když zvěděl o rozsudku proneseném, rozvzteklil se velice, že takový padouch tak bez trestu vyvázl. Když se předseda soudu Lebret dozvěděl, jaké jitření v lidu panuje, dal v ten den, kdy prohlášen měl býti rozsudek v procesu Kateřiny Cadiérovy — bylo to dne 11. října 1731 — vytáhnouti celému pluku vojska, který měl bdíti nad tím, aby nikde nebyl rušen pořádek. Když pak se od soudu ubírali, musel

Otec Girard před rozlíceným obecenstvem zakuklen a v zavřeném voze se dáti vézti do jezovitské koleje, a i na cestě navzdor vojsku v ulicích s bodáky rostavenému pronásledoval lid vůz jeho, házeje kamením a blátem po něm a hlasitě mu vyhrožuje, tak že Girard nemoha ujíti pronásledovníkům svým, musel se utéci do kostela a zde mši čísti.

U oltáře neodvážil se lid proti němu, boje se znesvěcení svatého místa, kdyby se tu na hanebníka obořil; ale tuším, že by prolitá krev zavražděného nebyla poškvrnila svaté místo ono více, než dech hanebníka onoho živého.

Ale nejen lid byl o vině jeho přesvědčen, nýbrž i sám arcibiskup aixský, kterýž zakázal Otci Girardovi kostel, kazatelnu i zpovědnici, ano vyobcoval jej i z celé své arcidiecése. Girard neodvážil se více páchnouti do Toulonu, nýbrž odebral se do Lyonu, kdež tiše žil, štítě se veřejnosti a kdež po roce zemřel. Tato rychlá smrt Girardova, jenž byl ještě silný, zdravý muž v nejlepších letech, jakož i okolnost ta, že i přívrženec jeho, předseda soudu Lebret v roce 1735 taktéž zemřel, vykládána byla od lidu pověrčivého za soud a trest boží, kterýž stihl zajisté vinníka, jehož byl soud světský ušetřil.

Jak jsme se již svrchu zmínili, vynaložili jezovité na tento proces obromnou část peněz, milion franků, aniž by ale tím byli dosáhli jiného, než že obžalovaný člen řádu jejich neskonal rukou katovou; navzdor tomu ale byl přece hanebník Girard mravně zničen, a oni, kteří se ho byli tak vřele ujímali, i s ním.

Když po prohlášení rozsudku Kateřina ze soudní síně vyšla, byla všeobecným nadšeným provoláváním pozdravována. Každý slavil ji co rekyni, která byla v boji krutém zvítězila nad drakem sedmihlavým. Souvěcí spisovatelé líčí nám ji co brunetku s rysy obličeje velmi jemnými a líbeznými, prostřední velikosti a velmi pravidelné postavy. Zvláště vynikala výtečným souladem všech údů těla svého, jakož i svou svěžostí a lepotou, jakéž se prý u málo které ženštiny nalezají. Nejvíce chválí se její tmavé, jiskrnaté oči, k nimž se velmi dobře hodila běloskvoucí pleť obličeje jejího, kterýž vrouben byl krásnými havraními kadeřemi nad bělostným klenutým čelem. Jmenujíť ji děvou nejkrásnější, která kdy v Toulonĕ žila.

Co se ale dále s ní stalo? ptá se mnohý čtenář.

Na tuto otázku bohužel nemohu dáti určité odpovědi. Neboť ona náhle zmizela beze vší stopy, a nikdy více nebylo o ní ani slova slyšeti. Když jí byli obyvatelé toulonští ke cti vystrojili slavné hostiny, zasypávajíce ji básněmi, oplývajícími chválou a blahořečením, počaly za nedlouho všelijaké stvůry jezovitské uplacené roznášeti po městě o ní rozličné hanebné pověsti a otírati se o ni, tak že nemohla ani v Aixu, ani v Toulonu s pokojem žíti, a tak musili domek svůj ve špitálské ulici i statećek blíže Toulonu prodati a jednoho dne vystěhovali se z města, kdež se jim bylo tolik útrap dostalo, aniž by pak bylo o nich slova slyšet bývalo.

Jezovité dali si ovšem záležeti na tom, aby vypátrali, kde se paní Cadièrová a dcera její Kateřina zdržují, ano několik osob vrženo bylo proto do vězení v klášteřích jezovitských, protože se domnívali jezovité, že vědouce, kde se vystěhovalí Cadiérovic zdržují, obydlí jejich vyzraditi nechtěly; ale nadarmo bylo všecko pátrání jejich. Někteří tvrdili, že pod cizím jmenem paní Cadiérová s dcerou svou za moře se odebraly, jiní zase praví, že vstoupily, na svět jsouce omrzely, do

kláštera jakéhosi, kterému všecko jmění své darovaly, a někteří konečně na jisto tvrdí, že prý mstiví jezovité jedem obě ženštiny tyto se světa sprovodili.

Spisy tohoto procesu, který svého času nejen po Francii, nýbrž i po celé Evropě náramného hluku nadělal, vyšly v osmi svazcích ve francouzském jazyku pod názvem: „Recueil général des pièces concernant le procès entre la demoiselle Cadière de la ville Toulon et le P. Girard, Jesuite, Recteur du Seminair royal de la marine de la ville. Haague. Swart 1731*). Překlad pak německý vyšel v Kolíně nad Rýnem pod názvem: „Process zwischen dem Pater Girard J. S. Rector des Marine-Seminars zu Toulon und der Jungfer Cadiére".**) Oba spisy tyto vyšly ve velkém svazku. Mimo to pak vyšlo ještě velké množství vážných, satyrických a křiklavých ocelorytin, představujících výjevy z tohoto procesu.

Leč není tento případ osamělý v dějinách řádu tovaryšstva Ježíšova, neboť ještě mnohých jiných těžkých zločinů proti mravnosti dopustili se tito zbožní a čistí mužové, které jim sám člen jeden řádu jejich, Petr Jarrige, vyčetl.

Tento Petr Jarrige, velmi učený jezovita a kazatel v Burdogalech, utekl roku 1647 z tamní koleje jezovitské a přestoupil na víru protestantskou. Spis jeho: „Les Jesuites mis sur l'echafaut pour plusieurs crimes capitaux par eux commis"***) obsahuje líčení mnohých přetěžkých zločinů, spáchaných od jezovitů, jakož i doklady rozličných hodnověrných svědků; spisem tím ale způsobil si spisovatel jeho velmi krutá pronásledování od jezovitů, tak že neměl nikde před nimi pokoje a musel utíkati z místa na místo před pomstou jejich.

Posléze však přece přemluvili jej jezovité úlisným lichocením a sliby, že se opět vrátil do řádu jejich a zde sepsal spis, jímž odvolával a zatracoval vlastní spis svůj, kterýž nazval ďábelským výplodem, který vzniknul v zlém svědomí a těžkomyslností zplozen jest, která pobádána byla pomstychtivostí. Možná, že bychom uvěřili, že Jarrige psal toto odvolání své z přesvědčení, leč velmi podezřelou jeví se nám při tom okolnost ta, že jezovité Jarrige-a navzdor tomu, že napsal odvolání spisu svého, jímž odhaloval hanebné činy jejich, přece později v koleji své v Antverpách za živa dali zazdíti.

Tento Jarrige praví v dotčeném svém spise:

„Nikdo sice nemůže věděti a zkoumati nejtajnější myšlení srdce lidského, než jedině Bůh sám, aniž by se slušelo smrtelníku, aby vtíral se do nejvyšší rady a prozřetelnosti Jeho; proto ale přece mohu směle říci, že jsem mezi všemi lidmi, které jsem měl kdy příležitost poznati, neviděl nikdy tak prudké, náruživé a vilné v každém ohledu muže, jejichžto dech téměř sálal smyslností, jako tyto jezovity."

A tento výrok nepraví pouze, nýbrž na doklad jeho uvádí celou řadu skutečných událostí.

---

*) Hlavní sbírka listin, týkajících se procesu mezi slečnou Cadiérovou z města Toulonu a P. Girardem, rektorem královského semináře pro námořnictví městské. V Haagu u Swarta 1731.

**) Proces P. Girarda z řádu tovaryšstva Ježíšova, rektora námořského semináře v Touloně s pannou Cadiérovou.

***) Jezovité na popravišti pro rozličné hrubé zločiny, kterýchž se dopustili členové řádu jejich,

40.

Jezovité ve zpovědnici.

Rozumí se samo sebou a snadno pochopí také soudný čtenář, že společnost jezovitů, která v tak mnohých případech světu veškerému zlým byla příkladem a kterážto, ač v četných spisech horlila proti mravům zkaženým, sama příklady nejkřiklavější podala znemravnělosti, musela míti brzy hojných a silných odpůrců, a že za nedlouho povstali mnozí šlechetní a poctiví mužové, kteří starostlivými slovy vystříhali jezovity před tímto zhoubným počínáním, přivádějíce jim přečasto na mysl, že tímto řáděním svým kladou v organismus řádu svého jiskru, která kdys v plamen se vzejmouc, celý řád zachvátí. Tak vyšel již v roce 1643 spis Antonína Arnolda: „Morale practique des Jesuites"*) a brzy na to v roce 1656 od Blažeje Pascala: „Lettres provinciales"**) konečně pak v roce 1669 spis Mikuláše Peraulta „Morale des Jesuites extraite des leurs livres"***).

Spisovatelé tito byli všickni muži poctiví a učení, kterýmž se ale za poctivost a dobrou vůli jejich dostalo za úděl krutého pronásledování; neboť tovaryšstvo Ježíšovo nesnažilo se, aby tvrzení spisovatelů těchto o poklescích členů svých vyvrátilo skutky, nýbrž vlivem svým u dvorů panovníků dosáhli jezovité toho, že vlády daly spisy tyto zničiti a rukou katovou na hranici spáliti. A tak nemajíce písemných oněch svědků hanebných činů svých, mohli jezovité drze a zhola všecky předhůzky, které se jim činily, popříti.

Když ale hanebný proces la Valettův — na nějž přijdeme později v líčení svém — v roce 1757 celý svět pobouřil proti jezovitům, požádala sněmovna pařížská přísným rozkazem, aby jí řád předložil „ústavu řádovou". Tu viděl se jezovitský prokurátor Otec Montigny nucena, předložiti ústavu tuto. Nejouplnější vydání tohoto spisu vyšlo v tiskárně jezovitské koleje v Praze roku 1757; spis ten obsahuje v sobě způsobu a zřízení řádu, jakož i dekrety a ustanovení všech jenerálních kongregací (sjezdů jezovitských), pak všecky listy a dopisy všech jenerálů řádu jezovitského až po Ignáce Visconti-ho.

Leč za tuto poslušnost, s jakou prokurátor řádu jezovitského, podrobiv se rozkazu sněmovny pařížské, této všecky dotčené spisy vydal, dostalo se mu velmi trpkých předhůzek se strany soudruhů jeho a jezovité dali si všemožnou práci, aby tyto listy, které byly sebrány ve dvou silných svazcích, zase nazpět obdrželi; bylo však pozdě; neboť sněmovna přečetši listy ony, uměla dobře oceniti je, jakými zbraněmi by proti jezovitům byly a proto nedala si je více vyrvati.

---

*) Praktická mravouka jezovitů.
**) Listy z kraje.
***) Morálka jezovitů, vyňata ze spisů jejich.

Následkem toho prohlásila pak sněmovna všecky bully a pastýřské listy papežské, týkající se řádu jezovitského, pak ústavu řádu a výroky jí se týkající, dekrety jenerálů a velkých sněmů řádu jezovitského, jakož i všecka ostatní ustanovení vrchních představených jezovitských za **hrubé zneužití** moci své duchovní a ústavu řádovou za velmi závadné věci pořádnému státu. Tento rozsudek sněmovny byl uveřejněn a způsobil nesmírného povyku.

Příčiny tohoto rozsudku sněmovny **pařížské** byly ale velmi závažné. „Neboť čelí prý ústava společnosti jezovitů proti důstojnosti církve a všeobecných sněmů církevních a svaté stolice papežské, jakož i proti moci soudů duchovních a světských, pak proti moci mocnářů a vladařů, protože jenerál řádu jezovitského mocí výsad jemu od papežské stolice udělených páše činy a vydává rozkazy, jež naprosto v odporu stojí se všemi světskými a církevními zákony a nařízeními. A tím docílili jezovité toho, že žádná mocnost nemůže nic učiniti řádu, jemuž stojí svobodno, ústavu svou buď zrušiti, neb změniti, aniž by kdo byl oprávněn k dozorství nad ním.

Za druhé: poněvadž celým řádem jezovitským jediný jenerál s absolutní vladařskou mocí panuje, a všickni členové řádu tohoto jej, jako **Ježíši Kristu** slepě, beze vší výminky, nezkoumajíce ani příčinu, ano nevyslovujíce ani té nejmenší pochybnosti, poslouchati musí, jsouce v rukou jeho beze vší vlastní vůle, tak jako mrtvoly.

Za třetí: protože byly tomuto řádu uděleny výsady, které se právům panovníků a vrchností, jakož i výsadám biskupů a universit, ano i právům všech ostatních duchovních i světských řádů na prosto příčí.

Za čtvrté: poněvadž každá jiná společnost členům svým, požadujíc od nich povinnosti, podává i práv; jezovité ale mají pouze závazek povinnosti k jenerálu svému, nepožívajíce za to práv nižádných, jelikož má jenerál plné právo, každého člena dle vlastní své libovůle z řádu vyloučiti, aniž by se vyloučený proti tomu směl odvolati aneb po příčině vyloučení svého se tázati, aniž pak nároků jakých na další podporu řádu toho činiti.

Za páté: poněvadž každý člen tovaryšstva **Ježíšova** i co do víry a článků jejich zavázán jest jenerálu k bezvýminečné poslušnosti, ano i tehdy, kdyby se jenerálu aneb všeobecnému sněmu zlíbilo, předepsati k věření články víry, které zjevně všeobecnému učení víry křesťanské odporují, tak že by někdy i učení úplně kacířské mohlo býti článkem víry pro jezovity."

Za nedlouho na to vyšel pak spis: „Výtah nebezpečných a hanebných výroků, které jezovité stále a bez přetržení ve svých spisech se svolením jenerálův psali a učili", a tu počali jezovité knihy své, v nichž se nacházela ústava řádu jejich, páliti, aby z nich co možná nejméně do veřejnosti se dostalo. Ale oni by byli tehdy i velmi rádi spolu spisy nepřátel svých spálili a i nepřátele tyto samé utratili.

Leč nyní nebylo jim bojovati proti uplaceným ministrům, neb proti souložnicím a starým hříšníkům, kteří před hrůzami pekel, jak jim je ouskoční jezovité malovali, zuby jektali, utíkajíce se na sklonku nevázaného žití svého za kutny jezovitské, nýbrž nyní stál co odpůrce proti nim parlament, který nestranně zkoumal spisy bohoslovců a moralistů jezovitských.

Výsledek spisů těchto byl pro řád jezovitský ohromující a jimi zničen byl téměř řád tento následkem usnešení jenohlasného sněmovny. Spisy jezovitských moralistů *) byly pro své na nejvýš zhoubné a křesťanské mravouce na prosto se příčící učení obsahu na mnoze ošklivého v paláci sněmovny pařížské pod hlavními schody zničeny a na oheň uvrženy.

Moralisté jezovitští čítají velkou řadu nejvýtečnějších kasuistů *), tito ale jsou tím nebezpečnější, uváží-li se, že nejsou zásady jednotlivců, nýbrž že k týmž zasádám přiznávají se tisícové co jeden muž, totiž celý řád jezovitský. Onić se odvolávají jeden na druhého a pevně stojí k sobě a co jeden povídá, to tvrdí i druzí ostatní. Neboť jednotlivým členům řádu výslovně jest zakázáno, něco tiskem uveřejniti prvé, než by o tom podali zprávu představeným svým a než by si vymohli k tomu od nich povolení, což také bývá obyčejně na titulech spisů jejich naznačeno. A stalo-li se kdy, že jenerál řádu jezovitského sám se nezaměstknával censurou spisu toho, aneb ji nenechal v Římě před vlastníma očima svýma obstarati, odevzdal ji pak některému důvěrnému členu řádu svého, jenž mu pak byl za to odpovědným.

Jak ale tuším čtenářové naši z líčení o jezovitech vědí, snadno pochopí každý, že ve spisech takových nesmělo zůstati ničeho, což by se nebylo líbilo představeným řádu jezovitského, a to nevztahovalo se pouze na členy podřízené, nýbrž také i na členy vyšších stupňů. Tak na př. jenerál Gonzalez (zvolen v roce 1687, zemřel v roce 1705) nalezal se ve velkém nebezpečí, že přijde o své místo, protože zlopověstné nauce o pravděpodobnosti nechtěl se podrobit, jíž ale řád uznával. Praví́ť jezovité sami v často jmenovaném spisu: „Vylíčení prvního století:“

„Členové společnosti jsou po všech koncích světa roztroušeni, mezi tolika národy a říšemi rozděleni; ale pouze rozličností místa, ne náhledů; rozličností jazyků, ne citů; rozličností tváře, ale ne mravů. V kruhu této nepřehledné rodiny smýšlí Říman jako Řek, Portugalčík jako Brasilian, Irčan jako Slovan, Španěl jako Francouz, Angličan jako Nizozemec, a mezi všemi těmi rozličnými lidmi není hádka ani svár, tak že nelze říci, že by jich bylo více než jeden.“

Gretser praví: „Učitelové společnosti sepsali velký počet bohosloveckých spisů; my vyznáváme všickni totéž učení a vyslovujeme je na nesčíslných místech soukromě i veřejně ve školách.“

Stanovy řádu vyžadují výslovně jednotu učení a nedovolují žádné odstoupení od něho. V nich jest z ohledu toho zřejmě psáno: „Máme všickni totéž věřiti a pokud možno totéž mluviti. Nepřipouštějme rozdílné nauky, ani oustně v rozmluvách, ani písemně v knihách, které na světlo přijíti nesmí bez schválení a ustanovení jenerála, jenž k posouzení toho nejméně tři muže zdravého a čistého učení a zralého rozumu jmenuje. S velkou pílí buďtež jednota a vzájemný souhlas pěstovány a žádný spor nebudiž trpín.“

---

*) Byli to zejména jezovité Emanuel Sa, Martin Antonín Delrio, Robert Person, S. Bridgewater, Robert Bellarmin, Ludvík Molina, Alfons Salmeron, Řehoř z Valencie, Klarus Bonarscius, Jan Azor, Jakub Keller, Gabriel Vasquez, Jan Lorin, Leonard Lesz, František Tolet, Adam Tanner, Martin Bekan, Edmund Pirot, Antonín z Eskobaru, Jakub Tirin, Jakub Gretter a Heřman Busenbaum.

V čele opovržlivých učení jejich nalezá se probabilita, čili nauka o pravděpodobnosti, dle které svědomí své po každém skutku ukonejšiti můžeme, máme-li jen pravděpodobné mínění pro sebe, to jest mínění takové, které se zakládá na dost málo závažných důvodech, ano třeba pouze na pouhé vážnosti nějakého znamenitého učitele. Zde nalezáme zastoupení podivného toho náhledu, že mohou dva odporné náhledy přece ouplně platny býti. Jezovita Diana praví o podobné jedné nesrovnalosti náhledů: „Pontius i Sanchez mají zcela protivné náhledy; ale protože oba učení mužové byli, jest každého náhled pravděpodobný. Volba při této příležitosti nemůže býti těžká, můžeme onen náhled přijmouti, který se nám nejvíce líbí."

Emanuel Sa jde dále a praví: „Můžeme dělati, co dle pravděpodobného náhledu za dovolené máme, třeba by opak toho byl jistější."

Filliucius potvrzuje výrok tento: „Jest dovoleno dle méně pravděpodobného náhledu jednati, kdyby byl i méně jistějším. To jest náhled všech novějších spisovatelů."

Znamenitý jezovita Eskobar, ale také jeden z nejnebezpečnějších, posadil této ohavnosti korunu, píše osudným pérem svým: „Smím jíti za svým méně pravděpodobným náhledem, opouštěje pravděpodobnější? Arciže; mohu i jistý náhled opustiti, ano mohu více pravděpodobný a spolehlivý náhled zanechati a jiného se přidržeti, protože tentýž právě tak pouze pravděpodobným jest."

Ve zpovědnici může jezovita i proti svému přesvědčení rozhřešení dáti anebo odepříti, jde-li jenom za náhledem některého takového učitele.

„Neboť," praví Laymann, „učitel může tomu, kdo u něho rady hledá, ji uděliti ne dle svého, ale dle cizého pravděpodobného náhledu, je-li tento radící se osobě příznivější a příjemnější. Tak tvrdí i Vasquez, Sanchez, Lobez a Eskobar. Ano, mám za to, že nechybí, udělí-li tázajícímu se radu, schválenou některým učencem, byť by sám pevně přesvědčen byl, že jest nepravá a mylná."

O zpovědnici a podobných případech pronáší se Eskobar takto: „Smí zpovědník proti svému vlastnímu náhledu zpovídající se osobě jiný méně pravděpodobný náhled odporučiti, aby ji od jakéhosi břemena (na příklad výstrahy před příležitostí k těžkému hříchu) sprostil?" Vasqûez odpovídá, bezvýminečně že ano, tak i Belanus. Eskobar pokračuje dále: „Zpovídající se prosí zpovědníka, aby mu pověděl, který náhled jest lepší? Pak jest zpovědník zavázán, onen mu pověditi, který sám následuje. Je-li ale pouze řeč o závazcích v konání, může mu i méně spolehlivější radu podati; ano on odporučí se takto co rádce, radí-li velmi často k tomu, co jest lehčí a co s menší škodou provésti se dá."

S náhledy podobnými můžeme snadno božská i lidská práva nohama šlapati, neb vždycky nalezneme nějakého předchůdce, který je nohama šlapal a tomu i učil; vyplývající z toho praktické následky nedaly na sebe dlouho čekati a jezovita Bauny učí: „Následuje-li zpovídající se pravděpodobnému náhledu, musí mu zpovědník dáti rozhřešení, i kdyby náhledy jejich sobě odporovaly; v případě tom rozhřešení odepříti jest hřích a sice dle povahy své hřích smrtelný. Tak učí též Vasquez, Sanchez a Suarez."

Jest to podivný hřích smrtelný, o kterém se ani v evangeliu ani ve spisech Otců církevních památky nenalezá. Buďme ale spokojeni, jezovité darovali světu nové

evangelium a řadu nových apoštolů a Otců, jak v drzosti své tvrdí Eskobar v úvodu ke spisu „Nauka o mravech".

Že učení takové, jehož škodlivost nad bílý den jest jasnější, i mezi samými jezovity protivníků nalezlo, jest pochopitelné a pater Gonzalez, ačkoli sám v nauce o pravděpodobnosti vychován, napsal knihu proti nauce té a poslal ji tehdejšímu jenerálovi řádu Olivovi (1664—1681) do Říma. Týž zavrhl spis ten, „protože dobré ono učení, jež Loyolovci všeobecně zachovávali, příležitějším jest, duši člověka říditi a cestu k spasení ulehčovati." Spravedlivě smýšlející Gonzalez byl odkázán a k míru přikázán; ale papež Innocenc XI. (Benedikt Odescalchi, 1676—1689) slyše o této knize, poručil, aby mu podán byl opis a shledav náhledy spisovatelovy za pravé, přikázal, aby kniha do tisku byla dána. Arci skládají jezovité čtvrtý slib, slib neobmezené poslušnosti k papeži, jest to však slib, který se zachovává i ne, jak tomu chce pohodlí; proto bylo dílo necháno netisknuto a papež mohl poroučet dle libosti. Po Olivově smrti vynaložil Innocenc všecko, aby Gonzaleza na místo jeho co jenerála řádu dosadil a teprv po pěti letech odvážil se týž, knihu svoji dáti do tisku, změniv a zmírniv mnohá místa v ní. Všickni přísedící řádu vzbouřili se proti ní, bouře pohýbala řádem a generální kongregace (valná schůze) řádu uzavřela jenerála sesaditi; a pouze spojeným silám papeže a císaře podařilo se jej na místě jeho udržeti.

Jest jenerál tedy skutečně neobmezeným velitelem? On jest jím, pokud zištné záměry řádu opatruje a následuje; ostatně nemůže ani on pravdu bez trestu vyřknouti.

Zkaženost tohoto řádu a jeho nebezpečnost nespočívá v jednotlivých členech jeho, ale v jeho celku a v duchu, který od počátku řádu až do dneška v něm žije a se udržuje.

Dle toho, co jsme řekli, dle nauky o pravděpodobnosti pochopíme, že jezovitovi v zpovědnici nedostačí bible ani Otcové církevní; on má zapotřebí vůdce, který by hřích v jiném světle, než-li ve světle věčné pravdy, ukazoval. Byly proto sestaveny výpovědi jezovitských bohoslovců a ty byly dány mladým chovancům řádu co pravidko v posvátném ouřadě zpovědníka. Jest to příruční kniha o mravouce z „nejlepších spisovatelů, obzvláště z blahoslaveného Liguori-ho sestavená od J. P. Mouleta."*)

Podivně to na nás působí, vidíme-li, s jakým šalebným ostrovtipem stírá se barva s bezpráví; naposledy přijdeme k tomu závěrku, že nelze ani hřešiti, neboť všude vyjde to na méně neb více „pravdě podobný náhled," který máme, konajíce špatný nějaký skutek.

Každý zajisté jest u vnitru svém o svatosti přísahy přesvědčen, věda, že v přemnoha pádech na základě složené přísahy velmi důležité a rozhodné rozsudky se pronášejí a přece nalezáme v dotčené příruční knize místo velmi záhadné. V prvním díle, na stránce 221, praví se: „Jest otázka: K čemu zavázán jest ten, jenž křivě a

---

*) Ouplný název tohoto zajímavého jakož i velmi nápadného spisu jest: Compendium theologiae moralis, quod ad usum theologiae candidatorum ex variis auctoribus praesertim ex B. Liguori excerpit J. P. Moullet, olim professor theol. mor. Superiorum permissa. Friburgi Helvetiorum apud A. Labastrou. 1834. 2 vol. 8. (Souhrn bohoslovecké mravouky, jejž ve prospěch čekatelů bohosloví z rozličných spisovatelů obzvláště z B. Liguoriho vyňal J. P. Moullet, dříve professor bohoslovecké mravouky. S povolením představených. Ve Freiburku ve Švýcařích u A. Labastrou-a. 1834. 2 sv. v 8.) Spis tento jezovité velmi starostlivě ukrývají, a spisovatel této knihy strávil mnoho času a práce, dříve než si jej zaopatřil.

lstivě přísahal? — Odpověd: Mocí náboženství není k ničemu zavázán, jelikož pravou přísahu nesložil. Spravedlnost může však jej k tomu přiměti, aby vyplnil, nač křivě a lstivě přísahal.“ *)

Křivá přísaha jest sama sebou bez výminky zločinem a nemá se skládati. Ale dle shora uvedeného výroku můžeme míti pouze oumysl, když přísaháme, že to nesplníme, tedy nedopustili jsme se před Bohem a naším svědomím žádného bezpráví. Před soudem mohlo by to míti velmi nepříjemné následky, po tom ale zpovědníkovi nic není. Eskobar praví zde výslovně:

„Stvrdím-li přísahou slib, který nemám v oumyslu splniti, musím jej zachovati? Cassius praví: Ano! Jiní to upírají.“ Busenbaum pronesl zásadu: „Kdo jen povrchně přísahal, aniž by měl v oumyslu přísahati, nepotřebuje zachovávati přísahu, neboť nepřísahal, ale jen s přísahou si zahrával. Tak Sanchez, jenž připojuje, že všickni spisovatelé s tím souhlasí, a pater Suarez tvrdí, že jest to vyjednanou věcí.“

Ouzce s touto nestvůrnou naukou jest spojena nauka o amfibologii, to jest o dvojsmyslnosti, užíváme-li dvojsmyslných slov, aby jsme jim na pohled jiný význam dali, než skutečně sami pod tím vyrozumíváme. Každý poctivý člověk prohlásí dozajista něco podobného za lež a za podvod. Pater Reginald jest však docela jiného náhledu; podle něj není to lží, protože to, co člověk tímto způsobem vypovídá, dle smyslu jest pravdivé vypovídajícímu, kdyby i pro posluchače dle obyčejného výkladu nepravým to bylo. Stotz vysvětluje učení podobné ještě blíže a má za to, že to není podvodem, třeba by posluchač v pravdě oklamán byl, „neb prý klam tento nepůsobíme, ale pouze připouštíme. Takové dvojsmyslnosti můžeme použíti nejen v obyčejném životě, ale i při přísaze.“ Suarez podává tento výklad: „Samo o sobě není bezprávím dvojsmyslu používati též při přísaze, proto to také není vždy křivou přísahou. To jest tak jistý, jakož i všeobecný náhled. Příčinou toho jest, že jen to máme za lež, co odporuje si s myšlenkami mluvícího, protože tento není zavázán, v myšlenkách svých s oněmi posluchače souhlasiti. Kdo však dvojsmyslných významů užívá, o tom nelze říci, že mluví proti svému smýšlení, neb béře řeč svou ve smyslu, jaký s náhledy jeho souhlasí. Proto není to, co mluví, lží, proto není samo o sobě bezprávím podobným spůsobem mluviti, neb bezpráví může se státi pouze lží. Z toho můžeme učiniti závěrek, že to není křivopřísahou, podobný výrok odpřisáhnouti, neb přísahou tou nebéře se Bůh za svědka lži, anať to lež ani není.“

Že se mohou ale pády přihoditi, kde okamžitě nemůžeme hned nalezti dvojsmyslného výrazu a aby jsme nepřišli do rozpaků, vynalezl duch lži a podvodu jiný výborný prostředek, zámlčku čili zatajení v myšlenkách.

To ale není opět nic jiného než podvod, neb záleží v tom, že v duchu k tomu, co mluvíme, mlčky něco přidáme neb okolnost nějakou si přimyslíme, čímž výpověď naše se ruší neb jiného smyslu nabývá. Toto zatajení v myšlenkách zdálo se zbožným bohoslovcům obzvláště důležitým; aby jej řádně vysvětlil, podává Sanchez k němu příklady: „Je-li někdo tázán, vinen jsa vraždou na knězi spáchanou, může odpověděti: kněze jsem nezabil, mysle na jiného toho jmena, aneb myslí-li skutečně na kněze,

*) Queritur: Ad quid teneatur, qui ficte et dolose juravit? Resp.: Ad nihil tenetur ex virtute religionis cum verum jurumentum non emiserit; tenetur tamen ex justitia ad praestandum, quod ficte et dolose juravit.

o němž se mluví, může odpověděti: nezabil jsem jej, s tajným doložením: před jeho narozením." — „Taková chytrost," praví tento spisovatel, jenž velké vážnosti v svém řádu požívá, „jest velmi užitečna, aby mnohé se ukrylo, co v úkrytu zůstati musí, a což by beze lži a křivopřísahy ukrytým zůstati nemohlo, nestalo-li by se to podobným spůsobem. Se vším právem můžeme použíti tohoto klamu, kolikrátkoli své tělo, svůj život, svou čest zachovati, své jmění hájiti neb nějakou cnost vykonati chceme."

Nauka o pravděpodobnosti a o zatajení v myšlenkách jsou mocné zbraně v rukou nesvědomitého člověka, a domýšleli by jsme se, že dostačí i nepřiměřeným požadavkům. Tomu ale tak není, přidáno ještě učení třetí, totiž: „Spůsob oumysly říditi." *) Podle tohoto učení přestává každý skutek býti zločinným, pokud nemáme v oumyslu zločin, ale jiný jakýkoliv dovolený oučel vykonati. Zatracení zaslouží jen ten, kdo zlé k vůli zlu samému páše a se zalíbením v něm se kochá. Takových povah ale velmi málo nalezneme, neb skoro každý zločin bývá obyčejně spáchán k dosažení cíle sama o sobě nezločinného. Tak praví Cassius: „Kdo obdržel políček, může hned ránu vrátiti, třeba mečem, ne v tom oumyslu, aby se pomstil, neb to jest zakázáno, ale aby ušel potupě a hanbě."

Hurtado vysvětluje předmět ten následovním spůsobem: „Syn může, aniž by smrtelného hříchu se dopustil, radovati se ze smrti svého otce, dědí-li jeho statky; majitel statku ze smrti toho, jemuž výminek platil. Totéž platí o jednoduchém přání, kterým nadjmenovaní z uvedených důvodů osobám těm smrti žádají, neděje-li se to ze zášti nebo jiných hříšných příčin."

To jsou tři pevné základní kameny jezovitské budovy učební, na jejímž průčelí žádná cnost nadepsána není.

Opatrnost jest matka moudrosti, ale jest také opatrnost, jenž jest dcerou zbabělosti. Ve smyslu této opatrnosti praví Filliucius: „Hříchem jest to a lží, jakož i křivopřísahou, stvrdíme-li nepravost přísahou, užívajíce tohoto prostředku bez podstatné příčiny, ačkoli pravděpodobným jest, že, přísně-li věc uvážíme, ani lží ani křivou přísahou není." Lessius rozhoduje: „Nemá-li zločinec žádné naděje, že si lhaním pomůže, jakož i tentokráte, vidí-li, že zločin jeho lehce dokázati se dá, pak jest jeho povinností, aby se k pravdě přiznal, protože v tomto případu žádné příčiny více nemá, aby věc zatajoval. Pokud ale má naději, že si zapíráním pomůže, potud není zavázán, aby k skutku se přiznával."

O krok dále šel ještě Castragalao, ant praví o zločinci: „Vyzradil-li snad spoluvinníky, které neměl vyzrazovati, pak jest zavázán k jejich obhájení dvojsmyslné přísahy použíti, může-li se nadíti, že tím bezpráví své napraví; on jest k tomu, pravím, dle pravdy a práva zavázán, vyzradil-li je zlomyslným spůsobem." Krásný příklad nalezáme u Tamburiniho: „Nejenom vinník, je-li to na příklad duchovní, ale i jiní mohou na tento dvojsmyslný spůsob před světským soudcem přísahati, že duchovní zločin nespáchal, vyrozumívajíce tím, že jej tak nespáchal, aby byli povinni, to před světským soudcem vyřknouti, protože tento soud pro duchovní je nepříslušný."

Stále a všude staví oumysl do popředí, a ten rozhoduje; můžeme slibovat a přísahat, co a nač chceme, jenom musíme v okamžiku slibu neb přísahy oumysl

*) Methodus dirigendi intentiones.

míti, že nic nesplníme. Eskobar a Molina učí, „že slib nezavazuje, neměli-li jsme v oumyslu se zavázati, skládajíce slib. Řekneme-li tedy: Učiním to, vyrozumívá se pod tím, že to učiníme, nezměníme-li svoji vůli, neboť nechceme tím naší svobodné vůle se vzdáti.“ K této nepěkné zásadě připojuje hned Gordon živý příklad, an dí: „Z této zásady vyplývá zcela dobře závěrek, že ten, jenž vstupuje do nějakého duchovního řádu a zřejmě nemá v oumyslu, že chce slib čistoty zachovávat, také není nucen slib čistoty držeti.“ Sanchez podotýká: „Ten, jenž jest přinucen ženštině učiniti slib, že si ji vezme, může dle toho též přísahati, že se s ní ožení, mysle při tom v srdci svém: budu-li k tomu donucen, anebo jestli se mi později zalíbí.“ — „V podobných případech můžeme též přísahati, že jsme ničeho neslíbili, k čemuž by jsme byli zavázáni, neboť smysl soudcovy otázky není jiný, než: příslibil jsi něco v tom oumyslu, aby jsi se tím zavázal? Na kterouž otázku dle pravdy a bez zatajení v myšlenkách odpověděti můžeme: to jsem neslíbil.“

Laymann praví nejrozhodněji ve své bohoslovecké mravouce: „Lháti jest proti svému vědomí a přesvědčení mluviti, aneb slovy něco veřejně vyznačiti, o čem by jsme tajně v duchu svém věděli, že jest nepravé a za takové též považovali; ale v dotčeném případu nenaznačuje mluvící nic nepravého, ale věc pravdivou; proto také zamlčí část řeči své v duchu, aby takto pronešené slovo se zatajeným spojené pravý smysl mělo, jak má v oumyslu; tedy nelže.“

Že těchže zásad proti nim v zpovědnici použíti lze, vědí velmi dobře a Sanchez praví v souhlasu s Hurtadem a Navarrou: „Domnívá-li se zpovídající se, že zpovědník jemu rozhřešení neudělí, když se přiznává k hříchu z obyčeje, pak může použitím dvojsmyslnosti obyčej zapříti, tak že smysl jeho zpovědi takto zní: nejsem docela toho prost z obyčeje hřešiti, ale jenom pouze v přítomné zpovědi.“

Mluvili jsme o křivopřísaze a o lži, a shledali jsme, že zde mezi jezovitskými bohoslovci velmi podivné zásady vystaveny byly a podívejme se, na jaké místo postavili před soudnou stolici svoji krádež. V jejich „Compendium“ nalezáme v sv. 1 na str. 323 následující místo:

„Nekrade, kdo v nejvyšší potřebě přivlastní sobě věc cizou, aby zachoval život svůj neb své rodiny. Neb v takové potřebě všecky věci jsou společné, obzvláště co do jejich užívání.

Neboť každý má přirozené právo, ano závazek, aby život svůj zachoval.“*) Tak suše vylíčena jest zde obrana z nouze; ačkoli však zákon sám v životě občanském uznává velkou zmirňující okolnost v tom, krade-li někdo nedostatkem jsa pohnán, proto však nesmí zajisté mravouka za pravidlo předpisovati, že v případu tom skutek takový není žádnou krádeží.

Hnedle ale uhlídáme, jaké následky učení takovému připisovati se musí.

Jdeť již Lessius dále a povoluje krádež nejen v největší, ale již ve velké nouzi, a odvolává se na Eskobara, jenž jest s ním stejného mínění.

Vždyť můžeme v podobné nouzi bližního svého důvěrně za pomoc žádati; nemáme však vždy chuti k tomu a jsme v nebezpečí, že žádost naše bude odmrštěna.

---

*) Non furatur, qui in necessitate extrema accipit rem alienam ad vitae suae vel suorum conservationem necessariam. In tali enim necessitate omnia sunt communia, saltem quoad usum. Nam quisque habet jus a natura imo obligationem conservandi vitam suam.

V tomto ohledu praví Emanuel Sa ve svých aforismech: „Není hříchem, někomu tajně odciziti, co by nám dal, kdyby jsme jej za to prosili, ačkoli nechce, aby jsme to tajně brali; také není zapotřebí, aby jsme to vraceli.“ Tam též nalezáme, že není hříchem, člověku něco vzíti, čeho nepotřebuje aneb co mu prospěti nemůže. Krádež opakovaná v menších částkách jest prý mírněji k posuzování, než krádež větší částky najednou, jak prý jezovité Sanchez, Navarra, Rebellus, Lessius a Rodriguez učí. S pravou jezovitskou prohnaností jest odůvodněna tato hanebná nauka, jak ji Sanchez podává, anť praví, že okradený částku snáze oželí, bere-li se mu v menších částkách a po rozličných dobách, než-li když ji najednou ztratí.

Ještě více vzbudí naše podivení učení jezovitů o krádežích domácích a v rodině. Dle jejich mravouky jsou na př. čeledínové ouplně oprávněni vzíti si to, co jim dle náhledu vlastního jejich pánové proti právu zadržují. Domnívá-li se služka, že za svou práci zaslouží vyšší mzdu neb lepší stravu, může si škodu svoji tím nahradit, že své paní to odcizí, co ona jí zadržuje; jezovita Tamburini praví: že kdo v takovém případu tajně sebe sama zaplatí, před soudnou stolicí svého svědomí žádným zlodějem není a nehřeší, ano — že před samou vrchností přísahati může, že nic nevzal, vyrozumívaje pod tím: nic, co by jemu nepřináleželo; to jest za našich časů u všech učitelů mravů dokonanou věcí.“

Bauny rozšiřuje výpověď tuto následovně: „Čeledínové, kteří sobě na malou mzdu stěžují, mohou si ji ze své vlastní vůle zvýšiti, přivlastníce sobě tolik z majetku své vrchnosti, mnoho-li se jim zdá potřebným, aby umluvenou mzdu do patřičného poměru přivedli se svou prací.“

Když jezovité při krádežích čeledínů takovou kluzkou mravouku hlásají, pak nebudeme se pozastavovati, dozvíme-li se, že tytéž zásady i na život rodinný přenesli.

Z těch přemnohých mravních průpovídek, obsažených ve spisech jezovitů, kterými se krádeže v rodině omlouvají, ano i schvalují, uvedeme jen některé. Emanuel Sa praví: „Manželi neb otci nepatrnou věc odciziti, není krádež.“ Gordon učí, že syn svému otci to odciziti může, co by mu tento, kdyby jej za to žádal, dobrovolně přenechal, aneb jestli ho syn k nějakému dobrému skutku, anebo k slušné zábavě, jenž jest stavu jeho přiměřena, použíti chce. Tentýž náhled zastává také Eskobar a Matouš Stolz.

V skutku, hůře nemohl ze čtvrtého přikázání božího posměch býti tropen, nežli učením těchto mužů, kteří nadužívají svatého jména vznešeného zakladatele našeho náboženství co roušku ku svým ctižádostivým oučelům, od kterých je žádný prostředek neodstraší!

Ženám dovoluje Gordon, aby sáhali do sáčku svých mužů, chtějí-li podle stavu svého přiměřený dar učiniti (rozumí se, že otcům zbožným tovaryšstva Ježíšova), neb almužnu rozdávati, aneb duševnímu blahu svých manželů napomáhati. (Poslední rada týká se arci četných obětovaných mší svatých, které jezovité vždycky ochotně proti hotovému zaplacení čítali.)

Pro vdovy ví jezovita Jan Reuter následovní dobré rady: „Zanechá-li muž po své smrti víc dluhů než jmění, pak může žena tolik z něho tajně ukrýti, mnoho-li k výživě své a svých dítek má zapotřebí. Příčina toho jest, že má na toto zaopatření přede všemi věřiteli právo. Kdyby proto od ženy té žádána byla přísaha, že

ničeho neodstranila, může ona s dobrým svědomím přísahu tu složiti, protože smysl té přísahy jest, neodstranila-li něčeho, co by jí nepatřilo. Totéž jest a bylo by, kdyby muž za svého živobytí své jmění jí odstoupil."

Jiní lidé, kteří tak nesmýšlejí, jako „ctihodní Otcové" řádu Ježíšova, nazvali by takové jednání jednoduše podvodem.

Laymann myslí, že se synem, jenž z pozůstalosti svých rodičů něco ku škodě svých bratrů a sester stranou dal, mírně nakládáno býti má, jen když tuze mnoho nebéře a když je jisto, že svým rodičům víc prospěl, než-li ostatní dítky.

Jak strašně liší se tyto zásady od onoho přikázání, které Bůh na hoře Sinai lidem dal, volaje: Nepokradeš!

41.

Kterak jezovité vykládali páté přikázání Boží.

Nepotřebujeme, tuším, čtenářstvu našemu příliš široce dovozovati, že jezovité zasad, o kterýchž jsme se v předešlé kapitole zmínili, jen tehdy používali, když jim z toho prospěch nějaký vyplýval, aneb jednalo-li se jim o to, jak by odpůrcům svým uškodili.

V takých pádech též často uměli překračovati přikázání boží, v němž velí se: „Nezabiješ!“

Otec Eskobar zejména praví o vraždě oukladné takto:

„Vrah oukladný jest ten, kdož zabijí člověka, který si na nic ani nepomyslil, jaké nebezpečí hrozí životu jeho, a tudíž nemůže se ten, kdož zavraždil nepřítele svého, nikterak jmenovati vrahem oukladným, byť i ze zálohy zavraždil nepřítele, neboť od nepřítele svého může se každý i nejhoršího nadíti a tudiž se má mít vždy před ním na pozoru; i ten, jenž vraždí nepřítele svého, s nímž se byl smířil pod tou výminkou, že nebude více strojiti ouklady jeho životu, nemůž býti jmín vrahem oukladným, leč by byl s oným nepřítelem vstoupil ve vroucnější přátelství. Byla by to oukladná vražda jen tehda, žil-li by kdo po smíření s nepřítelem svým v tak důvěrném přátelství, že by s ním jedl a pil, aneb i lože s ním sdílel a vůbec, že by obapolný poměr těchto prvé nepřátelských stran byl pak taký, že by v něm po předešlém nepřátelství ani stopy nebylo.“

Zabití, t. j. usmrcení člověka následkem poranění bezoumyslného, dá se dle mínění jezovitů ospravedlniti tím, když předcházela poranění tomu nějaká urážka, kterouž uražený vyzván byl k odplatě její, na př. dostal-li poliček kdo a to proto, že se nestalo zabití ono ze msty neb ze záští, nýbrž následkem uražené ctižádosti, protože, jak Eskobar tvrdí, „ten, jenž byl od jiného poličkován, ztrácí čest svou.“

Ano, kdyby chtěl tak člověk pánům jezovitům věřit, mohl by si udělati ještě svobodnější výklad této mravouky a nemusel by ani čekat, až by jej nepřítel jeho urazil, nýbrž mohl by urážku tu předejíti tím, že by jej zabil prvé, než by mohl tento jej uraziti.

Lessius má za to, že jest to věc, sama od sebe srozumitelná a při tom odvolává se na spisy Petra Navarra, jenž vůbec jedná o urážkách, a který praví, že není horší urážky nad políček, takto se vysloviv: „Jest to již vůbec zvykem (snad ale jen u jezovitů?), že smí člověk toho, jenž jej urazil, usmrtiti, nedáli se jinak urážce ubrániti.“

A oba právě jmenovaní spisovatelé odůvodňují tento náhled svůj tím, že člověku má prý být čest dražší, než život, a že je-li dovoleno k uhájení života protivníku svého zabíti, tím spíše dovoleno jest protivníka, jenž dal někomu poliček a takto jej na cti urazil, zabíti.“

Amicus vyslovil se následovně: Duchovní smí beze všech ohledů zavražditi pomlouvače, jenž hledí těžké zločiny buď jeho, aneb řádu jeho mezi lidem veřejně rozšiřovati. A Caramuel nad to praví: „Kněz může v mnohých případech na cti utrhače zavražditi, ano jsou i některé případy, kdež to i učiniti musí."

Hrozné ale jest, jakým způsobem jezovité tuto theorii i do života rodinného hledí uvésti. Gobatus, jenž se dovolává staršího moralisty jezovitského, Facunda dí, že jest dovoleno synu, jenž byl v opilství se dopustil vraždy na svém otci

Kardinal Mazarin.

z tohoto zločinu hrozného se radovati, jakož i nad bohatstvím a statky, kteréž po smrti otce jeho se mu za dědictví dostanou. Emanuel Sa zabalil toto tvrzení do obálky vlastenectví a praví, že jedná-li se o zachránění vlasti, smí syn i vlastního otce svého zavražditi (o té vlastenecké lásky jezovitské!). Podobným způsobem zneužívá Facundus i náboženství, řka: „Křesťanští a katoličtí synové mohou vlastní otce své z kacířství obžalovati, chtěli-li by je tito od víry odvrátiti, třebas věděli, že za to otcové jejich budou na hranici upáleni aneb mečem katovým popraveni,

neboť „hledejte nejprvé království božího a spravedlnosti jeho a vše ostatní bude Vám přidáno."

A Toledus jde ještě dále, tvrdě, že takovým otcům mají synové nejen vší podpory odepříti, nýbrž že je smí i zabiti, když by tito násilím je k odpadnutí od víry chtěli přinutiti.

Tak zneužili jezovité nejsvětějších citů lidského srdce, náboženství totiž a lásky k vlasti, hanebným způsobem k tomu, aby mrzké zločiny, při jejichž pouhém pojmenování každý člověk s ošklivostí se odvrací, omluvili a pláštíčkem přiodili. A s podobnou zběhlostí dovedli jezovité i jiných citů lidských zneužíti ku prospěchu svému. Tak na př. jest dle mělké mravouky jezovitské dovoleno manželi usmrtiti manželku svou, přistihl-li ji v cizoložství, jen že se má tak státi teprv po rozhodnutí soudcově, jak tvrdí Filliucius. Jakmile však se rozhodnutí to stalo, může, aniž by se měl hříchu co obávati, směle manžel choť svou zavražditi, při tom ale nesmí míti v srdci svém ani jiskérky nenávisti a pomstychtivosti. V tomto směru dí Escobar: „Mám tento výklad za všeobecný. Ano, mnozí tvrdí, že takové vraždy mohou nejen sami synové a služebníci na otcích a pánech svých páchati, nýbrž že je smí nechat i od jiných třetích osob za sebe vykonati."

Snadno pochopí každý, že tyto therorie jezovitské vztahovaly se i na jiné poměry života společenského, zejména že nešetřeno ani plodu v těle lidském, nesrovnávalo-li se to s prospěchem loyolitů. Escobar následovně se v tomto směru vyslovil, položiv tuto otázku: „Může-li se těhotné dívce odehnati plod z těla, jedná-li se o to, aby svoji čest neb život svůj zachránila? Sanchez tvrdí, že jedná-li se o zachránění života, jest vyhnání plodu dovoleno, jinak ale nikoli. My však víme, že jeden učený muž tvrdí, že v tomto rozdílu není žádné souvislosti, neboť je-li cosi takového dovoleno, jedná-li se o život, proč by to nemělo být také dovoleno, jedná-li se o uhájení cti? Já ale souhlásím se Sanchezem." Spolu uvádí Escobar následující příklad: „Některá dívka svedená by si chtěla vzíti život, aby ušla hanbě a potupě; smí-li se jí radit, aby si raději vyhnala plod z těla?" Lugo odpovídá na to, že ano, je-li to jediným prostředkem, kterým by se od tohoto oumyslu odvrátila, protože pak se tu nesvádí k zlému, nýbrž radí se, aby zvolila z dvou zlých věcí věc méně zlou."

Jakkoli papež Innocenc XI. větu tuto zatratil, přece se jí drželi jezovité, ano později v témž smyslu i vdaným paním rady udíleli. Marini tvrdí, že jest již větší pochybnosti, zdali smí žena vdaná, když plod v těle jejím jest již živý, použíti prostředků k vyhnání jeho, o nichž jistě ví, že tyto plod v těle jejím usmrtí. Navarra a j. moralisté tvrdí, že může si dát matka dítěte žilou pouštěti, ano že může i jiných tělu svému prospěšných prostředků použiti, třebas jimi usmrtila živý plod v těle svém, protože to směřuje k zachování života jejího a nepůsobí přímo smrt plodu, nýbrž matka pouze připustí, aby v ní plod zhynul.

Nemůžeme opominout, abychom se zde nezmínili o zbrklém náhledu trapisty Debreyneho, jenž psal v roce 1543 „mravouku bohosloví v poměru k vědě lékařské." Týž tvrdí, že kdyby při porodu naskytlo se nebezpečí, že by dítě celé z těla matčina se na svět přivésti nedalo, nýbrž že by se muselo roztrhati a po kusech na svět přivésti, tu že beze všeho ohledu lze vzíti outočiště k otevření boku matčina, a kde by nebylo lékaře, tam že duchovní mají operaci tuto vykonati; neboť dle jeho náhledu prý líp

jest obětovati matku, která již křtěna jsouc hříchu prvotního jest prosta, než aby dítko novorozené beze křtu, obtíženo jsouc hříchem prvotním, zemřelo.

Podobně tvrdí i jenerální inkvisitor Cangiamila, jenž byl živ v Palermu, kdež v roce 1740 vydal spis „svatou embryologii", v kterémžto spise výslovně předpisuje otevření boku matčina, a v němž i těžké porody připisuje ouskokům ďábelským a kouzelnému umění.

Nemusíme se tudíž pranic diviti, že při takovýchto zásadách, které neušetřily ani nejsvětější zájmy lidské, jezovité o poměrech jiných společenských si dovolovali tím širšího výkladu a zejména v jakém světle se jim jevily vraždy politické, když sloužily prospěchům jejich. A to poznáme nejlíp z některých míst spisů jejich, v nichž kralovraždu hájí, ano ji i velí.

Popírali sice jezovité zhusta, že by spisovatelé jejich řádu kralovraždu byli schvalovali, a hleděli místa spisů dotečných, která tak špatné světlo vrhala na mravouku jejich, prohlásiti za podvržena, a kde se jim to nepodařilo, hleděli místům oněm dáti jiný výklad, kterýž ale bohužel špatně jim slušel, tvrdíce, že spisovatelé jejich myslí tím jen tyrany (samovládce), nikoli však krále.

Soudný čtenář však pochopí velmi snadno, proč si jezovité dali později tak záležeti na tom, aby se z tohoto podezření očistili, že by byli zastávali kralovraždu, dobře vědouce, že mravouka podobného obsahu nedá se bez trestu hlásati — a nad to potřebovali, ano nadužívali jezovité králů příliš často ve svůj prospěch, než aby byli v některých případech, když se to účelům jejich příčilo, tuto svou vlastní nauku sami nezatracovali, ovšem že jen na oko a s pevným úmyslem, že v pádu potřeby se k ní zase vrátí.

A čeho medle chtěli jezovité docíliti svým slovičkářským výkladem „kralovraždy", zovouce ji „vraždou tyranů." Vždyť příliš zřejmě víme ze spisů jezovitských, koho tito učenníci Loyolovi zvali tyranem. Bylť u nich tyranem každý vládce kacířský, jakož i každý panovník, jenž nepodporoval ctižádostivé plány jejich. Jezovita Ramiald vyslovuje se ve svém spise „o křesťanské republice" v tomto ohledu následovně: „Kacířským jest každý panovník, jenž se plete do církevních záležitostí, aneb který kacíře od biskupů klatbou stížené nevypovídá ze země své. Kacířem jest každý vládce, jenž o církevních rozhodnutích dopouští další hádky vědecké a který kacířské knihy a spisy nedá páliti na hranici. Kacířským panovníkem jest ten, jenž dopouští kacířům společně se scházeti, a jenž zákony své neřídí dle ustanovení církevních, jenž šíření se a rozkvět samospasitelné církve nepodporuje, a jenž se zdráhá, dekrety sněmů církevních přijímati a poddaným svým oznamovati. A jakmile některý vladař jen jednu z těchto povinností přestoupí, přestává býti pravým panovníkem, ztrácí všecka práva panovnická a jest pouze tyranem.(*)"

A neukazuje-liž nám i dějepis nejnovější, jmenovitě v Rakousku, že jezovité — neboť oni jsou vůdci vlastními nynějšího hnutí církevního, — až posud stejnými zása-

*) O té drzosti jezovitské! Za našich dnů by zajisté pro urážení Veličenstva byli utrhači oni odsouzeni. Pozn. překl.

dami se spravují, jako byly ony, které druhdy spisovatel z řádu jejich Otec Ramiald zastával?

Leč přikročíme dále.

„Tací kacířští panovníci," píše Ramiald, „byli od jakživa předmětem ošklivosti a opovržení. Neboť Otcové církevní, Chrysostomus, Athanasius a jiní se vyslovili, že jsou tací vládařové horší než psi (!) Takový vladař jest největším zlosynem na světě, a má být dle rozkazů písma svatého zavražděn; nemá býti mu dovoleno, panovati nad křesťanskými poddanými, neboť jest víře Kristově nebezpečnější, než sám nevěřící sultán turecký a nikdo není povinen tudíž, rozkazů jeho poslouchati."

Podobně mluví i Pavel Windok o luteránech, řka, „ti že musí se smrtí vyhladiti, vražditi, ze zemí vypovídati, potlačovati, hubiti, a ohněm a mečem potírati, jakož i s hanbou a potupou ze všech zemí, na něž září slunko Páně, vyháněti, ano mají býti z kořene vyhlazeni smrtí, spojenou s mukami nejkrutějšími."

Nejzlopověstnější hlasatel o oprávnění ku kralovraždě, aneb, abychom se ve smyslu jezovitů vyjádřili, „vraždy tyranů" jest jezovita Mariana, týž, jenž zastává i vraždu oukladnou a otrávení.

Slyšme slova jeho:

„Že tyran může být veřejně zbraní zavražděn, buď outokem na palác jeho, aneb v bitvě, netřeba šíře dokazovati, ale jest i dovoleno, zavražditi jej lstivě a oukladně. Svědčí to sice o větší síle a zmužilosti, veřejně-li kdo a v tváři v tvář proti tyranu vystoupí, ale nic méně i to jest důkazem opatrnosti a obezřetnosti, když někdo chtěje tyrana se světa sprovoditi, učiní to pomocí oukladů a osidel, neboť s tím jest menší nebezpečí spojeno pro vraha i pro stát. Naskytuje se ale jen otázka, jeli týmž způsobem dovoleno jedem veřejného nepřítele aneb tyrana zavražditi? Nechceme se zde pouštěti do podrobného rozbírání, co lidé činí, nýbrž promluvíme o tom, co jest dle přírodních zákonů povoleno a dle těchto zákonů jest jednostejné, vraždí-li se dýkou neb jedem, zvláště uváží-li se, že šalba a lest při kralovraždách jsou prostředky dovolenými (!) Arci že jest velmi těžko, panovníkům jedu namíchati, jelikož neustále jsou obklopeni dvořeníny svými, kteří musí prvé každý pokrm okusiti, a jejich život chrání četné stráže. Ale naskytne-li se kdy vhodná příležitost k zavraždění krále, kdo medle by byl tak bojácný a choulostivý, aby se ohlížel na rozdíl při zavraždění?"

Vůči tomuto náhledu jest nesnadno k pochopení, proč Mariana travičům ještě zvláštní předpisy ohledně chování jejich udílí, zejména proč připomíná, aby se trávili jedem co možná zevnitř, na př. otráveným oděvem, světlem, květinami atd.

I Petr Mikuláš Serrarius, italský jezovita, vyslovuje se ve svých dodatcích k bibli v podobném smyslu, zejména uvádí při zpomínce na smrt Eona, krále Moabského, následující slova: „Někteří učení bohoslovci tvrdí, že Aod dobře učinil, zavraždiv krále, jelikož byl k činu tomu duchem božím puzen; já ale pravím, že tato příčina nebyla jedinou, nýbrž že stává ještě jiné příčiny, totiž té, že se činu toho dopustil na tyranu, a že tudíž čin ten jest ospravedlněn."

Ještě zřetelněji však vyjádřil se známý a věhlasný Bellarmin, týž Bellarmin, který k žádosti jezovitů od papeže byl mezi svaté připočten. Týž praví ve

spise svém: „De summa Pontificis autoritate" *) (sv. IV. str. 180): Není sice věcí duchovních a mnichů, aby sami krále a panovníky oukladně vraždili, a taktéž nemají ani papežové ve zvyku, vladaře takovýmto způsobem utlačovati. Ale za to vylučují papežové knížata, kteří výstrah jejich otcovských neuposlechli, z církve, nepodávajíce jim tělo Páně a ostatní svátosti, ano, uznávají-li toho potřebu, sprošťujíce i poddané jejich poslušnosti k panovníkům svým a věrnosti, a zbavujíce mocnáře královské moci a důstojnosti jejich, načež jiní lidé dokončí ostatní odplatu nad nimi za mrzké činy jejich."

Nejzřetelněji však hájí jezovité kralovraždu ve spise od stolice římské co nejvřeleji odporučeném, pod názvem: „Defensio fidei catholicae et apostolicae **), sepsaném od jezovity Suareza, kterýžto spis v roce 1614 v Lissaboně vyšel. Ve spise tomto čteme (v knize VI. kap. IV., 13. a 14.): „Jest článkem víry (aj?), že má papež práva, kacířské a odbojné krále s trůnu svrhovati; pak není taký papežem trůnu zbavený panovník žádným zákonitým králem neb knížetem; když se ale ještě i pak zdráhá, papeže poslouchati, pak jest tyranem a může jej kdokolivěk zavražditi."

Skutečně, velmi krásná to mravouka zbožných jezovitů a zřetelněji nelze již ani kralovraždu schvalovati, ano k ní i vyzývati. Proto nelze se pranic divit tomu, že parlament pařížský sám zhrozil se nad takovou ohavou a vydal v roce 1614 dne 16. června nařízení, aby se Suarezův spis dotčený spálil na hranici; podobně již v roce 1609 dal parlament pařížský spáliti spis Marianův: „De rege et regis institutione" ***), z něhož jsme právě tuto několik míst zajímavých podali. Loyolité však navzdor tomu přece drze před celým světem tvrdili, že nikdy nebylo spisu učenějšího a zbožnějšího.

Ano, od té doby odvolával se každý jezovita, který psal mravouku aneb cokoli jiného, v obor tento zasahujícího, na učení Mariany o kralovraždě, ano mnozí spisovatelé píší ještě hůře. Tak na př. od té doby, co spis Marianův „o králích a t. d." vyšel, — bylo to v roce 1598 až do roku 1773, kdy byl totiž řád jezovitský papežem Klimentem XIV. zrušen — čítalo se v řádě jezovitském 63 spisovatelů, kteří se kralovraždy zastávali.

A že nepřestávali na tom pouze, že „kralovraždu" hlásali, nýbrž že i to, co tvrdili, také skutky dokázali, o tom jsme již uvedli několik příkladů a v dalším líčení uvedeme příkladů více.

---

*) O nejvyšší důstojnosti římského papeže.
**) Obrana víry svaté katolické a apoštolské.
***) O králích a jejich ustanovení.

42.

Pokusy jezovitů, aby se zase do Francie vrátili.

mínili jsme se již čtenářstvu svému, že byli jezovité rozhodnutím parlamentu pařížského z celé Francie vypovězeni, a že jim bylo nařízeno, aby se vystěhovali ze země. Ale na témže místě líčení svého jsme již také naznačili, že jen na oko uposlechli učeníci Loyolovi rozkazu tohoto.

Jeť v ústavě řádu jejich důkladně postaráno o to, jak by ve všech pádech se měli zachovati, a tudíž postaráno i pro případ, když z některé země jsou vypovězeni. Oni zcela jednoduše ze země té se nevystěhují, nýbrž vyloupnuvše se z kutny, což jim řád jejich povoluje, na oko přestanou být jezovity a zůstávají nicméně v zemi.

A takovýmtéž způsobem zachovali se i ve Francii; i zde zůstali a pod záminkami a pomocí piklů rozličného druhu hleděli se ještě vlouditi do důležitých ouřadů, aby si takto na mocné osoby, jmenovitě u dvora královského, získali vlivu nepříliš viditelného sice, za to ale tím většího. A tak byli jezovité z Francie vypovězeni, jezovitství ale zde strašilo stále.

Snadno však pochopí každý čtenář, jenž se tuším v tomto spise dosti již seznámil s povahou jezovitů, že se lišáci oni s tímto tajným působením dlouho nespokojili, nýbrž že s použitím vlivu svého všemožně zasazovali se o opětné zavedení řádu jejich do Francie.

A jest to věru ku podivu a lze si to vysvětliti pouze, uváží-li se veškerá lstivost jezovitská, vytrvalost a obezřetné vypočtení jejich, jakož i drzá domýšlivost, že onen řád, který u národa francouzského posud v tak neblahé žil památce, od téhož národa a od téhož krále, na jehož prsa měřili již kolikráte ocelem smrtícím, zase bude do země přijat.

Z počátku, jak se samo sebou rozumí, pokoušel se dvůr papežský o to, jak by krále zase jezovitům naklonil. Leč Jindřich IV. nechtěl z počátku ani slova o nich slyšet a odpověděl svému vyslanci u dvora římského, panu Sillerymu, listem zdvořilým sice, ale rozhodným, v němž mezi jiným praví: „Milerád bych vyhověl přání jeho Svatosti papežské a podporoval bych jezovity, kdybych jen věděl, že se budou příště jinakým způsobem chovati ke mně a k poddaným mým a kdyby, pamětlivi jsouce povinností poddaných, příště pod pláštíčkem náboženství pokoj a mír ve státě nerušili, nemíchajíce se tolik do politiky a do soustav vládních. Tato okolnost a pak nenasytná lakotnost jejich, jakož i neustálé ouklady a pikle jejich proti životu královu učinily je tak protivnými, že by, kdybych byl chtěl dle přání národa svého a dle rozhodnutí parlamentu se zachovati, jezovité byli mnohem přísněji bývali potrestáni, než jak se jim trestu dostalo. A pouze ze šetrnosti a s ohledem na svatou stolici římskou jednal jsem s jezovity mírně a shovívavě, jakkoli neměl jsem ani té nejmenší příčiny k spokojenosti s nimi, neboť věděl jsem, že ani pak, až budou ze

země vypovězeni, neustanou, veřejně i tajně svár a rozbroj mezi poddanými mými rozsévati a činy moje tupiti."

V těchto slovech králových, ačkoli jsou v šat diplomatický zahalena, spočívá přísný sice, ale spravedlivý úsudek o tovaryšstvu Ježíšovu a směru jeho. Leč papež Kliment VIII. nedal se tímto nezdarem prvního pokusu svého ve prospěch jezovitů odstrašiti, nýbrž čas po čase pokoušel se opět o přímluvu u dvora francouzského za jezovity. Psal v tomto směru několik vlastnoručních listů králi Jindřichu VI., leč tento setrval pevně při prvním svém rozhodnutí, řídě se při tom radou svého výtečného ministra a obezřetného rádce, Sully-ho.*)

Když to nešlo přímluvami dvora papežského, hleděli jezovité, aby dosáhli cíle svého, uchopiti se slabé stránky královy.

Jindřich IV. totiž byl ctitelem sličných ženštin, a jakkoli u dvora jeho nikdy nevládly milostnice, tak jako se to u všech nástupců jeho dálo, přece byl také přítelem novot a změn i co do lásky k ženštinám. A této vhodné příležitosti chopili se jezovité v zakuklení u francouzského dvora žijící, aby z ní ve prospěch svůj kořistili. Přátelé jejich totiž všemožně hověli choutkám královým po zamilovaných dobrodružstvích a jmenovitě hleděli mu manželství jeho s Markétou z Valois zošklivití.

Věc ta nebyla jim příliš nesnadnou, neboť Jindřich nikdy manželku svou Markétu velmi nemiloval. Jak známo byla svatba, kteráž měla proklestiti dráhu smíření protestantských hugenotů se stranou katolickou, zasvěcena zlopověstnou bartolomějskou nocí.

Ale po svatbě své žili novomanželé jen krátkou dobu pospolu na svém panství Pau-ském; neboť za nedlouho povstaly mezi nimi různice ohledně vykonávání služeb božích a Markéta, která taktéž jen z přinucení Jindřichu ruky své podavši, nikdy opravdu jej nemilovala, vrátila se do Paříže, kdež vedla život velmi nevázaný.

Jindřich byl již, hned jak mile na trůn nastoupil, učinil manželce své návrh, aby se dala s ním rozvésti, proti čemuž ostatně nestávalo pražádných překážek, anoť bylo manželství jejich bezdětné; leč tata nechtěla k tomu nikterak přivoliti. Chytří loyolité**) hleděli nyní znova krále přiměti ke kroku tomu, a sice proto, aby dostali na místo neoblíbené královny Markéty Valois, která, nemajíc vlivu žádného na krále, ničím nemohla ve prospěch jejich oučinkovati, královnu jinou, řádu jejich příznivější, prostředkem které chtěli tím vydatněji na krále Jindřicha oučinkovati.

Nejprvé hleděli, jak by získali mezi dvořeníny královskými vhodných příznivců. A brzy dosáhli v tomto směru cíle svého. Mezi dvořany, kteří se propůjčili za nástroj pletich jezovitských, nejvíce vynikal Vilím Fouquet de la Varenne.

---

*) Maxmilián z Bethune, vévoda ze Sully, byl jeden z nejvýtečnějších státníků francouzských. Týž narodil se dne 13. prosince 1560 v Rosny. První vychování jeho bylo evangelické a dostalo se mu vyučování společně s Jindřichem IV., tehdy ještě princem navarrským. Sully zůstal až do smrti důvěrným přítelem a rádcem Jindřicha IV. Když se stal ministrem, zaplatil se za 18 let snahou jeho ohromný státní dluh francouzský, obnášející 200 milionů, on upravil poměry berní a zvelebil i povznesl orbu, řemesla, průmysl a umění. Za tohoto ministra prohlásil se král Jindřich IV., že neustane prvé, pokud nebude se mít každý poddaný jeho tak dobře, aby měl každou neděli kuře v troubě.

**) Překladatel užívá schválně na některých místech slova loyolité místo jezovité.

Pozn. překl.

Nemůžeme opomenouti, abychom nepodali čtenářstvu našemu krátký nástin životopisu tohoto muže, z něhož nejlíp jeví se, jak jezovité příznivce své si vyhledávali. Z počátku používali jej k nejnižším službám v paláci královském, protože se však dal potřebovati dobře za poslíka králi, jednalo-li se o to, aby posloužil k ukojení chlipnosti jeho, vyšinul se za krátký čas za důvěrného přítele a milce Jindřichova. Tento důvěrný přítel tajných hříchů královského pána svého dovedl obrátiti pozornost Jindřicha IV. na Marii z Medici (dceru velkovévody toskanského Františka II. a manželky jeho Johanky rakouské), krásku to po celé Evropě proslulou. Leč tato tehdy 26tiletá kněžna byla rovněž tak přepjatě pobožná, jako vládychtivá a takovouto královnu právě jezovité mohli dobře potřebovat.

Jezovité, obrátivše pozornost Jindřichovu na půvabnou Florenčanku, měli ještě jiný oučel na zřeteli. Chtěliť totiž odvrátiti krále, tehdy sedmačtyřicetiletého, od manželky jeho, královny Markéty, která byla ostatně také o dvě leta starší, než on.

Následkem neustálého přimlouvání rádců jezovitských obrátil se Jindřich IV. k papeži Klimentu VIII. s prosbou, aby zrušil manželství jeho s Markétou z Valois. A tam chtěli právě jezovité přivésti Jindřicha IV. Neboť nyní nahodila se v Římě papeži dobrá příležitost, aby za tuto svoji ochotu zase žádal na Jindřichu vyplnění jiného přání. Kliment VIII. rozvedl manželství Jindřicha s Markétou z Valois, za to ale žádal na něm, aby povolil jezovitům, by se směli zase do Francie usaditi.

K tomu cíli byl P. Vavřinec Magius, jezovita, jenž byl ve všech dvorských pletichách velmi sběhlý, z Říma do Paříže poslán, aby přinesl králi povolení papežské k rozvedení manželství jeho a spolu aby mu oznámil, že si papež přeje, by opět uveden byl do Francie řád jezovitský. Snadno pochopí každý, že muselo se tomu, jenž tak radostné poselství králi přinesl, dostati vlídného a laskavého přijetí: zůstal tedy Magius i na dále v Paříži a za nedlouho přemohl odpor králův k řádu jezovitskému a býval častým hostem u dvora. Takovým způsobem domáhala se strana jezovitům příznivá vlivu u dvora královského a hleděla nabýti převahy nad protivnou jezovitům stranou, v jejíž čele stál ministr vévoda Sully.

A tak stalo se, že již v roce 1599 odvážila se strana jezovitská k pokusu veřejnému, jakým by krále na svou stranu naklonila.

Bylo to právě tehdy, když se odbývala v Lyoně svatba krále Jindřicha s Marií Medicejskou, a při té příležitosti podařilo se některým jezovitům pod záminkou, že přinášejí králi své blahopřání k novému sňatku, vrhnouti se k nohoum jeho a ubezpečovati jej své věrnosti a oddanosti. Král odpověděl na tato jejich slova obvyklým při podobných příležitostech způsobem, že jest jim nakloněn a že mohou býti ubezpečeni královské milosti jeho, připojiv k těmto svým slovům, více ze zdvořilosti, než do opravdy, že má v oumyslu, řád jezovitský opět do Francie přijmouti.

Kdož byl raději než jezovité; a aby král snad jinak se nerozmyslil, neopustil jej od té doby jezovita Magius ani na okamžik a při každé příležitosti upomínal jej o splnění slibu jeho. Leč král Jindřich, nechtěje se přenáhliti, otálel s vyplněním slibu svého dlouho, odkládaje ho měsíc po měsíci a rok po roce.

Jednoho prospěchu a sice velmi značného dostalo se jezovitům však přece, neboť nová královna byla velikou přítelkyní jejich a všemožně je při každé příležitost

podporovala, jsouc ženština přepiatá a nad míru pověrčivá modlilka. Tuto ženštinu dovedli chytří jezovité již ve Florencii, když ještě byla svobodná, na svou stranu přivésti, což se jim podařilo pomocí potřeštěné a blouznivé jeptišky Marie Majdaleny z řádu karmelitského, kteráž požívala pověsti světice.

Když se totiž Marie medicejská z paláce otcovského ve Florencii do nové vlasti své, do Francie měla odebrati, přišla k ní dotčená jeptiška a pozvednuvši ruce své k nebi, třikráte povýšeným hlasem volala: „Modli se a pros Boha, paní vznešená!"

„Ano, to chci a neustanu nikdy v modlitbách," odvece Marie medicejská, kteréž se zmocnilo při těchto slovech blouznivé jeptišky hluboké pohnutí. „Však pověz mi, Ty, jenž jsi od Boha zvláštní milostí obdařena, tři věci, za kteréž bych se zvlášť měla modliti."

A jeptiška jí odpověděla vážným, jakoby prorockým hlasem:

„Předně, modli se, aby Bůh krále, vznešeného chotě Tvého, milostí svou svatou osvítil, aby přijal zase a uvedl do říše své svatý řád Otců tovaryšstva Ježíšova. Za druhé se modli, aby Ti Bůh udělil milosti, by jsi milostností svou pohnula krále, by povolal zase do Francie Otce jezovity. A za třetí máš se modliti, by se národu francouzskému, nad nímž budeš nyní královnou, brzy dostalo ovoce požehnaného působení tovaryšstva Ježíšova."

Toto setkání se s potřeštěnou jeptiškou učinilo hluboký dojem na Marii medicejskou, a jezovita Mangold, jenž tento příběh vypravuje, dodává, že považovala slova tato za vnuknutí božské, a umínila si, že se všemožně vynasnaží, aby tomuto, jak myslila, božskému rozkazu za dost učinila. A tomuto slibu také dostála, stavši se královnou francouzskou, neboť neopominula žádné příležitosti, aby manžela svého lichocením všeho druhu jezovitům naklonila.

Leč Jindřich navzdor tomu se nedal překvapiti, odkládaje neustále se splněním slibu svého. Tak uplynula již čtyry léta od té doby, kdy se svatba krále s Marií v Lyoně odbývala. I umínili si jezovité znovu, že krále připomenou na dotčený slib jeho.

K tomu cíli přišli v týden před velikonocí v roce 1603 právě, když se dvůr královský v Metách zdržoval, jezovité: Ignác Armand, provinciál, pak otcové Chatelier Brossart a de la Tour. Vřelý příznivec jejich, Fouquet de la Varenne, vymohl jim slyšení u krále a sice právě ve chvíli velmi příhodné, kdy nalezali se kolem něho samí přátelé jezovitů; ministr Sully tehdy se v Metách nenalezal.

Provinciál Armand, vstoupiv do audienční síně královy, vrhl se před Jindřichem na kolena a měl k němu dlouhou řeč, ve které hleděl drzými, pokryteckými slovy dokázati a krále přesvědčiti, že členové tovaryšstva Ježíšova nikdy nepřestali býti věrnými poddanými králů francouzských a že neustále tuto oddanost svoji nesčíslnými důkazy osvědčili.

Jindřich na to ubezpečil jezovity své nejvyšší milosti královské a vyslovil se, on že pro svou osobu vždy byl řádu jezovitskému nakloněn, ale, — a to doložil, pokrčiv významně rameny, — parlament že opatření svá proti nim učinil teprv po zralém a dlouhém uvažování; aby ale se nestarali, on že věci této znova se chopí.

Na to si dal od provinciála jezovitského tuto řeč jeho písemně předložiti a propustil tuto deputaci jezovitů, slíbiv jim, že jak mile se zase do Paříže vrátí, ihned bude o záležitosti jejich jednati a sice tak, že budou s tím ouplně spokojeni. —

Vysvítá tedy z uvedených právě okolností, jako, z listu králova roku 1598 vyslanci francouzskému do Říma zaslaného, o němž jsme se již svrchu zmínili, pak z odporu, jaký se ve všech vrstvách národa francouzského proti přijetí dotíravých jezovitů po kolik let jevil, dosti zřejmě, jak málo byl Jindřich IV., v zásadách evangelictví vychovaný, nakloněn řádu jezovitskému.

A byť i král tento svůj odpor veřejně nevyslovil, ano jej chytře a diplomaticky ukrýti hleděl, přece se nedá upříti, že byli mu jezovité trnem v oku, že ale pouze proto tak jednal, že se jich obával. Ano, obávalť se Jindřich IV. skutečně jezovitů! To dokázáno jest mnohými okolnostmi, ano i vlastními slovy královými.

A tato bázeň konečně pohnula Jindřicha, že se odhodlal, povoliti vždy dotíravějšímu žadonění Otců tovaryšstva Ježíšova a dovoliti jim, aby opět směli se ve Francii usaditi. A s tímto svým úmyslem svěřil se nejprvé důvěrnému příteli a rádci svému Sully-mu.

Ministr Sully však snažil se s veškerou výmluvností svou, aby krále od tohoto oumyslu jeho odvrátil. Představoval mu, že jezovité zemi jeho v praničem neprospějí, ano že neučiní ničeho, coby jiného duchovního řádu členové učiniti nedovedli. Ale nejen že v ničem neprospěl by řád jezovitský zemi, nýbrž jezovité že budou nebezpečnými škůdci zemi francouzské, a sice co se týče náboženství a vnitřní i zevnitřní politiky francouzské, jakož i vlastní osoby královy.

V náboženském ohledu že panuje nyní po celé Francii ouplný mír a svornost mezi vyznavači všech vyznání. Jakmile však by jezovité do země přišli, ihned že vzplane stará zášť a nesvornost náboženská a místo lásky a míru v ohledu náboženském že pak nastane kruté pronásledování. — Co do zahraniční politiky pak že nemohou nikdy býti jezovité přátely Francouzska. Neboť vůbec jest věcí známou, že podporují stranu rakousko-španělskou a že jsou přívrženci politiky strany této, která, nepřízniva jsouc Francii, neustále proti ní pikle kuje; dále, zejmena že pracují jezovité proti plánu Jindřichovu, dle něhož mají být všecky státy evropské velkým spojeným státem míru. Kdyby opět jezovité do Francie se dostali, budou opět i proti všem vnitřním zřízením státním, která jim nebudou po chuti, brojiti, a podkopávajíce vážnost a důstojnost ministrů a ouřadů, budou překážeti blahobytu říše, kterým se již od kolika let celá Francie honosí.

Ku konci rozpravy své tázal se Sully krále, zdali on sám nezakusil strašného důkazu zášti jezovitského? Či chtěl by prý snad sám jim nové popřáti příležitosti, aby jedem neb dýkou znovu činili ouklady životu jeho? Aneb zda-li již zapomněl, jaké příčiny a pohnutky pobádají jezovity, aby vší silou se zasazovali o to, by, zbavivše Jindřicha koruny královské ve Francii, tuto na jiného prince přenesli?

Král ovšem nemohl, uznávaje pravost těchto důvodů, na přemlouvání ministra svého ničeho odpověditi; přece ale hleděl důvody tyto oslabiti; mínilť, že arci snadno jest k pochopení, a že nediví se pranic tomu, že až potud bývali jezovité ochotnými služebníky a nástroji mocnářů rodu habsburského v Rakousku a ve Španělích,

protože tito jsou nejhorlivějšími ochranci řádu jejich; možná ale dosti, že taktéž by byli věrnými služebníky zájmů francouzských, kdyby se jim ve Francii podobné ochrany dostalo, jako v zemích rakousko-španělských. Co se pak týče vlastní osoby jeho, tedy právě z ohledu na vlastní osobu svou tak milostivě že chce se zachovati k jezovitům, ano i blahosklonně k nim se zachovati, protože není pochyby, že by k nejhorším prostředkům sáhli, kdyby jim všecku naději, že smí se kdy zase do Francie vrátiti, odňal, a je tak k prostředkům zoufalým přinutil. Neboť vliv, lstivost a moc tohoto řádu že jsou tak veliké a mají takového rozvětvení, že i ve vyhnanství svém mají ještě tisícerých prostředků, jimiž by, při vší opatrnosti jeho, mohli úklady strojiti životu jeho.

A proto tedy, že se jich bojí, že již by si přál, aby zbaven byl neustálých obav před ouklady jejich.

Z této rozmluvy krále francouzského Jindřicha IV. s ministrem Sully-m, která se nalezá v zápiskách Sullyho (sv. V. kn. XVII. str. 16) vysvítá dosti jasně, jak velmi spisovatel onen dějin jezovitských Mangold v hrdlo lže, když tvrdí, že krále přiměla nevina jezovitů, která byla později dokázána, že je opět nazpět do Francie povolal.

Mimo to kojil se Jindřich IV. nadějí a náhončí jezovitští utvrzovali jej v naději této, že se mu podaří, zavésti v řádu jezovitském přiměřené časové opravy, které chtěl klásti za výminku přijetí jejich do Francie, a že tím odstraní v řádu tomto tak mnohé zlořády škodlivé a přivede jej k oučeli jeho vlastnímu. Byliť jezovitští lichometníci namluvili králi, který se, mimochodem řečeno, rád zabýval myšlenkami ideálními, že stane se takto obnovitelem řádu jezovitského a dobrodincem člověčenstva.

A tak přiměly bázeň před ouklady jezovitů, jakož i naděje, že by mohl zavésti přijetím jezovitů do Francie reformy v řádu jejich, Jindřicha IV., že se odhodlal, tovaryšstvo Ježíšovo opět do říše své zavésti; a tak vydal ještě v roce 1603, když sídlel v Rouenu, královský patent, jímž povolil jezovitům, aby se v městech Toulouse, Ayenu, Rhodezu, Burdovalech, Perigneuxu, Limogesu, Tournonu, le Puy, Aubergazu, Beziérsu, v Lyoně, Dijonu a la Flêche směli usaditi a koleje si tam vystavěti.

Leč toto povolení dal jim jen pod následujícími výminkami:

1. Nesměli bez výslovného povolení královského v žádném městě ani v žádné krajině Francouzska stavěti nových domů a kolejí.

2. Měli býti všickni jezovité, kteří se ve Francii zdržovali, rodilí Francouzové, a nesměl bez výslovného svolení královského žádný cizozemec do řádu jejich přijat a v kolejích trpěn býti. A následkem toho bylo jezovitům cizozemským, kteří ve Francii žili, nařízeno, aby ve 3 nedělích ze země se vystěhovali. U královského dvora měl se budoucně zdržovati jeden jezovita, jenž musel být rodilý Francouz a ten měl býti rukojmím, že druzí jezovité se dle úmluvy chovají.

3. Všickni, kdož by se v tu dobu již buď v „tovaryšstvu Ježíšovu“ nalezali aneb budoucně do řádu jezovitského vstoupili, měli se před ouřady královskými každého místa slavnou přísahou a beze všeho zatajení v mysli zavázati, že nebudou klásti

žádných oukladů králi, aniž že budou kouti pikle proti životu jeho a pokoji poddaných. Každý ouřad pak bude povinen, o tomto protokol sepsati a jej s udáním, složili-li jezovité přísahu žádanou, do nejvyššího kanceláře královského zaslati a každý, kdo by se zdráhal, přísahu dotčenou složiti, měl být beze všeho ohledu z Francie vypovězen.

4. Beze svolení králova nesmí míti žádný jezovita nemovitých statků, aniž smí koupí, neb darováním, aneb jakýmkoli jiným způsobem statků nabývati; žádný jezovita nesmí dále prostředně, ani bezprostředně požívati dědičných práv a mají nemovité statky oněch, kdož do řádu jezovitského vstoupí, na příště připadnouti zákonnitým dědicům jejich, a nikdy řádu, jak se to až posud dálo.

5. Všickni jezovité mají se bez výminky a ve všech případech podrobiti oněm zákonům královským, jakých stává pro všecky ostatní poddané říše francouzské.

6. Aniž smí jezovité se míchati do právomocnosti biskupů, duchovních statků a řeholí, far, university a ostatních mnišských řádů buďsi co do světského, aneb co do duchovního práva, a tudíž nesmí v žádné diecési bez výslovného povolení tamních biskupů konati žádného duchovního ouřadu.

Z těchto výminek plyne patrně, že král Jindřich IV. příliš jezovitům nedůvěřoval, ano výminky tyto jsou patrným potvrzením žalob a stesků, které se dávno již ze všech stran proti řádu jezovitskému pronášely.

Dle tehdejší ústavy francouzské musely býti však královské listy a patenty od parlamentu ztvrzovány.

Parlament však byl rozhodně proti uvedení řádu jezovitského do Francie a hleděl z počátku odkládáním přivésti tuto záležitost v zapomenutí. Leč jezovitští náhončí všemožnou si dali práci, aby na záležitost tuto se nezapomnělo, neboť neustále doléhali na krále, aby učinil ve věci této rozhodných kroků, tak že tento kolikráte již parlament o vyřízení záležitosti jezovitské upomínal.

Členové parlamentu hleděli nyní krále přemlouváním odvrátiti od tohoto oumyslu jeho, a první předseda parlamentu, Achilles de Harlay, osobně odebral se provázen několika nejvýtečnějšími členy parlamentu ku králi, a zde mu přednesl v důkladné a stejně krásné, jako důrazné řeči obavy a námitky parlamentu proti opětnému uvedení řádu jezovitského do Francie.

V této řeči stojí mezi jiným:

„Nebezpečná mravouka jezovitů zasluhuje tím více povšimnutí, jelikož ona není pouze mravoukou jednoho toliko učence, nýbrž zásadou celého řádu jezovitského vůbec."

Král sice tyto domluvy velmi milostivě přijal, ale pravil: „Já jsem tuto záležitost nejen mnoho dní a měsíců uvažoval, nýbrž kolik let jsem o ní přemýšlel, a tudíž pevnou chovám naději, že, jakkoli jezovité druhdy byli podlí a trestuhodní, nyní za to snad budou říši francouzské tím prospěšnější."

Jakkoli však nedobře pochodil předseda Achilles de Harlay v přemlouvání krále, přece nechtěl parlament ještě patent králův, jednající o opětném zavedení řádu jezovitského do Francie, do zákonů zemských vnésti. Ale nedočkavost jezovitů, pletichy jejich u dvora a bázeň Jindřicha IV. před ouklady jejich urychlily zanešení patentu královského do zákonů zemských. A tudíž neustále vyhrožoval král

parlamentu nemilostí svou, bude-li se ještě dále zdráhati zanésti patent onen do zákonníka zemského, takže tento konečně dne 12. ledna 1604 zanesl v říšská nařízení patent královský, jímž se povolovalo jezovitům, aby znovu směli se ve Francii usaditi, připojiv však k patentu tomu poznámku, že teprv pak odhodlal se k ztvrzení jeho, když všecky přemluvy jeho, aby krále od kroku tohoto odvrátil, byly marny.

43.

Rejdy a šmejdy.

ýminky, pod kterýmiž král Jindřich IV. povolil jezovitům, že se smějí zase ve Francii usaditi, byly takové, že, kdyby byli jezovité upřímnou snahu měli, že jim vyhoví, nebyli by k nim mohli přistoupiti, jelikož výminky ty zřejmě ústavě řádu jejich odporovaly. Tak na př. ustanovení, že se jezovité bez odporu a beze vší výminky všem zákonům zemským musí podrobiti v ohledu světském i duchovním, čelila naprosto proti řeholnímu pravidlu jejich, dle něhož byli vyňati ze závazku ke všem duchovním vrchnostem, zavázáni jsouce toliko papeži k poslušnosti.

Ale blázen by byl každý, kdož by od jezovitské ošemetnosti očekával upřímné jednání. Jim jednalo se zatím toliko o to, aby se trvale ve Francii opět usadili; a předpisy jim uložené mohli tím snáze přijmouti, protože již napřed měli v úmyslu, výminky ty obejíti, jak mile by jen poněkud vlivu a moci ve Francii nabyli.

A skutečně za nedlouho, když zákonem podporováni, ve Francii se usadili, měli již tisíce prostředků pohotově, aby zákon onen, jenž přece dosti zřetelný byl, překroutili a přísahám a slibům svým se zpronevěřili.

Především hleděli si nakloniti krále. Za nedlouho byl P. Cotton, jeden z nejvychytralejších a ve dvorních pletichách nejzběhlejších jezovitů zpovědníkem krále Jindřicha IV. a tento lstivý jezovita dovedl slabostem krále vyhověti a jmenovitě podporoval zálibu jeho k ženskému pohlaví tak obratně, že se král za nedlouho zcela nalezal v tenatech tohoto ošemetného kutňáka a ponenáhlu počínal na poměry svého dvora pohlížeti zraky, jak mu je maloval dvorní zpovědník jeho.

Jak známo, obmezen byl řád jezovitský toliko na jistá města ve Francii; ale toho si nevšímali jezovité ani dost málo, neboť již v prvním roce po uvedení svém do Francie založili v Amiensu a brzy na to i v Poitiersu na vzdor odporu biskupa i obyvatelstva tamního pomocí rejdů a násilnických kroků u dvora královského nové koleje.

Podobným způsobem zahnízdili se za nedlouho i v městech: Vienne, Rouenu, Caenu, Rheimsu a v Bearnu. Z většího dílu odňali v městech, kam se násilně jako lstiví lupiči vedrali, duchovenstvu nejlepší statky a obročí a tak se stalo, že spojili s kolejemi svými příjmy nejbohatších statků převorských a prelátských ve Francii. *)

Darmo kladli lakotnosti jejich nenasytné nejvyšší velmoži a ouřadové francouzští meze. Byltě Jindřich IV., muž to jindy přece tak obezřetný, jakož i celý dvůr jeho v době velmi krátké, zaslepen jsa lstivým zpovědníkem svým Cottonem, zcela v rukou jezovitských. Následkem toho dal se začasté k nespravedlivým výrokům přemluviti, kterýmiž z královské moci své Otcům tovaryšstva Ježíšova vše uděloval, čehož tito

*) O tom dočítáme se ve spise: Histoire générale de la Compagnie de Jesu. Tom. I. Art. XVI. pag. 356. (Zevrubné dějiny tovaryšstva Ježíšova. Sv. I. čl. XVI. str. 356.

si jen přáli v nenasytné lakotnosti své, kteréž ovšem sloužilo za zástěrku pokrytecké svatouškářství, odvolávající se na nezištnost svoji a obětavost ve prospěch obecný.

Se srdcem skormouceným pohlížel spravedlivý Sully, jak každodenně rostl vliv jezovitů na krále a jak tudíž množí se převaha a moc členů řádu onoho ve Francii.

Snadno pochopí každý, že šlechetný a poctivý muž tento zvláště byl jezovitům trnem v oku. Neboť dobře věděli učeníci Loyolovi — a Sully při každé příležitosti veřejně to vyslovoval, že jest rozhodným nepřítelem jejich.

Vliv a důvěra, jakýchž tento výtečný státník, jenž byl již od dětinství nejvěrnějším přítelem a důvěrným rádcem Jindřichovým, v štěstí i v neštěstí a ve všech nehodách u krále francouzského požíval, ještě více ale nezištnost a jiné vznešené ctnosti tohoto činného a rozumného ministra, jenž byl stejně přísných mravů jako spravedlivého jednání, musely hrýzti jezovity, kteří, jak se německý jeden dějepisec o nich vyslovil, „neznali jiných ctností, než pokrytství a neřídili se, leč pletichami," a musely naplniti je smrtelným záštím proti tomuto muži šlechetnému.

Nad to uvalil na se Sully již kolikráte rozličným způsobem mstivost jezovitů. Zmínili jsme se již na jednom místě spisu tohoto, že na věčnou památku zločinu vraždy Castella, jenž smrtí se světa sprovoditi chtěl krále Jindřicha IV., naproti Louvru na místě onom, kde stál rodinný dům Castellův zřízena byla pyramida, na níž nápisy značily čin onen ohavný i svůdníky jezovitské. Pyramida tato byla jezovitům trnem v oku, neboť hlásala světu na věčné časy hanbu jejich. Záleželoť jim tudíž nemálo na tom, aby pomník tento, jenž neustále lidem připomínal hanebné vyhnání jezovitů z Francie, jakož i zhoubnou mravouku jejich, která kralovraždu dovolovala, nejvíce ale hanebné odpravení soudruha jejich rektora Guignarda, přišel k zničení.

Všemožnými pletichářskými prostředky počali se nejprvé u parlamentu ucházeti, aby tento vydal nařízení na odstranění pomníku onoho a když se jim to zde nepodařilo, dotírali neustále na krále a nedali mu ani pokoje, aby královským rozkazem hanebný onen pomník byl rozbořen. Leč i zde potkala se tato žádost jejich s velkým odporem a radové královští, kteří nenalezali se posud v tenatech jezovitských, v čele jejich sám ministr Sully, postavili se rozhodně na odpor tomuto přání jezovitů.

Sully se takto vyjádřil: „Nestává zajisté pražádné příčiny, proč by se měla pyramida ona strhnout; a myslím, že by se mohli jezovité spokojiti s tím, kdyby se na pomníku onom nápisy, a jmenovitě i rozsudek parlamentu, jednající o vypovězení jejich z Francie, zničily. Ano poněkud jest jim král povinen k zničení nápisů oněch, protože se dá myslit, že, byť znovu uvedením jejich do Francie nebyla dokázána nevinnost jejich, přece značí opětné přijetí jich do země, že onen čin ohavný, jejž pomník dotčený světu hlásá, upadl v zapomenutí. Jinak se ale má věc co do pomníku samého, neboť tento nebyl zbudován na pohanění jezovitů, nýbrž k povzbuzení ošklivosti a odporu proti každému pokusu kralovraždy a tudíž pro větší bezpečí pomazané hlavy panovníkovy. A tudíž bylo by zradou vlasti a směřovalo by i proti dějinám samým, kdybychom chtěli pomník tak důležitý zničiti."

Jezovité však neustáli zasazovati se o zničení pomníku tohoto, až konečně král, jehož již dotíravost jejich omrzela, povolil, a i státní rada po dlouhém zdráhání většinou hlasů usnesla se na tou, že dá pomník onen strhnouti, ale toliko pod tou výminkou, aby se to v noci a beze všeho hluku stalo.

Leč tato výminka příliš nevoněla jezovitům. Chtělif tuto událost přetvořiti v slavnost okázalou, která by hlásala světu vítězství strany jejich a tudíž nebyli tuze s tímto rozhodnutím státní rady spokojeni.

„Král Jindřich není králem tmy, nýbrž králem světla a jasna," vece zpovědník králův, Cotton, z něhož se na jednou stal přítel osvěty a toto lichotivé vyjádření neminulo se s výsledkem; následkem nového nařízení královského dálo se strhnutí pomníku onoho za bílého dne a s velkou slávou. Náhodou pouhou se stalo, že ze soch 4 ctností, které se na rozích pyramidy dotčené nalezaly, nejprvé byla stržena socha bohyně spravedlnosti, což zavdalo podnět k mnohým narážkám v písních, jež zhusta skládány byvše o stržení této sochy, po celé říši kolovaly.

Od té doby pevně byli odhodláni jezovité, nenáviděného vévody ze Sully stůj co stůj se zbaviti. K tomu cíli spojili se i se stranou milostnic a ženských na dvoře královském, kterýmž vévoda Sully, jenž byl muž velmi přísných mravů, taktéž stál v cestě.

Leč Sully stál příliš vysoko v přízni královĕ, než aby se bylo snadno podařilo protivníkům jeho u krále jej očerniti; vidouc tedy strana jezovitská, že to po přímých cestách nejde, vzala si outočiště ke klamu a k ouskokům, jak to ostatně nejvíce u ní bývalo v obyčeji, a P. Cotton, zpovědník králův, učinil první pokus, jak by v srdce Jindřichovo vložil símě nedůvěry proti oblíbenému ministru jeho. Lstivý tento jezovita počal nejprvé zdaleka naráželi, pak ale čím dál tím určitěji vinil Sullyho, že za zády královými brojí proti nařízením královským a že tajně s nepřátely jeho si dopisuje.

Když mu však král naproti tomu namítnul, že tomu nemůže nikterak uvěřiti, uvedl P. Cotton mu za příklad, že Sully vlastnoruční list psal městské radě v Poitiersu, poroučeje jí ve jméně královském, aby jezovity do města svého nepřijímala. Touto zprávou byl král Jindřich IV. hluboce dojat, neboť bolelo jej nemálo, že ministr a přítel jeho, kterémuž neobmezeně důvěřoval, takto jej oklamal, proto chtěl důkladně o věci té se přesvědčiti a žádal na zpovědníku svém, aby mu ukázal list dotčený, a tento slíbil, že mu druhého dne list Sullyho přinese.

Jedva však Cotton od krále odešel, přišel k Jindřichu náhodou i vévoda Sully. Král posud jsa nevrlý nad zprávou, kterou mu byl před chvílí sdělil ošemetný jezovita, počal trpce tomuto domlouvati, „proč se tak lstivě a ouskočně zachoval on, jehož měl za nejlepšího a nejupřímnějšího přítele svého."

„Víte," pravil k němu král, „předobře, jak milým jste mi a kterak si Vás vážím, a spolu tuším, též víte, že pravdu nade všecko miluji a jak se mi přetvářka ošklivi; a jakkoli před Vámi nemám žádného tajemství, přece jste, co se týče jezovitů, za mými zády jednal. Není to sice tato sama o sobě příliš nepatrná věc, která mě hněte, — anť dobře mi jest známo, že nejste přítelem jezovitů, a nedivím se tudíž ani za mák, že nejste přímluvčím jejich, — leč to mě bolí, že jste mi upřímně a bez obalu se nesvěřil, Vy, kterýž vždy mi říkáváte, jak jste upřímný a spravedlivý."

Vévoda byl touto řečí královou nemálo překvapen a rozhodně se opíral tomuto obviňování, tvrdě, že neví, nač by se tato slova královské Milosti vztahovala, a žádal důkazy.

„Jak že?" tázal se král všecek udiven. „Vy jste tedy nepsal proti jezovitům na nikoho, ba ani městské radě v Poitiersu?"

„Ani slova jsem nepsal, Bůh mi svědkem, Vaše královská Milosti," vece Sully, „a mohu Vám na to přísahat Bohu a pod trestem věčného zatracení."

Na to tázal se král ještě jednou druhého dne zpovědníka svého na tuto záležitost, tázav se ho dále, setrvá-li při obviňování Sullyho.

Cotton se zaříkal, že se tvrzení jeho zakládá na pravdě.

Král ale znovu žádal, aby mu zpovědník jeho předložil dotčený vlastnoruční list Sullyho.

„Vaše Milost královská," odvece lstivý jezovita, „list onen nalezá se v rukou poctivého muže, a já ručím za pravdivost toho, co mi muž onen sdělil, jakož tvrdím i to, co jsem vlastníma očima svýma viděl!"

„Ouplně máte pravdu," odpověděl mu král, „ale jen mi přece přineste listy ony. Já bych je rád viděl, neboť znám Sullyho pečeť a písmo, jako své vlastní."

Nad tímto rozkazem se však jezovita nemálo zarazil; v ouzkostlivých rozpacích opustil krále a hleděl záležitost tu odkládati, aby se na ni pozapomnělo. I nedal se celý den u mocnáře viděti a když následujícího dne za příčinou služby musel ku králi se dostaviti, a král jej opět na list onen upamatoval, počal se z počátku omlouvati, že osoba, která listy ony v rukou měla, není doma, a konečně, když tato omluva neplatila, pravil, že komorník tyto listy z nepozornosti do ohně vhodil a že shořely.

I člověk rozumu méně obmezeného, než byl Jindřich IV., byl by poznal, že toto tvrzení ošemetného jezovity Cottona jest bídnou mrzkou lží. Král tedy prohlídaje tuto hanebnost, neztratil o této záležitosti ani slova, a propustil jezovitu, jenž neustále mu přísáhal, že na pravdě zakládá se tvrzení jeho, velmi nemilostně.

O této záležitosti šíří Sully v zápiscích svých*) mnoho slov, ano považuje ji co jednu z nejdůležitějších epoch svého života, chtěje jí dotvrditi, mnoho-li práce si musel s touto o sobě nepatrnou záležitostí dáti, aby krále o nevinnosti své přesvědčil a aby si opět důvěru jeho získal, bez níž by byl neměl ani za mák rozhodného vlivu při státních záležitostech.

Až posud bylo se jezovitům podařilo, že bez překážky se po všech krajinách Francie mohli rozptýliti a že si ve všech čelnějších městech francouzských koleje založiti směli, jen ještě do Paříže, hlavního města Francie, byl jim přístup zamezen. Byli se sice již kolikráte snažili, aby si vymohli na králi rozkazu, by směli se v Paříži zase usaditi, leč král nesvolil přece k prosbám jejich, znaje dobře Pařížany své, jakou nechuť měli k řádu jezovitskému a odkládal s tím den ode dne. Ale nedočkaví jezovité neustále nalehali naň a byli čím dál tím dotíravější s žádostí svou, a Jindřich IV. příliš se bál těchto lidí, kteří se za každou domnělou křivdu, na řádu jejich spáchanou, a za každé odmrštění kterékoli žádosti jejich dovedli mstíti a tudíž jim udělil v roce 1606 patentem královským povolení, že se směli zase do Paříže vrátiti a vykázal jim za byt tak zvanou kolej Clermontskou, v kteréž před vypovězením svým z Francie bydlívali; leč toliko pod tou výminkou uděleno jim povolení v Paříži se usaditi, že nesmějí zakládati žádné školy a zabývati se vyučováním mládeže.

Leč víme příliš dobře, že pro jezovity nestávalo žádných výminek, ani pravidel,

*) Ve svazku pátém, knize XX. str. 232.

kteréž by se nebyly daly obejíti; neboť oni přijali každou výminku, dobře vědouce, že po čase ji nesplní.

A tak se dálo i v tomto případě. Neboť poznenáhlu počali se jezovité vyzouvati z výminek, pod kterýmiž jim bylo povoleno, v Paříži se usaditi. „Jen pomalu a poznenáhlu, co se nedá dělat najednou,“ těmi slovy proslovil se kdys jeden z nejpřednějších členů řádu jejich a dle slov těchto se obyčejně jezovité řídili.

Jelikož v Paříži nesměli míti žádnou školu, založili nejprvé soukromný ústav vychovávací pro šlechtické mladíky, a poněvadž nesměli sami vyučovati, povolali na ústav tento cizí světské učitele, ano i správní a hospodářské záležitosti odevzdali v tomto ústavě světskému správci. Povrchně zdála se sice celá záležitost tato zcela nevinnou, ale jinak měla se ve skutečnosti: byliť všickni tito světští učitelé a ředitelé šlechtického vychovávacího ústavu v Paříži jen volnými a ochotnými nástroji v rukou jezovitských, tak že tento ústav soukromný byl vlastně ústavem jezovitským.

Do tohoto ústavu uměli si jezovité náhončími svými přilákati syny z nejvznešenějších rodin pařížských, a to jim bylo věcí prasnadnou, neboť byl tento ústav jejich, co se týče zevnitřní úpravy jeho, skutečně velmi dobře zařízen, kterýžto lákavý zevnějšek ouplně byl s to, že dovedl ukrýti zhoubnou nauku, která se zde jako sladký jed chovancům podávala.

U dvora královského se jezovité hlavně přičiněním královského zpovědníka, Otce Cottona, a neustálými piklemi pobožnůstkářské královny Marie, která jim velmi přála, již tuze zahnízdili, tak že král Jindřich, v zásadách „hugenotů“ vychovaný, za nedlouho se obrátil, přichýliv se k straně jezovitské, a náhledy hugenotské zcela ode dvora královského zmizely. Aspoň všemožně se vynasnažili dvořané, aby protikatolické náhledy své před králem ukryli a poznenáhlu se chýlili k přepiatému pobožnůstkářství a k pokrytství. I jezovitský dějepisec Mangold přiznává tento vliv působení jejich na dvoře královském, neboť píše takto ve spise svém, zmiňuje se o Cottonovi:

„Všecky snahy Cottonovy hlavně směřovaly k tomu, aby rady, kterých králi kacíři *) udíleli, zmařil a aby krále od bludů, které mu byly již od dětinství jeho vštěpovány, odvrátil. A tato snaha ctihodného Otce Cottona nesla tak požehnaného ovoce, že král Jindřich nejen ony dvořeníny, kteří prvé katolické náboženství všelijak tupili a o něm vtipkovali, k mlčení přivedl, nýbrž že i za nedlouho král rozšiřovatele bludného a lživého učení ode dvora svého zapudil a dítky své těmto učitelům odňav Cottonu je k vychování odevzdal.“ **)

Při takovém stavu věcí nebude se tudíž také nikdo diviti, že jezovité žadonili na králi, aby zrušil tuto pro ně velmi obtížnou výminku, a aby jim dovolil v Paříži školy zakládati a děti vyučovati. A neustálému žebronění jejich konečně se podařilo, že roku 1609 dovolil jim král Jindřich IV., že směli ve své Clermontské koleji držeti bohoslovecké přednášky. Leč při tom setkali se jezovité s překážkou na místě, kdež by ji byli nikdy neočekávali.

---

*) Slovem „kacíři“ značí Mangold především „kacířského ministra“ Sullyho.
**) Doslovně zní místo ono v latinském textu takto: Ut ereptos illis proceres bene multos Cottono erudiendos traderet.

Sorbonna, staroslavná fakulta theologická na universitě Pařížské, již dávno žárlivými pohlížela zraky na to, kterak se jezovité v Paříži roztahují. A také jí to nemohlo býti, jak se samo sebou rozumí, lhostejno, že vedle ní, kteráž byla semeništěm čisté a neporušené vědy, stávalo ještě jiné pokoutní školy jezovitské, od kteréž se bylo co obávati, aby si za nedlouho neosobila práv Sorbonny samé. Pročež spojily se všecky fakulty university pařížské kráznému odporu proti jezovitům.

Richer, výtečný učenec a badatel bohoslovecký, byl právě tehdy správcem bohoslovecké fakulty. A tento muž dovozoval v delší řeči, odvolávaje se na skutečné události, kterak nyní snaha jezovitů, když se již byli téměř všech kolejí v zemi zmocnili, směřuje k tomu, aby i universitu do svých drápů dostali. „Oni chtějí,“ vece Richer mezi jiným, „aby si všecko ve všem všudy podmanili, a aby toho dosáhli, chtějí býti všude jedinými učiteli, dobře vědouce, že majíce v rukou vyučování mládeže, mají tím v rukou i veškerou vládu. Od jakživa hleděli se všude jen křivými cestami a lstí zahnízditi a lstivost a ouskočnost jest jediným jejich zákonem a pravidlem. A povolí-li se jim učení bohoslovecké, velmi záhy i učení ostatních věd a svobodných umění se zmocní.“

I usnesly se nyní všecky fakulty university pařížské jednosvorně, že se vší silou postaví naproti snahám jezovitů a že se co možná nejvíce přičiní o to, aby parlament nezanesl patenty královské, týkající se opětného uvedení jezovitů do Francie a aby ještě jednou celá ta záležitost králi se předložila a jemu proti zavedení jezovitů námitky se činily.

A co při tom nejpodivnějšího, že se jezovité tomuto tak neočekávanému odporu poddali; kdežto by jim bylo bývalo věcí prasnadnou i tento odpor, jakož i mnohé jiné před tím se jim v cestu stavící překážky pomocí královských patentů přemoci; leč oni nedovolávali se nyní krále rozhodného výroku, ve svém moudrém rozmyslu nahlížejíce, že by nyní záležitost jejich nedala se výrokem královským odbýti, nýbrž že by universita veškerou duchovní mocí svou a převahou v tomto boji pokračovala, kterýž by se dále, než by jim bývalo milé, vedl, a jelikož byl Jindřich IV. vřelým podporovatelem věd a umění, možná, že by byl výsledek tohoto boje pro ně nebýval příliš příznivý.

44.

Druhá kralovražda.

iž několikráte v tomto spise jsme podotkli, že toliko bázeň před ouklady a před mstou jezovitů přiměly Jindřicha IV. k tomu, že k žádosti jejich, aby se směli zase ve Francii usaditi, svolil.

Leč tato bázeň před jezovity zmáhala se u Jindřicha rok od roku víc a více, tak že se jim vždy víc a více poddával a téměř ouzkostlivě všeho se chránil, co by jen stín nějaký vrhalo na příchylnost jeho k náboženství protestantskému, v němž byl zrozen a vychován.

Za posledních let panování jeho však byla tato bázeň jeho nesmírná a to proto, že dostal několik dopisů bezejmenných, kterýmiž jej kdosi upozorňoval, že se proti němu tajné pikle kují a že se mu o život hraje.

Těmito dopisy byl král tak poděšen, že nemohl celé noci spáti a nalezal se v ustavičném strachu a v ouzkosti; často, když již v paláci všecko spalo, vyskočil král poděšen ze svého lože a chápal se svého kordu, mysle, že se nějaký oukladný vrah k němu do ložnice vkradl, až teprv po chvíli se přesvědčil, že to byly jen jednotvárné kroky stráže, přede dveřmi jeho přecházející, které jej ze sna probudily. Pak stával mnohdy celé hodiny u okna ložnice své, pohlížeje na město před ním se rozkládající, v němž obyvatelé v tichém spánku si hověli, a na širou, měsícem jasným ozářenou krajinu. Ach vždyť si byl dobrý mocnář tento obral za jedinou a hlavní úlohu svého života, aby povznesl milou svou Francii na výši posud nevídanou, „aby každý sedlák,“ to bylo příslovím tohoto dobrého panovníka, „měl kuře na stole.“ A nyní měl z lůna vlastního, mileného lidu jeho povstati vrah, který by učinil konec tomuto jen blahu celé země zasvěcenému životu? A v také myšlenky zahloubán nespal král Jindřich IV. mnohdy celou noc a bděl až do bílého rána, kdež dvořané přišli a lichotivými řečmi svými poněkud ouzkostlivost jeho zapudili.

A v skutku neměl žádný panovník na trůně francouzském větších nároků na lásku svých poddaných, tak jako král Jindřich IV.

Panovník tento uměl se svou moudrou politikou na venek vyhnouti všem třenicím jiných, zahraničných zemí, neboť jemu záleželo především na tom, aby země jeho, nabyvši moudrým uspořádáním lepšího blahobytu, tím více sesílila, by mohla odolati všem outokům zahraničných nepřátel svých. Mnohé zlořády rázným zakročením odstranil a jmenovitě směřovala veškerá snaha jeho k tomu, aby chráněn byl lid poddaný selský proti utiskováním vrchností a před libovůlí náměstků královských v krajinách venkovských; dále pečoval též o zvelebení obchodu a průmyslu a k tomu cíli zakládal nové silnice a upravoval plavbu řek; a i rolnictví a řemesla povznesl, všemožně je podporuje.

Hlavní podporou Jindřicha IV. při těchto blahodatných snahách byl jeho věrný a oddaný přítel a moudrý a výtečnými schopnostmi nadaný státník, ministr Sully, o jehož výtečném řízení financí francouzských jsme se již výše zmínili.

Když pak již viděl Jindřich IV., že říše jeho uvnitř sesílila a zmohutněla, tu teprv obrátil zřetel svůj k politice zahraničné! Hrozící převaha, jakouž panovnický rod habsburský tehdy, jehož členové panovali v Rakousku, v Německu, ve Španělích, ano i v novém světě, nad celým světem dosáhl, vzbudila v něm myšlénku, aby proti této převaze, která mocí svou hrozila všem ostatním panovníkům v Evropě, utvořil všeobecný spolek států evropských. Tento spolek měl míti za oučel, aby jím všecky války přestaly, místo válek měly se všecky spory mezi jednotlivými státy nejvyšším smírčím senátem, který si měly všecky státy voliti, rozhodovati, vespolnou podporou měly všecky státy k blahobytu a rozkvětu obapolnému napomáhati; národové neměli dle tohoto „velkého plánu“ Jindřichova více do války táhnouti k ukojení osobních choutek panovníků svých, nýbrž všecky spory, vzniklé mezi jednotlivými zeměmi, měly se cestou mírnou urovnávati.

Proti Rusům, které považovali vládcové evropští tehdejšího věku za asiaty, protože se panství jejich ještě v nejzazším severu Evropy nalezalo, a proti Turkům, kteří měli býti zase do Asie zpět vytištěni měli všickni vládcové postaviti společné vojsko, aby mír evropský ani zevnitř nebyl nikterak rušen.

To byl onen věhlasný „velký plán“ krále Jindřicha IV., dle něhož měla býti celá Evropa jediným „velkým svobodným státem.“

Jak jsme se již svrchu zmínili, směřovalo toto hlavně k seslabení rakousko-španělské moci, která měla tehdy v Evropě velkou převahu, a tím měly býti vlády rakousko-španělské přinuceny, aby se i ony všeobecným zásadám spolkového státu toho podaly a nadvlády své v Evropě se zřekly.

A že vůči tomuto plánu nemohly zůstati vlády vídeňská a madridská lhostejny, rozumí se samo sebou.

S největší nechutí ale pohlíželi na tyto záměry zbožní Otcové tovaryšstva Ježíšova. Neboť nejen to, že tím měla být rakousko-španělská moc, kterážto největších dobrodiní řádu jezovitskému byla prokázala, pokořena, aneb aspoň že měly býti rozšiřování se jejímu meze položeny, — nýbrž i jejich vlastním záměrům stála v cestě francouzská tato otázka politická, k jejímuž rozřešení se Jindřich IV. s velkým důrazem chystal — pročež umínili si, že, děj se co děj, musí se všech prostředků chopiti, aby se těmto záměrům jeho opřeli, ano možná-li, je i zmařili. Neboť jezovité obrali si oučel zcela jiného směru, a za tím oučelem pracoval celý řád jejich od svého prvopočátku co jeden muž. Chtěliť totiž všeobecný křesťanský stát založiti, v němž by papež a na místě jeho oni sami měli nejvyšší neobmezenou moc nad národy a knížaty, kteří měli býti toliko lenníky jejich.

Pak musí čtenářstvo naše uvážiti, že řád jezovitský měl ještě tehdáž rozhodný španělsko-národní ráz. Byltě ve Španělích založen a tam byla kolébka jeho a jakko-li tehdy již čítal řád tento i z jiných zemí a národů přečetných členů, přece nalezaly se až posud nejvyšší důstojnosti a nejdůležitější ouřady řádu v rukou jezovitů ze Španělska. A Spanělé to byli, v jejichž rukou se sbíhaly všecky ony neviditelné nitky, jimiž řád v jednotě své se udržoval a jimiž bezpečně byl řízen, tak že jednotliví členové jeho pobádáni bývali bez vědomí svého k činům aneb k provádění záměrů, o nichž neměli ani nejmenšího tušení.

Což diva tedy, že těmto Španělům musel být rozkvět moci francouzské trnem v oku a tudíž dávno již bylo uzavřeno u vůdců řádu jezovitského, že musí Jindřich IV. býti odstraněn. Neboť v čem více mohl nyní ještě býti jezovitům prospěšným? Co od něho chtěli míti a čeho od něho potřebovali, to již měli; a po čem toužili a za čímž nesla se veškerá snaha jejich, toho nemohli od něho, o tom byli pevně přesvědčeni, nikdy dosíci, za to ale dala se slabá a svatouškářská manželka jeho Marie Medičejská tím spíše za nástroj jejich propůjčiti, kdyby se co vdova po něm stala vládkyní ve Francii. Pročež umínili si jezovité, že se co možná nejdříve nenáviděného Jindřicha IV. zbaví.

A v tu dobu dostával král ony tajemné, bezejmenné listy výstražné, o nichž jsme se výše zmínili a které mu tolik trapných nocí způsobily. „Ach, drahý příteli,“ říkával začasté Sullymu, „já předzvídám, že mě usmrtí, ano, já cítím, že z Paříže již nepojedu!“

Tato poslední slova králova týkala se nastávající cesty jeho k vojsku, které bylo právě vypraveno do boje na pomoc volence braniborského a falckoneuburského při početí jülišské války o posloupnost.

Mezi tím co se válka tato dála a král v táboře vojenském se nalezal, měla vládnouti na místě krále královna Marie a k tomu cíli byla dne 13. května 1610 za královnu francouzskou slavným způsobem korunována.

Druhého dne na to jel král odpoledne k svému příteli Sullymu, který byl nemocen, aby se s ním rozloučil, neboť chtěl se dne 15. května k svému vojsku odebrati.

Bohužel však neměl král, jak tušil, více z Paříže odjeti, ano nedopřál mu osud ani, aby posledně přítele svého uviděl!

Vůz, v němž jel král k Sullymu, byl ze všech stran otevřen. V průvodu králově nalezali se vévoda z Epernonu a ještě šest jiných dvořenínů, a sice: vévoda z Montbazonu, maršál Lavardin a maršál Roquelaure, markýz de la Force a markýz z Mirabeau, pak pan Duplessis de Liancourt. Královská životní stráž, kteráž obyčejně provázívala krále, jel-li někam, nenalezala se tehdy v průvodu královském, aby cesta krále nenadělala žádného hluku. Byly čtyry hodiny odpůldne. Vůz královský nalezal se právě v ouzké ulici kovářské *). Zde ale stálo několik vozů nákladních, tak že nemohl pro ně vůz královský dále jeti a musel se zastaviti.

Král právě se obrátil k maršálu Lavardinovi, aby se ho po příčině otázal, proč se vůz královský zastavil. Někteří dějepisci také vypravují, že byl právě zahloubán v čtení jakéhos listu, který mu vévoda z Epernonu podal. Kolem vozu nastavil se zástup zvědavého lidu. Tu najednou vystoupil ze zástupu, kolem vozu stojícího, jakýs muž, chtěje se, jak se zdálo, na krále z blízka podívati, a postavil se u samého vozu královského. Právě chtěli jej někteří ze zástupu upozorňovati na neslušnost tohoto chování, tu ale jako blesk vyskočil muž onen na jedno ze zadních kol u kočáru a vytrhnuv rychle ostrý nůž, bodl jím dvakráte po mocnáři do prsou. První bodnutí šťastně svezlo se po jedné ze žeber, druhá rána však zasáhla přímo srdce královo, krev čer-

---

*) Rue de la ferronnerie.

vená vystřikla vzhůru a v nejbližším okamžiku byl nejšlechetnější král, jaký kdy na trůně francouzském seděl, mrtev.

„Ránu, kteráž krále Jindřicha IV. usmrtila," tak praví slavný jeden spisovatel dějin, *) „cítila celá Francie, a výkřik hrůzy zavzněl po všech krajinách. Neboť tomuto králi zůstala co otci národa jeho láska všech potomků a uctivost vlastního rodu jeho byla zasvěcenou jemu památkou, neboť ctili jej všickni potomní králové francouzští co strážného ducha svého."

Když byl vrah zasadil králi smrtící ránu, pokoušel se útěkem rychlým se spasiti. Leč rozvzteklený lid se naň vrhl prvé, než ještě mu zbývalo tolik času, aby krví zbrocený nůž od sebe odhodil, a málem by jej byl roztrhal. Toliko s velkým namáháním podařilo se stráži, že vraha z rukou rozkaceného lidu vydrala a prozatím do městského vězení jej odvedla.

Teprv třetího dne — proč, dozvíme se dále z líčení našeho — byl vrah před nejvyšší dvůr soudní postaven.

Jmenoval se František Ravaillac a narodil se roku 1578 ve městě Angoulême. Nejprvé byl písařem, pak učitelem ve svém rodinném městě a konečně přišel pro dluhy do vězení. Uvězněn jsa upadl v blouznivost náboženskou a když jej na svobodu propustili, vydal se na cestu do Paříže a zde vstoupil do řádu feuillantů, kterýžto řád byl jakýmsi druhem řádu cisterciáckého. Ale i odtud jej za nedlouho propustili a od té doby žil v poměrech velmi nuzných ve svém městě rodinném.

Soud proti Ravaillacovi však odbýval se velmi liknavě, a co hůře, velmi stranně, tak že dějiny nemají téměř ani jednoho pramene, z něhož by mohly zpráv jakých o této hrozné události čerpati. Zdá se téměř, že se obával soud, aby důkladnějším vyšetřováním nedokázala se spoluvina osob, proti kterým nebylo lze zakročiti.

Ravaillac sice při všech svých výslechách, ano i na skřipci v mučírně tvrdil, že jej k tomuto zločinu nikdo ani nesvedl, aniž mu pomocí svou přispěl, přece ale není možno, aby byl neměl žádných spoluvinníků.

To jeví se z následujících událostí.

Jest známo, že v Madridě a v Miláně byla již zpráva o zavraždění krále Jindřicha IV. dříve známa, než se děsný čin tento udál. Osm dní před tím, než byl král zavražděn, šel skrze město Lüttich rychlý posel, který nesl německým knížatům některým zvěst o zavraždění Jindřicha IV. V jednom kostele v Montargisu nalezli na oltáři psaný list, že životu královu za nedlouho bude konec učiněn jedním odvážlivcem.

Městský sudí v Poitiersu, kteréžto město jest dva dni cesty od Paříže vzdáleno, nalezal se v tutéž hodinu, kdy král francouzský Jindřich IV. byl oukladně zavražděn, v jedné společnosti při hostině, a tu mu vyklouzla z úst slova: „Buď jest král již zavražděn, aneb umírá právě v tomto okamžiku rukou vrahovou!" Měltě sudí tento dva syny v koleji jezovitské, a když jej pak pro jeho výše uvedená slova zatkli, oběsil se ve vězení svém na šlích, prvé než byl výslech s ním zaveden.

Patnácte dní před touto kralovraždou obdržel jistý Target v Paříži bezejmenný list ze Seelandu, v němž se mu sdělovalo, že tam každou chvíli čekají

*) Vlastní slova německého dějepisce Rottecka.

zprávu o nějaké důležité události z Francie, a že ve všech zemích, které poddány jsou panství rakousko-španělskému, dnem i nocí se modlí věřící za šťastné provedení důležité jakés události.

Taktéž obdržel dne 12. května 1610 komorník královny francouzské psaní, v němž neznámý jakýs pisatel želí zavražděného krále, jakkoli teprv dva dni na to byl král Jindřich IV. zavražděn.

V Kolíně nad Rýnem pak vypravovali si již z počátku měsíce května tamní Španělé potaji, že za nedlouho sprovodí vrah se světa nožem břitkým krále francouzského a taktéž šeptali si i v Mastrichtu, že nestalo-li se to ještě, stane se to zajisté co nevidět. Arcibiskup embrunský, bratr prvního životního lékaře králova, nalezal se v tu dobu, kdy byl král zavražděn, ve společnosti několika prelátů a pravil: „Není ani možná, aby se králi, tak jak se nyní věci mají, něco zlého nepřihodilo; a dost možná, že právě nyní, co o tom mluvíme, se stalo králi nějaké neštěstí.“ Jeden kněz v Douvay-i zvolal v okamžení právě, když se událo zavraždění Jindřicha: „Právě teď vraždí vrah největšího krále na světě!“ Sestra guvernéra dieppského, která byla jeptiškou v klášteře svatopavelském v Pikardii, pravila v tu dobu k abatyši kláštera svého: „Důstojná matko, pomodlemež se za milostivého krále našeho, kterého snad v tuto chvíli vražedná ruka zákeřníkova se světa zprovodila.“ A brzy na to promluvila: „Ach již jest veta po králi, již není ho více!“

Ze všech těchto okolností patrně vysvítá, že Ravaillac musel míti spoluvinníky a sice v kruhu tak zvaných dobrých katolíků, protože hlavně mezi těmito a zejména v městech, kde nalezaly se koleje jezovitské, byly zprávy o zavraždění krále rozšířeny, dříve než se ohavný skutek onen stal.

A že Jindřich IV. padl co oběť pletich státních, které až do samého paláce královského sáhaly, o tom nalezáme patrné stopy v procesu jistého Petra Dujardina (čti Dyžardéna), setníka od gardy královské. Týž důstojník zdržel se na svých cestách nějaký čas v Neapoli. Sem se bylo též několik nejnepokojnějších a nejnebezpečnějších ligistů z Francie vystěhovalo a zde kuli v tajných shromážděních svých pikle zrádné proti králi.

V těchto tajných schůzích předsedal španělský jezovita páter Alagon, ujec vévody lernejského. Francouzští vystěhovalci hledali již dávno někoho, jenž by se jim byl propůjčil za nástroj černých plánů jejich a když setník Dujardin uveden byl do schůzí jejich, neznaje ani účele jejich, mysleli, v něm že nalezli muže, kterého k provedení zámyslů svých potřebovali. Otec Alagon obral si za úlohu, aby smýšlení muže tohoto vyskoumal. K tomu cíli jej několikráte navštívil a při jedné z těchto návštěv přišla řeč i na maršálka Birona*). Jezovita, mluvě o muži tomto s velikým nadšením, jmenoval jej největším rekem té doby a spolu jal se slovy velmi drzými spílati králi francouzskému Jindřichu IV., jenž prý se ze vší síly své snaží, aby katolíky v celé říši své potlačil a vyhladil.

Dujardin však, jak se zdá, záhy pozoroval, že tyto řeči ošemetného jezovity

*) Maršálek Biron byl v roce 1600 v bastille pařížské sťat; byltě muž tento se stranou španělsko-savojskou zosnoval spiknutí, jehož úlohou bylo, královskou rodinu francouzskou ze světa vyhladiti a Španělsku k dosažení koruny francouzské dopomoci. A to bylo zásluhou dosti velkou v očích španělských jezovitů, že jej jmenovali největším rekem svého věku!

směřují k nějakému skrytému oučelu; přece ale se přetvařoval a stavě se, jako by nepozoroval ničeho, na oko přisvědčil jezovitovi, aby vyzpytoval myšlénky jeho a aby se dověděl, jaké nepřátelské záměry chovají odpůrci proti králi. Alagou, ošálen touto důvěrou Dujardina, svěřil mu pak ještě více. Sdělil mu, jak prý ho Bůh povolal k tomu, aby křesťanství prokázal službu důležitou a že jest to v moci jeho, aby si mimo značnou peněžitou odměnu získal vysokého ouřadu v říši španělské. „S tím jsem vám," doložil jezovita, „dal dosti srozumitelné pokynutí, když jsem mluvil, jakých nátisků katolíci musí ve Francii pod vládou Jindřicha IV. snášeti. A odhodláte-li se k tomu, abyste jej zavraždil, opatřím Vám jmění a důstojnosti, jaké si jen přáti budete a stanete se jedním z nejbohatších a nejmocnějších velmožů na dvoře španělském."

Setník Dujardin musel se všemožně přemáhati, aby ukryl ustrnutí a ošklivost, jakouž naplnila jej tato slova ošemetného jezovity. Přece ale se přemohl a rozloučil se od otce Alagoua, slíbiv mu, že si tento návrh jeho dobře rozváží a že mu pak za několik dní poví, na čem se ustanovil.

Dujardin věděl dobře, že by nebylo radno, hned po této rozmluvě s Alagouem všeliké spojení s velezrádnými vystěhovalci francouzskými naprosto přerušiti, neboť tito střežili jej uplacenými vyzvědači a byl by býval zajisté ztracen, kdyby jen dost málo byl dal na sobě znáti, že se mu tyto pikle proti životu královskému oškliví. —

Navštěvoval tudíž ještě několikráte po své rozmluvě s Alagouem schůze ligistů, kteří si dali všemožnou práci, aby jej sliby a přemluvami všelikého druhu k provedení ohavného skutku onoho přiměli. Jednoho dne byl pozván k tabuli u pana Herberta, který býval tajemníkem odpraveného maršálka Birona. Přišed tam nalezl u tabule množství uprchlíků francouzských. Zde slyšel, že se již nalezl někdo k zavraždění krále Jindřicha IV. a že prý je to fanatický blouznivec a osobní nepřítel králův. Když ještě se o tom povídalo, vstoupil do večeřadla muž potměšilého pohledu s ježatými, rozcuchanými vlasy na hlavě. Obličej muže toho byl bledý, a náruživostmi ztrhaný, přece ale jevila se v pohledu jeho odvaha a zmužilost. Byl to František Ravaillac. Celá společnost uvítala jej s jásotem a s nadšením.

Ravaillac byl od vévody z Epernonu, od téhož vévody, který se při zavraždění Jindřicha ve voze s ním nacházel, a na němž lpí silné podezření, že byl spolu s markýzkou Verneuilovou, bývalou milenkou královou, osnovatelem a vůdcem celého spiknutí proti životu královu v Neapoli — poslán s listy k místokráli neapolskému.

Když se byl Ravaillac na místo jemu vykázané posadil, pokračovalo se v rozmluvě, před příchodem jeho započaté. Mluvilo se opět o ukrutném násilníku Jindřichu IV. a jakých nesmrtelných zásluh by si u Boha i u veškerého křesťanstva získal ten, jenž by tohoto ukrutníka se světa sprovodil. Při této řeči plály temné zraky Ravaillacovy divným, téměř příšerným ohněm. Najednou vyskočiv se stolice, zvolal:

„Nuže, staň se, Jindřich IV. zajisté, při sám Bůh, umře, jakmile se jen já do Francie vrátím, vlastní rukou mojí, a byť by mě to mělo i život státi!"

Padoušská společnost hleděla pak vraha přemrštěnou chválou a pochlebenstvím utvrditi v tomto hrozném předsevzetí jeho.

D u j a r d i n nyní s hrůzou viděl, do jaké darebácké a padoušské společnosti se byl dostal. I umínil si, že při nejbližší příležitosti uteče společnosti této, to se mu ale, jelikož jej se všech stran obklopili slídícími vyzvědači, podařilo teprv později a po mnoha marných pokusech.

Když pak se D u j a r d i n konečně do F r a n c i e dostal, byla již vražda v ulici kovářské na králi J i n d ř i c h u IV. spáchána. Co možná nejrychleji hleděl se tedy do P a ř í ž e dostati; leč na cestě byl od najatých lupičů přepaden a obdržel od nich několik smrtelných ran nožem do prsou. Na smrt poraněného vrhli jej pak, aniž se ví proč, do vězení a zde následkem těžkého poranění skonal D u j a r d i n, prvé než mohl býti vyslýchán. A tak postarali se chytří jezovité, aby nepovolaná ústa, která by mohla ke škodě jejich svědčit, na vždy oněměla.

Ale tento příklad setníka D u j a r d i n a není osamělý, nýbrž potkáváme se ještě s mnoha jinými událostmi, z nichž nabýváme přesvědčení, jak málo dal si soud záležeti na tom, aby spoluvinníky R a v a i l l a c o v y vypátral, ano, dovídáme se, že soudcové svědky vraždy této hleděli učiniti neškodnými a raději je odstranili.

Leč dějiny, tento věčný, nepředpojatý a nepodplatitelný soudce, ještě jiný hanebný případ nám zachovaly, který jasně dokazuje, že při této kralovraždě oučinkovali prostředně i jezovité, aspoň že věděli o vražedných piklech proti životu královu.

Paní K o m a n o v á, komorná svrchu dotčené markýzky V e r n e u i l o v é, měla, jak se vyslovila, důkazy v rukou, že V e r n e u i l o v á ze msty, že J i n d ř i c h IV. lásku její neopětoval, s vévodou z E p e r n o n u, milcem svým pozdějším, se umluvila, že musí stůj co stůj krále se světa zprovoditi. Ano povídá se, že sám R a v a i l l a c v zběsilé své blouznivosti K o m a n o v é řekl, že má od vévody z E p e r n o n u důležité poselství, a že mu tento nařídil, aby krále zavraždil. I pokoušela se kolikráte paní Komanová, jak by mohla králi neb královně dáti zprávu o nebezpečí, v jakém nalezá se život králův, ale v podřízeném postavení jejím nikdy nedostala se jí příležitost, aby se mohla králi přiblížiti. V této své ouzkosti obrátila se tedy k několika dvořenínům a sdělivši jim své tajemství, prosila je, aby jí vymohli přístupu ke králi. Leč někteří z dvořenínů těchto hleděli ji upokojiti, jiní myslili, že udání její jsou výtvorem živé a rozbujněné obraznosti přemrštěné, a vysmáli se jí ještě.

Konečně nevěděla si jiné rady a pomoci a umínila si v ouzkosti duše své, že se odebéře k Otci C o t o n o v i, zpovědníku královskému, a že se mu s tajemstvím svým svěří, a skrze něho že králi výstrahu podá. K tomu cíli odebrala se do koleje jezovitské! Zde však nenalezla C o t o n a doma. I žádala si, aby mohla s prokurátorem tovaryšstva J e ž í š o v a mluvit, tvrdíc, že mu má něco velmi důležitého sdělit. Když pak prokurátor přišel, tázaje se, co by mu chtěla, sdělila mu, v jakém nebezpečí života nalezá se král a zapřisáhala jej, aby všemožně se přičinil k osvobození života milého panovníka. Jezovita, slyše to, byl v prvním okamžiku ovšem nemálo zaražen, vida, že prostá komorná ví o takovém důležitém strašném tajemství, přece ale se přemohl, ukryl své pohnutí a zbožně oči k nebi pozvednuv, vece:

„Má milá dcero, to jest záležitost velmi závažná a důležitá, ve které si musím především od Boha rady a přispění vyprositi. Proto ale bych Vám přece radil, aby

ste se nikomu více s tímto svým tajemstvím nesvěřovala; sice byste mohla ještě sama upadnout v podezření a pak by Vás třebas do bastily zavřeli.“

Tato poslední rada byla ostatně nejlepší a nejmoudřejší; leč prokurátor řádu jezovitského, jak se zdá, příliš nevěřil, že by se paní Komanová ouplně dle této rady jeho chovala a mlčela, neboť tato byla v několika málo dnech na to náhle zatčena a do bastily odvedena. Stěny žaláře jsou němé a těm bez bázně a bez překážky mohla ubohá nešťastná komorná s hrozným tajemstvím svým se svěřiti.

Ze všech těchto okolností, které ovšem větším dílem teprv dlouho po zavraždění králově na jevo vyšly, patrně vysvítá, že smrt krále rukou zákeřníkovou byla ovoce a následek dalekosáhlého, tajného spiknutí, při němž se velmi různí živlové a z velmi rozmanitých příčin oučastnili.

Ravaillac vystál muka přehrozná, prvé než jej usmrtili; neboť dle ukrutného spůsobu tehdejší doby chtěli jej takto k vyznání donutiti. Trhali mu po kusech maso s těla a lili vařící smolu do ran jeho, celé hodiny drželi nahé ruce a nohy jeho nad vařící sírou, leč z jeho úst nedostali ani za mák vyznání, že by byl měl nějakých spoluvinníků, nýbrž neustále tvrdil, že o žádných spoluvinnících neví. My ostatně milerádi věříme, že Ravaillac nemluvil v těchto hrozných mukách proti svědomí a proti přesvědčení svému. Bezpochyby nevěděl ztřeštěný blouznivec tento ani sám, že byl jen při vraždě královë pouhým nástrojem v rukou vyšších a mocnějších osob. Při výslechu jeho dokázalo se, že byl velmi zběhlý ve spisech jezovitských, jednajících o kralovraždě, což musí býti tím nápadnější, jelikož ani za mák neznal jiných bohoslovecких a mravoučných spisů. A z toho lze souditi, že jeho obrazotvornost, která rozmanitými osudy jeho života beztoho byla k výstřednosti velmi nakloněna, musela býti častým čítáním zlopověstných těchto spisů jezovitských nad míru rozohněna, tak že posléze neměl jiné myšlénky, než jakby krále, jehož mu spisy tyto neustále co ukrutníka a potlačovatele víry katolické líčily, se světa sprovodil.

Nuže, tážeme se nyní čtenářů svých, na kom spočívá hlavně vina zavraždění krále Jindřicha IV.? Máme-liž přičítati vinu nepříčítatelnému, přemrštěnému blouznivci svedenému, či padá vina tato dvojnásob na ony, kteří blouznivci onomu takřka nůž do rukou vložili, líčíce mu co čin záslužný a bohumilý kralovraždu, kterouž lidstvo věčně zatracuje co zločin nejohavnější.

Zmínili jsme se již jednou, že vyšetřování proti Ravaillacovi vedlo se jen povrchně. Zdálo se téměř, že se soudcové obávají dalších vyzrazení a předseda soudního dvoru se prý kolikráte u přítomnosti důvěrných přátel svých vyjádřil, že jak věci se mají a následkem rozkazů vyšších mu není lze, aby navzdor všemu vyšetřování hlouběji do záležitosti této se spouštěl.

Mimo to postarali se zbožní a opatrní Otcové jezovitští dobře o to, aby Ravaillac snad nepřišel k rozumu a k rozvážlivějšímu přemýšlení, tak, aby poznav, jaká osidla mu byla kladena, neučinil soudu vyznání, která by škodila pověsti jejich. Protož navštěvoval jej každodenně královský zpovědník Coton ve vězení a kolikráte celé hodiny s ním o samotě ztrávil. A jmenovitě u přítomnosti cizích osob mu častokráte opakoval: „Můj milý příteli, mějte se jen na pozoru, abyste nevinné a spravedlivé osoby aneb docela dobré a pravověrné katolíky neobviňoval.“

Ještě podivnější úlohu v tomto sporu hrál Aubigny, člen tovaryšstva Ježíšova. Ravaillac se totiž, jak před soudem udal, tomuto jezovitovi ve zpovědi s hrozným tímto zločinem svým svěřil. Pročež byl následkem toho pohnán Aubigny k zodpovídání, proč krále na nebezpečí, jaké hrozilo životu jeho, neupozornil, ant by toho byl mohl zcela snadno učiniti, aniž by tím byl tajemství zpovědní zrušil. A co medle odpověděl na to zbožný jezovita a jak se zachoval? Zprvu nechtěl nešťastného Ravaillaca ani znáti; když ale tento neustále rozhodněji a určitěji udání svá mu do očí opakoval, tu pravil, pokrytecky oči sklopiv: „Bůh obdařil mě tou zvláštní milostí, že, jakmile ze zpovědnice ven vyjdu, ani slova z toho si nepamatuju, co se mi kajícníci moji zpovídali.“ A tato darebácká, se zbožným pokryteckým pohledem spojená slova postačovala, že soudcové propustili Aubigny-ho, místo co by jej byli měli stejně s vrahem odsouditi a potrestati, jelikož o hrozném krvavém činu měl vědomost a jelikož jej nezabránil, nýbrž mlčky vykonati nechal.

A jakkoli tak jasných a zřejmých důkazů svět má v záležitosti této, přece odvažují se ještě spisovatelé jezovitští oučastenství každé na zavraždění krále Jindřicha IV. drze popírati? Skutečně, kdybychom nevěděli, že tito pánové, je-li tím jen prospěchu jejich poslouženo, celého světa dějiny by převrátili a hlavou vzhůru je obrátili, museli bychom se diviti nemálo, jak jest jen možná, vůči tak nezvratným důkazům ještě pláštíčkem nevinnosti se zahalovati?

František Ravaillac byl k smrti odsouzen a měl být na veřejném náměstí čtyrmi koňmi roztrhán. Nepřehledné množství lidstva bylo se shromáždilo na místě popravním, a jak velice lid pařížský nad smrtí krále svého se rmoutil, toho nejlepším důkazem byl vzteklý ryk, kterým lidstvo uvítalo kralovraha, když jej z vězení vyváděli. Stráž měla co dělat, aby zuřivý dav, který Ravaillaca div na kusy neroztrhal, od něho odloučila. A když duchovenstvo, jež dle starodávného zvyku každého zločince na popraviště provázívá, jalo se nahlas odříkávati modlitby umírajících za nebohou duši vrahovu, tu přehlušil slova jejich strašný ryk a řvaní obecenstva, které nechtělo trpět, aby kněží za tak ohavného vraha se modlili. A podivno, co nedovedla muka nejstrašnější u Ravaillaca, to způsobil pohled na lid rozlícený, jenž tisícerými hlasy kralovraha proklínal. Bylo, jakoby při pohledu na lid, jenž se kolem popraviště tlačil, pohnulo se zatvrzelé srdce vrahovo, tak že krvavého činu svého želel. V témž okamžiku totiž, kde již již mělo čtvrceno býti tělo jeho, obrátil se k zpovědníku svému a promluvil k němu následující slova:

„Zajisté, kdybych byl druhdy někdy věděl a se nadál, že takovéhoto pohledu, jaký nyní před sebou vidím, se mi dostane, kdybych byl mohl vědět, jak velice tento národ krále svého miluje, nikdy bych se byl věru činu tohoto nedopustil, jenž mne na popraviště, kde tak hanebnou smrtí musím skončit život svůj, přivedl. Při sám Bůh, že ohavného činu toho nyní z celé duše své lituji! — Ale vždycky se mi říkávalo, — o, že já bloud jsem tomu uvěřil! — že lidu zavražděním krále způsobím velkou radost a potěšení, a že mě lid za to bude vděčným, ano, že mně věčně žehnati bude za čin tento. Ale nyní, bohužel, vidím, já zaslepenec, opak toho, neboť týž lid přivádí koně s jásotem, kteří mé tělo roztrhají a jedva že se odpravení mého dočká!“

45.

Jezovité, universita, parlament.

Jedva že byla mrtvola zavražděného krále Jindřicha IV. do královské rodinné hrobky v St. Denisu pohřbena, ihned stala se nejen v královském paláci samém, nýbrž i v státní radě francouzské velmi nápadná změna. Dvořané stavěli se sice první dni po zavraždění královĕ, jakoby Bůh sám ví jak truchlili nad smrtí Jindřichovou, ale již v několika dnech na to počal jim býti tento líčený smutek obtížným a nesnesitelným a tak nechtějíce jeden před druhým pravé smýšlení své prozraditi, vyhýbali se jeden druhému.

Každý z dvořanínů na dvoře francouzském měl nyní již plán své dráhy k štěstí svému za nové vlády této hotový. Každý myslel jen na své vlastní povznešení a na vlastní prospěch svůj. Ctižádostiví a lakotní dvořenínė měli za vlády Jindřicha IV., kteráž se vyznačovala moudrým, opatrným a spořivým hospodářstvím, příliš mnoho překážek ve svém obohacování se nenasytném a tudíž, jak se samo sebou rozumí, pohlíželi na tento nový obrat ve vládě francouzské s novými nadějemi.

Ano i královna sama, když se k ní do Louvru (tak totiž zove se palác královský v Paříži) zpráva o zavraždění manžela jejího donesla, místo co by byla měla ihned dáti záležitost tu důkladně vyšetřovati a vinníky přísně potrestati, dala na rychlost svolati parlament nikoli ale k potrestání všech vinníků, nýbrž pouze k tomu cíli, aby si od něho na dobu nezletilosti syna svého potvrzení za vládkyni francouzskou vymohla.

Následkem toho uznal parlament a potvrdil syna jejího za krále pode jmenem Ludvíka XIII., a až do jeho zletilosti měla býti Marie Medicejská vladařkou ve Francii.

Nyní měla Francie za krále nedospělého chlapce a za vladařku po boku nedospělého krále pověrčivě zbožnou, ale nad míru marnivou ženu; což si tedy mohli spíše přáti Otcové tovaryšstva Ježíšova k rozšíření své moci a vlivu svého?

A za nedlouho mohl již každý ve Francii dobře pozorovati, že jezovité měli v rukou vládu ve Francii. Bylit všickni dvořané a velmoži, kdož se jim nepodali, ode dvora vypovězeni, ano i Sully, stará poctivá duše, jenž byl moudrým vladařením svým zachránil finance francouzské od ouplného úpadku, musel se vzdáliti ode dvora a ustoupiti hospodářství, které za nedlouho všecko ovoce tolikaletých poctivých a upřímných snah jeho zničilo. Výtečný státník tento trávil poslední leta svého života, spisuje zápisky života svého, jež tvoří důležitý doklad dějin tehdejší doby, a v nichž řádění tovaryšstva Ježíšova a pletichy jejich na dvoře královském ve Francii věrně a pravdivě jsou vylíčeny.

První krok, jejž učinili jezovité, když se byli poněkud zmohli u dvora francouzského, byl, že znovu pustili se v boj proti universitě pařížské. Chtělit chytří pánové tito dostati do rukou svých veškeré vyučování, aby jím na dorůstající národ francouzský ve svém smyslu mohli působiti.

Slyšeli jsme, že Jindřich IV. dovolil jezovitům královským listem, že směli na bohoslovecké fakultě university pařížské odbývati náboženské přednášky, že ale odpor parlamentu pařížského proti zanešení tohoto listu královského do zákonníka říšského odstrašil jezovity od dalšího v té věci na krále nalehání. Zdá se, že chytří loyolité již tehdy doufali na příznivější obrat věcí ve Francii. Nyní po smrti královĕ bylo arci jinak. Nyní mohli na každý pád doufati, že zásady vědy a vzdělání, na které universita při tomto sporu by se zajisté odvolávala, u slabé a jimi zcela ovládané mocnářky, které nyní nestál po boku žádný Sully, budou míti mnohem menší závažnosti, než se to u krále, jenž byl vřelým ctitelem věd a přítelem umění, dálo.

A tak vydala již dne 20. srpna 1610 královna Marie Medicejská list majestátní, kterýmž se řádu jezovitskému propůjčovalo právo, že směli ve své koleji nejen bohoslovecké přednášky odbývati, nýbrž že tam směli všem vědám vůbec vyučovati. Ale i tento list královský měl býti, aby měl zákonnité platnosti, od parlamentu ztvrzen. Leč parlament prvé sdělil obsah jeho universitě pařížské

Na universitě pak usjednotili se následkem toho všickni děkanové, rektor i profesoři na tom, že budou ze všech sil svých pracovati proti zanešení zákona tohoto do zákonů zemských. Při tom bojovala pak universita nejen za svá vlastní práva a výsady, nýbrž ona bojovala i za vědu a práva této vůbec, kterouž chtěli jezovité pode jho nedostatečného vyučování svého přivésti a osobním zásadám svým podříditi. A tak, jak mravouku křesťanskou dle potřeb svých a jak se jim nejlíp hodilo, přetvořili, tak měla jim býti i vzdělanost a věda jen vhodným prostředkem a pákou k provedení ješitných záměrů jejich.

Universita tedy podala u parlamentu protest, žádajíc, aby tento žádost jezovitů o uznání platnosti a za potvrzení královského listu od 20. srpna 1610 odmrštil.

Parlament pařížský, — který byl však zcela něco jiného, než naše sněmovna, ant to byl nejvyšší dvůr soudní a nikoli sbor poslanců z národa zvolených — uzavřel, že prvé, než učiní ve věci té nějakého kroku rozhodného, vyslechne obě strany a ustanovil zvláštní den, při němž obě sporné strany, dostavivše se, oustně měly náhledy své pronášeti a zastávati.

Universitu pařížskou zastupoval při stání tomto advokát Marteliere, kdežto zájmy jezovitů zastával advokát Montholon.

Konečně přiblížil se den, kdy se mělo odbývati dotčené stání. Jezovité však, kteří vždy věděli, jaké veřejné mínění v lidu proti nim panuje, cítili asi velmi dobře, že lid pařížský vůči památce na krále svého Jindřicha, nedávno teprv pohřbeného, nikdy jim nebude ještě nakloněn. Pročež dosáhli přímluvami královského zpovědníka Cotona, kterýž byl u Marie Medicejské všemohoucím, královského nařízení, kterýmž se ještě v poslední chvíli, když že byl již dvůr soudní k zasedání soudnímu shromáždil a všecky strany již se byly k soudu dostavily, soudní řízení téhož dne zapovídala a soud tento se odročil.

Mezi tím jali si jezovité o své vlastní ujmě školy a ústavy zakládati; jak se zdá, myslili si, že odkládáním unaví své odpůrce a že později, opírajíce se o moc skutků již vykonaných, záležitost svoji tím snáze provedou.

Leč universita nedala se nikterak omámiti

Starajíc se bedlivě o udržení starých práv a výsad svých, nařídila hned příštího roku zástupci svému advokátu Martelierovi, aby znovu proti jezovitům podal žalobu. Jezovité, vidouce, že jim opět hrozí právní spor, vzali si za svého zástupce advokáta Montholona.

Nejvyšší dvůr soudní (tak budeme nyní jmenovati parlament) ustanovil zase stání k jednání soudnímu. Stání to se odbývalo, a po celé tři dni držel soud v této záležitosti sezení, a z obou stran mluvili zástupcové obou sporných stran s velkým důrazem a důvtipem.

Martelier dotýkal se v žalobě své méně jednotlivých členů tovaryšstva Ježíšova, nýbrž on více mluvil proti celému řádu jezovitskému, jehožto zhoubnou mravouku před soudem věrně a pravdivě vylíčil. Probral tuto mravouku článek za článkem a dovodil, že ona hájí kralovraždu a podkopává a ničí všecky zásady svobody, práva i náboženství.

Dále poukázal na křivé a nepravé výklady písma svatého, jak se dějí od jezovitů, a ukázal, jak zhoubná jest nauka jejich o přičítatelnosti. Na doklad toho poukázal na sliby a přísahy, kterýmiž jezovité při opětném přijetí svém do Francie se zavázali, že přísně budou zachovávati všecky výminky, pod jakými jim bylo dovoleno, že se opět smějí ve Francii usaditi, a z nichž ani jedné věrně nedostáli; taktéž dovodil Martelier dílem dějepisnými událostmi, dílem i z ducha ústavy řádu jezovitského, že přísaha žádná nemá pro jezovity ani za mák závažnosti. Ano, pravil dále, i sliby jejich, kterýmiž se v řádu zavazují, jsou jen pouhou hříčkou, protože je mohou jezovité za jistých okolností a srovnává-li se to s propěchem řádu, rušiti.

Obhájce jezovitů, Montholon neměl na toto těžké obviňování Marteliera jiných zbraní, než nadávek, spílání a hrozeb, jakož i lstivých vytáček. Týž podotkl, že kdo jedná proti jezovitům, že také jedná proti církvi samé, a jest jejím nepřítelem, že dotýká se papeže i sněmů církevních, načež přešed k mravouce řádu jezovitského, hleděl ji dílem omluviti, dílem zásady její překroutiti.

Když byli oba dva advokáti řeči své dokončili, vystoupil státní prokurátor Servien.

Servien se byl již dříve, a sice již hned z počátku, když vznikl spor university pařížské s jezovity, všemožně pokusil, aby se mezi oběma spornými stranami uzavřel mír. K tomu cíli vyzval jezovity, aby, stojí-li na tom, že otevrou své školy, písemně se vyjádřili, chtějí-li soustavu vyučovací takovou, jaká na universitě panuje, i ve svých školách podržeti a jmenovité chtějí-li věty bohoslovecké fakulty pařížské university uznati čili nic? K tomu předložil jim k podpisu čtyry hlavní články, z nichž první dva obsahovaly v sobě jistotu života králova, jakož i svrchovanost mocnářů a ouplnou neodvislost jejich od kteréhokoli jiného mocnáře; dále měli jezovitští kněží i laikové podrobiti se zákonům země, ve které žili; čtvrtý pak článek dotčeného spisu Servienova jednal o zvláštních výsadách a právech církve francouzské.

Znamenitá však velmi a zcela duchu tovaryšstva Ježíšova přiměřena jest odpověď, kterouž jezovita Fronto, na nějž se Servien o podpis této listiny obrátil, jenerálnímu prokurátoru dal.

Pravilť totiž takto:

„Jelikož se musí každý, zvláště co se policie týče, dle okolností času a místa říditi, tedy mi to nečiní žádných překážek, budou-li dotčené čtyry články uznány, nemohu se ale prvé určitě vyjádřiti, pokud se všemi členy řádu jezovitského v Paříži se zdržujícími nepromluvím; a pak teprv, až se to stane, musí se věc ta předložiti jenerálu, bez jehož povolení nesmí řád učiniti ani toho nejmenšího.“

Jak dvojsmyslně a lstivě zní toto vyjádření jezovitské! Mohlo-liž se medle lhostejně přihlížeti k tomu, že jezovité učení o bezpečí života králův a nedotknutelnosti jejich považovali za záležitost policejní, dle kteréž se měli říditi co do okolnosti času a místa? A pak měl dostati do rukou vychovávání mládeže řád, jehož členové bez výslovného povolení svého jenerála nesměli veřejně se prohlásiti, že jest každému poddanému bez rozdílu zakázáno, vražednou ruku vztáhnouti na hlavu krále pomazaného.

Tento nezdařený pokus smíru, jakož i zvláštní odpověď jezovity Fronta obral si státní žalobník Servien za předmět řeči své před nejvyšším soudním dvorem pařížským. V této řeči své mluvil s velkým důrazem proti soustavě řádu jezovitského, jakož i proti zásadám učení jeho. Dokazoval, že řád jezovitský zbudován jest na výsadách a zvláštních privilejích a že neřídí se žádnými pravidly a zákony; dále vylíčil v souvislé delší řeči své černými barvami všecky křivdy a nepravosti, jakýchž se jezovité v rozličných zemích dopustili, pak všecky snahy národa francouzského, jenž se ze vší síly opíral, aby se ve Francii jezovité nezahnízdili a zhoubné sítě své tu nerozestřeli, dokázal, že k rozmnožení moci své a vlivu svého všecky výminky se sebe svrhli a množství výsad si lstivě vydobyli, že pod záminkou zpovědi se do všech domů a rodin vetřeli, zde ale že hlavně tajemství rodinná vyzvídají, aby se mohli do politiky míchati. Co se týče učení jejich mravního, tu ukázal Servien, že i co do mravouky i co do politiky své kráčí jezovité za velmi zhoubnými zásadami, a že směřuje veškerá jejich snaha jedině k tomu, aby se vší duchovní i světské moci zmocnili, a všecko světské i klášterní duchovenstvo ano i university aby vládě své podřídili. Rozebral spisy některých jezovitů, které hájí učení o kralovraždě a ukázal, že oni spisovatelé jezovitští, kteří v tomto směru hleděli zájmy řádu svého hájiti, tím jej činili ještě trestuhodnějším. Na důkaz, jak dalece sahala v tomto směru drzost a ohavnost jezovitská, vytáhl malý, v městě Pont à Moussonu v roce 1608 tištěný spisek pod názvem: Manuale sodalitatis (Příruční knížka pro jezovity) a dal spisek dotčený veřejně předčítati, na důkaz, že se jezovité nikdy nerozpakují, mládež vyučovati, že jest dovoleno i před soudem skládati křivou přísahu. A tudíž že leží na bíledni, že takovým lidem nelze svěřiti vyučování mládeže.

To jest krátký obsah řeči, kterouž držel před nejvyšším soudním dvorem pařížským proti jezovitům jenerální prokurátor Servien, a kterážto mu získala mnoho cti, zároveň ale spůsobila nemálo i mrzutosti. Samo sebou se rozumí, že nikdy nemohli mu odpustiti jezovité, že takový outok na ně učinil, a tak nedali mstiví kutňáci tito minouti žádné příležitosti, aby jmeno muže, jenž proti nim byl před nejvyšším soudním dvorem pařížským tak strašným žalobníkem, před světem nezhanobili a nepotupili.

Výrok nejvyššího soudního dvoru pařížského vypadl tak, jak se dalo z řeči jenerálního prokurátora Serviena očekávati.

Když byl totiž Servien výtečnou řeč svou za nesmírné pochvaly obecenstva

ukončil, povstal předseda se sedadla svého a obrátiv se k jezovitům, před soudním stolem sedícím, tázal se jich, zdali chtějí učení university pařížské uznati, a jmenovitě chtějí-li uznati dotčené čtyry články, které jim jenerální prokurátor Servien k potvrzení předložil, a chtějí-li ihned svého jenerála k spolupotvrzení oněch článků pohnouti?

Na to odvece vyhýbavě provinciál, že ústava řádu jejich jim beztoho velí, aby zákony a nařízení zemí, kde se zdržují, potud zachovávali, pokud se na místech

Král Ludvík XIV.

dotčených zdržují. Ostatně že ale nikterak nemohou slíbiti, že jenerál řádu jejich to, čeho se na nich žádá, taktéž potvrdí; a že všecko, co oni mohou v té věci činiti, jest, že mu budou psáti a že jej v listech svých budou hledět pohnouti k spolupodpisu oněch čtyr článků.

Pak chopil se advokát Montholon, jenž zastupoval jezovity, slova a ubezpečoval soud, že strana jeho se chce zavázati, že bude zachovávati zákony universitní a že říditi se budou jezovité učením bohoslovecké fakulty.

Po té pronešen byl rozsudek nejvyššího soudního dvoru, následujícího obsahu: „Provinciál musí se všemi spolučleny řádu svého vlastnoručním podpisem se zavázati, že chce se povždy zachovávati dle učení university pařížské, zvláště co se týče posvátnosti osoby královy, a uznávání královského důstojenství jeho, jakož i co se týče svobody církve francouzské. Prozatím ale že se jim zapovídá, nějakých kroků k obejití výminek, na základě jichž byli do Francie přijati, činiti, a zejména, že nesmí v žádném městě království francouzského prostředně ani bezprostředně žádných škol pro mládež zařizovati.

Jezovitům ovšem bylo věcí prasnadnou, podepsati vyjádření, o němž již napřed se usnesli, že se nebudou dle něho řiditi. A k tomu si vymyslili rozličné záminky, dle nichž mělo býti toto ramenářské jednání odůvodněno. Neboť to, co jim, co poddaným francouzským bylo nařízeno, nevztahovalo se dle mínění jejich na jiné členy řádu jejich, a jim zůstávalo přece vždy ještě kolik cest otevřených, aby aspoň prostředně ony zásady obešli a jim se zpronevěřili, jakkoli byli se před nejvyšším soudním dvorem pařížským přísahou k zachování jich zavázali.

A tak se stalo, že od té doby byly po celé Francii rozšiřovány rozličné v cizině sepsané a tištěné spisy, v nichž se s drzostí neslýchanou svobody a práva mezinárodní tupila a haněla.

Jest věru pamětihodno, že tehdejší doba byla nejpříhodnější papežskému stolci, aby zásadami, které byly obsaženy v tak zvané bulle „o večeři Páně,“ sbořila světskou moc panovníků a aby na zříceninách jejich zbudovala despotickou říši duchovní.

Tato bulla tak zvaná podle slov, jimiž počínala, *) byla již v roce 1362 od papeže Urbana V. vydána, hlavně ale Pius V. (v roce 1567) a Urban VIII. bullu tu značně rozšířili a doplnili. Bulla tato měla se každoročně na zelený čtvrtek ve všech kostelích katolických čísti; jelikož ale tóto dělalo v Německu a ve Francii pohoršení, bylo později nařízeno, aby se tento spis papežský jen ve sboru kardinálském od nejmladšího z kardinálů u přítomnosti papeže předčítal a tak se to děje až po dnes. Bulla tato prohlašuje ve 24 článcích vyobcování z církve všech kacířů a přívrženců jejich, jakož i všech těch, kdož by čtli spisy jejich, pak byli bullou touto vyobcováni všickni „piráti“, totiž ti, kdož pozvedají zbraní proti stolici papežské; pak čelila proti oněm, kdož způsobem jakýmkolivěk brání provedení rozkazů papežských aneb kdož padělají listy a nařízení papežská, proti světským soudcům, kteří by poháněli osoby duchovní před soudnou stolici svoji, a vůbec směřovala bulla tato proti všem, kdož by vydávali nějakých zákonů a nařízení, jimiž by se buď výslovně aneb třeba jen mlčky svoboda kněží, práva papežská a svaté stolice papežské rušila aneb obmezovala.

Ve Francii nebyla bulla tato nikdy právoplatně uznána, ano církevní sněm tridentský ji i slavně zavrhl, ana prý směřuje proti právům královským a příčí se výsadám církve francouzské.

Tato bulla směřovala hlavně, jak jsme se již shora zmínili, k povznešení moci duchovní nad světskou moc panovníků, již měli býti panovníci pouze lenníky papežů římských. A nejlepšími nástroji k dosažení tohoto oučele zdáli se býti dvoru řím-

*) In coena Domini, těmito slovy počíná bulla dotčená.

skému jezovité, neboť u nich jedině ze všech duchovních řádů spojovala se politika, rozum a pokrytectví v hojné míře, tak že mimo ně nikdo nedovedl tak záměry stolice římské prováděti, jako oni.

A k tomu zavdala jim reformace, jakož i odtržení se církve anglické od dvora římského hojného a vítaného podnětu.

Byliť při této příležitosti Bellarmin, Becan a Suarez proti světské vládě panovníků tak zuřivě vystoupili, že patrně z této zuřivosti bylo viděti, jakým záměrům jezovité slouží.

Již prvé jsme podali čtenářům svým obsah oněch spisů, jimiž se každý panovník, jenž proti dvoru římskému jedná, zove násilníkem a spolu se zatracuje a tudíž poukážeme jedině na spisy dotčené. Spolu jsme se již také zmínili, že nejzuřivější z těchto spisů nejvyšší dvůr soudní ve Francii zatratil a veřejně na popravišti spáliti kázal.

Ale jezovité byli již tehdy příliš značné moci nabyli, než aby se byli dali událostmi tohoto druhu zastrašiti. Velký vliv, jakého tehdy u dvora francouzského požívali, kdež již počala na místo zákonů nastupovati libovůle královská, která ovládána jezovitskými stvůrami podkopávala důstojnost ouřadů a svobodu národa, učinil je lhostejnými k pokutám, k trestům a k výhrůžkám, jakých se jim čas po čase od nejvyššího soudního dvoru dostávalo.

Oni vstrčili, abych tak řekl, všecky domluvy do kapsy, nechali spisy své zatracovati, a mlčíce k tomu, pokračovali v zlopověstném počínání svém; věděliť příliš dobře lišáci tito, že by to bylo věcí prazbytečnou, aby se hájili, když s nimi celý dvůr královský souhlasil, jakkoli se to zdá býti na první pohled zcela nepochopitelné, že v královském paláci souhlasili se zásadami učení mnichů, které moc královskou chtělo učiniti stínem. Leč, uváží-li se poměry, jaké tehdy na královském dvoře francouzském panovaly, pochopí každý obrat tento prasnadno. — Bylať tehdy panovnicí francouzskou královna, rozená Italiánka, která spojena jsouc s několika mocnými kardinály u dvora papežského svazkem pokrevenství, byla vřelou příznivkyní dvora papežského, na němž s oddaností téměř dětinnou lpěla, — král pak byl ještě dítě — a dvořané a dvorní radové byli veskrz sobecké stvůry, které jen po ukojení rozmařilých chtíčů svých se honili a bohatství a statky hromadili; jak dobrá půda musel býti tehdy královský dvůr francouzský pro působení jezovitů, kteří byli již mistry v osnování pletich dvorských a piklů, umějíce výborně slabosti a náruživostí panovníků k svým oučelům používati!

Co ale nejvíce k rozmnožení vlivu jejich napomáhalo u dvora francouzského, byla okolnost ta, že si dovedli jezovité ponenáhlu přisvojiti právo k největší části obročí výnosných a duchovních příjmův prostředkem jezovitských zpovědníků u dvora královského. Tím způsobem přivedli si téměř všecko duchovenstvo na svou stranu, tak že každý, kdož chtěl nějakého výnosnějšího duchovního místa obdržeti, musel se umět jezovitům zalichotiti. A běda kaplanu, jenž se neřídil dle zásad učení jezovitského, ten do smrti nedostal se, to mohl být ubezpečen, na žádnou faru!

Tím způsobem byla Francie na dráze, na které hrozila jí ztráta vší mravní neodvislosti, a za nedlouho hrozila jí i ouplná nadvláda dvora římského.

A opět pozvedl se stav měšťanský, kterýž jako obyčejně nejprvé oči otevřel a seznal, jaké nebezpečí vlasti jeho od ješitnosti dvora římského hrozilo. Seznalť stav městský, že u velikém nebezpečí nalezala se svoboda a neodvislost národa francouzského. Dobře viděli poctiví a rázní mužové někteří, jak zhoubná nauka o svrchovanosti moci papežské čím dál tím více počíná se ve Francii zakořeňovati, a s ustrnutím a s hrůzou vzpomínali na nešťastný konec posledních dvou králů, kteří skončili dýkou vrahů, která byla ve školách řádu jezovitského broušena, životy své.

Aby se tedy z této strany zaručila neodvislost země, učinili na sněmě v roce 1614 odbývaném poslanci třetího stavu z Paříže a z kraje Isle de France návrh, aby se proti přílišnému rozšiřování zhoubné zásady jezovitské o svrchovanosti římského papeže, která se již po delší čas ve Francii zahnízdila, a jež proti bezpečí života i důstojenství králů na prosto čelí, požádala královská Milost Jeho, aby ve sněmě prohlášeno bylo co nezvratný zákon, „že král francouzský jest panovníkem zcela neodvislým, který moci své královské z Boží Milosti obdržel a že tudíž není žádnému jinému panovníku na zemi, buďsi světskému neb duchovnímu, ani prostředně ani bezprostředně poddán; tudíž že žádný, buďsi kterýkoliv panovník, nemá práva, prohlásiti jej za nehodna aneb zbavena koruny královské, aneb sprošťovati poddané jeho povinnosti poslušnosti a oddanosti.

Tento zákon mají býti všickni Francouzové povinni, bez rozdílu, dvojsmyslnosti a výhrady uznávati a zachovávati. Všickni poslanci, duchovní a ouředníci mají se přísahou k plnění tohoto zákona zavázati, prvé než v ouřady své nastoupí. Taktéž mají všickni profesoři, doktoři a kazatelé zákon tento hájiti a zastávati. Mínění protivné, jakož i zásady učení, dle něhož svržení s trůnu a vražda králů pod jakoukoli záminkou se dovoluje, má býti co křivé, bohaprázdné, ohavné a proti francouzské vládě čelící prohlášeno. Všecky pak knihy a spisy, v nichž by bylo bezbožné učení toto obsaženo, mají být za velezrádné prohlášeny a každý, buďsi domácí aneb cizí, kdož by zásady, v knihách těchto prohlášené, hájil, má být za nepřítele vlasti a za zrádce považován. A kterýkoli poddaný královský by se k tomuto zhoubnému učení přiznával, má býti bez rozdílu stavu a důstojnosti co odbojník a co odpůrce základních zákonů tresty co nejpřísnějšími, pro velezrádu určenými, stíhán. Kdyby cizí některý kněz aneb klášterník dal do tisku spis, v němž by se přímo neb nepřímo outoky činily proti tomuto státnímu ustanovení, mají býti členové téhož řádu povinni, spis tohoto soudruha svého vyvrátiti a odvolati a to bez odkladu, sice by byli co příznivci a podporovatelé nepřátel koruny považováni a trestáni. Posléze měl býti zákon tento všem soudním dvorům k náležitému zachovávání oznámen.

Nedá se ovšem popírati, že v zákoně tomto se s mnohým odporem a s mnohou krutostí potkáváme, kterouž dle nynějších pojmů státních zákonů nikdy bychom nemohli schvalovati. Leč tehdy to byl zákon nutnosti, neboť muselo se proti zásadám učení jezovitského se vší příkrostí a neuprositelnou přísností zakročiti, měla-li se převaha a vliv zhoubného učení jejich navždy zlomiti.

Třetí stav ve sněmovně přijal svrchu uvedený návrh zákona, bylo tedy potřebí ještě, aby návrh tento ještě stav první (šlechta) a stav druhý (duchovenstvo) přijali.

Leč jezovité počali všemi prostředky u obou těchto stavů pracovati k tomu,

aby návrh stavu městského při všeobecném hlasování ve sněmu propadl. A to se jim také podařilo bez přílišného namáhání, neboť šlechta řídila se ve všem jednání svém podle větru, jaký z kruhů dvorských vanul a tudíž ode dvora dala se lehce ke všemu pohnouti. Duchovenstvo pak bylo naskrze jezovity ovládáno, a jak se výtečný jeden francouzský dějepisec té doby vyjádřil, skládal se sněm tehdejší stavovský ve Francii mimo vyšší hodnosty církevní jen z mnichů, nevědomců a pověrčivých blbců. A nejvýtečnější a nejschopnější členy sněmovny pařížské učinila ctižádost jejich otroky dvora římského.

„Všecko jest ztraceno!“ křičeli tito pobožnůstkáři a stvůry jezovitské, když jim byl dotčený návrh zákona stavu městského předložen, „do sboru našeho vloudili se zlosynové a kacíři, kteří se spikli, aby náboženství Kristovo v záhubu uvedli.“

Podivno, že tito ptáčkové vždy a všude a před stoletími právě tak, jako posud ještě za dob našich vždy prohlašují, že náboženství hrozí nebezpečí, kdykoli se jedná o to, aby se jim práva, kterých si v ješitnosti své osobili, vyrvala a aby se pánovitým a vládychtivým choutkám jejich přítrž učinila. Lišáci tito vždy dovedou nastrčiti náboženství a ukrývají se za víru, kdežto jindy se vždy před víru stavěli, ano přečasto jasné světlo víry svaté temnými kutnami svými zastiňovali.

Námitky druhého a prvního stavu na sněmě francouzském proti návrhu stavu městského byly následovní:

„Pod zdánlivým záměrem, jako by chtěli důstojnost královskou hájiti a o zachování posvátného života panovníkova pečovati, usnesli se někteří ošemetní a zlí lidé na návrzích, směřujících, jak se zdá, k tomu, aby se roztržka stala mezi katolíky a aby dorozumění a poměr přátelský, v jakém nyní vláda francouzská nalezá se s papežskou stolicí, zrušen byl. A tento návrh ouplně přibližuje k tomu, aby se stala roztržka mezi Francií a jinými zeměmi katolickými. Jak se může kdo opovážiti, spornou otázku, kteráž posud jest nerozhodnuta, co zákon platný navrhnouti? Či měli bychom článek víry co zločinný zatratiti, kterýž v Římě a jinde za pravověrný prohlašují? Věru, velmi lstivě pokusil se stav městský o to, aby ošidil několik lidí slabého rozumu, že spojil náhled, dle něhož se svrchovanosti panovnické ouklady strojí, s náhledem, že právě tím se i moc svaté stolice římské podkopává.*)

Tak tedy soudilo duchovenstvo francouzské o návrhu zákona třetím stavem předloženého. Tuším, že nepotřebujeme dle toho líčiti, že druzí dva stavové na sněmu francouzském tento návrh stavu městského naprosto zavrhli. Ale právě toto bylo pravým znakem nátlaku jezovitského, který již tehdy celé duchovenstvo proniknul. A není-liž to nápadným zjevem, že právě v té době, kde se tolik o svobodě církve francouzské mluvilo, sněm otázku, zdali přísluší papeži právo, a je-li v moci jeho, krále trůnu zbavovati a poddané jeho poslušnosti ke králi sprošťovati, prohlásil za spornou, posud nerozhodnutou otázku? A dále, že prohlásil zásadu, dle níž jest kralovražda věcí dovolenou, za příslušnou, kterou nelze zatratiti, bez obavy, že by tím povstala roztržka v církvi katolické? Jak museli při takovémto stavu věcí jásati a plesati jezovité, vidouce, jak se zásady učení jejich na půdě francouzské za-

---

*) O tom dovídáme se ve spise francouzského dějepisce Le Vassora „Dějiny doby Ludvíka XIII.“ svazek I.

kořenily a ujaly! A myšlénka, že vliv, jakého až posud požívali u stavu duchovního a panského, za nedlouho rozšíří se ještě dále, musela jim dodávati ještě více chuti, aby pokračovali na dráze započaté.

A v skutku toto vítězství dodalo jim odvahy, že si umínili, že pomocí stavů francouzských pokusí se o outok proti dávnému nepříteli svému, který jim neustále ve Francii byl v cestě, protože, to museli sami uznávati, duševní převahou svou a důstojností je daleko převyšoval, a tudíž byly všecky outoky proti němu posud marny — a nepřítelem tím byla staroslavná universita pařížská.

Tato byla, jak jsme již kolikráte při rozličných příležitostech čtenářstvu svému se zmínili, co do učení o neodvislosti moci královské ode dvora papežského, téhož náhledu, jaký vyřkl stav městský na sněmě pařížském, jak jsme se svrchu zmínili. Následkem záporné odpovědi stavu panského a duchovního vyložila universita pařížská tyto své náhledy ve spise pamětném, velmi důkladně pracovaném, a předložila je pak co „pěstitelka věd a umění" sněmovně stavovské, žádajíc, aby jezovité, pokud by mínění a zásady university neuznali, byli ode všeho vyučování vyloučeni. Nyní ale opakoval se ve sněmovně týž výjev, s kterýmž jsme se již při předložení návrhu stavu městského ve sněmovně pařížské setkali; neboť strana jezovitům příznivá, zvláště ale slabé duchovenstvo francouzské, rozhodně prohlásili se proti universitě pařížské.

Leč universita nemínila se tak zhola dáti poraziti, nýbrž hleděla tomuto sporu dáti rázu hlubšího a všeobecného a odvolala se na veřejné mínění. Leč jak to? bude se mnohý z čtenářů ptáti. Novin, v nichž se každý krok veřejného života z mnoha stran posuzuje a přetřásá, tehdy ještě nebylo. Musela tedy universita sáhnouti k jinému prostředku. Vydala tedy množství spisů příležitostných (ve způsobě našich brožurek), v nichž se proti jezovitům činily velmi prudké outoky.

Ve spisech těchto bylo bez obalu vysloveno, že jezovité by byli Francii jen tehdy prospěšnými, kdyby podstatné části ústavy své řádové změnili. Chtělo se, aby se řád jezovitský všech výsad a práv papežských vzdal a aby se, jako jiní kněži a duchovní řádové, zemským zákonům a právům podrobil. Žádný cizozemec neměl býti co jezovita ve Francii. Čtvrtý slib řádu jejich, jímž se k zvláštní poslušnosti k stolci papežskému zavazovali, měl býti zrušen a jezovité měli se přísahou zavázati, že nebudou příště žádnou duchovní ani světskou moc na zemi uznávati, která by pod jakoukoli záminkou měla práva, národ francouzský sprošťovati poslušenství, věrnosti a oddanosti ke králi, co k panovníku svému. Dále hanělo se v brožurkách těchto, že jezovité, aby řád svůj před světem tím hroznějším učinili, všecky zákony ústavy a správy řádu svého tajemnou rouškou před světem ukrývají velmi pečlivě. Brožurky tyto poukazovaly na rozsáhlé řemeslnické a průmyslové závody řádu jezovitského a tvrdily, že to není zcela v pořádku, když se jezovité za duchovní rádce vládců a velmožů vtírají a se vší lstí a rozličnými ouskoky mládež z rodin vznešených a vůbec mladíky nejschopnější a nejnadanější do řádu svého všelikým lichocením lákají.

Ale jezovité nezůstali na toto obviňování nikterak odpověď dlužni. Hleděliť outoky protivníků svých důvody zdánlivými a oslepujícím rozumováním, v němž, jak snad již každý ze čtenářů spisu tohoto měl příležitost poznati, byli jezovité výtečnými

mistry, vyvrátiti aneb aspoň oslabiti a kde se jim to nepodařilo, tu nadávali a spílali protivníkům svým, kterýžto způsob bojů až podnes jest u zatemnělých pobožnůstkářů školy jezovitské velmi oblíbeným.

A na co sami jezovité nebyli s to odpověděti, k tomu propůjčila se jim ochotně péra mnohých vřelých přívrženců jejich. Ano i kardinál du Perron, „pletichářská stvůra římského dvora“, jak jej výtečný Lavassor nazývá, pokládal si to za velikou čest a zásluhu, že se mohl sám spisy svými jezovitů ujmouti; tento kardinál vydal obranu (apologii) tovaryšstva Ježíšova a v té líčil, že působení jezovitů ve Francii jest velmi blahodatné a hlavně tvrdil, že lesku a starodávné slávy university pařížské jen spojením s výtečnou kolejí tovaryšstva Ježíšova lze docíliti.

Jezovité držíce se věrně své zásady, že při sporech podobného druhu nejlíp jest vyčkati času, čekali, až doburácel tento boj na poli literárním, pak ale umínili si, že se vynasnaží ze vší síly, aby tato mrzutá záležitost jedním rázem byla ukončena, a tudíž, aniž by se toho byl kdo nadál, v roce 1618 vymohli si nejvyššího povolení královského, kterýmž se jim vyhražovalo právo, že směli ve všech vědách udíleti veřejného vyučování.

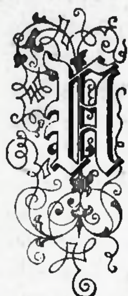
A tak bohužel podlehla slavná universita pařížská v boji nejšlechetnějším, v boji to, do něhož se pro svobodu vědy a vzdělanosti byla pustila a učedníci Loyolovi plesali nad novým slavným vítězstvím, které bylo tím slavnější, jelikož ho jezovité teprv po dlouhých a krutých bojech byli dobyli.

A poznenáhlu dovedli chytráci jezovité jednu výminku za druhou, pod kterýmiž se jim v roce 1604 po dlouhém namáhání od krále Jindřicha IV. opětného přijetí do Francie dostalo, obejíti a odstraniti a moc jejich a vliv jejich u dvora francouzského byl nyní týž, jako u panovnických dvorů v Italii a u dvorů panovníků rodu habspurského v Rakousku a ve Španělích. A tím se stalo, že za nedlouho všickni schopní a nadaní dvořané francouzští museli býti přívrženci a prodajnými stvůrami jezovitskými a museli státi se služebnými milci na dvoře královském. Ti pak, kdož zůstali věrnými přívrženci práva a pravdy, s bolestí a žalem brzy museli nabyti přesvědčení, že nyní nastala u dvora francouzského doba temnoty a nesnášenlivosti náboženské, a tou že záhy zničen bude pokrok a rozkvět, jakého nabyla Francie ze výtečné vlády krále Jindřicha IV.

A v skutku jest to věcí v dějinách světových prapodivnou, ano téměř nepochopitelnou, že král Jindřich IV. sám zasil símě, které za nedlouho bujně vzrostši v koukol, mocně udusilo utěšené símě, které byl tak pracně zasil v srdce mileného lidu svého francouzského.

46.

Neblahé hospodářství dvorské.

ikdy snad ještě, jak se v dějinách světových dočítáme, nebylo tak zneužíváno nedospělosti krále, jako se to dálo za nezletilosti Ludvíka XIII. u královského dvora francouzského.

Jedva že král Jindřich IV. zemřel rukou vrahovou, počalo již neblahé hospodářství na dvoře francouzském. Princové královští ihned počali se svářiti a kruté mezi sebou vésti hádky, kdo by měl vládnouti, a šlechta vyšší i nižší cpala si sáčky své penězi, kterých se jim za jejich podlé lichocení bylo dostalo, nedbajíc ani za mák na to, že peníze ty jsou krvavé mozoly, na nichž lpí mnohá krůpěj potu a mnohá slza utiskovaného lidu francouzského.

Komu se tehdy podařilo, že nalezl na dvoře francouzském příznivce, který měl dosti malého vlivu, ten dostal brzy službu u dvora buď větší neb menší, ale vždy dosti výnosnou, aniž musel příliš mnoho za to dělati, leda že musel každodenně se s lichocením a sladkými slovy kolem příznivce svého otáčeti. Leč nebylo věcí příliš snadnou, tehdy se v stálé přízni u dvora francouzského udržeti. Neboť zde pozoroval jeden druhého, a bedlivě střežil každý krok a pohyb jeho, a kuly se pikle a pletichy neustále, neboť každý si chtěl co možná nejlepší a nejvýnosnější ouřad uloviti; ouřady a důstojenství neudělovaly se tehdy dle zásluhy, nýbrž udělovány byly tomu, kdo za ně nejvíce podal, aby se tím naplnila prázdná pokladnice státní, aneb třeba jen pokladnice soukromná toho neb onoho velmože. A tím se stalo, že v málo letech od té doby, co přestal býti výtečný Sully ministrem financí, dosáhly roční dary a příspěvky tak ohromné výše, že vydání francouzského dvora převyšovalo ročně o 6 milionů lirů příjmy.

Tak nakládáno s mozoly národa a s penězi, které tento v potu tváři krvavě vydělati a co daně odváděti musel.

Tehdy byly potměšilá lstivost, sprosté šmejdy a nejpodlejší náruživosti pákou všech činů a snah u dvora královského ve Francii, ano ani královna sama nemohla se spolehati na věrnost a oddanost oněch osob, které si štědrotou svojí učinila stvůrami svými, protože čím více milostí jim udělovala, tím více tyto podle stvůry v drzosti své požadovaly.

Jeden z nejmocnějších, ale spolu také z nejdrzejších a nejnestydatějších milců královniných u dvora francouzského byl tehdy chovanec jezovitský Concini a žena jeho. Co ohebný Italián a jako úhoř kluzký a hladký dvořan byl si již dříve získal značného vlivu na slabou královnu Marii Medicejskou, tak že mu tato hned, jakmile odstoupil Sully z ministerstva financí, darovala značnou část peněz, za které si ctižádostivý tento Italián ukoupil titul markýze z Ancre v Pikardii, jakož i ouřady guvernéra v Roye, Mortdidi a Peronne. Od té doby jmenoval se markýzem z Ancre. Později byl jmenován guvernérem v Amiensu a pak mar-

šálkem francouzským. Žena jeho považovala vliv, jakého muž její a ona u slabé královny Marie požívali, za dojnou krávu a vedla s ním téměř kramářský obchod. Zcela veřejně uzavřela, abych jen jeden příklad hanebného jednání jejího uvedl, s některými osobami, proti nimž nejvyšší ouřad berní pro nezákonní vybírání daní zavedl přísné vyšetřování, smlouvu, dle kteréž jí osoby tyto slíbily 300.000 lirů, kdyžby se vlivu jejímu podařilo, aby byly ve sporu tomto za nevinny uznány. S nařízeními dvoru berního pak, kterými se dlužníkům daní povolovalo, že mohli ve lhůtách daně odváděti a s královskými milostmi, mocí kterýchž se viuníkům tresty promíjely, vedla veřejný obchod drzá a nestoudná ženština tato.

Bohužel, že nevzbudilo markyzu z Ancre a nestoudné manželce jeho hanebné toto počínání mezi dvořany královskými opovržení, jakého by bylo vším právem zasluhovalo, nýbrž závist. A nad to těžce nesli ostatní dvořané zpupnost a téměř opovržlivou vysokomyslnost, s jakouž se k nim markyz Ancre i manželka jeho neustále chovali, a urážela je nádhera jeho, s kterouž se při každé příležitosti nad ně vypínal, nemálo. —

Nejvíce byl rozhořčen na podlého tohoto cizáka a milce královnina, který libovolně a bezohledně jako nějaký despotický vládce si počínal, a penězi francouzského lidu sáček svůj bezedný si naplňoval, princ Condé, z rodu královského.

Ovšem že i prince Condého v tomto odporu jeho proti Italiánu Concinimu, nynějšímu markýzu z Ancre pobádala lakotnost a vládychtivost.

Hned po zavraždění krále Jindřicha byl by býval rád se ujal vladařství na místě nezletilého krále Ludvíka XIII. a jelikož ho v tom královna Marie předešla, svolavši parlament, jenž ji ustanovil za místovladařku až do zletilosti mladého krále, byl od té doby princ z Condé největším protivníkem jejím.

Na počátku roku 1614 opustil princ Condé s vévodami z Bouillonu, z Mayennu, Neversu, Longueville a s vévodou z Vendome dvůr královský a odebral se do Meziersu, kde sbíral vojsko, a v čele tohoto chtěl táhnouti proti Paříži, aby tamnímu hospodářství u dvora královského konec učinil.

A poněvadž bezohledné a libovolné vladaření vévody z Ancre bylo nejen šlechtě, nýbrž i lidu samému, který úpěl pod jařmem vysokých daní, protivné a nesnesitelné, získal si Condé brzy přívrženců. Zdálo se, že nelze vyhnouti se občanské válce, a markýz z Ancre předvídaje, nečekal, až by k válce této přišlo, věda, že by pro něho příliš šťastně nevypadla. Učiněno tedy s Condém narovnání, a dle toho mu byla část vlády postoupena, taktéž odevzdána mu byla správa nad několika krajinami, což bylo, jinými slovy řečeno, povolení k vyssání krajin oněch.

Leč oučastenství Condého při vládě brzy počalo býti královně i maršálkovi Concinimu velmi nepohodlným, pročež umínil si markýz z Ancre, že tohoto nenáviděného hosta brzy odklidí. Dal tedy Condého od markýze z Themines a od syna jeho zatknouti ve jméně královně, právě když se tento ve schůzi finanční rady v Louvru nacházel.

Od té doby, co byl dal zatknouti Condého, vzrostla moc jeho ještě více. Markýz d'Ancre použil pak této moci své k tomu, aby staré ministry a rádce královské ode dvora vzdálil a na místo nich stvůry své, jemu slepě oddané, přivedl.

Mezi těmito nalezal se i potomní slavný kardinál Richelieu, tehdy biskup z Luçonu. Týž byl nejprvé almužníkem královniným a pak státním finančním sekretářem.

Zatím ale povstal proti markýzovi z Ancre protivník tam, kde by se ho byl tento nejméně nadál, a sice u samého dvora královského. Byl to milec mladého krále, jmenem Luynes.

Luynes, jehož otec tímto jménem se jmenoval po malém svém panstvíčku v Provencii, byl ve svém mládí pážetem hrabat z Lube a Anjou. Na přímluvu tehdejšího guvernéra angerského přišel se svými bratry ke dvoru krále Jindřicha IV., který na něm, anť byl mladík velmi sličný, nalezl zalíbení a tudíž určil jej i bratry jeho synu svému Ludvíku XIII., ačkoli byl tento mnohem mladší, za soudruhy.

Luynes, jenž výborně uměl ptáky chytati, psy cvičiti a jiné lovecké řemeslo provozovati, získal si v krátkém čase náklonnost mladého krále v také míře, že jej tento neustále chtěl mít okolo sebe; a tak zůstal Luynes, když i králevič pak stal se skutečným králem, neustálým průvodčím jeho.

V roce 1615 stal se na přímluvu markýze z Ancre, jenž si jej chtěl takto zavděčiti, guvernérem v Amboise Leč ctižádostivý Luynes toužil po něčem vyšším. Dobře pozoruje, kterak uměl markýz z Ancre z přízně královniny kořistiti, umínil si, že obliby své u krále podobným způsobem použije.

Aby ale mohl takto učiniti, bylo především potřebí, aby král sám se dostal k vládě. Lstivý Luynes hleděl tedy nejprvé vzbuditi u mladého krále mrzutost nad tím, že tak dlouho se k vládě nedostává, ano, že nemá ani nejmenšího vlivu na záležitosti vladařské, ba že musí i co do svých peněžitých výdajů býti závislým od panující strany dvorské a že si bez svolení této strany nemůže popřát pražádné zábavy.

Luynes dovedl krále, kterýž čítal tehdy teprv sedmnácte let věku svého, tak popuditi, že tento poznenáhlu na markýze d'Ancre, jakož i na vlastní matku svoji nemálo zanevřel; a tak jednou vydal, aby se zbavil pout těchto nesnesitelných, v nichž jej královna s milcem svým tak dlouho drželi, rozkaz k zatčení markýzovu, doloživ, aby jej třeba zabili, kdyby se zdráhal uposlechnouti.

Kapitán gardy královské Vitry dal se dílem z osobního záští proti maršálkovi, dílem z ohledu na to, aby si mladého panovníka zavázal, k této službě pohnouti, mysle, že se mu titule markýzského pak dostane, na nějž mu hlavně Luynes udělal velké laskominy. Mimo to získal Vitry ještě jiných dvacet osob stavu šlechtického k vykonání tohoto rozkazu královského za pomocníky. Tito počíhali si na maršálka, právě když z Louvru vycházel a zastřelili jej na mostě hradním několika ranami z pistolí. Po té vydrancovali i dům jeho. Mrtvola zavražděného byla v tichosti a beze všeho hluku v kostele sv. Eustacha pohřbena, leč jakmile se lid o tom dozvěděl, shlukl se a vraziv do kostela dotčeného, násilně vyvlékl mrtvolu nenáviděného milce z hrobky, a zástup dětí, žen a mužů za velikého hluku a jásotu vlékli ji po ulicích pařížských; naposledy pak mrtvolu na kousky roztrhali a tyto pak dílem na šibenici pověsili, dílem na hranici spálili.

Manželka markýza d'Ancre nemohla se nyní nikterak ubrániti všeobecné nenávisti lidu; lid ji zajal a do bastily odvedl, kdež ji „co židovku a čarodějku“ odsoudili a pak byla sťata; mrtvolu její upálili na hranici.

Luynes dostal všecky statky patřící prvé markýzu d'Ancre.

Ihned po zavraždění milce svého byla i královna ve vlastním bytu svém zatčena a bylo jí oznámeno, že nyní hodlá se král sám ve vládu uvázati.

Královna byla nyní ve vlastním paláci svém jako vězeň nějaký střežena; bez výslovného povolení nesměla ani slova s nikým mluvit; ano i když se později z Paříže do města Bloisu odstěhovala, pozorovali bedlivě každý krok její.

Všickni ministři, které byl Ancre ustanovil, byli z ouřadů svých svrženi; i sám Richelieu odebral se za královnou do Bloisu, ačkoli mu Luynes ouřad jeho i příjmy ponechal.

A skutečně zdálo se z počátku, že Ludvík XIII. se chce důkladně obírati se záležitostmi vládními; brzy ale omrzelo jej to a zase počal si libovati v hříčkách svých starých a bavil se se svými psy a ptáky, nechávaje vládu zcela v rukou Luynesových. Tento vládl nyní ještě mnohem hůře a krutěji, než zavražděný předchůdce jeho. „Aniž mohla hrozná nenávist národa" — tak praví o něm slavný jeden dějepisec, — „který jej měl ve velké ošklivosti, aniž strašné výčitky svědomí jeho začasté se probouzejícího, zastaviti jej na dráze veřejných zločinů jeho. A celá Francie cítila hrozné rány, které jí tento despotický milec krále, v mladistvých náruživostech a vášních svých nenasytného, zasadil.

A podobně jako předešlí ministři, tak musel se i starý královský zpovědník Cotton, jehož měl Luynes v podezření, že si s královnou ve vyhnanství jejím dopisuje, odstraniti ode dvora královského. Na místo jeho pak přišel oulisný jezovita Arnaux, podlízavý kněžík dvorský, kterýž pobožnůstkářstvím pověrčivým měl působiti na mladistvou mysl bojácného a nepříliš vzdělaného krále. Vhodnými společníky pro zábavu krále byl houf výrostků, které Luynes vyvolil za společníky královy při dětinských hříčkách jeho, které Ludvík XIII. náruživě miloval.

Jezovité považovali dobu tuto za nejpříhodnější k provedení svého plánu dávného, totiž ouplného vyhlazení náboženství protestantského ve Francii. Luynes byl jim slíbil, že jim nebude v tom žádných překážek klásti, pokud mu oni v jeho záměrech nebudou překážeti.

Následkem toho popuzovali víc a více mladistvého krále proti protestantům a první krok proti nim byl outok na výsady krajiny bearnské.

Krajina bearnská byla otčinou a zemí Jindřicha IV. a přijala za vlády matky Jindřichovy protestantské náboženství; v roce 1581 potvrdil pak král Jindřich zvláštním listem královským krajině bearnské, že smí ouplně svobodně připravovati se k náboženství protestantskému, a že mohou míti Bearňané i své kostely, které druhdy bývaly katolické.

Biskupové bearnští, kteří posud nemohli zapomenouti na ztrátu duchovních statků, hugenotům postoupených, umínili si, že všemožně použijí těchto zmatků na dvoře královském, aby zase statků těchto nabyli.

K tomu cíli hleděli si získati nejprvé jezovity a zejména přízeň královského zpovědníka Arnauxe, tehdy všemocného na dvoře královĕ.

Tento jednou veřejně v kázaní ve Fontainebleau vyzýval krále před celým dvorem jeho k ouplnému vyhlazení hugenotů.

Když se hugenoté bearnští o tomto útoku proti sobě dozvěděli, sepsali zvláštní spis obhajovací*) a vyslali s ním deputaci ke králi.

Podáme čtenářstvu svému některé úryvky ze spisu toho:

„Hugenoté," praví se z počátku obrany této, „proti nimž hrozná obžaloba tato směřuje, hlavně to byli, s jejichž pomocí zemřelý král francouzský v tolika bojích skvělého vítězství dobyl. Oni to byli, jenž s nasazením majetku svého a životů svých vlastních vždy věrně meč pro krále tasili. Nyní ale nepožívají oni ovoce těchto obětí a snah svých, nýbrž jiní nehodní lidé."

Po tomto úvodu vykládali hugenoté ve spisu svém hlavní zásady náboženského učení svého, ukazujíce, že ani za mák ono se nepříčí státnímu zřízení, ano, že je podporuje. V něm dokazovali, že proto učení jejich v Římě tak se nenávidí, že neuznávajíc nejvyšší svrchovanost papežovu, učinilo neodvislost knížat světských ode dvora římského základní zásadou svojí.

„Doufáme a přejeme si," dí obrana tato dále, „aby Bůh ráčil v tomto směru Vaši Milost Královskou osvítiti, aby poznala, jak veškeré snahy papežovy jedině k tomu čelí, aby si pod názvem nejvyššího duchovního pastýře na zemi nadvládu nad všemi panovníky světskými osvojil. Důkazem toho jest, že papež již odvrátil třetinu zemí Vaší Milosti královské a nejméně pětinu poddaných Vašich od poslušnosti a věrnosti k dědičnému panovníku svému. Neboť již neposlouchá duchovenstvo rozkazů královských, nechtíc uznávati nad sebou jiného vládce, než samého papeže římského. Nechť jest nám dovoleno poukázati jen na jednu zásadu, kterou dvůr papežský ústy poddaných sobě jezovitů učí, totiž že za jistých okolností jest i dovoleno, životu panovníka ouklady strojiti. Toliko ještě schází, aby tvrdila stolice papežská, že stolec královský ve Francii jest lénem jejím."

Pak následuje pravdivé a nestranné líčení o řádění jezovitů vůbec a o počínání jejich ve Francii zvlášť.

„Stává ve Francii sekty lidí, kteří se v zpupnosti své zovou „tovaryšstvem Ježíšovým." Lidé tito přísahají vrchním náčelníkům svým, již od jakživa bývali poddanými králů španělských, neobmezenou poslušnost a tudíž jsou zcela nástroji cizé moci. Již kolikráte byli od soudních dvorů francouzských co svůdci mládeže a nepřátelé státu, kteří jsou životu královu velmi nebezpečnými, odsouzeni. Oni učí, že prý papeži přísluší právo, krále dosazovati a svrhovati, a že duchovní, kterýmž se zločinec ve zpovědnici vyzná, že kuje pikle proti životu královu, není povinen, soudu to oznámiti. A tak jsou smutné následky takovéhoto zhoubného učení ve Francii i v jiných krajinách patrny. Spisy, v nichž toto učení se hájí a které s přivolením jenerálů jezovitských členové řádu tohoto vydávali, byly od soudů odsouzeny a katem na hranici upalovány. V koleji jezovitské v la Fleche, kterouž osvícený otec Vaší Milosti královské jim daroval, posud nalezají se podobizny mučeníků řádu, a mezi nimi jsou i podobizny zločinců, soudy francouzskými odsouzených. Ctí tedy řád tento ony muže, jež soud co zločince zatratil, co mučeníky, a podobizny těchto zločinců staví se mládeži před oči co vzory následování hodné. A tito jezovité

*) Název spisu toho jest: „Obrana církví vyznání reformovaného ve Francii proti obviňování jezovity Arnauxa (défense de la confession des églises reformées de France contre les accussations de Sieur Arnoux, Jésuite.)

nyní nejblíže stojí trůnu panovníků francouzských a jsou nejdůležitějšími přátely královými, který jim svého sluchu popřává a tajemství duše své ve zpovědi jim svěřuje. A právě títéž lidé jsou to, kteří svého největšího prospěchu v tom nalezají, že celý svět proti nám a našim zásadám náboženským popouzejí a podněcují; oni ukrývají pikle a pletichy své pod pláštíčkem horlivosti náboženské, ano i katolické panovníky nenávidí, kteří nepronásledují krutě a krvavě všecky poddané své, jež nepřiznávají se k náboženství katolickému, či vlastně ony, kdož neřídí se dle zásad jezovitských, a kteří země své nepustoší pochodní nesvornosti a rozbroje."

To byl asi obsah obrany hugenotů bearnských. Ale co zmohla tato přímá, pravdivá slova proti lstivým a obratným výrokům jezovity Arnouxa, jenž zouplna měl celého mladého krále v tenatech svých?

Jezovitovi tomuto bylo věcí prasnadnou, naznačiti králi spis tento co výraz odbojného smýšlení, neboť něco jiného nedalo se ani dle výroku jeho od lidí těchto očekávati. Vždyť od jakživa bylo u oulisných dvořanů ve zvyku, že slabým panovníkům hlas pravdy vylišovali co výjev vzpoury, a že značili mu ony, kdož měli dosti zmužilosti a odvahy, že před trůnem panovnickým bez obalu pravdu prohlašovali, co velezrádce a odbojníky.

A tak to bylo i zde. Neměltť nikdy Ludvík XIII. o smýšlení protestantských poddaných svých pravého ponětí. Milcové jeho vždy mu je malovali co odvážlivé a nebezpečné odbojníky, kterým není nic svatého, ani osoba krále, a hleděli zdánlivými důvody jej přesvědčiti, že blahobyt říše jeho záleží jedině v tom, když odbojníky tyto násilně do lůna samospasitelné církve katolické zase uvede.

Měla tedy dotčená obrana hugenotů bearnských ten opačný následek, že nyní se počali u dvora královského opravdově raditi o to, jak by je co možná nejsnadnějším a nejlepším spůsobem svobody vyznání, jež jim byla králem samým zaručena, zbavili.

Jezovité nepřišli ani zde do rozpaků. „Tato výsada královská," pravili, „nemá pražádného práva zákonního, anť není zákonem, nýbrž pouhým darem z milosti, kterýž může býti touže mocí královskou, kterouž byl druhdy udělen, zase odejmut."

A tak se také stalo. Bylť za nedlouho vydán edikt královský, kterýmž se římsko-katolické náboženství i do krajiny bearnské zavádělo a tamní statky duchovní, které si prvé stavové krajiny této zabavili, měly býti opět katolickému duchovenstvu navráceny.

Leč obyvatelstvo krajiny bearnské nedalo se tak snadno přivésti k tomu, aby své svobody a práva jen tak zhola si dalo vyrvati. A nejen náboženské, ale i politické poměry pobádaly zde statečné Bearňany k zoufalému odporu.

Bývalоť totiž Bearnsko druhdy samostatné knížectví, a z knížat jeho pošel sám král francouzský Jindřich IV. a když tento na trůn francouzský vstoupil, musel se v roce 1581 přísahou zavázati, že chce vždy Bearnsko neodvislé zachovati.

Bearňané tudíž se nepovažovali ani za vlastní poddané francouzské, aniž se cítili zavázáni, jen tak zhola rozkazů ode dvora pařížského poslouchati, neboť již od pradávných časů stál po boku knížat bearnských vždy sněm stavovský, který od práv národních nikdy ani na píď neustoupil.

Dá se tudíž lehce myslit, jakého dojmu dotčené nařízení královské v Bearnu způsobilo. Parlament v hlavním městě bearnském Pau jednoduše odepřel přijetí jeho, aniž by se byl dal k tomu hrozbami dvora královského pohnouti.

Tu vtrhl Ludvík XIII., jemuž vždy jezovitští rádcové jeho do hlavy hučeli, že hugenoté chtějí si utvořiti ve Francii zvláštní svobodný stát, v čele silného vojska do Bearnu, a zde vzala v mnoha krvavých bitvách za své svoboda bearnská, a následkem toho bylo toto až posud neodvislé, s říší francouzskou jen osobní smlouvou spojené knížectví prohlášeno za krajinu říše francouzské (v roce 1620).

Toto bezpráví, jakož i utiskování, jakéhož se ve všech krajinách francouzských dostávalo protestantům, způsobilo, že se tito tím oužeji spojili. I zvolili si ze středu svého důvěrníky, kteří se sešli v pevnosti Rochelle a zde stížnosti své sepsali ve spise skromném ale důrazném.

Leč ministři královští nehodlali opustiti dráhu násilí, na níž již jednou byli započali kráčeti. A proto odmrštili zpupně tyto stížnosti protestantů.

Až posud byli protestanté, v jejichž čele vždy se některý královský princ nalezal, mocnou hrází proti despotismu.*) Muselo býti tedy ministrům, chtěli-li si svou absolutistickou soustavu udržeti, nejvíce na tom záleženo, aby ducha reformace ve Francii zlomili. Ale až posud byli hugenoté francouzští, an se k nim mimo Bearňany ještě i celá krajina Languedoc přiznávala, velmi mocnou stranou, která byla, kdyby se byla ouzce proti odpůrcům svým spojila, velmi těžko k přemožení. Přemýšlelo se tudíž, jak by je mezi sebou rozdvojili. A k tomu cíli neštítili se u dvora královského ani nejhanebnějších prostředků, jen aby čelnější vůdce hugenotů na svou stranu přivábili.

Bohužel, že všecky snahy jejich v tomto směru nezůstaly bez výsledku. A tak se stalo za nedlouho, že duch, kterýmž byli všickni shromáždění v Rochelle jednosvorností nadchnuti, pojednou ustoupil sváru a tudíž podali sami dvoru královskému vhodnou příležitost, že mohl proti nim co proti odbojníkům zakročiti.

Následkem toho povstala krvavá válka občanská a náboženská, která po mnohá léta trvala, a kterouž nemůžeme s hroznými obrazy jejími příliš zevrubně líčiti, ant by nás to daleko od líčení našeho vedlo. **) Po dlouholetých krvavých bojech byl konečně uzavřen v roce 1629 mír v Nimesu, kterýmž byla sice protestantům francouzským vrácena svoboda jejich náboženská, ale politická jejich samostatnost a s ní i moc i síla jejich byly jim navždy vyrvány.

Jakého podílu měli jezovité na těchto krvavých válkách občanských, lze nejsnáze posouditi z toho, že protestanté ve všech svých vyhláškách, které k ospravedlnění své konfederace vydali, si vždy a hlavně proti řádu jezovitskému stížnosti vedli.

---

*) Lavassor praví ve svém spise: „Dějiny krále Ludvíka XIII.“ takto: Protestanté zachovali si svobodu svou mnohem déle než katolíci, neboť papeženství snižuje a zatemňuje ducha, co zatím myšlénky reformace jej povznášejí a uspůsobují, aby pravdu poznal a ji i vyslovil. Pokoušeli se sice někteří, aby tuto svobodomyslnost protestantů co ducha pletich, piklů a strannictví vylíčili, ale nepodařilo se jim to ani za mák, neboť lidé moudří a rozumní soudí o tom pra jinak.

**) Kdoby chtěl se zevrubnějších zpráv o náboženských válkách s Hugenoty, které v 17. století ve Francii zuřily a zemi tuto zpustošily, dočísti, toho odkazujeme na výtečné dílo Schmidtovo: „Dějiny Francie“ svazek 3., kde nestranně nalezne dobu tuto posouzenou.

„Každý ví," pravili ve své obraně, kterou v roce 1621 dne 2. ledna králi předložili, „jak jezovité zuřivým kázáním a tajnými pikiemi lid štvou, aby nás nenáviděl a v záhubu uváděl. Oni jedině jsou původci ouzkostí našich, oni maří vyslyšení stížností našich, a co víc, oni nám toho chtějí pokládat za zločin, opíráme-li se o práva svá, která nám králové udělili a přísahami svými ztvrdili."

A v skutku, kdo v běhu líčení tohoto dějiny tohoto řádu pozorně sledoval a kdo pozoroval, jak týž řád všude do všech záležitostí se míchal a zejména kdo viděl, jak zhoubného vlivu měli ve válce třicetileté v Německu, ten ovšem neuvěří, že by byli v témž čase ve Francii nečinně přihlíželi k boji, v němž se jednalo o vládu papeženství, a tudíž o vlastní prospěch jejich. A nemohlo také ani jinak býti, neboť oni byli nyní velemocni a nemohli se ve své domnělé horlivosti náboženské zdržeti oukladů a pletich a násilných kroků, které v tomto boji tak zlopověstnou úlohu hrály.

Něco takového srovnávalo se ouplně s duchem řádu Loyolova. A nad to jest také jisto, že jezovita Arnoux, který se na přímluvu Luynesa stal zpovědníkem královským, v krátké době ouplně ovládal příznivce svého. Možná, že sám Luynes ani netušil, jak jím chytrý jezovita vládne, neboť tento nedal toho na sobě ani za mák znát; umělť se lišák tento vždy tak stavěti, že myslely osoby, které on měl ve svých tenatech, že jednají samovolně a neodvisle, co zatím on jednal na místě jejich. A tak byl vlastně Arnoux velitelem a pánem, jakkoli se zdálo, že jest pokorným sluhou, neboť on jen na oko ponechával moc jiným, aby si tím jistěji sám moc a nadvládu udržel.

„Nikdo nemůže popírat," praví francouzský dějepisec Lavassor, „že tento jezovita ouplně svědomí a ducha králova ovládá. Vždyť jest vůbec známo, on že jest důvěrníkem vévody z Luynes, anť tento se vždy o všech nejdůležitějších událostech se zpovědníkem svým radívá."

A právě tehdy bylo lze pozorovati velký styk vyslanců dvorů papežského, rakouského a španělského s jezovity, s nimiž držívali časté a dlouhé porady. A nebylo také divu, neboť dvorům ve Vídni, v Římě a Madridě záleželo nemálo na tom, aby byla Francie nepokoji vlastní své země zaměstnána, aby nemohla mocná říše tato (anť bylo právě z počátku války třicetileté) pokrokům válečných zbraní rakouských překážeti.

47.

Kacířské učení jezovitů.

ezovité bojovali se vší mocí duševní i hmotnou proti tak zvaným „bludům kacířským"; oni pronásledovali krutě ohněm a mečem všecky, kdož se neřídili ve věcech náboženských ouplně dle předpisů dvora římského. Z toho by se dalo tedy souditi, že oni sami dbali co nejpřísněji na předpisy dvora římského a že neučinili nic, co by se nesrovnávalo se zásadami církve katolické.

Leč tomu nebylo tak a i tato okolnost jest nezvratným důkazem, že horlivost Otců tovaryšstva Ježíšova nesměřovala tak k udržení ryzého učení Kristova, jako spíše k tomu, aby co možná nejvíce vlastní panství své upevnili a rozšířili.

Již jsme se jednou zmínili o tom, že mravouka jezovitů v některých článcích svých se příčí nejen učení katolickému a křesťanskému, nýbrž že odporuje i nejjednodušším zásadám mravů, které jsou v srdce každého člověka již od přírody samé vštípeny, a tuším, že se nám naskytne ještě ve spise tomto příležitost, abychom si blíže kluzkou tuto mravouku jezovitskou prohlédli.

Ale i co do učení víry nesrovnávali se vždy jezovité s učením stolice římské a mezi tím, co u jiných každé, byť i sebe menší odchýlení od výkladů článků víry ve smyslu římském, pronásledovali co kacířství nejhnusnější, sami v mnoha důležitých pádech učili a rozšiřovali články víry katolické, o kterých se papež s nelibostí vyjádřil.

Ludvík Molina (nar. v roce 1535 v Cucuce v Nové Kastilii), který již v outlém mládí svém přijat byl do řádu jezovitského a později si co profesor věrouky v Evoře získal pověsti proslulého učence, vydal v roce 1588 v Lisaboně spis: „Svobodné náhledy o milostech a darech", kterýžto za nedlouho nemalého povyku nadělal, vyvolav v církevních dějinách známý spor pode jmenem Molinismus o učení o milosti božské.

Jak známo, učí katolická církev dle příkladu církevních Otcův: sv. Augustina a Tomáše Akvinského, že milosti boží k spasení nevyhnutelně jest potřebí, a že člověku bez milosti Boží nelze nic duši své prospěšného činiti. Ale již z počátku 5. století počal britický mnich Pelagius opak toho učiti; týž popíral učení o hříchu prvotním a tvrdil, že člověk může již následkem sil přirozených, které jemu byly již při narození Bohem propůjčeny, věčné blaženosti dosíci. Rozumí se samo sebou, že toto učení bylo co kacířské zatraceno.

Molina však hleděl, učení Pelagia s učením víry katolické spojiti, tvrdě, že sice jest milosti Boží k dosažení věčného spasení nevyhnutelně potřebí, že ale Bůh některé své vyvolené pro zásluhy jejich již napřed povolává k věčné blaženosti, a tudíž že není milost Boží u těchto vyvolených sama sebou platná, nýbrž tím, že tito vyvolení se jí neopírají, teprv oučinkuje a t. p.

Nemíníme pouštěti se do podrobného rozboru tohoto učení Molinova, aniž chceme zkoumati, pokud se na pravdě zakládá, aniž chceme mu snad činiti jaké výčitky, že učení jeho se od náhledů dvora římského uchýlilo, ale přece je nám to podivno, jak onino muži, kteří každého, kdož jen dost málo uchýlil se od náhledu dvora římského, s neuprositelnou krutostí pronásledovali, sami se dopouštěli přechmatů ve víře, za něž by byli tisíce tisíců jiných bývali na hranicích co kacíři zhynuli.

Aniž se dá tvrditi, že by snad jezovita Molina býval byl samojediný, jenž v tomto smyslu učil, nikoli, nýbrž učení jeho bylo zásadou celého řádu jezovitského. Neboť již dávno před tím, než Molina vystoupil se zásadami svými, učili v témž smyslu Linhard Less a Jan Hammel na universitě löwenské. Zde činila proti tomuto učení již kolikráte, ale nadarmo, námitky fakulta bohoslovecká. Posléze pak vyňala z přednášek těchto profesorů jezovitských 34 vět, kteréž co učení kacířské odsoudila.

A tento rozsudek university löwenské byl od arcibiskupů kambrayského a malínského, pak od biskupa gentského a od bohoslovecké fakulty douayské potvrzen.

Ihned přičinili se jezovité v Římě všemi prostředky, aby rozsudek tento byl zrušen. A jenerál jejich uměl celou tuto záležitost papeži Klimentu VIII. v tak pěkném světle vylíčiti, že tento slabý kmet místo co by měl přísně o věci té rozhodnouti, udělil arcibiskupům i fakultám domluvy, jak se mohli opovážit, bez výslovného svolení papežské stolice takto proti jezovitům zakročiti a ve věcech víry pronésti nějaký rozsudek prvé, než svatá stolice římská záležitost tu soudem svým vyšetřila. Rozumí se samo sebou, že arcibiskupové i bohoslovecké fakulty, jimž se dostalo této důtky papežské, hleděli se všemožně ospravedlnit, a následkem toho nastal písemný spor jezovitů s biskupy, kterýmž věrně a udatně stály po boku bohoslovecké fakulty löwenská a douayská.

Jezovité také nezůstali nečinnými, a aby tento spor tím důrazněji vésti mohli a spolu aby odpůrcům svým citelnou ránu zasadili, pracovali společně s papežským nunciem k tomu, aby se universitám v Löwenu a v Douay-i výsady jejich odňaly. Tato malicherná mstivost měla býti zbožným Otcům náhradou za mrzutost, kterouž jim dotčené dvě university způsobily a zároveň mělo to býti obalamutěním obecenstva, aby obecný lid myslel, že takto se dostalo universitám oněm trestu za outoky proti jezovitům. A aby tuto událost ještě více vykřičeli, vymohli si jezovité prostředkem jenerála svého na papeži, že tentozakázal universitám oněm, by pod trestem vyobcování z církve se neopovažovaly, proti jezovitům žádných dalších rozsudků vynášeti.

Tak se zdálo, že dobyli loyolité již skvělého vítězství nad odpůrci svými, leč v tom vyšla ve Španělích kniha Molinova a znovu a mnohem prudčeji vypukl zase spor proti nim.

Jak známo, byli ve Španělích dominikáni soudci inkvisičními a každý zajisté ví, jak krutě tito inkvisitoři řádili. Již dávno pohlíželi členové řádu dominikánského žárlivými zraky na pokroky učeníků Loyolových, protože tito počínali se jim míchati do ouřadu jejich. Pochopí tedy snadno každý, že s radostí chopili se dominikáni této příležitosti, když vyšla kniha Molinova, aby jí použili co zbraně proti soupeřům svým, neboť takto mohli jim prasnadno dokázati, že není učení jejich tak zhola

všeho bludu prosté, a že tudíž nespočívá v němouplného rukojemství k boji proti bludařům.

Jezovité dobře cítili, jak nebezpečným jest jim outok z této strany. Oni věděli velmi dobře, že, kdyby se dominikánům podařilo, že by v jediném jen spise kteréhokoli člena řádu jejich nalezli zásady kacířské, že by pak tím vážnost celého řádu jezovitského utrpěla. Učinili tedy ze sporné záležitosti Molinovy spor řádu se týkající a postavili proti obviňování dominikánů nejlepší své učence, aby věc jejich hájili.

Bylyť tedy zásady učení Molinova ve veřejné disputaci ve Valladolidu od jezovitů hájeny. Ale i dominikáni měli obratné a výmluvné učence a svět nyní dočkal se k nemalému podivení svému vzácného divadla, že dva řádové, kteří až posud jeden víc než druhý proti kacířům zuřili, nyní sami sobě kacířů spílali.

S touto disputací ve Valladolidě, po které dominikáni i jezovité myslili a tvrdili, oni že zůstali vítězi, nebyla záležitost tato ještě ukončena, naopak tím byl učiněn toliko počátek k tuhému boji dogmatickému, který trval velmi dlouho, až konečně se toho chopil inkvisiční soud v Nové Kastilii. Leč jenerální inkvisitor kardinál Quiroda zaslal zprávu o třenicích jezovitů s dominikány ke dvoru římskému, prose, aby papež pohoršení tomuto svrchovaným výrokem svým konec učinil, jelikož prý si již lidé prstem na to ukazují, že dva řády, které jsou určeny k napravování kacířů, samy sebe z kacířského učení viní.

Papež Kliment VIII., který již dávno na věc tu zapomněl, mysle, že jest výrokem jeho proti dvěma universitám, o němž jsme se již svrchu zmínili, záležitost ona mrzutá ukončena, byl nemálo překvapen, slyše, kterak onino dva řádové, který svět za nejpevnější sloupy víry katolické považoval, jsou si ve vlasech.

Jezovité znova se pokoušeli, aby si papeže naklonili. Leč Kliment VIII. dobře cítil, že nemůže jen tak zhola řádu o stolec římský tak zasloužilému, který nad to byl povolán k tomu, aby bojoval proti bludařství a kacířství, zapovědíti outoky proti jezovitům a nařiditi jim mlčení, i nařídil, aby se oba řádové prozatím všech hádek o tomto předmětu zdrželi a aby si „kacířů" nespílali, pokud by stolice římská po zralém uvážení věci té výrok svůj nepronesla. A k tomu cíli byli oba řádové vyzváni, aby dali náhledy své o věci této učenými bohoslovci řádu svého sepsati a jmenovitě aby obapolné dobrozdání své o spisu Molinově soudnímu dvoru římskému předložili. Mimo to měly i všecky university španělské, jakož i jiní výteční bohoslovci katoličtí v Evropě úsudky své o tom sepsati a papeži k rozhodnutí předložiti.

Tím ale nedala se inkvisice španělská másti, nýbrž mocí výsad svých předvolala Molinu k zodpovídání se před soud svůj, obvinivši jej z kacířství. Jezovita — a obviněn z kacířství; jaká to událost zvláštní a v dějinách světových jediná, neslýchaná!

Tehdy byl adjunktem soudu inkvisičného a později i jenerálním inkvisitorem arcivévoda Albrecht rakouský. Čtenáři zajisté dobře se pamatují, jak vřele oddán byl rod panovníků rakousko-habsburských jezovitům. Tudíž doufali jezovité, že se jim pod takovým soudem příliš zle nepovede a že se záležitost tato třeba odloží.

Leč sklamali se v tomto svém očekávání nemálo; neboť arcivévoda vystoupil z duchovního stavu a na místě jeho stal se jenerálním inkvisitorem biskup abulský. Tento byl, tak jako největší část biskupů, kteří velmi neradi viděli, že jezovité se neustále ze správy jejich vyzouvají, malým přítelem jejich, a nastávalo tedy loyolitům nebezpečí, že bude spis Molinův na hranici spálen následkem výroku soudu inkvisičního.

Bylo to postavení pro jezovity skutečně velmi choulostivé; a proto dal si tehdejší jenerál jezovitský Aquaviva nemálo záležeti na tom, aby papeže přiměl ke kroku, kterýž mu měl později draze přijíti. Papež Kliment VIII. totiž zakázal inkvisici odbývání soudu a poručil, aby se mu všecky sporné spisy této záležitosti k rozhodnutí předložily. Mezi těmito spisy nalezalo se i dvaadvacet rozsudků universit a výtečných bohoslovců. Ve všech těchto rozsudcích bylo zatracováno učení Molinovo, někteří nazývali je křivým, jiní drzým a odvážlivým ano někteří také pohoršlivým a kacířským.

Až posud snažili se jezovité, seč byli, aby zabránili, by tyto zásady učení jejich nebyly zavrženy, ale přec obmezeli se pouze na to, že je nikoli veřejně, nýbrž pouze ve školních disputacích zastávali. Někteří výteční bohoslovci střežili jej a radili jim, aby raději ustoupli, a aby se zbytečně nepouštěli do sporu, který by, jak se zdálo, zajisté museli ztratiti. Ale jezovitskému duchu nepříčí se nic tak jako poddajnost, neboť neoblomná ctižádost jejich nemohla se spřáteliti s myšlénkou, aby oni, kteří vždy bažili po nadvládě nad jinými kněžími a jinými duchovními řády, sami se k chybě nějaké přiznali, a tudíž si umínili, že neustoupí s bojiště, nýbrž že se odhodlají k nejhoršímu. Vždyť bez toho již tak mnohé pře prohráli a vždy zase podařilo se jim, že svět obelstili, jakoby oni byli měli ve všem pravdu. Proč tedy by se nebyli mohli i v tomto pádu o to pokusiti? Mimo to očekávali, že se vlivu příznivců jejich u římského dvora podaří, že spor ten bude rozhodnut ve prospěch jejich. A právě proto se tolik vynasnažili, aby záležitost tato byla inkvisičnímu soudu odňata a k soudu papežskému přenešena.

Než papež Kliment VIII. byl více bohoslovcem, než státníkem a neměl v oumyslu, tím, že záležitost tu dal svému soudnímu dvoru předložiti, jezovitům naddržovati, nýbrž chtěl tuto věc, které velkou důležitost přikládal, důkladně vyšetřiti a ji ve prospěch křesťanstva a aby příště žádných pochybností v tomto směru nestávalo, rozhodnouti.

K tomu cíli svolal zvláštní sbor kardinálů, kterýžto dne 2. ledna 1598 odbýval první svou schůzi, jež jest známa v dějinách církevních pod jmenem pomoci z milosti Boží. Před tímto sborem zastával dominikány Alvarez a jezovity hájili Aroubal a Bellarmin.

Zatím snažili se i jezovité všemožně, aby si opatřili příznivých dobrozdání. Poslaliť do Říma výroky universit: Ingolštadtské, Vídeňské, Štyrsko-Hradecké, Wircpurské, Dillingenské, Mohučské a Trevírské, a ve všech těchto úsudcích schvalovalo se nemálo učení Molinovo o milosti Boží, že prý se ouplně srovnává s učením církve katolické; ovšem že chytráci jezovité, poslavše dobrozdání universit těchto do Říma, ani slovem nezmínili se o tom, že na oněch vysokých školách téměř veskrz byli bohoslovečtí profesoři jezovité. Oni mysleli, že

římští bohoslovci, jimž bude toto dobrozdání předloženo, si toho nepovšimnou, a protož bylo u všech podpisů profesorských na dobrozdáních těchto vynecháno T. J. (tovaryšstva Ježíšova člen), kteréhožto znaku ostatně jezovité nikdy jindy k podpisům svým přidati neopomenuli.

Leč soud římský nedal se tím ani za mák másti; členové soudu tohoto scházeli se pravidelně a uvažovali pilně a svědomitě úsudky, svědčící proti jezovitům i svědectví, směřující ve prospěch jejich. Jezovité, kteří vyzvědači svými věděli o všem, co se u soudu tohoto děje, viděli čím dál tím patrněji, že na jisto bude Molina s učením svým odsouzen. Pročež v této tísni své obrátili se s prosbou o pomoc ke dvoru císařskému, a na úsilovné prosby jejich nalehala i císařovna rakouská i arcivévoda Albrecht na papeže, zapřisáhajíce ho, aby zbožné Otce tovaryšstva Ježíšova vzal pod svou ochranu. Leč papež Kliment VIII. zůstal neoblomným, neboť náboženství a pravý výklad článků víry šly mu nade vše jiné.

Když tedy jezovité viděli, že u papeže nepořídí ničeho, hleděli spor ten prodloužiti a pomásti tím, že neustále kladli množství vedlejších otázek a důvodů, a povolujíce někde na oko protivníkům svým, aby se jim pak mohli tím důrazněji opříti. Tím chtěli soudní dvůr přinutiti, aby se pouštěl neustále do nových vyšetřování myslíce, že pak soudce konečně unaví a je mezi sebou rozdvojí.

Leč to se jim nepodařilo; neboť soud tento pokračoval s neobyčejnou vytrvalostí a neomrzelou pílí. Předsedou jeho byl kardinál Madrucius. Po dlouhých poradách konečně sestaven byl po dlouhém namáhání rozsudek, v kterémž byly zevrubně uvedeny a proskoumány zásady obou sporných stran a jenž vyslovil mínění, že zásady učení jezovitů odporují učení církve katolické a že se tudíž za kacířské prohlašují. Právě chtěl soud tento veškeré spisy tohoto sporu papeži k potvrzení předložiti, když tu najednou kardinál Madrucius náhle zemřel.

Petr Filip Wolf, jenž si důkladným báháním svým o dějiny jezovitů nemalých zásluh získal, a z něhož jsme z větší části líčení tohoto sporu molinejského vyňali, vyslovil se o této náhlé smrti kardinála Madrucia následovně:

Zdá se, že Římané nikdy si nevzali práci, aby po příčinách náhlého a neočekávaného úmrtí pátrali; a na dvoře římském starali se o to ještě méně, neboť překážela tomu ctižádost duchovenstva, které od jakživa pohlíželo toužebnými zraky po biskupské čepici a nemálo dychtívalo po trojnásobné koruně svatého Petra, aby po příčinách náhlé smrti papežů důkladně pátralo; neboť každý obával se v případě onom zrady od souseda, a pak zvyk Římanů, kteří den co den vídívali oběti banditů dokrváceti. Možná dosti, že k tomu přidružilo se i pobožnůstkářské smýšlení Italiánů, kteří zvyklí jsouce, v každé nepochopitelné události spatřovati prst Boží, příliš mnoho se o to nestarali, jakým způsobem kdo se světa sešel.

Taktéž jest okolnost ta, že kardinál Madrucius právě v ten den zemřel náhle, kdy měl papeži podati zprávu o celém tomto soudním jednání a kdy měl mu předložiti k potvrzení rozsudek, jímž se učení jezovitské zatracovalo, jest sice sama o sobě mravním, nikoli ale právně zjištěným důkazem, že by byli jezovité měli nějakého oučastenství na této rychlé smrti jeho. Přece ale stává v ohledu tomto těžkého podezření proti nim.

Jisto však jest přece, že tato náhlá smrt kardinála Madrucia byla jezovitům velevítanou, a snadno pochopí každý, že znovu dali si všemožnou práci, aby tuto záležitost, která již ke konečnému rozhodnutí dozrála, zase prodloužili. Pročež předložili papeži spis rozsáhlý, v němž sáhodlouhými a mudráckými větami dovozovali, že se učení Molinovo o milosti Boží ouplně shoduje s učením svatého Augustina a že učení toto není ani za mák kacířské, ano, že nejvíce hodí se k vyvrácení bludného učení Kalvinova a Lutherova. A že myslí, že by především měl býti Molina sám osobně slyšán o zásadách učení svého, dále, že by měly podati všecky university své dobrozdání o tomto učení, a konečně, že by měl se svolati k oučeli tomu zvláštní všeobecný sněm církevní. Zatím ale že by se mělo oběma sporným stranám ponechati, aby každá měla mínění své pro sebe, považujíc je za „pravděpodobné."

Kliment, jenž sobě byl předsevzal, beze všech ohledů u věci té rozhodnouti, nedal se od oumyslu svého námitkami společnosti Ježíšovy svésti. On také prohledl jejich zámysly, jak z těchto slov, která k generálovi dominikánů pronesl, vysvítá:

„Je na bílém dni," pravil, „že jezovité staví překážku na překážku, aby jen času získali a mně strachu nahnali klamnými starostmi o nepokojích, které by, zavrhnu-li toto učení, povstati mohly."

On nařídil pak, aby veškeré listiny poznovu byly prohlédnuty a pak aby se přikročilo k zavržení kacířských spisů těch. Avšak i nové vyšetřování nemělo jiného výsledku, než že některé věty z Molinova učení byly kacířské. Již byla hotova bulla zavrhující učení to a měla jenom prohlášena býti, když pojednou jezovitům se podařilo, soudruha řádu svého, kardinála Bellarmina do posuzovacího sboru vpraviti. Týž přičinil se ihned, aby prohlášení bully té bylo zadržáno a rozličnými piklemi se mu to též podařilo.

Nabyvše poznovu času přičinili se, aby jej ve svůj prospěch vynaložili.

Dominikán Serry, jenž psal: „Dějiny porad o výpomocné božské milosti" *) a sice ve smyslu velmi nestranném, praví, že od těch dob jezovité papežskou stolici rozličnými pletkami do rozpaků přiváděli. Papež byl prý velice nakloněn učení Molinovo zatratiti, ale obával se, že jezovité se jeho rozhodnutí nepodrobí a spolehajíce se na svoji moc a přízeň mocnářů**) církev do velké škody přivedou, když neuposlechnou jeho papežského výroku.***)

Kliment sdělil obavu tu několika přátelům a jezovité, jejichž špehounství ničeho skryto nezůstalo, sotva dozvěděli se o tomto smýšlení sv. otce, ihned usnesli se na tom, že toho k svému užitku upotřebí, a množili všemi možnými prostředky ouzkostlivost a bázeň papežovu. Oni hájili nyní učení Molinovo a právě ono, které v kongregaci za protivné katolické víře uznáno bylo, prudčeji a rozhodněji než dříve a zahrnovali římské bohoslovce posměchem a potupou. Aby ukázali, co lze od nich očekávat, dali si v Alkale vytisknout sporné věty, ve kterých tvrdili, že to není

*) Historia congregationum de auxiliis divinae gratiae.
**) „Potentum gratia et autoritate fulti."
***) „Verebatur, ne grave quoddam ecclesiae damnum afferrent, nisi pontificiae damnationi lubentissime parerent."

článkem víry, aby papež Kliment VIII. za pravého papeže a nástupce Petrova považován byl.*)

Mnoho lidí bylo pro podobné náhledy, že nechtěli uznávati svrchovanost římského biskupa, od jezovitů do žaláře, k mukám a na smrt vedeno. A nyní, kde římský dvůr od nich žádal, aby se jeho výroku podrobili, obrátili se proti Římu a upírali právomocnost papežovu.

Současně dali tajnými jednateli a posly po Španělích a Italii roztrousiti zprávu, že k urovnání sporu mezi jezovity a dominikány všeobecného církevního sněmu zapotřebí bude, neboť papež co do své osoby není v hádkách náboženských neomylný. Podivno! Dnes, kde vládnou Římem, jak je známo, přičiňují se všemožně, aby neomylnost papežova stala se článkem víry; tenkráte, když byl Řím proti nim, nechtěli o této neomylnosti ničeho slyšeti a popírali svrchovanost papežovu.

„Oni odváží se na všecko!" pravil Kliment VIII. k některým ze svých přátel, „oni odváží se na všecko!"

Sám Jindřich IV., král francouzský, nad kterým, jak víme, jezovité velikou moc si získali, ujímal se jich u papežské stolice.

Nicméně všecko jejich namáhání, aby papeže od předmětu toho, kterým se stále zabýval, odvrátili, činila jej ještě tvrdošijnějším. S bezpříkladnou trpělivostí probíral a študoval o věci té nahromaděné listiny, četl pojednání o tomto sporném předmětu s obou stran uveřejněná a obzvláště zahloubal se v učení sv. Augustina, jenž učení Pelagiovo, které, jak jsme řekli, příbuzno bylo s naukou Molinovou, vyvrátil. Při tom osvědčil takovou píli a vytrvalost, že ouplně veškeré společnosti míjel.

Nadarmo vynasnažoval se jezovita Bellarmin, aby papeže od této práce odvrátil. Oustně i písemně činil mu námitky a dokazoval, „že předchůdcové Klimentovi nikdy s tím se nezabývali, aby doskoumali se podrobností ve věrouce, ponechávajíce to vždy výrokům generalních sněmů, biskupů a bohoslovců. Zanechavše všeho vlastního bádání vyhubili prý mnozí papežové bludy pouze církevními sněmy a universitami; kdežto naopak oni, kteří vlastním, dlouholetým bádáním světla domakat se chtěli, sebe a celou církev v největší nebezpečí uvrhli. Tak na př. neměl papež Lev X. zapotřebí k vyvrácení bludů Lutrových zvláštního osobního študia; on schválil pouze rozsudky, které katolické university nad učením tím pronesly. Tak i Pavel III., Julius III. a Pius IV. nezaměstknávali se podrobnými naukami víry a přece pomocí církevního sněmu v Tridentu ustanovili nejdůležitější články víry. Za to zapletl se Jan XXII. dlouhým hloubáním do labyrintu, z kterého, pokud živ byl, nevyšel!"

Papež nedal se ani těmito předbůzkami másti a když byl se ouplně seznámil se všemi důvody, o které dominikáni i jezovité se opírali, řídil sám schůze a porady kongregace a dal před ní hájiti nejlepšími řečníky náhledy obou řádů.

Avšak již v první z těchto schůzí, kterým svatý otec osobně předsedal, byl spůsob, kterým jezovité mínění své hájili, velmi urážlivý.

Co odpůrcové stáli proti sobě jezovita Řehoř z Valencie a dominikán Tomáš Lemos; spor byl tuhý. Dominikán k potvrzení svého výroku odvolával se

*) Serry v shora naznačeném díle. I. kap. 29.

k slovům sv. Augustina. Jezovita však stál na tom, že tento církevní otec právě mluví ve prospěch Molinův, vytáhl knihu a počal místo ono předčítati. Dominikán poslouchal a sotva věřil svému sluchu; on znal přece Augustina důkladně a o tomto místě nevěděl. To nemohl nikterak onen církevní otec říci, vždyť to odporovalo jeho celé soustavě. Rychle vytrhl předčítajícímu knihu z ruky a — hle, co nechtěl co podezření vysloviti, bylo skutečností. Jezovita četl falešně. Místo ono znělo zcela jináče v knize.

Papež hněvivě měřil drzého podvodníka, jenž se neostýchal v přítomnosti jeho a celého shromáždění podvod prováděti.

Řehoř z Valencie byl však zlostí a hanbou tak dojat, že na místě byl raněn mrtvicí a klesl mrtev do náruče generála Aquavivy.

„To je boží soud!" volali dominikáni. „Je to nešťastná náhoda!" křičeli jezovité.

Čím více se rozhodná doba blížila, tím větší byly pletichy jezovitů; ale Kliment VIII. kráčel pevným krokem po své dráze dále, obzvláště když mu španělský král Filip III. vyslancem svým slib učinil, že v pádu potřeby třeba s mečem v ruce papežským rozhodnutím poslušnost zjedná.

Celý svět s napnutím hleděl na výsledek celé rozepře, která tak dlouho před papežským soudem nerozhodnuta trvala. Kliment oznámil slavně poslední schůzi; nadarmo vynaložili jezovité všecky páky; jejich odsouzení bylo jisto. Osudný den blížil se vždy více, tu přišla na Klimenta právě, když poslední krok učiniti chtěl, stará jeho ouzkostlivost a on zemřel několik dní na to dne 3. března 1605.

Přichází velmi za těžko, praví nadzmíněný dějepisec Peter Filip Wolf, aby jsme se ubránili podezření, že Kliment neumřel přirozenou smrtí, posoudíme-li okolnosti a poměry, ve kterých se společnost Ježíšova po tolika marných pokusech nalezala a srovnáme-li s tím jejich mravouku.

Nejváženější učitelové mravů řádu tohoto vyjádřili se pochopitelně a zřetelně o nutné obraně, tak že s povážením musíme příjmouti zprávu o náhlé smrti papežově. Aby jsme čest svoji zachovali, aneb nám učiněná příkoří pomstili, můžeme, dle náhledů jezovitů, odpůrce svého oukladně shladiti. *)

Amicus praví, že jest každému duchovnímu neb řeholníkovi dovoleno, aby v pádu nouze toho zabil, kdo jej neb řád jeho z těžkých zločinů viní. **) Že jezovité veškeré křesťanstvo k přispění svému v této rozepři vyzvali, jest zajisté makavým důkazem, jak jim na cti a zájmech soukromých řádu záleželo, aby v rozepři té buď byli vítězi, aneb aby ji aspoň ouplně neztratili. Museli tedy v papeži, jenž od počátku až ku konci na zavržení soustavy jejich naléhal, viděti zřejmého svého nepřítele, jenž otřásal ctí řádu v jeho základech a mohli jej tedy dle své mravouky, ve které byli všickni jedné mysli, tajně se světa sprovoditi; a to tím více, protože všecky jejich dřívější pokusy, aby se před domnělým tím příkořím uchránili, na zmar přišly.

---

*) Jednali jsme o tomto opovrživém učení v oddílu XLII.

**) „Licebit Clerico vel Religioso calumniatorem, gravia crimina de se vel de sua religione spargere minantem occidere, quando alius defendendi modus non suppetat." De jure et just. Tom. V. sect. 7. pag. 544.

Celé dějiny jsou bohaty na příklady, že jen málo lidí, kteří řád některým spůsobem podrážďili, ušlo jeho pomstě. Ke všem těmto úvahám, které právních důkazů v sobě arci nemají, můžeme jenom to sděliti, co o případu tomto dějepisec Serry napsal. On určitě o tom se nepronáší, ale přiznává, že by to bylo možné, že jezovitům „kdyby byli sebe bohabojnějšími a zbožnými lidmi, v těchto nalehavých rozpacích něco lidského se mohlo přihoditi." *)

Z těchto slov Serry-ho dá se souditi, že o neočekávané smrti papežově rozličné náhledy kolovaly.

V uzavřené volbě papeže nového přišla k platnosti strana francouzská, podporovaná jezovity, a té se podařilo, že na papežský trůn povýšen byl člen rodiny Medici, příbuzný s královnou francouzskou.

Listy, ve kterých francouzský vyslanec, kardinál du Perron, neočekávanou tuto událost pánu svému ohlašuje, jsou plny jásotu a výsledek ten byl ve Francii velikými slavnostmi oslavován. Ale radost netrvala dlouho. Leo XI., nově zvolený papež, přežil volbu svoji jen o 26 dní. Tvrdí se, že pomyšlení na jeho důstojnost a na obtíže, s ouřadem tím spojené, věkem sešlé síly jeho ouplně strávilo.

Pak byl kardinál Kamill Borghese zvolen, jenž posadiv si na hlavu tiaru papežskou, Pavlem V. se nazval (10. května 1605.) On narodil se r. 1552 v Římě, zde študoval filosofii a práva, a byl po nějaký čas advokátem. Pak opustil tuto dráhu, aby se oddal bohosloví a vyšinul se všemi stupněmi duchovních hodností až na stolici papežskou. Co dobrý znatel církevního práva přísně uvážil všecky nároky římské církve na její práva a nechtěl světské moci nižádného vplyvu připustiti v církevních záležitostech.

Tímto spůsobem přišel do sporů s republikou benátskou, jakož jsme byli čtenářům našim v XXVIII. oddílu vylíčili.

S touže pílí a rázností ujal se papež Pavel V. sporu mezi dominikány a jezovity. Od září 1605 až do února 1606 bylo v přítomnosti jeho odbýváno sedmnácte schůzí a Pavel klonil se tak jako jeho předchůdce k straně dominikánů.

V říjnu a listopadu 1606 bylo již ve schůzích o tom jednáno, jakým spůsobem dalo by se učení jezovitů zavrhnouti; dominikáni plesali, domnívajíce se, že mají vítězství pojištěno. Avšak věc vzala jiný obrat.

Právě tenkráte započala různice mezi Benátky a Římem, jak jsme v XXVIII. oddílu viděli, jezovité velmi vytrvale hájili věc římské stolice a museli v Benátkách za to mnoho vytrpěti. To změnilo úplně smýšlení papežovo.

Zdálo se mu ukrutností býti, kdyby nyní římská stolice jezovity, kteří se nejvěrnějšími sluhy osvědčili, zavrhnutím jejich nauky obtížila. Když všecko již připraveno bylo, zadržel papež veškerou záležitost.

Po nějaký čas nechal věc samu na sobě spočívati; konečně dne 29. srpna 1607 vystoupil s vyjádřením, kterým všecky řečníky a rádce kongregace domů rozpustil; rozhodnutí, že bude svým časem oznámeno, prozatím velice si to Svatost Jeho přeje, aby žádná strana druhou nehanobila, nýbrž aby o učení o božské milosti neporušitelné mlčení bylo zachováváno.

---

*) „Neque vero practer fidem est, Socios, tametsi aliunde religiosos ac pios, in illis rerum suarum angustiis, humani aliquid passos esse." Historia congreg. de aux. div. gratiae. Lib. V. Sect. VI. Cap. V.

Tímto spůsobem měli jezovité ze ztráty, kterou v Benátkách utrpěli, přece zase užitek. Byla to pro ně veliká výhra, že učení jejich, ač ne schváleno, přece také zavrženo nebylo.

„Tak byla pověstná rozepře, která po deset let před nejvyšším soudem křesťanstva ležela, jejíž rozhodnutí veškerý svět toužebně očekával, náhodou potlačena, ač dříve všecky rozumné důvody a všecky pletichy k jejímu odstranění marně byly vynaloženy.“

48.

Jezovité a šesté boží přikázání.

Přerušíme líčení dějepisných událostí, aby jsme sobě prohlídli opět jednu kapitolu z mravouky jezovitů.

Uvážíme, jak zbožní otcové Ježíšovi dívali se na slib čistoty.

Prohlídněme sobě dříve nauku, kterou v ohledu tomto Loyolité — tak by měli se nazývati a ne nadužívati ctihodného jména Ježíšova — v svých spisech vystavili; tu shledáme, že všecko směřuje k zásadě: „Zachovej zevnějšek; požívej si hříšných radostí, ale ať lidé o tom nezví. Panna nechť se vždycky poddá muži, není-li to nikomu vědomo a nemá-li to následků.“ To jest ctnost u jezovitů.

Doklady k právě řečenému nalezneme u každého spisovatele jezovitského, jenž psal o mravouce.

Otevřeme-li svrchu jmenovanou knihu: „Souhrn bohosloví o mravech“ (Compendium theologiae moralis) od Moulleta, nalezneme v 1. svazku, na str. 405, tyto poučlivé věty:

1. „Když někdo dívku nebo vdovu s jejím svolením, tedy bez násilí, lsti, přemlouvání neb slibování sňatku, svedl, není ve svém svědomí k ničemu zavázán, protože té, která dobrovolně se poddala, žádné bezpráví se nestalo. Pravím: ve svědomí. Neboť, stane-li se dívka těhotnou a jde k soudu, bývá svůdce obyčejně odsouzen, aby si buď dívku vzal aneb jí výbavu dal, protože se má za to, že svedená pouze v naději, že něco obdrží, se poddala.

2. Když někdo násilím, lstí, hrozbami aneb nepřekonatelnými prosbami pannu svedl, aniž by jí manželství sliboval, pak má býti k tomu přidržán, aby všecku jí neb rodičům jejím učiněnou škodu nahradil a jí tak vybavil, aby jiný ji sobě za manželku vzal; ano, on musí ji sám za manželku pojmouti, nemůže-li jináče škodu vyrovnati. Zůstalo-li ale svedení ouplně tajným, pak není svůdce ve svém svědomí k ničemu zavázán, protože dívka žádné jiné škody neutrpěla, než že ztratila panenství.“

Na stránce 407 praví se takto:

„Pakli z cizoložství nenarodí se dítě a věc zůstane ukrytou, pak nejsou manželé k ničemu zavázáni, než aby pokání činili.“

Jezovita František Fegeli praví ve svých „Praktických otázkách o působnosti zpovědníka“: „Kdo mladou dívku s jejím vlastním svolením svede, nedopustí se hříchu, protože jest paní nad svou osobou a přízeň svoji prokazovati může, komu chce.“ Escobar učí též tak. Bauny jest toho náhledu „že každému dovoleno jest navštěvovati oplzlá místa, aby tam hříšné ženštiny obrátil, ačkoli jest pravdě podobno, že tam zhřeší, protože pohledem a lichocením těchto žen velmi snadno svésti se dáme. Nedopouštíme se zde smilstva, pouze nečistoty. Prvnějšího se dopustíme, děláme-li

něco s pannou proti její vůli a s násilím. Druhé však děje se se svolením obou stran a ženě, s kterou něco konáme, nestane se takto žádná urážka."

I při nečistých podnicích můžeme napomáhati. Paolo praví ve svém dílu „O ctnostech a náruživostech": „Pak-li čeledín k vůli svému živobytí je nucen, aby svému nestřídmému pánovi sloužil, pak mu dovoluje potřeba, aby při těch nejtěžších přestupcích napomáhal. On může jemu souložnice hledati a přiváděti, neb na špatná místa jej voditi a chce-li pán jeho lezti do okna, aby přišel do ložnice některé ženy, může mu nohu držeti, neb žebřík mu přinesti, protože to jsou zcela lhostejné věci."

Také o ceně, kterou žena za svou osobu žádati může, jest zde řeč a Gordon píše ve své mravouce: „Veřejná nevěstka může právem žádat zaplacení, nesmí však žádati velikou cenu. Týž pád jest při každém mladém děvčeti, které živnost svoji tajně provozuje.

Provdaná žena nemá však právo chtíti zaplacení, protože výdělek z toho nebyl v svatebních smlouvách dříve ustanoven."(!)

Escobar není toho náhledu; on má za to: „Co provdaná žena cizoložstvím sobě vydělá, může považovati co spravedlivé nabyté jmění, musí však z toho podíl dáti svému muži."

Tamburini vyšetřoval též, jak vysoká smí býti cena a táže se: „Jak draho může žena potěšení prodati, které ona poskytuje? Odpověď: Aby se to správně uvážilo, musíme ohled vzíti k urozenosti, kráse a chování ženy, nebo slušná žena stojí více, než ta, která každému své dvéře otevře. Čiňme rozdíl: Buď jedná se o veřejné nevěstce anebo o pořádné paní. Prvější nemůže právem od jednoho žádati více, než od druhého. Musí míti určitou cenu a smlouvu mezi sebou a svým navštěvovatelem. Navštěvovatel dává peníze a ona své tělo, tak jako hostinský víno a host peníze zaň. Paní slušná a od stavu ale může žádati, mnoho-li je jí libo, protože při věcích podobné povahy, které nemají všeobecně ustanovenou cenu, osoba, která prodává, jest paní nad svým zbožím. Ona má tedy právo, podobně jako i panna, čest svoji tak draho prodati, jak vysoko ji cení a nikdo nesmí ji viniti, že lichvaří."

V tomto ohledu učí Vaillant, že náklonnost k zlému sama od sebe není zlá, k čemuž Sanchez hned činí závěrku: „Tedy není samo od sebe zlým, chovati v sobě žádost, smyslnost svoji s nějakou ženou ukonejšiti."

„Pohledy na neslušné předměty ze zvědavosti, zábavy a tak dále nejsou arci co praktické k odporučení, ale v celku nejsou nebezpečny a nikdy nepřestoupí hranice všedního hříchu," tak myslí Escobar, a dle jeho náhledu má se to tímže spůsobem s dotýkáním těla. „Pouze vilné dotýkání jistých částek těla může s ohledem na nebezpečí skutečně k smrtelnému hříchu příčinu zavdati."

Emanuel Sa naznačuje nejdůvěrnější obcování ženicha s nevěstou před svatbou co žádný neb aspoň jen všední hřích, obzvláště, kde se se svatbou dlouho odkládá a Escobar považuje svedení cizí nevěsty za jednoduchý hřích, protože není posud provdána.

Nejdůkladněji o této nečisté otázce jedná Sanchez ve svém díle: „O svátosti manželství", ve kterém se uvažují otázky, které každého podivením naplní a děje se to takovým spůsobem, že lze pozorovat, s jakou rozkoší se spisovatel v této neřesti povaluje.

Že zbožní otcové tyto nauky také skutkem provesti znali, o tom měli naši čtenáři příklady na ostudě s Montepulcianem a na události s Cadièrovou. Celé rozsáhlé dílo dalo by se sepsati, kdyby jsme měli líčiti všecky ostudné povídky, které se vypravují o jezovitech. Třeba jedna nebo druhá se nezakládala na pravdě, zůstane přece v hojnosti látky, které by se dalo použíti co obžaloby proti této společnosti.

Z mnohých těchto příběhů vybereme jen některý:

V Bordeaux žila v polovici 16. století švadlena, která skrovný výdělek své jehly rozmnožovala pronajímáním tělesných svých vnad a proto byla po celém městě všeobecně známou. Švadlena ta roznemohla se jednou na smrt a dala přivolati k sobě jezovitu P. Gasku, aby se mu ze svých hříchů vyznala.

P. Gaska, jenž byl pro svoji nábožnost všeobecně vážen, domlouval nemocné hříšnici tak nalehavě, že tatáž učinila slib, uzdraví-li se, že dosavadní své živobytí ouplně zanechá a odebeře se do ústavu pro kající, jenž pro podobné litostivé Maří Majdaleny zařízen byl.

P. Gaska ujímal se, když švadlena skutečně v několika nedělích se pozdravila, velmi horlivě o to, aby byla do ústavu pro kající přijata a prosby jeho nemohly arci býti oslyšány.

V ústavu nebylo v krátce mravnějšího a zbožnějšího děvčete nad švadlenu a P. Gaska, jenž kajicnou schovanku svou skoro každodenně navštěvoval, aby ji v dobrých předsevzetích utvrdil, mohl z ní míti skutečnou radost. Pravda, svěřila se mu někdy, že ještě stále, obzvláště v noci, má své nepokoje, proti kterým se s tíží ubrániti může. Jezovita nazval to pokusy ďáblovými, jenž chce tělo její zaujmouti a slíbil jí, že se tím horlivěji jí ujme. Skutečně navštěvoval ji nyní častěji a uzavřel se s ní po kolik hodin na modlitby, aby outoky ďáblovy přemohl.

Ale viz, po několika měsících shledala, že jest v požehnaném stavu a přibývající objem těla jejího dokazoval, že se nezmýlila. Byl to podivný případ. Bylo dokázáno, že žádný muž nikdy do ústavu nepřišel, než P. Gaska, týž ale byl pro svoji všeobecně známou zbožnost a svatý život daleko nade všecko podezření. Nebylo také možné, aby dívka kromě ústavu někde s muži se byla sešla, neboť od té doby, co byla do ústavu přijata, nepřekročila ani práh. Dívka sama složila slavnou přísahu, že od své nemoci se žádným mužem neobcovala.

A přece byla těhotnou! Kdo měl rozluštit tuto otázku? Konečně nalezl P. Gaska klíč k tomu. Upomenul se na to, že si mu jeho schovanka stěžovala, mnoho-li v noci od smyslů svých zkusiti musí, což on ihned poznal co outoky ďáblovy. Navzdor všem modlitbám a kajícným skutkům muselo se dle vší pravdě podobnosti ďáblovi podařit, že rozkoši svojí na krásné švadleně úzdu popustil a — — ano, ano, tak to bylo, ďáblovo dílo, jináče to ani nemohlo být.

Takový výklad podal P. Gaska k udivení všech pobožných lidí a k velkému postrachu všech panen, které se noční návštěvy satanáše obávaly.

Bylo arci několik lidí, kteří v nevěře své hlavou vrtěli a lékař ústavu bez obalu vypověděl, že zde nejedná se o neobyčejných oučincích ďábelských, ale o obyčejném lidském oučinku; ale že se odvážil náhledu ctihodného P. Gasky odporovati, byl z ústavu propuštěn.

Při tom to tedy zůstalo, že ďábel ve vlastní osobě švadlenu v noci navštěvoval, o čemž tato věděti nemohla, ant se učinil neviditelným.

Mezi tím blížil se čas, kde švadlena měla svého břemena býti sproštěna a celý svět byl, jak se samo sebou rozumí, žádostiv, jak bude vyhlížeti to plemeno ďáblovo. Udělanou věcí bylo, že musí míti na nejmíň drápy neb kopyto aneb jiné pekelné znamení.

Ale on to byl silný, zdravý hoch, jenž vyhlížel jako všecky lidské dítky a přiběhlé staré panny a tety nemohly upírati, že je to hezounký hošík.

Proto ale zůstalo to přece dítětem ďáblovým a lid hrnul se den ode dne četněji, aby je viděl, a to pohnulo P. Gasku k tomu, že matku i s dítětem z města odstranil; matku dal do přísného kláštera a hošíka k poustevníkovi jednomu v horách pyrenejských, jenž zajisté z něho ďábla vyhnal. S tím musel se každý uspokojiti, ačkoli ještě dlouho, buď s podivením, buď s posměchem, jak to kdo bral, o synu ďáblovu mluveno bylo. Ale tak, jako málo zůstane na světě ukrytým, tak se to stalo i zde, že zázračný závoj byl odhalen. Asi deset roků po událostech zde vypravovaných roznemohla se těžce vrátná nadřečeného ústavu pro kající a přiznala se dobrovolně lékaři, jenž jí ošetřoval, že po kolik měsíců každou sobotu večer na rozkaz P. Gasky švadlené musela dáti pohár vína, vsypavši do něho lžíci bílého prášku, který jí jezovita doručil; švadlena upadla pak pravidelně do tvrdého spánku, načež jezovita u ní pravidelně samoten zůstal. Vrátná měla ještě částku onoho prášku uschovanou; když jej lékař skoumal, shledal, že jest to silné opium.

Tak bylo zřejmo, že ďábel, který hezkou švadlenu matkou učinil, chodil v kutně P. Gasky. Lékař sdělil případ ten advokátovi, ten však radil mu, aby věc nerozšiřoval, neboť P. Gaska byl již mrtev a jezovité by všecko vynaložili, aby vrátnou pohnuli, aby všecko zapřela; lékař stál by zde co lhář a byl by vydán v šanc zášti a pronásledování jezovitů. Lékař nahlédl tyto příčiny a mlčel; avšak potomstvu zanechal na památku spis, ve kterém vše vypsal, a jenž po jeho smrti v papírech jeho byl nalezen.

K dějinám těmto chceme přidati, co jeden spisovatel ku konci 17. století, jenž dlouhá léta u jezovitů se zdržoval a celé jejich konání a živobytí znal, *) o jejich obcování s jeptiškami vypravuje:

„Protože lidé ze řádu Ježíšova," tak praví onen spisovatel, „považují za svoje výhradní právo obzvláště jednati, zdržují se před mříží klášterní s nimi třeba po celých šest hodin a vedou rozhovor se svými vyvolenými.

Mohu na to přísahati, že zde nezaslechneme ani jedinké užitečné slovo o náboženství, spíše oplzlosti a smyslná slova lásky. Tak vykládal páter Cluniac, jak sám vypravoval, jedné jeptišce z kláštera sv. Antonína knihu „o zavržení manželství"**) a při tom obšírně objasňoval, co se nazývá „neschopným k manželství". Tak vyučoval páter Jan Adam, výmluvný syn Loyolův, jeptišku Voršilu v klášteře sv. Makaria v pojednání o plození dítek a přičinil se, aby byl pochopitelným tak, že žádný profesor anatomie by to nedoved!. Páter Jakub Bois vysvětloval jiné jeptišce téhož

*) Peter Jarrigius, jehož spis o jezovitech roku 1682 vyšel.

**) Kniha ve Francii vydaná, ve které se líčí manželství co nemravné a jen svobodná „láska" co mravům příhodná.

řádu, jak by poznala z rysů v obličeji mužském, jak jsou ostatní části těla mužského vyvinuty a zasvětil ji ještě do jiných tajností, které ani majitelkám veřejných bordelů nejsou známy. Zkrátka nekněz spráskl by ruce nad hlavou, kdyby uslyšel, jaké hovory jezovité s jeptiškami vedly, a obyčejně je jináče nenazývali, než „mé srdce", „můj klenote", „má nejmilejší," atd. Podobně je známo, že lidé z řádu Ježíšova nestoudné své ruce prostrkávali mřížemi a hmatali po jeptiškách, které opět se neostýchaly a prsa svá a jiné části těla odkrývaly. Jen kdyby bylo při tom zůstalo! Jest však všeobecně dokázanou věcí, že jezovité cestu do komůrek jeptišek nalezli aneb se s nimi scházeli v uzavřených zpovědnicích, které se staly pelechy lotrovskými. Tak zacházeli profesoři na jezovitské koleji v Paříži s řeholnicemi sv. Dominika tak přívětivě, že jich několik ovocem této známosti obtěžkaných do města Bordeauxu odejeti muselo, kde je žádný neznal. Tak známý Melchior Stör, jenž byl v Římě za doktora bohosloví prohlášen, žil po celý rok v ženském klášteře sv. Marie co rádce abatyše, která při tisíci políbků jemu přísahala, že bez něho ani žíti nemůže. Tak byl páter Fridrich Sommermann, též doktor theologie, do Lucerna povolán, aby zde z jedné posedlé jeptišky ďábla vyhnal. Skutečně se mu to podařilo, ale s tím neštěstím, že zanechal panně té, jenž Bohu se věnovala, památku, které se až po devíti měsících sprostila. Nejznamenitější člen tohoto řádu, páter Cotton, zpovědník krále Jindřich IV., učinil jednu jeptišku v Aignonu matkou a sepsaná o tom akta byla do Říma poslána a papeži Klimentovi VIII. předložena.

Když byli jezovité z Čech na začátku třicetileté války vyhnáni, byla v pražské koleji nalezena ještě čerstvě pokrvácená porodní stolice, kterou z ochoty sousedním jeptiškám půjčovali. Tak upadla do rukou lemovitského biskupa celá kopa zamilovaných psaníček, která novicové tamního kláštera jezovitského obyvatelkám sousedního kláštera ženského posílali. Takových příkladů dalo by se na tisíce uvesti.

Jako však hřích opět hřích plodí, povstala mezi dvěma nebo třemi jezovity, kteří tutéž sestru chtěli míti, největší žárlivost a proto jeden druhého u své lásky co možná nejvíce snižoval. Tak hašteřili se na příklad páteři Jan Adam a Jakub Piroat pro jistou Kordulu tak horlivě, že by to bylo mezi nimi hnedle přišlo k souboji; konečně dokázalo se, že Piroat a Kordula mají pravidelně umluvené spolu schůzky u jisté nízké zdi při zahradě klášterní, kde se lehce mohlo přelézti. Konec písničky bylo, že Piroat ve vší tichosti do jiné koleje musel přesazen býti.

Nemůžeme předmět tento ukončiti, aniž by jsme se zmínili několika slovy o rozkřičeném ústavu „Jezovitek", o kterých v našich časech není skoro ničeho známo. Jsou to bohužel skrovné osamotnělé zprávy o tomto ženském řádu, a nelze ani určitě říci, kdy a od koho byl založen; tolik však je jisto, že řád tento mnoho let před válkou třicetiletou již žil a za této války se po Italii, jihovýchodní Francii a též po Jihoněmecku rozšířil. Řád tento měl totéž zařízení jako jezovité a byl s ním stejný co do jména, šatu i zevnějšku. Nebylo to pravda nic řídkého, když byly zakládány řády dle vzoru starších mužských řádů, jako „Dominikánky, Františkánky" atd. Tyto však nestály s mužskými řády toho jména v nižádném spojení. Jezovitky ale měly svoji klášterní budovu nejvíce v městech zrovna při samém klášteře mužského řádu téhož jména a stály s nimi v důvěrném a nevázaném poměru. Navzdor svým slibům chudoby, čistoty a poslušnosti žily jako urozené světské dámy, potloukaly se

z místa na místo, osmělily se i kněžské obřady vykonávat a stavěly se mužům kterého koliv stáří co rádkyně svědomí k službám, zkrátka žily takovým ostudným spůsobem, že to posud v křesťanství bylo neslýchané.

Zatemnělci ultramontanní obyčejně podobné líčení nazývají lživým a přehnaným; protož na místě dalších výkladů povoláme si spolehlivého svědka, proti jehož poctivosti nikdo nebude ničeho namítat, jest to papež Urban VIII.

V jisté bulle od 21. května 1631, jenž byla na všech chrámech v Římě přibita, praví tento svatý otec:

„Nezaslechli jsme bez velikého ustrnutí, že v Italii a za horami jisté ženy a dívky, přijavše jmeno Jezovitek, sešly se, aniž by schválení a stvrzení papežova očekávaly, před několika lety, že pod rouškou duchovního života obsadily domy ve spůsobu kolejí, zavedly noviciáty a vyvolily si generálku, že pod touže dohlídkou složily sliby poslušnosti, čistoty a chudoby a přijaly všecky zvyky jezovitů; zabývaly se při tom však věcmi, které ženskému pohlaví jsou nepřislušny, ano přímo odporují počestnosti a stydlivosti žen, a páchaly věci, které by se hnusili starým mužům, obeznalým v smyslnosti. Že pak toto řádění velké pohoršení dává, uzavřeli jsme přísnosti se uchopiti a zlou tuto rostlinu vykořeniti. Pročež poradivše se s našimi bratry, kardinály a inkvisitory, nařizujeme, aby tato společnost žen byla ouplně zrušena, zmařena a odstraněna. Společnost Jezovitek byla od počátku neplatnou a budiž nyní docela zapomenuta."

Tato slova dostačí na místě důkazů z jiných spisovatelů.

Rádi by jsme zatáhli roušku přes tuto nemravnost jezovitskou, abysme stud čtenáře našeho šetřili, avšak pravda nám velí, abysme ještě jeden opovržlivý skutek uvedli.

Pakli kněz, mnich neb jeptiška, sténajíce pod nepřirozenými pouty celibátu, puzeni snahou nepřemožitelnou, zapovězeného ovoce okusí, pak jest to arci pokárání hodné při porovnání se slovy, které z úst těchto lidí plynou, a při ochotnosti jejich chybující lidi odsuzovati. Avšak dá se to vysvětliti i omluviti.

Co však máme říci tomu, že kláštery, které mají býti outočištěm mravní čistoty, jsou hnizdem nepřirozených vášní a hříchů, od kterých se mužný, silný člověk s ošklivostí odvrátí; jest to päderastie čili láska k hochům. Že ošklivá ta nepravost zakořenila se ve vychovacích ústavech jezovitských, jest bohužel dokázanou skutečností.

Věrni našemu přesvědčení, žádné obžaloby proti řádu, jehož dějiny píšeme, neuveřejňovati, ku kterým neměli by jsme svědectví, uvedeme za svědka již jednou jmenovaného bývalého jezovitu, Petra Jarrigia. Týž praví ve svém díle o řádu Ježíšově:

„Nikdo než Bůh zná a zkouší vnitřní myšlénky člověka a nepřisluší smrtelníku, aby vcházel do jeho rady. Proto ale mohu přece říci, že neznal jsem prudčí, náruživější a smyslnější povahy, než ony jezovitů. Pohledněme jen na onu nestoudnou svévoli, kterou oni své školy, semináře a koleje znečišťují. Pohledněme jen okem na nekalé jejich hmaty a sprosté dotýkání rukou, které při vyučování mají ve zvyku; dotýkání takového spůsobu, že znamení a skvrny dotknutých osob po nich zůstávají. Poslechněme jen jejich slova a řeči, provázení pohyby rukou, které se zdáli vydlužit od nejsprostších nevěstek. Pozorujme jen jejich drzý ousměch a zakalený zrak, pak nebude nikdo pochybovati, že, co jsem řekl, je ryzou pravdou. Avšak nejen mladší učitelové

a profesoři jsou vinníky, ale též rektoři a senioři sami, kteří přece vybráni jsou z nejctihodnějších a nejvážnějších členů. Ano, také oni ohmatávají své žáky a žádají toho na vzájem, tak že mnoho mladíků, když později do noviciátu byli přijati, sobě stěžovali novicmistrovi na pohanění, kterého museli zakusiti. Všecko to lehce dá se dokázat a chci jenom několik příkladů o tom uvest, ač se studem rdím. Tak nebude moci jezovitská kolej v Limogesu zapírati, že jeden z učitelů, jmenem Sangvillier jednu neděli jistého velmi krásného hocha pod záminkou, že mu úlohy jeho chce opravit, k sobě do pokoje vzal a k němu nejen ta nejhanebnější slova mluvil, ale jej též rukama všude ohmatával a opět to od mladíka na sobě žádal. Při tom nezůstalo. Spíše opětoval profesor hanebnost tuto tak často, že se stala u něho zvykem a tak se stalo jednou, že i ve veřejné školní síni, když ostatní žáci pracemi se zabývali, jmenovaného hocha k sobě do katedry vtáhl, jej zde odkryl a ihned — — — ale pero mé zdráhá se hrůzné tyto hanebnosti dále popisovati. Co další příklad chci uvesti, co jsem na vlastní oči viděl a sice v koleji agenské. Přišel jsem tam právě k tomu, když profesor čtvrté třídy, František Mingelousaux, šlechtického jednoho žáka ohnivě líbal a bez mého vstoupení bylo by jistě při tom nezůstalo. Hoch pravil, že se to děje ze srdečné otcovské náchylnosti a nemyslel na nic zlého; kdyby ale skutečný jeho otec, pyšný a urozený to šlechtic, byl na to zřel, pak by se byl přesvědčil, jakého druhu byla tato náchylnost, a pak by byl páterovi tomu, zanechav všech ohledů na řád Ježíšův, bezpochyby uši uřezal. Horší věci děly se na kolejích v Bordeauxu a Fontaně; a mohu dosvědčiti, že ani jediný jezovita nebyl prost této nepravosti. Páni páteři a profesoři neostýchali se pranic a kladli rukoum a ústům svým tak málo zdrželivosti za povinnost, že starší žáci konečně veškeré to hanebné jednání spozorovali. Proto pravili o tom neb onom žáku: tento jest milenkou profesora Soundsy, tam ten nevěstkou profesora X., rektorovi přináleží malý N. a bledovlasého R. má novicmistr. Nesmíme se domýšleti ostatně, že toto sodomitství pouze ve vyšších kolejích a akademiích bylo pácháno, kde jest větší výběr hochů a mladíků, ale podobné věci provádí se i v malých kolejích a školách, neboť hanebnost ta je u jezovitů všeobecnou. Tak žalovali na př. v zcela nepatrném městečku Macaire před nedávnem dva hoši svým rodičům, jaké jim bylo od pátera Gerváze učiněno násilí a popsali místo a spůsob, jakož i bližší okolnosti tak určitě, že o skutku nemohlo býti pochybováno. Pročež udali rodičové věc tu ihned rektorovi v Bordeaux a naléhali na potrestání hříšníka. Co se stalo ale? Rektor koleje uložil páteru Kristianu Penaudovi, aby věc vyšetřil, ale při tom rozkazu zůstalo a o skutečném potrestání nebyla ani řeč. Totéž platí o P. Leonardovi Alemayi, jenž z téhož zločinu byl překázán, jako Gerváz, a tak bych z mého nejbližšího okolí tucty a opět tucty jezovitů mohl najmenovati, kdyby uvedené již nestačilo."

K líčení tomuto, jenž podává bývalý jezovita Jarrigius, připojíme několik příkladů, které vypravuje Th. Griesinger. P. Ribera, zpovědník kardinála Karla Borromejského, arcibiskupa v Miláně, byl právě zastihnut, když s jedním panošem kardinálovým smilnil, a papež Pius IV. rozkázal proto (1564) generálovi Lainezovi, aby rychle Riberu z Milána odstranil, aby ukončilo se pohoršení. Milkování jezovity Jakuba Marella jsou uveřejněny dějepiscem Langem ve zvláštní knížce*) a v ní

*) Jacobi Marelli, S. J. amores.

vypravované události jsou listinami ztvrzeny, že nejmenší pochybnosti povstati nemůže.

V Mohuči zaměstnaný páter Maximilian Gill byl takový zlý prznitel hochů, že kurfiřt Fridrich Karel Josef na žalobu rodičů vyšetřování zavesti dal, které pravdu těchto obvinění ouplně potvrdilo.

Benedikt XIV.

Avšak již dosti těch hnusných výjevů!

Takovým lidem bylo svěřeno a svěřuje se ještě skoro po celé Evropě vychování mládeže.

49.

Jezovité v Portugálu pod španělskou vládou.

Uvedli jsme v 23. oddílu, jak zahynula samostatnost Portugalska a země ta stala se provincií španělské koruny; viděli jsme též, jak jezovié při tomto obratu spolupůsobili a že přátelé samostatnosti byli dáveni neb do moře házeni.

Snad by jsme se domýšleli, že nyní jezovité budou podporou nového trůnu; avšak nikoliv. Oni slouží vládě jen po tak dlouho, dokud ona dá sebou vládnouti.

Byli tuze chytří, aby si nezískali i mezi lidem stranu, na kterou by se mohli spolehnouti, kdyby ztratili půdu u dvora. Tak hráli dvojí hru. Podporovali všemožně násilnictví Filipa II. v Portugalsku, doufajíce, že rozšířením jeho moci také jejich panství vzroste. Mezi lidem však spisy i řečmi stavěli se, jakoby bojovali proti despocii španělské. *)

Tak hledali přízeň u lidu, aby pak služby své vládě dráže prodati mohli; ano lze se domnívati, že i po plné vládě nad Portugalskem bažili, jak z těchto okolností vysvitá.

Již r. 1506 dal portugýzský král Emanuel k poctě patrona, proti moru v zemi ctěného, sv. Rocha kapli v Lisabonu vystavěti a přenechal ji četným bratrstvům co majetek. Tato kaple líbila se jezovitům nesmírně pro krásné položení a hojnou návštěvu poutníků. Protož hned rozšiřovali, že božské zjevení jakési jim nařizuje, aby vedle této kaple vystavěli svůj dům profesní k blahu země a celého křesťanstva.

Ale milí bratří sv. Rocha nebyli tak na rozum padlí, jak jezovité mysleli, a nejen neposlechli, ale i dali na srozuměnou, že na tomto božském zjevení velice pochybují.

Ihned dostavil se královský komisař Don Petr Mascarenhas, jenž obzvláště jezovity pod svou ochranu bral a prohlásil se, že má královský rozkaz, aby spor vyrovnal. Pod tím nezamýšlel ale nic jiného, než aby jezovitům ke kapli pomohl.

Bratří sv. Rocha bránili se tak jako dříve božskému, nyní královskému nařízení a prohlásili, že majetek svůj v pádu potřeby i násilím hájiti budou. A skutečně najali as dvacet silných chlapů z venkovského okolí a ozbrojili je šavlemi a kopími. Mascarenhas, jenž o těchto přípravách ničeho nevěděl, zkázal ještě jednou bratřím, aby ve třech dnech se vystěhovali, že jinak přemocí budou odvedeni. Bratrstvo odpovědělo, že nechá k tomu přijíti.

Třetího dne dostavili se skutečně pochopové jezovitů, aby mocí místo vyprázdnili.

---

*) „Tajnými piklemi vraždíce nevinnost, vystupovali veřejně co její zástupcové.“ Wolf.

Ti však byli od nenadálé tělesné stráže sv. Rocha s krvavými hlavami nazpět posláni. Pohnáno k zodpovědnosti, pravilo bratrstvo, že hájilo pouze svůj majetek, že v zemi, kde platí sedmé přikázání boží, nic nemůže královským rozkazem být odcizeno.

Záležitost ta byla tedy soudu odevzdána, aby rozhodl, má-li se kaple jezovitům odstoupiti. Bratrstvo sv. Rocha těšilo se nyní blahou nadějí, že jim kaple zůstane, spolehajíce se na své právo. Brzy přesvědčili se o jiném. Soud jim nařídil, aby vystavěli listinu odstupní, ve které se majetku svého vzdávají.

Tímto výsledkem byli jezovité tak osměleni, že ruce své i na dále po cizím jmění napřahovali.

Vedle kaple sv. Rocha ležela zahrada, jenž patřila hraběti z Almirante; tento chtěl zde několik nových budov vystavěti.

Ale jezovité dávno již dívali se na tuto zahradu chtivými zraky svými a hrabětem zamýšlená stavba byla jim pomůckou, aby lakotu svou nasytili.

„Tato zahrada byla jednou hřbitovem,“ pravili, „a jest posud zemí posvěcenou, na které žádné soukromé stavení státi nesmí.“

Hrabě Almirante velice se podivil, že zahrada, kterou měl vždy za svůj oprávněný majetek, pojednou je posvěceným svatým polem a že nesmí se svým pozemkem dle libosti nakládati. Obrátil se k arcibiskupovi v Lisaboně, jenž mu (1612) potvrdil, že tato zahrada nikdy nebyla hřbitovem.

Ale jezovité starali se málo o výrok arcibiskupův, ale v odvážlivosti své obrátili se k soudu a žádali, aby provedení stavby hraběti zakázáno bylo. První i druhá inštance odmítla jejich žádost. Tu chopili se jezovité jiného prostředku a uzavřeli, že rázným kouskem jednou na vždy vítězství sobě připraví.

Pověstná bulla „o poslední večeři“ nebyla v Portugalsku, aniž v jiných katolických státech kdy uznána. Bylať zavržena vesměs co odvážlivá a samostatnosti států nebezpečná soustava a papežům nebylo ničeho povoleno, než že ji mohli ve svých zemích o zelený čtvrtek ohlašovati. V Portugalsku platilo vždycky právo, že žádný portugýzský poddaný v právních rozepřích před cizí soud, budiž to kterýkoli, pohánên býti nesmí a zemské zákony zřejmě nařizovaly, že bez královského povolení žádné rozhodnutí papežovo v království oznamováno býti nemůže.

Jezovité použili rozepře s hrabětem Almirantem, aby bullu o poslední večeři do Portugalska zavedli. Mělo jim to býti prospěšným nejen v tomto případě, ale i pro budoucnost, aby moc a vplyv Říma rozšířili.

Vyžádali si tedy u papeže rozhodnutí, kterým se všem soudům v Portugalsku s ohledem na bullu o poslední večeři zapovídá, aby se zaměstnávali dále rozepří mezi jezovity a hrabětem Almirante. K odůvodnění tohoto výroku bylo v papežském rozhodnutí uvedeno, že se zde jedná o hřbitov, tedy o předmět církevní, což před soudnou stolici papežovu náleží. Byly tedy obě strany, jakož i přísedící soudu v Lisaboně do Říma povoláni, „aby od Jeho papežské svatosti vyslechli, co za právo uzná“ (1615).

To byla první rána, kterou jezovité, zavedše bullu o poslední večeři, svobodě země zasadili. Nebyla však jedinou.

Roku 1617 zabavila vláda pro jisté zločiny statky papežského kollektora a soudní vykonavatel měl rozkaz, aby kromě jiných spoluvinníků též jistého Leitaona do vě-

zení odvedl. Týž byl klerik a měl čtyry nižší posvěcení. To zavdalo jezovitům příležitost, aby další výboj učinili s bullou o poslední večeři. Pod záminkou, že by zatčením Leitaona osobní nedotknutelnost stavu kněžského byla porušena, přiměli papežského kollektora k tomu, aby soudního vykonavatele dal do klatby. Týž stěžoval si u korunního soudu a ten jej vzal pod ochranu. Avšak korunní soudce i jeho přísedící byli vesměs dáni do klatby a na veškeré kostely a kaple vysloven interdikt (zápověď vykonávání všech církevních obřadů). Vláda mlčela ke všemu, neboť král ouplně neschopen k panování byl němým nástrojem jezovitů a jak královský generální prokurator Seabra da Silva praví: „přišlo to tak daleko, že nikdo, nechtěl-li do moře hozen, oukladně zavražděn, aneb co nepřítel krále a vlády trestán býti, se nesměl odvážiti, stížnost nějakou proti jezovitům na dovolené právní cestě pronesti.“

Záměr jezovitů, aby v Portugalsku samovláda do jejich rukou přišla, zrál v nich vždy víc a více. Častými pokusy zviklali vážnost královskou; ti, jejichž cnosti a náhled jim škoditi mohly, byli buď odpraveni aneb do vyhnanství zapuzeni, aneb byli hrozbami neb dary umlčeni.

Aby své samovládě věčného trvání pojistili, nescházelo jim ničeho více, než všecky stopy osvěty tím spůsobem vyhladiti, aby v ducha lidu žádné světlo nevnikalo. Proto snažili se všude, aby výhradní právo na vědy a školy zůstalo v jejich rukou; avšak nikde to tak nápadně neprovedli, jako v Portugalsku.

Zde měli ouplně volnou ruku a stát ten ukázal zřejmě, že se může země, průmyslem a obchodem květoucí, za krátký čas ouplně vládou lakotných a vládychtivých kněží spustošiti. Španělští králové Filip III. a Filip IV., nestarajíce se mnoho o vládu, přenechali ji ve Španělsku jezovitům a dominikánům, v Portugalsku, jenž co provincie měla ouplně vyssáta býti, aby marnotratné výlohy madridského dvora kryty byly, vládli jenom jezovité.

Filip III. vysílen v stáří sotva 44 let, leže na smrtelném lůžku, dal k sobě zavolati pátera Florentina, aby skonal v náruči jezovity. Filip IV. byl velmi mnoho ženštinami a skládáním špatných veršů zaměstnán, než aby sobě mohl kaliti klid svůj starostmi o vládu. Jezovité ochotně jej těchto starostí sprostili. Oni nedosazovali na nejvyšší ouřady kněze svého řádu, ale osoby, které byly jejich poníženými stvůrami. Tím spůsobem stal se Don Fernando Mascarenhas velkoinkvisitorem v Portugalsku.

Jeho ztřeštěné horlivosti podařilo se, vědám a literatuře v Portugalsku smrtelnou ránu zasaditi. Když po ukončení tridentského koncilia nový zákaz o knihách ohlášen byl, ve kterém zákaze všecky nauky o právu, které ve prospěch světské moci psaly, ohradily se proti tomu skoro veškeré vlády a ponechaly právo toto pro sebe; tak to bylo i v Portugalsku.

Když ale Filip IV. vládu převzal, bylo právo to od jezovitů zrušeno. Jezovita Alvarez dal sestaviti seznam knih, které se v Portugalsku zapovídají a velký inkvisitor jej v roku 1624 uveřejnil. V seznamu tom se pravilo, že seznam ten vyhotoven na rozkaz velkoinkvisitorův a že v něm obsaženy jsou nejen knihy v Římě zapovězené ale i ty, které teprv později do římského seznamu přijaty budou, nejen knihy kacířského ale i jiného obsahu.

Každý, jakéhokoliv stavu a důstojnosti, byl zavázán, sepsané knihy ty v 30 dnech

svaté inkvisici odevzdati; kdo by déle podobné knihy podržel, tlačil, prodával neb kupoval, dopustí se těžkého hříchu a svatá inkvisice bude jej na jmění neb i na životě trestati.

Touto zápovědí chtěli dvojí kousek provesti. Předně překáželi duševnímu vzdělání lidu a za druhé zvýšili tím nenávist Portugýzů ku španělské vládě. Takový dvojsečný nůž byl oblíbeným nástrojem jezovitů.

Proto se zdálo podivným, když jezovité u dvora umístění, v jejichž rukou řízení celého státního ústrojí spočívalo, podnik velkoinkvisitora, jenž též jejich byl nástrojem, pojednou s nevypsanou prudkostí kárali.

Náhodou zapovědél tenkráte papež dílo jezovity Pozy; okolnost ta velice hodila se jezovitům, aby záměry své zakryli. Vynesli nenadále zásadu, že římský zákaz kněh nemá v jiných zemích žádné platnosti a že právo to jen mocnáři přísluší. Lstí tou nesmírné získali. Nebo takto svalili se sebe podezření, jakoby byli spolupůsobili na zavedení zákazu o knihách v Portugalsku, a tím spletli pozornost vlády. V Madridu rozšiřujíce pod ochranou světské vlády díla Pozova, přísně prováděli v Portugalsku zákaz kněh pomocí velkoinkvisitora Fernanda Mascarenhasa.

Portugalcům byly při dobývání nových zemí nejmilejší země takové, které jim nejvíce vynesly, za to ale jezovité portugalští hleděli velmi nemile na zákony tamní, kterými se jim obmezovalo nabývání nových církevních statků. A aby nařízení taková se zrušila, neštítili se jezovité žádných klamů ani ouskoků. Nejprvé roznesli ve zpovědnicích mezi lidem, který balamutěním svým spletli, urážky proti osobě královĕ. On že prý nemá, pravili, žádného práva na korunu portugalskou, nýbrž že jest násilníkem, jenž se proti všemu právu trůnu zmocnil. K důkazu toho odvolávali se na tři bully papežské, které byly ale toliko od nich samých podstrčeny, jakož i na zjevení boží, která, jak pravili, jim Bůh udělil.

Ale ani tyto prostředky nezdály se jim býti ještě dosti vydatnými, nýbrž musely přispěti jim ještě hrozby mukami pekelnými, jakéž s kazatelen metali proti všem, kdož by se jejich nabývání nových statků církevních opírali. A lid, na duchu otupělý, hrozbám těmto věřil a obával se jich. Ale nejen lid, i vyšší třída občanů byla od jezovitů obalamutěna, o čemž nejlíp svědčí okolnost ta, že předseda královského soudu v Lissaboně se domýšlel, že on i přísedící soudu tohoto jsou z církve vyobcováni, proto že bez papežského povolení vybírali od duchovenstva daň k udržení a zachování dlažby v Lissaboně.

Leč to všecko bylo jen pouhou přípravou k provedení mnohem smělejších záměrů. Neboť jevovité jsouce ode dávna zvyklí, že k provedení svých záměrů nikdy sami nepracovali, nýbrž vždy třetích osob používali, tak i nyní nastrčili papežského nuncia, Alexandra Castrocaniho, aby jim pomohl k provedení oumyslů jejich a aby zasadil říšským zákonům portugalským citelnou ránu. Následkem ponoukání jezovitů vyřkl papežský nuntius v ediktu, jehož vlastním skladatelem však byl jezovita Nuno de Cunha, že zákon, dle kterého se nesmí žádné nemovité statky kostelům nebo klášterům odkazovati, jest proto nespravedlivý a neplatný, poněvadž byl prý ze zášti proti Bohu a proti vůli zbožných věřících vydán. A mocí svého plnomocenství, jemu od papeže uděleného, že uvrhuje všecky do klatby církevní, kdožby si právo k církevním statkům osobovali a církevního majetku nešetřili a že prohlašuje nad

takovýmito rouhači všecky církevní pokuty a tresty, v dekretech a nařízeních papežských, jakož i v dekretech církevního sněmu tridentského a v bulle „o večeři Páně“, obsažené.

Tyto tresty a pokuty, které jezovitší kazatelé v zpovědnici lidu barvami nejčernějšími malovali, neminuly se na lid oučinku, a to tím více, jelikož národ portugalský následkem nátlaku, jakýž se naň dál se strany španělské, byl puzen k odporu proti každému nařízení zemskému, ani nerozeznávaje, s které strany a proč jej k odporu tomuto popouzeli.

Rozumí se samo sebou, že tomuto řádění, které směřovalo proti zákonodárství státnímu, nemohl dvůr nikterak lhostejně přihlížeti. A jakkoli strana kněžská na dvoře madridském neobmezeně a libovolně si počínala, přece stávalo u dvora tohoto ještě strany jiné, která, jakkoli byla v pozadí, přece nepříznivě hleděla na hospodářství toto a chápala se každé příležitosti, aby vliv strany jezovitské obmezila a seslabila.

A nyní pozvedla strana tato tím více hlasu svého; nyní jala se dokazovati, že jezovité drzou rukou sahají po nejsvětějším právu koruny, totiž po zákonodárství a tímto způsobem že chtějí učiniti moc královskou pouhým toliko stínem, kterouž by pak velmi snadno, takto seslabenou, mohli, až by se jim stala nepohodlnou, odstraniti.

Takovéto důvody a jmenovitě obavy před seslabením moci královské vyrušily ze sna i slabého a ospalého krále Filipa IV. I vydav korunnímu prokurátoru list královský, stěžoval si v něm, že lidé, k eré byl prvé dobrodiním obsypal a od nichž očekával, že z vděčnosti se zdrží všech outoků a narážek proti důstojnosti jeho královské, v listě nuncia papežského se tak těžce proti němu prohřešili.

Druhý list královský poslal papežskému nunciovi. V tomto listě mu namítal, jak málo má práva, tak násilným způsobem do říšských zákonů se míchati a že nikdy nesmí žádný král připustiti, aby se mu práva jeho královská takovýmto způsobem vydírala, která po předcích zdědil a k jejichž hájení se byl přísahou zavázal.

„Mohl bych sice,“ tak podotknul král v listě tomto, „samovolné a drzé počínání toto prostředky, jichž mi státní právo propůjčuje, zmařiti, ale z oddanosti k stolici papežské chci býti mírným a shovívavým a tudíž Vás v dobrotě napomínám, abyste předešlý edikt svůj odvolal a abyste se postaral, by třenice, jím mezi lidem zemí mých povstalé, zmizely.

Leč marná byla tato slova královská; s hrdostí nezlomnou stál nuncius na svém nařízení a jezovité ochotně propůjčili mu rukou svých k provedení jeho.

Následkem tohoto odporu musel se král arci chopiti ráznějšího prostředku a předložil věc tu k rozhodnutí korunnímu soudu; týž vydal rozsudek o tom dne 28. března 1637. Rozsudkem tím byl vyzván Castracani, by veřejně odvolal edikt svůj, sice že by byl za velezrádce považován a potrestán.

Nad tímto rázným a neočekávaným vystoupením krále zarazili se jezovité nemálo a umínili si, že se alespoň na oko podají. Sepsal tudíž Nuno de Cunha, hlavní původce sporu onoho, vyjádření, kteréž mělo býti odvolání předešlého výroku nunciova, které ale bylo plné vytáček a tak se, sepsáno jsouc slohem dvojsmyslným, od hlavní věci odchylovalo, že nebylo vlastně praničím. Neboť místo co by byl měl nuntius jednoduše edikt svůj odvolati, přestal pouze na tom, že prohlásil, nikdy že neměl v oumyslu, jím platného a na smlouvách s dvorem papežským se zakládajícího

práva papežského se dotýkati. Při tom arci zůstalo jezovitům výhradou, které právo královské chtěli za platné uznávati.

Jako vždy, tak chtěli i nyní jezovité touto zdánlivou povolností toliko času nabýti, aby mohli nové pikle proti moci královské strojiti a novou zbraň k boji si připraviti. Neboť pak počali s kazatelen a ze zpovědnic mezi lidem roztrušovati, že král Filip nemá žádného práva ke koruně portugalské a tudíž že nesmí bez svolení papežova poddaným svým žádných daní ukládati. A tento útok neminul se oučinku svého, neboť blouznivost náboženská od jakživa působí velmi na lid, který se domnívá, že jest utlačován a tudíž tedy nebylo také divu, že v tu dobu v rozličných městech se lid proti vládě bouřil.

Vláda pak měla o oučastenství kněží v tomto odboji tak patrných důkazů po ruce, že dne 2. prosince 1637 nařídila všem biskupům a představeným klášterů co nejdůtklivěji, aby lid hleděli od oučastenství ve zpouře odvraceti a vinníky na provinění jejich upozorňovati, sice žeby král vedle moci své je pak musel hrdelnímu soudu odevzdati.

„Neboť tolik je jisto," tak dí král v dotčeném nařízení svém, „že kněži a mniši tohoto království jsou moji poddaní a manové a že tudíž, rozsévali-liby mezi lidem símě odboje a vzpoury, dopustili by se pak velezrády. A tudíž jako mnozí jiní světští vladaři takové kněze, kteří se podobných zločinů dopustili, beze všeho ohledu na soud, a aniž by je prvé kněžství zbavili, na základě světských zakonů trestních a mocí, která každému státu právem přirozeným k uhájení práv jeho přísluší, smrtí potrestali, — ant by jinak ani veřejná bezpečnost ani stát nemohly obstáti, kdyby měly býti od právomocnosti duchovní odvislými — tak bych mohl i já mocí svou královskou nyní kněze, kteří se při vzpouře oučastnili, hned, a aniž bych se musel na právomocnost duchovní ohlížeti, potrestati smrtí."

Ale když tento list královský duchovenstvu vyššímu se do rukou dostal, tu již bohužel si byli jezovité na lid takového vlivu získali, že jim nemohl býti trest pohrožený příliš nebezpečným. Naopak, tato neočekávaná ráznost, která ale přišla příliš pozdě, dvora královského, který bez ohledu na zásady bully „o večeři páně" proti nedotknutelnosti kněžstva směřovala, podala jim vítané příležitosti, aby znova činili outoky proti moci královské. —

A tudíž sepsal v oné době, v kteréž vzpoura stála v největším rozvoji, Nuna de Cunha návrh k bulle, v níž se všecky říšské zákony klatbou stíhaly a všickni ministři z církve vyobcovali a poslal bullu tuto do Říma. Papež Urban VIII. pak návrh tento potvrdil a opatřiv jej papežskou pečetí svou, poslal jej do Lissabonu zpět.

Tato bulla, jejíž zběsilý obsah směřoval ouplně k otřesení trůnu královského, dala nunciovi, či vlastně jezovitům, jimiž byl tento ouplně ovládán, nové zbraně do rukou, jimiž mohli proti zákonům zemským bojovati. Následkem toho vydán byl ve jmenu nuncia papežského všemu duchovenstvu pastýřský list, jehož vlastním skladatelem byl však dotčený Nuno de Cunha a v tomto listě pastýřském proklínali se s drzostí neslýchanou ministři, soudcové a vůbec všickni, kdož se jen dost málo proti nedotknutelnosti duchovenstva a proti nabývání jmění se strany kostelů a klášterů prohřešili. Aby ale této bulle většího důrazu dodali, nařídili všem biskupům,

aby po celém Portugalsku zastavili služby boží a všecky církevní výkony potud, pokud by nařízení toto se strany nuncia papežského odvoláno nebylo.

Tento zákaz služeb božích vyvolal v Portugalsku nemalé rozhořčení a rozmnožil nevoli občanů tamních proti vládě španělské, kterouž považovali za hlavní příčinu tohoto neštěstí. Neboť lid, zhloupělý od jezovitů zchytralých, nechápal tajné pásmo pletich lstivých jezovitů, které se za tím ukrývalo.

Od té doby, co se Portugalsko nalezalo pod vládou španělskou, byl Lissabon toliko sídlem místodržitele, kdežto král sám sídlel v Madridě. A tudíž nebylo při takových okolnostech divu, když si jezovité chtěli celou vládu v zemi této osvojiti. A jak dějepisec Wolf tvrdí, nebylo provedení tohoto záměru jejich vzhledem na ústavu řádovou, jakož i na ohromné prostředky, jakých mívali vždy jezovité k provedení záměrů svých po ruce, příliš nesnadné. Neboť zlehčení důstojnosti královské, rozšiřování zásad dvora římského prostředkem bully o večeři Páně, odstranění osvěty zavedením římského způsobu censury tiskové, pak popuzování k vzpouře a odboji, posléze zrušení všech zemských zákonů, které až posud byly národ proti nenasytné lakotě duchovenstva chránily, to všecko byly jisté a neomylné prostředky k dosažení tohoto chvalitebného (sic) oučele.

Leč v tom se přihodila událost, které se jezovité při vší své chytrosti zajisté nenadáli a která z ovoce jejich působení jiným těžiti dala.

50.

Královský rod braganzský nabyl opět vlády.

Ohromné ztráty osad zámořských, kterých Portugalsko pod vládou španělskou pozbylo, jakož i nechuť k vládě španělské přiměly Portugalce k tomu, že si umínili, co možná nejdříve jho španělské se sebe setřásti. V čele nespokojenců stáli šedý arcibiskup lissabonský, Amaida, jezovita Luiz da Cunha, bratři Francesco a Georgio da Mallo a ještě mnoho jiných osob nejvyšší šlechty v zemi. Šlechta pak dala se, jakkoli proti přání jezovitů, do vyjednávání s vévodou Janem z Braganzy, nejbližším nápadníkem z rodu královského ke koruně portugalské.

Dne 1. prosince 1640 stekli královský palác a místodržitelskou budovu, mezitím co markýz Alvaro d'Abrantes s korouhví říšskou v ruce ulicemi města Lissabonu projížděl a svrchu jmenovaného vévodu braganzského za krále Jana IV. prohlásil. Nejvyšší rada státní prohlásila se pro revoluci a rada říšská, jejímž předsedou byl biskup lissabonský, sestavila se ještě téhož dne, aby až do příchodu krále Jana vládla. I ostatní města portugalská prohlásila se pak pro krále Jana a Španělé musili dílem dobrovolně ustoupiti, dílem byli k tomu od ozbrojeného měšťanstva přinuceni. Taktéž portugalské osady africké a východoindické oučastnily se tohoto hnutí.

Již dne 6. prosince přijel král Jan do Lissabonu a byl s nevýslovným jásotem uvítán. Dne 15. prosince oznámil slavně, že ujal se vlády v Portugalsku, Algarbii a v Indii a ku konci ledna svolal mimořádný sněm říšský, jenž právoplatnost tohoto vstoupení jeho na trůn portugalský potvrdil.

Toho ovšem jezovité neočekávali. Onić si prvé mysleli, že po vyhnání Španělů sami se zmocní této krásné říše, která tehdy panství své po všech čtyrech známých dílech světa rozprostřela, nikdy ale jim nenapadlo, žeby všecky tyto snahy jejich mohly býti ve prospěch vypuzeného rodu královského, neboť nechtěli, aby se zase rod Braganza ve vládu v Portugalsku uvázal.

Teď však museli se hleděti co možná nejvíce vpraviti do těchto nových poměrů a tudíž dovedli za nedlouho přemluviti dvůr královský, že všecky předešlé odboje jejich proti vládě španělské byly toliko znamením hluboké jejich oddanosti k rodu Braganza a drzí tito nestydatci stavěli se, jako by jim přináležela největší zásluha, že opět se tento rod k vládě dostal; leč při tom měla věc ta pro řád jezovitský přece velkou kličku; neboť rakouská a římská vláda, prvnější z příčin příbuzenstva a druhá z příčin politických zdráhaly se uznati Jana IV. za krále portugalského. A jak známo, byly mimo Řím oba tyto panující rody: habsburský i španělský největšími příznivci tovaryšstva Ježíšova. Leč i tu dovedli si jezovité z rozpaků pomoci.

Mezi tím, co v Madridě rod Braganza nejhrubšího druhu spisy uráželi,

pěli v Lissaboně radostné chvalozpěvy o vstoupení Jana IV. na trůn, a nedostatečné spojení tehdejší usnadnilo jim nemálo obojetnou politiku tuto, neboť v Lissaboně se tak hned o hanebném počínání jezovitů madridských nedozvěděli. A listy vyslanců, v nichž jedině se o hanebném tomto jednání jezovitů zmínka činila, šly skrze ruce jejich, a byly dle smyslů jejich překrouceny.

Mezi portugalskými jezovity nejvíce vynikal da Cunha. Viděli jsme jej, kterak již prvé, když nastal spor o nedotknutelnosti duchovních a o nabývání statků církevních, byl hlavním bojovníkem strany jezovitské a taktéž byl jedním ze spiklenců, kteří v prosinci 1640 trůn portugalský podvrátili. Bylo mu tedy velmi snadno v ohledu na tyto své domnělé zásluhy u nového panovníka se zalichotiti. Ovšem že nebylo to věcí tak lehkou, aby jednak práva bully o večeři Páně uznával a spolu také práva koruny za pravoplatná prohlašoval.

Leč chytrák jezovita uměl si i zde pomoci. Zanechal otázku tuto stranou a pracoval pro budoucnost, aby se tím spíše k zdarnému provedení plánů svých připravil, neboť doufal, že to, čeho od nynějšího krále nelze mu dosáhnouti, tím spíše jednou od nového krále bude splněno.

Věnoval tudíž nevšední pozornost a péči na vychování (to ale bylo vychování převrácené) prince Theodosia. Týž byl v pověře vychován, a místo aby mu byli podali věd užitečných, naplnili mu jezovité hlavu pitomým hvězdopravectvím a tím byl v krátce rozum tohoto od přírody dosti nadaného kralevice tak popleten, že beze všeho vlastního svobodného úsudku dával se voditi slepě jezovitům a zdálo se, že tito jej, až někdy k vládě se dostane, ouplně budou ovládati. Jezovité vštěpovali mu nejvíce oddanost k řádu jejich a podařilo se jim tohoto oučele svého dosáhnouti v také míře, že jezovita Franke v análech řádu svého o něm takto praví: „Žádný syn nemůže ani vlastní matce své psáti něžnější listy, než jaké kralevič Theodosius, nalezaje se na cestách, zpovědníku svému v Lissaboně meškajícímu poslal. A vůbec měl tento kralevič řád náš v takové lásce, že mu nic nescházelo, než oblek náš řádový a bylby býval celý náš.“

A také dokázal kralevič tento při rozličných příležitostech, jak blízci jsou jezovité srdci jeho. Tak kdys při rytířských hrách bylo ustanoveno, aby každý oučastník her těchto si jednu dámu, kterou by rád za choť pojal, vyvolil a jí ke cti bojoval a k tomu cíli měl každý paní jednu jmenovati. Když přišla řada na kraleviče Theodosia, aby on milenku svoji jmenoval, odvece tento: „Já jsem si vyvolil za družku a choť svoji řád jezovitský, a tomu chci celý svůj život věnovati.“ —

Mimo to se také velmi často k známým svým vyjádřil, žeby nemohl býti přítelem toho, jenž by se jezovitům nelíbil. Byl kralevič tento teprv patnáctiletý, když tu najednou si umínil, že se stane jako svatý Ignác z Loyoly apoštolem křesťanstva. I chtěl všecky lidi k víře katolické přivésti a aby světu stal se příkladem následování hodným, učinil slib, že vstoupí do některého řádu, že zachovávati bude slib čistoty a že bude hlásati slovo boží nevěřícím.

K velikému štěstí pro Portugalsko nedošel však koruny portugalské, neboť by se byl hodil mnohem líp pod metlu novicmistrovu, než k žezlu královskému. Umřelť totiž kralevič Theodosius v mladém věku co bídná oběť politiky jezovitů, kterým vždy bývali milejší panovníci blbí a obmezeného ducha, než vladaři rozumní a obezřetní.

51.

Duchovní cvičení u jezovitů.

Prvé, než budeme dále pokračovati v líčení dějin jezovitských, musíme ještě seznámiti čtenáře své s jedním zařízením řádu onoho, který nového světla podá o ústavě řádu jezovitského.

Jsou to tak zvaná duchovní cvičení.

Jak známo, bylo již od pradávna u zbožných křesťanů zvykem, že, chtějíce si větších zásluh o nebe získati, tělo své hladem, žízní a bičováním trýznili a na pouštích a v jeskyních i slujích škaredých po celý téměř život přebývali, modlíce se a z hříchů svých se kajíce. A čím krvavěji prý se ten neb onen bičoval, tím radostnější slzy plakali prý nad ním andělé v nebesích.

Tak aspoň učili kněži přepiatí.

Ignác z Loyoly taktéž přiznával se k tomuto blbému náhledu a začasté se přepiatým tímto káním téměř až roznemohl. Aby ale tomuto náhledu svému i v nově založeném řádě svém půdy získal, sepsal spis: „O duchovních cvičeních" a nařídil, aby tato duchovní cvičení byla základem vychování u žáků jeho.

„Chce-li někdo být hodným bojovníkem Kristovým," tak praví Ignác Loyola, „musí oudy těla svého umět co nejkrutěji kárati, neboť pakli že se Kristus sám pro nás na kříži obětoval, nesmějí se ani bojovníci církve jeho zdráhati, býti obětními beránky. Ale nejen my, bojovníci Kristovi, máme tohoto kání se potřebí, nýbrž každý, jenž chce do nebe přijíti, neboť ostnem utrpení usmrcuje se nepravost a umrtvují se zvířecí pudy v člověku."

A tudíž učili jezovité ouplnému mrtvení těla lidského a hlavní úlohu hrálo v tom bičování. Mimo to drželo se ještě na mnohé a časté modlitby a rozmluvy duchovní, časté zpovědi a přijímání, jakož i mnohé posty, poutě, klanění se a t. p. věci.

Při tom bylo věcí zcela přirozenou, že jezovité i kajicníkům svým „tato duchovní cvičení" vřele odporučovali a s nimi je konávali, zvláště vštěpovali jim a to hlavně kajicnicím, časté bičování a trýznění těla co nejlepší prostředek proti hříšné prý bujnosti. Podivno ale, že nikdy nedopustili z ohledu na lidskou krásu, aby se kajicnice jejich samy bičovaly, nýbrž jezovité bičovali je osobně, a sice toliko malými metličkami a jen jemně. Takové bičování či vlastně pomrskávání, při kterémž nebylo o bičích s ostny neb s železnými aneb drátěnými háčky ani řeči, jmenovali jezovité „disciplinou". Tato „disciplina" byla dvojí a sice: „hoření", při které pošlehávalo se na hořeních obnažených částech těla, na prsou, zádech a bedrách, aneb „dolení", při níž šlehali jezovité kajicnice své na kyčlích a stehnách, a tato poslední „disciplina" jmenovala se proto, že v Španělích se jí nejvíce užívalo,

„španělskou“, myslím ale, žeby ji byli měli jmenovati spíše „disciplinou ženskou“, jelikož jí nejvíce u ženských užívali.

A této „dolení“ či „španělské“ discipliny užívali jezovité u ženských proto, ani tvrdili, že outlé pokolení ženské disciplina „hoření“ příliš dojímá a že slabé tělo jejich mnohem líp snese „disciplinu dolení.“ A toto tvrdívali s velkou pravdě podobností. Jiní lidé hledali ovšem v udílení této „španělské“ discipliny ženským něco zcela jiného a co, to se dá snadno vysvětliti, považí-li laskavý čtenář, že při tomto duchovním cvičení části těla ženského ouplně byly obnaženy.

A živě-li si to představí každý čtenář, tož snadno pochopí, jakou smyslností bývali naplněni ctihodní (?) otcové jezovité, vidouce před sebou obnaženy části těla lidského, které stydlivost ženská před zraky jiných mužů tak pečlivě zakrývala.

A což ženštiny, zdali i ty se propůjčily k takovéto „disciplině“? táže se mnohý čtenář. — Ano, a to sice nejen ženštiny, které právě nepožívaly příliš dobré pověsti, nýbrž i vznešené paní, manželky ctihodných a vzácných mužů, a taktéž i mladé, stydlivé panny, jimž se dostalo velmi pečlivého vychování a na jejichž dobrém jménu nelpělo ani nejmenší skvrny. A nebyly to snad jen jednotlivé ženy a panny, nýbrž v zástupech přicházely ženštiny k jezovitům si pro španělskou disciplinu, neboť tak je byla již naplnila blouznivost náboženská.

A proto založili jezovité jakýsi druh nábožných spolků a bratrstev, jejichžto členové se ne-li denně, tedy aspoň týdně jednou scházívali, a chodívajíce ve veřejných průvodech, při nichž nosívali šaty celé rozedrané, ano při nichž někdy i na polo nazí a bosí chodili ulicemi města a dávajíce se až do krve bičovati, aneb scházejíce se společně do kostelů, kaplí neb velkých sálů, kdež se modlili, pobožné písně zpívali a se zpovídali a tělo Páně přijímali. Rozumí se samo sebou, že takovéto okázalé třeštění vábilo k těmto jezovitským pobožnostem množství oučastníků a to tím více, jelikož zchytralí jezovité spolky své pod ochranu bohorodičky poroučeli a je i jinak pláštíčkem čisté a skroušené pobožnosti přiodívali.

Na doklad toho podáváme čtenářům svým zprávu z holandského města Levna, tam že jezovité v roce 1552 založili spolek paní, které se věnovaly duchovním cvičením, a kterýžto spolek čítal zprvu toliko deset paní, během jednoho roku ale čítaly se v Levnu již čtyry takové spolky a ty měly dohromady více než tisíc ženských spolučlenů.

Jeden z těchto spolků záležel ze samých šlechtičen a ženštin urozených, aby se lišil od ostatních tří spolků, v nichž nalezaly se ženštiny ze stavu měšťanského a řemeslnického. Ale právě spolek, v němž byly vznešené paní, byl nejhorlivější v duchovních cvičeních a členové jeho dávali si kolikrát týdně od jezovitských zpovědníků svých španělskou disciplinu na obnažené tělo udíleti.

Toto hanebné řádění jezovitů naplnilo, jak se samo sebou rozumí, mužské obyvatelstvo velkou ošklivostí, neboť dělalo to po městě velké pohoršení, pročež za nedlouho spojila se universita i vyšší duchovenstvo, aby tomuto zlořádu přítrž se učinila.

Následkem toho byly spolky dotčené ouředně rozpuštěny a konání duchovních cvičení pod velkými pokutami zapovězeno.

Leč paničky levenské, jak se zdá, těšilo toto obnažování vnad svých před zrakoma ctihodných svých zpovědníků, neboť navzdor všem zápovědem houfně si

přicházely k nim pro španělskou disciplinu, tak že ouřad, vida nezbytí, musel zase předešlou zápověď svou zrušiti.

Z toho viděti, jak velká moc spočívá v náboženském fanatismu, přepiatými naukami rozbouřeném, tak že pak i beze všeho ohledu a nevšímaje si ani mravnosti a stydlivosti, člověk pošetilému blouznění se oddává.

Taktéž ve Španělsku potkala se duchovní cvičení jezovitská s velkým úspěchem a množství členů, hlavně ale ženských, hrnulo se do zbožných spolků jezovitských. Leč biskupové španělští, s arcibiskupem toledským donem Martinezem Seliceem v čele, hned z počátku velmi přísně proti tomu zakročili, a na synodě v Salamance žádali, aby se spis Ignáce z Loyoly, jednající o duchovních cvičeních, důkladně prohlédnul a proskoumal prvé, než by se dovolilo odbývání těchto cvičení.

Leč k tomu nepřišlo, neboť páter Araoz, který, žije u dvora krále Filipa II., u zasmušilého panovníka tohoto velikého vlivu požíval, dovedl pletichami svými na zmar přivésti každé ráznější zakročení. Ale když později počaly se roznášeti pověsti o nemravnostech, které se při duchovních cvičeních u jezovitů páchaly, tu zakročila proti tomu sama inkvisice a v roce 1570 zapověděla, aby se příště neobnažovaly ženské, aby se jim neudílela disciplina, a taktéž, aby se neužívalo oněch zlopověstných malých metliček aneb dokonce rukou při udílení discipliny.

Co odpověď na tento zákaz uspořádali jezovité ve španělských městech Merině, Toledě, v Seville a v Saragosse, jakož i v jiných městech, kdež měli své domy a koleje, velkolepé průvody, při nichž se velká část nejvznešenějších a nejsličnějších ženštin měst oněch součastnila, a ženštiny tyto šly v průvodu dotčeném bosy, s obnaženými prsy a bez punčoch, ano ještě v původnějším kroji adamitském, že ostatní ctihodné paničky, které, nejsouce posud od jezovitů zaslepeny, při rozumu zůstaly, s hanbou a studem se od nich odvracely.

Průvod tento se chvílemi zastavoval a pak se obnažovaly kajicnice ještě více, aby se mohly tím pohodlněji bičovati. Zkrátka, neslušnost dosáhla nejvyššího stupně a jak se zdá, umínili si jezovité, že stůj co stůj musí inkvisici co nejvíce proti sobě popudit. Nyní mělo se ukázati, kdo má více vážnosti ve Španělsku, jestli jezovité, nebo dominikáni, a jezovité očekávali zajisté, že pomocí přízně, jaké požívali u tehdejšího krále španělského, Filipa II., konečně přece zvítězí nad dominikány, kteří měli inkvisici v rukou svých.

Leč v krátkém čase k nemalé mrzutosti své se přesvědčili, že strašná moc inkvisice se nedá tak hned zlomiti, nýbrž že jest ve Španělsku tak zakořeněna, že nemusí se báti žádného outoku nepřátelského a následkem toho uznali za dobré, že raději povolí. I upustili tedy od veřejných průvodů, jakož i od duchovních svých cvičení; naproti tomu ale přicházívaly k nim kajicnice jejich třebas třikráte denně do kostela, kdež se zpovídávaly a přijímaly Tělo Páně. V noci pak otvírávali jim jezovité pokradmu koleje své a potaji udíleli jim „španělské" discipliny.

Co tedy se přísným zakročením naproti jezovitům získalo? Pranic, leč jen to, že, co se bylo prvé veřejně dálo, nyní konalo se v soukromí a potaji. Jelikož ale noční potulování a vkrádání se do kolejí jezovitských přece bylo pro slečny, které přísněji byly držány, ještě více ale pro vdané paničky s mnohými obtížemi spojeno, přece se počet kajicnic discipliny milovných značně zmenšil. Navzdor tomu ale ještě

velmi mnohé přicházívaly si pro disciplinu, a tak bylo nyní, jelikož se neplecha ta v noci dála, pohoršení tím větší.

Ještě pohoršlivěji ale tropili jezovité s průvody svými kajicnými ve Francii a to zvláště za doby, kde byla Kateřina medicejská vladařkou; neboť tato panovnice sama předsedala jednomu zbožnému spolku ženskému, a vlastní rukou svou některým svým mladším dvorním dámám španělskou disciplinu udílela.

Taktéž syn její, král Jindřich III. byl ctitelem průvodů mrskačů a při některých těchto průvodech se i sám osobně oučastnil maje pověšený u pásu růženec a drže v jedné ruce hořící svíci a v druhé modlitby. Takovýto příklad arci měl mnohých následovníků a tak bylo jezovitům věcí prasnadnou, že ve všech větších městech francouzských, v nichž měli své kláštery a koleje, založili spolky náboženské. V tom ohledu zvláště vynikala města Avignon, Lyon a Toulouse, nejvíce ale Paříž sama. Neboť v Paříži denně bylo viděti ženy a dívky s biči a metlami v rukou pouze v košilích po ulicích se proháněti, ano i dámy z rodin nejvznešenějších, jako na př. vévodkyně Guise, Merveille, z Aumalu a z Elbeufu a jiné představovaly se obyvatelstvu pařížskému polonahé, předcházejíce takto ostatním Pařížankám dobrým příkladem.

Spolu ale také nejvíce se tato duchovní cvičení v Paříži tupila a literatura tehdejší hemžila se spisy potupnými o spolcích jejich, jimiž loyolité stavěni byli veřejně na pranýř. Proto učiněno opatření, aby si členové náboženských bratrstev ženských, bičujíce se na ulicích, směli tváře závoji hustými zahalovati, a tak bylo při průvodech slavnostních, které se tehdy v Paříži odbývaly, viděti pouze zahalené postavy, leč diváci, kterých se pokaždé, kdykoli se takový průvod ulicemi pařížskými ubíral, sta, ano tisíce kolem nich nastavělo, přece navzdor zakuklení poznali osoby průvodů těchto a pak pršelo tolik ostrých narážek a trefných vtipů na ony zbožné duše, žeby se tyto byly raději studem pod zemí viděly.

Následkem toho stávaly se ony směšné průvody čím dále tím řidšími a když potom za panování krále Jindřicha IV. pařížský parlament bičování, zejména ale španělskou disciplinu pod tresty přísnými zapověděl, tu se poznenáhla s ní přestalo a konečně přece přišla v zapomenutí a z veřejnosti, leda potaji trval tento nešvár stále a zvláště v jižní Francii byly by vznešené paničky raději nevím čeho se odřekly, než chlipného polehtávání metličkami na nahých částech těla svého.

Též Bavorky a Švýcarky libovaly si nemálo toto duchovní cvičení a jelikož tamní lid otcům tovaryšstva Ježíšova neobmezeně důvěřoval, tedy nerušilo ono mír rodinný. Leč někde přece se stávalo, že ten neb onen jezovita, který si přes příliš drze počínal, byl se schodů shozen, aneb jiným spůsobem nemilým z domu vypraven a posměšné písničky o tomto řádění ctihodných otců kolovaly po celém Německu jižním, jejichž obsah nejlepším byl důkazem, co se zde o disciplině jejich soudilo.

52.

Jezovité a panovníci portugalští z rodu Braganza.

Alfons, syn krále Jana IV., který měl býti nástupcem trůnu, byl při smrti otcově (1656) teprv třináct let a několik měsíců stár. Poručnicí jeho a prozatímnou vladařkou v Portugalsku po čas nezletilosti jeho byla ustanovena ovdovělá královna Luiza. Alfons měl ještě jednoho mladšího bratra Petra. Mladému kraleviči scházelo jen ještě asi devět měsíců do věku, jakýž zákon v Portugalsku k nastoupení na trůn předpisoval.

Byla tedy vladařství královninu jen doba velmi krátká vyměřena. To nebylo ovšem po chuti jezovitům, kteří se cítili pod vládou ženskou mnohem volnějšími.

Že jezovita P. Ondřej Fernandez vliv svůj, kterého nabyl již za vlády krále Jana IV., i za vlády vdovy jeho podržel, netřeba tuším podotýkati. Vládlť nyní jezovita tento neobmezeně ve státní radě a pouhé přání jeho bylo téměř rozkazem. Pokud se ale pomocí vlivu svého pro řád jezovitský snažil, o tom podává nám svědectví jezovitský spisovatel Franco, tvrdě, on že byl velkým obhájcem zájmů jezovitských a jakkoli jej k nejdůležitějším ouřadům státním používali, vždy prý co nejlíp ve prospěch řádu působil.

Za nedlouho potom, když královna Luiza stala se vladařkou, zemřel zpovědník její, Jakub de Leiria, mnich řádu kapucínského. Rozumí se samo sebou, že ihned hleděl Fernandez, aby toto místo osadil některým členem řádu svého a k tomu zdál se mu býti nejpříhodnějším P. Jan Nunez, velký blouznivec, kterýž platil či vlastně brál i na svatého a tudíž měl všecky vlastnosti, aby celý dvůr portugalský obalamutil náboženskými cvičeními svými tak, aby Fernandez se svými stvůrami podle libosti své vládnouti mohl.

Nunez, přišed ke dvoru za zpovědníka, zavedl zde španělskou disciplinu a brzy stala se tato zde pravidlem. Denně přicházela královna se všemi svými dvorními paními k duchovnímu tomuto cvičení a běda, která by se byla nedostavila do sálu, k cvičením těmto určeného. Zde klečel Nunez v polokruhu dvorních dám, do polou obnažených a v líčeném zbožném nadšení mumlal nějaké modlitby, při čemž neopomíjel, čas po čase nějaký chlipný pohled na dvorní dámy, kolem něho klečící, vrhnouti, které, na polo jsouce obnaženy, volně si dávaly od něho španělskou disciplinu udíleti aneb samy se bičovaly. Tato nemravná duchovní cvičení u královského dvora portugalského jmenovali „noviciátem lissabonským“, a rozumí se samo sebou, že za příkladem dvora rozšířil se tento zlořád i do jiných méně vznešených kruhů a za nedlouho přišla disciplina španělská k chlipnému potěšení zbožných otců jezovitských do zvyku téměř v každém domě.

Spisovatel jezovitský Franco hledí tím dokázati velký vliv jezovitského zpovědníka Nuneze na dvorské kruhy portugalské, že některé dámy ze vznešených domů; dvůr královský opustivše, vstoupily do klášterů, jejichž řehole byly nesmírně přísné. Ovšem, že nezřídka se to stávalo se značným odporem se strany rodičů a příbuzných, kteří nemohli lhostejným okem pohlížeti na to, kterak dcery jejich, jenž ke cti rodin svých měly se ve světě skvíti, do temných klášterů se skrývaly. Ale Nunez vyrval rodičům i onu moc nad dětmi jejich, která jim následkem přirozeného práva příslušela. Dávalť totiž obětě náboženské své blouznivosti potaji do takových klášterů unášeti a hrozil otcům a matkám, které žádali děti své zpět, královskou nemilostí a jinými ještě tresty.

Toto přepiaté pobožnůstkářství za nedlouho se na celém dvoře královském zakořenilo tak, že i ti, kdož se potaji tomuto pohoršlivému řádění smáli, neodvažovali se, byla-li královna přítomna, ani vzhůru pohlédnouti. „Pokrytců se všude hemžilo,“ — praví portugalský dějepisec Scabra de Sylva, — „protože kdo nelíbil se jezovitům, neměl žádné milosti k očekávání, spíše ale mohl být jist, že bude všemožně utlačován a pronásledován.“

Zatím ale rychle se blížil čas, kde měl z rukou královniných převzíti vládu mladý král Alfons. Týž ale nebyl velkým příznivcem jezovitů. A místo, co by byl se měl, jako druhdy zemřelý bratr jeho Theodor, celé hodiny bičovati a na tvrdé podlaze na motlitbách vykleěeti, raději se s veselými soudruhy svými ve dvoře probáníval, hrou se bavě. Leč jezovité dovedli i tu si pomoci. I zařídili to tak, že se kraleviči Alfonsovi dostalo jen velmi nepatrného vyučování a že se mu dovolilo, po městě beze vší dohlídky se potulovati, při čemž se mnohdy stávalo, že přišel do styku s chlapci nejnižších rodů lissabonských, s kterými na ulicích hrou se bavíval. Po té vždy spráskli jezovité ruce nad hlavou a bědovali, namítajíce, že by bylo velmi nebezpečno, tak zanedbanému chlapci vládu přenechati a tvrdili, že by bylo mnohem líp, kdyby se vláda ještě i na dál královně Luize v rukou ponechala, ano, že by se raději mohla svěřiti mladšímu bratru Alfonsovu, Petrovi, neboť tento zdál se býti již povolnějším nástrojem v rukou jezovitů; a v skutku podržela si královna vládu ještě i pak, když již Alfons dosáhl plnoletosti.

Možná dosti, že by se bylo jezovitům provedení tohoto ošemetného záměru podařilo, kdyby byl neměl mladý král po boku svém muže, kteří stejně chytří, stejně ctižádostiví a vládychtiví jako jezovité byli a těmto vliv jejich u dvora královského záviděli. A muži tito byli: milec mladého krále Conti a komoří hrabě Castello.

Antonio Conti byl italský kupec v Lissaboně usedlý, kterýž měl svůj krám nedaleko paláce královského. Týž začasté se díval na mladého kraleviče, jak si na ulici s jinými chlapci hrával a takto se s ním i za nedlouho seznámil. Kralevič pak přicházíval častěji k němu do krámu a oblíbil si oulisného kupce italského za nedlouho v také míře, že se musel k němu do paláce královského přistěhovati a brzy získal si Conti takového vlivu na kraleviče, že, kdokoli chtěl od tohoto čeho dosíci, vždy obrátil se nejprvé ke Contimu.

Conti ouplně prohlédl záměry jezovitů, které směřovaly k tomu, aby královna Luiza co možná nejdéle královskou vládu v rukou svých udržela. Byltě mladý král Alfons jezovity již tím na smrt urazil, že si vzal za zpovědníka mnicha řádu

benediktinského a jelikož i jiným spůsobem veřejně jevil nechuť k řádu jezovitskému, umínili si zbožní otcové tovaryšstva Ježíšova, že jej od vlády co možná nejdéle budou zdržovati, aneb, bude-li možná, že mu ji zcela vyrvou. A aby tím snáze tohoto hanebného oučele svého dosáhli, roztrousili mezi lidem lživé pověsti a pomluvy proti mladému králi Alfonsovi, za to ale vytrubovali všemožnou chválu o mladším bratru jeho Petrovi. Mezi jiným na př. haněli, že mladý král z okna bytu svého rád pohlížel na chlapce, kteří se na ulicích křížkovali, že měl za soudruhy chlapce ze sprostých rodin, a za svého důvěrníka a rádce toliko kupce a k tomu ještě cizozemce. Veřejně vinili Alfonsa, že vede život nevázaný a rozmařilý, ano drzí tito pokrytci snížili důstojnost jména královského u lidu tak dalece, že za Alfonsa, jako za nějakého veřejného hříšníka, odbývali v kostelích svých modlitby a pobožnosti, „aby prý se polepšil."

Leč kejkle tyto neměly žádného velkého oučinku. Lid neviděl v tom nic zlého, že se mladý král oučastnil rvaček mládeže na ulici a okolnost ta, že si muže z lůna lidu obral za přátele a rádce, činila jej u lidu tím oblíbenějším a povznesla jej v očích jeho.

Leč jezovité neustáli v tomto svém počínání, ano, oni pokročili v drzosti své ještě dále; chtěliť mladého krále prohlásiti za šíleného a tudíž k vládě za neschopného a dali uplacenými lékaři sepsati dobrozdání, že král Alfons na celé levé straně těla svého následkem horečky, kterou vytrpěl v dětském věku svém, jest sklíčen chorobou, a že celá levá strana jeho jest mrtva a beze všeho citu, a odtud také že pochází otupělost jeho ducha, která se při všech činech kraleviče jeví. Leč jak se samo sebou rozumí, bylo toto dobrozdání naskrze lživé, neboť lékařové, kteří je byly sepsali, nikdy ani kraleviče neviděli.

Současně připravovali královnu pro své zámysly; to jim arci nebylo těžké, neboť královna Luiza byla jim zcela oddána a neopomenula ničeho, k čemu jí radili a potom nezpečovala se proti záměru, kterým by se jí dostala vláda na delší čas do rukou. Jezovité očernili krále Alfonse jak u jeho matky tak u bratra jeho Pedra a živili tuto zášť. Královna přijala don Pedra do svého vlastního paláce a obklopila jej královským leskem (1662). Vybraným členům ouřadů bylo jezovitou a státním sekretářem Petrem Vieirou sděleno, že královna vládu složí a pro zřejmou neschopnost královu ji na mladšího syna přenese.

Conti, králův miláček, prohlídl již dávno motanice jezovitské a mnohé také překazil. Jezovité přičiňovali se tedy, aby tohoto Contiho od krále vzdálili. Že lesť a pikle ničeho nespomáhaly, uzavřeli, že tentokráte použijou násilí. K návrhu jezovity Avareze Pereiry byli nejvyšší ouřadové, zastupitelové šlechty a duchovenstva na den 16. června 1662 dopoledne do vladařské síně svoláni a král pak byl na tuže dobu do komnaty královny, která vedle vladařské síně se nacházela, povolán. Při tom doufali, že zatknou Contiho a vévoda z Cadavalu měl práci tu vykonati. Conti však dozvěděl se o tomto záměru a uzavřel se do královy komnaty. Když však Cadaval křičel, že dvéře vypáčí aneb jej jako dravé zvíře zastřelí, vzdal se.

Když král do síně vešel, předstoupil státní sekretář Pedro Vieira (jezovita) a četl dlouhou stížnost na Contiho a sdělil konečně králi, že miláček jeho je zatčen. Král ukryl hněv svůj pod skraboškou klidu, ale trpkost jeho proti matce byla tím zvýšena.

Alfons nahlížel, že je na čase, aby se práv svých uchopil a se proti četným outokům a pohaněním hájil; uzavřel, že se vyprostí z poručnictví matčina. V tom jej posilňoval komorník jeho, hrabě Castello-Melhor, jenž si přál vládu převzíti, až Alfons k moci své přijde.

Luis de Souza, hrabě z Castello-Melhoru, pocházel z jedné nejváženějších rodin portugalských. Byl dlouho na cestách a když se vrátil, obdržel přičiněním příbuzných své ženy místo komorníka u prince. Ač velmi mlád, kojil se přece velikými nadějemi a osvědčil při příznivé okolnosti, že mu neschází ani odvahy a chytrosti, obratnosti a stálosti.

Castello přemluvil krále, aby hněv svůj na chvíli zakryl, a Alfons, naučiv se tomu od svých odpůrců, choval se k své matce tak šetrně, že se zdálo, že jest všecko vyrovnáno. Avšak rozčilení pojednou vzrostlo, když se král jako obyčejně do Alcantary na svůj letohrádek s velmi četným a skvělým průvodem odebral a hrabě pánovitým spůsobem státnímu sekretáři psal: „Králova vůle jest, aby se dozvěděl, co se s Contim zamýšlí."

Mezitím vrátil se král večer nazpět a navštívil královnu. Několik dní na to byl pokoj. V pátek (21. června) v poledne vypuklo spiknutí. V neobyčejný tento čas, kde si všecko ve spánku hovilo, vsedl král s hrabětem do nosítek, a odebral se tajně do Alcantary. Odtud vyzval své gardy, aby šly za ním, svolal hodnosty říšské, sdělil jim své rozhodnutí a vyslal do všech stran posly a listy k velitelům vojenským obsádek a měst, oznamuje jim, že převzal vládu. Tímto smělým obratem porazil královnu a zmařil pikle jezovitů.

Ačkoli královna protivných prostředků použila a výsledek zařízení, který král očekával, nezcela s nadějemi souhlasil, vzala záležitost Alfonsova přece příznivý obrat, anať strana nepřátelská neměla času k jednání. Ulice alcantarské naplnily se přívrženci královými, schudlými šlechtici a oueředníky, kteří chtěli díky a zásluh sobě získati, že první se prohlásili pro krále. Královna byla nucena, ve slavné schůzi (23. června 1662) při obvyklých obřadech vládu do rukou krále složiti.

Vlastní správu říše převzal nyní hrabě Castello-Melhor a sice s velikou obratností a se štěstím, tak že v krátce byl u lidu oblíben. Conti byl poslán do vyhnanství. Avšak odstoupením královny nebyl nikterak pokoj zjednán, neboť od dvora vypuzení jezovité neustáli, aby dosáhli zase dřívější vplyv a nespustili se naděje, že se věci změní. Královna a přátelé jezovitů žili velmi důvěrně s infantem Pedrem, sesilovali jeho naděje na trůn a radili se s ním, jak by krále s trůnu svrhli. Alfons, naplněn spravedlivou nedůverou, vzal infantovi jeho dosavadní sluhy a dal mu jiné, na jejichž oddanost se mohl spolehnouti. Královnu matku poslal (1663) do kláštera, kde po třech letech zemřela. Jezovité hledali nyní nového spojence, a brzy jim jej Castello sám přivedl, totiž manželku královu.

Castello domníval se, že k bezpečnosti královĕ nic nebude více napomáhati, než stav manželský a chtěl jezovity roztrušovanou pověst o neschopnosti královĕ takto umlčeti. Tak sprostředkoval spojení krále s Marií Františkou Alžbětou Savojskou (nar. 21. června 1646) a tím povolal si svoji nejúhlavnější nepřítelku do země.

Dne 2. srpna 1666 přijela nová královna na francouzské lodi do Lissabonu a hned po jejím příchodu započaly zmatky, které státem i trůnem otřásly.

Ona, a s ní jezovité snažili se, aby brali oučastenství ve vládě a aby zmenšen byl vliv hraběte Castello-Melhora. V krátce nabyla práva, aby směla být schůzím státní rady přítomna.

Znovu zrodila se myšlénka, aby infant Pedro dosáhl trůnu; záměr ten podporovala i královna sama, neboť líbil se jí mladý, přítulný a zdvořilý infant více, než trochu surový a nehezký Alfons. V krátce vzrostl mezi infantem Pedrem a královnou Marii důvěrný poměr, tak že ji on, kdykoliv ona pro nemoc na lůžko byla vázána, navštěvoval, což, jak současný kronikář píše, „jí vždy k velké utěše bylo."

Zpovědníkem královny byl jezovita de Ville, jenž ničeho neopominul, co by zmatek zvětšilo. Byli nejen mezi lidem ale i mezi vojskem hledáni přívrženci Pedrovi. Nejvíce snažili se, aby hrabě Castello-Melhor a s ním státní sekretář Antonio de Sousa byli svrženi. Proti prvějšímu byl nejdříve outok namířen. Nejnestydatějším podezříváním, při kterém i královna se oučastnila, přinutili bodrého státníka, jenž po pět let k rozkvětu Portugalska napomáhal, aby odstoupil. Castello-Melhor ustoupil svým protivníkům, domnívaje se, že tím sporům u dvora konec učiněn bude. Ale nejenom na jeho pád ale i na pád krále samého čekali. Dříve bylo potřeba též Sousu odstraniti.

Antonio de Sousa byl muž poctivý a spravedlivý, naplněn láskou k vlasti a ouřadu, který zastával, schopnosti svými a zkušenosti ouplně hoden; ale neměl na neštěstí tu vlastnost, aby se obecenstvu uměl zalíbit, neboť i ty, kterým dobrodiní prokázal, odpudil svým utržlivým chováním. Jezovité použili toho k těm nejhanebnějším pomluvám a pobouřili lid, jenž v zástupech táhl ku Corte-Realu, aby zde krále proti domnělým piklům Sousovým hájil.

Když to tak daleko přišlo, odebral se z rána dne 1. října 1667 infant Pedro do královského paláce, za ním šel zástup nespokojené šlechty a jezovity popuzeného lidu, jenž s pustým voláním žádal potrestání státního sekretáře. Král nalezal se ve své ložnici a sotva procitl, když k jeho podivení infant s několika rady vstoupil, ostře jej oslovil a na odstranění Antonia de Sousa naléhal. Alfons přetrhoval řečníka několikráte a žádal v hněvu kord svůj. Infant podal mu kord svůj vlastní a pravil: „Sire, potřebujete li kord proti mně, chopte se mého; pak li proti někomu jinému, týž vás bude bránit."

Na hlomoz ten vystoupila též královna ze své komnaty a hleděla krále upokojiti, jenž v domněnce, že byl státní sekretář zabit, vícekráte zvolal, že všickni musí za tu vraždu pykati. Aby krále ujistili, že sekretář žije, šel vévoda z Cadavalu tam, kde Sousa v pokoji svém se uzamkl a přivedl jej se zaručením života jeho před krále. Luza sotva si dala ubrániti, že se na sekretáře nevrhla; král pak vida jej, byl trochu upokojen, ale ne zcela. Žádal, aby se odešlo, aby se mohl obléci. Královna i infant s jeho průvodem odešli do nejbližších síní, Sousa sám zůstal u krále. Před palácem křičel a zuřil lid; aby jej odstranil, radil Sousa králi ku lsti. V předsíni, jejíž okna na náměstí šla, kde lid byl shromážděn, musel sluha jeden, aniž by byl od lidu vidín, hlasitě dolů volati: „Všecko jde dobře, král povoluje!" Lid při slovech těch vypukl u veliký jásot a hřímavé „ať žije!" Královna a infant vyšli ze síní, kam se byli odebrali, do předsíně a přistoupli k oknu, aby příčinu toho volání seznali. V tom okamžiku vstoupil též král do předsíně a postavil se mezi

oba, jakoby se na znamení smíru všickni tři chtěli lidu ukázat. Lid tomu tak porozuměl a provolávaje „sláva!", rozešel se pomalu. Infantovi slíbil Alfons, že uváží propuštění Sousovo; infant odešel, obsadil však celý palác ozbrojenci. Král nahlédl nyní, že Sousa je jeho jedinou podporou a chtěl jej tedy podržeti. Sekretář však, dozvěděv se, že jej chtějí zavražditi, uprchl v noci ze zámku.

Když se král o jeho outěku druhého dne dozvěděl, byl z počátku celý zoufalý. Neb stál nyní sám zde proti ouk1adům jezovitů a outokům po koruně bažícího bratra. Přičiněním jezovitů nedostalo se královi z mládí pražádného vychování a on, nevěda si v pravšedních věcech žádné pomoci, musel protivníkům svým ustoupiti. Možná, že by se nyní jezovité byli spokojili s mocí, které nabyli, ale infant Pedro, v jehož srdci plála touha po trůnu, a královna, která s infantem se milkovala, nechtěli si dáti oddechu, dokud král ouplně neodstoupí. Proto hnali se i jezovité outokem dále.

Prostředkem, kterého častěji používali, bylo prorokování, kterým sobě oddanými osobami, o nichž se mluvilo, že jsou Bohem obdařeny, roztrušovali, že král Alfons brzy bude svržen a po něm panování Pedro převezme; tak připravovali pověrčivý lid na blížící se převrat. Aby jej urychlili, přemluvil zpovědník královnu, aby opustila palác a odešla do kláštera k sestrám sv. Františka pod záminkou, že král je neschopen s ní manželsky obcovati. Avšak byla zde nemanželská dcera Alfonsova, čímž tvrzení to dostatečně bylo vyvráceno; ale jezovité dali neschopnost královu královnou odpřísahnouti a za svědky přivedli několik — veřejných nevěstek; tak ctili důstojnost královskou.

Toto veřejné snižování královské osoby bylo znamením k vzpouře, kterou Alfons o korunu svou přišel. Bouřlivě vedralo se několik šlechticů spolu s chátrou do paláce a žádali sesazení královo. Pedro byl s oslavou přiveden, král ale do komnaty své uzamčen a jako zajatý hlídán. Zde přinutili jej, aby podepsal spis, ve kterém prohlašuje, že dobrovolně se vlády odříká.

Na to svoláni byli říšští stavové, aby jim prohlášení to k schválení bylo předloženo. Ve spisu sepsaném Nunem de Cunha byly uvedeny příčiny, které krále, k tomu kroku přiměly. Předhazuje se mu tam, že nadužíval své moci, byl ukrutníkem a mrhal jmění státní; vše však odpírá pravdě. Stavové ponechali Alfonsovi název královský a roční důchod 100.000 tolarů; vláda byla vložena do rukou bratra Pedra, jenž napřed měl název vladaře, a když 1683 Alfons zemřel, přijal jméno krále Pedra II.

Ještě před smrtí svého manžela dala se královna s přivolením papeže s ním rozvesti, a podala ruku svou Pedrovi, s nímž dávno již srdce a lože sdílela.

Jelikož Pedro II. pouze jezovitům hodnost svoji děkoval, není divu, že oni s ním o vládu se dělili. Jezovita Emanuel Fernandez byl neobmezeným státním ministrem, ano měl i vrchní velení nad vojskem. Generální prokurátor Seabra praví ve svém díle*), že „celý dvůr závisel od choutek tří jezovitů, Fernandeze, de Villeho, zpovědníka královny, a Nuna de Cunhy, jenž sešedivěl v největších podvodech."

*) Recueil chronologique I. §. 690.

53.

Německo po třicetileté válce.

Proudy krve tekly, květoucí luhy naší vlasti byly třicetiletou válkou proměněny v pustiny a moc Německa byla zlomena. Avšak tisíceré vraždění a hubení, pálení a plenění nebylo s to, aby osení svobody ve víře, které Luther a jiní byli rozsíli, vyhubilo. Mohlo se arci očekávati, že římská strana — z unavení i z opatrnosti — ustane od svého boje proti svobodě ve víře.

Marná naděje! Možná, že by se to bylo stalo, kdyby obzvláště z protestantství jezovité neobávali se zničení své moci, ohrožení svého vplyvu. Společnost Ježíšova neustoupí nikdy! Směrem a oučelem jejím jest, aby vládla světem. K tomu konci jdou všecky jejich podniky, ustoupí-li někdy převaze a překážkám, jest to zajisté jen na oko, a můžeme býti jisti, že tajně užijou všech prostředků k dosažení svého cíle. Viděli jsme to v předešlých úvahách, přesvědčíme se o tom v dějinách třicetileté války.

V zemích, které mečem i ohněm opět katolickými se staly, obzvláště v Rakousku a Bavořích, zůstala moc jezovitů nejen neporušena, ale zrostla po této válce; na protestantských dvořích uhnízdili se také aneb usadili tam sobě oddané lidi. Nic neušlo slídivému jejich zraku a všeho znali upotřebit. Jejich státnická obratnost a zevnější uhlazené mravy usnadnily jim přístup ke dvorům protestantským.

Jsou neklamné stopy, že měli v oumyslu, aby katolické náboženství opět do domů panujících rodin protestantských vpravili. Nejmenovaný jezovita sepsal návrh a předložil jej papežské stolici, jakby protestanti opět z Německa vypuzeni býti mohli; v spisu tom stojí doslovně:

„Jelikož celé Německo nyní v tak rozdílné státy je rozděleno, že mu sotva zůstal stín panovnické vlády, zdá se mi býti těžkým, pouze pomocí císaře v něm katolické náboženství znovu zavésti, od kterého od 160 let mnohá knížata a města a rozsáhlé krajiny pomocí ďáblovou hanebně odpadly. Jelikož jeho papežská svatost, jejíž nejpřednější starostí jest, rozšiřovati víru, k tomu obzvláštní zřetel vzala, chci, jak bude mi lze, náboženský stav této země a spůsob, jak by naše náboženství tam rozšířeno bylo, vypsati."

„Ačkoli v této zemi mnoho knížat a měst je, která nevěrnými se stala římské stolici, jest nicméně ve všech jejích státech, na př. v Sasích, Dánsku, Hessích, Porýnsku, Virtembersku, Branibořích, Brunšvicku a t. d. mnoho katolických chrámů, které vydržují někteří páni, biskupové a jiní duchovní, tak že katolíkům cesta zpáteční zamezena není. Kacířská knížata nesmýšlejí tak nepřátelsky proti vyznavačům našeho náboženství, aby jim nedovolili, svobodně po jejich městech přecházeti.

„Doposud bylo jezovitům v Mohuči dovoleno, bez překážky v Porýnsku cestovati a tam se několik dní zdržovati; augšpurští a bavorští jezovité kroužili kolem celého vévodství virtemberského a švabského docela volně a ne bez výsledku.

„Jelikož dále několika pánům a biskupům, jenž v dotčených zemích právomocnost mají, tu i tam na rozličných místech volné vyznávání katolického náboženství jest dovoleno, budou dělníci a vyslanci (nunciové) tam vypraveni, aby duše získali, kolísající se a po pravém poznání žádostivé utvrdili, a s těmi mohou pak další prostředky k rozšiřování náboženství tohoto být vyjednány.

„Ti, kteří se práci té v oněch krajinách podvolili, zvěstují jednohlasně: žeň jest veliká, ale dělníků málo. Skutečně viděli jsme v posledních letech v Římě podivuhodné množství Němců, kteří, kacířství se odřekše, do náruče katolické církve se vrátili a mezi těmi byli mužové vážení a výteční. Třeba se tedy opravdivě o to starati, aby více dělníků s dovolením, aby rozhřešení udělovali, tam posláno bylo; též jest zapotřebí, aby ti, jenž se tam již nacházejí, penězi a jinými od nich vyžadovanými prostředky podporováni byli.

„Jest jisté, že ti kacíři spíše slovy lásky a štědrostí, než jinými obyčejnými prostředky obráceni býti mohou. Nejdříve jest třeba o to se starati, aby při katolických chrámech, které ještě v oněch krajích se nalézají, takoví faráři ustanoveni byli, kteří slovem i příkladem katolíky v jejich povinnostech udržují a kacíře ku katolické víře lákají. Právě tak je jisté, že nynější faráři vesměs za neschopné jsou uznáni, aby tuto práci podnikli. Mám za to, že příčina k tomu pochází z toho, že z německé koleje a ze semináří k tomu zřízených se nikdo, anebo málo kdo na fary dosazuje, ale spíše na místa kanovníků a proboštů. Takto musí pak se nehodné a špatné osoby příjmouti.

„Zrovna tak vyhlíží to s farami, které se dle nařízení Karla V. do nynějška v říšských městech udržely. Zde byl v kacířských městech vždy jeden chrám ponechán, ve kterém katolíci své bohoslužby a církevní obřady vykonávati mohou. Místa ta budou nápomocna, katolické náboženství zaváděti, jen když se příhodný okamžik vyčká. Zde lze, tak jako v Rakousích, Tyrolsku a Štýrsku, jezovitů neb jiných zbožných kněží s velikým prospěchem upotřebiti; řádně připraveni, musí ve dne v noci, veřejně i tajně, domluvami i sliby působiti a všech prostředků i cest použíti, jen aby je od kacířství odvedli a ku katolickému náboženství přivedli.

„Tato důležitá a spasitelná práce byla by usídlením apoštolského nuncia v některé blízké krajině, na př. v Bavořích, Švábsku neb Elsasích, velmi silně podporována. Neboť nunciové v Praze, Kolíně a Lucernu jsou tuze daleko od sebe vzdáleni, než aby dělníkům vyslaným pomoci a ochrany poskytnouti mohli. K potřebným na to nákladům musel by císař a jiná německá knížata býti přemluveni, jakoby v náhradu za to, čeho nyní a dříve svatá, římská církev k ochraně Německa proti Turkům učinila. *)

„Apoštolští nunciové museli by pomocí prostředků, měnících se dle jednotlivých osob, vyhledávati ony velmože mezi kacíři, kteří neodvrátili se docela od církve katolické. Nesmí jim scházeti na vhodných příležitostech a prostředcích, aby je přemluvili k přijetí katolického náboženství, dílem k vůli prospěchům, na které by jim učinili naději, dílem k vůli čestným a výnosným místům, které jim papež zaopatří, když se kacířství odřeknou. (!)

---

*) Bylo toho asi pramálo!

„Důkazy, které tohoto roku vévoda z Virtemberka o své náklonnosti k římské církvi podal, nesmějí býti podceňovány; nebo nejprvé v Italii, ve společnosti vévody mantovského a jiných společníků se přiznal, že jemu stanovy římské církve nejsou odporné. Za druhé poslal svého syna Jana Fridricha, dědičného prince, do Italie, aby se zde vlašské řeči naučil a mravy své vycvičil; Italianům, které s sebou do Německa vzal, udělil náboženskou svobodu. Smýšlení tohoto prince třeba jemným způsobem vypátrati.

„Má pět princů a též tolik princezen; je ctižádostivý a nováček na knížecí stolici; teprv před osmi roky stal se z hraběte z Mümpelgardu vévodou virtemberským, když byl Ludvík bez dědiců zemřel. Ačkoli má za 300.000 zlatých církevních statků, pro které obrácení jeho je těžké, jak již byl kardinál Ondřej Rakouský, syn Ferdinandův, zvěstoval, tak přece snad najde se cesta, na které by lidská slabost mohla klopýtnouti. (!) Přístup k tomuto knížeti je velmi lehký každému, neboť miluje vynálezy a cizé umění; jest u něho velikou náruživostí, aby byl považován za zakladatele a stvořitele nového knížectví. Falcký hrabě je s ním příbuzný, ale ani on ani jeho manželka a dvořané nejsou vhodnou cestou k pokusům.

„Jelikož stojí ve spojení s biskupy mohučským a špýrským, snad by pomocí těchto nepozorovaně a pozvolna něco vyřízeno býti mohlo. Biskup z Mohuče musí se pokusiti, aby mu činil naději na korunu císařskou a přisliboval mu přímluvu a přízeň papežovu. Vím, že srdce jeho baží po cti a hodnostech, pročež snadno se dá překonati, že by mohl býti zvolen za hlavu říše, dílem z řečených důvodů, dílem též pro postavení rakouského domu v Německu, který jistým způsobem tak kleslý se býti zdá, že každý má za to, že nejvyšší hodnost v říši na jiný dům přenešena bude. V jeho zemi jsou rozdílná vyznání víry, která mezi sebou vedou takový spor, jako kalvinisté s katolíky. Rozepře ty musí vydržovány a podporovány býti, abysme pak měli někdy na jedné straně podporu.

„Žádného ohledu nebylo dosud bráno na novokřtěnce a husity, kteří posud k velké škodě křesťanství na Moravě, v Čechách a Uhrách jsou trpeni a kteří při vší své zdánlivé slabosti a neschopnosti, kterou se zakrývají, nepřátelštěji s námi smýšlejí, než všickni ostatní kacíři, neboť každoročně cestují nejobratnější z nich po celém Německu, Francii a Italii, aby chudé duchem svedli a odvedou ku škodě jejich duší a církevního státu celé rodiny s sebou. Tomu zlu musí meze býti položeny. To budiž svěřeno na starost kardinálovi z Dietrichsteinu, který co biskup v Olomouci celé jejich uspořádání zná. Válku proti těm kacířům nelze nyní zdvihnout, neboť všickni křesťané mají plné ruce, buď s Turky, buď s jinými nevěřícími, a spíše by se dalo očekávati, že by naši podlehli. Pročež je třeba vyčkati míru aneb příměří a do té doby musíme se ze všech sil svých snažiti, v uvedených knížetstvích a krajích tolik osob co jen možná rodu a pohlaví jakéhokoliv na naši stranu přivésti, nešetříce ani nákladu a práce aniž obávajíce se nebezpečí. Tak seslabíme síly svých odpůrců aneb rozsejeme símě občanských různic a válečných nepokojů mezi nimi, tak že by se státi mohlo, že kacíři se sami spolu v zápas pustí a vlastní zbraní zahynou.

„Bylo-li kdy vyhubení kacířského moru lehké v krajinách oněch, jest to zajisté nyní nejlehčí.

„Předně rozdělila se strana luterská v Německu na mnoho stran, že není města de by se v náboženství souhlasilo. Je-li říše nesjednocena, zahyne sama sebou.

„Za druhé: vůdcové kacířů, známí mezi lidem, zemřeli již aneb jsou stářím sešlí, tak že ničeho podniknouti nemohou. Blíží se tedy konec té nemoce.

„Za třetí: vkradly se mezi ně jisté nepravosti, které nám samým dříve a ne bezprávně předhazovali, tak že nám bude snadno ústa jim zacpati a nadávky vrátiti.

„Konečně jsou luteráni s kalvinisty v tak prudké hádce, že bezpečně lze doufat, že ďábelské dílo to jich vlastní rukou se zboří. Ostatně trvejme denně k Bohu na modlitbách a neunavně hledejme vhodných příležitostí!“

Podali jsme ouplně celou pamětidodnou listinu tu, abysme ukázali celý zrádný plán jezovitů. Kdežto ve Vídni v císařském dvoře lichometně se ploužili a pod ochranou císařského domu rakouského moc svou vyvíjeli, chtěli zakramařiti císařskou korunu za přestoupení na křesťanskou víru. Nestydatý jezovitský pisatel odvažuje se při tom ještě škodolibé postranní poznámky o klesání rakouského císařského domu činiti. a dělá, jako by nevěděl, že plemeno jezovitské to hlavně bylo, jenž krev i sílu rakouských zemí vyssálo.

54.

Jak obraceli jezovité na víru.

Věrni návrhu, v předešlé kapitole uvedenému, měli jezovité všude své tajné jednatele. Nejsnáze to šlo v zemích jiho- a středoněmeckých, protože zde katolíci smíšeně s protestanty žili, anebo byly-li jednotlivé krajiny docela protestantské, byly zde jednotlivé ústavy a založení katolíků, na př. velitelství německého řádu. Z těchto a podobných míst mohli se jezovitští misionáři tím bezpečněji na protestantský lid vrhati, neboť nehrozilo jim žádného pronásledování, jako naopak se strany katolíků kazatelové protestantští stíháni byli.

Této větší mírnosti, v boji proti jezovitům se strany protestantské užívané, děkuje řád tento nemalé výsledky svých tajných vyslanců. Že k tomu jenom vtipných hlav bylo užíváno, rozumí se samo sebou. Po dlouhá léta byli ti, kteří schopnosti k této obtížné práci prozrazovali, na lovení duší připravováni a pak, když dosáhli své zralosti, v rozličném přestrojení jako lékaři, učitelové řečí, malíři, herci a t. d. na určené místo posláni; kde scházeli schopní členové ze řádu, byli lidé pouze řádem spolčení na lov duší vysláni, ba i pouzí — protestanti.

Vícekráte bylo pochybováno, zdali skutečně nekatolíci k řádu jezovitů co světští členové náleželi, pakli skutečně tací lidé byli mezi evangelíky, kteří se ústy protestanty

nazývali, ale tajnými sliby společnosti Ježíšově se ku všem službám dle sil svých, k věrnosti a bezvýminečné poslušnosti zavázali. Připomínáme zde opět učení jezovitů, dle kterého nejen všecky zločiny, ale i všecka náboženství dovolena jsou těm, kteří „dobrým záměrům, zbožným, bohulibým snahám společnosti napomáhají“ a kteří jí slouží; připomínáme, že k vůli prospěchu na příklad a k vůli politice své přívržence na ostrově Chiosu oprávnila, aby zůstali mohamedány, na Malabaru a v Číně, aby zůstali pohany. Kromě toho uvedeme skutečnou událost, markýzem Valorim, francouzským vyslancem na berlínském dvoře zaručenou; týž píše:

„Jeden z nejváženějších pruských státníků vyzval jednoho dne jemu velmi známého bohatého kupce z Hamburku, jenž luteránem a ženat byl, aby tak jako on stal se svobodným zedníkem (freimaurem). Když jej Hamburčan prosil, aby mu dříve závazky společnosti té sdělil, odpověděl on mu, že zde není ničeho obtížného, než že musí všecko v tajemství zachovat, co se děje a přísahou to přislíbit. Kupec vyjádřil se nyní rozhodně, že nemůže býti freimaurem, jelikož stává jedné osoby, před kterou žádného tajemství chovati nesmí. Když naň udivený státník otázkami stále nalehal, přiznal se konečně Hamburčan, že jest jezovitou, t. j. světským členem řádu toho, že složil slib poslušnosti a tím se zavázal, před páterem superiorem žádných tajností nemíti. Na otázku přítele, jak je to možné, býti ženat, luteránem a přece jezovitou? odpověděl kupec: „To neškodí, to se dá sjednotit.“ „Ale co pak pro všecko na světě vám spomůže, že jste jezovitou?“ tázal se státník dále. „Velmi mnoho,“ odvětil Hamburčan, „celý rozkvět svého obchodu děkuji mojim milým bratřím v řádu, kteří mi za odměnu za malé služby, které jim konám, zjednají po celém světě četné dopisovatele a odběratele. —“

Dojemná přívětivost, mistrná zběhlost v umění řečnictví a lichocení byly nejhlavnější vlastnosti těchto na lov duší vyslaných jednatelů. Oni získali si takto, obzvláště pod nepodezřelým názvem, jako lékaři, učitelové řečí, šermování, tance atd. snadno přístup do protestantských rodin. Sotva si byli přízeň vydobyli, počali loudavým krokem kočičím a dle nabytých prospěchů se vzrůstající ráznosti, náboženské náhledy a přesvědčení podkopávati. S uchvacující výmluvností kázali o cnosti, snášelivosti a křesťanské lásce, že křesťanská vyznání daleko se od sebe nerozcházejí, že protestantské náboženství také velmi hezké jest, přes katolické náboženství že ale není, jak to i v některých evangelických spisech čteme. Sotva se stala poptávka po těchto knihách, byly zde. A co to bylo za knihy? Blouznivé knihy, které ducha v mlhách a pološeru vedly pode jho nerozumu, sprostičké víry a poslušnosti. Po tom mostě přeběhlo mnoho evangelíků k staré církvi. Na místě těchto knih přišli nepozorovaně jiné od katolických, obzvláště ale jezovitských spisovatelů; loyolité užívali a užívají často toho obratného umění, že uříznou titulní list se svých kněh a dají tam jiný s jménem protestantského spisovatele.

Kde takové prostředky nepomáhaly, vzali jezovité jiným způsobem kacíře do prádla. Skutky lásky a štědrosti, t. j. peněžitými dary přesvědčovali je o přednostech samospasitelné církve a nemůžeme pochybovati, že v době po třicítileté válce, kde peněz bylo pořídku, tento důkaz nalezl velmi mnoho věřících a milovníků a to nejen v nejnižších třídách společenstva.

K tomuto oučinlivému působení potřebné prostředky brali jevovité, kteří se zajisté svého bohatství při tom ani nedotkli, buď z peněz a důchodů k tomu od římské stolice, horlivců, kněží a knížat vykázaných, buď z odkazů a nadací, které s právem i bezprávně, někdy i k jiným oučelům od jednot, bratrství a jednotlivců vyloudili. Z těchto sbírek a příjmů založili jezovité na rozličných místech kasy pro obrácené a vedli s tím pravý obchod.

Tak byly v Augšpurku dvě takové kasy pro obrácené, z nichž starší roku 1659 příspěvky bohatých soukromníků založena byla. Biskup Jan Krištof odkázal do ní k návrhu katolických členů magistrátu (1670) desátý díl ročních příjmů ze všech v městě se nalézajících nadací na dvacet let. Jezovité užívali ale toho odkazu až do roku 1722. Druhá kasa obrácených byla roku 1677 založena bohatým doktorem Erhardem Schreiberem, jenž do ní 3000 zlatých složil, a jiní katolíci ji rozmnožili. V Amberku, hlavním městě horního Falcska, měli jezovité obracovací kancelář, která každému, jenž katolíkem se stal, denně patnáct krejcarů a někdy i více vyplácela. Peníze šly z ouroků kostelních kapitálů. Obzvláště v čas drahoty užívali lidé nejnižší třídy ze sousedních protestantských krajin, nejvíce tuláci a lehké ženštiny, kancelář tu, aby se uživily. Když bylo po drahotě, vrátili se k svému kacířství. K posměchu sousedů trvalo placení to až do posledních dnů řádu jezovitů, do roku 1770.

Ano i na přísně protestantské university v severním a středním Německu vplížili se tajně najímači loyolitů. Mladší členové řádu byli do Frankfurtu nad Odrou, do Roztok, Vittemberka, Lipska, Mariboru a t. d. posláni a dali se zde zapsati co študující práv neb lékařství. Snadno pod touto rouškou nabyli důvěry bezstarostných študentů a přiváděli je na svou stranu slibováním zlatých hor skvělé budoucnosti, a když to jinak nešlo, hotovými penězi. Starší členové řádu šli na tyto university co učitelové francouzské, vlaské a jiných řečí, na kterých byl stále nedostatek a tak se vplížili mezi študující.

Když tak málo času, namahání, peněz a lsti šetřili, aby sprostý lid si získali, což potom by nebyli učinili, aby sobě naklonili knížata. Na základě reformačního práva mohli knížata lid svůj ku své vlastní víře přidržeti a loyolité kojili se nadějí, že, jakmile kníže víru změní, též lid za ním půjde. Tomu napomáhala ta okolnost, že víra protestantská v krátce se přiblížila tomu znetvoření a utuhnutí jako církev římská, nesmyslnými zvyky protestantských bohoslovců razila se cesta ku katolictví.

Obzvláště napomáhala mezi bohoslovci nekatolickými jezovitům do rukou, aniž by si toho přála, nová škola, tak zvaná kalixtinská v Helmstädtu, která vidouc chyby a nedostatky, které obě víry, katolická i protestantská, přijaly, pracovala k tomu, aby obě církve ouplně se opět spolčily.

Jiří Kalixtus, zakladatel a hlava této školy, ušlechtilá povaha, jest toho důkazem, jak může učenec nejlepší bez znalosti lidí vlkům v rouše ovčím ouplně do rukou pracovati.

Kalixtus, jenž se původně Kallisen jmenoval, narodil se (14. prosince 1586) v Sendelbye v Šlesviku. Otec jeho byl žákem Melanchthona a působil v tom ohledu záhy na svého syna. Týž študoval v Helmstädtu filosofii, cestoval čtyry leta,

zdržel se déle v Kolíně nad Rýnem, kde seznal učení katolíků a stal se roku 1614 profesorem bohosloví v Helmstädtu, který ouřad až do své smrti (19. března 1656) zastával.

Pohled na nekonečnou bídu, do které Německo třicítiletou válkou uvrženo bylo a chtěje mezi křesťany snášelivost a lásku vzbuditi, zabředl do zásad, kterým podstatu obou vyznání sobě spletl. Je však jisto, že co do mravní své povahy vysoko stál nad luteránskými horlivci, kteří, zneuznávajíce jeho snahy, volali: Ukřížuj jej!

Vyznání, které on učinil a které škola jeho hájila, znělo: Všickni vyznavači křesťanské víry jsou občany říše božské, ať jsou papeženci, luteráni neb kalvinisté, a vyznání toto dostačí k spasení. Nemohlo nic vítanějšího býti jezovitům a aby odpor proti katolické církvi umenšili, ujali se pokusů na sjednocení církví, o kterém se v 17. století mnoho mluvilo a psalo, a vydali několik oulisných spisů, ve kterých tvrdili, že mezi oběma církvemi není žádných překážek.

Tento jak jezovity tak od Kalixta a jeho učeníků rozšiřovaný náhled na splynutí obou církví působil velmi mnoho na ta německá knížata, která se k přestoupení ku katolické víře přemluviti dala. Byly však často k tomu také nekalé pohnutky. Přiznává se k tomu prvějšímu bez obalu landkrabě Arnošt z Hessen-Rheinfelsu a nejmenovaný jezovita, jenž v spisu svém přehnané zprávy bratří svých kárá.

Byla to kromě snah po koruně a žárlivosti politické často pouhá starost o chléb vezdejší neb smyslná slabost, které zde rozhodovaly. Při nesmírném množství princů a princezen, kterými německá říše byla nadělena, není divu, že tu bylo hojnost žebravých princů a urozených hladomořílků, kterým svůdně stavěly se na odiv rodiny bavorské a falcko-neuburské, kde mladší syny katolická církev vesměs duchovními bohatými prebendami zaopatřila. U protestantů byla také místa taková, ale nedostávalo se jich.

Byla tu ještě jiná lákadla. Princové tí házeli zrak svůj po bohatých kráskách rakouské, francouzské a belgické vysoké šlechty; ruka jejich byla však spojena jen s přestoupením ve víře. Nebylyť předně dovoleny smíšené sňatky a za druhé, jakmile se jezovité dozvěděli, že ten neb onen princ po takové dámě baží, hýbali nebem i peklem, aby vynutili u záletníka odpadnutí od víry.

Nebylo v žádné době v Německu tolik knížecích rozmařilců, jako po westfálském míru. Kromě Fridricha Viléma, velkého kurfiřta braniborského a šlechetného vévody Arnošta Zbožného ze saské Gothy, nebyli tu jen než bezectní hejřilové, necitelní práznohlavci, kteří bídou ještě po třicítileté válce z ran svých krvácejícího lidu pot vydírali a jej pak v baletech, divadlech a hodech rozhazovali. Horečkou jejich bylo cestování a jakmile měšec svůj naplnili, byli hned v Italii nebo v Paříži. Avšak více než nádherný dvůr Ludvíka XIV. vábily knížecí marnotratníky Benátky. Kde byly lepší hostiny, lepší vína a kvasy? Kde krásnější opery, luznější hlasy, nazší tanečnice, dojemnější slavnosti? Kde mohli ve hře větší hromady zlata rozházet?

Především to byly smyslné, pohlavní radosti, které táhly německá knížata bez oddolání do Benátek.

. V bahně smyslných požitků tonoucím nedbalcům stala se víra lhostejnou a lákavé kněžky Venušiny v spolku s jezovity znaly toho použíti. Loyolovi rybáři neštítili se pranic takových společnic, vždyť se jednalo o víru. Uveďme příklady, kde knížata ta v cizině vyznání své změnila.

Vévoda Moric ze Sachsen-Zeizu měl tři syny a na každého přišel chudičký podíl. Pročež přestoupil druhorozený syn Kristian August v Paříži k římské církvi, stal se hned kanovníkem v Kolíně, Lutichu a Münsteru a ještě téhož roku proboštem. Brzo na to (1697) jmenoval jej císař Leopold I. biskupem v Rábu v Uhrách a roku 1707 stal se arcibiskupem primasem ostřihomským, což mu ročně jedenkrát sto tisíc tolarů vynášelo; rok před tím dostal kardinálský klobouk.

Tento kardinal arcibiskup chtěl také bratra svého, panujícího vévodu Morice Viléma ze Zeizu, ku samospasitelné víře přivesti. Moric Vilém však nebyl žádný prostopášník, jenž lehce svésti se dá, nýbrž učený zeměpán a horlivý luterán.

Jezovita František Jindřich Schmelzer a jistý pán z Röderu byli hlavními nástroji jeho obrácení. Schmelzer i Röder v horlivosti své obrátili dříve celý dvůr, ano i pážata. Před vévodkyní Marií Amalií, dcerou kurfiřta braniborského, měli se velice na pozoru, neboť ona lnula celou duší k protestantství. Mezi knížetem a bratrem jeho kardinálem, jenž co císařský komisař v Řeznu dlel, počalo dlouhé dopisování a když prý i jistého u vévody váženého žida užito bylo, odejel pojednou Moric Vilém k svému bratru do Řezna, odcestoval s ním do Prahy a v blízkém klášteře v Doksanech přestoupil tajně na katolickou víru (26. prosince 1715).

Radost jezovitů netrvala však dlouho. Jádro knížecích statků, Naumburg-Zeiz bylo protestantským biskupstvím a na westfalském míru bylo o něm vyjednáno, že kdokoliv víru svou změní, přestane pánem býti podobného majetku; kapitula přinutila jej tedy, aby se správy panství toho vzdal, což on za roční pensi 35.000 zlatých učinil a Sasku je odstoupil.

Když vévodu zpovědník jeho, jezovita Schmelzer, nad ztrátou jmění jeho těšiti chtěl modlitbami a odkazováním na nebeskou odplatu, ozvalo se v něm svědomí, vévodkyně poslala k němu evangelického bohoslovce Augusta Heřmana Frankého z Dobrosoli, jenž měl manžela jejího nazpět přivesti. To se tomuto podařilo, jelikož prý páter Schmelzer nebyl jen obratný pletichář a rek u stolu a vévoda kojil se nadějí, že po svém návratu k luteránské víře ztracených statků svých opět nabude. Dosti však! dne 16. října 1718 vrátil se vévoda k své prvější víře a zemřel čtyry neděle na to na černé neštovice. Katolíci prohlásili náhlou smrt tu za soud boží; protestanté pak, nelze však určiti, jestli s právem, považovali to za oučinek listu, který knížeti páter Schmelzer od bratra jeho kardinála arcibiskupa přinesl a jenž prý otráven byl. Jelikož Moric Vilém neměl žádných synů a s ním zeizovská rodina poboční Albertinů vyhasla, připadly i ostatní pozemky jeho k Sasku.

55.

Jezovité ve Vídni a v Mnichově.

elkodušností a slepou oddaností svou k řádu jezovitů stály sobě rakouský dům panovnický s bavorským dvorem po boku, ano poslední vynikal skoro nad druhý v tomto ohledu. Viděli jsme, jak v běhu třicítileté války bavorský Maximilian ruku v ruce šel s císařem Ferdinandem a za to hodnost kurfiřta obdržel, jenž Fridrichovi Falckému odňata byla. Již praděd jeho Albrecht V. (1550-1579), jemuž jezovitští lichometníci dali jméno „Velikodušný“, a otec jeho Vilém V. (1579—1589) byli zouplna jezovitům oddáni.

Albrecht přijal z počátku svobodomyslnější směr a povolil svým poddaným, aby přijímali svátost oltářní pod obojí, a navrhoval na tridentinském sněmu církevním, aby kněžím dovoleno bylo se ženiti! Brzy dal se však jazykům svatých otců omámit, vzal nazpět přijímání pod spůsobami chleba a vína a žádal od veřejných učitelů, aby podepsali od jezovitů sestavené a jim předložené vyznání víry. Ti, kdož se tak učiniti zdráhali, jako na př. Petr Apian, proslavený zeměpisec a hvězdář v Ingolstadtu, byli ze země vypovězeni. Vzdor naříkajícímu lidu nad jejich utiskováním podporoval Albrecht záměry jezovitů a činil jim nesmírné odkazy. Konečně odebral se sám do jezovitské koleje a zaměstnával se zde spisováním modliteb. Syn jeho Vilém založil v rozličných městech jezovitské koleje, které bohatě nadal, tak že zem sténala pod břemenem dluhů.

Syn a nástupce jeho Maxmilian I. hrnul plnýma rukama dobrodiní na jezovity. V Mindelheimu dal jim (1618) klášter Augustiniánů, aby sobě zřídili kolej v Burghausenu, dal jim 40.000 zl. (1629) a ustanovil roční důchod kláštera na 3000 zlatých. V horním Falcku odevzdal jim skoro všecky kostely a nejlepší duchovní statky.

A jak odměnili se jezovité za tato dobrodiní, která jim rodina Wittelsbachů činila? Roku 1647 přiměli bavorského generála Jana z Werthu k tomu, aby na svém knížeti zrádu spáchal. Statečný vojín ten nelibě nesl příměří, které kurfiřt Maxmilian I. se Švédy a Francií uzavřel; jezovitům byl též mír westfalský nepříjemným, neboť ním byla moc císařova ochromena; namluvili tedy tomuto bavorskému vojevůdci, že důležitějším jest poslouchati církev než světskou moc; Bůh a církev chce válku proti kacířům, pročež musí on opustiti svého kurfiřta a přidržeti se císaře, jenž je ochrancem církve. Oni jej sprostili služební přísahy a Jan z Werthu, lákán sliby císaře i jezovitů, zavázal se, že nejen celou bavorskou armádu od svého pána odvrátí a k císaři převede, ale i osoby kurfiřtovy se zmocní. Jenom neporušitelné věrnosti několika protestantských důstojníků ve vojště, kteří se přemluviti nedali a spiknutí kurfiřtovi zradili, bylo děkovati, že zamýšlená hanebnost byla překažena. Černější byl nevděk, kterého se jezovité proti rakouskému domu císařskému dopustili.

Císař Leopold I. (1657—1705), velmi nábožný a církvi oddaný panovník, byl z počátku roku 1700 pojednou nemocí napaden, kterou lékaři sobě vysvětliti nemohli. Silný dosud mocnář slábl stále, hubnul den ode dne a byl trápen neuhasitelnou, pořáde vzrůstající žízní. Tělesní lékaři a jiní věhlasní mužové ve Vídni vrtěli parukami a lámali sobě hlavy, přece však příčinu nenalezli a smrt císařova byla blízka.

Toho času byl na slezských hranicích ve vsi Goldingenu zadržán šlechtic milánský, jmenem Josef František Borro; týž byl proslavený doma co lékař a lučebník; avšak trpkostí a posměchem svým proti kněžím upadl v nemilost římského dvora. K návodu jezovitů byl v Římě pro rouhání se Bohu před inkvisicí žalován a k smrti odsouzen. Trestu tomu ušel outěkem a inkvisice spálila jen jeho obraz.

Jezovité stíhali jej všude svými špehouny a když se dozvěděli, že uprchl na rakouskou půdu, použili Rakouska, jež tehdy služkou církve bylo, k pronásledování jeho. Borro byl chycen a do Vídně dopraven. Vojenskému průvodu, jenž jej střežil, velel rytmistr Scotti. Týž vypravoval lékaři o podivné nemoci císařové. Z uvedených známek soudil tento na otrávení a pravil, že by sobě důvěřoval, jed odkrýti a zdraví mocnářovi navrátiti.

Jakmile přibyli do Vídně, šel rytmistr k císaři a sdělil mu, co od Italiana zaslechl. Leopold I. byl na rozpacích, má-li přijmouti člověka, jenž pro kacířství je odsouzen a kterého papežský soud stíhá; konečně v naději, že o svém zoufalém zdravotním stavu nějakého vysvětlení obdrží, poručil císař, aby Borro tajně, obzvláště pak bez vědomí jezovitů, byl k němu přiveden. Bylo to 28. dubna 1670.

Pokoj byl svícny po stěnách a voskovými svíčkami po stolech osvícen, okna byla hustými záclonami zakryta. V pohovce seděl sláb a kolísaje se muž prostřední postavy, kterýž z láhve vína, jenž v stříbrném, ledem naplněném chladidle stála, často sobě zlatý pohár plnil a v zimničném chvatu prázdnil.

Komorník pravil po vlašsku k Borrovi: „Vizte, zde jeho Veličenstvo!"

Borro blížil se s hlubokou poklonou k císaři a ulekl se před bledým obličejem, začervenalýma očima a očividnou slabostí. Velice jej tísnil odporný zápach česnekovitý, a oči jeho bloudily po síni, aby původ jeho nalezly. Slova císařova přerušila jeho hledání.

„Vy jste šlechtic Borro z Milána?"

„K službám, Vaše Veličenstvo."

„S lítostí vidím vás co zajatého — v tomto okamžiku jím však nejste."

„Musím svému zajetí být povděčen, jinak bych nebyl tak nevýslovně šťasten, s Vaším Veličenstvem mluviti."

„Slyšel jsem velmi mnoho o vašem umění a vědě — a naproti tomu zase, velmi mnoho, co vás označuje za nebezpečného muže."

„Jest to s dovolením Vašeho Veličenstva zcela přirozené, neboť ve světě vůbec, obzvláště ve vyšším, jde vždy za zásluhou závist, za chválou nenávist."

„Bylo mi řečeno, že jste muž bez náboženských zásad."

„Moji nepřátelé museli podobný nesmysl mluviti, jinak bych nebyl zatčen a Vaše Veličenstvo tomu tím méně uvěří, jelikož moji nepřátelé také vašimi jsou."

„Jak to myslíte?"

„Míním, že jen ti, kteří neznají ani bázně boží ani lásky k lidu, mne zatkli, že lidé ti nemohou být přátely Vašeho Veličenstva, protože jsou nepřátely božími.“

Císař vyptával se nyní lékaře o jeho náboženských zásadách a seznal, že není neznabohem; pak teprv ptal se jej po stavu své nemoci.

Již při dřívější nemoci pozoroval Borro, že kolem plamenu voskových svíček tvořil se jemný obláček a viděl, jak plamen brzy na té, brzy na oné svíčce prskal a červenavou barvu dostával.

Pojednou zrodil se v mysli jeho nápad a v krátkém okamžiku byl již též pevně přesvědčen.

„Vaše Veličenstvo,“ pravil, „tyto svíčky jsou otráveny!“

Uleknut klesl císař do lenošky.

„Co pravíte?“

„Svíčky jsou otráveny,“ opakoval lékař, „vzduch jest otráven!“

Ihned odšoupl těžké záclony stranou, otevřel okno a vpustil do síně teplý vzduch večerní.

K žádosti Borrově byly přineseny svíčky z pokojů císařovny; tyto hořely mírnějším, pokojnějším plamenem bez zápachu a prskání.

Císař odešel do jiných pokojů; pak byla celá pro císaře určená zásoba svíček přinešena. Bylo jich as 30 liber; ony byly nahoře i dole pozlaceným věnečkem znamenány, nejspíše, aby se žádný omyl nestal.

Borro skoumal nyní spolu s přivolaným císařským tělesným lékařem svíčky lučebně, při čemž se bez odporu dokázalo, že veškeré knoty silně rozpuštěným utrýchem jsou napuštěny; částka utrýchu ze zbývajících svíček nashromážděná obnášela $2^{3}/_{4}$ libry.

Nyní, když se přišlo na příčinu nemoce, nebylo léčení již obtížné, i podařilo se Borrovi, že císaře do počátku června uzdravil a následky vdychaného jedu odstranil.

K rozkazu mocnářově bylo ihned vyšetřování a to v největší tajnosti zavedeno, a dodavatel voskových svíček byl uvězněn. A kdo byl ten dodavatel? Prokurátor jezovitů ve Vídni. Z této okolnosti lze souditi, že zajisté řád jezovitů o tomto outoku věděl, a snad byl naposled i jeho příčinou. Tážeme se tu: Co mohlo jezovity pohnouti, aby oukladně zavraždili vladaře, jemuž tolika dobrodiními měli zavázáni býti?

Schází o tom dějepisných pramenů; jezovitští dějepisci pak upírají každého oučastenství a svádějí podezření na tehdejší nespokojence v Uhrách. Mezi novějšími dějepisci má Sugenheim za to, že Ludvík XIV. ve Francouzsku, jenž jezovitům byl velice oddán, byl původcem spiknutí; tyto jsou jeho důvody:

„Nebylo v roce 1670 ani mocnáře, ani člověka na světě, jemuž by byla smrt Leopoldova tak nesmírně žádanou, tak nad míru prospěšnou, kromě Ludvíka XIV. Císař neměl tenkráte posud žádných mužských potomků a byl posledním mužským knížetem z tohoto rodu. Úmrtím Leopolda musela povstati válka o posloupnost v rakouském mocnářství mezi ženskými dědičkami, dcerou Marií Antonií, která sotva rok stará byla, a sestrami jeho Marií Annou, vdovou krále Filipa IV. a vladařkou ve Španělích, a Eleonorou, manželkou polského krále Michala Višňoveckého. To bylo cílem politiky Ludvíka XIV., aby posloupnost Bourbonům na trůn

španělský vydobil a nebylo tenkráte, kdo by mu byl v Evropě odporoval, anť v Anglii vládl neschopný Karel II., Švédové pak s většinou Němců s ním spolčeni byli; jeho vojenští vůdcové Turenne a Condé byli postrachem Evropy."

Když zdraví Leopoldovo opět zotaveno bylo, byl on naplněn nejživějším přáním, aby zachovateli svého života vděčným se prokázal. Nejlépe by bylo arci bývalo, kdyby byl římské inkvisici vydání jeho odepřel; k tomu se ale císař neodvážil, neboť, jak v krátkém čase uhlídáme, vplyv jezovitů na vídeňském dvoře stal se ještě silnějším; vše, co císař pro svého vysvoboditele učiniti mohl, bylo to, že mu papežský nuncius musel písemně se zavázati, že, kdyby i Borro za vinna uznán byl, smrtí trestán nebude; kromě toho vysadil mu roční plat 200 dukátů. Že muž povahy Borrovy v Římě za nevinna uznán býti nemohl, pochopíme snadno. On musel své „bludy" odvolati a byl odsouzen k doživotnímu vězení, které v žalářích inkvisice a později v Andělském hradě přetrpěl, kde po 25 letech v 70. roce věku svého zemřel (20. srpna 1695).

Prokurátor, jenž dodávání voskových svíček pro císaře obstarával, byl z Vídně odstraněn a nejspíše na nějakém výnosném místě na rozsáhlých statcích jezovitů v Asii neb Americe dostalo se mu řádné náhrady.

Vplyv jezovitů na vídeňském dvoře nejen ničeho neutrpěl, ano on v spolku s císařovnou byl tak mocný, že po několika letech jediného muže, který mu v cestě stál, prvního ministra, knížete Lobkovice, svrhnouti mohl.

Václav Euseb kníže z Lobkovic, první svého rodu, jejž zdobil klobouk knížecí, byl co duchaplný společník a obratný dvořan, jakož i dovedný vyjednavatel miláčkem císařského domu. Ve velké míře byl nadán bodlavým vtipem, jenž arci u dvora někdy osudným bývá, kterým on nikoho neušetřil; on měl dále tu velkou zásluhu, že v době, když v císařské pokladnici ta největší pustota panovala, když Lepoldovi nejlepší vojevůdci spokojovati se museli tím, že po dlouhých návštěvách a dvoření se u císařského zpovědníka na jeho milostivou přímluvu jen polovici toho dostali, čeho k vydržování vojska bylo zapotřebí*), že on v době té nesmyslné štědrosti císařově k jezovitům meze položiti uměl.

On překazil mnohá, mocnářem jim již přislíbená značná obdarování a měl tolik odvahy, že zadání hrabství kladského a zastavení města Štýrského Hradce (!) tím předešel, že listinu již vyhotovenou roztrhal. Toť mu pravda zbožní otcové nemohli odpustiti, a to tím méně, že mnohým terčem jeho vtipů byli a jemu tak snadno žádný poklesek řádu a jeho členů neušel.

Tak vyžebronili jezovité na císaři krásný jeden statek, a týž byl jim skoro na polo přiřknut. Lobkovic ale, uvažuje škodu, která by tímto zahozením panského statku povstati mohla, protivil se vší mocí proti tomu a přivedl to u Leopolda skutečně tak daleko, že tento od svého rozhodnutí upustil a jemu to přenechal, aby záležitost tu, jak za dobré uzná, vyřídil. Ačkoli jezovité z tohoto odkazu nic dobrého netušili, přišli přece k Lobkovici a žádali jej za rozhodnutí On tázal se jich, zdali by se podrobili výroku božského spasitele. Když k tomu zbožní otcové přisvědčili,

*) Výslovně zmiňuje se o tom co císařský dvorní rada v roku 1732 zemřelý polní maršálek hrabě Merode-Westerloo ve svých Památkách, svazek II., str. 218.

ukázal Lobkovic na zkrácený nápis na kříži (JNRJ) a pravil: „V těchto slovech jest rozhodnutí vaší žádosti, jakoby je Kristus sám byl vyslovil.“ Jezovité pravili nyní, že neznají jiného výkladu těchto začátečních písmen kromě tohoto: Jesus Nazarenus Rex Judaeorum (Ježíš nazaretský, král židovský); kníže se usmál a pravil: „páni páteři neumějí dobře číst, má to zníti: Jam Nihil Reportabunt Jesuitae (Již

Papež Kliment XIII.

ničeho neodnesou jezovité)“ a poroučel se jim úsměšně. Jezovité museli s dlouhým nosem odtáhnout.

„Jest ještě mnoho událostí“ připomíná kronikář, jenž tento příběh zaznamenal, „které se mu s pátery této společnosti přihodilo, známo.“

Podkop, který jezovité k pádu tohoto ministra zvolna hrabali, vzňal se, když Lobkovic proti zámyslu císaře Leopolda I. se svojí sestřenicí Klaudií Felicitou, dcerou arcivévody Ferdinanda Karla, po druhé se v Inšpruku zasnoubiti, nejen z politických příčin pracoval, ale i o osobě nevěstině, obzvláště o jejím obličeji,

vtipům svým uzdu pustil. Vtipy ty byly arcivévodkyni doneseny a když se (1674) manželkou Leopolda I. stala, spolčila se urozená marnivost ženská se zášti kněží. Kdož by oddolal takovému spolčení.

Dne 16. října 1674 povolal císař Leopold knížete Švarcenberka, hrabata Lamberta, Montekukuliho a Zinzendorfa, dvorní kancléře Hochera a sekretáře Abeleho k tajné poradě, ve které uzavřeno bylo, knížeti bez dalšího jednání dáti dekret na propuštění. Obávalit se, že, bude-li knížeti dána příležitost, před císařem moci se zodpovídati, on veškerou síť proti němu zosnovaných pletich roztrhá.

Když Lobkovic druhého dne do státní rady přišel, podal mu dvorní kancléř toto císařské rozhodnutí:

„Ukládá se Lobkovicovi, aby, sesazen jsa se svých hodností a ouřadů, ve třech dnech ode dvora a z města odešel, v Roudnici v Čechách na svém statku co vypovězenec se zdržoval a odtud neodcházel, aniž s kým si dopisoval. Příčinu toho nesmí žádati, aby se dozvěděl. Neukázal-li by se poslušným, ztratil by svého života i statků svých.“

Tento všem právním zásadám odporující rozkaz však knížete neshrotil; vědom jsa své nevinny, šel vesel do vyhnanství a opovrhoval protivníky, kteří neměli tolik odvahy, aby jej do tváře obžalovali.

Tak mocný byl tedy vliv jezovitů, že jim císař zachovatele svého života (Borra) vydal a svého nejlepšího a nejvěrnějšího rádce (Lobkovice) jim k vůli s hanbou propustil.

S pádem Lobkovicovým padla poslední hráz, která jejich rozšiřování překážela a schody i chodby císařského hradu hemžily se mnichy společnosti Ježíšovy.

Tenkráte bylo ve Vídni přes 250 jezovitů!

56.

Původ a rozšíření Jansenismu.

Vrátíme se opět do Francouzska, abysme tam pozorovali jeden z nejpamětihodnějších výtvarů v církvi katolické, původ a rozšíření Jansenismu. Celý církevní spor v této záležitosti vyvolali jezovité a použili ho k svým záměrům. Předhůzka kacířství, na Hugenoty a protestanty vrhaná, byla jim pohodlným nástrojem, kterého též použili proti svým odpůrcům mezi katolíky. Hádka Janseniova o milosti božské dala jim ve Francouzsku do rukou i každého katolíka, aby jej mohli pro jansenistické bludařství stíhati.

Hádka Jansenistů otáčela se, jak jsme již řekli, kolem učení církevního o božské milosti, které již dříve příčinu zavdalo k hádkám jezovity Moliny s dominikány.

Kornelius Jansen byl dne 28. října 1585 v Acquoi u Leerdamu v Hollandsku narozen. První školy jeho byly v Utrechtě a pak študoval bohosloví na universitách löwenské, pařížské a bayonneské. Z našich článků o hádkách Molinových upamatuje se čtenář, že universita löwenská, kde nejdůležitější učitelské stolice dominikány obsazeny byly, ostře proti jezovitům vystupovala. Též Jansen vssál zde do sebe tytéž zásady, které se přidržovaly učení sv. Augustina a rozpřádal je dále. Stal se též profesorem bohosloví na téže universitě, v kterém místě po šest let setrval a s ohledem na učení o svobodné vůli a o božské milosti přísně dle Augustina učil a tak často do sporu s jezovity přišel.

Roku 1636 stal se biskupem v Yprech a zde dokonal své dílo, na kterém po 22 let pracoval a v kterém celá soustava učení o milosti obsažena byla. Nazval je: „Augustinus"; avšak dříve než tiskem dokončeno bylo, zasáhla jej smrt (6. května 1638) a on nedožil se obdivení a nesmírného oučinku, jež bylo dílo jeho v katolické církvi vyvolalo.

V knize té bylo učení augustinské za jedině právé uznáno a spolu byly hájeny ouplná zkaženost lidské povahy a svobodné vůle, jakož i božská ustanovení (praedestinace). Jezovité přičinili se, co mohli, aby dílo to nepřišlo na veřejnost. Důvtipem svým skutečně dokázali, že papež Urban knihu tu, prvé než vyšla, aniž by ji znal, jenom na obžaloby jezovitů, za kacířskou prohlásil a k tomu zvláštní bullu *) vydal.

Nicméně vyšlo dílo to ve třech vydáních a sice poprvé (1640) v Löwenu, pak (1641) v Paříži a konečně (1652) v Rouenu. Každé vydání mělo tři silné archové svazky. Rozumí se, že římská inkvisice poznovu knihu zatratila, aniž by ji byla čtla; dostačilo udání jezovitů, že v ní obsaženy jsou bludy Bajovy, které papež dávno za kacířské prohlásil.

Michal Bajus (vlastně Michal de Bay) narodil se 1513 v Melunu v Henegavsku, študoval v Löwenu bohosloví a byl tam též (1551) na universitě profesorem. On si vzal za úlohu, aby protestantské bohosloví na základě písma svatého a starších církevních otců vyvrátil; tím však přišel do sváru s jezovity. Jeho přednášky, které odlučovaly se od rozvláčné skolastiky, popudily proti němu též belgické Františkány, kteří o svého Skota se obávali. Vyňali 18 vět z jeho přednášek a předložili je bohoslovecké fakultě v Paříži, aby je odsoudila. Sorbonna uznala 1560 tři z nich za chybné, ostatní většinou za kacířské. Bajus odpověděl na tento „soud" svými „poznámkami", stoje, vyjma u několik, na svém, že tak učí bible a sv. Augustin. Přízeň, ve které u dvora stál, ochránila jej zatím před pronásledky, ano Filip II. poslal jej co vyslance španělské vlády na sněm do Trientu. Bajus byl oučasten ještě tří posledních schůzí tohoto sněmu církevního a pracoval v prázdné chvíli na svých náboženských dílech. V těch našli nyní jezovité a františkáni nová kacířství. Papež Pius IV. nezakročil však proti Bajovi, teprv Pius V. vydal dne 1. října bullu **), ve které 76 vět Bajových za bludy prohlašuje. Bajus obrátil se k papeži, jakoby rozsudek jeho, kterým se jasné výroky písma a církevních otců zavrhují, měl za papežské stolici svými nepřátely podvržené dílo. Avšak z Říma obdržel ostrou

---

*) „In eminenti."
**) „De omnibus afflictionibus.

odpověď, bulla, která posud nebyla prohlášena, byla papežským generálním vikářem v Mechlíně rozhlášena a Bajus rozhodl se, že odvolá. Mezi tím odepřela löwenská universita bulle té žádaný podpis a vzdor obnovujících se obžalob rostla vážnost Bajova rok co rok více. On se stal 1575 děkanem při kollegialním chrámu sv. Petra a 1578 kancléřem university. Král přenesl později na něj ouřad generálního inkvisitora v Nizozemí. Bajus byl ještě jednou bullou Řehoře XIII.*) přinucen, dříve oustně již odvolané věty také písemně za bludné prohlásiti a též universita musela vyjádření podobného smyslu podati; ale Bajus a jeho soudruzi vykonávali nyní právo odplaty a vinili jezovity z pelagianských bludů a nemravných zásad, tak že papežský nuncius své svěřence jen tak proti outokům Bajovým hájiti mohl, že oběma stranám věčné mlčení uložil. Bajus zemřel dne 16. prosince 1589 v pověsti co velký učenec a muž zachovalých mravů a zvláštní skromnosti.

Na tohoto Baja ukazovali tedy jezovité a pravili, že jest to totéž učení, které se v spisech Jansenových nalézá. Inkvisitoři v Římě věřili tomu tím snáze, protože Bajus i Jansen byli učitely věrouky na universitě löwenské po dlouhá léta. Celá řada jezovitských spisovatelů vystoupla nyní proti Jansenovu „Augustinovi" a jiná řada spisovatelů jej hájila. Obzvláště universita löwenská, kterou jsme tolikráte viděli v boji proti jezovitům a papežské stolici, ujímala se díla svého profesora; ano protivila se tomu, aby rozhlášeny byly zatracující ji bully, jelikož papež oprávněn není, bez královského svolení něco v Nizozemí nařizovati.

Jezovité získali si však na jiné straně průchod. Tehdejší francouzský státní ministr Richelieu cítil proti biskupovi Jansenovi z osobních příčin hlubokou zášť, kterou po téhož smrti na jeho dílo přenesl. Richelieu nečetl tak dobře jako římští inkvisitoři Jansenova „Augustina", přece však jej ve Francii zakázal a vysadil zvláštní odměnu na vyvrácení této knihy.

Lákán slíbenými odměnami, sestavil bohoslovec na Sorbenně, dr. Hubert, pět vět dohromady a chtěl je míti za kacířské. Richelieu odměnil jej za tento vynález biskupstvím vabreským a jezovité jej vybízeli, aby tyto věty papeži v listu předložil, spolu zaopatřili mu souhlas 65 francouzských biskupů, kteří zároveň římskou stolici žádali, aby věty ty uznány byly za bludné.

Mezitím dosedl na papežskou stolici Innocenc X. (1644—1655) a byl zprvu nakloněn, obě sporné strany uložením věčného mlčení upokojiti a tak věc urovnati, jako to Pavel V. s hádkami Molinovými učinil.

Ale jezovitům zdála se příležitost ta příznivou, aby dosáhli rozhodnutí, které by v jich prospěch znělo. Oni namítali papežovi, že toho vážnost svaté stolice vyžaduje, aby bulla jeho předchůdce byla v platnosti udržána a t. d. Innocenc ustoupil konečně nalehání jezovitů a sice hlavně z té příčiny, že chtěl se francouzské vládě zachovati. Zatratil tedy bullou novou **) (1653) oněch pět vět, které Hubert v spisech Jansenových nalezl, aniž by dal vyšetřovati, skutečně-li věty ty tam se nalézají.

Neboť v krátce tvrdili Jansenisté, že těchto pět vět v „Augustinovi" Jansenovu nepřichází, a přichází-li, tedy ne v tom smyslu, jaký jim dr. Hubert přikládá.

*) „Provisionis nostrae."
**) „Cum occasione."

Ale v Římě nechtěli se přiznati, že soudili o věcech, kterých neznali. Innocencův nástupce, Alexandr VII., muž marnivý a nádhery milovný, ač ne sám jezovitou, přece v jich zásadách vychován, zavrhl poznovu oněch pět vět a ještě k tomu s tím dodatkem, že ne v mylném, ale od Jansenia samého zamýšleném smyslu zatraceny byly (6. října 1656). Tím papež tedy nařídil, že každý katolický křesťan věřiti musí, že se těchto pět vět skutečně v spisu Jansenově nalezá.

Museli bysme, píše Wolf, pranízké pojmy míti o ceně a svobodě lidského rozumu, kdybysme jej přinutiti chtěli, aby věřil, že v některé knize něco stojí, čeho tam nevidíme. Jansenisté se k tomu odvolávali a právem tvrdili, že papež, kdyby i u věcích víry neomylnost jeho byla uznána, proto přece nemůže býti neomylným ve skutcích, které každý svýma očima pozorovati může. Ale jezovité postavili tomu jinou větu vstříc, ze které opět bezedná opovrženlivost jejich mudráctví, ve kterém vždy na sebe a nikdy na náboženství nemyslili, v děsném odlesku vysvítá.

„Musíme papeže vždycky poslušni býti," pravili; „třeba by nám i poroučel, Ježíše Krista zapříti, museli by jsme to učiniti; (!) tím bysme také nezhřešili, kdybysme opustili Krista a k papeži se obrátili; neboť když nám papež něco poručí, co jest proti spravedlnosti a pravdě, pak musí on a ne my za to zodpovědným býti.*) „Následkem těchto zásad rozšířil Alexandr a jeho nástupce smysl této bully čím dále tím více a r. 1664 přišlo to tak daleko, že všickni arcibiskupové a biskupové, všickni duchovní, jeptišky, řiditelové, licenciati, představení kolejí a škol, magistři a sluhové církevní na tento článek přísahali a jej podepisovali:

„Já N. N. podrobuji se papežské ústavě, kterou papež Innocenc X. dne května 1653, jakož i oné, kterou Alexandr VII. dne 16. října 1656 vydal. Zavrhuji a zatracuji bezvýminečně a upřímně pět vět, které z knihy Jansenovy, „Augustinus" nazvané, vyňaty jsou; zatracuji je ve vlastním smyslu spisovatelově, tak jako je apoštolská stolice nadřečenými ustanoveními zatratila. Tak mi pomáhej Bůh a svaté evangelium!"

Mnozí podepsali vyjádření to a mnozí protivili se tomu. Vláda pronásledovala ty, kteří podepsati nechtěli, ukrutnými tresty, a mnoho biskupů, farářů a mnichů, kteří nechtěli s tím souhlasiti, opustili Francouzsko, aby nepřišli do bastilly a Holandsko bylo zaplaveno francouzskými uprchlíky.

Uprostřed zmatků, které spůsobem tím ve francouzské církvi povstaly, zmáhali se jezovité. Jansenisté, vidouce, že na kluzké půdě věrouky nemohou jezovity stíhati, obrátili se na pole mravouky. Nejbystřejší odpůrcové jezovitů v tomto ohledu byli Antonín Arnauld a Blažej Paskal.

Arnauld, hlava francouzských jansenistů a jeden z nejnadanějších mužů svého času narodil se 6. února 1612 v Paříži, študoval v Sorbonně bohosloví a bojoval v pozdějších časech v prvních řadách jansenistů; nesmírná pochvala, s kterou velmi příjemné spisy jeho všude přijaty byly, pobouřila jezovity a zášť jejich dosáhla nejvyššího stupně, když Arnauld protijansenistické spisy Hubertovy, Lemoinovy a j. důkladně a bezohledně vyvrátil a v díle svém**) mravouku jejich na pranýř postavil.

---

*) Histoire générale de Jansenisme. Tom III., pag. 139.
**) „Morale pratique des Jesuites."

Arci mstili se jezovité na spisovateli tím, že vymohli sesazení jeho na bohoslovecké fakultě v Paříži; ale rána, kterou utrpěli, tížila pevně na nich a byla větší, když slavný učenec Blažej Paskal v outocích těch pokračoval.

Blažej Paskal narodil se 19. června v Klermontu, přišel s otcem svým do Paříže a zde věnoval se matematice s takovou pílí, že již v 16. roce vlastní soustavu sobě vynašel a knihu o řezích na kuželi vydal. Kromě toho zabýval se filosofií a fysikou. Avšak roku 1646 zanechal dosavádní život svůj, oddal se poustevnické přísnosti a odloučenosti od světa a spojil se s jansenisty. Z tohoto spojení vyprýštily se známé listy jeho „z venkova (les provinciales),“ které měly více jak 60 vydání; v nich odhalovala se lehká mravouka jezovitů nešetříc jich; jest to mistrovské dílo, překypující unášejícím a kousavým vtipem.

Když konečně též básník Karel Perrault (nar. 1628 v Paříži) svoji „mravouku jezovitů“ uveřejnil, hrozilo jezovitům nebezpečí, že ztratí na lesku svatosti, kterým se před světem obklopovali. Dosáhli arci, že spisy ty zatracovány a na popravišti trhány byly. Ostatně vězela přece na nich skvrna časem vtisknutá a oni nebyli s to, ji smazati a to tím více, že sobě ve spisech svých někdy neobratně počínali. Tak vyjádřil se P. Pirot ve své „Obraně kasuistů proti pomluvám jansenistů“ *) sám, že „je pravda, že jezovité podobné zásady o mravouce vystavili; ale z druhé strany jest též pravda, že měli své dobré příčiny k tomu, aby podobné zásady hájili.“ (!)

Jezovité, aby odvrátili pozornost obecenstva od svých ostoudných mravních nauk, započali hádku, nevztahuje-li se neomylnost papežova nejen na články víry, ale i též na skutky jeho; boj byl tuhý. V zájmech míru církevního stalo se (1668) konečně narovnání, které se skončilo zavržením pěti oněch vět, ne však celého učení Jansenova. Jansenisté získali tím volnosti.

Netrvalo to však dlouho, Ludvík XIV. brzo pronásledoval opět jansenisty a mnozí vystěhovali se do Nizozemí, kde povstala jansenistická osada.

Ještě před smrtí Ludvíka XIV. započal boj býti ještě tužším a sice zavdal k tomu příčinu jistý Paschasius Quesnell (nar. 1634) svým vydáním nového zákona s mravními úvahami ve smyslu Janseniově, aby mezi lidem rozšiřovány byly. Tu počali jezovité poznovu brojiti. Ludvík XVI. přemluven jsa jezovity, že by učení to k převratu trůnu vedlo, dal knihu tu zapovědít a spisovatele vypověděl ze země; taktéž prorazili jezovité, že papež Kliment XI. dne 8. září 1713 bullu „Jednorozený syn boží“ **) vydal, kterou 101 věta Quesnellova nového zákona zavržena byla, „že by mohla mít výklad jansenistický.“

Skoro veškeré francouzské duchovenstvo — rozumí se vyjma jezovity — pozdvihlo se poznovu proti tomuto duševnímu nátlaku z Říma. V čele jeho stál arcibiskup pařížský, kardinál Noailles. Ukazoval na to, že se mezi zavrženými větami nalézají též výroky písma svatého a otců církevních a žádal, aby se papež vyjádřil, v kterém smyslu věty ony kacířskými jsou, ani doslovné znění jejich kacířstvím není.

---

*) „Apologie des Casuistes contre les calomnies des Jansenistes.“

**) „Unigenitus Dei filius.“

Rozčilení bylo veliké, tak že Ludvík XIV. sám nucena se viděl, k papeži s listem se obrátiti:

„Svatý otče!

Moje státní rada a svědomí mé nedovolují mi, abych přijal návrhy zamířené proti kardinálovi z Noaillesu, jehož život jest čistý a bez poskvrny. Národní církevní schůze vyhověla by v předloženém případě nejspíše zájmům náboženským a sv. římské stolice. Pročež Svatost Vaše měj tu laskavost, buď o ustanovení onom výklad svůj dáti, anebo výklady kardinála z Noaillesu přijmouti, aby ustanovením Vaším přerušený mír v Mém království znova zjednán byl. Jsem a t. d."

Kardinál z Noaillesu snášel pronásledování a svízele, které od jezovitů vytrpěti musel, s podivuhodnou stálostí a oznámil, že se proti dalším přechmatům římského dvora k všeobecnému sněmu církevnímu odvolati chce. Mezitím poslal král zvláštního vyjednavatele, jmenem Amelota, do Říma, aby papeže přiměl, spor k uspokojení obou stran utišiti. Ale jezovité postarali se o to, aby pokusy ty zůstaly marnými. Ludvíka XVI. pak samého přemluvil zpovědník jeho, jezovita le Tellier, aby Amelot byl nazpět povolán.

Když konečně roku 1719 papež ve zvláštním přípise*) vyobcováním z církve všem hrozil, kdo by bullu jeho nepřijali, podrobilo se papežské svrchovanosti as sto pařížských doktorů, ostatní ale odvolávali se na sněm církevní. Vévoda z Orleansu, jenž za nezletilého Ludvíka XV. vládu spravoval, předepsal, poháněn jsa ministrem svým Duboisem, jenž po kardinálském klobouku toužil, v červnu 1720, aby pro Francouzsko bulla přijata byla a zamítl odvolání biskupů k sněmu. I parlament a Noailles přijali bullu, vyhradíce sobě práva korunní a svobody francouzské církve. Kteří nesouhlasili, byli těžce trestáni a prostory v bastille byli přeplněny zajatými.

Většina jansenistů přestěhovala se do Nizozemí a teprvé když jansenismus přešel v náboženské blouznění a vyznavači jeho v zbožné zanicení upadávali a tak u rozumných lidí o důvěru se připravili, zmizeli pozvolna jansenisté z Francouzska.

V Nizozemí založil sobě až do dneška jansenismus pod ochranou vlády zvláštní církev, kterou spravují od roku 1723 arcibiskup v Utrechtu a biskupové v Harlemu a Deventeru. Členové církve té nazývají se „synové sv. Augustina" a jsou rozhodní odpůrcové jezovitů. Na provincialním sněmu v Utrechtě (1723) prohlásili se co do víry za členy katolické církve, uznali papeže za viditelnou hlavu církve, zavrhli však jeho neomylnost v učení mravů i víry, ponechávajíce ji sněmům církevním a neuznávajíce bullu papežovu „Unigenitus." Papež Lev XII. dal r. 1825 nově zvolené biskupy utrechtského a deventerského do klatby; nicméně udržel se jansenismus až do nynější doby a v Hollandsku je dosud 27 jansenistických obcí s 8000 duší.

---

*) Brève: „Pastoralis officii."

57.

Dva kardinálové.

Sledovali jsme podrobně průběh událostí jansenistických, neboť podobné věci odehrávají se v našich dnech právě v Římě. Nyní podáme obraz dvou státníků, kteří pod vlivem jezovitů řídili po dlouhý čas osudy Francie; byli to Richelieu a Mazarin.

Bez odporu jest Richelieu nejznamenitějším státníkem starší Francie. Ouplné jméno jeho bylo Armand Jean Duplessis vévoda z Richelieu; narodil se 5. září 1585 na zámku Richelieu v Poitou a věnoval se zprvu vojenské dráze, ku které měl mnoho vloh a lásky. Aby však po smrti bratra svého v rodině jeho dědičné biskupství luçonské zachoval příbuzným svým, proměnil válečné brnění za roucho kněžské a stal se abbatem, aniž by si študiemi bohoslovéckými hlávu lámal. Již v 22. roce svého věku byl biskupem v Luçonu. Roku 1614 vstoupil co poslanec duchovenstva svého okršlku do generálního sněmu stavovského a uměl sobě přízeň tehdejší vladařky, královny vdovy Marie Medicejské, získati. Viděli jsme v dějinách sporu mezi touto vladařkou a synem jejím králem Ludvíkem XIII., že Richelieu rozhodně na straně královny a jejího miláčka Konciniho stál, který též jej do státní rady povolal.

Po pádu tohoto milostníka vrátil se zpět na své biskupství v Luçonu a následoval královnu do vyhnanství jejího v Avignonu. Praví se, že nebyl pouhým duševním těšitelem modlářské, ale též smyslné královny Marie.

Roku 1619 sprostředkoval smíření mezi královnou a Ludvíkem XIII. a uzavřel tři léta později mezi oběma stranami jakýsi mír.

Při smírných vyjednáváních těchto byl, aniž by to věděl, nástrojem jezovitů, kterým mnoho na tom záleželo, aby oddanou sobě královnu opět u dvora měli. Oni to milovali, že při mnohých záležitostech, obzvláště tam, kde zdar byl nejistý a kde nezdar nebezpečným by býti mohl, co do zevnějška od věci se vzdalovali a nitky své jen tajně napínali.

Co díky za dobré služby, které Richelieu při nadzmíněném smíření vykonal, zaopatřili mu jezovité klobouk kardinálský a když Luynes (1624) zemřel, pomohli mu do státní rady. Z počátku musel arci s mnohými obtížemi bojovati, protože Ludvík XIII. ctižádostivosti jeho nevěřil.

Král byl v celku velmi nestálé povahy. Duševní vlohy jeho neměly již od přírody velké ceny a vychování jeho mezi jezovity a milostníky nenapomáhalo jeho schopnostem. Vychování jeho záleželo v tom, že v něm vzbuzen byl vrozený odpor proti všemu neslušnému, že byl přidržován k podrobnému zachovávání pobožných cvičení, a že v něm byla rozdmychována ošklivost proti kacířům. Náklonnost, kterou v mužném věku k vojenskému umění jevil, obmezovala se pouze na malicherné podrobnosti jeho; zahálka, v které vyrostl, spůsobila, že mu každá delší duševní

práce, každé delší prodlévání u jednoho a téhož předmětu obtížným bylo břemenem; obvyklé jeho zaměstnání bylo chytání ptáků a honba; náruživost pak, s kterou se zábavě té oddal, zničila vetché zdraví jeho před časem. Smýšlení jeho bylo od jakživa zasmušilé, podporováno jsouc okolnostmi, za kterých mládí své ztrávil a rozčileností tělesní. Byl sobě vědom, že jest neschopen ku vládě, on nahlédl potřebu, aby vládu důmyslnějším a mocnějším rukoum svěřil, zároveň však byla mu myšlénka tato o jeho závislosti nepříjemnou a obtížnou.

Richelieu znal tuto slabost Ludvíka XIII. a znal ji též dokonale zužitkovat, nedávaje mu znáti odvislost jeho od sebe. Stavělť se, jakoby pouze vůli a rozkazy královy vykonával. Krále přivedl na domněnku, že je mu rozhodování přenecháno a skutečně předkládal mu rozličné návrhy, avšak tím spůsobem, že volbu jeho při tom řídil; když král se kolísal, přemluvil jej živou a pádnou výmluvností svou k tomu kroku, který se mu nejlepším býti zdál.

Tomu všemu navzdor stál Richelieu pod vládou jiného, totiž jezovity P. Josefa. Týž byl obzvláště v zahraničních záležitostech výhradním rádcem a, jak Richelieu sám se přiznal, „jeho útěchou, jeho důvěrou, jeho jedinou pomocí.“ *)

Rodinné jméno tohoto s Richelieuem duševně spřízněného, jej však převyšujícího muže bylo Leclerc du Tremblay. Byl 1577 narozen, otec jeho byl francouzským vyslancem v Benátkách a předsedou pařížského parlamentu. Již ve svém mládí vyznamenával se svými schopnostmi a nadobyčejnou pamětí a obeznámil se se starými i novými řeči a všemi vlastnostmi dokonalého světáka; při cestách po Italii, Německu a Anglii poznal bystrozrakem svým stav těchto zemí a jemu byly odhaleny poměry jiných států, jakoby po celá léta tam byl žil.

Tak jako řád Ježíšův dobře temu rozuměl, aby pravé muže na pravé místo postavil, tak postavil též Richelieuovi po bok muže tohoto a ačkoli později přestoupil do řádu kapucínů, zůstal dřívějším bratřím svým v řádu věren, ano má se za to, že proto přestoupil, aby bez podezření a bez překážek mohl pro jezovity působit.

Obzvláštní zřetel bral Richelieu k tomu, aby obmezil Hugenoty, a to více z politických než z náboženských příčin, neboť chtěl samostatnost krajiny bearnské a všech jiných ouplně zničiti. Zahraniční politika jeho směřovala k tomu, Francii zlomením moci rakousko-španělské pozdvihnouti za první velmoc Evropy; domácí politika šla k tomu, aby soustředil všecku politickou moc koruny.

Nejdříve dal sobě záležeti na pokoření Hugenotů. Mezi tím, co tajně k pádné ráně proti nim zbrojil, ukazoval se pokrytecky co velmi mírumilovný a popudil tím proti sobě katolické přemrštěnce.

Markýz de Chalais vyzradil mu tajemství o spiknutí, které proti životu jeho vévoda z Orleansu, syt jsa pletich jeho zosnoval; ou přednesl záležitost tu králi tím spůsobem, jakoby se jednalo, že Orleans chce svrhnouti Ludvíka XIII. a oženiti se s Annou rakouskou; následkem toho vzbudil v srdci krále takovou zášť a hořkost proti jeho příbuzným, že ještě více k Richelieumu přilnul, jenž opět se své strany pomstu svoji schladil a mnohé ve vězení odpraviti dal; zrádce Chalais sám skonal v srpnu 1626 na popravišti.

*) Mémoires de Richelieu.

Hodnosti velkoadmirála a konnetábla ostranil. Roku 1627 dal se Richelieu ve schůzi vyšších stavů učiniti vrchním správcem námořnictví, zřídil vojsko a loďstvo, dobyl pevnosti La Rochelle dne 27. října 1628 a zničil tím politickou moc Hugenotů, v náboženském ohledu neklada jim žádných překážek.

Na to přikročil k tomu, aby oslabil rakouskou moc. Záminku k tomu podal spor mantovánský o posloupnosti, při čemž vévoda z Neversu, francouzský poddaný, zoučastněn byl. K tomutéž cíli svedl španělskou válku, která z počátku nemilý obrat vzala, později však příznivých následků měla.

Více spiknutí proti němu namířených bylo v čas odhaleno, a spiklenci byli buď smrti neb žaláři odevzdáni; ona napomáhala jenom k upevnění moci Richelieuho a posilnila poměry mezi ním a králem.

Richelieu zemřel dne 4. prosince 1642. Když se ho farář od sv. Eustachia krátce před smrtí tázal, odpouští-li svým nepřátelům, odpověděl: „Neměl jsem jiných nepřátel, než nepřátele státu a krále.“ Skutečně spočívala moc Francie v rukou jeho; on byl zakladatelem neobmezeného kralování, on zničil poslední zbytky stavovských práv; a přece byl nevědomým nástrojem jezovitských oukladů.

Podobně bylo to s nástupcem jeho, kardinálem Mazarinim.

Julius Mazarin byl 1602 v Piscině v Abruzzách v Italii narozen; otec jeho byl prý z Mazory v Sicilii rodilý bankéř, jenž domov svůj opustil, aby věřitelům svým ušel.

První své vychování obdržel v Římě, a študoval pak na španělské jedné universitě filosofii, bohosloví a církevní právo. Navrátiv se do Říma, vstoupil do papežského vojska a byl kapitánem u pěchoty. Známost jeho s kardinálem Antoniem Barberinim, synovcem papeže Urbana VIII., byla příčinou, že týž jej (1630) legátovi Pancirolovi za pomocníka a rádce přidělil. Brzy na to proměnil meč s kalichem, an' duchovní stav v církevním státě větších vyhlídek mu poskytoval.

Roku 1634 byl vicelegatem v Avignonu a téhož ještě roku mimořádným nunciem v Paříži, aby přátelské poměry mezi Francií a Španěly obnovil. Jelikož však v záležitosti té strannicky ve prospěch Francie jednal, byl odvolán; chladné přivítání, kterého se mu u papeže dostalo, přivedlo jej k tomu rozhodnutí, že si ve Francouzsku novou vlast vyhledá.

Jezovité viděli v obratném a povolném mladém muži brzy velmi vhodného a jak se zdálo, jím velmi oddaného náměstka pro Richelieua a odporučili jej tomuto. Byl napřed co plnomocník do Piemontu poslán, roku 1641 stal se kardinálem, a když Richelieu umíral, označil jej králi co nejvíce schopného, aby místo jeho zastával.

Ačkoli Mazarin v celku zásady Richelieuovy ve vládě i v zahraniční politice zachovával, lišil se přece od něho jemnější svojí povahou; neměl tu odvahu, aby zášti vzdory kladl a proto snažil se spíše než mocí a rázností raději chytrostí a oklikami cíle svého dojíti. Proto oddal se ouplně vlivu jezovitů, a co zatím Richelieu byl jimi veden, aniž by to věděl, byl Mazarin s ouplným vědomím podporou jejich zájmů.

Do doby jeho vladařství připadají všecka ukrutenství, kterými měli Hugenoti obráceni býti.

Ihned po svém vstoupení do státní rady propustil Mazarin maršálky Bassompierra a Vitriho a mnohé jiné, které Richelieu dal uvězniti, z bastilly; povolal nazpět více členů parlamentu a přičinil se o smíření vévody z Orleansu s králem.

Též ve vladařské radě, kterou Ludvík XIII. ustanovil, aby po smrti jeho, dokud syn jeho nezletilý bude, říši spravovala, byl Mazarin spoludčlenem; v nepřítomnosti vévody orleanského a prince z Condé předsedal Mazarin sám, kdežto o církevních záležitostech královna samojediná s ním se radila. Poslednější nařízení bylo zcela příhodno, aby se nadvláda jezovitů upevnila. Jelikož na královnu zpovědníkem, jenž arci jezovitou byl, působiti mohli a Mazarin též jim oddán byl, lze snadno pochopiti, že při poradách o církevních věcech nikdy nebylo opuštíno stanovisko jezovitské.

Když Ludvík XIII. (14. května 1613) zemřel, byl syn jeho Ludwík XIV. sotva 5 let stár. Ačkoli matka jeho, královna Anna, nemajíc schopností ani náhledu a štítíc se namáhavé práce, málo měla vloh, aby řídila stát, byla přece nařízením manžela svého uražena, že jí bylo jméno ne však též moc vladařská svěřena.

Anna umínila si tedy ještě před smrtí královou, že zařízení to převrátí a vladařskou radu zruší. Jezovité, zpomínajíce sobě na zlaté časy, kterých za Kateřiny a Marie z Medici zažili, přičinili se, seč byli, aby opět ženskou vládu zavedli. Nejdříve byl Mazarin do záměru toho zasvěcen; on objevil náklonnost svoji k tomuto podniku, neboť mohl se nadíti, že snáze bude ženou vládnouti, než mnohočlennou radou vladařskou.

Mazarin vyjednával obratně s vévodou z Orleansu a princem z Condé a přemluvil je, aby se hodností svých co členové vladařské rady vzdali. Oni uznali královskou vdovu za jedinou vladařku a parlament pařížský to potvrdil.

Jelikož však Anna sama sebe za neschopnou uznávala, aby vládu vésti mohla, bylo jí zapotřebí muže, jenž by byl s to, neobmezenou moc koruny, kterou byl Richelieu upevnil, udržeti a sesíliti.

Muže toho mohla jen v Mazarinovi nalézti; on požíval více než kdo jiný důvěry Richelieuovy, on byl svými schopnostmi, svojí zkušeností a svojí neunavnou pílí s to, aby jí břímě vlády ulehčil. Ujistivši se kromě toho o jehoouplné oddanosti, dala mu dne 18. května sděliti, že jej ztvrzuje co ministra a volí za náčelníka rady své.

Mnozí dvořané, vidouce naděje své, že nějakého tučného místa u vladařky dosáhnou, zmařeny, neboť znali jej dobře, že nebude veden obchod s ouřady jako za Marie Medicejské a za miláčka jejího Conciniho, spojili se v společné zášti proti Mazarinimu v jednu stranu; bylo jim dáno jméno „domýšliví", protože od smrti Ludvíka XIII. se namáhali, aby vážnosti nabyli a se domýšleli, že královna bez jejich rady v záležitostech státních obejíti se nemůže. V čele těchto spiklenců stál vévoda z Beaufortu, muž slabého rozumu a malé vzdělanosti, avšak marnivý a ctižádostivý, který se opravdu domníval, že by mohl stát spravovati. Také ženy daly se k této straně, obzvláště pletichářská vévodkyně z Chevreuse, která stálými milůstkami přízeň královny ztrátila, pak její macecha, vévodkyně z Montbazonu, jejímž milencem Beaufort byl.

Mazarinovi nemohly umluvené záměry zůstati tajny, neboť přátelé jeho, jezovité, zpravili jej o všem, co se dělo.

On snažil se, aby mírností, dobrotou a skromností upevnil své postavení. Rozumem a pracovitostí svou, jakož i pod rouškou ouplné nezištnosti získal sobě důvěru a náklonnost královninu; ano, snaha odpůrců jeho, aby jej odstranili, zvýšila tuto přízeň, anať byla uražena, že volba její není schválena. Poměr mezi královnou Annou a kardinálem Mazarinim byl stále důvěrnějším, ano tak důverným, že z mnoha stran mělo se za to, že jsou spolu tajně oddáni.

Když všecky pokusy, Mazarina z lásky královniny vytisknouti, bez výsledku zůstaly, uzavřel Beaufort s vévodkyněmi z Chevreuse a Montbazonu, že nenáviděného kardinála zavraždí; avšak jeden kněz jezovita domakal se toho a dal kardinálovi pokynutí, že se proti němu něco kuje. Mazarin použil té příležitosti, aby královnu pohnul k tomu, by jednou ranou strana „domýšlivých" byla zničena. Beaufort byl v září 1643 zatčen a do Vincennesu dopraven, otec a bratr jeho, vévoda z Mercoeuru i obě vévodkyně byly ode dvora vypovězeny, jiní členové přišli do bastilly aneb utekli v čas do ciziny.

Biskup z Beauvaisu, jenž dřívější přízni královnině místo své co ministr děkoval, byl s ouřadu toho sesazen a do své diecése odeslán; když se zdráhal uposlechnouti, chtěje znáti příčinu, bylo mu řečeno, že je to pro jeho neschopnost.

Při dosavadní mírnosti vlády učinilo toto mocné, neočekávané vystoupení veliké podivení. Avšak hadí povaha Mazarinova nechodila darmo do školy k jezovitům, jichž byl tajným členem, jak z novějších bádání vysvítá; čím více byl v jistých kruzích nenáviděným, tím byl on přívětivějším. On snažil se, aby vyhlížel ještě ochotnějším a neškodnějším a předkládal všecky státní věci oběma princům, vévodovi z Orleansu a Condému, a stavěl se, jakoby k nim na radu chodil, kdežto nimi vládl.

V zahraniční politice snažil se nejvíce, aby přetrhl oučastenství Francouzska na třicetileté válce, který oučel vestfálským mírem (1648) dosáhl.

Ale odpůrcové jeho nepřestávali proti němu brojiti a silná strana, tak zvaná „fronda", které stál v čele princ z Condé, kardinál Retz a sám vévoda z Orleansu, namáhala se, vliv jeho zlomiti. Když konečně Mazarin tak dalece se zapomenul, že sáhl na práva parlamentu v Paříži, pobouřila se celá Paříž.

Když byl pokoj opět zjednán, použil toho Mazarin, aby hlavní odpůrce Chavigniho zatkl a Chateauneufa ode dvora vypudil.

Parlament započal boj proti ministrovi znovu. Princ z Condé zjednal narovnání, kterým se král opět navrátil a Chavigny svobodu obdržel; ale Mazarin musel r. 1849 i s králem a vládou Paříž opustiti.

Dne 8. ledna prohlásil jej parlament za nepřítele vlasti a boj strhl se opět.

Když 11. března 1649 mír uzavřen byl, zůstalo skoro všecko při starém a rozhořčení stran trvalo dále. Přece vrátil se Mazarin dne 18. srpna s králem do Paříže a osmělil se 18. ledna 1650 prince Condého a Contiho a vévodu z Longueville dáti zatknouti. Nemoudré kroky ty vyvolaly i na venkově nepokoje a Mazarin musel zase na útěk se dáti. Odešel nejdříve do Lutichu, pak do Kolína,

vedl však, ač parlament dne 9. února jeho i rodinu jeho ze země vypověděl, též z další vládní záležitosti Francouzska.

Roku 1652 vrátil se v čele 7000 mužů, které sám najal, do Francie; že ale parlament na hlavu jeho cenu 50.000 tolarů vysadil, a protivníci jeho opět do boje se dali, musel král poznovu v propuštění jeho svoliti. Teprv když strany všecky mír uzavřely a Condé do Španěl byl vypovězen, vtáhl Mazarin dne 3. února 1653 slavně do Paříže.

On vládl od nynějška zcela neobmezeně a prováděl dále dílo despotismu, které Richelieu započal.

Prost domácích překážek počal s novými silami válku proti Španělům a uzavřel 1656 s Kromwellem velmi příznivou smlouvu, kterou Francouzsku pomoc anglická pojištěna byla. Posledním dílem jeho bylo uzavření pyrenejského míru se Španěly (1659), následkem kterého se Ludvík XIV. s infantkou Marií Terezií zasnoubil a kterým vážnost Francouzska velké znamenitosti dosáhla.

Mír ten byl by skoro Mazarinovou vlastní neteří, Marií Mancinovou, býval přerušen, jelikož král vášnivě do ní se zamiloval, ačkoli ani hezká ani půvabná nebyla, a se s ní zasnoubiti chtěl, svatbu se španělskou infantkou ouplně zamítaje. Mazarin, ačkoli mu velice lichotilo, že někdo z jeho rodiny s králem spojen by býti mohl, nahlížel, že zmatky z toho nevyhnutelně by následovati musely a přičiňoval se, aby, jak krále, tak neteř, onoho námitkami, tuto vyhrůžkami, od tohoto záměru odvrátil. Když pak ujišťoval, že s rodinou svojí, složiv ouřad svůj, do Italie odcestuje, jakož i myšlénka, že zamítnutím infantky pokoj, jehož Francie měla zapotřebí, zvrtkán by byl, přiměly krále k tomu, že od své vůle upustil.

V domácnosti francouzské nechal Mazarin obchod a průmysl klesnouti a lid v bídě a nouzi hynouti, kdežto sobě sám s nenasytnou lakotou jmění 260 milionů livrů nashromáždil. On vládl králem ouplně, nedovolil mu, aby v nějaké znamenitější záležitosti rozhodoval a činil mu předhůzky, když bez jeho vědomí i nějakou milost udělil.

Král nejspíše několikráte dal na sobě znáti, jak obtížným mu toto poručnictví je, neboť když syn ministra Brienna krátce před smrtí Mazarinovu k tomuto se vyjádřil, že nikdo smrti jeho sobě nepřeje, odpověděl mu tento: „Jeden si jí přeje!“

On zemřel 9. března 1661; před smrtí svou dal Ludvíkovi XIV. radu, aby samostatně a bez prvního ministra dále vládl; rada, kterouž týž uposlechl a z ní známé přísloví „l'état c'est moi (stát jsem já)“ vytvořil.

58.

„Obrácení" Hugenotů.

Mírem v Nimesu (1629) bylo Hugenotům volné vyznávání jejich náboženství pojištěno (srovnej oddíl 46), naproti tomu byla jim skoro všecka práva politická odňata. Vypočítání toto kardinálem Richelieuem, jenž po pádu královského miláčka Luynesa všemocným ministrem se stal, bylo velmi chytré. On zanechal reformovaným víru jejich, ale on je zbavil všech vyhlídek, že nějaké veřejné postavení dosáhnou. Přirozenou příčinou toho bylo, že každý, kdo u dvora něčeho dosíci chtěl, ku katolickému náboženství se hlásil, tak že strana Hugenotů u dvora stále slábla. Kdežto takým spůsobem náčelníky jejich ctižádostí a lakotou snižoval, činil nejvydatnější přípravy, aby náboženským vyučováním a misionáři obecný lid v lůno panující církve navrácen byl. Tyto přípravy byly jako nakažlivé a skoro modou; ba i mnohá milostnice dala cenu jedné noci na to, aby zamilovaného rytíře ku katolictví obrátila. Ale na tom nebylo dosti; jezovita La Chaise, zpovědník králův, podnikl také to, aby krále anglického, Karla I., obrátil a to se mu podařilo pomocí souložnice, která jezovity poslouchala.

Kdyby byli na této mírné a nekrvavé, ač nemravné cestě zůstali, byli by až po staletích cíle svého dosáhli. Ale čím dále smyslnost králova vzrůstala, tím více přenechával se král pobožnůstkářství. Ve své osláblé hlavě měl on zcela vážně za to, že hříchy, které s nevěstkami spáchal, může překonati záslubami, kterých si o náboženství obrácením Hugenotů vydobude. Souložnice jeho znaly slabost tuto a dávaly sobě nových půvabů tím, že v něm ono pobožnůstkářství podporovaly.

La Chaise hrál zde znamenitou roli. Ačkoli nebylo nad něj u celého dvora prostopášnějšího smilníka, nebylo také většího pokrytce, jenž by při své nesnesitelné hrdosti tak hluboko se v prachu kořil a mezi dvořany, jichž ženy przníl, s pobožnou, nevinnou a skromnou tváří vystupoval, jako on. Bylo velmi důležitou věcí, aby ženy, které krásou a vtipem svým u krále přízně si dobýti chtěly, v dobrém srozumění se zpovědníkem byly, a u něho to bylo také prvním pravidlem opatrnosti, že byl za dobré s těmi, které místa v královském loži nalezaly.

Památné jest, že státní rada ani ministerstvo dlouho žádného podílu nebraly na obracování na víru, které Ludvík proti Hugenotům se svými ženinami a s jezovitou La Chaisem soukromě vykonával.

Avšak na neštěstí bylo použito těch nejpřevrácenějších prostředků. Místo, aby se nápadnému nedostatku obratných katolických kněží odpomohlo, kteří by ubohé Hugenoty láskou a přesvědčením ku katolické církvi převedli, zřídil král pokladnici, ze které byla cena šesti livrů za hlavu každého Hugenota, který se stal katolíkem, vyplacena. Avšak, ač takových lidí nebylo mnoho, stálo to krále přece veliké peníze.

Biskupové zasílali dlouhé seznamy lidí, kteří za mizerný peníz náboženství své odpřisáhli a Ludvík soudil z toho na rychlé pokroky, které obchod ten dělá.

Ludvík XIV. byl zcela povahy despotické, jenž jako v náboženských, tak vůbec v žádných záležitostech žádného samostatného náhledu netrpěl a jej také hned stíhal. Kromě toho popouzeli jej jezovité stále proti Hugenotům, uvádějíce mu na paměť, že Hugenoti dlouho proti koruně válku vedli a mocí sobě nynější postavení vydobyli a vzbudili v něm obavu, že jednou trůnu nebezpečnými se státi mohou.

Roku 1663 vyšla královská vyhláška, že ustanovení ediktu nanteského, dle kterého reformovaní, kteří ku katolické víře přestoupli, bez překážky k staré víře své se vrátiti mohou, jenom na ony se vztahuje, kteří před tímto ediktem přestoupli; jiným vyhlášením bylo téhož roku ustanoveno, že hoši od čtrnácti a dívky od dvanácti let jsou schopny, ku katolické víře přestoupiti a bylo jim uděleno právo, pak-li nechtějí zůstati v domě rodičů svých, od nich stavu a jmění přiměřené výživné požadovati.

První vyhláška byla zdrojem mnohých nespravedlností a obzvláště k tomu používána, aby chrámy reformované byly uzavírány, protože dovolily přístup osobám, které od katolické víry opět k reformované se navrátily; druhá vyhláška byla příčinou, že byly reformovaným rodičům dítky jejich násilně brány, neboť dostačilo, že tyto dary neb lichocením se daly svesti a udělaly znamení kříže; ihned byly za katolické považovány a do kláštera dány.

V dubnu 1666 přišla ještě přísnější ustanovení:

Reformovaní kazatelové nesmí kázati než na místech k tomu určených a ne na veřejných prostranstvích, oni mají o katolickém náboženství uctivě mluviti, zajaté ve vězeních jen tiše a ve zvláštním pokoji těšiti, katolíky s reformovanými neoddávati, dále jim nemá dovoleno býti, aby střídavě po rozličných místech chodili a kázali. Reformovaným není dovoleno, náboženské knihy bez dovolení vrchnosti a schválení královského prokurátora tisknouti dáti a smí je jen na místech, kde vykonávání jejich náboženství je dovoleno, prodávati. (Čl. 7). Sbory starších jejich nesmí sobě dopisovati s jinými krajinami, rozpravy náboženské mohou jen s dovolením krále a v přítomnosti královského komisaře odbývány býti a kazatelové, konsistoře a synody nemohou nad platností mezi reformovanými uzavřeného manželství rozhodovati. (Čl. 16). Na místech, kde reformované bohoslužby dovoleny nejsou, jsou pohřby reformovaných dovoleny jen záhy z rána aneb pozdě k večeru a jenom v průvodu desíti příbuzných neb přátel zemřelého; v místech, kde jsou bohoslužby povoleny, má pohřeb se díti v letě v 6 hodin ráno a 4 hodiny odpoledne, v zimě v 8 hodin ráno a ve 4 hodiny odpoledne. Hřbitovy, které dříve katolíkům náležely, zůstanou jim vzdor všem o tom uzavřeným smlouvám. Reformovaní jsou z provinciálních schůzí stavovských vyloučeni; na místech, kde sestávají rady z katolíků a reformovaných, musí první rada vždycky býti katolíkem a v městech jakož i v cechu přísežných cechmistrů musí nejméně stejný počet katolíků s reformovanými býti a kde není více městských ouřadů, musí je pouze katolíci zastávat. Reformovaní musí, potkají-li oltářní svátost na ulici, klobouk sejmout aneb od oken, dveří a se silnice se vzdálit, a jde-li se s ní kolem jejich chrámu, musí přestati se zpěvem žalmů. Nesmí žádného katolíka sváděti nebo přemlouvati (Čl. 40), aby víru svoji změnil, oni mohou jenom v místech, kde mají právo k veřejnému vykonávání náboženství, školy k vyučování svých dítek zříditi a

v těch jenom čtení, psaní a počtům učiti (Čl. 46); kazatelové smí pouze reformované strávníky a to pouze dva míti. Katolickým farářům je dovoleno, aby v průvodu sudího a konšelů místních k churavým reformovaným se odebrali a jich se tázali, chtějí-li v reformované víře zemříti neb ne. Dítky, jichž otcové katolíky jsou aneb v katolické víře zemřeli, budou katolicky vychovány. Na místech, kde je tvrz neb královská posádka, nesmí na reformovaných chrámech žádné zvony býti a v čas katolických postů není dovoleno reformovaným, aby maso veřejně prodávali.

V tištěné žádosti králi předložené stěžovali sobě reformovaní, že jezovité toto nařízení sestavili, aby edikt nanteský podkopali a jednou ranou zničili. Namítali především, že katolickým farářům udělené povolení, aby směli nemocné reformované navštěvovati, přímo jest proti ediktu nanteskému a příčinu zavdává k různicím a sporům rodinným; ano že jednotlivá znamení rukou nebo hlavou, která na smrt nemocní neb bez vědomí ležící činí, z úmysla neprávě se vykládají, aby se mohlo zmocniti dítek zemřelých aneb aby uzdravení prohlášeni byli za odpadlíky.

To všecko nedostačovalo jezovitům. Roku 1680 seslali na reformované ještě krutější předpisy. Tak bylo protestantským babičkám zakázáno, aby pomáhaly při porodu pod záminkou, že dle své víry nepovažují křest za potřebný a nemohou děcku udělit křest z nouze. Naproti tomu bylo katolickým babičkám, když k protestantským matkám povolány byly, právo uděleno, že mohou vykonati katolický křest z nouze. Každému katolíkovi bylo pod ztrátou života a jmění zakázáno, k reformované víře přestupovati, a protestantským kazatelům bylo poručíno, aby žádného katolíka k víře své nepřijímali a v chrámech svých netrpěli; kdyby rozkaz ten přestoupili, byli by zbaveni ouřadu svého a chrámy ony byly by zavříny. Reformovaným bylo pronajímání daní zapovězeno a generální výběrčí měli předepsáno, aby jich při vybírání daně nepoužívali. Svatby mezi katolíky a reformovanými byly zakázány a za neplatné uznány a dítky z toho manželství byly zaneseny co nemanželské a neschopné k dědictví po rodičích. Kdo ku katolické víře přestoupil, obdržel tříletou lhůtu na zaplacení svých dluhů.

Jiným královským přípisem bylo prohlášeno, že reformovaní hoši a dívky, jakmile sedmého roku dosáhnou, katolickou víru sami sobě zvoliti mohou, aniž by jim kdo překážeti směl. Nařízení toho bylo strašně nadužíváno. Když soused, nepřítel neb čeledín udal, že reformované dítko udělalo znamení kříže, neb polibilo obraz panny Marie, neb při pohledu na svátost oltářní neb kříž řeklo, že jest to dobrý Bůh, uchopili jej a odevzdali katolíkům a jakmile zde dary neb mlsotami dalo se pohnouti a řeklo: Zdrávas Maria, aneb: Mše je krásná, prohlásili to za přestoupení ku katolické víře.

Když ani tyto vymyšlené muky nespomáhaly, sáhlo se k hrubému násilí.

František Michal Louvois, vojenský ministr Ludvíka XIV., muž domýšlivé pýchy a zuřivé ukrutnosti, byl to, jenž záměry pekelné jezovitů, víru pomocí vojáků rozšiřovati, provedl a pod pláštíkem náboženské horlivosti pověstné „dragonády" nebo též „obuté missie" zvané spůsobil, jichž ukrutenství strašnější byla než vraždění v noci bartolomějské. V okamžiku zbožného nadšení vyloudili jezovité na králi rozkaz, aby každý nově obrácený po dvě leta byl prost vojenského ubytování, kdežto by reformovaní dvojité břemeno nesli.

Louvois poslal několik pluků dragounů do Poitou a Bearnu, ve kterých krajích reformovaní hlavní sídla svá měli.

Správce krajiny poitouské, Marilac, dostal od ministra pokynutí, aby jednal, jak se mu zlíbí, ale tak, by to nikdo nepozoroval, jako by to bylo vůlí královou, násilí při obracování na víru užívati. Ale správce chtěl lichotiti králi v jeho modlářství i ministrovi jeho. On dovolil vojákům surovosti, které ani vítěz nad odzbrojeným nepřítelem nekoná. Ohněm i mečem zuřili bez citu proti nešťastníkům, kterým víra byla nad život. Muže obraceli na víru katolickou s pistolemi na prsou, ženy násilím a zprzněním.

Kdokoli se odvážil stížnost proti nelidskému řádění tomu pronésti, byl vržen do žaláře; profousové a biřicové vdírali se do domů, aby ty, které strachem před smrtí nejvíce ztýrali, přinutili k podpisu vyjádření a pod rukou pochopů dodali, že to „svobodně“ činí. Tyto rukou katovou vynucené listiny byly zasílány ku dvoru, aby králi ukázali, jak dobře působí vojenská ubytování.

Nevyhnutelným následkem toho bylo, že Louvois krále přemluvil, aby i v ostatních krajích dragounů k obracování na víru použito bylo. Při tom se varovali, aby králi ničeho k uším nepřišlo, co by v něm zbudilo city lidskosti. Považoval-li Louvois pár milionů lidí za zbabělé otroky, aneb činil vše zúmyslně, aby věrné poddané královi k vzpouře popudil, aby pak pod záminkou práva na ně co buřiče vrhnouti se mohl, to jest nerozhodnuto. Dosti, výsledek byl, jak se očekávati dalo.

Všeobecné a veřejné strasti ubohých, kteří svévoli ukrutných vojínů vydáni byli, vyvolaly rychlé neočekávané hrdinství, které ve všech krajinách se rozšířilo. Všickni reformovaní, vidouce svobodu svou náboženskou tak násilně ohroženou, seřadili se k společnému odporu, který na obou stranách mnoho krve stál. Města byla bez lidí, muži a ženy táhli beze všeho velení, ale rozohněni vírou, s rozličnou zbraní proti vojsku. Skutečně mohli vojsku nebezpečnými býti, kdyby v čas nebylo příměří uzavřeno a símě sváru mezi ně rozseto. Avšak na vzdor všem příměřím pokračovali správcové krajů, pobízeni jezovity, v ukrutenstvích svých. Posud sháněli lid pistolemi a bodáky do kostela na mši, plenili domy a polomrtvé osadníky, bez soudních rozkazů, vlékli do žalářů. Byly vynalezeny nové muky, aby nešťastní dlouhými bolestmi trápeni byli, aniž by zemřeli.

Kdežto po celém království umírající sténali, jimž ukrutně víra i život vyrvány byly, pělo se v slavné nádheře v královské kapli: „Bože, chválíme Tebe!“ a po všech ulicích pařížských rozlehal se veselý jásot, ohňostroje byly vypalovány a při hukotu děl volal lid: „Ať žije Ludvík Veliký!“ Všecko bylo před králem zatajováno a obyčejně po každé, s ženštinami prohýřené noci královĕ přineslo pobožnosti věnované jitro nové muky Hugenotům. Ludvík XIV. domníval se stále, že co dragouni a pochopové nedokonali, může doplněno býti zrušením ediktu nanteského. Když se byl se svým zpovědníkem, jezovitou La Chaisem, a milostnicí svou, paní z Maintenonu, poradil, slíbil, že ku všemu svolí.

Moudřejší ministři kárali přísnost, s kterou se doposud s reformovanými zacházelo. Avšak Louvois, jenž s ukrutenstvím započal, chtěl podobně též skončiti. Nechtěl sobě ovoce svého obracování na víru z rukou dáti vyrvati. V říjnu 1685

předložil krály nový edikt k podepsání, který dne 22. října pařížským parlamentem přijat byl a takto zněl:

1. Všecky výhody, které až doposud dle královských ediktů, příměří a smluv reformovaní měli, od nynějška přestanou a všecky kostelní budovy a modlitebnice jejich budou strženy.

2. Ani ve veřejných, ani v soukromých domech nesmí pod jakoukoliv záminkou reformovaní se scházeti, aby zde náboženství své konali.

3. Nápodobně žádný pán statku na svém venkovském sídle nesmí se opovážiti podobnou bohoslužbu dáti vykonávati pod trestem uvěznění a zabavení jeho statků.

4. V době čtrnácti dnů musí všickni reformovaní duchovní, nechtějí-li se obrátiti, všecky francouzskému panství podrobené země opustiti a všeho kázání, napomínání a jiných duchovních výkonů se zdržeti, jinak by v pádu, že polapeni budou, na galeje přikováni byli.

5. Oni duchovní, kteří ku katolické víře přestoupí, budou doživotně a po smrti jejich vdovy pozůstalé všech daní a ubytování vojenských sproštěni. Kromě toho povoluje jim král službu o třetí díl větší, než ona, kterou jako reformovaní kazatelové měli. Po smrti mužů svých obdrží vdovy jejich polovici této služby.

6. Kdo by z nich advokátem neb doktorem práv býti chtěl, nebude zavázán, aby po tři roky študoval, jak toho zemské zákony žádají, ale on může ihned po předběžné zkoušce hodnosti doktora dosíci, zač jenom polovici obyčejných poplatků složí.

7. Všecky soukromé školy, ve kterých se reformovaná mládež vyučuje, jsou zrušeny a vše bude zakázáno, co by reformovaným ku prospěchu býti mohlo.

8. Dítky, které z reformovaných rodičů se narodí, budou od nynějška v katolických farních chrámech křtěny. Pod trestem pěti set liber a dle spůsobu věci ještě pod citlivějšími tresty buďtež otcové i matky zavázány, aby své děti do kostela přinášely. Ony budou v katolickém, apoštolském a římském náboženství vychovány a jest to nejvážnější vůlí královskou, aby místní ouřadové stále zákon ten důrazně zachovávali.

9. Z královské milosti dovoluje mocnář oněm reformovaným poddaným, kteří před prohlášením tohoto ediktu do ciziny uprchli, v době čtyr neděl do vlasti své se navrátiti, kde bez překážky majetek svůj nastoupiti mohou. Avšak statky těch, kteří do doby té se nevrátí, připadnou královské pokladnici.

10. Pod trestem galejemi pro muže a trestem vazby a zabavení statků pro ženské pohlaví jest ouplně všem reformovaným zapovězíno, aby francouzské státy opustili a jmění své do ciziny odnášeli.

11. Co proti odpadlíkům (relaps) nařízeno jest, nabývá plné právní platnosti.

12. Konečně dovoluje král oněm, kteří reformovanými zůstati chtějí, bez překážky pobyt v království, aniž budou v náboženství svém rušeni neb uráženi, pokud se totiž tajného i zřejmého vykonávání jeho zdrží.

Tato s jezovitskou schytralostí sestavená listina přiměla mnohé reformované, že vzdali se myšlénky na vystěhování; avšak v krátce viděli se v nadějích svých sklamáni, neboť byli dále silným ubytováním obtěžováni, aby byli nuceni, státi se katolíky. Louvois psal na radu jezovity La Chaise výslovně k velitelům krajů:

Jest to vůlí královou, aby s oněmi, kteří zdráhají se, k jeho náboženství přestoupiti, s nejvyšší tvrdostí bylo nakládáno, a že ti, kteří sobě za slávu kladou, že chtějí posledními zůstati, až na nejzazší konce hnáni býti musí!

Skutečně objevily se v krátce opět nové tvrdé vyhlášky. Tak bylo (1686) nařízeno, aby prokurátoři královští a kdož nejvyšší moc soudní v rukou mají, všecky dítky reformovaných od jejich pátého až do šestnáctého roku rodičům odebrali a jejich katolickým příbuzným, a nenílí těchto, jiným katolíkům odevzdali, aby v katolickém náboženství vychovány a spůsobem stavu a pohlaví svému přiměřeným vzdělány byli; rodičové zaplatí potřebné roční peníze dle svého jmění a nelze-li jim toho, nechť jsou dítky do nejbližšího chudobince dopraveny a řemeslu vyučeny. Že mnoho rodičů k vůli dítkám svým přestouplo, přišel rozkaz, aby, pak-li noví katolíci dítky své pravidelně do farní školy neposílají, děti jejich do jezovitských kolejí, dcery do kláštera byly poslány na outraty rodičů svých.

Jelikož společné schůze k duševní posile byly potřebné a nejdříve jen z několika osob a v odlehlých místech se odbývaly, brzy však obzvláště v Languedoku a zejména v Sevennách četně navštěvovány byly a že mnohý vystěhovalý kazatel do Francie se navrátil, byl královským rozkazem pod trestem smrti všem reformovaným kazatelům návrat zakázán, a jejich přechovávání zakázáno mužům pod doživotním trestem na galejích a ztrátou jmění, ženám pak pod trestem doživotního vězení. Onomu, kdo by udáním svým o zatčení kazatele se přičinil, slíbena odměna 5500 livrů; zároveň bylo přikázáno, kdo podobné schůze navštěvuje, a jiné náboženství než katolické vykonává, že smrtí trestán býti má.

Proti nově obráceným, kteří, jakmile vojáci odtáhli, nikde mši nenavštěvovali, bylo nového nátlaku užito; proti oněm, kteří onemocněvše, se prohlásili, že chtějí v reformované víře zemřít a se zdráhali, svátosti od katolických kněží přijímat, ustanoveno přísných trestů; když by se opět uzdravili, měli mužové, ženy i dívky církevní pokání činiti a jmění svého se vzdáti; prvnější potkal trest na galejích, druhé vězení; kdyby však zemřeli, byla by těla jejich na rasoviště vyvlečena. Roku 1688 bylo všem v posledních pěti letech obráceným nařízeno, aby pod trestem galejemi zbraně své vydali. Již roku 1685 uchopeno se nových prostředků, aby vystěhování zamezeno bylo: všem kupcům, kapitánům lodí a jiným námořníkům bylo pokutou 3000 livrů a v opětném pádu tělesným trestem vyhrožováno, budou-li outěku reformovaných napomáhati; nedlouho na to byl jim trest smrti uložen a udavačům, kteří by ty udali, jenž vystěhovati se chtějí, slíbena polovice jejich jmění.

Vzdor této zápovědi a přísnému střežení hranic na zemi i na vodě podařilo se mnohým reformovaným na vetchých loďkách, aneb převlečeni co žebráci, rolníci, čeledínové, vojáci neb poutníci, též podplacením strážníků pohraničních, někdy i znamenitými částkami v směnkách neb na hotově do ciziny se dostati; též těžký osud těch, kteří chyceni a v řetězích na galeje vlečeni a do západní Indie odváženi byli aneb dlouho v nezdravých vězeních oupěti museli, neodstrašilo je a stěhování trvalo ještě dlouhá leta po zrušení edikta nanteského. Obyvatelstvo francouzské zmenšilo se o sta ticíce lidí, mnoho důstojníků a as 20.000 nejlepších plavců a námořníků sesílili vojenskou moc cizích nepřátelských zemí; továrníci a řemeslníci, kteří nejvíce se stěhovali, přenesli píli průmyslovou do ciziny a dali tím francouzskému obchodu a průmyslu

bolestnou ránu, odnesše sebou též své jistiny. Roku 1688 vypuklá válka zjednala reformovaným úlevy, ant vojsko proti nim užívané na hranice odesláno bylo. Úmrtím Louvoise a stářím La Chaise nabyly v státním ministerstvu mírnější náhledy převahu.

Strana jezovitům protivná namítala, že vynucené a licoměrné obracování není žádným užitkem pro katolickou církev a že jest to znesvěcením jejím. Výsledkem těchto náhledů byla r. 1698 uveřejněná vyhláška, kterou jako dříve vykonávání reformovaného náboženství zakázáno bylo, avšak k násilí nebyly zde dávány žádné rozkazy.

Až když v posledních dnech Ludvíka XIV. nový královský zpovědník, jezovita Tellier, moci nad králem nabyl, vymohl novou vyhlášku (1715) a v té tvrdil, že pouhý pobyt ve Francii jest důkazem, že přijali katolickou víru a pročež bylo nařízeno, aby reformovaní, ať víru svoji odpřisáhli nebo ne, svátosti z rukou katolických farářů přijímali a kdyby se zdráhali, aby za odpadlíky považováni a s nimi dle nařízení r. 1686 nakládáno bylo.

Úmrtím Ludvíka XIV. bylo provedení zákona toho překaženo, avšak přece zavdal některým správcům v kraji podnět k ukrutenstvím rozličným.

59.

Jezovité a slib chudoby.

ak, jak málo dbali otcové řádu Ježíšova o slib čistoty, oddávajíce se nejhnusnějším smyslnostem, tak málo dbali též na slib chudoby. Slib ten byl také slavně skládán, avšak zasvěcení brzy shledali, že ani v jezovitských domech profesních, ani v kolejích a jiných ústavech toho řádu neschází ničeho co do jídla, pití a jiných požitků, ano, že tam panuje přepych, sotva ve vrchnostenských domech vídaný. Obecenstvo dalo se po staletí klamati.

V skutečnosti měla a má společnost Ježíšova nesmírná bohatství, jaká žádná lidská společnost co do obsahu a přebytku nikdy neměla.

Bohatství to slouží jim k tomu, aby na všech místech světa své špehouny vydržovati mohli, aby se podplácením ve vlivu svém na rozličných dvorech udrželi, aby sobě místa zpovědníků u panovníků a mocnářů zakoupili a moc svou upevnili.

Již r. 1626 vyslovila se universita pařížská o nesmírnosti tohoto bohatství v stížném spisu svém, který za příčinou čtenářům našim známých sporů s jezovity králi podala.

Povstane nyní otázka, jak a kterým spůsobem jezovité všecky tyto poklady nabyly. Oni pravda tvrdí, že vše poctivým spůsobem, jenom z náklonnosti dobrých křesťanů, kteří jmění své řádu odevzdali, nashromáždili. Skutkem jest arci, že otcové Ježíšovi vše od svých zbožných oveček obdrželi; jest však pouze otázka, jakých prostředků používali, aby řádu dary ty získali. A tu shledáváme, že nebylo žádného prostředku, kterého by byli k dosažení svého cíle nepoužili; prosili, žebrali, lichotili, domlouvali, hrozili, všeho upotřebili; ti, kteří měli přirozené právo na jmění, po kterém bažili, byli majiteli jmění, třeba to vlastní dítky jeho byli, uměle s obou stran mezi nimi vyvolanou záští odcizováni, tak že byli odděděni a jmění připadlo jezovitům. Jelikož jim ve Francouzsku později bylo zakázáno, aby dědictví neb odkaz nějaký přijímali, předstrčili jezovité zvláštní jim oddané lidi, kteří odkaz na své jméno upsati dali a pak jezovitům odevzdali.

Tak místo aby lásku hlásali, rozsívali v rodinách nenávist a nesvornost a mnohé dítky a příbuzní byli o spravedlivý podíl svůj oloupeni, aby jejich lakota byla ukojena. Uvedeme několik příkladů, které jsou známy a listinami dokázány, o tomto ucházení se o dědictví:

Ku konci XVI. století žil pod vládou Jindřicha III. ve Francii Petr Airault, kriminální rada u soudu v Angersu. Týž měl jediného syna, jmenem René, nadaného to mladíka, kterého za příčinou bohatství a vážnosti rodiny jeho skvělá budoucnost očekávala; aby vychování jeho bylo dokonalé, dal jej do jedné jezovitské koleje, jejíž síly učitelské byly vychvalovány.

Zde vyjádřil otcům zřejmě, že jest to jeho vůle, aby syn stavu jeho se věnoval a někdy jeho nástupcem byl a pročež jenom s takovými mladíky zacházel, kteří se chtějí oddati světskému a ne duchovnímu stavu. Jezovité svatě přislibovali, že věrně přání toto splní, a oni by to byli jistě splnili, kdyby byl René chudobným hochem beze všech vyhlídek býval. Jelikož však nejen po svém otci znamenité jmění k očekávání, ale již po své babičce značný podíl měl, usnesli se na tom, že s Reném tak budou nakládati, až jej přinutí, aby do řádu jejich vstoupil a jmění své jim přinesl.

Po tříletém pobytu v jejich koleji oblekl René (1586) roucho řeholní. Když otec o tom se dozvěděl, rozhněval se a žádal pomocí soudu syna svého nazpět; k zodpovídání pohnaní jezovité prohlásili, že René dobrovolně do společnosti vstoupil a přísahou na vždy k ní vázán jest. Ihned obžaloval je Airault u parlamentu anjouského a tento dal mu za právo a odsoudil jezovity, aby vydali svého novice, jelikož jej proti právu zadržují. S rozsudkem ouřadu v ruce spěchal Airault do Angersu a klepal, podporován ozbrojenou mocí, na vrata jezovitské koleje; ale jakou dostal odpověď? Mladý René prý uprchl v noci a žádný neví, co se s ním stalo. Kriminální rada nechtěl to věřiti a prohledal celou kolej, ale nikde nenalezl syna svého, neboť tento skutečně tam se již nenalezal. Byl k vůli větší bezpečnosti tajně do jedné koleje v Lotrinkách a odtud do Německa a konečně do Italie dopraven.

Pak byli tak opatrní, že jméno René Airault co zmizelého ze seznamu kolejí vyškrtli, a pod jiným neznámým jmenem, které novému členu dali, zanesli. Brzy ukázalo se, že jednali chytře.

Král Jindřich III., poháněn jsa nešťastným, polozoufajícím otcem, zakročil poslancem svým u papeže Sixta V. a žádal od něho rozhodnutí ve prospěch kriminál-

ního rady. Papež vyhověl žádosti „nejstaršího syna církve“ a žádal od generála jezovitů, aby mu předložil seznamy všech členů řádu, též noviců. Generál uposlechl, věda dobře, že nelze hledaného nalezti. Skutečně také nebyl nalezen a papež i král museli se spokojiti s odpovědí, že mezi členy řádu Ježíšova není žádného René Airaulta.

Tu napadlo teprv starému otci, že syn v spiknutí to zasvěcen a se záměry jezovitů v srozumění jest, neboť jináče byl by po tak dlouhém čase příležitost nalezl a znamení života o sobě dal. Dal tedy veřejným notářem vyhotoviti poslední vůli, ve které syna svého, pokud to zákon dovoluje, oddědil. Brzo na to zemřel hořem a žalostí sklíčený otec, ode všech, kteří jej znali, truchlen a litován.

Sotva starý byl pohřben, objevil se mladý René Hirault, ne však co jezovita, ale co obyčejný světský člověk, omlouvaje dlouhou nepřítomnost svoji neodolatelnou touhou, aby cizé země seznal a velice udiveným a polekaným stavěl se při zprávě, že otec umřel, a žádal konečně své jmění.

Jmění, které byl po babičce zdědil a které sirotčímiouřady spravováno bylo, nemohlo mu arci zadržováno býti a taktéž ne ona část jmění otcova, která mu dle zákona přináležela a ponechána býti musela. Sotva obdržel majetek svůj, byl ihned co jezovita od společnosti nazpět povolán a tato shrábla, jelikož jednotlivý člen zvláštního jmění míti nesmí, celé znamenité jmění to. —

Velkého povyku nadělal soud, který loyolité o velké panství Büren ve Westfálech vedli:

Roku 1610 zemřel docela protestantský baron Jáchym z Bürenu a zanechal jediného, taktéž protestantského synáčka, jmenem Moric, nad kterým matka jeho, též horlivá protestantka, poručnictví vedla. Bylo to před třicetiletou válkou a katolíci i protestanti žili tenkráte zcela dobře pospolu a vdova Alžběta, nemajíc žádného zlého tušení, měla známost s několika katolickými šlechtičnami z okolí, obzvláště v blízkém městě Paderbornu, a častěji je navštěvovala.

To nemohlo arci jezovitům, kteří se právě tenkráte v Paderbornu usadili, dlouho skrytým zůstati a jelikož se spolu dozvěděli, že vdova více citu než rozumu má, vymyslili sobě spůsob, jak by mladého Morice z Bürenu i s jeho matkou ku katolické církvi obrátili a obou jejich dědictví, obzvláště krásné panství Büren, k svým majetkům přivtělili.

Bylo to arci hezky smělé podniknutí, ale zbožní synové Loyolovi měli v Paderbornu jednoho ve svém středu, jenž v uhlazenosti mravů, jemnosti společenského chování a vůbec ve všem vynikal, čím by paním zalichotiti se mohl; pomocí něho doufali, že všecky obtíže přemohou.

Skutečně předevzal páter Fridrich Röhrich, to bylo jmeno švihákovo, s největší pílí úlohu svoji a podařilo se mu, když byl dotčenými katolickými dámami paní Alžbětě z Bürenu představen, v krátce důvěru její získati. Napřed stal se domácím přítelem a rádcem ve světských věcech, později i rádcem svědomí a zkrátka po třiletém namáhání dožil se té radosti, že vdova z Bürenu veřejně k „samospasitelné“ víře přestoupla. Stalo se to ku konci roku 1613.

Přirozeným následkem toho bylo, že ihned vychování mladého Morice ouplně rukoum synů Loyolových přenecháno bylo; devítiletý hoch byl dán nejdříve na jezo-

vitské gymnasium v Paderbornu a zůstal na něm až do r. 1617, ve kterém se matka jeho za Viléma z Westfál po druhé provdala. Na to byl poslán do slavného ústavu jezovitů v Kolíně a zde byl již sám od sebe blouznivý duch jeho tak připravován, že v stáří sedmnácti let matce své ohlásil, že chce, aby lákání zlého světa ušel, ihned do společnosti Ježíšovy vstoupiti.

Jezovité domnívali se, že matka i otčim beze všeho rozhodnutí toto schválí. Ale v tom ohledu se zklamali; oba rodičové vyslovili se spíše, že mladík, aby ve světě trochu se poohledl, na cesty poslán býti má. Aby sobě celou záležitost nepokazili, ustoupli jezovité a Moric šel 1621 na cesty; na radu jezovitů byl mu za průvodčího dán jistý Baltazar Böninghausen, mladý, zcela v zásadách jejich vychovaný člověk, od kterého se každý krok Morice z Bůrenu dozvěděli.

Po delším pobytu ve Francii a Španělích odcestoval Büren se svým společníkem do Říma. Bylo to zcela v pořádku, že musel učinit návštěvu papeži, jakož i generálovi jezovitů, Muciovi Vitelleschimu. U poslednějšího přednesl mladík, průvodčím svým připraven, přání, že by vstoupil do řádu jezovitů. Generál radil mladíkovi, aby zbožný svůj oumysl na nějaký čas odložil, a k tomuto velikému kroku se připravoval. Rada zněla otcovsky a Büren ji také tak přijal; ale příčiny generálovy byly jiné. Mladý Moric byl teprv devatenácte let stár, tedy nezletilý a neměl posud právo, aby panství Büren zadati mohl. Bylo tedy zapotřebí jeho zletilosti a též smrti matky jeho.

Když Büren z cesty své domů se navrátil, nalehali naň matka i otčim, aby si zvolil manželku, anyť by jinak, kdyby bez zákonitých potomků zemřel, krásné jeho statky na vedlejší příbuzné připadly; avšak v tomto ohledu byl on neuprositelný, neboť složil tajnou přísahu, že později vstoupí do řádu a zpovědník jeho hrůznými barvami líčil mu pekelné tresty, které každého křivopřísežníka stihnou.

Avšak v jiném ohledu vyplnil přání matky své, aby sobě světský obor nějakého zaměstknání zvolil, a velice lichotilo mu, když jej v říjnu 1629 císař Ferdinand II. přičiněním jezovitů jmenoval předsedou říšského komorního soudu.

V stejný čas nastoupil správu panství svého, avšak stále s jakýmsi obmezením, neboť jeho matka, pokud žila, brala z něho jisté důchody. Konečně padla i tato překážka, když matka roku 1632 zemřela. Nyní nalehali vší silou naň jezovité, aby buď do jejich řádu vstoupil, aneb ve prospěch jejich závěť učinil.

Moric z Bürenu přislíbil jim obé, jenom vyprosil si lhůtu, aby se mohl vyrovnati se sestrou a otčimem, kteří část požitků brali. Tak uplynul rok za rokem a synové Loyolovi byli proto netrpělivými. Po opětném pobízení vyhotovil 21. dubna 1640 poslední vůli, kterou veškeré své jmění beze vší výminky jezovitům odkázal s tím ustanovením, aby v Bürenu založena byla kolej jezovitská. Na radu jezovitů ustanovil za vykonavatele poslední své vůle biskupy z Münsteru a Paderbornu, ano i císaře samého; takto domnívali se synové Loyolovi, že odstraněna každá možnost, aby odkaz zvrácen byl. Aby byli ještě jistějšími, přemluvili jej, aby docela do řádu jejich vstoupil; učinil to skutečně roku 1644. Nyní byli s to, aby krásný majetek ten zabavili; učinili to co možná skrytě, aby nikdo o tom nezvěděl. Též vstoupení Bürenovo do řádu bylo považováno za tajemství, a on žil na statku svém dále, jak se zdálo, neobmezeně, ač ouplně od jezovitů závisel.

Nějaký čas dařil se klam ten. Otčim Moricův, Vilém z Westfálů, dopátral se však věci té a nalehal se vší ráznosti svojí naň, aby nejen odkaz svůj zrušil, ale jezovitům na vždy s Bohem dal. Předkládal mu, jak mnoho by sestry jeho a příbuzní darováním panství bürenského jezovitům zkráceni byli, a jak sestry i on v plném právu jsou, aby nároky své pomocí ouřadů hájili.

Avšak všecko domlouvání bylo marné, otčimovi nezbývalo ničeho jiného, než že ve jmenu nevlastních dcer svých souditi se musel.

Soud ten spůsobil veliké pohoršení, neboť přišly při tom věci na jevo, které svět ošklivostí naplniti musely. Ano, jezovité ukazovali při tom takovou lakotnost, že biskup paderbornský, Dětřich Adolf z Recku, v jehož obvodu panství leželo, přinucen byl, v srpnu 1657 vojskem je obsadit a po tři roky je spravovat, až císař Leopold I. roku 1660 rozkázal, aby je opustil. Rok na to (17. listopadu 1661) zemřel též páter Moric, jak mladého Bürena od r. 1644 jmenovali, aniž by dočkal se konce celého soudu. Soud trval ještě celých sedm a třicet roků a skončil narovnáním, dle kterého jezovité, aby mohli panství podržeti, značnou tehdy částku pět a třiceti tisíc tolarů vyplatiti museli.

Ne vždycky zachovávali jezovité při tomto vyluzování dědictví zevnější nátěř práva; někdy sáhli též k nedovoleným prostředkům.

Hrabě z Marle, podkoní u prince z Condé, měl jediného syna, kterého na vychování do jezovitského ústavu v sv. Acheulu dal. Nábožní otcové vyptávali se syna po jmění otcovu a dozvěděvše se, že někdy značně dědit bude, uzavřeli, že tohoto jediného potomka a s ním jeho dědictví řádu získají. To ale nešlo tak lehce, mladý Marle byl veselé povahy a nechtěl o klášteře slyšeti; ale naopak hrozil, že uteče a otci o všem zprávu dá.

Teď ale změnili otcové jezovitští najednou plán svůj, neboť oni nyní prudkému jinochu popřáli tolik příležitosti k lehkomyslnostem, že tento skutečně jim do pasti vlezl. A čím více mladík tento nástrahám jejich se podával, tím více stýskali si v listech svých na něho otci jeho, tak že tento se nad synem svým velmi rmoutil.

Bylo tedy mezi otcem a rektorem ústavu umluveno, že mladého kvítka dají ze St. Acheulu do jezovitské koleje v Bordeaux (čti Bordó), zdali by se snad zde mezi jinými spolužáky a jinými učiteli nepolepšil; leč on se, aspoň jak vysvítalo ze zpráv jezovitů, a jiných zpráv odnikud ubohý ošálený otec nedostával, nikterak nelepšil.

Jezovité uměli zameziti, aby syn mu nikdy sám nepsal, a pak-li kdy, tedy mu vždy rektor psaní buď diktoval aneb opravoval. Ale protože mladý de Marle ani v Bordeauxu (Bordó) se nezjinačil, dali ho do Forealquieru a otec jeho mu psal, to že jest jeho poslední pokus, a nepolepší-li se a kdyby se měl o něm něco špatného ještě dozvěděti, že nad ním zavře zcela ruku otcovskou. Mladík vzal si tento list otcův k srdci, a umínil si pevně, že se polepší a v skutku počal po nějaký čas študiím se horlivě věnovat.

Leč to se nehodilo záměrům ouskočných jezovitů a znova počali klásti nezkušenému jinochu osidla, přivedli jej k lehkomyslným soudruhům, tak že za nedlouho zase upadl ve starý život svůj. Rozumí se samo sebou, nyní že zase docházeli otce od jezovitů velmi špatné zprávy o synovi, čímž dosáhly hoře a hněv jeho nejvyššího stupně.

Mezitím, když starý de Marle byl na syna tak rozhořčen, přiměl jej rektor koleje st. Acheulské k tomu, že psal synovi takové přísné psaní, v němž se jej odříkal, že tento v zoufalství ze semináře forcalquierského utekl a po světě se potuloval.

Tím tedy dosáhli páni jezovité, po čem tak dlouho bažili, neboť rozhněvaný otec ihned se odhodlal, že všecky své statky, pokud by nebyly lénem, prodá a s celým svým jměním do řádu jezovitského vstoupí, aby u prostřed zbožných otců tiše a pokojně zemřel.

Leč ještě nestydatější jest událost následující:

Mezi země, do kterých loyolité častokráte, ovšem že vždy bez výsledku, se hleděli zahnízditi, patří zvláště evropské Turecko, a mezi jinými dal si zejména páter Sarot velkou práci, aby si mezi řeckými křesťany v Rumelii získali přívrženců. Jak se ale zdá, šlo tomuto páteru více o jejich peníze, než o jejich duševní blaho, neboť on se otáčel jen mezi bohatými a zejména oblažoval duchovní radou svojí bohaté vdovy. Taková vdova byla i jakás Žofie Stará, kterážto měla jmění asi na čtyřicet měšců, dle našich peněz asi třidcet tisíc zlatých a Sarot, seznámiv se s ní, neustál prvé, dokud milou Žofii ze středu bludné sekty arménské, k níž se přiznávala, nepřivedl do lůna samospasitelné církve katolické, a tato dobrá žena byla lstivými řečmi ouskočného jezovity tak omámena, že proti slibu, že se řád o ni až do smrti co nejlépe postará, odevzdala celé jmění své jezovitům.

To zdálo se býti dobrým lovem, neboť onano žena byla již při letech, a jelikož mimo to ještě stále churavěla, mohlo se očekávati, že řád jezovitský se nebude muset o ni příliš dlouho starati.

Tak také myslil Sarot, leč na neštěstí se lišák onen notně přepočetl, neboť stařena se počala zotavovati a již několik let ji vypláceli jezovité na výživu, aniž by se byla měla příliš k smrti. I počali se méně o ní starati, ano nedopřáli ji ani nejpotřebnějšího ošetření, když brzy na to do nemoci dosti nebezpečné upadla. Ubohá žena obrátila se tedy na své dva synovce, aby ji neopouštěli; ale tito nechtěli o ní slyšeti, dozvěděvše se, že byla celé své jmění darovala jezovitům.

Stav nešťastné stařeny byl tudíž den po dni horší a horší, a tak ve své osamělé světničce, kterou pro slabost nemohla ani na krok opustit, div že si nezoufala. Obrátila se tedy po druhé k svým synovcům, ti ale jí zase odpověděli, aby si šla k těm, jimž dala celé jmění své. Tu sebrala opuštěná nešťastná onano žena všecky síly své, a dovlékla se na ulici, zde ale sklesla k zemi, neboť pro slabost nemohla dále. Outrpní lidé, vidouce ji zde tak bídnou ležeti, zvedli ji a dovezli ji před dům synovců jejích. Zde zaklepali místo ní na dvéře, prosíce ve jménu jejím za milosrdné přijetí nešťastnice. Synovci byli z počátku k prosbám jejím hluší, konečně ji ale přece přijali do domu svého.

Zde pak vypravovala stará teta s pláčem, jak se s ní od počátku až do nynějška nakládalo, jak jí nejprvé lichotivými řečmi přelstili a nyní jak ji opustili. Tímto vypravováním obměkčilo se srdce příbuzných jejích a pojal je vztek nad ošemetností hanebných jezovitů. Ihned podali o tom zprávu arménskému patriarchovi a tento bez prodlení přišel, aby se zevrubně na všecky podrobnosti tohoto činu zeptal. Stařena na domlouvání jeho zase vrátila se do církve arménské. a patriarcha jí slíbil,

že všecku vážnost svoji vynaloží na to, aby jí zase k jmění jejímu, o něž ji byli ošemetní jezovité oloupili, dopomohl. A tomuto slibu svému také dostál, neboť ihned žaloval to pašovi.

Paša, nerozmýšleje se dlouho, dal si zavolati Sarota a velel mu, aby, nechce-li mít uši uřezané, bez prodlení peníze ony vrátil. Jezovita ale tvrdil, že neobdržel čtyřicet, nýbrž jen čtyry měšce a přísahal na to k živému Bohu. S tím byl paša spokojen a propustil jej, a milý páter plesal v srdci svém, že aspoň touto lží mu bylo šestatřidcet měšců zachováno. Proto přece ale uznal za dobré, pod pláštíkem černé noci s Vaňkem se poraditi, dozvěděv se, že synovci stařeniny, nejsouce s rozsudkem pašovým ouplně spokojeni, shledávali důkazy, že skutečně teta jejich jezovitům dala čtyřicet měšců.

Mimovolně se tu naskytuje otázka, zdali všickni jezovité tak smýšleli a jednali. Člověk by věru myslel, že v takovémto řádu, který čítal tolik členů a mezi nimi mnohé, kteří byli nadáni výtečnými dary ducha, muselo býti aspoň několik členů, kteří byli jiného smýšlení, než aby se byli takového hanebného činu, jakýmž jest vyluzování dědictví, dopustili. Ano, dalo by se tak myslet a to snad vším právem. Ale byť tomu i tak bylo, co tím lidstvu bylo zpomoženo? Znaliť vrchní představení a zvlášť jenerál v Římě velmi dobře každého člena řádu, protože se mu každoročně o každém velmi zevrubné zprávy zasílaly a tudíž se také vědělo, k čemu se každý nejlíp hodil. A tudíž rozumí se samo sebou, že kdokoli v dědictví přivlastňování jen dosti malého smýšlení, které se jezovitům dobře nehodilo, jevil, neustanovili za zpovědníka a tím méně za zpovědníka bohatých vdov. Dejme tomu ale, že by se byli jednou zmýlili a že by byli učinili zpovědníkem té oné bohaté vdovy člena řádu, jenž toho postavení ve prospěch řádu nezastával, tu měli ihned dosti prostředků po ruce, že na místo něho jiného schopnějšího dosadili. Vždyť mohli představení jezovitští s členy řádu svého zcela libovolně nakládati a tohoto práva svého oni také ouplně používali. Poslouchat ale musel každý člen řádu bez rozdílu, sice jej očekávaly přísné tresty.

Dejme tomu, že by však byl některý jezovita všecky své spolubratry řeholní dovedl svou povahou klamati, a že by byl zpovědnice použil k tomu, aby kajicnice své zrazoval, by řádu jeho ničeho neodkazovaly, aneb vezmem ten pád, že by je byl nevyzýval k tomu, aby činily poslední vůli ve prospěch řádu, co bylo pak následkem toho?

Na to nechť nám slouží za odpověď příklad pátera Ximenesa. Týž páter byl zpovědníkem jedné bohaté vdovy madridské a když tato v roce 1633 na smrtelném lůžku ležela, nejen že jí nedomlouval, aby jmění své odkázala řádu jezovitskému, nýbrž ještě ji od toho zrazoval, ukazuje na chudé příbuzné její a napomínaje ji, aby na ně nezapomínala. Vdova uposlechla rady páterovy a sdělila také svým příbuzným, že jemu mají za své dědictví co děkovati. A to také za nedlouho dozvěděli se i jezovité, kteří měli v každém téměř domě své vyzvědače — a za několik neděl nebylo pátera Ximenesa více mezi živými. Zemřelť v madridském domě profesním — jak se praví, náhle křečmi srdečními. Tak alespoň roztrubovali jezovité, ale po vyhnání jejich ze Španěl objevilo se, že Ximenes byl od svých představených k smrti odsouzen a že usmrtili jej, poznenáhla hladem a žížní jej umořivše na výstražný

příklad pro budoucnost pro každého člena řádu, kterémuž by napadlo, jednati proti zájmům jejich.

Ostatně musíme také připomenouti, že se jezovitům také každý lov nepodařil, aniž že jim každý vlezl do pasti, nýbrž že na vzdor vší chytrosti jejich mnohá oběť jim uklouzla.

Uvedeme tedy zde i několik příkladů, kde se jezovitům nepodařily vždy spekulace s dědictvím.

V Brusselu žil na počátku 17. století bratr se sestrou velmi svorně, jakkoli sestra byla velmi pobožná a bratr více se klonil k zásadám svobodomyslným. Oba byli již staří, a tudíž nedalo se mysliti, že by se některý oženil. Bratr každoročně ztrávil několik měsíců na cestách. Jednou chtěl se na delší cestu a do vzdálenějších krajin odebrati a tu sepsal poslední svou vůli, ve které ustanovil sestru svoji dědičkou veškerého jmění svého.

Byloť tehdy cestování s velkými nebezpečími spojeno, aniž mohl ten, jenž se na cestách nalezal, tak snadno o sobě příbuzným svým zprávu dáti, jako se to nyní děje. A tak se stalo i v případě tomto. Když totiž bratr dlouho se nevracel, tu se zmocnila sestry jeho nevýslovná ouzkost, anať o něm posud nebyla ani slova slyšela, a zpovědník její, člen to řádu jezovitského, nahnal jí ještě více strachu; leč proto přece jí slíbil, že k upokojení jejímu pomocí svých pánu spolubratrů, kteří jsou prý po celém světě rozptýleni, opatří jí zprávu o bratru vzdáleném. K tomu cíli dala mu ona o bratru svém všecky zprávy o směru a oučeli cesty jeho.

V tom ale se milá sestra náhle roznemohla a zpovědník její měl ji co nejvíce k tomu, aby jmění své řádu jezovitskému odkázala. Jelikož mu ale namítala, že má s bratrem úmluvu, že v pádu úmrtí bude jeden po druhém dědit, a že tudíž musí tomuto slibu svému dostáti, protože neví, zdali je bratr její posud živ aneb je-li mrtev, — tu přinesl jí páter jednoho dne spis sepsaný od rektora a koadjutora zámořské jedné koleje jezovitské, jímž se ztvrzovalo, že bratr nemocné toho a toho dne na nějakou nemoc zemřel. Teď arci nemohla déle o smrti bratrově pochybovati a jezovita obdržel tedy svolení, že bude jmění její řádu odkázáno. Ano, zbožná duše onano nejen že odkázala jezovitům své vlastní jmění, nýbrž i jmění bratrovo, na něž si myslela míti dědické nároky. Z toho byla v koleji jezovitské nesmírná radost, že se jim lest tato tak podařila, ale — najednou počala se zbožná duše ona, o níž již pochybovali, zase pozdravovati, a v tom vrátil se i bratr její, jehož vydávali za mrtvého, z cest svých zpět. Bylť arci na cestách svých po delší dobu nemocen, to ale bylo v městě zcela jiném, než jak loyolité vystavili svědectví, že tam umřel, a tím bylo tudíž dokázáno, že listina, na základě které na sestře jeho dědictví vymámili, byla padělaná. Přestal býti tedy zbožný jezovita zpovědníkem jejím, a, jak se samo sebou rozumí, zrušila nyní sestra celou poslední vůli, ve prospěch jezovitů sepsanou.

V Metách přemluvili jezovité v druhé polovici 17. století jistého muže, když na smrtelné posteli ležel, že může duši svou od tisíciletých muk očistcových, k nimž odsouzen bude, jen tím vysvoboditi, když poručí za sebe po celých příštích deset let každoročně tisíc mší, v celku tedy deset tisíc mší, čísti. A umírající, v ouzkosti srdce svého tomu uvěřiv, poručil v poslední vůli své synům svým, aby za každou čtenou mši za něho deset tolarů tvrdých zaplatili, čímž vzrostlo dědicům jeho po deset let

po jeho smrti ročně deset tisíc tolarů výloh a jezovité tím nabyli za deset let hezké sumičky peněz, totiž sto tisíc tvrdých tolarů. Toto vysvobození duše otcovy z muk očistcových zdálo se být ale dědicům zemřelého velmi drahé a tudíž radili se s výtečným jedním advokátem, zdaž by se toto nepříjemné ustanovení poslední vůle otcovy nedalo nějak vyvrátiti. Leč poslední vůle byla zcela právoplatně sepsána, aniž by se bylo dalo čeho proti ní namítati. A již se chtěli synové oddati osudu a platiti ročně „onu desítiletou železnou krávu", když tu vzpomněl si advokát onen na nějaký chytrý ouskok advokátský.

„Co pak," pravil, „kdybychom si od papeže vymohli potvrzení, že duše zemřelého jest již z muk očistcových vysvobozena; tuším, že za peníze to bude k dostání — a pak bychom nepotřebovali dávat více žádných mší čísti na vykoupení duše jeho z očistce. A nebude-li potřebí více mší, tedy nebudete také muset za ně platit."

K tomu cíli vyjednával advokát onen s jedním známým chytrým knězem řádu minoritského, který byl v Římě ve vyšších kruzích dobře znám a tento odejel, opatřen potřebnými penězi a listy odporučujícími, do Říma; rozumí se samo sebou, že veřejně udal zcela jiný oučel této nenadálé cesty své, aby jezovity napřed na to neupozornil, aniť by tito pak mohli ve věci té překážky činiti.

V Římě skutečně podařilo se minoritovi, že asi za tisíc tolarů dostal potřebného potvrzení. Jakmile měl listinu onu v kapse, spěchal velice potěšen do Met a doručil ji synům zemřelého, kteří mu za tuto cestu dobře zaplatili. Zatím bylo uplynulo čtvrt roku a jezovité poslali dědicům první oučet za 250 sloužených mší svatých, žádajíce za vyplacení 2500 tolarů za ně. Ale podivili se nemálo, když se jim zcela opravdově sdělilo, že duše nebožtíka, jsouc již od muk očistcových vysvobozena, již do nebe přišla. Proto přece ale nazvali tuto odpověď zpozdilou, a když všecko domlouvání jejich u dědiců zůstalo marným, žalovali na vyplnění poslední vůle.

Ale ještě nepříjemnější nehoda při vyluzování dědictví přihodila se učedníkům Loyolovým v Neapoli, a to se stalo právě v tu dobu, když tam byl vévoda ossunský místokrálem. Bylť totiž tamní jeden velmi bohatý kupec jim celé své jmění odkázal pod tou výminkou, aby jediný syn jeho, který byl ale ještě velmi mlád, do řádu jejich vstoupil po jeho smrti. V této poslední vůli ale byla obsažena výminka, aby, kdyby jinoch tento, až osmnáctého roku věku svého dosáhne, žádné chuti neměl, do řádu jezovitského vstoupiti, jezovité byli zavázáni, jemu celé jmění jeho po otci, kteréž obnášelo více než sto tisíc dukátů, vyplatiti; z celého jmění jeho měli si nechati pouze tolik, kolik svědomitě outraty za vychování mladíka onoho by vynášely. Toto opatření ale bylo příliš neurčité, tak že se z něho dalo udělati, co kdo chtěl, a jezovité si také v skutku umínili, že ustanovení onoho užijí ouplně ve prospěch svůj. A tudíž když mladík onen, dospěv osmnáctého roku věku svého, se prohlásil, že nechce být klášterníkem, tu jej ani za mák nenutili, aby vstoupil do řádu jejich, nýbrž propustili jej beze vší překážky; když se pak ale hlásil o své jmění, tu se vyslovili, že mu mohou dáti na nejvýše 10.000 dukátů, neboť myslíce, že do řádu jejich vstoupí, obrátili prý již z větší části jmění ono k oučelům dobročinným. S tím ale nechtěl se jinoch spokojiti, žádaje od nich, aby mu vrátili alespoň 80.000 dukatů, anť prý myslí, že, nechají-li si za outraty za vychování jeho 20.000 dukátů, že je to náhrada dosti slušná. A tak soudily a hádaly se obě sporné strany velmi krutě dlouho,

aniž by byli chtěli jezovité na krok od požadavku svého ustoupiti. Tu se tedy na radu přátel svých obrátil mladík dotčený, aby věc ona vzala rychlý konec, k místokráli, vévodě z Ossuny. Tento ihned dal k sobě obě sporné strany povolati a tázal se jinocha, mnoho-li by chtěl jezovitům za vychování své dáti, a pak tázaje se jezovitů, mnoho-li by oni za to náhrady žádali. Mladík se vyslovil, že by třeba, muselo-li by to být, spokojil se i se 70.000 dukáty; jezovité ale s velkou tvrdošíjností stáli na tom, že mu nemohou dáti více než 10.000 dukátů. „Dobrá," pravil na to místokrál k učedníkům Loyolovým, „vy tedy smíte si nechat tolik, co by se dle křesťanského smýšlení slušelo; já se vás tedy táži, jest to také křesťanského učení zásadou, že, cokoli člověk chce, aby mu jiní činili, má činit i jim?" — „Ano, tak učí písmo svaté," odpověděli jezovité. „Tedy dobrá," dí jim na to místokrál, „já podle toho vás rozsoudím a vy tedy dáte mladíku dotčenému oněch 90.000 dukátů, které jste chtěli mít sami pro sebe, a necháte si oněch 10.000 dukátů, které jste mu chtěli vydati." A při tomto výroku zůstalo navzdor všem ouskokům lstivých jezovitů a každý chválil vévodu pro jeho opravdově šalomounskou moudrost, jakož i pro jeho rozhodné a obezřetné počínání, které při této příležitosti objevil.

Jak z tohoto líčení viděti, vyšli mnohdy jezovité s prázdnou, vůbec ale dovedli to, co se jim v poslední vůli kdy odkázalo, velmi úsilovně hajiti a svět by se věru podivil, kdybychom chtěli zevrubně vyčísti všecky onyno ohromné sumy peněžité, které si vymamováním dědictví získali.

Zvykem u nich také bylo, že si dávali od rodičů, kteří si přáli, aby byl syn jejich do řádu jezovitského co novic přijat, darovati to neb ono, a sice určili, aby byl dar onen tak velký, mnoho-li by asi mladík onen co dědictví po rodičích měl právoplatně k očekávání. Byl tento dar tudíž jakési „výbytné" anebo „dědictví napřed" a z toho vyvozovali pak jezovité právo, k dědictví se později hlásiti. A mimo to říkávali, beztoho je každý, jenž do řádu jejich byl vstoupil, až do smrti dobře zaopatřen a na to prý může každý již rád něco obětovat. Zkrátka, jezovité dovedli svůj celému světu známý štatut, že totiž se u nich každému učení a vychování zdarma udělí, takovýmto spůsobem velmi chytře obejíti a částky peněžité, které si takto získali, byly dosti značné. Leč to by ještě nebylo bývalo tak zlé, ale mnohem horší bylo počínání jejich, že totiž mnohé z těchto jinochů po krátkém čase z řádu zase propouštěli co nepotřebné, a že si peníze, které tito do řádu přinesli, ponechali. Ano oni přijímali do řádu svého i mladíky, o nichž napřed věděli, že jsou neschopní a beze všech vloh, a že je tudíž nebudou moci potřebovati, jen aby se penězi, které tito při vstoupení do řádu složili, mohli obohatiti. Dalo by se o tom důkazů na sta uvésti, zde ale obmezíme se toliko na důkaz jediný, který vyniká tou zvláštností, že jeden otec si spůsobem v skutku originálním dovedl zase pomoci k penězům, které byl jezovitům za přijetí synovo daroval.

Chtělť totiž jistý velmi zámožný kovář, usedlý nedaleko Milána, míti jednoho ze synů svých v řádu jezovitském, a nabídl rektoru koleje milánské 2000 dukátů za přijetí synovo do řádu. Rektor sice smál se v duchu, neboť mladík onen byl silný a zdravý, ale duchovní schopnosti jeho byly tak slabé, že se do řádu nikterak nehodil. Přece ale přijal rektor oněch 2000 dukátů, slíbiv, že z mladíka onoho bude jezovita. Z počátku bylo všecko dobře; s mladíkem se zacházelo dosti laskavě,

tudíž se mu brzy v klášteře zalíbilo. Když se ale jezovité čím dál tím více přesvědčili, že z něho nic neudělají, tu by se ho byli rádi sprostili, spolu ale chtěli si také oněch 2000 dukátů podržeti. I počali ubohého chlapce soužiti a postrkovati všemožným spůsobem, jen aby jej přivedli k tomu, aby sám z kláštera utekl, aniť by se byli takto ohledně oněch 2000 dukátů lehce zodpovídali. Ale hoch onen dal na sobě, jak se říká, dříví štípat a zůstal v klášteře navzdor všem nátiskům nejhorším, jakých musel snášeti od jezovitů a jakkoli mu všemožné příležitosti k outěku bylo popřáno. Tu konečně, nevědouce si s ním ani rady, ani pomoci, vyhnali jej sami páni páteři pryč z kláštera, pravíce mu, že tam takového hlupáka nemohou potřebovat.

Když tedy ubohý mladík zase k svému otci se vrátil, tu mu tento nejprvé notně vypráskal, neboť prostý mistr kovářský nemyslel jinak, než že tam něco špatného vyvedl, a že jej proto z kláštera vyhnali. Brzy ale dozvěděl se pravou příčinu toho, proč syn jeho šel z kláštera. I odebral se k rektoru koleje, žádaje od něho zpět své peníze, tento se mu ale vysmál do očí, řka, že oněch 2000 dukátů bylo „darem" a dary že se nikdy nazpět nedávají. A když si pak na to milý kovář vedl stížnost u soudu, dostalo se mu stejné odpovědi. Tu přišel na zvláštní podivný nápad. Dalť totiž synu svému zhotoviti celé roucho jezovitské a tímto rouchem oděn, musel mladík u kovadliny pracovati, na ulici před kovárnou koně kovati a vůbec všecku práci kovářskou zastávati.

Toto podivné divadlo na kováře v rouše jezovitském vábilo tam mnoho lidí zvědavých a na kolik mil přijížděli sem vozkové, aby si od jezovitského „pátera vyklouza", jak mu vůbec říkali, dali koně okovat. Rozumí se samo sebou, že při tom notně tupili jezovity a spílali jim, tak že tito, chtějíce se vyhnouti velkému pohoršení, jakého věc ta po celém dalekém okolí již natropila, zakročili u soudu, žádajíce, aby tomuto pohanění řádu jejich byl konec učiněn. Ale soud rozhodl, synek kovářův že má ouplné právo, nositi šat jezovitský, jelikož byl skutečně do noviciátu řádu tohoto přijat a poněvadž právoplatně z řádu vyloučen býti nemůže, jelikož nestává proti němu žádného provinění, pro něž by mohl býti z řádu vyloučen. Nezbývalo jezovitům tedy jiného, než aby buď hloupého mladíka zase do řádu svého přijali, aneb aby zase oněch 2000 dukátů vrátili. Oni ale raději chtěli peníze ony vrátiti, než aby byli hloupého chlapce zase do kláštera přijali, neboť dobře věděli, ten že by řádu jejich nesloužil k příliš velké cti a tudíž musili kováře ještě prositi, aby si jen zase raději peníze své vzal a aby věc ta umlkla.

Jiný spůsob, jakým jezovité peníze od lidí lákali, byl, že si od bohatých osob, které byly příznivci řádu jejich, vypůjčovali peníze pro jednotlivé koleje a semináře a to mnohdy v částkách dosti značných. Na peníze tyto arci že vystavěli dlužní úpis, ale zaplacení jejich dovedli vždy pod rozličnými záminkami odkládat. A roznemohla-li se pak taková osoba, které byli peníze dlužni, — a o to se, bylo-li potřebí, jezovité dovedli již postarati, — tu ji velmi pilně navštěvovali a malovali jí smrt a život po smrti tak příšernými barvami, a vůbec hučeli do umírajícího a stáli nad ním tak dlouho, až tento ve strachu před smrtí v skroušenosti své celý dluh jim odpustil. Ano v některých případech nevystavili jezovité na vypůjčené peníze prażádného dluhopisu, a pak jednoduše zapřeli, že by se jim bylo jakých peněz půj-

čilo; páter, jenž peníze ty přijal, byl obyčejně do nějaké vzdálené krajiny poslán a ostatní — o tom nevěděli ničeho.

Na doklad toho podáme několik příkladů, jak nám je líčí spisovatel Griesinger:

V Orleansu darovala, na smrtelné posteli ležíc, jakási slečna, jmenem Vinetova, služce své značnou část peněz, která záležela v luisdorech a jiných zlatých mincích. Peníze tyto darovala služce své u přítomnosti jednoho pátera jezovity. Tento se ihned služce oné nabídl, že jí peníze ty uloží na pěkné ouroky, jakož i že jí staré zlaté mince u jednoho známého obchodníka se starými penězi dobře speněží. Bezelstná dívka, jsouc nad tímto návrhem velmi potěšena, přijala nabídnutí jezovitovo a dala mu celé své dědictví. Že by byla žádala na ctihodném (?) otci nějakého potvrzení, že mu peníze ty odevzdala, to jí ani nenapadlo, neboť by si to byla prostá, poctivá duše tato pokládala za smrtelný hřích, pochybovati o počestnosti jezovitově. Když se ale po nějakém čase panna Alice — tak totiž nazývala se dívka ona — chtěla provdati, tu žádala od jezovity své peníze a své zlaté mince. „Jaké zlaté mince," tázal se udiveně zbožný muž; „to se velice mýlíš, mé dítě, ty peníze, co jsi mi tehdy dala, nebyly zlaté, nýbrž měděné, které měly cenu jen pranepatrnou, a co se ostatních tisíc franků, které jsi mi odevzdala, týče, ty si můžeš každodenně vyzvednouti." Nad těmito slovy byla Alice, jako by byla s nebe dolů spadla, neboť jak jí nebožka paní její povídala, obnášelo jmění, které jí zanechala, přes dvacet tisíc franků. Leč páter stál na svém a velice se rozzlobil, když nechtěl se milenec Alicin s oněmi tisíci franky spokojiti. Nyní odevzdali celou tu záležitost advokátovi a udali to u soudu, myslíce, že snad jezovité nebudou tak nestydatí, aby se takto před soudem zahanbili. Ale tito věc tu zcela obrátili a žalovali Alici i milence jejího pro urážku na cti křivým podezříváním, tak že advokát Alicin musel jí raditi, aby, jelikož nemá žádných důkazů proti jezovitům, od celé té věci raději upustila.

Ještě hanebnější událost ale, které se jezovité dopustili, jest tato:

V roce 1738 vyzvedla si paní Marie Justidarsová, manželka statkáře Rombaulta z Viane v Německu, dědictví v obnosu 300.000 zlatých, záležející dílem v penězích, dílem ve skvostech a v diamantech, a přibyla do Bruselu, kdež chtěla skvosty ony zpeněžiti. Jezovita P. Lutger Jansens, jehož si byla paní ona pro jeho zbožnost vzala za zpovědníka, nabídl se jí, že ji při tom bude nápomocen a radil jí spolu, aby si zatím celé ono dědictví v koleji jezovitské uložila, tam že prý to bude mnohem bezpečněji míti uloženo, než v kterém koli jiném domě soukromém. Paní, nemajíc ani dost málo podezření, mileráda přijala návrh tento a páter Jansens sám objednal kočího, který peníze a klenoty dotčené odvezl do kláštera. Kvitanci nevystavěli jezovité ani na peníze ani na skvosty, anyť věci ty co možná nejdříve měly být u penězoměnce vyměněny.

Druhého dne na to přišel pan Viane sám do Bruselu a jeho paní mu vyprávěla, co byla zatím s věcmi oněmi učinila. Tento ale, méně jsa důvěřivý, než jeho manželka, měl hned proti jezovitům podezření, a to tím více, když byl uslyšel, že nebylo žádného svědka při tom, když jeho choť věci ony jezovitům odevzdávala. Poručil tedy své choti, aby o příchodu jeho do Bruselu zachovala nejhlubší mlčení a zatím radil se s jedním právníkem, jakých kroků by měl činiti, aby zase nabyl

z drápů jezovitských majetku svého. Po dlouhém sem a tam radění usnesli se na tom, aby se paní ona stavěla nemocnou, a aby dala k sobě zavolati P. Jansensa, svého zpovědníka. S tím aby se dala nejprvé do řeči o záležitostech duchovních a pak aby přivedla řeč na cenné papíry, které mu dala k uschování, a aby řekla, že jí muž její nařídil, by peníze ty u známého velkokupce Darmaela uložila a tudíž že žádá, aby jí byly vydány. Celou rozmluvu paní se zpovědníkem jejím ale měli poslouchati dva veřejní notáři a čtyři svědci, kteří měli býti ukryti ve vedlejším pokojíku, tak aby je nebylo viděti. Notáři pak měli o celé rozmluvě sepsati protokol, jejž pak měli spolu s oněmi čtyrmi svědky podepsati a tento protokol měl pak býti jaksi náhradou za písemné vyjádření o odevzdání a přijetí peněz a skvostů dotčených.

A jak bylo umluveno, tak se také stalo. P. Jansens přispíšil bez odkladu k lůžku domněle umírající, a když bylo po zpovědi, tázala se ho paní, zdali má již někoho, kdo by jí peníze ony s prospěchem vyměnil. „Ještě ne," odvece páter, mysle arci, že jest s nemocnou samoten, „leč doufám, že v krátké době budu moci podati příznivějších zpráv, prozatím ale myslím, že jest jmění to dobře uloženo." Po té řekla mu paní, že jí manžel její nařídil, aby peníze ony a skvosty u velkokupce Darnaela uložila, a ona že musí uposlechnouti tohoto rozkazu.

Jedva ale pater to uslyšel, velmi se počal zlobit a vyslovil se jí zcela bez obalu, že stůj co stůj peníze a skvosty ony dotčenému velkokupci nikdy nevydá; dále zapověděl paní té co nejpřísněji, aby s Darnaelem o té záležitosti ani slova nemluvila, sice že jí pak jednoduše upře, že od ní kdy jakých peněz obdržel. Po těch slovech odešel celý rozzlobený, aniž by byl měl jakého tušení, že svědci celou rozmluvu jeho slyšeli; onino dva notáři ale napsali o každém slovu rozmluvy této protokol a dali jej pak od dotčených čtyr svědků podepsati.

Brzy na to žádal pan Viane od jezovity Jansensa jmění jemu svěřené a tento popíral, že by byl kdy čeho obdržel; z toho povstal soud a všickni jezovité bruselští ujali se celé té záležitosti, jako by se byla týkala celého řádu jejich. Pan Viane dopátral se i kočího, který byl peníze ony do kláštera jezovitského odvezl a ten se k tomu přiznal a toto své přiznání také přísahou ztvrdil. Naproti tomu ale stále tvrdili jezovité, že jest celá tato žaloba vymyšlená a že onino dva notáři i čtyři oni svědci byli od pana Viane uplaceni; přemlouváním, sliby a podplacením podařilo se jim pak, že kočího přiměli k tomu, aby dřívější své udání odvolal, dále se jim podařilo, že najali šedesát svědků, kteří svědčili ve prospěch jejich a konečně dovedli pohozenými hanopisy a veřejnými řečmi na kazatelnách lid tak obalamutiti, že mnozí mysleli, že skutečně manželé Vianovic s oněma dvěma notáry a čtyrmi svědky spikli se proti jezovitům, aby pověsti těchto svatých (?) mužů uškodili. Zdálo se tedy, že soud onen vypadne ve prospěch jezovitů, a již poručil nejvyšší soud brabantský, aby byl kočí, který první výpověď svou soudní odvolal, pro křivou přísahu vzat do obžaloby. Ano, již byl učiněn návrh, aby se proti panu Vianovi a svědkům jeho soudně zakročilo, když tu najednou vyslovilo se padesát z uplacených svědků jezovitských, které byli soudcové někteří ostrovtipnými otázkami svými pomátli, že dostali od jezovitů peníze, aby takto svědčili, a že to, co řekli, není pravda. Toto vyjádření stalo se v měsíci květnu 1743. Následkem toho bylo deset ostatních svědků uplacených, kteří stáli na svém udání i s vůdcem jejich, jistým Konislonem, do mučírny dáno

a na skřipec nataženo, a tito taktéž se přiznali, že byli uplaceni, a tak byla celá osnova darebáctví jezovitského odhalena.

1 Kristina, královna švédská.

Byli tedy všickni křiví svědkové odsouzeni k desítileté nutné práci, k vymrskání a k potupě provazem okolo krku, a po vystání trestu měli být na vždy vypovězeni z města i z okolí jeho. Těchto tak odsouzených bylo šest. Dva jiní odsouzeni jsou k vymrskání a k vypovězení a ostatní dva odsouzeni jsou na pranýř. Spolu pak nařídil nejvyšší soud brabantský, aby se zakročilo i proti mistru Versinovi, tajemníku jenerálního prokurátora, jelikož se dal od jezovitů uplatiti; ale týž spasil

se ještě s několika spoluvinníky svými outěkem, k němuž se mu od neznámé ruky — bezpochyby že od jezovitů — peněz dostalo.

Tak se konečně zdálo, že vyhrají soud onen Vianovic, a že zvítězí před soudem věc pravá, a celé město čekalo, že brzy v záležitosti té prohlášen bude rozsudek. Leč nyní odvolali se jezovité k vrchnímu soudu brusselskému a opírajíce se o výpovědi některých svědků, žádali, aby se zavedlo nové vyšetřování. Nejvyšší soud, v němž zasedali větším dílem přívrženci jezovitů, od těchto získán, vyhověl odvolání jejich a soud počal znovu. I nyní snažili se jezovité všemi prostředky, aby dostali soud na svou stranu, při čemž ženštiny a peníze hrály hlavní úlohu. Viane však byly ohromné outraty sporu tohoto téměř na mizinu přivedly, a tudíž neměl prostředků, aby se byl mohl s jezovity, kteří nešetřili peněz ani ouskoků, v soud pustiti.

Konečně byl ve věci té v letě roku 1745 pronešen rozsudek a nejvyšší soudní dvůr rozhodl o záležitosti té takto:

Předně: Rombault z Viané se odsuzuje do vězení, protože křivě byl udal, že měl část peněz a zlata a stříbra, jakož i surových diamantů a jiných drahokamů za dvakrát sto šest a devadesát tisíc zlatých dle holandských peněz a že jej o toto jmění kolej jezovitská, zejména pak páter Lutger Jansens připravil, — jelikož ale již dlouho byl vyseděl u vězení, pak ohledem na slabost rozumu jeho a na jiné ještě polehčující okolnosti má být z vězení propuštěn a pouze k náhradě sporných outrat odsouzen.

Za druhé: Oba dva spoluzajatci jeho a sice: Michal Valder, malíř, a Jodok Boos, bývalý důstojník od pěchoty, o kterých se bylo dokázalo, že křivě proti páteru Jansensu svědčili, mají býti na místě popravním mrskáni a pak ze země vypovězeni; jmění jejich pak připadne státu.

Za třetí: Zatčený bruselský měšťan Cauve taktéž se uznává vinným, že složil proti páteru Jansensovi křivou přísahu, proto však, že dlouho ve vazbě vyšetřovací seděl, má být bez trestu propuštěn a toliko k náhradě soudních outrat odsouzen.

Tak tedy zněl rozsudek nejvyššího soudního dvoru brusselského. Jásot a radost jezovitů, že proces tento vyhráli, nelze ani popsati. Vždyť směli si nyní dle práva loupež svoji podržeti a byli ještě nad to před světem očištěni.

Leč od té doby bylo přece po celém Brabantu příslovím, že kdo by jezovitům svěřil nějaké peníze, jako by je do moře hodil, neboť byl každý — vyjma snad jen několik starých modlářských bab — ouplně přesvědčen, že onino lišáci ubohého Viana o celé jmění jeho připravili. —

V Marsilii žil v druhé polovici 17. století jistý paštikář jménem Ambrož Guy; byl vdovcem a měl dvě dcery. Starší z nich byla provdána za jakéhosi Jana Jourdana a druhou mladší zanechal u mladých manželů, sám pak odebral se do Indie západní, aby tam na ostrovech Francouzsku náležejících obchod svůj provozoval. Na cestě ale rozmyslil se jinak a místo do Západní Indie ubíral se do Brasilie. Tam když se dostal, dal se do hledání zlata a do rýžování zlatého písku, jakož i do hledání diamantů a jiných drahých kamenů. Když byl takto 40 let v Brasilii ztrávil, nabyl tam nesmírného bohatství a chtěl nyní s tím domů se vrátiti,

neboť byl již 87 let stár a stýskalo se mu po jeho otčině a po rodině jeho. I vstoupil na počátku roku 1701 se vším svým bohatstvím na loď Phelipau, na které byl kapitán Beauchene a která ploula do Evropy. Jeho bohatství záleželo z devatenácti tisíc liber zlata na hotovosti, pak v stejném množství stříbra a v osmi bednách plných vzácných drahokamů a jiných drahocenných věcí, tak že se páčil na osm millionů jmění.

Když byla loď ona do Rochelle přistála, vstoupil zde Guy na loď jinou, jež ploula do Brestu, a sem přijel velmi churav, neboť dlouhá plavba po moři na starce věkem již sešlého zhoubně působila. I žádal, aby jej dovedli do nějaké dobré hospody, i dovedli jej tedy k jakémusi hospodskému, Guimarovi jménem, jehož hostinec byl na nábřeží Recouvrance a dopravili tam i bohatství jeho. Z tohoto hostince vzkázal Guy rektoru brestské koleje jezovitské, že proň má listy od jezovitů od řeky amazonské a že si přeje, aby mu poslal nějakého kněze, jenž by jej vyzpovídal. Rektor ihned poslal si do hostince pro dotčené listy, to ale učinil s velkou nevšímavostí a bezohlednosti k onomu starému muži, jehož arci ještě neznal. Jakmile se ale z listů zámořských spolubratří svých dozvěděl, jaké nesmírné bohatství stařec onen s sebou veze, ihned svolal dohromady všecky členy své koleje a dlouhou s nimi držel poradu, jak by mělo se v tomto případě nejlíp ve prospěch řádu jednati. Konečně bylo uzavřeno, aby se vyslal k onomu starci za zpovědníka otec Chauvel.

Tento otec Chauvel nejen že byl jeden z nejobratnějších a nejzkušenějších jezovitů, nýbrž on také uměl velmi dobře nevšední výmluvností svou vlásti srdcem kajicníků svých dle své libosti, mimo to byl muž na pohled tak dobrosrdečný, že by byl každý o něm soudil, ten že by nebyl ani schopen nějakého špatného činu. A i v tomto případě se zachoval Chauvel tak, že dělal ouřadu, který byl na něho vznešen, všecku čest a že jej zastával k ouplné spokojenosti svých představených; on dovedl oulisným chováním svým si důvěru Guyovu v také míře získati, že za nedlouho tento se mu se vším svěřil. Lstivý páter pak jako had dovedl nezkušeného a nic zlého netušícího kmeta ovinouti; nejen že jej duchovní posilou opatřoval, nýbrž on jevil též velkou starostlivost o zdraví jeho tělesné; sámť mu podával k užívání léků od lékařů mu předepsaných, a neustál prvé, až se Guy do odlehlého pokojíka v zadu ve dvoře odstěhoval, pod záminkou, že povyk v přední části domu na jeho soustavu špatně oučinkoval. Vlastně ale dbal o to nejvíce, aby Guye co možná od všech lidí odstranil, kteří v témže hostinci bydleli. Páter Chauvel mohl den ode dne víc a více pozorovati, že starý onen muž v něho neobmezeněji důvěřuje; tu ale na druhý týden stal se v nemoci starcově převrat, jenž hrozil náhle všecky snahy jezovitů zmařiti.

Cítilť se totiž jednou z rána, když byl bolestí po celou noc ani oka nezamhouřil, Ambrož Guy nad míru slabým a žádal, aby mu přivedli notáře a čtyry svědky, že chce před nimi dělat svoji poslední vůli. Při tom se bez obalu vyslovil, že sice koleji jezovitské v Brestu bohatý odkaz učiniti chce, že ale za hlavní dědice své ustanoví buď své dvě dcery, aneb, kdyby těchto již na živě nebylo, jejich potomky.

Chauvel velmi dobře věděl, že by tu byl býval každý pokus, odvrátiti starce od tohoto jeho úmyslu, marný, ano že by to darmo vzbudilo v něm podezření. Ano kdyby byl měl aspoň několik neděl času, tu by snad býval starce nějak oblomil, a

jej na stranu jezovitskou přivedl, aneb by mu býval namluvil, že dcery jeho již dávno, nezanechavše žádných potomků, zemřely — tu by snad byla bývala přece naděje, že by se byl dal pohnouti, celé jmění své odkázati řádu jezovitskému; to ale bylo nyní zhola nemožné, neboť stařec byl jednak velmi svéhlavý a čas byl k tomu příliš krátký.

Co ale mělo se počíti, aby se dostalo řádu tohoto nesmírného bohatství starcova? Páteru Chauvelovi věru šla nad tím skoro hlava kolem a jedna myšlénka stíhala druhou. Proto přece však nejprvé slíbil nemocnému, že mu dá povolati notáře; pak ale rychle odebral se do koleje, aby se zde poradil se soudruhy svými, co by se v této věci dalo dělat. Čas kvapil a muselo se tedy k něčemu přikročiti, neboť jezovité se obávali, že, kdyby Chauvel dlouho v klášteře prodlel, byl by si mohl Guy dát snad zavolati jiného notáře.

Jako ale vždy jezovité, kde se jednalo o prospěch jejich, si uměli pomoci, tak bylo i tuto. A zde vyvedli tak drzý a šibalský kousek, že posud nikdy takového podobného se nestalo.

Oblékli totiž klášterního zahradníka, chlapíka to velmi prohnaného, který před časem nějakým byl po několik let písařem u jednoho notáře, oděvem notářským a vysvětlili mu do podrobna, jak by se měl chovati. Čtyři jezovité pak oblékli se do šatů měšťanů brestských a ti měli být svědky oné poslední vůle. S těmito pěti pak jel páter Chauvel v krytém voze — neboť uznal za potřebí, aby chasu tu ukryl před zraky zvědavých Bresťanů — do hostince, kde Ambrož Guy bydlel a přivedl je po zadních schůdkách do pokoje k němu. Domnělý notář pak sepsal zde poslední vůli, a když ji byli svědkové, jak toho zákon vyžadoval, podepsali, vzal ji s sebou, aby ji — jak se vyjádřil — na ouřadě uložil.

Rozumí se samo sebou, že nepřišla poslední vůle ona k ouřadu, nýbrž do jezovitské koleje. Leč tím byla teprvé vykonána polovice toho, co se mělo státi, mělo-li celé jmění Ambrože Guye splynouti do sáčků jezovitských. Jednalo se pak totiž hlavně o to, přemluviti starého onoho muže, aby se s jměním svým přestěhoval zcela do koleje jezovitské, neboť kdyby se tak stalo, mohli jezovité ihned po jeho smrti, prvé než by se byl kdo slova o tom dozvěděl, jmění jeho polapiti; kdyby byl ale zůstal bydlet v hostinci, bylo se pak co obávati, že by ouřad světský byl zapečetil jmění jeho, až by se bylo dokázalo, zanechal-li po sobě jakých dědiců čili nic.

Výmluvnému páteru Chauvelovi za nedlouho skutečně se podařilo, že přiměl Guye k tomu, aby se přestěhoval do kláštera jezovitského. Obratný jezovita onen mu totiž namluvil, že jest to zcela nemožno, aby v hostinci se mu dostalo téže obsluhy a tělesného i duševního ošetření, jako v klášteře, anoť prý zde panuje příliš mnoho hluku, a vůbec že prý se ani toto místo, kde se denně vozkové, lodníci a jiného druhu lidé stýkají, ani pro takového muže, jako jest pan Guy, nehodí; naproti tomu ale že by si to kladli otcové tovaryšstva Ježíšova za velkou čest, kdyby jej mohli ve své koleji pohostiti, a tam že by se mu dostalo ve dne v noci ošetření, že by si ani lepšího nemohl přáti. A mimo to bylo by prý bohatství jeho v koleji mnohem bezpečněji uschováno než v takovémto veřejném hostinci, kamž mohou každo-

denně vlouditi se přestrojení zlodějové. Podobné věci neustále jezovita onen starci předkládal, tak že se tento konečně odhodlal, nabídnutí jeho vděčně přijmouti.

Jednoho večera převezl tedy Ambrože Guye páter Chauvel v průvodu několika páterů, sluhů a laiků v kryté loďce z hostince na nábřeží Recauvrance do jezovitského kláštera v Brestu s celým obromným bohatstvím jeho.

Nyní byli jistí, že farář místní, jak mu právem přináleželo, nebude povolán k umírajícímu, a že se nedozví ve zpovědi od něho toho, co až posud před světem tak pečlivě byli tajili. K čemu tedy měli si nyní ještě jezovité bráti práci se starcem, na jehož smrt tak chtivě čekali? Proto se od této doby také pranic o něho nestarali, zanechávajíce ho jeho bolesti a bídě jeho, a nedavše mu léku ani jediného. Což divu tedy, že ubohý opuštěný muž v několika málo dnech vypustil ducha a že poslední slova jeho byla kletba na ošemetné jezovity.

Ale již v několika hodinách po smrti jeho roznesla se po Brestu pověst, že onen cizinec, jehož i s penězi jeho z hostince Guymarova jezovité do své koleje přestěhovali, zemřel. Následkem toho žádal farář z farní osady sv. Ludvíka, ku kteréžto patřil hostinec na nábřeží Recouvrance, aby mu jezovité vydali mrtvolu zemřelého i pozůstalost jeho. Jezovité ale zdráhali se tak učiniti, předstírajíce, že oni si také již pohřbí zemřelého a co prý se pozůstalosti jeho týče, ta že jest tak nepatrná, že jedva stačí na zapravení outrat pohřebních. S tím ale se nedal farář onen — jmenovalť se Roiquant — odbýti, nýbrž vystoupil žalobně proti jezovitům a na to se otcové jezovitští podali tak, že mrtvolu dali před vrata koleje své vynésti. Farář mrtvolu onu dal vzíti a na hřbitově, kde se obyčejně pochovávali ti, kdož v nemocnicích zemřeli, pohřbíti. Outraty pohřební ale nedostal od jezovitů nahražené, protože tito s velikou určitostí tvrdili, že po zemřelém praničehož nezůstalo, a že se nedal opak tohoto tvrzení jejich ničím dokázati. A tak se stalo, že ani ouřadové dále po pozůstalosti jeho nepátrali, ani po jeho poměrech příbuzenských, a jelikož se během jednoho roku žádní příbuzní po zemřelém nehlásili, aniž kdo na pozůstalost jeho činil jakých nároků, mohli býti jezovité jisti, že beze vší bázně celé naloupené jmění nešťastného Ambrože Guye si budou moci podržeti.

Podivnou náhodou však počaly se za nedlouho po pohřbu roznášeti po Brestu pověsti, že zemřelý zanechal po sobě nesmírné jmění. Pověsti ty sice za nedlouho umlkly, přece to ale bylo mnohým podivné, že v příštích letech jezovité brestští skupovali velké statky a mimo to že značné částky peněz ještě na úroky si ukládali. Kromě toho vyprávěli klenotníci z okolních větších měst, že jezovité brestští u nich mnohé a velmi drahé kameny prodávali a z Paříže se dozvěděli měšťané brestští, že jezovité tamní v Paříži mnoho skvostů a zlatých a stříbrných klenotů prodávali a tudíž nebylo divu, že za nedlouho se roznesla daleko z Brestu pověst o nesmírných pokladech, které zemřelý Ambrož Guy po sobě zanechal a brzy mluvilo se o tom až v Marsilii. Tam ale bydlela jedna vnučka zemřelého, provdána jsouc za jistého Esprita Berangera, a každý si snadno domyslí, jaký dojem ony pověsti na dotčené manžele učinily. Beranger tázal se některých advokátů v záležitosti té o radu a ti jej vybídli, aby se na záležitost onu blíže poptal. A tak vydal se roku 1715 na cestu do Brestu, chtěje tam bližších zpráv o věci té nabýti. A jelikož si při tom velmi opatrně počínal, dozvěděl se brzy, podporován jsa v tomto

svém pátrání od jednoho známého právníka, všecky podrobnosti o příjezdu Ambrože Guye, o přebývání a o smrti jeho v Brestu. Poznenáhlu také se mu podařilo, že dopátral se oněch lidí, kteří byli při tom, když si Ambrož Guy těžké bedny své z lodi do hostince Guymarova odvážel; taktéž svěřili se mu někteří bývalí služebníci řečeného hostince, že zemřelý chtěl sepsati svou poslední vůli a že zahradník z koleje jezovitské, kterého dobře znali, přestrojiv se za notáře, poslední vůli nebožtíkovu sepsal. Konečně se dozvěděl, kdo, kdy a jak dovážel jmění děda ženy jeho do jezovitské koleje, a tak byla nyní veškerá hanebnost učenníků Loyolových na bíledni.

Následkem toho žádal Beranger na brestské koleji jezovitské dědictví své ženy, a když jej zde jezovité zkrátka odbyli, zadal proti nim dne 11. srpna 1715 u soudního dvoru v Brestu žalobu, a povstal z toho spor, který v celém světě velikého hluku nadělal, při čemž řád jezovitský, který se jezovitů brestských ujmul, znova a sice co nejzřetelněji dokázal, jak výborně uměl soudu křivdu za pravdu vydávati, podobně, jako jsme to již viděli při soudech proti rodině Cadiérově a proti Rembaultovi z Viané. Nešetřiliť jezovité peněz ani ouskoků, jen aby si soudce získali a zejména dali si při procesu tomto záležeti na tom, aby svědky, kteří by proti nim svědčiti mohli, odstranili, ano Beranger sám nejednou nalézal se v nebezpečí, že život ztratí rukou najatého vraha. Zkrátka abychom pověděli, po dvou letech byl žalobník, jakkolivěk pře jeho musela se každému zdáti spravedlivou, od soudu v Brestu se svou žalobou odmrštěn, a jelikož neměl dosti prostředků, aby tuto při svoji vyššímu soudu přednesl, nezbývalo mu jiného, než že se musel zatím soudu proti jezovitům vzdáti a opět do Marsilie se vrátiti.

Leč tím se záležitost tato ještě neskončila.

Neboť když se zpráva o tom donesla nejvyššímu kancléři d'Argeausseau, byl tento přesvědčen, že soud brestský, byv jezovitskými penězi uplacen, pronesl tak nespravedlivý rozsudek, nad čímž se křik po celé Francii ozýval, a rozkázal jenerálnímu prokurátoru parlamentu renneského, kteréžto město bylo hlavním místem bretaňským, aby záležitost tu před jmenovaný parlament přednesl a ten usnesl se v sezení svém ode dne 7. března 1718, že vyšle do Brestu jednoho radu ze středu svého, aby tam o záležitosti té bližších zpráv nabyl. Zpráva tato naplnila jezovity velkým zděšením, neboť dobře věděli, že, bude-li se vyšetřování této záležitosti vésti nestranně, přijde jejich darebáctví zajisté na jevo; ale brzy se vzpamatovali a odvolali se k nejvvšší radě královské, neboť tam byl nejvyšší komoří d'Argenson dobrým přítelem jejich a tento skutečně vlivem svým toho vymohl, že vydán byl dne 16. února 1719 dekret královský, kterým se parlamentu rennesskému zapovídalo, výrok svůj uskutečniti.

Soud ten tedy zase odpočíval. Zatím se byl ale Esprit Beranger pomocí některých příbuzných svých zase na nějaké peníze zmohl a v roce 1723 obrátil se znovu na bretaňský parlament, žádaje, aby se znovu zavedlo vyšetřování. Parlament tento byl volným, tomuto přání žadatelovu vyhověti; leč jezovité podruhé odvolali se k nejvyššímu soudu dvornímu, a jelikož byl nový nejvyšší komoří d'Armenouville, nástupce Argensonův, taktéž dobrým přítelem jejich a i kardinál Fleury, všemocný ministr krále Ludvíka XV. jim byl velmi nakloněn, byl soudní dvůr v městě

Guimperu, druhém to městě bretaňském poukázán, aby spornou záležitost onu rozhodnul. Tu si ale mohl již každý napřed na prstech vypočítat, v jakém smyslu asi rozhodnutí ono vypadne, neboť členové soudu guimperského byli vesměs vřelí přívrženci řádu jezovitského, a tu by byl býval věru div, kdyby soud tento nebyl býval rozhodl ve prospěch jezovitů, milých přátel svých. A rozhodnutí ono také nedalo dlouho na se čekat a vypadlo zcela dle přání jezovitů, načež tito svatí muži vypukli v nesmírný jásot, jsouce přesvědčeni, že proces tento nyní na vždy jest ukončen a že nyní budou mít již s tím pokoj. Leč v tom ohledu se velice sklamali. V roku 1735 byl totiž páter Chauvel, jenž, jak víme, byl původcem onoho darebáctví, pro vysoké své stáří do profesního domu v městě La Flêche přeložen, aby zde, poněvadž v městě onom bylo podnebí mírnější a zdravější, v pokoji a v tichosti život svůj dokonal. Leč v této tiché osamělosti probudilo se najednou svědomí zbožného jezovity, a on počal s hrůzou a se strachem přemýšleti o tom, jaké hrozné tresty jej za toto padoušství za hrobem na onom světě očekávají. I umínil si, že zlo ono napraví, pokud síly jeho stačí, leč jezovité přísně střežili každý krok jeho, tak že nenahodila se mu příležitost, aby před soudem mohl nějakého vyznání učiniti. Ano, to dobře věděl a s hrůzou a s chvěním na to pomýšlel, že při prvním kroku, který by byl proto učinil, byla by jej stihla smrt jistá, a tak nezbývalo mu jiného, než že celou tu záležitost potaji na papír sepsal.

Tento vlastnoruční spis svůj zapečetil a odevzdal jej jednomu svému příteli světskému, o němž byl přesvědčen, že se na něho dobře může spolehnouti, a tento přítel musel mu slíbit, že prvé list onen soudu neodevzdá, až když páter Chauvel zemře.

Přítel onen dostál věrně slibu svému. Jedva však že páter Chauvel zemřel, spěchal ihned k maršálkovi d'Estrée, jehož dobře znal, a dal mu spis tento. Maršálek ihned odevzdal spis onen králi Ludvíku XV. Král s podivením a s ustrnutím četl list dotčený, a jakkoli býval vždy učenníkům Loyolovým velmi nakloněn, rozhorlil se nyní přece hněvem spravedlivým na ně nemálo.

Vydalť totiž v roku 1736 dne 11. února rozkaz jezovitům brestským, aby bez prodlení vydali dědicům Ambrože Guye buď všecky věci, o něž je připravili, aneb část osmi milionů franků za ně. A tento rozkaz vysloven byl ve formě tak přísné, že jezovité byli velkým strachem naplněni. Na štěstí pro ně však byl Ludvík XV. jeden z nejlenivějších, nejtupějších a nejzlotřilejších králů, kteří kdy na trůně francouzském seděli a dal se zcela ovládati kardinálem Fleurym. A tak se stalo, že se záležitost tato ještě dále táhla, až konečně jezovité místo osmi toliko půl milionu franků dědicům Guyovým vyplatili, s čímž se tito, omrzelí jsouce dlouhým soudem, také konečně spokojili.

V jiné kapitole seznámíme se s jiným druhem spekulace, jakouž jezovité statků nabývali.

60.

Obrácení na víru královny.

Když byl rekovný král Gustav Adolf v bitvě u Lützenu pro náboženské své přesvědčení padl, následovala po něm na švédský trůn nadaná dcera jeho Kristina Augusta.

Tato narodila se 8. prosince 1626 a již za živobytí svého otce a pod jeho dozorstvím dostalo se jí vychování právě mužského. Prvé ještě, než se otec její do války v čele vojska svého ubíral, určil ji za svou nástupkyni na trůně švédském s výhradou, aby po příkladu předků svých uznala práva a výsady stavů švédských. Byla tedy ihned, jakmile se do Švédska smutná zvěst o zahynutí Gustava Adolfa donesla, za královnu vyhlášena a po bok jí byl postaven spoluvladař a spolu poručík.

Když pak se v roce 1636 švédský kancléř Axel Oxenstierna z Němec domů vrátil, tu byla Kristina, tehdy teprv dívka desítiletá, od své matky vzata a od kancléře v politice a v umění vladařském vyučována. Spolu dostalo se jí i vyučování v cizích jazycích a z těch nejraději se zabývala řečí latinskou, řeckou a francouzskou.

Dne 7. prosince 1644 byla jí od stavů vláda slavně odevzdána a ona počala i hned s velkým důmyslem a samostatností nevšední vlásti. A mezi tím, co řídila pevnou rukou a mužským duchem otěže vládní, shromáždila kolem sebe spolu i výtečné učence a začasté hledávala v Upsale městě to universitním, v obcování s výtečnými učenci vyražení a obohatila i tuto universitu hojně a povznesla ji na stupeň značný. Mimo to byla s největšími učenci své doby v neustálém písemném spojení. A celý tehdejší učený svět v Evropě byl plný chvály její. Jmenovaliť ji „švédskou mudřenou", „desátou musou", „severní Sibyllou" a ještě jinými lichotivými jmeny.

Což divu tedy, že se i zraky jezovitů na tuto znamenitou ženštinu obrátily a o ní se radili. Což, myslili si ctihodní otcové tito, kdyby se jim tak podařilo, tuto ženštinu, kterouž celý tehdejší svět pro hlubokou její učenost a pro výtečného ducha jejího obdivoval a se jí kořil, do tenat svých vtáhnouti? Aby se jim tak podařilo věhlasnou tuto dceru Gustava Adolfa, nejčelnějšího to bojovníka pro reformaci a pro svobodu náboženskou, do lůna církve katolické zase přivésti? To by byla podívaná, která by celý svět omámila, a událost ta by pak slávu řádu po celém světě roznesla! Záměr tento arci byl velmi smělý, ale jezovitům nikdy nebylo žádné podniknutí příliš těžké aneb nemožné k provedení.

K tomu cíli obdržel od jenerála jezovitů v Římě jezovita Mannerschmied, kterýž dlel co zpovědník španělského vyslance na dvoře švédském v Štokholmě rozkaz, aby sepsal obraz života královny a aby jej poslal pak do Říma.

Toto líčení jezovity Mannerschmieda podáme zde v doslovném znění, protože ono jest věrným obrazem života této výtečnice a spolu příkladem, s jak ostrým důvtipem a jak obratně vykonal jezovita onen úkol na se vznešený:

„Královna jest postavy nad prostřední výšku poněkud větší," píše jezovita onen ve zprávě dotčené; „ona má vysoké čelo, živé oči, orlí nos a půvabná ústa. Hlas a chůze její jsou mužské a denně si koňmo vyjíždí. Nosí se velmi prostě a beze vší nádhery, a jezdí-li, nestojí celý oděv její za víc, než za čtyry dukáty. Taktéž prostě chodí si u dvora a mimo jediný zlatý prsten, jejž však nikdy s prstu nesjímá, není u ní viděti ničeho od zlata ani od stříbra. Obleku svému nikdy nevěnuje přílišnou péči. Toliko v neděli se půl hodiny obléká; ve všední dny jest obyčejně dříve než ve čtvrť hodině přistrojena. Začasté, když jsem s ní mluvil, viděl jsem, že měla košili inkoustem potřísněnou, ano několikráte viděl jsem i, že měla na sobě roztrhané prádlo. Spává obyčejně denně jen tři, na nejvýše čtyry hodiny. Jakmile byla se probudila, tu nejprvé výhradně věnuje pět hodin čtení. Nic není pro ni mrzutějšího, než má-li držeti skvostné a hlučné tabule. Když pak sama ve své jídelně jí, tu obyčejně za půl hodiny bývá s jídlem hotova. Pije toliko vodu. Nikdy nestěžuje si, byl-li jí ten neb onen pokrm špatně připraven, aniž kdy kuchaři svému ohledně své tabule udílí nějakých zvláštních nařízení. Často jsem ji slyšel, jak se vyslovila, že nikdy nepocítila ani mrzutosti, ani nepokoje a že nic na světě by ji z duševního klidu jejího nevyrušilo. Taktéž říkává o sobě, že necítí žádné bázně před smrtí, anať jí tato připadá pouze co spánek. Dopoledne věnuje obyčejně prácem vladařským a denně oučastní se v poradách svých ministrů. Všecky záležitosti vládní musí jíti skrze její ruce a sama vlastnoručně podpisuje všecky listy a všecka nařízení, a toliko s ní a s nikým jiným radí se vyslanci a cizí ministři, a jen ona odpovídá na veřejné jejich dotazy, které jí tito předkládají. Jest to skutečně zjev k víře nepodobný ale pravdivý a já jsem se sám na své vlastní oči o tom přesvědčil, že nejvýtečnější vůdcové vojska švédského, onino to Švédové, před jejichž slávou a udatností celá německá říše se třásla, u přítomnosti královny své vždy umlknou a se chvějí. Ona chce o všem, co se vlády týče, věděti a dává si o tom denní zprávy podávati. A jakkoli jsou ouřední zprávy, které se jí podávají písemně, obsahu velmi různého, přece je všecky čítá. Ona miluje všecky národnosti a váží si ctnosti a statečnosti, kdekoli se s nimi potká. A k tomu směřuje největší pozornost její, aby byla ke všem stejně spravedlivou. Ona říkává, že celý svět skládá se z dvou národů a sice z poctivých lidí a z taškářů. Onyno prý miluje a tyto nenávidí bez ohledu na národ, z kterého pocházejí. Pomyšlení na vdavky jest jí nesnesitelným a tudíž není nikoho, jenž by ji ku provdání se za nějakého muže přiměl. „Já jsem se svobodnou narodila a chci také svobodna zemříti," říkává. V obcování společenském počíná si obyčejně tak přátelsky a tak důvěrně, že by nikdo nemyslel, že je nějaká urozená paní, a tím méně, že by mohla být královnou. Zároveň ale dovede si získati takové vážnosti a úcty, že se každý u přítomnosti její každé neslušnosti obává. Ona má sice také na svém dvoře dvorní dámy, ty má ale více k udržení lesku královského, než ke službě. Společníky nejmilejšími jsou jí učení a vzdělaní mužové. Nebrozí se ani horka ani zimy, a je zvyklá na nesnáze cest. Ano já jsem přesvědčen, že, kdyby měla být zapletena s některým mocnářem do války, postavila by se sama v čelo

vojska. Ona mluví deset neb jedenáct řečí: latinsky, řecky, vlašsky, francouzsky, španělsky, německy, flámsky, švédsky a dánsky. Též v hebrejštině a v arabštině se poněkud vyzná. Ona miluje všecky staré básníky, a též jim, čtouc je, rozumí, a taktéž čtla již spisy všech téměř filosofů a mnoha otců církevních. Paměť její jest podivuhodná a štědrost její přesahuje všecky meze. Bylať povolala ke svému dvoru nejvýtečnější učence a umělce z Italie, z Francouzska a z Německa. Co do vykonávání práva a spravedlnosti jest neuprosně přísná a jen málo kdy udělila milost zločincům, kteří byli od práva hrdelního k smrti odsouzeni, navzdor tomu, že pokaždé, podpisujíc ortel smrti, mnohé slzy prolévá. Sliby její jsou jí svatými. Jedním slovem: Této podivuhodné a slavné královně neschází ničeho, než pravé náboženství. Ale jakkoli již začasté jsem míval příležitost, s ní mluviti, tedy mi přece dosud nebylo možno, v tomto ohledu s ní do řeči se pustiti. Jí váže na náboženství ústava státní, aniž může se náboženství svého odříci jinak, než že by musela také korunu složiti. Již často jsem o tom rozmlouval s jedním francouzským knězem, jakož i s několika katolíky, kteří zde v Štokholmu žijí. Ale zde hledí každému cizinci namluviti, že Švéd každý, jenž by přestoupil od víry protestantské, propadl by hrdlem."

Takto líčí jezovita Kristian královnu švédskou v roce 1653 a rok na to 1654 stala se tato katoličkou a vzdala se následkem toho vlády.

Aby dosáhli tohoto převratu v smýšlení královnině, nad nímž tehdy celý svět žasnul, pokusili se nejprvé jezovité, aby náboženské náhledy královniny podvrátili atheismem (bezbožstvím), které tehdy bylo po celé Evropě rozšířeno, a aby v ní takto probudili lhostejnost ke všem náboženstvím. Neboť pokud Kristina vůbec lpěla na křesťanské věrouce, bylo těžko, ano nesnadno, přiměti ji k tomu, aby vzdala se víry, pro niž slavný otec její život svůj nasadil. Teprv pak, když byly u ní všecky náboženské zásady zničeny, a když Kristina takřka beze všeho náboženství byla a tudíž byla ke každému náboženství lhostejnou, anť jí byla všecka směšnými: teprv pak mohli doufati, že ji zevnějším leskem a nádherou církve katolické pohnou ke kroku, při kterém srdce její ale zůstalo zcela lhostejným.

A k tomu cíli dovedli toho chytří jezovité tak navléknouti, že mezi učenci, které byla Kristina u dvora svého shromáždila a mezi nimiž se vedle mnoha výtečných a nadaných hlav i mnozí křiklouni a mudráci nalezali, kteří byli toliko prohnaní šejdíři co do své učenosti, — nalezalo se i několik francouzských atheistů. Tito přivedli brzy do učených rozprav, které se vedly časem u dvora švédského, jednalo-li se o věcech náboženských, jakýsi lehkovážný ton, a posuzovali všecky otázky náboženské s úsměškem a s vtipkováním. Královna pak, která milovala důvtipné odpovědi, brzy oblíbila si tyto řeči a zamilovala si i ony lidi, kteří dovedli domnělou hlubokou svou učenost přioditi ve formy velmi půvabné, aniž by ji byli podávali suše a hole, jako jiní mnozí učení a nudní profesoři, že musely řeči jejich mimovolně býti zajímavými.

Mezi těmito zvláště vynikal Bourdelot, životní její lékař. Svým neustálým tupením náboženství a církve dovedl toho za nedlouho, že dcera Gustava Adolfa, vychována byvši přísně v zásadách učení Lutherova, brala s sebou místo obvyklého církevního zpěvníku spisy latinského básníka Virgila a ještě se tím veřejně chlubila.

Když byla takovýmto způsobem královna ke všemu, tudíž i k svému protestantskému náboženství otupěna, vyhlídnut byl portugalský jezovita Macedo k poslednímu rozhodnému kroku, totiž aby Kristinu uvedl nazpět do lůna samospasitelné církve katolické.

Antonín Macedo byl přidělen portugalskému vyslanci Josefu Piutovi Pereirovi, který se právě ke dvoru švédskému ubíral, co průvodčí a zpovědník. Vyslanec tento neuměl ale příliš mnoho latinsky (a byla tehdy latina vůbec řečí diplomatickou), a tudíž používal vždy, kdykoli měl s královnou o záležitostech svého státu co mluvit, za tlumočníka svého tajemníka. Když ale tento jednou se roznemohl, vzal s sebou tento svého zpovědníka, který byl převlečen v světský oblek a taktéž uměl se dvorně jako šlechtic chovat, k audienci. Macedo byl velmi obratný dvořan příjemného zevnějšku a ušlechtilých mravů. Týž dovedl obrátiti na se pozornost královny, tak že tato velmi brzo jej přijala do svých užších kruhů.

Brzy zalíbil se jí jezovita a poznenáhla dal jí na srozuměnou, že pod škraboškou vlídného a uhlazeného dvořenína skrývá se Jidáš jezovitský. Když pak jednou, buďsi že ze šibalství aneb opravdu, projevila se k němu královna, že by si přála, kdyby mohla jednou upřímně promluviti s některým členem onoho řádu jezovitského, o kterémž již tolik divných pověstí slyšela, tu chytrý jezovita Macedo porozuměl tomuto pokynutí velmi dobře a také této žádosti královnině brzy vyhověl.

Následkem toho obdržel od ní několik soukromých audiencí; jezovitští dějepisci tvrdí, že při těchto rozmluvách vysvětloval královně zásady učení víry katolické. Macedo ale ve svém spise: „Svatí ochrancové křesťanského světa“ praví, že on byl první, jenž mluvil s královnou o obrácení jejím k víře katolické.

Celá záležitost tato dála se ale tak potaji, že ani živá duše u dvora nevěděla o této změně s královnou. Ano i když chtěla koruny se vzdáti, připisovali to zcela jiným pohnutkám, než okolnosti té, že by se byla chtěla státi katoličkou.

Myslilať se tehdy vůbec ve Švédsku, že královnu Kristinu přiměla k tomuto rozhodnému kroku pouze marnivost, neboť chtěla vládu složiti v okamžiku, kde tato se na nejvyšším stupni své slávy nalézala a chtěla vyniknouti romantickou zdrželivostí, aby totiž, odřeknuvši se trůnu a žezla královského, zcela věnovati se mohla umění a vědám a tak dobyti si na tomto poli slavného jména.

Dne 25. října 1651 sdělila Kristina na sněmě stavům švédským, že chce korunu švédskou složiti. Tímto sdělením byli stavové nemálo překvapeni, navzdor tomu, že nebyli příliš spokojeni s vládou její, a navzdor tomu, že lidu nelíbilo se mrhání peněz ze státní pokladny, kterými královna umění podporovala, a že šlechta nemile nesla, že královna podporovala cizé umělce bez ohledu na urozenost a na vznešenost, a překvapení to bylo tím větší, jelikož nevěděli, koho mají volit za nástupce jejího. Počali jí tedy domlouvati, by od tohoto svého oumyslu ustoupila. Dlouho nedala se Kristina uprositi a teprv, když jí nejvyšší kancléř švédský ve jménu říšské rady její přislíbil, že tato sama zapraví korunní dluhy a že jí povolí značnou část peněz na její výlohy dvorní, podala se. Proto přece ale měla i pak postavení velmi těžké, neboť byvši na nádheru u dvora svého příliš zvyklá, musela neustále vyšší daně vypisovati, tak že sedláci, nemohouce toho již déle vydržeti, častěji se bouřili. V tu dobu nabyl tělesní lékař její ještě více vlivu na ni, ať se

mu bylo (v roce 1632) podařilo, že ji šťastně zachránil z těžké nemoci, a jelikož lékař ten byl pouhým nástrojem jezovitů, nalezala se nyní Kristina oupLně v tenatech učeníků Loyolových.

Jezovité však dobře věděli, že, má-li Kristina přestoupiti k víře katolické, není dosti na tom, aby byl cit její náboženský otupen, neboť Kristina měla pevný sloup posud ve vědách, o něž se opírala a které v ní vzbuzovaly odpor proti papežensiví. Museli tedy i cit její k vědám otupiti. A Bourdelot i k tomu se jim propůjčil za nástroj. Svými vtipy učinil učence, žijící u dvora Kristinina, směšnými, k čemuž mu tito zavdali zvláštním podivným chováním svým bohužel dosti příčiny — a takto podkopal vážnost a úctu, kterou chovala královna až doposud k učencům, a následkem toho byli za nedlouho nejučenější muži ode dvora odstraněni a na jejich místo přišli slabí nedoukové. Ale na tom ještě nebylo dosti, nýbrž Bourdelot na prosto zapověděl královně všecka namáhavá študia, pod záminkou, že jsou zdraví jejímu nesmírně škodlivá, a dovedl ji získati pro hlučné a časté radovanky a zábavy, pro balety, maškarní plesy, ve kterých sama vystoupila, pro štvanice, turnaje a j. v. V tomto snažení byl Bourdelotovi španělský vyslanec dobrým spojencem. Založilať jemu ke cti královna známý řád amarantový, do něhož mohlo vstoupiti šest mužských a šest ženských, a žila s ním v Jakobsdala velmi důvěrně.

Tu uznal Macedo za prospěšné, aby v záměrech svých u královny dalších kroků učinil a tu se stalo, že jej královna sama poslala s tajnými nařízeními k tehdejšímu jenerálu řádu jezovitského, Františku Picolominimu do Říma. Obsah dopisu k jenerálu není sice ouplně znám, jen tolik se přiznávají jezovité, že když byla prvé Macedovi s mnohými slzami sdělila touhu, že se chce koruny a spolu i bludů náboženství svého odříci, poslala jej do Říma, aby vymohl jí u jenerála, aby jí dva za kupce převlečené jezovity do Štokholmu poslal, kteří by ji v pravdách katolické víry vycvičili.

V Římě ale jednalo se o této záležitosti velmi tajně a rokováno o tom jen u přítomnosti nejvýtečnějších náčelníků řádu. Byltě Picolomini zatím, když Macedo do Říma přicestoval, zemřel a Gosoin Nikel, jezovita německý a potomní jenerál řádu, zastával důstojnost jenerálního vikáře. On pozval pátera Anala, jezovitského assistenta, z Francie k tajné poradě do Říma, koho by měli k tak důležité věci do Štokholmu vyslati. I zvolili k tomuto poselství pátery: Pavla Cassatiho a Františka Malinesa. Onen byl profesorem matematiky v římské koleji a tento doktorem bohosloví v Turině. Oba tito páteři vydali se převlečeni v zimě v roce 1652 na cestu do Švédska a přibyli v březnu do Štokholmu. Pod záminkou, že se chce od cizích učenců těchto něčemu naučiti, zavírávala se s nimi královna začasté do svých pokojů a dlouhé rozmluvy s nimi držela, nad čímž arci dvořané nemálo hlavami vrtěli. Zdali se při tom pouze o věcech náboženských mluvívalo, nevíme, tolik ale doznávají jezovité sami, že prý nedalo jim obrácení královny k víře katolické příliš velkou práci, jelikož byla již dávno ona sama pevně přesvědčena o samospasitelnosti víry této.

Jisto však, že již v měsíci květnu toho roku poslala zase královna jezovitu Cassatiho s tajným listem do Říma k papeži Innocenci X. a k jenerálu řádu jezovitského, aby se tam otázal, mnoho-li by potřebovala na výživu v Římě, kdyby

se tam chtěla usaditi. S podobným poselstvím vyslala i milce svého Bourdelota do Francie, aby se tam u dvora otázal, jak by ji, kdyby se tam měla přistěhovat, přijali. Takovéto pletichy kuly se až do roku 1654, v kterémžto roce dne 16. června Kristina na sněmě v Upsale strýci svému, Karlu Gustavovi, vládu postoupila. S tím arci nebyli stavové příliš spokojeni a to tím méně, jelikož duchovenstvo švédské počalo již tušiti, že královna hodlá změnit víru svoji. Tudíž, aby se vyhnula všem nepříjemnostem, opustila na spěch Švédsko a odebrala se přes Dánsko do Brusselu. Dne 23. prosince 1654 držela slavný vjezd do Brusselu a druhého dne na to složila u přítomnosti dominikána P. Gurmesa v paláci arcivévody Leopolda katolické vyznání víry. Při tom byli: arcivévoda Leopold, španělský vyslanec Pimentelli a hrabě Montecucculi.

Již jsme viděli, že přestoupení její nebylo velkým ziskem pro církev katolickou, neboť nestalo se z pravého přesvědčení v pravdě učení víry katolické, nýbrž vyvoláno bylo lhostejností náboženskou; leč na tom nezáleželo jezovitům příliš mnoho, jim jednalo se pouze o to, aby docílili nějakého povrchního výsledku a to se jim také podařilo.

Život Kristiny v Brusselu naprosto se lišil od předešlého života jejího; ona stala se velmi lehkovážnou a nebrala ani ohled na to, že jí co ženské příslušelo, chovati se zdrželivě, následkem čehož se o ní — arci třeba ze zášti — se strany protestantských dějepisců roztrušovaly velmi hanebné pověsti.

Když ji byl papež Alexandr VII. pozval, aby se v Římě usadila, opustila následujícího roku Brabant a cestovala do Augšpurku, kde jí v radnici ukázali stůl, u něhož velký otec její, Gustav Adolf, po dobytí Bavor obědval; odtud pak odejela do Inšpruku. Zde složila po druhé u přítomnosti prvního notáře papežského Holšteina, kteréhož papež k tomu cíli z Říma tam vyslal, s velkou slávou před veškerým dvorem a u přítomnosti množství lidu římsko-katolické vyznání víry. Výlohy při této slavnostní příležitosti obnášely prý patnáct tun zlata.

Jak málo váhy však Kristina na své obrácení k víře katolické kladla, a co o tom sama soudila, vysvítá z vlastních slov jejích, která pronesla téhož dne, když arcivévoda Leopold jí ke cti za příčinou jejího obrácení na víru katolickou uspořádati dal divadelní představení. Když totiž vcházela do lože, pravila k pánům, kteří ji provázeli: „To jest jen slušná věc, milí pánové, že mně ke cti dáváte provozovat veselohru, když jsem já vám před nedávnem provozovala frašku. (Viz spis: „Zápisky o Kristině královně švédské.“ Sv. I. str. 491).

V Římě přijali Kristinu s velkou uctivostí. Když uviděla kapli loretanskou, udělala zase na návod jezovitů velkou okázalost. Vystoupivši totiž z vozu, s neustálým klaněním se šla až ke kapli, kdež složila korunu a žezlo královské. Rozumí se samo sebou, že se tato komedie neminula u liduoučinku. Na to vjela na koni, oděna jsouc šatem amazonek, do Říma a množství kněží přišlo jí vstříc.

Sám papež Alexandr VII. udělil jí biřmování, při čemž dostala jméno Alexandra. Jak se vůbec zdá, liboval si papež Alexandr v odpadlictví věhlasných paní, neboť téměř stejnou dobou přivedli jezovité i císařovnu čínskou do lůna církve katolické. Mnohem lichotnějším však bylo dvoru římskému obrácení královny Kristiny. Zvláště — a to bylo při tom hlavním záměrem jezovitů — těšil se dvůr

římský, že příklad Kristiny i jiné protestantské panovníky povzbudí, aniť svět považoval ji za jednu z vladařek nejvýtečnějších.

A tím se také vysvětlí, proč Alexandr s takovou nádherou tuto nově na víru obrácenou katoličku ve svých státech přijal. Pouze jezovité dostali od papeže vyplaceno 20.000 tolarů za výlohy za uspořádání slavnostních divadel ve své koleji ke cti královny Kristiny.

Ostatně ale Kristina nedělala svým nenábožným životem svatému otci příliš velkou radost. Když pak jednou mezi službami božími se s kardinály smála a s nimi žertovala a papež jí růženec podával, vyslovila se zřejmě, že nechce být katoličkou dle růžence.

A tak vidíme z tohoto obrácení na víru královny Kristiny zase patrně, že se při tom jednalo jezovitům jen o zevnitřní výsledek skvělý, nikdy ale o pravé a upřímné obrácení královny této na víru katolickou.

V letě roku 1656 odebrala se Kristina z věčného města do Francie, chtějíc se později odtud do Německa přesídliti. V Paříži brzy vzbudila obdiv všeobecný, každý seznal v ní osobu velmi učenou, ale též slabé ženské povahy. Po dvou letech vrátila se zase do Říma a jelikož peníze její ze Švédska velmi nepravidelně docházely, nabídla císaři, aby jí dal 24.000 mužů vojska, s nimiž prý dobude švédského Pomořanska, které by pak po smrti její připadlo německé říši. Ale, jakkoli císař tento dobrodružný návrh přijal, přece brzy se ona tohoto záměru vzdala.

V největší bídě jsouc postavena, obdržela od papeže 12.000 skudů ročních důchodů, ale i nejvyššího hofmistra, kardinála Azzoliniho, který měl každé její hnutí bedlivě střežiti. To ji ale mrzelo nemálo a tudíž, když v roce 1660 zemřel nástupce její na švédském trůně, Karel Gustav, zase odebrala se do Švédska. Ale již v Hamburce se dozvěděla, že by ji ve Švédsku příliš vlídně nepřijali, proto však tam přece jela; když ale tam přijela, hleděli jí v cestě její činiti překážky, neboť odpadnutí její od víry protestantské a pověsti o lehkomyslném životě jejím v cizině ouplně jí srdce lidu švédského odcizily.

Proto však přece ji ve Štokholmě s velkou poctou uvítali, ale za nedlouho upadla u obyvatelstva tamního v nenávist proto, že hned po svém příjezdu dala tam vystavěti kapli katolickou.

Smlouva její o odřeknutí se trůnu byla od nové vlády potvrzena, navzdor námitkám duchovenstva, že přestoupením svým k víře katolické pozbyla všech nároků na trůn švédský. Za nedlouho ale byla katolická kaple její sbořena a katoličtí její duchovní a italské komonstvo její byli ze země vypovězeni.

A v skutku předložila Kristina stavům švédským spis, v němž činila pro případ ten, kdyby král, zemřev, nezanechal po sobě žádného mužského potomka, nároky na korunu švédskou. Stavové ji ale přinutili, aby beze všech výminek vzdala se nároků na královskou korunu švédskou.

V zimě přestěhovala se do Norrköpinku, ale i tu bylo jí zakázáno, užívati služeb božích katolických, a když se jí ještě z jiných stran činily nátisky, opustila po druhé vlast svou.

V měsíci květnu 1661 přišla do Hamburku a zde se zanášela alchymií po celý rok. V roku 1667 vrátila se opět do Švéd, jak se zdá, z pokynutí papežova,

aby tu ve prospěch katolické věci působila. Když ale měla katolické služebnictvo a duchovenstvo své propustiti, odešla zase do Hamburku. Když však za příčinou zvolení Klimenta IX. uspořádati zde chtěla slavnost, tu stalo se shluknutí lidu, kterýž hnal na obydlí její outokem, následkem čehož musela z města uprchnouti. Po odstoupení polského krále Jana Kazimíra počala se plésti do záležitostí polských, snažíc se, nabýti koruny polské, a v této snaze její podporoval ji na oko papež; jelikož se jí ale k podplacení rozličných velmožů nedostávalo peněz a poněvadž také neměla chuti žádné k sňatku s mužem, jemuž by byli stavové korunu polskou dali, dočkala se k nemalé své mrzutosti, že byl zvolen slabý Wiešnowieski.

Po smrti papeže Klimenta IX. nelíbilo se jí však více v Římě, ačkoli zde byla střediskem kruhů učených a kněžských a jakkoli založila akademii, ze které se později vyvinula společnost arkadická k zvelebení vlašské řeči a básnictví italského. Kristina však, nemajíc nikde pokoje, hledala vyražení v pletichách politických, s velmi mnohými osobami si dopisujíc, a v dílech spisovatelských. V roce 1672 přestěhovala se do Francie, odkudž pak po smrti krále Kazimira co jeho nejbližší příbuzná z rodu Vásovců činila neustálé nároky na statky jeho v Polsku a v Neapoli.

Papež sice podporoval snahy její, ale jelikož se jí nedostávalo peněžitých prostředků, zůstaly všecky šestileté snahy její v této záležitosti zcela bez výsledku. A když v roce 1674 kurfiřt braniborský, nalezaje se ve válce se Švédskem, obsadil Pomořany, které byly z části jejím údělem, tu žádala zase na císaři znova vojsko, leč tento zůstal hluchým k prosbám jejím, a ani po míru ničeho nepořídila. Za papežování přísného Innocence XI. stala se sice vážnější, byť ne zbožnější, poznenáhlu pak zvykla si na život v Římě tak, že nechtěla více z Říma odejíti. Poněvadž se ale oučastnila hádky o svobodě bytů vyslanců, kteréžto svobody i ona posud pro sebe a pro svůj dvůr požívala, tu odňal jí papež roční plat její. Tím byla zbavena nepříjemnosti velké, neboť ona nenáviděla papeže stejnou měrou jako tento dar jeho z milosti. Říkávala, že musí duch svatý na každý pád býti s církví, protože prý ze všech čtyr papežů, které na trůně římském znala, ani jediný neměl kouska zdravého rozumu.

V roce 1689 šťastně uzdravila se z těžké nemoci, za nedlouho ale zase zhoršilo se zdraví její. Dala tedy papeže za odpuštění prosit, a když byla celé své jmění odkázala kardinálu Azzolinimu, skončila u přítomnosti jednoho mnicha řádu karmelitánského dne 19. dubna 1689 nepokojný život svůj.

Proti své vůli byla slavně v chrámě petrském pohřbena a bylo za ní 20.000 mší zádušných čteno.

Kristina taktéž pokoušela se na poli spisovatelském. Jeden ze spisů jejích pod názvem: „Práce v prázdných hodinách“ záleží z mnoha úvah a rozjímání; stejného obsahu jsou i její: „Myšlénky a znamenité řeči královny Kristiny.“ Spisy její, líčící život Alexandra Velikého a Césara, svědčí o důkladném studiu starých dějin a velkolepém pojmutí jich. Další spisy její: „Aforismy“ a vlastní „životopis“ její nasvědčují, že byla důkladnou znalkyní lidí i sama sebe. Všecka díla svá sepsala v jazyku latinském.

61.

Šejdy jezovitské ve Španělích a v Portugalsku.

Portugalský král Jan V., syn Pedra II. (1706—1750), byl muž velmi rázné a odhodlané povahy, jakkoli byl někdy velmi divoký a náruživý, neboť on mnohdy šlechtu i duchovenstvo skopal, aneb jim holí namlátil; dle dávného zvyku na dvoře portugalském neměl sice od prvního mládí svého jiných učitelů a zpovědníků, než členy řádu jezovitského; když ale nastoupil vládu, zanevřel na ně a vzal si zpovědníka z jiného duchovního řádu. Ostatní členové královské rodiny směli sice jezovity za zpovědníky míti, on sám ale netrpěl je okolo sebe. Rozumí se samo sebou, že takové chování královo nebylo jezovitům příliš po chuti.

Mnohem nebezpečnější byla jim ale vědychtivost králova. Založilť král akademii pro portugalský dějepis (v roce 1720) a později druhou akademii pro všeobecný dějepis (v roce 1725). A zde shromáždil sbor výtečných učenců a odtud vycházely paprsky slunka osvěty do temnoty lidu, učením jezovitů zhloupělého. Tyto výtečné ústavy způsobily, že poznenáhlu bylo rozšířeno množství spisů posud neznámých a výtečných z ciziny a mnohá schopná hlava byla z úkrytu svého na svět přivedena.

Král Jan propůjčil archivy své k volnému používání a v Portugalsku se ukázalo při této příležitosti, že dějiny jsou jedinou cestou k nabytí vzdělanosti a k šíření osvěty, neboť za nedlouho počal lid pochopovati, jak vychovatelské zásady jezovitské lid zatemnily, a že tito, zneuživše naprosto důvěry, jakou svět kladl v domnělou jejich důkladnost vědeckou a ve výbornou jejich methodu vzdělávací, takto vládli nad celými zeměmi po kolik století. Ano i za našich dob ještě jest vecí velmi nesnadnou, katolické obyvatelstvo přesvědčiti, že nejsou školy jezovitské ústavy dobrými.

Bylo tedy založení takovýchto akademií velmi prospěšno a jezovité příliš dobře nahlíželi, jak jim tyto ústavy škodí. Neopomenuli tedy žádné příležitosti, aby rozličným štvaním členy těchto akademií soužili a pokroku jejich ve vědě bránili. Na štěstí však nebyli tyto zlomyslné ouskoky nikdy s to, ochladiti horlivou snahu oněch mužů, kteří, nadšeni jsouce šlechetným zápalem, řečí luzy sobě nevšímali, myslíce, že věda jim bude za všecky útisky slušnou náhradou. A takovým způsobem vystavěli sobě horliví muži onino u prostřed bouří znamenité pomníky pilné snahy své.

Jezovité ale nikdy nemohli jim odpustiti, že vydali spis: „Pravdivé navedení k študiím, kterými by se státu a církvi prospělo," *), který v roce 1746 ve dvou

*) Vraie méthode d'étudier, pour être utile à la republique et à l'eglise.

svazcích vyšel. Skladatel spisu toho učinil na jezovity outok ohledně převráceného učení jejich. On okázal způsobem jasným a pochopitelným, jak zhoubná jest jejich pedanterie (malicherné školometství) ve vyučování a jak málo ohledu se béře při tom na pravé potřeby státu a církve.

Jedva že spis tento vyšel, vypukla hned ve všech školách jezovitských pravá bouře. A rozpaky, v jakých se jezovité nalezali, počaly býti tím větší, anť král dal se do zakládání škol nových a dozorství nad nimi odevzdal jinému řádu náboženskému, totiž kongregaci sv. Filipa z Nery. Jest tudíž věcí zcela přirozenou, že za takovýchto poměrů jezovité všemožných ouskoků k zmaru těchto škol použili. Vykřičeliť především skladatele dotčeného spisu za kacíře jansenistického a roztrousili mezi obecenstvo množství hanopisů, v nichž snažili se dokázati, že každý nepřítel vyučovací methody jejich jest jansenistou. S druhé strany zase chtěli řádu svému dopomoci k předešlé vážnosti jeho tím, že nejchytřejší členy řádu svého rozstrkali mezi dvorní jezovity, kteří nalezali se na blízku členů rodiny královské. Již dávno byli se snažili, aby se jim dostalo učitelských stolic práva církevního a občanského na universitě evorské, a tím by byli málem dostali náhrady za mrzutost, které se jim za poslední doby založením akademie dostalo.

A k tomu nescházelo jim také vyhlídek. A již také dali na universitě ingolštadské v Bavořích, kterou měli ouplně pod svou správou, několik mladších jezovitů k tomu cíli vzdělati, aby je pak mohli za učitele občanského a církevního práva na universitu evorskou povolati.

To ale nemohlo nikdy býti lhostejno staré universitě v Coimbře. Tato dala tudíž v roce 1748 svolati všecky své děkany a sepsala spis, že jezovitům nesmí se dáti přednášky z dotčených dvou předmětů bez nebezpečí pro stát i pro církev. A spis tento neminul se oučinku a jezovité museli se vzdáti svého záměru.

A podobně jako v Portugalsku samém počínali si jezovité i v osadách a odevšud přicházely stesky a žaloby na hanebné hospodářství jejich.

Jako obyčejně, tak i nyní prohlásili jezovité všecky, kdož na ně žalovali, za bídné utrhače a lháře, jako vůbec nikdy žádný jezovita o protivníku svém dobře nemluvil, ba i bývalé dobrodince své, nesrovnávali-li se s jeho zásadami, tupil. Neboť mstivost a nevděčnost jsou hlavní rysy povahy jejich, tak jako pláštíčkem nesmírné hrdosti jejich jest líčená pokora křesťanská.

Tomu nasvědčuje i zášť jejich proti oněm, kdož se opírali jejich tyranské vládě nad ubohými Indiany a lichvářskému obchodu jejich v krajinách amerických, tak že i samé poddané proti panovníkům k vzpouře a k odboji popouzeli.

Když již brzo po založení řádu a po rozšíření jeho mimo Evropu sem tam se ozývaly stesky o nespravedlivém jednání jejich při missiích, tu vymlouvali se na nevěrné místodržitele a uplacené ouředníky. To se ale nedá ani myslet, aby všecky žaloby byly pouze pomluvami, které měly za účel, uškoditi řádu jezovitskému, aniž byli žalobníci žádostivi, aby jezovity vyhnali z missionářských štací jejich, nýbrž stesky jejich směřovaly pouze k tomu, aby se učinil konec nepořádkům, jaké jezovitská lakota a vládychtivost v krajinách oněch dalných způsobila. Také po dvě celá století nečinilo se ani jediného násilného kroku k vyhnání jejich z krajin zámořských, toliko mírnými prostředky snažili se panovníci pořádek zjednati, papeži bullami a

dekrety a světští panovníci zákony. Leč jezovité si nevšímali ani těch ani oněch, nýbrž, nechtějíce se poddati, roztrušovali mezi lidem různé pověsti, kterými jej pro sebe získali.

To co jsme v jedné z předešlých kapitol o působení jezovitů v Paraguay-i pověděli, platí i o jezovitech v Brasilii a v Marahonu. Staloť se Portugalsko ohromnými poklady, které z krajin oněch do státní pokladnice plynuly, ze státu téměř nejmenšího nejbohatším královstvím v Evropě. A bohatství krajin těchto hlavně také lákalo jezovity, tak že se tam mnohem četněji usazovali, než v krajinách Asie, Afriky a Ameriky. Měliť v jediné brasilské provincii 7 kolejí, 29 missií, 7 seminářů a 29 residencí.

Ovšem, že se jezovitům vyplatilo, usaditi se v krajinách těchto, jelikož obyvatelé neznali pramen nesmírného bohatství svého, rozumí se ale také samo sebou, že jezovité nikdy, usazujíce se v krajinách oněch, s pravým záměrem se nevytasili, ano možná, že prvním missionářům jezovitským představení jejich ani s těmito záměry svými se nesvěřili. Jisto jest ale, že jezovité snažili se od jakživa o nabytí bohatství a statků, by jimi mohli prováděti vládychtivé záměry své. Neboť řádné příjmy kolejí jejich nikdy by byly nestačily k tomu, aby se tak sesílili, museli tedy stůj co stůj po jiných pramenech se sháněti, a tyto nalezli také ve svých štacích missionářských.

Když byli králové portugalští do svých dobytých krajin amerických a indických vyslali missionáře, měli při tom toliko na zřeteli, aby divé národy, které ovšem mnohdy zbraně evropské krutým a nelidským spůsobem pokořily, přivedli k víře křesťanské. A že tento záměr jejich z počátku se jen zvolna a těžce dařil, spočívalo pouze v té okolnosti, že divochové bělochy nenáviděli a se jich báli, jsouce zvyklí, býti od nich toliko děly a jinými vražednými nástroji přivítáni.

Jezovité, pochopivše brzy dobře poměry obyvatelstva v dobytých oněch krajinách, všemožně se snažili, aby ouřad missionářský tam nedostal se do rukou jinému řádu. A jak tím ostatní řádové, kteří již po mnoha let v namahavém tomto ouřadě působili, trpěli, pověděli jsme již v jedné z předešlých kapitol líčení svého.

S podobnou ošemetností chovali se i ke královským náměstkům v krajinách oněch, sočíce na ně u dvorů královských, pakli se nechtěli poddati ošemetným záměrům jejich, naproti tomu ale měli okolo sebe množství prodajných stvůr, které každý čin náměstků korunních pilně sledovaly a jim zprávy o tom podávaly. A zrádcovství toto proti státu rostlo touž měrou, jakou se moc a panství jezovitů v oněch krajinách šířily, neboť za nedlouho měl řád nesmírné množství osob v žoldu svém a tím se dá snadno vysvětlit, že měli jezovité k odmítnutí žalob proti nim vyslovených vždy dosti uplacených svědků, kdykoli na ně náměstci žalovali pro nespravedlivé osobování si práv nad svobodou osobní Indiánů, pro lichvářský obchod a trestuhodné vzpoury. A tím se jim i podařilo, přivésti v pochybnost sporné spisy soudního dvoru portugalského o libovolném počínání v krajinách zámořských, které dokazovaly podlost jezovitů.

Proto přece však jest nyní nade vší pochybnost zjištěno, že jezovité Brasilii, Maraňon a Paraguay od Portugalska odtrhli a tyto si pod pláštíčkem svobodných států podrobiti chtěli. Vysvítáť to z vlastních spisů jejich.

V „zápiskách" pátera Treveauxa nalezá se následující významné místo o záležitosti této:

„Jelikož v těchto zemích misionářských nestává žádné státní zásady a žádných zvláštních závazků a vůbec ničeho, co by rovnosti všech členů jedné a téže společnosti lidské překáželo, ve které lidé jen zákonem božím, kterýž služebníky božími (t. j. jezovity) jim vysvětlován a oznamován býti má, spravováni a řízeni, myslilo se, že lze u těchto nově získaných křesťanů zavésti soustavu vládní, která se zcela podobá stavu prvních křesťanů, v kteréžto době měli všickni společný majetek."

Soudný čtenář snadno si může pomysliti, jakého druhu tato soustava vládní byla a to tím spíše pochopí, uvážíli neustálé žaloby guvernérů a biskupů Palafoxa a Cardama proti jezovitům, jakož i častá nařízení králů a papežů, jimiž se ale vždy marně rušilo otroctví a nevolnictví u nově na víru obrácených Indiánů. Nešťastní tito lidé, nad kterými jezovité duševní i tělesní vládu měli, byli zbaveni všech prostředků, kterými by se ze svého otrockého stavu výše vyšinouti mohli. Oni neznali jiné vrchnosti kromě svých missionářů, kterým skoro božskou čest prokazovali. Byli pravda vyučováni v rozličných řemeslech, ale ovoce píle jejich, ani žádného jmění míti nesměli, nepřináleželo nikomu, než jezovitům, kteří s výrobky ze svých zemí missionářských rozsáhlý a výnosný obchod vedli. Všem cizím národům byl přístup do jejich krajů buď zamezen aneb obtížným učiněn; a stalo-li se, že královský ouředník, kterému nemohli jezovité důvěřovati, z povinnosti své tyto okresy missionářské navštívil, pak odtáhli se svými osadami hluboko do země, aby takového ouředníka, jenž ničeho více nenalezl, než zpustošené a pobořené krajiny, přinutili k návratu z nedostatku potravy.

Tímto spůsobem zatajovali dlouho stav těchto krajů před zraky světa, co se jim zatím podařilo, k prospěchu svého řádu předůležitou republiku založiti.

Nicméně nescházelo na žalobách proti jezovitům a již r. 1649 a 1652 byli na dvoře madridském obviňováni, že ukrutně nad Indiány vládnou, je za otroky považují a všecek výtěžek z oněch krajů sami co páni berou. Portugalské zákony zapovídaly povždy otroctví Indiánů a též papežové vydali několik bull ve prospěch těchto nešťastníků. Ale jezovité znali se dobře proti stížnostem na ně vedeným u dvora vážností svou obhájiti a nezachovali ani zákony ani papežské rozkazy. Tak byl odpor jejich až do polovice tohoto století vytrvalý a ubozí Indiáni byli beze vší ochrany. Konečně prorazil drábu Benedikt XIV., učený a zasloužilý to muž, když Kliment IX. marně se byl o to namáhal.

Když Benedikt povýšen byl na stolici sv. Petra, vzňály se poznovu plameny sporu o čínsko- a východo-indickou missii jezovitskou. Jezovité byli tak tvrdošíjní proti všem dekretům apoštolské stolice a stejně nepovolná a odhodlaná byla i mysl žalobníků protivných.

Zápisky, které byl lotrinský kapucín bratr Norbert, z vlastních svých událostí a ze spisů, které mu byly sděleny o dějinách východoindické misie jezovitů s povolením papeže uveřejnil, podaly celé Evropě jasného světla o předmětu, a němž panovaly posud nejrůznější domněnky.

Leč oblíbenost spisu toho, který byl u dvoru všech panovníků čten, byla trnem v oku jezovitů, tak že skladatele jeho jako nějakého vraha po celém světě stíhali

navzdor ochraně, jaké u mocných osob požíval, leč ouklady, jaké strojili mstiví jezovité učenému onomu kapucínu, přece nezahladili dojem spisu jeho na tehdejšího věku obyvatele. Papež Benedikt XIV. jakkoli z počátku spis tento schvaloval, přece z bázně před jezovity nevzal jej pod ochranu svoji, ano on ze slabé bázně před mstivostí učenníků Loyolových dal kapucína onoho z Říma odstraniti. Přece ale nemohl zcela zakousnouti nevoli svou nad tvrdošíjným odporem řádu jezovitského, jakýž tento výrokům papežským v cestu stavěl a jakkoli z počátku z jedné strany rozšířením výsad řádu jezovitům prospěl, přece později z druhé strany škodil zájmům jejich horlivostí svou, s jakou hleděl postaviti se vstříc, opírajíc se o důstojnost a neomylnost papežské stolice, proti jezovitům. Jedna z největších a nejcitelnějších ran, jakou slavný papež řádu jezovitskému byl zasadil, byla jeho bulla ze dne 25. února 1741, kterouž kněžím všech řádů pod těžkými tresty provozování jakéhokoli obchodu zakázal. A jakkoli v této bulle o jezovitech se výslovně nezmiňuje, přece v ní mohl každý, zvláště pováží-li tehdejší poměry časové a ohledl-li se na rozsáhlá obchodní spojení jezovitů, čísti, že hlavně a zejména směřuje proti řádu jezovitskému.

„My zapovídáme“, tak čteme v bulle této, „z vlastního popudu a mocí plnomocenství svého všem osobám duchovním každý obchod, ano i tehdy, když tento obchod od osob světských na jejich oučet se vede, aneb kdyby jim dědictvím aneb darováním provozování tohoto obchodu připadlo. Tento obchod ale i tehdy zakazujeme, kdyby se vedl s výrobky kněžských statků tomu neb onomu řádu náležejících, a byť i tento obchod provozovali duchovní sami, aneb jej ve svém jméně od jiných osob dali provozovati na oučet jejich.“

Na tuto bullu ale již následovalo 24 t. m. jiná bulla podobného obsahu, ale mnohem ostřejší.

Prvé však, než tuto druhou bullu vydal, počal vyjednávati Benedikt XIV. s králem portugalským, Janem V., a vyzýval jej, aby světskou mocí svou důrazu zjednal výrokům a důstojnosti stolice papežské.

Král portugalský slíbil papeži, že vší sílou a horlivě se postará o rozšíření náboženství křesťanského, jakož i o zlepšení blahobytu svých poddaných společně s Jeho papežskou svatostí, aby takto odstranily se všecky útrapy a všecka protivenství, jakými byli ubozí Indiáni sklíčeni, a aby se jim dostalo stejných práv s ostatními poddanými.

A v důvěře na pomoc krále portugalského vydal papež Benedikt XIV. dotčenou druhou bullu, v níž pod klatbou církevní se zakazovalo všem, zejména pak jezovitům s největším důrazem, že nesmí Indiánů co otroků užívati, že nesmí je prodávati, vyměňovati aneb darovati, muže od žen a dětí odlučovati, o statky jejich je olupovati, na jiná místa je překládati, aneb kterým koli jiným spůsobem svobody jejich je zbavovati aneb v otroctví je držeti; taktéž se v této bulle zapovídá držitelům otroků v tomto nekalém řemesle jejich radou neb skutkem přispívati aneb při kázání a vyučování zastávati zásadu, že jest věcí dovolenou, Indiány za otroky užívati, je prodávati, a t. d.

Tato bulla byla nadepsána biskupům brasilským a králi portugalskému, kterýž v ní byl i žádán, aby všemožně provedení její podporoval. Král Jan V. také velmi horlivě se tohoto vyzvání ujal a ihned poslal donu Miguelu de Balhoens

biskupu velko-parayskému přiměřené rozkazy, aby bullu tuto všude patřičné prohlásil a nad zachováváním nařízení v ní obsažených aby pilně bděl. Leč jezovité rozličným spůsobem, dílem zřejmým odporem, dílem různými pletichami trápili dotčeného biskupa tak dlouho, až se docela vzdal myšlénky, jak by nařízením stolice římské a krále svého průchodu a platnosti zjednal a umínil si, že o tom králi zevrubnou zprávu podá.

Tu ale došla z Lissabonu najednou zpráva, že král jest stižen těžce padoucí nemocí, a nařizovalo se všem ouřadům, aby ve svých zprávách, které mají přijít králi k předložení, pilně všemu se vyhýbali, co by ho mohlo dopáliti, poněvadž prý jest mu nevyhnutelně potřebno, aby se co možná nejvíce šetřil, jelikož by každé, byť i sebe me..ší rozčílení pro tělo jeho mělo nad míru zhoubné následky.

Jak se samo sebou rozumí, měli i jezovité při vydávání tohoto rozkazu značného oučastenství, neboť nyní mohli snadno a bez překážky po celé říši portugalské i ve všech osadách zámořských nekalé řemeslo své provozovati, aniž by se museli obávati, že by se král, o němž věděli ostatně příliš dobře, že není přílišným přítelem jejich, čeho o tom dozvěděl.

A tak upustil také biskup Mihuel od sepsání zprávy své o pokračování odporu jezovitského, a zatím kojil se Jan V. nadějí, ve které jej ostatně jezovité na dvoře jeho žijící utvrzovali, že se dle nařízení jeho ve všech osadách jedná a jelikož se král Jan V. od padoucí své nemoci až do své smrti, která se v roce 1750 udála, nevzpamatoval, použili jezovité tuto osmiletou dobu všemožně, aby přestupováním papežských i královských rozkazů co možná nejvíce ve prospěch řádu svého kořistili.

62.

Vyučování na školách jezovitských.

Již kolikráte jsme v tomto svém líčení podotkli, kterak se jezovité snažili, aby vyučování do rukou svých dostali, jakkoli vždy proti svobodnějšímu smýšlení na odpor se stavěli a tuším, že se zavděčíme čtenářstvu svému, když tuto něco bližšího o zhoubné soustavě vyučovací na školách jezovitských povíme.

Jest to opravdu velmi podivné, praví Sugenheim (ve svém spise „Jezovité v Německu“) jak se mohly zachovat a to až na naše časy a i u protestantů samých nejpodivnější pověsti o výtečnosti škol jezovitských. Máť se to s vyučovací soustavou těchto zbožných otců zrovna tak, jako s jejich mravoukou, neboť jako tato si byla obrala za oučel, přivésti člověka k tomu, aby na oko jen byl ctnostným, tak

také i celá jezovitská soustava směřuje k tomu, aby mladíky učinili schopné k tomu, aby se zdáli toliko učenými, a jak dobře se v tom vyznali, o tom svědčí výsledek jejich vyučování. Může se směle říci, že v hlavě takovéhoto chovance škol jezovitských vypadá to jako v nějakém hokynářském krámě; neboť chovanec takový mívá plnou hlavu věd z různých předmětů, ale ze všeho jen trochu a všecko v hlavě jeho v neladu a beze všeho rozvrhu, a hlavní věc, duchovní vzdělání těchto naučných předmětů, schází zcela. Jak známo, byla na školách jezovitských hlavním předmětem latina, a o to otáčelo se veškeré vyučování jejich, a to právě bylo příčinou, proč mohli jezovité vydávati žáky své za domněle velmi učené a vzdělané a tím lid zaslepovati. Hrálať ve školách jezovitských latina podobnou úlohu, jako za našich dob v každé rodině, která chce jen poněkud dělati nároky na vzdělanost, frančtina. Neboť kdyby lidé svou moudrost a učenost aneb vtipy své ve svém jazyku mateřském na krám vykládali, tu by mohli jiní rozumní lidé tuto učenost snadno posuzovati a toho obyčejně se každý jen povrchně vzdělaný člověk jako ohně střeží. A tak prozrazuje za našich dnů obratnost v cizích jazycích pouze duchovní prázdnotu, neboť posluchač zapomíná, slyše koho obratně francouzsky mluvit, s vnitřním uspokojením ouplně na to, aby blíže si prohlídl to, co se mluví, a aby to přísněji posoudil.

A k témuž oučeli sloužívala jezovitům i latina. Jí měla se zahaliti chudoba myšlének a duchovní mrzáctví žáků jejich, a světu se měl do očí písek nasypat, aby nabyl ponětí, jako by žáci onino byli, Bůh ví, jak vzdělaní a učení. A nechybíme zajisté, vyslovíme-li se, že pouze tato obratnost v latině, jakouž si chovanci na školách jezovitských poznenáhlu osvojili, velmi přispívala k tomu, že svět po mnoha století měl velmi pěkné představy o výtečném vyučování na ústavech jejich. Neboť lidé, vidouce, kterak žáci jezovitští s nevšední obratností tak těžkou řeč, jako byla latina, a tak vzácnou, jakou byla řeč ona po celá dvě století od reformace, mluví, a v ní se i písemně vyjádřiti dovedou, myslel si, kdo ví jaké mudrce jezovité z mladíků oněch udělali, soudíce z toho i na poměrně stejné vzdělání v jiných předmětech. Tento náhled byl ale velmi křivý, a to tím více, poněvadž obecenstvo nemohlo ani dobře posouditi, jaké latině se na školách jezovitských vyučovalo, byla-li to totiž latina klasická, ciceronská, aneb jen latina praobyčejná. A jisto jest, že kdyby žáci jezovitští byli učenost svoji ve své mateřštině vykládali, nikdy nebylo by se zbožným otcům podařilo svět tak dlouho a tak hloupě výtečností vyučování svého a vysokou cenou jeho klamati.

A nad to víme, že i latina, jakou jezovité na svých školách přednášeli, byla prašpatná a zkažená, tak že se stalo později příslovím, nazývati latinu špatnou latinou jezovitskou. A přísný a pravdivý úsudek, jaký v roce 1706 František Rakoczy o vyučování jezovitů vůbec, jakož i o jakosti a ceně latiny na školách jejich pronesl, nejen že se ouplně shoduje se stesky, jaké ze všech stran o vyučování jezovitů byly slýchány, nýbrž mělkost latinského jejich vyučování ztvrzuje i spis jezovity Mariany o vadách tovaryšstva Ježíšova. Jak se praví, byl spis tento jezovitovi onomu ukraden a dvě leta po jeho smrti na světlo vydán. Ve spise tom, jenž jest velmi výtečný, vyslovuje se Mariana, že jezovitští profesoři klasických jazyků byli velmi slabí hrdinové ve svých předmětech, kteří trápili své žáky pouze učením otřepaných frásí a holých barbarismů. Školami jezovitskými byla by dobrá klasická

latina přišla zcela na mizinu, neboť učitelé málo kdy sami rozuměli tomu, čemu měli žáky své vyučovati.

A podobné výčitky, jako král portugalský, či vlastně ministr jeho Pombal v roce 1759 jezovitům z Portugalska vypovězeným činil, vyslovil již v první polovici 17. století v Polště výtečný jeden učenec, kteréhož pro rozsáhlé vědomosti jeho nazývali cestujícím encyklopedistou. Týž jmenoval se Broček a byl pak rektorem na universitě krakovské.

Pombal vinil jezovity, že nemálo přispěli k tomu, že chovanci jejich zůstali nesmírně pozadu ve vzdělanosti a to hlavně tím, že je po celých osm, devět let mořili pouhým učením se mluvnických pravidel, aniž by jim byli vysvětlili ducha řeči a pro toto tvrzení máme i četných svědectví ze samého Německa. Tak na př. známo, že v jezovitských gymnasiích v Rakousku a Bavorsku a podobně snad i v jiných krajinách říše německé ubozí chlapci bývali po celá tři léta mořeni učením se latinských sklonění statných jmen a časování sloves. Pak museli po celý rok učiti se výminkám od těchto skloňování a pátý rok museli učiti se nepravidelná slovesa. Šestý rok konečně mořili je ostatními nepravidelnostmi a výminkami v užívání zájmen a minulých časů, jakož i příčestí. Teprv když sedmý rok trávil chovanec na školách jezovitských, počali jej učiti rozličné fráse a veršotepství, v roce osmém čítali chovanci „Ovidiovy listy z Pontu“ a „knihy zarmouceného“, jakož i dějiny Curtiovy, všecky spisy tyto ale dostali do rukou toliko ve vydáních od jezovitů samých sepsaných a vlastními poznámkami jejich opatřených a na konec devítiletého študia jejich čítávali pak po celý rok „Virgilovu Aeneidu“ a „řeči Ciceronovy.“

Jiné předměty přednášely se na školách jezovitských jen co vedlejší předměty. Ano i náboženství bylo špatně přednášíno, jakkoli člověk by to ani nevěřil o řádu, který si byl obral za hlavní oučel hájení pravd církve katolické. Záleželoť náboženské vyučování pouze v tom, že se museli z paměti učiti katechismus pátera Canisia a předmětu tomu věnovalo se týdně pouze půl hodiny. Jazyk mateřský pak zůstal až do 18. století ze škol jezovitských ouplně vyloučen a teprv v roce 1703 byl usnešením jenerální kongregace mezi předměty vyučovací přijat. Ale navzdor tomu, že se v roce 1756 nařízením jenerála ustanovilo, aby se ve školách jazyku mateřskému stejně bedlivě jako latině a řečtině vyučovalo, bylo vyučování toto tak bídné, že bavorská duchovní rada, jak se později přesvědčíme, jezovitům ještě v roce 1770 činila trpké výčitky, že mládež, místo co by se měla ve školách jejich přiučiti němčině, tuto ještě zapomíná.

Bude se asi mnohý tázat, proč jezovité latinu, na které se přece zakládalo veškeré vyučování jejich, tak hanebně žákům svým přednášeli, a nebylo-li by bývalo pro ně prospěšnějším, aby chovance své dobré a klasické latině byli učili. Na to odpovíme, že jezovitům i oučelům školského vzdělání chovanců jejich to bylo zcela lhostejno, zdali žáci se učili latině klasické aneb latině špatné, neboť touto tak dobře se dal obyčejný lid obalamutit, jako latinou ciceronskou, a i u oněch chovanců, kteří později se stali členy řádu jezovitského, nejednalo se ani tak o přesnost řeči, nýbrž spíše o to, aby se v ní dovedli hbitě vyjádřiti. Neboť jezovité proto kladli na latinu tak velkou váhu, která byla po celou tu dobu řečí státníků po celém světě, poněvadž

jí užívali k politickým svým rejdům a šejdům, k církevním svým hádkám a k skládání sporných spisů svých. — Ke všemu tomu ale nebylo jim potřebí latiny klasické, nýbrž především zběhlosti v řeči, prohnané dialektiky a sofistiky, která se nedala ničím tak snadno vyvrátiti. A jest to skutečně věcí podivuhodnou, s jakou obratností dovedli jezovité toto umění i svým nejmladším chovancům vštípiti.

K tomu cíli sloužili především tak zvané koncertace (hádky) a ty byly na každém ústavě dvojího druhu. První druh byly hádky žáků dvou rozličných tříd, kde se obyčejně dva neb tři žáci hádali, hledíce jeden druhého chytrými otázkami do rozpaků přivésti. Jakou radost pak míval tu žák nižší třídy, podařilo-li se mu zvítěziti nad žákem třídy vyšší, a jaká hanba pak zase byla to pro přemoženého! Jiné hádky odbývaly se vždy jednou za měsíc mezi žáky téže třídy o čestná místa a důstojnosti ve třídě.

Jistý znalec škol jezovitských na počátku 17. století vypravuje, že ctihodní otcové, chtějíce mít ze svých žáků dobré odpůrce v hádkách, při učených rozpravách jedny proti druhým, ani ty nejmenší nevyjímaje, jako kohouty tak dlouho proti sobě štvali, až by se byli tito, k nemalé radosti svých učitelů, div nepoprali.

Dotčený spůsob učení latiny, kterým tak dlouhá léta jezovité žáky své trápívali, poskytoval řádu větších výhod, než by byli měli z kratšího ale důkladnějšího vyučování, a to bylo hlavní příčinou, proč jezovité takového důrazu na latinu kladli. Dlouhým učením na svých školách nabývali jezovité předně již té výhody, že jim se po dlouhá léta od rodičů žáků jejich, zvláště od těch, kteří byli bohati a zámožni, vzácných a mnohých darů dostalo. Neboť jakkoli se zbožní otcové tito neustále chlubívali, že žáky ústavů svých zadarmo vyučují, tedy se toto bezplatné vyučování obmezovali pouze na nejchudší žáky; žáci majetní sice také neplatívali žádného vlastního školního, ale d o b r o v o l n é d a r y, které m u s i l i rodičové při vstoupení žáků do škol jezovitských, jakož i při jiných příležitostech několikráte do roka, ač chtěli-li aby nebyli děti jejich odstrkovány, jezovitům udíleti, při čemž arci dary tyto ještě zbožná mysl rodičů značně rozmnožila, — byly mnohdy desetkrát značnější, než školné samo.

Další výhoda, která jezovitům z toho, že žáky své dlouho ve školách zdržovali, kynula, byla, že nejschopnější žáky, aneb též takové, od nichž se bylo bohatého dědictví nadíti, hleděli přiměti k vstoupení do řádu svého a tudíž poznali za tak dlouhý čas zevrubně ducha i schopnosti jejich, tak že jich mohli pak s dobrým prospěchem upotřebiti. — Konečně dosáhli jezovité dlouhým zdržováním chovanců ve školách svých i toho, že si tito pozneenáhle odvykli svobodně mysliti, že všude viděli jen povrch, nikoli ale jádro věci, dále vštípili jim obojetnost a podlost v jednání, tak že učinili z nich pouhé nástroje záměrů svých, kteří nikdy nezkoušeli, zdali jsou tyto dobré, čili nic. Neboť tuším, že každý nahlédne, že i nejohnivější a nejnadanější mladík, kteréhož osm neb devět let tak suchopárným a nezáživným učením trápili, již tím na duchu nemálo otupí, a že bude v rukou učitelů svých bezvolným nástrojem.

A to také bylo hlavní snahou vyučování v ústavech jezovitských. Celá soustava učení jejich dá se zahrnouti v tom, že zbožní otcové chtěli chovance své zcela od ostatního světa odvrátiti a připoutati je zouplna k řádu svému, že zasazovali se o to,

aby je připoutali k provádění záměrů řádu svého, o němž zaslepení mladíci mysleli, že jest to jediná kotva spásy. A tím se dá dobře vysvětliti vliv jezovitů, který měli i na ony žáky své, jiż nevstoupili co členové do řádu jejich.

Dějepisec Sarpi, učený kněz řádu servitského, vyslovil se, že ze škol jezovitských nikdy nemohli vycházeti ani dobří a poslušní synové, aniž že kdy vyšli odtamtud věrní a vládců svých poslušní poddaní, jelikož prý hlavní snaha jezovitů směřuje k tomu, aby v chovancích svých udusili přirozený cit lásky k rodičům a k vlasti, a aby jim vštípili jedině lásku a vážnost k členům tovaryšstva Ježíšova, u nichž se jim dostalo vychování a vzdělání. A v takovémto spůsobu vzdělání, tvrdí Sarpi dále, se ovšem nikdo jezovitům nevyrovná, neboť v tom jsou praví mistři.

Snaha jezovitů, aby se žáci jejich povrchním vzděláním vyznamenali, jeví se ještě zřetelněji v tom, že učili se dvorně a obratně ve společnostech chovati žáci jejich, a že jezovité učili je uhlazeným mravům a dobré výřečnosti. A tomu nasvědčují mnohé předpisy, s kterými se ve školách jezovitských potkáváme; mezi jiným učili jezovité své mladší chovance, aby hlavu vzhůru nosili, aby rty nezatínali, aniž aby dolení pysk dolů neohrnovali. Dále nechali si jezovité nemálo záležeti na tom, aby chovanci jejich měli hezké a ouhledné písmo. Dále učili je hudbě, tanci a jiným oko lidské zaslepujícím uměním.

Divadelní představení hrála ve školách jezovitských nemalou úlohu. Bylot tam totiž zavedeno, že ku konci roku školního, jakož i při jiných slavnostních příležitostech na divadle schválně k tomu oučeli vystaveném v každé koleji jezovitské v latinském jazyku se odbývala divadelní představení.

A jakkoli lid těmto divadlům latinským pra nic nerozuměl, přece se houfně k nim hrnul, jelikož přístup k nim byl bezplatný. A to nejprvé z té příčiny, že byla tato divadelní představení nejstarší v Německu, a ctihodní otcové postarali se krásnými dekoracemi a skvostným divadelním oblekem, pak hudbou a rozmanitými tanci všemožně o zábavu nezkušených diváků. Později připletli časem do svých latinských divadelních představení celé rozmluvy německé, aneb pouze jednotlivá slova, což u diváků obyčejně nemalé obveselení vzbudilo. Tato divadelní představení záležela z počátku toliko z truchloher a z činoher, ze života svatých a někdy i z dějin souvěkých. Brzy ale zdálo se zbožným otcům, že by pro lepší zábavu diváků mnohem líp se vyjímaly veselohry, frašky aneb i malé zpěvohry. Tak dávali n. př. již v roce 1585 jezovitští žáci v Mnichově první veselohru a dvanácte let později tamže první zpěvohru. Jakkoli obsahovaly tyto divadelní hry jezovitské již samy v sobě mnohdy největší nesmysly, tedy ve svých fraškách a operách mnohdy užívali jezovité žertů tak hloupých a neslušných, že jednou na jevišti i papeže představovali, a před ním nestoudné tance provozovali. A na tato divadelní představení kladli jezovité takovou váhu, že mnohdy půl roku museli se jim chovanci jejich učiti a i v nejkrutějších dobách, jako na př. v hrozné válce třicetileté musela se představení ona odbývati.

Nesmírná pilnost, kterouž chovanci jezovitští úlohy své divadelní študovali, a horlivost, jakouž se do nich hleděli vpraviti, vedla někdy až k velmi směšným výstupům, jako na př. se jednou v Hildesheimě událo. Zde totiž provozoval se v roce 1631 velký kus ze souvěkých dějin. Dva herci, z nichž jeden představoval Gustava Adolfa a druhý Tillyho, měli spolu na koních bojovati. Dle plánu

kusu onoho měl zůstati Tilly vítězem; leč k veliké mrzutosti jezovitů vypadlo to zcela jinak; neboť když se byl Tilly „ve jménu císařově“ švédského krále tázal, proč beze vší příčiny na německé půdě tak krutou válku vede, a při tom naň z pistole na slepo nabité střelil, nespadl Gustav Adolf, jak by se to bylo mělo dle kusu státi, s koně, nýbrž udeřil ručnicí svou jenerála Tillyho tak silně do hlavy, že se tento s koně skácel a musel z jeviště odnešen býti.

Těmito divadelními představeními chtěli jezovité obecenstvu se zalichotiti, aby nabylo velikého ponětí o výtečné soustavě jejich vyučovací a spolu chtěli tím docíliti, aby se chovancům život v klášteřích jejich líbil. A tím probudili v mladících oněch touhu po zábavách a radovánkách.

Myslím, že jsme již dost promluvili o vyučování ve školách jezovitských a že tudíž nebude od místa, když se několika slovy též zmíníme o učenosti jezovitů samých.

Jak to s učeností touto vypadalo, zcela bez obalu přiznal se již hned na počátku 17. století vlastní jeden člen řádu jejich, učený jezovita Mariana. Týž praví ve svém spise: „Vady a nedostatky řádu jezovitského“ mezi jiným také následovné: „Do žádného řádu nevstoupí tolik bohatě nadaných mladíků, jako do řádu jezovitského a v žádném řádu nemají tolik příležitosti a tolik času ku vzdělání, jako tuto. Ale navzdor tomu čítá řád tento jen málo učenců. Neníť v něm žádných výtečných bohoslovců, žádných slavných kazatelů a důvtipných filosofů, neboť kdo zde v oboru vzdělanosti pracuje, tomu se dostává prašpatné odměny, ano, kdo jest výtečným profesorem aneb důvtipným filosofem, tím pohrdají. A že ve Španělsku posud taková surovost panuje, tím jest vinen jediné řád jezovitský a vyučovací soustava jeho; kdyby tam lidé věděli, jak velká škoda z toho státu plyne, zajisté by nás ze všech škol vyhnali.“

Vědeckému důkladnému vzdělání jezovitů nemálo škodila nestálost jejich v zaměstnání, následkem které byli od představených svých v rozličných ouřadech s místa na místo posíláni. Dostal totiž každý jezovita jednou aneb někdy i vícekráte za rok tak zvanou „obedienci, totiž bylo mu místo a obor činnosti jeho vykázáno, jelikož představení na uprázdněná aneb neobsazená místa povolávali členy řádu svého, kteří se jim k tomu zdáli býti nejzpůsobilejší, neberouce při tom ani za mák ohledu na to, zdali má člen ten k povolání onomu schopnosti či lásky.

Tak na př. se začasté stávalo, že přeložil provinciál některého člena, jenž přednášel na jednom ústavě třebas fysiku, do jiného ústavu, kdež musel přednášeti latinu neb řečtinu, druhý rok poslali jej na třetí ústav za učitele dějepisu a rok na to musel se ouřadu profesorského vzdáti a poslali jej buď někam za kazatele neb jej ustanovili rektorem některé koleje. A to činili jezovité proto, aby členové řádu jejich nikde příliš neuvykli a nezdomácněli, aby se na jisté město neb na některé lidi příliš neupoutali. A tohoto oučele svého také jezovité ouplně dosáhli a to jim postačovalo, neboť jim nejednalo se o to, aby řád jejich choval v lůně svém výtečné učence, nýbrž oni viděli v něm mnohem raději pletichářé, a učenci by jim byli mohli býti mnohdy ještě škodliví.

A jakkoli se popírati nedá, že jevovité měli v řádě svém mnohé výtečné učence v rozličných oborech vědeckých — tak jako byl na př. španělský jezovita Mariana výtečný dějepisec — musí se povážiti, že takových bylo v řádě jen velmi málo

a nedokazuje to nikdy dobrotu vyučovací soustavy jezovitské, nýbrž jedině to, že jsou na světě posud lidé, jichž duch si nedá meze klásti ani sebe špatnějším vyučováním, ani pouty, byť sebe krutějšími, ve svém duševním vývinu. — A tudíž se také nedá pochybovati, že by byli onino muži bývali mnohem většími výtečníky, kdyby nebyli bývali žili v řádu jezovitském.

Dejme tomu ale, že by bylo bývalo vyučování ve školách jezovitských sebe lepší a důkladnější, nebylo by přece nikdy převážilo zlořády a velké vady jezovitů v oboru školství. Vycházeloť totiž vyučování jezovitské od té zásady, aby mravní cit mládeže ouplně otupili, a to hlavně již proto, jelikož v pravdě mravný člověk nikdy nemůže býti nástrojem v cizí ruce, a zbožní otcové k provádění záměrů svých nikdy nemohli svědomité lidi příliš potřebovati. — A s jedovatou kasuistickou mravoukou ouplně shodoval se divný trestní řád jejich, následkem kterého, aby svět oslepili, malé poklesky s přísností neuprositelnou trestávali, co zatím větší a hrubší zločiny nejen bez trestu že nechávali, ale je ještě přikrývali, „aby prý se neuškodilo dobré pověsti řádu jejich.“ Neméně zhoubně musel ve školách jezovitských oučinkovati na žáky jejich rozdíl trestu mezi bohatšími a mezi chudšími chovanci. Dle toho dostalo se bohatším žákům jen zřídka kdy jakého trestu. Ustanovení o trestech ve školách, které nalezáme v školních řádech ústavů jezovitských: že onino žáci, kteří by se zdráhali, dáti se za viny své trestati, mohou, pakli to tělesnému zdraví jejich aneb zájmům řádu neškodí, k tomu přinutiti, nasvědčují tomu, že jezovité byli k oněm, od nichž se dalo něco očekávati, nad míru shovívaví i při největších proviněních, a že pouze takoví žáci museli za sebe menší provinění snášeti citelných trestů, na nichž řádu příliš mnoho nezáleželo a od kterých neměl ničeho k očekávání — a to byli děti rodičů chudých.

Nejchudší chovanci škol jezovitských bývali také někdy zcela beze vší příčiny biti, aby se tímto divadlem bohatším chovancům dal výstražný příklad, aby nikdy se s cesty ctnosti a bohatství nevzdalovali. — Jen takoví majetnější chovanci, jichž rodičové, co se bohatých darů týče, jevili se býti méně štědrými, aneb takoví, v nichž se řád v nadějích svých, jakéž v ně kladl, sklamal, pozbývali dotčené výsady na beztrestí a bývali také časem biti.

Vůči takovéto zásadě vyučovací arci nestála kázeň ve školách jezovitských za příliš mnoho a žáci jejich bývali toliko na oko mravní, kdežto v srdci byli bezuzdní, nemravní a nevázaní.

Jezovité, kterým arci mnoho na tom záleželo, aby chovancům ve svých ústavech učinili pobyt co možná nejpříjemnější, ujímali se těchto při každé příležitosti vřele proti obecenstvu a tak nejhorší rozpustilost a svévoli velmi zastávali a hájili, všemožně je zakrýti hledíce, a stalo-li se přece kdy, že na žaloby soukromníků žáky své potrestati museli, tu nebyl nikdy trest v žádném poměru k provinění, neboť jezovité trestávali pak tak mírně, že tento trest nebyl žádným odstrašujícím a polepšitelným prostředkem. Taktéž marnými okázala se býti opatření jezovitů k ochraně obecenstva proti chovancům, poněvadž nebyla důrazná. Tak na př. zákaz nošení zbraně byl od jezovitů sice začasté jejich chovancům vydán, nic však méně chodívali tito přece veřejně a bez bázně se zbraní.

Bylo tedy věcí zcela přirozenou, že po všechny časy a z mnoha stran ozývaly se četné žaloby a stesky na nemravnost, divokost a rozpustilost žáků jezovitských. A podstatnou jest poznámka jednoho spisovatele: že příkladové zpurnosti chovanců proti učitelům a výtržnosti noční a rozmařilosti všeho druhu bývali v ústavech jezovitských takového druhu a tak často že se zde opakovali, že by za našich dob každý prorokoval, že zajisté již se blíží soudný den, kdyby se jen třetina nemravností oněch, jaké se ve školách jezovitských páchaly, od mládeže naší dála, a to dosvědčuje se ještě mnoha jinými příklady.

V Bavořích dostoupila nevázanost mládeže ve školách jezovitských takového stupně, že musela proti tomu až vláda zakročiti. Vydalť totiž volenec Ferdinand Maria dne 8. května 1665 páteru provinciálu nařízení, aby všecky nemravné a nezdárné žáky ze všech bavorských gymnásií dal vyloučiti. To ale pomohlo pouze na krátkou dobu, neboť již po čtvrt století bylo zase ve školách jezovitských takové množství nezdárníků, že musel volenec Maxmilian Emanuel opětně dne 22. února 1690 podobný rozkaz vydati. Smlouva, kterouž kapitula augšpurská princi Alexandru Zigmundovi, kteréhož byla za koadjutora biskupa Jana Krištofa zvolila, dne 8. února 1681 k podpisu předložila a kterouž tento přijav, na ni i přísahal, obsahovala v sobě následující nařízení ohledně university a semináře jezovitského v Dillingenách: „Jelikož se za posledních dob shledalo, že výsady od papežů a císařů dotčeným ústavům udělené velmi křivě se vykládají k zhoubě akademické mládeže, ano že se jich i zneužívá, z čehož pocházejí nejhorší rozmařilosti a výtržnosti k velké zlosti a pohoršení obyvatelstva, mají být tamní otcové tovaryšstva Ježíšova napomenuti, aby k vůli zamezení vší nekázně a k zachování dobré pověsti ústavu oněch vespolek s biskupskými ouřady pilnou o to péči měli, aby se učinil konec hřmotu a povyku každému ve dne i v noci, jakož i výtržnostem a shlukování všemu, a taktéž i jiného druhu rozpustilostem, kterými se universita hanobí a zlehčuje, a aby vinníky, jakmile je dostihnou, příkladně potrestali. A jakmile tedy budou študující při nějaké výtržnosti dopadeni, mají je pochopové biskupští ihned schytati, provazy svázati a do veřejné šatlavy vrhnouti, ano, je i spoutané z akademie vyvrhnouti a potrestati, a tak má být přísnými těmito opatřeními kázeň a dobrý řád zase na universitě dillingenské, která nyní v cizině v pověsti velmi špatné jest, zaveden a počet posluchačů jejich rozmnožen."

Podobné nařízení vydáno bylo i ohledně jezovitského gymnasia dillingenského.

V městě Augšpurku samém měli jezovité vyšší a nižší školy, totiž lyceum a gymnasium. Několik žáků tamního gymnasia, chlapců to mezi 13 a 15 lety, přišlo jednou, bylo to dne 15. června 1718, s hostinským „od orla" před mariánskou branou do hádky; i zavolali si několik svých soudruhů ku pomoci a za nedlouho srotilo se před hospodou takové množství študujících, že museli měšťané okolní požádat purkmistra, aby tam poslal k udržení pokoje ouředního sluhu. Jedva však žáci jezovitští tohoto spatřili, již se s hrozným křikem na něho vrhli a strhnuvše mu s hlavy vlásenku, počali jej pohlavkovati a políčkovati. Teprv když z večera sám purkmistr před hospodu onu přišel, podařilo se domlouvání jeho, rozpustilou mládež přiměti k návratu domů. Za dva dni na to, dne 17. června, přitáhli všickni žáci jezovitští, lycea i gymnasia s velkým hřmotem před hostinec „u orla" a s povykem hrozným

vyzývali hostinského, aby k nim ven přišel a dal jim zadostiučinění. Když ale tomuto se nechtělo, odvážiti se mezi potřeštěné ony mladíky, tu počali kamením do oken hospody jeho házeti, tak že nezůstalo ani jedno okno celé. Na to strhli s hostince štít a s velkou vítězoslávou jej odnášeli. Nikdo se neodvážil, aby zběsilé mládeži této na odpor se postavil. Muselo býti tedy vojsko k ochraně hostinského onoho vysláno. Z toho ale si nedělali žáci jezovitští příliš mnoho, nýbrž druhého dne přitáhli znova, ozbrojeni šavlemi, puškami a jinou zbraní před hospodu proti ubohému hostinskému. Jakmile se o tom purkmistr dozvěděl, poslal tam ihned vojsko, aby mladíky ony rozehnalo. Tito ale vyslovili se drze a určitě, že neuposlechnou rozkazu purkmistrova, a učinivše outok na vojsko šavlemi, několikráte do vojáků i vystřelili. Vojáci tedy byli přinuceni k vlastní své obraně také do študentů stříleti. Následkem této srážky krvavé byl jeden ze študujících zabit a dva byli těžce raněni, ostatní pak se dílem rozutekli a několik jich bylo i schytáno. — Následujícího dne, totiž dne 19. května, udály se ještě povážlivější výtržnosti; byliť se totiž lid některý přidal ke straně žáků jezovitských, při čemž byl dům jednoho tkalce skoro celý zbořen a ouplně vydrancován, tak že obyvatelé domu toho odtamtud ničeho nezachránili, než šaty, co měli na sobě. Vojsko, které před radnicí proti výtržníkům se postavilo, bylo kamením uvítáno a výtržnost tato nabyla konečně takových rozměrů, že musela dát městská rada děla vyvézt, aby zase pořádek zjednala, a teprv když bylo výtržníkům pohrožíno, že se do nich několikráte z děl vypálí, pakli se tiše nerozejdou, uposlechli tito rozkazu ouředního. Ale teprv zakročením císařského komisaře, jenž se právě tehdy náhodou v Augšpurce nalezal, a který ve jménu císařské Milosti a ve jménu městské rady všem, kdož by ještě dále chtěli výtržnostmi klid města a veřejný pokoj rušiti, přísnými tresty žaláře, ano i trestem smrtí vyhrožoval, podařilo se, že byl mír opět zjednán. — A zbožní otcové tovaryšstva Ježíšova po celou dobu, co čistí chovanci jejich tyto výtržnosti páchali, ani prstem nehnuli, aby tomu přítrž učinili.

To, co jsme tuto pověděli, tuším, postačí k vysvětlení vyhlášené, výtečné methody vyučovací na školách jezovitských.

63.

Válka o korunu.

iž jednou jsme okázali, jak špatného poděkování se císařské rodině rakouské za její slepou oddanost řádu jezovitskému dostalo, ano, jak se tento řád ani neštítil, podati ruky své k outoku na život císaře Leopolda I. My jsme také již podotkli, kterak jezovité hleděli každé oučastenství při tomto vražedném outoku popříti. Třebas to ale učinili, jest přece ještě jiných událostí, které připadají do doby vlády císaře Leopolda I. a z nichž velmi jasně vysvítá, jak málo znali jezovité cit vděčnosti a jak právě proti oné panovnické rodině, která jim v Německu k takové moci pomohla, nepřátelsky vystupovali, ne sice veřejně, ale tajně a ouskočně a zákeřnicky a to právě v témž okamžiku, když od ní jednu přízeň za druhou požadovali a i obdrželi. Události ty, o nichž mluviti budeme, jest oučastenství jezovitů v tak zvané válce o dědictví španělské a oučastenství při vzpourách uherských.

Rozumí se samo sebou, že nemůžeme se zde pouštěti do podrobna do popisu velkolepé této války, která se po celých čtrnácte let (1700—1714) mezi Francií a Rakouskem o vládu ve Španělích vedla a musíme se tedy jen obmeziti na to, že poukážeme pouze na ony události, při nichž se jeví obojetné počínání jezovitů proti rodu habsburskému.

Karel II. (1668—1770) byl poslední král španělský z rodu habsburského, který po 126 let se udržel na trůně ve Španělích. Za vlády jeho velmi poklesla moc španělská. Panovaliť u dvora pikle rozličného druhu, a žezlo královské bylo míčem sprostých pletich dvorských, s ním si pohrávali kněžourové a souložnice zcela po své libosti. A zvláště, když se víc a více schylovalo k tomu, že král zemře bez potomků, tu se kladla z rozličných stran různá osidla k dosažení trůnu španělského. Dva mocné rody panovnické dělaly si naň nároky, a sice Habsburkové v Rakousku a Bourbonové ve Francii. Onino opírali se při tom na příbuzenskou svoji posloupnost a z téže příčiny chtěl také i král francouzský, Ludvík XIV., činiti nároky na trůn španělský pro svého vnuka Filipa, vévodu andegavského. V Madridě pokoušely se obě strany všemožnými piklemi diplomatickými o dosažení trůnu od slabého krále Karla II. Týž klonil se brzy k té a zas k oné straně a při těchto pletichách hráli jezovité hlavní úlohu. Oni drželi se stranou francouzskou, a nestyděli se ani dost málo, vystupovati proti habsburské dynastii, která jim byla tolik dobrodiní prokázala, způsobem velmi chytrým.

Posléze ustanovil Karel II. v poslední vůli své rakouského arcivévodu Karla, syna císaře Leopolda, svým dědicem a nástupcem trůnu, ale jen pod tou výminkou, že musí tento s vojskem do Španěl vtrhnouti a zem tuto proti outokům francouzským hájiti. Jedva že se o tom Francouzi dozvěděli, ihned se všemi

prostředky snažili, aby se poslední vůle ona prohlásila za neplatnou a při tom jim byli jezovité výbornými náhončími. Těm se nejprvé podařilo, že přemluvili arcibiskupa toledského, Protocarrera, muže to, jenž ve Španělích velkého vlivu požíval a jenž byl velkým přívržencem rodu habsburského, že se přidal ke straně Bourbonů. Pak přemluvili ve Vídni císaře, aby žádané vojsko do Španěl neposílal. A toto osudné zdráhání se císařovo, které nejen krále Karla II. ale i celý národ španělský velmi mrzelo, bylo hlavně dílem jezovitů: Menegattiho, zpovědníka císařova, a Baltazara Müllera, zpovědníka císařovny. Oba tito jezovité totiž namluvili císaři, který měl vojsko tehdy většinou protestantské, že lid španělský kacířské tyto bojovníky až k smrti nenávidí a že je velmi nepříjemně uvítá, tak že by se tím prospěchu Rakouska více uškodilo, než prospělo.

Darmo namítal hrabě Harrach, tehdejší vyslanec u dvora madridského, císaři, že ve Španělsku se již dávno tohoto předsudku vzdali. Leopold I. se tím snáze podal šejdům jezovitským, jelikož by byl miláčka svého, arcivévodu Karla, jen velmi nerad vydal v nebezpečí války španělské.

Mezi tím, co se zbožný císař Leopold v této věci pouze na to obmezil, že ji poručil ochraně nejsvětější bohorodičky, získal si francouzský král Ludvík XIV. kardinála Portocarrera, jakož i jezovitu Cienfunga, který se stal taktéž v roce 1720 kardinálem, a ti se mu propůjčili za nástroj k dosažení záměrů jeho. A tito oba muži přemluvili nestálého a častými výčitkami ouzkostlivého svědomí trápeného krále španělského, že ponechal rozhodnutí otázky: kdo by byl zákonitým dědicem španělské koruny, zdali německá linie jeho rodu, aneb potomci nejstarší jeho sestry, jež byla za Ludvíka XIV. provdaná — k rozhodnutí papeži Innocenci XII. co nejvyššímu soudci v záležitostech svědomí, témuž papeži, jemuž se byl před nedávnem v tak důležitém a rozhodném okamžiku císař pro věc malichernou a nepatrnou zcela podal, co zatím Ludvík XIV. všelikými prostředky si hleděl přízně jeho získati. — Jak se dalo předvídati, rozhodl papež ouplně ve prospěch Francie. Následkem tohoto rozhodnutí vyloudili Protocarrera a Cienfungo na Karlu II. druhou poslední vůli, kterouž odkázal země své Filipu andegavskému.

Z tohoto souvislého počínání jezovitů při dvoře madridském a vídeňském jasné vysvítá, že řád jezovitský použil vlivu svého na jedné straně k tomu, aby císaře přiměl k nejhorším přechmatům, z druhé strany zase že ve velké míře působil ve prospěch Francie.

Ještě zřejměji však objevil se tento černý nevděk jezovitů, když již vypukla válka o dědictví španělské, neboť Filip andegavský neměl na ostrově pyrenejském lepších a horlivějších přátel a podporovatelů, než jezovity. A tito také byli největšími škůdci a odpůrci Karla rakouského, když tento konečně do Španěl přišel a neustále lid proti němu štvali, a okolnosti té, že Karel přitáhl s vojskem anglickým a hollandským do Španěl, použili ošemetní loyolité k tomu, že jej — syna rakouských, katolických Ferdinandů — pravověřícímu a nevědomému lidu španělskému líčili co kacíře, a to zasadilo věci jeho ve Španělích rány mnohem citelnější, než zbraně francouzské.

Ale nejen na ostrově pyrenejském, nýbrž i na mnoha jiných místech ještě objevili se loyolité velmi ošemetnými proti Rakousku, sloužíce Francii.

A zejména nejvíce v Uhřích, kde jim byl tehdy nerozum tehdejší vlády vídeňské velmi prospěšným. Císař totiž v onom důležitém okamžiku, kde za tak neprospěšných okolností při početí boje o dědictví španělské bylo udržení míru ve vlastních zemích jeho věcí nevyhnutelně potřebnou, roznítil žár občanské války v Uhřích mnohem více než kdy jindy tím, že chtěl z Uher udělati krajinu německou, a novými pronásledováními náboženskými. Myslilit totiž státníci vídeňští, jelikož nastávající krutá válka vyžadovala značných peněžitých obětí a že tudíž bylo žádoucno, aby císař neobmezené daně všem svým krajinám mohl uložiti, že by se daly Uhry, z nichž by se pak mohlo více daní vybírati, než se to až doposud dle tehdejší ústavy uherské díti smělo, velmi snadno co do daní na roveň postaviti s ostatními dědičnými zeměmi rakouskými a aby se tudíž císař zbavil obtížného povolování daní od stavů uherských. Návrhy o tom byly v roce 1700 sněmu prelátů, magnátů a poslanců měst, kterýž byl do Vídně svolán, předloženy, leč tito se provedení jich opírali a učinil se tím císař u národa uherského velmi neoblíbeným. — Nedá se upírati, že jezovité nesli velkou vinu na tomto nesmyslném počínání dvora vídeňského. Leopold Kolonič, kardinál arcibiskup ostřihomský a primas uherský (od roku 1695), nejvřelejší přívrženec jezovitů a oddaný nástroj jejich, návrh tento schválil a zaručil se za dobrý výsledek jeho a nemálo si dal záležeti na tom, aby císaře k novým pronásledováním uherských protestantů přemluvil, což se mu také velmi dobře podařilo.

Následkem toho zapověděl totiž v roce 1701 císař Leopold každé vykonávání protestantské bohoslužby v oněch částech říše, kterých byl posledním mírem s osmany, dne 26. ledna 1699, opět nazpět nabyl a i ve všech pomezních pevnostech a nařídil, aby se každý, jenž by příště od víry katolické přestoupil k náboženství protestantskému, přísně co odpadlík potrestal.

A to bylo Ludvíku XIV. velmi vítaným, když se následkem těchto přísných opatření v roce 1703 Maďaři proti němu pod Františkem Rakoczym vzbouřili. Tím totiž zanikl pro císaře jeden z nejvýdatnějších zdrojů pomocných a mimo to musel nenepatrnou část moci své vojenské ze Španěl k potlačení uherských odbojníků vzíti.

Chování pak jezovitů při tomto velkém povstání uherském velmi jest pamětihodné, neboť nikdy neobjevila se zráda jezovitů na panovnické rodině habsburské zřejměji, než tehdy. Nemělť Rakoczy horlivějších pomocníků, nestydatějších a zhanebnějších lichometníků, než ony učenníky Loyolovy, kteří ústy kardinála Koloniče císaři hleděli neustále namluviti, že jest to věcí prasnadnou, odbojníky ony pokořiti, jen když by je vyjednáváním tak dlouho zdržel, až by nabyl dosti vojska, kterýmž by je mohl pokořiti, a že pouze přísností neuprositelnou by mu bylo lze, povstalce zase k poslušnosti přivésti.

Následkem tohoto přemlouvání neustálého vydal císař Leopold I. na vzdor všem snahám prince Eugena savojského, vlasteneckého arcibiskupa kaločského Pavla Szechenyiho a mnoha jiných poctivců u dvora vídeňského, kteří ale byli v počtu jen velmi skrovném, a kteří hleděli císaře přesvědčiti, že toliko moudrou shovívavostí a obezřetností by něco s Uhry pořídil — a jelikož se císař snažil, by

rozkazům svým pomocí surových vojáků průchodu zjednal, odpadávali od něho poznenáhlu i nejvěrnější přívrženci jeho.

Jezovité na první vyzvání vydali Rakoczymu zámek svůj Znio, pod záminkou, že se to děje za jeho zbožné a milé snahy k opětnému nabytí svobody říše.

Markýzka Pompadour.

Ano oni i veřejně honosili se věrností a oddaností svou k tomuto vůdci povstalců, stavěli mu slavnostní brány a zdobili je nápisy, v nichž tohoto nejnebezpečnějšího nepřítele císařova zvali mstitelem vlasti a přemožitelem Němců, zasypajíce jej chválou nevýslovnou. A když se o tom ve Vídni u dvora dozvěděli, měli tito ctihodní otcové hned výmluvu při ruce, to že stalo se k větší cti a slávě Boží proto, aby Rakoczyho odvrátili od jeho předsevzetí, neť prý se zanášel myšlénkou, že všecky jezovity z Uher vyžene. Leč bohužel tento Rakoczy, jakkoli byl katolíkem a mnoho měl jezovitům co děkovati, osvědčil se býti velmi nevděčným k těmto chvalořečeným učitelů svých. V roce 1706 v měsíci červenci totiž nařídil, že mají být všickni jezovité ze zemí pod

vládou jeho stojících vyhnáni. Vyhnanci ti pak směli vzíti s sebou jen malé částky peněžité na cestu a všecko jiné museli zanechati v Uhřích. Nadarmo připomínali mu v listopadu téhož roku jezovité, že prvé dle výslovného přání jeho utvořili v Uhřích novou svoji provinci, vyloučivše ji od province rakouské, a že ustanovili tam za provinciála pátera Eselesa, darmo mu slibovali, že se mu zavážou úpisem, že nikdy nebudou se míchati do záležitostí politických — Rakoczy, znaje ošemetné jezovity mnohem líp, než dvůr vídeňský a jsa také mnohem moudřejší, než páni u dvora tamního, věděl dobře, že by se jezovité, jakmile by jej štěstí aneb Francie opustila, stali nejrozhodnějšími nepřátely jeho, zůstal na svém výroku, neboť dobře si povšiml závěrečného dvojsmyslného ustanovení oné smlouvy, že si totiž ctihodní otcové zůstavují právo, ve věcech duchovních, pak-li by o to byli žádáni, rady své udíleti. Toliko prodloužil jim na přímluvu některých mocných přátel jejich lhůtu k vystěhování až k následujícímu roku (1707) a taktéž přivolil k tomu, že směli někteří z nich co profesoři v Trnavě a v Košicích zůstati.

A podobně jako za odboje Rakoczy-ovského v Uhřích chovali se v tutéž dobu páni jezovité v Tyrolsku.

Jednou z největších politických chyb císaře Leopolda I., pro kterouž jej také statečný vůdce jeho Eugen savojský velmi káral a již hořce želel, byla i okolnost ta, že se při početí španělské války o dědictví rozdvojil se svým sousedem, volencem Emanuelem Maxmilianem bavorským.

Bylť si tento nesmrtelných zásluh získal o Rakousko — nepočítaje ani zásluh předků jeho, a sice děda jeho Maxmiliána I. a otce jeho Ferdinanda, již při obležení Vídně od Turků, pak ve válkách s Francouzi a s Turky. Velikomyslná pomoc jeho, jakouž tehdy císaři přispěl, stála ho dva a třidcet milionů zlatých a 30.000 statečného vojska a za to se mu přese všecky domluvy ostatních volenců německých dostalo od císaře buď pražádné, aneb jen velmi nepatrné náhrady. A to cítil panovník bavorský tím bolestněji a tím více proto zanevřel na Rakousko, jelikož pro ohromné tyto oběti, kteréž ve prospěch říše této přinesl, sám přišel do takových peněžitých nesnází, že musel, aby jim odpomohl, sáhnouti k prostředkům nejzoufalejším, tak, že konečně musel rodinné klenoty svoje a drahocenné stolní náčiní u holandských kupců zastaviti.

Nikdo ale neuměl z tohoto nevděku a z tohoto nesmyslného počínání císařova kořistiti více, než Ludvík XIV. A svůdným nabídnutím jeho nemohl vévoda bavorský oddolati, a to tím méně, jelikož myslel, že rakouským jedem byl zprovozen se světa nadějný syn jeho Josef Leopold, který byl ještě bližším nápadníkem trůnu španělského, než sám vévoda andegavský, ve kterémžto podezření jej Ludvík XIV. ještě utvrzoval. Následkem toho stal se vévoda bavorský spojencem Francie a vpadl s francouzským maršálkem Villarsem časně z jara roku 1703 do Tyrolska, chtěje se země této, kterouž považovali za klíč k Italii, zmocniti, načež se měla vojska bojující proti Rakousku tam spojiti a v počtu 100.000 mužů proti Vídni táhnouti, kdež chtěli, spoléhajíce na pomoc odbojných Uhrů, císaři výminky míru předpisovati. — Kdyby se byl záměr tento podařil, byl by býval stav císaře Leopolda velmi zoufalý a jezovité úsilovně pracovali na tom, aby se záměr tento provedl.

Rychlým pochodem výtězným přitáhl vévoda Max Emanuel v desíti dnech (od 17. do 27. června 1703) až k Innsbruku. Ale jakkoli tamní náměstek císařův byl velmi zbabělý, přece se zdráhal, věrnost vévodě bavorskému přísahati. Tu ale dali jezovité ústy Fraporty, jednoho z náčelníků rady císařské v Tyrolsku, stavům, kteří se radili, co by činiti měli, vzkázati, že beze všech výčitek svědomí mohou vévodě bavorskému věrnost přísahati a takto z rakouské služby do tábora bavorského přejíti, což se také dne 1. července stalo. — V Hallu pak uvítal páter Pavel Kanstort, rektor koleje jezovitské v Innsbruku, člen a řečník deputace, kterou k vévodě bavorskému poslali, aby si od něho vyžádali ušetření v této válce, následujícím veršem z breviáře: „O Emanueli, králi a zákonodárče náš, ty očekávání národů a jich vykupiteli, přijď a vysvoboď nás!"

Toto jednání tyrolských jezovitů, které se mnoha spisy z tehdejší doby, v nichž se i dočítáme, že se loyolité i k samému obyvatelstvu tyrolskému velmi ošemetně chovali, dokazuje, že se velmi zrádně k Tyrolsku zachovali. A okolnost ta, že vévoda dobyl celého tyrolského území, jakož i důležitých pevností Kufšteinu a Rottenberku, jakož i samého Innsbruku, neztrativ při tom ani 50 mužů, bylo hlavním dílem zrády jezovitské. A tudíž bylo věcí zcela přirozenou, že Tyrolané vůči tomuto stavu věcí veřejně vinili jezovity, že si s vévodou bavorským tajně dopisovali, a že jemu celou polohu země, jakož i všecky průsmyky vyzradili a ve prospěch jeho císařské oureduíky v Tyrolsku k mnohým přechmatům a chybám svedli a to mohli poctiví Tyrolané tvrditi tím jistěji, jelikož byli jezovité tak nemoudří, že veřejně Bavorům za pobytu jejich v Innsbrucku náklonnost svou jevili. Bydleltě bavorský ministr Prielmayer v koleji jejich a odtamtud vypisovala se válečná daň pro celé Tyrolsko; a začasté bylo viděti, kterak se Prielmayer se smíchem a žertem s jezovity po chodbách jejich koleje procházíval, a zatím zajatí sedláci a lidé, kteří v ouředních záležitostech tam přicházívali, museli třeba kolik hodin čekati, než byli k slyšení připuštěni. — Tudíž se nikdo také nemůže diviti, že nebylo ctihodným jezovitům na růžích ustláno, když se později lístek obrátil a statní sedláci, popuzeni hrdostí a rozpustilostí nepřátelskou, pozvedli se co jeden muž, aby Tyrolsko a s ním i císaře z moci nepřátelské vyprostili, a věrnost tato zasluhuje tím většího uznání, uváží-li se, že měl Leopold I. chováním svým a špatným bídným vladařením svým v Tyrolsku velmi málo nároků na ni, neboť právě toto vladaření muselo Tyrolany k odpadnutí pohnouti. Následkem tohoto všeobecného povstání vyhnali Tyrolané Bavory ze země v mnohem kratší době, než tito tam vtrhli. I jezovité utržili si z toho svůj podíl, neboť celý národ s nenávistí a opovržením na ně pohlížel, a kdekoli se jen objevili, spíláno jim zemězrádců. V houfech hrnuli se sedláci před kolej jezovitskou v Innsbruku, žádajíce tam s hrozbami pokrmu a nápoje, aniť prý jezovité měli dříve pro Bavory dosti chutné pečeně a sladkého vína. Mimo to ozývaly se všude proti jezovitům vyhrůžky rozhořčených vlastenců tyrolských a jezovité dlouho vězeli ve strachu a v ouzkosti, že lid jejich kolej v Innsbruku, kterouž jmenovali kancelářem bavorským, outokem vezme, a tudíž si tam, jako v nějaké obležené pevnosti, postavili stráže. A tyto obavy byly by se bez mála i uskutečnily, neboť s velikým povykem přitáhli sedláci ke koleji a toliko odezřetnosti provinciála, pátera Ondřeje Waibla, kterýž, aby lid upokojil,

odstranil nenáviděného rektora koleje innsbrucké, pátera Pavla Kunstorta, ustanoviv na místo něho za rektora Eustacha Furtenbacha, bylo co děkovati, že se lid rozlícený proti kolejím jezovitským v Innsbruku a v Halle násilí nedopustil.

Leopold I. navzdor tomu, že byl velmi zaslepený a jakkoli byl celý jezovity ovládán, kteří si dali nemalou práci, aby se před ním očistili, musel přece vůči těmto skutečným událostem, a vůči rozhořčení, jaké se po celé říši proti jezovitům jevilo, po vyhnání Bavorů a Francouzů z Tyrol věc tu dát přísně vyšetřiti, leč z vyšetřování tohoto se nám pranic nezachovalo.

Po smrti císaře Leopolda I. (zemřel 5. května 1705) nastoupil vládu syn jeho Josef I. a tento zachoval v dobré paměti řádění jezovitů a hanebné zrády, jakých páchali proti otci jeho, a nenáviděl je z celé duše své. Nebylť panovník tento vychovancem jejich, a tudíž záhy mu byly vštípeny zásady jiné, svobodomyslnější, a každý, byť i sebe předpojatější dějepisec musí jej chváliti, toliko litovati jest, že výtečný panovník tento zemřel příliš záhy. — Největší záslubou císaře Leopolda jest, že v posledních dvou letech svého života poznal, jak hanebně jezovité slabosti jeho zneužívali k záměrům svým. A tudíž dal svého nadaného a duchaplného syna jiným rukoum k vychování, než jezovitským, totiž zbožnému, učenému a nepředpojatému knězi Františku Ferdinandu Rummlovi, muži povahy ryzé, kteréhož pak v roce 1706 chovanec jeho za biskupa vídeňského povýšil. —

Jezovité sice všemožně se vynasnažili, aby jim byl dán arcivévoda Josef k vychování, ano i strašidly chtěli toho dosíci, aby nenáviděného učitele jeho, Rummla, odstranili, a skutečně málem by se jim to bylo i povedlo, když tu mladý arcivévoda císaři se vyslovil, že je mu učení Rummlovo tak snadno pochopitelné a příjemné, že by mu bylo velmi nemilým, kdyby jej ztratil, a že by na jiného učitele ani tak brzo nepřivyknul, aniž že by se od jiného tolik naučil a prosil císaře, otce svého, by mu dobrého učitele jeho nechal, an by se u jiného ničemu nenaučil. A následkem této prosby princovy zůstal i na dál Rumml učitelem jeho. Když pak Josef I. vládu nastoupil, tu bylo jedno z nejprvnějších opatření jeho, že jezovitu Widemanna, jenž v nestydatosti své při pohřební řeči na císaře Leopolda I. v kostele štěpánském ve Vídni sáhodlouze dokazoval, kterak jen onino knížata, jíž byli od členů tovaryšstva Ježíšova vychováni, šťastně a požehnaně vládli, ze všech svých zemí vypověděl. Za vlády Josefovy neměli jezovité ani dost malého vlivu na záležitosti státní u tu teprv bylo možno, vzpouru v Uhřích potlačiti a to bylo hlavním úkolem života jeho. Bohužel však nedožil se Josef I. té radosti, aby dočkal se uskutečnění tohoto díla svého, na němž s takou mírností a státnickou moudrostí po tolik let byl pracoval.

Rozumí se samo sebou, že nikdo nekladl narovnání s Uhry větších překážek, než jezovité; neboť tito se obávali, že by Uhři mezi výminkami, pod jakými by se chtěli s císařem narovnati, i žádali, aby je tento ze země vypověděl. A tak byl mír s Uhry neustále odkládán a teprv dvanácte dní po smrti císaře Josefa I. (29. dubna 1711) byl uzavřen mír szathmárský, jímž byla Uhrům všecka jejich stará práva ústavní, uherským protestantům svoboda vyznání zabezpečena, a všem, kdož se odboje zúčastnili, ani Rakoczyho nevyjímaje, úplná amnestie udělena. — A nic ne-

přineslo snad Rakousku lepšího ovoce, než tento mír, kterýž co svědek státnické moudrosti a smířlivosti jedině v dějinách Rakouska stojí; neboť byl to týž hrdý národ uherský, který třicet let později zachoval trůn císařovně Marii Terezii, která od celého světa téměř opuštěna v kruté válce proti Francouzům, Prusům a Bavorům se nacházela, a jenž bojoval pro týž trůn, jejž předkové jeho tak dlouho a tak silně ohrožovali.

Ale navzdor odporu svému proti jezovitům nechtěl se přece císař Leopold I. s řádem tímto rozdvojiti zcela, obávaje se, aby mu mocní nepřátelé tito neškodili. Proto odepřel Uhrům při jednání o narovnání žádost jejich a nevypověděl odtamtud jezovity, ano, začasté jim i mnohé přízně prokazoval. Tak na př. propůjčil tak zvané nordické koleji jezovitské v Linci mnohé svobody a dal jim každoročně tisíc zlatých podpory, taktéž vyvolil si, jak to bylo již dávno zvykem panovníků z rodu habsburského, za zpovědníka svého jednoho člena řádu jezovitského, ale i při tom osvědčil svoji lidskou známost tím, že učinil zpovědníkem svým muže, který byl pouze dle jména, nikoli ale smýšlením svým jezovitou. Byl to páter Engelbert Bischof. Týž byl i v šatě svém jezovitském přece hodný a poctivý muž, kterýž upřímně smýšlel s Rakouskem i s císařským svým kajicníkem, aniž by byl hleděl fanatickým domlouváním odvrátiti císaře od jeho kroků, které činil k oučeli narovnání s Uhry.

Tímto svým jednáním prohřešil se ale páter Engelberg nad míru těžce proti řádu svému a proti zajmům jeho i byl proto také od jenerála do Říma předvolán k zodpovídání. Nešťastný páter, předvídaje, jaký osud jej v Římě očekává, prosil císaře, aby mu vymohl odvolání této obsílky.

Leč všecky snahy císařovy v tomto směru zůstaly marné; ano sám papežský nuncius úsilovně stál na tom, že se musí zpovědník císařův do Říma odebrati. Tu ale vyslovil se císař k nunciovi, když tedy jezovité na tom tak rozhodně stojí, aby páter Engelbert do Říma se musel odebrati, že tam nepůjde sám, nýbrž že jej tam pošle v průvodu velmi četném, a že mu dá za průvodčí všecky v rakouských zemích žijící spolubratry jeho a nikdy více že se nesmí v zemích jeho žádný jezovita ukázati. A tato smělá řeč císařova neminula se oučinku svého, neboť páter Engelbert směl ve Vídni zůstati.

64.

Jezovité a panovnický rod wittelsbašský.

V předešlé části díla svého vylíčili jsme černý nevděk a mrzkou zrádu, jakéž se jezovité v těžkých dobách na potomcích rakouských Ferdinandů, největších to svých dobrodinců, dopustili; nyní podíváme se, jaké odplaty se jinému, nemenšímu dobrodinci, a sice rodu wittelsbašskému v Bavořích dostalo, když se naň krutá bouře neštěstí přivalila. — Právě jsme vylíčili, kterak jezovité v Tyrolsku ve prospěch Bavorska rod habsburský zradili, a věru že jest to skoro až k nevěření, že za nedlouho ve prospěch Rakouska podobně zrádně se i k Bavorsku zachovali, a přece tomu tak bylo. Věc ta pak má se následovně:

Asi rok po odchodu Bavorů a Francouzů z Tyrol stal se následkem skvělého vítězství, které vojsko rakouské, vedeno statečným vojevůdcem, princem Eugenem Savoyským, nad spojeným vojskem francouzsko-bavorským dne 13. srpna 1704 u Hochstädtu a Blindheimu dobylo, velký převrat nejen v Německu, nýbrž i v celé Evropě. Zde dosáhlo totiž Rakousko tak značné převahy, že se od té doby zdálo, jakoby se štěstí, které se až posud na Ludvíka XIV. usmívalo, najednou bylo k němu zády obrátilo, a jakoby válka o španělské dědictví brala smutný konec pro Francii.

Víme předobře, jakých křivd se jezovité dopustili proti rodu habsburskému, domýšlejíce se, že Bourbonové se zmocní nadvlády v Evropě. Nyní ale, kde se taký převrat stal a kde se zdálo, že Rakousko opět nadvlády v Evropě nabude a Francie bude muset ustoupiti, tu počalo zbožné otce nemálo hrýzti svědomí pro mnohé křivdy, kterých se dopustili k vůli křesťanskému králi proti vnuku Ferdinanda II., nezapomenutelného dobrodince řádu svého; neboť křivdy ty dosáhly takové výše, že byly s to, i Leopoldu I. oči otevříti a tím více nástupci jeho Josefu I., jenž beztoho nebyl přílišným příznivcem jejich.

A tudíž museli jezovité něco učiniti, aby, kdyby, jak se dalo s jistotou očekávati, jednou mezi vládou rakouskou a mezi jezovity přišlo k oučtování, mohla nějaká zásluha jejich na váhu padnouti proti hříchům jejich k panovníkům rodu habsburského.

Kde ale by se bylo dalo čeho podobného tak rychle nalézti? Či snad měli jezovité ve Španělích na outraty rodu Bourbonů tutéž úlohu proti francouzským králům hráti, jakouž druhdy tamže proti Habsburkům hrávali? To byl ale krok velmi nesnadný a choulostivý, neboť posud nebylo jisto, v čí prospěch válka španělská vypadne. Ludvík XIV. pak nebyl takový dobrák, jako Leopold I. a v politice nerozuměl žertům.

Leč chytří a v politice tak prohnaní jezovité dovedli si i tu pomoci z rozpaků. I umínili si, že si na outraty Bavorska zjednají zásluh o Rakousko a to se jim zdálo býti věcí tím snadnější, an vévoda bavorský byl zcela na mizině a nedalo se od něho ničeho více očekávati, aniž se ho museli obávati, k tomu pak bylo jim toliko potřebí, ženštinu jednu obalamutiti a na svou stranu přivésti, věc to, v níž byli jezovité od jakživa mistři.

Nešťastnou bitvou u Hochstädtu byl vévoda Maxmilián Emanuel přinucen, ze své vlastní země uprchnouti, která pak byla libovůli a pomstě vojska rakouského v šanc vydána. Vládu zatím byl odevzdal své druhé manželce Terezii Kunhutě, která z počátku sice byla odhodlána, vyhnanství s chotěm svým sdíleti, ale na úsilovné prosby manželovy posléze se přece odhodlala, že zůstane v Mnichově a že bude zde strážným andělem opuštěné své vlasti a svých dítek. Neboť ona byla dcerou Jana Soběského, onoho muže, jenž byl v největší nouzi osvoboditelem Vídně a celého Rakouska, a tudíž myslelo se, že ustanoví císař Leopold I. lepší výminky míru, bude-li ona s ním vyjednávati.

Jakkoli se zdálo, že postavení Bavor jest bídné, přece nebylo ono tak zoufalé a dalo se očekávati, že Rakousko pod mírnějšími výminkami s ním mír uzavře, uváží-li se, že Bavorsko mělo ve svých pevnostech 17000 mužů cvičeného vojska, které by se bylo dalo snadno až na 60 000 mužů uvésti; neboť lid městský i venkovský hořel touhou, aby vysvobodil vlast svoji a panovníka dědičného od nepřátel — a kdyby se bylo těchto okolností použilo, bývalo by se dalo od nepřátel se zbraní v ruce vynutiti mírnějších výminek, než by se bylo dalo od velikomyslnosti zpupného vítěze pokořením očekávati. A v tomto smyslu vyslovili se i vůdcové vojska k vládkyni, dozvěděvše se, že tato zamýšlí císaře za milost prositi. Při tom jí podotkli, že jakkoli bavorský národ posledními válkami utrpěl ztrát velmi citelných, přece by to bylo nejpodlejším a nejnebezpečnějším počínáním, tento věrný lid chtít vydati libovůli vlády habsburské a že by pak třeba pozdě a s politováním se přesvědčila, že mohla za polovic těch peněz a dodávek, jakož i obětí jiných, které vítěz od ní bude požadovati, silné vojsko do pole vypraviti, které by bylo zajisté vetřelce rakouské se ztrátou nemalou ze země vyhnalo. — Zcela jinak však mluvili ze zbabělosti a jiných ještě podlejších příčin ministři vladařčini.

Ti jí namítali, že v Bavorsku jsou všecky prostředky k další válce zcela vyčerpány a že jen v brzkém uzavření míru s Rakouskem kyne Bavorsku spása. Ale jakkoli se ženská zmalátnělost vladařky ve prospěch této poslední rady klonila, nebylo by se přece podle ní pokračovalo, kdyby ji byl jezovita Theodor Schmakers z Luttichu výmluvností svou k uzavření míru s Rakouskem nepřemluvil.

Tento jezovita, kterýž byl již po kolik let u kněžny zpovědníkem, důvěrníkem, ano, ještě něčím jiným, měl neobmezený vliv na dceru Jana Soběského a on také tohoto vlivu svého použil v největší míře ve prospěch Rakouska. V listech důvěrných Eugena Savojského líčí se tento jezovita co nejprospěšnější spojenec rodu habsburského v Mnichově, a v nich tvrdí se dále, že byť mnohdy Bavorsko ve své pokleslosti se na pravé cestě k prospěšnému zakročení proti vítězům svým nalezalo, postačilo několik důrazných slov pátera tohoto k tomu, aby se zase ve prospěch císařův jednalo.

A týž jezovita přemluvil kněžnu k potvrzení oné hanebné, v Illesheimě dne 7. listopadu 1704 uzavřené smlouvě o mír, kterou sám s Rakouskem vyjednával a kterýmžto mírem Bavorsko pozbylo skoro tolik, jako by bylo v nejhorším pádě co přemožené i tehdy, kdyby bylo v odporu pokračovalo, ztratilo. Muselo ť všecko vojsko propustiti, celá země se všemi pevnostmi a vojenskými zásobami stala se kořistí císařovou, a kněžně nebylo k výživě její jakož i devíti dítek jejích ponecháno ničeho, než užitky důchodu mnichovského.

Ale jakkoli Rakousko takto jen velmi málo kněžně Terezii ponechalo, přece i tohoto želelo, jakož i okolnosti té, že dovolilo jí zdržovati se v Mnichově. Neboť kněžna soustředila kolem sebe všecky vlastenecké snahy věrného lidu bavorského; a též viděla se vláda císařská, v jejímž čele stál hrabě Löwenstein-Wertheim, v ukrutném řádění svém při vladaření v Bavorsku přítomností kněžny Terezie nemálo ohrožena; což divu tedy, že dvůr císařský hleděl kněžnu přiměti k tomu, aby se z Bavor odebrala, a opět propůjčil se páter Schmakers k tomu, aby ji k tomuto kroku pohnul.

A jest to v skutku věcí velmi podivuhodnou, kterak onen jezovita to navlékl, aby nešťastnou paní onu k tomuto kroku pohnul. Nejlepším se mu zdálo býti prostředkem, aby vzbudil v ní žárlivost na manžela jejího, ku které byla bohužel kněžna velmi nakloněna. I namluvil jí, že manžel její jest v Bruselu do jakési sličné Belgičanky zamilován. A následkem této pomluvy byl ctihodný onen páter tajně poslán do Nizozemí, kdež měl vévodovi namluviti, že manželka jeho nemůže již déle snésti odloučení od něho, a že tudíž prosí jej, aby jí dovolil, by směla za ním přijíti a to že jí může dovoliti tím spíše, jelikož poslala si pro svou matku do Říma, aby tato do Mnichova přijela a tam děti jejich ošetřovala a ve prospěch panovnické rodiny wittelsbašské působila. — Leč vévoda Max Emanuel zapřísahal svou choť pro všecko na světě, aby jen raději v Mnichově zůstala a aby více poslouchala státnický rozum svůj, než lásku manželskou. — Tu nebylo pak arci páteru Schmakersovi věcí příliš nesnadnou, namluviti kněžně, že toto zdráhání manžela jejího spočívá jedině na tom, že chce v Bruselu v lásce svojí tím pohodlněji žíti.

Prvé ještě, než byla kněžna Terezie Kunhuta z Bruselu od chotě svého tuto odpověď obdržela, poslala jednoho z komonstva svého k matce své do Říma s listem, v němž ji snažně prosila, aby bez prodlení do Mnichova přijela, ubezpečujíc ji, že od toho závisí její mír, ano její život a blaho dětí jejích i zdar Bavorska.

Ovdovělá královna, obdrževši list tento, ihned tázala se o radu papeže Klimenta XI. a ten jí poradil, aby tuto prosbu dceřinu jen tehdy vyplnila, až by se přesvědčila, že i manžel Tereziin ji schvaluje a s ní souhlasí.

Leč mateřská láska staré královny zvítězila nad moudrou radou papežovou; královna vydala se na cestu do Mnichova; aby však zůstala cesta ona tajnou před císařským vyslancem u dvora římského hrabětem Lamberkem, dala všude roztrousiti pověst, že cestuje do Štýrska k svým synům, ano ani vyslanci dcery své nesdělila, že přijede do Bavor, nýbrž pouze oznámila to dceři své listem, který jí po něm poslala.

Leč před vyslancem kněžny Terezie odejel jízdní posel hraběte Lamberka z Říma. — Posel bavorský pak byl nedaleko Tridentu od několika zakuklených lupičů přepaden, kteří mu, aby se zdálo, že to byli opravdoví lupiči, nejen ono psaní odcizili, nýbrž jej až do košile oloupili, tak že do Mnichova přišel v selské haleně, kdež jej již kněžna s velkou netrpělivostí očekávala. Jak se samo sebou rozumí, nemohl posel ten jí více říci, než co sám věděl, že totiž matka její nepřijede do Bavor, nýbrž že se chystá k odjezdu do Štýrska.

To byla hrozná rána pro ubohou kněžnu, která se žárlivostí div nezbláznila! Ihned si tedy umínila, že spěšně pojede matce naproti a že ji úsilovnými prosbami svými pohne k tomu, aby k žádosti její do Mnichova přijela. Darmo zráželi ji od toho radové její a všickni, kdož s ní upřímně smýšleli, a vymlouvali jí to, co nejvíce mohli; kněžna tím rozhodněji stála na svém úmyslu, an páter Schmakers, aby ji tím spíše k odjezdu přiměl, jí předstíral, že vévoda bavorský ji příliš miluje, než aby se pro toto nevšímání si rady jeho dlouho hněval a to tím méně, jelikož se věc ta již stala a tudíž se nedá více změniti. Též uvolil se ochotný zpovědník vévodkyně, že jí zaopatří potřebné průvodní listy, kteréž jí sice opatřil, ty ale byly neplatné, neboť nejdůležitější z průvodních listů jejich, který byl ve Vídni vydán, byl bez podpisu císařova, jsa toliko od jakéhosi hraběte Gransfelda podepsán, kterýž neměl k podpisu onomu pražádného práva, a to stalo se nikoli z nedopatření, nýbrž z ouskoků oukladných proti opuštěné a zrazené vévodkyni.

Leč navzdor těmto vadám průvodních listů svých vydala se přece vévodkyně v měsíci březnu roku 1705 se svým zpovědníkem na cestu. Když se v Padově se svou matkou setkala, která nebyla od ošemetného jezovity tak obalamutěna a jsouc také mnohem moudřejší, než zaslepená dcera její, výčitkami trpkými zasypala jezovitského ošemetníka, když se byla dozvěděla, že dcera její bez svolení manželova ze země se odebrala. A navzdor prosbám kněžny Terezie nejela dále do Mnichova, nýbrž vrátila se zase do Říma zpět.

Když pak vévodkyně se chtěla taktéž do Bavor nazpět vrátiti, tu byla na cestě té na hranicích tyrolských od císařských ouředníků zastavena a byl jí oznámen rozkaz císařův, že nesmí více vkročiti na půdu bavorskou, jelikož prý navzdor danému slibu, že jen s povolením císaře z Bavor se vzdálí, beze všeho povoleni pryč odjela, pak že, jak dobře známo jest císaři (z listu, který byl vyslanci jejímu odejmut), měla v oumyslu, odebrati se za svým manželem do Nizozemí, což také bez výslovného povolení císařova neměla učiniti, a konečně, protože prý se pokusila vyvolati v Bavořích vzpouru.

Odvolání kněžnino na průvodní list, který z Vídně obdržela, bylo marné, řeklo se jí, tento že není od císaře vydán, jenž měl jedině k tomu právo, nýbrž toliko že je vydal ouředník neoprávněný a tudíž že nemá žádné platnosti. Ano, ani úsilovné prosby nejstaršího, tehdy osmiletého synáčka jejího Karla Albrechta, aby byl matce jeho navrát do Bavor povolen, zůstaly bez výsledku, neboť vídeňský dvůr chtěl stůj co stůj pod nějakou vhodnou záminkou Terezii kněžnu a dítky její oloupiti i o nepatrné ty příjmy, které jí byly ponechány. A to se také bez odkladu stalo; v květnu roku 1705 ujalo se vojsko císařské města Mnichova a důchodů tamních pro císaře.

Děti kurfiřtovy byly jako zajatci chovány, ano, když věrný lid bavorský se pro ně, jakož i k vyproštění vlasti své vzbouřil, a když vzpoura ta byla potlačena — byly čtyry nejstarší děti co rukojmí za zachování poslušnosti lidu bavorského vzaty a nejprvé do Celovce, později pak (v roce 1712) do Štyrského Hradce zavezeny; zde je přísně, jako nějaké zločince, střežili, a nenakládali s nimi jako s potomky vznešeného, prastarého rodu panovnického, nýbrž pouze co s hraběty z Wittelsbachu a taktéž je i nazývali. Ano, ubohé opuštěné dítky nesměly ani jmena rodičů svých hlasitě vysloviti, a kdykoli počaly o nich mluvit, vždy je pochopové císařští v řeči přerušovali.

Kněžna Terezie Kunhuta podlehla téměř v Benátkách, kdež se jí dostalo útulku, mateřské touze po svých dětech, o nichž po celý rok ani slova neslyšela, až teprv pak se výtečnému duchovnímu rádci jejímu, páteru Schmakersovi, podařilo zjednati jí úlevy v přístavu lásky. A z lásky této pochází praotec hraběcího rodu Aretinského, jehož potomci až posud v Bavořích se zachovali. Ovšem praví potomci tito, že pochází rodina jejich od jakéhosi prince arménského. Věc ta má se ale vlastně takto: Dítě nemanželské choti kurfiřtovy s páterem Schmakersem zplozené dáno bylo jedné ženě do Orezzo, (od toho také jméno Aretinus) na hlídání, později ale bylo pod záminkou, že jest to syn jednoho arménského prince, kterého ve válce v táboře tureckém nalezli (jakkoli již od roku 1515 nebylo žádných králů, ani princů armenských) do Mnichova do kruhů dvorských uvedeno a později obdrželo titule baronského.

Dva šlechticové bavorští věděli o této tajemné milostné události pátera Schmakersa bližších zpráv, a jelikož zprávy tyto příliš roztrušovali, což se páteru onomu, jak se samo sebou rozumí, nelíbilo, zemřeli za nedlouho na to, a sice v Benátkách: jeden z nich byl dýkou zavražděn a druhý otráven.

Když pak mírem raštatským a bádenským (6. března a 7. září 1714) vévoda Max Emanuel konečně zase dostal zpět dědičnou zemi svoji, a po více než desítiletém vyhnanství k nevýslovné radosti věrného lidu svého opět do Bavor se vrátiv, vlády v Mnichově se ujal, tu zajisté že bylo prvním jeho dílem, pomyslí se asi každý, že jezovity ze země své vyhnal. Ale mýlil by jsi se, laskavý čtenáři. Neboť on toliko pátera Theodora Schmakerse vypověděl ode dvora svého, přece mu ale ještě vzhledem na jeho důležité služby, jakých panovnickému rodu vittelsbašskému prokázal, dal doživotní výslužné ročních čtyr set zlatých; ostatně zůstalo zase všecko při starém. Členové tovaryšstva Ježíšova požívali u dvora vévodského téže obliby, jako prvé. A ani vévodě Maxovi Emanueli ani jeho, skoro naskrz od jezovitů vychovaným nástupcům nenapadlo, aby jinak o tomto kousku jezovitském smýšleli, než že to byly hlouposti, kterých se páter Schmakers na svou pěst dopustil, kterých přece nelze celému řádu vyčítati a za zlé mu je vykládati. Leč my víme předobře, že by nikdy žádný jezovita se nebyl osmělil bez rozkazu aneb bez schválení svých představených v řádu takových hanebností se dopustiti, jaké zbožný páter Schmakers spáchal.

Také nebylo nikdy ani slova o tom slyšeti, aby byl páter Schmakers, aneb kterýkoli jiný z pánů bratrů jeho v Uhřích neb v Tyrolsku býval pohnán k zod-

povídání pro něco, kdežto naopak, jak jsme svrchu vylíčili, chtěli jezovité příkladně a velmi přísně potrestati zpovědníka císaře Josefa I., poněvadž se opovážil o své vlastní ujmě, co vlastenec, býti poctivým mužem, a tím že se provinil velmi hrubě proti nejvyššímu zákonu řádovému, zákonu to neobmezené poslušnosti.

65.

Popouzení k vzpouře.

istý Portugalec, jmenem Gomez Pereira, který již po mnoho let v Brasilii přebýval, myslel, že by v Paraguayi nalezaly se bohaté stříbrné doly a svěřil se s tím královskému náměstku v Rio Janeiro. Tento ouředník, maje velmi na zřeteli blaho vlády své, chtěl tedy část onu Paraguaye, která patřila k Španělsku, k Portugalsku přivtěliti.

K tomu cíli sestavil návrh smlouvy výměnné, dle které mělo Španělsko postoupiti oněch sedm okresů (redukcí) paraguayských Portugalsku za osadu San Sakramento a zaslal tento návrh ke dvoru portugalskému do Lissabonu. Tam nalezli na tom záliby a tehdejší král Jan počal o tom nejprvé (1748) se svou dcerou Annou Barborou, chotí španělského krále Ferdinanda IV., tajně vyjednávati. Jak se samo sebou rozumí, jednala tato královna, jsouc bezdětnou, ve prospěch vlasti své portugalské. Není ale pravda, jak jezovité tvrdí, že by byl měl i portugalský ministr, markýz Pombal, na tomto jednání nějakého podílu, a že by byl tuto smlouvu výměnnou vévodě Albovi co vítanou příležitost k potlačení jezovitů odporučil. — Neboť Pombal nebyl tehdy ještě ani ministrem, nýbrž stal se jím teprv, když smlouva dotčená byla již podepsána.

A tím zajisté, že nechtěla královna, která jezovitům byla nakloněna, ani za mák jim ublížiti, toliko v tom pochybila, že, místo co byla měla sama záležitost tu vyříditi, dala ji do rukou vévodě z Alby a vyslanci anglickému a takto se stalo, že byla smlouva vyhotovena, aniž by byl král slovo o tom věděl, a pak jemu byla toliko k potvrzení předložena. Prvé ale ještě než byla záležitost ta dokona vyřízena, chtěl si král zjednati dobrozdání místodržitele v Montevideo, jehož okršlek hraničil s osadou San Sakramento, o výhodách, jakých by změna tato poskytovala vládě španělské. A to dobrozdání vypadlo zcela dle přání královnina; neboť jak jezovité soudí, dostal místodržitel od ní pokynutí, aby se vyslovil ve prospěch změny této. A smlouva ta byla také skutečně v roce 1750 krátce před smrtí portugalského krále potvrzena. Měly tedy za osadu San Sakramento k Portugalsku při-

padnouti okresy: St. Angelo, St. Giovane, St. Michele, St. Lorenzo, St. Luigi, St. Nikolo a St. From Bergia.

Jedva ale že se v redukcích či v okresích oněch dozvěděli o změně této a již počali hulákati jezovité o škodě, která z této smlouvy pro Španělsko vyplyne, a že není ani provedení této smlouvy možné. Ano, oni svolali provinciální sněm, k němuž se nejstarší a nejzkušenější jezovité sešli, a na tom sepsali spis ve 14 článcích, jejž pak ke královskému dvoru do Madridu poslali, a ve spise tom vyslovili se o obtížích a o škodě změny této. Mezi jiným také pravili, že nově na víru obrácení Paraguayci tak si oškliví Portugalce, že by se raději do hustých lesů a pustin ukryli, než aby měli býti poddanými koruny portugalské. A kdyby se měla změna ta uskutečniti, že ztratí Španělsko krajinu s 30000 obyvateli a osada San Sakramento že jest za krajinu tu velmi nepatrnou náhradou, koruna pak portugalská že by se tím na ujmu Španělska obohatila. Konečně pak že jest se obávati, že poskytnou-li rozsáhlé lesy paraguayské Portugalcům dostatek dříví k stavbě lodí, Portugalsku pak se tím podá příležitost, aby se tím snáze mohlo obrátiti nepřátelsky proti zámořským osadám španělským.

Tuto námitku jezovitů podporoval člen řádu jejich, páter Ravago, zpovědník králův, a jej v tom podporoval první ministr španělský, markýz d' Enzenade, poslav špehouna na přezvědy k potomnímu domnělému dědici trůnu španělského, Karlu III., do Neapole, aby jej přiměl k tomu, by proti této již podepsané smlouvě zaslal králi španělskému protest.

Podivné ale jest a nejlepšího podává svědectví o prohnanosti jezovitů okolnost ta, že v téže době, kde u dvora madridského mluvili o škodě, jaká by z této smlouvy Španělsku vzešla, i u dvora lissabonského poukazovali na to, že by Portugalsko nemělo ze změny této žádného užitku. A tímto domlouváním svým konečně dosáhli toho, že král Josef I. v roce 1781 poslal zvláštního ministra Antonína Labodi Gama do Lissabonu, aby tam žádal za zrušení oné smlouvy.

Ale to nebylo nic platno, neboť královna, kterouž v tom vydatně podporoval i vévoda Alba, nepopustila, nýbrž vymluvila věc tu vyslanci portugalskému a vypověděla prvního ministra d'Enzenade, jakož i zpovědníka Ravago ode dvora.

Takovým způsobem byla smlouva ona znovu potvrzena a vyplnění její markýzu Valdiriovi se strany španělské a jenerálu Gomezy Freire d' Andrade se strany portugalské přikázáno.

Dle zpráv jezovitských zaslal prý jenerál řádu Visconti provinciálu paraguayskému, páteru Josefu Narredovi, zvláštní přípis, v němž mu přikázal, aby sdělil obyvatelům oněch sedmi okresů, které bylo Portugalsku odstoupeny, aby tam žádného odporu Portugalcům nekladlo v cestu. Toto tvrzení se ale nezdá býti pravdě podobné, neboť jisto jest, že mimo list dotčený zaslal jeneral jezovitský vrchnímu správci osad paraguayských misionářských nařízení zcela jiného obsahu. Mimo to podává dotčený list jenerálův, kterým misionářům se velelo, aby se Portugalsku podrobili, prvé ještě, než se výměna ona uskutečnila, patrného svědectví, že bylo v moci těchto misionářů, protiviti se provedení dotčené smlouvy, neboť tam, kde nestává žádného odporu, nemusí se tomuto rozkazy a nařízeními překážky klásti v cestu. Musí se tedy za to míti, že jezovité v Paraguayi měli velký vliv na křesťanské

tamní obyvatelstvo a že mohli se tudíž s pomocí jeho odstoupení země této k Portugalsku protiviti.

Porovnáme-li pak tuto okolnost se snahou jezovitů, s jakou se podepsání smlouvy ony na odpor stavěli, tu si dovedeme také snadno představiti odpor jejich, jaký provedení smlouvy té činili a vysvětlíme si snadno výbuch vzpoury, která k ustrnutí celé Evropy znenadání vypukla mezi lidem, jejž líčili až posud jezovité co velmi tichý a rozkazu duchovních představených svých poslušný, jenž neznal ani za mák mravů a obyčejů tohoto zkaženého světa.

Když plnomocníci vyslaní se zeměměřiči a inžinýry přibyli do Paraguaye, aby tam hranice odměřili, tu nalezli již tamní lid velmi rozhořčený a popuzený, ano v redukci St. Nikolo srotil se lid, chtěje se brannou mocí výměně oněch okresů opříti, a tohoto příkladu následovaly brzy i ostatní okresy. Jezovité sice tvrdí, že lidu paraguayskému s kazatelen vůli královskou ohledně této výměny ohlásili a jej co nejdůtklivěji napomínali, aby se provedení změny té nepříčil. Ale zatím se přiznávají, že toto napomínání jejich setkalo se všude s nesmírným odporem a týž že byl někde tak veliký, že museli oni sami toliko outěkem před vztekem lidu rozliceného se spasiti.

Nevíme, máme-li tomuto poslednímu výroku víry přikládati, ale byť by i zde neb onde lid byl dal se do hlasitého reptání, kterého pak páter jezovita použil co vhodné příležitosti k outěku, tedy plyne z toho, jak hrozně musel být lid tamní dříve již od jezovitů popuzen, a to se dá tvrditi tím snáze, uváží-li se, že národky tamní žily co otroci jezovitů v ouplné odvislosti od nich; neboť je poctivci tito o jejich jmění, ano, i o svobodnou vůli jejich připravili. Neměl lid paraguayský pražádného ponětí o poměrech právních spořádaných států a tudíž také nemohl posouditi, zdali mu výměnou oněch okresů vzejde nějaká škoda aneb výhoda. A taktéž nedá se mysliti proč by byli zvláště Portugalce tak nenáviděli, neboť Španělové chovali se k předkům jejich stejně ukrutně, jako Portugalci.

Mimo to přiznali se jezovité sami, že osadili krajiny ony lidem zcela divokým, a tomuto byl rozdíl mezi Španěly a Portugalci ouplně neznámý a tudíž také bylo mu zcela lhostejno, zdali ten aneb onen v zemi jest pánem.

Všecko toto tedy nasvědčuje tomu, že ubozí tito a nevědomí lidé se toliko z návodu vzbouřili a o tom byli plnomocníci španělští a portugalští, kteří sem přibyli k vyměření hranic, také ouplně přesvědčeni, protož také ve svých zprávách, které o této vzpouře ke svým dvorům královským zaslali, všecku vinu na tom přičtli jezovitům.

„Tito Otcové,“ pravili mezi jiným v oněch zprávách, „zmocnili se majetku a osobní svobody těchto lidí a dovedli se v oněch zemích tak zahnízditi, že by toliko lze bylo, brannou rukou je odtamtud vypuditi.“

Arci že jezovité se vymlouvali, že tito vyslanci byli stvůrami protivníků jejich, kteří byli od nich uplaceni, aby ouřední své zprávy lžemi a pomluvami naplnili, ale v dvorních kruzích se již vědělo, co se má myslit o tomto pokrytství, neboť tam znali povahu mravní svých zpravodajců příliš dobře, než aby byly pomluvy jezovitské s to je očerniti.

V roce 1752 vzali si vyslanci královští něco vojska ku pomoci. Aby Indiánům na přímluvy jezovitů k sklizení ourody jejich času popřáli, nezakročilo se proti nim hned brannou rukou. Ale později se ukázalo, že obyvatelstvo použilo této lhůty jedině k tomu, aby se líp ozbrojiti mohlo a aby jezovité je mohli tím pevněji ve vzpouře utvrditi. Neboť příštího roku potkalo se spojené vojsko španělsko-portugalské se značným odporem, tak že v roce 1754 bylo přinuceno uzavříti s povstalci příměří, a mezi tím očekávalo z Evropy nových rozkazů.

Král portugalský nařídil již v roce 1753 listem ze dne 30. dubna svému jenerálnímu guvernéru, aby náměstku provinciála jezovitů ve Velké Páře a v Maraňonu písemně ohlásil, že on chce se své strany všemožně přispěti k upokojení odbojného lidu a k provedení po dobrém dotčené smlouvy, a tento rozkaz byl dvě leta na to, ale mnohém ostřejším způsobem obnoven a mnozí jezovité, kteří se proti němu provinili, byli z oněch krajin vypovězeni. Stejnou dobou zrušeno bylo otroctví mezi Indiány a světská vláda jezovitů nad nimi.

A těchže prostředků chopil se i dvůr španělský. Král totiž poručil svému jenerálu, aby obeslal k sobě provinciála jezovitského a aby mu připomenul důtklivě nevěrné chování jeho a aby mu řekl, pakli že by bez prodlení a beze všeho krve prolití ony národky, které na slova jeho poslouchají a popuzováním jezovitů jedině se vzbouřily, nerozpustil domů, bude to král považovati za zjevnou zrádu a že bez prodlení pak proti němu, jakož i proti všem ostatním odbůjcům přísností zákona zakročí.

Leč všecky tyto rozkazy objevily se marnými; jezovité se dílem vymlouvali, oni že nemají na tomto povstání ani té nejmenší viny, aniž že by mohli vlivem svým k upokojení odbojníků přispěti, ano, oni dílem i na prosto odepřeli poslušenství. Byli tedy jenerálové obou států nuceni, opět ke zbraním sáhnouti. Z počátku sice dobyli nad povstalci některých výhod, ale čím hloub do země vnikli, tím četněji nalezali opevněná místa, opatřená velkými zásobami potravy a střeliva, a hájená značnými odděleními odbojníků s velkým prospěchem.

Byliť se jezovité velmi dobře na pořádnou pravidelnou válku připravili a v skutku se jim také podařilo, že po celá čtyry leta byli s to vojsku královskému s prospěchem odolati.

Konečně v roce 1758 podlehli četnějšímu španělsko-portugalskému vojsku, které je v několikách bitvách porazilo, a když pak v roce 1766 byli jezovité ze Španěl vypovězeni, tu i v roce 1768 jedním dnem byli i ve španělských krajinách amerických jezovité všichni zatčeni a ze země vypovězeni, v jejich krajiny misionářské rozdělili se však Španělé a Portugalci stejným dílem a podřídili je pod správu zákonů světských.

66.

První otřesení moci jezovitské.

Až posud jsme viděli, kterak jezovité vždy uměli moc svoji rozšířiti a jakého vlivu ve všech vrstvách společenstva lidského požívali.

Viděli jsme, jak nejnebezpečnější převraty v státech jezovité řídívali a jak při všem museli buď přímo, neb nepřímo působiti tak, že se může skoro směle říci, že dějiny druhé polovice století 17. a první polovice století 18. jsou vlastně dějinami řádu jezovitského. Ale tak jako žádná moc na zemi netrvá věčně a jako každá, jakmile dostoupla vrchole svého, pak poznenáhlu zase počíná klesati, tak jeví se i týž zákon dějin světových v dějinách řádu jezovitského. A sice moc jezovitská počala se nejdříve v zemích oněch viklati, kde se myslilo, že jest nejvíce zakořeněna, a sice v zemích poloostrova pyrenejského, ve Španělích a v Portugalsku.

Dvůr portugalský byl tehdy, když Josef I. po smrti otce svého Jana V. v roce 1750 na trůn vstoupil, ještě velmi jezovitsky smýšlející. Melit tam všichni princové a všecky princezky královské posud jezovity za zpovědníky, všecka důležitější místa posud měli jezovité v rukou a všecko ústrojí státní jimi bylo řízeno.

Akademiemi v Portugalsku založenými, o nichž jsme se v jednom z předešlých oddělení tohoto spisu zmínili, byla sice poněkud osvětě dráha prokleštěna a bylo tu i dosti mužů, kteří nahlíželi, kterak zhoubné jest působení jezovitů; leč těmto mužům nedostávalo se moci a odvahy, aby se působení onomu na odpor postavili. Chtěl-li kdo onu síť, kterou jezovité po celé zemi rozestřeli, roztrhnouti, tu bylo potřebí jasného nepředpojatého rozumu a silné rázné ruky, jakož i postavení, kde měl člověk nad míru velikého vlivu, ano ráznost ta musela přetvořiti se i ve smělost a moc musela se státi násilím, chtěl-li kdo jezovitům se na odpor postaviti.

A všecky vlastnosti tyto měl Šebestián Carvalho, který byl znám později pode jmenem hraběte z Oeyrasu a později stal se markýzem Pombalem. My jej také budeme nazývati markýzem Pombalem, neboť jméno toto posvětily dějiny, kdežto ostatní jmena jeho upadla v moře zapomenutí.

Závist, s kterou muže toho i vlastní krajané pronásledovali, lichometnictví, jakýmž jej zasýpali, outoky a pomluvy, které se proti němu až na doby naše v jeho vlasti zachovaly, patrným jsou toho důkazem, ze muž ten nebyl obyčejného ducha, nýbrž že byl co do povahy své velikánem. Chceme-li jej ale dobře posouditi, tu nesmíme věřiti ani jeho přátelům, ani jeho nepřátelům. Jeho ukrutnost, jeho pánovitost a lakota jeho dovedou sice jeho zmužilost a odvahu, jeho vytrvalost a neobyčejnou ráznost jeho poněkud zatemniti a možná, že Pombal nebyl velkým mužem,

ale tolik přece je jisto, že byl největším státníkem, jakéhož nikdy snad nestávalo ani v mnohem větších zemích, než jakou jest malé Portugalsko. „Král Šebastián zase vstal z mrtvých!“ tak volila nepřátelé Pombalovi, narážejíce tím na jeho moc a na jeho křestní jméno. Nepřátelé jeho ale byli šlechta a jezovité a on obou nenáviděl stejně.

Pombal pocházel z rodiny nepatrné, měšťanské, která snad druhdy mívala nějakého názvu šlechtického. Ale proto přece dovedl se velmi mistrně do kruhů šlechty portugalské, která byla snad nejhrdější z celé Evropy, přimísiti. Hned co mladík získal si lásku jedné dívky z rodu šlechtického, a unes ji, pojal ji pak za choť na vzdor hlasitému odporu rozezlené šlechty. Ale proto přece nechtělo se mu dlouho podařiti, aby hrdé šlechtice přiměl k tomu, by jej do svých kruhů přijali, a protož od té doby přísahal, že všecky ty zhubí, kdož jej nechtěli míti mezi sebou.

V tomto svém předsevzetí byl utvrzen v Londýně, kdež se nalezal co tajemník při vyslanectví, při pohledu na anglickou šlechtu, která nikoho neodstrkovala, a jež by jej byla bývala zajisté s otevřenou náručí přijala mezi sebe, kdyby byl býval rodilým Angličanem. A na ústavě národa anglického nelíbila se mu ani tak rovnováha moci mezi králem a národem, jako spíše naděje k dosažení moci, kterou se směl každý Angličan kojiti. Mimo to naplňovala jej úžasem nesmírná pokročilost Anglicka, jakož i bohatství a blahobyt, které se po celé této zemi jevily.

Při pohledu na tyto přednosti cizí země myslíval s bolestí na vady a nedostatky vlasti svojí a živě zanášel se myšlénkou, co asi bylo příčinou této pokleslosti Portugalska a kterak by se zase mohla země ona k slávě a k moci povznésti.

S takými myšlénkami vrátil se do Portugalska a zde se stal rádcem krále Josefa I.; jisto jest ale, že když jej povolali k ouřadu tomu důležitému, znali více jeho schopnosti, než smýšlení jeho, neboť jej králi navrhl sám zpovědník jeho, jezovitský páter Josef Moreira, za ministra. Myslilť si zajisté tento páter, že na tomto muži, jehož ze stavu měšťanského tak vysoko povznesl, bude míti vhodný nástroj pro řád svůj. Pombal ale byl zatím nejrozhodnějším nepřítelem jezovitů.

Král Josef I. v Portugasku podobal se ve všem francouzskému králi Ludvíku XIII., neboť i on potřeboval svého Richelieu-a*) a Pombal se takto rád před svými přáteli k tomuto státníku přirovnával, veřejně ale přirovnával se se Sullym**), nechtě důstojnost krále snížiti.

Král Josef I. byl zajímavým zevnějškem Pombalovým, jakož i jemnými a uhlazenými mravy jeho celý okouzlen. Jsa od přírody sám líný a zamyšlený, míval často při státních pracích dlouhou chvíli a tudíž milerád ponechával zcela státní řízení svému ministru, sám pak, zvláště za pěkných letních dnů, dal se v průvodu ženštin a hudebníků plaviti ve své královské ozbrojené loďce po řece Taju; jsa nedůvěřivý a podezřívavý, rád věřil všemu, co mu kdo namluvil, a žil v neustálé bázni, že se proti jeho životu kuje spiknutí. Rozumí se, že takový vládce snadno se dal bázní

*) Čti: Rišli-a.
**) Čti: Sylly-m.

voditi. Pombal pak použil tohoto prostředku, který mu sama povaha králova na ruku dávala, velmi vhodně, bylť neustále na blízku krále a vždy mu naháněl strachu o jeho život. Nikdy však nezaslepila jej péče o život králův tak dalece, aby byl pro ni na své vlastní bezpečí zapomněl, a bez výslovného písemného rozkazu králova nepodniknul ani dost málo, a tato opatrnost zachovala mu později život.

Největší snahou Pombalovou bylo, aby se zvelebil a povznesl blahobyt v zemi a velmi dobře uměl poznati, k tomu že hlavní pákou jest zvelebení obchodu a průmyslu.

Až posud měli jezovité navzdor bezpočetným zákazům celý zámořský obchod v rukou, a tím činili velkou ujmu světským obchodníkům, kteří arci nebyli s to, v obchodu závoditi s mocným, báječně bohatým řádem jejich. Aby tomuto zlu odpomohl, zřídil Pombal s povolením krále jakýsi druh kupeckého spolku, kterýmž se dovolilo, obchod do Maraňonu provozovati.

Rozumí se samo sebou, že jezovité na ono nařízení nesmírně zuřili. I dali nejprvé od pátera Emanuela Balustra v hlavním chrámě lissabonském držeti jakési kázání, v němž se zákon královský tupil, a v němž se všem, kdož by k onomu obchodnímu spolku přistoupili aneb peníze své tam uložili, hrozilo hněvem božím a věčným zatracením. Stejnou dobou chodili jezovité po domech šlechtických a podněcovali šlechtu k nenávisti k ministru Pombalovi a pod záminkou líčeného vlastenectví nezištného mluvili proti zařízení dotčené obchodní společnosti, a přemluvili některé šlechtice, že se odebrali ke králi, žádajíce ho, aby odvolal zařízení obchodní společnosti maraňonské. Žádost tu sepsal jezovita Benedikt Fonseca. Leč Pombal dovedl zmařiti toho, aby se žádost ta králi podala, a dal jezovity Balustra i Fonsecu z města vypověditi.

Za nedlouho po této události bylo známým v dějinách světových strašným zemětřesením (1. prosince 1755) téměř celé město Lissabon v ssutiny obráceno. Jezovité ovšem hned neštěstí toto vykřikovali co trest boží za hříšné počínání Pombalovo; hlavně ale hleděli krále přemluviti, aby se s dvorem svým z Lissabonu odebral, myslíce, takto že snáze nenáviděného ministra svrhnou. Ale Pombal, který prohlédl záměr jejich, pravil ke králi: „Místo vaše, královská milosti, jest u prostřed národa, nuže pohřbemež mrtvé a pečujmež o živé!“ A v skutku, v době té, kde všichni zmálomyslněli, tu byl duch Pombalův nejčinnější; moudrým opatřením jeho pozvedlo se za nedlouho pobořené město zase ze ssutin a z rumu, a přičiněním jeho povznesl se i blahobyt v zemi. Od té doby požíval neobmezené důvěry královy.

Za to ale byl tím více od nepřátel svých, jezovitů a od šlechty, nenáviděn. Pokoušeliť se tito všemožně, kterak by jej svrhli, a když byly všecky snahy jejich v ohledu tom marné, tu se ještě více proti němu rozvzteklili. Dne 20. října 1757 opět znovu se pokusili o svržení nenáviděného ministra. Příčinu k tomu zavdaly dva královské dekrety, v nichž se jezovitům zakazovalo vykonávání světského soudnictví v missionářských krajinách jejich na řece Maraňonu a v nichž se spolu nařizovalo, aby se obyvatelé tamní více za otroky nepovažovali. Oba tyto dekrety učinily outok na řád jezovitský v základech jeho nejhlubších; pokusili se tedy všemožně, aby se dekrety ony odvolaly a již byl ustanoven den, kdy se měl celý dvůr ke králi odebrati a žádati na něm propuštění ministra Pombala. Leč ten tomu sám předešel. Dal

totiž v noci tajně celou radu ministerskou svolati, ve které sám král předsedal, a zde bylo uzavřeno, že mají být všickni jezovité ode dvora vypuzeni.

Provedení tohoto usnešení dálo se velmi rychle; dvorní jezovité hověli si ještě na lůžkách, když jim tu bylo nařízeno, že mají bez prodlení palác královský opustiti a do svých vykázaných domů profesních se odstěhovati.

Abychom čtenářům svým vylíčili dojem, jaký tento násilný čin Pombalův, neboť usnešení toto bylo v skutku činem násilným, po celém Lissaboně učinil, jakož i abychom mu okázali, jakého vlivu tehdy řád jezovitský po celém Portugalsku požíval, uvedeme jim výrok spisovatele dějin Murra, kterýž byl přívržencem jezovitů, jak ten o tomto Pombalově činu píše. Z líčení tohoto spisovatele pozná soudný čtenář, jak hanebné pomluvy proti Pombalovi byly roztrušovány a z jakých hanebností a z jaké zrády jej vinili. „Jedva že se roznesla pověst,“ tak píše Murr, „že jezovité jsou ode dvora portugalského, jakož i z celého království zapuzeni, již běhalo množství lidí všech stavů do koleje jezovitské, aby zbožné otce potěšili. Lidé onino tvrdili jim, jak jim jde k srdci tato nehoda, která jezovity potkala, a že předzvídají, že to k ničemu dobrému nepovede. Ano lidé tito nepochybovali ani za mák o tom, že ministr hleděl potlačením jezovitů i všecko ostatní duchovenstvo v zemi potlačiti. Vždyť dobře bylo známo, že Pombal veřejně kolikráte se vyslovil, Anglie že počala teprv tehdy býti šťastnou, když byly odtamtud všecky osoby stavu kněžského vyhnány, a že králi je dovoleno, dáti všecky kněze pověsiti, jen když prvé dá šibenice a provazy katovské svěcenou vodou pokropiti. Ženské kláštery že prý škodí říši tím, že jimi se kladou meze rozmnožení pokolení lidského a tudíž že nevěstky a souložnice státu jsou mnohem prospěšnější, než jeptišky. A takové řeči roztrušovali všude o ministru nepřátelé jeho a jelikož se bylo od muže, který takto smýšlel, co nejhoršího obávati, nařizovali mnozí duchovní správcové osadníkům svým, aby se za vysvobození jezovitů modlili. Podobně modlily se i v mnohých ženských klášteřích jeptišky za jezovity, a snad pouze tomuto modlení jejich lze připisovati, že Bůh jezovitům v těchto protivenstvích dal sílu a trpělivost, a že vždy osvědčila se nevinnost jejich. Velmoži portugalští, kteří dobře věděli, odkud toto zlo pochází, měli s jezovity outrpnost a navštěvovali je mnohem častěji, než kdy jindy, tak že je museli sami ctihodní otcové (?) prositi, aby k nim tak často a tak veřejně nedocházeli, nechtějí-li se sami proto svévolně v nebezpečenství vydávati. V této době pronásledování svého neztratil řád jezovitský ani jediného ze starých přátel svých, nýbrž získal si přátel nových ještě, kteří dobře věděli, jaké bezpráví se jezovitům stává. A v skutku podivné bylo podívání, kterak tehdy lid mnohem oddaněji k nim se choval, a z toho nejlíp bylo viděti, že všemi pomluvami, které se o jezovitech roztrušovaly, neubývalo přece u obyvatelstva lásky a vážnosti, kterou toto od jakživa k řádu jezovitskému chovalo. Kostely jejich byly více než kdy jindy od zbožných věřících navštěvovány a při obřadech v chrámech jezovitských scházelo se mnohem více lidí, než dříve, tak že ministru zlostí div žluč nepukla. A nejcitelněji dotklo se vypovězení jezovitů ode dvora portugalského samých osob panovnické rodiny; zpráva o tom byla před nimi celou noc tajena. A když druhého dne z rána královské princezny viděly, že k nim páter Timotheus Oliveira, učitel jejich, jako obyčejně nepřichází, tu poslaly se tázat, není-li snad nemocen. A jelikož posel s odpovědí dlouho nepřicházel,

poslaly druhého, a poněvadž i tento se nevracel (neboť nikdo nechtěl jim nepříjemnou zprávu tuto přinésti), tu jim teprv napadlo, že musí v tom něco vězet, i tázaly se svých paní a komorných po příčině toho, načež jim tyto s pláčem vypravovaly, co se bylo stalo. Na to počaly všecky princezny tak hlasitě plakati a po celém paláci královském nastal takový zmatek, že musela sama královna k nim přijíti a je těšiti, ale ani ona nemohla se zdržeti slzí a počala také brzy sama plakati. Druhého dne na to byly narozeniny princezny Donny Marie, a když, jako obyčejně, jí u přítomnosti královny a sester jejich, dvořané a velmoži blahopřání svá přinášeli, tu přijímala je se smutnou tváří a s uslzenýma očima, tak že se slavnost tato dvorská, jindy tak radostná, spíše smutku podobala.

„A když pak princezna brasilská, která povždy byla velkou milovnicí řádu jezovitského, se o tomto bezpráví dozvěděla, tu upadla do mdlob a teprv po dlouhém namáhání podařilo se služebnictvu jejímu, ji vzkříšiti.“

O vážnosti a úctě, v jakéž choval jezovity infant Don Emanuel, králův strýc, podává nám týž dějepisec Murr následující příklad:

„Princ tento vyjel si za několik dní po vypovězení jezovitů z královského hradu v průvodu několika pánů za město na procházku. A jelikož musel jeti nedaleko kolem domu novicního jezovitů, stalo se, že se na té cestě setkal s jedním jezovitou, jménem Štěpánem Lopezem. A uzřev jej, sestoupil ihned s koně a spěchal mu s otevřenou náručí vstříc. Jezovita z úctivé oddanosti chtěl princi k nohoum padnouti. Leč tento jej zachytil a sám se před ním na kolena vrhnuv, políbil několikráte šat jeho a neustále jej horoucně k sobě tisknul. Konečně povstav a obrátiv se k průvodčím svým, vykládal jim, on že býval synem tovaryšstva Ježíšova druhdy, a že jím ještě až posud jest a že šat řádu onoho již co dítě nosíval. A jelikož mu při řeči této vstouply slze do očí, rozloučil se s páterem Lopezem, nařídiv mu, aby ve jménu jeho pozdravil všecky jezovity, a aby je napomenul, aby všecka protivenství jen trpělivě snášeli, že Bůh pak přece jednou nevinnost jejich na světlo přivede. A podobně choval se ještě téhož dne i za městem ke všem jezovitům a kdekoli některého z nich viděl, projevoval k němu posuňky a slovy takovou úctu a vážnost, že ani žádná jiná soukromá osoba by jim byla větší vážnost neprojevila. A to bylo také největší příčinou, že ministr proti jezovitům čím dál tím více se vztekal a zuřil“ a t. d.

Uvedli jsme tato slova souvěkého dějepisce proto, abychom ukázali, s jak nesmírnými obtížemi bylo Pombalovi bojovati při vypuzení jezovitů.

Pombal, na nějž jezovité pomocí vlivu svého, jaký měli na obecný lid, mnoho pomluv a klevet nadělali, chopil se v tomto svém těžkém postavení nejprospěšnějších prostředků, aby moudrými opačnými opatřeními dojmy ony zahladil, které by jemu a cti a slávě královského jména mohly býti na ujmu a ku zkáze. A podobně, jako se jezovité po všecky doby, a byť se proti nim i sebe větších ouskoků činilo, vždy jen na svoji nevinnost, na svatost řádu svého a na zásluhy, jichž si o církev katolickou dobyli, odvolávali, myslel slavný ministr především na to, jak by obecenstvo o opaku toho přesvědčil. K tomu cíli dal ze zpráv archivů a ze zpráv jenerálů a královských náměstků, kterým bylo uloženo provedení změny území v Paraguay-i, krátké dějiny povstání tamního jezovitského svobodného státu sestaviti, v kterémžto dějepisném nástinu podotýkalo se i o odporu, s jakým se královské vojsko portugalsko-špa-

nělské v krajinách oněch u obyvatelstva tamního potkalo — a dal přes 20.000 výtisků tohoto spisu mezi obecenstvo rozděliti a spolu poslal i výtisky spisu onoho po všech dvorech panovníků evropských. Ve spise tomto stálo mezi jiným, že hlavně hrubé a sprosté zločiny, kterých se jezovité v Maraňonu a v Paraguay-i dopustili, pohnuly krále k tomu, že je z paláce a z královského sídla svého vypověděl.

V čem zločiny tyto záležely, víme již z průběhu líčení svého, a jelikož tento dějepisný nástin byl vlastně spis státní, který přišel k rozkazu dvora královského do veřejnosti, nadělal všude hluku nesmírného. Jezovité ve veřejnosti proti tomuto spisu ani slova neříkali, a jak se praví, přikázal jim sám jenerál jejich, aby se proti spisu onomu praničím nehájili veřejně. Nechceme posuzovati, stalo-li se to proto, že svědomí jejich jim říkalo, že nenesou žádné viny na zločinech ve spise onom vytčených, aneb mlčeli-li proto, že nebyli s to, věci, které se v spisu onom tvrdily, ničím vyvrátiti, aneb nehájili-li se proto, že se obávali, aby pak ještě jiné věci na světlo nepřišly; jen tolik jest jisto, že až posud jezovité neuveřejnili ve jménu celého řádu svého žádného vyvrácení spisu onoho a tudíž nemůže se pouhému oustnímu tvrzení jejich, že onano státní listina jest bájkou vymyšlenou, a že v sobě obsahuje osnovu lží a pomluv, žádné víry přikládati, anať věc ta jest příliš důležitá. Zdali ale netištěná obrana jejich, kterouž dne 17. října 1780 tehdejší královně portugalské podali, nevinnost jejich právě tak závažnými důvody dokazuje, tak jako jsou důvody, jakými zločiny jejich jsou dokázány, jest jiná, posud nerozhodnutá otázka.

Spíše se zdá, že tato obrana příliš nesvědčí ku prospěchu řádu jezovitského. Neboť jak by bylo to možná, aby ji byli jezovité ani po tolika letech neuveřejnili a aby byli teprv čekali, až by se dějepisci jejich, Murrovi, zlíbilo, dáti obranu tu tiskem uveřejniti. A tudíž také snadno se dá pochopiti, že, měly-li býti v říši tak katolické, jako bylo Portugalsko, s výsledkem odstraněny vady a nedostatky, musely se o odstranění toto společně obě moci, duchovní i světská, mocnou rukou zasaditi.

A to bylo tím potřebnější, poněvadž, jak mnohonácterými příklady z dějin jest dokázáno, až posud jezovité používali brzy světské moci k potlačení moci duchovní, aneb zase naopak byla jim moc duchovní vítaným prostředkem k seslabení moci světské. A výhody, které z tohoto zmatku mezi oborem soudní moci světské a duchovní jim plynuly, byly pro ně nad míru důležité. Neboť mezi tím, co byla vláda papežská v boji se světskými mocnáři, vždy se u prostřed těchto sporných stran jezovité povznesli k nové moci a sesílili se, tak že byli, jelikož se obyčejně jen na straně silnější nalezali, vždy vítězům i přemoženým stejně strašnými a důležitými.

Král portugalský, či vlastně ministr jeho Pombal, hleděli k tomu, jak by papežský dvůr mohli pohnouti k společnému působení proti jezovitům. Proto obdržel Dom de Almada, tehdejší vyslanec u dvora papežského v Římě, ve dvou depeších, z nichž první pocházela ze dne 8. října 1757 a druhá ze dne 10. února 1758, rozkaz, aby Jeho Svatost, papeže Benedikta XIV. upozornil na provinění, jakých se jezovité v zemích portugalských dopustili a spolu aby jej požádal o přispění jeho mocí církevní k zakročení proti drzé svévoli jezovitské."

„Tento řád," tak čteme v první depeši, „již od mnoha let vzdal se vší poslušnosti proti papežským bullám a nařízením, aniž všímá si nejdůležitějších zákonů k udržení veřejného pořádku této říše, není věren mocnářům a také nevede k do-

brému poddané jejich, a obětoval všecku svoji křesťanskou, přirozenou a politickou oddanost slepé, hrdé a nenasytné žádosti po vládě světské a snaží se jen, jakby se statky a jměním jiných lidí obohatil a výbojemi a nespravedlivým ukrádáním celých zemí větší moci nabyl. A konečně pokročila úplná zkaženost nezdárných těchto synů sv. řádu v království portugalském a ještě více v zemích jeho zámořských tak daleko, že se tam již pramálo jezovitů nalezalo, kteří by se nebyli spíše vojákům, kupcům aneb malým knížatům než řeholníkům podobali. Aby se těmto zlořádům odpomohlo, nařizuje vám král, abyste sv. otce požádal o zvláštní tajné slyšení a při tom abyste mu všecko to zevrubné a srozumitelně přednesl. Jeho královské Veličenstvo doufá, že Jeho Svatost papežská zajisté neopomine chopiti se všech prostředků, kterých nutné tyto okolnosti vyžadují, aby řád, který si o církev Kristovu tak značných zásluh dobyl, všeobecným pohoršením, které tolikerými rozmařilostmi světu dal, ouplně v záhubu neupadl. Jelikož ale všecko, co tuto Jeho Svatosti přednésti máte, na bezpečných a pravdivých událostech spočívá, doufá Jeho Milost královská, že stolec Římský nahlédne neodolatelnou nutnost, aby členy řádu jezovitského zase přivedl k šetření prvotních pravidel jeho řeholních a aby je odvrátil od všeho vměšování se do třenic politických a ode všeho zájmu obchodního, tak aby, prosti zhoubného chtíče, kterýž je pobádal k snahám, aby na dvorech panovníků vládli, a se obchodem, lichvou, směnkářstvím a jiným časným zaměstknáním obohacovali, jen Bohu sloužili a ve prospěch bližních svých působili. Templáři byli pro pohoršení, kteréž světu dali, velmi přísně potrestáni. A přece nezaznamenaly nám dějiny ani jediného zločinu, který by se vyrovnal zločinům, jichž se jezovité dopustili. O Templářích se neví, že by se byli, jako to jezovité kolikráte učinili, papežům a králům tak zjevně na odpor postavili, aneb že by se, opírajíce se na nesmírné své výsady, kterých jim dvůr papežský propůjčil, proti bullám papežským i proti zákonům královským byli tak hrubě prohřešili. Rytíři Templářští nikdy nebyli obviňováni, že by byli u prostřed států svých králů kdy svobodné obce zřizovali, aniž že by byli poddané proti zákonitým vládcům jejim štvali. Nikdy nebylo viděti Templáře, aby se byli brannou rukou zájmům králů svých a národu jejich na odpor stavěli. Všech těchto zločinů však dopustili se jezovité, ano, oni by byli i jiné zločiny, které teprv spáchati zamýšleli, dozajista spáchali, kdyby se jejich hrdé, lstivé a ošemetné záměry před časem byly nevyzradily. A opravdu byli by se hnedle od vlády královské odtrhli prostředkem odbojných Indiánů v osadách jihoamerických, které sami si založili, a jež počtem tak rozmnožili, že se osady tyto od Maraňonu až do Uruguaye rozprostíraly. A tyto četné osady byly den ode dne mocnějšími, neboť značný a živý obchod, který odtamtud jezovité prostředkem svých kolejí, domů profesních a residenčních v hlavních jakož i v přístavních městech, ano i v zemích zámořských, tajně provozovali, nesmírné síly jim zjednal. Těmito prostředky takřka kolem portugalské a španělské Ameriky tak hustou síť ovinuli, že by byla během dalších desíti let žádná evropská moc nebyla s to, vypuditi je z těchto tak rozsáhlých krajin, které nesmírné množství lidí hájilo, jejichž řeči a jejichž mravům toliko jezovité rozuměli, a t. d.“ Téměř stejně zní i druhá depeše, kterouž portugalský vyslanec v Římě obdržel. V této stěžuje si král hlavně na drzost jezovitů, již všemožným spůsobem jej i ministra tupí a haní a kteří ďábelskými piklemi dobré srozumění mezi Portugalskem a Španělskem přerušiti hledí.

Dom de Almada nemeškaje, ihned podal římskému dvoru zprávu o všem, co mu vláda jeho nařídila. Záležitost tato byla nesmírně důležitá. Jednak vyžadoval toho prospěch římského dvora, aby se jezovitů šetřilo, z druhé strany bylo ale velmi nutno, aby se všeobecnému pohoršení, které z chování řehole této povstalo, vhodnými prostředky předešlo. Mírným jednáním nedalo se tomu odpomoci; neboť pověsť o jezovitské prostopášnosti byla příliš po celé Evropě rozšířenou, a tvrdošíjnost a hrdost jejich nezlomná taktéž byly všeobecně známy. Ale stejně nebezpečno bylo, chopiti se příliš důrazných a nutných prostředků, jelikož jezovité byli již také moci nabyli, že se nedali tak snadno pokořiti, a tudíž mohl každý násilný prostředek, jímž by je byla chtěla vláda papežská k pořádku přivésti, velmi snadno s nezdarem se potkati. A mimo to byl papež povahy velmi bojácné, a jakkoli nebyl přílišným přítelem jezovitů, přece velmi zřídka kdy se odvážil, aby se jim na odpor postavil. A tak se stalo, že když jim někdy ublížil, při jiných příležitostech je zase chránil. Tak na př. zakázal jim vůbec provozování každého obchodu, stejnou dobou však rozšířil několika papežskými listy jejich vládu nad lidmi, dopomoha jim rozšířením jejich výsad v ohledu zakládání a rozvětvování náboženských spolků jejich k tomu, aby svého ducha a své zásady ještě více ve světě rozšiřovali.

Hlavně však držel se dvůr římský té zásady, že jezovity zvláště tehdy chranil, když některá světská vláda rázněji proti nim zakročovala. Benedikt XIV. byl ale příliš poctivý a k tomu byl již také kmet, stojící skoro na pokraji hrobu, a tudíž nechtěl jim, jakoby to byl jindy zajisté učinil, dvorskými pletichami z těchto rozpaků pomoci.

Podobně, jako vyslanec portugalský v největší tajnosti starého a bázlivého papeže o stížnostech svého dvora na řád jezovitský uvědomil, rovněž tak tajně, bázlivě a skrytě jednal papež Benedikt, aby dvůr portugalský poněkud upokojil. To mu nadělalo velikých starostí, proto však přece jen svěřil provedení této záležitosti pouze svému státnímu tajemníku, kardinálu Passionimu, ostatním kardinálům nesvěřil se o tom ani slovem. Jezovité v Římě se nalezající ovšem dostali z Portugalska nějakých pokynů, že dvůr Lissabonský se k papeži o pomoc proti řádění jejich obrátil, leč věc ta kula se v tajné kanceláři papežské tak skrytě a pokračovala tak rychle ku předu, že jezovité prozatím nemohli ničeho učiniti, nežli že proti vládě portugalské nesmírně povykovali. Tvrdí se, že papež Benedikt již dlouho před tím byl přesvědčen o tom, že v řádu jezovitském důkladné opravy nutně zapotřebí jest, a že skutečně již několikráte sám chtěl přikročiti k provedení oprav těchto, vždy ale odstrašila jej od provedení záměru toho bázeň, a jmenovitě se obával, aby jej jezovité se světa nesprovodili; myšlénka však, aby uvedl opravy v řád jezovitský, neustále jej ovládala a tak se stalo, že krátce před svou smrtí mohl počíti s opravou řádu toho v Portugalsku.

K tomu cíli udělil kardinálu Saldanhovi papežským listem ze dne 1. dubna 1758 neobmezené plnomocenství, aby řád jezovitský v Portugalsku co do hlavy i co údů jeho prohlédnul a kde by toho potřeba kázala, aby i nutné opravy v řádu tom zavedl. Při tom ponechal mu úplné svobodnou a neobmezenou vůli, aby činil, co sám za dobré uzná. Mimo tento papežský rozkaz obdržel ještě kardinál jiné tajné předpisy zcela zvláštního druhu, kteréž jsou velmi dobrým důkazem, že Benedikt, jak-

koli jezovité s ohledem na dotčený list papežský tvrdili, že jej nesepsal při zdravém rozumu, přece velmi lstivě a opatrně si počínal.

Místo jedno v těchto předpisech tajných zní následovně:

„Prvé, než počnete řád jezovitský prohlížeti, musíte se s všemožnou opatrností vyptati, v čem záleží domnělé pohoršení a zlořády, jež se do řádu jezovitského, jmenovitě co se týče zachovávání řeholních pravidel jejich a vměšování se do obchodu pozemského i námořského na úkor financí královských, vloudily. A toho se nejlepším a nejsnadnějším spůsobem dozvíte, pokusíte-li se o to, abyste si získal někoho, kdož jest dobře znám s vnitřní i zevnitřní službou při kostelích, domích a kolejích jezovitských.

Takový člověk bude vám moci o rozličných záležitostech a okolnostech podati zprávy, kteréž vám pak mohou při vaší prohlídce býti dobrým měřítkem. A jakmile vaše Eminence v kolejích jezovitských prohlídku počne, všimněte si a zaznamenejte zevrubně a s všemožnou pilností a pozorností vše, co by se vám tam podezřelého býti zdálo, a co by vám mohlo podati důkazů, že jezovité vzdálili se od úplného zachovávání řeholního řádu svého a že spustili s očí dobré zvyky a mravy, a učinili se pro přestupky, uchylující se od mravopočestnosti a od zásad náboženských, trestu hodnými. A shledáte-li, že se v něčem podobném provinili, a jmenovitě, že se v něčem od učení církevního uchýlili, můžete je napomenout, aby se polepšili, a nespomohlo-li by toto napomenutí vaše, můžete je i potrestati. Taktéž stojí vám volno, odstraniti každý nepořádek, kterýž v jejích kostelích, domech a kolejích v ohledu duchovním i světském naleznete, a se vší pílí starý prvotní řád řeholní zase tam uvésti. Kdyby však odpor a neposlušnost těchto řeholníků byly tak tvrdošíjné, jejich zlé pikle a zlořády tak zastaralé a nenapravitelné, aneb kdybyste vůbec shledal, že byste zlořády tyto bez velkého pohoršení provésti nemohl, oznamte to mému nunciovi, aby mi tento o záležitosti té zevrubnou a podrobnou zprávu podal, načež bych já buď bezprostředně vlastní svou mocí náležitá opatření proti tomu učinil, aneb bych jenerála řádu k tomu přiměl, aby přiměřenými rozkazy hleděl zlořádům, které se do řádu jeho vloudily, odpomoci, čímž by se předešlo všem stížnostem dvoru portugalského. Vaše Eminenci můžete všem osobám, kterých byste k této přehlídce a k provedení oprav potřeboval, v stejném smyslu předpisy uděliti, aby v této záležitosti stejným směrem pokračovali, a jmenovitě dbejte o to, abyste násilí a příliš velké přísnosti, čímž by zmatek a ještě větší nepořádek se spůsobil, neužíval. K tomu cíli jest vůlí mojí, abyste pokračoval jen jemně a mírně, a proto musíte si hlavně moudré a obezřetné osoby za pomocníky své při tomto díle vašem vybrati. Co se pak týče zvláštních stížností, které dvůr portugalský proti členům řádu jezovitského mně předložil, že totiž jezovité k všeobecnému pohoršení lidu jsou majitelé kupeckých skladů, krámků a obchodních bank, kdež provozují obchod a lichvu, duchovním osobám nedovolenou a nepříslušnou, prodávajíce tam také zboží, které se jim z osad jejich zámořských zasílá, že k tomu cíli si z cizími obchodními domy dopisují, a zvláštní krámské a obchodní služebníky si platí, pak že k veliké škodě a skrácení mýt a cel, jakož i na ujmu kupců, kteří do východní a západní Indie obchod vedou, provozují velmi výnosné obchody se zbožím i se směnkami, o tom přeji si, že prostředkem této přehlídky dostanu potud zpráv, abych mohl posouditi, zdali právem aneb bezprávně jezovité z toho jsou ob-

viňování, poněvadž až posud nemám o pravdivosti stížností těchto žádného jiného důkazu, než zpráv z portugalského dvoru, o jejichž věrohodnosti až posud nejsem přesvědčen, poněvadž se mi dostatečných důkazů nedostává. Já bych sice měl příčiny, věřiti tomu, co se nejen portugalským jezovitům, ale i americkým missionářům jejich za vinu klade, poněvadž se mi dostaly do rukou rozličné listy z oněch krajin. Zejména důležitým zdá se mi býti list, kterýž mi jistý benátský lodní kapitán poslal. V témž listu praví se, že když kapitán onen z ostrova u Kalifornie ploul, dali mu mezi jinými vzácnostmi této země jezovité tamní také na loď bednu, naplněnou růženci, ostatky svatých, zázračnými amulety, a jinými věcmi podobného druhu, aby ji v Kadixu tamním jezovitům odevzdal. Když pak kapitán onen do přístavu Kadixského připloul, byl nepředzvídanou jakousi náhodou přinucen, bednu onu otevříti, a tam našel místo věcí, které mu jezovité udali, drahé kameny a korále, perle a kusy ryzého zlata. On sice se vyjádřil, že věci té příliš velkého významu nepřikládá, aniž že podává o tom zprávu Jeho papežské Svatosti proto, aby jezovity, kterýmiž jest za vychování, jehož se mu u nich dostalo, díky zavázán, obžaloval, nýbrž že pouze proto věc tu papeži oznamuje, aby se vědělo, jakých prostředků jezovitští missionáři američtí používají, aby podobného drahocenného zboží do Evropy dopravovali, — a ačkoli událost tato v celém obsahu svém jest pravdivá a důkazy nezvratnými zaručená, přece nepostačuje ještě k tomu, aby se z ní dalo posouditi, jsou-li stížnosti dvoru portugalského odůvodněny, čili nic. A toliko na základě přehlídky, kterou vaše Eminenci tam odbývati bude, budu moci pravdivost stížností oněch posouditi. K tomu cíli musíte zejména pátrati zevrubně po statcích jezovitů a po jejich příjmech; prohlédněte zvláště jejich účty o příjmech a vydáních, jakož i knihy jejich, které vedou o svých jistinách, jež mají v rozličných bankách uloženy; pátrejte, v čem záleží jejich jmění, a mnoho-li a jaké zboží mají, taktéž zdali správa a obchod se zbožím bezprostředně od nich samých, aneb prostředkem jiných světských lidí od nich ustanovených a placených se obstarává. Všecko, co vypátráte, zevrubně si poznamenejte a výsledek pátrání zjevte mému nunciovi, jenž mně je pak odešle, načež s jenerálem řádu jezovitského společně uchopíme se prostředku, abychom tomu, kdeby toho potřeba kázala, spravedlivým spůsobem odpomohli. Možná ale také, že jezovité vedou v Portugalsku obchod zcela jiného spůsobu, než jaký se jim za vinu klade a že třebas výrobky a plodiny svých statků, jejichž vývoz není žádnému clu podroben, do země dovážejí, a to, čeho nepotřebují, s týmiž výhodami a s užitkem prodávají, jako každý jiný soukromník. A tudíž i o tom musíte se bedlivě přesvědčiti. Leč to budete moci teprv po skončené přehlídce posouditi. Ve všech případech pak žádám Vaši Eminenci, abyste nejpřiměřenějších a nejprospěšnějších prostředků se uchopil, jakými by se nešvárům těmto odpomoci dalo. Ještě vás dále žádám, abyste na další mé rozkazy, kterých ještě později obdržíte, těchto plnomocenství k ničemu nepoužíval, a to sice proto, aby se předešlo hřmotu a všelikým veřejným pohoršením, jaké by snad z toho k veliké škodě nejen jednotlivců, ale i celého řádu jezovitského povstati muselo. Proto musíte si především dáti záležeti na tom, abyste všecky své kroky jakož i průběh přehlídky a oprav řádu, hlavně ale všecky vady, kterýmiž by se stížnosti dvora portugalského potvrzovaly, před každým, a buď si kdokoli, zvláště ale před ministry dotčeného dvora ukryl a zatajil, a to proto, aby se předešlo všem

okázalostem a vyjednáváním, kterými by si dvůr ten nad duchovenstvem svým na úkor moci a důstojnosti papežské vládu a vliv osoboval. Konečně musíte také přihlížeti k tomu, abyste i oněm osobám, jejichž přispění vám v tomto počínání vašem bude zapotřebí, v tomto směru rozkazy co nejpřísnější udělil, a abyste i bedlivě k plnění oněch rozkazů přihlížel, neboť jak se samo sebou rozumí, záleží zdar každé věci hlavně na moudrém a pravidelném řízení jejím, a všecky tyto předpisy, týkající se přehlídky a opravy řádu jezovitského v Portugalsku a v Algarbii platí i o jezovitech, žijících v zámořských krajinách portugalského království. Do krajin těchto musíte odeslati rozumné lidi, o nichž jste přesvědčen, že vaše rozkazy dobře vykonají. I těmto udělíte tytéž tajné rozkazy, dle nichž by se chovati měli, a zvláště jim odporučíte, aby rozkazy ty prováděli cestou mírnou a jemnou, aby se tím nevyvolalo ještě větších křiků a nepokojů. Takovýmto způsobem doufám, že konečně umlknou stížnosti dvora portugalského proti jezovitům, jakož i, že se předejde zlým následkům, které by z toho mohly povstati, kdybych před neustálým křikem a před stížnostmi proti řádu jezovitskému uši zavřel, nechopiv se vhodných a potřebných prostředků k odstranění jejich v době, kde zlo toto ještě v zárodku se nalezá a tudíž velmi snadno vypleniti se dá."

Tento tajný rozkaz, jehož obsah jsme proto doslovně sdělili, jelikož jest pro líčení dějin řádu jezovitského velmi důležitý, byl spolu s brevem papežským svrchu uvedeným do Lissabonu poslán. Z toho vidno, že dvůr římský od jakživa dovedl dvojím jazykem mluviti.

Kardinál Saldanha, obdržev tyto tajné rozkazy, nalezal se ve velkých rozpacích. Neboť jednak mu byly ruce tím úplně vázány, jednak zase usiloval král i Pombal, opírajíce se o rozkaz papežský, na rychlé provedení jeho.

I umínil si Saldanha, že jezovitům nejprvé sdělí papežský rozkaz od 1. dubna 1758; jedva že se to však stalo, zvedli jezovité veliký povyk, prohlašujíce rozkaz ten za neplatný, jelikož prý byl na papeži vylouzen. Saldanha však nedal se tím odstrašiti, nýbrž vydal 15. května 1758 nařízení, jímž ve jménu svém co plnomocník římské stolice a poukazuje na rozličná místa písma svatého a otců církevních kněžím všech duchovních řádů, jmenovitě ale jezovitům, zakázal všecken obchod a všecko směnkářství pod pokutou klatby církevní.

Několik měsíců na to, dne 7. června 1758, vydal kardinál patriarcha lissabonský nové nařízení, v němž z „důvodů jemu známých" zakázal jezovitům kázati a zpovídati.

Uvedeme zde toto důležité nařízení doslovně proto, poněvadž jest písemným dokladem, že útoky proti řádu jezovitskému nevyšly, jak jezovitští spisovatelé tvrdí, toliko od nepřátel církve katolické, nýbrž že i nejvýtečnější knížata církevní tehdejší doby proti jezovitům se postavili.

Zníť pak dotčené nařízení kardinála patriarchy následovně:

„Ze spravedlivých důvodů, kteréž jsou nám známy, a jež jsou nejen pro čest a slávu Boží, nýbrž i pro veřejné blaho veledůležity, zbavujem v celém obvodu našeho patriarchatu otce tovaryšstva Ježíšova práva zpovídání a kázaní pro dobu

nynější a na tak dlouho, až opak toho nařídíme, a aby toto přítomné nařízení ve všeobecnou známost se dostalo, má býti na všech kostelích i na rozích veřejných míst tohoto města, jakož i v městech celého našeho patriarchatu přibito.

Dáno v našem sídle a pod naší pečetí dne 7. června 1758.

Josef II.
kardinál patriarcha.

Uváží-li se, jak značných výhod jezovitům ze zpovědnice a z kazatelny plynulo, a kterak jmenovitě jezovité zpovědnic používali k tomu, aby na lid ve prospěch záměrů svých působili, pozná zajisté každý, jak citelná rána jim právě tímto nařízením kardinála patriarchy Josefa byla zasazena, a soudný čtenář zajisté že uvidí, kterak s touto událostí souvisela smrt kardinála Josefa, kterýž v několika málo dnech po vydání tohoto nařízení náhlou smrtí zemřel.

Jezovité tvrdili sice, že tato smrt kardinálova byla spravedlivým trestem božím za bezpráví, které jim učinil, ale bylo již tehdy velmi mnoho lidí, kteří téměř s jistotou tvrdili, že smrt kardinála patriarchy byla dílem ruky zločinné.

67.

Nezdařená obrana.

Kdyby byl papež Benedikt XIV. ještě déle na živě zůstal, dá se souditi, že by byl řád jezovitský nezničil, nýbrž že by jej byl poznenáhlu úplně opravil. Benedikt byl muž velmi veselého ducha, a i pak, když byl na stolec papežský dosedl, velmi rád si začasté bolonězskými vtipy svými zažertoval.

Často vstal od svého stolku psacího od práce a přistoupiv k tomu neb onomu z družiny své, pronesl před ním vtip, který mu byl mezitím napadl a pak, jakoby se nic nebylo stalo, usadil se zase ku své práci. Papež tento nikdy nedal se zaslepiti vysokým významem své důstojnosti, aniž jej naplňovala ješitnost a marnivé sebevědomí, nýbrž jasným a všech předsudků prostým okem přehlédl, v jakém poměru vláda římská stojí k ostatním vládám a vždy hned věděl, co by se dalo udržet a co by se mělo odstranit. A takž by se byl i konečně také odhodlal k tomu, aby řád jezovitský zbavil slabostí a nedostatků jeho.

Bohužel však prvé ještě, než tento úmysl jeho úplně dozrál, zemřel Benedikt XIV. a kardinálové zvolili ze sboru svého dne 6. července 1758 muže smýšlení

zcela opáčného, kardinála Rezzonika, kterýž dosedl na trůn papežský pode jménem Klimenta XIII.

Kliment byl muž nepříliš výtečných schopností, za to ale byl velmi zbožný; on se mnoho a vroucně modlíval, a nejvyšším přáním jeho bylo, aby byl jednou za svatého prohlášen. Při tom byl pevně přesvědčen, že všecky nároky papežství jsou svaté, aniž že se smí porušiti a hluboce toho želel, že papežové se některých těchto nároků vzdali a byl pevně odhodlán, on že žádných nároků papežské moci se nevzdá, ano, on byl pevně přesvědčen, že neustupným chováním se dá všecko zase získati a starý zatemnělý lesk slávy římské zase přivoditi. Jezovity považoval za nejvěrnější harcovníky papežské stolice a proto jim byl také pevnou podporou a záštitou a nechtěl o žádné opravě řádu jejich ani slyšeti; tudíž přišel pro jezovity skoro se všemi panovníky evropskými do nepříjemných třenic a hádek. Doba vlády tohoto papeže podobá se v mnohém ohledu době nynější vlády papežské, kde papež na římském stolci všem, ano i nejspravedlivějším požadavkům světských mocností neustupně na odpor se staví, nechávaje se zcela jezovity ovládati a voditi.

Jedva že tedy Kliment XIII. nastoupil na stolec papežský, již mu o slavnosti Ignáce z Loyoly, zakladatele řádu jezovitského, předložil tehdejší jenerál jezovitů, Vavřinec Ricci, následující obranu řádu svého:

„Jenerál tovaryšstva Ježíšova padá Vaší Svatosti k nohoum, sděluje nesmírné protivenství a nátisky, jakých svatý tento řád v Portugalsku zakoušeti musí.

Neboť když byli kněze řádu tohoto, kteří se v zemích krále portugalského zdržují, nepřátelé jeho z hrozných zločinů obvinili, vyloudili na Benediktu XIV. nejsvětější paměti rozkaz, kterýmž byl důstojný kardinál Saldanha s neobmezeným plnomocenstvím za dozorce a opravce řádu toho jmenován. Toto nařízení pak nejen v Portugalsku, nýbrž i v celé Italii tiskem bylo uveřejněno. A následkem a mocí tohoto nařízení vydal jmenovaný kardinál a dozorce vyhlášku, v kteréž vinil všecko duchovenstvo jezovitské bez rozdílu co účastníky a spoluvinníky nedovoleného obchodu. Mimo to zakázal tento kardinál patriarcha lissabonský — proti bulle papeže Klimenta X., dle které nesmí žádný biskup celému některému řádu odejmouti právo zpovídání a kázaní — všem kněžím tovaryšstva Ježíšova, a to nejen kněžím v biskupství svém lissabonském, nýbrž po celém svém patriarchatu kázati a zpovídati, a tuto zápověď nedal toliko oněm kněžím, jichž se týkala, oznámiti, nýbrž dal ji na všech kostelích veřejně přibiti, jak o tom písemných důkazů v rukou mám.

Kněží tovaryšstva Ježíšova se vší povinnou oddaností a úctivostí snášeli provedení tohoto krutého zákazu. Jsouce sice o dobrém mínění nejvěrnějšího Veličenstva krále portugalského jakož i kardinálů úplně přesvědčeni, přece se obávají, že byli tito lživým a křivým tvrzením zlomyslného člověka oklamáni, neboť není možná, aby byli mohli uvěřiti, že členové řádu jezovitského mají na tak ohavných zločinech, jaké se jim za vinu kladou, nějakého podílu, a to tím méně, jelikož ani jeden z členů řádu nebyl otázán aniž k zodpovídání pohnán a tak nebylo jim popřáno příležitosti, aby se mohli hájiti.

A dejme tomu, že by se bylo dokázalo, že by někteří při takových zločinech se byli zúčastnili, přece nezasluhuje tovaryšstvo Ježíšovo, aby tak veliká vina na celý řád, ano, ani na většinu členů jeho, byla uvržena. A byť i konečně, což jest ale

zajisté nemožno, všickni jezovité, kteří se v zemích nejvěrnějšího Veličenstva krále portugalského nacházejí, byli trestuhodni, alespoň prosí, aby se s oněmi naložilo milostivě, kteří se v jiných dílech světa slabými silami svými snaží, aby ke cti a slávě Boží a k spasení duší lidských pracovali. Pohanění ono vztahuje se na celý řád, jakkoli tento zločiny, které se jezovitům portugalským připisovali, nenávidí, a jakkoliv se jmenovitě všeho, čím by se duchovní aneb světské vrchnosti urážeti mohly, zdržuje a všemožně se snaží, aby se i od oněch chyb, které každý člověk vůbec a jmenovitě sprostý lid na sobě má, osvobodil (?).

Představení řádu vždy a ve všech krajinách a tudíž i v Portugalsku, jak viděti jest ze seznamu došlých i odeslaných listů a spisů usilovali, aby se pravidla řeholní co nejpřísněji zachovávala a ačkoli někdy se jim donášely pověsti o rozličných jiných chybách a poklescích, přece nikdy se k ním nedoneslo žádné zprávy o takých zločinech, z jakých se členové řádu jezovitského viní. Když se ale byli dozvěděli, že jezovité u Jeho nejvěrnějšího Veličenstva, krále portugalského, v nemilost upadli, byli tím hluboce zarmouceni a prosili, aby se jim oznámilo, proč a z jakých zločinů je viní, a kteří by byli vinníci, aby mohli tyto potrestati a na místo nich z jiných zemí nejučenější a nejctnostnější členy řádu k odstranění těchto nepořádků do Portugalska odeslati. Ale v Lissabonu nevšímali si těchto ponížených proseb ani za mák.

A tím více jest se nyní obávati, že nařízené vyšetřování a oprava řádu, na místě co by měla býti prospěšnou, jen zbytečné nepokoje působí, a to platí zejména o zámořských oněch krajinách, do nichž kardinál Saldanha muže mocí svého plnomocenství poslati dozorce. Neboť co do své osoby a pokud sám záležitost tuto zastává, požívá sice kardinál tento neobmezené důvěry; ale zdá se, že jest se co obávati, a to vším právem, aby mezi těmi, jež kardinál do zámořských krajin oněch vyšle, nebyly také osoby, které buď velmi málo by zákonům řádu jezovitského rozuměly, aneb proti němu by smýšlely, a které by tudíž velkou škodu spůsobily.

Tudíž prosí jenerál tovaryšstva Ježíšova ve jménu celého řádu svého co nejponíženěji Jeho Svatost papežskou, aby se tato všech prostředků chopila, které by dle papežského uznání sloužily k ospravedlnění všech, kdož nejsouce vinni, mohou z jednání svého se zodpovídati, a to k spravedlivému a prospěšnému polepšení těch, kdož jsou vinníci a zejména ke cti a k bezpečnosti celého řádu, aby se mu nepřekáželo, by k bohoslužbě, k chvále Boží a k spasení duší lidských mohl napomáhati, pak aby mohl svaté stolici papežské sloužiti, a Jeho Svatosti papežské v horlivé snaze o rozkvět víry napomáhati, za jakouž jenerál s celým řádem svým bez přestání se bude modliti, aby jí Bůh žehnal a v prácech jejich o blaho církve by jí ještě po mnoha let napomáhal."

S tímto spisem chtěl jenerál Ricci nejprvé spor, který se v Portugalsku proti řádu jezovitskému vedl, přivésti před soudnou stolici papežskou a tím chtěl dosáhnouti účele dvojího. Předně měla se zavdati dvoru papežskému příležitost, aby ještě jednou pozvedla se moc jeho nad vládu panovníků světských a za druhé doufali loyolité, že pře jejich vypadne mnohem příznivěji, povede-li se před soudnou stolicí v Římě, než kdyby se vedla v Lissaboně.

Kliment, kteréhož, jak jsme se již zmínili, úplně ovládali jezovité, tak jako za našich dnů ovládají Pia IX., ihned dal sestaviti zvláštní komisi, která měla podati své dobrozdání o stížnosti, podané proti jezovitům. Členové této komise ale byli v ohledu politickém mnohem moudřejší, než Kliment; neboť oni přehlédli jasným zrakem, jakých nebezpečí by mělo pro dvůr papežský rozdvojení s tak mocným dvorem panovnickým, jako byl dvůr portugalský, a že není pražádné příčiny, aby se dvůr římský k vůli jedinému řádu jezovitskému znepřátelil s vládou, která mu byla vždy tak vřele oddána. Uzavřela tedy komise tato k návrhu kardinála Passoniho, že vrátí dotčenou stížnost jenerálu řádu jezovitského s podotknutím, že nenalezá v ní ničeho, v čem by měla v oboru své působnosti zakročovati.

Mezitím spůsobilo uveřejnění této stížnosti, kteráž měla býti jakousi obranou řádu jezovitského, a kterou tudíž jezovité a přívrženci jejich všude pilně rozšiřovali, mezi lidem zcela opáčný účinek, než jaký jezovité očekávali. A ihned vyšla proti tomuto spisu jiná brošurka v Římě dne 28. listopadu 1758 pod názvem: „Úvahy jednoho Portugalce o pamětním spise, podaném od jezovitů Jeho Svatosti papežské, Klimentu XV., vyloženy v listě přátelském. Spis tento, jehož spisovatel osvědčil neobyčejně bystrého a ostrovtipného ducha, byl skoro do všech jazyků evropských přeložen a za nedlouho dostalo se mu nesmírného rozšíření.

Darmo hleděli jezovité dílo toto hned po vydání jeho potlačiti a rozšíření jeho tím, že celé náklady jeho skupovali, aneb že si vymohli u rozličných vlád zápověď jeho, zameziti, neboť, jelikož Pombal se úsilovně staral o to, aby se spis ten co možná nejvíce rozšířil, byly tím všecky snahy jejich na prosto zmařeny. Pombal vždy pečoval o to, aby se spis onen znova vydával, aneb aby nové překlady jeho vycházely. A z této neunavné snahy, s jakouž ministr hleděl spis onen rozšířiti, jeví se zřejmě, že bylo dílo to, — jakž vždy jezovité tvrdí — na rozkaz a k pobádání jeho psáno. To ale pranic nevadí pádným důkazům a příčinám, jakéž jsou ve spisu onom proti jezovitům uvedeny. V něm probírá v jeden a dvaceti poznámkách spisovatel obranu jenerála Ricciho, objasňuje dvojsmyslnost výroků, jakéž jenerál ve své obraně užíval, rozlušťuje křivé úsudky a vůbec trhá pokryteckou obálku obrany Ricciovy. Souvislou řadou událostí, vzatých z dějin řádu jezovitského od prvopočátku jeho, podává ve spise onom důkaz, že jezovité v každé době v ohledu theoretickém i praktickém byli na úkor blahu společnosti lidské a že vždy se stavěli na odpor pokroku a duchovnímu vývinu lidstva.

Rozumí se samo sebou, že jezovité také množství spisů proti tomu sepsali. Leč tyto spisy nezanášely se tím, aby události v úvaze oné uvedené vyvrátily, nýbrž jezovité obmezili se pouze na to, že dle starého obvyklého spůsobu svého pouze proti osobě samého skladatele se obrátili, hledíce jej v každém ohledu pošpiniti a nazývajíce jej zlomyslným, opovážlivým a utrhačným hanebníkem. Takovým spůsobem hleděli nejprvé pozornost lidu od oněch událostí odvrátiti a přivésti ji na osobu spisovatelovu, chtějíce tím, že jej špinili, i spis jeho u lidu v opovržení přivésti. Pak teprv počali všecky ve spise onom uvedené události popírati. Spisovatel úvah odvolával se, aby jezovitům dokázal, že skutečně se obchodem zanášejí, na osoby, s kterými obchod vedli a také osoby ty pojmenoval, dále vyčetl jim jejich sklady zboží a celnice jejich, které byly stejně známy lidu, jako jejich kostely. Navzdor tomu ale

byli jezovité přece tak drzí, že tvrdili, že jest to všecko vymyšlené a lživé; oni zapřeli obchod, proto ale přece ve světě se zbožím dále ještě šantročili.

Tuším, že nebude nyní od místa, když promluvíme několik slov o obchodu jezovitském; jsouce zvyklí při všech výrocích svých o jezovitech, kde to jen poněkud možná, na písemná svědectví se odvolávati, učiníme to i tuto a podáme čtenářům svýmouřední zprávu, kterouž francouzský jenerální guvernér Martin z Indie již v roce 1679 své vládě poslal:

„Jest jisto,“ praví Martin v této své zprávě, že po Hollanďanech jezovité vedou nejrozšířenější a nejbohatší obchod v Indii východní, ano, oni předčí v ohledu tom Angličany, Dány, Francouzy, ano i Portugalce, kteří je přece do zemí oněch přivedli. Rád chci uvěřit, že jednotliví členové řádu jezovitského přišli do Indie z ohledů náboženských, a hlavně ti to jsou, na jejichž bedrách celé apoštolování mezi pohany spočívá; ale počet těchto jest velmi nepatrný a zajisté že nenáleží mezi ony, kteří znají úplně všecka tajemství řádu; neboť oni jsou pouze missionáři, nikoli však zasvěcenci řádu. Naproti tomu ale jsou v Indii mnozí členové řádu tovaryšstva Ježíšova, na kterých by nikdo nepoznal, že jsou jezovity, neboť oni nenosí žádné roucho kněžské, nýbrž chodí v obleku světském, a tudíž považuje jich každý, v Suratě, v Goe, Agře a jinde, kdekoli se zdržují, za to, zač se vydávají, totiž za kupce. Já ale dobře vím, že jsou to jezovité a k tomu jezovité takoví, kteří jsou úplně zasvěceni do všech tajností řádu. Mimo to jest i dokázáno, že bývají tito převlečení jezovité ze všech národů vybíráni, ano, jsou i Arménové a Turci, kteří pro zájmy jezovitské pracují. Tito zakuklení jezovité pletou se do všeho a velmi dobře vědí, v kterém skladě lze dostati nejkrásnější zboží a u kterého kupce nalezá se největší výběr.

Taktéž dovídají se tajným svým dopisováním, které skrytě a v tichosti vedou, jaké zboží na tom neb onom místě nejlepšího odbytu nalezá, a jelikož tímto způsobem vědí, nejen co musí kde koupiti, nýbrž i kam to mají rozesílati, aby to s výdělkem zase prodali, přinášejí tímto svým obchodem řádu svému užitek v pravdě nesmírný.

Dále jest pamětihodná i velká důvěra, kteréž požívají, neboť ani se nezdá, že by kdo na ně dohlížel, a taktéž nemusí nikomu žádných účtů skládat, nežli několika zvláště k tomu určeným jezovitům, kteří zcela svobodně a v chudobném oděvu od jednoho východoindického místa k druhému putují. Leč tito loyolité v chudobném oděvu svém jsou nad míru důležité osoby, kterým jenerál i ostatní představení řádu neobmezeně důvěřují a jimž i potřebných rozkazů udílejí, dle nichž se jezovité v světském oděvu chovati musí. Tito pak všech těchto rozkazů svědomitě a beze všeho odporu poslouchají, neboť světští jezovité oni mimo obyčejný slib poslušnosti musí ještě skládat těžkou přísahu, že nikdy žádnému nezasvěcenci ničeho nevyzradí, nýbrž že všech sil svých ve prospěch řádu použijí. Aby se ale zasvěcenci od nezasvěcenců rozeznali, mají jakés tajné znaky, dle nichž se ihned poznají, a tak ví každý okamžikem, má-li před sebou bratra řeholního čili nic. Podotknouti ještě musím, že všichni jakkoli po celé zadní Asii rozptyleni žijí, stejnou zásadou se řídí, tak že u nich neplatí přísloví: „Kolik hlav, tolik smyslů“, naopak, duch jezovitismu zůstává vždy týž,

a nikdy ještě nebylo slýcháno, že by se byli jezovité, zvláště co se týče obchodu, stali nedůslednými.

Leč jezovité nejsou se svým ziskem, jakýž mají z obchodu v Indii, spokojeni, nýbrž nabývají ještě většího zisku tím, že množství zboží pod rozličnými záminkami ze svých missií do Evropy posílají Zboží toto však obyčejně neposílávají do svých kolejí neb domů, nýbrž jiným jezovitům světským, kteří mají zařízené obchody, a zisk, jakéhož zbožím tímto nabývají, jest tím větší, jelikož jezovité mají zboží ono z první ruky. Jakkoli však tento obchod jest velmi značný, přece dovedli jej jezovité zatajiti, aniž by se byl v Evropě dlouho o něm kdo čeho dověděl. Přece ale jest jisto, že tím obchod jiných národů velmi trpí, a to platí hlavně o obchodu francouzském, vlastně o obchodu francouzsko-výchcdo-indické společnosti. Já jsem sice v tomto ohledu často společnosti této psal a dopisy mé byly vždy pravdivé a obšírné. Leč ředitelstvo společnosti této nejen že tomu neučinilo přítrž, nýbrž několikráte obdržel jsem i výslovný rozkaz, abych jezovitům ve všem svolil, čeho by ode mne žádali, ano, abych je, potřebovali-li toho, i penězi založil. A oni také velmi často se peněz dluží, a tak jest na př. jediný páter Tachard společnosti dlužen 150.000 piastrů, aniž by tato měla od něho na tyto peníze nějakého dluhopisu.

Musím ještě podati zprávu o objemu obchodu jezovitského. Tak na př. bylo na loďstvu, kteréž 1690 z Francie do Asie ploulo, pro jezovity ve východní Indii 58 těžkých balíků, z nichž nejmenší byl mnohem větší, než balík společnosti východoindické. A v těchto nenalezaly se modlitbičky, růžence, ostatky svatých, aneb jiné věci náboženské, nýbrž krásné a drahé evropské zboží kupecké, o němž jezovité dobře věděli, že jej ve východní Indii s prospěchem odbudou, a vůbec nepluje ani jedna loď z Francie aneb z Evropy, na níž by se nenalezal náklad zboží jezovitského. Abych nezapomněl, musím ještě uvésti, že mnozí převlečení jezovité s modlářskými indickými kupci, kteří se nazývají Baniany, po zemi se potulují, hledajíce perly a diamanty, a tito jezovité, nejen že francouzsko-indické společnosti velkou škodu působí, nýbrž oni i křesťanské jméno nejvíce zneuctívají. Oni se totiž odívají v stejný oblek jako Banianė, mluví řečí jejich, jedí a pijou s nimi, a osvojili si také zcela již mravy a obyčeje jejich, ano, kdo je nezná, řekl by, že jsou to Banianė, jelikož oni právě tak indickým bůžkům oběti přinášejí, jako tito, ovšem že činí to všecko pod úskočnou záminkou, že je takto chtějí ku křesťanství přivésti; v pravdě ale činí to hlavně z toho ohledu, aby s nimi mohli obchod vésti a aby jich mohli za pláštíček použiti. Neboť nejlepším důkazem toho, jak málo se jim při obcování s Baniany o náboženství jedná, jest, že ještě ani jediného ku křesťanství nepřivedli. Ano, jeden z kupců baniánských, kterýž tři velmi dlouhé cesty ve společnosti jezovitů vykonal, sdělil mi, že po ten celý čas se ani slova o náboženství nemluvilo, tím méně že by si byli jezovité vzali práci, aby Baniany chtěli ku křesťanství přivésti."

K tomuto úřednímu svědectví ještě připojíme, že měli jezovité ve větších přístavních městech v Evropě, v Asii i v Americe, na př. v Madrasu, v Goe, v Pondichery, v Kantoně, v Nankinu, v Marsilii, v Janově, v Lyoně, v Lissaboně, na ostrově Martiniku a v mnoha jiných místech rozsáhlá obchodní jednatelství a písárny, s nimiž byly z větší části také penězoměnárny spojeny.

A tak hledali učenníci Loyolovi pod záminkou, že slovo boží ve vzdálených krajinách hlásají, v říších zámořských obyčejně jen vlastního zisku.

68.

Opětné užití zásady o kralovraždě.

Stejnou dobou, když mimo Portugalsko ve všech zemích ministra Pombala tupili, a když jezovité rozličnými missionáři svými, které čas od času z Brasilie a z Maraňonu zajati do Portugalska přicházeli, vždy do větší tísně upadali, roznesla se najednou pověst o vražedném útoku, který se na krále Josefa v Lissaboně udál.

Když v noci na den 3. září 1758 ve dvě hodiny z půlnoci se král z paláce tavorského do Belemu vracel, bylo naň ze zálohy od tří jezdců z ručnic vystřeleno. Král zachoval se při životě toliko náhodou; neboť první rána, která platila kočímu jeho, nezasáhla jej, a král tím upozorněn na nebezpečí, které hrozilo životu jeho, lehnul si na dno kočáru a tak ušel jisté smrti. Neboť dvě druhé rány, vystřelené z ručnice sekaným olovem nabité, roztříštily mu pravé rameno, jelikož leknutím zapomněl nazpět stáhnouti ruku, kterouž se postranice kočáru držel. Zákeřníci rychlým kvapem, podporováni temnotou noční, ujeli. Poraněný král dal se na cestě do zámku markýze Angeye donésti a tam převázati, odkudž převezli jej na zámek belemský, kde po celé tři měsíce o samotě život svůj trávil, neukazuje se nikomu, nežli ministrům a ranhojiči svému, jenž mu musel přinášeti pokrm a nápoj, jakož i potřebné léky, poněvadž žádný dvořenín, ani komorník, ani sluha nesměl mu na oči přijít, jen královnu a princezny časem k sobě pouštěl, tu ale panovala v ložnici jeho vždy čirá tma, neboť byla tam okna hustými záslonami zastřena.

Příčiny a bližší okolnosti tohoto útoku rozličně se vykládají

Někteří naprosto o celé této události pochybují, tvrdíce, že ministr Pombal si ji pouze vymyslil, chtěje šlechtu svrhnouti. Leč mínění toto je zcela pravdě nepodobné a potkáváme se s ním jen u dějepisců jezovitských.

Jiní nepopírají sice, že se útok na krále stal, myslí však, že zákeřníci nechtěli mocnáře zavražditi. Vypravuje se totiž, že král s mladou hraběnkou Tavorovou žil v důvěrném poměru, a že ji začasté v noci navštěvoval. Někdy prý i hraběnka sama krále v paláci jeho navštěvovala. Rodina hraběcí, kterouž toto pohanění nad míru mrzelo, umínila si, že hanu tu s rodu svého musí smýti a pročež chtěli hraběnku, až by se jednou z noční své návštěvy od krále vracela, zavražditi. A tudíž myslíce, že i tehdy hraběnka ve voze sedí, vypálili onino tři jezdci ručnice své na povoz královský.

Někteří také myslí, že výstřely ony platily Petru Texejrovi, komorníku královu, ano tvrdí také někteří, že byly pro ministra Pombala určeny.

Všem těmto domněnkám však schází základu, a nejvíce se zdá, že útok onen byl výbuchem spiknutí, zosnovaného proti osobě královë.

Pombal nešetřil žádných prostředků, aby zákeřníkům oněm na stopu přišel a z rozličných stran obdržel již pokyny, dle nichž mohl v pátrání svém dále pokračovati. Pročež hleděl také všecko služebnictvo od krále vzdáliti, aby spiklencům nezůstalo

Etienne François vévoda Choiseulský.

žádné naděje, aby novým útokem uskutečnili černých záměrů svých. Spolu staral se o to, aby se rozšířila pověst, že jest poranění královo smrtelné, čemuž ale tak nebylo. Taktéž počínal si s nevšední obezřetností, aby celou síť spiknutí onoho seznal.

Dal totiž vyslati do Brasilie loď a nařídil kapitánu jejímu, aby královské psaní, kteréž mu s sebou na cestu dal, teprv pak otevřel, až by se loď v jisté vzdálenosti od země nacházela. Psaní toto obsahovalo rozkaz, aby se všecka psaní a všecky balíky, které

se na lodi nalezaly, otevřely a přečtly, dále aby se všecky osoby podezřelé zajaly a do Lissabonu nazpět dopravily, a o všem, co by se při tom vypátralo, aby se králi zevrubná zpráva podala. Což když se stalo, obdržel následkem tohoto pátrání velmi důležitých pokynů.

Zatím bylo několik rozličných pluků vojska pod záminkou, že se jich k opětnému vystavení města zemětřesením pobořeného použije, do Lissabonu povoláno, kteří měli sloužit k zatýkání šlechty, na kterouž padalo podezření, že se při spiknutí tomto zúčastnila, a šlechticů oněch bylo velké množství. Zatýkání toto stalo se dne 13. prosince 1758, když se byli v noci před tím vojáci po celém městě rozptýlili. Ve 4 hodiny ráno obsadili najednou vojáci všecky domy a paláce rodin Tavorských a následující osoby byly zatčeny a do vězení uvrženy:

Vévoda z Aveira, nejvyšší hofmistr při dvoře královském, se svým synem, markýzem Govorským; starý markýz Tavorský, jenerál jízdy a bývalý místokrál v Indii, s mladým markýzem Ludvíkem Bernardem, nejstarším svým synem, a Josefem Marií z Tavory, nejmladším svým synem; mimo to byli zatčeni ještě dva synové jeho, Josef a Emanuel; taktéž byl zatčen hrabě z Atrugie a markýz z Alorna se svými zeti; se všemi těmito osobami byla zatčena také všecka mužská i ženská čeleď jejich.

Dále bylo rozkázáno zatknutí plukovníka krajiny Tramontány, Dona Juana z Tavory a Chavesu, plukovníka krajiny Alemtejo, Nuna z Tavory, bratra starého markýze, arcibiskupa Evorského a biskupa Portského; markýzka z Tavory se svými dcerami byla dána do kláštera Des Grillas, vévodkyně z Aveira se svými dcerami do kláštera della Madre de Deos a mladá markýzka Tavorská do kláštera des Santos. Před obydlí ostatních paní a manželek postavily se vojenské stráže, mimo to byli vévoda z Aveira, starý markýz Tavorský a hrabě z Atrugie na nohou a na rukou spoutáni.

Téhož dne, kdy zatýkání toto se dálo, byly ke všem jezovitským budovám v Lissaboně stráže postaveny a nikomu nebyl přístup do domů oněch povolen, leč kdo své jméno u vchodu vlastnoručně podepsal. Druhého dne na to zakázal jezovitům kardinál dozorce, aby ani na krok z domů svých se nevzdálili.

Jest to věru věcí podivnou, že v tak dlouhé době, totiž od 3. září, kdy se stal vražedný útok na krále, až do 13. prosince, kdy bylo tolik šlechticů zatčeno, žádný z nich se nepokusil o útěk, jakkoli již dosti hlasitě a výstražně se mluvilo o oučastenství rodiny Tavorské na outoku tomto. Někteří soudili z tohoto klidu a z veselosti, kteréž se členové rodiny této v oné době oddali, že byli nevinnými. Ale nevinně jejich odporuje okolnost ta, že na krále skutečně se stal útok. A byť pachatelé z omylu jen na osobu královu útok byli učinili, nebyla výmluva, že chtěli jinou osobu, než krále zavražditi, s to, aby je před trestem zachránila. A jelikož již se skutečně bylo vystřelilo a jakkoli nedosáhli oučele svého, aby totiž krále zavraždili, byli by i v tomto případě musili se dáti na outěk, aby trestu unikli. Musí se tedy míti za to, že tato bezstarostnost a líčený mír jejich měly zcela jiné příčiny. Buď že bylo spiknutí ono takového druhu, že se nedalo ani mysliti, aby bylo odkryto, a to soudilo se z toho, že v temnu nočním zákeřníky nikdo nepoznal a že nebyli na místě činu lapeni; aneb spiklenci, členové to nejvyšší šlechty, spolehali se příliš na politickou moc své

strany a na vliv její domnělý u vojska, a jmenovitě opírali se o jezovity, kteří jim předstírali, že lid jest jim zcela oddán. A takto bezpochyby že byli pevně přesvědčeni, že i v případě tom, kdyby vina jejich se vyzradila, by mohli býti přece beztrestnými. A konečně také možná, že jim dodávala nejistota o zdraví královĕ, jakož i okolnost ta, že Pombal vyhlašoval poranění královo za smrtelné, naděje, že snad skutečně účele svého šťastně dosáhli a že tudíž nemusí se ničeho báti.

Výslech se zajatými začal dne 20. prosince 1758 a skončil se dne 9. ledna 1759. Tři dni na to byl vynešen rozsudek, kterýmž byli jezovité, již se spiknutí onoho zúčastnili, odsouzeni k doživotnímu žaláři a větští spoluspiklenci byli odsouzeni k smrti.

Rozsudek onen byl tiskem uveřejněn a skládá se s důvody svými z 29 článků, maje důkazy své „z výslovného vyznání" skoro všech obviněných a ze skutečných událostí.

Podáme zde čtenářům svým krátký výtah důvodů rozsudku onoho, protože z nich jeví se i skutková povaha vražedného outoku na krále Josefa, jakož i oučastenství jezovitů při outoku tomto. Znějíť pak důvody tyto takto:

„Jest dokázáno, že

1. Vévoda z Aveira choval v srdci svém nesmiřitelnou zášť proti králi, protože za panování krále Josefa mnohé ctižádostivé záměry, které byl vévoda k obohacení domu svého a k rozmnožení vlivu svého v státních záležitostech zosnoval, zmařeny byly.

2. Jest dokázáno, že týž vévoda z nenávisti proti mocnáři všecky osoby, které u krále v nemilost upadly, aneb které byly s vládou jeho nespokojeny, na svou stranu přivábil a je rozličným haněním krále a ministrů k odbojným činům přivésti hleděl.

3. Jest dokázáno, že vévoda s jezovity, jimž byl prvé přísahal věčné nepřátelství, pak byl vstoupil v nejdůvěrnější přátelství, jakmile viděl, že byli z královského paláce pro své pletichy a rejdy, jaké kuli proti králi, jakož i pro veřejné války, které vedli s královským vojskem v Uruguayi a v Maraňonu, vypuzeni. A od té doby nejen že sám členy řádu tohoto ve vlastních domech jeho častěji navštěvoval, nýbrž že i v paláci svém míval s nimi dlouhé a tajné rozmluvy, přikázav výslovně služebnictvu svému, aby o obapolných návštěvách těchto přísné mlčení zachovávalo.

4. V těchto tajných schůzkách radil se s jezovity, jejichž vysokomyslné a hrdé záměry jsou všeobecně známy, o prostředcích, jimiž by se dala provést změna vlády, a konečným výsledkem všech těchto porad vždy bylo, že musí být král ze světa sprovozen.

5. Aby se spiknutí toto sesílilo, smířili jezovité markýzku Leonoru z Tavory s vévodou z Aveira, s nímž tato až po tu dobu žila v nejkrutějším nepřátelství.

6. Tato šlechtična dala si od jezovity pátera Gabriela Malagridy udíleti duchovní cvičení sv. Ignáce a aby toto své důvěrné s ním obcování tím snáze zakryla, vychválila tohoto pátera příbuzným svým co svatého muže. Leč tato duchovní cvičení byla jen pláštíčkem, aby se mohly v domě jejím odbývati i jiné schůzky, v nichž se jednalo o spiknutí proti životu královu. A mimo pátera Malagridy stáli ještě s ní v důvěrném tajném spojení jezovité P. Jan Matos a P. Jan Alexander.

7. Markýzka Leonora z Tavory přemluvila rozličnými piklemi manžela svého, děti své, jakož i ostatní příbuzné své, aby k spiknutí onomu přistoupili.

8. Následkem toho dal se manžel její, starý markýz z Tavory, pohnouti k tomu, že se zúčastnil schůzí, v nichž se jednalo o přípravách k vražednému outoku na krále. K zaplacení najatých vrahů dal markýz příspěvek 12 peněz zlatých. Týž nalezal se také tehdy, když se onen vražedný outok na krále stal, v záloze, aby, kdyby se první outok na krále nezdařil a on mu uniknul, jej při druhém outoku napadl. Druhého dne ráno po outoku dotčeném sešel se s ostatními spoluspiklenci v domě vévody z Aveira, kde jeden druhému pro nezdar útoku onoho trpké výčitky činil.

9. Stejnými piklemi a jmenovitě domlouváním jezovity Malagridy dal se starší syn právě jmenovaného markýze, jménem Ludvík Bernardo z Tavory, přemluviti, aby se k spiklencům přidal; týž nabídnul koně a zbraň k provedení outoku a spolu se svým otcem v záloze na krále číhal.

10. Zeť starého markýze z Tavory, hrabě z Atrugie, taktéž dal se rejdy tchýně své a vražednými naukami jezovitů Malagridy, Matosa i Alexandra pohnouti k tomu, aby k spiklencům přistoupil. Týž přispěl k odměně zákeřníkům, kteří na krále střelili, osmi dukáty, a taktéž jako ostatní číhal v záloze ukryt na krále, aby, kdyby tento prvnímu útoku uniknul, jej ze zálohy přepadl, dále zúčastnil se s chotí svou schůze, která se druhého dne na to, když byl outok na krále spáchán, v domě vévody z Aveira odbývala.

11. Týž zločin jest i nejmladšímu synu markýze z Tavory, Josefu Marii z Tavory, dokázán, kterýž se při dotčené schůzi, kde si vzájemně činili výčitky pro nezdar outoku onoho, vyslovil: „Při sám Bůh, mně by byl král, kdybych byl býval na vašem místě, zajisté neušel!“

12. Z vyznání Beaza Josefa Romeiry, důvěrného milce markýze Ludvíka Bernarda z Tavory, vysvítá, že mu týž markýz sdělil, co se bylo odpoledne před onou nocí, kdy se udál vražedný outok na krále, ve schůzce, kterou měl s otcem a s bratrem svým, ujednalo a o čemž mu bylo poručíno, zachovávati ouplné mlčení. Týž prý obdržel také rozkaz, aby tři koně, kteří museli již po několik dní státi osedláni a pohotově připraveni, na ono místo, kde se vražedný outok na krále stal, přivedl. On prý též stál v záloze a byl taktéž přítomen schůzi, která se den na to odbývala v domě vévody z Aveira.

13. K provedení této vraždy najal si vévoda z Aveira bývalého svého komorníka, Antonia Alvareze Fereiru, a jeho švagra, Josefa Policarpa z Azevedy, a dal jim za to 40 dukátů. Dva dni po spáchaném zločinu dal si vévoda Antonia Alvareze k sobě zavolati a notně jej vyplísnil, že prý výstřely jeho byly špatné. Spolu ale přikázal mu, aby o tom mlčel se slovy: „Mlč, neboť ani čert se to nedozví, jestli ty nic nevyzradíš.“

14. a 15. Manuel Alvarez, skutečný komorník vévodův, a životní panoš jeho, Juan Miguel, byli také spoluvinníky, týž proto, že pánu svému opatřil vlásenku a plášť, do nichž se tento v noci, kdy se vražedný outok na krále stal, oblékl, a čin černý, o němž věděl, zamlčel; druhý pak téže noci, kdy se na krále vystřelilo, vedle vévody stál.

16.—21. V těchto odstavcích se popisuje zevrubně způsob, jakým se outok na krále stal. Spiklenci, bylo jich jedenácte, rozestavili se na rozličných stranách do zálohy, aby jej mohli, kdyby prvnímu outoku ušel, znova přepadnouti. Když pak mocnář kolem rohu jedné zahradní zdi s kočárem zatáčel, vystoupil vévoda z Aveira z klenutého oblouku, pod nímž stál ukryt se svým sluhou a s najatým svým zákeřníkem, a namířil na kočího svou ručnici. Jelikož ale rána tato selhala a kočí, který viděl oheň výstřelu onoho, z bázně před dalšími výstřely mezky své k rychlejšímu běhu poháněl, tu střelili druzí dva zákeřníci stranou do kočáru a roztříštili sekanými broky, jimiž měli ručnice nabité, pravé rameno králi. Ten ale, navzdor tomu, že cítil bolest poranění svého, měl ještě tolik duchapřítomnosti, že na místě, co by byl měl ještě tři štace až na zámek svůj jeti, dal ihned obrátit a dal se vésti k ranlékovi. A takto ušel nebezpečí dalšímu, jaké mu hrozilo ze záloh, v nichž skrývali se ostatní zákeřníci.

22. A byť by i nebylo žádných důkazů tohoto zločinu bývalo, jimiž by se byla dala vina obžalovaných dokázati, byly by v tomto případě postačily také pouze příčiny podezřívací k důkazu viny jejich. Neboť v zákonodárství platí takový důvod podezřívací za ouplný důkaz, kterým může býti beze všech jiných důkazů zločin dokázán, neseslabí-li jej jiné, právě tak silné a závažné protidůkazy. A v tomto případě nestává pouze jediné, nýbrž několik příčin podezřívacích proti vévodě z Aveira, jakož i proti ostatním obviněným kněžím.

23. Dále jest také závažnou příčinou podezřívací, že, kdokoli se jednou nějakého zločinu dopustil, snadno i po druhé zločin téhož druhu spáchá a o vévodě z Aveira, jakož i o jezovitech, kteří byli hlavními náčelníky spiknutí onoho, jest dokázáno, že ne jedno, ale mnohem více spiknutí proti králi zosnovali.

24. Co se týče jezovitů, jest jisto, že od té doby, co z opatření na dvoře královském viděli, že nikdy více nedostanou se k moci své, jakéž dříve v rozličných záležitostech mívali, dále když zpozorovali, že by více neskryli své násilnictví, jaké v Americe, v Africe a v Asii ku škodě koruny portugalské provozovali, a konečně že by nebyli s to, ukrýti veřejné odboje, jakýchž v jižních i v severních krajinách brasilských zosnovali, pomýšleli na to, jak by násilným nějakým krokem podezření z černých činů svých se sebe svalili a k tomu zdálo se jim býti prostředkem nejlepším, když krále se světa uklidí.

25. V zákoně trestním stává domnění, že, kdo má z nějakého zlého skutku výhody jaké k očekávání, tím snáze se skutku takového dopouští. A jelikož jezovitům muselo mnoho záležeti na usmrcení královϵ a na vládním převratu, tvoří tato okolnost i dosti důležitý důvod podezřívací proti nim.

26. Důkazy proti jezovitům nabývají ještě větší váhy, uváží-li se, že jezovité, když král, aby pikle jejich zmařil, ode dvora je zapudil, místo, co by se byli měli pokořiti, naopak veřejně v zpupnosti své setrvali, a všude vyhlašovali, že, když je král ode dvora vypověděl, se nyní se šlechtou proti němu spojí. Ano, oni se opovážili tak dalece, že dvoru královskému hrozili trestem božím a roztrušovali pověst, že král dlouho nebude žíti, ano i čas, kdy smrtí se světa sejde, udali. Tak na př. vyslovil se italský jezovita Turconi, když se ho v Římě na poměry řádu jeho v Portugalsku tázali, takto: „Vše je tam dobře, ale příštího listopadu bude

všecko ještě mnohem líp a utiskování našemu v Portugalsku bude konec.“ A v tutéž dobu psal i páter Malagrida rozličným osobám v Lissaboně podobné vyhrůžky.

Ve dvou ostatních odstavcích důvodů oněch podává se další provedení důkazů proti vévodovi z Aveira a proti markýzce z Tavory, v článku 29. pak vyslovuje se trest proti spiklencům a sice trest smrti proti osobám světským a žalář a vypovězení proti zločincům ze stavu duchovního.

To jest krátký obsah dotčeného rozsudku, v němž arci důkazy, zde jen v nástinu položené, šířeji jsou provedeny. Jezovité arci až posud tvrdí, že rozsudek tento zakládá se pouze na domněnky, ale toto tvrzení jejich opět jest nezvratným důkazem, jak se umí ze všeho lišáci tito vytáčeti, neboť jako při této příležitosti, tak i jinde vyhýbají se hlavní věci a chytají se každé věci vedlejší, která jen poněkud ve prospěch jejich svědčí. Jest sice ovšem pravda také, že se některé věci v tomto rozsudku opírají o příčiny podezřívací, že by se ale rozsudek onen na skrze a v celém obsahu svém opíral o důvody podezřívací, jest holá lež, neboť tyto jsou, jak se to při každém rozsudku stává, jedině proto uvedeny, aby důkaz viny ještě více osvětlily.

Tři dni po prohlášení rozsudku onoho byl týž z rána dne 13. ledna 1759 na náměstí belemském na břehu řeky Taja proveden. Již od časného jitra bylo toto náměstí zástupy lidu přeplněno, ano i na řece hemžilo se množství loděk s četnými diváky. Popraviště bylo 18 stop vysoké a bylo na něm kolo, špalek k stínání a hranice. Sluhové vévody z Aveira vystoupli nejprv na popraviště a byli k hranici, na níž měli být upáleni, přivázáni. Po nich přišla markýzka Leonora z Tavory. Tato měla provaz okolo krku a kříž v ruce. Oděv její byl sice celý rozedrán, tak že jedva přikrýval nahotu její, proto ale přece byla postava její přímá, a v celém chování jejím jevila se mužnost a důstojnost. Když k ní kat přistoupil, aby jí nohy svázal, tu pozvedla poněkud do výše sukni svou a pravila k němu; „Nezapomínej, koho máš před sebou a nedotýkej se mne více, než je zapotřebí k popravě mé.“ Kat si na to k ní pokleknul a prosil ji za odpuštění; ona pak sňavši s prstu prsten, pravila k němu: „Zde vezmi ode mne tento prsten, neboť jiného mi nezbylo z celého bohatství mého, a konej svou povinnost.“ Na to položila zmužile a odhodlaně hlavu na špalek a kat jí jednou ranou hlavu od těla oddělil. Týmž spůsobem zhynuli na popravišti i manžel její, synové její, zeť její a několik služebníků jejich. Poslední byl odpraven vévoda z Aveira; toho vpletli na kolo, na němž byl lámán a tak skončil život svůj v strašných mukách. Když jej kolem byli rozlámali, rozdělali na popravišti oheň, a na tom bylo spáleno lešení popravní, kolo, jakož i mrtvoly odpravených, a popel z toho byl hozen do vln řeky Tajo.

Paláce šlechticů odpravených byly pobořeny a na místo, kde stály, byla sůl rozseta, na znamení, že mají místa ona zůstati pustými na věky; taktéž byly šlechtické znaky odsouzených rozlámány a spáleny. — Téhož dne byli i následující jezovité uvězněni: Moreira, bývalý zpovědník králův, Hyacynt da Costa, bývalý zpovědník královnin, Timotheus d'Oliveira, zpovědník královských princezen, Gabriel Malagrida, Josef Perdigao, jenerální prokurátor řádu, Josef Soarez, prokurátor maraňonský, Henriquez, provinciál portugalský, Jan Matos, Jan Alexander, Štěpán Lopez a Josef Oliveira.

Šest dní na to byl vydán královský rozkaz, kterýmž se všecky movité i nemovité statky, všecky příjmy, důchody a platy z milosti jezovitů ve všech zemích portugalských zabavovaly, a všem poddaným portugalským obcování s jezovity zakazovalo.

„Na nejvýš nebezpečné a tajné snahy," tak počíná rozkaz tento, „kterými členové řádu jezovitského nejpohoršlivější vzpoury, odboje a války, jaké nyní v Evropě a v jiných zemích se vedou, vyvolali, to byly oprávněné a neodolatelné důvody a pohnutky, že jsem se obrátil k sv. otci Benediktu XIV., aby nešvárům těmto odpomohl a k tomu cíli obdržel jsem od něho papežské nařízení k zavedení oprav v onom řádu, neboť myslila tím Jeho Svatost papežská, že takovýmto jemným a dobrotivým opatřením zamezí dalším nešvárům, a že opět získá veřejný mír poddaným mým a vládě mé, jakož i že duchovní řádu onoho tím napraví, aniž bych byl já chtěje tomu přítrž učiniti, přinucen, nejkrajnějších prostředků se chopiti, kterých bych se byl co možná nejdéle rád střežil. Leč tato mírnost má nesla zcela jiného ovoce, nežli jsem očekával a tím stali se členové řádu jezovitského jen ještě drzejšími a odvážlivějšími, tak že s nesmírnou zpupností a neslýchanou opovážlivostí pokoušeli se, aby nezvratnou pravdivost dokázaných trestných činů svých navzdor tomu, že byly vůbec známy, v křivé světlo postavili, tajně a lstivě lidu nejen v Evropě, nýbrž i v mých krajinách zámořských předstírajíce, že jsou ve všem, co se jim za vinu klade, ouplně nevinnými. A jelikož mě nyní svrchovaná nutnost k tomu nutí, abych moci, již Bůh do rukou mých vložil, použil k tomu, abych osobu a vládu svoji jakož i mír věrných svých poddaných proti drzému a opovážlivému chování se těchto kněží chránil a zachovával, od nichž není lze očekávati nižádného polepšení, nemohu nyní nikterak opomenouti, chopiti se nejráznějších prostředků, při čemž činím pouze to, co jiní králové, bohabojní předkové moji a jiná katolická knížata v podobných případech při zločinech uražení Veličenstva, velezrády, vzpoury a odboje, kdykoli se podobných zločinů duchovní, a byť i velké důstojnosti požívající osoby dopustily, nařizovali a činívali. Já tedy poroučím a to nejen mocí svrchované své důstojnosti královské, nýbrž jedině pro dobrý řád a k uhájení své královské osoby a vlády, jakož i k všeobecnému ukonejšení mých říší a poddaných, aby se všecky nemovité i movité statky, důchody, příjmy a platy z milosti členů řádu jezovitského zabavily."

Nepřátelé Pombalovi předstírají, že ministr tento vylákal na králi potvrzení tohoto rozkazu v okamžiku, kde obyčejně člověk zapomínává na povinnosti a na péče královské. Ministr ten zmocnil prý se z lakoty nesmírného jmění jezovitů, o němž si ohromná představení dělal, proto, aby jím vyplnil mezery, jež následkem špatného hospodářství jeho v státní pokladnici povstaly, tak že ani vojsku nemohl žold jeho vyplatiti. Jak soudný čtenář vidí, kladou ministru tomu nepřátelé jeho příliš mnoho na svědomí, viníce jej stejnou dobou z nenasytné lakoty a z marnotratnosti. Jak se ale ví, není ani pravda, že by byl vojákům žold nevyplácel. Neboť má-li kdo k tak důležitým podnikům, jako bylo tehdy zatknutí a odsouzení nejvznešenějších rodin šlechtických a k zajetí i střežení jezovitů vojenské pomoci potřebí, bylo by to věru věcí nad míru zpozdilou, kdyby chtěl vojáku denní mzdu jeho, od které tento žíti musí, zadržovati.

Ovšem, že by také z druhé strany nebylo divu, kdyby byla bývala královská pokladnice až na dno vyčerpána, neboť jmění odpravených spiklenců šlechtických a všecky statky jezovitů obnášely prý právě třetinu celé ceny všech statků v Portugalsku, kteréžto tvrzení ouplně v takovém státu, jako je Portugalsko, víry zasluhuje. Ale v tomto pádě nezasluhoval Pombal pražádné výčitky, když statky jezovitů pro vládu zabavil, aniž to svědčí o lakotě, nýbrž spíše o dobrém hospodářství jeho, pakliže bohatství šlechty a řádu jezovitského obmezil, aby státní příjmy, které se lakotou obou těchto stavů značně zmenšily, opět do rovnováhy s mocí této země přivedl.

Pombal zůstal si při všech svých krocích proti jezovitům nad míru důsledným, což mu také nepřátelé jeho vyčítají. Oni zovou chování jeho despotickým, protože s takou vytrvalostí a neohrožeností postavil se proti členům řádu, který již po dvě století byl si zvykl, považovati se za střediště celého světa a jmenovitě za rozsudího v záležitostech Portugalska. Důvěra, jakéž tak dlouho u dvora říše této požívali, a mocný vliv, jímž nade všemi stavy mocnářství onoho vládli, činily je vzdorovitými a vysokomyslnými. Přísné vystupování královského ministerstva bylo by je mohlo sice pro nějaký čas ohromiti, nikoli však ouplně potlačiti, pokud by byl býval lid a kněžstvo na straně jejich. Muselo ministru tedy hlavně záležeti na tom, aby lid upokojil o příčinách, které vládu pohnuly k tomu, že tak přísně zakročila proti tak mocnému a na oko tak zasloužilému řádu.

Dal tedy téhož dne, kdy vydán byl rozkaz královský o zrušení statků jezovitských, mezi lidem rozšířiti spis, který, jak z titule jeho vysvítá, obsahoval v sobě „bezbožné a odbojné bludy, kterým učili členové tovaryšstva Ježíšova odsouzené zločince a kteréž jezovité mezi lidem roztrušovali.“ Tento spis, o němž jezovité dle dávného zvyku svého tvrdili, že v něm jsou obsaženy staré, dávno již vyvrácené výčitky, ukázal příklady, vzatými z tištěných spisů jejich moralistů a učitelů, podobnost zásad učení jejich se soustavou Macchiavelliho, dále objasnilo se ve spise tomto, že následek naučení onoho bylo spiknutí zosnované proti králi, a vražedný outok na něho dne 3. září 1758, jakož i vyvrácení tohoto učení jezovitského z duchovního i občanského práva. Spis tento vyčítá jezovitům hlavně tři zásady učení Macchiovellova. První zásada praví, že chce-li kdo nějakou soukromou osobu aneb nějakou vládu zničiti, musí počíti tím, že takovou osobu neb vládu hledí roztrušováním pomluv do špatné pověsti přivésti. Druhá zásada učí, že může člověk, směřuje-li to k vlastnímu prospěchu jeho, jiného života zbaviti. Třetí zásada pak tvrdí, že může se použíti lží aneb dvojsmyslných řečí, směřuje-li to k prospěchu něčímu, buď co do jmění, co do života, aneb co se cti týče.

A že jezovité skutečně dle těchto tří zásad pokračovali, ví čtenář soudný již z oněch kapitol spisu našeho, kde jsme mravouku jejich doklady z vlastních spisovatelů jejich vysvětlovali; můžeme tedy zde místa, kterými Pombal v dotčeném spise svém dokazuje řádění jezovitů, a jež jsou taktéž ze spisů jejich vyňata, mlčením pominouti. Ku konci spisu onoho jest vyňatek z listu, jejž druhdy (dne 8. ledna 1649) nešťastný biskup Palafox (srovnej částku 31) papeži Innocenci X. poslal a v němž se tento církevní kníže následovně o jezovitech vyslovil:

„Kde jest druhého řádu duchovního, jenž má tak zvláštních a tak tajných výsad, jakož i tak nevyzpytatelných zařízení, a jenž všecko, co se správy jeho týče, v také skrytosti vede, jako by to byla nějaká svatá tajemství? Přiznati se musím sice, že všecko, co se pod pláštíčkem tajemnůstkářství kuje, na oko se zdá být důležité a zajímavé, a tudíž jest i podezřelé, zvláště co se duchovních společností týče. Neboť všecka ustanovení jiných řádů, všecka pravidla a předpisy církevních sněmů, papežů, kardinálů, biskupů a veškerého duchovenstva jsou celému světu známá, anať církev neštítí se světla, nýbrž temnoty. A taktéž jsou výsady, předpisy, stanovy a výhrady všech jiných řádů všeobecně známy a nalezají se ve všech veřejných knihovnách, tak že by na př. každý novic řádu františkánského věděl, co by měl činiti, kdyby byl dnes neb zítra za jenerála řádu zvolen. Ale v řádu jezovitském nalezá se mnoho kněží i mezi oněmi, kteří již dávno byli slavné sliby složili, že neznali vlastní své výsady, své zřízení a svá řeholní pravidla, neboť tato jsou jen velmi málo členům známa. Nevládnouť totiž jezovité dle pravidel, kterými se vůbec celá katolická církev v ohledu řeholním řídí, nýbrž jen dle zvláštních tajných pokynů, které jsou mnohdy tak zhoubnými a nebezpečnými, že následkem jich začasté přemnozí členové bývají ze středu řádu vyloučeni. A konečně u nich nevládnou tolik pevné zákony, nýbrž spíše zvyky a obyčeje. Kdož by ale nepochopil, jak neslušné jest toto zařízení a jak velice se příčí lidské přirozenosti."

Tak píše Palafox. „Hlavní a největší zhouba však jest," tvrdí se v brožurce Pombalově dále, „že představení tovaryšstva Ježíšova v každé provinci odbývají tajné schůze, o nichž nikdo ani vně ani zevně v řádu neví, ani proč byly svolány, ani o čem by se v nich jednalo; schůze tyto odbývali muži, kteří neznají žádného jiného zákona, než vlastní své výroky nevyčerpatelné zkušenosti, hlavně ale svou libovůli a vlastní svůj užitek; muži tito znají úplně všecka tajemná a tudíž také na nejvýš zhoubná zařízení řádu a mají v řádě neobmezené nadvlády, tak že mohli členy podřízené dle vlastní své libovůle kárati a je i z řádu vylučovati; muži ti ouplně vzdalují se ode všech předpisů božských a lidských práv, aniž by dovolili těm, jež byli potrestali aneb z řádu vyvrhli, aby se jen jediným slovem ospravedlnili z domnělých svých poklesků, nýbrž požadují od podřízených svých slepou poslušnost, aby tito všecko, co jim rozkážou, bez odporu a beze vší odmluvy vykonali, jako mrtvé nástroje."

Spis tento byl spolu s dotčeným nařízením všem biskupům portugalským rozeslán. Tito pak podporovali důstojnost rozkazu královského rozličnými listy pastýřskými, v nichž bludy jezovitské zatracovali a v nichž se poddaným královským zapovídalo, s jezovity míti nějakého obcování. Ano, biskupská kapitola v Eljasu zakázala jezovitům kázati a zpovídati, a biskup mirandský vyřknul nade všemi kostely jejich klatbu. Inkvisice a kapitola patriarchální v Lissaboně zatratila učení jejich. Ale ze všech listů papežských rozpálil je nejvíce list biskupa z Leirie. Tento ctihodný velmož církevní s velkým důrazem obrátil se proti mravouce jejich, vinil je z nevděku a ze zrády proti státu a zrušil mezi věřícími diecése své a mezi nimi všecko spojení. Proto jezovité nazývají jej podlou a prodajnou stvůrou a neštítí se, v drzosti své jej nazývati mužem násilným a nespravedlivým.

69.

Vyjednávání s Římem.

Zabavení statků jezovitských bylo s nevšední svědomitostí provedeno, všecky skrýše, o nichž by se bylo dalo souditi, že by se tam nalezaly peníze jezovitské, byly bedlivě prohledány a otcové jezovitští ve vlastních domech svých byli velmi bedlivě střeženi, dílem byvše do žalářů uvrženi, dílem ouplně od celého světa odloučeni. Nezbývalo tedy nyní nic jiného, nežli je ouplně z celé říše vypuditi.

To bylo ale opatření, které vyžadovalo nesmírné opatrnosti, pomýšlela tedy vláda portugalská na to, aby se o to prvé se dvorem papežským dorozuměla. Král Josef byl již papeži oznámil listem ze dne 20. dubna 1759, jaká opatření ve své říši proti jezovitům učinil, a již v tomto listě podotknul, že bez pochyby bude muset řád tento ze všech zemí svých vypověditi, jelikož mu nezbývá jiného prostředku, jak by se před ouklady a před piklemi jejich uchránil. K tomuto listu připojil král důkladný spis pamětní, v němž zevrubně zmínil se o stescích, k jakýmž jezovité v Portugalsku již od té doby, co on na trůn vstoupil, příčinu zavdali. Jelikož jsme již čtenářům svým nejhlavnější činy loyolitů, které k žalobám proti řádu jejich příčinu zavdaly, vypravovali, nebudeme se blíže o obsahu tohoto spisu pamětního zmiňovati.

Tento list s pamětním spisem byly spolu s listem královského korunního prokurátora papeži zaslány; v listě tomto žádáno na papeži za dovolení, aby duchovní osoby, které by se provinily nějakým zločinem buď proti králi neb proti státu, směly býti světským soudem souzeny. Nebylo by sice bývalo potřebí, teprv papežský dvůr za dovolení k tomu žádati, ant již papež Řehoř XIII. propůjčil mocnářům portugalským právo, že směli duchovní světské i řeholníky, kteří spáchali nějakého těžkého zločinu státního, smrtí potrestati. Ale z úcty před stolicí papežskou nechtěl král Josef v tomto důležitém případě bez dorozumění se s ním ani jediného kroku činiti.

Již na jiném místě jsme se zmínili, že tehdejší papež římský, Kliment XIII. se dal ouplně vlivem jezovitů říditi. Nebylo tedy lehkou úlohou pro splnomocněného ministra portugalského v Římě, Františka Almadu z Mendozy, aby požadavkům své vlády u papeže průchodu získal, neboť musil seslabiti, ano zničiti pletichy jezovitů, s jakýmiž papežské ministerstvo požadavkům krále portugalského se opíralo.

Na štěstí však měl ministr onen všecky vlastnosti, které jej ouplně činily schopným k tomu, že mohl se oukladům všem, jakými se proti provedení žádosti krále jeho pracovalo, na odpor postaviti. Pozorným pohlížeje okem na každý krok,

jakýž papežská vláda učinila k zmaření žádosti královy, vždy neunavným a bystrým duchem svým dovedl najíti prostředků proti piklům těmto. Jezovité zovou jej sice mužem ducha poněkud obmezeného, jemuž se nedostává rozumu a ostrovtipu, kterýž jen proto byl ustanoven od příbuzného svého, ministra Pombala, za portugalského ministra u dvora papežského, aby zcela závisel od vlivu všemocného tohoto muže a aby pokynů jeho tam poslouchal. Ale laskavý čtenář nesmí se dáti tvrzením tímto svésti. Neboť v očí jezovitů jest každý poctivý muž, jenž nepracuje ve prospěch jejich, darebákem, a každý bystrozraký člověk, jenž se jimi slepě nedá vésti, platí u nich za hlupáka, za člověka zhejralého, aneb, a to bylo u jezovitů pohaněním tehdy největším, za jansenistu.

Almada, jakmile dotčené listy z Portugalska obdržel, ihned, nemeškaje, papeži je doručil. Při tom očekával královský ministr, že se s ním papežský dvůr dorozumí o smyslu breve, které bude na dvůr vladaře jeho posláno, a že mu bude nástín onoho spisu, prvé než bude do Portugalska odeslán, k nahlédnutí předložen. Leč v tomto případě jednalo se zcela jinak, a o papežském spise jednalo se v tajné kanceláři papežské, či vlastně v kanceláři tajemníka papežova Torregianiho s takou skrytostí, jako by ani žádného portugalského ministra u dvora papežského nebylo bývalo.

Tehdy se také posílávaly depeše k cizím vládám prostředkem vyslanců, v tomto případě uchýlil se ale taktéž papež od dávného zvyku onoho, poslav depeše své po mimořádném vyslanci ke dvoru portugalskému. Toto opatření musilo arci nemálo vzbuditi pozornost ministrovu, jehož ouřadem bylo, záležitosti dvora svého u papežské vlády obvyklým pořádkem zastávati. Odeslal tedy Almada téhož dne, kdy papežský tajemník mimořádného vyslance k nunciovi papežskému do Lissabonu poslal, taktéž schvalního rychlého posla ke dvoru svému s depešemi, aby královskému ministerstvu sdělil mimořádné jednání papežského ministra. Na cestě se ale náhle roznemohl papežský posel v Aixu a musel tudíž posel portugalský od něho převzíti depeše k nunciovi, aby je odevzdal spolu se svými depešemi, které nesl k ministerstvu v Lissaboně. A posel ten přibyl dne 19. srpna 1759 do Lissabonu.

Spisy, které odevzdal posel onen nunciovi, obsahovaly dva papežské listy ke králi portugalskému ze dne 11. srpna a nařízení papežské, datované téhož dne, svědčící nunciovi. Dotčené listy papežské vynikají velmi mírným slohem, jakkoli se v nich jeví nepopíratelné strannictví k jezovitům. V nich doznává papež, že provinilí jezovité sice trestu zasluhují, ale spolu vyslovuje přání, aby byli alespoň od potrestání veřejného ušetřeni. Papež klade králi na srdce, že snad není každý člen řádu jezovitského bez rozdílu trestuhodným, a že není vinen zločinů, jež se řádu jeho za vinu kladou, a tudíž že by bylo na nejvýš nespravedlivým, trestati vinné s nevinnými. Dále nazývá řád jezovitský ústavem svatým a o církev i o stát velmi zasloužilým, tvrdě, že by muselo králi svědomí jeho činit trpké výčitky, kdyby chtěl proti jezovitům krutě a neuprosně zakročiti. Pročež zrazuje mu, aby jezovity ze státu svého nezapuzoval, anyť prý opravy v řádu jejich, kteréž tam kardinál Saldanha zavede, ve spojení se světskou mocí ouplně postačí k odstranění vad a nepořádků, pakliže se jaké v řádu jezovitů portugalských nalezají, a to k obapolné spokojenosti. Co se týče potrestání jezovitů, zapletených ve spiknutí proti životu královské Milosti,

nemůže prý sice papež tak hanebný zločin nikterak omlouvati, aneb vinníky před spravedlivým trestem pod ochranu bráti, ale, jakž jest to jeho svatou povinností, že pouze králi zrazuje toho, co by bylo na ujmu důstojnosti jeho královské, totiž krveprolití osob duchovních.

Nedá se popírati, že, vyjma několik příliš nemístných a přepiatých pochval řádu jezovitského, oba listy papežské psány jsou slohem velmi mírným, jakož i, že nebyla prosba papežova, aby král šetrně s vinníky zacházel, beze všeho důvodu, ano že byla i slušnou

Ale papežské nařízení, poslané nunciovi, ouplně odporovalo oběma těmto listům královským a bylo sepsáno v tónu, jímž se v několika velmi důležitých článcích právomocnost královská nad míru obmezovala. Král Josef žádal prostředkem svého korunního prokurátora na papeži zevrubné a všeobecné nařízení, jež by i pro budoucnost při podobných případech mělo stejnou platnost. Leč toto nařízení obmezovalo se jedině na potrestání oněch kněží, kteří se byli oučastnili při pokusu vražedném dne 3. září 1758. Konečně pak bylo nařízení toto, jak jsme již shora podotkli, sepsáno v Římě s obejítím všech dosavadních pravidel, neboť to bylo věcí až posud neslýchanou, aby se spisy diplomatické, které byly v Římě k žádosti toho neb onoho korunovaného mocnáře sepsány, libovolně a aniž by se prvé vyslanci dotčeného panovníka k nahlédnutí předložily, zdali se srovnávají s náhledy mocnáře jeho, skládaly a tajně k cizému dvoru panovnickému odesílaly. A nejen že nemohl být dvůr portugalský s tímto jednáním papežského stolce spokojen, nýbrž nad to zavdal i papežský nuncius v Lissaboně obojetným svým počínáním příčinu k novým steskům.

Týž chtěl králi tajnou jakousi lstí papežské ono nařízení vnutiti, spolu se ale zdráhal, odevzdati mu dotčené dva listy papežské, které přece králi svědčily, tvrdě, že listy ony nesmí odevzdati bez onoho nařízení papežského.

Muselo se na první pohled poznati, že toto jednání římské vlády, které se na prosto příčilo diplomatickým zvykům, spočívalo na strannictví k jezovitům. A taktéž v celém Lissaboně se dobře vědělo, že nuncius i veřejně jezovity podporoval a je při každé příležitosti brával pod svou ochranu, jakož i, že kardinál, jenž byl tajemníkem u dvora papežského v Římě, byl duší jezovitů, v nějž tito všecky své naděje skládali.

Pombalovi muselo hlavně v této tak důležité chvíli především záležeti na tom, aby v každé i v té nejmenší formální záležitosti hájil práva svého státu a aby v ničem nepovoloval, neboť věděl dobře, že povolil-li by v jedné věci, mělo by to v zápětí i povolnost ve věcech ostatních. Zaslal tedy důrazné ohražení do Říma, v němž protestoval proti tomuto libovolnému a až posud neslýchanému jednání při spisování nařízení papežského, dále stěžoval si na obojetné chování papežského nuncia v Portugalsku, spolu pak výslovně rozkázal vyslanci portugalskému v Římě, aby od státního ministeria papežského nepřijímal budoucně žádných zákonů a nařízení, která by se nesrovnávala s právními poměry dvora papežského k vládě portugalské.

V Římě byli nemálo protestem tímto překvapeni, neboť zde ani ve snu neočekávali tak rozhodnou řeč a tak důrazné zakročení. A dost možná, že by byl býval papež pro zachování pokoje svolil k vyplnění přání Portugalska, jejichž oprávněnost

musel mimovolně sám nahlédnouti, kdyby byli jezovité, kteří na zbožnou mysl jeho měli neobmezeného vlivu, a kardinál státní tajemník, jehož prudká a neustupná, všem piklům přístupná povaha, nebyli dolehali naň, aby ani za mák se nepodal. A tak byly všecky meze mírnosti překročeny a s neústupností nevšední setrval papež při zásadě, dle které se mělo panovníkům světským jen tolik výsad ponechati, kolik by se jim mohlo propůjčiti, aniž by se musela vláda papežská obávati ztenčení moci své po celém světě rozvětvené.

Mimo to jednalo se straně jezovitské hlavně o to, aby se dvůr papežský s dvorem lissabonským rozdvojil, a tak aby jezovité nabyli času pro sebe, ve kterém by zamotaným pletkám soudruhů svých v Portugalsku pomohli. Myslilť, že roztržka tak katolické vlády, jako bylo Portugalsko, se dvorem římským učiní krále i ministerstvo jeho u lidu protivným, a v takovéto zmatenici že by se jim mohlo velmi snadno podařiti, vyvolati vzpouru, a tím řádu svému opět k vážnosti dopomoci. A nebylo to vinou jejich, že se v této naději své silně přepočítali. Neboť jiný, méně neohrožený a rozumný ministr, než Pombal, byl by zajisté stát pohřbil, zakopav sám sebe pod zříceninami jeho.

Když byl Almada depeši, jemu z Portugalska zaslanou, papeži předložil, počalo se znova jednati v přípise královském, jak jej v Lissaboně žádali. Leč brzy přesvědčil se, že se nedá na žádné slušné vyrovnání ani pomysliti, pokud Torregiani, jehož politika neustále nové pikle narovnání onomu strojila, věc tu bude míti sám na starosti, neboť poměry jeho, jelikož za jedno byl blízký příbuzný jenerála jezovitského a za druhé byl ještě jinak s jezovity zapleten, nedovolovaly mu ani jinak jednati. Ano Almada nabyl i toho bolestného přesvědčení, kterak politika ministerstva papežského si dovolila rozličné hany a urážky proti dvoru portugalskému a to právě v době té, kdy dvůr tento pro zadostučinění a pro potrestání oněch, kdož se hrubě proti němu byli provinili, s římskou stolicí veřejně vyjednával. A tak bylo postavení Almadovo, aby záležitost onu k spokojenosti své vlády vyřídil, den ode dne obtížnější. A když již myslíval, že něčeho získal, tu se viděl v málo okamžicích na to piklemi tajemníka papežského do takových nesnází uvržena, že nevěděl, kudy kam z rozpaků svých. Všecko zdálo se směřovati k tomu, aby se čest krále v osobě ministra jeho tak urazila, že musela z toho povstati roztržka. Leč Almada přece ještě se mírnil. On si stěžoval u papeže na strannictví kardinála Torregianiho, žádaje, aby jiný ministr záležitost onu vyřídil, a papež odkázal jej na kardinála Cavalchiniho. Na tohoto by si byl pro strannictví sice nemohl Almada stěžovati, leč Torregiani poznenáhlu působil vlivem svým na něho a nahnal všem ministrům římským strachu, kdyby se nějakých násilných prostředků proti jezovitům chopili. Almada myslel, že bude líp proň, bude-li s Cavalchinim v záležitosti té jednati. On pracoval neunavně a dal si od nového prostředníka papežského jiné breve předložiti. Již se zdálo, že se schyluje k tomu, aby byla záležitost ona k obapolné spokojenosti vyřízena, když tu se Torregiani znova do jednání onoho připletl, a Almadovi právě tehdy, když se tento ve vyjednávání s Cavalchinim nalezal, potaji návrh nového breve předložil, jehož obsah ale v hlavních rysech svých ouplně se podobal prvnímu onomu breve. Mimo to byly Almadovi všecky cesty k papežovi zamezeny, aby si u něho nemohl ani slovem stěžovati. A nyní teprv

viděl tento zřetelně, že ministerstvo papežské si s ním jen zahrává, aby jej ve snahách jeho unavilo. Konečně nevěda si jiné pomoci, prohlásil se, že králi jeho nemůže být takovéto pletichářské jednání lhostejno a že on co splnomocněný ministr nemůže déle zůstati na dvoře vlády takové, kde se král a panovník jeho tak hrubě uráží. Protektor koruny portugalské, kardinál Orsini, oznámil toto rozhodnutí Almadovo papežovi. Kliment, chtěje věc tu vyrovnati, ustanovil den, v němž měl míti u něho Almada slyšení a poručil portugalskému protektoru, aby s ministrem bez tajemníka Torregianiho vyjednával a aby co nejrychleji věc tu vyřídil.

Ale pomstychtivost a hrdost kardinála Torregianiho a slabost papežova byly příčinou, že opět byla naděje na mírné vyrovnání této záležitosti zničena. Neboť Orsini byl k naléhání Torregianiho ještě téhož dne, kdy jej papež k jednání s Almadou splnomocnil, co vyjednávatel odstraněn, a portugalskému ministru bylo slyšení u papeže odřeknuto, čímž se stalo, že se dvůr portugalský s Římem rozdvojil.

Ministr portugalský opustil totiž následkem toho s celou svojí družinou Řím, královský znak portugalský byl s paláce vyslaneckého sňat a všecka spojení Portugalska s Římem přerušeno. Jezovité jásali nad tímto nenadálým obratem dotčené záležitosti, neboť oni očekávali, že obyvatelé portugalští, jakmile se dozví, že se vláda jejich s Římem rozdvojila, tuto ihned přinutí, aby jinak jednala, aneb že vypukne tam povstání, ve kterém svržen bude král i ministerstvo jeho. A aby to urychlili, rozšiřovali opět množství hanopisů mezi lidem. Leč brzy viděli, že se opět v nadějích svých šeredně sklamali.

70.

Vypovězení jezovitů z Portugalska.

Již jednou jsme se zmínili, že se ochrana jezovitů od římského dvora neobmezovala pouze na Řím, nýbrž že se rozšiřovala až do Portugalska, či vlastně do Lissabonu, neboť papežský nuncius v tomto městě, kardinál Acciajuoli, stál s kardinálem Torregianim v tajném spojení. V Římě nikdy si nepomyslili, že by nebylo možno, jezovity osvoboditi od pohromy, jakáž jim hrozila v Portugalsku. Tam neustále potupně a pohrdavě mluvili o prostředcích, jakých se dvůr lissabonský proti jezovitům chopil, a byli pevně přesvědčeni, že celá tato komedie se skončí k nemalé slávě jezovitů a k nesmírnému zahanbení odpůrců jejich. A bezpochyby že bylo lichotivé toto sebevědomí domnělé hlavní příčinou, že jezovité tehdy mnohem více než kdy jindy se vypínali. Oni ale měli také dobré své příčiny, proč tak hrdě hlavy své vzhůru zvedali. Neboť jim bylo dobře povědomo, že papežský nuncius lissabonský, kterýž z Říma dostával pokyny a zprávy, měl na dvoře královském i mezi samými členy rodu královského mocnou stranu, která byla dosti silná, aby mohla vládu i ministerstvo znepokojovati. Jim nebylo neznámo také, že miláček jenerála jejich, Torregiani, s nunciem tajně si dopisovali, kterýž nunciovi dával na ruku tajné prostředky, jakými by se dalo na dvoře portugalském spiknutí zosnovati.

A v skutku míval Acciajouli k tomu cíli, což bylo ale velmi neopatrným a vší politiky prostým počínáním, od té doby časté tajné schůze s rozličnými členy nejvyšší šlechty portugalské. Rozličné věci, zejména pak pikle římského dvora, ochrana zřejmá, jakéž jezovité z Říma požívali, tajné podezřelé počínání, jakéž se dalo z rozličných stran pozorovati a rozpaky a roztržitost, s jakouž se příznivci jezovitů na veřejných místech, ano i u dvora samého chovali, musely vzbuditi poz nost a podezření, následkem kterýchž brzy rozličnými věcmi přišlo se na stopu spiknutí proti vládě. A toliko vznešenost spiklenců zabránila tomu, že nebyly všecky podrobnosti zamyšleného spiknutí onoho veřejně odkryty.

Dvůr portugalsky přestal na tom, že žádal na papeži, aby nuncia svého z Lissabonu odvolal a když se papež na dolehání tajemníka svého zdráhal toho učiniti, použila vláda portugalská opomenutí blahopřání nunciova za příčinou zasnoubení kralevice Dona Pedra s princeznou brasilskou za vhodnou příčinu k vypovězení nuncia ze všech států Portugalska.

Osud, který jezovity zastihl, musel se jich čím dál, tím citelněji dotýkati; Pombal nepopřál jim pokoje, zůstav s neohroženou setrvalostí věren prvotnímu oumyslu svému. Nejvíce cti si získal opravou školství, jehož obstarávání a dozor byl jezovitům následkem rozkazu královského ze dne 28. srpna 1759 odňat. Uváží-li se ne-

mírné výhody, jakéž jezovitům plynuly z vychování mládeže, kteréž se skoro ve všech zemích v rukou jejich nalezalo, dá se lehce pochopiti, že nemohli jezovité hned tak snadno zapomenouti na ránu, tímto jim zasazenou, neboť vychování mládeže bylo ve všech zemích hlavní jejich podporou. Neboť dějiny vzdělanosti katolické zřejmě svědčí o tom, že jezovité jen potud dovolili duševním silám jejím vývinu, pokud tyto k prospěchu jejich směřovaly a s účely jejich se srovnávaly. Mimo to měl vychovatelský směr jejich vždy jakýsi ráz cizí a to nemohlo být přiměřeným každé zemi, neboť v Německu nalezali se mnohdy jezovité portugalští a v Portugalsku zase jezovité němečtí co učitelé ve školách a v kolejích. Jezovité učili mimo to všem vědám velmi šosácky.

Všecky mladíky, kteří byli žáky ústavů jejich, vlákali ještě v outlém dětství mnohdy ve věku 15 a 16 let do svého řádu, shledali-li u nich výtečné vlohy. Ostatní pak žáci jejich byli za obtíž státu a církvi a zůstali nedouky a přemrštěnci až do smrti. A třeba byl jejich školní řád, co se týče vědy, dosti výtečným, aniž potřeboval nějakých oprav, tedy přece nemohlo býti nižádné vládě prospěšným, svěřiti vychování mládeže lidem, kteří nebyli od žádných světských ani církevních zákonů odvislými, nýbrž které řídil nejvyšší představený jejich, jenerál, jenž musel býti na každou vládu mimo řád svůj žárlivý.

Královské nařízení, kterýmž se jezovité v Portugalsku vyučování zbavovali, jest zvláštního rázu a slouží pokročilým náhledům ministra Pombala k veliké cti. Z počátku nařízení onoho klade se jezovitům za vinu, že svým temným a malicherným vyučováním zabránili pokrokům vědy a byli příčinou ouplného úpadku klasického vzdělání. „Žáci jejich,“ čteme v nařízení onom, „museli se osm, devět, ano i více let učením planých pravidel mluvnických mořiti, aniž by se kdy byli důkladně latině neb řečtině naučili; oni hleděli schválně poddané této říše v nevědomosti udržeti, aby jich pak co vhodných nástrojů svých mohli použíti. Ostatně nesměřovalo učení, jakéhož se od jezovitů žákům jejich dostalo, pouze na záhubu věd a umění, nýbrž též ke zkáze náboženství a státu. Protož se školy jezovitské i s vyučovací soustavou jejich zrušují.“

Dále se nařízením tím zavedly nové knihy školní a za ředitele všech škol v celém království portugalském ustanovil se první církevní rada lissabonský a královský komoří Tomáš z Almeidy.

Tak zastihla jezovity rána za ránou a jistou rukou odňal jim ministr Pombal jednu podporu za druhou. Již byli ode dvora zapuzeni a ouřadu zpovědnického a kazatelského zbaveni.

Nejvznešenější členové řádu jejich nalezali se obžalováni jsouce z kralovraždy ve vězení, ostatní pak jezovité byli hlídáni jako zajatci ve vlastních domech svých, které nesměli bez výslovného dovolení opustiti a školy a vyučovací ústavy jejich byly zavřeny. Opravdu, uváží-li se nesmírný vliv a moc jezovitů, jaké tito ještě před nedávnem za předešlých panovníků portugalských, Alfonse a Petra II. měli, kde jezovité Fernandez, de Ville a de Cunha téměř celým dvorem vládli a jejichž slovy se celá říše řídila, musí se každý nad míru diviti velikému duchu Pombalovu, který v době poměrně tak krátké učinil mocné jezovity tak málomocnými.

A v skutku bylo tovaryšstvo Ježíšovo v Portugalsku jen ještě pouhým stínem, a nescházelo nyní, když byli zde již všeho zbaveni, jiného, než aby byli též z Portugalska vypovězeni. A že by konečně k tomu mohlo přijít, nechtěli jezovité uvěřiti, doufajíce neustále na nějaký velký převrat státní, kterýmž by byl nenáviděný ministr Pombal svržen, a následkem čeho by oni sami slavně všecka předešlá práva svá a výsady své v ještě větší míře nabyli. Neboť navzdor tomu, že až posud byl Pombal osvědčil nesmírnou neohroženost, nemohli předce uvěřiti, že by mohl vůči nesmírnému vlivu, jakéhož požívali posud ve všech zemích jiných, se odvážiti k tomu, aby je z Portugalska vypověděl.

Leč Pombal neznal žádných ohledů v ničem, což nečelilo k blahu Portugalska.

Horlivé jeho studium dějin světových vyvolalo u něho přesvědčení, že se nemůže trpěti déle v Portugalsku společnost, která již po dvě celá století osudy Portugalska libovolně řídila a ovládala, má-li se stát tento dobrou správou na výši blahobytu vyšinouti. Onť věděl tak dobře, jako každý jiný, že třeba se jim nedaly ony zločiny, z jakých bývali tak často obviňováni, přímo dokázati, přece nemůže se trpěti v zemi řád takový, jehož zákony a ústava všemu řízení státnímu tak rozhodně se příčila.

Třeba se nesměla tajná společnost žádná ve zřízeném státě již pouze z toho ohledu, že jest tajnou, trpěti, tedy může se tím méně v státě takovém trpěti řád, který, jsa zcela nezávislý ode všech práv panovníka řádného, vypíná se, tvoře pro sebe jakýsi zvláštní, po celém světě rozvětvený stát, kterýž, jak každý dobře ví, všecko ničí, co v cestě stojí sobectví jeho, a naproti tomu vše zastává, co pod ošemetnou záminkou rozmnožení cti a slávy Boží, jakýmkoli způsobem k rozšíření jeho moci, jeho bohatství a jeho vlivu přispívá.

Mimo z těchto všeobecných důvodů jednalo ale také ministerstvo portugalské, vypověděvši jezovity ze země, ještě z jiných zvláštních důvodů.

Neboť buď se muselo jezovitům vše, co se jim bylo odňalo, zase nahraditi, anebo by se byli museli držet neustále v zajetí. Toto pak by bylo bývalo nad míru nespravedlivé, ono pak velmi nebezpečné. Neboť kdyby se jim byly opět statky jejich vrátily, kdyby byli bývali jezovité zase do škol, do zpovědnic a na kazatelnu opět uvedeni, byli by tím obdrželi opět předešlou moc svoji, které by pak byli bezpochyby ještě k větší škodě státu použili.

Záminka, že by ouplná oprava řádu tomuto byla pomohla, jest zcela lichá a nedá se jí použíti o společnosti, která žádnou cizí, svrchovanou právomocnost neuznávala a posud neuznává, nejsouc zavázána nikomu k poslušnosti, než vlastnímu nejvyššímu svému představenému, a která se nikdy nedala přivésti k přesvědčení, že by jí bylo nějaké opravy potřebí, společnost, jež onyno členy své, kteří by si snad na nějaké nepořádky v lůně jejím panující chtěli stížnost vésti, nejhroznější kletbou a těžkými tresty straší, že je bude co odpadlíky a co nezdárné syny svatého řádu považovati a je co nejpřísněji pronásledovati. Dejme tomu, že by se jim bylo povolilo, aby pod jistými výminkami ještě na dál byli směli v Portugalsku zůstati, jisto jest, že by tyto výminky byli tak zachovávali, jako zachovávali druhdy přísahy, francouzskému králi Jindřichu IV. učiněné. Neboť co jiného se dalo očekávati od řádu, jehož členové zastávali křivou přísahu.

Nebylo tedy v tomto ohledu jiného jistějšího prostředku, než vypovězení všech jezovitů z celé říše. A to se také stalo, když byl Pombal k rychlému provedení tohoto kroku potřebné přípravy učinil, následujícím nařízením královským ze dne 3. září 1759:

„Don Josef I., z Boží milosti král v Portugalsku a v Algarbii, po obou stranách moře, v Africe, pán v Guinei a v dobytých tamních krajinách, pán plavby a obchodu v Aethiopii, Arabii, Persii, Indii a t. d.

Oznamujeme a věděti dáváme, že byla neustálá naše dobrotivost a bohumilá milostivost neunavná, s jakýmiž jsme od té doby, co se počaly činiti přípravy k provedení smlouvy o hranice v Paraguay-i, navzdor věrným, odtamtud došlým zprávám a jistým věcem, které se před očima tří silných vojsk v krajinách oněch udály, pokusili jsme se všemožnými prostředky, kterých nám kázala se chopiti mírnost a opatrnost, abychom duchovenstvo tak zvaného tovaryšstva Ježíšova v krajinách oněch pohnuli k tomu, aby upustilo od svého odvážlivého a hanebného počínání, kterýmž se hledělo tak lstivým a násilným způsobem zmocniti celé říše brasilské, že by byla moc jeho, kdyby se bylo tomuto počínání jeho rychlým zakročením přítrž neučinilo, v desetí letech tak se rozmohla, že by celá Evropa pak nebyla s to ji obmeziti. K dosažení tohoto nutného oučele chopili jsme se všemožných prostředků, jakých jen spojené nejvyšší dvě důstojnosti, totiž papežská a královská, nám dovolovaly užíti. Mocí papežskou chtěl jsem, požádav o to sv. Otce Benedikta XIV., opravou nařízenou dotčený duchovní řád k lepšímu zachovávání řeholních pravidel přiměti. Svou vlastní moci královskou zakázal jsem jim, aby se do světských záležitostí nemíchali a jmenovitě aby se nepletli do vlády v Brasilii a aby si neosobovali vládu nad osobami, nad statky a nad obchodem v zemi oné. A to mělo býti vlastním a spasitelným výsledkem zákonů, které jsem k tomu cíli vydal.“

„Všemi těmito prostředky snažili jsme se, abychom dotčený řád vyhojili od nakažlivé oné nemoci, kterouž je byla nakazila nenasytná jejich touha po světské vládě, po zemích, státech a po obchodu, tak aby spíše sloužili Bohu, jak byli k tomu řeholí svojí zavázáni a aby co praví řeholníci a co věrní služebníci církve Kristovy bližním svým hleděli prospívati. Hleděli jsme zabrániti tomu, aby onano společnost, kterouž pouze pro bohumilý život členů jejich do mých zemí jsme přijali, a kteráž ode dávna požívala od dřívějších panovníků, mých slavných předků, zvláštní ochrany a přízně, jakož i také ode mne, ouplnou zkázou mravů svých docela nezanikla.“

„Leč všecky naše snahy a všecka naše péče, abychom společnost tuto zachovali, ukázaly se býti marnými, neboť členové její zmařili je nejhroznějšími a neslýchanými zločiny. Společnost tato vypověděla mi před obličejem celého světa krutou a nevěrnou válku, kterouž pak v našich státech zámořských proti nám k velikému pohoršení všeho lidstva vedla. Ano i v lůně vlastního království našeho zosnoval řád tento tajné vzpoury proti nám a popuzoval k bezprostřednímu zahubení královské osoby naší i mé poddané, které přiměl k tomu, že se zločinem hanebným, který byl v noci na den 3. září předešlého roku spáchán a kterýž byl neobyčejný a v očích každého Portugalce nad míru ohavný, do propasti a do záhuby uvrhli. Když pak tento hanebný skutek se jim nepodařil a život náš toliko podivnou šťastnou náhodou božské prozřetelnosti byl zachován, dopustil se řád onen i té neslýchané drzosti, že

beze všeho ohledu i mé cti královské se urážlivě dotekl a po celé Evropě společně s bratry řádu svého v jiných zemích se zdržujícími množství tak ošklivých a lživých pomluv roztrousil, že se nad tím po celé Evropě všeobecná a spravedlivá nevole ozvala."

„A jelikož nyní nutně a neodolatelně musíme naši královskou čest, která jest téměř duší a životem celého mocnářství, hájiti, abychom důstojnost naši, která jest od naší svrchované moci a neodvislosti nerozdílná, si zachovali, a abychom mohli veřejnou bezpečnost a pokoj ve svých královstvích a státech udržeti, spokojenost a prospěch věrných a chvály hodných poddaných svých zachovati a tak velké a nesmírné pohoršení odstraniti od nich, a konečně, abychom poddané své proti všem nesnesitelným stížnostem jakýchkoli outoků a smutných následků jejich, které by z toho, kdyby se takové počínání bez trestu nechalo, povstati musely, ochránili — a když jsme byli vyslechli mínění a dobrozdání mnoha zbožných a učených, o čest a slávu Boží a o moji službu, jakož i o blahobyt mého království a poddaných mých starostlivých ministrů, jichž jsem se o radu tázal:

Prohlašujeme všecky členy dotčeného řádu, kteří takovýmto způsobem zkaženi od svých řeholních pravidel ouplně se byli vzdálili, a tak nesčíslnými, tak hanebnými a zakořenělými zlořády se byli pokazili, stavše se takto neschopnými k zachovávání řeholních předpisů svých, za veřejné odbůjce, zrádce, nepřátele a rušitele pokoje veřejného, kteří se mé královské osobě, mému státu, veřejnému pokoji mé říše a blahu mých věrných poddaných na odpor postavili a posud na odpor se staví, a nařizujeme tedy každému, aby je co takové považoval a dle toho s nimi zacházel. Mocí tohoto nařízení prohlašujeme, že je ze všech našich zemí vypovídáme a zapuzujeme a že nikdy více sem se nesmí vrátiti. Dále nařizujeme, aby nikdo pod trestem smrti a zabavením všech jeho statků, buď si kdokoli, se neopovážil, dotčené duchovní hledět zase do zemí našich uvésti, aneb aby s nimi buďsi v oustním aneb v písemním spojení stál, a to ani tehdy, kdyby z řádu vystoupili, aneb kdyby byli někde v jiném, kterémkoli státu přijati, leda by k tomu od nás výslovného povolení obdržel a to proto, poněvadž politování hodná zkaženost řeholníků těchto k rozdílu ode všech ostatních řádů, jejichžto členové vždy chvalitebně a poctivě svá řeholní pravidla zachovávají, celého řádu se dotkla."

„Ale s ohledem na to, že jsou mezi nimi některé osoby, které posud nesložily slavné sliby, a které taktéž ještě ve všeobecnou zkázu neupadly, poněvadž se jim posud nemohli představení řádu jejich svěřiti s hrozným tajemstvím tak ohavných spiknutí a zločinů; povolujeme — navzdor všeobecnému právu vojenskému, jakož i navzdor ode všech národů přijatému právu stannému, dle kteréhož bychom měli pro ohavné zločiny výš uvedené proti všem členům řádu onoho zakročiti — s ohledem na veliké zděšení, které by pojalo všecky ony členy řádu, kteří na těchto vzpourách a spiknutích neměli ani dost malého oučastenství, kdybychom je jako oudy zkaženého celku vyhnali a vyloučili — dovolujeme tedy, aby všecky tyto jednotlivé osoby, pocházejí-li rodem z našich států a pak-li posud ještě nesložily slavné sliby, směly i na dál v naši říši co poddaní zůstávati, jen když proukáží listiny, kterými jsou zbaveni od kardinála patriarchy svých jednoduchých, již složených slibů a nelpí-li na nich žádné viny osobní."

„Aby se ale tento zákon ouplně a beze vší výminky zachovával, nařizujeme tímto, že všickni ouředníci naši mají míti moc, přestoupení zákona toho vyšetřovati bez ohledu na čas a na počet potřebných svědků, nýbrž aby pokaždé v šesti měsících výsledek svého vyšetřování, pak-li že byli nejméně deset svědků vyslechli, nejvyššímu soudnímu dvoru předložili."

„Aby se ale zákon tento v celém obsahu jeho ouplně zachoval, poroučíme soudnímu dvoru našemu, aneb, kdo jest na místě jeho, našim královským radám doma i za mořem, duchovním i světským, aby se dle toho chovali i řídili beze všech rozpaků a bez překážky a navzdor všem předešlým, v opáčném směru vydaným zákonům a nařízením, kteréž tímto výslovně a beze vší výminky zrušujeme."

„Doktoru Emanuelu Gomezovi de Carvalho, senátoru paláce a státní rady a nejvyššímu kancléři říšskému poroučíme, aby toto nařízení v opisu na všecky radnice ve všech hlavních i jiných městech naší říše rozeslal, a aby je, jak v obyčeji jest, všude zanésti dal, prvopis zákona tohoto však aby dal do oné věže, kde se královský archiv naleză."

„Dáno v paláci naší milé Matky Boží d'Ajuda dne 3. září 1759."

Snadno se dá mysleti, že nařízení toto ve všech evropských zemích nesmírný dojem učinilo; všude se divili neohroženosti onoho ministra, který se odvážil k tomu, aby vlast svoji rychlým zakročením od oné zhoubné hlízy osvobodil, a u některých vlád následovalo se důrazného opatření tohoto.

Pombal znal ducha jezovitského příliš dobře a tudíž také věděl, že nebyli-li by jezovité ze všech říší vypuzeni, časem by se opět k předešlé moci své dostali a tu že by bylo první snahou jejich, aby dějiny převrátili a — tak jak to i tehdy již činili — celou tuto při svou by byli za osnovu lží a nesprávností vyhlásili. On dobře věděl, že by pak usilovali o to, aby všecky knihy a spisy zničili, kterými by nabyl pozdější svět náhledu o hanebnostech a o zhoubném počínání jejich a kterými by se ospravedlnilo toto jednání s nimi. Aby ale dějiny jednou mohly spravedlivě o počínání Pombalovu se vysloviti, nařídil tento, aby se všecky spisy, které, počínaje od 8. října 1757, proti jezovitům byly vydány, dále všecky spisy a listiny, které se na jezovity vztahovaly, sebraly, a z nich aby se při každém soudním dvoru i při dvoře královském jeden exemplář v schránce zvláštní, třemi zámky opatřené, choval, „neboť jest jisto," tak čteme v dotčeném nařízení, „že jezovité ony všecky klepy, jež nyní proti vládě všude roztrušují, seberou a v tajných svých spisovnách si je uloží, aby je jednou, až žádných pamětníků událostí oněch na živě nebude, zase na světlo vytáhli, a tak aby se jim obyčejnou a tajnou lstí jejich podařilo, památku věrohodných listin, jejichž platnost nemohou až podnes zapírati, zničiti."

Tímto způsobem povstala ona pro dějiny velmi důležitá a skoro do všech jazyků evropských přeložená: „Sbírka nejnovějších spisů, jednajících o dějinách jezovitů v Portugalsku," které i my jsme k tomuto spisu použili a z ní i čerpali.

Když bylo dotčené nařízení královské o vyhnání jezovitů ze země uveřejněno, přikročilo se bez prodlení k provedení jeho. Jezovitům nebylo popřáno ani času, aby se od kruté rány, která je téměř ohromila, zotavili a aby použili proti ní prostředků nějakých. Nýbrž vyvedli je ze všech domů a kolejí jejich do přístavu a tam

naložili je na sedm lodí nákladních; bylo jich celkem 133 duchovních a mimo to ještě několik noviců a laiků. Vyhraženého v dotčeném nařízení královském povolení, že novicové, kteří by z řádu vystoupili, smí i na dál v zemi pozůstati, jen málo kteří použili. Že se toto stěhování jezovitů a odvážení jich na lodích dálo za nesmírného sběhu lidstva, může si každý pomysliti; leč lid se zcela pokojně a lhostejně na toto divadlo díval, aniž by byl dost málo učinil ke zdržení jezovitů, což je naplnilo velikým sklamáním, jelikož byli očekávali, že lid ve prospěch jejich se vzbouří. Když sedali na lodě, pěli žal: „Když vycházel Israel z Egypta a rodina Jakubova z národu jazyka cizího." V městě Civitavecchii ve státu církevním vysadili je z lodí, aby si s nimi papež dělal, co by chtěl.

Portugalské duchovenstvo bylo vládě velmi povděčno za to, že je od zpupného řádu tohoto osvobodila a na památku toho dalo raziti pamětný peníz, na němž se na straně jedné nalezal obraz krále Josefa, a na druhé straně nápis: „Po vyhnání bludu vrací se pravda zase zpět. — Úsudek duchovenstva Portugalského: Tovaryšstvo Ježíšovo, vinno z velezrády pro bohaprázdné a k odboji popouzející učení své bylo z Portugalska vypovězeno v roce 1759."

71.

Soud a odpravení jezovity Malagridy.

Ale nebyli všickni jezovité z Portugalska na pobřeží církevního státu převezeni, nýbrž ti, kdož byli ze zločinu velezrády vévody z Avejra obviněni a k doživotnímu žaláři odsouzeni, museli zůstati tam ve vězení. Bylo jich v celku 124, z větší části představených řádu, kteří museli ve vězeních, jež byly mnohdy vlhké a nezdravé díry, si trest svůj odbýti. Zde se jim také nedostávalo potřebného ošetření a výživy, áčkoli byl pro ně král dosti značnou část peněžitou vykázal. Leč ziskuchtivost a lakota strážců jejich i ředitelů věznic jen spoře jim výživy popřávaly, ano, roznemohl-li se kdy některý z nich, nedostalo se mu ani potřebného léčení a ošetření. Až do roku 1777 zemřelo v Portugalsku 37 zatčených jezovitů ve vězení a ti byli vesměs ve vysokém stáří — v roce 1767 bylo jich 36 do církevního státu odvezeno, ostatní pak byli po smrti krále Josefa v roce 1777 z vězení na svobodu propuštěni.

Nezrušitelnou skvrnou na věky zůstane v životopise ministra Pombala okolnost ta, že se na těchto zajatých jezovitech tak těžce co do požadavků lidskosti, ano

i citu právního prohřešil. My jsme v tomto svém líčení beze všeho ohledu odhalili chyby a vady, podlost a ničemnost, nepravosti a zločiny jezovitů a i v dalším průběhu líčení svého zachováme se s nestranností stejnou. Ale tato nestrannost a pravdivost, které jsou hlavním znakem líčení našeho, velí nám, abychom se i bez obalu vyslovili, že Pombal se bezprávně k oněm uvězněným jezovitům zachoval. Neboť že by bylo mělo všech 124 kněží při osudném outoku na život králův aneb při spiknutí oučastenství, nedá se ani myslet. Měli tedy býti hlavní vinníci potrestáni, ostatní ale měli být se svými soudruhy ve země vypovězeni.

Ještě méně však než jednání ono s dotčenými zatknutými dá se odůvodniti ukrutné odpravení šedého kmeta jezovitského, Malagridy. Malagrida byl sice jeden z nejznámějších jezovitů v Lissaboně, proto však přece nebyl nejnebezpečnější, nýbrž on byl jen zbožným kejklířem, jehož úlohou bylo, aby lidu svým přepiatým pokáním a okázalým svým pobožnůstkářstvím dodal vážnosti před řádem. Ano, zdá se, že ani on sám neměl o tom zdání, že hrál toliko sobě nařízenou úlohu, a že byl toliko loutkou od jiných řízenou, která byla určena k tomu, aby pozornost lidu od vlastního temného řádění tovaryšstva Ježíšova odvrátila, a jí takovým divotvorstvím — neboť i v podobných kouskách se lišák onen velmi dobře vyznal, — písku do očí nasypala; aspoň tvrdí skoro všickni jezovitští spisovatelé, že byl ducha zcela obmezeného. Takový člověk byl tedy státu mnohem méně nebezpečným, než zakuklení potměšilci, kteří tiše a tajně zhoubné plány své kuli. Arci že si kejklířstvím svým získal značného vlivu na lid, u něhož požíval pověsti muže svatého, aby se ale vliv ten odstranil, nemusel proto ještě zemříti, nýbrž zbývalo jim k tomu jiných prostředků. Zmínili jsme se již, že Malagrida po strašném onom zemětřesení lissabonském událost tuto prohlásil za trest Boží na bezbožné kralování a že ohnivým kázáním svým mysle lidu rozněcoval. I byl proto z Lissabonu do Setuvalu vypovězen, kde se s markýzkou z Tavory seznámil, a jí byl do spiknutí, zosnovaného proti králi Josefu, zasvěcen. A jak vůbec byl mužem fanatickým, tedy i tomuto spiknutí celou duší svou přilnul, a tak to také přišlo, že v rozsudku nad vinníky spiknutí onoho pronešeném nalezá se mezi hlavními vinníky.

Není sice dějepisně dokázáno, ale skoro se vší určitostí dá se tvrditi, že Pombal hned z počátku měl v úmyslu, dáti nad tímto jezovitou rozsudek smrti pronésti. Jakého oučele tím chtěl dosáhnouti, nedá se na jisto určiti; neboť aby byl chtěl dáti odstrašující příklad pro jiné členy řádu, toho nebylo již více potřebí, jelikož byla již větší část do vězení uvržena, a ostatní byli ze země vypovězeni. Tím méně bylo pak opatření onoho potřebí, když byla již dvě leta od té doby, co se byl outok onen na krále udál, uplynula.

Čtenářům našim bude již povědomo, že Pombal vyjednával se dvorem římským, aby zjednal portugalské vládě práva, by tato směla ony kněze, kteří se proti zákonům státním provinili, dle světského práva souditi. Jelikož se ale dvůr římský zdráhal neustále, aby práva tohoto Portugalsku popřál, přemýšlel Pombal na jiný prostředek, kterým by si na nenáviděném Malagridovi pomstu svoji shladil. I dal jej tedy před duchovní soudnou stolicí inkvisiční pro kacířství obžalovati a dal nad ním od této soudné stolice rozsudek smrti vynésti. A okolnost tato, že Pombal v tomto případě osobní své pomstychtivosti se podal, a k ukojení této i nejprotiv-

nějšího odpůrce svého, totiž soud inkvisiční, použil, zůstane, jak jsem již dříve podotknul, nevymazatelnou skvrnou povahy jeho.

Příčinu k žalobě proti Malagridovi zavdaly dva spisy jeho, kteréž byl ve svém vězení sepsal. Jeden ze spisů oněch byl v portugalském jazyku sepsán pod názvem: „Hrdinný a zázračný život nejblahoslavenější svaté Anny, matky panny Marie, který spisovateli vnuknula sama ona světice s pomocí a přispěním svaté Panny a nejsvětějšího božského syna svého.“ Druhý spis pak v latinském jazyku sepsaný pod názvem „O životě a o vládě antikristově.“

Aby laskavý čtenář nabyl jakéhosi ponětí o polo tajemném, polo ztřeštěném obsahu dotčených dvou spisů, uvedeme mu z nich některá místa na ukázku. V prvním spisu Malagridově čteme mezi jiným také následovně:

„Svatá Anna v životě matky své se rozplakala a cherubini a serafini, kteří jí přispěli k pomoci, dali se ze soucitu též do pláče; ona již v životě matky své složila trojí slib a aby nebyla žádná božská osoba žárlivou, slíbila Bohu Otci chudobu, Bohu Synu poslušnost a Duchu svatému čistotu; jak se zdá, ona že nezhřešila v Adamovi a tudíž že si pouze proto vzala manžela, aby byla čistotnější, nevinnější a pannenštější. On (Malagrida) že prý kolikráte slyšel nejsvětější Trojici mluviti lidským hlasem; Bůh že prý mu svěřil, že beze všech rozpaků Marii nade všecky jiné svaté povýšil a že jí udělil vlastnosti božské, totiž nesmírnost, věčnost a všemohoucnost; tělo Spasitele našeho Ježíše Krista že bylo utvořeno jednou krůpějí krve v životě Panny Marie; všecky tři božské osoby že se rozličným způsobem mezi sebou radily, co by měly za podíl svaté Anně uděliti, a že se konečně usnesly na tom, že má býti nade všecky anděly a svaté povznešena; věčné město, jak jej evangelisté a učenníci Páně líčí, že jest u přirovnání se srdcem svaté Anny pravým smetištěm špatným,“ a t. d. Traktát o antikristovi obsahoval v sobě podobné zbožné úvahy. V něm vyslovil se Malagrida, že mu Maria nařídila, aby sepsal život antikristův. Týž prý se v roce 1920 v Miláně z jednoho mnicha a z jedné jeptišky zrodí. Jméno Panny Marie že jest samo o sobě i beze všech dobrých skutků již dostatečné k dosažení věčné blaženosti, a následkem toho bude prý i onano jeptiška, matka to dotčeného antikrista, spasena, jelikož se tímže jménem jmenuje. Členové tovaryšstva Ježíšova že prý založí novou říši a že v Indii nesčíslné nové národy odkryjí. V noci na den 29. listopadu před rokem prý slyšel tato slova: „V této noci zhyne smrtí náhlou a nenadálou král pro nešlechetné činy své i se všemi svými pomocníky a pochlebníky“ atd.

Pro tyto a ještě pro jiné pošetilosti předvolala inkvisice pátera Malagridu před soudnou stolici svoji a i zde při všech výslechách setrval přepiatec tento pevně při svých fanatických výpovědech a hleděl je nad to nevšední výmluvnosti svou hájiti, ano osoboval si i božské zjevení. Ale jakkoli z pomatených odpovědí jeho se dalo lehce souditi, že 72tiletý kmet tento ve svém dvouletém vězení svou trochu rozumu ztratil, a jakkoli bylo viděti, že nestojí před soudem inkvisičním kacíř, nýbrž na polo šílený přepiatec, přece byl k smrti odsouzen. Dne 20. září 1761 byl nad ním rozsudek vykonán a Malagrida na veřejném náměstí upálen.

Vůči mnoha nevinných obětí, které fanatická horlivost jezovitská na hranici a do temnoty žalářů přivedla, může se osud Malagridův i soudruhů jeho co jakási

odplata považovati. Leč dějepisec nesmí se dáti podobnými city unésti, nýbrž před jeho duší musí se neustále vznášeti zásada: „Spravedlnost — i proti nepříteli.“

72.

I v Madridě počíná bouře proti jezovitům.

aké Španěly vyhlídli si jezovité, podobně jako sousední Portugalsko, za rejdiště svých cti- a vládyžádostivých záměrů a k témuž země té i užívali, jen že tam museli se o svoji moc ještě s jiným řádem rozděliti, který, kráčeje za stejným účelem, s žárlivostí nemalou na každý krok jejich pohlížel, ano často i kroky tyto rušil: byl to řád dominikánský. I ve Španělsku počala vláda bedlivěji činnost jezovitů stopovati od té doby, co musela země tato ve spojení s Portugalskem za příčinou výměny zemí v Paraguayi s tamními obyvateli, za něž se však jezovité skrývali, válku vésti. Jezovité sice uměli i zde tak dobře, jako v Lissaboně, ano z počátku s ještě větším štěstím, nepravdivými zprávami vládu o povstání dotčeném klamati; ale zprávy, které tamní vladařové do Španěl o tom zasílali, přiváděly je přece mnohdy v nemalé rozpaky, z kterých se hleděli tím vykroutiti, že vinili tamního vladaře, markýze Valdiliria, ze strannictví, nazývajíce jej nepřítelem řádu, kterého prý podplatila strana jim protivná, aby lží a pomluvami duchovní řád tak nevinný zničila.

Když po smrti krále Ferdinanda IV. (1769) jeho vdova Alžběta vlády se na místě syna svého Karla III., posavádního krále neapolského a sicilského, na tak dlouho chopila, až by tento, přišed do Madridu, vládu tam sám nastoupil, tu nabyli jezovité opět značnějšího vlivu, kterým se vždy, jak jsme již kolikráte při rozličných příležitostech podotkli, za vlády ženské nejlíp dařilo. Oni tedy opět počali drzeji vystupovati a počali opět v této své drzosti na protivníky své hanu kydati, nešetříce při tom ani mocnářů korunovaných. Jakkoli spor, který se právě tehdy vedl proti jezovitům v Portugalsku, zájmů mocnářství španělského taktéž ouzce se dotýkal, přece dopustili v Madridě, že tam kolovaly nesmírně opovážlivé hanopisy proti vládě portugalské, ano tam se i dovolilo, že inkvisice spisy vlády lissabonské, čelící proti jezovitům, odsoudila a je veřejně na popravišti katem spáliti dala.

Leč nemělo býti jezovitům přáno, aby se dlouho radovali ze svého vítězství nad protivníky. Oni je sice na nějaký čas k mlčení přivedli, leč pozornost odpůrců jejich byla obrácena na nového krále, a zmužilost jejich zrostla, když v roce 1760 nový král přibyl do Madridu, aby se zde sám vlády uchopil. Celý svět očekával

s napnutím, jak se asi nový tento vládce španělský k jezovitům zachová, neboť zdálo se, jakoby jedině od něho závisel osud jejich. Loyolité sice z počátku, jak se praví, u římského dvora roztrousili pověst, že nový král neschvaluje kroky vlády portugalské proti nim, ale pozdější události ukázaly, jak bídnými lháři byli v tomto ohledu jezovité, neboť král Karel III. si trpce prostředkem svých ministrů v Římě stěžoval, že se o něm roztrušují lživé pověsti a že on zcela jinak smýšlí, než jak se o něm praví, jakož i že ouplně souhlasí s kroky dvora portugalského proti jezovitům.

Jezovité mají od jakživa již ve zvyku, že všem nehodám, jakéž je kdy potkávají, zcela jiné pohnutky přikládají, než zkaženost řádu svého a poklesky vlastních členů jeho. A kdyby se věřilo dějepiscům jejich, muselo by se za to míti, že tento nevinný, svatý a záslužný řád byl zničen od lidí, kteří byli dílem kacíři, dílem křiví žalobníci, aneb svéhlaví novotáři. I při této příležitosti se vyslovili, že král byl vždy od množství bohaprázných ministrů obklopen, kteří mu radili k nejnebezpečnějším zásadám proti církvi a proti náboženství. U nich jest milec králův, markýz z Montallegre, muž zcela beze všeho náboženství, jemuž bylo náboženství ohavností. Od tohoto markýze prý také pochází zlopověstný spis: „Napomentí ke knížatům.“ který byl v Neapoli vydán. Zásady, jež jsou ve spise onom vysloveny, ničí prý všecko spojení mezi státem a církví. Ve spise tom radí se mocnářům, aby se od Říma odtrhli a usiluje se na obmezení, ano na zrušení řeholních řádů, neboť to prý nejlepším by bylo prostředkem, kterým by se náboženství zbavilo vlivu svého na záležitosti státní. A tudíž prý, dí jezovita dále, bylo protivníkům našim věcí prasnadnou, záměrů svých dosáhnouti, když bylo ouplně v jejich moci, že outlou mysl královu k tak zhoubným zásadám svedli.

Rozumí se samo sebou, že by bylo bývalo jezovitům mnohem milejším, kdyby byl král Karel raději v duchovních cvičeních sv. Ignáce z Loyoly, než ve spise jednajícím o napomenutí ke knížatům, četl, neboť oni vždy obávali se rozumných panovníků a chytří ministři jim byli od jakživa trnem v oku, tak jako každý u nich jest kacířem, jenž nejedná dle zásad, které směřují ve prospěch řádu jejich. A tudíž můžeme jim věřit na slovo, říkají-li, že ti, kdož ve Španělích řádu jejich škodili, byli nepřátely jejich. Zdali ale lidé tito byli také kacíři, zlopověstní padouchové a lidé beze všeho náboženství a bez svědomí, o tom nemohou nám bohužel podati pražádných důkazů jiných, leč že tvrdí, že lidé, kteří mohli tak svatý, tak nevinný a tak záslužný řád pronásledovati, musili být kacíři a padouchové. Oni připisovali pronásledování své ve Španělích jedině spiknutí lidí, kteří stůj co stůj chtěli řád jejich zničiti, ale nedokládají, co asi pohnulo tyto nepřátelé k onomu pronásledování řádu, jež muselo býti, a to zvláště v státě tak despotickém, jako byl stát španělský, vladaři i ministrům nemálo důležitým, ano na prosto potřebným. Oni si stěžují, že bratr Osma, zpovědník králův, protivníky řádu jejich k vysokým důstojnostem v církvi povznesl, a že to již bylo dostatečnou zásluhou, chtěl-li se kdo státi arcibiskupem, když se osvědčil býti nepřítelem jezovitů. Leč, co jim prospěje taková stížnost, když každý zná mnohem více příkladů nadužívání jejich vlivu, jehož se co zpovědníci na dvorech panovníků dopustili, obsazujíce nesčíslné fary a jiné ouřady duchovní svými stvůrami? Či směl si, pokud oni měli nějakého vlivu, nějaký

kněz ve Francii, jehož měli v podezření, že se drží zásad jansenismu, kdy dělati naději, že se stane biskupem? Taktéž ničemné jest i jejich předstírání, že španělští ministři pouze své stvůry co guvernéry do krajin španělských v Americe posílali. Aneb chtěli snad, aby byli za náměstky oněch krajin, kde měli bez toho tak ohromného vlivu, jmenováni jezovité aneb stvůry jejich?

Není dosti na tom, když se někdo hledí z vin, jež se mu přičítají a jež na skutečných událostech spočívají, ospravedlniti pouze potutelnými nájezdy na povahu a na záměry žalobníka; nýbrž chce-li se kdo v tak důležitých případech hájiti, musí protidůkazy své, činy ztvrzené, uvésti. Ale ve všech spisech, k obraně jezovitů sepsaných, takovýchto důkazů pohřešujeme. Oni sice vinili soudní dvory, které je odsoudily, ze strannictví a z nespravedlnosti a spílali žalobníkům svým, že jsou kacíři, obviňujíce je ze zlomyslnosti a z podplacení. To jest ovšem velmi pohodlným hájením v takovém případě, kde se, jak to činívali obyčejně jezovité, nemožnost viny každé hned při žalobě předpokládá a kde se každá žaloba jen nepřízni protivníků připisuje.

Jest ale věcí dokázanou, že ministerstvo, které z mnohých ohledů mělo příčinu, aby jezovitům nedůvěřovalo, svěřilo vyšetřování proti nim podaných žalob ouředníkům, na jejichž poctivost, či vlastně na jejichž protijezovitské smýšlení se ouplně mohlo spolehnouti. Či jak by se bylo mohlo jinak očekávati nějakého bližšího vysvětlení o poklescích tak důležitého řádu, kdyby se bylo vyšetřování proti němu svěřilo lidem, kteří byli přívrženci jeho, kteří nejen že by byli i otevřenýma očima neuviděli chyb jeho, předpokládajíce, že by tak svatý řád nebyl ani žádných poklesků schopen, ano, kteří by byli i v poklescích řádu toho ještě zásluhy spatřovali.

Možná, že by se mohlo poněkud pochybovati o obviňování jezovitů za dob novějších, kdyby již hned nestávalo od té doby, kdy byl řád onen založen, žalob od osob, které nebyly ani kacíři, ani nevěřící, kdyby se bylo hned od prvopočátku nežalovalo na míchání se jezovitů do záležitostí světských a panovnických, na lakotu jejich i na přílišné výsady řádu jejich, jakož i na neustálý odpor jejich proti zákonům a na nepokojného, hrdého a mstivého ducha jejich. A stesky ty byly mnohými důkazy odůvodněny. Taktéž se nedá ani pomyslit, že by byl býval celý svět tak zkažený a bohaprázdný, aby byl na řád zcela nevinný v tak rozličných dobách, kde panovaly tak různé náhledy ve věcech náboženských i ve světských, přece neustále tytéž stesky podával.

Tak na př. my sami víme z předešlých kapitol dějin těchto, kterak biskup Palafox byl od jezovitů pronásledován. Ano památka muže toho byla jim tak protivnou, že vždycky ji téměř s bezpříkladnou zběsilostí špinili a do bláta a do kalu zašlapávali. A co jim bylo nejprotivnější od něho, byly ony dva listy, které zbožný prelát tento papeži Innocenci X. poslal. Za předešlých vlád bylo se jim sice pomocí ohromného vlivu jejich, jakého u dvora požívali, prasnadno podařilo, tyto památky pokoření a zahanbení svého zničiti. Ano, oni je dali, tvrdíce, že jsou listy ony podvrženy, od soudu inkvisičního zapovědíti a katem na hranici upáliti; leč král Karel III. hned, jakmile na trůn vstoupil, zachránil čest biskupa svého, jenž byl tak bezprávně pronásledován. Dalť totiž výrok inkvisičního soudu v této zále-

žitosti odvolati, poručil oba listy ony tiskem uveřejniti a zasazoval se s nemalou pílí u římského dvora o to, aby byl onen kníže církevní za blahoslaveného prohlášen.

Jakkoli byl tento krok králův nemálo na ujmu cti jezovitů, muselo přece za nedlouho potom ještě jiné opatření královské ctižádost a sobectví jejich ještě více uraziti. Bylať si totiž metropolitní kapitula v kostelích všech Svatých v Mexiku a v Pueble hned za vlády krále Filipa V. stěžovala, že se jezovité pod záminkou, že jsou od všech poplatků církevních osvobozeni, zdráhali, ze svých nad míru rozsáhlých statků a pozemků povinný desátek odváděti. I byli k placení desátku odsouzeni. Leč oni se odvolali z tohoto rozsudku k státní a finanční radě a podařilo se jim za nástupce Filipova pomocí královského zpovědníka Ravaga si vymoci nařízení, kterýmž ony kostely metropolitní pozbyly desátků svých od jezovitů. Tudíž jakmile dosedl Karel III. na trůn, opakovala kapitula ona předešlou stížnost svou ve spise, z něhož se jeví, že jedině v této diecési hlavní chrám ročně od jezovitů byl zkrácen o 10.000 liber a pokladnice královská o 50.000 liber desátku, kterýž jezovité, opírajíce se o své domnělé výsady, neodváděli. Navzdor tomu, že královské zákony španělské výslovně velí, že duchovní řády v krajinách zámořských jen potud smí míti nemovitých statků, pokud by se zavázaly k placení všech na těchto statcích váznoucích daní a poplatků, obešli přece jezovité všecky tyto zákony a rozmnožili za posledních 21 let v krajinách mexických movité jmění své o 49 dvorců, aniž by byli z nich povinný desátek odváděli, čímž byly důchody arcibiskupské a královské v celku o 32.800 reálů ročně zkráceny. Král Karel urovnal věc tu k spokojenosti chrámu metropolitního, zrušiv všecky výsady jezovitů, na základě kterých se tito zdráhali, desátky platiti.

A jakkoli od té doby přicházely z krajin amerických časté stesky, dílem na povstalé tam nepokoje, dílem na velký obchod, jakýž vedli tamní jezovité; přece u dvora královského v Madridě zachovávalo se o obsahu stesků oněch přísné mlčení a vláda španělská také nikdy obsah žalob těchto neuveřejnila.

Ano, ona jezovity i na dál trpěla u dvora svého a posud směli se všude pod rozličnými záminkami do všech domů a do paláců vkrádati, ale všude slídilo se od té doby na každý krok jejich velmi bedlivým okem. Možná, že sice jezovité pozorovali, že se v dálce počínají nad nimi temné chmury stahovati, ale jelikož se tyto neblížily a jelikož se posud ještě žádná bouře nad hlavy jejich nepřihnala, nevšímali si jich příliš. Toto chování se vlády španělské lze jmenovati výbornou politickou taktikou, jakkoli by mu jezovité velmi rádi dali nenáviděné jméno despotické lstivosti. Neboť hrabě Aronda, kterému se, jak čtenářům svým ukážeme, podivuhodným způsobem bylo podařilo, ze Španěl jezovity vypuditi, mohl z Portugalska nabýti přesvědčení, že by bylo marnou prací, uveřejňováním písemných svědectví a starých spisů hledět loyolity polepšiti, kteří všem svědectvím a listinám odporovali. A mimo to se také zdá, že zprávy z osad amerických o vladaření a obchodu tamních jezovitů byly takového způsobu, že by nebylo bývalo radno v ohledu politickém, aby se byly tiskem uveřejnily.

V posledním týdnu postním v roce 1766 pozorovalo se v Madridě již tu i tam mezi lidem jakési hnutí. Jezovité v posledním tomto týdnu svatopostním za nesmírného oučastenství obecenstva odbývali postní cvičení a bylo začasté pozorovati, kterak

kočí, lokaje a jiný lid do svých kongregací vábili. Jiné jezovity pak bylo mnohem častěji než kdy jindy viděti chodit do žalářů a do věznic, navštěvovati zločince, těšiti otroky, zloděje na víru obraceti a s vrahy se modliti; sprostý lid divil se nad míru, vida, kterak se jezovité z nejvznešenějších rodin neštítili, s nejohavnějšími zločinci ve vězeních se zaměstknávati. Takovýmto počínáním získali si jezovité neobyčejné vážnosti a úcty, a nejzlotřilejší padouchové v žalářích nejhlubších za nedlouho byli velikým nadšením pro těšitele své zaujati. Vláda sice hleděla tyto hlučné schůzky obmeziti, ale nadarmo. Sotva že jedno shluknutí rozehnala, shlukl se lid ihned zase na místě jiném. Až konečně v noci na den 23. března 1706 rozličné zástupy pobouřené luzy ze všech čtvrtí města se vyhrnuly, páchajíce násilí proti jednotlivým osobám a číníce outoky na domy, kdež bydleli nepřátelé jezovitů. Ano s divokým hlukem přihnala se luza až před palác královský a zde počali křičeti: „Ať zhyne Gregori! Ať žije Enzenade! Pryč se zpovědníkem královským! Ať žijou jezovité!“

Darmo vytáhlo vojsko proti shluklému lidu. Bylоť příliš slabé, než aby se bylo mohlo obromné síle shluklých opříti. Celý dvůr královský byl tím nad míru poděšen. Král Karel chvěl se o svůj život a potaji uprchl do Aranjuezu, kamž jej ministři jeho následovali. Ihned byla v městě tomto zřízena prozatimní rada státní, kteráž si dala především práci, aby pokoj v hlavním městě opět byl učiněn, Gregori a biskup Koxav byli ihned propuštěni a prohlášena byla všeobecná amnestie pro odbojníky s vyhražením, že se bude po vůdcích spiknutí onoho tajně pátrati a ti pak že budou přísnými tresty stíháni.

Následkem toho byl opět pokoj v Madridě zjednán. Král ustanovil k vyšetřování tohoto odboje mimořádný soud a hrabě z Arondy, nad míru činný a opatrný ministr, byl předsedou soudu onoho. Vyšetřování řídil ale Compomanes. Z jezovitů byli hlavně tři páteři uznáni vinnými oučastenství vzpoury této, totiž Isidor Lopez, Michal Benavente a Ignac Gonzalez. Jelikož se ale vyšetřování toto velmi tajně dělo a španělské ministerstvo pouze se zmiňuje, že jezovité se zúčastnili vzpoury v hlavním městě, ví se o této události jen pramálo a to, co nám tamní jezovité o tom sdělují, nezasluhuje zhola žádné víry. Neboť oni spílají, jako obyčejně, všem svědkům, kteří proti nim vystoupili, nazývajíce je podezřelými, ano, oni se nestydí tvrditi, že celá tato vzpoura byla od ministrů samých k tomu cíli vyvolána, aby se tím dalo proti jezovitům zakročiti, které chtěla vláda stůj co stůj ze Španěl vypuditi. Jezovité mezi jiným tvrdí, že bylo viděti Compomana, Olavida, ano i francouzského konsula převlečeny mezi shluklým lidem, kterak mezi ně peníze rozdíleli. Ale tuším, že nebude snad ani jediného člověka, který by tak snadno uvěřil, že by ministři, kteří byli u krále tak oblíbeni, byli v hlavním městě vzpouru vyvolali pouze proto, aby mohli jezovity zničiti.

Svědkové, kteří proti jezovitům svědčili, byli: Antonín Gasaon, Benedikt Navarro, Jan Barrakan, Dom Sylvestr Pelomarez a tajemník vévody z Alby Navarro dosvědčil, že jezovita Gonzalez v Buenos Ayresu obchod provozoval a značné jmění jezovitům do Madridu přinesl. Dále odpřisáhl Navarro, že z vlastních úst jezovity onoho slyšel několik výroků, které byly ve spojení velmi ouzkém se shluknutím lidu v Madridě. Jezovitu Lopeze viděli dne 23. března

večer u prostřed velikého zástupu lidu a když jezovita od lidu onoho odcházel, ihned počal zástup onen křičeti: „Ať zhyne Gregori! Ať žije Enzenade!“ Tak dosvědčil aspoň před soudem Gaskon. Benavente byl obviněn, že byl ve srozumění s markýzem Valdeflorem, kterýž byl ve zbouření ono velmi zapleten. Prvé totiž, než vzbouření ono vypuklo, počaly se objevovati mezi lidem rozličné hrubé a urážlivé spisy proti vládě a za nedlouho se vyšetřilo, že jezovité byli spisovately nejdrzejších z oněch spisů. Jezovité sice po celou tu dobu, co se vedlo vyšetřování dotčeného vzbouření, byli nesmírně činnými, aby od sebe vyšetřování ono odvrátili, neboť posud byli u dvora v dosti velké vážnosti; ale za nedlouho mohli z chování králova k nim patrně se přesvědčiti, že mu počínají být nad míru obtížnými. Ano, již jim byli také někteří přátelé jejich ode dvora sdělili, že se někteří členové rady královské veřejně ku králi vyslovili, že jen teprv pak bude se moci Španělsko těšiti pokoji a míru, až se vláda odhodlá k vypuzení všech jezovitů z říše této. A také se v skutku zdálo, že by se byl král k tomuto kroku odhodlal, ale matka jeho, stará ovdovělá královna, velmi horlivě se tovaryšstva Ježíšova v takém nebezpečí se nalezajícího na prosby zpovědníka svého, jezovity Bromierse, ujímala. K tomu cíli rozmlouvala dlouhou chvíli důvěrně se svým synem a v této rozmluvě nad míru jezovity vychválila. Pravila, že celý svět křesťanský nemůže ani pohlížeti lhostejným okem na to, pakli že také množství ctihodných mužů, kteří jsou duchovními rádci tak mnoha osob a učitely tak četné mládeže, jakož i apoštoly v tak mnoha městech po celém širém světě, kteří si u člověčenstva veškerého svými vědomostmi, svou horlivostí a šlechetností tak důstojného jména získali, nyní v jediném okamžiku a způsobem násilným pro domnělé zločiny, kteréž jim nikdo nebyl s to dokázati, jest ze země zapuzeno a pohaněno. „Po celou řadu let,“ tak mluvila dále, „když jsem na dvoře tomto vládla, vždy znala jsem jezovity co nejvěrnější a neprospěšnější řád duchovní, jaký se v království našem nalezal.“

V očích této královny byly všecky zločiny, které se svatému tomuto řádu za vinu kladly, pouhým ovocem závisti, pomluv a nepřízně. Ano, ona se mimo to i vyslovila, že také poslední v Madridě vyvolaná vzpoura nebyla nic jiného než pikle, zosnované k tomu cíli, aby se luza k vzpouře podráždila, a aby se pak jezovité pro oučastenství při této vzpouře, na které dozajista byli ouplně nevinnými, mohli obžalovati a takto zničiti. Neboť takto jednal proti nim i Pombal, kterýž zmařeného outoku na život králův použil co vhodné záminky k tomu, aby nasytil pomstychtivost svou potlačením tolika kněží, v nichž spatřoval překážku zhoubných záměrů svých.

„Já vím,“ takto mluvila stará královna k synu svému dále, „že zde v Aranjuezu, jakož i v Madridě samém ustanoven jest soud k tomu cíli, aby proti nejčelnějším oučastníkům vzpoury dotčené zakročil, ale já jsem také pevně přesvědčena, že ani při jednom z těchto dvou soudů nezasedají mužové spravedliví a nestranní. Compomanes vládl v Madridě tak jako zde vévoda z Alby; oba tito mužové požívají pověsti, že jsou obojetni a že zásady jejich je vybízejí k nenávisti zbožného řádu sv. Ignacia.“

Kdyby byl býval král bázlivým slabochem, a kdyby se byl dal hrozbami aneb lichocením jako třtina větrem se klátící unésti, byla by jej zajisté i s mnohem menší výmluvností matka jeho snadno přiměla k tomu, že by byl celé ministerstvo

své obětoval, aby získal jen řádu, který posud ještě i u dvora i u lidu velké vážnosti požíval, domnělého práva a zadostučinění. Učinila jej sice tato řeč staré královny, která posud ještě měla značného vlivu na vládu, na několik okamžiků neodhodlaným, tak že pohlížel brzy na své ministry, brzy zase na jezovity a přívržence jejich nedůvěřivým okem.

A nebylo také divu, že muži, jako Compomanes, Aronda, Olavides a d'Ossun, kteří si byli o vědy a o vzdělanost tak značných zásluh dobyli, od lidí, kteří jsouce nepřáteli světla, všecku vzdělanost nenáviděli, byli podezříváni u dvora, na němž až posud zůstaly všecky snahy pokročilé marnými. Chytré a lstivé pikle ošemetníků, jakýmiž lze vším právem nazývati jezovity, kteří z nevědomosti a z modlářství vrstevníků svých pro sebe dovedli nad míru velikých výhod si ukořistiti, zřídka kdy se potkají s nezdarem u dvora, kde se hemží množství dvořanů a mnichů, kteří se beze všech osobních zásluh svých skvějí a za nečinné aneb fanatické vlády se jen obohatiti hledí.

73.

Přes noc zmizeli.

Kdyby byl král Karel z posavadního řádění jezovitů neměl více než dostatečných důkazů po ruce o jejich pobuřujícím a nebezpečném smýšlení, byla by jej o tom ouplně přesvědčila následující událost, která se stala brzy po smrti staré královny, matky jeho.

V jednom zachyceném listu jenerála řádu jezovitského, Vavřince Riccibo, na provinciála toledského, bylo vypátráno spiknutí, jehož dílem mělo býti svržení krále Karla co levobočka s trůnu španělského a uvedení mladšího bratra králova, infanta Dona Ludvíka, na trůn. Mimo list tento, jehož originál králi předložili, nalezl se též u jenerálního prokurátora řádu ve Španělsku tištěný spis, jehož spisovatel si dovoloval na základě drzých domněnek vysloviti podezření, že jest král Karel ovocem milostného poměru královny Alžběty zemřelé matky jeho, s kardinálem Alberonim. V tu dobu byli také dva jezovité, ubírající se z Madridu do Říma, zadržáni na francouzských hranicích a když tlumoky jejich prohlíželi, nalezli v balíku listů, svědčících jenerálu Riccimu, taktéž dva exempláře zrádného spisu onoho.

Jezovité přiznávají se sice ke všem těmto okolnostem, nepopírajíce ani, že stává onoho spisu jenerálova, aniž, že by byl vydán spis, který manželský původ krále Karla podezříval.

Ale jak to obyčejně mívají ferinové tito ve zvyku, přiznávají se k tomu pouze proto, aby vinu toho mohli na protivníky své svalovati. „Jest sice pravda,“ praví, „že byl králi předložen list od jenerála našeho, v němž se provinciál toledský vyzýval, aby se zasadil o svržení krále Karla s trůnu španělského. Ale list onen byl podvržený. A v něm kdosi tahy písma jenerálova tak uměle a přirozeně napodobil, že sám jenerál Ricci, kdyby mu byl někdo tento podvržený list ukázal, by byl písmo v něm za vlastní svůj rukopis považoval.“ „A kdo medle byl tímto padělatelem listu jenerálova?“ táží se jezovité dále. „Nikdo jiný, než sami ministři královi,“ odpovídají si pak sami na tuto otázku. „Neboť chtějíce stůj co stůj,“ dokládají, „svatý, nevinný řád zničiti, museli, anoť se jim důkazů k zločinům nedostávalo, utéci se ke lžem, aby tím snáze dosáhli hanebného záměru svého.“

Ale na žádný pád se nedá ani pomyslit, aby se ministři chopili prostředku takového, který by byl cti vlády jejich tak na odpor, aby chtěli zničiti společnost, která již sama o sobě, aniž by se byla dopustila tak ohavných zločinů, které se jí za vinu kladly, spravedlivou pomstu všech mocnářů a vlád popudila. Co medle by byl měl ministr u krále oblíbený za záměr, že by byl podvrženou lží, kterou by byl na se, kdyby se byla vyzradila, nejvyšší nemilost královskou uvalil, chtěl ještě více v prach zašlapati řád, který již tak dost vlivu a vážnosti své ztratil? Nemohliť královští státní radové míti tak mnoho na tom, aby jezovity zničili, jako se spíše jednalo těmto o svržení krále s trůnu, který by jim byl mohl býti nad míru škodlivým pomocí strany, jíž se držel.

Bude se ale snad mnohý ptáti, jak mohl býti jenerál Ricci tak neopatrným, že v tak sklíčeném stavu mohl písemným svědectvím řádu svému tak uškoditi? — Arci že se to skoro ani nedá pochopiti, kterak se mohl nejvyšší představený tak politicky zkušené společnosti takovéto neodpustitelné chyby dopustiti, ale chyba ta nebyla jedinou, které se jenerál tento dopustil. Neboť sami jezovité stěžují si naň, že začasté neopatrným počínáním svým řádu velice uškodil. Bylť on hlavně příčinou, že papežský dvůr kletbou k ochraně jezovitů tak často proti světským vládám zakročil a že papež proti všem panovníkům katolickým hrdě a nad míru vypínavě se choval, nechtěje jim v praničem povoliti, právě tak, jako za našich dob jezovité svedli papeže Pia IX. k tomu, že v ničem nechce světským vládám ustoupiti.

Takovéto chování ale hlavně a jedině urychlilo úpadek řádu jezovitského a konečně i zrušení jeho.

Ale neméně ničemné jest zapírání jezovitů, že spis, v němž se o královně původu manželském pochybuje, není plodem ducha jejich, nýbrž že původcem jeho jest Pombal a týž že dal i spis dotčený do tisku. Na to prý jistý nesvědomitý člověk, bývalý důvěrník pana Richarda Wela, dal jeden exemplář dotčeného spisu tajně do pokoje otce Ogalvana, jenerálního prokurátora ve Španělích. Dobrý páter onen hned, jakmile ve spisu onom prý počal čísti, viděl v něm některá místa, která jej ošklivostí naplnila, tak že knihu onu stranou odložil, a více se ani o její obsah nestaral. Za několik dní na to přišlo jej několik přátel jeho navštívit. Když pak tito odcházeli, požádal páter onen v spravedlivé prostotě jednoho z nich, aby si vzal knihu onu s sebou a aby ji dal onomu zpět, který mu ji byl do pokoje přinesl. Tento

ale místo co by ji byl měl odevzdat tam, kam mu Ogalvan nařídil, odevzdal ji králi.

Kdo chce této povídce uvěřit, tomu nemůže nikdo v tom bránit. Ale zajisté, že se bude každý, jenž nevěří všemu, co obyčejně loyolité k své obraně namítají, ptáti: Odkud to asi tak dobře věděli, že Pombal dal knihu onu tisknout? Neboť nedá se ani dost málo dokázati, že by byli nepřátelé jejich ve Španělích s protivníky jejich v Portugalsku měli něco společného, anoť ministerstvo madridské v opatřeních svých proti jezovitům kráčelo cestou zcela opáčnou, než ministerstvo lissabonské.

Když se byl král o tom dozvěděl, ustrnul nad tím nemálo, neboť viděl svoji korunu i čest svoji ve velkém nebezpečí. Královská rada jeho ale neztralila mysli, nýbrž snažila se, aby obé osvobodila. Nezdálo se být rádno, ani veřejné vyšetřování proti vinníkům zavésti, aniž padouchy ty bez trestu nechati. Členové rady té a korunní kancléři Compomanes a Mognino byli toho náhledu, že v přítomném pádu mohl by král proti celé společnosti oné i s obejitím obyčejné cesty právní a aniž by obecenstvu se oznámily příčiny takovéhoto opatření z důvodů zvláště tajných, dát rozsudek vynésti. A k tomuto náhledu přistoupila nejen státní rada, nýbrž i universita se svým dobrozdáním, jakož i několik biskupů říše, a tak se stalo, že královským rozsudkem byl dne 28. února 1767 celý řád jezovitský ze všech krajin mocnářství španělského vyhnán a vykonání tohoto rozsudku bylo hraběti z Arondy nařízeno.

Leč o tom, co se v státní radě uzavřelo, muselo se zachovati přísné mlčení a nesměly se ani předmět porad ani usnešení rady oznámiti. Leč přece obdrželi jezovité od některých svých přátel, kteří jim byli k díkům zavázáni, některé tajné pokyny, aby se měli na pozoru před bouří, která se nad hlavami jejich stahuje, a aby byli opatrnými. A skutečně pokusili se jezovité několika kroky o své bezpečí. Neboť mezi tím co jezovita František Xaver Idiaquez z rodiny vévodů granadských se hleděl ke králi se žádostí dostati, obrátili se i stejnou dobou jezovité s prosbou k papeži, aby se jich ujal, a následkem této prosby rozkázal papež Pallavicinimu, nunciu svému u dvora madridského, aby se u vlády španělské zastal jezovitů. Leč všecky tyto kroky jezovitů byly marny. Neboť Idiaquez nebyl ani ke králi připuštěn, a Aronda poslal jej zpět do koleje jeho, ubezpečuje ho, že se řád jezovitský nemá žádných protivenství co obávati. A stejné odpovědi dostalo se i Pallavicinimu od zpovědníka královského. A při tom mluvilo se s jezovitou Idiaquezem a taktéž i s papežským nunciem v tonu, jako by o tom, co se ve státní radě bylo uradilo, nebylo nikdy ani řeči.

Mezi tím činil hrabě Aronda k vykonání královského onoho rozsudku přípravy, které sloužily nemálo ke cti moudrosti jeho. Obdrželiť všickni královští ouředníci španělští po celé říši, všickni předsedové dvorů soudních, a velitelé pluků vojenkých balík spisů, kterýžto když otevřeli, nalezli v něm ještě jiný zapečetěný balíček, na němž byla rukou hraběte z Arondy napsána poznámka, aby jej dříve neotvírali, až teprv dne 2. dubna a aby žádnému člověku, ba ani nejdůvěrnějším tajemníkům svým se nesvěřili, že obdrželi tajný nějaký spis, který by nesměli otevříti dříve, než onoho určitého dne. A kdo by o tom úplné mlčení nezachovával a dle

dotčeného rozkazu se na vlas nezachoval, měl býti tento přečin co nevěrné zanedbávání královského rozkazu potrestán. V uzavřeném balíčku onom nalezal se mezi jiným také onen královský dekret ze dne 27. února, jehož vykonání se tam nařizovalo. „Jakmile onen balíček určeného dne otevřete," tak stálo v oněch předpisech, „ihned přikročíte v největší tajnosti k vykonání tam předepsaných rozkazů.

Papež Kliment XIV. (Ganganelli).

Ale ouředníku, jehož při tom ku pomoci použijete, nevyjevte, oč se tu jedná, až v posledním okamžiku před vykonáním onoho rozkazu, a jakmile jste mu to byl vyjevil nespusťte s něho od onoho okamžiku ani oka.“ Způsob pak, jakým se k výkonu dotčeného nařízení královského přikročilo, byl následující: Po půlnoci ze dne 2. na den 3. dubna objevil se před každou kolejí a před každým domem jezovitským královský komisař s oddělením vojska a s potřebnými sluhy ouředními. Přišed tam, ihned zazvonil a dal si rektora aneb jiného představeného domu povolati

dolů. Jakmile představený dolů přišel, oznámeno mu, aby dal ihned všecky členy řádu, v domě onom se nalezající zbudit, a aby jim nařídil, by se do jídelny sešli. Představeného kláštera nesměl od onoho okamžiku královský komisař spustit s očí a taktéž musel bedlivý pozor dávat i na vrátného, který měl jezovity budit, pročež provázel jej všude sluha ouřední a před každý pokojík byla postavena, prvé než by se řeholníci oblékli, stráž. V domech novicních odděleni byli novicové od ostatních členů řádu. Jakmile se před královskými komisaři dvéře klášterní otevřely, ihned postavili dva muže na stráž ke dvéřím, vedoucím na zvonici, kteréžto stráž měla každého, jenž by byl chtěl na zvonici jíti, zatknouti. Kdyby ale přece navzdor této opatrnosti byl zvon zavzněl, měla stráž beze všeho ohledu dvéře k zvonici vedoucí vyraziti, a všecky osoby bez rozdílu, které by byla zastihla ve věži aneb pode zvony, zatknouti. Kostely klášterní musily ostat po celý příští den uzavřeny a všecky vchody z kostelů do kolejí neb jiných domů jezovitských měly býti dvojí stráží opatřeny. Taktéž byly před všecky dvéře, které vedly z klášterů na ulici, stráže postaveny. Když se byli všickni jezovité do jídelny sešli, četl se jim královský rozkaz, kterýmž se z celé země vypovídali. Mezi tím prohlížel druhý komisař královský všecky pokojíky klášterní, zavřel je a vzal k sobě klíče. Na to bylo jezovitům oznámeno, že si smí každý vzíti s sebou breviář, své prádlo, obyčejný svůj oděv, župan, plášť, klobouk, čokoládu, tabák, ano i své peníze, o nichž ale musil říci, mnoho-li s sebou béře. Knihy, listiny a spisy však musel každý nechat v klášteře. Každý směl si své věci z pokojíka svého, který mu otevřeli, odnésti, při tom ale provázel jej buď ouřední sluha, aneb vojín. Když pak byli již všickni jezovité k odjezdu připraveni, přijeli před kláštery vozy, schválně již k tomu cíli připravené, na každý vůz pak museli se čtyři jezovité posaditi, a z města je odváželi. Za každým vozem pak jel jeden voják na koni. Všickni světští služebníci jezovitů byli až na další rozkazy na svobodu propuštěni. Prvé než jezovity pryč odvezli, předloženy jsou každému prokurátoru řádu následující otázky k zodpovídání předloženy:

1. V které provinci aneb v které koleji a od které doby je prokurátorem?

2. S kterými osobami z řádu si co do své správy ouřední dopisoval, a zdali si ještě dopisoval s některými osobami mimo řád? Kdo byly osoby tyto a kde se zdržují?

3. Stává-li od těchto dopisů nějakých opisů, v kterých knihách jsou opisy ty uloženy, a kde se nalezají původní dopisy, jež odjinud mimo klášter obdržel?

4. Zdali vedl řádné oučty o všech příjmech a o vydajích svých? A zdali se tyto oučty nalezají v jedné neb ve více knihách a kde jsou uloženy? A odpověděl-li by kdo, že se takových oučetních kněh v řádu nenalezalo, nechť udá, kterakým způsobem skládával oučty ze správy ouřadu svého?

5. Jaké peněžité částky míval v rukou a kde jsou uložezy? zdali kdy směnky vydával aneb přijímal a od koho aneb pro koho?

6. Jakého druhu zaměstknání míval na starosti?

7. Měl-li k ulehčení zaměstknání svého, k dopisování aneb k jiným věcem ještě některého jiného světského pomocníka, aneb nějakou jinou osobu vůbec? Jak se osoby ty jmenují a kde se nyní nalezají?

8. Nezná-li nikoho z řádu, který by byl peníze, směnky aneb jiné cenné věci ze Španěl pryč posílal? Kdy a kde se to obyčejně stávalo? Nechť udá se vší určitostí, má-li řád v bankách, v obchodních domech, aneb v rukou důvěrných osob jakých peněz ležeti? A proč?

9. Zdali čekají jezovité, že jim loďstvo, které se nyní na cestě z Indie nalezá, nějaké peníze přiveze? A leží-li peníze tyto nyní v rukou jistých kupců, aneb jiných poddaných královských? Mnoholi jistiny ty obnášejí a v čích rukou se nyní nalezají?

10. Jak řád se zbytečnými penězi nakládá a kdo o tom vede oučty? Kdy a jakým způsobem se oučty ony skládají? Kterak se nazývají všickni prokurátoři řádu? Jaký podíl má jenerál a jaký podíl mají asistenti na jmění řádu? Mnoho-li jim musí provincie španělská a indická každoročně poplatků odváděti? Mnoho-li peněz poslal do Říma pod záminkou, že peníze ty jsou určeny k vydržování portugalských jezovitů? Mnoho-li k tomu cíli musí province jeho každoročně do Říma posílati? Kdy a následkem jakého rozkazu počalo odvádění tohoto poplatku? Stejné rozkazy a předpisy dostali v tomto směru i královští náměstkové krajin amerických, leč toliko s tím rozdílem, že, co se týče některých zvláštních okolností místních, musili se ještě chopiti některých zvláštních prostředků k vykonání rozkazů královských.

A tak bylo po celém Španělsku jeden den, ano, téměř v jedné hodině asi 5000 jezovitů v domech svých přepadeno, a to dálo se takovým způsobem, že nezbývalo jim pražádné výmluvy. A hned po odchodu jejich byla ve všech městech říše královskými hlasateli následující pragmatická sankce veřejně předčítána:

„My, Don Karlos, z boží milosti král kastilský, nejosvícenějšímu kraleviči Donu Karlosovi, našemu drahému a nejmilejšímu synu; všem infantům, prelátům, vévodům, markrabím, hrabatům, velmožům, pánům a rytířům, převorům, komandérům i náměstkům jejich, správcům zámků, pevností a jiných míst, jakož i členům naší královské rady, předsedům a soudcům, starostům a dvorním i kancelářským našim ouřadníkům a všem intendantům a ředitelům, asistentům, guvernérům ve všech končinách království svého, královským i vrchnostenským, opatským a klášterním, jakéhokoli stavu a povolání, přítomným i budoucím, a všemu lidu toto věděti dáváme:

Řídě se dle dobrozdání mé královské rady, kterou jsem dal shromážditi k tomu cíli, aby se poradila o tom, co se bylo dne 29. ledna stalo, jakož i výroky rozličných výtečných a velezkušených, mé vládě věrných a oddaných mužů, i povinnosti svou, kteráž mi kázala bdíti nad pořádkem a nad pokojem mých poddaných, dále pohnut ještě mnoha jinými nutnými příčinami, které ale nevyjevím, nýbrž jež v královské mysli své zadržím, vidím se nucena, abych zakročil nejvyšší mocí svou, kterou mi Bůh Všemohoucí do rukou vložil, k ochraně mých poddaných a k udržení důstojnosti mé vlády; a tudíž jsem se odhodlal k vydání rozkazu, jímž se všickni kněži tovaryšstva Ježíšova, kněží, koadjutoři i laikové, kteří již složili první slib řeholní, jakož i novicové, jež by je chtěli následovati, ze všech mých krajin ve Španělsku a v Indii jakož i z ostrovů filipinských a z jiných krajin mé vládě poddaných vypovídají a všecky statky jejich v mých zemích se zabavují. Aby se ale tento rozkaz ve všech zemích, vládě mé podřízených, stejným vykonal způsobem, udělil jsem

75*

předsedovi královské své rady druhým dekretem královským ze dne 27. února rozkaz a plnomocenství, aby ihned k vykonání dotčeného rozkazu přikročil a k tomu cíli potřebné kroky učinil.

1. Spolu jsem také nařídil, aby rada má královská toto mé rozhodnutí ve všech mých zemích uveřejnila, a spolu, aby ostatním duchovním řádům vyslovila důvěru naši, spokojenost a úctu, jakéž si od nás až posud řády ony zasloužily svým věrným a čistým náboženským učením, zbožným svým klášterním životem, vyučočováním mládeže a péčí svou o řeholní své spolubratry, kteří jsou určeni z větší části k tomu, aby biskupům a farářům v duchovním ouřadě jejich pomocí svou přispívali, a konečně zdrželivostí svou ode všech politických činů, kteréž jsou stavu jejich cizími a spočívají mimo obor klášterního jejich působení, jemuž byli život svůj věnovali.

2. Taktéž oznamuje se mojí královskou radou prelátům všech diecesí, obcím, duchovním kapitulám, jakož i jiným politickým stavům a sborům, že spravedlivé a důležité příčiny, jež mě přiměly k vydání přítomného rozkazu, zůstanou v královském srdci mém zatajeny, jakož i, že jsem se nechtěl mimo svoji moc královskou chopiti žádných jiných prostředků, řídě se citem mé milosti královské, co otec a ochrance mých národů.

3. Vyslovuji se, že zabavení statků tovaryšstva Ježíšova vztahuje se na všecko jejich movité i nemovité jmění, na jejich peníze i duchovní příjmy, které právem v zemích mých měli, však beze škody břemen na nich váznoucích, a bez ujmy oumyslu zakladatelů klášterů aneb dárců, jakož i bez ujmy výživného, jež obnáší ročně pro každého kněze 100 a pro lajka 90 piastrů, neboť výživné toto bude se každoročně z celé sumy veškerého, jezovitům zabaveného jmění vypláceti.

4. Toto výživné ale nemají dostávati cizí jezovité, kteří by se proti všem zemským právům v mých státech, buď v kolejích, neb v domech soukromých zdržovali, nechť nosí roucho své řeholní aneb jiné roucho kněžské, jelikož všickni jezovité bez rozdílu jsou z mých zemí vypovězeni.

5. Taktéž nedostane se výživného novicům, kteří se dobrovolně s ostatními jezovity ze Španěl do vyhnanství odebrali, jelikož tito posud nejsou žádným slibem řeholním vázáni k řádu, a tudíž mohou z něho každé chvíle bez překážky vystoupiti.

6. Dále se vyslovuji, že onino jezovité, kteří by se z církevního státu, kamž jsem je vypověděl, vzdálili, aneb, kteří by činy neb spisy svými spravedlivý hněv dvoru mého popudili, ouplně pozbudou výživného. A byť bych se ani nenadál, že by řád tento, opovrhuje svou přísnou a důležitou povinností, ani nedopustil žádnému členu svému, aby pod záminkou obrany řádu spisy vydával, které by směřovaly proti poslušnosti a úctě, kterouž jsou mi povinni a jimiž by se rušil pokoj ve státech mých, anebo že by tajnými vyslanci se pokoušeli o popouzení lidu mého, ztratí přece, kdyby proti mému očekávání takového něco se mělo státi, celý řád své výživné.

7. Každého půl leta bude se jezovitům odváděti polovice výživného u směnečné banky prostředkem mého vyslance v Římě sídlícího, kterýž také bude míti na starosti, bdíti nad zemřelými a pátrati po oněch, kteří by spácháním nějakého pře-

stupku proti rozkazům mým výživného svého pozbyli, aby se mohla onano částka z celého výživného odraziti.

8. Co se týče správy statků řádu a nezištného jich upotřebení k oučelům bohumilým, jako k nadacím chudobných duchovních seminářů, založených chudobinců, a jiných dobročinných ústavů, zůstavuji si práva, až vyslechnu výrok příslušného duchovenstva o tom, jak bych se měl ve věci té zachovati, že se o to pak postarám takým spůsobem, že zbožnému oučeli onomu opatření má ani za mák na ujmu nebudou, aniž by se tím stala nějaká škoda obecenstvu, ani právům soukromým.

9. Všeobecným zákonem a pravidlem zapovídám, aby po celém mém království ani jednotlivý člen tovaryšstva Ježíšova pod žádnou záminkou nikdy nebyl přijat, a ani moje královská rada, ani žádný jednotlivý člen její nesmí v tomto ohledu žádné omluvy ani slyšeti. Ano, naopak mají si všickni členové rady této dáti na tom záležeti, aby se chopili potřebných prostředků, kterými by přestupníky a spoluvinníky týchž zločinů důrazně a sice co rušitele veřejného pokoje potrestali.

10. Žádný jezovita, kterýž byl jednou pro tento řád veřejné sliby složil, nesmí, a byť by i s výslovným povolením papeže z řádu vystoupit chtěl, co duchovní světský aneb co nekněz ve Španělích zůstati, aneb do některého jiného řádu tamže vstoupiti, nesmí bez výslovného povolení vlády mé do Španěl přijíti.

11. Kdyby pak dovolení ono obdržel, což by se však toliko mohlo státi po zralém uvážení všech okolností a po bedlivém vyšetřování, má pak býti zavázán k tomu, aby přísahu věrnosti složil do rukou předsedy mé královské rady a v této přísaze slavně a upřímně se má zavázati, že nechce mít ani veřejně ani tajně žádného spolku ani s členy tovaryšstva Ježíšova, ani s jenerálem řádu onoho a že se ani bezprostředně ani prostředně ani jediným krokem o nic nepokusí, co by směřovalo ve prospěch řádu jezovitského, pod trestem, že by byl za pachatele zločinu státního považován a co taký i soudně světskou mocí potrestán.

12. Nesmí tedy po celé říši naší žádný jezovita ani vyučovati, ani zpovídati a kázati, třeba byl i z řádu vystoupil a poslušnosti k jenerálu se odřekl; proto však přece může duchovních obročí požívati, které nejsou spojeny s dotčenými výkony.

13. Žádný z mých poddaných, buďsi stavu světského, kněžského neb řeholního, nesmí ani od jenerála řádu, ani od koho koli ve jménu jeho žádati žádných ztvrzení bratrstev řádu a to pod trestem, jaký určen jest proti těm, kteří se dopustí zločinu proti státu.

14. Kdokoli pak má podobných listin v ruce, má je odevzdati buď předsedovi královské mé rady, aneb některému jinému z mých soudců královských, načež se tyto uloží a více se jich nebude užívati, aniž by se majitelé listin oněch poháněli k zodpovědnosti, jakým způsobem k nim přišli, aneb jak a proč je až do té doby u sebe chovali. Ouřadové si všecky ty, kdož listy takové odevzdali, do zvláštních seznamů sepíšou, aby nebyli příště poddaní takoví stíháni.

15. Každý, kdo by si s jezovity dopisoval, což jednou pro vždy přísně se zapovídá, bude dle poměru provinění svého potrestán.

16. Výslovně zapovídám všem svým poddaným, aby ani psaním, ani řečmi lid nepopouzeli, nechť by se to již ve prospěch, aneb na úkor nařízení toho dálo. Na

opak já chci, aby všickni moji poddaní o tomto předmětu nejpřísnější mlčení zachovávali a nařizuji, aby ti, kdož by se proti tomu provinili, byli co provinilci pro uražení Veličenstva potrestáni.

17. Aby se všem sporům a všemu nedorozumění mezi osobami soukromými ouplně předešlo, výslovně nařizuji, aby nikdo nepsal, netiskl a nerozšiřoval žádných spisů, jednajících o vypovězení jezovitů z mých zemí, pakli že by k tomu neměl zvláštního povolení od mé vlády, zároveň pak zapovídám censorům kněh, podřízeným jejich ouředníkům, a všem soudcům mé říše, aby nikomu povolení k tomu neudíleli, poněvadž všecka patření v tomto ohledu zůstavena jsou předsedovi a členům mé rady královské spolu s korunním mým kancléřem.

18. Všem prelátům a představeným duchovních řádů přísně zapovídám, aby podřízeným svým nedovolili o tomto předmětu něco psáti, aneb mluviti, jelikož by v pádu přestoupení tohoto rozkazu byli sami k zodpovídání poháněni.

19. Radě mé královské poroučím, aby na základě toho, co tuto právě bylo pověděno, tuto královskou pragmatickou sankci vyhotovila a ji uveřejnila takovým způsobem, aby se o ní každý poddaný můj dozvěděl; a aby nařízení tato se bedlivě zachovávala, mají soudcové a představení ouřední oznámiti i tresty a také jimi stíhati všecky osoby, které by se proti zákonům oněm provinily, a to sice rychle, zevrubně, a beze vší změny: královská pak rada má chopí se všech k tomu potřebných prostředků a sice přede všemi jinými věcmi, jelikož to prospěch mé říše vyžaduje. Protož jest mou nezvratnou vůlí, aby se opisy nařízení tohoto doručily radám inkvisičního soudu v Indii, řádům a jiným ouřadům, tak, aby každý nařízení ono dobře znal a dle něho i pokračoval. Abych pak dobré zachovávání rozkazu toho po celé říši své si zabezpečil, uzavřelo se v mé shromážděné královské radě, která dnes královské nařízení ode dne 27. března, jež obsahuje v sobě předpisy, jak se mají soudové v tomto ohledu chovati, jednohlasně přijala, aby toto nařízení mělo moc zákona a sankce pragmatické, jako by bylo stavy zemskými ustanovené a od nich i oznámené, neboť toto jest výslovnou vůlí mojí, proti kteréž jednati nemá být dovoleno. A protož zrušuji vše, co by tomu na odpor čelilo, a poroučím všem arcibiskupům, biskupům a představeným všech duchovních řádů, visitátorům, provisorům, vikářům, prelátům a jiným duchovním velmožům království mého, aby se dle této sankce pragmatické co do celého obsahu jejího řídili, aniž by povolovali, aby se jakýmkoli způsobem proti ní jednalo. Poroučím členům mé rady, předsedům a soudcům mého dvora královského i říše mé, aby dbali o to, by se tento zákon a tato pragmatická sankce zevrubně zachovávala, jelikož jsem v tom ohledu vydal zřetelných rozkazů, které nepotřebují žádného bližšího vysvětlení. Zákon tento nabude právní moci od onoho dne, kdy bude uveřejněn v Madridě i v jiných městech, městečkách i obcích říše mé, týkaje se blaha a míru mých poddaných; neboť toto jest mou vůlí a spolu také nařizuji, aby i opisy tohoto nařízení, opatřeného podpisy dona Ignáce Štěpána Higeredy, nejstaršího tajemníka mé komory, a podpisy ostatních členů mé rady královské, měly platnost co zákony.

V Pradu, dne 3. dubna 1767.

Já, král."

Nedá se arci upírati, že tato forma dotčené „sankce pragmatické" zouplna se nesrovnává s nynějšími názory o právě státním a národním, a zejména, že zápověď, aby se o tomto opatření nemluvilo, odporuje zásadám vší svobody, jakož i že odsouzení řádu bez předběžného vyšetřování nad míru cit právní uráží. Taktéž musí každý přisvědčiti, že způsob, jakým se proti jezovitům jednalo, obsahoval v sobě ráz násilnictví. A toto též neustále jezovité v spisech svých vládě španělské vyčítají a tudíž ze stanoviska práva a svobody jest velice k politování, že španělská vláda se dopustila takových přechmatů, kteréž usnadnily jezovitům domnělé tvrzení, že se jim učinilo bezpráví do nebe volající. Zoumyslna říkáme, že bylo bezpráví ono pouze domnělé, neboť bezpráví, jakéhož se vláda španělská proti jezovitům dopustila, bylo pouze formální, protože se pouze formy nešetřilo, kdežto na vlastní podstatě činů, z jakých jezovité obviněni byli, by se ani nejbedlivějším a nejsvědomitějším vyšetřováním nebylo ničeho změnilo, ano naopak, vyšetřováním takovým by se bylo před očima celého světa odkrylo ještě více zločinů řádu jezovitského, aniž by pak bylo bývalo jezovitům možno, zločiny ony pláštíčkem nevinnosti zahaliti a na utrpené bezpráví si stěžovati. A právě proto nejvíce litujeme, že král Karel III. a rádcové jeho nevšímali si formy spravedlnosti, nechajíce jí proti řádu, kterýž po tak dlouhou dobu tyl z nejlepších sil říše, volného průchodu. Ostatně nesmí se také zapomenouti, že chyb, kterých jsme právě nyní haněli, pouze z ohledu na jezovity španělští soudcové se dopustili, a že pouze proto, aby jim hanby veřejné ušetřili, nezavedli proti nim veřejné vyšetřování a tudíž že hlavně proto bylo zakázáno mluviti o dotčeném nařízení královském, aby se dalším řečem o hanebnostech jejich předešlo.

Král Karel spěchal, aby o záměru jeho, týkajícím se vypuzení jezovitů, papežský dvůr se dozvěděl stejnou dobou, kdy se vypovězení toto stalo; pročež psal papeži Klimentu XIII. zvláštní vlastnoruční list ze dne 31. března 1767, ve kterémž mu, „odvolávaje se na svou vladařskou povinnost o pokoj a mír v říši, jakož i na svou péči, která mu káže jednati k uhájení své cti, jakož i k zachování bezpečí poddaných," oznamoval, že všecky jezovity ze svých států dal do církevního státu převézti, že ale za všecky jezovity, kteří jsou rodem Španělé a jichž výživa se nemůže na státu římském žádati, potřebné peníze na výživu římskému dvoru dá prostředkem svého vyslance odváděti.

V Římě nastalo nemalé zděšení, když tam uslyšeli o rázném vystoupení vlády španělské proti jezovitům. Papež Kliment zůstal takřka v prvním okamžiku bez sebe a jenerál jezovitský omdlel, když mu byl list krále španělského předložen. Neboť něco takového nikdy nebyli jezovité očekávali. Ano, tato rána byla ještě mnohem citelnější, než vypovězení jezovitů z Portugalska před osmi lety, a to sice nejen proto, že ze Španělska byli všickni jezovité vypovězeni, kdež jich mnohem více bylo, než v Portugalsku, nýbrž i proto, že tento krok dvora španělského měl velmi důležitý význam v ohledu politickém. Neboť nyní s hrůzou pomýšlel jenerál jezovitů na to, že by třeba za nedlouho i jiné katolické a tím spíše i „kacířské" vlády tohoto kroku dvora španělského, který býval od jakživa vládě římské velmi náchylným, následovaly.

A tudíž, jakmile se jezovité z prvního leknutí poněkud zotavili, ihned počali se pilně raditi, kterak by se v této záležitosti chovati měli. Již tehdy nalezali se ve

sboru kardinálů muži, jako na př. kardinál Cavalchini, kteří poukazovali na to kterak by bylo nevyhnutelně potřebí, aby se nějak odpomohlo žalobám a steskům, jež se po celém světě proti řádu jezovitskému ozývaly, a kteřížto muži kladli velký důraz na to, že nejsou zájmy a prospěch řádu onoho totožnými se zájmy církve katolické, ano, že to nemálo slouží církvi této k záhubě, pakliže tato béře naproti tolika spravedlivým stížnostem národů a panovníků ještě déle jezovity pod ochranu.

Ale což prospělo toto vše předstírání! Jenerál řádu jezovitského, Vavřinec Ricci, myslel ve své nesmírné pýše a vysokomyslnosti, že nesmí ani za mák ukázati se povolným, a jak jsme se již dříve zmínili, byl papež Kliment XIII. zcela v rukou jezovitů. Dal se tedy pohnouti k tomu, že napsal důtklivý list, v němž napomínal krále španělského pro tento krok jeho. List ten byl ze dne 16. dubna 1767. „Tak tedy i ty, synu můj," tak zněl mezi jiným list tento, „tedy i ty, katolický králi Karle III., kterýž si býval největším miláčkem naším, naplňuješ kalich utrpení našeho, a stápíš naše stará leta do moře slzí, vrhaje nás v předčasný hrob!" Z těchto slov jeví se velmi zřetelně, kterak lpělo srdce papežovo na jezovitech. Leč u Karla III. měl list tento pramalého výsledku, ano, on odpověděl, že od oumyslu svého neupustí.

Když v Římě viděli, že vyjednáváním a papežskými listy hroznou onu ránu od jezovitů neodvrátí, mysleli, že se jim to vzdorovitostí a tvrdošíjností snad lépe podaří. A tudíž bylo k návrhu jenerála jezovitského ujednáno, že vláda papežská nedovolí lodím, na kterých se převáželi ze Španěl vypovězení jezovité, aby přistály u břehů římských a že nepřijme jezovity ony do území svého. Tím mysleli, že španělskou vládu přivedou do velkých rozpaků, a že ji pohnou k odvolání onoho nařízení, jímž se vypovídali jezovité.

Nadarmo připomínal v poradě sboru kardinálů, která se v této záležitosti odbývala, ve své ohnivé řeči, *) ve kteréž líčil živými barvami slabosti řádu jezovitského, kardinál Cavalchini, že je chování toto nedůstojným katolické církve, nadarmo několikráte pádnými důvody vyvrátil tvrzení jezovitů, že každé obmezení vlivu a moci jejich obsahuje v sobě zhoubu náboženství a církve katolické; slova jeho mu pranic nepomohla, neboť lstivý Ricci, který bez toho měl papeže ouplně v moci své, dovedl i sbor kardinálů pohnouti k přijetí onoho svého návrhu. Leč šeredně se oklamal, mysle, že španělská vláda zase přijme jezovity, které nechtěli do státu římského přijmouti, a jak hned uvidíme, uškodil tímto navrhem nejvíce spolubratřím svým.

Neboť když vláda papežská nedala v Civitě Vechii lodím, na nichž se vezlo do Itali e přes 5000 ze Španělska vypovězených jezovitů, přistáti, neupustil přece král Karel III. od záměru svého, nýbrž nařídil přísně kapitánu lodí oněch, že nesmí jezovity zase do Španěl nazpět přivésti. A tak byli jezovité po kolik měsíců sem tam po moři vozeni, a museli začasté snášeti bídu a nedostatek, neboť v žádném italském městě přístavním nechtěli je přijmouti; konečně dostalo se jim na ostrově Korsice přijetí; jelikož se ale vláda španělská výslovně vyjádřila, že jen tehdy bude jezovitům odváděti výživné, pakliže se do státu církevního odeberou, nedostávalo

*) Tato výtečná řeč vyšla v latinském a německém jazyku v roce 1769 tiskem v Halle.

se osadě jezovitské na Korsice ze Španěl pražádné podpory, tak že tam museli ubozí vypuzení jezovité trpěti nesmírnou bídu a nouzi, až konečně přece se nad nimi smiloval papež Kliment XIII. a přijal je do státu svého.

A tak byl celý ostrov pyrenejský rázným a odhodlaným vystoupením dvou mužů — Pombala a Arondy — prost onoho řádu, který tam od prvopočátku svého působil jen různice a nepokoje.

74.

Bouře proti jezovitům v Italii.

říklad rázného vystoupení dvoru lissabonského a madridského účinkoval i v ostatních zemích brzy. Neboť všude byli loyolité pro svou pánovitost a vládychtivost nenáviděni, a tudíž také nebylo divu, že všude hleděli se od jha vlivu jejich vymaniti. Leč přece až posud všude se ostýchali, nějak proti nim zakročiti, protože se obávali vlivu jejich na lid, o kterémž se jezovité vynášeli, a tudíž mysleli, že by se lid k vůli nim třeba vzbouřil. Všude se báli mocnáři jezovitů a proto trpěli je v zemích svých. Od té doby však, co se vidělo, že vypovězení jezovitů i od tak pobožnůstkářského lidu, jaký se nalezal ve Španělích a v Portugalsku, zcela pokojně a chladně bylo přijato, ano od osob pokročilejších i s jásotem uvítáno, počalo si v ostatních zemích klestiti dráhu jitření proti nim.

Nejdříve vypukla bouře proti jezovitům v státech italských. V spojeném království neapolském a sicilském vládl tehdy král Ferdinand IV., třetí syn krále španělského, Karla III. Již toto pokrevenství obou panovníků těchto nasvědčuje tomu, že v obou státech kráčeli asi stejným směrem politickým. Tudíž není divu, že se podobným způsobem jako ve Španělích i v Sicilii zakročilo proti jezovitům a sice patří hlavní zásluha toho státnímu ministru Bernardu Tannuccimu a knížeti di Campo Fiorito, kteří stáli tehdy v čele vlády sicilské.

V noci ze dne 20. na 21. listopadu 1769 byli z nenadání jezovité od královských komisařů v Neapoli přepadeni, kteří v průvodu vojenského oddělení do všech jejich kolejí a domů řádových vrazili, a všecky jezovity do vozů již připravených naloživše, je do přístavních měst odváželi. Tam již čekalo několik lodí válečných, na nichž jezovity do přístavů papežského území převezli.

Následujícího dne bylo na všech místech ohlašováno nařízení královské, jímž se jezovité z království neapolského vypovídali. Obsah dotčeného nařízení skoro na vlas podobá se obsahu „pragmatické sankce," kterouž byli jezovité ze Španěl vypovězeni, a tudíž ani doslovně nařízení ono uváděti nebudeme.

Stejný osud potkal dne 30. listopadu téhož roku i jezovity sicilské. Zde byli z celého ostrova do města Palerma svezeni, leč odtamtud nemohly se s nimi lodě hned pryč odebrati, nýbrž musely několik dní čekati na příznivý vítr. Aby se ale předešlo všemu srocení lidu, bylo obyvatelům palermským poručeno, aby onoho dne, kdy lodě konečně kotvice vytáhly, ve svých bytech zůstali a na ulicích se ani neukázali. Jezovitští dějepisci tvrdí sice, že vrchní velitel dotčených lodí vydal rozkaz, aby byli všickni jezovité povražděni, kdyby lid jen dost malého kroku ve prospěch jejich učinil. Leč není ničím krutý rozkaz onen odůvodněn a zdá se, že to bylo jen smýšlénkou jezovitskou, aby se opatření proti nim ve světle co možná nejhorším vylíčila. A také se nedá ani myslet, nač by se bylo povstání, vypuklé ve prospěch páterů jezovitských, zavražděním jich mělo ukrotiti. Ale jak známo, jest přetvořování dějin, překrucování věcí a výmysl nejvítanějším prostředkem jezovitům, aby hanebnosti své před světem ukryli a zájmům svým prospívali.

Leč obyvatelstvo ostrova chovalo se zcela klidně a zdálo se, že ostrovanům sicilským jezovité nestáli ani za to, aby se k vůli nim vzbouřili, na opak, oni byli nad míru rádi, že se nenáviděných hostí těchto sprostili.

Jak se samo sebou rozumí, učinila událost tato tím větší dojem v Římě. Neboť nyní se objevilo, že se stalo to, o čem se ještě před desíti lety pochybovalo. Neboť loyolité museli se i ze zemí rozhodně katolických vystěhovati, a odevšud je — o ironie osudu, trpká, ale trefná — posílali do země papeži Klimentu XIII., o blaho jejich tak pečlivému. Smýšlení, jaké ve vatikánu o tomto převratu věcí panovalo, bylo velmi trpké; každý myslitel by byl musel zajisté velmi snadno nahlédnouti, že jest nerádno, nevšímati si tohoto nepřátelského smýšlení, které tak najednou ve všech zemích proti jezovitům vypuklo, a že již je svrchovaný čas, ano, neodolatelná potřeba, aby se řád onen zcela přetvořil, ano, aby se zrušil, neměla-li církev se všemi katolickými státy k vůli jezovitům ouplně se rozdvojiti a takto nesmírnou zkázu utrpěti. Ale bohužel, že papež Kliment XIII. nebyl příliš důvtipná hlava, nýbrž, jak jsme viděli, byl to starý růženečkář, který sice dobře se vyznal ve svém breviaři, za to ale velmi špatně se znal v politice.

Když viděl, že pokus jeho o novutné přijetí jezovitů do Španěl u tamní vlády, kde se v dobrotě o to zasadil, se nezdařil, chopil se vůči králi neapolskému zcela opáčného prostředku. Zaslal totiž králi Ferdinandu IV. výhrůžný list, sepsaný od kardinála Torregianiho, v němž mu poroučel, aby vypovězené jezovity zase do svých zemí přijal. Leč ministři Ferdinandovi jak náleží odpověděli na toto zpupné psaní a pamětní spis, který dvůr římský za tou příčinou rozeslati dal ke všem vládám evropským, a v němž bylo obsaženo ohražení papeže proti tomuto počínání vlády neapolské, způsobil, že v Římě museli se k bolestnému sklamání svému přesvědčiti, že kroky krále neapolského i ministrů jeho byly od některých vlád schvalovány, a jiné vlády si ohražení papežského ani nepovšimly.

Bylyť časy, kde postačilo pouze jediné pokynutí z Říma, aby se knížata ve prospěch jeho zbraní chopila, dávno již uplynuly, jakkoli Kliment XIII. tomu nevěřil, domnívaje se, že posud neztratila kletba papežská a interdikt ohromující moci své.

Vláda vévodství parmenského, kdež panoval tehdy zmužilý vévoda Ferdinand, maje po boku svém výtečného a pilného ministra Don Tillota, již před čtyrmi roky (1764) pevně a neohroženě počala raziti dráhu opravě církevní ve svých státech, a tudíž i nyní rychle následovala příkladu vlády madridské a neapolské. Byliť i z vévodství tohoto jezovité na počátku roku 1770 mocí neodolatelného zákona vypovězeni.

Obsah nařízení vévodského jest skoro totožný s pragmatickými sankcemi vlády španělské a sicilské. V něm odvolával se vévoda Ferdinand na svou úplnou a neobmezenou moc ve svém vévodství. On vypověděl ze země své všecky osoby, které byly členy tovaryšstva Ježíšova, nechť si byly kněži, klerici, světští koadjutoři, laikové i profesové. Jezovitům tuzemským, složili-li již slavné sliby, určil doživotné výživné, ale spolu ustanovil, že nesmí žádný jezovita přes hranice státu jeho kročiti, třeba by byl od papeže samého sproštěn řeholního slibu svého, a odívaje se šatem světským neb kněžským, do jiného řádu vstoupiti chtěl.

Kdoby pak proti tomuto nařízení se provinili, měli býti co zločinci státní potrestáni. Statky jejich měly býti vévodskou vládou zabaveny a mělo se jich k vydržování veřejných škol a jiných zbožných a dobročinných ústavů vynaložiti. Novicové a onino jezovité, kteří posud slavné řeholní sliby nesložili, směli se, pakliže požádali za povolení k tomu, zase k svým rodinám vrátiti, kdyby ale i na dál chtěli v řádu zůstati, nemělo se jim vypláceti žádného výživného. Prokurátoři řádu měli býti zatím do jiných klášterů přeloženi, aby se od nich následkem zavedeného vyšetřování mohla vláda dozvěděti o jmění jezovitských kolejí a domů, o příjmech jejich a jakým způsobem se s oněmi příjmy nakládalo. Všem poddaným, ať si byli již stavu jakéhokoli, bylo všecko obcování s jezovity zakázáno, a ti, kdož měli nějaké listiny bratrstev jezovitských, měli je bez odkladu ouřadům vévodským odevzdati. Konečně uznal také vévoda Ferdinand k udržení veřejného pokoje za dobré, aby se na veřejných místech ani ve schůzích soukromých nemluvilo o vypovězení jezovitů a to ani v tom případě, kdyby někdo toto opatření vlády snad chtěl schvalovati, taktéž bylo zakázáno, ve spisech o tomto kroku vlády vévodské nějakých úvah činiti.

Tento krok vévodského dvora parmenského nezpůsobil v Římě úžas ani zděšení, nýbrž spíše hněv, pomstychtivost a opovržení. Neboť již na počátku osmnáctého století osoboval si dvůr papežský ochranné právo nad vévodskou vládou v Parmě a Piacenze. Císař Josef I., který tehdy se svým vojskem hluboko do území papežského vtrhnul, přinutil sice tehdejšího papeže Klimenta XI., aby se vzdal tohoto domnělého ochranného práva svého; ale nástupci tohoto papeže při každé příležitosti znovu si těchto práv osobovali, proti kterým však, jak se samo sebou rozumí, vždy vladaři parmenští z rodu bourbonského vší silou se opírali a tak vládli vévodové v Parmě navzdor neustálým námitkám se strany papežské zcela neobmezeně. A prvé ještě, než se ve Španělích a v Sicilii vypovězení jezovitů provedlo, zavedl mladistvý vévoda z Parmy ve svých zemích rozličné opravy v oboru církevním, k čemuž arci nemohl dvůr římský lhostejnými přihlížeti zraky.

Týž vévoda ustanovil světské dozorce nad kázní církevní a zapověděl všem svým poddaným, aby bez povolení vlády světské ani movitých ani nemovitých statků k oučelům duchovním neodkazovali; dále zrušil každé odvolání se k papeži; nařídil, aby se uprázdněná místa prelátská, opatská a jiná obročí duchovní pouze tuzemcům propůjčovala a konečně ustanovil, aby se všecky listy a nařízení papežská v zemích jeho teprv pak směly veřejně z kazatelen věřícím ohlašovati, až by je světská vláda jeho náležitě prohlídla, ztvrdila a ohlásiti jí dovolila.

Tehdy zatím v Římě mlčeli k tomuto domnělému ztenčování práv stolice papežské a teprv pak, když byli následkem vévodského nařízení jezovité z Parmy vypovězeni, zavzněl hromový hlas z vatikánu v Parmě. Duch, kterýž při této příležitosti ovládal papeže Klimenta, byl zcela duchem tovaryšstva Ježíšova, kterýž se hrdě choval k nepřátelskému dvoru parmenskému, v němž nehledal žádné zmužilosti a síly, a ve své mstivosti a vládychtivosti jím opovrhoval. Chtělť se dvůr římský jednak u tohoto na pohled slabého protivníka pokusiti o to, jaký dojem v zemích jeho učiní kletba na základě bully o večeři Páně, na níž pak měly následovati ještě silnější a hroznější kletby. Při tom sluší připomenouti, že měli jezovité stařičkého, slabého a zbožného papeže tak příliš ve své moci, že týž považoval důstojnost svoji papežskou za totožnou s vážností řádu jezovitského a tudíž se dal zcela vlivem jezovitů a zásadami jejich ovládati. Jezovité, jsouce zapuzeni beznadějně ode dvorů panovnických, na nichž až posud neobmezeně vládnuvše, o osudech národů rozhodovali, a vyvrženi ze států, kteréž považovali takřka za svůj majetek, vrhli se do náručí v ohledu politickém krátkozrakému papeži Klimentu XIII. a svedli jej k tomu, aby násilnými kroky se jich ujmul. V hrdém sebevědomí a důvěřujíce neobmezeně ve svou zkušenost politickou a na svůj vliv, jakého, tak aspoň mysleli, posud u lidu požívali, předpokládali téměř s jistotou, že lid, jakmile zavzní první výkřik z Říma, ihned povstane k odboji proti vladařům svým, pro vkládání se v práva stolce papežského, a že takto zastraší vladaře světské na trůnech jejich.

Nařízení papežské, které papež Kliment XIII. pode jménem napomenutí dne 30. ledna 1768 proti vévodě z Parmy na hlavnější kostely římské dal přibíti, bylo sepsáno zcela v duchu jezovitském. „Shledali jsme," praví Kliment XIII. v nařízení dotčeném „k nevýslovné bolesti své, že již po nějakou dobu v našich vévodstvích Parmě a Piacenze od světské a tudíž bezprávné vlády nařízení proti právům a výsadám církevním se vydávala. Když jsme se stále a s trpělivostí nemalou na tyto hrozné, důstojnosti a moci svaté stolice, jakož i celé církve zasazené rány dívali, a jelikož nyní vidíme, že nestává pražádné naděje, abychom pohromu tuto od církve odvrátili jiným způsobem, myslili jsme, že by konečně přece bylo na čase, práva církevní, na něž se tak drzou sáhlo rukou, pomstíti, aby se nezdálo a aby se nám snad někdy nevyčítalo, že bychom byli neučinili zadost povinnostem svým. Prohlašujeme tedy z vlastního popudu, spravedlivě se o stavu věcí těch přesvědčivše, a dle dobrozdání některých našich ctihodných bratří kardinálů svaté stolice římské, všecka nařízení a všecky ony rozkazy vlády parmenské za ničemná a neplatná, za drzá, kteráž vydána jsou byla od osob, jež nebyly k vydávání jich oprávněny, taktéž prohlašujeme za neplatná všecka nařízení podobného druhu, která budoucně (čehož ale aby Bůh neráčil dopouštěti prosíme,) vydána budou, a zapovídáme

důstojným našim biskupům zemí oněch, aby se jimi spravovali. Jelikož ale dle dávného a obvyklého práva všickni ti, kdož se k skládání, k uveřejňování a k vykonávání nařízení těchto dali potřebovati, upadají v tresty církevní a pozbývají všech milostí: nemají býti těchto trestů nikdy a od nikoho, leda od nás, aneb od jiného panujícího papeže (vyjma v pádu nebezpečenství smrti) sproštěni, aniž smí se jim z nich udělit rozhřešení: při tom ale mají na vůli, že mohou vše, čeho se na ujmu moci církevní dopustili, odvolati, sice by zůstali i na dál pod těmiž tresty církevními, neboť jest výslovnou naší vůlí, aby toto nařízení vždy v stejné moci a platnosti zůstávalo."

V dobách vlády papeže Hildebrandta byla by taková slova z Říma arci byla po celém světě způsobila zděšení a úžas nesmírný a celý svět by se byl před výroky svaté stolice římské jako před slovem samého Boha pokorně sklonil a oddaně a bez reptání by byl se podvolil ranám, které kletba papežova na hlavu mocnářů pomazaných sypala. Ale časové se byli od té doby velmi změnili a smýšlení národů a státní právo jejich vzaly na se zcela jiný obrat. A co před několika stoletími z nečinnosti aneb z nevědomosti neodvážil se nikdo z věřících učiniti, k tomu se odvážili nyní národové zemí křesťanských. Nyní dělil každý náboženství dvora římského od světové politiky a všude kladly se spojenými silami, které se nedaly tak snadno přemoci, meze zásadám, podle nichž politika dvora římského pod pláštíčkem duchovní kněžovlády po vrchní nadvládě nad všemi světskými vládami se pachtila. Proto ale přece nebyly by bývaly snahy vlád katolických a světských učitelů práva církevního a mezinárodního zájmům dvora římského tak zhoubnými, kdyby byl právě v těchto důležitých časech seděl na stolci svatého Petra moudřejší a obezřetnější muž, než byl papež Kliment XIII.

Ale tak byla nepolitická a nad míru přepjatá horlivost tohoto papeže, jeho pánovité a vzdorovité počínání k vládám evropským, tvrdošíjné lpění jeho na zásadách pověstné bully o večeři Páně, jakož i okolnost ta, že jezovity slavil a chránil se strannosti nad míru nápadnou, příčinou, že právě v této době, kde byl svět přinucen, tovaryšstvo Ježíšovo ze zásad politiky státní a k udržení všeobecné bezpečnosti, rozdrobiti, spolu muselo se přikročiti s důrazem mnohem větším, než se to kdy jindy až posud stávalo, k obromení a seslabení stolice římské.

A tudíž, jakmile se ke dvorům panovníků katolických donesla zpráva o tom, jak se papež k vévodovi z Parmy zachoval, považoval to každý panovník za záležitost svoji vlastní a za nedlouho docházely k papeži se všech stran ponižující protesty proti neoprávněnému vsahání dvora papežského do právomocnosti vladařů světských. Francouzští stavové prohlásili každého, kdoby toto papežské nařízení uveřejňoval neb rozšiřoval, za odbojníka a za nepřítele králova, kterýž by byl vinen zločinem uražení Veličenstva a jenž by pak byl dle toho i potrestán. V Portugalsku bylo toto papežské nařízení k návrhu říšského kancléře prohlášeno za vylouzené, pobuřující a ošemetné, jímž se svoboda a neodvislost trůnu královského ruší a následkem toho bylo uveřejňování jeho zapovězeno. V Neapolsku i ve Španělích, v kteréžto poslednější říši učený právník Compomanes dotčené dobrozdání podal, bylo uveřejňování papežského onoho nařízení pod ztrátou jmění i všech práv občanských zapovězeno. Ano i zbožná císařovna Marie Terezie s nelibostí veřejně se vyslovila o chování se římského dvora proti vévodě z Parmy.

A tak osvědčily se býti zbraně vatikánu ničemnými a marnými, a to právě v té době, kde se jich použilo k ochraně oněch, kteří byli povoláni k tomu, aby byli největší podporou moci papežské; nic však méně setrval přece papež Kliment XIII. ve své tvrdošijnosti, neboť jezovité, kteří jej ouplně ovládali, nechtěli o povolnosti ani slova slyšeti, a tak se stalo, že Řím se skoro se všemi vládami katolickými velmi znepřátelil.

75.

Milostnice a kněžouři.

brátíme se nyní zase do Francie, abychom i tam uviděli, kterak poznenáhlu se probouzející národní sebevědomí lidu bránilo se proti roztahování se jezovitů, kteří jako pavouci tenata zlopověstných ouskoků svých po celé zemi rozprostírali. Vypuzení jezovitů z Francie stalo se ale způsobem méně násilným, aniž nebylo tak nápadné a nenadělalo takového hluku, jako vypovězení jejich ze zemí španělských a italských. Příčinou toho jest povaha lidu francouzského, kterýž byl mnohem pokročilejší, než obyvatelé ostrova appeninského a pyrenejského. Neboť ve Španělích a Italii opírali se jezovité o lid málo vzdělaný a tímto vlivem svým a mocí svou, jakouž měli na lid tamní, ovládali též vládu. Toho ale ve Francii nebylo. Tam dostalo se loyolitům nejprvé u dvora potřebné ochrany, aby mohli na lid působiti, jenž vůbec s nevolí a zlostně pohlížel na řádění zbožných (?) otců jezovitských. Následkem tohoto opáčného poměru dálo se i vypuzení jezovitů z Francie způsobem zcela jinakým než ve Španělích a v Italii. Neboť kdežto ve Španělích a Portugalsku musely se teprv důkazy o hrozných zločinech jezovitů sbírati, aby se lidu ohavnost tohoto řádu jasně před oči postavila a i pak, kdežto se muselo s rychlostí neobyčejnou, ano, násilím přikročiti k neodkladnému vyhnání jejich ze země, aby jim nezbylo času, novými klepy a piklemi, rejdy a šejdy lid omámiti a v blud uvésti, nebylo ve Francii žádných takových opatření potřebí. Neboť tam by byl lid raději viděl čím dřív tím líp jezovity ze země prchati a bylo pouze potřebí, aby dvůr se přiměl k vypovězení jich ze země.

V předešlých kapitolách líčení svého jsme viděli, kterak za vlády Ludvíka XIII. vliv a moc jezovitů u dvora francouzského vzrostly, kteréžto moci ošemetní loyolité zejména ve sporech jansenistických tak hrozně zneužívali. Ano, novější děje-

pisná bádání nám přinesla důkazů, že i král francouzský Ludvík XIV. sám byl členem tovaryšstva Ježíšova. Bylť již dříve před oltářem královské kaple své ve Versaillesu složil trojí slib řeholní onoho řádu do rukou kardinála Rohana a krátce před smrtí jeho podal mu týž kardinál jednou při přijímání i čtvrtý slib řeholní, který pak Ludvík XIV. také před ním slavné složil.

Za posledních let života jeho požíval zpovědník jeho, jezovitský páter Tellier, tak neobmezeného vlivu u krále, že nikdo se neodvážil jemu ani slovem v ničem odporovati. Cokoli Tellier chtěl, to se muselo státi a bez vědomí a bez schválení jeho neučinil Ludvík XIV. ničeho. Tak na př. žádal Ludvík XIV., cítě, že se blíží konec života jeho, aby mohl ještě jednou, prvé než umře, viděti Noaillesa, kardinála arcibiskupa pařížského, který byl, jak čtenářům vědomo, následkem sporů jansenistických ode dvora vypovězen, aby se s ním, prvé než by se na věčnost odebral, smířil. Leč Tellier k tomu nesvolil, a tak král od této žádosti své upustil.

„Celý svět by myslel," namítal ošemetný jezovita králi, „kdyby se kardinál v tomto okamžiku u dvora objevil, že Vaše královská Milost na pokraji hrobu toho želí, že jste proti němu, jak toho pro své zásady jansenistické vším právem zasloužil, přísně zakročil."

„Ale vždyť já proti němu nemám žádné osobní zášti," odvece na to král. „A co jsem proti němu nařídil, musel jsem učiniti co král a co soudce jeho; teď ale, nalezaje se na lůžku smrtelném, rád bych jej ještě jednou co člověk a co přítel uzřel, neboť já jsem si jej vždy nad míru vážil, ano, já jsem jej i miloval."

„To nic nevadí; pomněte ale, královská Milosti, že zájmy náboženské jsou přednější, než náklonnost srdce," namítal jezovita.

„Nuže tedy," odpověděl s hlubokým povzdechem mocnář, „nesmí-li kardinál přijíti k lůžku mému, ať mu tedy alespoň píše nejvyšší můj kancléř, že jsem naň v posledních okamžicích života svého s láskou a beze vší hořkosti vzpomínal."

A kancléř psal kardinálovi skutečně; ale nepsal, co byl mu vzkázal umírající král, nýbrž to, co mu zpovědník králův diktoval. A tak obsahoval list kardinálovi zaslaný místo přívětivých slov odpuštění, výrazy trpkých urážek, které šedého stařičkého kardinála ještě více zabolely.

Nařízení královské za příčinou přijetí bully papežské „Unigenitus," proti kteréž se právě v tu dobu ze všech stran nesmírně brojilo, leželo jezovitům tak velice na srdci, že se zpovědník králův Tellier vší silou vlivu svého zasazoval o to, aby ještě před smrtí královou nařízení toto vešlo v moc zákonů říšských. A tak několikráte předložil chytrý jezovita onen králi k potvrzení list, jímž vévoda Filip orleánský, za vladaře po smrti Ludvíka XIV. určený, měl býti zavázán, provésti konečné přijetí bully této za zákon královský. Leč král nechtěl na smrtelné posteli poslední okamžiky života svého náboženskými bádáními ztrpčovati a vždy takto se k zpovědníku svému vyslovil:

„Víte, tuším, příliš dobře, že jsem nikdy neměl jasného ponětí o sporu tomto, jakým způsobem tedy můžete žádati na mně, abych nyní o tom rozhodnul, kde můj duch jest tak sesláblý? Až posud jsem činil všecko pod vlivem vaším a tudíž i toto vám kladu na svědomí, abyste se z toho sami zodpovídali."

„Z celého srdce rád přijímám na se tuto zodpovědnost," odvece slavně jezovita Tellier. „Vždyť jsem všecko, cokoli jsem učinil, pouze k větší cti a slávě Věčného Pána učinil a tudíž jsem ouplně přesvědčen, že to poslouží zajisté k blahu duše Vaší královské Milosti, pakliže se dle rozkazů svatého Otec zachováte."

Ještě v posledních okamžicích před smrtí královou nalehal zpovědník jeho u přítomnosti kardinálů Rohana a Bussyho na umírajícího panovníka, předkládaje mu dotčenou bullu k potvrzení, „neboť nemůžeme vědět," pravil chytrý jezovita, „co nás očekává, až král tento oči zavře." Při tom držel Tellier umírajícího krále v náručí, ale tento na ustavičné nalehání ošemetného jezovity ani slovem neodpovídal. Konečně s velikým namaháním naposled ještě oči otevřev, pravil k osobám, kolem lůžka jeho stojícím: „Učinil jsem všecko, co bylo v mé moci, abych mezi vámi zjednal míru; leč bohužel, nepodařilo se mi to; budu tedy prositi Boha, aby On vám míru toho popřál. To jest všecko, co nyní mohu pro vás učiniti. Přece ale mohu odebrat se na věčnost s tím sebevědomím, že jsem s vámi upřímně smýšlel. A oklamali-li jste mě, není to vinou mojí, nýbrž pouze vinou vaší. Neboť já jsem usiloval vždy jen o blaho a o prospěch církve katolické."

Zdaž nejeví se v těchto posledních slovech umírajícího krále obžaloba jezovitů, kteří jej piklemi svými jako pavouci obestřeli?

Jakmile byl král Ludvík XIV. oči své k věčnému zavřel spánku (dne 1. září 1715), vložil zpovědník jeho Tellier zemřelému panovníku do chladných, ztuhlých rukou kříž a u mrtvoly královy bděli až do přenešení jejího do královské hrobky svatodivišské jezovité, dnem i nocí kající žalmy odříkávajíce; obřad to, který až posud byl u dvora francouzského neslýchaný.

Dědic královského trůnu francouzského a neobmezené moci Francie, kterou zemi této Ludvík XIV. získal, byl slaboučký, tepry pětiletý hošík, Ludvík XV., druhorozený syn vévody burgundského. Za nezletilosti posledních předešlých králů francouzských, Ludvíka XIII. a Ludvíka XIV., vládly vždy na místě jejich matky jejich; ale matka nynějšího krále byla již dávno zemřela, a jediný posud žijící ujec jeho stal se povoláním svým na trůn španělský a odřeknuv se nápadnictví na trůn francouzský, cizincem ve Francii a nad to by byla jmenováním jeho za vladaře přišla Francie v odvislost od Španěl — a tudíž přináleželo vladařství ve jménu nedospělého krále vévodě Filipu orleánskému.

Tento muž, jemuž nyní byla na několik let svěřena vláda v zemi z mnoha ran krvácející, narodil se v roce 1674 a byl člověk bystrého ducha a schopností nevšedních, příroda jej byla nadala přívětivostí a nevšední uhlazeností mravů, jakož i jemným a outlocitným srdcem. Vévoda tento honosil se ostrým a bystrým úsudkem o záležitostech vládních i vojenských a znal se neméně i ve vědách a v uměních, kteréž si byl pilným čítáním, v němž jej neobyčejná paměť jeho a rychlá chápavost nad míru podporovaly, osvojil. Leč tím, že předešlý král Ludvík XIV. buď ze zásady aneb z nedůvěřivosti jej ode všech záležitostí státních vzdaloval, nedostalo se vévodě orleanskému až posud příležitosti, aby schopností svých nějak ve prospěch vlády použil; ony mu sloužily pouze, a to také zejména proto, že se mu nedostávalo stálosti a vytrvalosti, pro ukrácení dlouhé chvíle, která jej neustále trápila, a tato slabost povahy jeho poskytovala lidem, kteří jej dovedli baviti, aneb kteří se mu jakýmkoli

jiným způsobem dovedli zalichotiti, vítané příležitosti, že vůči svůdným příkladům, které mu na dvoře jeho se všech stran kynuly, navzdor svému lepšímu náhledu octnul se v moci jejich, jsa jim vítaným nástrojem a nemoha se ubrániti vlivu jejich.

Na neštěstí pro něho zemřel nejšlechetnější z důvěrných přátel jeho, markýz z Arey již v roce 1694 a Filip, vévoda orleanský, upadl nyní zcela do rukou několika mladých prostopášníků, kteří se neustále okolo něho nalezali, a jmenovitě měl největšího vlivu naň přivrženec jezovitů, abbé Dubois.

Dubois byl syn chudého ranhojiče v dolením Limousinu, krajině francouzské; schopný chlapec tento ale nalezl outrpné dobrodince, kteří, ujavše se ho, dali jej študovati; on pak pokračoval utěšeně ve svých studiích a osvojil si jmenovitě značné známosti dějepisné. Když byl studia svá skončil, odebral se do Paříže, kdež se věnoval duchovnímu stavu a při té příležitosti seznámil se s učitelem vévody orleanského, který si jej zjednal, aby s vévodou se cvičil. Dubois ale uměl si za nedlouho získati přízeň vévodovu v také míře, že lichotě vášním a náklonnostem jeho a kořistiv velmi uměle a obratně ze slabých stránek jeho, dosáhl nad ním takové moci, že se vévoda ani pak, když byl dosáhl již mužského věku, nemohl vlivu tohoto muže, jakkoli mu to bylo nesmírně obtížným, nikterak ubrániti.

Dubois byl muž velmi bystrého ducha a dovedl provésti práce, byť byly i sebe namáhavější, při tom ale byl taktéž nanejvýš rozmařilý, a říkalo se o něm vším právem, že v povaze jeho všecky nepravosti hádaly se o to, která nejvíce nad ním vládne. Muž tento všemožně se snažil, aby ve vévodovi každou jiskérku mravního citu udusil, on jej svedl k tomu, že pohrdaje vší slušností nejhorší rozmařilosti zcela veřejně páchal, od něho naučil se vévoda převrácené zásadě, dle které jsou prý rozšafnost a správnost u mužů a ctnost a počestnost u ženštin pouhými frásemi. A tak se stalo, že za nedlouho se octnul vévoda u prostřed nejhorších prostopášníků, navzdor tomu, že je veřejně nenáviděl a jimi pohrdal. Nejvíce obdivoval velkopřevora verdanského a to proto, jelikož tento co kněz již po čtyřicet let od vysvěcení svého počínaje, nikdy nelehal do postele, aby byl nebyl býval opilý a neustále si několik sličných souložnic vydržoval.

Dá se snadno myslet, že takovýto princ, byv za vladaře povolán, nejen že nepořádnému životu, jakýž tehdy u dvora královského ve Versaillesu panoval, přítrž neučinil, aniž že ho obmezil, nýbrž na opak, za jeho vlády se ničemnost dvora královského ještě na vyšší stupeň povznesla; taktéž jest věcí zcela přirozenou, že jezovité tohoto hanebného řádění u dvora francouzského použili k tomu, aby vliv svůj rozmnožili, a aby tajné své záměry tím snáze provedli. —

Vladař nebyl přílišným přítelem práce, a tudíž jen malou část dne věnoval záležitostem státním; leč od 5 hodin odpoledne až do příštího dne do rána nestaral se ani za mák o své záležitosti vládní, nýbrž tu se zcela věnoval svým večerním zábavám, při kterýchžto se mimo několika mladých prostopášníků a souložnic jeho, účastnily i jiné ženštiny, někdy i dcera jeho, vévodkyně z Berri, kteráž vedla podobný pohoršlivý život, jako otec její, a při kterýchžto zábavách nebylo nic vznešeného a svatého, ano, při nichž se i každý dobrý mrav s nejdrzejší nestydatostí nohama šlapal.

Třeba se vévoda Filip orleánský nedal jezovity tak ovládati, aby byl sám co do své osoby býval jejich nástrojem a aby jim sloužil za hříčku, přece nechal je

čisté hospodářství jejich ve své zemi i u svého dvora prováděti. Do náboženských hádek jansenistů a molinistů jen potud se sám pletl, aby obě tyto strany žihadlem vtipu svého mohl zbodati. Ostatní rozřešení hádek jejich, jakož i veškerou správu státní ponechal zcela důvěrníku svému Duboisovi, jemuž byli jezovité ku klobouku kardinálskému dopomohli, a který tudíž nesměl opomenouti, aby při každé příležitosti se jim za to vděčným prokázal.

Spory jansenistické neustále více a více stavěly se v popředí stařičkým biskupem senezským, Soanem, který v roce 1726 vydal pastýřský list, v němž bylo několik vět, které se shodovaly s některými větami, jež zatratila bulla papežská, „Unigenitus“; následkem toho odbýval se v Embrunu církevní sněm krajinský a tento sněm zakázal dotčenému biskupu, jenž nechtěl odvolati zásady v onom listě pastýřském vyslovené, vykonávání biskupského ouřadu a jezovité vymohli na vladaři, že byl týž biskup do jednoho opatství v Auvergni vypovězen, kdež za nedlouho zemřel.

Kardinal arcibiskup Noailles s několika jinými biskupy protestoval sice proti tomuto odsouzení Soanenovu, ale krátce před svou smrtí v roce 1729 dal se Noailles pohnouti svou neteří, chotí maršala Grammonta, která jej velmi ovládala, a již byli jezovité získali, že bullu onu beze vší výminky přijal a zásady jansenistické zatratil.

To bylo poslední velké vítězství, jakéhož jezovité francouzští nad protivníky svými dobyli. Nástupce Noaillesův, posavadní biskup aixský, Vintimille, měl sice neustále na zřeteli, že má jezovitům a přímluvám i snahám jejich co děkovati dosazení své na stolec arcibiskupský a byl tudíž i horlivým přivržencem jezovitské bully „Unigenitus“, leč nadarmo hleděl domlouváním svým přiměti duchovenstvo své diecése k přijetí bully této; ano sto doktorů university pařížské odvolalo se proti výroku jeho, v němž spatřovali nadužívání moci jeho duchovní, k sněmovně pařížské a dalo se téměř s jistotou očekávati, že sněmovna taktéž kroky Vintimillovy uzná za provinění se proti moci duchovní.

Aby to překazili, pohnuli jezovité krále, jenž se byl mezi tím již sám osobně vlády ujal (1723), aby se odebral do sněmovny a tam aby žádal, by se bulla ona do sbírky říšských zákonů zanesla; leč sněmovna zdráhala se tak učiniti a sněm byl následkem toho rozpuštěn; brzy ale byl zase svolán, ale ani pak nepovolil.

Vláda Ludvíka XV. hlavně jest pamětihodnou tím, že tehdy se v největší míře rozmohl u dvora francouzského vliv zhýralých ženštin. Král Ludvík XV. byl sice od přírody nadán výbornými vlohami a taktéž byl dobrého srdce a šlechetného smýšlení; za prvních let vlády jeho taktéž se ho ani za mák netkla znemravnělost dvora jeho, a dlouho se ani dost málo nezpronevěřil choti své náklonností k jiné ženštině. Ale bohužel za nedlouho podařilo se několika mladým prostopášníkům, v jejichž čele stál vévoda z Richelieu, a v jejichž společnosti se Ludvík mnohem raději zdržoval, než mezi muži schopnými a zasloužilými, že v něm udusili ošklivost před nepravostmi; muži ti nejprvé v něm probudili a živili choutky jeho, jmenovitě náruživou lásku k honbě a ke hře, a brzy připojily se k těmto zábavám i důvěrné hostiny, při nichž se velmi mnoho vína pívalo, a kdež se s ženštinami zhýralými největší prostopášnosti páchaly.

Královna byla sice něžná a zbožná ženština, bohužel však nebyla s to, aby duchem svým krále ovládala; jsouc o sedm let starší, než choť její, pozbyla chorobou a četnými porody — porodilať v desíti letech šest dcer a dva syny — brzy mladistvou půvabnost svoji, a nemohouc přemoci odpor, jakýž jí působil začasté král, manžel její v opilství svém, jež se bohužel zhusta u něho opakovalo, vzdálila jej tímto odporem poznenáhla zcela od sebe a tím přispěla nemálo záměrům svůdníků jeho. Neboť jakmile král pozbyl stydlivosti, která jej posud od mnoha pošetilostí zdržovala, rychle sklesl až na nejnižší stupeň nemravnosti, kterou nemohlo zakrýti ani neustálé šetření dvorní etikety. —

Svědomitost králova, s jakouž každodenně plnil povrchní náboženské výkony, od jezovitů předepsané, a líčená zbožnost a skroušenost jeho, s jakouž vždy býval při mši přítomen, jevily znemravnělost královu ve světle ještě křiklavějším, tak že se líčená tato zbožnost jeho podobala téměř snižování a potupě náboženství.

Hraběnka z Mailly, která již po delší dobu potaji žila s ním v poměru velmi důvěrném, byla v roce 1735 veřejně za milostnici královu prohlášena. Leč tato brzy musela se o místo toto rozděliti se svou jednou sestrou, markýzkou z Vintimille, a v roce 1742 stala se na místě ní milostnicí královou druhá sestra její, kterou povýšil za to Ludvík XV. za vévodkyni z Chateauroux, tehdy ale měl král mimo ni ještě jinou milostnici, a to sice vévodkyni z Lauraguaisu.

Vévodkyně z Chateaurouxu zemřela v prosinci roku 1744 a na místo ní stala se v měsíci únoru roku 1745 milostnicí královou ženština, která se již delší čas před tím vynasnažila, aby královu pozornost na sličnost svoji upoutala. Ženština tato byla manželkou nájemníka daní královských Le Normanda d'Etioles a dcera bývalého řezníka v invalidovně, jménem Poissona. Té bylo vykázáno obydlí v královském zámku ve Versaillu, a za nedlouho povýšil ji král za markýzku z Pompadouru, načež ona přijala znak této v roce 1622 vymřelé rodiny šlechtické. Princezna Conti představila ji královně a za nedlouho ucházely se nejvznešenější šlechtičny u dvora královského o přízeň milostnice této. Dary, které ženština tato od krále obdržela, obnášely za nedlouho částku mnoha milionů, a nebylo dosti na tom, že král ji dary téměř obsypal, nýbrž štědrost jeho vztahovala se i na příbuzné její. Ona pořádala, chtějíc, aby se král bavil, nejkrásnější a nejskvělejší slavnosti a radovánky, při kterých se provozovaly baletní tance a divadelní představení s živými obrazy, při nichž sama obyčejně mívala hlavní úlohu a při nichž ostatní úlohy nalezaly se v rukou nejvznešenějších dvořenínů královských. S těmito zábavami střídaly se honby, štvanice a rytířské hry po způsobu turnajů středověkých. Někdy se i hrávalo o velké peníze v karty. Když pak již sestarala a když o milostném poměru jejím, v jakémž prvé s králem žila, nemohlo již býti ani řeči, tu vlastním přičiněním svým nemálo přispívala k tomu, že král čím dál tím hloub do kalu nepravosti a mrzkosti klesal, neboť se obávala, aby nepozbyla neobmezené moci a vlivu svého na krále; zejména nedopustila, aby se ke králi přiblížily kdy ženštiny, jejichž urozenost a krása jí mohly býti nad míru nebezpečnými. Pročež pečovala o to, aby sličné dívky od sprostých rodičů se kupovaly, aneb nešlo-li to, dávala je unášeti; tyto dívky pak bydlely ve zvláštních domech, které dala schválně k tomu cíli v jedné části parku (v zlopověstném parku jelením) vystavěti a musely sloužit králi k ukojení mrzkých chtíčů jeho; pakli se již

králi znechutily, dostalo se jim z pokladnice dvorní dobrého věna, a postaráno o to, aby se provdaly za některého chudého šlechtice ode dvora královského, tak že takovýmto způsobem poznenáhlu byl celý dvůr ve všech kruzích svých jediným kalištěm mrzkosti.

Markýzka Pompadourka ale dovedla se ostatně tak šetřiti, že se u ní i v pokročilém stáří jejím jevily ještě stopy bývalých vnad jejich.

Nejeden čtenář bude se asi tázati, kterak se při tomto darebáckém hospodářství, jaké panovalo tehdy na královském dvoře francouzském, chovali páni jezovité? Z počátku, pokud nebyla ještě Pompadourka na dvoře královském, jsouc jen potaji milostnicí královou, všemožně toto hospodářství podporovali, jelikož jim byly milostnice vhodnými a povolnými nástroji, prostředkem jichž krále ovládali. Věc ona ale vzala na se zcela jinou tvářnost, když markýzka z Pompadouru úplně si Ludvíka XV. osedlala; neboť tato nechtěla se o moc svou a o vliv, jakého u královského prostopášníka nabyla, s nikým děliti, chtělať, aby u dvora platila jedině její vůle, aniž by ji samou někdo ovládal, aneb vlivem svým na ni působil.

Zdá se to být v skutku věcí velmi podivnou, ano, skoro by nikdo ani neuvěřil, že jezovité, kteří se přece s nevýslovnou obratností do všech poměrů vpraviti a všecko ve svůj prospěch kořistiti dovedli, kteří byli zvláště v užívání nevěstek a milostnic za nástroje záměrů svých mistry, proti markýzce z Pompadouru ničeho nedovedli. A jakkoli si dali velmi záležeti na tom, aby ji do tenat svých dostali, přece se jim to nikdy nepodařilo, ano naopak, čím více se k ní vtírali, tím více je tato od sebe odstrkovala. Bylať si jednou markýzka vzala do hlavy, že se vší mocí svou zasadí o vypuzení jezovitů z Francie, a této myšlénky se již nespustila. Čekalať jen, až se jí nahodí nějaká vhodná záminka k uskutečnění záměru toho.

A příležitost ta nedala také na se dlouho čekati.

76.

Tajemný outok vražedný.

Mezitím, co se jezovité s markýzkou z Pompadouru takto o moc u dvora královského hašteřili, událo se cosi, čímž milostnice králova najednou nabyla vítané příležitosti k uskutečnění záměru svého.

Bylo to dne 5. ledna 1757, když Ludvík XV. vyjel si v obyčejném kočáře z Versaillu do Trianonu na návštěvu ke kralevici, jenž sídlel v tamním letohrádku. Chtělť tam přijeti k večeři a oddělení životní stráže jeho mělo jej provázeti na této vyjížďce. Vše bylo již k odjezdu připraveno, kočár a oddělení životní stráže stály již na nádvoří zámeckém a král v čele četné družiny vycházel právě ze vrat paláce. Stráže volaly na počest králi do zbraně, a král ubíral se ke kočáru, když tu najednou ucítil jakési bodnutí na levé straně prsou svých a sáhnuv si rukou na ono místo, na němž ucítil bolest, spatřil krev na ruce své. Rychle se tedy obrátiv, viděl nedaleko sebe státi nějakého neznámého muže a jelikož myslel, že tento muž mu ránu onu zasadil, zvolal hlasitě: „Chopte se muže toho, on mě chtěl zavraždit!“ Jak se samo sebou rozumí, ihned uposlechli strážníci jeho tohoto rozkazu a chopivše se muže onoho, odvedli jej bez prodlení do vězení.

K lepšímu vysvětlení události této musíme ještě připojiti, že se to stalo již pozdě večer, kdež panovala již ouplná tma, kterouž ozařovalo jen světlo kmitavých pochodní, jež nesli služebníci, kteří měli krále na této cestě jeho provázeti. Tím způsobem dá se velmi snadno pochopiti, že to bylo věcí prasnadnou, že se oukladník onen, aniž by jej byl kdo pozoroval, ke králi přikrásti a jemu nožem ránu zasaditi mohl. Krále ihned dovezli do zámku zpět a z počátku se vůbec u dvora obávali, že je rána panovníkova smrtelnou.

Mezitím se též rychlostí blesku i po celé Paříži roznesla zpráva, že je král smrtelně raněn, ano někteří docela tvrdili, že je zavražděn. Může si každý pomyslit, jaké rozčílení v celém hlavním městě Francie zpráva tato způsobila. Strana kralevičova a s ní i jezovité plesali a veřejně je bylo slyšet mluviti, nyní že nastanou zlaté časy pro Francii. Ano, bylo slyšet již mluvit i o plánech, kteréž se za vlády nástupce Ludvíka XV. provedou a s hlavami hrdě vztyčenými a drze a opovržlivě na protivníky své pohlížejíce, procházeli se jezovité po Versaillu. Ano, drzost jezovitská dosáhla i tak vysokého stupně, že přiměli nástupce trůnu k tomu, že vydal rozkaz, aby markýzka z Pompadouru ihned ode dvora se vzdálila. Tato se ihned rozkazu onomu podrobila a vzdálila se ode dvora královského. Zdá se, ano jest skoro jisto, že již tehdy dobře věděla o tom, že není poranění královo smrtelné

a tudíž že byla ouplně přesvědčena, že za nedlouho nabyde zase předešlé své moci u dvora.

A v skutku zlepšil se stav králův prvé než se toho kdo nadál a již za týden po svém vypovězení vrátila se opět markýzka vítězně ke dvoru královskému, a ze způsobu, jakým ji král přijal, patrně se jevilo, že posud nepozbyla naň předešlé moci své, nýbrž že vliv její, jakýmž krále ovládala, nyní ještě mnohem více vzrostl.

Mezi tím počalo trestní vyšetřování proti oukladníku onomu. Týž se přiznal, že se jmenuje Robert František Damiens. Když jej zatkli, nalezli u něho třicet luidorů, modlitby a nůž s dvěma ostrými želízky. Dalším vyšetřováním se objevilo, že zlosyn ten dříve po delší čas byl ve službě v jedné koleji jezovitské, že před třemi dny přišel do Paříže a dne 4. ledna že se dal do Versaillu ve fiakru dovézti. Přiznal se dobrovolně hned při prvním výslechu, že měl v oumyslu, krále zavražditi. Co jej ale k tomuto ohavnému činu jeho pohnulo, nemohli soudcové na něm vyzvěditi, a taktéž i na skřipci, když jej mučili, setrval při své výpovědi, že nemá žádných spoluvinníků. O předešlém jeho životě se vědělo pouze, že se narodil v místě Tieuloy-i, nedaleko Arrasu v hrabství Artoisu, kde byl prvé otec jeho nájemníkem statku šlechtického, že ale později o všecko jmění své přišel a tudíž že nemohl na vychování synovo skoro nic vynaložiti. Ano, jak se zdá, byl otec jeho rád, když synka tohoto se zbavil tím, že se mu podařilo, přivésti jej za kuchtíka do jezovitské koleje v Arrasu. Dále pak, jak se zdá, se oň rodiče jeho pra nic nestarali.

Damiens byl více let v koleji jezovitské v Arrasu kuchtíkem a když později odtamtud ze služby vystoupil, dostal se na přímluvu jezovitů za sluhu do jednoho šlechtického domu a tak se později po několik let co sluha šlechticů rozličných v několika městech francouzských potloukal. Leč navzdor tomu, že byl tolik let v tak zbožném místě, jako byla kolej jezovitská, ztrávil, byl přece daremný, sprostý ničema, který pro svou zhejralost a prostopášnost začasté byl od pánů svých ze služby vyhnán. Pokaždé, kdykoli byl Damiens beze služby, ujali se ho jezovité, a buď mu jinou službu opatřili, aneb, nemohli-li proň hned žádného místa nalézti, vzali jej do některé své koleje za kuchaře. Zdá se tedy, že si onoho člověka jezovité co podajný nástroj, jehož by mohli při podobných příležitostech použíti, vycvičili, a že mravní spustlost jeho a umrtvení všeho právního i mravního citu jeho byly dílem jejich. Když ve Versaillu útok na krále učinil, byl 45 let stár.

Jak jsme se již zmínili, zapíral, že by byl měl nějakých spoluvinníků, a ani v dobrotě ani mukami nejhroznějšími nepřivedli jej k vyznání spoluvinníků. Domněnky rozličné sice nasvědčovaly k tomu, že Damiens nemohl nikterak tento zločin svůj sám spáchati, leč nestává proto žádných právoplatných důkazů. Tak zejména již po nějakou dobu před 4. lednem nalezli sluhové královští kolikráte u paláce luxemburského, na zámeckém nádvoří versaillském, jakož i ještě na několika jiných rozličných místech v Paříži rozházené hanopisy proti králi. Poněvadž ale si Pařížané častěji v takových hanopisech libovali, bývaly výtvory podobného druhu velmi zhusta roztrušovány a policie nečinila jiného, leč že hanopisy tyto ničila, nekladouc dále žádné váhy na ně. Po outoku na krále ale se shledalo, že před 4. lednem nalezeno bylo mnohem více hanopisů po ulicích roztroušených, než kdy

jindy, a všecky že byly v stejném skoro slohu psány, dále že ve všech skoro obsaženy byly vyhrůžky proti králi. V tu dobu docházely kouřadům pařížským z rozličných míst Francie bezejmenné listy, na nichž byly vyobrazeny rozmačkané lilie, roztříštěné trůny a dýky. Dále se objevilo, že královská životní stráž na několik dní před dotčeným vražedným outokem, ano, jak někteří tvrdili, již na šest měsíců před tím dostala tajné napomenutí s několika stran, aby pilněji život králův střežila. Svědkové někteří dokázali, že pokladník anglický, pán z Poissieru, v jedné schůzi mladých šlechticů, kde se o událostech denních mluvilo, a zvláště o událostech u dvora francouzského, mezi jiným také zaslechl následující slova: „A což neví král, že lze i za našich dnů Ravaillaků nalézti!“ Na neštěstí ale nepovšimnul si pán z Poissieru, který z přítomných slova ta pronesl, a dost možná také, že si toho povšimnouti nechtěl. Polský hrabě Zalužský, který se tehdy v Paříži zdržoval a jenž byl osobou u dvora velmi váženou, dozvěděl se několik dní před poraněním královým, že se schyluje k tomu, aby krále s trůnu svrhli a kraleviče naň dosadili. On ale považoval celou tu věc za planou pověst, a nechtěl jí dvůr obtěžovati. Jakási Markéta Lepinová psala dne 31. prosince 1756 jednomu příbuznému svému do Langueste, že mu bude moci dne 6. ledna sděliti jakousi novinu, které se velmi podiví. Mladá dcera paní de la Coudre vyslovila se v dívčí škole svatojosefské dne 4. ledna k svým družkám, že v několika dnech král smrtí se světa sejde. Před soudem arci se vymlouvala, že se tím chtěla družkám svým toliko pochlubiti, které se jí vždy vysmívaly, že nic neumí, a tudíž že jim chtěla ukázati, že také něco ví. Královský jeden kočí, který dne 5. ledna z Versaillu se vracel, byl na mostě od dvou kněží zastaven, kteří se jej tázali, jak by se králi vedlo. I odpověděl, že se král má dobře a na to zřetelně zaslechnul, jak jeden k druhému promluvil: „Tak tedy se to nemuselo podařit.“ Jeden člen životní stráže královy se vyslovil, že půl hodiny před poraněním krále viděl Damiensa s jakýmsi neznámým mužským ve dvoře paláce královského státi, a že slyšel, kterak neznámý onen k němu promluvil: „Ty zde zůstaň a já na tebe počkám!“

Nedá se arci popírati, že mnohé z příkladů tuto uvedených zakládaly se pouze na pověstech mezi lidem kolujících a tudíž že nemohly býti soudcům platnými důkazy a pokyny k dalšímu pátrání. To ale je dokázáno, že se trestní vyšetřování toto dálo velmi povrchně, a že soudcové mnohé příčiny podezřívací, které se z počátku objevily, zcela mlčením minuli a to sice proto, že by bývali jimi mnohé vysoce postavené osoby přivedeny v podezření, že byly taktéž ve spiknutí ono zapleteny. Jmenovitě předseda soudního dvoru, Maupeau, známý přítel jezovitů, nemálo si popiloval, aby trestní záležitost ona byla co nejdříve vyřízena, vysloviv se, že by se vyšetřování to příliš dlouho protáhlo, kdyby se mělo po tak nepatrných malichernostech blíže pátrati a nyní že toho je potřebí tím méně, an se král na živě nalezá.

Ale již tehdy měl všecken lid jezovity ve velkém podezření, že byli taktéž velmi zapleteni v záležitost tuto a třeba ve spisech trestních se nenalezá žádného důkazu o tom, nesmí přece dějepisec zcela mlčením minouti toto mínění lidu o řádu loyolitském a pročež se zde ještě zmíníme o pověstech oněch, na základě jichž vinil lid jezovity z oučastenství při tomto vražedném outoku.

Nejprvé byla lidu nad míru podezřelou okolnost ta, že pocházel Damiens z Arrasu, kde se nalezala znamenitá kolej jezovitská, jejíž členové již po delší dobu vynikali pobuřujícími kázaními svými proti králi a proti dvoru jeho. Ještě podezřelejší ale bylo, že se Damiens, jak se sám vyznal, osm dní před spácháním ohavného zločinu svého z toho jednomu jezovitovi zpovídal, a obdržev od něho rozhřešení, z rukou jeho pak Tělo Páně přijal. Dále prý viděli někteří lidé dne 4. ledna choditi množství jezovitů ve světském oděvu ve Versaillu i v Paříži. V zahradě luxemburské překvapil kdosi dva jezovity, hovořící o tehdejších poměrech časových, a jeden z nich právě povídal druhému: „Jen se upokojte, milý bratře, a trpělivě očekávejte rozhodnou jakousi ránu, která se zajisté co nejdříve stane.“ A když viděli onino dva jezovité, že jejich hovor několik lidí poslouchalo, spěšně se vzdálili. Také se objevilo, že hleděli jezovité ve zpovědnici více lidí, jmenovitě mladíků, pohnouti k tomu, aby přistoupili co členové ke spolku, jenž si byl obral za oučel, bdíti nad tím, aby katolické náboženství ve Francii nebylo docela zničeno. V den pak outoku a sice téměř v tu samou hodinu, kdy byl spáchán, viděl jistý důstojník, kterak pět jezovitů vyšlo zadními dvířkami profesního domu v Paříži, čtyři z nich vsedli do kočáru, kdežto pátý vozkovi několik slov pošeptal a pak se vzdálil. Důstojník, jemuž bylo toto tajemné počínání nad míru podezřelým, jel za kočárem a viděl, jak ujížděli v něm jezovité směrem ke Couflonsu, kdež přebýval arcibiskup pařížský, jehož byl král ode dvora svého vypověděl.

Damiens byl k smrti odsouzen a rozsudek ten byl s neslýchanou krutostí veřejně na něm vykonán. Rozpálenými kleštěmi bylo mu maso z rukou a z nohou trháno a do ran lili mu rozpuštěné olovo a vařící smolu. Ruku, kterouž byl krále poranil, drželi mu nad plamenem, pálíce ji; načež teprv po krutém tomto mučení počali jej koňmi trhati. Praví se, že prý Damiens ještě žil, když mu koně již obě nohy a pravou ruku od těla utrhli. Ukrutné toto divadlo bylo lidu proto připraveno, aby se mysl jeho od onoho ohavného činu odvrátila, leč docílilo se tím na opak, že lid počal tím více na mysli přemítati, zdali nešťastník onen přece neměl spoluvinníků ohavného onoho zločinu a opět byl lid přesvědčen, že nikdo jiný jej k ohavnému onomu činu nesvedl, než jezovité. A důmnění to tak hluboce vniklo do lidu, že se srotil a přitáhnuv houfně před domy a koleje jezovitské, počal si tam tak hřmotně počínati, hroze, že ošemetným jezovitům střechy nad hlavami zapálí, že muselo vojsko vytáhnouti a lid rozhořčený rozehnati.

77.

Šíbal Lavalette.

Rozumí se samo sebou, že markýzka z Pompadouru použila této rozhořčenosti u lidu, aby tím více přiblížila se k uskutečnění dávného přání svého, totiž vypuzení jezovitů z Francie. Onať nezatajila králi, jaké pověsti mezi lidem kolují a způsobila vlivem svým, že král dlouho jezovitům dvůr svůj zapověděl. Leč na tom nebylo markýzce dosti, neboť ona dobře věděla, že členové řádu toho za nedlouho se opět jako hadové ke dvoru vloudí, nepodaří-li se jí, aby je z celé říše vypudila. V tom přispěla následující událost nemálo k rychlému uskutečnění záměrů jejich a nejen, že naplnila lid ještě větším rozhořčením proti jezovitům, nýbrž i krále samého velice proti nim popudila. A to byl soud s šíbalem Lavalettem.

Jelikož byl soud tento hlavní příčinou vypuzení jezovitů z Francie, musíme se u něho trochu déle pozdržeti.

Jezovita Lavalette vyslán byl v roce 1742 co misionář na ostrov Martinik. Hned, jakmile tam přibyl, objevil velmi bystrého ducha a za nedlouho byl do všech poměrů ostrova onoho ouplně zasvěcen, tak že jej jezovité po pětiletém pobytu jeho na ostrově tom ustanovili za prokurátora domu profesů ve sv. Petru. Leč tento dům profesů byl celý zadlužený a tudíž mohl jen málo jezovitů uživiti. Lavalette, přesvědčiv se o tomto zlu, přemýšlel ihned, jakými prostředky by tomu odpomohl. Jsa chytrá hlava, za nedlouho věděl, jak si v tom má počíti. K svatopetrskému profesnímu domu patřily totiž rozsáhlé pozemky, z nichž ale větší část, ležíc ladem, žádného užitku nenesla. Skoupil tedy Lavalette, jedva že se byl stal prokurátorem, velkou část černých otroků, aby pomocí jich onyno ladem ležící pozemky líp zdělal, a spolu najmul si obratné dozorce, kteří výborně rozuměli obchodu s otroky.

K zakoupení tak značného počtu otroků, jakož i k opatření potřebných dozorců k nim bylo potřebí mnoho peněz, jednalo se tedy tomuto páteru jezovitskému o to, jakým způsobem by si peněz oněch mohl zjednati. Lavalette, chytrý a všestranně zkušený muž, přemýšlel sem a tam, jak by si pomohl z této nesnáze, až konečně přece se mu podařilo, potřebných peněz k tomu si vypůjčiti, leč peníze ty nepomohly mu příliš mnoho.

Francie totiž tehdy nemálo zkracovala zámořské osady své v každém ohledu, a tím se stalo, že i na Martiniku měly peníze mnohem menší cenu, než ve Francii, tak že na př. měl-li kdo od tamtud nějaké peníze do Francie posílati, vždy na nich musel nejméně čtvrtinu, ano mnohdy i třetinu tratit. Lavalette prohlásil tedy všem osadníkům na Martiniku, jakož i všem obchodním domům na ostrovech

antilských, že pomocí řádu svého jest s to, každému, kdož by mu na Martiniku nějakých peněz zapůjčil, v Lyoně v celé částce a beze vší ztráty zaplatiti, to ale jen pod tou výminkou, když se placení ono teprv až v 30 ano i v 36 měsících díti bude. Spolu se zavázal, že na všecky jemu svěřené peněžité částky vystaví jisté směnky, jak se však samo sebou rozumělo, zněly směnky ty na 2½ roku a po celou tu dobu neplatilo se z peněz oněch pražádných ouroků. Proto ale přece viděli obchodníci antilští, předpokládajíce, že směnky budou v čas vyplaceny, že by jim tento obchod nebyl na škodu, jelikož mohli takto požadavky obchodníků francouzských v plné sumě zaplatiti a ouroky, které by byli za 2½ roku z peněz oněch brali, neobnášely tolik, mnoho-li musívali prvé na penězích svých ve Francii tratiti. Svěřili mu tedy někteří obchodníci peníze, z počátku arci jen v malých částkách; jelikož se ale směnky, na částky ony vystavené, vždy v pravý čas a řádně vyplácely, zapůjčovali Lavalettovi pak peníze i ve větších částkách, které byly taktéž řádně vyplaceny. Tím vzmohl se úvěr tohoto jezovity nad míru, tak že za nedlouho nebylo na ostrovech antilských téměř ani jednoho domu obchodního, kterýž by byl neměl peníze u pátera Lavaletta.

Takovýmto způsobem míval jezovita onen nesmírné peníze v rukou a užíval jich k zakupování pozemků a otroků, a když již měl těchto dosti, nakupoval za peníze ty americké zboží, s nímž vedl pak značný obchod do Evropy. Za zboží jeho museli mu všickni obchodníci platiti španělskými penězi, a jelikož tyto platily na Martiniku o třetinu více, než jinde, měl při tom nesmírný zisk. Za několik let měl pak jezovita onen skoro celý obchod s Evropou sám v rukou a vždy míval několik lodí se zbožím svým na moři, které až do nejvzdálenějších krajin se plavily a brzy bylo jméno jeho všem fracouzským i cizím obchodníkům známé.

Za peníze takto vydělané dával stavěti nádherné paláce a obromné sklady ve Sv. Petru, skoupil pozemky kolem celého velkého chobotu sv. Dominika a proměnil je v osady, na nichž pomocí svých černých otroků pěstoval takové množství cukru, kávy, tabáku, bavlny a indiga, že pak nemohl s ním žádný obchodní dům antilský závoditi. Takovýmto způsobem byl za nedlouho i obchodníkům i osadníkům trnem v oku, a teprv nyní viděli, jak zpozdile jednali, zapůjčivše onomu černokabátníku peníze své vlastní do obchodů, kterýmiž je nyní přivedl takřka na mizinu. Poněvadž ale bědování jejich, jak se samo sebou rozumí, jim nic nepomohlo, počali si vésti stížnost u dvora francouzského, žádajíce odtamtud prostředků k odstranění tohoto zlořádu.

Následkem toho poukázala vláda P. Sacyho, kterýž byl jenerálním prokurátorem misií jezovitských na ostrovech, aby poněkud obmezil příliš špekulativního ducha duchovního bratra svého. Sacy ihned slíbil, že tak učiní, ale proto přece ani ve snu mu nenapadlo, aby tomuto slibu svému za dost učinil, a tak znovu den ode dne opakovaly se stesky a žaloby majitelů osad a to sice čím dál tím ve větší míře. Viděla se tedy vláda nucena, chopiti se ráznějších prostředků a protož nařídila ku konci roku 1753 francouzskému náměstkovi na ostrovech antilských, aby předvolal P. Lavaletta a aby jej pak odeslal k zodpovídání do Paříže. Tento tak učinil a Lavalette ihned uposlechl tohoto rozkazu. Prvé ale, než z Martiniku odejel, dal si od náměstka královského, kterého si byl dobrými slovy a ještě

lepšími penězi získal, jakož i ještě od jiných vznešených osob, o nichž věděl, že u dvora pařížského nějakého vlivu požívají, vystaviti vysvědčení příznivá.

Když pak v měsíci lednu 1754 v Havru přistál, čekali tam na něho již spolubratří řeholní a sice dotčený P. Sacy a P. Forrestier, hlavní jeho obchodní dopisovatel ve Francii, a ti jej s velkou slávou do Paříže provázeli. Ve všech městech, kde byly koleje neb domy jezovitské, byly jemu ke cti spořádány slavnosti na uvítání a v městech, kde neměl řád jezovitský žádných domů, dostavili se k uvítání jeho členové řádu z jiných blízkých kolejí, zkrátka, jezovité si dali všemožnou práci, aby získali proň veřejné mínění a aby velikými těmito poctami dvůr královský obalamutili.

Čtenáři naši tuším, že se ještě budou pamatovati, že se jezovitům činily již dříve a sice v Portugalsku velmi trpké výčitky pro rozsáhlý obchod jejich, a že se jim připomínaly stanovy rádu jejich, které jim každý obchod zapovídaly. Čtenáři laskaví se snad i dále ještě pamatují, kterak se tehdy zbožní otcové onino vymlouvali, že se v dalekých oněch krajinách zámořských zabývají pouze přiváděním nevěřících k víře Kristově, nikoli však záležitostmi světskými a zejména obchodem. Ano, loyolité onino byli tak drzí, že popírali obchod svůj vůči tak ohromných skladišť zboží, kteréž si byli na pobřeží mořském v Portugalsku vystavěli.

Podobně šejdířsky se nyní i ve Francii zachovali. Neboť i zde objevil se Lavalette pouze co výtečný a zasloužilý misionář, a jelikož si byl s sebou do Francie, jak jsme se již zhora zmínili, přivezl vysvědčení od náměstka královského, v němž se tento s velikou pochvalou vyslovil o snaze Lavalettově v rozšiřování víry Kristovy, aniž by se byl jediným slovem zmínil o obchodu jeho, bylo to tehdy při vlivu, jakéhož ještě řád jezovitský u dvora královského ve Versaillu požíval a jelikož se král velmi málo o své záležitosti vládní, tím více však o své milostnice staral, věcí prasnadnou, namluviti Ludvíku XV., že všecko obviňování zbožného pátera Lavaletta jest jen bohaprázdnou pomluvou. Ano, král byl úplně přesvědčen, že výtečný kněz tento jest muž úplně nevinný, který se v misionářském obvodu svém jedině rozšiřováním víry křesťanské mezi divochy a nevěřícími zaměstnává a že když někdy malý obchod s cukrem a s kávou do Evropy vede, stává se to proto, aby chudičkou misionářskou osadu svoji udržel; lišák Lavalette taktéž se vymlouval, že nevede obchod se žádným jiným cukrem a s jinou kávou, než s tou, kterou si na svých nepatrných osadách pěstuje, a že byť by i se svými vlastními přírodními výrobky obchod vedl, nemůže se mu to za zlé míti, tak jako to nikdo nemůže za zlé pokládati hospodáři, že prodává na trhu obilí ze svých polí sklizené. Takovýmito výmluvami se v skutku podařilo, že dvůr královský uvěřil, že je Lavalette ouplně nevinným a vláda mu tedy povolila, že se směl zase na Martinik vrátiti, a myslila, že se dosti o tamní osadníky postará, když přijme od Lavaletta přísahou ztvrzený slib, že se nebude více pouštěti do žádného obchodu a ze tamním obchodníkům nezavdá žádné příčiny k stížnostem.

Ale co platí přísaha u jezovity, znají čtenáři naši již z nauky jejich mravní, jakož i z mnoha příkladů praktických, které jsme jim ve spisu tomto ukázali, a Lavalette byl příliš dobrým následovníkem Loyolovým, než aby byl se zvyku jezovitskému zpronevěřil. Tudíž, jedva že se zase vrátil na ostrov Martinik

v květnu 1755, opět počal jako dříve obchod svůj provozovati, ano, provozoval jej v rozměru ještě větším, zařídiv tam směnárnu a založiv několik velkolepých továren.

Tím se stalo, že obchod jeho stál ve květu mnohem utěšenějším, než prvé, a jenerál tehdejší, Ignác Visconti, pohnut těmito velkými zásluhami jeho o řád, propůjčil mu důstojnost nejvyššího inkvisitora a jmenoval jej apoštolským prefektem, jezovitských misií antilských.

Mezi četnými obchodními domy v Evropě, s nimiž byl Lavalette v obchodním spojení, byl nejvíce s ním zapleten směneční obchodní dům „bratří Lioncy a Gouffre" v Marsilii. Ku konci roku 1755 dlužoval Lavalette tomuto obchodnímu domu ve směnkách $1\frac{1}{2}$ milionů lirů. Rozumí se samo sebou, že obchodní dům onen tak velkou peněžitou částku nenechal u něho bez náležitého podpůrství. A toto záleželo ve zboží koloniálním v ceně asi dvou milionů lirů, a zboží to slíbil Lavalette ještě v podzimku roku 1755 na dvou lodích bratřím Lioncy a Gouffre do Marsilie zaslati. Důvěřuje se, že v náležitém čase lodi se zbožím oním do přístavu tamního přibudou, přijal onen obchodní dům směnku na peníze dotčené; leč lodi, které vezly zboží za peníze ty, byly na cestě z Ameriky od Angličanů, kteří se tehdy nalezali ve válce s Francií, odejmuty. Tím přišel onen obchodní dům marsilský do velmi nepříjemných rozpaků a následkem toho počal také úvěr jeho nad míru klesati, kteréhož byl až posud v značné míře požíval, a úvěr ten klesal tím více, čím jistější se jevila býti pověst o ztrátě lodí se zbožím. A jelikož se vždy více a více blížil čas, kdy měla směnka ona propadnouti, odebral se společník obchodu toho, Gouffre, sám osobně do Paříže, aby tam žádal od P. Sacy, rukojmího Lavalettova, by mu pomohl z těchto rozpaků, neboť nepochyboval obchodní dům onen ani za mák, že mocný řád jezovitský bude považovati směnku od člena řádu vystavenou tak, jako by ji řád sám byl vystavěl, a že jezovité, jelikož zboží, kterým se měla směnka ona zaplatiti, nedošlo, tuto směnku Lavalettovu opět na zpět vezmou a sami ji zaplatí, aneb že jiným způsobem jim k penězům dopomohou. Ale za nedlouho viděli, kterak se šeredně v této naději své sklamali. P. Sacy hned z počátku se všelijak hleděl vykroutiti, a když Gouffre počal býti se žádostí svou dolehavější, zaopatřil sice nějakou peněžitou částku, která ale nepostačovala k zaplacení směnky Lavalettovy a vymlouval se, že se musí, bude-li chtít více peněz dostati, písemně obrátit do Říma k jenerálovi řádu. Jak se zdá, tedy Sacy tak skutečně učinil, ale prvé ještě, než z Říma nějaké odpovědi obdržel, zemřel tehdejší jenerál řádu, Visconti, a mezi tím časem, než byl jiný jenerál řádu zvolen, zůstaly všecky důležitější záležitosti řádu ležet nevyřízeny.

Zatím se byl přiblížil čas, kde byla směnka ona splatnou, a jelikož bratří Lioncy a Gouff e, kteří měli platiti část $1\frac{1}{2}$ milionů, tak značných peněz sehnati nemohli, byli přinuceni, dne 19. února 1756 prohlásiti, že nemohou platit. Při tom ale zachovali se způsobem velmi poctivým k věřitelům svým a postoupili jim všecko své jmění, chtějíce býti raději žebráky, než podvodníky. Pořádání jmění jejich vyžadovala více času; po roce ale byla záležitost ona tak dalece vyřízena, že byl stav majetku i stav dluhů vyšetřen, a jelikož se mezi majetkem též nalezala směnka Lavalettova, zadal právní zástupce výboru věřitelského ihned proti páteru Lavalettovi, jakož i proti společníku jeho, P. Sacymu u konsulátu v Marsilii žalobu. Konsulát pak odsoudil oba, Lavaletta i Sacy-ho, nerozdílnou rukou k placení.

Již počali věřitelové se radovati, že se jim podařilo, tak značnou peněžitou část pro konkursní podstatu získati, kteroužto částkou by byl úpadek bratří Lioncy a Gouffre ouplně byl zrušen. Leč radost jejich byla příliš časná, neboť Lavalette mezi tím časem byl někam zmizel, jako by jej byla země pohltila, a všecko hledání a pátrání po něm bylo marné. Byltě se bezpochyby do některé z četných tehdy kolejí jezovitských ukryl, a možná, že i jiné jméno přijal; lišák ten pak bezpochyby že se nemálo sám musel smát tomu, že tak snadným způsobem věřitelům vytřel zrak a osvobodil se od placení. P. Sacy pak prohlásil se, že toliko Lavalette a nikoli také on je zavázán k placení, jelikož on jednal pouze z rozkazu jeho. A tak se skoro již zdálo; že se jezovité placení tak značné částky sprostí.

Mezitím ale rychlostí blesku rozhlásila se pověst o procesu tomto, tak že i jiné obchodní domy, s nimiž byl Lavalette ještě ve spojení, a které mu až posud neobmezeně důvěřovaly, myslily nyní, že se musí míti více na pozoru a že si musí mnohem opatrněji počínati. Mezi těmito sluší uvésti zvláště obchodní dům „vdova Groce a syn,“ který se obrátil k provinciálu řádu jezovitského v Paříži, žádaje od něho, aby se zaručil za dluhy profesního domu ve sv. Petru na ostrově Martiniku. Leč provinciál nechtěl o tom ani slyšet, odvolávaje se na to, že dluhy jednotlivého člena řádu nemohou ukládati i ostatním členům povinnosti k placení. Leč obchodní dům Groce a syn nespokojil se touto odpovědí, nýbrž podal u konsulátu pařížského žalobu, žádaje, aby veškeré jmění řádu jezovitského, byť by se nalezalo kdekoli, ručilo za dluhy Lavalettovy. V žalobě té poukazovalo se na to, že dle ústavy řádu jezovitského nesmí mít jednotlivý člen nějakého jmění, a tudíž že také nemá jednotlivec žádných práv pro sebe a že také nemůže se sám za sebe k ničemu zavázati, nýbrž že se všecky závazky a práva mohou toliko na celý řád vztahovati, a to tím více, jelikož dle ústavy jezovitů nesmí žádný jednotlivec bez svolení řádu ničeho podniknouti; musí prý se tedy i za to míti, že Lavalette rozsáhlý obchod, jakýž vedl na Martiniku, ve jménu a s vědomím celého řádu provozoval, a že tudíž všecky z tohoto obchodu Lavalettova pocházející požadavky na celý řád se vztahují. Rozsudek konsulátu, který byl dne 13. ledna 1760 pronešen, ouplně vyhověl stížnosti žalobníků; neboť všickni jezovité francouzští — proti jezovitům v jiných zemích neměl soud onen žádného práva — byli odsouzeni k zaplacení nejen celé jistiny dlužní, nýbrž i ouroků z ní. Z tohoto rozsudku ale ihned odvolal se provinciál pařížský a s ním i ostatní provinciálové francouzští; odvolali se na zásadu, dle níž celá společnost nějaká nikdy nemůže býti zodpovědnou za činy jednotlivce, a jezovité všemi prostředky se snažili, aby soud onen přišel před nejvyšší soud dvorní, při němž měli četné přívržence, leč marné byly v tomto ohledu všecky snahy jejich.

Při rozhodnutí tohoto sporu jednalo se především o to, aby soud seznal plnomocenství a rozkazy, které Lavalette od svých představených v řádu byl obdržel. Jenerální advokát Lepellettier de San Fargau, který obchodní dům Groce a syn zastupoval, dokázal z ústavy řádu jezovitského, že všecky statky jezovitů jsou společným a nerozdílným majetkem řádu a tudíž žádal, aby soud si dal od jezovitů ústavu řádu jejich předložiti.

Tato neohrožená žádost advokáta onoho způsobila po celé Francii úžas všeobecný, neboť až posud bylo věcí neslýchanou, aby se byl někdo odvážil žádati, by

jezovité předpisy a zákony své, kteréž ve velké tajnosti chovali, veřejně předložil a tudíž se s velkou napnutostí očekávalo, jakým způsobem říšský soud pařížský v této žádosti advokátově rozhodne.

A soud ten rozhodl ve prospěch žalobníků. Neboť dne 17. dubna 1761 obdrželi jezovité rozkaz, aby ve třech dnech předložili mu exemplář řeholní ústavy své. Prokurátor profesního domu pařížského, de Montigny, uposlechl bez prodlení tohoto rozkazu a předložil soudu žádané knihy o řeholi jezovitů. Následek toho byl, že dne 8. května 1761 prohlásil soud říšský slavně rozsudek, kterýmž bylo ustanoveno, že mají všickni jezovité francouzští nerozdílnou rukou za dluhy Lavalettovy ručiti.

Tak se skončil světoznámý onen soud nešťastně pro jezovity, leč soud ten měl míti pro ně ještě jiných horších následků, jak čtenáři naši z dalšího průběhu líčení tohoto uvidí.

78.

Jezovité poraženi vlastní zbraní svou.

Prokurátor profesního domu pařížského, P. Montigny, vyhověl žádosti říšského soudu, jak jsme se již v předešlé kapitole líčení svého zmínili, tak upřímným a poctivým způsobem, jaký byl až posud u jezovitů neobyčejným. Leč špatně se tím zachoval jezovitům, neboť tím na se uvalil zlost a nenávist všech svých spolubratří. „Neboť mohl prý i člověk nejobmezenějšího rozumu,“ pravili, „pochopiti, že rozkaz onen o vydání ústavy řádové směřuje k tomu, aby se řád jezovitský z kořene vyvrátil. Zvláštním úkazem jest i okolnost ta, že jezovité, kteří měli nějakého vlivu na dvoře královském ve Versaillu, ihned, jakmile se byli dozvěděli, že říšský soud pařížský žádá, aby se mu předložily knihy o ústavě řádové, odebrali se ku králi, žádajíce na něm zrušení této žádosti. A v skutku prý následkem toho král povolal k sobě prvního předsedu dotčeného soudu, a domlouval prý mu důrazně, že se soudní dvůr jeho příliš daleko pouští, žádaje na jezovitech předložení jejich ústavy řádové. Král pak vyslovil se dále, že je to výslovnou vůlí jeho, aby se v této záležitosti nečinilo jiných dalších kroků, a že prý již jezovitům sám písemně rozkázal, aby žádosti dotčené pařížského dvora soudního neuposlechli. Když pak předseda králi oznámil, že byly dotčené knihy od jezovitů již soudu předloženy, tu byl Ludvík XV. nemálo překvapen.

Je-li tato událost, jakkoli není úplně zaručena, pravdivá, tu se dá z toho tím více pochopiti zášť a hněv, jakým jezovité k Montignymu pro onu ochotnost jeho zahořeli. Ano, čím dál tím více museli jezovité želeti toho, že knihy své soudu pařížskému předložili. A tudíž hleděli, aby pokud možná tuto chybu svoji napravili a počali se o to raditi s kralevičem, kterýž konečně vlivem svým dosáhl toho, že král vydal rozkaz, aby tištěný exemplář řeholní ústavy řádu jezovitského, kterýž se ve sporných spisech soudu říšského nalezal, uložil se do tajného archivu státního. Leč soud říšský uposlechl tohoto rozkazu teprv pak, když si byl druhý exemplář jezovitské řeholní ústavy opatřil. Oba exempláře byly pak velmi pilně porovnávány a první exemplář vydán byl pak státnímu archivu k uložení, druhý exemplář pak doručen byl zvláštní komisi k proskoumání. Jezovité arci nemálo mrzeli se na to, že si v této záležitosti říšský soud pařížský s takou opatrností počínal, ale ještě více je mrzelo, že král toto počínání nepotrestal.

Když tedy měl nyní soud řeholní ústavu jezovitskou, kterou byli loyolité až posud před světem tak pečlivě tajili, v rukou, ihned jal se spis ten co nejbedlivěji skoumati a porovnávati věty ústavy té jednu za druhou, pokud se s všeobecným právem srovnávají a zdali se nepříčí zásadám mravním a všeobecnému bezpečí státu. A taktéž i král dal od šesti komisarů své státní rady ústavu řádu jezovitského proskoumati.

Při tom počínali si komisaři ti s velkou mírností, ale i s všemožnou pílí a opatrností. Rozličné zprávy, které v době od 3. až do 18. července, dílem od královské komise, dílem od referentů nejvyššího soudu říšského byly podávány, jsou nad míru důležité a uvidí laskavý čtenář brzy z výroku soudního, z jakého stanoviska pařížský soud říšský na ústavu řádu jezovitského pohlížel.

Jezovité nemálo byli ouzkostliví na konečné vyřízení záležitosti té u soudu pařížského. Neboť oni dobře věděli, že u lidu nebyli příliš oblíbeni a dále bylo jim též vědomo, že vliv jejich u dvora královského byl markýzkou z Pompadouru velmi obmezen, ano, že onano milostnice královská zanáší se myšlénkou, aby řád jejich ve Francii ouplně zničila, a že tudíž bude nyní ve vlastní řeholní ústavě jejich hledati zbraní proti nim. A že skutečně naleznou se v ústavě té zbraně proti nim, o tom byli sami ouplně přesvědčeni. Chápali se tedy již napřed všech prostředků, jakých vždy až posud používali k odpovědém na žaloby proti nim podané, totiž podezřívání, kdykoli tyto nemohli vyvrátiti neb zničiti. Pravilit totiž, že komisaři, kterýmž bylo svěřeno skoumání řádové, jsou kacířští jansenisté, kteří místa ze spisu onoho, která mají svědčit proti řádu jezovitskému, překrucují a křivě vykládají, uzpůsobujíce je k dosažení svých záměrů. Ano jezovité byli i tak drzí, že se opovážili tvrditi, že komisaři ti ani řeči, v které sepsána byla řeholní ústava jezovitská, nerozumí. Takovéto námitky jezovitů, jak se samo sebou rozumí, měly směřovati toliko k obalamutění sprostého lidu, jemuž znalost latinského jazyka platila za znamení nadobyčejné učenosti, u třídy vzdělané však neučinily tyto námitky jezovitské pražádného dojmu. Když jezovité počínali nahlížeti, že by takto příliš mnoho nepořídili, chopili se jiného prostředku. Tvrdili totiž, že žádný dobrý katolík se nesmí ani opovážiti popírati ústavu řeholní, kterou bylo devatenácte papežů římských beze vší námitky potvrdilo a při tom dovolávali se fráse, kterou až posud kolem sebe mlátí, že

všecka ustanovení, jež potvrdil papež římský, jsou na prosto neomylná, a že jest to v ohledu duchovním nejhroznějším zločinem, kdokoli jen dost málo odváží se k tomu, aby posuzoval nařízení stolicí římskou ztvrzená.

U dvora královského snažili se, aby si kraleviče a krále získali, ale markýzka z Pompadouru a ministr Choiseul zmařily všechy snahy tyto. Přece ale pokusil se král o to, aby jezovity ještě nějaký čas vzal si pod ochranu. Neboť on jim popřál času, aby se od oné kruté rány, která je tímto zakročením říšského soudu pařížského potkala, zotavili, a vydal pod záminkou, že si musí dáti od představených řádu jezovitského ve Francii během šesti měsíců předložiti svědectví, týkající se právoplatných nároků řádu na statky jeho, nařízení říšskému soudu, aby s vynešením rozsudku o řeholní ústavě a o jmění řádu jezovitského ještě rok posečkal. Tento rozkaz královský přijal říšský soud dne 6. srpna 1761 a zanesl jej s ohražením svým proti němu do protokolu. Stejnou dobou vynesl soud říšský rozsudek, jehožto první část řeholní ústavu řádu jezovitského zatracovala, a část druhá jezovitům zapovídala příští přijímání noviců do řádu a vyučování ve školách. Leč tento rozsudek mohl se teprv až po roce, jak byl král přípisem svým říšskému soudu nařídil, uskutečniti.

Zatím dal Ludvík XV. svolati všeobecný sjezd biskupů francouzských a žádal od nich, aby vyslovili své dobrozdání o následujících otázkách:

1. Zdali jezovité říši něčím prospívají, a jakých výhod, aneb jaké škody státu z toho vzrůstá, pakliže se řádu jezovitskému veřejné jakés působení v zemi svěří?

2. Jak se jezovité chovají ve svém učení a jakého smýšlení jsou o zásadách, týkajících se bezpečí mocnářů, práv státních, a vůbec všeobecné mravouky?

3. V jakém poměru nalezají se jezovité k biskupům v říši, jmenovitě, jsou-li povinni, jich poslouchati a zdali jich též poslouchají?

4. Zdali a jakým způsobem by se dala moc jezovitů obmeziti?

Leč v oné době, kdy král vyššímu duchovenstvu otázky ty k rozřešení předložil, panovaly v kruzích biskupů a prelátů francouzských všeobecný odpor a nelibost proti vládě a proti vládním ústavům. Bylať vláda za dob dřívějších a jmenovitě za dob hugenotských biskupům dala značného vlivu dosáhnouti. Nyní ale byly tyto vládychtivé snahy vyššího duchovenstva ve Francii, které se chtělo nad vládu samou vyšinouti, poměry tehdy u dvora panujícími nad míru obmezeny, a tudíž se biskupové museli obávati, že jakmile bude vliv jezovitů u dvora královského a po celé říši ohromen, bude tím i vlivu jejich citelná rána zasazena. A tím se dá lehce vysvětlit, že se dali biskupové od jezovitů přemluvit, aby, spojivše se s nimi, snahám vlády proti nim čelícím vší silou se opřeli.

A tak bylo ono svolání sjezdu biskupů francouzských pastí, do níž Ludvík XV, vlezl, a jak se téměř s jistotou dalo očekávati, vypadlo dobrozdání biskupů ouplně ve prospěch jezovitů. Nyní očekávali jezovité, že po tak slavném dobrozdání, jež pronese nejšlechetnější, nejpoctivější, jedině oprávněný soud, bude okamžitě zrušen rozsudek nejvyššího říšského soudu a oni že opět nabudou předešlé své moci a vážnosti. Neboť oni ani nemohli pochopiti, jak by král tak závažným důvodům, jak mu

je biskupové dali, odolati. Leč při této domýšlivosti své zapomněli jezovité, že všeobecný hlas veřejného mínění byl mnohem mocnější a závažnější, než mínění jednotlivců, a byť i biskupskou důstojností obdařených.

Leč ani sami biskupové nepronesli dotčené své dobrozdání jednohlasně. Neboť arcibiskupové besançonský a ruanský, pak biskup šalonský a neverský

Ricci Scipione.

odepřeli onomu dobrozdání svých podpisů. Oni byli totiž toho náhledu, aby se aspoň ono tuhé spojení, v jakém jezovité stáli k svému jenerálu v Římě a následkem kteréhož se vždy ode vší biskupské právomocnosti vyjímali, poněkud obmezilo, a aby se jezovité k vůli utišení rozhořčeného veřejného mínění proti nim jako ostatní kněži právomocnosti biskupské ve všem poddali.

V tomto dobrozdání biskupů objevila se králi velevítaná příležitost, jak by se této nesnáze své vyvléknul. K tomu cíli jal se prostředkem svého splnomocněného

ministra v Římě, kardinála Rocheforta, s jenerálem řádu jezovitského, Vavřincem Riccim, vyjednávati, hledě jej pohnouti k tomu, aby rodilé Francouze ustanovil za dozorce řádu jezovitského ve Francii, od nichž by pak všickni jezovité francouzští měli býti odvislými. Ale tento návrh králův byl zamítnut, a to sice způsobem, který musel nedůvěru proti řádu jezovitskému ještě více rozmnožiti.

Ricci totiž odpověděl na návrh krále francouzského, který mu kardinál Rochefort ve jménu vlády francouzské předložil, nejprvé obvyklým ubezpečením nejhlubší své oddanosti a úcty ke králi Ludvíku XV., spolu ale litoval, že mu naprosto je nemožno, k návrhu onomu přistoupiti, ant by se zařízení takové týkalo změny jednoho z nejdůležitějších článků ústavy řádové a že jeho výsady nesahají tak daleko, aby něco na řeholní ústavě změnil, ano, že něco takového učiniti je mu naprosto zapovězeno. Proto přece ale že se obrátil se žádostí k samému svatému Otci, jak by se měl ve věci té zachovati a kdyby se mu bylo od něho dostalo povolení k tomu, že by byl s radostí vyhověl přání krále francouzského; leč svatý Otec prý neuznal za dobré, aby něčeho měnil na ustanoveních, která mnozí z předchůdců jeho potvrdili. Ano, svatý Otec, Kliment XIII., jehož nad míru zabolelo, že se od něho žádá, aby výborný řád tak svaté společnosti, jakc jest společnost tovaryšstva Ježíšova, obětoval společnosti bezbožných lidí, odhodlal prý se k tomu, že sám bude králi psáti, a že mu na mysl uvede, že by změna ústavy řádové v tomto směru byla zhola nemožnou.

A v skutku papež Kliment XIII. poslal dne 28. ledna 1762 list podobného znění do Paříže. A při té příležitosti pronesl prý i jenerál řádu jezovitského, Ricci, onano památná slova: „Buď ať jezovité zůstanou, jak jsou, aneb ať raději zcela přestanou."

A dějiny rozhodly, že řád onen pominul. Ministr Choiseul postaral se o to, aby se král Ludvík XV. podobnými odpověďmi dvora římského nedal odstrašiti, nýbrž že říšskému soudu pařížskému ponechal volnou ruku, aby mohl ještě jednou ústavu řádovou bedlivě a zevrubně proskoumati.

Soud tento pilně sbíral v měsících únoru, březnu a dubnu 1762 všecky doklady k odůvodnění rozsudku jeho. K tomu cíli zapečetiti dal všecky knihovny jezovitů, jezovité ale obdrželi rozkaz, aby v kanceláři říšského soudu udali stav jmění jedné každé koleje; leč členové soudu onoho divili se nemálo, když uslyšeli, že jezovité ničeho nemají, naopak, že mají ještě značných dluhů, a že, kdyby jednou přišlo k rozpočtu jmění jejich, by museli prohlásiti úpadek. Co do zevnějšku pověděli jezovité také ouplně pravdu, neboť během onoho roku, který jim byl král k uspořádání záležitostí jejich povolil, prodali veškeré movité jmění své a peníze za ně stržené do Italie odeslali; taktéž vypůjčili se i na své nemovité statky značných peněz, a onyno vypůjčené peníze, pokud nebyly padělanými dluhy, taktéž do Říma jenerálu odeslali. Dále nalezli komisaři všecky jezovitské knihovny vyprázněny a i ze sbírek písemností jejich byly všecky důležitější spisy odstraněny. Pozoruje-li se toto počínání jezovitů, tu vidí každý velmi dobře, jak moudře se vláda portugalská a španělská, jakož i vlády rozličných měst italských zachovaly, že jezovity z nenadání překvapily, přes noc je ze zemí svých vyvezše, a takto jim nepopřály času k novým pletichám, ani k zanešení jmění jejich.

Dne 6. srpna 1762 byl uplynul rok, který byl král jezovitům k uspořádání záležitostí jejich povolil. Celá Francie, ano i celá Evropa s velikým napnutím očekávala rozsudek, kterýž bude nyní proti jezovitům vynešen. I vydal nejvyšší říšský soud pařížský rozsudek, jímž řeholní ústava řádu jezovitského, bully, přípisy, rozkazy a jiné listiny papežské, jakož i ustanovení a vysvětlivky jejich, formule skládání slibů řeholních, rozkazy jenerálů, jakož i nařízení jenerálních sněmů jezovitských po celé Francii byly za neplatné prohlášeny; dále se rozsudkem tím vyslovilo, že tato ústava řádová pro rozličné své vlastnosti v nižádném státu trpěti se nemůže, jelikož je právům státním nad míru nebezpečná, odporujíc vší duchovní i světské moci, jelikož směřuje k tomu, v církvi a v státu pod skvělou záštitou náboženského řádu, místo řádu, který by bažil po evangelické dokonalosti, uvésti společnost politickou, usilující o to, aby si veškerou moc osvojila. Aby se tedy tomuto zneužívání odpomohlo, zapověděl soud všem jezovitům jakož i ostatním jiným osobám nositi šat řeholní, poslouchati jenerála aneb pravidel řeholních, dále zapovídalo se rozsudkem tím každé písemné spojení s jenerálem aneb s jinými představenými řádu, přebývání další v domech a v kolejích, jakož i jiné přebývání pospolité. Řád jezovitský měl býti na prosto po celé Francii zrušen, a nikomu nemělo být dovoleno, nikdy a pod žádnou záminkou opětné uvedení řádu jezovitského žádati, neb navrhovati. Tato již před rokem v rozsudku onom vyslovená opatření měla býti nyní ve všech částech svých provedena a jmenovitě se rozsudkem tím zapovídalo navštěvovati školy, semináře, jakož i navštěvování kolejí, missií a jiných schůzí náboženských. Onino kněži tovaryšstva Ježíšova, kteří by chtěli nějakých nároků na nějaké výživné od státu činiti, měli se nejdéle do 3. února 1763 osobně před soudem říšským dostaviti a vysloviti se zřejmě, že nechtí více náležeti tovaryšstvu Ježíšovu. Budoucně nesmí prý žádný jezovita žádný veřejný úřad zastávati, nezaváže-li se prvé přísahou, že bude práva státu francouzského a svobodu gallikánské církve uznávati a zachovávati a nijakým způsobem s jenerálem neb s jinými představenými řádu ve spojení státi.

Na tento rozkaz říšského soudu následovalo ještě několik jiných rozkazů, týkajících se dílem správy zabavených statků jezovitských, dílem dalšího obstarávání vyučování, které měli prvé jezovité v rukou.

Toto rozhodnutí říšského soudu vyvolalo mezi jezovity v hlavním městě Francie nesmírný úžas. Proto ale přece kojili se ještě nadějí, že soudní dvory ve venkovských městech francouzských přece se budou chrániti, následovati příkladu soudního dvoru pařížského; jmenovitě ale doufali jezovité, že budou moci na venkově na lid tak působiti, aby k vůli nim dopouštěl se výtržností, čímž by byl pak soud přinucen, mírněji proti nim vystupovati. I agitovali slovem i písmem na kazatelně i ve zpovědnici, ano v některých a jmenovitě v menších městech venkovských odbývali zvláštní pobožnosti a slavnostní průvody, aby Bůh osvítil rozum soudců jejich, by ustáli v bezbožném svém počínání.

A tak jako za našich časů klerikálové prohlašují každé a byť sebe menší vměšování se do domnělých práv svých co utlačování náboženství, tak činili tehdy i jezovité. Oni bez obalu a veřejně s kazatelen hlásali, že onino lidé, kteří nepřátelsky proti řádu jejich vystupují, jsou škůdci a nepřátely náboženství, kteří směřují k tomu, aby církev i učení Kristovo v nivec uvedli.

Mezi tím pak, co takto veřejně chtěli lid popuditi, snažili se též všemožně, aby si rozličnými piklemi mocných přátel získali, a z druhé strany, aby odpůrce své nečinnými učinili. Protož hleděli si hrozbami a sliby, lákáním a předstíráním všeho druhu, kteréž buď přímo aneb prostředně zasílávali jistým osobám, získati při venkovských dvorech soudních některé soudce, aby byli příznivi věci jejich.

A z počátku nesly tyto snahy jejich také příznivé ovoce.

V Provenci byli to jmenovitě členové tamního dvoru soudního Aiguilles a Montvallon, kteří se vřele jezovitů ujímali. Oba tito muži snažili se všemožně, aby překazili skoumání ústavy řádu jezovitského a odsouzení její. Leč jenerální advokát Kastilion a jenerální prokurátor (vrchní zástupce státní), Monclare, překazili všecky snahy a pletichy oněch černých ptáků jezovitských. Jmenovitě Monclare podal ve své zprávě, kterouž předložil soudnímu dvoru, nad míru věrný obraz o zhoubném řádění této společnosti duchovní.

„Jezovité," takto vyslovil se v dotčené zprávě své, „od jakživa velmi zhoubni jsou každé vládě a každému státu. Neboť oni lichotí vznešeným lidem a hoví náruživostem jejich, oni jsou přivrženci každé libovlády, chtějíce takto utlačiti rozum lidský a zmocniti se sami vesla vlády. Oni jsou největšími nepřáteli zákonů a pomluvami a utrháním stíhají každého, kdož upřímně s lidem i s vládou smýšlí. Oni dávají s jedné strany králům do rukou železná žezla a se strany druhé tisknou lidu do rukou krvavé dýky a zhoubné pochodně odbojů a válek občanských; oni navádějí panovníky k ukrutné vládě, lid ale svádí k vraždám vládců ukrutných, ano sami i vraždy takové pášou. A vidí-li kdy, že to směřuje ve prospěch jejich, tu spojují učení o nesnášelivosti náboženské s neobyčejnou lhostejností ve věcech víry. S jedné strany dovolují páchati všeliké nepravosti, kdežto se strany druhé zatracují každé a byť i sebe nepatrnější slovo, ano, každou slabiku, nesrovnává-li se se záměry jejich; oni chrání modloslužbu, slouží-li jim tato ku prospěchu, a krutě pronásledují katolíka, a byť byl i sebe lepším, který jim slepě nedůvěřuje. Tak na př. v Evropě užívají ve věcech náboženských ouzkostlivého slovičkářství, co zatím v Asii trpí modloslužbu a vzývání boha Konfucia."

Následkem tohoto výtečného spisu státního zástupce Monclara odsoudil i soudní dvůr provanský podobně, jak to byl již před nějakým časem učinil soudní dvůr pařížský, ústavu řádu jezovitského.

U soudního dvoru v Besançonu měli jezovité taktéž své přivržence. Tam ale hned na počátku jednání proti jezovitům učinil jeden ze soudců návrh, aby onino členové soudního dvoru, kteří by náleželi k bratrstvům jezovitským, byli od porad o záležitostech těchto naprosto vyloučeni. Z toho povstalo v kruzích přátel jezovitských nesmírné jitření. Následkem toho odkládal pak soud onen neustále své porady o záležitosti jezovitské a jezovitům bylo odkládání toto velmi příležitým, neboť mohli si zatím nových přátel získati. I uveřejnili proti oněm členům soudního dvoru, o nichž věděli, že byli protivníky jejich, celou řadu hanopisů, ano, pomlouvali a osočovali i ty nejšlechetnější muže, pakli že tito nechtěli přejíti do tábora přátel jejich. Leč v tom se jim postavil na odpor protivník, jakého by se ani ve snu nebyli nadáli, totiž kardinál arcibiskup Cheriseul. Týž vydal věřícím svým pastýřský list, v němž velmi duchaplně probral celou ústavu tovaryšstva Ježíšova a dokázal, že žádný z pa-

pežů římských nikdy ani toho nejmenšího nevěděl o tajných ustanoveních řádu jezovitského, jelikož jezovité vždy jiné, překroucené stanovy papežům k potvrzení předložili, ano, že ani jezovité sami v prvních sedmi jenerálních sněmech svých nemohli se o duchu ústavy své sjednotiti, tak že konečně byli nuceni, rozhodnutí o tom jenerálu řádu ouplně ponechati, kterýž takto nabyl práva, že mohl věty stanov jejich libovolně měniti, stará ustanovení rušiti a nové rozkazy udíleti a z krátka, že bylo jenerálu ouplně na vůli zůstaveno, všecko tak zaříditi, jak by toho bylo potřebí k utvoření neobmezené absolutní moci v řádu. Tímto listem pastýřským nabyli onino členové soudu, kteří již dříve na jezovity nevražili, nové posily, aby ještě důrazněji proti řádu onomu zakročili. Ano, mnozí soudcové, kteří posud na ničem se nerozhodli a svůdného hlasu ouskočných jezovitů poslouchajíce, ve prospěch jejich působiti chtěli, nyní se docela od nich odvrátili, a tak se stalo, že i soudní dvůr besançonský vynesl rozsudek proti jezovitům.

A podobným způsobem vedlo se loyolitům skoro ve všech ostatních krajinách Francie a konečně nebylo po celé říši ani jediného soudu, od kterého by byli nebývali odsouzeni.

Uváží-li se způsob, jakým řád svatého Ignacia ve Francii a jakým v ostatních zemích byl vypuzen, tu vidíme, že ve Francii se snažila vláda, aby na ni ani stínu násilného vypuzení řádu onoho nepadlo, nýbrž aby svět ve světle zcela jasném viděl, že se tam přísně dle práva a spravedlnosti pokračovalo, a byť by si jezovité, dost možná, že k tomu také měli příčiny, stěžovali na to, že byli ve Španělích a v Portugalsku odsouzeni, aniž by byl soud obranu jejich vyslyšel, jeví se, že řád jejich za to ve Francii tím slavněji a spravedlněji byl odsouzen. Neboť tam nevyřknul rozsudek proti nim pouze jediný soudní dvůr, nýbrž soudní dvory po celé říši a tyto rozsudky nezakládaly se pouze na výpovědi nespolehlivých snad svědků, nýbrž na vlastní ústavě řádu jezovitského a na základě vlastních stanov jezovitských, jejichž záhubnost pro říši byla dokázána, byl rozsudek u všech soudů proti nim vynešen.

Rozsudek soudů francouzských doplňuje tedy velmi dobrým způsobem mezery soudního řízení, jakým by snad byli v ostatních zemích jim ukřivdili. Jezovité sami se přiznávají, že duch řádu jejich všude ve všech zemích v Evropě i za mořem jest týž, oni nepopírají také, ano naopak, oni se tím honosí, že jsou všickni členové jednoho těla, jehož hlava má své sídlo v Římě. A pakliže tedy soudy francouzské tak nepopiratelným způsobem a jednohlasně z vlastních stanov řádu jezovitského řád onen a směr jeho odsoudily, musíme míti za to, že i v ostatních zemích by se bylo jezovitům, takovým-li způsobem kdyby se bylo proti nim zakročilo, podobně jako ve Francii vedlo.

Nelíbost, jakou toto počínání soudních dvorů francouzských v Římě vzbudilo, nedá se tak snadno ani popsati. Vztek a pomstychtivost naplnila římské jezovity a neukrotitelný duch rozvzteklených oněch jezovitů zmocnil se i papeže. Následkem toho bez obalu a beze vší šetrnosti mluvilo se v Římě o onom počínání soudů francouzských co o „počínání mrzkých hanebníků a bezbožných kacířů.“ Papež Kliment XIII. psal králi Ludvíku XV. několik velmi důtklivých listů a v několika papežských přípisech vyzýval duchovenstvo francouzské, aby se jezovitů

njalo, a aby pohromu, která onen řád ve Francii potkala, na sebe vztahovalo a aby lid k odporu proti těmto ustanovením vlády a proti rozsudkům soudů francouzských podněcovalo.

Když však Kliment XIII. viděl, že král navzdor tomu nechal spravedlnosti volného průběhu a že soudové francouzští navzdor odporu tamního duchovenstva na dráze spravedlnosti a práva dále kráčeli, svolal tajnou schůzi konsistorní a držel členům konsistoria onoho řeč, ve které zejména poukázal na domnělé přechmaty soudů francouzských, hroze jim strašnými kletbami za toto počínání jejich a prohlásiv rozsudky jejich za ničemné a neplatné a vyhlásiv nad původci i nad oučastníky porad oněch soudů francouzských církevní kletbu.

Zatím byl též papež Kliment XIII. vlastnoručním přípisem francouzským kardinálům Bernisovi, Rohanovi, Choiselovi a Rochefortovi oznámil tuto svou allokuci, vyzývaje jich, „aby se s celou mocí biskupské důstojnosti své tomuto počínání bezbožníků opřeli,“ taktéž měl již připravenou bullu, „v níž kletba v allokuci naznačená měla býti veřejně prohlášena.

Leč k uveřejnění dotčené bully ani nepřišlo a to sice z té příčiny, poněvadž sami kardinálové francouzští radili papeži k mírnosti a poněvadž se ukázalo, že nejen Francie, nýbrž i všecky ostatní vlády burbonské se chystaly k tomu, aby se domýšlivosti římského dvora a pánovitosti jeho mocně na odpor postavily. A jakého druhu příčiny ty byly, z nichž se tento odpor jevil, dozví se čtenář v jedné z pozdějších kapitol líčení našeho.

79.

První rána v zemích německých.

Mezi tím, co v zemích romanských jezovité střelhbitě v záhubu kráčeli, těšili se již po delší dobu v Německu nerušenému pokoji a utěšeně se jim zde dařilo, neboť zde posud požívali značného vlivu a moci. Jmenovitě vlády bavorská a rakouská až posud řídily se vlivem jezovitským a držely nad loyolity ochrannou pravici ještě i tehdy, když již ve všech ostatních zemích počal se u obyvatelstva jeviti proti nim odpor ohromný. A jen pomalu počal se u obyvatelstva německého zakořeňovati odpor proti jezovitům taký, jaký byljinde již dávno rychlostí blesku proti nim v jasný plamen vzplanul. Sláva prvního kroku, který byl proti moci jezovitské v Německu učiněn, přísluší Bavorsku.

V Bavorsku vládnul již od roku 1745 vévoda Maxmilian Josef III., kníže velmi vzdělaný a duchem pokročilý, jenž si dovedl navzdor vychování svému, které obdržel z rukou jezovitských, udržeti svobodného a osvíceného ducha, který nikterak nedal se ovládati vlivem tmářů jezovitských. Učiteli jeho byli jezovité Vojtěch Weinberger a Daniel Stadler. Způsob, jakým onino učitelé konejšili touhu prince, péči jejich svěřeného, po vědách, líčí nejtrefněji odpověď, kterou mu P. Stadler dal, když jej chovanec jeho, Maxmilián Josef, žádal, aby se mu vedle církevního dějepisu také dějiny vlasti jeho přednášely. „Nikdy nesmí člověk," odpověděl mu na to učitel jeho, „příliš s časnými věcmi se zaměstknávati, aniž má zapomínati, že čím více věd si osvojí, tím větší zodpovědnosti má také."

Když vévoda Maxmilián Josef nastoupil vládu, tu bylo první a největší snahou jeho, aby vědy v zemích svých na stupeň co možná nejvyšší povznesl. Jelikož byl sám na sobě zkusil vyučování jezovitské a tudíž uměl je jak náleží oceniti, dobře věděl, jak hrozné zanedbání vychování lidu téměř dvoustoletou výsadou jezovitů, kteří po celou tu dobu měli v rukou vyučování, v Bavořích přivodilo. I umínil si tedy, že založením samostatné a neodvislé akademie nauk vzdělání ouplně vší odvislosti od ducha řádu jezovitského sprostí a vědeckému svobodnějšímu bádání volnější dráhu proklestí. Ve spojení se svým dvorním radou Jiřím Janem, svobodným pánem z Lory, báňským radou Dominikem z Linbrunu a s jinými ještě duchem pokročilými a osvícenými muži byl položen základ k učené společnosti, kterouž pak vévoda Maxmilián Josef III. co akademii nauk potvrdil dne 28. března 1759, darovav jí příslušnou budovu a vykázav k vydržování jejímu ročně x000 zlatých ze státní pokladnice. Sám pak prohlásil se za jejího protektora.

Tento nový ústav arci že v plné míře měl této ochrany panovníkovy potřebí. Neboť spolek mužů, kteří si byli obrali za úkol, přivésti světlo do temna duchovní noci, kteráž tehdy nad celým Bavorskem, ba nad celým katolickým Německem byla černá křídla svá rozprostřela, nemohl býti nikomu obtížnějším a protivnějším, než onomu řádu, který temnotou onou zemi tu obestřel a lid její neustále ve tmách udržoval. Není tedy ani za mák divu, že jezovité společnosti té všemožné překážky v cestu kladli.

Nejprvé hleděl svrchu dotčený P. Stadler, zpovědník vévodův, který u něho posud značného požíval vlivu, dosíci toho, aby spisy, jež vydávala tato učená společnost, byly předloženy k censuře universitě ingolštadtské, kterážto měla větším dílem jezovitské profesory. Leč vévoda takovéto opatření na prosto odepřel, dobře věda, že by bylo ouplně na příkoř oučelu nově založeného učeného ústavu, jímž měla se věda zcela vymknouti z okovů jezovitství, kteréž ji tak dlouho svíraly. Taktéž ani si nepovšimnul stížností P. Stadlera a jiných jezovitů, kteří členy oné akademie vinili ze smýšlení příliš svobodného, jímž hrozí nebezpečí náboženství a kterýmž se nejen dobrý mrav podkopává, nýbrž i trůn vladařův ohrožuje. Když pak jednou jeden z nejčinnějších odpůrců mladého ústavu onoho předložil vévodovi sáhodlouhý seznam lidí příliš svobodně smýšlejících a náboženství podkopávajících, kteří žili v Bavořích, líče je co nejnebezpečnější nepřátele a škůdce státu, tu se vévoda Maxmilián Josef III., když si byl seznam onen přečetl, obrátil mrzutě k utrhači onomu zády, řka: „To jest seznam mých nejlepších a nejvěrnějších poddaných, a kdyby těchto nebylo, co by bylo z mé země!“ a hodil spis ten do ohně.

Jezovité, vidouce nyní, že jim pomluvy a sočení jejich pra nic nepomáhá, chopili se prostředku, jakým obyčejně si pomáhávali, a jakým si také vždy pomáhati budou, pakliže mocnáři mají tolik náhledu, odvahy a ráznosti, že na sočení a na pomluvy jejich nedají; oni obrátili totiž zřetel svůj na lid a pokoušeli se o to, aby jmenovitě lid nejnižší třídy proti vládě popudili. Veřejně a tajně všelikými rejdy na lid působili, používajíce k tomu kazatelny a zpovědnice, a slovem i písmem s drzostí a neslýchanou nestydatostí proti vládě brojili; jejich snahou se stalo, že jméno „akademik“ platilo za soubor vší bohaprázdnosti a vší záhuby, po němž „černí ptáci jezovitští“ s takovým odporem jezdili, jako za našich dnů u nás jistá strana nenávidí „liberály“. Ano páter jezovitský, Lev Rauch, dal se přílišnou, téměř blouznivou horlivostí svou tak dalece unésti, že v jednom kostele mnichovském veřejně lid vybízel k vyhlazení nových světských mudráků a svobodomilů s mečem v ruce. Ano, konečně nešetřili rozlícení jezovité ani osoby samého vévody, o čemž svědčí událost, že při divadle, jakéž provozovati dali jezovité v roce 1764 od svých žáků na gymnasiu landshutském, představovala se lidu opatření vévody Maxmiliána Josefa III. co díla rouhavá a bezbožná, co sloupy pekelné, ano, ještě jinými, mnohem ošklivějšími výrazy, kteréž zde ani jménem uváděti nechceme. Takovéto drzé a rozpustilé počínání jezovitů unavilo konečně trpělivost vévodovu, ale přece to byl příliš milostivý trest ještě, že dal skladatele onoho hanopisu divadelního, jezovitu Baptistu Seidla, ze země vypověditi a následkem toho bylo jezovitům přísně nařízeno, aby příště plody dramatické muzy své vévodské censuře k prohlédnutí předložili.

Leč mnohem citelněji, než toto nezvyklé obmezení řádu jejich dotklo se jezovitů, že viděli, jak se všecko počínání jejich s ouplným nezdarem potkává, neboť všecky rejdy a všecko štvaní jejich zůstaly zcela marnými; jim se nepodařilo, ani vévodovi strachu nahnati, aniž mohli dovést toho, aby lid bavorský k nějakým, vévodovi nepříjemným krokům popudili, ano naopak, oni museli k nemalé své mrzutosti vlastníma očima svýma hleděti na to, kterak rok od roku učená společnost, od nich tak nenáviděná, víc a více prospívala.

Zásluhy, jakých si mladý učený ústav tento již v prvním počátku trvání svého o celé Bavorsko získal, byly ale také dosti značné, tak že musel to i každý, jenž ústavu tomuto z prvopočátku jeho nebyl přílišným příznivcem, nahlédnouti a jej si oblíbiti. Největší zásluhou akademie této ale byl první podnět mocný a povzbuzení ducha, až posud tiše a nesměle v skrytém zákoutí dřímajícího, a ochranou, jakouž volnějšímu vývinu ducha a vzdělanosti opatřovala. Neboť jelikož jezovité až posud ve školách svých jazyk mateřský všemožně zanedbávali a odstrkovali, obrala si akademie tato za největší svou úlohu, aby jazyk mateřský křísila a pěstovala. Další snahou nového ústavu toho bylo, že zakládáním nových škol na venkově, lepším výběrem a štědřejším placením učitelů a zavedením prospěšnějších a příhodnějších kněh školních lid z posavádní nevědomosti jeho a ze zatemnělosti ducha k světlu probouzel.

V této horlivé a chvalitebné snaze vynikal zejména jeden muž, kterýž, ač sám byl knězem, přece se z ouzkoprsých mezí klerikálních pojmů a názorů vyšinul a stal se pak mocným pilířem osvěty a vzdělanosti. Muž ten jesti mnich z řádu sv. Benedikta, jménem Jindřich Brauno. Jemu měl hlavně nový školní řád v Bavořích co děkovati uvedení své v život; neboť on první poukázal k tomu, že pěstování mateřského jazyka jest hlavním zdrojem, z něhož plyne vzdělanosti duch i do nejnižších vrstev lidu. A působení muže toho jest velevýtečným nejen v dějinách školství bavorského, nýbrž jest i památným ve všeobecných dějinách literatury německé. On s pilností železnou a s vytrvalostí nevšední sepsal množství školních kněh pro lid. Zejména vydal evangelia, která se až posud lidu v překladu velmi chybném a nedostatečném předčítala, v novém, velmi zdařilém překladu německém, založil sbírku nových dobrých spisů vzorných a jmenovitě uměl kolem sebe shromážditi kruh mladých a nadaných učenců. V těchto zajisté chvalitebných snahách jeho dostalo se mu od akademie podpory v hojné míře a vévoda svěřil mu správu nad veškerými školami a ústavy po celém Bavorsku.

Rozumí se samo sebou, že tento mnich řádu sv. Benedikta byl jezovitům trnem v oku; pročež činili naň se všech stran outoky, skládajíce naň množství hanopisů a činíce jej směšným v potupných básních; v tomto ohledu vynikal zvláště páter jezovitský Weitenauer. Ano muž onen byl i hrubým skutečným urážkám se strany jezovitů v šanc vydán. Leč přece se ani tím nedal odstrašiti, nýbrž mužně a neohroženě kráčel po dráze, kterouž sobě byl vytknul, dále.

Toto hnutí v Bavorsku, kteréž se den co den utěšeněji a nadějněji vyvíjelo, mělo i na vévodu samého značný blahodárný vliv, jelikož tento nabyl odvahy a zmužilosti k ráznějšímu vystoupení proti duchovenstvu, které po tak dlouhou dobu lid jeho ve tmách udržovalo. A tudíž již v roce 1769 ustanovil nový ouřad, tak zvanou

církevní radu. Tento nový ouřad měl za úlohu, přílišnou moc duchovenstva obmeziti a vliv jeho, který jako můra na duchu lidu tíží svou spočíval, zmenšiti. K nejrozsáhlejším a nejznamenitějším opravám v tomto směru náleží vévodské nařízení ze dne 30. prosince 1769, kterýmž bylo spojení všech v Bavorsku stávajících duchovních řádů s cizozemskem zrušeno, a nařízeno, aby každý řád v Bavorsku tvořil zvláštní, od cizozemských řádů co do správy zcela neodvislou provinci bavorskou, čímž se měly všecky řády jaksi duchu národnímu podrobiti.

Toto nařízení hlavně vztahovalo se na řád jezovitský a což divu také, že jezovité počali ze všech řádů nejvíce proti tomuto ustanovení povykovati. Následkem toho podal ihned P. Erhard, jezovitský provinciál bavorský, vévodovi dvě stížnosti, v kterých si stěžoval nejprvé, že nařízení ono jest nad míru nespravedlivé a dále že jest i velmi škodlivé a nebezpečné a stížnosti ty byly psány v tónu velmi drzém a neúctivém. Maxmilián Josef III. předložil tuto stížnost své duchovní radě, v jejímž čele stál Petr z Osterwaldu, muž jasného ducha, který si o Bavory nevšedních zásluh získal. Zpráva, kterouž muž tento o stížnosti provinciála jezovitů sepsal, jest tak znamenitá a podává nám náhledu tak jasného na poměry doby té, že vidíme se nuceny, čtenářům svým ji sděliti.

„Tvrdí-li P. provinciál," tak čteme v úvodu stížnosti té, „že bezprostředním následkem zrušeného spojení s venkovskými jezovity bude, že za nedlouho nebude se jim dostávati v řádu schopných členů, musím na to odpověditi, že nikdy nescházelo v zemi bavorské synů, kteří měli dosti schopností a nadání k tomu, aby z nich mohli býti — dobří jezovité. Ano může se, aniž by se přehánělo, tvrditi, že již ode dvou století z Bavorska mnohem více jezovitů do ciziny přicházelo, než z ciziny do Bavorska.

„Kdyby ale tomu i tak nebylo, a kdyby Bavorsko v skutku nemohlo tolik schopných jezovitů vychovati, mnoho-li jich řád v zemi té potřebuje, dalo by se tomu velmi snadno tím odpomoci, pakli se řád jezovitský obmezí pouze na onen obor působnosti, který mu byl vykázán od zakladatele jeho, vzdáliv se ouplně od onoho rozšířeného působení, které násilně na se potáhl.

„Potomci z různých krajin mohou se v duchovní společnosti jen tehdy dobře snášeti, pakli že zapřou všecku národnost a všeliký cit vlastenecký, aby napotom neznali žádné jiné vlasti, než řád, do něhož byli vstoupili. A v mnohem větší míře, než každý jiný řád, žádá řád sv. Ignáce od členů svých, aby se ouplně vzdali všeho citu vlasteneckého, a to nemůže býti žádné vládě lhostejným, a jak dlouholetá zkušenost učí, vždy mívalo zhoubných pro každý stát následků. A právě tomuto povážlivému stavu má se dotčeným vévodským nařízením odpomoci." Dále připomíná P. provinciál na hrozné škody, kterých by mělo provedení onoho nařízení vévodského pro vyučování veškeré zemi. Na to musím nejprvé odpověditi, že rozvoji a vývinu vzdělanosti a osvěty nic není více ke škodě a na překážku, než když pěstování jich se výhradně ponechá duchovním sborům. Jest to s vyučováním takým právě tak, jako s výsadami a monopoly v životě občanském, kterými se docílí pouze, že občané na místo dobrého zboží dostávají jen špatné a drahé zboží; jen že škoda, která z takového duchovního monopolu vzdělanosti vzrůstá, jest mnohem větší a hlouběji sáhá, než škoda z monopolu obchodního. Neboť má-li kterákoli duchovní společnost

dotčený monopol a rozšiřuje-li následkem toho nebezpečné zásady, křivé náhledy a předsudky zhoubné mezi lidem, jakž jsme toho bohužel až přes příliš zkusili, pak jest všecko ztraceno. Neboť tyto zhoubné zásady jako rozvodněná řeka zaplaví všecky obory veřejného života a tím hlubší kořeny zapustí, an hned tak každý nebude míti k tomu dosti odvahy, aby se proti nim postavil a zhoubné vlastnosti jejich světu bez obalu odhalil. Dosti nešťastným jest ten stát, který byl tak zpozdilým, že v tom ohledu si dal ruce spoutat a proto musí nyní mládež svou dát vyučovati tak, jak toho zájem a prospěch mocného, po všech zemích rozšířeného řádu vyžaduje, který, zcela mimo stát stoje, řídí se zásadami, které všem státním právům a veřejnému pořádku a mravu naprosto se příčí."

Jest v skutku v celém světě příliš dobře známo, že tovaryšstvo Ježíšovo od jakživa takovéto zásady s velikou zálibou pěstovalo a že se posud ještě jimi řídí.

Uvedeme zde některé z hlavnějších oněch zásad jezovitských jmenovitě.

Jsouť to:

Předně zásada, že se mohou držeti každé, a byť i sebe pochybnější mravouky, pakli že výklad její třeba jen jediným znamenitějším spisovatelem církevním jest zastoupen, a takovými znamenitými učenci církevními jsou, jak se samo sebou rozumí, všickni jezovité. Jest snadno pochopitelno, že tímto jezovitským učením o pravděpodobnosti musí býti všecken mrav ouplně zničen a že jím mohou se způsobem prasnadným převrátiti cnosti v nepravosti a nepravosti opět v cnosti.

Za druhé zásada, že duchovenstvo a zejména řád jezovitský jest prost od vší poddanosti a zbaven vší právomocnosti vrchností světských a že jest státní mocí zavázán jen k té poslušnosti, která se zájmům jeho nepříčí a k níž se jezovité dobrovolně zavážou. Zásadou touto tvořili by jezovité u prostřed státu zvláštní stát svůj, a tím by se všem revolucím a vzpourám dvéře do kořán otevřely, jakmile by některý panovník moc jemu Bohem samým propůjčenou i vůči duchovenstvu chtěl provésti.

Za třetí učení, že papeži náleží neobmezená moc nade všemi světskými panovníky na zemi, kteréž může podle libosti své zbavovati trůnu a jejichž poddané může sprošťovati přísahy věrnosti k nim. Jakých smutných následků učení toto mělo, a jakých zmatků již ve státech nadělalo, jest příliš známo, než abychom to ještě šíře vykládali.

„Arci, že se nedá nikterak upříti, že k těmto zásadám netoliko loyolité, nýbrž i skoro veškeré duchovenstvo bavorské, ano i velká část učenců světských v Bavořích se přiznává. Ale, kde jinde se jim zásady ony vštípily, než v našich školách, nalezajících se ouplně v rukou synů sv. Ignacia, ve kterých se učení takové veřejně a bez obalu písemně i oustně rozšiřuje, a s nevšední horlivostí jinochům, kteří byli žáky těchto škol jezovitských, do hlavy vtlouká, čímž ubozí tito zaslepení jinochové přivádějí se nejen k neužívání, nýbrž k zleužívání rozumu svého. A to všecko děje se pod pěkným pláštíčkem vědeckého vzdělání, kteréž ale v skutku v ústavech zbožných otců jezovitských není jiného nic, než trápení žáků věcmi, kteréž jsou pro život jejich ouplně marné a beze vší ceny.

„Chce-li se kdo o pravdivosti tohoto mého tvrzení, totiž o prašpatném řádu škol jezovitských přesvědčiti, postačí mu úplně, pakli jen pohlédne pozorným poněkud okem na učitele, jakož i na vyučovací poměry škol oněch. Mohouť totiž i učitelové oninó při nejlepší své vůli velmi málo ve školách působiti a to proto, že, jak jsme se již na jiném místě spisu svého zmínili, musí dle ústavy řádové neustále býti připraveni na to, že budou v jiný obor působení svého přeloženi. A takto se mnohdy stává, že pošle jenerál neb provinciál nedospělého, mladého holobrádka, který posud ještě sám nemá dostatečného vzdělání a náležitých vědomostí, co učitele na některé gymnasium. Prvé ale ještě, než sám mladík tento učinil v tomto oboru působení svého značnějších pokroků, a než si osvojil k tomuto těžkému a nesnadnému povolání potřebné zkušenosti, zralého uvážení a značnějších vědomostí, musí se na výslovný rozkaz představených svých odebrati zase co učitel na vyšší učiliště, neb na lyceum, aneb vykáží mu někde jinde obor působnosti. Nastává nyní otázka, kterak může mladík takový, jemuž nebylo ani času popřáno, aby se náležitě za učitele gymnasíjního vzdělal, nyní působiti v oboru, kde mu potřebí jest ještě mnohem vyššího vzdělání.

Co se pak týče předmětů, jimž mládež se ve školách jezovitských učí, jest všeobecně známou věcí, že mimo latinu neučí se žáci na ústavech loyolitů skoro ničemu. „P. provinciál sice chce nám ve své stížnosti namluviti, jako by se ve školách řádu jeho vedle latiny vyučovalo též jazyku francouzskému a italskému, podotýkaje a velkou váhu na to klada, že spojení, jakéhož od jakživa stávalo mezi jezovity bavorskými z jedné a mezi jezovity v Tridentu a ve švýcarském Freiburku, jakož i v jiných městech z druhé strany, poskytuje řádu té výhody, že mohou snadno jezovitské ústavy si opatřiti francouzské a italské knihy a že žáci ústavů těch, stýkajíce se s učitely francouzskými a italskými, velmi snadno se mohou naučiti oněm řečem, kterýmiž pak mohou vlasti své bavorské nemálo prospívati. Tato námitka se ale, s dovolením, zakládá na pouhém mamičství a na šejdu a podvodu, neboť kdo asi v celé zemi by se mohl honosit, že si známost frančtiny neb italštiny ve školách jezovitských osvojil?“ My bychom byli velmi rádi, kdyby se byla mládež naše ve školách jejich německy naučila, místo toho tam ale řeč svou mateřskou ještě zapomínají žáci, tak že mnohdy musívá žák, kterýž absolvoval gymnasium jezovitské, ještě učit se psát pravopisně a cvičiti ve slohu, aby dovedl napsat jen poněkud obstojný list, aneb složit písemnost, čemuž se ve školách protestantských chlapci a děvčata již v desátém, na nejvýš ve dvanáctém roce věku svého učí. A ve školách protestantských, jak se samo sebou rozumí, neučí jezovité, aniž nějakého jiného duchovního řádu členové. A musel by nám celý svět spílati, že se nesmírně a nespravedlivě jakož i chvastavě vychloubáme, kdybychom chtěli vědomosti naší katolické mládeže ve světských předmětech porovnávati s vědomostmi mládeže škol protestantských. Ale i v zásadách a v učení bludného náboženství svého vyzná se protestantská mládež mnohem líp, než naše mládež v našem pravém učení katolickém navzdor tomu, že ve školách našich výhradně duchovenstvo mládež vyučuje.

Nyní se musíme ještě tázati, mnoho-li může záležeti státu na vydržování ústavů vyučovacích, v nichž se jednak vštěpují mládeži nejnebezpečnější a veškeren veřejný pořádek ohrožující zásady a dle jejichž řádu školského všecky ostatní věci,

jímž se tam mládež učí, mají ceny pranepatrné, ano, skoro ani za řeč nestojí? Naopak, důvtip a obezřetnost poctivých státníků neodvratně káže, aby se takovéto školy a ústavy, nemůže-li se již stát odhodlati k ouplnému jich zrušení, aspoň zcela opravily a aby se jim dal jiný směr. Nemýlíme-li se, zní stížnost P. provinciála asi v tom smyslu, pakliže se dost málo změní na ústavě řádu jezovitského, hrozí zemi neodvratná zhouba veškerého školství a života mravního v ohledu duševním. Naproti tomu dovolíme si podotknouti, že v Portugalsku, ve Španělích a ve Francii, kde nyní nejsou jezovité, nalezá se vyučování mládeže ne-li na vyšším, tedy alespoň také na tak vysokém stupni, jako u nás; ano, nemusíme se ani tak daleko oblížeti, že i v samé zemi naší, v některých knížectvích kraje bavorského, v území arcibiskupa solnohradského, jakož i v biskupství freisingenském, kde se jezovité nikdy nemohli trvale usaditi, nenalezá se vyučování nejen na nižším, nýbrž naopak, nalezá se na vyšším stupni než u nás; tamť jsou lidé právě tak dobří křesťané katoličtí, jako ve vévodství bavorském. Taktéž nebude, tuším, nikdo chtít popírati, že universita naše v Ingolštadtě prvé, než se správa její v rukou loyolitů nalezala, mnohem utěšeněji rozkvétala, a byla mnohem slavnější a ve světě proslulejší, než nyní, co se tam zahnízdili jezovité.

Podivně velmi vyjímá se tvrzení P. provinciála v stížnosti jeho, kterým vyučování mládeže co nepopíratelné právo řádu jezovitského, ano co výsadu, která jedině jezovitům náleží, si osvojuje. Rádi bychom věděli, kdo asi dal sv. Ignáci z Loyoly a nástupcům jeho práva a plnomocenství, aby samostatně nad veškerým vyučováním mládeže ve všech zemích světa katolického vládli dle své vlastní libovůle, popírajíce úřadům a vrchnostem jejich ouplně všeho práva k rozřešování otázek týkajících se školství? Či mají se proto vlády ve všech státech říditi ústavou řádu jezovitského, na místě co by se měli jezovité spravovati ústavou řádu zemí oněch, v nichž žijí. A co je každému nepředpojatému člověku nejpodivnějším, že i za našich dnů po tak krutých a hrozných ranách, jakýchž jezovité ve všech končinách Evropy i jiných dílů světa zakusili, posud se neostýchají onino loyolité tak vypínavě haštěřivého hlasu svého ve světě pozvedati.

A pakliže předešlí někteří vladaři bavorští viděli v tom zvláštní čest a zvláštní slávu v tom hledali, že učinili Bavorsko semeništěm onoho řádu jezovitského, s nímž jiné státy byly nad míru nespokojeny a který až posud jest skoro všem panovníkům trnem v oku, nenásleduje z toho ještě, že by i Jeho nyní panující Osvícenost knížecí volenec bavorský Maxmilián Josef III. taktéž byl povinen v této skáze předků svých ke škodě a záhubě vlastní své země pokračovati.

Tuším, že nikdo vévodské Jeho Vysosti ani dost málo nezazlí, pakliže budoucně tuto tak nad míru nákladnou čest ponechá jiným stavům svaté říše římské a posavadní spojení tuzemských jezovitů s jejich zahraničnými spolubratry trpěti déle nebude, a to sice již pro hmotné škody, které toto spojení s sebou přináší. Neboť jsouli cizozemci provinciály neb rektory bavorských kolejí jezovitských, zajisté že nikdy neopominou, kdykoli se od nich požádá nějaký poplatek do Říma na koleje, správě jejich podřízené, poměrně nesmírná břemena uvalovati, jak o tom na příklad jasného svédectví podává okolnost ta, že rektor koleje amberské, což se může v pádu potřeby i svědky dokázati, veřejně se chlubil, že jedině k výživě jezovitských svých spolubratří, z Portugalska vyhnaných, 14000 zlatých do věčného města

poslal. Co asi musely k tomu cíli ostatní koleje bavorské přispívati a k jakým ohromným příspěvkům svých taktéž podpory potřebných spolubratří řeholních, kteří, jsouce ze Španělska a z Neapolska vypuzeni, nyní v Římě dlí, budou ještě přinuceni, to si může každý představiti. A tudíž nediv se tomu nikdo ani dost málo, že v katolickém Německu skoro vždy tak citelná nouze o peníze se jeví.

„Dále klade P. provinciál ve své stížnosti ještě velký důraz na to, kterak značně dotčené vévodské nařízení do vlastní ústavy řádu jeho sáhá, tak že, kdyby se mělo nařízení onoouplně provésti, přestali by jezovité bavorští býti jezovity, a souvislost jejich příští se svým jenerálem v Římě nemůže býti prospěchu vlády ani za mák na překážku, anto jenerál nejen provinciálu, ale i představeným jednotlivých kolejí vřele na srdce vložil největší poslušnost a nejhlubší oddanost k Jeho Vysosti vévodské. Musíme se mimovolně přiznati, že jest výrok tento nejen dosti upřímný, ale i nad míru drzý, a myslím, že při něm se nemůže ani mysleti na nějakou výhradu duchovní, která by se za ním skrývala. Neboť dle vlastního výkladu samých ctihodných otců jezovitských jest každý jezovita člověk, kterýž se byl před oltářem Nejvyššího slavně slibem zavázal, že kdekolivěk by se nalezal, a jakýkolivěk ouřad by zastával, nikdy ani v duchovních ani ve světských věcech nebude poslouchati rozkazů jiného člověka než muže onoho, jenž se jmenuje „představeným jenerálem tovaryšstva Ježíšova (Praepositum Generálem Societatis Jesu) v Římě. Z toho se patrně jeví, že jezovité žádné vrchnosti duchovní ani světské na světě, ani papeže samého nevyjímaje, (jak jsme již čtenářstvu svému při třenicích v Číně sdělili), neposlouchají tak, jako svého jenerála a pokud tento za dobré uzná poslušnost jejich. Pakliže jim však tento jenerál poručí, aby proti některému vladaři povstali, a aby proti němu rozličné ouklady a pikle kuli, musí tak učiniti, pokud jim síly jejich stačí, neboť se byli k tomu slavnou přísahou zavázali a přestali by jinak býti jezovity. Uzná-li ale jenerál toho potřebu, aby podřízení jemu jezovité svým panovníkům prokazovali oddanost a úctu, nemá panovník ten věrnějších poddaných nad jezovity, a P. provinciál zcela bez obalu se sám vyslovuje, že zdejší jezovité jeho vévodské Vysosti se jen proto k poslušnosti zavázali, protože jim tak velel jejich jenerál.

„A proč medle nechtějí v tomto případě poslouchati? Protože s určitostí vědí, že to jenerál jejich nechce míti, aneb že pro případ ten již mají určitých zákonů. A uváží-li se u jezovitů oblíbená duchovní výhrada, jest nad to i velmi nejisto, pokud dotčenému slibu poslušnosti se má rozuměti, a zdali se tento slib nevztahuje pouze na pěkné fráse, aneb má-li se přece skutečně činy osvědčiti, a neskrývá-li se ve slibu tomto podmínka: Pokud vévoda bude činiti, co budou jezovité chtít. Tudíž závisí zcela od vůle a od milosti P. jenerála v Římě, zdali a pokud vévoda má míti ve své zemi pokoj, mír a jistotu, neboť on jest panovníkem i nad četným, daleko rozvětveným řádem, kterýž svým vlivem na všecky vrstvy lidu, dvorem, zemí i městy po libosti své vládne. A tudíž mohl ouplně dobře P. Ricci, posavádní vrchní představený jezovitů, jak se praví, k jistému velmoži římskému se vysloviti: „Vidíte, můj milý kníže, z tohoto malého pokojíka vládnu světem celým!“

A kdyby tedy bylo vše, co dějiny o jezovitech praví, křivé a lživé, kdyby byly všecky ony hrozné zločiny, z nichž se viní jezovité, pouhou pomluvou, a

všecky zmatky, které kdy v církvi a ve státech způsobili, a všecky války občanské, kterými kdy země zaplavili, kdyby byly pouhou smyšlénkou, — a konečně kdyby synové svatého Ignacia od jakživa byli čistí jak andělé a beze vší vady zcela — toto vyznání nynějšího jenerála jejich by obsahovalo v sobě ouplně ospravedlnění oněch panovníků, kteří jezovity ze zemí svých vyhnali. Ale výrok tento měl by též býti všem ostatním katolickým knížatům, kdyby totiž nechtěli tvrdošíjně pravdě oči zavírati, pobudkou, aby se společně snažili, by jezovity v jejich zemích žijící od této hrozné svrchované odvislosti od jejich cizí italské nejvyšší hlavy vyprostili.

Ať nikdo neříká, že se není co obávati, že by kdy jenerál řádu tak hanebně své neobmezené svrchovanosti použil. Tři čtvrtiny katolíků ve světě ubezpečují nás, že takových případů se zhusta dočkaly a byť tomu i tak nebylo, což nepostačuje okolnost ta, že se takové případy státi mohou, ano dle přirozeného běhu věcí a dle vlastnosti lidského srdce i státi musí.

Který moudrý otec rodiny však svěřil by obstarávání své domácnosti, vyučování a vychování svých dětí lidem, kteří jsou odvislí zcela od člověka třetího, cizího, o němž se nikdy nemůže s jistotou tvrditi, je-li přítel či nepřítel?

Na základě této zprávy zamítnul vévoda Maxmilián Josef ouplně stížnost provinciála jezovitského. Leč zbožní otcové jezovitští proto přece neustáli.

Nýbrž dle obvyklé své zásady: co se ti nepovedlo včera, může se ti povésti dnes, znovu opakovali své stížnosti, k čemuž je vybízelo i to, že měli v samém lůně rodiny vévodovy mocné přímluvčí, a taktéž i u dvora vévodského měli mnohé mocné příznivce, kteří pod předešlým duchovním nátlakem, kterým černokabátníků těchto hejna všecky poměry a celý národ tlačila, posud žijíce nemohli se v nový tento obrat věcí nikterak posud vpraviti.

A jelikož neustále na vévodu žebroněním dolehali, podařilo se jim skutečně, že dosáhli zmírnění prosincového onoho nařízení. Bylo totiž ustanoveno, že mají býti sice koleje a vzdělávací ústavy jejich od ostatních kolejí a ústavů jiných zemí odděleny, leč spojení s jenerálem bylo jim ponecháno. A tak byla klausule onoho nařízení prosincového zmařena. Neboť oučelem tohoto nařízení bylo vlastně, aby se překazilo podřízenosti jezovitů pod jinou cizí vrchnost duchovní, a aby se jim vzala možnost, by se vlastní vládě nemohli na odpor postaviti. Jezovité to také velmi dobře nahlíželi, a dovedli tohoto důležitého vyznání také náležitě oceniti, ale byli příliš chytří a lstiví, než aby veřejně dali na sobě znáti tuto svou spokojenost, nýbrž neustále hráli si na potlačované, stěžujíce si, jako by Bůh sám ví jak v právech svých byli zkráceni, a brojíce v kázáních i ve spisech proti „akademikům“ co proti nepřátelům božím a škůdcům náboženství.

Leč obrat, jakého poměry jezovitské ve státech romanských za posledních dob se dočkaly, měl i oučinků na poměry jezovitské v Německu a bouře, která posléze nad celým řádem vypukla, nalezla i v Německu půdu dobře upravenou.

80.

Obrat věcí v Rakousku.

v Rakousku, tomto nejhlavnějším ohnisku tmářství jezovitského, okázala se býti nejnovější doba velmi zhoubnou pro řád loyolitů. Bylať doba pobožnůstkářských Ferdinandů ouplně uplynula a v hradě vídeňském nemohla se přece navzdor tak mnoha černým kutnám světlu dráha zameziti. Císařovna Marie Teresie byla by se sice i na dál ještě dala po provázku zbožných otců těchto voditi, ale rádcové její, mezi těmi hlavně hrabě Kounic, nechtěli o jezovitech ani slyšet, nýbrž snažili se, aby vládu ouplně z vlivu knéžourů oněch vymanili, kterým loyolité po dlouhou řadu let vídeňský dvůr ovládali.

Konečně měly přestati časy, kde Rakousko bývalo pokorným vasalem Říma, řídíc všecky své činy dle milostivých aneb nemilostivých pokynů z vatikánu.

První podnět proti působení jezovitů zavdalo i zde, jako v Bavorsku, přesvědčení, že vyučování mládeže, jež se ouplně v rukou jezovitských nalezalo, již dlouho ladem leželo. I počali někteří duchem pokročilejší mužové porovnávati vyučování v Rakousku s vyučováním na školách v Severním Německu, kde neměli jezovité žádných kolejí, a rozumí se samo sebou, že porovnání ono vypadlo ve prospěch školství severoněmeckého. Sestavila se tedy zvláštní komise vyučovací, která měla podati návrhy k užitečným opravám ve školství.

Uváží-li se, jak povážlivě vždy vládní orgány v Rakousku pokračovaly, ouzkostlivě se ohlížejíce, by se žádného přechmatu nedopustily, může si laskavý čtenář snadno pomysliti, že onano komise s návrhy svými příliš odvážlivě si nepočínala. A mírný pokrok této komise ještě více se dá vysvětliti,ováží-li se, že předsedou jejím byl kardinál Trautson a musí se skutečně šťastnou náhodou nazvati okolnost ta, že důstojný muž onen ouřad předsedy dlouho nezastával, nýbrž že za nedlouho na to ochuravěl a zemřel. Po jeho smrti pak pokračovala komise ve svých prácech dále a první krok její byl, že zrušila ustanovení, dle kteréhož býval vždy rektor koleje vídeňské jezovitské spolu rektorem universitním.

Mezitím byl na místě zemřelého kardinála Trautsona jmenován hrabě Migazzi arcibiskupem vídeňským. Týž byl muž velmi důvtipný a duchem pokročilý a jmenovitě nebyl přílišným přítelem řádu jezovitského, v němž spatřoval spíše nebezpečenství a zhoubu církve než podporu a záštitu její. Bohužel však byl muž tento člověk povahy velmi vrtkavé a nestálé, kterýž velmi přístupný byl dojmům cizím a snadno se jmenovitě své ctižádosti podával.

Migazzi byl též jmenován rektorem university vídeňské.

Jakkoli, jak jsme již podotkli, nebyl muž tento velkým příznivcem řádu jezovitského, přece příliš obával se moci jezovitů, než aby byl rozhodně a rázně proti nim vystoupil, nýbrž on myslel spíše, že se proti lstivosti jezovitské taktéž lstivostí ozbrojí a takovýmto způsobem moudrým poznenáhlu že vliv a moc jejich seslabí.

A proto z počátku arcibiskupování svého povolal dva jezovity z Italie co profesory na bohosloveckou fakultu vídeňskou; leč provinciál, P. Lechi, velmi dobře předvídal, že Migazzi onyno dva jezovity italské si bude chtít ve všem podrobiti a že bude chtít nad nimi svou právomocnost prováděti v také míře, v jakéž dle ústavy řádu jezovitského žádnému biskupu nepřísluší. Pročež navrhl císařovně, aby onino dva jezovité směli býti jen tehdy do Vídně povoláni, pakli že by se jim dostalo záruky, že samostatnost jejich ničím nebude obmezena.

Vláda však zbavila provinciála této starosti, neboť na místě oněch dvou profesorů jezovitských povolala na universitu vídeňskou augustiana P. Azzoniho ze Sieny a dominikána P. Gozzaniga z Palerma. Jezovité zatajili svou nevoli nad tímto krokem, ano, stavěli se, jako by se jim to líbilo.

Ale komise dotčená nepřestala na tomto kroku, nýbrž pokračovala v díle započatém dál a dále. Odňala totiž za nedlouho jezovitům i právo tiskové censury, kteréž tito až posud v rukou měli, a ustanovila vedle jednoho kanovníka, který byl horlivým přívržencem thomistického učení, i učeného profesora lékařství, Gerharta van Swietena, za předsedu vrchního studijního a tiskového ouřadu. Taktéž zavržena jest latinská mluvnice portugalského jezovity Alvareze a několik jiných spisů jezovitských přísně bylo zakázáno.

Toto všecko ale nemrzelo jezovity tak, jako okolnost ona, že mnohé rodiny šlechtické, jejichž synové se nalezali na vychování v kolejích jezovitských, tyto odtamtud vzali, davše je na vychování do světských ústavů zahraničních.

Rozumí se samo sebou, že při takovýchto změnách nemohli zůstat jezovité lhostejnými. Leč ještě více popudil je krok arcibiskupa Migazziho, kterým právě v tu dobu dotekl se domnělých výsad jejich. Odňal totiž Migazzi jezovitům dohled nad učilišti bohosloveckými, který řád tento až posud výhradně v rukou měl, založiv zvláštní seminář bohoslovecký, jehož správu svěřil osobám světským.

Dále nařídil Migazzi, že příště bez výslovného povolení nesmí být jezovité zpovědníky jiného duchovenstva světského, aniž směli zpovídati mnichy a jeptišky. Taktéž nesměl žádný jezovita bez výslovného povolení a bez vědomí arcibiskupova odbývati missie v diecési a kterýkoli jezovita žádal, aby byl připuštěn k svěcení kněžstva, musel se podrobiti stejné zkoušce, jako jiní čekatelé bohosloví.

Aby pak všem těmto svým nařízením většího důrazu zjednal, dal arcibiskup vídeňský onyno kanony církevního sněmu tridentského, kterými byli jezovité podřízeni právomocnosti biskupů, znova uveřejniti.

Jezovité ovšem že naproti tomu se odvolávali na bully papežů Pavla III. a Řehoře XIII., kterýmiž byl řád jezovitský ode vší duchovní i světské právomocnosti vyjmut; ale následkem ráznosti, kterouž vláda při provádění těchto oprav jevila, jakož i následkem protivenství, jakýchž řád jezovitský musel v jiných zemích zakoušeti, kázala jezovitům již sama opatrnost, aby se v odporu svém proti arcibiskupovi mírnili.

Tudíž prozatím poodložili hádky o svých výsadách, které je z právomocnosti biskupské vyjímaly, stranou, a to mohli učiniti tím snáze, jelikož věděli dobře, že jiným způsobem arcibiskupa Migazziho, jenž nebyl ve svém jednání nikdy příliš důsledným, si nakloní.

Migazzi totiž odporučil knihu o rozjímání duchovním a o obřadech a pobožnostech, jejímž skladatelem byl kněz Ludvík Muratori, všemu duchovenstvu své diecése k užívání. Leč tato kniha obsahovala v sobě zcela jiné zásady, než jaké se obyčejně až posud v knihách podobných nalezaly; na místě otřepaných a pověrčivých zvyků, kteréž až posud se v podobných knihách spisovatelů jezovitských schvalovaly, odporoučela kniha tato ouplnou pobožnost vší titěrnosti a holých mrtvých frásí práznou.

Jezovité ale již v roce 1747, když tato kniha poprvé v Italii vyšla, počali proti ní prudké outoky činiti. Zejména jezovita Benedikt Plazza pokusil se o to, aby delším spisem zásady v knize Muratoriho obsažené vyvrátil, ano jezovité, ač marně, pokusili se i o to, aby toto od nich zatracené dílo přivedli do seznamu kněh zapovězených od censury duchovní v Římě.

Této knihy použili tedy jezovité u císařského dvora k podezřívání arcibiskupa Migazziho co kacíře. Oni mluvili ve všech kruzích velmi prudce a jízlivě o domnělých bludech, které prý v této kacířské knize byly obsaženy. Ano zpovědník arcivévodkyň, jezovitský páter František Lener, veřejně u dvora císařského nadával spisu Muratoriho a když jednou uzřel v pokoji arcivévodkyň knihu tu na stole ležeti, odejmul jim ji s úsměškem a varoval je, aby tak zhoubnými a bohaprázdnými bludy naplněný spis ani nečtli.

Leč toto chování jezovitů potkalo se právě s opáčným výsledkem, než jak toho páter Lener očekával. Císařovna Marie Terezie dozvěděvši se, že zpovědník arcivévodkynim knihu Muratoriho odňal, poslala si pro arcibiskupa Migazziho a tázala se jej, jak to se spisem tím vypadá.

Když pak arcibiskup císařovně zevrubně celý obsah oné knihy vysvětlil, nabyla tato přesvědčení o zbožném směru jejím, a následkem toho byl páter Lener zbaven zpovědnického ouřadu svého u arcivévodkyň.

Ale čím méně se jezovitům podařilo, arcibiskupa u mocnáře v nemilost přivésti, tím úsilovněji se snažili, aby jej u římského dvora papežského očernili. Bylť papež tehdejší, Kliment XIII., jak jsme již na rozličných místech spisu tohoto čtenářům svým sdělili, přílišným příznivcem miláčků svých jezovitů a tudíž napomínal v čas arcibiskupa Migazziho, aby tak krutě s členy tovaryšstva Ježíšova, které beztoho se ve velké tísni nalezalo, nezacházel.

Papežský nuncius u dvora vídeňského, kardinál Crivelli, obdržel rozkaz, aby Migazzimu sdělil, kterak se svatost jeho papežská o stezcích jezovitů, proti němu v Římě pronešených, vyslovila. Migazzi však ospravedlnil se, pokud mu to bylo možno, v pamětním spise následujícího obsahu:

„Vaše Eminenci ráčila býti tak dobrotivá, sděliti mi pověsti nepravé, jež se za příčinou ve Vídni učiněných kroků k řádné opravě tamní university, v Římě rozšířily.

V pověstech oněch se totiž také mezi jiným tvrdí, že tyto kroky zájmům tovaryšstva Ježíšova a cti otců řádu jezovitského na odpor stojí, dále, že mnozí lidé

se nad tím rmoutili a s bolestí pohlíželi na to, kterak tento řád, který již v rozličných jiných krajinách tolik příkoří a protivenství snášeti musí, i v rakouském hlavním městě též jest utiskován.

Mne nebylo též tajno, že jinou dobou podobné pověsti i ve Vídni byly roztrušovány, a že mě mnozí jezovité, někteří tajně, ano, mnozí i veřejně vinili, jako bych já byl příčinou těchto novot, na něž si stěžovali, a jako bych takto jednal toliko z náruživého odporu, jakýž prý (tak tvrdili) k řádu jejich mám.

Pokud podobné pověsti toliko mezi lidem kolovaly, nevšímal jsem si jich, pohrdaje jimi, jsa v důvěře na dobré svědomí své odhodlán, vyčkati času, kde by se tyto lži zavrhly a pravda na světlo přivedla. Když ale podobné pověsti již se i k uším papežské Svatosti donesly, naplnivše dvůr svaté stolice římské, kterýž jest dvůr cnosti a sídlo svaté říše, a když již pověsti tyto i mysle vznešených lidí zajímají, nemohu déle mlčením je míjeti, a taktéž nesmím déle trpěti, aby se tak neurčitými a pochybnými pomluvami poctivost mého chování a přímé jednání mé haněly.

A tudíž, jakmile zaplaším ony chmury, jež světlo pravdy zahalují temnotou svojí, zajisté že se opět pravda objeví ve světle jasném, a tudíž se i zřetelně ukáže, že jsem ničeho se nedopustil nedovoleného, a že jsem ničehož neučinil, z čehož mě viní a v čem by se spatřovala jen dost malá pohnutka k domnění, že kroky mé by byla vedla zášť a nepřátelství proti jezovitům.

Prvé ale, než počnu vypráveti to, co se mé vlastní osoby týče, potřebí jest, abych aspoň krátkými slovy dotknul se toho, co se za mého biskupování přihodilo.

Již ode dávných let bylo všecko vyučování ve školách a vzdělávání mládeže ouplně rukoum jezovitů svěřeno, kteří zcela neobmezeně jím vládli, tak že soustava vyučovací byla ouplně libovůli jejich odevzdána.

Bohužel však nebylo to ku prospěchu věd a vzdělání, neboť jezovité nebyli tací učitelé a vychovatelé, jakých by byli sami na jiných lidech žádali. Ano, oni měli, tak jako každá jiná věc na světě, onen všeobecný a žalostný osud, následkem kteréhož vše lidské časem hyne, a vyučovací směr jejich, jak se zdálo, ouplně se vzdaloval od oné dobré cesty, na niž jej prvotně řád sám byl uvedl.

Vznešená panovnice naše, dozvěděvši se o tomto úpadku studií, přála si ve své horlivé snaze o všeobecné dobro, aby se pokleslé vědy a umění opět výše povznesly, a aby se, jak toho potřeba pokročilejší doby vyžadovala, zase pěstovaly.

A z toho ohledu nařídila císařovna kardinálu Trautsonovi, aby hleděl vyskoumati příčiny tohoto úpadku, jakož i aby vyhledal prostředky k opětnému povznešení věd a umění.

Ale když církevní velmož onen v krátké době na to zemřel, byla tato komise svěřena nejvyšší radě církevní, totiž konsistoři, a císařovna nejen že potvrdila všecka opatření komise této, nýbrž i všecky kroky, jaké byl v tomto směru zemřelý kardinál Trautson učinil.

Tehdy se, pokud mi známo, neučinilo žádné jiné změny ve statutu university vídeňské, nežli že přestal býti pokaždý rektor jezovitské koleje ve Vídni rektorem universitním. Byliť si totiž od nějakého času rektoři koleje vídeňské osobovali právo rektorátu university a honosili se titulem tímto nad míru při dvoře císařském.

Leč vznešená panovnice prohlásila, že řád a zákony universitní se takovéto nadutě osobivosti na prosto příčí.

Tehdy jsem se ani dost málo nepletl do věcí, kteréž se jen university samé týkaly a komise, kterých jsem se oučastnil, týkaly se toliko studií vůbec. Při tom jsem nabyl přesvědčení, že zejména krásné umění hynulo a okolnost ta přiměla mě k návrhu, aby se dva jezovité z Italie za universitní profesory do Vídně povolali, kteří by byli s to, aby opět universitní studium ono povzneslo k vážnosti, kteréž již dávno pozbylo.

Ve všech ostatních věcech neučinil jsem prvé ani kroku, pokud bych se byl o tom buď s provinciálem řádu jezovitského aneb s některým jiným členem řádu neporadil. A jezovité sami co nejsnažněji prosili vznešenou panovnici naši, aby onyno dva italské jezovity za profesory na universitu vídeňskou nepovolávala, uvádějíce za důvod této prosby své, že nebudou-li jezovité onino více od provinciála odvislí, hrozí vnitřní ústavě řádu velké nebezpečí, že se ouplně rozpadne.

Když pak císařovna tomuto přání jejich vyhověla, byli jezovité tomu velmi rádi, ano provinciál jejich několikráte, když se mnou o tom mluvil, ve jménu celého řádu svého mi tvrdil, že to považuje za velké dobrodiní, jaké se jim dostalo.

„Ostatně já bych byl milerád podporoval přání jezovitů a byl bych se všemožně vynasnažil, abych pro tento čas, ano i pro budoucnost rektoru jejich přístupu na universitu zjednal. Bohužel ale zabránila mi to moc Jejího Veličenstva císařovny a zřejmý odpor všech velmožů na dvoře císařském.

Mimo to ale spatřil jsem ve školách tovaryšstva Ježíšova velmi mnohé věci, které jsem nikterak schvalovati nemohl.

Zejména a hlavně jsem zpozoroval, že se tam prvotní zákony založení jejich nezachovávají a že ředitelstvo studijní, které obyčejně až posud z rozličných výtečných členů tovaryšstva Ježíšova se skládávalo, ouplně bylo zrušeno. Protož myslím, že i P. provinciál i větší část členů tovaryšstva Ježíšova spravedlivě uznají náklonnost moji k nim, jakož i snahu moji, abych záležitost onu ve prospěch jejich vyřídil. Ti pak, kteří by jinak o věci té souditi a toto jednání mé haněti měli, zasluhují, abych je měl omluvena a abych jim odpustil tento bludný náhled jejich.

Vždyť vím sám příliš dobře, kterak jest věcí nesnadnou, aby mezi tak mnohými členy společnosti tak velké smýšleli všickni jak by měli, a taktéž i dobře nahlížím, kterak jest bolestným, mínění, která od mladosti v sebe vsáli, viděti hubiti a popírati.

Co jsem až posud řekl, zahrnu ve dvě slova. Ve všem, cokoli se stalo k opravě studií, nebylo ani jednoho nového zákona vydáno, který by se týkal akademického senátu. Řád vyučovací ouplně byl ponechán ředitelstvu študií, kteréž se skládalo z členů tovaryšstva Ježíšova. A od porad ředitelstva toho byli oba jezovitští moderatoři toliko na snažnou prosbu provinciála a jiných čelnějších představených řádu jezovitského vyloučeni. A pakliže nyní rektor koleje jezovitské na universitu přístupu nemá, stalo se to jedině proto, že zákony vysokých škol se tomuto připuštění jeho za rektora universitního příčí.

Nyní počnu mluviti o tom, co se mě zvláště týče.

Jedva že jsem nastoupil správu arcidiecése vídeňské, již směřovala první má péče k tomu, abych přičinil se o vzdělání takového kněžstva, jak je kanony církevní vyžadují k vznešenému ouřadu tomuto. Bez prodlení a velmi snadno jsem při tom pochopil, že má-li se oučele toho dosíci potřebí jest především, aby onino muži, kteří by se stavu kněžskému věnovali, již záhy v prvních letech studií svých zvykli si na břímě duchovního povolání tohoto a že již záhy by se mělo na to pomýšleti, aby se vzdělali v oněch věcech, jakýchž je potřebí sluhům Páně a strážcům božských tajemství jeho.

K tomu cíli obrátil jsem pozornost svoji k onomu malému hloučku kněží, kteréž moji předchůdcové dle dávného zvyku svěřovali správě jezovitů.

Tu jsem ale zpozoroval, že nepanuje více mezi nimi žádné kázně; že poznenáhlu študium svatých věd a vykonávání obřadů a obyčejů církevních víc a více se zanedbávaly, a že neměli žádné péče ani o mravy a o počestnost zevnitřní, ani o tělesné potřeby chovanců svých. Jelikož jsem se tudíž obával, že by se mi třeba mohlo vyčítati, že jsem povinnosti své opomíjel, a chtěje spolu tovaryšstvu Ježíšovu podati důkazy mé náklonnosti a přízně, připomenul jsem P. provinciálu, jakož i rektoru domu pro vychování čekatelů kněžství, aby tomuto zlořádu hleděli odpomoci.

Ponechal jsem jim celý rok času, aby vše do náležitého pořádku uvedli; spolu ale jsem jim připomenul, že pro ten případ, kdyby neuposlechli tohoto napomenutí mého, nesmí nikterak mi toho pokládati za zlé, pakliže se chopím jiného prostředku a odejmu vychování mladých kněží správě jejich.

Leč marné bylo toto mé napomínání; oni mi sice slibovali hory doly, leč ani jedinému slibu svému nedostáli.

I opakoval jsem ještě několikráte napomínání svá. Ale místo co by mě byli měli poslechnouti, chopili se jezovité tisícerých ouskoků, aby tajným způsobem onano práva, kteráž bych jim byl dobrovolně a milerád, kdyby byli rozkazů mých uposlechli, ponechal, mocí a násilím, ano i proti mé vůli si podrželi.

Já ale navzdor tomu čekal jsem ještě celý rok.

Když jsem ale viděl, že onyno vady, na něž jsem si stěžoval, neustále se opakovaly, odňal jsem jezovitům správu semináře a odevzdal jsem jej pod správu dvou světských kněží. Jezovité se sice nad tím nad míru mrzeli, neboť vytrvalost, s jakouž jsem se zasazoval o opravy ve své diecési, vzbudila zášť jejich. I rozšiřovali mezi lidem mnohé pomluvy a utrhání, kteréž ale svědčí pouze o rozhořčenosti jejich proti mně. — Leč tyto pomluvy pominu mlčením, neboť nic mi není milejšího, než křivdy utrpené zapomínati, a toliko dobrodiní vzpomínati.

Ještě jednu žalobu ale musím zde připomenouti. Dva jezovité byli k návrhu arcibiskupa ustanoveni za tiskové censory. Když jsem já na stolec arcibiskupský dosedl, nalezl jsem jen ještě jednoho z nich při tomto úřadě, anť druhý byl zatím zemřel.

Na místě tohoto zemřelého ustanovili jezovité sami jiného censora, aniž by mi byli toho nejmenšího o tom sdělili. Rozumí se samo sebou, že jsem se zdráhal, tohoto censora uznati, pokud by si byli jezovité k ustanovení jeho nevymohli ode mě povolení. Či mohl jsem snad trpěti, aby člověk, jehož jsem ani dle jména neznal,

měl představovati osobu moji? A má arcibiskupská důstojnost, rozum a dobrý řád sami vyžadovaly toho, abych se takovému samovolnému jednání vší silou opřel.

Jeden z censorů oněch byl svržen a to sice vlastní vinou svojí, a tudíž si musí sám sobě ponížení to připsati. A že byl pak opět za censora přijat, stalo se pouze na mé přímluvy u nejjasnější panovnice naší.

Já jsem založil kněžský seminář a to jest působení milosti božské. Byl bych nad seminářem tímto dohled taktéž jezovitům svěřil, kdyby se byli ukázali volnými, onyno chovance, kteréž jsem správě jejich svěřil, jak náleží vychovávati a dle ustanovení církevních vzdělávati. Ale, co nečinili vše jezovité, aby má napomínání zmařili a v nivec uvedli? A co medle mi prospěla má několikaletá trpělivost? Pra nic. Přece ale bylo mé chování k nim vždy takové, že je směle mohu vyzvati, aby mi jmenovali jen jediný právní důvod nějaké viny, a aby mi dokázali jen jediný případ, že bych se byl k nim strannicky zachoval, aneb, že bych byl nějakým jiným způsobem hleděl jim uškoditi.

„Leč navzdor tomu vždy mě podezřívali, jako bych byl nepřítelem jejich, a následující okolnost byla jim k tomu vhodnou záminkou.

„Já jsem totiž nechtěl svoliti k tomu, aby prvé, než bych jim byl k tomu udělil výslovného povolení, slyšeli ve zpovědnici zpovědi světských kněží, ani aby zpovídali jeptišky. Dále jsem nařídil, aby všickni kazatelé, a tudiž také kazatelé z řádu jezovitského, chtěli-li by odbývati misie, k tomu ode mně si výslovného povolení vymohli, a aby ti chovanci řádu jezovitského, kteří by chtěli být vysvěceni na kněze, jako ostatní čekatelé kněžství schopnost svou při zkoušce osvědčili. Neboť v skutku, když jsem nastoupil arcibiskupský ouřad svůj, nalezl jsem mnohé kněze z rozličných řádů, kteří se pramálo o práva biskupská starali, ano, jimi i pohrdali, honosíce se drze a odvážlivě, že mohou svátosti církve libovolně spravovati a předstírajíce, že jsou i v oněch případech od biskupů zcela neodvislí, v kterýchž je kanony církevního sněmu tridentského právomocnosti biskupské podrobují. Myslil jsem tedy, že vyžaduje toho důstojnost má, ano byl jsem i ouplně o tom přesvědčen, že především jim musím připomenouti, jakého poklesku se dopustili. Obnovil jsem tedy dotčené nařízení církevního sněmu tridentského, jelikož se stavěli, jako by jim to zcela neznámé bylo, a toto nařízení dal jsem znovu prohlásiti nejen k vůli jezovitům, nýbrž i k vůli všem ostatním kněžím, jimž mělo býti pravidlem.

„Ostatně je moje dobrota, s jakouž jsem se choval k jezovitům, jakož i náklonnost, kterou jsem k nim osvědčil, dostatečně známy, a když, jak jsem se zatím dozvěděl, mnozí myslili, že jsem o učení tohoto náboženského řádu špatně smýšlel, vyjmul jsem po událostech lissabonských toliko jezovity od oněch zákonů, kterým musely býti i na dál ostatní řády podrobeny.

„Leč chraň mě Bůh, abych snad kdy důstojnosti své biskupské osoboval nějaké větší vážnosti, než jaká by jí příslušela, ale také nechci, abych ve vládě a při správě církve své chtěl se říditi vůlí a vlivem jezovitů. Moudřejší členové tovaryšstva Ježíšova také nikdy ničeho takového na mně nežádali, a třebas byli někteří z nich toho přepiatého mínění, že jedině oni sami mají Ducha svatého, bylo jich jen velmi

málo, kdož takto smýšleli, ano, já též pochybuji, že v tom se malý onen hlouček přepiatců jezovitských od ostatních členů řádu nesmírně oddělil.

Konečně se stalo, že censura některé spisy jejich zatratila, a při té příležitosti byl jsem tázán, co bych o učení některých členů tovaryšstva Ježíšova soudil. I vyslovil jsem se veřejně a zcela bez obalu, že toto učení schvalovati nikterak nemohu, jelikož mi pravda a svědomí mé zapovídaly, abych jinak smýšlel a jinak jednal, a to zvláště proto, jelikož apoštol Páně učí, že víra a čisté učení Kristovo biskupům v církvi božské svěřeny jsou."

Tento spis Migazziho, jímž jednání své před papežským nunciem ospravedlnil, jest velmi významným pro pokračování jeho proti tovaryšstvu Ježíšovu, a tak též vrhá velmi podivné světlo na povahu kardinála onoho. Jevíť se z toho patrně, že se nechtěl se žádnou stranou rozdvojit; chtělť totiž zavděčiti se i proudu protijezovitskému, kterýž tehdy Kounicem a Van Svietenem u vlády vídeňské byl vyvolán, při tom ale přece se nechtěl s vládou papežskou v Římě a s jezovity ouplně rozkmotřiti.

A tato vrtkavost jeví se v celém dotčeném spise jeho.

Zdá se téměř, že by se byl Migazzi obával, že snad jezovitům příliš ublížil a tudíž se ospravedlňuje, že vyšší mocí byl k oněm krokům svým přinucen, kterých by si jinak byl snad z vlastního popudu svého nikdy nedovolil.

Myslilť, jak se ve spise tomto jeví, kardinál, že na poklescích jednotlivých jezovitů celý řád žádného podílu nemá, a jak se zdá, ouplně zapomíná na ono ustanovení ústavy řádové, dle jehož výslovného znění každý jezovita od nejmladšího novice až k nejvyšším hodnostům řádu ouplně jest odvislým od libovůle jenerálovy. Dále odvolává se Migazzi na pochvalná svědectví provinciálova a jak se zdá, netuší ani, že by musel tento býti zrádcem svého řádu a rušitelem ústavy řádové, kdyby schvaloval opatření, která by se příčila prospěchu řádu.

Když byl arcibiskup, jak se zdálo, přesvědčen, že dotčeným pamětním spisem první bouři, kteráž mu z Říma hrozila, od sebe odvrátil, snažil se opět tím bedlivěji, aby vyhověl oumyslům vlády a kdekoli mu to jen bylo možno, podkopával vliv jezovitů. V stejné době, kdy dotčený spis jeho do Říma se dostal, dal na dvéře štěpánského kostela přibíti rozsudek, jímž se zatracovaly spisy jezovity P. Neumeiera, jenž v Augšpurce kázal o pravděpodobnosti učení.

Spolu dovolil, aby se v kněžském, od něho založeném semináři přednášelo směrem svobodomyslnějším; k tomu cíli ustanovil tam za učitele muže, o nichž bylo všeobecně známo, že se přiznávali k svobodomyslnějším zásadám bohosloveckým, ano, povolil i chovancům semináře onoho čtení spisů, jako na př. „Paskalových listů z kraje," kterýmiž se celý řád jezovitský podkopával. Taktéž bývalo viděti boho-

slovecké kandidáty čtoucí Fleuryho a Racineho dějiny církevní, kommentáry Janseniovy, spisy Arnolda, Nicolna, Messenguyho.

Všemi těmito kroky získal si ctižádostivý onen velmož církevní náklonnost ministra Kounice v plné míře, a jelikož tento téměř ouplnou vládu měl v rukou, náklonnost celého dvora císařského.

Jezovité nyní dobře nahlíželi, že chtěli-li by si náklonnost arcibiskupa Migazziho získati, nezbývá jim jiného prostředku, než lichotiti ctižádosti jeho a slibovati mu důstojnost kardinála, jakouž mu vláda vídeňská nikdy uděliti nemohla.

Slibu tomuto též dostáli jezovité, neboť vlivem svým u dvora římského dosáhli toho, že Migazzi nabyl důstojnosti kardinálské, leč jen pod tou výminkou, pakli se svého protijezovitského smýšlení vzdá a nyní ve prospěch tovaryšstva Ježíšova působiti bude.

Migazzi, jenž cenil lesk klobouku kardinálského výše, než důslednosti povahy své, ouplně uposlechl onoho pokynu z Říma, a tak jako se prvé rázně opíral všem snahám jezovitským, právě tak rozhodným přivržencem jezovitů byl nyní.

A kterak nápadně změnil Migazzi smýšlení své i v takých věcech, které se bezprostředně týkaly práv svrchovanosti vladařské, dokázalo se i v roce 1766, právě v tu dobu, kde se ve Vídni objevil francouzský spis: „O důstojnosti kněžstva a o moci světské vrchnosti při výkonech církevních obřadů.“

Představení vídeňského semináře kněžského, Stöger a Hofmann, byli tázáni o úsudek svůj o spise tomto, a když se ve prospěch vrchnosti světské vyslovili, tu jim dal kardinál nelíbost svoji po celý život jejich pocítiti. Ano, při této příležitosti vyslovil se k nim následujícími povážlivými slovy: „Já jsem si ve Vás vychoval na vlastních prsou háďata.“

Takto nazýval nyní vrtkavý kardinál Migazzi učitele i chovance onoho semináře kněžského, kterýmž před několika málo lety zjednal příležitosti všecky, aby učení dvora římského vyměnili si za zásady, jakéž ve Francii Febron a nejosvícenější kanonisté hlásali.

Leč nepřestal na pouhých pokusech toliko, aby se římské vládě a jezovitům zalíbil. Neboť navzdor tomu, že prvé byl zvyklý, jezovity, kde jen mohl, pokořovati, nyní daroval jim ouplnou důvěru svoji, ano, co víc, dal se od Mikuláše Mustia a od Jindřicha Kerense téměř jako otrok ovládati.

Při této tak náhlé změně smýšlení kardinála arcibiskupa vídeňského nejvíce zkusil seminář jeho kněžský. Neboť co se tam bylo s takou prací a péčí za posledních čtyr let zbudovalo s tak dobrým výsledkem, to nyní bylo poznenáhlu zase zbouráno.

Chovancům byli nyní násilím všecky dobré spisy z rukou vyrvány, a neustále jim odporučovala se prostota holubí a trpělivost beránčí, výborní učitelé jejich pak byli surovým způsobem trápeni a utiskováni. Bylo ještě veliké štěstí, že vláda se neustupně držela práv svých, sice by byla strana jezovitská onyno muže, kteří neohroženě zastávali práva svrchovanosti světské, rozkřičela co zrádce a škůdce moci panovničí. Museli si tedy vypomoci bídnou výmluvou, že svědomité ony učitele kaceřovali, spílajíce jim jansenistů a rigoristů, a hledíce je takto u obecného lidu v opovržení přivésti.

Leč navzdor tomuto nápadnému obratu v chování kardinála Migazziho nepodařilo se přece tehdy jezovitům, aby opět nabyli předešlého vlivu svého, jakého prvé požívali u císařského dvora vídeňského. Naopak, vliv ten byl později, když se nástupce císařovny Marie Terezie, Josef II. vlády ujal, ouplně zrušen.

V stejnou dobu, když se bylo jezovitům podařilo, arcibiskupa vídeňského do svých tenat polapiti, pokusili se, aby též v biskupství pasovském podobné smýšlení mezi lidem ve prospěch svůj vzbudili.

Když totiž v roce 1761 výtečný hrabě Thun na biskupský stolec pasovský dosedl, bylo taktéž hlavní snahou jeho, aby vychování mladého duchovenstva z rukou jezovitských vytrhnul. Založilť totiž seminář duchovenský, nad nímž sám si ředitelství ponechal a jemuž knihy výtečné a věhlasné učitely opatřil. Jezovité se mu sice nabízeli, že budou bezplatně v semináři onom vyučovati, leč on vždy nabídnutí ono zamítnul a vyslovil se ke všem čekatelům bohosloví, že žádného k svěcení kněžstva nepřipustí, kdoby morálku v kolejích jezovitských místo v semináři jeho poslouchal. Taktéž byli jezovité vyloučeni z porad a ze schůzí, kteréž biskup dvakrát týdně ve své knihovně odbýval, a k nimž měli všickni ostatní klášterníci i světští kněži přístupu a vždy pilně varoval chovance své před spisy jezovitů, jakož i před zásadami náboženskými, v nich obsaženými.

Škoda, že výtečný tento velmož církevní jen dvě leta církev svou spravoval, zemřelť v roce 1763 a jezovité neměli v radosti nad tak neočekávanou, časnou smrtí jeho ani žádné míry.

Nástupcem jeho na stolci biskupském, hrabětem Firmiánem, oživly opět hrdé naděje loyolitů. „Tento biskup zajisté že nás, ubohé řeholníky, nebude utlačovati“, takto dávali se veřejně s obvyklou chvastavostí svou slyšeti, „neboť řád náš mu začasté, pokud ještě býval biskupem sekovským, peníze půjčoval.“

Setkali-li se někdy s chovanci biskupského semináře bohosloveckého na ulici, volali na ně přede vším lidem s patrnou škůdolibostí: „Skládejte si své věci, neboť za nedlouho budete zase pod vládou naší.“

Leč hrdá vítězosláva jejich byla hned z počátku biskupování Firmianova v nivec uvedena, neboť i biskup tento pokračoval v díle předchůdce svého s chvalitebnou horlivostí, ponechav správu semináře bohosloveckého v rukou svých a přijav větší počet chovanců do něho, jezovité pak zůstali i na dál od vyučování vyloučeni.

Nad tím se jezovité nad míru horšili, a toliko vážnost, jakéž biskup Firmian u vlády vídeňské a mnichovské požíval, zabránila tomu, že uražená ctižádost jejich ve zjevný vztek proti němu nevypukla.

Brzy ale nemohli se více mírniti a následující událost zavdala jim vhodnou záminku, aby hněvu svému proti biskupovi volnou uzdu pustili.

Firmian totiž přispěl k tomu, že se kniha „dobrý pastýř,“ jejímž skladatelem byl od nich na smrť nenáviděný Obstrát, a kteráž zavrhovala bullu „Unigenitus,“ tiskem vydala a odporučil spis tento v důkladném listě pastýřském duchovenstvu diecése své k užívání.

Spolu věděli jezovité příliš dobře, že si biskup Firmian nad míru přál klobouku kardinálského. A obě tyto okolnosti byly jim velevítanými k ukojení pomsty jejich. K tomu cíli použili, aby jednání své tím jistěji zatajiti mohli, za nástroj ja-

kéhosi mnicha řádu sv. Benedikta, jménem Oportuna Dunkla z opatství Mondsee.

Toho mnicha poslali co jednatele svého do Říma a opatřili mu u Klimenta XIII. jakož i u státního sekretáře Torregianiho svobodného přístupu, tak že bylo mu věcí prasnadnou, odporučiti se jim k službám, a jakmile byl dosáhl, čeho chtěl, ve prospěch jezovitů, hned zase odejíti. Oučinek tohoto poselství za nedlouho objevil se u biskupského dvora pasovského. A než se kdo nadál, obdržel kníže biskup za hlubokého mlčení jezovitů výhrůžný list z Říma, v němž se mu s potutelnými výrazy vyslovovala nelíbost, „jakouž k němu cítit musí Jeho Svatost papežská proto, že se řídí zásadami zlými rad předchůdce jeho v ouřadě biskupském."

„Rozšiřování spisu pod názvem „dobrý pastýř" od spisovatele Obstrata sepsaného, kterýž v zřejmé vzpouře proti církvi svaté zemřel," tak čteme ve spise dotčeném, Firmianovi z Říma poslaném, „musí se považovati za následek povážlivého vlivu, jakýž lidé zkažení a znemravnělí na ducha jeho mají. Jeho svatost papežská ale že prý očekává, že spis onen tím spíše zatratí, an by jinak dvůr římský sám byl donucen, veřejně knihu tu mocí církevní moci své zatratiti."

Firmian odpověděl na výhružný spis ten poslušně sice, spolu ale také vážně. V této odpovědi své připomenul papeži, že nemůže nikterak pochopiti, jak by mohla býti tak zhoubná a kacířská kniha ona, která mu samému, když se kdys v Římě nalezal, u přítomnosti papeže od kardinála Orfiho byla odporučena. On že to považuje za zcela nehodné a nedůstojné, aby spis, který byl právě duchovenstvu svému tak vřele odporučil, zase z rukou jeho vytrhl, a že prosí Svatost papežskou, aby se ničeho podobného o něm nedomýšlela. Ostatně že musí ještě připomenouti, aby se jistí lidé měli na pozoru, by včely v Německu posud dřímající neprobudili, aby je pak tyto zhoubnými žihadly svými nepobodaly tak, jako se jim to již v jiných zemích stalo.

Jezovité porozuměli tomuto pokynu příliš dobře, a tudíž rychle psal jejich jenerál Ricci knížeti biskupu, zapřísahaje ho živým Bohem, aby tak ukrutné podezření proti vždy věrnému tovaryšstvu Ježíšovu v srdci nechoval.

Leč biskup Firmian, dobře věda, co by takováto nežádaná omluva měla znamenati, nedal na tento list jenerála jezovitského žádné odpovědi.

Ale jakkoli se tomu všemožně bránil, přece padl do tenat na něho od jezovitů nastražených. Rozuměliť jezovité příliš dobře, jak jej mají obelstiti, dovedše jej nadějí na dosažení důstojnosti kardinálské a prodléváním při splnění naděje této si nakloniti.

A tak se stalo, že biskup Firmian jim obětoval výtečné rady své a sice hraběte Engla, pak pány Bettiniho a Vitolu, odevzdav se ouplně vlivu hrdého jakékosi mnicha řádu františkánského, P. Vilibalda Minderera, kterýž se hájením zásady o pravděpodobnosti jezovitům nad míru zavděčil. Vlivem tohoto mnicha utrpěl posud tak utěšeně zkvétající seminář kněžský hlubokého úpadku a jezovité těšili se navzdor tomu, že i pak byli od vyučování bohoslovců vyloučeni, aspoň z toho, že v jedné věci dosáhli toho, po čem tak vřele bažili.

81.

Vypuknutí bouře proti jezovitům.

Takovýmto způsobem stahovala se skoro ve všech státech katolických bouře, která měla nad hlavami členů tovaryšstva Ježíšova vypuknouti. Kdyby byl tehdy na stolci papežském v Římě seděl muž, jenž by byl býval jen poněkud s to, pochopiti politické postavení zemí evropských, zajisté že by byl musel nahlédnouti, že při takovýchto poměrech se nedá jiného činiti, než obratně v jiný směr zabočiti. A v skutku, částečným svolením k požadavkům, jakéž jednotlivé státy k církvi měly, byl by se velmi snadno mír mezi církví a státem udržel. Leč papež tehdejší, Kliment XIII., nebyl, jak jsme se již dříve zmínili, příliš velkým státníkem. On neměl ani za mák smysle pro požadavky svého času, a tím méně byl s to, aby změnu poměrů mezi církví a mezi mocí světskou pojmul. Myslilť, že nad panovníky se opět vrátily časy Hildeprandtovy, kde papežská moc nejtužší despotismus i nad národy provozovala.

V tomto jeho smyslu utvrzovali jej jezovité a jmenovitě tehdejší jenerál jejich, Vavřinec Ricci, kterýž dobře nahlížel, že nyní se jedná řádu jeho o nejtužší boj proti stávajícím poměrům světovým. Muž ten dovedl způsobem nad míru obratným papeže přemluviti, že takovýmto libovolným despotickým počínáním zájmy celé církve katolické a vážnost náboženství, jakož i nejhlavnější podporu veškeré civilisace chrání a zastává, mezi tím, co ubohý, věkem sešlý a dětinský Kliment XIII. v skutku jen zájmy řádu jezovitského zastával.

V bulle, kterouž papež Kliment XIII. pode jménem napomenutí proti vévodovi z Parmy vydal, spatřovaly všecky katolické státy outok na sebe. Neboť všecky vlády cítily nyní příliš dobře, že se při této záležitosti nejednalo pouze o malinké ono vévodství, nýbrž že musí v tom spatřovati záležitost, která se jich všech týkala, nechtěly-li upadnouti v nebezpečí, aby dnes nebo zítra se jim stalo to, čehož vévoda z Parmy zakusil. Tudíž spojily se všecky vlády z rodu burbonského a žádaly na papeži, aby bullu onu odvolal. Leč marné bylo všecko napomínání, všecky prosby a všecko předstírání vlád oněch u dvora papežského, neboť Kliment XIII. nedal se pohnouti k mírnosti! Týž nechtěl ani vévodu parmenského klatby zbaviti, ani tovaryšstvo Ježíšovo zrušiti. „Nemůže se člověk nikdy," tak vyslovil se ve svém přepiatém fanatismu, „Bohu a spolu i lidem zalíbiti; a tudíž, byť bychom i vše, poddané, trůn a říši ztratili, jen když věrni zůstaneme přísaze, kterouž jsme se při vstoupení svém na stolec papežský zavázali." Z tohoto výroku papeže Kli-

menta XIII. mnohem více než z jiných věcí vysvítá, jak velice se jezovitům podařilo, aby se v očích papeže učinili totožnými se zájmy církve katolické.

Když však bylo všecko domlouvání marné, hleděly vlády burbonské požadavkům svým vojenským zakročením většího důrazu zjednati. Taktéž i svobodné státy itálské vyslovily se proti papeži. V Benátkách, v Janově, v Monaku a na jiných místech bylo při zvuku trub a kotlů na ulicích veřejně vyhlašováno, že nemá papež žádného práva, míchati se do záležitostí světských jiných států. Král sicilský dal Benevent a Pontecorvo, král francouzský pak hrabství avignonské vojskem svým obsaditi.

Rozumí se samo sebou, že tyto kroky nadělaly v Římě nemalého hluku a že způsobily tam nesmírné rozčilení a zděšení: neboť neměli tam ani peněz, ani vojska, aby se byli mohli s důrazem hájiti; mimo to počalo se i u lidu římského jeviti reptání a nespokojenost a národ hlasitě spílal převrácené politice dvora římského.

Došlo skoro již k nejhoršímu a v Římě se již každý den čekalo, brzo-li nepřátelské vojsko do města věčného vtrhne. Jak spisovatelé jezovitští vypravují, obrátil prý se papež Kliment XIII. v této své tísni jediné k Bohu, hledaje u něho pomoci a vroucně jej prose, aby jej z tohoto svízele vyprostil.

Pokud tato z jezovitského pramene pocházející zpráva jest pravdivá, nedá se posouditi, tolik ale je jisto, že Kliment XIII. v noci na den 2. února 1769 náhle zemřel, mrtvicí byv raněn.

Jezovité, jak si soudný čtenář snadno domyslí, použili této vhodné příležitosti k tomu, že smrt papežovu co zázrak rozkřičeli, spatřujíce v tom vyslyšení dotčené vroucí modlitby jeho.

Po smrti papeže Klimenta XIII. zmocnila se bázeň a spolu i naděje všech myslí. Jezovité velmi dobře cítili, jak mocnou podporu papežem tímto pozbyli a tudíž snažili se všemožně, aby byl zvolen za nástupce jeho muž, který by jim neodňal ochranné ruky své. A což divu tedy, že konklave, kteréž se hned po smrti tohoto papeže k volbě nástupce jeho v Římě shromáždilo, jest nejznamenitějším téměř sněmem kardinálů v dějinách církevních.

Před volbou dala si strana jezovitům příznivá velikou práci, aby se jí dostalo vítězství. Následkem toho padlo již při prvním sčítání hlasů nejvíce hlasů na kardinála Chigiho, rodilého Římana.

A zajisté že by se byl Chigi stal papežem, kdyby oba kardinálové Orsini z Neapole do Říma nebyli pospíšili, a dostavivše se ve volebním sboru kardinálů, hlasy svými stejný počet hlasů neutvořili.

Dále žádal i kardinál Orsini, jenž byl spolu i ministrem krále obou Sicilií, aby se volba nového papeže na tak dlouho odročila, až by se i druzí kardinálové z ostatních států do Říma dostavili, a vůbec protestoval týž kardinál proti všemu, co by se v konklave, než by se tam ostatní kardinálové dostavili, uzavřelo.

Následkem toho nebyl sice kardinál Chigi za budoucího papeže více navržen, za to ale se podobalo, že se hlasy kardinálů spojí pro kardinála Serbeloniho.

Leč Orsini, který na žádný pád nechtěl připustiti k tomu, aby byl za papeže navržen kardinál, jenž by byl přivržencem jezovitů, zmařil ještě téže noci snahy strany v konklave Serbelonimu příznivé.

Po té byli navrženi Stoppeni a Fanduzzi, tito ale byli spíše z toho ohledu navrženi, aby se volba prodloužila, než aby se některému z navržených dostatečného počtu hlasů dostalo. Posud ale ještě měli jezovité, anoť se pětadvacet kardinálů na jejich straně nalezalo, velikého vlivu při volbě. Leč v tom seslabil příjezd francouzských kardinálů Bernisa a Luinesa do Říma počet přivrženců jejich.

Poslednější kardinál prohlásil se ve jménu krále francouzského, že týž by velmi nerad viděl, kdyby měl být zvolen za papeže některý z kardinálů oněch, již byli přítomni při poradě, v níž se uzavřelo, vydati ono napomenutí k vévodě z Parmy.

Na to navrhl sboru kardinálů tři kandidáty, které by byla vláda jeho velmi ráda viděla zvolené za papeže a mezi těmi byl i kardinál Vavřinec Ganganelli.

Ale strana jezovitská, která se vyslovila nyní pro Fanduzziho, chtějíc takto volbu protáhnouti, posud ještě se nemohla odhodlati k tomu, aby hlasovala pro Ganganelliho.

Ano, někteří italští kardinálové, zejména Rezzonico a Torregiani, všemožně se snažili, aby byl za papeže zvolen muž, jenž by přál řádu jezovitskému.

Naproti tomu ale vyslovili se kardinálové francouzští, že stalo-li by se tak, a zvolili by za papeže nějakého přivržence jezovitů, došlo by konečně k tomu, že by pak nebylo žádného papeže, nýbrž toliko biskupa římského, jelikož by vláda francouzská nikdy neuznávala papeže, který by jí se nelíbil.

Ano, francouzští kardinálové učinili ještě více. Neboť ve volebním sboru vyložili k podpisu spis, aby se každý, kterýž by byl za papeže zvolen, přísahou zavázal, že řád jezovitský zruší a výhrůžný spis, proti vévodství parmenskému vydaný, že odvolá.

Rozumí se samo sebou, že se kardinálové zdráhali přistoupiti k této výmince, když ale vyslanec francouzský i kardinálové francouzští stáli na tomto svém vyjádření, tu bylo konečně uzavřeno, požádati od nejvýtečnějších bohoslovců dobrozdání, je-li volební sbor kardinálů oprávněn čili nic, aby takovéto vyjádření, jímž by se papež vázal, žádal.

Takovýmto způsobem ale posud ještě nepokročilo se s volbou papeže ani o krok ku předu, ano zájmy a pletichy rozličných stran ve sboru kardinálů víc a více se množily, mimo snahy rozličných ctižádostivých jednotlivců, kteří by byli rádi tuto nejvyšší důstojnost církevní sami dostali.

Zatím byl přivrženec jezovitů Stoppani značný počet hlasů pro sebe získal a zdálo se, že týž bude jistě za papeže zvolen.

Tu ale vyslovil se dvůr francouzský, že byl-li by zvolen tento kardinál za papeže, zvolí si Francie pak svého zvláštního neodvislého patriarchu.

Také dvůr vídeňský nebyl s tímto kandidátem spokojen a dvůr španělský by byl zase nejraději měl kardinála Sersaleho aneb Caracoliho za papeže.

Takto vzrůstal zmatek a třenice v konklave víc a více a již tři měsíce zasedali kardinálové ve sboru volebním a posud nebylo ani památky, že by se byli k volbě některého kardinála sjednotili.

Konečně počali se francouzští a španělští kardinálové úsilovněji a s větším důrazem záležitosti té chápati.

Při schůzích, kterých několik odbývali, z počátku se radili u děkana sboru kardinálského, u starého Calvaciniho.

Zde důkladně a zevrubně proskoumali volitelnost jednoho každého kandidáta co do politických poměrů jeho a tu se shledalo, že ze všech kardinálů možno toliko Ganganelliho, Sersala, Canala, Caraciola a Guglielmiho pro uprázněný stolec papežský navrhnouti.

Kardinál Bernis, náčelník této strany, odebral se pak ke kardinálu Rezzonicovi, kterýž byl vůdcem strany jezovitské, a chtěl se s ním domluviti.

K tomu cíli mu navrhoval, aby si z oněch pěti jmenovaných kardinálů dva vybral, jež by pak ve volebním sboru navrhli.

Leč tento naprosto se zdráhal tak učiniti, a když se Bernis dále pokusil, aby ostatní kardinály přemluvil, tu shledal k nemalé své mrzutosti, že byli všickni posud příliš neodhodlaní a vrtkaví, komu by měli dáti své hlasy.

Konečně, dne 15. května, proklestil kardinál Albani této zmatenici poněkud volnější dráhu.

V jedné soukromé rozmluvě totiž, kterou měl s kardinálem Bernisem, navrhl Ganganelliho za kandidáta papežství.

„Týž jest," tak se vyslovil Albani, „muž pošlý z řádu řeholního, mravů zcela bezúhonných, prost všeho strannictví a mimo to velký učenec. Taktéž stářím svým nejlíp se hodí k tomu, aby nastoupil na stolec papežský, a jelikož pochází rodem z církevního státu, není žádné pochybnosti, že bude i co papež u rodáků svých oblíbeným."

Bernisa nemálo potěšila tato slova Albaniho, poněvadž týž naznačil za kandidáta papežství muže, který ze všech kardinálů nejvíce byl u vlád světských oblíben, pročež vyslovil se k Albanimu takto:

„Tedy dobrá, hleďte mu potřebný počet hlasů získati."

To se také stalo, dne 19. května byla volba skončena, a Ganganelli povýšen jest 45 hlasy na stolec sv. Petra.

Nový tento papež, Vavřinec Antonín Ganganelli, byl synem lékaře a narodil se dne 31. října 1705 v městě Arcangelo, kteréž leží nedaleko Rimini.

Již záhy ztratil rodiče a v osmnáctém roce věku svého vstoupil do řádu minoritů, kdež s velkou zálibou študoval filosofii a bohosloví.

Skončiv študia svá, přednášel tyto předměty s nevšedním prospěchem na učilištích rozličných, zejména pak v Ascoli, v Bononii a v Miláně.

Papež Benedikt XIV. upozorněn na výtečné vlohy a na vzácné vědomosti Ganganelliho, jmenoval jej radou soudu inkvisičního a Kliment XIII. propůjčil mu dne 24. září 1759 důstojnost kardinálskou.

Mimo to byl ustanoven za protektora bohoslovecké akademie v Římě a za radu svaté stolice římské.

Ganganelli zajisté byl ze všech kardinálů nejjemnější a nejmírnější.

Když byl ještě mladíkem, pravil o něm jeden z učitelů jeho:

„Já se tomu ani za mák nedivím, že Ganganelli jest tak velkým přítelem hudby, neboť v celé bytosti jeho jeví se soulad nejutěšenější."

„A tak vyvinoval se," jak věhlasný dějepisec Ranke ve svém díle „římští papežové" (svazek 3.) velmi trefně jej líčí, „v nevinném životě společenském, v tiché odloučenosti od hluku světského, zabrán jsa do osamělých a hlubokých svých studií, které působily, že čím dál tím hloub do tajemství pravého učení bohosloveckého vnikal."

„A podobně," líčí Ranke povahu jeho dále, „jako se od soustavy Aristotelovy k soustavě Platonově obracel, kteráž ve mnohem větší míře duši jeho kojila, tak přecházel i v ohledu náboženském od školastiků k otcům církevním a od těchto zase až k písmu svatému."

„Náboženství jeho nezáleželo v přílišném horlení, v pronásledování a v pánovité a nadutě polemice, nýbrž bylo toliko mírem a vnitřním pochopením ducha pravdy."

„Neustálé haštěření a třenice dvora papežského, v jakýchž se tento se všemi vládami světskými nalezal, a které církev nemálo v základech jejich ohrožovaly, byly mu až k smrti protivné."

„Proto ale přece nebyla mírnost jeho nižádnou slabostí, aniž mu ji kázala potřeba, nýbrž ona byla u něho následkem svobodné vůle a vnitřní schopnosti duševní."

Ganganelli, nastoupiv na stolec papežský, přijal z úcty k svému předchůdci jméno Klimenta XIV., jakkoli nemohl býti svět ani na okamžik v pochybnosti, že mysl jeho nesla se směrem zcela opáčným, než duch Klimenta XIII., jejž ouplně ovládali ošemetní jezovité.

Činnost svou papežskou započal tím, že zrušil každoročné veřejné čítání bully pověstné „o večeři Páně."

Již co kardinál nikdy příliš nepřál jezovitům.

Ano, on začasté proti spisům jezovitským na vysokých školách, kdež držel co profesor bohosloví a filosofie přednášky, velmi ostře zvláště proti mravouce jejich vystupoval.

Také za papežování předchůdce svého Klimenta XIII. nikdy nechtěl schvalovati násilné kroky, které činil papež ve prospěch řádu jezovitského, a následkem toho vyloučili jej od porad, v nichž se radívali o záležitostech jezovitských, kteréž čelily ve prospěch řádu loyolitského proti světským vládám.

Naopak on vždy radil k mírným prostředkům a při každé příležitosti veřejně a zcela bez obalu se vyslovil, že přísným vystupováním se nebezpečí, kteréž neustále hrozí stolci římskému, ještě více zmahá.

Vůči tomuto smýšlení Ganganelliho divil se tomu tedy každý nemálo, když Kliment XIV. hned, jakmile na stolec papežský nastoupil, udělil jezovitům nové výsady odpustkové při misiích jejich a dne 13. července 1769 psal králi francouzskému, Ludvíku XV., že tak prospěšný a výtečný ústav, jako jest řád jezovitský, nemůže haněti, a tím méně že jej může zrušiti.

Leč tato výsada papežská, misiím jezovitským udělená, jakož i dotčený list psaný králi francouzskému byly všude s velkou nelibostí přijaty.

Ano, tehdejší král španělský Karel III. výslovně zakázal onyno výsady ve svých zemích a vyslovil se zřejmě, že jezovité je na papeži vyloudili.

Kdyby se byl, jak jezovité tak často tvrdí, Ganganelli skutečně, prvé než jej za papeže zvolili, světským vládám zavázal, že řád jezovitský zruší, bylo by arci těžko vysvětliti, proč se takto po svém nastoupení na stolec papežský zachoval.

Ale tyto kroky Klimenta XIV. naopak svědčí o tom, že dotčené tvrzení jezovitů jest, jako jiné jejich výroky podobného druhu, pouhým překrucováním událostí dějepisných.

Ostatně ale neměli jezovité ani dost málo příčiny, aby se tak příliš těšili z toho, a aby jásali proto, že se k nim papež tak milostivě zachoval, neboť již v několika málo dnech na to se okázalo, že papež, byť by jim chtěl i zachovati, aniž by to způsobilo přílišného pohoršení, práva jim příslušná, přece nižádným způsobem nehodlá podporovati jejich vypínavost a osobování si moci, která jim nepříslušela.

A zejména chladné a nad míru odměřené a nepřístupné bylo chování papeže k jenerálu jezovitskému Riccimu.

Týž totiž si myslel, že bude i u tohoto papeže mocným důvěrníkem a rádcem a že vlivem svým bude naň působiti co na nástroj vůle své.

Leč v tom se velice zmýlil.

Neboť Kliment XIV. hleděl se co možná nejvíce vzdalovati od vlivu jeho, zcela samostatně a neodvisle ve všem si počínaje a aby jenerál jezovitský nedělal si o smýšlení papežovu žádných marných nadějí, zakázal mu svobodného přístupu k sobě, kteréžto výsady všickni jenerálové ostatních řádů požívali, vzkázav mu, že potřebovalli by někdy rady jeho, jej k sobě povolá.

Takovéto jednání papežovo naplnilo příznivce řádu jezovitského nesmírnou bázní, nepříznivce pak jezovitů nadějí.

Proto ale přece posud nemohl s jistotou nikdo tvrditi, jaké smýšlení nový papež k jezovitům chová.

Neboť s tím se Kliment tajil i před nejdůvěrnějšími přátely svými.

První snahou tohoto papeže bylo, aby odstranil na prosto všecky různice, jaké mezi dvorem papežským a mezi jednotlivými vládami světskými panovaly.

Podobalať se církev katolická v době, kdy byl papež tento za nejvyšší hlavu její zvolen, lodi, kterou v širém moři krutá bouře sem a tam zmítá.

V Portugalsku a ve Španělsku veřejně se mluvilo o tom, že se země tyto zcela od Říma odtrhnou.

A již od roku 1760 nebylo v Lissaboně žádného papežského nuncia a všecko spojení vlády portugalské s Římem bylo od té doby přerušeno.

Šest let na to následovaly Španěly tohoto příkladu Portugalska a zastavily vyplácení důchodů a příspěvků, které až posud země tato pod rozličnými názvy do Říma odvádívala.

Taktéž Francie odtrhla hrabství Menaissia od římského státu a vojsko neapolské obsadilo, jak jsme již podotkli, města Benevent a Pontecorvo.

Leč nebylo dosti na tom, že Řím byl takto pozbyl větší část svého území a příjmů svých, nýbrž i v ohledu duševním zasazeny byly moci svaté stolice římské nad míru citelné rány.

Neboť ve všech katolických státech, které až posud příchylností svou a přátelským smýšlením svým k stolci papežskému vynikaly, veřejně a bez obalu mluvilo se o tom, jakým způsobem by se nejsnáze od Říma odtrhli.

V Benátkách i napotom pokračovalo se v rušení klášterů a duchovních řádů, jakož i v obmezování jich a senát tamní přiosobil si právo nejvyššího dozoru nad statky církevními, i nad kázní duchovenstva.

P. Jan Petr Beckx, nynější jenerál řádu jezovitského.

Podobné kroky staly se, jak jsme již dříve sdělili, i v Bavorsku a v Rakousku, a zvláště v této říši učinil Kaunic, výtečný ministr tehdejší panovnice, císařovny Marie Terezie, mnohá zařízení, která nebyla vhod kněžourům až posud panujícím.

Muselo tedy papeži Klimentu XIV. především záležeti na tom, aby se s vládami rozličných států v dobrém přátelství udržel.

K tomu cíli musel se s nemalou politickou obezřetností a se znalostí státnickou zachovati.

On mlčel, kde nemohl haněti, aniž by tím byl si snad chtěl mocnáře rozhněvati, a nikdy nevydával žádných nařízení, o nichž si mohl na prstech vypočítati, že nebudou zachovávána, ano, že by se jimi podkopávala vážnost stolice římské.

Listy, kteréž větším dílem vlastnoručně psával mocnářům, nevanuly již tak nadutým a pánovitým tonem, jakýž se až posud v listech papežských jevil, nýbrž nyní byly rozmarné, vtipné a zdvořilé.

Vyhýbaje se ve všech listech svých všech výrazů, které by byly mohly urážeti, razil si touto písemní cestou dráhu k smíření se světskými vladaři, která se předchůdcům jeho pro hrdé a naduté počínání jejich zcela uzavřela.

První pokus podobného druhu učinil u vlády portugalské a pokus tento potkal se s výsledkem zdárným.

Podalť také spolu i král portugalský papeži ruku k smíření, vyslav opět splnomocněného ministra svého ke dvoru římskému.

Vážnost pak, jakouž papež Kliment XIV. vyslanci portugalskému u dvora svého prokázal, a vlídnost, s jakou jej přijal, nezůstaly pro dvůr papežský bez prospěchu, neboť následkem toho byla nunciatura římská v Lissaboně opět obnovena, kteréž již po celých devět let tam nestávalo, s nemalou slávou a okázalostí, a diplomatické spojení dvora portugalského s Římem opět se též obnovilo.

Kliment XIV. pak prokazoval dvoru lissabonskému všemožnou pozornost a přívětivost.

Tak na příklad, když portugalský plnomocník dne 15. ledna 1770 v portugalském kostele sv. Antonína četl slavnou mši za šťastné zachránění krále, který byl zákeřníkem oukladně přepaden, tu nejen že byl papež těmto službám božím sám přítomen, nýbrž též nařídil, aby se po tři dni v chrámě svatopeterském podobné slavné služby boží odbývaly. A podobně, jako se králi samému ochotným proukazoval, tak choval se též přívětivě i k ministru portugalskému, Pombalovi.

Leč se španělským dvorem nechtělo se papeži Klimentu XIV. tak snadno dařiti smíření. Bylo sice, když se do Madridu zpráva o povýšení jeho na stolec papežský dostala, v královské kapli „Tě Boha chválíme!“ zpíváno, a i papež vládě španělské všelikým způsobem službovolnost svou projevoval, ale státní ministr Copomanes nechtěl s Římem prvé v užší spojení vstoupiti, až by byl řád jezovitský ouplně zrušen.

Taktéž špatně dařilo se papeži smíření s dvorem neapolským, kdež ministr tehdejší, Tonuzzi, neustále značné opravy ve věcech církevních zaváděl. Týž odňal papeži podací právo k propůjčování duchovních obročí, a prohlásil všecky kněze, kdož byli členy toho neb onoho duchovního řádu, za neschopné k ouřadům biskupů a farářů. Kliment choval se vůči těmto opravám zcela tiše a trpěl, čeho změniti nemohl.

Podobně špatného výsledku dosáhly smířlivé snahy papežovy i ve Francii, jakož i v menších státech italských.

Všude totiž žádaly ouplné zrušení řádu jezovitského a toliko pod tou výminkou chtěli se s Římem smířiti.

Kardinálové Bereis z Francie, Orsini neapolský a Azporu ze Španěl čas po čase přednášeli papeži přání vlád jejich, tvrdíce, že se vladaři jejich prvé neupokojí, pokud papež nenáviděné tovaryšstvo Ježíšovo nezruší.

Leč Kliment XIV. pokaždé vytáčel se rozličnými výmluvami, aniž by byl slíbil aneb naprosto odepřel zrušení řádu jezovitského.

A mezi tím, co o záležitosti té bezprostředně s mocnáři samými jednal, jevil ke všem, kdož byli kolem něho, mlčelivost a tajil se se svými záměry.

V době ale, kde se mu opravdově o konečné vyřízení choulostivé věci této jednalo, hleděl se zevrubně s celými dějinami řádu onoho seznámiti.

Nařídilť totiž, aby se všecky archivy proskoumaly a pak aby se mu předložily všecky spisy protijezovitské, i spisy, které byly pro jezovity příznivé.

Kardinálové sice nad tím se jevili býti velmi mrzutými, že se s nimi o věci této, kteráž se přece, jak mysleli, také vlády církevní týkala, neradil, a jmenovitě to nemálo je urážela, že v záležitostech řádu jezovitského tak tajně si počínal.

Což divu tedy, že přátelé i nepřátelé jezovitů s nevšední pozorností každý krok papežův sledovali. Leč nemělo se jim nikterak podařiti uhodnouti, jakými záměry se duch papeže Klimenta XIV. zanášel.

Mezi tím ale chovali se jezovité způsobem, jaký jim za tak kritických pro ně okolností nikterak nemohl býti prospěšným.

Neboť podobně, jako se vždy k mocnářům a k ministrům jejich chovali drze a vypínavě, a navzdor tomu, že předchůdce tohoto papeže co největšího a nejsvětějšího muže velebili a ctili, nynějšího papeže nad míru ponižovali a množství hanopisů proti němu rozšiřovali.

Již byla tři leta uplynula od té doby, co Kliment XIV. byl na stolec papežský dosedl, a posud ještě nevěděli jezovité ani mocnářové, čeho by měli od něho očekávati.

Jest sice pravda, jak z mnohých písemných dějepisných dokladů vysvítá, že papež Kliment XIV. s těží a jen velmi nerad požadavkům vlád světských vyhověl.

Dovedlť totiž moc řádu jezovitského příliš dobře oceniti, než aby byl nenahlížel, že zrušení jeho by třeba mohlo býti krokem nad míru odvážlivým, a kdyby se proti tomu jezovité opřeli, že by tím stolici římské nastalo velké nebezpečí.

Odkládal tedy záležitost tuto ode dne ke dni a rozličných příležitostí se chápal, aby ministry vlád bourbonských obelstil, hledě je odkládáním unaviti.

Leč vlády nalehaly na vyplnění požadavků svých čím dál tím více, tak že konečně papež viděl, že by byl již čas svrchovaný, aby je upokojil.

První krok jeho v tomto směru byl, že dal římský seminář, který se nalezal pod správou jezovitů, zavříti a prokurátorům jeho přikázal, aby oučty složili.

To se stalo dne 17. září 1772.

Hned časně z rána obsadilo vojsko seminář a dostavili se tam kardinálové: Mareforchi, York a Colonna s tajemníkem Caraffou, a hned jak tam přišli, dali svolati všecky jezovity i seminaristy, oznamujíce jim, že jsou propuštěni.

To byla pro jezovity nad míru citelná rána, že ztratili ústav, z něhož během dvou století vyšli 4 papežové, 96 kardinálů a mimo to velký počet biskupů a jenerálů rozličných řádů.

Příčinou zrušení tohoto semináře bylo špatné hospodářství jezovitů v něm, následkem kterého byl ústav tento velmi zadlužen.

Arci že si hleděli jezovité z dluhů těchto pomoci, popírajíce je, z toho ale povstal nad míru zapletený soud, který se teprv se zrušením řádu jezovitského skončil.

Za dva měsíce na to byl i seminář v městě Frascati zrušen. A v měsíci únoru příštího roku (1773) zakročil Kliment XIV. ještě důrazněji proti jezovitům.

Udělilť totiž kardinálu Malvezzimu, kterýž byl spolu arcibiskupem bolonězským, neobmezené plnomocenství, aby všecky koleje a domy jezovitské ve své arcidiecési vyšetřoval a prohlížel, a ty, které by nebyly zcela v pořádku, aby bez prodlení zrušil.

Malvezzi učinil počátek vyšetřování svého v městě Cento, kdež přišed do residence jezovitské, ihned archiv jejich zapečetil a oučetní knihy jejich zabavil, nařídiv spolu všem tamním jezovitům, že budoucně nesmí poslouchati rozkazů jenerálových aneb provinciálových, nýbrž že on toliko jim má co poroučet.

Nato vrátiv se do Boloně, dal si hned po svém příchodu zavolati rektory všech čtyr kolejí jezovitských, jež se v městě tom nalezaly.

Když pak tito k němu přišli, oznámil jim, že dostal z Říma písemné nařízení, aby všecky koleje a domy jezovitské prohlížel a vyšetřoval a tudíž že ho nyní mají považovati za nejvyššího představeného svého.

Dne 24. března večer pak přišel arcibiskupský kancléř s jedním notářem do koleje sv. Lucie a do novicního domu, kdež zapečetili všecky oučty z posledních desíti let, i archiv klášterní.

Dne 26. března pak poručil kardinál rektoru novicního domu sv. Ignacia, aby všecky novice propustil a co možná nejrychleji aby je rodičům jejich domů poslal.

Rektor sice proti tomuto rozkazu namítal, že někteří z nich již sliby složili, leč kardinál mu dal ihned na srozuměnou, že má od papeže plnomocenství, aby novice takové sprostil slibů složených a že tudíž očekává od něho ouplnou poslušnost.

A když byl Malvezzi již před tím v městě Cento kázal školy jezovitské zavříti, zakázal jim i v Boloni některé výkony náboženské, zejména odbývání slavnostních průvodů, a poručil jim, aby, odloživše roucho řeholní, přestoupli mezi duchovenstvo světské, aneb aby se v jeden neb ve více náboženských spolků sestoupili.

Leč jezovité se zdráhali, rozkazu toho uposlechnouti.

„My jsme," tak se vymlouvali, „pokud stává našeho řádu, nikdy nezrušili řeholní sliby, jakými jsme se jedině tomuto a žádnému jinému řádu zavázali, a při skládání slibů oněch neřídili jsme se žádnou nutností, nýbrž toliko svobodnou vůlí, jakouž má každý člověk."

Po několika dnech opakoval kardinál znovu dotčený svůj rozkaz, nařizuje, aby všickni žáci filosofického oddělení jezovitů řeholní roucho své odložili a k rodičům svým domů se vrátili.

Ano, on jim pohrozil církevními tresty, paklize by ono roucho zase oblékli, aneb kdyby se do některého jiného kláštera buď v Italii aneb mimo Italii odebrali.

Leč ani tohoto rozkazu neuposlechli jezovité, nýbrž žádali na kardinálu, aby jim předložil ono plnomocenství papežské.

Tento mezi tím oznámil papeži, co se stalo, a zakázal jezovitům kázati a školní zákony své tiskem vydávati.

V těchto nesnázích nevěděli jezovité, co si mají počíti a předložili kardinálu následující prosbu:

„Všickni otcové tovaryšstva Ježíšova v celé arcidiecési boloňské žádají Vaši Eminenci co nejvyššího svého soudce a arcipastýře za právo a spravedlnost.

„My se vidíme, aniž bychom věděli proč, všech svých noviců zbaveni. Školy naše, které stály v tak utěšeném rozkvětu, jsou zavřeny, náboženské schůze, k nimž se tolik zbožných a pravověřících křesťanů všech stavů a z daleka široka scházívalo, jsou nyní zrušeny.

„Taktéž nám Vaše Eminence ráčila zakázati vyučování mládeže a poučování vězňův trestních, jakož i duchovní cvičení sv. Ignacia řehole v oratořích.

„Všecko to musí nás činiti v očích celého světa nad míru podezřelými.

„Byť bychom ale jakkoli chování své si předkládali, nemůžeme v něm přece praničeho nalézti, co by nás nějakou vinou obtěžovalo.

„Každý člověk na světě však má právo, aby se hájil, a my víme, že Vaše Eminence jest příliš spravedlivá, než aby ráčila někoho chtít trestati prvé, než by záležitost jeho zevrubně a důkladně vyšetřila.

„Prosíme tedy, aby se nám oznámily příčiny těchto kroků proti nám, a aby se nám popřálo lhůty k obhájení, a teprv pak aby nás odsoudili. Neboť až posud nevíme, jakých rozkazů má Vaše Eminence vzhledem na nás.

„Mohliť jsme se sice domysliti, že se to děje z nejvyššího rozkazu papežského a tudíž jsme pokorně hlav svých skláněli; proto ale přece nemůžeme popírati, kterak velice nás to bolí, že se nám tento nejvyšší rozkaz i s podpisy neukázal náležitě.

„My jsme sice již podali nejvyššímu soudu papežskému žádost a podobně podalo i zdejší město tamže spis nám příznivý. Ale jak se zdá, závisí všecko od vůle Vaší Eminence, a tudíž se i my do vůle té odevzdáváme, prosíce Všemohoucího, aby Vás ráčil dlouho ještě milostivě chránit a zachovat.“

Druhý spis, který jezovité papeži podali, byl psán ještě mnohem důtklivěji.

V něm žádali jezovité „pokorně v bolesti a zármutku srdce svého za právo a spravedlnost, prosíce, aby jim dle řádu kanonického práva byla žaloba proti nim předložena, a aby se vyslechlo hájení jejich, načež teprv pak aby se nad nimi vynesl rozsudek, — a vůbec aby se celému sboru řeholníků, kteří si již po tolik let na bohoslužbě dávali tak záležeti, a kteří za duševní blaho spolubližních svých vykonáváním povinností řádu svého tak snažnou péči mají, v kteréž až posud s boží pomocí věrně a bezelstně setrvali, povolilo oné výhody, která se dle zákonů a zvyků všech národů nikomu, buď si kteréhokoliv stavu a povolání, odepříti nemůže.“

Leč odpověď papežova na tuto žádost jejich nevypadla pro ně příliš příznivě.

„Arcibiskup boloňský,“ vyslovil se v této odpovědi papež Kliment XIV., „byl vaším představeným a tudíž byli jste povinni, jej poslouchati.

„A třebas byste si byli myslili, že se tyto kroky jeho proti vám bez výslovného povolení Našeho dějí, měli jste napřed uposlechnouti a teprv pak se k Nám obrátiti,

a kdyby byla bývala vaše stížnost odůvodněna, zajisté, že by se vám bylo dostalo spravedlnosti.

„Ale místo toho počali jste tím, že jste se představenému svému pod záminkou, kterou si nelze ani představiti, opřeli, a tím jste se i proti Nám provinili.“

Leč ani pak ještě neuposlechli jezovité, nýbrž neustále žádali, aby se jim ukázala bulla podpisem papeže opatřená, ano, rektor koleje sv. Lucie protestoval ve spise znova kardinálu podaném proti odložení roucha řeholního.

Kardinál, vida tento odpor jezovitů, chopil se tedy nyní prostředků ještě ráznějších, aby si poslušnosti zjednal.

Arcibiskupský kancléř a jenerální vikář odebrali se s dvěma setninami vojska do koleje sv. Lucie, zatkli tamního rektora Belgrada a dali pak žáky, kteří se zdráhali, odložiti roucho řeholní, odvésti na letohrádek biskupského semináře.

Rektor Belgrado byl pak, když byl celých osm hodin u profosa vojenského ztrávil, v průvodu jednoho ouředníka, střežen jsa dvěma vojáky, přes hranice území papežského z obvodu města Bononie vyveden.

Žáci jezovitští, které chtěl kardinál něžnými domluvami k poslušnosti přivésti, a k tomu cíli dal sedmero rouch světských kněží na dotčený letohrádek přinésti, na vzdor tomu neustále se zdráhali uposlechnouti rozkazů kardinálových.

Konečně vida kardinál, že v dobrotě u nich nepořídí ničeho, poslal tam úředníka s průvodem oddělení vojska papežského, a ten jim ve jménu kardinálově oznámil, že má nařízeno, aby jim, kdyby v dobrotě nechtěli roucho řeholní svléci, mocí dal svléci roucho ono. A skutečně musel tak u některých žáků učiniti, když ale druzí viděli, že ouředník ten opravdu hrozbu svou uskutečnil, tu dobrovolně jeden po druhém odkládali roucho řeholní.

Konečně dal kardinál statky, jakož i jiné důchody kolejí jezovitských pod správu zvláštní komise a odňal jezovitům úřad kazatelský a zpovědnický.

Leč nezůstali jezovité bolonězští v tomto pronásledování svém osamělí, neboť stejný osud potkal jezovity i ve Ferraře, v celé marce ankonské, jakož i v mnoha jiných městech státu církevního.

Ale jen že v druhých městech římských dálo se zrušení řádu jezovitského mnohem klidněji, než v Boloni, neboť z chování se kardinála Malvezziho k jezovitům tamním mohli si jezovité jiných měst vzíti dobrý příklad, že neposlušností a protivením si ničeho nezískají.

Mezi tím ale papež Kliment XIV. neustále ještě tajil se s tím, co hodlá proti jezovitům za kroky učiniti.

Proto ale přece počínal si nad míru opatrně a obezřetně a pracoval mnohdy až do rána sám ve svém pokoji, nikoho k sobě nepřipouštěje.

Jezovité všemožně se snažili, aby přišli alespoň poněkud na stopu tajemstvím dvora papežského, ale všecky snahy jejich byly marné.

Vidouce, že mají cestu uzavřenou, na které by byli mohli prostředkem pletich dvorských působiti, hleděli hrozbami a rozličnými věštbami papeže strašiti.

A tak nalezaly se zhusta v tu dobu po ulicích římských, ano i ve Vatikáně samém roztroušené plakáty.

Ano jezovité v drzosti své se neostýchali ve veřejných listech odporoučeti papeže do modliteb věřících, jelikož prý za nedlouho zemře.

Leč Kliment XIV. byl muž povahy rázné a vznešeného ducha a tudíž nevšímal si oněch kejklů příliš, nýbrž choval se k tomu lhostejně a opovržlivě.

Breve, kterým měl býti konečně řád jezovitský zcela zrušen, měl papež již v roce 1773 vyhotovené.

Prvé ale, než je podepsal, dal je ode všech vlád evropských důkladně proskoumati, aby vyslechl dobrozdání jejich o něm.

Mimo to předložil je i některým svým důvěrným kardinálům a bohoslovcům. Konečně pak dne 21. srpna téhož roku bylo breve ono podepsáno, všecko to ale dálo se velmi potaji.

V měsíci srpnu ustanovil papež zvláštní komisi, skládající se z kardinálů: Korsiniho, Marefaschiho, Caraffy, Zelady a Casoliho, za sekretáře Macedoniho, přísedícího Albaniho, jakož i ze dvou výtečných bohoslovců, a sice dominikána Monachiho a františkána Krištofa šlechtice z Montferrato.

Ale i o příčině svolání komise této, jakož i o předmětu porad jejich, které ale jednaly pouze o tom, jakým způsobem by se mělo díti zrušení řádu jezovitského, muselo se zachovávati nejpřísnější mlčení.

Jezovitský jenerál Ricci dal si sice nesmírně záležeti na tom, aby některé z členů komise této pro sebe získal, ale nadarmo.

Porady komise té dály se ode dne 9. až do 15. srpna každodenně u papeže Klimenta XIV. a konečně dne 16. srpna bylo uveřejněno breve ono, kteréž pro důležitost, jakou mělo pro celý svět, tuto v celém obsahu jeho sdělujeme.

82.

Breve o zrušení řádu jezovitského.

Kliment XIV., papež římský k věčné památce.

„Náš Pán a Vykupitel Ježíš Kristus, kteréhož proroci co knížete pokoje a míru již dávno byli předpověděli, a kterýž se v této vlastnosti při příchodu svém na tento svět pastýřům skrze anděla zvěstoval, a konečně, prvé než slavně na nebesa vstoupil, milým učedníkům svým tento pokoj opětně zůstavil, odevzdal, když byl celý svět s Bohem Otcem smířil a smrtí svou na kříži nejen na nebi, nýbrž i na zemi pokoj ustanovil i apoštolům svým tento úřad pokoje a smíření a sdělil jim slova smíření a učení míru, aby oni, co poslanci Kristovi, kterýž není Bohem nesvornosti, nýbrž Bohem míru a lásky, celému světu mír hlásali a s všemožnou pílí a neunaveně hlavně aby k tomu působili, aby všickni v Kristu zrození hleděli jednotu ducha svazkem lásky si zachovati, co jedno tělo a jeden duch, tak jako i oni mají v tomto povolání svém stejnou naději, k němuž ale nikdo nedospěje, kdož, jak praví sám sv. Řehoř Veliký, život svůj s myslí s bližními svými spojenou tomu nevěnuje.

„A taktéž i my jsme si toto nám zvláštním způsobem s hůry svěřené učení a správu onoho ouřadu míru, hned, jakmile jsme zcela beze vší zásluhy své vlastní na stolec sv. Petra byli povzneseni, přede všemi jinými věcmi v srdce vštípili, majíce je neustále, dnem i nocí před očima a hluboko je v srdce si vzavše, a tudíž jsme se i pilně snažili, abychom ze vší síly své ouřadu tomuto za dost učinili.

„K tomu cíli neustále vzývali jsme Boha za pomoc a za přispění, aby nám ráčil vnuknouti myšlénky a rady k míru, a aby nás ráčil uvésti na cestu, na níž bychom nejjistěji a nejbezpečněji míru onoho dosíci mohli.

„A jelikož jsme si příliš dobře vědomi toho, že radou prozřetelnosti božské jsme byli nad národy i nad říšemi ustanoveni, abychom při práci na vinici Páně a k zachování budovy náboženství Kristova, jejímž základním kamenem jest sám Kristus, vytrhovali, bořili, ničili a rozptylovali; jakož i pracovali a stavěli, jak toho kde potřebí, směřovalo naše smýšlení a křesťanská vůle naše vždy k tomu, abychom nejen ničeho neopomíjeli, co by se jakýmkoli způsobem k budování a k štěpení hodilo k míru a spokojenosti veškerého světa křesťanského, nýbrž byli jsme také z druhé strany vždy hotovi a odhodláni, pakliže toho právě tento svazek všeobecné lásky vyžadoval, k vyplenění a ztroskotání všeho, a třebas by nám to bývalo sebe milejším a třeba jsme cítili sebe větší bolest a zármutek nad ztrátou toho.

„Mezi prostředky, kteří k blahu a k prospěchu celé církve katolické, jakož i k udržení blaha jejího nejvíce nápomáhají, zajisté zaujímají řehole kněžské prvního a nejhlavnějšího místa.

„Neboť ony sloužily křesťanství povždy k největší ozdobě, k ochraně a ku prospěchu.

„A proto také je stolice papežská nejen ztvrzovala a chránila, nýbrž jim i značných dobrodiní, výsad, svobod a milostí udílela, aby byli tím více pobádáni k tomu, aby zbožný a bohumilý život křesťanský udržovaly, příkladem svým a vyučováním křesťany k dobrým mravům povzbuzovaly, a mezi věřícím lidem jednotu ve víře udržovaly a upevňovaly.“

„Když pak ale došlo k tomu, že u některé takové řehole žádané užitky a výhody, pro které ten neb onen řád byl založen, buď ani více již se nejevily, ano, když se nad to i pozorovalo, že řehole taková byla církvi na místě ku prospěchu, ke škodě, a na místě, co by byla měla směřovati k pokoji národů, spíše pokoj onen rušila: tu nebyla stolice papežská, kteráž k založení řádu takového všecku vážnost a důstojnost svou byla obrátila, ani na okamžik v rozpacích, a buď že pro ni nové zákony a předpisy vydala, aneb starou kázeň u nich zase zavedla, ano, někdy i řeholi takovou zcela zrušila neb zničila.

„Když pak se zpozorovalo, že přílišná rozmanitost řeholí duchovních v církvi Páně obtížné zmatky působila, tu bylo na čtvrtém všeobecném sněmu církevním v Lateráně zakázáno, zakládati nové řády, aneb vstupovati do jiných řádů, než do těch, které byly již schváleny.

„Mimo to nařídil také Innocenc III., aby si každý, kdož by chtěl založiti nějaký klášter, zvolil řád neb řeholi již od papeže schválenou.

„Z toho následovalo, že nikdo nesměl již více bez zvláštního dovolení římského papeže žádný řád zakládati, a to se dálo vším právem, neboť zakládají-li se nové společnosti náboženské k dosažení vyšší dokonalosti, musí se dříve způsob budoucího života jejich od svaté stolice apoštolské dobře uvážiti a důkladně proskoumati, aby pod pláštíčkem většího dobra a svatého života se nestalo ještě více ke zhoubě a ke škodě církve.

„Jakkoli však s velikou opatrností Innocenc III. toto nařízení vydal, přece někteří neodbytnou dotíravostí prosící, nejen na papežích potvrzení nových řeholí duchovních vyloudili, nýbrž tato nepochopitelná drzost způsobila, že povstalo nevázané množství rozličných řádů, zejména posud nepotvrzených řádů mnichů žebravých.

„Aby se tomuto, čím dál tím více vzmáhajícímu se zlu odpomohlo, obnovil výtečný a slavný předchůdce náš, papež Řehoř X., na všeobecném církevním sněmě lyonském nejen dotčené nařízení papeže Innocencia III., nýbrž ještě více je obmezil, nařídiv, aby budoucně nikdo nesměl žádný nový řád založiti, ani žádný nový způsob života klášterního zavésti, aneb nějaké nové roucho řeholní na se obléci.

„Vůbec ale pro vždy zakázal všecky žebravé řády, které sice následkem čtvrtého církevního sněmu lateránského byly do církve přijaty, ale neměly žádného potvrzení papežského. Onyno pak řády toho druhu, klerých již stávalo, měly zůstati, ale jen následovným způsobem:

„Měli totiž onino klášterníci, kteří v některém z dotčených řádů sliby složili, sice, kdyby chtěli, v řádu tom zůstati, pro příště ale neměli více žádných slibů skládati, žádné nové kláštery si zakládati, ani jaké jiné domy řádové zřizovati, aniž domy, které již měli, prodávati, neb vyměňovati, leč by k tomu měli výslovného povolení od svaté stolice papežské.

„Všecko to mělo býti ponecháno dobrozdání papežovu, aby tento toho buď ve prospěch svaté země neb ku prospěchu nuzných a chudých použil, aneb toho k jiným dobročinným oučelům buď prostředkem řádných představených místních, aneb prostředkem jiných osob, které by k tomu papež splnomocnil, vynaložil. Taktéž zapověděl členům těchto řádů kázání v cizině, zpovídání a pohřby cizinců. Papež ale při tom podotknul, že toto nařízení nevztahuje se na řády kazatelské a na řád minoritský, jelikož si řádové tito službami svými, kterými církvi prospěli, oné výsady zasloužili.

„Taktéž chtěl papež, aby řád poustevníků sv. Augustina a řád karmelitský dále stávaly a sice proto, poněvadž byly již před dotčenými církevními sněmy lateránskými založeny.

„Posléze uděleno bylo všem jednotlivým členům dotčených řádů, na něž se druhé toto ustanovení vztahovalo, neobmezené povolení, že směli do jiných řádů přestupovati, pod tou výminkou, že si žádný klášter nebo řád nesmí zcela statky své přivtěliti, aniž by prvé zvláštního povolení od papežské stolice obdržel.

„A do těchto šlépějí vstoupili, jakmile toho okolnosti časové vyžadovaly, i jiní papežové, předchůdcové naši.

„Takž mezi jiným předchůdce náš, Kliment V., zničil, ano naprosto zrušil pro jeho neshodu bullou ze dne 6. května roku 1312 rytířský řád tak zvaných templářů, jakkoli byl týž řádně a právoplatně ztvrzen, a navzdor tomu, že si o celé křesťanstvo velikých získal zásluh, tak že byl proto od stolice papežské nesmírným dobrodiním, přednostmi, statky, výsadami a svobodami obsypán, jakkoli všeobecný církevní sněm vienský, jemuž byl záležitost tu k rozhodnutí předložil, se vyslovil, že papež měl se konečného rozsudku v té věci zdržeti.

„Jiný předchůdce náš, svatý Pius V., jehož nesmírnou svatost církev katolická zbožně slaví a ctí, taktéž zrušil řeholi humiliatů, kteráž byla před církevními sněmy lateránskými založena a od římských papežů Innocence III., Honoria III., Řehoře IX. a Mikuláše V., našich to předchůdců zbožné paměti, potvrzena, pro neposlušnost její k nařízením papežským a pro vnitřní a zevnitřní rozepře řehole té, jakož i proto, že se u ní žádné naděje k polepšení nejevilo, ano, někteří z členů řehole že se proti životu sv. kardinála Karla Boromejského, protektora a visitátora řádu jejich, spikli.

„Podobně i předchůdce náš Urban VIII. slavné paměti potlačil a zcela zrušil ve stejné formě sepsaným brevem ze dne 6. února 1626 kongregaci reformovaných bratří konventuálů, kterýžto řád od blahé paměti papeže Sixta V. schválen a mnohými výsadami a přednostmi obdařen jest byl, a to sice proto, poněvadž církvi boží od dotčeného řádu žádného ovoce nekynulo, nýbrž naproti tomu tím více nesnází mezi reformovanými a nereformovanými konventuály vzrůstalo.

„Všecken pak majetek kongregace této, její domy, konventy, místa, nářadí, statky, práva a nároky odevzdal řádu menších bratří sv. Františka paduánského,

kterýž přivtělil apoštolské komoře, přenechav užívání všeho toho libovůli své i nástupců svých.

„Konečně povolil papež Urban VIII. bratřím této zrušené kongregace, že směli do řádu františkánského, kapucinského, i do řehole observantů, vstoupiti.

„Týž papež Urban VIII. taktéž potlačil, odstranil a ouplně zrušil svým brevem ze dne 2. prosince 1643 řeholi sv. Ambrože a Barnabáše na vždy, podrobiv řeholníky tohoto zrušeného řádu právomocnosti a kázni řádných představených každého místa a dovoliv jim, že směli přestoupiti do jiných od stolice papežské potvrzených řeholí.

„Zrušení této řehole slavně potvrdil jiný předchůdce náš, papež Innocenc X. blahé paměti bullou svojí ze dne 1. dubna 1645 a mimo to säkularisoval ještě obročí, kláštery a domy tohoto řádu, přivtěliv je k statkům světským.

„A týž předchůdce náš, papež Innocenc X., svým brevem ze dne 16. března roku 1645 změnil řeholi chudých bratří matky Boží zbožných škol, jakkoli byla řehole tato po zralém uvážení od předchůdce našeho papeže Řehoře XV. slavně potvrzena, pro velké třenice, jež v ní povstaly, v obyčejnou kongregaci čili bratrstvo, neučiniv členy jeho žádným slibem závaznými, po příkladu ústavu kongregace oratoria světských kněží kostela sv. Panny Marie ve Valicelle, jmenované dle města sv. Filipa z Neri.

„Řeholníkům zrušené oné řehole dovolil, že směli přestoupiti do kteréhokoli stolicí papežskou potvrzeného řádu, zapověděl jim ale, přijímati novice a připouštěti je k skládání slavných slibů.

„Svrchovanost pak a právomocnost, jakouž měli jenerál, visitátoři a jiní představení v řádě onom, přenesl na příslušné biskupy jejich.

„A všecky tyto a podobné kroky dály se po několik let, až konečně stolice papežská, seznavši výhody a prospěchy řehole prvé v kongregací proměněné, tuto v předešlé formě její se skládáním slavných slibů zase obnovila, učinivši ji opět řádnou a ouplnou řeholí.

„Jiným brevem ze dne 29. října roku 1650 taktéž naprosto zničil papež Innocenc X. řád sv. Basilia de Armenio pro sváry a rozbroje v něm panující, odevzdav členy řehole té pod právomocnost a kázeň řádných biskupů jejich a předepsav jim šat duchovenstva světského, spolu vykázal jim slušné výživné z příjmů zrušených klášterů, povoliv jim, že směli do jiných řádů přestupovati.

„A podobným způsobem i týž papež Innocenc X. jiným brevem ze dne 22. srpna 1651 na vždy zrušil řeholní bratrstvo kněží dobrého Ježíše, poněvadž shledal, že od něho není se lze nadíti žádného spasitelného ovoce pro církev.

„Řeholníky podrobil právomocnosti a kázni řádných biskupů, vykázal jim slušné výživné z příjmů zrušených klášterů a dovolil jim, že směli přestoupiti do kteréhokoli jiného, od stolice papežské potvrzeného řádu; leč, kterak se má nakládati se statky dotčené zrušené řehole a k jakým jiným zbožným oučelům se jich má užívati, to si ouplně ponechal na vůli.

„A konečně když předchůdce náš, papež Kliment IX. blahé paměti, zpozoroval, že tři řehole, totiž řád řeholní kanovníků sv. Jiří v Alze, řád jero-

nymitů fiesolských, a konečně řád Jezuatů, kterýž byl sv. Jan z Kolumbory založil, malého aneb pražádného užitku křesťanstvu nepřinášely, aniž se dalo očekávati, že by kdy něčím křesťanstvu prospívati mohly, odhodlal se, je potlačiti a zrušiti.

„A to se i stalo brevem ze dne 6. prosince 1668, v němž spolu k žádosti svobodné obce benátské nařídil, aby bohaté statky a příjmy řádů těchto obráceny byly k uhražení výloh války Benátčanů s Turky o ostrov Kandii.

„Při vydávání podobných nařízení a při způsobu, jakým si při tom předchůdcové naši počínali obyčejně, mívali vždy na zřeteli, aby s dobrou rozvahou vždy se chápali takových prostředků, kterými by se nejsnáze daly odstraniti všecky spory, třenice a strannictví.

„A proto nevolili k tomu obtížnou a namáhavou cestu, kterouž obyčejně světské soudní dvory kráčívaly, nýbrž drželi se pouze a jedině opatření, jakýchž moudrost a opatrnost jim kázala se chopiti.

„A tudíž vždy, co náměstkové Kristovi na světě a co nejvyšší soudcové celého křesťanstva, mocí své svrchované váznosti celou záležitost onu jedním rázem rozhodli, nepopřávše řeholi, která měla býti zrušena, povolení ani plnomocenství, aby si mohla práv svých vyhledávati, aneb jich hájiti, a aby stížnosti a podezření nejtěžší mohla se sebe buď svalovati, aneb proti příčinám se opírati, pro které se k takovýmto prostředkům muselo sáhnouti.

„Když jsme takto tyto a podobné důležité a platné příklady uvážili a důkladně proskoumali, nežádajíce si ničeho horlivěji, než abysme v usnešení doleji dotčeném s rozvážlivou myslí a jistými kroky kráčeli, nešetřili jsme ani žádné pilné práce, ani nabytých zkušeností, abychom nabyli jistoty a přesvědčení nezvratného o všech záležitostech, o povstání, o životě a o nynějším stavu řehole, kteráž se obyčejně nazývá tovaryšstvem Ježíšovým.

„Při tomto svém pátrání jsme shledali, že byla řehole ta od zakladatele jejího zřízena k blahu duší, k obrácení kacířů na pravou víru, a jmenovitě k přivádění nevěřících k víře křesťanské, k povzbuzení a rozmnožení zbožnosti a k povznešení i rozkvětu náboženství.

„A aby se tohoto žádaného oučele tím snáze a tím jistěji dosáhlo, zaveden byl v řeholi této nejpřísnější slib dobrovolné chudoby křesťanské, jak u celé řehole, tak i u každého jednotlivého člena; z tohoto slibu byly vyjmuty jedině ony koleje, které byly výhradně vědám a umění věnovány a směly tudíž míti jistých příjmů, ale jen potud, že se z příjmů oněch ničeho nesmělo ve prospěch, k užitku a k potřebě společnosti samé použiti.

„Na základě těchto a jiných podobných svatých pravidel bylo tovaryšstvo Ježíšovo nejprvé od našeho předchůdce, blahé paměti papeže Pavla III. bullou ze dne 27. října 1540 potvrzeno a bylo jemu uděleno povolení, aby si řád tento sám zřídil zákony a stanovy, kterými by nejlíp prospíval a pro blaho křesťanstva vzkvétal.

„A jakkoli tento předchůdce náš papež Pavel III. tento řád z počátku velmi obmezil, povoliv pouze, že smí se skládati toliko z 60 členů, dovolil přece jiným brevem ze dne 27. března 1543, že smí každý do řádu onoho vstoupiti, jehož představení řádu za hodna a za schopna uznají k tomu.

„Na to milostivě obmyslil týž papež Pavel III. brevem svým ze dne 15. prosince 1549 tento řád ještě mnoha jinými a velmi důležitými výsadami a nařídil mezi jiným, aby se ono povolení, které jenerálům jiných řádů byl udělil, aby směli totiž k jenerálním poradám o záležitostech řádových připouštěti jen dvacet koadjutorů duchovních, a aby jim směli udíleti práv, milosti a důstojnosti oné, jakáž jim co profesům přísluší, smělo u řádu jezovitského vztahovati, beze všeho obmezení počtu, na všecky ony členy, jež by představený jenerál uznal za hodné a za schopné.

„Konečně osvobodil a vyňal papež Pavel III. celý řád, každého jednotlivého člena a všecko jmění a veškeré příjmy řádu onoho od svrchovanosti, právomocnosti a kázně všech biskupů a přijal je pod svou a pod apoštolské stolice zvláštní ochranu.

„S nemenší velikomyslností a štědrostí chovali se i jiní předchůdcové naši k tomuto řádu.

„Neboť vůbec jest známo, že od papežů: Julia III., Pavla IV., Pia IV. a Pia V., pak od Řehoře VIII., Sixta V., Řehoře IV., Klimenta VIII., Pavla V., Lva XI., Řehoře XV., Urbana VIII., jakož i od mnoha jiných papežů římských výsady řádu tomuto již propůjčené aneb potvrzené se buď jinými novými výsadami rozmnožily, aneb vysvětlily a doplnily.

„Ale nicméně patrně se jeví z celého obsahu a z výroků těchto apoštolských nařízení, že v tomto řádu brzo od jeho povstání vzniklo rozmanité símě svárů a rozbrojů i žárlivosti, a sice nejen v řádu samém, nýbrž i také zevně řádu toho proti jiným řeholím, různic proti kněžím světským, proti rozličným akademiím, universitám a proti jiným veřejným školám, ano, i proti samým mocnářům, kteří je do států svých přijali.

„Tyto hádky a různice povstávaly brzy o jakosti a podstatě slibů a o době, kdy se mají členové řádu k skládání slibů oněch připouštěti, o moci, následkem které měli právo, jednotlivé členy z řádu vylučovati, a o připouštění členů takto vyloučených k výkonům duchovním, aniž by se šetřilo náležité způsoby a slavných slibů dle ustanovení církevního sněmu tridentského a dle rozkazů papeže Pia V.

Jindy zase povstaly různice ony o neobmezené moci, jaké si představený jenerál nad společností touto osoboval, o jiných předmětech, týkajících se vnitřního ústrojí řádu, brzy zase o náhledech náboženských, o školách, o svobodách a výsadách, o nichž biskupové a jiní duchovní hodnostové a představení světští soudili, že směřují proti právomocnosti a proti podřízenosti, jakouž jest jim řád onen zavázán.

„Konečně nikdy nescházelo důležitých stesků a žalob, které povstávaly proti členům tovaryšstva Ježíšova a jež pokoj a mír v křesťanstvě nad míru rušily.

„Z toho vzniklo mnoho stížností a nepřátelství proti řádu tomuto, kteréž ztvrzené vážností rozličných králů a knížat a zprávami jejich se k předchůdcům našim, k papežům Pavlu IV., Piu V. a Sixtu V. donesly.

„Mezi těmito mocnáři hlavní zmínky zasluhuje Filip IV., katolický král španělský slavné paměti, kterýž důležité příčiny, které jej k tomu pobádaly, a vážná upomínání, jež mu byla inkvisice španělská proti rozmařilým a bujným jezovitům, opírajícím se o své rozsáhlé výsady, jakož i proti ústavě řádu onoho podala, a konečně nejdůležitější sporné otázky, které byly též od některých učených a zbožných mužů

ze samého tovaryšstva Ježíšova ztvrzeny, předložil našemu předchůdci, papeži Sixtu V., a dosáhl tím toho, že nařídil papež onen vyšetřování ouřadu jezovitského ve Španělích a dal pak vyšetřování ono také provésti.

„K této vlastní žádosti krále Filipa II., která byla velmi slušná a odůvodněná, svolil papež Sixtus V. a ustanovil visitátorem apoštolským jednoho biskupa, kterýž byl pro svou prozřetelnost, cnost a učenost vůbec oblíben a ctěn.

„Ano, mimo to ustanovil papež i zvláštní komisi z několika kardinálů, která by také jistě byla všemožně pilně o dokonalé spořádání této záležitosti se zasadila.

„Když však bohužel časná smrt dotčeného papeže Sixta V. zachvátila, zmařeno bylo toto počínání a zůstaly kroky Sixtovy ve věci té bez výsledku.

Papež Řehoř IV. blahé paměti, jenž pak na stolec sv. Petra nastoupil, potvrdil však zase znovu a co nejdůtklivěji bullou svou ze dne 24. července 1591 tuto společnost duchovní, nařídiv, že mají všecky výsady a výhody, kteréž předchůdcové jeho byli tovaryšstvu Ježíšovu kdy propůjčili, zůstati platnými a neporušitelnými, což zvláště se vztahovalo na onu výsadu, na základě kteréž mohli jezovité propouštěti a vylučovati členy řádu svého, aniž by se při tom museli řídit soudní formou, beze všeho dalšího vyšetřování, bez soudního zakročení a řádu, i bez určité doby, třeba by šetření všech těchto podmínek bylo výslovně nařízeno; nýbrž že se může vyloučení člena z tovaryšstva Ježíšova díti toliko na základě seznané pravdivosti skutkové, jakož i na základě viny samé, aneb také pouze na základě nějaké rozumné příčiny, ano i dle vlastnosti osob a dle rozličných jiných okolností.

„Mimo to zakázal, aby nikdo o řádu jezovitském ničeho hanlivého nepsal, ani nemluvil, zakázav pod pokutou veliké klatby církevní všecky outoky proti řádu tomu a proti rozkazům a nařízením jeho prostředně i bezprostředně, aneb i návrh na jakoukoli změnu ústavy řádu onoho.

„Přece ale ponechal každému na vůli, aby změny, týkající se buď rozšíření neb obmezení ústavy řádové, toliko jemu a nástupcům jeho na římském stolci papežském se sdělovaly, a to sice buď prostředkem legatů a nunciů papežských, aneb osobně, oustně i písemně.

„Ale všecka tato opatření prospěla pramálo k utišení křiku a k ukonejšení žalob a stesků proti řádu jezovitskému, ano, naopak, den ode dne víc a více rozšiřovaly se nejhorší a nejobtížnější hádky o učení tovaryšstva Ježíšova, které mnozí považovali za bludné a proti pravověrnosti a mravouce křesťanské čelící; a hádky tyto šířily se skoro po celém světě.

„Při tom povstávaly vnitřní i zevnitřní rozbroje a docházely časté stesky a žaloby na nenasytnou žádostivost zemských statků, jakouž jevili jezovité.

„Ze všeho toho pak povstaly onyno světoznámé nepokoje, které stolci papežskému veliký žal a mrzutost způsobily, a z nichž povstala od mnohých knížat rozličná podezřívání tovaryšstva Ježíšova. A tudíž, když řád jezovitský žádal u našeho předchůdce papeže Pavla V. za nové ztvrzení výsad svých a ústavy řádové, viděl se taktéž nucena prositi, aby týž některá nařízení, která byla v páté jenerální kongregaci ustanovena, a jež od slova k slovu do jeho breve ze dne 4. září 1606 zanešena byla, obnovil a důstojností svou potvrdil.

„V tomto breve pak se výslovně dočítáme, že nejen vnitřní sváry a nepokoje v samém tovaryšstvě Ježíšově, nýbrž i rozličné spory zevnější a stesky, jaké na mnoze se proti řádu onomu pronášívaly, přiměly jenerální kongregaci k tomu, že vydala následovní nařízení:

„Tak jako společnost naše, která zřízena jest k rozšiřování pravé víry a k blahu i k prospěchu duší lidských od Pána jest ustanovena, vlastní službou svého řádu, kterému potřebí jest zbraní duchovních k blahu církve a k duchovnímu vzdělání bližních svých, pod praporem kříže může tohoto oučele svého dosáhnouti, jejž si byla vytknula, činila by tomuto blahodatnému působení svému nesmírné překážky a vydávala by se ve velké nebezpečí, kdyby hleděla toho, co je světského, a kdyby si všímala záležitostí, týkajících se politiky a správy státní.

„Tudíž předchůdcové naši velemoudře ustanovili, abychom, ponévadž Bohu sloužíme, nikdy nepletli se do jiných věcí, které se s povoláním naším nesrovnávají.

„Jelikož ale řád náš v těchto tak nebezpečných dobách, na mnoha místech a pod rozličnými vladaři, jejichž náklonnost a lásku aby si členové tovaryšstva našeho v plné míře hleděli získati, svatý otec Ignác svaté paměti přikázal, stavě snahu tuto na roveň s poslušností k Bohu samému, snad vinou některých z bratří našich buď ze ctižádosti aneb z nevčasné horlivosti, do špatné pověsti přišel, a má-li dobrého ovoce nésti, hlavně a především je potřebí, aby dobré pověsti požíval: nařídila kongregace naše, že se musí i od každého zlého podezření pilně chrániti, aby se tím co možná nejvíce předešlo žalobám a stížnostem, jaké by z takovéhoto podezřívání mohly povstati.

„A za tou příčinou zapovídá se všechněm členům řádu našeho na základě tohoto nařízení přísně a důrazně, aby se do podobných záležitostí státních, a byť by k tomu byli třebas vyzváni aneb popouzeni, nižádným způsobem nemíchali, ba aby žádnými prosbami ani radou nedali se odvrátiti od povolání svého.

„Mimo to nařídilo se definitorům řádu, aby se vší pilností a snahou pomýšleli na dobré prostředky, jimiž by se lepšího řádu a kázně docílilo, a aby je svědomitě též udali, by se takto, kde a pokud by toho bylo potřebí, zkáze a porušení tovaryšstva našeho odpomohlo.

„Přece však k velikému zármutku svému jsme spozorovali, že všecky tyto svrchu dotčené, jakož i mnohé jiné ještě prostředky, zůstaly skoro zcela bez oučinku a bez důrazu, aniž by se jimi byly daly tak mnohé a tak důležité nepokoje, stížnosti a podezřívání tovaryšstva Ježíšova rozptýliti a vyhladiti a že si tudíž, ač bohužel marně, i ostatní předchůdcové naši v ouřadě papežském, zejména: Urban VIII., Kliment IX., X., XI. a XII., Alexandr VII. a Benedikt IV. dali všemožnou práci, aby zjednali zase žádaného míru v církvi.

„K tomu cíli vydali přemnohá velmi spasitelná nařízení a to sice dílem v tom směru, aby se jezovité ve svém svatém ouřadě do žádných záležitostí světských nemíchali, dílem také učinili opatření k odstranění a k napravení mrzutých oněch svárů a nepokojů, které byly od členů tovaryšstva Ježíšova proti řádným biskupům, proti řádům rozličným, proti zbožným nadacím a rozličným obcím v Evropě, Asii i Americe k veliké záhubě duše a k podivení všeho lidu vyvolány s nevšední prudkostí.

„Dále vydali onino předchůdcové naši i nařízení o výkladu oněch článků a vět učení křesťanského, jež byla apoštolská stolice vším právem zatratila, anyť čelily na prosto k pohoršení a směřovaly proti kázni a dobrému mravu.

„Konečně pak vztahovala se dotčená nařízení papežů římských i na jiné, nad míru důležité věci, kterýchž bylo k udržení čistého učení křesťanského nevyhnutelně potřebí, a z nichž nejen za našich časů, nýbrž již i v dřívějších dobách povstala velká škoda a záhuba, zejména odboje, vzpoury a rozmíšky v některých krajinách katolických a pronásledování církve katolické v některých zemích evropských a asiatských.

„Následkem toho museli předchůdci naši velký zármutek snášeti a proto byl papež Innocenc XI. zbožné paměti přinucen k tomu, že zakázal tovaryšstvu Ježíšovu, novice přijímati a v řeholní roucho obláčeti.

„Papež Innocenc XIII. viděl se nucena, řádu jezovitskému podobným trestem pohroziti a papež Benedikt XIV. nařídil přehlídku jezovitských domů a kolejí po celé říši našeho nejmilejšího syna v Kristu, nejvěrnějšího krále portugalského a pána v Algarbii.

„Konečně vidí apoštolská stolice, že není jí, ani tovaryšstvu Ježíšovu žádné jiné pomoci, aniž že vzrostlo křesťanstvu jakého prospěchu z listu apoštolského, kterýž byl od posledního předchůdce našeho, blahé paměti papeže Klimenta XIV. více vynucen, (abychom také použili výrazu, jehož papež Řehoř X. na všeobecném sněmě církevním v Lyoně použil) než vyprošen a v kterémž se řád jezovitský velmi odporoučel a znovu ztvrzoval.

„Po tolika a po tak prudkých bouřích doufali mnozí šlechetní a spravedliví, že uvidí přece posléze rozbřesknouti se den, který by jim pokoje a míru přinesl.

„Ale, pokud dotčený předchůdce náš, Kliment XIII. na stolci papežském seděl, nastaly bouře ještě prudší a nebezpečnější.

„Neboť čím více se stesky a křiky proti jmenovanému řádu ozývaly, ano, pro řád tento na mnoha místech i nebezpečné vzpoury, odboje a třenice, jakož i jiné pohoršlivé věci vznikaly, tím více trhal se svazek lásky křesťanské a tím více byla zanícena srdce věřících strannictvím, nenávistí a nepřátelstvím, ano, konečně došlo tak daleko, že i onino, kteří vynikali od jakživa svou po předcích zděděnou zbožností a povždy se k tovaryšstvu Ježíšovu osvědčili býti nad míru štědrými a velikomyslnými — totiž naši milení synové v Kristu, králové: francouzský, španělský, portugalský, jakož i král obou Sicilií, viděli se nuceny, jezovity ze svých států vypověditi a vypuditi, jelikož v tom spatřovali jediný a neodbytný prostředek, aby se sami křesťané v lůně svaté matky církve nepopouzeli, na se outoky nečinili a jeden druhého neranili.

„Když ale právě tito dotčení milení synové naši v Kristu nahlédli, že prostředek tento není trvanlivý a že nepostačí k ukojení celého světa křesťanského, pakliže by tovaryšstvo Ježíšovo samo zcela nebylo potlačeno a zrušeno, tedy se spojivše, přednesli dotčenému našemu předchůdci, papeži Klimentu XIII. své myšlénky a svá přání mocí důstojnosti své, aby takovýmto způsobem, kterýž dle mínění jejich byl nejlepším k ukojení poddaných jejich i k prospěchu církve, zakročiti si neobtěžoval.

„Ale smrt tohoto papeže, která proti všemu očekávání jej zastihla, učinila pojednou všem těmto krokům konec.

„Jelikož jsme my nyní milostí boží na stolec Petrův povzneseni, dospěly konečně ihned tyto prosby, žádosti a přání k nám, podporovány jsouce stejnou dobou i rozličnými biskupy a jinými ctihodnými i učenými a zbožnými muži.

„Abychom ale v této tak povážlivé a tak důležité věci co možná nejjistějšího opatření učinili, vzali jsme si k tomu drahný čas, kdež jsme ve věci této nejen pilně všecko proskoumali, vše bedlivě uvážili, abychom mohli s obezřetností co možná největší rozhodnouti, a mimo to jsme i s mnoha vzdechy a v neustálé modlitbě od Boha, dárce světla, pomoc a přispění žádali.

„A v této věci podporovala nás i modlitba všechněch věřících a konání rozličných bohumilých skutků.

„Mezi jiným chtěli jsme také nabýti jistoty, na jakém základě spočívá ono všeobecné mínění, že by byl řád jezovitský od církevního sněmu tridentského slavným způsobem ztvrzen.

„Ale v celém jednání tohoto sněmu církevního nenalezli jsme nic jiného, nežli že byl řád jezovitský vyňat od onoho všeobecného nařízení, v němž se ostatním řádům nařizuje, aby po ukončení noviciátu onino novicové, kteří se k tomu za schopné uznají, byli k skládání slibů klášterních připuštěni, aneb neschopní by byli z řádu odstraněni.

„Tím tedy leží na bíledni, že se dotčený sněm církevní zřejmě vyslovil, že nechce žádné novoty zaváděti, aniž že chce čeho zapovídati, aby dotčené tovaryšstvo Ježíšovo dle oumyslu zbožného zakladatele svého, jak bylo od stolice papežské i potvrzeno, Bohu a svaté církvi jeho sloužiti mohlo.

„Když jsme tedy byli již tolika potřebných a nutných prostředků použili a důvěřujíce na vnuknutí a přispění ducha svatého, jakož i jak nám toho káže povinnost ouřadu našeho, která nám velí, abychom pokoj a mír mezi křesťany hleděli udržeti, jej pěstovali a upevňovali, a abychom ze všech sil svých hleděli odstraniti vše to, co by bylo křesťanstvu na úkor a k záhubě; a když jsme mimo to i nabyli přesvědčení, že dotčené tovaryšstvo Ježíšovo nenese více onoho bohatého ovoce a že není z něho onoho prospěchu, pro který bylo založeno, a od tolika předchůdců našich opětně ztvrzováno a takými výsadami opatřeno; ano, že by bylo nyní naprosto nemožno, aby řádu toho stávalo více, protože, pokud by stávalo jeho, pravý a trvalý mír v církvi by se nevrátil: zrušujeme na základě těchto důležitých pohnutek, jakož i ještě z jiných příčin, kterých nám pravidla opatrnosti a starost o nejlepší zprávu církve naší podávají, a jež v srdci svém zatajíme, po příkladu našich předchůdců a zejména za příkladem Řehoře X. na všeobecném církevním sněmu lyonském, jelikož se i v tomto případě jedná o společnost, neb o řád, kterýž i co do své ústavy i co do výsad jemu od stolice papežské udělených k řádům mnichů žebravých náleží.

„Protož po dlouhém a zralém uvážení tento řád zrušujeme, mocí svého apoštolského ouřadu vyhlazujeme a zrušujeme.

„Všecky jeho ouřady, všecku službu a správu, jezovitské domy, školy a koleje, hospice, skladiště a zásobárny, jakož i všecky jejich sbory ve kterékoli říši zrušujeme,

ať pod kterýmkoli názvem jim co majetek náleží; spolu zrušujeme jejich všecky stanovy, zvyky, práva a nařízení, třebas byla buď od stolice papežské vydána aneb apoštolskou stolicí potvrzena.

„Taktéž zrušují se všecky výsady všeobecné i zvláštní řádu onomu udělené v celém obsahu jejich, považujíce je tak, jakoby od slova k slovu byly v této bulle obsaženy se všemi svými přídavky a dodatky za pominuté a neplatné.

„A protož vyslovujeme, že každá moc jenerála, moc a důstojnost provinciálů, dozorců a všech ostatních představených jmenovaného řádu ve věcech duchovních i světských zrušena a na věky zničena býti má a přenášíme všecku tuto jmenovanou právomocnost a moc na biskupy sídelní v celém jejím objemu, v té míře, co do případů, co do osob a pod výminkami, které níže vytkneme.

„Touto bullou také přísně a důrazně zakazujeme, že nesmí nikdo více do řádu onoho přijat a k skládání slibů v něm žádný novic připuštěn býti. Onino pak, kteří byli již až posud přijati, nesmí býti připuštěni ani k skládání slibů prostých, ani slavných, pod trestem neplatnosti těchto slibů a pod jinými tresty ještě, jejichž vyměření si ponecháváme na vůli.

„Dále chceme, poroučíme a nařizujeme, aby onino lidé, kteří se nyní v noviciátě řádu dotčeného nalezají, hned, okamžitě, bez prodlení, bezprostředně a skutečně byli z řádu propuštěni.

„Podobně zapovídáme, aby onino členové řádu, kteří sice již prosté sliby složili posud ale žádných vyšších stupňů svěcení nedosáhli, nebyli nyní na vyšší stupně duchovenstva posvěceni, aby se proto mohlo říci, že již v řádu onom slavné sliby složili, aneb pod jakýmikoli výminkami a výsadami, kterých řád tento navzdor ustanovení církevního sněmu tridentského kdy nabyl.

„Jelikož však všecky tyto snahy a kroky směřují k tomu, aby se prospěchu církve a pokoje i míru mezi národy docílilo, a aby se také spolu jednotlivým členům dotčeného řádu, které otcovským srdcem milujeme, nějaké útěchy a pomoci od nás dostalo, a aby, prosti vší ouzkosti a všeho nepokoje, jakéž až posud museli snášeti, s větším prospěchem na vinici Páně pracovati a k větší spáse duší lidských působiti mohli.

„Velíme a přikazujeme, aby onino členové řádu onoho, kteří byli složili jen první slib řeholní, a posud ještě žádného vyššího posvěcení neobdrželi, v době, kterou má určiti pokaždé příslušný biskup, kterážto ale nemá překročiti rok od vydání tohoto breve a má pouze jim stačiti k tomu, aby si nějaký ouřad, službu nějakou, aneb dobrého nějakého přítele vyhledali, opustili domy a koleje, ouplně jsouce sproštěni a zbaveni všech slibů a pak aby se chopil jeden každý takového povolání, kteréž by bylo příhodné silám jeho, a jež by se nepříčilo svědomí jeho.

„Neboť i dle výsad tovaryšstva Ježíšova nesměl je řád sám z lůna svého vyloučiti ze žádných jiných příčin, než z takových, jež představení za dobré a příhodné uznali co do zásad moudrosti a opatrnosti, a vyloučení takové dělo se vždy bez předběžného předvolání, bez vyšetřování a aniž by se při tom bylo šetřilo formule jaké soudní.

„Oněm všem členům řádu pak, kteří již byli dosáhli vyšších svěcení, dovolujeme, že smějí jmenované domy a koleje opustiti, aneb že mohou vstoupiti zase znovu do jiných od stolice papežské ztvrzených řádů, v nichž budou se muset podrobit zkušební

době, jak ji byl církevní sněm tridentský vytknul, pakli že byli již první sliby v řeholi své složili.

„Pakliže však již složili i sliby slavné, budou muset toliko šest měsíců v řádu, do něhož znova vstoupí, na zkoušku stráviti a ostatní doba zkušební bude jim pak od nás prominuta.

„Oni ale mohou též co duchovní světští mimo každý řád pod právomocností biskupskou zůstati, v jejichž diecési se zdržovali.

„Ano, my chceme a nařizujeme, aby onino kněži tovaryšstva Ježíšova, kteří by napotom takovýmto způsobem na světě žíti chtěli, dostávali slušné a řádné výživy, pokud by nedostali jiného opatření, z příjmů oněch domů a kolejí, jejichž členy až posud byli; to se má díti ale takým způsobem, aby se srovnávaly příjmy klášterů s břemeny na nich váznoucími.

„Onino profesové, mající vyšší posvěcení, kteří by z bázně, že by se jim nedostalo dostatečné výživy, aneb že by neměli místa, kde by se mohli usaditi, aneb pro rozličné jiné příčiny, buď pro vysoké stáří, pro slabé zdraví aneb pro všeliké jiné obtíže neradi opustili domy a koleje řádu svého, mohou sice i napotom v nich zůstati, nesmí ale míti pražádného vlivu na správu domu, musí se rouchem světských kněží odívati a musí se ouplně právomocnosti biskupů podati.

„Při tom ale přísně zapovídáme, aby na místo takových kněží, buď zemřelých, neb vystouplých nepřijímali se znovu žádní jiní, aniž aby si zakládali nové domy dle ustanovení lyonského sněmu církevního.

„Zároveň zapovídáme, že nesmí domů a kolejí svých prodati aneb vyměniti, nýbrž mají se pozůstalí členové s ohledem na počet jejich přesídliti do jednoho neb do více domů, tak aby se příjmy z domů a z kolejí takto vyprázdněných mohly obrátiti k jiným zbožným nadacím, jak by se příslušelo dle svatých pravidel řeholních, s ohledem na oumysl zakladatelů, na povznešení bohoslužby, na spasení duší lidských a na všeobecný prospěch.

„Nad oněmi domy však, v nichž budou přebývati pozůstalí členové řádu, má míti dohlídku duchovní světský, vynikající zbožnými a čistými mravy a název řehole této má na vždy zaniknouti a zahlazen býti.

„Dále nařizujeme, že se má toto všeobecné zrušení dotčeného řádu vztahovati i na onyno členy, kteří byli již z jiných zemí vypuzeni, a tudíž chceme, aby tito vypuzení členové, pakliže byli již totiž poslední svěcení kněžstva obdrželi, posud ale ještě do žádné jiné řehole nevstoupili, ihned mají přestoupiti mezi světské duchovenstvo a podříditi se ouplně právomocnosti biskupů.

„Řádný biskup každý může, pakliže shledá u oněch členů tovaryšstva Ježíšova, kteří byli na základě této bully mezi duchovenstvo světské přestoupili, potřebnou spravedlnost, učenost a čisté mravy, z moci své biskupské buď propůjčiti aneb odejmouti právo slyšeti zpověď věřícího lidu a veřejná kázání k lidu držeti.

„Nikdo z takovýchto členů tovaryšstva Ježíšova ale nesmí se bez tohoto výslovného písemního povolení biskupů opovážiti, vykonávati dotčené obřady církevní.

„Žádný biskup aneb jiný místní duchovní představený nesmí s ohledem na cizí jezovity uděliti dotčeného povolení k výkonu oněch obřadů církevních těm členům tovaryšstva Ježíšova, kteří pozůstali zpět v domech a kolejích prvé jezovitskému

řádu náleževších; a těmto pro vždy zapovídáme, slyšeti zpovědě cizinců aneb kázati před nimi, tak, jak to již papež Řehoř X. na všeobecném církevním sněmu lyonském výslovně byl zapověděl.

„Tím tedy všem biskupům vřele na srdce klademe toto nařízení, připomínajíce jim přísný oučet, jaký jednou budou muset Pánu klásti z ovcí vrchní duchovní správě jejich svěřených, a onen strašný soud, jakým Pán života a smrti pastýřům duší lidských pohrozil.

„Dále chceme a nařizujeme, pakliže až doposud někteří členové nyní zrušeného tovaryšstva Ježíšova ve svých domech a kolejích vyučováním mládeže se zaměstnávali, aby, jelikož následkem zrušení řádu všichni členové jeho jsou všech ouřadů a vší správy duchovní zbaveni, budoucně směli jen ti vyučováním mládeže se zabývati, od jejichž práce se dá zdárného výsledku očekávati, musí se ale naprosto odříci oněch zbytečných hádek a různých mínění v zásadách církevních, z nichž od jakživa již povstalo tolik nepokojů.

„Naproti tomu ale nikdy nesmí býti k ouřadu učitelskému připuštěni, aneb jsou-li již v něm, na dál ponecháni býti takoví členové řádu onoho, kteří si nechtějí dát záležeti na dobrém řádu školním a na pokoji a míru v státu.

„Co se pak týče svatého ouřadu misionářského, v němž se také všecko, co jsme tuto podotkli o zrušení řádu jezovitského, rozumí, ponecháváme si ještě času a volné ruky k určení oněch prostředků, kterýmiž se dá obrácení nevěřících na víru, jakož i odstranění sporů a různic následkem toho povstalých snáze dosíci.

„Jelikož tedy všecky výsady a všecka práva tohoto řádu, jak jsme již svrchu podotkli, jsou zrušeny a odstraněny, prohlašujeme všecky členy společnosti této, pakliže, vystoupivše z domů neb z kolejí jezovitských, přijati byli za duchovní světské, za schopné dle ustanovení sněmů církevních k dosažení všech obročí, důstojenství a ouřadů církevních, ku kterýmž jim byl, pokud řádu jejich stávalo, brevem od papeže Řehoře XIII. dne 10. září 1384 vydaným přístup zamezen.

„Taktéž jim dovolujeme, což jim prvé taktéž bylo zakázáno, že smí za čtení mší svatých přijímati almužny, a vůbec že smí užívati všech výhod, jakých co řeholní členové nesměli míti.

„Za to ale zrušujeme všecky výsady a svobody, kterých jim mocí výsad zvláštních stolice římské jenerál neb jiný vrchní představený řádu udílel, jako na př. že směli čísti kacířské a jiné od stolice papežské zavržené a zatracené knihy, že nemuseli držet žádné posty, aniž že museli v postních dnech požívati jídel postních, dále že mohli buď dříve neb později modliti se duchovní hodinky a mnohé jiné výsady ještě, které jim nyní pro budoucnost zapovídáme co nejpřísněji, jelikož oumysl a vůle naše hlavně směřuje k tomu, aby oni co duchovní světští cestou všeobecného církevního práva se řídili.

„Též zapovídáme, že po vyhlášení tohoto breve nesmí se nikdo opovážiti, ani pod záminkou prosby, odvolání, osvědčení aneb pod jakoukoli jinou záminkou hledati vysvětlení o pochybnostech, které by v něm vznikly co do způsobu vykonání tohoto nařízení, neboť chceme, aby hned ode dneška zrušení a potlačení dotčeného řádu způsobem právě vypsaným ve skutek vešlo pod trestem velké klatby církevní, jíž i

nástupcům našim ponecháváme a kterou mají býti bez prodlení postiženi všichni, kdož by se opovážili, jakékoli překážky výkonu tohoto nařízení našeho v cestu klásti.

„Mocí svaté poslušnosti dále velíme a nařizujeme všem duchovním klášterním i světským jakéhokoli stavu, moci a důstojnosti a zvláště oněm kněžím, kdož byli až posud členy řádu dotčeného, aby si nemysleli, psali neb mluvili něco buď proti tomuto nařízení aneb ve prospěch jeho, a taktéž nesmí bez výslovného povolení papežského ani písemně ani oustně posuzovati zrušení řádu tohoto a příčiny jeho, aniž posuzovati ústavu, pravidla, nařízení a vládní soustavu jeho a vůbec ničeho neposuzovati, co by se na řád tento vztahovalo.

„Též zapovídáme pod trestem velké duchovní klatby, již i nástupcům našim zůstavujeme, že se nikdo nesmí opovážiti, za příčinou zrušení řádu tohoto kohokoli haněti neb tupiti, tím méně pak bývalé členy řádu onoho, aniž že se k nim smí jiným způsobem urážlivě a opovržlivě chovati, buďsi písemně neb oustně, veřejně neb tajně.

„Zároveň napomínáme všecky křesťanské panovníky a knížata, aby se vší jim propůjčenou mocí, silou i vážností, kterou jim byl Bůh k ochraně a ve prospěch svaté církve římské udělil, pak z vážnosti a z poslušnosti k stolci apoštolskému vynasnažili se všemožně, by toto breve v skutek vešlo a výkon jeho se provedl, a aby podobná nařízení i poddaným svým vydali, čímž by se nejlépe předešlo tomu, by se při výkonu této naší vůle zabránilo všem sporům, různicím a svárům, jakož i vší nesvornosti, z toho povstalé.

„Konečně též napomínáme všecky věřící křesťany a prosíme je pro milosrdenství a pro lásku Ježíše Krista, aby se vždy rozpomenuli, že my všickni lidé máme jediného Pána na nebesích, a všickni že též máme jediného Vykupitele, kterýž nás předrahou krví svou vykoupil, pak že všickni jsme jediným křtem a slovem života stali se znovuzrozenými syny božími a spoludědici Kristovými, všickni že požíváme stejného pokrmu slova božího a jednoho katolického učení víry, konečně všickni že jsme toliko jedno tělo v Kristu, jeden každý ale že jsme oud těla spolubratra svého — proto že tedy jest potřebí, abychom byli všickni mezi sebou společným svazkem lásky spojeni, bychom se všemi lidmi v pokoji a v míru žili a každý aby druhého bratrskou miloval láskou, neboť každý, kdo miluje bližního svého, naplňuje zákon.

„Urážky ale, nepřátelství, hádky, sváry a různice co nejvíce nenávidíme a v ošklivosti máme co vynálezy ouhlavního nepřítele člověčenstva, kteréžto pod svůdným titulem škol, mínění, ano i pod záštitou a pod pláštíčkem svrchované dokonalosti křesťanské zplozeny a vymyšleny jsou proto, aby církev boží znepokojovaly, a věčnou blaženost věřících rušily.

„A tudíž žádáme, aby všickni věřící v Kristu vší silou se snažili, by čistou a pravou pravdu poznali, o níž sv. apoštol Jakub v kap. III. a V. v. 13. piše:

„Kdo jest moudrý a umělý mezi vámi? Ukážiž dobrým obcováním skutky své v krotké moudrosti.

„Pakliť máte hořkou závist a dráždění v srdci svém, nechlubte se a neklamejte proti pravdě. Neníž ta moudrost s hůry sstupující, ale jest zemská, hovadná, ďábelská.

„Neboť kde jest závist a rozdráždění, tu i roztržka a všeliké dílo zlé.

„Ale moudrost, kteráž jest s hůry, nejprvé zajisté jest čistotná, potom pokojná, mírná, povolná, plna milosrdenství a ovoce dobrého, bez rozsuzování a bez pokrytství.

„Ovoce pak spravedlnosti v pokoji rozsívá se těm, kteréž pokoj působí.“

„Taktéž nemá nikdy toto naše breve a to proto, poněvadž představení i jiní řeholníci dotčeného řádu, aneb jiné osoby, kterých se breve toto týká, aneb které předstírají, že by se jich týkalo, k tomu nesvolily, aniž proto byvše vyslýchány, aniž k zodpovídání předvolány, pro žádnou příčinu býti haněno, popíráno, zlehčováno aneb před soudem přetřásáno, aniž se má žádati, aby bylo zrušeno, nýbrž vždy má pozůstati v plné platnosti a moci, vždy se má dle něho pokračovati bez reptání a ode všech přítomných i budoucích bez rozdílu.

„A tudíž má i nejinak ve všech jednotlivých článcích každou řádnou vrchností a plnomocníky neb zástupci jejími, ano i auditory právními svaté stolice papežské, kardinály církve římské, legáty, nunciemi apoštolskými a jinými ouředníky a hodnosty býti rozhodnuto, a vše jiné má být marným a neplatným, cokoli proti tomu od kohokolivěk, buďsi jakéhokoli stavu a důstojnosti, vědomě neb nevědomky vydáno bude.

„Všemu tomu ale nemají se příčiti apoštolská nařízení, třeba byla na všeobecných sněmích církevních vydána, a v pádu nutném také ani pravidlo, dle něhož slavně potvrzené stanovy a zvyky dotčeného řádu, jeho domy, koleje a kostely, kteréžto řádu tomu, jeho představeným i členům jeho pod rozličnými způsobami rozmanitými výsadami a listy papežskými bývaly udíleny, potvrzeny a obnoveny; leč tyto všecky výsady a všecka ona práva, jakkolivěk by k cíli ouplného zrušení jejich bylo potřebí důkladného a výslovného uvedení, tímto zcela zrušujeme tak, jako by zde doslovně byla uvedena, a to proto, aby se celému tomuto breve úplného výkonu dostalo.

„Též chceme a nařizujeme, aby se opisům a otiskům tohoto breve, kteréž by byly buď vikářem podepsány, aneb pečetí některé duchovní osoby opatřeny, stejné víry přikládalo, i ouředně i mimoouředně, jako prvopisu, kdyby se předložil.

„Dáno v Římě u Panny Marie větší pod rybářským prstenem dne 21. července 1773 v pátém roce papežování našeho.“

Tato bulla byla však, jakkoli byla od 21. července 1773 datována, teprv dne 16. srpna téhož roku v 8 hodin večer uveřejněna.

Uveřejnění její stalo se pak skoro týmž způsobem, jako druhdy byly vyhlašovány dekrety o vypovězení jezovitů ze Španěl a z Neapole.

Udeřením osmé hodiny večerní dne 21. července 1773 totiž byly najednou všecky domy jezovitské v celém území církevním korsikánskými vojáky obsazeny.

S vojáky vešel do jedné každé koleje aneb do domu jezovitského komisař vlády papežské, provázen několika policejními strážníky.

Jezovité ovšem, jakmile větřili, co se děje, dali vrata a dveře kolejí a domů svých zatarasiti, to jim ale málo pomohlo, neboť násilím vypáčeny byly vchody

k domům jejich, a jakmile tam papežský komisař v průvodu stráže policejní vešel, ihned dostali všickni v klášteře se nalezající jezovité rozkaz, aby se do refektáře sešli, kdež jim pak dotčenou bullu papežský komisař předčítal.

Oněm členům řádu jezovitského, kteří byli již kněži, dána byla lhůta třídenní na rozmyšlenou, aby se pak vyjádřili, chtěli-li by v jednom domě pospolitě pod správou jednoho kněze světského žíti, při čemž ale nesměli, mimo čtení mše, žádného jiného obřadu kněžského vykonávati, aneb zdali by chtěli vůbec mezi duchovenstvo světské přestoupiti, v kterémžto případu se pak měli příslušným biskupům k službám ohlásiti.

V obou tuto jmenovaných případech byl jim vykázán roční plat, museli však bez prodlení odložiti roucho řeholní.

Kteří z členů řádu jezovitského ale nebyli posud slavné sliby řeholní složili a nyní se zase chtěli do lůna rodin svých navrátiti, těm to bylo úplně a beze vší námitky dovoleno, ano byla jim k tomu i jakási peněžitá částka na cestu udělena.

Jenerál řádu jezovitského, Vavřinec Ricci, byl se svými náměstky a příručími vyslýchán, aby přísežně udal, kde by se jmění řádu nalezalo.

Všecky pokoje, komory, sklady, kaple a jiné místnosti kolejí a domů jezovitských byly co nejbedlivěji prohledávány a na všecky sbírky listin, skříně a pokladnice byla ouřadní pečeť vtisknuta. Mimo to postavili před každé dvéře dvojnásobnou stráž.

Podobně bylo i k pokojům jenerála i jeho asistenta, s nímž bydlel v nádherném profesním domě v Římě, silná stráž postavena a spolu bylo jim zapovězeno každé písemní spojení s venkovem.

Ale navzdor této opatrnosti nalezl přece lstivý Ricci vhodné příležitosti, že mohl na venek jistých zpráv podati, aspoň bylo dosti důkazů pro to, že zpráv podobných na venek podati zamýšlel.

Tudíž převedli jej o půlnoci dne následujícího (17. srpna 1773) do tak zvané koleje anglické, kdež jej okem velmi bedlivým střežili.

Taktéž i asistenty jeho odvedli z domu profesního a dali je do jiných kolejí a sice každého zvlášť, aby se tím snáze všem ouskokům a pletichám předešlo.

Brzy však se ukázalo, že všecka tato a byť sebe moudřejší opatření neprospěla nic proti ouskokům a rejdům lstivých jezovitů.

Neboť pozdě večer dne 18. srpna bylo viděti z komínů německé a uherské koleje jezovitské hustý dým vystupovati.

Ihned se pátralo, co by bylo příčinou dýmu tohoto v době tak neobyčejné, a tu se shledalo, že povstal od ohně, na němž byli jezovité celé hromady kněh a spisů svých v kolejích oněch spálili.

Následkem toho přivedli jezovity Stephanuzziho, Fabra, Benincasu, Coltrera a jiné, kteří se při pálení kněh a spisů oněch oučastnili, na hrad andělský, kdež s nimi zavedeno přísné vyšetřování, jakého asi obsahu byly knihy a spisy spálené, ale navzdor všemu přece nemohli je k žádnému vyznání přivésti.

Podobně nechtěl se také žádným způsobem jenerál Ricci vyznati na žádnou z otázek, jemu od vyšetřovacího soudce Andreetta předložených, ačkoli si tento vzal všemožnou práci, aby jej k vyznání pohnul.

Konečně přivedli dne 24. září jenerála Ricciho s tajemníkem jeho Comolim, pak asistenty jeho Jana Gusmara z Portugalu, Ignace Romberga z Německa, Karla Kořického z Polska, Františka Montesa ze Španěl a Antonína Gorga z Italie na hrad andělský, kdež je do vyšetřovací vazby vzali a přísné vyšetřování s nimi zavedli.

Vůbec se tehdy po celé Evropě myslilo, že řád jezovitský před svým zrušením největší část peněžitého a movitého jmění buď někde ukryl, aneb že je důvěrnými přívrženci svými někam zavléknul.

Neboť navzdor tomu, že jezovity výživa bratří jejich, kteří byli z Portugalska i z jiných zemí vypuzeni, hezkých peněz stála, přece nedá se mysleti, že by byli ještě značného jmění neměli.

Ale pokaždé, kdykoli se soudce vyšetřovací Ricciho na to tázal, odpovídal tento následovně:

„Jak by se bylo mohlo u nás nějakých peněz aneb nějaké jmění nalézti, když jsme nikdy jakého neměli?

„A domněnka, ze řád náš měl nesmírného bohatství, nejvíc jest vyvrácena tím, že pokladnice naše jsou zcela prázné, a já věru nemohu ani pochopiti, kterak může rozumný člověk uvěřiti podobným báchorám, jež toliko sprostý lid si vymyslil, a to bezpochyby pouze proto, že jej nádhera velikolepá, s jakouž se v našich kostelích veřejné služby boží slavívaly, přivedla na myšlénku, že musíme nesmírným jměním vládnouti.

„Ono se nedá arci nikterak zapírati, že jsme měli kostely své nádherně okrášleny a ozdobeny, ale podobně, jako od jakživa čelily veškeré snahy naše k tomu, abychom všecko k větší cti a slávě Boží činili, tak také jsme i všecky peníze, jež nám zbožná mysl věřícího lidu katolického věnovala, obrátili k rozmnožení slávy v chrámech, službě Všemohoucího věnovaných, nepouživše z toho ani krejcaru pro sebe.“

Škoda, že chytrý lišák, jenerál Ricci, si na jednu okolnost při tom nevzpomenul, a že zapomněl při tom vyznání doložiti, že skvostné nádoby a nádherná roucha kostelní, monstrance drahými kameny vykládané a zlaté a stříbrné nádoby již byly z větší části dary zbožného věřícího lidu katolického a že tudíž nebylo již jezovitům zapotřebí, aby vydávali příliš mnoho peněz na ozdoby kostelů svých.

Ano, on také zamlčel, co se stalo s velikými oněmi dědictvími, mnohdy sta tisíců obnášejícími, které z celého světa do Říma do pokladnic jezovitských plynuly, aniž se vyznal, k čemu obrátili jezovité nesmírný výdělek ze světového obchodu svého.

Jezovité ovšem že by chtěli ze soudního vyšetřování, které bylo proti jenerálu jejich zavedeno, vyvoditi ouplný důkaz nevinny jeho.

Ale teprv po smrti jeho uveřejnili jakýsi sporný spis, o němž tvrdili, že jej byl jenerál Ricci ve svém vyšetřování vlastnoručně sepsal.

Leč všecko toto líčení vyšetřování proti jenerálu jezovitskému jest naprosto nepravdivé a překroucené, neboť v něm se nalezlo, jak se později objevilo, když se porovnávalo s vlastními spisy vyšetřování onoho, několik výslechů, kterých ani nestávalo, kdežto zatím jiné protokoly byly zcela vynechány a mlčením pominuty.

Z toho patrno, že byl tento podvržený spis jen za tou příčinou vydán, aby svět uvěřil, že se vyšetřování s jenerálem jezovitským odbývalo příliš přísně, nad míru nespravedlivě a strannicky.

Svět se ale přece nedal tím ani za mák klamati, tak jako se to obyčejně stává, že vůbec v dějinách každý klam a každá lež dříve neb později na světlo přijde.

Před smrtí svou, která jej dne 24. listopadu 1775 zachvátila v andělském hradě, sepsal Ricci vlastnoručně vyjádření, v němž se dovolává soudu potomků pozdějších dob a v němž slavně se vyslovuje, že tovaryšstvo Ježíšovo nikdy, ani v tom nejmenším nezavdalo žádné příčiny, pro kterou by se bylo mělo zrušiti, aniž že bylo jetí a uvěznění jeho nějakou příčinou odůvodněno.

A pozdější věk vyslovil o tom již úsudek svůj, neboť ouplně souhlasí s krokem rázného papeže Klimenta XIV., který byl řád onen zrušil.

A třebas loyolité ošemetní bedlivě všecky spisy ze svých knihoven a archivů odstranili, jež by byly mohly nekalé světlo na ně vrhati, přece dějiny přišly pravdě na stopu, přivedše ji na světlo, a nyní dobře ví celý svět, co má o řádu jezovitském souditi.

83.

Pomsta jezovitů.

Zmínili jsme se již v jedné z předešlých kapitol líčení svého, jak nerad a z jakým váháním papež Kliment XIV. zrušil řád jezovitský a že konečně jej neodolatelná nutnost toliko přiměla k tomu.

Když byl podepsal onu bullu, kterouž zrušil onen řád, který přes dvě stě let tolik žalu v celém světě způsobil, tu, jak se zdá, měl jasné tušení, že podpisem této bully, kterouž ouplně a na vždy zlomil moc řádu, jehož se celý svět obával, a který vlivem svým mocně do všech vrstev společnosti lidské zasáhal, na věky si na sebe popudil celou kastu společnosti lidské, kterážto, jak nám již kolikráte dějiny ukázaly, neštítila se nižádného prostředku k ukojení pomsty nad nepřátely svými.

O tom svědčí výrok jeho, kterým se, podpisuje bullu dotčenou, v jisté předtuše toho, co jej za nedlouho očekává, k několika přátelům svým vyjádřil, řka:

„Nyní vím, že podpisuji svůj výrok smrti."

Proto ale přece ani za mák nechvěla se pravice jeho, když své jméno pod onen v dějinách světových nad míru znamenitý spis podepsal, nýbrž v podpisu tom jeví se tahy písma pevné a zřetelné, ano, zdá se, že podpis na bulle té jest mnohem ráznější a zřetelnější, než podpisy jeho na jiných spisech papežských.

Ano, skoro bych řekl, že se v podpise papeže Klimenta XIV. na bulle dotčené jeví, že byl odhodlaně a po zralém rozvážení spis onen potvrdil.

Již za nedlouho na to, když byl Kliment XIV. na stolec sv. Petra nastoupil, počaly se mezi lidem rozličné věstby a proroctví rozšiřovati.

Brzy se proslýchalo, že nový papež bude vřelým příznivcem jezovitů a že jednomu členu tovaryšstva Ježíšova zamýšlí uděliti klobouk kardinálský, a hned zase povídalo se po Římě, že papež tento nebude míti dlouhého panování.

Z toho nejlíp vysvítá, že tím chtěli jezovité a stvůry jejich jednak papeže odstrašiti od rázných kroků jeho a se strany druhé že již napřed chtěli připravovati lid na nějaké neobyčejné události.

Když ale byl řád jezovitský konečně bullou ze dne 21. července 1773 skutečně zrušen, tu počaly tyto věstby, které prvé jen v neurčitých obrysech mezi lidem proskakovaly, čí líp řečeno, tyto hrozby nabývati rázu určitějšího.

Neboť nyní se mluvilo, že za nedlouho budou jezovité opět míti předešlých práv a výsad svých, za to ale že papeže, jakož i ony panovníky, kteří se tak úsilovně o zrušení řádu jezovitského zasazovali, co nejdříve smrt zachvátí.

Když pak se blíže pátralo, odkudž by vlastně pověsti tyto pocházely, tu se vyšetřilo, že vznikly v jednom ženském klášteře ve Valentano.

A jmenovitě nacházela se tam jakási jeptiška, jmenem Bernardina Benzi, která v rozčilení svém zimničném podobná proroctví pronášela, jež pak kněži a někteří jiní blouzniví přepiatci s velkou pílí mezi lidem roznášeli.

Následkem toho bylo zavedeno soudní vyšetřování a několik kněží, kteří se při tom oučastnili, bylo zatčeno.

Navzdor tomu ale přece nebylo ještě věstbám podobným konce.

Ano, ony se množily víc a více a k papeži přicházely až z Německa a z Francie i z jiných zemí časté výstrahy, by se měl pilně na pozoru, a by byl i na nejhorší připraven, že mu hrozí velké nebezpečí.

Z Německa zaslána byla papeži ocelorytina, a na té byl u prostřed tabernakul, v levo pak smrť a v pravo jezovita vyobrazen.

Nahoře byly písmeny J. H. S. a dole viděti bylo slova: (Tak bude konec jeho) latinská: Sic finis erit.

Na nejdolejším kraji obrazu toho pak bylo několik veršů, v nichž se pravilo, že třeba museli jezovité svléci roucho své řeholní, proto přece nikdy nezmění smýšlení své a povahu svoji.

Konečně pak nalezal se pod oněmi veršemi následující tajemný chronogramm:

QVoD bonVM est In oCVLIs sVIs faCIet. *) **).

(I. kniha králů, 8. díl, 5. kap., verš 13.)

Stejnou dobou ohlásil též vikář Paduánský komisi, pro záležitost řádu jezovitského ustanovené, že se jeden jezovita zcela určitě vyslovil, že papež dozajista příštího podzimku zemře.

Papež Kliment XIV. byl vždy muž velmi zdravý a silné i hřmotné soustavy tělesné a právě v tu dobu, kdy vydal bullu: „Dominus ac redemptor noster“ o zrušení řádu jezovitského, těšil se nejlepšímu zdraví.

Silná a zavalitá postava jeho, jakož i veselost jeho a spokojenost neustálá nikomu by byly nepřivedly na mysl, že by jej mohla tak náhle smrtelná nemoc nějaká zachvátiti.

Mimo to vedl od jakživa život nad míru střídmý a chůze jeho byla ještě tak rovná a mladická, že by mu byl nikdo vysoké stáří jeho (69 let) neřekl.

Tu se ale stalo, že najednou — bylo to v pašijový týden v roce 1774 — hned po obědě cítil jakési hryzení ve svých vnitřnostech, které bylo provázeno zimou, která celým tělem jeho probíhala.

A od této chvíle byl jeho jindy tak zřetelný a jako zvonek jasný hlas drsným a chraptivým a dostal jakýsi nad míru podivný kašel.

---

*) „Což jest dobrého v očích jeho, stane se!“

**) Velké písmeny chronogramu toho tvoří letopočet úmrtí papeže Klimenta XIV. MDCCLVVVVIIII (1774).

Ústa, hrdlo a jícen se mu počaly zapalovati a cítil v krku nesnesitelnou horkost a palčivost.

Stejnou dobou cítil též ošklivost a těžkost a kdykoli si chtěl oddechnouti, musel vždy míti ústa otevřená.

Na to dostavilo se u něho časem prudké dávení a on cítil v břiše prudké bolesti a jakési píchání.

Proto ale přece měl tolik zmužilosti, že se dovedl přemoci, a dlouhý čas hleděl tuto nemoc svou zatajiti před lidmi svými, dlouho se však, bohužel, nemoc jeho strašná nedala zatajiti.

Neboť za nedlouho počalo se mu břicho nadýmati a otékati, a vlasy na hlavě mu vypadávaly, ano i nehty na rukou a nohou mu opadaly.

Stejnou dobou cítil také v nohou svých tak velkou slabost, že musel po několika kročejích vždy mdlobou se posaditi.

Začasté se mu zdálo, jako by se všecky vnitřnosti jeho rozplynuly, a tu se jej zmocnila pak taková slabost a zmalátnělost, že po několika málo nedělích tak se spadl, že byl více podoben kostlivci než člověku.

„A co asi to bylo za podivnou nemoc, která tak náhle muže posud zcela zdravého, jako byl Kliment XIV., tak prudce zastihla?“ bude se asi tázati laskavý čtenář.

Kliment XIV. sám dobře věděl, jaká nemoc jej zasáhla, a ani na okamžik nebyl v pochybnosti o příčině její, nýbrž hned z počátku vyslovil se zcela určitě k svému životnímu lékaři, Dr. Matteovi, že se obává, že jej nejspíše otrávili, a Dr. Matteo s tímto náhledem papežovým ouplně souhlasil a dával mu užívati protijedů.

Bohužel však neměly protijedy tyto, jak lékař očekával, žádaného oučinku, neboť papež nebyl otráven jedem z nerostů, nýbrž jedem rostlinným, který se již byl s krví smísil, a tak bez přestání rozpadávalo se tělo papežovo vnitř i zevnitř.

Dne 10. září napadla papeže mdloba, o když zase ze mdloby té procitl, cítil se tak slabým a zemdleným, že všickni již mysleli, že druhého dne ani nedočká.

Ale přece přemohla ještě silná příroda jeho onu slabost.

Za týden na to objevilo se, že se břicho papežovo celé zanítilo, jako by byl dostal zánět; při tom jím silně lomcovala zimnice, a od onoho okamžiku množily se bolesti jeho v také míře, že naň nikdo bez lítosti nemohl ani pohlédnouti.

Konečně — bylo to dne 22. září 1774 — skončila smrt tyto strašné muky těžce zkoušeného papeže a týž vypustil v osm hodin ráno, u přítomnosti jenerálů několika řádů a obklopen některými svými kardinály, ducha.

Bylť dosáhl 69. roku věku svého a vládnul nad církví katolickou pět let a několik měsíců.

Po celém Římě panoval jediný toliko hlas, a každý byl ouplně přesvědčen, že papež zemřel následkem otrávení a že mu dávali tak zvanou aquetu po kapkách, kterýžto jed jest nad míru silný, a připravuje se zejména v Apulii a Kalabrii.

Jedem tím pak nejen že se musí člověk otráviti, nýbrž u něho se dá dle dávky, v jaké se člověku dává, vypočísti napřed, kdy otrávený zemříti musí.

A ostatně, kdyby tehdy byl ještě mohl někdo pochybovati o tom, že byl papež Kliment XIV. otráven, byla by musela ouplně zmizeti všecka pochybnost, když druhého dne po smrti papežově tělo jeho bylo pytváno.

Bylať tvář papežova bledá a zcela zsinalá, rty jeho zamodralé, záda skoro žlutá a břicho silně opuchlé.

Taktéž jevily se na rukou, na stehnách i na nohou pod kůží popelavé skvrny a na jiných místech těla objevily se skvrny modré, jako by tam byla ssedlá krev.

Když tělo zemřelého otevřeli, nalezli levou stranu plic, tam kde na bráně prsní visí, silně zanícenou a jako od raka vyžranou.

Celé plíce pak byly plny ssedlé krve, a když se vyřízly, objevil se jakýsi odporný, smrdutý hnis krvavý.

Když pak prohlíželi srdce, otevřevše blánu srdeční, tu bylo srdce malinké, celé scvrklé a vyschlé.

Pod ním pak bylo viděti žaludek i střeva vzduchem naplněná a taktéž jako od raka vyžraná.

Ihned vložili střeva, jelikož z nich nesmírně smrdutý zápach vycházel, do zvláštní dobře uzavřené nádoby a tu postavili stranou, dále pytvajíce.

Netrvalo však ani hodinu a nádoba ona s hrozným hřmotem, jako když z ručnice vystřelí, se roztrhla a výpary ze střev vycházející naplňovaly vzduch kolkolem takovým smradem odporným, že nikdo nemohl pro zápach onen skoro ani v pokoji vydržeti.

A proto museli prozatím od balsamování mrtvoly upustiti.

Když pak druhého dne na to — bylo to dne 24. září — opět přišli, chtějíce dále v balsamování mrtvoly pokračovati, tu se shledalo, že hniloba těla již přes míru pokročila, a sice byla mrtvola již v takovém stupni hniloby, jako se to pouze u osob otrávených vidívá, nikoli ale u osob jinou, obyčejnou smrtí zemřelých.

Bylyť ruce i nohy celé černé a naběhlé a na kůži objevily se četné, ošklivým hnisem naplněné puchýře.

Když pak puchýře ty prořízly, vycházel z nich podobný smrdutý zápach, jako den před tím vycházel ze střev.

Kůže počala se od těla loupati, když chtěli svlékati mrtvolu se šatů, do nichž byla při smrti oblečena.

Na zádech pak byly všecky svaly tak od sebe a tak zpuchřelé, že u prostřed zad vedle páteře na tři prsty z každé strany široké podebrané místo se nalezalo, v každém z nich byly dvě díry, jimiž bylo až k střevám viděti.

Dále se pozorovalo, že měla mrtvola nohy i stehna celé nesmírně opuchlé.

Z toho každý posoudí, že balsamování mrtvoly bylo s nesmírnými obtížemi spojeno, protože se nemohl mrtvoly té nikdo skoro ani dotknouti.

Všecky vlasy z hlavy vypadaly, a konečně museli mrtvolu, prvé ještě, než byli s balsamováním hotovi, položiti do rakve, nechtěli-li, aby se všecky oudy od sebe oddělily a jeden po druhém odpadaly.

Z toho tedy mohl již každý s ouplnou jistotou souditi, že papež Kliment XIV. zemřel následkem otrávení.

Nyní ale naskytovala se jiná otázka a sice, kdo asi jej smrtelným jedem oním otrávil.

Na tuto otázku mělo obyvatelstvo římské odpověď hned pohotově a skoro jednohlasně panovalo v Římě mínění:

„To neučinil nikdo jiný, než jezovité.“

A podobně soudil, ano soudí až posud i ostatní svět, vyjma toliko ony, kteří násilím uši své zavírají ke všemu, co čelí proti tovaryšstvu Ježíšovu.

Smrtí Klimenta XIV. ztratil svět nejen jednoho z nejvýtečnějších mužů svého věku, nýbrž jím zemřel vůbec jeden z nejslavnějších a nejlepších papežů, kteří kdy na stolci svatopeterském, tiarou ozdobeni, sedávali.

Ano, jisto je, že Ganganelli, jehož jméno s vděčností a s úctou celý svět na věky jmenovati bude, a kterého vždy bude co harcovníka svobody a osvěty velebiti, byl by se i tehdy u potomků pozdějších zvěčnil, kdyby mu nebylo bývalo popřáno, aby zrušil řád jezovitský.

Neboť hluboká jeho učenost jednak a jednak zase lehkost ve vyjádření myslének jeho učinily jej jedním z nejslavnějších spisovatelů italských, ale nejen jeho vědecké, bohoslovecké a filosofické spisy, nýbrž i každý jiný jeho list sebe prostější jeví v každé řádce, že v těle papeže onoho bydlel nevšední duch.

84.

Nevyhubitelné plemeno.

Jakkoli by tomu nikdo skoro ani neuvěřil, nedá se přece popírati, že zrušení řádu jezovitského od papeže Klimenta XIV. vyřčené, má mnohem více formálního než skutečného významu, a že vůle svatého Otce, třebas byla spojena se záštím národů, nebyla dosti silnou, aby tento starý řád, který tisíce mocných kořenů do půdy katolictví byl zapustil, ouplně zničil.

Neboť ani přijetí bully papežské u rozličných dvorů evropských nebylo také, jak by si toho v Římě byli přáli.

A jmenovitě v oněch místech, kde ještě stávalo jezovitů, a kde tedy breve papežské by bylo mělo míti nejvíce oučinku, vystupovalo se proti onomu nařízení s velkou nedůvěřivostí a jen poznenáhlu se podařilo, jemu u katolických vlád, zejména v Německu, platnosti zjednati.

Naproti tomu ale dočkal se svět neočekávaného divadla, že se papežské bulle, kteráž byla určena k tomu, aby zhoubná tenata jezovitství roztrhala, právě v zemích protestantských nesmírně příčili a že právě země protestantské, zejména Prusko a Rusko, staly se outočištěm, kam se řád jezovitský, ze všech ostatních zemí vypuzený, utéci a lepších časů očekávati mohl.

A že tyto časy opět nastaly, že jezovité opět oné moci nabyli, kterouž se až podnes honosí v nemenší míře než prvé, jen že jí mnohem moudřeji, než druhdy používají, nepotřebujeme ani čtenářstvu svému široce vykládati, nýbrž poukážem toliko na dobu naši, kde duch času pokročilý nalezá se v boji tuhém se snahami potměšilého jezovitství, v boji, kterýžto dne ode dne stává se rozsáhlejším a tvrdošijnějším.

Leč nebudeme těmito úvahymi svými dále do skutečných událostí zabíhati, aniž budeme blíže líčiti, jakého přijetí se u národů evropských bulle papežské: „Dominus ac redemptor noster“ (Pán a spasitel náš) dostalo, nýbrž budeme pokračovati dále ve svém líčení.

A jakkoli se to zdá býti velmi podivným a nepochopitelným, což jsme prvé o přijetí bully papežské u národů jiné víry sdělili, dá se to přece vysvětliti, uváží-li se, že svět katolický již dávno pohlížel nedůvěřivýma zrakoma na vše, co z Říma pocházelo.

Neboť byly vlády světské až příliš dlouho pod poručnictvím a v porobě dvora římského a doba, v níž pověstná bulla o „večeři Páně“ měla se provésti, posud příliš živě byla v paměti národů a panovníků, než aby tito byli mohli v opatřeních

z Říma vyšlých a třebas byla tato sebe blahodárnější a svobodomyslnější, spatřovati jiného, než lest a klam.

Leč proto přece stojí papež Kliment XIV. skoro samojediný ze všech nástupců sv. Petra v dějinách církevních ve světle tak jasném, a ještě nikdy před ním žádný papež římský tak upřímně, poctivě a bez obalu nesvolil k požadavkům časovým, že jím způsobený obrat v politice římské celému světu byl nepochopitelný a tak náhlý, že musel mimovolně nedůvěru vzbuditi.

A tato nedůvěra byla ještě více odůvodněna jedním článkem v breve onom obsaženým, z něhož by se bylo dalo souditi, že dvůr římský posud se chce míchati do světských záležitostí cizích států.

Bylo totiž v bulle papežské, kterouž se řád jezovitský rušil, obsaženo ustanovení, že mají býti duchovní statky, jezovitům odňaté, dány pod správu biskupům. Toto nařízení vyvolalo na všech místech nemalé rozhořčení a potkalo se se značným odporem.

A nejen u vlád německých, ale i ve Francii, ve Španělích a v zemích italských vzbudila ona věta podezření, a panovníci skutečně byli na rozpacích, mají-li breve ono přijmouti, čili nic, a následkem těchto rozpaků teprv po dlouhém vyjednávání bylo skoro u všech vlád evropských breve toto přijato.

Tak jmenovitě i císařský dvůr vídeňský dlouho se zdráhal, breve toto příjmouti, a to sice nikoli snad proto, že by byla chtěla vláda ve Vídni jezovity chrániti, nýbrž zdráhání toto pocházelo od svobodomyslného tehdejšího ministra Kounice a od samého šlechetného panovníka Josefa II., který dotčené nařízení papežské, že mají býti statky jezovitům odejmuté dány pod správu biskupům, za ztenčení státních práv považoval.

A ve zprávě, kterou o této záležitosti císaři říšská dvorní rada jeho podala, výslovně bylo vyřčeno, že má ono breve papežské v zemích císařských jen potud míti platnosti, pokud se vztahuje na zrušení řádu jezovitského, naproti tomu však že si ponechává vláda sama práva, jak se má s pozůstalým jměním zrušeného řádu jezovitského naložiti.

Taktéž bylo i na říšském sněmě řezenském, kdež se očekávalo vyhlášení dotčeného nařízení papežského, shromážděným stavům říšským pouze sděleno, že byl od papeže řád jezovitský na vždy zrušen.

Výkon zrušení řádu jezovitského dál se ve všech katolických zemích evropských ouplně pokojně a beze vší překážky.

Jezovité, kteří již dlouho před tím, jak se zdá, předvídali, jaký osud je očekává, byli, podobně jako to již dříve ve Francii a v Italii učinili, i jinde v pravý čas všecky své listiny a spisy zničili, aneb na bezpečných místech ukryli.

Tudíž nenalezlo se v domech jejich jiného, než nábytek, který se nedal zatajiti, ani odstraniti.

Proto přece však nebyli dosti opatrni, aby byli ukryli rozličné věci, z kterých, když se nalezly, podivné světlo na řád jezovitský padalo.

Tak se na příklad v knihovně jejich v Ingolštadtě nalezl mimo několik balíků psaných zpovědí rozličných knížat i meč popravní, na němž stála slova:

„Tento meč sprovodil 100 bratří řeholních, kteří se byli proti řádu provinili, se světa.“

Když bavorský vládní komisař ve jménu vlády ujal se jezovitské koleje mnichovské, nalezl tam v jedné klenuté komoře jedenácte na zdi visících mrtvol, v nichž podle několika cárů, které s mrtvol těchto visely, odpravené jezovity poznali.

Pater Hyacinth.

Podobným způsobem přišlo se ještě i na jiných místech najednou na stopu strašným tajnostem klášterů, a takto vysvětlilo se, kam asi zmizel tak mnohý člen tovaryšstva Ježíšova, po němž se mnohdy kolik let bez výsledku pátralo.

Všecko jmění jezovitů, kteréž pouze v nemovitostech záleželo, poněvadž, jak jsme již svrchu sdělili, jezovité všecky hotové peníze a cenné papíry před časem byli odstranili, bylo všude od vlád zabaveno, a z něho bylo exjezovitům dílem doživotné výslužné vyplaceno, dílem pak byly příjmy jeho koučelům školním a kostelním obráceny.

S menšími obtížemi potkalo se prohlášení breve papežského ve státech italských, ale i zde ponechaly si vlády právo, rozhodnouti samy, kterak se má s pozůstalým jměním zrušeného řádu jezovitského naložiti.

Vláda ve Florenci vydala dne 15. srpna 1773 nařízení, že mají všecky statky, které až posud náležely toskánským kolejím jezovitským, připadnouti komoře velkovévodské, a všecky domy jezovitů že mají býti nyní majetkem vlády světské.

K výkonu tohoto rozkazu velkovévodského byli zvoleni zvláštní komisaři, kterým se dostalo zevrubného nařízení o tom, jak by si měli při zabavování statků jezovitských počínati.

Těmto komisařům bylo nařízeno, aby se hned do domů jezovitských odebrali, a tam aby rektoru aneb náměstku jeho příčinu příchodu svého oznámili.

Kdyby se ale rektor zdráhal, z koleje se vystěhovati dobrovolně, měla se o tom bez prodlení ouřadu zpráva podati, aby se mohla vláda chopiti důraznějších prostředků.

Kde by se však vystěhování se jezovitů žádné překážky nekladly, měl především vládní komisař sepsati seznam všech členů, kteří se v době té v klášteře neb v koleji nacházeli, a spolu měl sepsati zevrubný seznam všech ke klášteru patřících věcí.

Komisařům bylo nařízeno, aby se při tom k osobám v klášteřích co možná nejšetrněji chovali, při tom ale aby co nejbedlivěji pozorovali, by se ničeho nezaneslo, aneb by se žádné rejdy netropily.

Ve Španělích, v Portugalsku a v Neapoli, odkudž řád jezovitský byl již beztoho dříve vypuzen, byla pouze čtena bulla dotčená.

V Polsku ale velmi dlouho otáleli s provedením bully papežské.

Neboť jezovité měli u vlády tamního, na sklonku slávy své se již nalezajícího státu, který byl již na mnoze roztříštěn, takového vlivu, že královští korunní komisaři, místo co by byli měli, když jim byl rozkaz k výkonu oné bully dán, tomuto rozkazu vyhověti, důtklivé listy představeným řádu vydali, v nichž jim soustrast svoji vyslovili, napomínajíce je, aby neštěstí, které je očekává, trpělivě snášeli.

Ale navzdor této péči byl osud polských jezovitů mnohem krutší, nežli jezovitů v jiných zemích.

Neboť v Polsku nemohlo býti při stávajícím tehdy bezvládí, kde každý velmož činil, co se mu líbilo, a královská moc byla pouhým toliko stínem, o všeobecném nařízení, co se s řádem zrušeným má státi, ani řeči.

Tamť vyhnal jeden každý velmož, nalezala-li se na panství jeho nějaká kolej jezovitská, jednoduše všecky jezovity z ní a jmění koleje té shrábnul si do svého sáčku, nestaraje se ani za mák o to, jakým způsobem ubozí, z koleje vyhnaní jezovité dále budou živi.

A tak ubožáci ti byli nuceni, jako tonoucí, jenž se chytá každého stébla, ve světě se potloukati a největší část z nich hleděla se za vychovatele a učitele do rozličných domů šlechtických dostati, což se jim také podařilo.

Ve Francii nebyla dotčená bulla papežská nikdy prohlášena.

Viděli jsme již v jedné z předešlých kapitol líčení svého, kterak biskupové francouzští za posledních dob nad míru vřele se tovaryšstva Ježíšova ujímali, což divu tedy, že se nyní rovněž horlivě protivili bulle papeže Klimenta XIV.

Vláda francouzská pak, chtějíc se dalším sporům s duchovenstvem vyhnouti, spokojila se tím, že řád jezovitský ve své zemi zrušila, neuveřejnivši dotčenou bullu papežskou, a této okolnosti chtěli jezovité francouzští ve svůj prospěch použiti považujíce neustále řád svůj ve Francii za nezrušený.

Zmínili jsme se již na počátku kapitoly této, že právě státy nekatolické popřály vypuzenému státu jezovitskému outočiště.

A mezi těmito státy na prvním místě sluší uvésti Rusko a Prusko.

Ale ani v jednom ze států těchto nechovali se takto přívětivě k řádu jezovitskému proto, že by se tam byl těšil zvláštní oblibě, nýbrž stalo se to ze vzdorovitosti vlád těchto k stolci římskému.

Fridrich II., král pruský, výslovně zapověděl nařízením ze dne 5. září 1773 uveřejnění dotčené bully ve svých zemích a dne 13. září t. r. poslal vyslanci svému v Římě, Colombinimu, následující list:

„Řekněte každému, kdo by to chtěl slyšeti, ale beze vší okázalosti a hledejte také příhodné příležitosti, abyste to mohl i papeži aneb prvnímu ministru jeho říci, že, co se týče řádu jezovitského, pevně jsem se odhodlal, podržeti členy jeho ve svých státech v témže stavu, v jakémž se tam řád onen až posud nacházel.

„Za druhé pak můžete doložiti, že, jelikož se mezi kacíře čítám, nemůže mě svatý otec sprostiti ani povinnosti, která mi velí, dostáti danému slovu, ani povinností mých co krále a muže poctivého."

Z tohoto vlastnoručního přípisu královského nade vší pochybnost je zjištěno, že král Fridrich II., ponechav řád jezovitský i po zrušení jeho ve své říši, učinil to pouze a jedině proto, poněvadž nechtěl papežskému stolci římskému na žádný pád přiznati práva, aby mohl učiniti jakéhokoli opatření v zemi jeho.

Dále však zdá se také, že při tom se král pruský řídil zásadou, kterou byl jednou vyřknul:

„V mé zemi ať si každý svou cestou dojde spasení," ve kteréžto zásadě projevil, že v jeho říši požívají všecka vyznání náboženská stejného práva.

Ale proto přece nesmí a nemohou se nikdy jezovitští spisovatelé odvolávati na tohoto mocnáře, aby dokázali, že nebyl řád jejich ode všech panovníků zavržen, nýbrž oni mohou míti jej toliko za svědka toho, že seznal řád jejich zemi své za prospěšný.

Ostatně změnil panovník ten již v roce 1774 svůj záměr, nařídiv, aby jezovité své jméno i svůj oděv řeholní odložili a aby se v jinou duchovní řeholi vespolek sestoupili.

To se také stalo a jezovité jmenovali se pak kněžími královských škol a museli se pouze a výhradně věnovati vyučování mládeže katolické dle plánu, králem samým zhotoveného.

Všecky statky, patřící kolejím jezovitským, měly byti obráceny k vydržování členů tovaryšstva Ježíšova a oni sami ve všem, co se týkalo učitelského ouřadu jejich, byli podřízeni zvláštní komisi školní.

Konečně byl i v Prusku v roce 1781 řád jezovitský zrušen a ponecháno tam jen tolik členů jeho, kolik jich pro školní fond bylo nevyhnutelně potřebí.

Z fondu statků jezovitských muselo se na rozkaz královský universitě v Halle 15000 tolarů odevzdati a tolikéž i universitě frankobrodské nad Odrou.

Aby se ale mohly dluhy, které na jednotlivých statcích jezovitských váznuly, zaplatiti, muselo se bývalé panství jejich Wartemberg za 300.000 tolarů prodati.

V oné části území bývalého království polského, která při známém rozdělení Polsky v roce 1773 byla Rusku postoupena, měli jezovité 6 kolejí.

Jelikož se ruská císařovna Kateřina, nabyvši této části Polska, mezi jiným zavázala k tomu, že Polákům ponechá svobodu vyznání náboženského, nastala otázka, co se stane s jezovity, an dle zákona říšského, vydaného druhdy carem Petrem Velikým, žádný jezovita nesměl býti trpen v říši ruské.

Když byla k tomu cíli carovna Kateřina svolala radu, byli skoro všickni císařští radové toho náhledu, aby byli po příkladu jiných zemí jezovité i odtud vypuzeni.

Leč carovna Kateřina v této záležitosti raději následovala příkladu sousedního státu pruského, a sice z těchže příčin, jako soused její, Fridrich II.

I vyslovila se, složí-li jezovité přísahu věrnosti, že je bez překážky i na dále ještě v říši své ponechá.

Jezovité umínili si, že uposlechnou, a tudíž byl Černěvič, tehdejší rektor jejich, do Petrohradu povolán, aby tam žádanou přísahu ve jmenu řeholních svých spolubratří složil.

Mezi tím, co se za příčinou tou rektor Černěvič v Petrohradě zdržoval, naskytla se mu příležitost, seznámiti se s ministrem hrabětem Černyševem, jenž byl vřelým příznivcem jezovitů.

V únoru roku 1773 přišel Černěvič za rektora koleje polocké.

V září pak téhož roku přišla do Ruska zpráva, že papež Kliment XIV. zrušil řád jezovitský.

Leč císařovna ruská vzkázala poznovu jezovitům ubezpečení své náklonnosti a ochrany a spolu nařídila všem císařským náměstkům svým, aby se nikdo neopovážil, bez výslovného povolení jejího ani dotčený papežský spis přijímati, ani uveřejňovati.

Stejnou dobou pak obdrželi představení řádu jezovitského od biskupa vilenského rozkaz, aby až na další rozkazy řehole své dosavadní se přidrželi.

Mezi tím učinili jezovité krok, který chytrosti jejich k nemalé cti sloužil.

Neboť lišáci tito věděli příliš dobře, že Kateřina ruská ani dost málo si nevšímá papežských bull a přípisů z Říma, ano, že se jím bude tím rozhodněji protiviti, čím více se budou o uskutečnění jich zasazovati.

Vyslali tedy k ní zvláštní deputaci s Černěvičem, který se byl stal zatím jenerálem řádu jezovitského v Rusku, v čele a týž s pokorou prosil císařovnu, by jim ráčila povolit, aby směli rozkazů papežských uposlechnouti.

„Neboť řád náš jest," podotknul chytrák onen, „stolci papežskému v Římě zavázán k nejpřísnější poslušnosti ve všem a tak musíme každého rozkazu z Říma uposlechnouti, byť nám to bylo sebe bolestnějším."

Výsledek této prosby, kterou jezovité s okázalou pokorou a s líčenou skroušeností přednesli, byl týž, jak jej očekávali.

Neboť Kateřina nesmírně se smála této svědomitosti jezovitů a vyslovila se, teď že zrovna jest nezvratnou vůlí její, aby v Rusku zůstali.

Tím se stalo, že jezovité nyní arci požívali ochrany dvora císařského, proto přece ale museli od svých spoluvěrců a jmenovitě od duchovenstva mnohé trpké výčitky snášeti.

Duchovenstvo nazývalo je rozkolníky a snažilo se všemožně, aby mezi lidem bullu papežskou, následkem které zrušen byl řád jezovitský, rozšířilo.

Minorité, basiliáné a dominikáné, kteří až posud při velkých církevních slavnostech v kostelích jezovitských bývali službám božím přítomni, nyní se tam více ani neukázali, ano někteří veřejně s kazatelen lid vybízeli, aby nechodil k zpovědi k jezovitům, ani tito žijí v zjevné zpouře a neposlušnosti k papeži.

Nic však méně žili jezovité jako až posud obvyklým způsobem ve svých kolejích, nestarajíce se ani za mák o toto nepřátelství.

K spokojenosti jejich ouplné ničeho jim nescházelo, než vyplnění přání jejich, aby zamezili ouplné vymření řádu jejich přijimáním nových členů.

Směřovala tedy především hlavní snaha jejich k tomu, aby si směli založiti noviciát, do něhož by mladíky pro řád svůj přijímali.

To ale bylo bez výslovného povolení církevního věcí zhola nemožnou.

Vidouce ale příliš dobře, že by takového povolení cestou přímou a poctivou nikdy se jim nedostalo, anoť se dalo předpokládati, že by dvůr papežský nikdy nesvolil k novutnému založení noviciátu pro řád, který byl před nedávnem sám zrušil, hleděli, aby nepřímými cestami a rozličnými rejdy aspoň na oko takovéhoto povolení si vymohli.

K tomu cíli dovedli si získati biskupa Stanislava Sestřeněviče.

Tento biskup býval prvé kalvinistou a sloužil co důstojník husarský ve vojště pruském.

Za nějaký čas ale seznav, že by proň bylo věcí mnohem výnosnější, státi se katolíkem, přestoupil k víře katolické, a vyměniv dolman za kutnu, stal se knězem.

A prostředkem svého lichocení a podlízavosti své byl již od roku 1774 biskupem v Bílé Rusi a v tomto svém postavení snažil se všemožně, aby si nových důstojenství a i hmotných prospěchů získal.

Duše stejně smýšlející brzy se najdou, jak praví staré přísloví, a to se i zde výborně osvědčilo.

Neboť chytrý biskup tento brzy seznal, že by otcové tovaryšstva Ježíšova byli nejpříhodnějšími nástroji k dosažení sobeckých záměrů jeho a tito zase ouplně se řídíce příslovím, že „jedna ruka druhou myje," milerádi propůjčili se mu k službám.

Dne 15. srpna 1778 obdržel biskup Sestřeněvič ode dvora papežského plnomocenství všeobecné, v kterémž se mu udělovalo právo, aby všecky řády mnišské ve své diecési opravil a ústavu jejich změnil, jak by toho dle stávajících poměrů za dobré a prospěšné uznal.

Tohoto plnomocenství použil pak biskup onen k tomu, aby přátelům svým milým loyolitům vyplnil nejvřelejší přání jejich, a následkem tohoto svého oprávnění

udělil jim pastýřským listem svým ze dne 30. srpna 1779 povolení, že si směli opět pro řád svůj noviciát zříditi.

Jak se samo sebou rozumí, neměl dvůr papežský, uděliv biskupu Sestřeněviči dotčeného povolení, oumyslu, aby jemu propůjčil právo, by směl řády duchovní zrušené zase znovu zříditi; ano dle zřetelného výkladu plnomocenství onoho vztahovalo se právo to jen na ony řády, kterých v téže době stávalo.

A tak vzhledem na doslovný výklad plnomocenství toho postrádalo ono jezovitům samovolně udělené povolení k znovuzřízení noviciátu právní platnosti.

Leč učedníkům Loyolovým pramálo na tom záleželo, neboť jim se od jakživa jednalo více o právo zdánlivé než o právo skutečné.

Když se v Římě dozvěděli, kterak biskup Sestřeněvič hanebně a lstivě plnomocenství uděleného zneužil, pojala papežský dvůr nad tím nesmírná zlost a ihned vyslán všem dvorům cizích vlád oběžník, v němž se proti tomuto samovolnému kroku biskupovu protestovalo.

Leč vláda ruská nevšímla si protestu onoho, ano odpověděla nunciovi papežskému listem následujícího obsahu:

„Jelikož Její Veličenstvo, císařovna, ráčila všecko potvrditi, co biskup běloruský pro další trvání řádu jezovitského učiniti za dobré uznal, přeje si nyní toliko, aby stolice papežská, na místě co by v tomto nařízení biskupově spatřovala nějaký odpor se záměry svými, raději uvážila, že není v tomto nařízení obsaženo ničeho jiného, než toliko zvláštní rozkaz, týkající se tuzemských záležitostí, kterýžto rozkaz vydal biskup s vědomím ouplným a s vůlí císařovny samé.“

Z těchto slov listu dotčeného jeví se arci zcela určitě, že se císařovna ruská Kateřina II., berouc pod ochranu řád jezovitský, řídila více vzdorovitým smýšlením proti Římu, jemuž nechtěla obětovati samostatné jednání své, nechtíc z Říma pražádných rozkazů přijímati a trpěti, by se papež míchal do záležitostí říše její se týkajících, než starostlivostí o loyolity.

Ale více se lze diviti tomu, že jezovité, kteří jindy pokaždé svrchovanost vlády církevní výše kladli než svrchovanost vlády světské, všemožně nejvyšší duchovní nadvládu hájíce a zastávajíce, podobně jako i za našich dob touže zásadou se řídí — tehdy, an to směřovalo ve prospěch řádu jejich, kojili a všemožně podporovali svrchovanost panovnice ruské proti nejvyšší moci papeže.

Neboť tito zbožní otcové vždy se dovedou s podivuhodnou obratností do všech poměrů vpraviti.

Z vděčnosti za dobré služby, které jim biskup Sestřeněvič prokázal, hleděli se mu jezovité tím odměniti, že mu chtěli dopomoci k dosažení důstojnosti arcibiskupské, s kterouž mimo větší čest spojeny byly i mnohem hojnější příjmy.

Proto namluvili stvůrami svými císařovně, aby založila v Mohylevě arcibiskupství a to pak aby propůjčila Sestřeněviči.

Při tom ale nevzpomněli chytří lišáci jezovitští, jak se samo sebou rozumí, také na sebe, výslovně si vymínivše, aby byl mu za koadjutora přidán jezovita Branislavský.

Císařovna přivolila k této žádosti jezovitů a založivši arcibiskupství ono, udělila dne 30. prosince 1780 dekretem důstojnost tu Sestřeněviči, oznámivši

to papeži a žádala jej, aby Sestřeněviče potvrdil a pallium arcibiskupské mu poslal.

Papež Pius VI. (nástupce Klimenta XIV.) odpověděl na ono oznámení teprv dne 27. října roku 1781.

V odpovědi své podotknul, že sice proti zřízení arcibiskupství mohylevského žádné námitky nečiní, že ale nemůže na žádný pád potvrditi v důstojnosti arcibiskupské Sestřeněviče, který se tak patrně stolci římskému protivil, neboť by to na stolec papežský prý podivné světlo vrhalo, kdyby biskupu onomu za neposlušnost jeho zjevnou udělil ještě takového vyznamenání.

Leč Kateřina II. nedala se tím odstrašiti, nýbrž dne 30. ledna 1782 opakovala v novém listě papeži zaslaném žádost svou a podotkla ku konci listu toho:

„Nemůžeme Vám, Svatý Otče, zatajiti, že se nás nepřízeň, jakou k arcibiskupu Stanislavu Sestřeněviči jevíte, nad míru citelně a bolestně dotýká, neboť tento prelát nezavinil se ničím, než že, jak se každému věrnému poddanému sluší, vyplnil vůli mocnářky své.“

Leč na tento list nedostalo se jí z Říma pražádné odpovědi a tak byla Kateřina II. přinucena, po devíti měsících hraběti Stackelberkovi, ministru svému ve Varšavě, zaslati list následujícího obsahu:

„Jelikož na můj list, jejž jsem ve prospěch pana Stanislava Sestřeněviče, arcibiskupa mohylevského, a pak proto papeži odeslala, aby pana Branislavského za biskupského koadjutora potvrdil, až posud neobdržela jsem žádné odpovědi, přikazuji Vám, abyste nunciovi dvora římského ve Varšavě sídlícímu se vším důrazem dal na srozuměnou, že toho vyžaduje nad míru prospěch panovníka jeho, papeže Pia VI., aby mi tato dvě přání vyplnil.“

„Rozličnými písemnostmi, které se Vám svým časem v záležitosti této odevzdaly, tuším, že jste nabyl ouplné známosti o tom, a tudíž velmi snadno můžete vyvrátiti všecky námitky, které by se Vám činily.“

A z toho, že římský dvůr prodlévá, aby mi vyplnil přání mé, považuji to za chování ke mně, které nikterak nemohu trpěti.“

Obyčejně poukazují loyolité na to, že papež Kliment XIV. se dal jedině naléháním vlád bourbonských a výhrůžným vystupováním jejich proti dvoru římskému pohnouti k ouplnému zrušení řádu jezovitského.

Z tohoto právě uvedeného listu, který císařovna Kateřina II. ministru svému do Varšavy poslala, jeví se nemenší hrozivé vystupování její proti papeži ve prospěch otců těchto, proto ale ani ve snu nenapadne žádnému spisovateli jezovitskému, aby listu tomuto něčeho vytýkal.

Ano, loyolité nabyli oným listem tak drzé odvahy, že vyslali koadjutora biskupa mohylevského, jezovitu Branislavského, s plnomocenstvím vlády ruské do Říma (v březnu 1783), kdež tento přímo s papežem Piem VI. s obejitím státních kancléřů jeho vyjednával, vyvzdorovav na něm takřka pallium pro Sestřeněviče, vysloviv se, že bude tak dlouho na papeže dolehati, až by mu povolil, čeho by žádal, a kdyby měl až do smrti v předsíni papežově vyseděti.

Leč méně štěstí měl při druhém svém úkolu, když totiž chtěl papeže pohnouti k tomu, aby znovu zřídil řád jezovitský.

Možná dosti, že by se byl papež Pius IV., který nebyl tak zatvrzelým odpůrcem jezovitů, dal k tomu pohnouti, kdyby se byl nemusel obávati odporu vlád bourbonských, které každý krok jeho v této záležitosti bedlivým okem střežily.

Když byli takto jezovité právo, že si směli otevříti noviciát, dílem vyloudili, dílem vyvzdorovali, šlo jim pak ještě o to, aby si zase získali jakéhosi střediska, kolem něhož by se řád jejich shromážditi mohl, a takto aby bylo zaručeno další trvání řehole jejich.

A proto pomýšleli na to, aby si zase zvláštního jenerála zvolili.

Po dlouhém namáhání a rozličnými oklikami konečně se jim podařilo, že jim to kníže Potemkin, všemohoucí ministr Kateřinin, povolil a onino loyolité, kteří jindy tvrdošijně tvrdívali, že světská vláda nemůže v záležitostech církevních vydávati pražádných nařízení, nýbrž že se musí ve všem podrobiti bez odporu rozkazům z Říma, neměli nyní nic důležitějšího na mysli, nežli opírajíce se o povolení, které jim byla udělila světská vláda, vzdorovali vládě duchovní a považovali navzdor tomu, že byl řád jejich nařízením papežským na vždy zrušen, tento řád co stávající a pospíšili si s volbou nejvyššího představeného svého.

A tak byl dne 27. října 1782 zvolen posavadní rektor koleje polocké, P. Černěvič, za jenerálního vikáře řádu.

Papež Pius VI. jej sice v ouřadu tomto nepotvrdil, ale mlčky tuto volbu trpěl.

A od té doby, nikoli však, jak mnozí dějepisci tvrdí, od znovuzřízení řádu, které se třinácte let později událo, pochází vzkříšení řádu jezovitského.

Neboť třeba bylo toto znovuzřízení řádu jezovitského jen částečné, postačilo přece ouplně k tomu, aby mravní nejen ale i právní oučinek breve papeže Klimenta XIV. zrušilo, kterýmž papež onen vyslovil, že se řád loyolitů na vždy zrušuje a jméno jeho na vždy vyhlazuje.

Leč nesmíme při líčení znovuzřízení řádu jezovitského v Rusku zapomenouti, že Kateřina II. všecky tyto výsady udělila řádu jezovitskému toliko pod tou výminkou, pakliže řád ten žádným způsobem nebude jednati proti říšským zákonům a pakli ústavu svou státnímu zřízení ouplně podrobí.

Jezovité všecko slíbili, kterak ale slibu tomuto dostáli, o tom dozví se laskavý čtenář v líčení pozdějším.

Nástupcem Kateřiny na trůně ruském byl syn její Pavel I. (1796—1801) a ten byl zasmušilý a potměšilý despota.

Od jakživa libovali si tací zasmušilci na trůnech královských nejvíce ve společnosti černých synů Loyolových, a tak bylo i tuto; byltʼ Pavel I. nakloněn jezovitům v míře ještě větší, než druhdy matka jeho.

Třáslť se tyran tento před svobodou, kteráž v téže době v revoluci francouzské krvavou hlavu svou pozvedla, a myslel, že jezovité budou mu nejsilnější hradbou proti probouzející se svobodě a s ní spojeném smýšlení revolučním.

„Zatemňujte lidstvo, abyste je v neustálé porobě udrželi!“ toť bylo ode dávna heslem všech libovládců a kde by byli tito k tomu nalezli lepších, povolnějších a horlivějších nástrojů, než jací byli jezovité.

A téhož náhledu byl i car Pavel I. a v roce 1800 vykázal jim katolický farní chrám v hlavním městě říše ruské, povoliv jim, že si tam směli otevříti ústav vyučovací, z něhož povstala pozenenáhlu velkolepá kolej.

Ale i v jiném směru byl k jezovitům panovník tento velmi milostivým. Tak mezi jiným co nejsnažněji podporoval jenerálního vikáře jezovitského, Františka Karena, který hleděl, aby od papeže Pia VII. (vládl 1800—1823) získal alespoň částečné znovuzřízení řádu svého, až se mu to konečně přece podařilo.

Neboť papežským brevem ode dne 7. března 1801 byl řád jezovitský pro říši ruskou opět zřízen.

85.

Jezovité v rozličném zakuklení.

říznivá okolnost ta, že totiž jezovitům v Rusku dostalo se útulku, kdež je ani mocný dvůr papežský nemohl stíhati, vzbudila, jak se samo sebou rozumí, i u jezovitů, kteří po jiných zemích rozptýleni žili, nové, utěšené naděje, aby nezoufali, nýbrž aby se poznenáhlu chystali na to, že dříve neb později zase ouplně bude znovu zřízen řád jejich.

Neboť řád jezovitský byl sice zrušen, ale smýšlení jezovitské i na dál se ještě zachovalo.

Třeba nebylo členům bývalého onoho řádu povoleno, aby pospolu pod jedním krovem žili, třeba museli odložiti řeholní roucha svá, přece považovali ono nařízení papežské, mocí kterého byl řád jejich zrušen, za neplatné, jemuž nebyli k poslušnosti zavázáni.

A tudíž považovali se i nápotom ještě co členové jednoho řádu, o jehož zrušení nemohlo býti ani řeči, jelikož jej posud ještě v jedné části Evropy stávalo.

A aby nebyli, jsouce po celém světě rozptýleni, bez jakéhosi společného střediska, sloužila jim co šibolet a co jakýsi znak, dle něhož se poznávali, tak zvaná „Pobožnost nejsvětějšího srdce Ježíšova," jakési šibalské modlářství, které člen řádu jejich, Lacolombière, na základě domnělých zjevení od něho potřeštěné jeptišky Marie Alacoque ku konci 17. století ve Francii zavedl.

A tato bratrstva Srdce Ježíšova byla vlastními spolky, do nichž si jezovité zalezli, provozujíce tam bez překážky černé své řemeslo dále.

Silou a důvěrou, jakéž jezovité z těchto nových středišť spojení svého nabyli, posud neseslabeným mistrovstvím v provozování rozličných pletich a rejdů a prostranným svědomím svým, jakéž jsme již při rozličných příležitostech obdivovali, za nedlouho podařilo se jim, zotaviti se od oné hrozné rány, jakou jim Kliment XIV. brevem svým byl zasadil.

Když v Portugalsku po smrti krále Josefa nastoupila vládu vdova po něm, modlářská Marie Františka, ženština to podlé povahy a obmezeného nad míru rozumu (1777—1792), tu nabyli jezovité opět velké vážnosti a první krok, který učinili, nabyvše opět jakéhos takéhos vlivu, byl, že ouhlavního nepřítele svého, Pombala, zbavili moci jeho, svrhnuvše jej z ouřadu místodržitelského, jehož se pak sami zmocnili a v krátce všecko zničili, co tento výtečný státník ve prospěch a pro blaho Portugalska zbudoval, zavedše na místě toho opět množství starých neplech, které byl výtečný muž onen s takým namáháním odstranil.

A skoro by se bylo jezovitům také podařilo, dosíci toho, že by byl řád jejich v Portugalsku zase znovu býval zřízen, kdyby byla šetrnost, s jakouž se musel tehdejší papež Pius VI. k jiným mocnářům chovati, jemu nebránila, aby přání mocnářky portugalské vyhověl.

V Belgii byli exjezovité, jmenovitě otcové Feller, Havelanges, Duvivier a van Eupen hlavními zosnovateli povstání, kteréž v zemi té proti reformám císaře Josefa II. a proti rakouské vládě vůbec vypuklo.

Ano, v zemi oné byly jezovité tak mocni, že se opovážiti mohli, po delší dobu státi na odpor bulle papeže Klimenta XIV., kterouž tento řád jejich zrušil, a vzdorovati nařízením, která vláda k vykonání bully této vydala, a nejen že neodložili řeholní své roucho, jak bylo výslovně přikázáno, nýbrž neustále i pak novice do řádu svého přijímali.

Toto dálo se zejména v zlopověstné koleji lytyšské.

Poznamenati sluší, že z Belgie pošly první návrhy k znovuzřízení tovaryšstva Ježíšova a teprv o tři léta později za příkladem jejím žádaly katolické kantony švýcarské, jedenácte biskupů „svaté římské říše" a většina uherských biskupů, jakož i všickni z Francie následkem revolučního hnutí vypuzení biskupové, aby byl znovu zřízen řád jezovitský.

Bylať totiž strašná bouře revoluční, která ku konci osmnáctého století ve Francii vypukla, od exjezovitů v rozličných spisech po všech dvořích evropských vyhlašována za následek kruté oné rány, jakouž jim zaslepená zášť některých mocných velmožů zasadila a co spravedlivý trest a odplata za bezpráví, zrušením řádu jejich jim učiněné.

Ve spisech těchto tvrdilo se mezi jiným, že zrušením tovaryšstva Ježíšova zbourány jsou nejsilnější hradby trůnů a církve, neboť jest prý věcí zcela přirozenou, že drzá, jansenistická filosofie, vládnoucí tímto stoletím, zpupněvši skvělým vítězstvím, jakéhož se jí dostalo nad sokyní její, katolickou to vírou, nyní opovažuje se hrdě hlavy své pozvedati i proti mocnářům světským, nejhlavnější podpory, jakouž jim poskytoval řád jezovitský, zbaveným.

A jen tehdy, pakliže si mocnářové bez prodlení pospíší, z hrobu zase k novému životu vzkřísiti onen řád, jenž vždy nade vší pochybnost dokázal, že přede všemi jinými řády dovede národy udržeti v samospasitelné slepé poslušnosti k svým od Boha jim ustanoveným duchovním i světským představeným, lze se nadíti, že zbloudilá stáda opět se do starých ovčinců svých vrátí, a ti, kdož posud věrnými zůstali od nákazu jedu revolučního, se uchrání.

Skoro se zdá, že by bylo toto zlomyslné, sladké a spolu i trpké přemlouvání, kterým chytří jezovité dovedli svaliti břímě hříchů mocnářů a stavů privilegovaných na domnělého zkaženého ducha času, již tehdy ouplně dosáhlo oučele svého, kdyby byly úspěchy zbraní svobodné Francie ve všech zemích evropských mocným hlasem ono blábolení jezovitské co lživé neumlčely.

Nad tím se arci ctihodní a zbožní otcové jezovitští nad míru mrzeli, což divu tedy, že za toto zmaření záměrů svých na Francouzích v samé zemi jejich se citelně pomstili.

Není totiž ani té nejmenší pochybnosti, že strašná válka občanská ve Vendée

byla jimi roznícena a jimi že vzala na se ráz války náboženské a byla tudíž vedena s touže krutostí a vztekem, jakýmiž obyčejně války podobného druhu vznikají.

To vysvítá z okolnosti té, že co tajným učedníkům Loyolovým sloužilo za znak, dle něhož se co členové bratrstva srdce Ježíšova poznávali, podobné znaky se zhusta i u prostých, svedených a nevzdělaných royalistů západní Francie nalezaly.

Ano ještě jasnějším důkazem toho, že válka vendejská povstala vlivem jezovitů, jest i okolnost ta, že nejvyšší náčelník povstalců, Charette, veřejně měl znak bratrstva Srdce Ježíšova na oděvu svém vyšitý, ačkoli muž ten, jak jednomyslně všickni dějepisci tehdejší doby udávají, nikdy nebyl přílišným horlivcem náboženským. Z toho se nade vší pochybnost jeví, že si znak onen ve válce vendejské nezvolili snad jednotliví vůdcové z přílišného pobožnůstkářství, nýbrž znak ten že byl jakýmsi všeobecným znamením, po němž se Vendejci poznávali.

Ješto ale francouzská revoluce s jedné strany překazila vlastní a ouplné znovuzřízení řádu jezovitského, přece s druhé strany proklestila zase prostředně dráhu částečnému vzkříšení jezovitství, a třeba ono povstalo pod jiným jmenem.

Tvrzení exjezovitů, jež jsme již uvedli, nalezlo nejen skoro u všech dvorů panovníků evropských víry, jelikož i většina uprchlíků z Francie soudila, že vypuzení otců tovaryšstva Ježíšova z vlasti jejich jest hlavní příčinou nynější strašné revoluce, ano uprchlíci tito všude vytrubovali, že bez jezovitů nelze v žádné říši očekávati spásy a bez nich že není pro žádné mocnářství vysvobození z drápů kruté revoluce.

Rozumí se samo sebou, takovýmito řečmi že povstalo nad míru příznivé smýšlení o jezovitech u všech dvorů evropských a toho hleděl použiti jakýs Tyrolan, jmenem Mikuláš Paccanari, jenž prvé býval svého řemesla poctivý krejčovský chasník a pak papežský vojín, k pokusu, aby se znovu vzkřísil řád zbožných otců tovaryšstva Ježíšova.

K tomu cíli odebral se do Vídně a poznenáhlu se mu podařilo, že se dovedl zahnízditi do přízně nad míru modlářské arcivévodkyně Marie Anny, jejímž důvěrníkem se v krátce stal, a přemluvil ji, aby všecko své ohromné jmění soukromé, jež zdědila po svém otci, císaři Leopoldu II., obrátila k založení znovuzřízeného řádu jezovitského pod názvem „Otců víry.“

Papež Pius VI. potvrdil též v roce 1792 nový tento řád, když mu byl Paccanari dal na srozuměnou, že, neučiní-li toho, stihne jej týž osud, jako Klimenta XIV., předchůdce jeho.

Ano, co více, papež dovolil tomuto novému řádu, že směl nositi i roucho jezovitské, a lišili se členové jeho od jezovitů toliko tím, že nosili menší kněžské límečky, a přijal tyto „Otce víry“ pod zvláštní svou ochranu.

Arcikněžna Marie Anna pak ujímala se nového řádu tak horlivě a starala se o rozšíření jeho, že proň i mimo říši rakouskou zjednala více klášterů, a to zejména v území někdejší republiky benátské, odkudž se téměř s báječnou rychlostí řád ten po celé ostatní Italii, po Nizozemsku i Anglii rozšířil.

Podobně jako jiným vystěhovalcům dostalo se i exloyolitům, které byla bouře revoluční z Francie a z Belgie vypudila, na pohostinných ostrovech britanských laskavého přijetí.

Zejména Tomáš Weld, vroucí svou horlivostí o rozšíření katolické víry v Anglii známý muž, bývalý chovanec jezovitské koleje Svato-Omerské a otec potomního kardinála Welda, značných si dobyl zásluh o jezovity.

Velmož tento v měsíci září 1794 totiž ponechal uprchlíkům jezovitským nádherný zámek svůj Stonyhurst nedaleko města Blakburnu v Lancashiru i se všemi k němu patřícími pozemky za velmi skrovné nájemné.

A když za nedlouho na to zemřel, odkázal jim celý zámek ten se vším příslušenstvím navzdor tomu, že zůstala po něm četná rodina.

Zbožní otcové přetvořili poznenáhlu zámek Stonyhurst v kolej, zcela dle vzoru starých ústavů jezovitských podobného druhu, a za nedlouho poštěstilo se jim, že nabyli v samém hlavním městě Anglie druhého domu, Kensingtonhouse, který stál zrovna naproti paláci stejného jména a i tam založili kolej.

A mezi tím, co kolej v Stonyhurstu stala se matkou všech ostatních domů jezovitských v celé Britanii, těšila se kolej v Kensingtonhouse, spojená s ústavem, který navštěvovala největší část synů vystěhovalé šlechty francouzské, a jejímž ředitelem byl abbé Broglie, syn známého i v Čechách z dob dřívějších maršálka stejného jména, toliko krátkého trvání a to sice pro neustálé spory a třenice, které mezi oběma těmito nejstaršími ústavy jezovitů v Anglii panovaly.

Otcové koleje kensingtonhouské totiž, kteří byli skoro všickni Francouzové, přece navzdor vděčnosti za tolikera dobrodiní, jež jim byla od Anglie prokázána, chovali podobně, jako i ostatní francouzští krajané jejich, v srdci svém nesmiřitelnou zášť proti Angličanům, ouhlavním to nepřátelům národa svého a tudíž vytrvale zdráhali se, uznati Stoneho, rodem Angličana, který byl tehdy rektorem koleje Stonyhurstské a spolu provinciálem jezovitů v Britanii, za svého představeného.

Rozumí se samo sebou, že takováto nešetrnost nad míru rozhořčila otce koleje v Stonyhurstu, kteří většinou byli Angličané, aniť mladší členové její co novicové v Anglii byli přistoupli, i očekávali, až by se jim nahodila příhodná příležitost ku pomstě, a tato nedala na se také příliš dlouho čekati.

Když totiž otcové v Kensingtonhouse octli se v peněžitých nesnázích, podrobili se právomocnosti rektora Stoneho, a žádali otce Stonyhurstské, aby jim z rozpaků těchto pomohli, leč tito jim rozhodně vší peněžité podpory odepřeli.

Následkem toho musel Broglie, nemoha množství dluhů na koleji jeho váznoucích, zaplatiti, takřka prohlásiti bankrot, a tudíž musela se kolej kensingtonhouská zrušiti a členové její se do jiných klášterů rozptýlili.

Největších úspěchů měli tito „Otcové víry“ — o jejichž totožnosti ouplně s otci tovaryšstva Ježíšova nám nejlepšího a nejplatnějšího důkazu podává vlastní výrok samého papeže Pia VII.*) — ve Francii.

*) Tento náměstek Kristův odpověděl totiž v roce 1814 deputaci vlády švýcarského kantonu walisského, která nevědouc, jakou hojnost členů řádu jezovitského v území svém chová, přišla jej žádati za uvedení řádu toho do kantonu jejich: „Vždyť je již máte ve svém kantoně, jen že pod jiným jmenem, neboť oni jmenují se „Otci víry.“ Viz spis „Jezovité v Lucernu“ od Imhofa.

Neboť tam mezi tím se zahnízdili ve všech zámcích, jež staří věrní kastelanové ve jmenu svého vystěhovalého panstva střežili, a tyto zámky sloužily jim za skrýše.

Za nedlouho podařilo se jim získati si kardinála Fesche a převora od Sv. Sulpice, abbého Emeryho, a ti pak byli vřelými přivrženci a mocnými přátely jejich.

Následkem toho dovolil v roce 1800 na úsilovné prosby onoho kardinála Napoleon, ačkoli se tomu naprosto příčilo nařízení státní z roku 1729, že se směli jezovité v Lyoně usaditi, a odtud rozšířili se za nedlouho zbožní (?) otcové tito pod rozličnými jmeny, jako: „Otcové víry“, „Paccanaristé“, „Otcové srdce Ježíšova“ a t. p. se značným úspěchem po celé ostatní Francii, a založili zejména v Amiensu, v Beley-i a v ještě mnoha jiných městech Francie koleje, spojené s ústavy vyučovacími, které se brzy velmi četné návštěvě těšily.

Když ale zbožní otcové tito v nenasytné lakotě své hladové drápy své příliš natahovali, aby si ještě více chovanců získali, a touto předčasnou horlivostí pobádáni i v Paříži samé několik studujících lékařství a práv k sobě přivábili, ano i po posluchačích ústavu polytechnického zhoubná tenata svá rozprostírali, a když stejnou dobou i od vlády španělské neustálé a důtklivé stížnosti se ozývaly, že sousední francouzský stát jezovitům tak značné ochrany poskytuje a rozšiřování jejich denně víc a více se zmáhajícímu napomáhá, tu se viděl Napoleon konečně nucena, dne 22. července 1804 vydati dekret, kterým se všecky ústavy „Otců víry“ zrušily.

Ale navzdor tomu i pak ještě požívali Paccanaristé velké přízně od kardinála Fesche i od matky císařovny, a tak mohli mnozí z nich, jako až posud, i nápotom v samém hlavním městě obvyklé rejdy své prováděti.

Ano, takovýmto způsobem bylo jim též možno, že mohli tam pracovati na znovuzřízení řádu svého, o čemž však Napoleon nechtěl ani slova slyšeti, ačkoli jej zbožní otcové nejpodlejším, ano, až rouhavým lichocením získati hleděli.

Za toto zdráhání pomstili se mu jezovité v roce 1809 zosnováním daleko rozvětveného spiknutí v Italii, kteréž sami spiklenci jmenovali: „theokraticko-protinapoleonským spolkem.“

Když pak bylo toto spiknutí dne 1. ledna 1810 vyzrazeno, shledalo se, že do něho bylo tolik mužů a sice z nejvznešenějších rodin zapleteno, že císař vůči takovému množství vinníků musel s nimi naložiti milostivě a dal pouze třicet nejhlavnějších spiklenců potrestati.

Stejnou dobou skončil též a sice velmi bídně Paccanari.

Tento člověk, podlá to směsice velikosti a ničemnosti, povahou svou stejně drzý jako slabý, jenž, sám jsa nevědomcem v pravém smyslu slova, vyslovil se, že uvedení lidstva k pravěké nevědomosti největší svrchovanou potřebou a jedinou spásou tohoto století by bylo, požíval velikého vlivu na arcivévodkyni Marii Annu, kteráž tehdy v Římě sídlila, mimo jiné též k tomu, že ji získal k založení společnosti pod jménem „Matek víry“ (které se jmenovaly též ctitelkyně Ježíšovy a byly předchůdci ženského potomního řádu nejsvětějšího srdce Ježíšova, jenž též znám jest pode jmenem „Paní dobrého pastýře“), a že ujal se vrchní správy nad ženským spolkem tímto.

Ale za nedlouho přesvědčila se římská inkvisice, že Paccanari, kterýž byl u svých oveček již tak postoupil, že platil u nich téměř za svatého, s oněmi Bohu zasvěcenými paničkami nejen k vůli modlení, nýbrž ještě pro jiné věci se scházíval.

Následkem toho musela inkvisice tato v roce 1804 proti němu zakročiti a vyšetřování s ním zavésti, na základě kterého byl pak k doživotnímu žaláři odsouzen, z něhož ale jej osvobodili Francouzové, když byli Řím obsadili.

Leč ani žalář jej nepolepšil, neboť octnuv se na svobodě, dopustil se za nedlouho nových provinění, tak že jej mravní policie opět do žaláře odsoudila.

Z tohoto spasil se sice outěkem, ale k tím větší záhubě své, neboť brzy na to nalezli mrtvolu jeho, několika ranami dýkou proklanou, ve vlnách řeky Tibery.

Smrtí jeho poznenáhlu rozpadla se společnost jím založená v Italii, ale ještě před smrtí jeho ubylo jí značně členů bezbožnými dobrodružstvími zakladatelovými, despotismem jeho a přepiatou přísností, s jakou od přívrženců svých plnění předpisů svých požadoval.

A tak ještě za života jeho opustili jej mnozí, odebravše se dílem do Francie, dílem do Anglie a do Ruska, kdežto jmenovitě učenníci Loyolovi již po mnohá léta klidně a bez překážky žili a působili.

Když pak Napoleon válečným ruchem svým téměř celou Evropu naplnil, pokoušeli se zase znovu jezovité, aby se mu přiblížili, chtějíce přímluvou a možná-li i přísným zakročením mocného panovníka toho znovuzřízení řádu svého dosíci.

K tomu cíli obrátil se P. Gabriel Gruber, který byl dne 10. října 1802 za nástupce Karen-ova za jenerála řádu v Rusku zvolen, prostředkem francouzského vyslance ve Vídni k Napoleonovi, co nejsnažněji jej prose, aby se zasadil o to, by byl zase řád jezovitský znovuzřízen, začež mu sliboval, že budou jezovité nejvěrnějšími přívrženci jeho, kteří jej budou ve všem podporovati.

Leč Napoleon nechtěl o takovéto čisté alianci ani dost málo slyšeti a neodpověděl na list Grubrův ani slovem.

Šťastnějším byl P. Gruber s podobným pokusem svým u neapolského krále Ferdinanda IV., kterýžto byl za svých mladých let jezovity ze své země vypověděl, který ale nyní, poděšen řáděním revoluce francouzské, myslel, že jezovité budou mocnými sloupy, o něž by se mohl směle opírati trůn jeho v Neapolsku, jímž bouře časové mocně otřásaly.

Bylo tedy jezovitovi P. Kajetanu Angiolinimu, jehož byl Gruber poslal ke dvoru neapolskému, věcí prasnadnou, pohnouti krále k tomu, že si od papežského dvora vyžádal stejnou „milost“, jako byla prokázána říši ruské, totiž znovuzřízení řádu jezovitského pro říši svoji.

Tehdejší papež Pius VII., jak se samo sebou rozumí, velmi ochotně k této žádosti svolil, a dne 30. července 1804 zaslal jenerálovi řádu jezovitského v Rusku breve, jímž se breve apoštolské o znovuzřízení řádu v Rusku též na jezovity v Neapolsku vztahovalo.

Tímto brevem, jež počíná slovy „Per alias“ udělovalo se též jenerálnímu prokurátoru Angiolinimu plnomocenství, přijímati nové členy tovaryšstva Ježíšova a jezovity na Sicilii a v Neapoli spojiti s oněmi jezovity, kteří žili pod správou jenerála v Rusku.

Dekretem ze dne 6. srpna 1804 rehabilitoval též král Ferdinand IV. jezovity, nad čímž, jak ctitelé jezovitů tvrdili, nesmírný jásot v celé zemi prý panoval.

S králem závodilo velmi mnoho bohatých soukromníků, aby vydrželi členy tohoto nově zřízeného řádu a tak se stalo, že jezovité v několika málo měsících měli tři domy a Pignateli stal se provinciálem v Neapolsku.

Leč jen krátkou dobu těšil se řád této přízni, neboť králi Ferdinandu IV. pomohlo zbožné jednání jeho, kterýmž tovaryšstvo Ježíšovo do své země přijal, pra málo, ani za nedlouho dočkal se toho, že větší polovice říše se zmocnili Francouzové, a zbyla toliko Sicilie pod vládou jeho.

Král Josef Bonaparte, jehož byl bratr jeho Napoleon posadil na uprázněný trůn neapolský, poslal miláčky jeho, jevovity, za nim na ostrov, co zatím ostatním řádům v Neapolsku bylo pouze zapovězeno, přijímati nové novice do řádů svých.

86.

Znovuzřízení řádu jezovitského.

V roce 1814, když byla vláda napoleonská pohřbena, a když v celé Evropě zase předešlí staří panovníci na dědičné trůny své byli dosazeni, když pak následkem tohoto politického převratu všude počínali zase národy k oné patriarchální poslušnosti, v jakéž jindy žili, vychovávati, při čemž vladaři kojili se myšlénkou, že revoluční hnutí a následky jeho beze škody pro ně minuly, a že si jich národové ani nepovšimli — v témž roce vrátil se také papež Pius VII. zase do věčného města.

Papež tento býval již prvé, jak jsme čtenářům svým již sdělili, velkým přítelem jezovitů, a pětileté ono zajetí, v jakéž ho Napoleon uvedl, bylo jej, podobně jako i jiné panovníky evropské, kteří byli ze svých zemí vzpuzeni, učinilo víře přístupnějším, že se domníval, že nikdy by se byl tento státní převrat nestal, kdyby bylo ještě stávalo řádu jezovitského.

Byloť tedy formální znovuzřízení zrušeného řádu jezovitského prvním velkým činem tohoto papeže, když se byl pomocí zbraní vojska spojenců zase do Říma vrátil.

Leč toto znovuzřízení řádu jezovitského papežem Piem VII. bylo pouze následkem částečného znovuzřízení tovaryšstva Ježíšova v Rusku a v Neapolsku a bylo věcí zcela přirozenou v oné době, v kteréž se nejen v katolických, nýbrž i v protestantských státech s horlivostí téměř fanatickou všemi prostředky panovníci vynasnažili, aby své panovnické právo, kterému pomocí zbraní opět starý lesk jeho získali, ctihodnou bradbou řádu jezovitského proti zlému duchu revoluce ochránili.

Bylo to dne 7. srpna leta Páně 1814, když se papež Pius VII. v slavném průvodu odebral do kostela bývalé koleje jezovitské v Římě a když tam byl u oltáře sv. Ignacia slavnou mši odsloužil, zůstal tam ještě při jedné mši přítomen, načež odebral se odtamtud do sousedního oratoria společnosti šlechtické.

Zde posadil se na trůn a obklopen skoro všemi kardinály svými a značným komonstvem, u přítomnosti mnoha biskupů a jiných kněží, jakož i u přítomnosti asi padesáti jezovitů, jež byl k tomu cíli dal z Neapole do Říma povolati, kázal od svého ceremonáře čísti bullu, kterouž tovaryšstvo Ježíšovo pro celý katolický svět opětně právoplatně a slavně bylo znovuzřízeno a sice s předešlou nezměněnou ústavou řádu svého a na základě všech od předešlých papežů jemu udělených práv a výsad.

Tato osudná bulla neblahé paměti, kterouž bylo velké dílo Ganganelliho zase naprosto zrušeno, zní následovně:

„Péče o veškeré církve, kteréž pokoře naší, záslubami ovšem a silou nerovné, svěřeny jsou božskou prozřetelností, nutí nás, abychom všech prostředků použili,

jakýchž ve své moci máme, a kterýchž nám božskou prozřetelností a milosrdenstvím Nejvyššího do rukou dány byly, abychom duchovní potřebě celého světa, pokud toho jen rozličné a mnohé změny času a místa dovolují, bez rozdílu zemí a národů, co nejsnažněji vyhověti hleděli.

Abychom této obtížné povinnosti, jakouž nám arcipastýřský ouřad náš ukládá, náležitě zadost učinili, mysleli jsme, že tím spíše musíme vyhověti prosbě tehdy ještě žijícího Františka Kareu-a a jiných světských kněží, kteří již od mnoha let v daleké říši ruské sídlili, pocházejíce z řádu jezovitského, druhdy od papeže Klimenta XIV. blahé paměti předchůdce našeho, zrušeného, abychom jim udělili plnomocenství, by směli na základě našeho povolení zase v jediný řád se sestoupiti, aby mohli tím snáze zanášeti se vyučováním mládeže v prvních počátcích víry a v dobrém mravu, jakož jim toho ústava řádu jejich předpisovala, dále, by mohli ouřad kazatelský zastávati, zpověď slyšeti a jiné svátosti udělovati — a této prosbě, myslili jsme, že tím spíše by jsme měli vyhověti, ant nám tehdejší panovník říše ruské, císař Pavel I. tyto kněze vlastnoručním listem svým co nejvřeleji odporučil, ve kterémžto listě vyslovil svoji zvláštní přízeň k řádu onomu, doloživ spolu, že to bude považovati za znamení zvláštní náklonnosti naši k němu, pakliže tovaryšstvo Ježíšovo pro blaho světa katolického v říši jeho námi bude povoleno a tam znovuzřízeno.

Tudíž jsme, s bedlivou a pozornou myslí uváživše, jakých nesmírných výhod do oněch dálných krajin, kteréž jsou skoro ouplně bez dělníků na vinici Páně, by tím ve prospěch církve katolické přišlo a jakého rozkvětu by tací muži církevní, jejichž osvědčená poctivá snaha a šlechetnost chválou z tak vznešeného místa dostatečně byly osvědčeny, pilnou prací a vytrvalou pílí a horlivostí v obstarávání blaha duševního a neunavným hlásáním slova božího v krajinách oněch víře katolické získali, rozumem zdravým jsme se odhodlali, vyhověti přání tak mocného knížete.

A proto jsme listem svým ve způsobě breve sepsaným ze dne 7. března leta Páně 1801 udělili výše dotčenému Františku Kareu-ovi, jakož i jiným jeho v říši ruské žijícím soudruhům a těm společníkům jejich, kteří by tam i z jiných zemí přišli, plnomocenství, že se mohou spojiti v řád aneb v kongregací tovaryšstva Ježíšova buď v jednom neb ve více domech v říši ruské, jak by toho představení řádu za dobré uznali, pro celý obvod Ruska.

Za nejvyššího představeného tohoto znovuzřízeného řádu v Rusku ustanovili jsme téhož kněze Františka Kareua a pro řád ten podrželi jsme týchž pravidel, kteráž náš předchůdce apoštolskými nařízeními svými schválil a dle nichž se byli až posud členové řádu onoho řídili, tak aby se tito v klášterní spolek spojení soudruhové svobodně mohli věnovati vzdělávání mládeže v náboženství a v jiných dobrých vědách a uměních, by mohli svobodně a bez překážky vládnouti ve svých seminářích a kolejích, dále by mohli s povolením a s vědomím místních kněží ustanovených zpovídati, slovo boží hlásati a i ostatní svátosti udíleti, — a tuto kongregaci tovaryšstva Ježíšova přijali jsme pod naši a pod apoštolské stolice ochranu a bezprostřední péči, a ponechali jsme všecka ustanovení, kteráž by se týkala utvrzení a sesílení řádu onoho, jakož i vyplenění všelikých vad a nešvárů, jakéž by se snad byly během času v řád ten vloudily, podle moci, nám od Pána propůjčené a jakž by toho prospěch

církve vyžadoval, sobě a nástupcům svým k posouzení a k rozhodnutí. K tomu cíli pak jsme všecka ustanovení, stanovy, obyčeje, výsady a milosti, byť by jakkoli pro aneb proti tomuto ustanovení čelily, zejména ale častěji zmíněnou bullu papeže Klimenta XIV. blahé paměti předchůdce našeho, kteráž počíná slovy: „Pán a Vykupitel náš“, výslovně otiskli, uvedše z ní ale jen ona místa, kteráž našim slovům a listu našemu ve způsobě breve onoho odporují, jež počíná slovy: „katolíci“ a platí pouze pro říši ruskou.

„Leč ono ustanovení, jež jsme museli, jakž tuto právě pověděno, uděliti pro říši ruskou, za nedlouho museli jsme na prosbu našeho nejmilejšího syna v Kristu, krále Ferdinanda, rozšířiti i na království jeho obou Sicilií, neboť týž panovník od nás žádal, abychom tovaryšstvo Ježíšovo v témže způsobu, jakož bylo v celé říši ruské znovuzřízeno, i v jeho zemi a ve státech jeho zřídili, jelikož uznával za dobré a viděl nezvratnou potřebu toho, aby se mu v zemích jeho dostalo pomoci členů řehole tovaryšstva Ježíšova, kteří by v oněch smutných dobách mladíky v křesťanské zbožnosti vychovávali a v bázni boží, kteráž jest počátkem vší moudrosti, jakož i mládež ve svých kolejích i v jiných školách veřejných ve vědách a v uměních vzdělávali.

Jak nám toho povinnost naše pastýřská přikazovala, rozšířili jsme, abychom milostivě vyhověli zbožnému přání tak osvíceného panovníka, kteréž čelilo hlavně k větší cti a chvále boží a k spasení duší lidských, ono breve, jež jsme pro říši ruskou vydali, i na království obou Sicilií novým brevem podobného obsahu, počínající slovy: „Per alias“ ze dne 30. července leta Páně 1804.

Za znovuzřízení téhož tovaryšstva Ježíšova každodenně s všeobecným souhlasem skoro celého světa křesťanského přednášejí se nám vroucí prosby důstojných bratří, arcibiskupů a biskupů, jakož i jiných osob všelikých stavů a rozličného povolání, a zvláště od té doby, co se roznesla pověst o požehnaném ovoci blahodárného působení jeho v krajinách, kde řádu onoho znovu stává, a kdež řád ten denně víc a více na vinici Páně pracuje, tak že církvi boží k větší slávě a ozdobě den ode dne slouží.

Ano i rozptýlení kamenů svatyně Páně, totiž církve, pro nová protivenství a trápení, nad nimiž bychom měli spíše plakati, než si je na paměť uváděti, den ode dne mizející církevní kázeň řádů a řeholí (těchto ozdob a sloupů církve katolické), jejichž znovuzřízení a spořádání nyní zaujímá veškeré myšlénky naše a ku kterýmž nyní směřuje všecka péče naše, neodvratně vyžadují toho, abychom k tak slušným a všeobecně vysloveným přáním svolili.

Neboť zajisté že bychom se dopustili velmi těžkého provinění před obličejem Páně, kdybychom v také nesnázi, v jaké se veškerá církev nalezá, opomenuli použiti těchto spasitelných prostředků, kterýchž nám Bůh v nejvyšší prozřetelnosti své sám na ruku dává, a kdybychom my, v člunu Petrově, kterýž nyní neustálými a hroznými bouřemi jest zmítán, postaveni co zkušení a statní plavci, tyto prostředky, kterými by se daly vlny moře rozbouřeného ukrotiti a člun před utonutím zachrániti, tvrdošíjně od sebe zamítali.

Jelikož tolik a takých příčin a důvodů důležitých na mysli nám tane, odhodlali jsme se konečně k provedení toho, co bylo hned při nastoupení našem na stolec papežský nejvroucnějším přáním srdce našeho.

A když jsme tedy k tomu cíli byli Boha co nejvřeleji za pomoc a přispění jeho vzývali, a když jsme hlasu a rady mnohých důstojných bratří svých, kardinálů to svaté stolice římské, vyslyšeli, uzavřeli jsme, z pevné a jisté vůle své a s dobrým svědomím a rozvahou, jakož i vší svou mocí apoštolskou, aby všecka plnomocenství a všecka povolení, kteráž jsme byli až posud pouze pro říši ruskou a pro království obou Sicilií udělili, nyní se rozšířily na veškeré křesťanské státy a ve všech aby stejné platnosti, jako až posud v oněch obou říších, požívaly.

Proto udělujeme a propůjčujeme milenému synu svému, knězi Tadyáši Brožovskému, nynějšímu nejvyššímu představenému tovaryšstva Ježíšova, jakož i jiným od něho vyslaným neb ustanoveným zástupcům jeho všecka potřebná a náležitá plnomocenství, dle naši, jakož i svaté apoštolské stolice libosti, tak aby ve všech svrchu jmenovaných státech a zemích všecky ty, kdož by žádali za připuštění a za přijetí do řehole tovaryšstva Ježíšova, svobodně a právoplatně do něho přijímati směli, a aby řád ten, spojen v jednom neb ve více domech, v jedné nebo v několika kolejích, v jedné neb ve více provincích pod správou pokaždého současného jenerála řádu a jak by toho potřeba místa a času vyžadovala, rozdělen dle ustanovení a dle předpisu sv. Ignáce z Loyoly, kterýž byl papežem Pavlem III. schválen a ztvrzen, se mohl znovu zříditi.

Dále nařizujeme a povolujeme, aby se členové řádu toho svobodně a bez překážky zaměstnávali vzděláváním a vyučováním mládeže v počátcích katolického náboženství a aby ji vedli k dobrým a čistým mravům.

Spolu smí míti správu nad kolejemi a semináři a s vědomím a s povolením místních duchovních představených, v jejichž osadách se zdržují, smí zpovídati, slovo Boží hlásati, jakož i jiné svátosti udíleti.

Všecky koleje pak, domy, province i členy v nich spojené, jakož i všecky ty, jimž by se budoucně líbilo, v řádu onom žíti, již nyní béřeme pod naši, jakož i pod apoštolské stolice bezprostřední záštitu, ochranu a svrchovanost, ponechávajíce sobě, jakož i všem nástupcům svým v papežském ouřadě apoštolském práva, ustanovovati a předpisovati všecko to, co by k většímu ubezpečení a utvrzení této společnosti, jakož i k odstranění všech vad a nedostatků, které by se tam snad (čehož ale Bůh račiž milostivě uchrániti) vloudily, sloužilo.

Všecky představené, rektory a členy, jakož i všecky chovance tohoto znovuzřízeného tovaryšstva Ježíšova napomínáme a vřele jim na srdce klademe, pokud nám to v Pánu možno, aby se na každém místě a v každé době co věrní nástupcové a synové svého velikého zakladatele a mistra býti osvědčili, by pravidla od něho předepsaná a pro řeholi jeho ustanovená pilně a věrně zachovávali a aby prospěšná naučení a dobré rady, kterých jim co synům svým udělil, s pílí co možná největší vyplniti hleděli.

Konečně odporoučíme mileným synům svým v Kristu, osvíceným a šlechetným mužům, knížatům a zeměpánům, jakož i důstojným bratřím svým, arcibiskupům, biskupům a jiným církevním hodnostům jmenované tovaryšstvo Ježíšovo co nejvřeleji, jakož i jednotlivé členy jeho, a prosíme a napomínáme je, aby nejen nedovolili a netrpěli, by členové tovaryšstva toho od kohokoliněk byli znepokojováni a pronásledováni, nýbrž aby je také, jak se sluší a patří, laskavě a milostivě přijali.“

V této bulle, pozorněji-li ji čteme, nejen že se jeví na mnoha místech velká přepiatost, nýbrž v ní shledáváme i mnohé patrné lži.

Nejprvé tvrdí tam totiž náměstek Kristův, že myslí, že by se velmi těžkého hříchu dopustil, kdyby v tak strašných bouřích, jimiž člun církve Kristovy sem a tam byl zmítán, opomenul, jemu silné a zběhlé lodníky zase vrátiti.

Přeškoda jen, že tehdy nebylo již po oněch bouřích osudu, jakéž před tím stolec římský byly potkaly, skoro ani památky; ano naopak, nyní otvíraly se jemu, podobně jako celému kněžstvu, zběsilostí v opravách panovníků nejutěšenější vyhlídky.

Dále vyslovil se papež Pius VII. v dotčené bulle, že si celý svět katolický jednohlasně přeje znovuzřízení řádu jezovitského.

Leč ani toto tvrzení není pravdivé.

Nýbrž katolíci ve Francii, v Německu i v Nizozemsku, kteréžto země též leží v Evropě, dozvěděli se teprv z dotčené bully papežské k nemalému podivení svému, jak horoucně prý touží po učennících Loyolových.

Taktéž i císař rakouský, František I., jenž byl zajisté velmi zbožným panovníkem, a jenž nebyl ani dost málo nadchnut myšlénkami svobodomyslnými, byl nad míru udiven nad oumyslem papežovým, aby byl řád jezovitský v zemích rakouských zase znovuzřízen a nechtěl o tom tehdy ani slova slyšeti.

Konečně princ vladař portugalský a brasilský, potomní král Jan VI., podal proti znovuzřízení řádu jezovitského velmi rázné ohražení (dne 1. dubna 1815), vysloviv svůj pevný úmysl, že nikdy jezovity ve své zemi nestrpí.

Z toho následuje, že onano jednohlasná žádost katolického křesťanstva po učennících Loyolových byla obmezena pouze na Italii, na Španělsko a na několik kantonů švýcarských, a jest také věcí dokázanou, že byli jezovité v prvních letech po znovuzřízení řádu svého též jen v oněch jmenovaných zemích trpěni.

A tak zachovalo se toto plémě nevyhladitelné navzdor tomu, že celý svět ošemetné počínání jejich odsoudil, ještě až po dnes a poslední církevní sněm v Římě objevil světu, jakého značného vlivu až posud ještě na papeže římské požívají.

87.

Dějiny jezovitů nejnovější doby.

řízeň, jakéž jezovité u panovníků ruských: Kateřiny II., nástupce jejího, Pavla I., a po smrti tohoto u syna jeho, cara Alexandra I., požívali, dodala jim odvahy, že se opět počali v Rusku svým obvyklým starým způsobem roztahovati, a jmenovitě hleděli opět vyučování mládeže do rukou svých dostati. K tomu cíli zasazoval se tehdejší jenerál Brožovski o to, aby byla kolej polocká za universitu povýšena a aby jí bylo ponecháno právo vrchního dozoru nade všemi školami jezovitskými v říši ruské. Toto opatření směřovalo hlavně k tomu, aby se jím školy jezovitské

ode všeho státního vlivu vymanily. Tyto kroky jezovitů potkaly se však u všech světských universit v Rusku s velkým odporem a navzdor všem snahám loyolitů nikdy by se jim nebylo podařilo, dosíci povýšení koleje polocké za universitu, kdyby se byl nebyl tehdejší vyslanec sardínský, hrabě Josef de Maestre, bývalý chovanec jezovitů, vším vlivem svým u cára zasadil o vyplnění tohoto přání. A tak byla v roce 1812 kolej jezovitská v Polocku přes odpor tehdejšího ministra osvěty, knížete Galicina, a státního rady Turgeněva za universitu povýšena.

Tím, jakož i ještě jinými milostmi, které jim car Alexandr v plné míře prokazoval, nad míru zpyšněli jezovité a za nedlouho počali obvyklé staré šejdy své v Rusku prováděti.

Zejména počali členy mocných rodin pravoslavných do kolejí svých lákati a na víru je obraceti, aby od nich peněz vylákali, a za nedlouho rozestřeli zhoubná tenata svá i do kruhů nejvznešenějších, tak že i mnohé dvorní dámy potaji k víře katolické přestoupily.

Mezitím udály se dvě věci, které vliv jezovitů v říši ruské velmi obmezily.

Již dávno totiž stávalo tam britické biblické společnosti, která i v kruzích dvorských, ano i u samého cara velké oblibě se těšila, a ta byla lstivým loyolitům trnem v oku, tak že při každé příležitosti proti ní vystupovali, čímž na se mnohé velmože ruské popudili.

Druhou příčinou k obmezení vlivu jezovitského zavdalo opětné znovuzřízení řádu onoho papežem Piem VIII., neboť tím vzal za své rozhodně ruský ráz řádu onoho, anoť Rusko proň ouplně ztratilo dosavádního svého významu, jelikož se nyní opět mohli po celém křesťanském světě rozptyliti. Spolu se znovuzřízením řádu jezovitského nařídil papež Pius VII., by jenerál Brožovski, jenž až posud sídlil v Petrohradě, přestěhoval se do Říma, leč ruská vláda k tomu nesvolila, a tak musel Brožovski až do své smrti zůstati v posavadním sídle svém.

Hlavní příčinou však k vypuknutí bouře proti jezovitům v Rusku bylo přestoupení mladého knížete Galicina, jenž byl až posud vřelým přivržencem víry pravoslavné, na víru katolickou a smrt jedné vznešené šlechtičny, které byli jezovité hlavu tak pomátli, že se fanatickým trýzněním se světa sprovodila.

Když se o tom donesla zvěst caru Alexandru, nařídil dne 1. ledna 1816 vypuzení všech jezovitů z Petrohradu a z Moskvy, kterážto rána se synů Loyolových nad míru citelně dotkla, i snažili se všemožně, aby cara pohnuli k odvolání onoho nařízení, ale nadarmo.

Že car Alexander se v krocích svých proti jezovitům obmezil pouze na vypovězení jich z obou hlavních měst říše ruské, toho příčinou byla bázeň jeho před jenerálem Brožovskim. Byliť se totiž někteří jezovité dovedli zahnízditi tak do přízně Pavla I. a Kateřiny II., že věděli o přemnohých piklech dvorských, jejichž objevení by bylo velmi podivné světlo na panující rodinu v Rusku vrhalo a tudíž ani pak se proti řádu jezovitskému, který tehdy 674 členů v říši ruské čítal, příliš přísně nezakročovalo. Leč proto přece hořeli jezovité od té doby, co byli z Petrohradu a z Moskvy vypovězeni, nesmírnou pomstychtivostí proti Rusku a popudili i Číňany proti missionářům ruským. Mimo to zosnovali ve vojště spiknutí, následkem jehož měl býti jeden z potomků rodiny Poňatovských na trůn ruský

dosazen a ve spiknutí to bylo i mnoho členů šlechty zapleteno. Car sice dozvěděl se o spiknutí onom, jakož i o tom, že hlavními původci jeho byli jezovité, proto ale přece čekal až po smrti jenerála Brožovského s rozhodnou ranou proti nim a teprv carským úkazem ze dne 15. března 1820 byli všickni jezovité z celé říše ruské vypovězeni, při čemž dostal každý 50 dukátů na cestu. V tu dobu měli v celé říši ruské značného jmění, o čemž nejlíp svědčí okolnost ta, že jedině v Polsku měli 22000 nevolníků, jež ale v ouplné nevědomosti ponechávali, ano je i žebrotou po zemi posílali.

Když byl po pádu Napoleonově opět Karel VII. na trůn španělský nastoupil, bylo první snahou jeho, aby opět jezovity do země své uvedl, leč tomu se sněm říšský velmi opíral. Král ale ani za mák nevšímal si protestu své sněmovny a tak byl královským dekretem ze dne 29. května 1815 opět řád jezovitský do Španěl uveden a předešlé statky jeho byly mu zase vráceny. K tomu cíli přibyl do Španěl provinciál sicilský, Emanuel de Juniga, dne 18. září 1815 a za ním přišlo tam za nedlouho 115 bývalých jezovitů španělských a obdrželi od krále kolej v Madridě, kdež se ještě téhož dne počalo vyučovati.

Tato přízeň královská vzbudila ve Španělsku jezovitům mnohé mocné přátele, tak že den po dni přicházely z rozličných měst žádosti za uvedení jezovitů a tito měli již v krátkém čase (v roce 1816) deset klášterů, a aby mládež španělská s větší chutí do řádu jejich vstupovala, zavedli v řádu svém velmi mírnou kázeň, která naprosto čelila proti původní ústavě řádové.

Král Ferdinand byl slepým nástrojem v rukou jejich a následkem toho potlačováno bylo každé svobodnější smýšlení v národě a žalářování i popravy mužů rázných, kteří se tomuto nekalému hospodářství protivili, byly na denním pořádku, tak že v roce 1819 čítalo se 6000 Španělů ze země vypovězených, a přes 12000 osob bylo buď občanských práv svých zbaveno, neb úpěly v žalářích, aneb zaplatily svobodomyslnost svoji smrtí. V zemi panoval zmatek nevýslovný a v pěti letech (1814—1819) bylo pětadvacet ministrů v čele vlády. Tu vypuklo náhle dne 1. ledna 1820 mezi vojskem, které se mělo do Ameriky přeplaviti, spiknutí a plukovník Quiroga v čele 9000 mužů vojska žádal na králi, aby přísahal na ústavu z roku 1812 a tento, vida nezbytí, uposlechl žádosti té, při kteréžto příležitosti bylo jedině ve Valencii přes 1400 politických vězňů ze žalářů propuštěno. Tehdy bylo ve Španělích 148.290 kněží, jejichžto příjmy obnášely přes 1000 milionů zlatých. Prvním krokem sněmu říšského, který král musel svolati, bylo, že byly všecky kláštery v zemi až na čtrnáct zrušeny, a mezi zrušenými nalezaly se i kláštery jezovitů, kteří dostali po 300 dukátech ročně na výživu a museli se právomocnosti biskupů podrobiti.

Leč za nedlouho počal král opět proti přísaze své jednati a již dne 28. září 1823 byl opět král Ferdinand s pomocí 100.000 mužů francouzského vojska, které do Španěl vtrhlo, zase v absolutistickou vládu svou dosazen, a nastala opět reakce, již provázely nesčíslné popravy, jezovitům pak bylo zase vyučování mládeže

svěřeno a stará přízeň opět vrácena; není tudíž ani dost málo divu, že řád onen, který v roce 1820 při vypuzení svém ze Španěl čítal 397 členů, již v roce 1826 čítal přes 900 členů; mimo to nabyli jezovité přízní krále i šlechty tak značného bohatství, že mohli koupiti statky soupeřů svých, dominikánů, za 20 milionů piastrů, kteréžto vládě hotově zaplatili. „A kdyby prý byli měli dominikáné ještě za jiných 20 milionů piastrů statků, že prý by i ty ještě mohli hotově zaplatiti“, tak vyslovil se provinciál.

Navzdor přízni, jakouž jim král Ferdinand prokazoval, přece nebyli s ním zcela spokojeni, nýbrž chtěli bratra jeho, dona Karlosa, jenž byl slepým nástrojem v rukou jejich, na trůn dosaditi, a z toho povstala krutá válka občanská, kterouž nemohlo ani vojsko francouzské, kteréž v počtu 22.000 mužů v zemi stálo, udusiti. Nedostatek peněz byl mezi tím, co si jezovité sáčky své plnili, tak veliký, a pokladny státní tak vyčerpány, že v roce 1825 velká část ouředníků nemohla dostati služné své. Množství osob bylo pod záminkou, že se přiznávají k společnosti „svobodných zedníků“, odpraveno, a jezovité roznesli pověst, že se chce král Ferdinand ve prospěch bratra svého, dona Karlosa, trůnu vzdáti, následkem které pověsti po smrti královĕ (dne 23. září 1833) povstala v zemi krutá válka občanská.

Král Ferdinand zůstavil totiž po sobě tříletou dcerušku Isabellu a ve jménu jejím měla až do dospělosti vládnouti matka její Kristina. Dle starého domácího zákona bourbonského byl královský trůn dědičným toliko po meči, leč zákon ten byl pragmatickou sankcí krále Ferdinanda v roce 1830 v souhlasu s právy starokastilskými a na základě ustanovení dědičné posloupnosti krále Karla IV. v dědickou posloupnost i po přeslici změněn. Leč don Karlos nechtěl ničeho o této pragmatické sankci věděti, opíraje se o stará práva rodu bourbonského, a tím povstala krutá válka občanská, ve kteréž se královna vdova o liberály opírala a 50.000 z vlasti své vypuzeným Španělům zase občanská práva jejich darovala, kdežto don Karlos opíral se o jezovity a o stvůry jejich, kteří neštítili se žádných prostředků, aby příznivci svému k vítězství dopomohli, ano oni otrávili i vodu ve studních madridských, čímž na se lid nesmírně popudili, tak že dne 17. června 1834 přihnaly se zástupy lidstva i národní garda před kolej jezovitskou, a s nesmírným křikem vypáčili sekerami vrata, tak že jezovitům nezbývalo jiného, než rychlým outěkem se spasiti.

Následkem této bouře zrušila královna Kristina řád jezovitský ve Španělích, leč když byla Isabella po několika letech vládu nastoupila, vrátili se opět jezovité do Španěl.

Řím stal se teprv po smrti jenerála Brožovského středištěm řádu jezovitského a sídlem jenerála; leč přízeň tehdejšího papeže Pia VII. vzbudila žárlivost ostatních řádů, jakož i kněží světských proti jezovitům, tak že se snažili znova, by řád onen zničili. Tehdejší jenerální vikář jezovitů, P. Mariano Petruzzi, posavadní rektor noviciátu v Janově, jehož byl Brožovski při smrti své ustanovil za správce řádu až do zvolení nového jenerála, hleděl nabýti všemi prostředky této nejvyšší hodnosti v řádu, a tudíž otálel neustále s volbou nového jenerála, koje se nadějí, že

jezovité, syti tohoto dlouhého bezvládí a mrzuti nad zmatky z něho povstalými, jej za jenerála zvolí, a v tom podporovaly jej hlavně dvě okolnosti, a sice přízeň papežského vikáře de la Gengy a strana jemu mezi členy řádu samého příznivá. Leč opuštěný řád nalezl neočekávané podpory v papežském státním tajemníku Consalvim, kterýž tak dlouho na papeže nalehal, až tento rozkázal, by se přikročilo k volbě nového jenerála. Leč při této volbě vyloučil Petruzzi jevovity z Francie, Anglie a Italie, odvolav je pod záminkou, že nemají k tomu dostatečného plnomocenství a když tomu pozůstalí jezovité odporovali, hleděl rozličnými jinými piklemi volbu překaziti, leč shromáždění vyvrhlo jej, jakož i tajemníka jeho Pietrobonibo ze středu svého, a konečně dne 18. října 1820 zvolen byl za jenerála řádu jezovitského 72tiletý kmet, P. Luigi Fortis, výtečný kazatel z Verony, jenž hned po svém zvolení nařídil, aby se sestavila komise, jež by vyšetřovala počínání Petruzziho i tajemníka jeho. Leč tito vyhnuli se vyšetřování tím, že se jenerálu skroušeně pokořili. Tři leta na to (20. srpna 1823) zvolen byl svrchu jmenovaný kardinál de la Genga po smrti Pia VII. za papeže pode jmenem Lva XII.

Celý svět myslel nyní, že se tento bývalý nepřítel loyolitů se vší silou jim na odpor postaví, leč to se nestalo. Nýbrž tento třiašedesátiletý, skoro neustále chorý papež hned, jak mile se vlády ujal, objevil se býti nad míru vřelým příznivcem jezovitů a již v měsíci lednu 1824 odevzdal jim všecky ústavy, jež řád před zrušením svým v Římě měl, mezi jiným též tak zvanou „kolej římskou,“ kdež veškeré kněžstvo státu církevního vzdělání svého duchovního nabývá a odkudž i všickni chovanci kolejí jezovitských po celém světě vycházejí, jakož i misionáři; taktéž obdrželi jezovité opět oratorium karavitské, v němž se noční misionářská kázaní odbývala, kdež se v noci zpovídávalo a odpustky se udělovaly. Dále vrátil jim papež Lev XII. v rodišti svém Splitu kolej, a jezovité pak zřídili si v Římě seminář šlechtický, k jehožto rozšíření obdrželi ještě palác tak zvaný boromejský, kterýž stál na úpatí vrchu „monte cittorio“ a v tu dobu, když jej jezovité zase nazpět dostali, pronajat byl asi 40 nájemníkům, v přízemí pak nalezalo se více skladů obchodních. Jezovité, hned jakmile palác ten obdrželi, vypudili všecky nájemníky z něho a dali průchod, nalezající se mezi ním a mezi domem sousedním, zazditi, což lid římský velmi proti nim popudilo. Přízní papeže Lva XII. se jezovité v Římě tak rozmnožili, že při smrti jeho pro ně již ani nepostačovaly četné koleje v samém Římě, nýbrž že jim musela býti vykázána ještě zvláštní kolej před branami římskými.

I ostatní duchovní řády nepříznivýma zrakoma pohlížely na toto přílišné šíření se řádu jezovitského a jezovité kuli staré pikle své dále, a když dne 27. ledna 1829 zemřel generál Fortis a za 14 dní po něm papež Leo XII., objevily se při volbě nového papeže ve sboru volebním nové rejdy jezovitské, které byly zmařeny toliko rozhodným vystoupením kardinálů Pacca a Gregoria, kteří dopomohli kolegovi svému Castiglione-mu k dosažení důstojnosti papežské, pakliže se jim zaváže hned po svém nastolení nařiditi volbu nového jenerála jezovitského, a tento také tomuto slibu svému dostál, hned jak mile pode jmenem Pia VIII. dne 31. března trůn papežský nastoupil, a ve valné hromadě jezovitů zvolen byl dne 9. července za jenerála P. Jan Filip Roothaan, rodem Holanďan z Amsterodamu, posavadní učitel v jezovitské koleji sv. Františka de Pauly v Turině. Muž tento, po Aquavivovi

nejslavnější generál řádu jezovitského, narodil se dne 23. listopadu 1785 v Amsterodamě z protestantské původně rodiny a byl kupeckým a později knihvedoucím v jedné továrně na tabák ve svém rodišti, který v tomto svém povolání mnohé cesty konal a mezi jiným též v roce 1804 do Ruska přišel, kdež vstoupil do jezovitské koleje polocké. Týž muž byl rozumu velmi bystrého, s nímž pojila se v něm přirozená rozvážlivost Holanďana, nezlomná neohroženost a znalost lidí a veliká sběhlost politická a vším právem jmenují jej jezovité nejobratnějším lodivodem člunu řádu svého. Ano, aby volba nového tohoto jenerála tím většího významu nabyla, musilo i nebe samo zázrakem se propůjčiti, dne 18. července 1829 totiž udeřil při strašné bouři, která se nad městem Římem rozzuřila, blesk na třech místech do jezovitské koleje, když se právě v kapli sv. Ludvíka z Gonzagy 80 chovanců jezovitských při odpoledních službách božích nalezalo, ano blesk vjel jednou do prostřed chovanců v kapli na modlitbách klečících, aniž by se bylo komu co stalo a rozumí se samo sebou, že tuto šťastnou náhodu jezovité co zázrak po celém městě roztrubovali.

Jenerál Roothaan byl nejen jedním z nejslavnějších jenerálů jezovitských, nýbrž byl i skoro neobmezeným vládařem ve státě papežském, a dle vůle jeho muselo se vše v území římském díti; tak na př. pokud on vládl záležitostmi římskými, nebylo v papežském státě ani jediné dráhy, neboť tak chtěl jenerál tento četné zástupy žebravé holoty římské neustále v odvislosti od štědroty bohatého řádu jezovitského udržeti. Papež Řehoř XVI., nástupce Pia VIII., byl pouhou loutkou v rukou Roothaanových a všemožně se vynasnažil, aby přízní svou odměnil jezovity za příkoří, jim od povstalců italských učiněná, kteří se v celé Italii proti vládám svým vzbouřili, ale povstání to brzy bylo od rakouského vojska do Italie vtrhnuvšího potlačeno. — Brzy po svém nastolení rozkázal papež Řehoř XVI. všem ostatním řádům duchovním, aby odbývaly k většímu povzbuzení pobožnosti duchovní cvičení sv. Ignacia a dne 2. října 1836 odevzdal jezovitům pod správu ústav k vzdělávání misionářů, známý pode jmenem propaganda. — Konečně hleděl se jezovitům papež tento zavděčiti i tím, že velké množství členů řádu jejich prohlásil za blahoslavené a za svaté, což bylo jezovitům při ohromném bohatství, jakým vládli, věcí velmi snadnou, a jiné chudší řády nikdy nemohly čítati tolik členů svých mezi svatými, an každé prohlášení za blahoslaveného, což jest toliko nižší třída nebeského šlechtictví, stojí 25.000 tolarů římských, kdežto povýšení do vyšší třídy šlechty nebeské, totiž prohlášení za svatého stojí několik set tisíc tolarů římských. Tak byl zejména prohlášen za svatého dne 17. května 1839 Alfons Maria de Liguori, za blahoslavené pak byli prohlášeni v letech 1839—1844 jezovité: Francesko de Geronimo, Pignatelli a Petr Canisius.

Nemenší přízně než u dvora římského požívali jezovité v Neapoli za panování krále Ferdinanda I. i za vlády syna jeho Františka I. Tento panovník odevzdal jim v roce 1826 pustý klášter basilianský v Neapoli, a propůjčil tamo založenému ústavu jezovitskému výhradní právo semináře šlechtického k vzdělávání

mládeže, prokazuje chovancům semináře tohoto mnohé přízně a milosti. Vůbec vedlo se za vlády mocnáře tohoto jezovitům v Neapolsku velmi dobře, tak že měli tam v roce 1844 kromě kolejí a domů svých v hlavním městě 5 kolejí v městech neapolských a 12 kolejí v rozličných městech na ostrově Sicilii.

Ještě líp než v Neapoli dařilo se jezovitům v království sardinském, kamž tyto král Viktor Emanuel hned po sjezdu vídeňském v roce 1815 co sloupy trůnu a církve povolal. Tito otevřeli si hned téhož roku noviciát v Turině a druhý rok na to, dne 14. března 1816, noviciát v Janově, ano král přinutil janovskou universitu, aby vrátila jezovitům pozemky jim prvé patřící, ale po zrušení řádu universitě přidělené, které tehdy přes 100.000 lirů ročně vynášely, slíbiv vysokým školám janovským za ně jinou náhradu, které se jim ale bohužel nikdy nedostalo; což divu tedy, že si král tímto přechmatem v srdcích Janovanů nemalý odpor proti sobě vzbudil. Leč proto přece nahromadili si jezovité v době krátké v hlavním tomto městě Ligurie značného jmění, dílem hojnými dary a odkazy bohatých Janovanů, dílem tím, že si je mocná šlechta tamní větším dílem za své almužníky vyvolila. Ano, když zbožní otcové na vzdor tomu, že z uspořeného jmění svého si velkolepý letohrad na bohatém svém statku u Montebella vystavěli, v roce 1840 mezi obyvatelstvem janovským dům od domu chodíce žebrali o příspěvky pro chudý dům svůj, sešlo se jim tolik zbožných milodarů, že tím roční příjmy jejich se o 12.000 lirů rozmnožily. Ještě za vlády Viktora Emanuele založili si jezovité koleje v Novaře, Nizze, v Chieri a na ostrově Sardinii v Cagliari a v Sassari, a za vlády obou nástupců jeho kolej v Chamberi (na jejíž vydržování a založení v roce 1822 jenerál hrabě Boigne půl milionu lirů věnoval), pak koleje v Aostě, Vogheře a v San Remo. Mimo to odevzdal král veškeré školství do rukou jejich a královna Tereza a zpovědník její jezovita Botta byli neobmezenými vladaři v zemi a příčinou vzpoury, která v roce 1821 vypukla, následkem jíž musel šedý král ve prospěch bratra svého Karla Felixe dne 15. března 1821 vlády se vzdáti.

Nový král byl jezovitům ještě více nakloněn a ouplně dal se ovládati zpovědníkem svým Grassim a tehdejším převorem turinské koleje, Roothanem; jezovité přiměli též slabého tohoto panovníka k tomu, že zrušil v roce 1821 tak zvanou kolej provinciální s universitou turinskou spojenou, poněvadž svobodomyslný ústav tento byl jim trnem v oku, taktéž přiměli jej jezovité, kterým se hlavně o to jednalo, aby lid udrželi v duševní nevědomosti, k tomu, že jim vložil do rukou veškeré vzdělání mládeže, ano podřídil i tak zvané riformě, vyučovací to radě, v níž větším dílem zasedali přívrženci jezovitů, obě university říše své, totiž vysoké školy turinskou a janovskou. Jak se samo sebou rozumí, použili jezovité vlivu, jakého na university ony měli, k tomu, že výtečné učitele, kteří se jim zdáli býti příliš svobodomyslnými, z učilišť oněch odstranili a na místo jich stvůry své, hlupáky to copařské, dosadili. I nástupce Karla Felixe, král Karel Albert, byl stejným příznivcem jezovitů, tak že království sardinské i za vlády tohoto panovníka bylo pravou zaslíbenou zemí jejich; on jim mimo jiné daroval i velkolepý palác Doria Tursi v Janově, jejž oni ihned v kolej nádhernou přetvořili, ano přinutil i obec janovskou, že tato musela onu kolej ročně s 10.800 liry podporovati, a zanechal i sebe hrubší provinění zbožných otců bez trestu, o čem nejlíp svědčí případ známý, kdežto jezovité v roce 1844 devatenáctiletou dceru bývalého holandského vyslance Heldeviera k outěku z domu přiměli, načež tato na víru katolickou přestoupila, čímž kynula jezovitům naděje, že nabydou značného jmění bohaté dědičky této — a všecky snahy otcovy, jakož i přípisy několika vlád evropských ke králi, aby v této záležitosti zakročil, zůstaly ouplně bez výsledku. Teprv když vládychtivé choutky králo Karla Alberta v pátém desetiletí devatenáctého věku přiměly k tomu, že se naklonil straně liberální, bylo konec slávě jezovitské v Sardinii.

Jakých prostředků se někdy tito zbožní otcové k větší cti a slávě boží chápali, sdělíme čtenářům svým toliko, že se neštítili, i za policejní špehouny se propůjčiti, neboť jednou v prosinci roku 1842 přišli jezovité Polidori a Jourdan k rytíři Salarimu, policejnímu řediteli janovskému, nabízejíce se mu ke službám špehounským. — Jako všude jinde, kde si duchovenstvo velmi dalo záležeti na uvedení jezovitů do měst, duchovní správě jeho podřízených, tak přesvědčilo se i zde za nedlouho sardinské kněžstvo k nemalé své mrzutosti, jak nevděčné plémě si vychovalo, neboť sebe menší odpor proti jednání jezovitů rozhořčil tyto proti kněžstvu tak, že všemožná protivenství a nejhorší nátisky jemu činili, o čemž nejlepšího příkladu podává nám spor jezovitů s faráři janovskými, kteří nechtěli ve správě své duchovní zavésti u osadníků svých jakousi novotu při udělování svátosti pokání, kterouž jezovité byli již dávno zavedli, a která, kdyby se byla provedla, byla by svátost tuto v opovržení u lidu věřícího přivedla; následkem tohoto odporu roztrousili mstiví jezovité o kněžstvu janovském po celé zemi pověst, že řídí se zásadami jansenistickými a že jest smýšlení kacířského a stíhali je pomluvami a nátisky tak dlouho, až bylo kněžstvo to v roce 1838 nuceno obrátiti se k arcibiskupu svému, kardinálu Tadinimu s prosbou, aby se ho ujal, leč kardinál, boje se pomsty jezovitů, toliko z polovice přání duchovenstva svého vyhověl.

Obyčejně též pronásledují jezovité všecky dobročinné ústavy, kteréž se pod správou jejich nenalezají, neboť žárlivosť jejich vztahuje se i na zásluhy, kteréž jinému nikomu nepřejí. A tak byly jim i velkolepé domy pro žebráky, opatrovny a školy pro chudou mládež, jakých se ve všech větších městech sardinských nalezala hojnost, trnem v oku, a taktéž brojili i proti záložnám, spořitelnám a jiným ústavům téhož druhu spisy svými i s kazatelen, zavrhujíce je, proto že prý pošly z kacířských zemí protestantských. Leč všecky tyto snahy jezovitů, aby ústavům oněm dobročinným uškodili, neprospěly jim ani dost málo, a dosáhli toliko toho, že po nějakou dobu přišly chudé školy v Janově pod správu tak zvaných „bratří ignorantů," neb „bratří škol křesťanských. Týž řád založen byl ve Francii od Jana Křtitele de la Salle v Remeši v roce 1679, a potvrzen jest v roce 1724 od papeže Benedikta XIII. Úlohou jeho bylo vyučování mládeže nižších tříd. Když byl řád tento v roce 1790 ve Francii zrušen, přestěhovali se členové jeho větším dílem do Italie, kdež mládež v nižších školách vyučovali. V roce 1801 povolil jim Napoleon, že se směli zase do Francie vrátiti a zde se již za vlády císařské, ještě více ale za potomní vlády burbonské a po revoluci červencové tak rozšířili, že v roce 1825 žilo tam ve 210 domech 1400 bratří a v roce 1842 vyučovalo 2156 bratří 150.000 dětí. Ve vyhnanství svém v Italii spřátelil se řád tento s jezovity, ano, v některých místech splynuly oba tyto řády v jedno, a jezovité mile rádi těmto miláčkům svým vyučování mládeže na nižších školách odevzdávali. Dotčené chudé školy janovské byly na počátku 18. století od faráře Garaventy založeny a vydržovány byly z dobročinných příspěvků, řediteli jejich pak byli výteční kněží světští. Jezovité, chtějíce tyto školy pod správu svou dostati, namluvili králi, že ve školách oněch učitelé v mládeži lásku k rodičům dusí a následkem pomluv těchto nařídil Karel Albert v měsíci únoru 1838 městské radě janovské, by školy ty „bratřím křesťanským" odevzdala a aby je značnou roční podporou vydržovala. Leč tito bratři podrželi chudé školy pouze tři leta pod správou svojí, neboť v roce 1851 založeny několika bohatými měšťany janovskými, kteří s bolestí nesli toho, kterak pod správou „ignorantů" chudé školy hynou, jiné školy chudé a odevzdány pod správu ctihodným kněžím světským.

V Modeně dařilo se jezovitům ještě líp, neboť vévoda František IV. hned po znovudosazení na trůn povolal si jezovity do země, aby mu pomohli kvetoucí země jeho v poušť obrátiti, a poddané jeho v porobě a v duševní zatemnělosti udržeti, ode-

vzdav jim bývalou kolej jejich v hlavním sídle země své a rok na to (1816) založili si jezovité novou kolej v Reggio. Za nedlouho byly obě koleje tyto nejbohatšími a nejslavnějšími domy jezovitskými v celé Italii, neboť nalezalo se v každé přes 400 chovanců, mezi těmi 50—60 stravníků. Mimo to odevzdal vévoda modenský jezovitům do rukou censuru kněh a v roce 1829 dal i všecky knihovny soukromníků prohlížeti a všecky spisy, kteréž odporovaly duchu jezovitskému, ano mezi těmi i spisy Horáce, Ovida a Lukrece spáliti. Ano vliv jezovitský vztahoval se i na jiná odvětví státní správy, neboť pomocí černokabátníků těchto hleděl ukrutný vévoda národ svůj na uzdě držeti.

Za to ale trvalo to dlouho, než se mohli jezovité opět znovu v Parmě usaditi, neboť tamní vladařka, Marie Ludovika, vdova po Napoleonu, nechtěla, majíc na zřeteli odpor poddaných svých k ošemetným jezovitům, dlouho otce tyto do své země připustiti, až konečně v roce 1844, nemohouc odolati nalehání hlavně vlády rakouské, uvedla dne 20. března opět jezovity do vévodství svého, odevzdavši jim správu škol nižších, načež si tito založili hned koleje v Parmě, Piačence a Guastalle. Leč vyučovací směr jezovitů zavdal za nedlouho v zemi podnět k mnoha stížnostem a zejména městská rada v Piačence obrátila se v září 1846 k vévodkyni se žádostí, by se gymnasium tamní jezovitům odňalo, jelikož prý mládež místo co by měla tamo prospívati, ouplně na mravech zkázu trpí a na duchu se otupí, tak že mnozí rodičové, aby děti jejich líp vzdělávány byly, raději je na cizí učiliště posílají.

Vévodství toskánské, kteréž od jakživa bylo pod správou výtečných panovníků, zůstalo nejdéle prosto plemene jezovitského, až konečně hlavně na dolehání vlády rakouské dovolil tehdejší velkovévoda Leopold II. několika kněžím jezovitským, že se směli v městě Montepulciano usaditi, a dále dovolil jezovitkám, které se do Toskánska pode jmenem „paní nejsvětějšího srdce Ježíšova“ přistěhovaly, že si směly otevříti vyučovací ústav v Pise.

Tyto jezovitky byly skoro stejnou dobou s tovaryšstvem Ježíšovým založeny Isabellou Rosellou z Barcelony, ale papež Urban VIII. řád jejich, který hlavně ve Flandersku mnoho členů čítal, pro rozličné nešváry v roce 1631 zrušil. V 19. století, když byl pokus Paccanariho, aby opět podobný ženský řád založil, zmařen, ujal se této myšlénky páter Varin a na základě u jezovitů oblíbené pobožnosti „nejsvětějšího srdce Ježíšova“ založen řád ten, jehož spoluzakladatelkou a spolu první vrchní představenou byla sestra Majdalena Žofie Baralova. Úlohou ženského řádu tohoto, který s jezovity stál ve spojení velmi ouzkém, ano v roce 18.5 řídil se tėmitéž zákony jako jezovité, bylo vyučování ženské mládeže a hlavní úlohu hrály po červencové revoluci ve Francii, kdež byly členy řádu toho ženštiny z rodin nejvznešenějších a tam byly věrnými náhončími jezovitů, působíce v kruzích vznešenějších pro ně, co zatím „paní dobrého pastýře“ v nižších kruzích v tenata svá zbožné dušinky křesťanské lapaly, a z mateřského domu svého v ulici varenneské v Paříži rozšířily se tyto jezovitky za nedlouho po celém světě, razíce dráhu jezovitům co předchůdkyně jejich. Což divu tedy, že obyvatelstvo pisanské znajíc dobře oučel a povahu těchto ženských jezovitů rázným protestem opřelo se proti uvedení jejich do města svého, a že i obyvatelé montepulciánští nehrubě přátelsky chovali se k jezovitům, kteří se chtěli ve městě jejich zahnízditi a tak za nedlouho se z obou měst těchto zhoubné plémě ono vyklídilo, vidouc, že počínání jeho žádného ovoce nenese.

I do Rakouska hleděli se jezovité hned po znovuzřízení řádu svého zase dostati a v těchto snahách jejich vydatně je podporoval tehdejší arcibiskup vídeňský hrabě Hohenwart, bývalý učitel císaře Františka I., kterýž v 16. roce věku svého v roce 1746 vtoupil do řádu jezovitského. Leč na vzdor velkému vlivu svému, jakéhož

měl arcibiskup tento na bývalého žáka svého, nemohl přece jej pohnouti k přijetí jezovitů do říše jeho, neboť působení jezovitů za let předešlých bylo posud u státníků rakouských v dobré paměti a tak nechtěl ani ministr Metternich, ani císař o uvedení řádu onoho nic věděti. Až teprv když se císař František později zasnoubil se čtvrtou chotí svou Karolinou Augustou, druhorozenou dcerou bavorského krále Maxmiliána Josefa I., počala tato kněžna z rodu witelsbašského raziti v Rakousku dráhu k uvedení jezovitů a v tom ji podporoval nemálo bývalý učitel její, jezovita P. Sambuga. Mimo to snažili se o přijetí jezovitů do Vídně ještě tehdejší dvorní farář P. Frint a zpovědník v klášteře voršilek, P. Kliment Maria Hofbauer, teprv před několika lety za blahoslaveného prohlášený. Leč na vzdor tomu nemohl se přece vůči odporu, jaký se jevil proti jezovitům u dvora vídeňského, císař odhodlati, aby je do Vídně přijal, a tudíž uvedeni jsou jezovité pode jmenem „liguriánů“ do hlavního města říše rakouské.

Řád liguriánský byl v roce 1732 od Alfonsa Marie Liguori založen k tomu cíli, aby příkladu Spasitelova členové jeho následovali a mezi nižší třídou obecenstva slovo Boží hlásali a v náboženství lid vyučovali. Vlastním oučelem tohoto nového řádu však, který se nazýval „redemptoristy“, bylo, získati papežství nové podpory v nižších kruzích společenských a v tomto ohledu získal si řád ten již v krátkém čase tak značných zásluh, že papež Kliment XIII. v roce 1762 zakladatele jeho povýšil na biskupství svatoagadské v Neapolsku a i u jezovitů požívali redemptoristé značné přízně, jelikož se zásadami svými i směrem řádu svého na mnoze srovnávali s jezovity. Neboť i od redemptoristů vyžadovala se slepá poslušnost představených aouplná oddanost do vůle papežovy a i mravouka řádu tohoto byla tak kluzká, jako u jezovitů. Tudíž není divu, že po zrušení řádu jezovitského mnozí jezovité přestoupili do řádu redemptoristů a tak splynuly tyto dva řády téměř v řád jeden; jakmile však byl řád jezovitský zase papežem Piem VII. znovu zřízen, zanikl ve mnohých zemích řád ligoriánů téměř zcela a členové jeho též jenerála jezovitského za nejvyšší hlavu svou uznávali, ale proto přece snažili se jezovité na oko, aby řád redemptoristů i na dál trval, myslíce, že pod tímto novým zakuklením nejlépe přemohou odpor lidu proti sobě a že se tím snáze opět do zemí katolických vloudí.

V Rakousku se též skutečně tato komedie jezovitům povedla, neboť císař František, ač nechtěl o jezovitech v říši své ani slova slyšeti, nenamítal ničeho proti přijetí ligoriánů, stavě se, jakoby o totožnosti řádu jezovitského s řádem tímto neměl ani tušení. P. Hofbauer, jenž byl v roce 1781 do řehole redemptoristů vstoupil a později se stal jenerálním vikářem řádu toho mimo Italii, dal si od počátku příchodu svého do Vídně (1809) všemožnou práci, aby na císaři vymohl přijetí redemptoristů do Vídně, leč nedočkal se vyplnění přání svého, neboť zemřel 15. března a teprv měsíc na to 19. dubna 1820 byli redemptoristé do Vídně přijati a za klášter vykázán jim tak zvaný „starý dvůr pasovský“ ve Vídni s vedlejším prastarým kostelem Panny Marie. Nově přijatý řád ten choval se zprvu velmi tiše, neboť obyvatelstvo vídeňské bylo proti němu nad míru rozhořčeno, poznavši v členech jeho zakuklené jezovity, a rozhořčení toto nemohlo býti ukrocено vyhláškou „vídeňských novin,“ že byli do Vídně ligoriáné povoláni toliko k probuzení ducha náboženského a že se má působení jejich obmeziti pouze na hlásání slova Božího a na zpovídání; neboť výnosem dolnorakouského místodržitelství ze dne 29. listopadu 1820 bylo vídeňské radě městské oznámeno, že ligoriánům zůstaveno přisluhování všemi svátostmi a oni že mohou i mládež vyučovati. Rozumí se samo sebou, že nescházelo pokusů z rozličných stran, aby se ligoriáné z Vídně vypudili a jak se zdá, snažil se i kníže Metternich o to, neboť v „augspurských novinách“ orgánu to státníka tohoto čtlo se dne 13. srpna 1822 v dopisu z Vídně, že před nedávnem tam povolaný řád redemptoristů nebude tam míti dlouhého trvání a že jeden státník

rakouský zasadí se o to vším vlivem svým, aby z Rakouska byli vypuzeni. Tento článek, jak se zdá, pocházel z péra Metternichova a bezpochyby že se také o něco takového jednalo, leč záměr ten byl příznivci a příznivkyněmi řádu jezovitského zmařen. —

V ostatních státech německých zahnízdili se jezovité nejprvé v zemích protestantských, neboť i zde usilovali panovníci hlavně o to, aby lid svůj od zásad svobodomyslných odvrátili a tak se stalo, že i pruský král Fridrich Vilím III. přijal jezovity do říše své a tito založili si jmenovitě v Düsseldorfě, v Koblenci, v Kolíně nad Rýnem a v jiných městech pruského Porýní nové koleje; hlavní příčinou ale, proč král pruský jezovity do země své připustil, byl kleslý stav katolických škol v říši jeho, následkem kterého mnozí poddaní vestfalští a porynští syny své do cizozemských škol jezovitských na cvičení posílali, což mělo za následek, že král rozkázal nařízením ze dne 13. července 1827, by poddaní jeho syny své do cizozemských škol jezovitských neposílali na cvičení.

Také do ostatních zemí německých drali se jezovité a hleděli tam rejdy své provozovati, což platí zejména o Bavorsku, o Sasku a o Tyrolsku. Do Bavor přišli v roce 1841, do Sas v roce 1827 a do Tyrol v roce 1841, kdež jim byla odevzdána správa tereziánské rytířské akademie v Inspruku, jakož i ředitelství gymnasia tamního.

Hůře vedlo se jezovitům v Anglii, neboť navzdor tomu, že je vláda tamní nepronásledovala, bylo všem Britům zakázáno, do řádu jejich bez předběžného oznámení vládě vstupovati, a tak musili se jezovité při přijímání noviců s nemalou skrytostí chovati.

Ve Francii taktéž rozšířili se jezovité co učitelé a ředitelé seminářů a založili tam nové kláštery, hlavně pak byly to klášter v Sv. Achillu a kolej v Montrouge, jedné vsi nedaleko Paříže, odkudž loyolité po celé zemi zhoubná tenata svá rozprostřeli. Červencovou revolucí utrpěly sice domy jezovitské ve Francii nemálo, neboť byly pobořeny a jezovité, kdekoli jakého zastihli, byli do žalářů vrháni, leč po nějakém čase počalo znova nekalé hospodářství jejich ve Francii.

V katolickém Švýcarsku dařilo se velmi dobře jezovitům, neboť tito chytráci prostičký lid tamní dovedli kázaními svými tak obalamutiti, že za nedlouho se tam nacházelo veškeré vyučování mládeže v rukou jejich a požívali i jinak nemalého vlivu; následkem toho přišlo až k občanské válce mezi švýcarskými kantony katolickými a protestantskými a výsledek války této byl, že byli jezovité do katolických kantonů přijati.

V rakouském Polsku obdrželi jezovité v roce 1820 bývalý klášter dominikánský v Tarnopoli a císař František vykázal každému z tamních kněží 300 zl. stříbra ročně na výživu, později pak bylo jim i gymnasium tarnopolské svěřeno. Mimo to měli později ještě koleje v Přemyšli, v Novém Sandeci, šlechtický seminář ve Lvově a misie v Mylatině, Staraviči a na jiných ještě místech. Na vydržování těchto ústavů vyplácela jim vláda ročně 20.000 zlatých stříbra a k vydržování lvovského šlechtického semináře obdrželi příjmy panství vinitelského. S nemenší přízní podporováni jsou jezovité i v jiných zemích rakouských a mezi příznivci jejich zejména sluší uvésti arcibiskupa Klubosyckého v Kaloči v Uhřích a biskupa Sekovského ve Štýrsku, Šebestiána Zängerle. V roce 1836 přišli do Hořeních Rakous a zde nalezli mocného příznivce v arciknížeti Maxmiliánu d' Este, který jim dal vystavěti dům na Freiberku, založiv v něm nadaci pro třicet páterů.

V roce 1848, když revoluční bouře celou Evropou hýbati počala, byli jezovité skoro ze všech zemí evropských od obyvatelstva vyhnáni a museli se pod cizími jmény po různu skrývati, ano i z Říma samého byli nezvaní hosté oni vypuzeni a

musel se sám jenerál Roothaan v Anglii zdržovati. Když po bouřích oněch zase reakce nastoupila, tu rozplemenili se jezovité zase znovu a v samém severním a dolením Německu čítalo se 284 členů tovaryšstva Ježíšova.

I v zemích východních působili jezovité i po zrušení řádu svého bez překážky dále a když se Řekové k válce proti Turkům za osvobození své pozvedli, tu postavili se chytří loyolité v čelo těchto bojovníků pro svobodu, dobře vědouce, že Řekové po osvobození svém z jarma tureckého budou jim příznivými.

Taktéž v Americe dobře se jim dařilo, neboť v Severoamerickém soustátí za nedlouho měli četné misie a v Mexiku, kamž je v roce 1843 jenerál Santa Anna povolal, nabyli takého vlivu, že se oučastnili všech záležitostí státních a nabídnutí koruny císařské v Mexiku nešťastnému císaři Maxmiliánovi, jehož pak zradně opustili, přesvědčivše se, že tento panovník z rodu habsburského nedá s sebou jako loutkou zahrávati, bylo dílem jejich a taktéž byli i oni vinni smutným koncem jeho. — V Americe jižní dovedli se též zahnízditi, jmenovitě byli povoláni od jenerála Rosasa do republiky argentinské, když ale tento viděl, jakým černým nevděkem jemu pohostinné přijetí do země jeho odplatili, vyobcoval je zase v roce 1843 a podobně byli i z ostatních zemí jihoamerických vyobcováni.

V krajinách asiatských jmenovitě v Číně a ve Východní Indii taktéž usadili se jezovité co misionáři, ale nevedlo se jim tam příliš dobře, podobně, jako i v Alžírsku.

Mezitím se po revolučním hnutí z roku 1848 zotavil zase řád jezovitský a v roce 1853 zvolen byl Belgičan P. Jan Bekx za jenerála řádu a týž ouplně ovládá nynějšího papeže Pia IX., který se z muže nad míru svobodomyslného, jakým se býti osvědčil při nastoupení svém na trůn papežský, stal ouplnou loutkou v rukou jezovitů, tak že tito hlávního vlivu na všecky záležitosti církevní doby nejnovější měli. V Rakousku objevilo se ovoce snah jezovitských nejprvé v zrušení placetum regium t. j. ustanovení, dle čehož nesměl býti žádný list pastýřský bez předběžného povolení světské vlády uveřejněn (v r. 1850) a v uzavření konkordátu s papežem (18. srpna 1855). —

V tu dobu přišli jezovité i do Čech, neboť v roce 1853 odevzdal jim tehdejší biskup litoměřický Augustin Hille správu chlapeckého semináře svého ve vsi Bohusudově u Teplic, kdež zařídili si soukromé gymnasium. Toto gymnasium čítalo v největším květu svém až 220 žáků a nalezalo se v koleji bohusudovské přes 30 jezovitů*) — V roce 1864 pak usídlili se jezovité i v Praze, obdrževše dům pod č. 504 v ječné ulici u kostela sv. Ignácia na hořením novém městě, kdež se prvé nalezaly vojenské kanceláře.

Při posledním všeobecném sněmu církevním taktéž objevili jezovité v rozsáhlé míře činnost svoji a prohlášení článku víry „o neomylnosti papežově“ jest hlavně dílem jejich.

Z toho vidí laskavý čtenář, že navzdor tomu, že pokročilá doba nynější jezovity odsoudila, tito přece jako červ, který nikdy neumírá, až posud se udrželi, leč bohdá za nedlouho nadejde doba, kde konec učiněn bude řádění jezovitskému a onino černí ptáci objeví se pouze co škaredá strašidla z doby věků zatemnělých po celém světě.

---

*) Překladatel díla tohoto sám byl na gymnasiu bohusudovském a již po delší dobu připravuje k tisku dílo: „Vzpomínky ze semináře bohusudovského“, ve kterémž věrným pérem vylíčí, kterak loyolité k větší cti a slávě Boží s českou mládeží křesťanskou na soukromém gymnasiu tom zacházejí.

Tímž nákladem vyšel:

Urozený pán a žena z lidu.

Obraz ze skutečného života

od paní

Marie Žofie Schwartzové.

Ze švédského, dle druhého vydání přeložil

Vojtěch Vrána.

Žádost, seznámiti české obecenstvo s plody spisovatelky švédské, jejíž jméno za krátký čas slovútným se stalo po celé Evropě, jejíž spisy německy v **trojím** překladu a v **přečetném počtu výtisků** se uveřejňují, přiměla podepsané nakladatelstvo k tomu, aby vydalo zhora uvedený román, pro svou zajímavost a jadrnost čítající k nejznačnějším produkcím cizojazyčných literatur.

Není to malicherný, rozvláčný spůsob vypravování, jak se s ním potkáváme u jiných spisovatelkyň, k. př. u Mühlbachové, péro **Schwartzové** jest rozhodné, mužské, jak ono slavné Georges Sandové, přes to všecko jemností a líbezností poutající.

V románu „Urozený pán a žena z lidu" obnovuje se před našima očima starý boj: zde šlechta, pyšna na zásluby předků, zhýřelá, zahalčiva a následkem toho schudlá; tam lid, živící se prací rukou svých, úsilovný, pilný a tudíž i zámožný, každý jednotlivec svého štěstí vlastní původce.

„Práce" hlásá spisovatelka, „jest spása člověčenstva; nikdo, ani šlechtic, nemá právo, býti zbůhdarma na světě."

Ve zpor stran a jednotlivců mísí se láska, co mocný živel urovnávající a smiřující; ona vítězí nad zastaralými předsudky a končí boj spůsobem vážným, uspokojujícím.

Celý román vyšel v 17 sešitech po 30 kr. Krásné prémie za náhradu 50 kr.

V snížené ceně na skladě jest:

Frič (Jos.) Libušin soud. Dramat. báseň. Místo 80 kr. 30 kr.

— — **Ivan Mazeppa.** Tragedie v 5 dějstvích. 1865. Místo 1 zl. 30 kr.

— — **Výbor básní.** Místo 80 kr. 20 kr.

Jordan, Geschichte Böhmens. 3 Bde. Mit Stahlstichen, Leipzig. 1 fl. 50 kr.

Máj. Jarní almanach. Redig. J. Barák. S podobiznou Máchy a s příspěvky od Hálka, Hejduka, Nerudy, Boženy Němcové, Karoliny Světlé atd. V Praze, 1858. Místo 1 zl. 80 kr. 60 kr.

Mignet. Historie revoluce francouzské. Přel. J. Malý. Místo 70 kr. 40 kr.

Němcové (Bož.) Slovenské pověsti. 10 seš. Místo 1 zl. 20 kr. 60 kr.

— — Divá Bára — Rozárka — Karla — Uherské město — Chudí lidé atd. Místo 1 zl. 20 kr. 40 kr.

Spindler. Jezovita. Mravoučný obraz. 35 kr.

Sue, E. Věčný žid. 37 sešitů čili 5 svazků 5 zl.

Tiskem Jindř. Mercy-ho v Praze.